

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსებიდან
მე-80 წლისთავისადმი მიძღვნილი
საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის

მასალების კრებული

“მსოფლიოს ეკონომიკური განვითარების ტენდენციები
ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში:
საქართველოს ადგილი და გამოწვევები”

PROCEEDINGS OF MATERIALS

of International Scientific Conference
Dedicated to the 80th Birth Anniversary of
the foundation of Paata Gugushvili Institute of Economics of
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

“THE TENDENCIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE WORLD
UNDER THE NEW GEOPOLITICAL REALITY:
THE PLACE AND CHALLENGES OF GEORGIA”

თბილისი
Tbilisi
2024

მასალების კრებული

PROCEEDINGS OF MATERIALS

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსებიდან
მე-80 წლისთავისადმი მიძღვნილი
საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის
მასალების კრებული

“მსოფლიოს ეკონომიკური ბანკოთარების ტენდენციები
ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში:
საქართველოს ადგილი და გამოწვევები”

(20-21 ოქტომბერი, 2024)

Proceedings of Materials
of International Scientific Conference
Dedicated to the 80th Birth Anniversary of
the foundation of Paata Gugushvili Institute of Economics of
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

“THE TENDENCIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE WORLD
UNDER THE NEW GEOPOLITICAL REALITY:
THE PLACE AND CHALLENGES OF GEORGIA”

(20-21 October, 2024)

თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
PUBLISHING HOUSE OF PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS OF TSU

თბილისი Tbilisi
2024

პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მიერ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 2024 წელს გამართულ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხული მოხსენებების მასალები
Materials of reports made at the international scientific conference held by Paata Gugushvili Institute of Economics at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2024

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია: რ. აბესაძე (მთავარი რედაქტორი), დ. ასლანიშვილი, თ. არნანია-კეპულაძე, თ. ბერიძე, გ. ბერულავა, ნ. ბიბილაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი), ვ. ბურდული, თ. გოგოხია, ლ. დათუნაშვილი, გ. ერქომაიშვილი, ე. კაკულია, მ. კვარაცხელია, ლ. თოთლაძე, თ. ლაზარაშვილი, მ. მუჩიაშვილი, ს. პავლიაშვილი, ვლ. პაპავა, ა. სილაგაძე, ა. სულაბერიძე, მ. ტვარონავიჩიენე, ქ. ქველაძე, ა. შევჩუკი, ა. ჩეჩელი, მ. ხუსკივაძე. რ. ჯავახიშვილი

Scientific-editorial Board: R. Abesadze (Editor-in-Chief), T. Arnanian-Kepuladze, D. Aslanishvili, T. Beridze, G. Berulava, N. Bibilashvili (Executive Secretary), V. Burduli, A. Chechel, L. Dattunashvili, G. Erkomashvili, T. Gogokhia, R. Javakhishvili, E. Kakulia, K. Kveladze, M. Khuskivadze, M. Kvaratskhelia, T. Lazarashvili, M. Muchiashvili, V. Papava, S. Pavliashvili, A. Shevchuc, A. Silagadze, A. Sulaberidze, M. Tvaronavičienė, L. Totladze

რეცენზენტები: ემდ ვ. ბურდული

ემდ გ. ბერულავა

Reviewers: Doctor of Economic Sciences V. Burduli

Doctor of Economic Sciences G. Berulava

რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და

იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე

The views of scientific-editorial board do not necessarily reflect author's option and

it accepts no responsibility for the accuracy of information

სამმცნიერო-საორბანიზაციო კომიტეტი:

- რამაზ აბესაძე (თავმჯდომარე) – ინსტიტუტის დირექტორი, პროფესორი
- ვლადიმერ პაპავა – აკადემიკოსი, თსუ პროფესორი
- ავთანდილ სილაგაძე – აკადემიკოსი, თსუ პროფესორი
- მიხეილ ჯიბუტი – აკადემიკოსი
- სოლომონ პავლიაშვილი – აკადემიკოსი
- ნოდარ ჭითანავა – საქ. ს/მ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
- პაატა კოლუაშვილი – საქ. ს/მ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი
- ანზორ აბრალავა – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ეგენი ბარათაშვილი – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, პროფესორი
- გივი ბედიანაშვილი – თსუ ასოცირებული პროფესორი
- თეიმურაზ ბერიძე – თსუ პროფესორი
- გიორგი ბერულავა – ინსტიტუტის განყოფილების ხელმძღვანელი, პროფესორი
- ვახტანგ ბურდული – ინსტიტუტის განყოფილების ხელმძღვანელი, პროფესორი
- მურმან კვარაცხელია – ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, პროფესორი,
- ელგუჯა მექვაბიშვილი – თსუ პროფესორი
- ავთანდილ სულაბერიძე – დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი, პროფესორი
- გიორგი ღაღანიძე – თსუ პროფესორი
- თეიმურაზ შენგელია – თსუ პროფესორი
- ლალი ჩაგელიშვილი – გურამ თავართქილაძის სასწავლო უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ნათია წიკლაშვილი – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ეთერ ხარაიშვილი – თსუ პროფესორი
- თეა ლაზარაშვილი – ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე, ეკონომიკის დოქტორი
- მამუკა ხუსკივაძე – ინსტიტუტის განყოფილების ხელმძღვანელი, ეკონომიკის დოქტორი
- რევაზ ჯავახიშვილი – ინსტიტუტის განყოფილების ხელმძღვანელი, ეკონომიკის დოქტორი
- თამილა არნანია-კეპულაძე – აკაკი წერეთლის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ნანა ზიბილაშვილი – ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- ბადრი გეგზაია – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი
- თეიმურაზ გოგობია – ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- ნატა დავლაშერიძე – ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- ლინა დათუნაშვილი – ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- გულნაზ ერქომაიშვილი – თსუ ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
- ლია თოთლაძე – ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- გოჩა თუთბერიძე – ევროპის უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ეთერ კაკულია – ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ეკონომიკის დოქტორი
- ნაზირა კაკულია – თსუ ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
- გივი ლემონჯავა – ქართული უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი
- მარინა მუჩიაშვილი – თსუ ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
- დალი სოლოლაშვილი – აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი
- ფატი შენგელია – უნივერსიტეტი – ევროპული აკადემია, ასოცირებული პროფესორი

სამმცნიერო-საორბანიზაციო კომიტეტის უცხოური წევრები

- ფრენკ არაუჰო – პროფესორი, ფილოსოფიის დოქტორი, კალიფორნიის უნივერსიტეტი ბერკლი (კალიფორნია, აშშ)
- ლარისა ბელინსკაია – ვილნიუსის უნივერსიტეტი
- რუსლან გრინბერგი – რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტი
- სიმონე გუერჩინი – ფლორენციის უნივერსიტეტი
- ბარნი ერედია – პროფ., საგანმანათლებლო კონსორციუმ ინსტიტუტის პრეზიდენტი (ქ. აპტოსი, კალიფორნია, აშშ)
- ვოლფგანგ ვენგი – ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი
- ტომას დ. ვილეტი – კლერმონტის უნივერსიტეტი
- ელდარ ისმაილოვი – ბაქოს სოციალური მართვისა და პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი
- გინდრა კასნაუსკიენე – ვილნიუსის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ბიზნესის სკოლა
- სტივენ კოენი – კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი (ქ. ნიუ იორკი, აშშ)
- სლაგომირ პარტიცკი – იოანე პავლე II უნივერსიტეტი
- ჯეფრი საქსი – კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორი, გაეროს მთავარი მრჩეველი (ქ. ნიუ იორკი, აშშ)
- დაროდ ჯ. სტეინლი – პეპერდაინის უნივერსიტეტი
- ალექს სტუპნიცკი – ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის ეროვნული უნივერსიტეტი
- ადამ ნიუმენ ტიორნერი – მენეჯმენტის პროფესორი, ლესტერის უნივერსიტეტი (ლესტერი, დიდი ბრიტანეთი)

კონფერენციის საორბანიზაციო ჯგუფი:

თეიმურაზ გოგობია (ხელმძღვანელი), გოჩა გოგუაძე, ნინო კედია, ეთერ ჯაბანაშვილი

SCIENTIFIC-ORGANIZING COMMITTEE:

Ramaz Abesadze (Chairman) – Director of the Institute, Professor
Vladimir Papava – Academician, Professor of TSU
Avtandil Silagadze – Academician, Professor of TSU
Mikheil Jibuti – Academician
Solomon Pavliashvili – Academician
Nodar Chitanava – Academician of Georgian Academy of Agricultural Sciences
Paata Koghuashvili – Academician of Georgian Academy of Agricultural Sciences
Anzor Abzalava – Professor of Georgian Technical University
Evgeni Baratashvili – Professor of Georgian Technical University
Givi Bedianashvili – Professor of European University
Teimuraz Beridze – Professor of TSU
George Berulava – Chief of Department of the Institute, Professor
Vakhtang Burduli – Chief of Department of the Institute, Professor
Lali Chagelishvili – Professor of Guram Tavartkiladze Teaching University
Giorgi Gaganidze – Professor of TSU
Eter Kharashvili – Professor of TSU
Murman Kvaratskhelia – Chief Research Fellow of the Institute, Professor
Elguja Mekvabishvili – Professor of TSU
Teimuraz Shengelia – Professor of TSU
Avtandil Sulaberidze – Professor of Institute of Demography and Sociology
Natia Tsiklashvili – Professor of Shota Rustaveli Batumi State University
Tea Lazarashvili – Deputy Director of the Institute, Academic Doctor
Mamuka Khuskivadze – Chief of Department of the Institute, Academic Doctor
Revaz Javakhishvili – Chief of Department of the Institute, Academic Doctor
Tamila Arnania-Kepuladze – Professor of A. Tsereteli State University
Nana Bibilashvili – Senior Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Lina Datunashvili – Chief Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Nata Davlasheridze – Senior Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Gulnaz Erkomaishvili – Associate Professor of TSU
Badri Gechbaia – Professor of Shota Rustaveli Batumi State University
Teimuraz Gogokhia – Senior Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Lia Totladze – Chief Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Gocha Tutberidze – Professor of European University
Eter Kakulia – Senior Research Fellow of the Institute, Academic Doctor
Nazira Kakulia – Associate Professor of TSU, Academic Doctor
Givi Lemonjava – Associate Professor of Georgian University
Marina Muchiashvili – Associate Professor of TSU, Academic Doctor
Pati Shengelia – Associate Professor of Teaching University, European Academy
Dali Sologhashvili – Professor of A. Tsereteli State University

SCIENTIFIC-ORGANIZING COMMITTEE (FOREIGN MEMBERS)

Frank P. Araujo – University California at Berkeley, Professor (USA)
Larisa Belinskaia – Vilnius University, Professor (Lithuania)
Steven Cohen - Columbia University, Professor (USA)
Barney Eredia – Educational Consortium Institute, Professor (USA)
Ruslan Grinberg – Institute of Economics of RAS, Corresponding Member of RAS (Russia)
Simone Guercini – University of Florence, Professor (Italy)
Eldar Ismailov – Caucasus Institute of Strategic Researches, Professor (Azerbaijan)
Gindra Kasnauskiene – Vilnius University, Professor (Lithuania)
Slavomir Partycki – The John Paul II Catholic University of Lublin, Professor (Poland)
Jeffrey D. Sachs – Columbia University, Professor (USA)
Darral J. Stanley – University of Pepperdine, Professor (USA)
Oleksiy Stupnitskyy – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Professor (Ukraine)
Adam Newman Turner – Leicester University, Professor (United Kingdom)
Wolfgang Weng – Technical University of Berlin, Professor (Germany)
Thomas D. Willet – Claremont Graduate University, Professor (USA)

ORGANIZING GROUP OF THE CONFERENCE:

Teimuraz Gogokhia (Head), Gocha Gogvadze, Nino Kedia, Eter Jabanashvili

პლენარული სესიონი
PLENARY SESSION

Ramaz Abesadze

CONTEMPORARY GEOPOLITICAL SITUATION AND
ITS IMPACT ON THE ECONOMY

Annotation. Geopolitical factors affecting the economy, the modern geopolitical situation and the consequences of its changes on the economy are investigated in the paper. Geopolitical factors are considered: geographical, economic, political, technological, military, demographic, scientific, educational, cultural-sports, ethnic and religious. At the modern stage, the pandemic and the Russia-Ukraine war had the biggest impact on the geopolitical situation in the world. As a result of these two events: the growth rates of the world economy decreased; The solution of joint global problems has been hindered; An energy, food, supply chain (during a pandemic), humanitarian and, in general, geopolitical crisis with far-reaching consequences has formed.

Keywords: geopolitics, pandemic, Russia-Ukraine war

Introduction

Geopolitics studies the relationship between space (in all meanings of this word) and politics (Napoleon Bonaparte said: "The key to the politics of states lies in geography"), how the space factor affects politics and the activities of political figures. Its formation at the turn of the XIX-XX centuries is connected with the expansion of the range of geographical sciences. It was during this period that the first geopolitical currents were formed, especially in those countries that had a dominant position on the seas (USA, England). It is closely related to a wide range of other social sciences, including economic science. Global geopolitics changes over time and a new geopolitical situation is formed. For example, the Second World War completely changed the geopolitical situation. The Potsdam era of geopolitics has begun in 1945. A treaty was signed at a round table in the small town of Potsdam near Berlin, thus defining a new balance of power. The mentioned system defined new borders and new geopolitical spheres. In fact, at Potsdam it became clear that the world had moved from a multipolar system to a bipolar system: the USSR and its allies, which were the continental power, and the US and its allies, which were the naval power. The opposition between these two blocs developed during the Cold War. At the end of the 80s of the last century, the geopolitical order seemed stable, but the 90s showed that there is no guaranteed geopolitical status [Gorgiladze 2009]. In 1992, together with the collapse of the Soviet Union, the Potsdam system of the world also collapsed. The world has become unipolar. The United States of America was the undisputed leader, but today the picture is emerging of the unipolar world becoming multipolar. In particular: the international influence of the European Union, as well as China, Russia, Japan and India is growing.

The impact of geopolitics on the economy

The change in geopolitics has a great impact on both the world society and the world and national economies, since at this time the spheres of influence of different countries (developed and the most powerful developing countries) are being redistributed. It affects the investment market, international trade and other areas of the economy. The main geopolitical factors affecting the global and national economies can be distinguished:

1. Geographical: location of the country, size of the territory and borders; natural conditions (weather, climate); rivers, open to the sea; Natural resources (minerals, oil, natural gas, forest, agricultural fields, etc.);

2. Political: Politics is a combination of the Greek words "polis" (city-state) and "techné" (science) and means the science of state management. In the words of Machiavelli, "Everything is

not politics, but politics is interested in everything." It includes: state structure (political regimes), social structure of society, issues of arrangement and interdependence of state bodies, political ideologies, economic, social, cultural spheres, foreign relations of the country, defense strategies, domestic and foreign policy and many other issues;

3. Economic: - type of market economy; level of economic development (developed and developing countries); level of social security; foreign economic relations;

4. Technological: level of development of innovative, networked, "green" and "circular" economy;

5. Military: military defense capability and security; participation in military alliances;

6. Demographic: number of population, population density and structure, birth rate, life expectancy;

7. Scientific: organization of science, level of its development, results of scientific research and their transfer;

8. Educational: the education system and its effectiveness, how far it responds to the requirements of economic development and education of highly qualified personnel;

9. Culture and sports: the level of development of culture and sports has a great influence on the image and economy of the country

10. Ethnic: origin of the nation, protection of ethnic minority rights;

11. Religious: Different religions and related traditions and customs and behaviors greatly influence the governance and politics of the country;

12. Global threats: depletion of resources, natural disasters, ecological disasters, accumulation of environmentally dangerous technologies, increase in armaments, wars and others.

Among the geopolitical factors, geographical is the main one. These are the most stable, primary parameters that determine the state of the wave from the moment of its formation. The rest of the factors are secondary, as they are determined by the domestic and foreign policy of the state and also largely depend on the country's geographical attributes [Геополитические... 2023].

Contemporary geopolitical situation in the world

Geopolitical arrangements change over time. The United States of America has been the undisputed leader in the post-Communist camp since the World War, but today the contours of the unipolar world becoming multipolar are being drawn. In particular: the international influence of the European Union, as well as China, Russia, Japan and India has increased.

At the modern stage, the pandemic and the Russia-Ukraine war had the biggest impact on the geopolitical situation in the world.

Pandemic economic problems arise during the massive spread of infectious diseases worldwide, due to the implementation of prohibitive measures by governments to protect people. Restrictions on economic activities in the economy lead to the limitation of market mechanisms, partial or complete cessation of the operation of enterprises, which is followed by economic decline, deterioration of the well-being and comfort of a large part of society. The impact of the pandemic on the economy can be called a pandemic shock of the economy.

Of course, managing a pandemic shock is different from an economic one. For example, if during the financial crisis, first of all, large banks were saved, during the pandemic, micro, small and medium-sized enterprises were saved: small shops, hotels, restaurants, fast food, beauty salons, ateliers, bars, cafes, travel companies, etc. Self-employed, representatives of creative and many other fields remained almost without income. During the pandemic, the importance and scale of those areas of the economy that are directly related to people's life and health (food supply, medicine, pharmacy system, trucking, online trade, online learning, remote work, etc.) increase. The pandemic has shown us how important it is to develop both the medical system and agriculture, the former as life and health, and the latter as food security.

Although the economic recession was caused by the pandemic, it gradually acquired a purely economic character (increase in unemployment and poverty, inflation, currency depreciation,

reduction of national human capital, savings, domestic and foreign investments, remittances from abroad, etc.), which gradually spread. on the whole economy and the pandemic shock turned into a rather deep economic crisis. However, fluctuations during the pandemic are relatively balanced, as government restrictions reduce both aggregate demand and aggregate supply. The decrease of the first due to job losses, increase in human needs and reduction of purchases by firms, and the second - due to the stoppage or curtailment of production. Also, the government helps both the consumer and the supplier, thereby reducing the negative impact of the pandemic shock. It can be said that the macroeconomic equilibrium was achieved by the publication, but not the macroeconomic stabilization. Macroeconomic stabilization has come relatively easily after the pandemic has largely subsided.

Globalization has many positive aspects, but it also has negative aspects. For example, a negative process originating in one country can quickly spread throughout the world. It was the outbreak of the epidemic that originated in China that took place in the world. The pandemic is a global problem. But, it is not a direct result of globalization. It accelerates the spread of the infection, but the pandemic is more a feature of the infection itself. It spread throughout the world even when the level of not only globalization but also international economic relations was insignificant. Despite the rich experience of pandemics, the world was still very unprepared for the coronavirus pandemic, not in terms of medicine, but in terms of the global fight against it. The world could not find the necessary funds to extinguish the epidemic. This is due to the fact that the level of economic globalization precedes the level of political globalization. In case of political readiness, the level of economic globalization today allows the world to act instantly during such infections. To eradicate it in the center of its origin with common forces or to strongly limit the area and extent of its spread, not to allow the epidemic to develop into a pandemic.

The situation showed us that individual countries were in the role of spectators or acted independently. However, it is impossible to eliminate the pandemic without joining forces. The self-isolation of the countries gave rise to certain anti-globalist views, however, it is necessary to act on the contrary. It is necessary to create an international organization with the participation of all countries (together with the World Health Organization), which will quickly respond to epidemics, implement appropriate measures worldwide and prevent its spread to other countries. There should be an appropriate fund to ensure this. The world must be ready to protect itself from new infections. There were opinions that after the coronavirus pandemic, the level of globalization would decrease, countries would choose a protectionist policy, a policy of self-sufficiency, which was wrong, as it would lead to global problems (human life and health, poverty alleviation, war and peace, depletion of natural resources, food security, climate change, ecological, problem of space and ocean utilization and others) will reduce the possibilities of solutions, cut off the economy in all countries, reduce the income and, accordingly, the expenses on scientific researches, innovations, in the final report, hinder the economic development all over the world. There is no alternative to globalization [Abesadze R. 2020]. History has shown that despite geopolitical differences, no country or region of the world can achieve sustainable economic development alone. Therefore, global integration continues to flourish [B MΦM... 2023].

The world had not recovered from the consequences of the pandemic when the war started in Ukraine, which hampered the post-pandemic recovery processes and gave rise to new ones.

It is true that the war is taking place directly between Russia and Ukraine, but almost all states are involved in it in various ways (supply of weapons, humanitarian aid, reception of refugees, imposition of sanctions, etc.), therefore, this war has a global character to some extent and, naturally, it has a great negative impact, both at the world and national level, on all spheres of human activity, first of all, on the economy. As a result of Russia's invasion of Ukraine: both Russia and Ukraine were economically weakened, and Europe and the United States faced problems; The number of NATO rapid response forces increased from 40 to 300 thousand soldiers and its defense costs increased significantly; Applications for joining the alliance were submitted by Sweden, Finland, Ukraine and the Republic of Kosovo; the European Union announced deeper integration into NATO; The transition of the world economy to renewable energy sources was accelerated,

followed by a significant weakening of Russia's role in the global energy market; Ukraine, Australia, New Zealand, the USA, the European Union and Canada have embargoed Russian energy, while Japan and Taiwan have refused to buy Russian coal; The USA and the European Union imposed sanctions on Russia, although it did not lead to significant changes on the frontline, nor did Russia's economic parameters change significantly; Sweden and Finland (joined NATO on April 4, 2023), which maintained a neutral status and abstained from NATO membership, officially submitted applications for joining the alliance; Great Britain has officially signed bilateral security guarantee agreements with Sweden and Finland. The European Union granted official membership candidate status to Ukraine, Moldova, Bosnia-Herzegovina and, later, Georgia; A new arms race began in the world - governments around the world began to review military doctrines, weapons stocks, military equipment and supply routes. Defense spending worldwide has risen to a record \$2.24 trillion in 2022; Global instability has increased and the level of world security has decreased and many others [Геополитические..2023].

As a result of both the pandemic and the Russia-Ukraine war: Global economic growth has slowed as production is cut due to hostilities, sanctions and, in many cases, supply chain disruptions. Also, the limited resources flow not to the expansion of production, but to cover the expenses necessary for the war, humanitarian aid, creating proper conditions for the large masses of refugees, etc.; hindered the development of the world economy (qualitative perfection), since the funds for the implementation of large scientific and technical projects decrease, as a result of which the introduction of innovations is delayed; hindered the solution of joint global problems (energy, food, environmental, space utilization, development of green and circular economy, utilization of the world ocean, poverty and other global problems) due to the reduction of funds allocated for this purpose; It reduces the human capital (which is one of the most important resources for the development of the modern economy), due to the sacrifice of people and the deterioration of their well-being conditions (loss of housing and jobs, reduction of income, emergence of millions of refugees, etc.); worsens non-economic factors (mental state, culture, art, literature, sports, political relations), which have a great negative impact on today's economy; Actively formed: energy, food, supply chain, humanitarian and, in general, geopolitical crises with far-reaching consequences.

It is not known when the geopolitics will turn around and have a positive impact on the economy, since it is not known when the war will end.

One of the important features of collective global geopolitics is that there is a confrontation between ultra-liberals called neo-liberals and conservatives [Papava 2024]. However, the main thing is not to be radical, because radicalism suppresses the ability to perceive reality.

It should also be taken into account that there is still a clash of civilizations on earth, which also has a negative impact on all areas, including the economy.

According to some experts, another big risk comes from new technologies. Analysts called this risk a new "weapon of mass destruction" or disinformation through social media, which is an ideal ground for its spread [Как геополитическая... 2022].

References

1. Abesadze R. 2020. Globalization and the economic problems of the pandemic. 2020. "Ekonomisti", 2020.
2. Abesadze R. 2020. Globalization and the economic problems of the pandemic. 2020. "Ekonomisti", 2020
3. Abesadze R. The impact of the Russia-Ukraine war on the economy of the world and Georgia. 2022. "Economy and Society" 2022. May 27 in Georgian) (
4. Gorgiladze I. 2009. Foundations of Geopolitics. Tb., "Universal", 2009 in (Georgian).
5. Papava vl. 2024 "Georgia in the role of a "chicken" to be slaughtered"?! "Economy and Society" 2024 August 9
6. Геополитические последствия в результате российского вторжения на Украину. 2023
7. https://ru.wikipedia.org/wiki/Геополитические_последствия_в_результате_российског_о_вторжения_на_Украину

8. Геополитические факторы, влияющие на мировую экономику. 2023.
<https://imes.su/press-tsentr/stati/item/1705-geopoliticheskie-factory-vliayushchie-na-mirovuyu-ekonomiku>
9. В МВФ оценили влияние геополитических шоков на международную торговлю. 2023
<https://www.rbc.ru/economics/31/10/2023/653f97119a7947090a408590>
10. Как геополитическая ситуация в мире создает экономические риски для инвесторов. 2022
https://forbes.kz/articles/kak_geopoliticheskaya_situatsiya_v_mire_sozdaet_ekonomicheskie_riski_dlya_investorov
11. Журавлева Л., Зарубина Е., Симачкова Н., Фатеева Н. ., Чупина И. современная геополитическая ситуация: социально- философский анализ. 2021.
<https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-geopoliticheskaya-situatsiya-sotsialnofilosofskiy-analiz/viewer>
12. Ян Йонкер. 2023. 5 основных опасений, связанных с геополитическими событиями, влияющими на мировую экономику
<https://www.esuibusinessschool.com/ru/geopolitical-events-break-economy-esei/>

რამაზ აბესაძე

თანამედროვე გეოპოლიტიკური სიტუაცია და მისი გავლენა ეკონომიკაზე

ანოტაცია. ნაშრომში გამოკვლეულია ეკონომიკაზე მოქმედი გეოპოლიტიკური ფაქტორები, თანამედროვე გეოპოლიტიკური სიტუაცია და მისი ცვლილებების გავლენის შედეგები ეკონომიკაზე. გეოპოლიტიკური ფაქტორებიდან განხილულია: გეოგრაფიული, ეკონომიკური, პოლიტიკური, ტექნოლოგიური, სამხედრო, დემოგრაფიული, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, კულტურულ-სპორტული, ეთნიკური და რელიგიური. თანამედროვე ეტაპზე ყველაზე დიდი გავლენა გეოპოლიტიკურ სიტუაციაზე მსოფლიოში იქონია პანდემიამ და რუსეთ-უკრაინის ომმა. ამ ორივე მოვლენის შედეგად: შემცირდა მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპები; შეფერხდა ერთობლივი გლობალური პრობლემების გადაჭრა; ჩამოყალიბდა: ენერგეტიკული, სასურსათო, მიწოდების ჯაჭვის (პანდემიის დროს), ჰუმანიტარული და, ზოგადად, გეოპოლიტიკური კრიზისი შორსმომავალი შედეგებით.

საკვანძო სიტყვები: გეოპოლიტიკა, პანდემია, რუსეთ-უკრაინის ომი

შესავალი

გეოპოლიტიკა შეისწავლის დამოკიდებულებას სივრცესა (ამ სიტყვის ყველა მნიშვნელობით) და პოლიტიკას შორის (ნაპოლეონ ბონაპარტი ამბობდა: „სახელმწიფოთა პოლიტიკის გასაღები გეოგრაფიაშიაო“), თუ რა გავლენას ახდენს სივრცის ფაქტორი პოლიტიკასა და პოლიტიკური მოღვაწეების საქმიანობაზე. მისი ფორმირება XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე გეოგრაფიის მეცნიერებათა დიაპაზონის გაფართოებას უკავშირდება. სწორედ ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა პირველი გეოპოლიტიკური მიმდინარეობები, განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, რომელთაც გაბატონებული მდგომარეობა ეჭირათ ზღვებზე (აშშ, ინგლისი). ის მჭიდრო კავშირშია სხვა საზოგადოებრივი მეცნიერებების ფართო სპექტრთან, მათ შორის, ეკონომიკურ მეცნიერებასთან. გლობალური გეოპოლიტიკა დროთა განმავლობაში იცვლება და ყალიბდება ახალი გეოპოლიტიკური მდგომარეობა. მაგალითად, მეორე მსოფლიო ომმა მთლიანად შეცვალა გეოპოლიტიკური სიტუაცია. დაიწყო გეოპოლიტიკის პოტსდამის

ეპოქა.

1945 წელს. ბერლინის მახლობლად პატარა ქალაქ პოტსდამში მრგვალ მაგიდასთან ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას, რითაც განისაზღვრა ძალთა ახალი ბალანსი. აღნიშნულმა სისტემამ განსაზღვრა ახალი საზღვრები ახალი გეოპოლიტიკური სფეროების გადანაწილება. რეალურად პოტსდამში გაირკვა, რომ მსოფლიო მრავალპოლუსიანი სისტემიდან ორპოლუსიანი სისტემაზე გადავიდა: სსრკ და მისი მოკავშირეები, რომლებიც წარმოადგენდნენ კონტინენტურ ძალას და აშშ და მისი მოკავშირეები, რომლებიც საზღვაო ძალა იყო. წინააღმდეგობა ამ ორ ბლოკს შორის ვითარდებოდა ცივი ომის პირობებში. გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს გეოპოლიტიკური წესრიგი ურყევი ჩანდა, მაგრამ 90-იანმა წლებმა აჩვენა, რომ არ არსებობს გარანტირებული გეოპოლიტიკური სტატუსი [გორგილაძე 2009]. 1992 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად მსოფლიოს პოტსდამის სისტემაც დაიმსხვრა. მსოფლიო ერთპოლუსიანი გახდა. ამერიკის შეერთებული შტატები უდავო ლიდერი იყო, მაგრამ დღეისათვის იკვეთება სურათი უნიპოლარული სამყაროს მრავალპოლარულად გადაქცევისა. კერძოდ: იზრდება ევროკავშირის, ასევე ჩინეთის, რუსეთის, იაპონიისა და ინდოეთის საერთაშორისო გავლენა.

გეოპოლიტიკის გავლენა ეკონომიკაზე

გეოპოლიტიკის ცვლილება დიდ გავლენას ახდენს როგორც მსოფლიო საზოგადოებაზე, ისე მსოფლიო და ეროვნულ ეკონომიკებზე, ვინაიდან ამ დროს ხდება სხვადასხვა ქვეყნის (განვითარებული და ყველაზე ძლიერი განვითარებადი ქვეყნები) გავლენის სფეროების გადანაწილება. ის გავლენას ახდენს საინვესტიციო ბაზარზე, საერთაშორისო ვაჭრობაზე და ეკონომიკის სხვა სფეროებზე. შეიძლება გამოიყოს გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკებზე მოქმედი ძირითადი გეოპოლიტიკური ფაქტორები:

1. **გეოგრაფიული:** ქვეყნის მდებარეობა, ტერიტორიის სიდიდე და საზღვრები; ბუნებრივი პირობები (ჰავა, კლიმატი); მდინარეები, ზღვაზე გასასვლელი; ბუნებრივი რესურსები (წიაღისეული, ნავთობი, ბუნებრივი აირი, ტყე, სასოფლო საგარეულები და ა.შ.);

2. **პოლიტიკური:** პოლიტიკა ბერძნული სიტყვების “polis” (ქალაქი-სახელმწიფო) და “techné” (მეცნიერება) ნაერთია და სახელმწიფოს მართვის მეცნიერებას ნიშნავს. მაკიაველის სიტყვებით “ყველაფერი პოლიტიკა არ არის, თუმცა პოლიტიკა ყველაფრით ინტერესდება.” ის მოიცავს: სახელმწიფო წყობას (პოლიტიკურ რეჟიმებს) საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურას, სახელმწიფოს ორგანოების მოწყობისა და ურთიერთდამოკიდებულების საკითხებს, პოლიტიკურ იდეოლოგიებს, ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ სფეროებს, ქვეყნის საგარეო ურთიერთობას, თავდაცვის სტრატეგიებს, საშინაო და საგარეო პოლიტიკასა და მრავალ სხვა საკითხს;

3. **ეკონომიკური:** საბაზრო ეკონომიკის სახეობა; ეკონომიკური განვითარების დონე (განვითარებული და განვითარებადი ქვეყანა); სოციალური უზრუნველყოფის დონე; საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები;

4. **ტექნოლოგიური:** ინოვაციური, ქსელური, „მწვანე“ და „წითელი“ ეკონომიკის განვითარების დონე;

5. **სამხედრო:** სამხედრო თავდაცვისუნარიანობა და უსაფრთხოება; სამხედრო ალიანსებში მონაწილეობა;

6. **დემოგრაფიული:** მოსახლეობის რაოდენობა, დასახლების სიმჭიდროვე და სტრუქტურა, შობადობა, სიცოცხლის ხანგრძლივობა;

7. **სამეცნიერო:** მეცნიერების ორგანიზება, მისი განვითარების დონე, სამეცნიერო კვლევების შედეგები და მათი ტრანსფერი;

8. **საგანმანათლებლო:** განათლების სისტემა და მისი ეფექტიანობა თუ რამდენად პასუხობს ეკონომიკური განვითარების და მაღალკვალიფიციური კადრების აღზრდის მოთხოვნებს;

9. **კულტურა და სპორტი:** კულტურისა და სპორტის განვითარების დონე დიდ გავლენას ახდენს ქვეყნის იმიჯზე და ეკონომიკაზე

10. **ეთნიკური:** ერის წარმომავლობა, ეთნიკური უმცირეობის უფლებების დაცვა;

11. **რელიგიური:** განსხვავებული რელიგიები და შესაბამისი ტრადიციები და ჩვევები და ქცევები დიდ გავლენას ახდენს ქვეყნის მართვაზე და პოლიტიკაზე;

12. **გლობალური საფრთხეები:** რესურსების ამოწურვა, სტიქიური უბედურებები, ეკოლოგიური კატასტროფები, ეკოლოგიურად სახიფათო ტექნოლოგიების დაგროვება, შეიარაღების ზრდა, ომები და სხვა.

გეოპოლიტიკური ფაქტორებიდან გეოგრაფიულია ძირითადი. ეს არის ყველაზე სტაბილური, პირველადი პარამეტრები, რომლებიც განსაზღვრავს ქვეყნის მდგომარეობას მისი ჩამოყალიბების მომენტიდან. დანარჩენი ფაქტორები მეორეხარისხოვანია, რადგან ისინი განისაზღვრება სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკით და ასევე დიდწილად დამოკიდებულია ქვეყნის გეოგრაფიულ ატრიბუტებზე [Геополитические... 2023].

თანამედროვე გეოპოლიტიკური მდგომარეობა მსოფლიოში

გეოპოლიტიკური მოწყობა დროთა განმავლობაში იცვლება. კომუნისტური ბანაკის შემდეგ მსოფლიო ომის შემდეგ ამერიკის შეერთებული შტატები უდავო ლიდერი იყო, მაგრამ დღეისათვის იხატება კონტურები უნიპოლარული სამყაროს მრავალპოლარულად გადაქცევისა. კერძოდ: გაიზარდა ევროკავშირის, ასევე ჩინეთის, რუსეთის, იაპონიისა და ინდოეთის საერთაშორისო გავლენა.

თანამედროვე ეტაპზე ყველაზე დიდი გავლენა გეოპოლიტიკურ სიტუაციაზე მსოფლიოში იქონია პანდემიამ და რუსეთ-უკრაინის ომმა.

პანდემიის ეკონომიკური პრობლემები წარმოიშვა მსოფლიოში ინფექციურ დაავადებათა მასიური გავრცელების დროს, მთავრობების მიერ ადამიანთა უსაფრთხოების მიზნით გატარებულ აკრძალვით ღონისძიებათა განხორციელების გამო. სამეურნეო საქმიანობათა შეზღუდვები ეკონომიკაში იწვევს საბაზრო მექანიზმების შეზღუდვას, საწარმოთა ფუნქციონირების ნაწილობრივ ან სრულ შეწყვეტას, რომელსაც მოსდევს ეკონომიკური ვარდნა, საზოგადოების დიდი ნაწილის კეთილდღეობისა და კომფორტის გაუარესება. ეკონომიკაზე პანდემიის გავლენას ეკონომიკის პანდემიური შოკი შეიძლება ვუწოდოთ.

რასაკვირველია, პანდემიური შოკის მართვა განსხვავდება ეკონომიკურისაგან. მაგალითად, თუ ფინანსური კრიზისის დროს, უპირველეს ყოვლისა, გადასარჩენი იყო მსხვილი ბანკები, პანდემიის დროს გადასარჩენი იყო მიკრო, მცირე და საშუალო სიდიდის საწარმოები: მცირე მაღაზიები, სასტუმროები, რესტორნები, სწრაფი კვება, სილამაზის სალონები, ატელიეები, ბარები, კაფეები, ტურისტული კომპანიები და ა. შ. თითქმის შემოსავლების გარეშე დარჩენ თვითდასაქმებულები, შემოქმედებითი და ბევრი სხვა სფეროს წარმომადგენლები. პანდემიის დროს იზრდება ეკონომიკის იმ

სფეროების მნიშვნელობა და მასშტაბები, რომლებიც უშუალოდ არიან დაკავშირებული ადამიანთა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობასთან (სურსათით უზუნველყოფა, მედიცინა, სააფთიაქო სისტემა, სატვირთო გადაზიდვები, ონლაინ ვაჭრობა, ონლაინ სწავლება, დისტანციური სამსახური და სხვ.). პანდემიამ გვიჩვენა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია როგორც სამედიცინო სისტემის, ისე სოფლის მეურნეობის განვითარება, პირველის, როგორც სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, ხოლო მეორის, როგორც სურსათით უზრუნველყოფის სფერო.

მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური რეცესია გამოწვეული იყო პანდემიით, თანდათან მან მიიღო წმინდა ეკონომიკური ხასიათი (მუშევრობისა და სიღარიბის ზრდა, ინფლაცია, ვალუტის გაუფასურება, ეროვნული ადამიანისეული კაპიტალის, დანაზოგების, შიგა და უცხოური ინვესტიციების, საზღვარგარეთიდან ფულადი გზავნილების შემცირება და სხვ.), რომელიც თანდათან გავრცელდა მთელ ეკონომიკაზე და პანდემიური შოკი საკმაოდ ღრმა ეკონომიკურ კრიზისში გადაიზარდა. თუმცა, რყევები პანდემიის დროს შედარებით დაბალანსებულია, ვინაიდან მთავრობის მიერ განხორციელებული შეზღუდვები იწვევს როგორც ერთობლივი მოთხოვნის, ისე ერთობლივი მიწოდების შემცირებას. პირველის შემცირებას სამუშაოს დაკარგვის, ადამიანთა მომჭირნეობის გაზრდისა და ფირმების მიერ შესყიდვების შემცირების გამო, ხოლო მეორისას - წარმოების გაჩერების ან შეკვეცის გამო. ასევე მთავრობა ეხმარება როგორც მომხმარებელს, ისე მიმწოდებელს და ამით ამცირებდა პანდემიური შოკის ნეგატიურ მოქმედებას. შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყნების მიერ მიიღწეოდა მაკროეკონომიკური წონასწორობა, მაგრამ არა მაკროეკონომიკურ სტაბილიზაცია. მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია დადგა შედარებით იოლად მას შემდეგ, რაც პანდემია ძირითადად ჩაქრა.

გლობალიზაციას არაერთი დადებითი მხარე აქვს, მაგრამ მას აქვს ასევე ნეგატიური მხარეც. მაგალითად, რომელიმე ქვეყანაში წარმოშობილი უარყოფითი პროცესი შესაძლებელია მთელ მსოფლიოში სწრაფად გავრცელდეს. სწორედ ჩინეთში წარმოშობილი ეპიდემიის მსოფლიოში გავრცელებას ჰქონდა ადგილი. **პანდემია გლობალური პრობლემაა. მაგრამ, იგი არ არის უშუალოდ გლობალიზაციის შედეგი.** იგი აჩქარებს ინფექციის გავრცელებას, მაგრამ პანდემია, უფრო მეტად, თვით ინფექციის თავისებურებაა. იგი მსოფლიოში ვრცელდებოდა მაშინაც, როდესაც არათუ გლობალიზაციის, არამედ საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების დონეც კი უმნიშვნელო იყო. მიუხედავად პანდემიების მდიდარი გამოცდილებისა, მსოფლიო მაინც ძალზე მოუმზადებელი შეხვდა კორონავირუსის პანდემიას არა სამედიცინო, არამედ მის წინააღმდეგ გლობალური ბრძოლის თვალსაზრისით. მსოფლიომ ერთიანი საჭირო სახსრები ვერ გამოიხატა ეპიდემიის ჩასაქრობად. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ეკონომიკის გლობალიზაციის დონე წინ უსწრებს პოლიტიკური გლობალიზაციის დონეს. პოლიტიკური მზაობის შემთხვევაში, ეკონომიკური გლობალიზაციის დონე დღეისათვის საშუალებას იძლევა, ასეთი სახის ინფექციების დროს მსოფლიომ იმოქმედოს მყისიერად. საერთო ძალებით წარმოშობის კერაშივე მოსპოს იგი ან ძლიერ შეზღუდოს მისი გავრცელების არიალი და მასშტაბები, არ დაუშვას ეპიდემიის პანდემიად ჩამოყალიბება. ვითარებამ კი გვიჩვენა, რომ ცალკეული ქვეყნები იყვნენ მაყურებლთა როლში ან დამოუკიდებლად მოქმედებდნენ. არადა, პანდემიის აღმოფხვრა შეუძლებელია ძალების გაერთიანების გარეშე. ქვეყნების თვითიზოლაციამ გააჩინა გარკვეული ანტიგლობალისტური შეხედულებები, არადა, აუცილებელია პირიქით მოქმედება. საჭიროა შეიქმნას საერთაშორისო ორგანიზაცია ყველა ქვეყნის მონაწილეობით (ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციასთან ერთად), რომელიც მოახდენს

სწრაფ რეაგირებას ეპიდემიებზე, განახორციელებს შესაბამის ღონისძიებებს მსოფლიო მასშტაბით და ხელს შეუშლის მის გავრცელებას სხვა ქვეყნებში. ამის უზრუნველსაყოფად უნდა არსებობდეს შესაბამისი ფონდიც. მსოფლიო მზად უნდა იყოს ახალი ინფექციებისაგან თავდასაცავად. არსებობდა მოსაზრებები, რომ კორონავირუსის პანდემიის შემდეგ შემცირდებოდა გლობალიზაციის დონე, ქვეყნები აირჩევდნენ პროტექციონისტულ პოლიტიკას, თვითკმარობის პოლიტიკას, რაც მცდარი იყო, ვინაიდან ეს გამოიწვევდა გლობალური პრობლემების (ადამიანთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, სიღარიბის დაძლევის, ომისა და მშვიდობის, ბუნებრივი რესურსების ამოწურვის, სასურსათო უსაფრთხოების, კლიმატის ცვლილების, ეკოლოგიური, კოსმოსისა და ოკეანეების ათვისების პრობლემა და სხვა) გადაჭრის შესაძლებლობების შემცირებას, ყველა ქვეყანაში ეკონომიკის შეკვეცას, შემოსავლების და, შესაბამისად, დანახარჯების შემცირებას სამეცნიერო კვლევებზე, ინოვაციებზე, საბოლოო ანგარიშით, ეკონომიკური განვითარების შეაფერხებას მთელ მსოფლიოში. გლობალიზაციას ალტერნატივა არ გააჩნია [აბესაძე რ. 2020]. ისტორიამ აჩვენა, რომ გეოპოლიტიკური განსხვავებების მიუხედავად, მსოფლიოს ვერც ერთი ქვეყანა ან რეგიონი მარტო ვერ მიაღწევს მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას. ამიტომ, გლობალური ინტეგრაცია აგრძელებს აყვავებას [B MBΦ... 2023].

მსოფლიოს მომუშაებული არ ჰქონდა პანდემიის შედეგები, რომ დაიწყო ომი უკრაინაში, რამაც შეაფერხა პოსტპანდემიური აღდგენის პროცესებიც და წარმოშვა ახალიც.

მართალია, ომი უშუალოდ რუსეთსა და უკრაინას შორის მიმდინარეობს, მაგრამ მასში სხვადასხვა სახით (იარაღის მიწოდება, ჰუმანიტარული დახმარება, ლტოლვილების მიღება, სანქციების დაწესება და სხვ.) თითქმის ყველა სახელმწიფოა ჩართული, ამდენად, ამ ომს, გარკვეულწილად, აქვს მსოფლიო ხასიათი და, ბუნებრივია, ის დიდ ნეგატიურ გავლენას ახდენს, როგორც მსოფლიო, ისე ეროვნულ დონეზე ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროზე, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკაზე.

რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შედეგად: ეკონომიკურად დასუსტდა რუსეთიც და უკრაინაც, ასევე პრობლემები შეექმნა ევროპასა და შეერთებულ შტატებს; ნატოს სწრაფი რეაგირების ძალების რაოდენობა გაიზარდა 40-დან 300 ათას ჯარისკაცამდე და მნიშვნელოვნად გაიზარდა მისი თავდაცვის ხარჯები; ალიანსში გასაწევრიანებლად განაცხადები წარადგინეს შვედეთმა, ფინეთმა, უკრაინამ და კოსოვოს რესპუბლიკამ; ევროკავშირმა ნატოში უფრო ღრმა ინტეგრაცია გამოაცხადა; დაჩქარდა მსოფლიო ეკონომიკის გადასვლა განახლებად ენერჯის წყაროებზე, რასაც მოჰყვა რუსეთის როლის მნიშვნელოვანი შესუსტება გლობალურ ენერჯეტიკულ ბაზარზე; უკრაინამ, ავსტრალიამ, ახალმა ზელანდიამ, აშშ-მ, ევროკავშირმა და კანადამ დააწესეს ემბარგო რუსულ ენერჯიაზე, ხოლო იაპონიამ და ტაივანმა უარი განაცხადეს რუსული ნახშირის შესყიდვაზე; აშშ-მ და ევროკავშირმა რუსეთს დაუწესეს სანქციები, თუმცა ფრონტზეამას მნიშვნელოვანი ცვლილება არ მოჰყოლია, არც რუსეთის ეკონომიკი პარამეტრები შეცვლილა მნიშვნელოვნად; შვედეთმა და ფინეთმა (2023 წლის 4 აპრილს ნატოს წევრი გახდა), რომლებიც იცავდნენ ნეიტრალურ სტატუსს და თავს იკავებდნენ ნატოში წევრობისგან, ოფიციალურად წარადგინეს განაცხადება ალიანსში გაწევრიანების შესახებ; დიდმა ბრიტანეთმა ოფიციალურად მოაწერა ხელი შვედეთთან და ფინეთთან უსაფრთხოების ორმხრივი გარანტიის შეთანხმებებს. ევროკავშირმა უკრაინას, მოლდოვას, ბოსნია-ჰერცეგოვინასა და, მოგვიანებით, საქართველოს ოფიციალური წევრობის კანდიდატის სტატუსი მიანიჭა; მსოფლიოში დაიწყო ახალი შეიარაღების რბოლა - მთელს მსოფლიოში მთავრობებმა დაიწყეს სამხედრო დოქტრინების, იარაღის

მარაგების, სამხედრო აღჭურვილობისა და მიწოდების მარშრუტების გადახედვა. თავდაცვის ხარჯები მთელ მსოფლიოში გაიზარდა და 2022 წელს მიაღწია რეკორდულ \$2.24 ტრილიონს; გაიზარდა გლობალური არასტაბილურობა და შემცირა მსოფლიო უსაფრთხოების დონე და მრავალი სხვა [Геополитические...2023].

როგორც პანდემიის, ისე რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად: შემცირდა მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპები, ვინაიდან ხდება წარმოებების შეკვეცა საომარი მოქმედებების, სანქციებისა და, ხშირ შემთხვევაში, მიწოდების ჯაჭვის წყვეტის გამო. ასევე, შეზღუდული რესურსები მიედინება არა წარმოების გაფართოებაზე, არამედ ომის წარმოებისათვის საჭირო ხარჯების დასაფარავად, ჰუმანიტარულ დახმარებებზე, ლტოლვილთა დიდი მასებისათვის სათანადო პირობების შესაქმნელად და სხვა; შეაფერხა მსოფლიო ეკონომიკის განვითარება (თვისებრივი სრულყოფა), ვინაიდან მცირდება სახსრები მსხვილი სამეცნიერო-ტექნიკური პროექტების განსახორციელებლად, რის შედეგადაც ფერხდება ინოვაციების დანერგვა; შეაფერხა ერთობლივი გლობალური პრობლემების (ენერგეტიკული, სასურსათო, ეკოლოგიური, კოსმოსის ათვისება, მწვანე და წრიული ეკონომიკის განვითარება, მსოფლიო ოკეანის ათვისება, სიღარიბის და სხვა გლობალური პრობლემა) გადაჭრა, ამ მიზნით გამოყოფილი სახსრების შემცირებისგამო; ამცირებს ადამიანისეულკაპიტალს (რომელიც თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი რესურსია), ადამიანთა მსხვერპლისა და მათი კეთილდღეობის პირობების გაუარესების გამო (საცხოვრებლებისა და, სამსახურის დაკარგვა, შემოსავლების შემცირება, მილიონობით ლტოლვილის წარმოშობა და ა. შ.); უარესებს არაეკონომიკურ ფაქტორებს (ფსიქიკური მდგომარეობა, კულტურა, ხელოვნება, ლირერატურა, სპორტი, პოლიტიკური ურთიერთობები), რაც დღევანდელ ეკონომიკაზე დიდ ნეგატიურ გავლენას ახდენს; აქტიურად ჩამოყალიბდა: ენერგეტიკული, სასურსათო, მიწოდების ჯაჭვის, ჰუმანიტარული და, ზოგადად, გეოპოლიტიკური კრიზისი შორსმომავალი შედეგებით.

ომის პროგნოზი თუ როდის მოხდება გეოპოლიტიკის შემობრუნება და მისი ეკონომიკაზე დადებითი გავლენის ჩამოყალიბება უცნობია, ვინაიდან უცნობია როდის დამთავრდება ომი.

თანამგროვე გლობალური გეოპოლოტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურებაა ის, რომ მიმდინარეობს დაპირისპირება ნეოლიბერალურად შერაცხილ ულტრალიბერალურებსა და კონსერვატორებს შორის [პაპავა 2024. თუმცა, მთავარია არ იყოს რადიკალიზმი, ვინაიდან რადიკალიზმი ახშობს სინამდვილის რეალურად აღქმის უნარს.

ასევე გასათვალისწინებელია, რომ დედამიწაზე ჯერ ისევ მიმდინარეობს ცივილიზაციათა დაპირისპირება, რაც ასევე ნეგატიურ გავლენასახდენს ყველა სფეროზე, მათ შორის, ეკონომიკაზე.

ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, კიდევ ერთი დიდი რისკი ახალი ტექნოლოგიებიდან მოდის. ანალიტიკოსებმა ამ რისკს უწოდეს ახალი „მასობრივი განადგურების იარაღი“ ანუ დეზინფორმაცია სოციალური მედიის საშუალებით, რაც იდეალური ნიადაგია მისი გავრცელებისთვის [Как геополитическая... 2022].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესამე რ. 2020. გლობალიზაცია და პანდემიის ეკონომიკური პრობლემები. „ეკონომისტი“ 2020, № 2.

2. აბესაძე რ. რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა მსოფლიოსა და საქართველოს ეკონომიკაზე. 2022. „ეკონომიკა და საზოგადოება“ 2022. 27 მაისი.
3. გორგილაძე ი. 2009. გეოპოლიტიკის საფუძვლები. თბ., „უნივერსალი“, 2009.
4. პაპავა ვლ. 2024 „საქართველო დასაკლავი „ქათმის“ როლში“?! „ეკონომიკა და საზოგადოება“ 2024 9 აგვისტო
5. Abesadze R. 2020. Globalization and the economic problems of the pandemic. 2020. “Ekonomisti”, 2020
6. Геополитические последствия в результате российского вторжения на Украину. 2023
https://ru.wikipedia.org/wiki/Геополитические_последствия_в_результате_российского_вторжения_на_Украину
7. Геополитические факторы, влияющие на мировую экономику. 2023.
<https://imes.su/press-tsentr/stati/item/1705-geopoliticheskie-factory-vliayayushchie-na-mirovuyu-ekonomiku>
8. В МВФ оценили влияние геополитических шоков на международную торговлю. 2023
<https://www.rbc.ru/economics/31/10/2023/653f97119a7947090a408590>
9. Как геополитическая ситуация в мире создает экономические риски для инвесторов. 2022
https://forbes.kz/articles/kak_geopoliticheskaya_situatsiya_v_mire_sozdaet_ekonomicheskie_riski_dlya_investorov
10. Журавлева Л., Зарубина Е., Симачкова Н., Фатеева Н. ., Чупина И. современная геополитическая ситуация: социально- философский анализ. 2021.
<https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennaya-geopoliticheskaya-situatsiya-sotsialnofilosofskiy-analiz/viewer>
11. Ян Йонкер. 2023. 5 основных опасений, связанных с геополитическими событиями, влияющими на мировую экономику <https://www.eseibusinessschool.com/ru/geopolitical-events-break-economy-esei/>

David Aslanishvili

GEORGIAN ECONOMY RETROSPECTIVE: FROM THE SOVIET PLANNING TIME TO THE TRANSITION

Annotation. An article has described the transition of Soviet Type planned centralized economic system to market economy, its obstacles, view, and reforms. A complexity of the situation and a speedy implementation of reforms call for a thorough analysis of Georgia's social and economic stances and a research into the causes and peculiarities of the crisis, on the one hand, and a formation of an effective macro – economic policy, on the other. The objective of the research is an analysis of Georgia's social and economic stances and a subsequent definition of individual directions of macro – economic policy for the foreseeable future.

Keywords: Market Economy, Planned economy, Georgia, transition, Mentality, Soviet Economy, Economic Crisis.

Georgian Economy Glance: from the Soviet Planning time to the Market Transition

Since the dissolution of Soviet Union, Georgia is experiencing a historic transformation of a transition from the planned centralized economic system to market economy. The transition, meanwhile, is accompanied by a deep, lasting and an overwhelming social and economic crisis.

The aim of each and every economic reform is raising living standards that, to a large extent, depends upon well – calculated micro and macro – economic steps, a variety of measures taken thereby referred to as human psychological factors. Therefore, the research deals with human – state

relationships and the part they play in an overall development of the country. The ways through which ever increasing social requirements can be met in an environment of limited resources have always been the main subject of economics. Social welfare (wages, prices, an abundance, stability etc.) is a chief determinant of a viable macroeconomic policy.

An extent to which a person reveals himself largely depends upon his/her receptiveness of universal impulses serving as an impetus to his/her existential, sensual and mental origins. Thus, an entirety of human existential, sensual and mental resources, with their combinations and assignments ever changing, nevertheless, remains within the boundaries of a person's consciousness. A pattern of the forms is a natural process and a necessary condition of a social balance.

An economic policy of a centralized management system was and is limited to commands and instructions, with macro – economic guidelines (laws) hardly taken into account. As to an open and a free system that market economy relies upon, it calls for an interaction of individual economic subjects (enterprises) determining an overall economic policy.

The subject of macro – economy is the links among economic processes to which end a development and functioning of a country's economy is essential. A significant trait of this kind of an economic arrangement is an indirect influence of a state upon a socio – economic development of a country. The chief functions of a market economy are as follows:

1. an encouragement of an independent social development;
2. a sound law – and – order situation;
3. an external and internal security.

An unconditional and a persistent fulfillment of the foregoing functions determines a market economy level of a country. The chief economic goals of a modern state are as follows:

1. securing an economic growth of the country;
2. employment;
3. price and a national currency stability;
4. a foreign economic balance.

The following peculiarities and characteristic traits of a country play a significant part in its economic development:

1. an economic potential formed in a historical perspective;
2. a model of its socio – economic development;
3. the level of a country's socio – political development and its institutional structure;
4. national mentality;
5. The concept of leadership.

National mentality is an entirety made up of individual national psychological factors. It should be said here that in the South, for instance in India or Africa, a human vitality and a personal interaction with the universe form a significant factor, as against time that is hardly viewed as a sort of a limit or a restriction. (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2023). THE EVOLUTION OF THE ESSENCE OF HUMAN MATERIAL LIFE–FROM ANCIENT ROME TO THE MODERN WORLD).

In North America and Western Europe, meanwhile, meeting a challenge and making accomplishments is of foremost importance and essential for a person that does not associate them with experiencing positive emotions. This kind of a social mentality attributes plenty of significance to time.

Placed within this context, Georgia may fall into the category of southern countries, given the following peculiarities characteristic to our society:

1. an insignificant inclination to rationalizing;
2. a striking strives for a spiritual and an emotional aspect of life;
3. a certain irrationalism revealed by a dislike of planning and a creation of an unstable environment;
4. an indifference to initiative characteristic to a bigger part of the population;
5. an inclination to coexistence and collective pass – times (festivities, get – togethers etc.);

Public mentality affects a country's economic policy and its macroeconomic parameters. Italy of the 50's is a curious instance thereof, with a budget crisis and a mass tax – evasion being the most

striking features of the period. The government had to resort to heavy fines, an installation of cash – boxes and checking up the purchased goods through receipts. Italy has no clear – cut leaders, that accounting for a frequent governmental change, and its economic backwardness as against the other western countries.

The situation in Germany, with its leaders, such as C. Adenauer, W.Brandt, G.Schmidt and H.Kohl used to be and still is, quite a different one - a steady economic development and a stable economic course unaffected by interior policy changes. (V.M. Sokolinski "State and Economy". Moscow, 1997, Finances and Statistics pp.30 – 34).

Macro - economic policy involves a regulation of a country's economy, with solving the following tasks viewed as a final objective:

1. a stable production growth to supply goods and services to the public and enterprises;
2. a price stability;
3. high employment rates;
4. a foreign economic balance translated into an active export – import balance and a convertible currency;
5. an improvement of a macro – economic situation, an economic advance and an overall upgrading of living standards.

To this end, three tasks will have to be solved by the public at large:

1. what is to be produced and the quantities thereof;
2. the raw materials and technology necessary for a production process;
3. who is recipient of the product (designed for)?

These are the questions linked with some, seemingly, insoluble problems. Speaking in terms of a historical perspective, three economic systems can clearly be singled out:

1. traditional primitive communal and feudal societies dealt with the three tasks set out above in terms of traditions and customs, religious canons, with economic guidelines hardly taken into account.

2. In case of a planned economic system, solving those tasks is up to the state. The system generates a powerful bureaucracy and can meet some of the popular requirements (an assignment of the produce, employment); an overall economic progress, meanwhile, is hindered significantly enough. The planned economic system calls for an overwhelming control and tough penalties.

3. Market economy is grounded upon the supply-demand curve and an unhampered competition. An economic progress can be achieved through a prompt and an effective satisfaction of popular requirements. The state is set out to minimize a social disparity through viable fiscal policy and a legal basis.

The Soviet – Era Economy and Georgia

A management system is the chief feature of the Soviet economy. The Soviet administrative management was far from homogeneous and could be divided into the following elements:

1. A regulator – the chief element of the administrative economy that relied upon a tough centralization, well calculated steps and planning. Red tape used to be common place among regulators, as well as poorly developed public relations and an inadaptability with a novelty. That kind of management works, if regulations are reasonable enough, i.e. if each employee carries out assignments and is accountable for them;

2. An administrator – implementing an authoritarian management, retaining a tough control over all the management links and taking individual decisions prompted by a personal experience. An Administrator cares but little about economic, moral or otherwise motives of labor. Within the context of this sort of management, achieving tactical goals and solving short – term problems is simple enough. The strategies, meanwhile, form a substantial obstacle in the areas, such as: a high - quality production and service, an introduction of scientific and technical accomplishments, a determination of long – term strategies of an enterprise and an efficient planning;

3. A colleague – minded - an adherent of a form of management targeted at collective decisions made at regular meetings of panels formed for this reason. As a result of this kind of management largely sensible decisions are made. The method, though, is far from flawless: no one is personally responsible and the head of an enterprise does not usually press forward with his views and assessments of problems, letting things go of their own accord. The decisions are given up frequently enough and the head of an enterprise is easily influenced by his superiors (bosses). "He is but a shepherd and not a manager" (V.I. Tereschenko "Conversations of an Economist" (30 years in America) – 1994, pp. 14 – 16).

4. A locomotive – this type of a manager cares a lot about meeting output challenges, with the staff given but little need. Self – confidence and a conceit are the two chief traits of his character, along with a concentration of authority and a demand of an unconditional obedience of the subordinates. Tasks take up nearly all his time and energy, he feels responsible and accountable for the final results, assessing himself as the sole factor of progress.

In the Soviet times, a production of an inadequately costly, rather low – quality industrial produce was warranted by an import of cheap fuel, raw materials and food products subsidized from the center. Owing to a practically monopolized supply of commodities like tea, tobacco, wine etc. to the Soviet agricultural market, Georgia used to get substantial profits, largely gained by "the shadow economy" and a private agricultural sector. Hence, the republic's image of a well - advanced region not merely in terms of the Soviet Union but in broader terms, as well.

Other favorable factors thereof were the country's mild climate, it's convenient geographic position and some of the characteristic features peculiar to the Georgians – to make much of a foreigner, no matter whether just a friend or an official, to take painstaking efforts to please a visitor that more often than not used to be perceived as an unmistakable sign of welfare very striking indeed, given the extremely low living standards throughout the USSR.

The export – import peculiarities of the Soviet Georgia created favorable conditions for a development of the highly profitable industry and agriculture. Numerous coastal, mountainous and spa resorts, a variety of climatic and geographic zones, along with a popular optimistic mood held a promise, largely an illusory one, of a welfare state that the future, independent Georgia could possibly turn into.

A collapse of the Soviet Planned Economy and Georgia

During the Soviet Period, Georgia used to be described as "a small America" because of its living standards (the highest in the USSR) and a robust, well - integrated economy. But soon after the collapse of the Soviet Union, the Georgian economy and living standards slumped abruptly making the situation the worst among the former Soviet Republics. A description of Georgia's macro – economic policy calls for a consideration of quite a few micro – economic parameters, since an insight into an individual phenomenon is necessary to create and a true – to – life picture of an overall macro – economic situation. Micro – and macro – economic issues form an entirely being the interdependent links of a single chain. (Aslanishvili, D. (2016). Market foundation for sustainable economy growth and energy policy (Georgian case). *Modern Economy*, 7(03), 314-319.)

"Perestroika" had envisaged a modernization of the USSR, but subsequent developments brought about dashing changes into a political environment of the vast area, making the leadership apply new tactics. The latter's, however, came to nothing, largely because they involved but limited, reluctant efforts at a quasi – democratic transformation of the totalitarian empire and made it look even more outdated and obsolete.

The collapse of the Soviet Union created quite a different political, economic and a social situation and absolutely new industrial relations, as well as a new labor resource management system.

Personal capabilities and competence are of a supreme importance to market economy, playing a far greater part than one's age, nationality, political or any other background or a past experience that does not always make for progress. What really matters are professional skills, a good education, inquisitiveness and an adaptability.

The former Soviet republics inherited a centralized, planned economic system and structures that have turned out entirely useless.

It should also be said here that a sheer strive for an economic independence has allowed the post – Communist circles to retain power in the former Soviet Republics. A smooth evolution of a political base and its economic structure has turned out largely impossible, that resulting in an unpredictable and a negative outcome.

A political disintegration of Georgia was accompanied by a break – down of its economic system, caused mainly by falling apart of a single economic area of, a consumer market, communications and a through transportation. Moreover, the situation gave a green light not only to the sound political forces but the adventurers, too, who would not acknowledge the necessity of taking into account the realities of an integrated economy during the transition to market economy.

A political disintegration of the empire and a collapse of its planned economic system brought about a neglect of peculiarities of the transition to the market economy, that resulting in a break – down of a once well – functioning production – supply system.

The Transition Period and Its Chief Features.

The developments were about the same both in Georgia and the rest of the former Soviet republics. Moreover, the situation here took an even worse trend the reasons behind an economic break – down in the former Soviet republics had much in common: a collapse of trade relationships between ex - Soviet partners, increased fuel – prices, an entire disruption of production etc.

But, along with those, there were other factors peculiar to Georgia; armed conflicts, a civil war, strong separatist movements – these all making an extremely negative impact upon production and trade. Apart from a break of internal economic links, the foregoing developments brought about:

1. A halt of oil and gas import from Russia;
2. Civil war and conflicts in two regions;
3. Homelessness of thousands of highly traumatized people.

Now that fuel and industrial products, as well as basic food items could only be imported at international market or approximate prices, with local industrial and agricultural produce uncompetitive and, therefore, unexportable because of high transportation costs and the quality low enough not to meet international standards. The slump, meanwhile, gained momentum. The socio – political cataclysms resulted in a popular apathy, especially striking among the intellectuals. the military conflicts caused a blockage of some of the vital transportation routes, with an export of raw materials cut down and markets lost.

The Georgian economy, especially so, its industrial sector, got paralyzed, with the functioning enterprises being few in number and an output thereof reaching but 15% of their initial capacity. Moreover, their produce targeted at the Soviet Market, turned out hardly adaptable to the market economy environment.

The situation in the Energy sector became an especially unpromising one. Meeting the consumer demands of the 80's called for an 1,5 billion dollars' import of oil, natural gas, coal and electricity. During the collapse period it was impossible. The situation, meanwhile, made an even much smaller fuel supply virtually impossible, and that when an energy consumption in both industry and agriculture diminished radically (74% and 73% - in 1993 compared to the one in 1998). (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2013). *The Impact of the Economic Crisis on the World Economy*–TSU. In *International Scientific-Practical Conference of the Institute of Economics* (pp. 28-29).

A factory of Ferro – alloys in the town of Zestaphoni, as well as quite a few of the coal – mining and engineering factories were at a standstill.

Apart from the foregoing reasons, an inefficient management of enterprises in the market economy environment, contributed to the crisis.

An industrial planning, management and control in the Soviet era were carried out from Moscow, with the local economic authorities dealing with merely an administrative and a technical po-

tential and caring but little about effective investments, tariffs, a financial autonomy, potential markets etc.

An unpromising economic situation was deteriorating steadily because of an inability of economic circles to assess and face the new realities. The reasons thereof were as follows:

1. An impact of an outdated ideology and attempts at an assessment of the new realities in its terms;
2. An application of the old methods, with the result being an aggravation of the situation;
3. And the foremost: Georgia, along with the other Post – Socialist countries is a transitional economy, with the reforms thereof being totally unprecedented.

It's obvious enough that without taking into account the western, as well as, the Eastern European experience and a thorough restructuring of management targeted at a complete autonomy of an allocation finances, a production and a sale, an economic stability is unattainable.

The new situation exposed an inaptitude of the ruling circles, whose experience of an administrative management (often an efficient one), fitted into the framework of a totalitarian state. That inaptitude was generated not so much by a lack of laboriousness, limited mental capabilities or a determination, but their political and economic ways of thinking formed of outdated concepts.

The world energy crisis of the 70's provided a striking example. The Soviet leadership of the time resorted to a mass supply of fuel resources to the consumer market, protecting thereby the economy from a negative impact of willfulness of the oil – producing countries. (Aslanishvili, D. (2016). Market Foundation for Sustainable Economy Growth and Energy Policy (Georgian Case). *Modern Economy*, volume 7, p. 314–319 *Modern Economy*, 2016, 7, 314-319 Published Online March 2016 in SciRes.)

As against the Western market economy democracies, Georgia and the other former Soviet republics failed to make use of the experience as to how to come to terms with a fuel shortage, increased prices and to make an adequate economic reaction to not so tough, albeit lasting circumstances.

Among the main reasons behind the industrial, slump, the latter factor played not an insignificant part, as made evident by so many enterprises standing at a standstill.

The industrial crisis worsened because of high costs of a rehabilitation and a utilization of an inherited machinery. Looting of copper appliances added up to a complexity of the situation.

The Soviet era machinery is now obsolete both physically and morally for, as is well – known, the last years of the Communist regime stood out for their backwardness and a high – degree concentration upon the military – industrial complex.

A production of agricultural products traditional for Georgia also diminished significantly because of a shrink of a state – owned public sector arable land, on the one hand, and a sluggish pace of a land denationalization (privatization), on the other, another negative factor was an inaccessibility for agricultural laborers (peasantry) of traditional export markets shut off by the conflicts in Abkhazia and North Caucasus.

The peculiarities of the Soviet export – import system turned out unfit in the new circumstances. Along with that, Georgia found itself in an imposed economic blockage, accompanied with an inefficiency of the management structures: that led to a virtual disaster – 40% GNP reduction. (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016). *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250)

Apart from that and a blockage of transportation routes and an overall atmosphere of impunity had paralyzed practically all the economic activities in Georgia. Such was the situation by 1993. The economic crisis had proved to be the largest – scale and the most severe amongst the former Soviet Republics: the 1995 production level formed but 30% of that of 1991 and a devaluation of the coupon – a surrogate national currency brought into circulation in 1993, hit record levels. It was for that reason that the wages were merely symbolic.

A consumed energy debt and, also, numerous incidents of an improper spending, along with an absence of labor encouragement leverages caused a build – up of Georgia's external debt up.

These were the factors behind a disastrous economic slump in Georgia.

The severe economic crisis, understandingly, reflected in GNP that between 1994 – 1995 formed an annual \$300 per capita that serving as an indication of the country's joining a group of the world's poorest states. (The UN Development Program: "A steady Development of the World", 1995)

Thus, a break of trade links after the collapse of the USSR, a production cut, a fall of living standards etc. prompted the Organization of an Economic Collaboration and Development in Europe to recognize Georgia as a developing country.

All the foregoing reasons have made an implementation of reforms an immediate necessity.

The new Economic Relationships and Georgia

A transition to market economy and its steady development has to do with personal features and peculiarities. According to Adam Smith, a driving force behind an economic progress is a desire to satisfy individual economic interests. It should be kept in mind that such traits as: egoism, a desire to get maximum outcome from a minimal input and a rationalism are essential to humans. P.Heine's suggestion saying that an economic theory would lose its predictability unless there was rationalism and contingency and whims took a center stage – sounds reasonable enough. (Heyne, P "An Economic Way of Thinking", p.444).

The way the new economic relationships have been establishing in Georgia is rather curious.

In late 1994, the first indications of an economic stability appeared in Georgia. The fall of GNP slowed down – that forming an evidence that the first phase of the new economic relations had set in a severe energy crisis in Autumn and Winter of 1994 caused by a halt of fuel import and, a negative impact of Mafia clans invigorated during the armed conflicts and seeking for a maximum profit, practically stifled the slightest progress detectable by the time.

Georgia's meager resources of hard currency and precious metals had been nearly consumed, that compelling the country to resort to an external debt to make vital economic systems function. (Aslanishvili, D., & Omadze, K. Georgia's external debt structure and the challenges of the current situation)

Georgia's unpromising economic stance has attracted plenty of the international financial organizations' attention. Social tensions have slackened owing to food and, partly, fuel shipments (chiefly from the West and Turkey) and made it possible for the government to avoid some grave complications. But for that aid, a sheer survival of the population in freezing winter temperatures of 1993 – 1995 would have been questionable. The results of the donor countries' activities have been made evident since late 1995, for a sizeable financial aid is a long – term affair. It should also be noted here that largely to an outside financial assistance and, also, giving up liberal fiscal policies that the Georgian National Bank had been pursuing the Georgian surrogate currency coupon boosted (\$1 = 1300000 coupons since January 1995, instead of \$1 = 2500000 coupons in Summer 1994).(Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016). *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.)

A no or a minor – 3 – 6% deficit budget planning and an implementation play a significant part in an economic stabilization process. The challenge, however, could not possibly be met a little earlier because of excessive subsidies.

Putting up finances for unprofitable enterprises at the expense of small, fixed prices on some of the food products and fuel inherited from the Soviet era, made it impossible to pursue sound fiscal and monetary policies and invest into high – priority branches to warrant an achievement of a speedy economic and / or social effect, a zero – deficit budget, well-shaped – out tax and tariff systems, as well as a price liberalization on bread and fuel, along with other economic methods, a stronger coupon. The measures, however, brought about but little effect in 1994 – 1995, largely due to a virtual pauperism of majority of the population, non-operational enterprises, disruptions in fuel supply and a transport isolation.

Stringent fiscal and monetary policies, along with a price liberalization, enlarged a circulation of the coupon and paved way to a subsequent introduction of Georgia's genuine national currency.

It should be said here that unfavorable circumstances of the time – an overwhelming crisis in all the fields, a virtual absence of state institutions, an embezzlement of hard currency and any other reserves, for that matter, a chaos and an atmosphere of impunity, left room for restructuring the ruling bodies and a selection of higher – skilled public servants – the necessary steps towards an economic recovery prompted by the international organizations. The undertakings were, moreover, financed by the international organizations themselves.

A stabilization of the Georgian economy, its further advance and a merger with an international market call for a political and an economic involvement of foreign partners. A rehabilitation of the country's production sector involves abundant financial influxes and broader economic links.

The problems calling for an immediate solution are as follows:

- a) Ranking the enterprises according to the high – priority fields;
- b) An at least minimal fuel and a resource supply to the high – priority industrial and agricultural enterprises;
- c) An accumulation of foreign credits and investments for a rehabilitation of those enterprises.

The next stage strategic task ought to be a rehabilitation of a local resource – oriented modern economy, for a High-Tec installation in various fields is to be targeted at a consumer demand and an export potential. The challenge calls for a formation of corresponding moral and scholarly grounds.

The latter task, meanwhile, is substantial enough, for it involves a time and labor consuming procedure of a consideration of alternative technological variants, so that both an international experience and local peculiarities are kept in mind.

Joint intellectual efforts of local and foreign experts hold promise of an eventual success.

References

1. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016). *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.
2. Aslanishvili, D. (2020). Capital Market of Georgia: The Reasons of Fail. *Journal of Economics and Business*, 3(2).
3. Aslanishvili, D. (2016). Market foundation for sustainable economy growth and energy policy (Georgian case). *Modern Economy*, 7(03), 314-319.
4. Aslanishvili, D., & Omadze, K. THE INFLUENCE OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WORLD ECONOMY, ITS REASONS AND OVERCOME STEPS. In *Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2013* (p. 508).
5. Aslanishvili, D. D. (2021). World experience: Commercial bank credit and economic growth relationship. *International Journal of Risk and Contingency Management (IJRCM)*, 10(1), 45-53.
6. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2023). THE EVOLUTION OF THE ESSENCE OF HUMAN MATERIAL LIFE–FROM ANCIENT ROME TO THE MODERN WORLD. *THE PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE WORLD AND NATIONAL ECONOMY, TAKING INTO ACCOUNT THE PANDEMIC AND RUSSIAN-UKRAINIAN WAR PERSPECTIVES*, 14.
7. Aslanishvili, D. (2016). Market Foundation for Sustainable Economy Growth and Energy Policy (Georgian Case). *Modern Economy*, volume 7, p. 314–319. *Modern Economy*, 2016, 7, 314-319. Published Online March 2016 in SciRes.
8. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2019). Green Economy and Access to Finance in Georgia the Asian Institute of Research. *Journal of Economics and Business*, 2(3).
9. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2013). The Impact of the Economic Crisis on the World Economy–TSU. In *International Scientific-Practical Conference of the Institute of Economics* (pp. 28-29).

UNCOVERING THE DRIVERS OF LABOR MARKET INACTIVITY IN MIGRANT-SENDING HOUSEHOLDS IN GEORGIA

Annotation. This paper explored the existing interrelationships between migration and labor market outcomes of left-behind household members in Georgia. On the basis of the Georgian Household Survey, we explored alternative explanations of inactivity among left-behind members in migrant-sending households. In particular, the three effects are studied: the disincentive effects caused by additional non-labor income from remittances; substitution effect, which assumes performing a housework instead of participating at labor markets; and education effect which explains non-participation by engaging in higher education. Applying multinomial probit model, we ascertained that the accepted view on the labor market outcomes of migration according to which migration has a disincentive effect on labor participation of left-behind household members, providing them with extra incomes, is not true in Georgia. According to the findings of this study, in Georgia, migration affects inactivity on non-migrants mainly through substitution or education effects.

1. Background. The importance of the effects of migration and remittances on the labor market behavior (labor participation rate, supplied hours of work, employment types, educational attainment and etc.) of the left-behind household members is widely acknowledged in economic literature. The theoretical framework for the studies of this relationship is based on the assumption according to which the labor supply/leisure decisions of individual members of the household are less likely to be separable from each other (Chiappori, 1988; Chiappori et al., 2002; Fortin and Lacroix, 1997; Blundell et al., 2007; Berulava and Chikava, 2012; Belloc & Velilla, 2024). Growing number of empirical studies outlines the main channels through which migration and remittances can influence the labor market behavior of the left-behind members of migrant-sending households, including income and substitution effects, self-employment and educational decisions (Funkhouser, 1992; Rodriguez and Tiongson, 2001; Amuedo-Dorantes&Pozo, 2006; Acosta, 2006; Airola, 2008; Woodruff and Zenteno, 2001; Xu, 2017; Berulava, 2019; Habib, 2023; Uddin, 2023; Ndiaye et al., 2024).

A promising perspective for understanding the role of income and substitution effects in determining the impact of migration and remittances on labor supply of left-behind family members is presented in Görlich et al. (Görlich et al 2007) study. This article challenges the common statement that lower labor market participation level in migrant-sending families is only due to more leisure consumption. In particular, while considering the impact of out-migration on the household's labor market outcomes, the authors distinguish the following three reasons of inactivity: 1) the disincentive or income effect, when left behind household's members consume more leisure as a result of increased income from remittances; 2) labor substitution effect— replacing supplying labor to market by home work; and 3) education effect, which explains inactivity by engaging in higher education. Based on Moldova household survey data, the study finds weak evidence of disincentive effect. On the contrary, the authors argue that inactivity of individuals in migrant-sending households are explained mainly by intra-household labor substitution between the migrant working abroad and the inactive members left behind, as well as by greater probabilities of higher education enrollment.

It should be mentioned, that though relations between the migration and households' labor market behavior has been studied intensively in Georgia (Danzer and Dietz, 2009; Gerber and Torosyan, 2013; OECD/CRRC-Georgia, 2017; Berulava, 2019), the perspective which explains the reasons of the inactivity of left-behind household members in this country, still remains relatively unexplored in economic literature and thus deserves a special interest. This study¹, based on the Georgian Household Survey, aims to fill existing gaps in this area of research by uncovering the drivers of labor market inactivity in migrant-sending households (specifically, we try to ascertain whether the inactivity is caused by income, substitution/housework or education effects).

The rest of the paper is organized as follows. Next section, illustrates the research methodology, including empirical strategy and measures. In section 3, we review the main characteristics of the sample and descriptive statistics. Further we discuss the results of the study. The final remarks are presented in the last section.

¹ The detailed results of this study are presented in the following paper: *ბერულავა და სხვა* (2017).

2. The Empirical Strategy. In this paper, we aim to understand the reasons of inactivity among left-behind members of migrant-sending households. To attain this objective, we apply the Multinomial Probit regression with instrumental variables. In particular, the estimation of the impact of migration on the reasons of inactivity of left-behind relatives, is conducted in two consecutive steps. First, we estimate probability of having a migrant in the household using the following probit regression model (1):

$$y_i = 1 \text{ if } y_i^* = \gamma_1'x_{1i} + \gamma_2'x_{2i} + \varepsilon_i > 0; \text{ and } y_i = 0 \text{ otherwise; (1)}$$

where y_i is dummy variable, which equals to one when respondent lives in a household with at least one international migrant and zero otherwise; and y_i^* is associated with its latent variable. We define the y_i as ‘migrant’ variable. The $\gamma_1; \gamma_2$ represent the vectors of parameters to be estimated, while ε_i is an error term which is assumed to follow a joint normal distribution with zero mean and variance equal to 1. The vector x_{1i} include the independent variables, which influence an individual’s choice to participate at labor market, while and x_{2i} is a vector of instrumental variables that affect only y_i^* but is excluded from the next structural equations, since the variables in this vector are not supposed to affect labor market behavior directly. The equation (1) in the essence is a reduced form equation, which performs auxiliary function, explaining variation in endogenous ‘migration’ variable using strictly exogenous variables x_{1i} and x_{2i} . The explanatory variables included in x_{1i} and x_{2i} vectors are described in more detail below.

The vector of control variables x_{1i} :

- **Gender** - is a dummy variable, which identifies respondent’s gender.
- **Age** – indicates respondent’s age.
- **Age squared** – square of respondent’s age.
- **Marital status** – is a dummy variable, which is equal to one if respondent is married and equals to zero otherwise.
- **Head of Household** – is a dummy variable, which is equal to one if respondent is head of household and equals to zero otherwise.
- **Chronic illness** – is a dummy variable, which is equal to one if respondent has at least one chronic illness and equals to zero otherwise.
- **Education** – reflects achieved level of education by respondent and is represented by a number of dummy variables: higher education, professional education; secondary education; below secondary education.
- **Type of settlement** – is a dummy variable, which is equal to one if respondent lives in urban areas and equals to two if respondent lives in rural areas.
- **Log of non-labor income** – is calculated as a natural logarithm of the household’s non-labor income.
- **Max Education level** – categorical variable, which reflects the maximum level of education achieved by household members
- **Wealth** – reflects general well-being of the households and is calculated as a factor score of assets and property which are at disposal of household
- **Share of dependents** – is calculated as ratio of children and pensioners to total household size.

The vector of instrumental variables x_{2i} :

- **Migration network (MN)**– is calculated for each region of Georgian as a share of households with at least one international migrant in total number of households in this region.
- **Migration network interacted with share of male adults (MNSA)** – reflects interaction of migration network variable with the share of male adults in the household.
- **Returned migrant** – is a dummy variable, which is equal to one if there is at least one returned migrant in the household and equals to zero otherwise.
- **Male Plus** – is a dummy variable, which is equal to one if there is more than one adult mail in the household and equals to zero otherwise.

After the estimation of the equation (1), we predict the dependent variable and use predicted values of the ‘migrant’ variable as an independent factor at the next step. At the second stage, to deal with multiple

choice problem we apply multinomial probit model as the estimation techniques. In general form, this model can be formulated as follows (Green, 2020):

$$U_j = x_j' \beta_j + \varepsilon_j, j = 1, \dots, J, [\varepsilon_1, \varepsilon_2, \dots, \varepsilon_j] \sim N[0, \Sigma] \quad (2)$$

where J - is number of alternatives, and ε_j - error term related to the alternative J . The probability of the choice of any particular alternative m can be presented in the following form:

$$Prob[\text{choice } m] = Prob \left[\varepsilon_1 - \varepsilon_m > (x_m - x_1)' \beta, \dots, \varepsilon_j - \varepsilon_m > (x_m - x_j)' \beta \right] \quad (3)$$

In this study, we distinguish between the three alternative reasons of inactivity:

- *Inactivity_disincentive* - inactivity due to disincentive effect, caused by extra money in household received from moved abroad migrant.
- *Inactivity_substitution* - inactivity due to substitution effect, when left-behind member of household replaces participation at labor market by housework.
- *Inactivity_education* - inactivity due to education effect, when the youth left-behind member prefers to engage in higher education institution rather than to participate at labor market.

To proxy these three reasons of inactivity the disincentive, we employ a question from the Georgian household survey questionnaire, which asks inactive individuals for the reasons of their inactivity. Given three modes of inactivity, we apply the system of the following three equations:

$$\begin{cases} Y_i^{substitution} = \mu_1 M_i^{pr} + \beta_1' x_{1i} + \varepsilon_{1i} \\ Y_i^{education} = \mu_2 M_i^{pr} + \beta_2' x_{1i} + \varepsilon_{2i} \\ Y_i^{disincentive} = \mu_3 M_i^{pr} + \beta_3' x_{1i} + \varepsilon_{3i} \end{cases} \quad (4)$$

where $\varepsilon \sim N(0, \Sigma)$; Y_i^k is alternative reason of inactivity described above; M_i^{pr} is predicted value of 'migrant' variable obtained from the reduced-form equation; x_{1i} - the vector of control variables similar to that in the system (1); μ_1, μ_2, μ_3 are parameters and $\beta_1', \beta_2', \beta_3'$ - vectors of parameters to be estimated; $\varepsilon_{1i}, \varepsilon_{2i}, \varepsilon_{3i}$ - error terms. We set the *Inactivity_disincentive* choice as a base category. The model is estimated simultaneously by simulated maximum likelihood estimation technique.

3. Sample and Data Description. The main source of the data for the research is a nationally-representative, large-scale household survey conducted by Geostat² during the fourth quarter of 2012 among 2,784 households in all regions of Georgia except Abkhazia and South Ossetia regions. Since our study explores individual responses, we further will focus on the description of individual data. The total sample comprises 10,084 observations, of which 6,310 are of working age 15-65. Table 1 reports the descriptive statistics for the key variables used in the analysis.

Table 1. Summary statistics (means and std. deviations) for the analytical sample

Variables	Mean	Standard deviation
Migrants	0.0440	0.2052
Male (dummy)	0.4755	0.4994
Age	39.3	14.3
Married (dummy)	0.6483	0.4775
Head of the Household (dummy)	0.2554	0.4361
Chronic illness (dummy)	0.1391	0.3461
High education (dummy)	0.2489	0.4324
Professional education (dummy)	0.2237	0.4168
Secondary education (dummy)	0.4153	0.4928
Rural	0.6207	0.4852
Non-labor income	460.40	531.11
Share of dependents	0.2918	0.2266
Inactive at labor market	0.2581	0.4376
Inactive due to education effect	0.0773	0.2671
Inactive due to housework	0.1045	0.3060
Employed	0.6358	0.4812

² National Statistics Office of Georgia, <http://www.geostat.ge/index.php?action=0&lang=eng>

Hired employed	0.2351	0.4241
Self-employed	0.3980	0.4895
Unemployed	0.1060	0.3078

As can be seen from the table 1, slightly more than 4% of households has at least one international migrant. The average non-labor income is around 460 GEL per month. The higher proportion of respondents live in rural areas (62%). More than 25% percent of the sample are inactive at labor market, including eight percent who are inactive due to engaging in higher education and more than ten percent who are involved in housework activities. Almost 64% percent of the sample are employed, including 23.5% of hired employed and almost 40% of self-employed. The demographic characteristics of the sample are as follows: 47,55% of the sample are males and on average a respondent is of 39.4 years old. Generally, more than 64 percent are married and 25.5% are household heads and about fourteen percent of the sample have at least one chronic illness. With regard to attained education level, almost 25% have higher education 22% professional, 41% secondary and the rest of the sample have only below secondary education.

4. Study Results. This section presents estimation results for the impact of migration on labor market behavior of the left-behind household members. In particular, we try to understand the reasons of inactivity-whether non-migrants are inactive due to income, substitution or education effect. Specifically, the three effects are studied: the disincentive effects caused by additional non-labor income from remittances; substitution effect, which assumes performing a housework instead of participating at labor markets; and education effect which explains non-participation by engaging in higher education. The estimation results of the multinomial probit model are presented in Table 2.

Table 2. Multinomial probit model of the reasons of inactivity

Variables	Education effect		Substitution Effect	
	Coefficient	Bootstrapped S.E	Coefficient	Bootstrapped S.E
Predicted value of 'migrant'	0.6032**	0.254	1.207***	0.228
Male (dummy)	-0.682***	0.185	-4.276***	0.529
Age	-0.415***	0.063	0.211***	0.041
Age squared	0.333***	0.078	-0.336***	0.052
Married (dummy)	-0.537**	0.249	1.464***	0.176
Head of the Household (dummy)	1.227**	0.474	0.609**	0.261
Chronic illness (dummy)	-1.090***	0.405	-0.274	0.220
High education (dummy)	-0.685	0.463	1.375***	0.328
Professional education (dummy)	-2.568***	0.836	1.186***	0.292
Secondary education (dummy)	-0.133	0.234	0.518**	0.233
Type of settlement (1 -urban; 2 rural)	-0.607***	0.202	0.102	0.156
Log of non-labor income	-0.0218187	0.075	-0.206***	0.065
Maximum achieved educational level	0.104***	0.047	-0.161***	0.049
Wealth (factor score)	0.035***	0.007	0.024***	0.006
Share of dependents	0.226	0.447	0.619*	0.331
Constant	7.513***	1.082	-2.197**	0.873
Base category: Disincentive effect				
Number of observations	1,629			
Wald chi2(30)	510.98			
Prob > chi2	0.0000			
Log pseudolikelihood	-611.45622			
Notes: *** — significant at $p < 0.01$ level; ** — significant at $p < 0.05$ level; * — significant at $p < 0.1$ level.				

In this model, the disincentive effect is used as a baseline category. Also, in this model, we consider only migrants who belong to a nuclear family. According to the table 2, having a migrant in a household significantly (at 1% level) increases probability of inactivity among non-migrant members due to education or substitution effects as compared to inactivity caused by disincentive matters. Other control variables used in the model, generally, have expected sign and statistical significance. The analysis of marginal effects of ‘migrant’ variable on inactivity reasons among left-behind household members presented in table 3, shows that living in migrant-sending household increases the probability of inactivity due to engaging in higher education by 1.2 percent. The substitution effect of migration is even stronger, the probability of replacing labor market participation by housework activities raises in migrant-sending households by 10.8 percent. The same time, the disincentive effect caused by extra income from migration is more than 12.0% less likely to occur in migrant-sending households.

Table 3. Marginal effects of migration on the reasons of inactivity of left-behind household’s members

Estimation technique	Reasons of Inactivity		
	Disincentive Effect	Education Effect	Substitution Effect
<i>Multinomial probit model</i>	-0.1203***	0.01204	0.1082***
<i>Multinomial logit model</i>	-0.1233***	0.01455	0.1087***

Notes: in the table the average marginal effects are presented
 *** — significant at $p < 0.01$ level; ** — significant at $p < 0.05$ level; * — significant at $p < 0.1$ level.

To check the robustness of our model, we calculated the same effect using multinomial logit model. The marginal effects of migration in multinomial logit model presented in table 3, show little difference from those of multinomial probit model, thus suggesting that our results are robust.

To summarize, the accepted view on the labor market outcomes of migration is that migration has a disincentive effect on labor participation of left-behind household members, providing them with extra incomes. However, the results of our study don’t support this argument. According to the findings of this study, in Georgia, migration affects the inactivity of non-migrants mainly through substitution or education effects.

5. Conclusions. This paper explored the existing interrelationships between migration and labor market outcomes of left-behind household members in Georgia. On the basis of the Georgian Household Survey, we tried to answer the questions that remained relatively unexplored in economic literature. Specifically, we explored alternative explanations of inactivity among left-behind members in migrant-sending households. In particular, the three effects are studied: the disincentive effects caused by additional non-labor income from remittances; substitution effect, which assumes performing a housework instead of participating at labor markets; and education effect which explains non-participation by engaging in higher education. Applying multinomial probit model, we ascertained that the accepted view on the labor market outcomes of migration according to which migration has a disincentive effect on labor participation of left-behind household members, providing them with extra incomes, is not true in Georgia. According to the findings of this study, in Georgia, migration affects inactivity on non-migrants mainly through substitution or education effects.

This study is focused only on the extensive margins of the effect of migration on labor market outcomes. Further research should be focused on the exploration of the intensive margins of the effect of migration and remittances on labor variables of left-behind household members. Also applying time-series or panel data can provide better understanding of the casual link between migration and labor market behavior of the left-behind household members.

References

1. ბერულავა გ., ი. დიხამინჯია; ნ. ღვინჯილია (2017). “მიგრაციის მიკროეკონომიკური ეფექტები შრომის ბაზარზე: საქართველოს მაგალითზე.” *ეკონომისტი*, 13 (4), გვ. 55-76

2. Acosta, P., (2006). “Labor Supply, School Attendance, and Remittances from International Migration: The Case of El Salvador”. Policy Research Working Paper Series 3903, The World Bank.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/103531468234850236/pdf/wps3903.pdf>

3. Airola, J. (2008). "Labor supply in response to remittance income: The case of Mexico." *The Journal of Developing Areas*, pp. 69-78.
4. Amuedo-Dorantes, C., Pozo, A., (2006). "Migration, Remittances and Male and Female Employment Patterns". *American Economic Review (Papers and Proceedings)* 96 (2), pp. 222–226.
5. Belloc, I., & Velilla, J. (2024). Collective Intrahousehold Labor Supply in Europe: Distribution Factors and Policy Implications. *Journal of Family and Economic Issues*, pp. 1-24.
6. Berulava G. (2019) "Migration and labor supply in Georgia: an empirical study." *Eurasian Economic Review*, Springer, vol 9 (3), pp.395-419. <https://doi.org/10.1007/s40822-018-0106-4>
7. Berulava G. and G. Chikava (2012) "The Determinants of Household Labour Supply in Georgia, France and Romania: A Comparative Study", *Eurasian Journal of Business and Economics*, Vol. 5(9), 2012, pp. 141-164.
8. Blundell R., P.-A. Chiappori, T. Magnac and C. Meghir (2007), Collective labor supply: Heterogeneity and nonparticipation, *Review of Economic Studies* 74, 417-455.
9. Chiappori, P.-A. (1988) Rational household labor supply, *Econometrica* 56, 63-89.
10. Chiappori, P.-A., Fortin, B. and G. Lacroix (2002) Marriage market, divorce legislation, and household labor supply, *Journal of Political Economy* vol.10(1), 37-72.
11. Danzer Alexander M., and Barbara Dietz (2009) "Temporary Labour Migration and Welfare at the New European Fringe: A Comparison of Five Eastern European Countries." IZA DP No. 4142.
12. Fortin, B. and G. Lacroix, (1997) A test of neoclassical and collective models of household labor supply, *Economic Journal* 107, pp. 933-955.
13. Funkhouser, E., (1992). "Migration from Nicaragua: Some Recent Evidence". *World Development* 20, pp. 1209-1218.
14. Gerber Theodore P., and Karine Torosyan (2013). "Remittances in the Republic of Georgia: Correlates, Economic Impact, and Social Capital Formation." *Demography*, Springer, vol. 50(4), August, pp. 1279-1301.
15. Görlich Dennis, Toman Omar Mahmoud, Christoph Trebesch (2007). "Explaining Labour Market Inactivity in Migrant -Sending Families: Housework, Hammock, or Higher Education". Kiel Working Paper №1391, December, Kiel Institute for the World Economy.
16. Green H. William., (2020). *Econometric analysis*. 8th ed. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey.
17. Habib, H. (2023). Remittances and labor supply: Evidence from Tunisia. *Journal of the Knowledge Economy*, 14(2), pp. 1870-1899.
18. Ndiaye, Ameth Saloum, and Abdelkrim Araar. (2024). "Migration and Remittances in Senegal: Effect on Households Members Left Behind." *Journal of African Development* 25, no. 1, pp. 95-129.
19. OECD/CRRC-Georgia (2017), *Interrelations between Public Policies, Migration and Development in Georgia*, OECD Development Pathways, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264272217-en>
20. Rodriguez Edgar R. and Erwin R. Tiongson (2001), "Temporary Migration Overseas and Household Labor Supply: Evidence from Urban Philippines," *International Migration Review*, vol. 35, № 3 Autumn, pp.709-725.
21. Uddin, M. N. (2023). Impact of Migration on Time Use Pattern of Left-Behind Male and Female in Rural Bangladesh. *Migration and Development*, 12(2), pp. 215-235.
22. Woodruff Christopher and Zenteno, Rene (2001), "Remittances and Microenterprises in Mexico", UCSD, Graduate School of International Relations and Pacific Studies Working Paper. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.282019>.
23. Xu, H. (2017). The time use pattern and labour supply of the left behind spouse and children in rural China. *China economic review*, 46, pp. S77-S101.

THE GTS (UKRAINE)³ FOR THE EU

Annotation. The Russia-Ukraine war, the energy security of all the countries of the wider Black Sea Area (WBSA - which includes the South Caucasus) was affected. However, this conflict had the greatest impact on the main gas supplier of the European Union - the Russian JSC "Gazprom". The article discusses the process of demonopolization of the EU gas market. In particular, it is noted that the Russia-Ukraine war has disrupted global supply chains, but this provides a new opportunity for Azerbaijan. In particular, since the US and Europe have imposed sanctions on Russian oil and natural gas, it seems Azerbaijan has a chance to increase its gas exports through the Southern Gas Corridor (SGC), which passes through seven countries (including Georgia) and supplies gas to Turkey and Southeast Europe. Currently, through SGC, Azerbaijan supplies Turkey and Europe with 16 billion cubic meters (BCM) of natural gas annually.

With JSC Gazprom almost completely leaving the European energy market by the end of 2024, in order to meet the growing demand of the Southeast European gas market, Azerbaijan is developing new gas fields and is open to investments to expand the capacity of SGC, in particular, by the additional compressor stations in Georgia and Turkey. With the installation them, will be possible to double the gas flow to the southeastern part of the EU by 2027. However, in this region of Europe, from the beginning of 2024, the "Vertical Gas Corridor" project, which will be a undirect competitor of the "Southern Gas Corridor", has been launched, and it is necessary to implement relevant measures in order to harmonize two EU pipeline projects (the SGC and the Vertical Gas Corridor) and timely ensure the long-term gas supply contracts that the "Shak-Deniz" consortium has already concluded with European customers. In this article we consider possibility of using the Vertical Gas Corridor and IGB (interconnector Grece Bolgaria of the SGC) as the sources for filling the Ukrainian GTS and the UGFs (Underground Gas Storage Facilities) as an additional leveriges for the EU energy security.

Keywords: RF-Ukraine war, EU Southern Gas Corridor - EU SGC, gas pipelines, energy security, Caspian Sea, Black Sea, Gazprom, SOCAR, liquefied natural gas - LNG.

Introduction

The European Union faces a new gas challenge as the agreement for Russian gas transit through Ukraine approaches its end (late December 2024). Despite extensive reporting on the EU's progress in reducing reliance on Russian gas, fresh complications may arise when Russian pipeline gas deliveries to Europe via Ukraine cease at the year's end. The EU has reached out to Azerbaijan, seeking to fill the void left by Russian gas in Ukraine's pipeline system once the transit contract expires. This move stems from several EU members' continued dependence on Gazprom supplies, despite efforts to end reliance on Russian gas.

A key concern is how the EU and Ukraine will maintain the pipeline infrastructure without Russian gas flow. Some EU nations and businesses have proposed a plan to Azerbaijan, a Caspian Sea gas producer, to compensate for the loss of Russian gas supplies that currently reach Europe through Gazprom's pipeline network crossing Ukraine. The existing five-year deal between Russia's gas giant Gazprom and Ukraine's Naftogaz is set to lapse at the end of this year, with Ukrainian officials stating their intention to let it expire without renewal.

This situation puts several EU countries still dependent on Russian gas in a difficult position, despite the bloc's efforts to decrease its overall reliance on Moscow. Prioritizing energy security, the EU has spent over two years seeking new gas sources, heavily relying on the US and emphasizing the shift to renewable energy. Since Russia's invasion of Ukraine in February 2022, the EU has worked to stop Russian gas imports, though it hasn't imposed an outright ban. Interestingly, Russian LNG imports to Europe have actually increased since the war began.

Austria, Hungary, Slovenia, and Italy continue to import Russian gas via Ukraine. Collectively, these four nations imported about 14.4 BCM in 2023, with Austria and Slovenia accounting for roughly 6 BCM and 6.5 BCM respectively. Before the war, Russia exported approximately 150 BCM annually to Europe. These countries pay Moscow directly in rubles, while Ukraine earns a transit fee of about \$1 billion from Gazprom – funds that prove crucial in its war economy.

³ The Gas Transmission System of Ukraine (GTS) is one of the most powerful and extensive networks of the trunk gas pipelines in the world. Around 50% of all natural gas from the Russian Federation was transited by the Ukrainian GTS before the RF-Ukraine war.

Currently, only the Sudzha section of the Urengoy–Pomary–Uzhhorod pipeline remains operational. However, Ukraine houses significant gas pipeline infrastructure. Leaving it unused could make it vulnerable to Russian attacks or general deterioration. So far, the pipeline has managed to avoid the war damage seen in many other parts of Ukraine.

According to reports from Reuters, Politico, Bloomberg the EU is proposing that Azerbaijan supply gas to keep the pipeline operational - and to further reduce dependence on Russian gas. However, Azerbaijan is already producing gas at full capacity, and the routing infrastructure poses challenges. There's no direct link between Azerbaijan and Ukraine that could be utilized. Azeri gas would need to pass through Russia to reach Ukraine, likely resulting in financial benefits for Russia. One possibility being considered is a gas swap arrangement, where Azeri gas would be sent to Russia, and an equivalent volume from Russia would be shipped to Europe.

Hikmet Hajiyev, a senior advisor to Azeri President Ilham Aliyev, told Politico: "Azerbaijan has been approached by the EU and the transit countries. We are discussing the issue. Currently, we are examining various options for how we can contribute to that process. I would avoid setting a timeframe, but we have taken the appeal seriously as it concerns European energy security" (EU wants Azerbaijan, 2024)

The majority of Azerbaijan's gas production comes from the offshore Shah Deniz field. This gas is exported to Georgia, Turkey, Greece, Bulgaria, Romania, Hungary, and Italy via the Southern Gas Corridor (SGC). Plans are in place to increase Azeri gas production and expand SGC capacity.

Oleksiy Chernyshov, CEO of Ukraine's Naftogaz, was quoted by Bloomberg saying: "There are two factors we should always keep in mind. First, Ukraine possesses remarkable transit and storage gas infrastructure that should be utilized. Second, Ukraine is inclined to use this infrastructure due to its numerous advantages."

While there's no disagreement with Chernyshov's statement, timing is likely to be a crucial factor in how this scenario unfolds. Some Western observers believe alternatives to Russian gas can be arranged. The US is particularly keen on utilizing a new FSRU and LNG terminal in Greece, connected by pipeline to Eastern European states. However, this could lead to the abandonment of large sections of the pipeline system in Ukraine, potentially resulting in another significant infrastructure and financial loss for Europe due to the ongoing conflict.

The impact of Russia-Ukraine war on the EU energy security

The Russia-Ukraine war had a negative impact on the export of Russian natural gas to Europe, which in previous years, together with oil, represented one of the most reliable sources of filling the budget of the Russian Federation (see chart 1).

Austria, Slovakia and Moldova are the European nations that most depend on Russian gas transit volumes across Ukraine as they imported about 5.7 Bcm, 3.2 Bcm and 2 Bcm of Russian gas respectively in 2023, think tank Rystad said July, 16. 2024.

The gas transit agreement between Ukraine and Russia is set to expire at the end of this year. Currently, nearly half of Russian pipeline gas exports to Europe still traverse Ukraine. However, Kyiv has expressed unwillingness to negotiate a new agreement.

Rystad Energy, a Norwegian consultancy, suggests that to overcome this potential disruption, Europe will need to: Reroute Russian gas through alternative pathways; Increase LNG import capacity by an additional 7.2 billion cubic meters (BCM) annually (Rystad Energy, 2024).

Despite the EU's goal to prohibit Russian gas imports by 2027, Ukraine still facilitates the transit of 13.7 BCM of Russian pipeline gas to Europe and Moldova, accounting for almost 50% of Russian supplies. While Russia is open to negotiations, Ukraine has ruled out renewing the agreement. This scenario particularly affects Slovakia, Austria, and Moldova, which imported 3.2 bcm, 5.7 bcm, and 2.0 bcm respectively in 2023. Moldova, which sourced 74% of its gas through Ukraine last year, is exploring alternatives (Rystad Energy, 2024). It has begun importing gas from Romania and reverse flow through the Trans-Balkan pipeline. If Russian gas flow through Ukraine ceases, affected countries would need to consider other **options**:

- The Balkan Stream;
- The Horgos entry point between Serbia and Hungary;
- LNG imports through terminals in Poland, Germany, Lithuania, and Italy.

Rystad analyst Christoph Halser notes that without a third-party transit agreement, the EU may need to source about 7.2 BCM of gas from the LNG market (Rystad Energy, 2024). The impact varies by country:

- Slovakia might require gas delivery through the Czech Republik;
- Austria would need increased imports from Germany and potentially Italy;
- Italy has multiple options to replace Russian gas;

-Hungary faces significant challenges and may rely heavily on the TurkStream pipeline.

To address these potential issues, Central and Eastern European countries are collaborating on a Vertical Gas Corridor initiative. This project aims to facilitate LNG imports from Greece and Turkey to flow northward. Additionally, Turkey and Bulgaria have agreed to increase gas entry capacity at the Strandzha 1 point, supporting Azerbaijan's goal to expand gas exports to Europe from 13 to 20 bcm by 2027.

President Ilham Aliyev of Azerbaijan suggests Ukraine should consider diplomatic approaches with Russia to resolve their conflict. "Talking is always preferable to not talking," he stated to Maryna Honcharuk, co-founder of the Ukrainian Turkic Centre, at the Shusha Global Media Forum on July 21 (Meeting of the President, 2024).

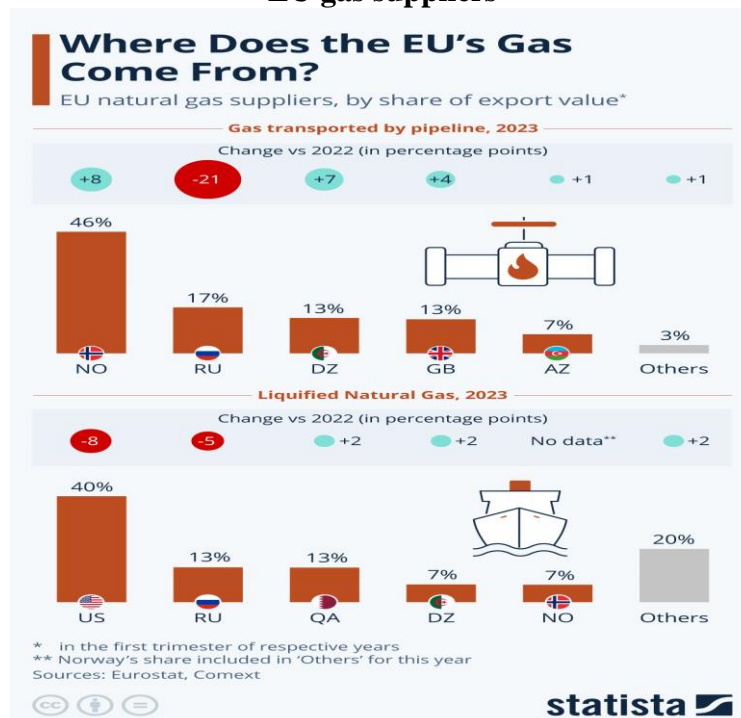
Aliyev drew parallels with Azerbaijan's past conflict with Armenia, noting that despite a lack of immediate results, there was an ongoing negotiation process. He mentioned meeting with various Armenian leaders, including those involved in war crimes against Azerbaijanis, emphasizing the need to set aside personal emotions for the sake of peace and territorial reunification. The Azerbaijani leader stressed the importance of making difficult decisions as a leader, citing his father's decision to agree to a ceasefire in 1994 when Azerbaijan lacked a regular army. He highlighted the need for patience and selflessness in leadership, stating that achieving significant goals sometimes requires challenging choices.

Regarding the impending end of Russian gas exports to Europe via Ukraine, Aliyev outlined Azerbaijan's plans to double its gas supplies to Europe by 2027, projecting 16 BCM by year-end. He mentioned discussions with Ukrainian authorities and the EU about extending the gas contract between Ukraine and Russia, expressing Azerbaijan's willingness to facilitate these talks to help countries like Austria and Slovakia secure their gas supplies (Meeting of the President, 2024).

Aliyev firmly denied accusations that Azerbaijan exports Russian gas. He explained that Azerbaijan did contract 1 BCM of gas from Russia when international market prices were high and Russian gas was affordable, describing it as a purely commercial decision. He emphasized that Azerbaijan exports 25 BCM while only importing 1 BCM. The Azerbaijani President strongly refuted claims of Azerbaijan being a channel for Russian gas exports, stating, "Being accused of being a kind of channel for Russian gas exports is absolutely unfair. That was a great fake news" (Meeting of the President, 2024). The chart 1 shows how both pipeline and liquefied natural gas (LNG) import volumes to the EU from major partners have changed in 2022-2023. It is obvious that pipeline imports from Russia will make up only 17% of all imports in 2023, that means, it will drop from 150 BCM to 43 BCM in two years. The resulting shortfall was largely compensated by the growing share of other partners: imports of liquefied natural gas (LNG) from the US to Europe in 2021 increased from 18.9 BCM to 56.2 BCM in 2023, and in 2024 year all LNG - 40% of the whole import was;

chart 1

EU gas suppliers

Source: <https://www.statista.com/chart31017/eu-lng-and-pipeline-natural-gas-imports-by-country/>

Pipeline gas imports from Norway increased from 79.5 BCM in 2021 to 87.7 BCM in 2023; Also increased the import of gas from African pipelines; And, imports from other partners - from 41.6 BCM in 2021 to 62 BCM in 2023, which is 3% of all pipeline gas imports to the EU.

In the second quarter of 2022, Russia's share of European natural gas imports was almost 23 percent, among other non-EU suppliers. This year, RF share was lower than in all of 2021, when it was almost 40 percent. The decrease was caused by the Western sanctions against Russia, due to the invasion of Ukraine and by JSC "Gazprom" reducing the supply of gas to Europe. Germany was the main export destination for natural gas from Russia, and in 2021 it received 23.7 percent of the total volume of gas exports from the RF via pipelines. Turkey was next, receiving 13 percent of total Russian natural gas exports in 2021 (Extra-EU, 2024).

But under the conditions of war, JSC Gazprom, the Russian energy giant, whose majority stake is owned by the Russian state, ended 2023 with a loss of almost \$7 billion for the first time in a quarter of a century. According to the data of the European Commission, the share of JSC "Gazprom" in the pipeline gas import of the European Union decreased from 40% in 2021 to 8% in 2023 (International. The news 2024). In 2023, the EU was already receiving the majority of its liquefied natural gas (LNG) imports from the US. If in 2021 the USA delivered 19 BCM of liquefied gas to the EU member states, in 2023 this figure reach 56.2 BCM. And in 2023 Qatar also increased the export of liquefied gas to Europe – up to 15.5 BCM. Currently, the largest supplier of pipeline gas in the European Union is Norway, which has increased gas sales from 79.5 BCN to 87.8 BCM in the last two years (Tim Wallace. The Telegraph 2024). By country, the main gas suppliers in the EU in 2023 were Norway and the United States. Norway provided almost 30% of all gas imports to Europe. Additional suppliers include North African countries, the UK and Qatar. A list showing market shares and values (in BCM) for different EU gas suppliers in 2023 looks like this:

Gas market share for the EU’s importers

Country/share		
Norway	30,3%	87,8 BCM
USA	19,4%	56,2 BCM
North Africa	14,1%	41 BCM
Russia (pipeline)	8,7%	25,1 BCM
Russia (liquid LNG)	6,1%	17,8 BCM
Great Britain	5,7%	16,6 BCM
Qatar	5,3%	15,5 BCM
Other	10,3%	29,9 BCM

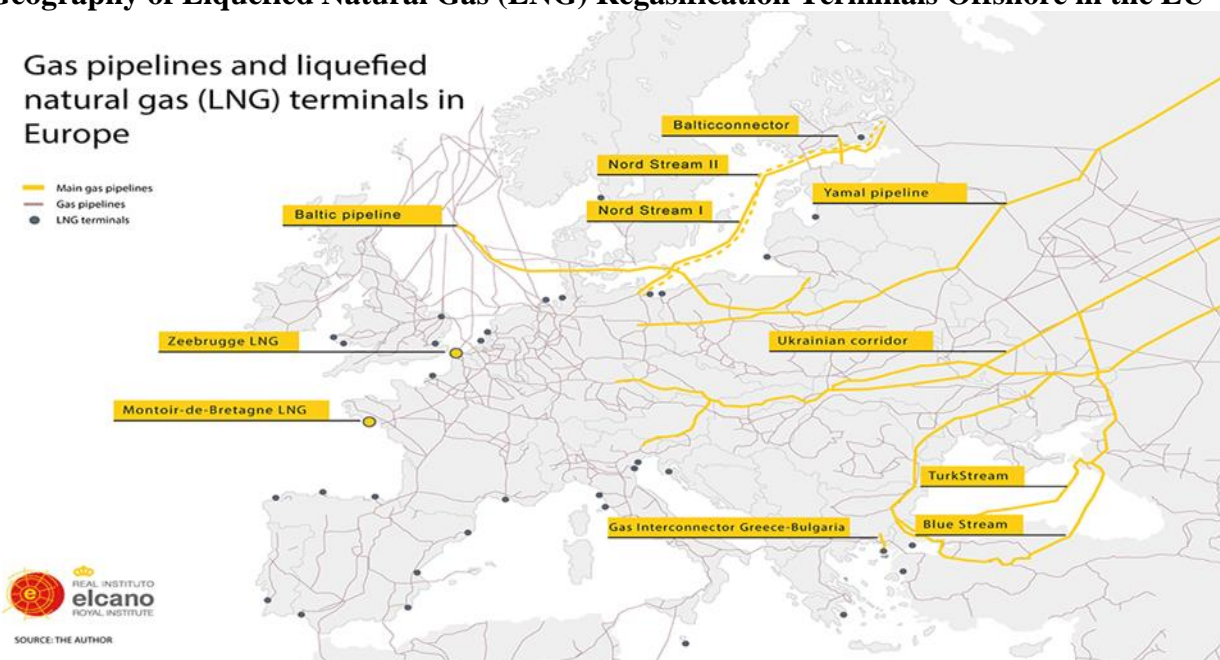
Source: EC, ENTSO-G and Refinitiv; <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>.

Along with the closure of Russian pipelines, the import of liquefied natural gas (LNG) by tankers to the European Union is increasing. In 2023, the European Union imported more than 120 BCM of LNG. In 2023, the United States was the largest supplier of LNG to the EU, accounting for nearly 50% of total LNG imports. In 2023, compared to 2021, imports from the USA increased 3 times. The largest importers of LNG are in the European Union (see charts 2, 3 where LNG regasification terminals are shown): France, Spain, Netherlands, Belgium, Italy. Chart 2 shows the geography of liquefied natural gas (LNG) regasification terminals of the EU coasts, while Chart 3 shows the share of pre-war Russian pipeline gas in EU imports, falling from 40% in 2021 to around 8% in 2023. Already at the beginning of 2024, the share of Russian pipeline gas and LNG together was less than 15% of the total EU gas imports. The decrease in Russian gas consumption was made possible thanks to the increase in American LNG imports and the decrease in gas consumption in the EU.

Geography of Liquefied Natural Gas (LNG) Regasification Terminals Offshore in the EU

Gas pipelines and liquefied natural gas (LNG) terminals in Europe

- Main gas pipelines
- Gas pipelines
- LNG terminals

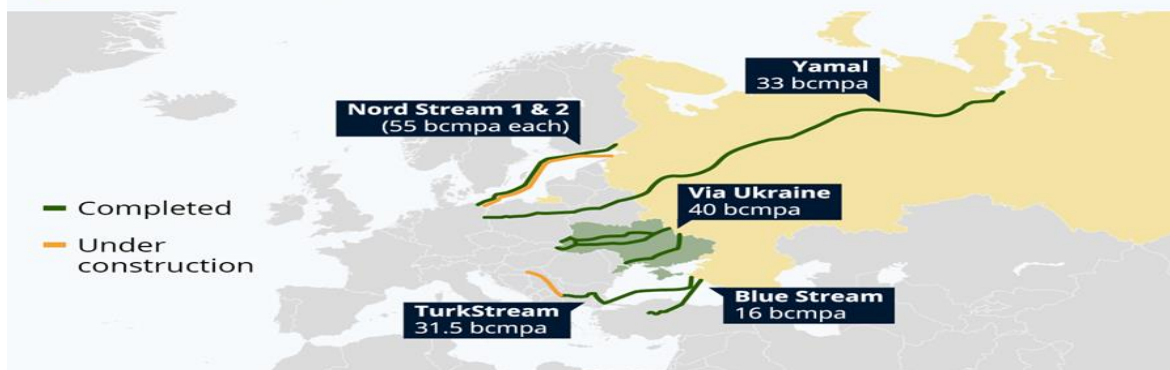
SOURCE: THE AUTHOR

Source: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/policy-paper/the-future-of-russian-gas-in-the-eu/>

The share of Russian pipeline gas in EU imports before the Russian Federation-Ukraine war

The Gas Pipelines Linking Russia and Europe

Major Russian-European natural gas pipelines and theoretical capacities (in billion cubic meters per annum)

Ukraine: actual 2021 flow
Source: JPMorgan via The Economist

Source: JP Morgan via the Economist <https://www.statista.com/chart/26769/russian-european-gas-pipelines-map/>.

In this article, we argue the **hypothesis** that as a result of the Russia-Ukraine war, the gas market of South-Eastern Europe has been demonopolized. In particular, in 2022-2023, the growing demand resulting from the reduction of the share of the horizontal concentration of the Russian "Gazprom" in this market may be met by the "Vertical Gas Corridor" of liquefied natural gas (LNG) and Southern Gas Corridor's (SGC) Komotini-Stara Zagora Interconnector. Its creation is intensively underway from the beginning of 2024 in the same gas market - South-Eastern Europe. This will increase the importance of the Ukrainian GTS (Gas

Transportation System Operator) and Underground Gas Facilities (UGF) of Ukraine. There are two new options of demonopolization of the EU gas market: **1) Black Sea LNG transit and 2) Vertical Gas Corridor.**

Option 1: Black Sea route of the LNG transit

Until now, the widespread use of green natural gas worldwide has been limited by problems related to transit pipeline control, access to pipelines, their routes, and the availability of sufficient quantities of cheap energy such as coal and oil.

Firewood, the first historical and logical type of fuel, was available almost everywhere; The next fuel accordingly, coal can generally be found in most countries of Europe and America. Later, reserves of another type of energy resource - oil - were discovered in dozens of countries. But gas is found only in a few places on the planet. Among them, Russia, USA, Iran, Turkmenistan have the largest intelligence stocks... According to economic theory, a monopoly occurs when individuals or businesses acquire enough power ("market power") to control the supply of certain goods or services. In this sense, the concentration of oil production in the hands of about 20 states led to the creation of the simplest form of monopoly - OPEC, or the oil cartel.

In the case of gas, the concentration of production and special transport infrastructure - gas pipelines - is even higher globally: they are concentrated in the hands of only a few countries, which has led to an even higher level of monopolization. This was something completely new for the global energy supply and demand mechanism. Gas remains the second most important energy source in the EU, after oil-based energy. However, to stay within the 1.5 degrees' Celsius target set by the Paris Agreement, the EU is actively looking for ways to accelerate the transition to renewable energy sources, including the European Green Deal and the European Commission's Communication on Deal 55, including the RePowerEU plan. Under this sustainable scenario, European gas demand would decrease by 617 BCM in 2028, and 380 BCM in 2040 (Extra-EU, 2024).

Before the war, Russia was the world's leading exporter of natural gas, and its volume far exceeded that of the United States, Qatar, and Norway. In 2021, the country exported 201.7 BCM of gas through pipelines and 39.6 BCM in the form of liquefied natural gas (LNG). Exports grew steadily between 2014 and 2019, with a four percent decline in volume in 2020 as a result of lower fuel demand and slower economic activity due to the coronavirus (COVID-19) pandemic.

Russian gas exports to Europe were severely affected by the invasion of Ukraine that began in February 2022. In response to the war, European countries tried to reduce their dependence on Russian gas. From January 1 to July 15, 2022, the Russian company Gazprom exported 33 percent less gas to far-off foreign markets, compared to the same period of 2021. In addition, Germany announced a suspension of the certification process for Nord Stream 2, and Russia cut off gas supplies through Nord Stream 1 in September 2022, before leaks were discovered on both pipelines. Gas exports from Russia to India and China also did not increase in monetary terms in July and August 2022 compared to February and March 2022.

Before the war, the five largest consumers of Russian pipeline gas were: Germany, Italy, Belarus, Turkey and the Netherlands. Germany stopped direct imports of Russian gas in the summer of 2022, months after a full-scale invasion of Ukraine, but significant amounts of Russian gas continue to be imported into the country via supplies from its neighbors; Germany continues to import Russian natural gas via Belgium and the Netherlands, albeit in the form of LNG, the Brussels report said (Dependence on Russian gas, 2024)

On November 21, 2022, Mr. Levan Davitashvili, Vice Prime Minister and Minister of Economy of Georgia, announced during a briefing that the Georgian government is actively developing a project to supply gas from Azerbaijan's Caspian Sea shore to Europe via Georgia. According to Mr. Davitashvili, this initiative, which also involves Azerbaijan, Romania, and Hungary (AGRI LNG), commenced in 2015. The project envisions a process whereby "...gas will be liquefied on Georgian territory, then re-gasified in Romania." He acknowledged that while the project had previously stalled, it has gained renewed relevance in light of Europe's current emphasis on diversifying energy supplies (L. Davitashvili, 2022).

Mr. Davitashvili further elaborated that an evaluation of the project and the requisite infrastructure in Georgia and Azerbaijan is underway. This project could use Ukrainian GTS and UGFs after regasification of Azeri LNG on Black Sea western shore. He cautioned that the project implementation would be a gradual process, requiring a comprehensive assessment, followed by the formulation of a detailed action plan, and culminating in a step-by-step execution, including the attraction of investments (L. Davitashvili, 2022).

As global energy dynamics continue to evolve, projects like AGRI underscore the importance of international cooperation in addressing energy security concerns. The successful implementation of this initiative could serve as a model for future energy projects, demonstrating the potential for collaborative efforts to create mutually beneficial solutions in the face of complex global challenges. But AGRI is expensive project: it needs de- and re-gasification terminals, special LNG tanker fleet, additional gas pipeline from South Caucasus

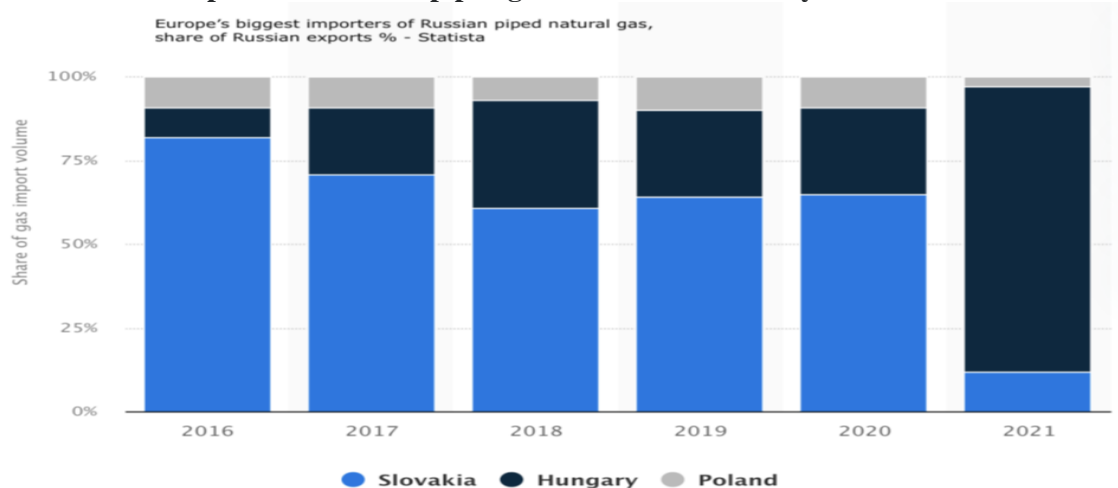
Gas Pipeline (SCP) to the Black Sea Kulevi Terminal (BST Ltd), underground gas storage facilities (UGS) on Georgia Black Sea shore, etc. Cheaper usage of existing infrastructure.

Opption 2: Vertikal Gas Corridor (using existing infrastructure).

Before the war, Russia earned about \$11 billion a year from exporting oil and gas through Ukraine. Meanwhile, Ukraine received only 1 billion dollars from transit fees. This data belongs to Serhiy Makogon, director of the "Gas Transportation System" operator (GTS) of Ukraine, and is quoted by UBN (If the transit of Russian gas, 2024).

chart 4

Main importers of the RF piped gas in the Central EU by the end of 2021

Source: *Europe's biggest importers of Russian piped natural gas, share of Russian exports (%) - Statista*
<https://www.statista.com/statistics/1201743/russian-gas-dependence-in-europe-by-country/>

In 2019, Russia was the only source of natural gas supply for North Macedonia, Moldova and Bosnia-Herzegovina. Another European country heavily dependent on Russian gas was Latvia, where it accounted for 90 percent of the total in 2021. In Estonia, the share of natural gas received from Russia was significantly lower, totaling 12 percent. In 2021, Russia accounted for more than 39 percent of gas imports from outside the EU (chart 4). How much natural gas does Russia export?

By this report, Hungary is particularly dependent on imports: 75% of its gas comes from Russia, 60% of its oil. By the end of 2024, Hungary remains the largest consumer of Russian gas in Europe. Similarly, Slovakia is dependent on Russian gas imports. From the summer of 2022, the share of natural gas imports from Russia fell from 85% to around 50% in 2023, which "...remains nevertheless significant" according to the EU report. The reduction was achieved by the construction of a new gas pipeline from the Polish-Slovakian border at the end of 2022, which is connected to gas supplied from Norwegian gas fields. With this, Slovakia receives 5.7 BCM of gas per year and it is also connected to LNG terminals in the Baltic Sea (Quarterly Report, 2023).

On August 6, 2024, the Armed Forces of Ukraine (AFU), after invading Kursk Oblast, captured the Sudzha gas metering station and now it is under its control. About 42 million cubic meters of gas per day is transit to Ukraine through Suja. Than it go to Hungary, Slovakia and Austria. Also, part of this gas is taken by Italy and Moldova. In total, Ukraine have sent 13 BCM of gas to Europe in 2023 - less than half of what was sent before the war.

The transit capacity of the Suja Energy Hub is approximately \$6 billion in oil and \$5 billion in gas. However, due to the ongoing hostilities in the Kursk region, there are risks of gas transit, which may lead to supply interruptions (If the transit of Russian gas, 2024).

Mr. S. Makogon notes that there are two main risks in this transit business: military risks and commercial risks. The territory of Suja is networked with gas pipelines, and from the Russian side, the risk of damage to the infrastructure by heavy artillery or aerial bombs is "very high" (If the transit of Russian gas, 2024).

Commercial risks include loss of proper gas accounting. "...transportation of gas through Ukraine without proper documentation shall be considered contraband", according to S. Makogon (If the transit of Russian gas, 2024).

Mr. S. Makogon said there are no significant risks to Ukraine or Europe if transit flows through Suja are stopped. Since 2015, Ukraine has not imported gas from Russia and is preparing to work without transit from 2019. In addition, the EU receives only 4% of its gas imports through Ukraine, and today it is down about 35% from pre-war levels. A large part of Ukraine's supply has been replaced by LNG imports to Europe (Ukraine can import, 2022). Currently, neither side of the conflict plans to close gas transit businesses amid the fighting in Kursk Oblast (Ukraine and Russia, 2024).

Nevertheless, the fear of closing the Urengoy-Pomary-Uzhgorod gas pipeline forced the Europeans to increase gas prices to \$450 per 1,000 cubic meters, which usually does not happen during low summer demand. At the same time, European gas traders avoid storing gas in the largest Ukrainian gas storage facilities in Europe. Ukraine's national gas company, Naftogaz, said it was operating normally, but this summer, European traders signed only small contracts to use Ukrainian gas storage facilities, citing Russian air and artillery attacks.

According to experts, in June and July 2024, European companies stored 15.4 million and 51.9 million cubic meters of gas in Ukrainian gas storages, instead of 102.7 million and 586.6 million cubic meters in June-July 2023 (Ukraine and Russia, 2024). This suggests that, as in the past, gas traders have been storing gas for the summer, predicting that prices will rise once the heating season begins.

However, in our opinion, the reason for keeping a small amount of gas in the gas storage is the high gas prices on the European spot market. Therefore, we consider it necessary to encourage the supply of gas to the underground storages of Ukraine via the GTS.

A potential solution is a gas swap with Azerbaijan, which should replace imported Russian gas. As many Ukrainian gas storages as possible should be filled with Azerbaijani gas. It should be noted that the President of the Russian Federation Vladimir Putin was in Baku on August 19, 2024 and met with his colleague the President of Azerbaijan Ilham Aliyev, according to experts to discuss these issues. A possible deal means Russia has a commercial interest in keeping Ukraine's pipeline network intact and is less willing to damage pipeline infrastructure and gas storage facilities, experts say (Ukraine and Russia, 2024). Central Europe is still highly dependent on Russian gas. In 2023, the EU Central and Southeastern regions were still the largest buyers of Russian gas - 41% of Russia's pipeline gas exports came from this region, followed by Turkey (29%) and China (26%). Brussels sanctions have not been imposed on the import of gas from the Russian pipelines to the European Union, it was stopped by Russia itself in 2023. Negotiations have recently started with Slovakia on the replacement of Russian gas imports by Azerbaijani ones. Slovak Prime Minister Robert Fico traveled to Baku in May 2024 to sign a wide-ranging memorandum with Azerbaijan covering cooperation on gas supplies. Mr. R. Fico has repeatedly said that his country intends to continue importing Russian gas, even through Ukraine (President of Azerbaijan, 2024 Geo.).

Questions have been raised that Azerbaijani gas will be Russian gas in disguise. In 2023, Azerbaijan supplied about 13 BCM of pipeline gas to Europe, but the supply is expected to increase by 20 BCM by 2027, and via the Interconnector Grece Bulgaria – IGB by 3 BCM (See chart 5).

chart 5

Source: <https://blacksea-caspia.eu/en/interconnector-greece-provides-access-natural-gas-number-municipalities>

Currently, however, Baku does not have the production capacity to meet all of this demand and is relying on growth projections from new deposits and intensification of existing assets. However, it also has the option of bringing Russian gas into Europe through the "back door" – via the SGC, ostensibly for domestic supply, which in turn would free up more Azerbaijani gas for export, or simply have Russian gas for re-export. How can the supply of Russian gas to the South Caucasus be restored?

The Russian energy giant Gazprom announced at the end of November 2022 that it will supply Azerbaijan with about 1 BCM of natural gas from December 2022 to March 2023. This decision was made in the background of the delay in the establishment of a gas center in Turkey and to avoid sanctions. The contract was signed with the State Energy Company of Azerbaijan SOCAR.

Historically, "Gazprom" supplied gas to Azerbaijan in 2000-2006. Subsequently, Azerbaijan increased its gas production at the Shah Deniz field through BP, allowing it to meet both domestic demand and export to Georgia and Turkey. In 2017-2018, Azerbaijan started buying Russian gas again, but it stopped in 2019, when gas from the second phase of "Shah-Deniz" was sent to Turkey.

Azerbaijan prioritizes gas exports to maximize revenues. The new agreement with "Gazprom" coincided with the expected peak demand in the winter of 2023. However, the resumption of Russian gas imports raises questions, as Azerbaijan recently committed to increasing gas supplies to Europe. SOCAR noted that they have a long history of cooperation with Gazprom, and both companies are trying to optimize their infrastructure by exchanging gas flows.

Starting from 2020, Azerbaijan is supplying by 10 BCM of natural gas to Europe annually through the EU's "Southern Gas Corridor" (SGC). According to the agreement signed between Baku and Brussels in the summer of 2022, Azerbaijan undertook to increase its exports to 12 BCM. Both sides positively assessed this move as a deepening of energy cooperation and a success in diversifying the EU's gas supply.

However, in reality, Azerbaijan was able to supply 18 BCM of gas to Europe. From the beginning of 2024, the country is conducting negotiations on gas supply with several European states. President Aliyev said that SGC is already working at full capacity and for additional exports, it needs to be expanded and new pumping stations installed. He noted that Azerbaijani gas is already supplied to Bulgaria and Romania, and Serbia may soon join this network.

According to "Eurasianet", a source related to the "Shah-Deniz" consortium says that additional export deals, exceeding the already agreed 10 BCM, have not been agreed with the operating consortium (N. Garakanidze, Z. Garakanidze. 2024 Geo.).

In addition, without the addition of Russian gas, Azerbaijan could not increase its gas extraction from 10 to 18 BCM in one year for objective reasons. In particular:

- Azerbaijan's energy company "Sokar" develops most of the gas fields, including "Absheron", "Karabakh", "Shah-Deniz 3", "Umid" and "Babek" in cooperation with Western companies. However, recently, due to environmental considerations, these companies (BP, Total, Equinor, Statoil, etc.) have almost halved their investments in mineral extraction and paid more attention to alternative energy projects;

- For the same reason, the traditional financiers of the "Southern Gas Corridor" (EIB, EBRD, etc.) reduced lending for fossil fuel extraction;

- Caspian new gas fields are in difficult geological conditions. For example, one of the promising fields is located under the "Azeri-Chiraghi-Guneshli" oil field, which makes it difficult to exploit it until the oil is completely exhausted. There are similar difficulties at the "Umid", "Babek", "Zafar" and "Mashal" deposits.

As studies show, there are doubts as to whether Azerbaijan has enough gas to continue exporting large quantities in the long term. What gas field projects are currently underway and can they be counted on for further Azerbaijani exports to Europe? What gas production can be expected in the future?

In addition to the above, there are a number of fields in the country that could contribute to Azerbaijan's gas balance this decade, and several new projects are currently under consideration or in development. In particular, the "Absheron" project seems to be the most promising and developed project. The Absheron gas field is an offshore natural gas field in the Caspian Sea, located 25 kilometers northeast of the Shahdeniz field. It is developed by the Joint Operating Company of Absheron Petroleum (JOCAP), a joint project of SOCAR (50%) and the French TOTAL (50%). Mining will begin soon. However, it will start producing only 1.5 BCM per year, most of which will be allocated to meet Azerbaijan's growing gas demand. Therefore, massive long-term investments need to be made to consider importing significant volumes of increased Azerbaijani gas through the SGC, which will take a long time. Indeed, there are plans to raise the production of this field to the second stage, increasing production to 5 BCM per year. But this requires significant investment and the final investment decision has not yet been made.

Other areas are at various stages of research and development and offer quite promising discoveries. For example, the "Shafag-Asiman" field is located in the Caspian Sea, 125 kilometers southeast of Baku. It is explored under a BP-SOCAR production sharing agreement, with an equal share. Drilling of a well completed in 2021 encountered gas reserves and data analysis of field capacities is still ongoing (SOCAR-Equinor exploration, 2021).

Another promising project is the deposits explored by the SOCAR-Equinor deal (Equinor is a Norwegian company). The deposits analyzed within the framework of this consortium are the "Karabakh" and "Dan Ulduzu-Ashraf-Aifar" deposits (SOCAR-Equinor exploration, 2021). "Ashraf-dan Ulduzu-Aifari" area is located 50 km east of Baku and 14 km east of the coastline of the Absheron peninsula. Preliminary results of the interpretation show that the oil and gas reserves in this prospective field are higher than previously expected (La sécurité énergétique, 2022).

Ultimately, as the above data proves, Azerbaijan's contribution to meeting Europe's gas demand may be significant, but insufficient considering the EU's real needs. This marks Azerbaijan as a second-tier partner in the EU's diversification strategy. According to a European Parliament report published in March 2020, Azerbaijan could supply only 3% of the EU's global energy imports (La sécurité énergétique, 2022).

However, as mentioned earlier, Azerbaijan's contribution could be important for Southeast Europe as leverage for these countries to negotiate better deals with other source countries, namely Russia. Prospects for building new connectors with Southern and Eastern European countries, especially North Macedonia, Serbia and Hungary, still seem to depend on the prospect of SCP expansion to make these investments make economic sense. Indeed, there are two points to consider. First, from a political point of view, it is more advantageous to have multiple pipelines. Secondly, from an economic point of view, it is important that pipelines are full and not numerous.

In addition, at a meeting between the European Commission and President Aliyev in July 2022, President Ursula von der Leyen highlighted Azerbaijan's potential for renewable energy in the form of offshore wind and, therefore, green hydrogen production. Indeed, Azerbaijan has renewable energy potential and plans to increase its share.

All of the above raises the question: is Russian gas being secretly sold in the name of Azerbaijani gas in order to excessively fulfill the terms of the July 2022 EU-Azerbaijan memorandum?

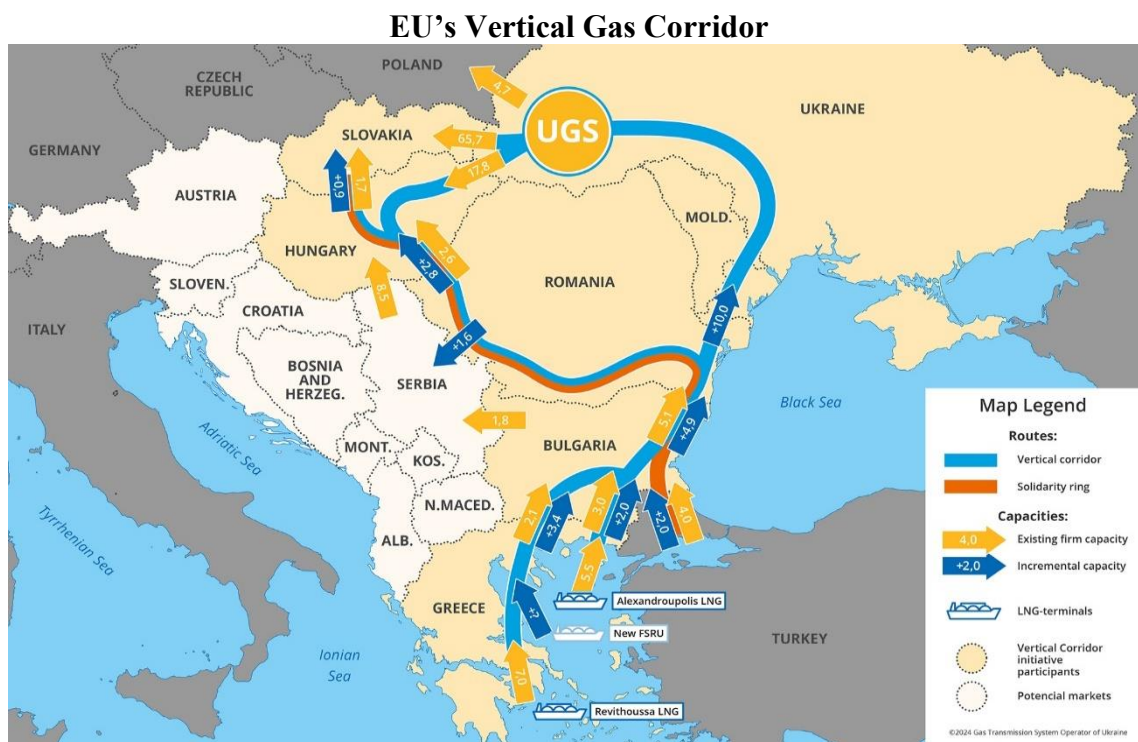
Azerbaijan's resumption of Russian gas imports can be interpreted in two ways: on the one hand, it may indicate Baku's concern about the growth of domestic demand. On the other hand, it could be a strategic move - to use cheap Russian gas for domestic consumption to free up more Caspian gas for export to Europe. Although Azerbaijan has the right to buy Russian gas and is not bound by the sanctions against Gazprom, this deal is effectively a "swap" supply and somewhat contradicts the spirit of the Baku-Brussels agreement of July 2022. It also shows Europe's difficulties in replacing Russian gas and Moscow's attempt to use the EU's "Southern Gas Corridor" (SGC) for its own purposes.

Gazprom will likely try to pipe Russian gas into SGC's pipes through the Soviet-era Azerbaijan-Russia pipeline and then sell it to Europe as Azerbaijani. This strategy is due to the fact that "Gazprom" does not have enough funds to build a Russian gas hub in Turkey, or to expand the second line of "Turkish Stream", which can be seen from the company's 2023-2024 investment programs (Инвестпрограмма, 2024).

Therefore, EUROPE URGENTLY NEEDS to fill Ukrainian underground gas storage facilities (UGF) using a Vertical Gas Corridor. What does it mean?

In January 2024, Ukraine, Moldova and Slovakia joined the "Vertical Gas Corridor" project of the European Union. This project, initiated by Greece, Bulgaria, Romania and Hungary, aims to strengthen the regional gas supply security of 7 South-East European countries and reduce dependence on receiving Russian gas. All countries have signed a memorandum of cooperation, which means that significant progress has been made in the implementation of the "corridor" plans (S&P GlobalRatingsSE European gas transmission 2024).

The "corridor" will follow the existing route of the "Trans-Balkan pipeline" built by the Soviet Union in the 80s of the last century, which was already used to transport Russian gas in the southeast direction - to Greece. It also crosses the SGC's TAP (TransAdriatic Pipeline). However, the "Vertical Corridor" will supply gas to the region from the opposite direction - from the south, allowing more countries to receive regasified liquefied natural gas (LNG) brought by gas tankers from the Greek coast.

Source: <https://tsoua.com/wp-content/uploads/2024/01/Map-1-EN-site.jpg>

Instead of building a completely new pipeline, it is planned to first create a connecting system of the existing national gas networks (chart 6). "Revithoussa LNG" terminal with an annual capacity of 7 BCM is already operating in Greece, and in a few months it is planned to open a second similar terminal with an annual capacity of 5 BCM in Alexandroupoulos. The Greek government is also considering the creation of additional regasification capacities there. The country also has access to pipeline gas from Azerbaijan to Greece via the EU's Southern Gas Corridor (SGC) "Trans-Adriatic Gas Pipeline" (TAP).

Chart 6 shows that the mentioned "Vertical Corridor" will connect this region with the future Romanian offshore gas supply from the Black Sea. In particular, with the "Neptune Deep Field" - the project on the bottom of the Black Sea, which will start operating in 2027 and will produce 8 BCM of gas annually.

In addition, the "Vertical Gas Corridor" provides the South-Eastern Europe region with access to Ukraine's huge underground gas facilities (UGF), the combined volume of which is more than 31 BCM. This provides EU security against gas supply shocks, especially for countries in Southeast Europe that do not have their own gas storage capacity.

Moreover, chart 6 shows that countries such as Hungary, Moldova and Slovakia, which are still heavily dependent on Russian gas, will have the opportunity to switch gas suppliers if necessary. Moldova currently covers almost all of its gas demand with Russian gas, but already in April 2023, the state energy company "Energoatom" signed a gas purchase agreement with Greece's DEPA. So far, however, neither the Slovak nor Hungarian governments have expressed a desire to sever energy ties with Moscow, despite facing EU pressure over their dependence on Russian gas.

Conclusion

The Russia-Ukraine war highlighted the geo-economic importance of the Ukrainian GTS in terms of demonopolization of the EU gas market. In particular:

- **The hypothesis** expressed in the introduction of the article, was confirmed: as a result of the Russia-Ukraine war, the gas market of Southeast Europe was demonopolized. Since 2023, JSC Gazprom's "Trans-Balkan Pipeline", which has been stopped, will be replaced by the "Vertical Gas Corridor" in the mentioned regional gas market from the beginning of 2025, which will become a direct supplier, along with of the "Southern Gas Corridor" (SGC), of the southeastern EU;

- In the conditions of the Russia-Ukraine war, the role of the "Southern Gas Corridor" as an alternative to JSC "Gazprom" monopoly pipelines, and therefore, the transit importance of Wider Black Sea Area (WBSA) for the energy security of the European Union, will increase even more;

- "Vertical Gas Corridor" along the ICB of the SGC will partially open access to the ability of the Ukrainian GTS and UGFs to export energy resources to the world market through WBSA and will have a positive impact on the transit capabilities and stability of the Southeastern EU;

- In the conditions of intensified competition in the gas market of Southeastern Europe, it is necessary to design the supply of liquefied natural gas from Azerbaijan to Romania, special attention should be paid to SOCAR's BST Ltd. in Kulevi port (Georgia) on the possibility of building a degasification LNG terminal;

Thus, the sooner the "Vertical Gas Corridor" is built and the Black Sea liquefied gas tanker transportation project (AGRI LNG) is implemented, the sooner the GTS will be filled from the south and the energy security and demonopolization of the European Union gas market will be ensured.

References

1. Ukraine to Fulfill Its Oil Transit Contracts, Naftogaz CEO Says. By Olesia Safronova. August 30, 2024 at 4:39 PM GMT+4. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-08-30/ukraine-s-naftogaz-to-continue-contractual-oil-obligations?embedded-checkout=true>
2. Meeting of the President Ilham Aliyev with the participants of the 2nd Shusha Global Media Forum. 20 July 2024, 16:00. <https://president.az/en/articles/view/66533>
3. EU wants Azerbaijan to fuel Russian gas pipeline in Ukraine. By Gabriel Gavin, Federica Di Sario and Victor Jack. June 13, 2024 12:13 pm CET; <https://www.politico.eu/article/eu-asks-azerbaijan-replace-russian-gas-transit-deal-ukraine-expiring/>
4. Rystad Energy - Data Insights. Oil and gas industry outlook. https://www.rystadenergy.com/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw_sq2BhCUARIsAIVqmQvcx5BSBqjJLW_HimJ6TtSOyvKZ_ZcIBZ5leSOOKSXsZPb7D-8mqGZsaAmpZEALw_wcB
5. Extra-EU natural gas import share from Russia 2010-2022 <https://www.statista.com/statistics/1021735/share-russian-gas-imports-eu>
6. Gazprom plunges to worst loss in decades. International The news, By News Desk, May 03, 2024. <https://www.thenews.com.pk/print/1184714-gazprom-plunges-to-worst-loss-in-decades;>
7. Tim Wallace. How Putin's gas empire crumbled. Gazprom once kept the lights on in Europe – now, it faces humiliating losses. <https://www.telegraph.co.uk/business/2024/05/03/russia-putin-gas-empire-crumbled-europe-;>
8. Dependence on Russian gas in Europe 2021, by country Published by Statista Research Department, May 22, 2024. <https://www.statista.com/statistics/1201743/russian-gas-dependence-in-europe-by-country/>
9. Ukraine can import gas from foreign LNG terminals. Monday, May 16, 2022. <https://ubn.news/ukraine-can-import-gas-from-foreign-lng-terminals/>
10. If the transit of Russian gas to the EU through Sudzha stops, who will lose more? Tuesday, August 20, 2024. <https://ubn.news/if-the-transit-of-russian-gas-to-the-eu-through-sudzha-stops-who-will-lose-more/>
11. Quarterly Report on European Gas Markets. chrome-extension://efaidnbmninnbpcajpcgclclefindmkaj/https://energy.ec.europa.eu/system/files/2023-01/Quarterly%20report%20on%20European%20gas%20markets%20Q3_FINAL.pdf
12. Ukraine and Russia Plan to keep gas Flowing Amid Fighting. August 12, 2024. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-08-12/ukraine-and-russia-plan-to-keep-gas-flowing-as-fighting-rages?embedded-checkout=true>
13. Presidents of Azerbaijan and Slovakia... (Geo.) აზერბაიჯანის პრეზიდენტმა და სლოვაკეთის პრემიერ-მინისტრმა სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ერთობლივ დეკლარაციას მოაწერეს ხელი. 20:02, 07.05.2024. <https://1tv.ge/news/azerbaijanis-prezidentma-daslovaketis-premier-ministrma-strategiuli-partniorobis-shesakheb-ertobliv-deklaracias-moaweres-kheli/>
14. Zurab Garakanidze, Nata Garakanidze. INFLUENCE OF THE MIDDLE EAST TENSION ON THE EU'S SOUTHERN GAS CORRIDOR (co-author). THE Caucasus & Globalization. Journal of Social, Political and Economic Studies. Volume 7, Issue 1-2 2013; p. 74-81. http://www.ca-c.org/c-g/2013/journal_eng/c-g-1-2/07.shtml
15. Матвей Катков. Чем и когда ЕС хочет заменить газ из России. 8 Июня, 2022. <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2022/06/08/925631-chem-es-zamenit-gaz>
16. According to the definition of the Georgian Competition Agency, "...in the case of horizontal concentration, its participating parties operate in the same product and geographic market and, therefore, are

direct competitors.” Georgian Competition and Consumer Protection Agency. Guidelines for the Assessment of Horizontal Concentration”https://gccca.gov.ge/uploads_script/legislation/tmp/php02x91B.pdf(Geo)

17. «Газпром» стал убыточным всего через два года после ухода с европейского рынка — впервые в XXI веке. Почему не помог Китай? И на чем теперь зарабатывать компании? 16:05, 7 мая 2024 Источники: Meduza. <https://meduza.io/feature/2024/05/07/gazprom-stal-ubytochnym-vsego-cherez-dva-goda-posle-uhoda-s-evropeyskogo-rynka-vpervye-v-xxi-veke-pochemu-ne-pomog-kitay-i-na-chem-teper-zarabatyvat-kompanii>

18. Monthly Oil Market Report. https://www.opec.org/opec_web/en/publications/338.htm

19. SE European gas transmission initiative set for expansion under new MOU. <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/011924-se-european-gas-transmission-initiative-set-for-expansion-under-new-mou>

20. Levan Davitashvili. I hope... (Geo.) ლევან დავითაშვილი: იმედი გვაქვს, რომ მიმდინარე წელს უკვე დაიწყება ნავთობის გატარება ბაქო-სუფსის მილსადენით. Europe Time, 2024-03-12. <https://europetime.eu/en/article/55346-levan-davitashvili:-imedi-gvaqvs,-rom-mimdinare-shels-ukve-daishkeba-navtobis-gatareba-baqo-sufsis-milsadenit>

21. N. Garakanidze, Z. Garakanidze. Geoeconomic challenges... (Geo.) Business Engineering. GTU. N1-2; ნატა გარაკანიძე, ზურაბ გარაკანიძე. ევროკავშირისა და საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების გეოეკონომიკური გამოწვევები. ბიზნეს-ინჟინერინგი, N1-2, 2024. სტუ, გვ. 20-31. <http://www.bpengi.com/home/2024/number-01-02;>

22. SOCAR, Equinor consider accelerated exploration, development scenarios in Azerbaijan March 18, 2021. <https://www.ogj.com/exploration-development/article/14199601/socar-equinor-consider-accelerated-exploration-development-scenarios-in-azerbaijan>

23. La sécurité énergétique, 2022 <https://www.imf.org/fr/Publications/fandd/issues/2022/12/caf-econ-in-search-of-energy-security>

24. Инвестпрограмма «Газпрома» на 2024 года утверждена в размере 1,57 трлн рублей. 20 декабря 2023. <https://portnews.ru/news/357728/>

Вахтанг Бурдули

ПРОБЛЕМЫ ТУРБУЛЕНТНОГО СОСТОЯНИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГРУЗИИ КАК МАЛОЙ СТРАНЫ

***Аннотация.** В статье обсуждаются проблемы турбулентного состояния мировой экономики с упором на рассмотрение процессов турбулентности в экономике стран постсоветского пространства, формы грабежа стран постсоветского пространства, возможности позитивной роли российских олигархов в обеспечении поступательного развития экономики государств постсоветского пространства, ситуация в Грузии как в малой стране в условиях турбулентного состояния мировой экономики и пути решения экономических проблем Грузии в современных условиях.*

***Ключевые слова:** турбулентное состояние экономики, формы грабежа, правила гиперглобализации, пути экономического развития.*

Факторы, способствующие нахождению мировой экономики и экономики постсоветских стран в турбулентном состоянии.

Формы грабежа стран постсоветского пространства

Для характеристики нынешнего состояния международной среды широко используется слово «турбулентность» (от лат. turbulentus, означающего «бурный, хаотичный, неупорядоченный»). Для турбулентности характерны силовые отношения между акторами, преобладание нелинейных процессов, непредсказуемость событий, нарушения порядка и резкая смена трендов [Sirota N., 2024].

Среди факторов и причин турбулентности состояния международной среды Н. М. Си́рота, в частности выделяет:

Прогрессирующую утрату эффективности модели глобализации с центральной ролью Запада, возрастание значимости регионального сотрудничества; Складываются сопернича-

ющие союзы и блоки государств, основанные на альтернативном типе глобализации, предполагающем реализацию национальных интересов и взаимовыгодное партнёрство. Усиливаются тенденции к локализации и фрагментации политического пространства [Sirota N., 2024].

Действие разнообразных факторов с колоссальным конфликтным потенциалом: чрезмерная нагрузка на биоресурсы (их «проедание»); растущий дефицит питьевой воды; сокращение плодородных земель для производства сельскохозяйственной продукции; деградация природной среды в результате роста объёма неутрализованных отходов; масштабное миграционное давление, усиливающее напряжённость в межэтнических отношениях [Sirota N., 2024].

Кризисное состояние нормативного уровня мировой системы, проявляющееся в разном толковании международных норм и двойных стандартов, что определяет хаотичность в мировой политике [Sirota N., 2024].

Утрата функциональности институтов мирового управления, созданных во второй половине XX века и обозначающих рамки для международных акторов. Стирается грань между состояниями войны и мира, увеличиваются значимость и масштабы «гибридных войн», сочетающих силовые методы, меры политического, экономического и информационного характера. Главным регулятором мировой политики в хаотизирующемся мире становится силовой баланс соперников, являющийся инструментарием как ведения войны, так и достижения компромиссов. Инновационные технологии и методы цифровой эпохи радикальным образом изменяют возможности в области обороны и международной безопасности. Для успешного реагирования на угрозы и вызовы XXI века человечество будет нуждаться в совершенствовании существующих и формировании новых механизмов глобального управления [Sirota N., 2024].

Растущее влияние на мировую политику информационно-коммуникационных технологий и социальных сетей, расширение и усложнение приемов манипуляции на международной арене. Информационное пространство становится главной ареной борьбы за умы людей и отстаивания национальных интересов субъектов мировой политики [Sirota N., 2024].

Образование на пространстве СССР «зоны брожения» и геополитической неопределённости, которую пытаются заполнить внешние акторы. Не завершён процесс цивилизационного самоопределения России, понимаемого как выбор эффективной, отвечающей национальным традициям модели внутреннего устройства и нахождение адекватного места в мире. Уровень экономического и технологического потенциала страны недостаточен для обретения себя в качестве великой державы, одного из центров миропорядка будущего. Предстоит сформировать стратегию развития, которая позволит обеспечить синтез лучших российских ценностей (сильное государство, социальная справедливость, межнациональная толерантность, христианский гуманизм и др.) с ценностями универсальными, общечеловеческими [Sirota N., 2024].

Но среди факторов и причин, индуцирующих турбулентность мировой среды, а главное экономики, он упускает главнейший, а именно, проблемы перемещения финансового капитала по миру, которые отмечены, например, в работе авторов [Щетинина и др., 2016].

На серьёзность этой проблемы президент В. В. России обратил внимание ещё в 2023 году, выступая на саммите [G20](#). Турбулентность в мировой экономике спровоцировали действия Запада в экономической сфере, заявил президент России Владимир Путин. "Вливание триллионов долларов и евро в экономику, в банковскую систему, безусловно, спровоцировали всплеск глобальной инфляции, стремительный рост цен на продукты питания и энергоносители. Именно это лежит в основе событий, о которых я сказал (турбулентность в мировой экономике)", - сказал Путин, выступая в ходе саммита [G20](#). По словам президента, эти действия крупных экономик мира привели также к повышению ключевых процентных ставок [Путин обвинил ..., 22.11.2023].

Краткая систематизация механизмов грабежа. Я в работе [Бурдули В, 2023] затронул некоторые вопросы, касающиеся проблем уничтожения в Грузии ряда высокотехноло-

гичных предприятий и трудностей, связанных с организацией в стране новых предприятий в условиях гиперглобализации. Михаилу Советскому в недавнем клипе [Как Россия ..., 2024] удалось системно и лаконично перечислить и охарактеризовать соответствующие механизмы, связанные с турбулентностью мировой экономики и действовавшие, а многие и поныне действующие применительно к РФ.

Он обсуждает, что за контрибуцию и дань по одному миллиарду долларов в день, как побежденная в холодной (гибридной) войне страна, выплачивает Россия Западу и США. Разграбление страны после этого было организовано нестандартными, также гибридными, методами. Далее Михаил Советский приводит примеры из книги Джона Перкинса (Исповедь экономического убийцы), работавшего в консалтинговой компании, которая занималась тем, что впарывала странам третьего мира свои проекты индустриализации, которые в конечном итоге делали эти страны вечными рабами транснациональных компаний и США в частности. Всё это делали западные компании, втягивая эти страны в долг, за который потом нельзя будет рассчитаться. Нечто подобное было устроено и в России после распада СССР.

После краха СССР в России высадили целый десант экономических советников, которые, обосновавшись в министерствах и ведомствах, закабалляли Россию, превращая её в колонию. Россия даже им платила, за то, что они рассказывали как нужно убивать свою экономику. В 2022 году эти компании вроде бы как ушли. Теперь о контрибуции. 1. Во первых она выплачивалась через приватизацию. В команде Чубайса были кадровые разведчики ЦРУ, которые определяли, кому достанется имущество. Многие предприятия целенаправленно уничтожали, чтобы даже под их контролем не было стратегического машиностроения (тракторные, авиационные и т. д. заводы). 2. Было заключено соглашение, по которому в США поставлялся уран из демонтируемых ядерных боеголовок (1992-2013 [Геноцид ..., 2024, апрель, 9 мин.]) производство низкообогащенного урана из урана ядерных боеголовок стоит миллиарды долларов, а платили мало. 3. Обязывали писать законы, по которым ограбление страны происходило уже законно. МВФ создавал правила, которые обязывали скупать доллары и помещать их в различные кубышки (складировать). Это происходит во всех странах мира. Россия обменивала различные материальные блага на доллары и их «складировала». 4. Центральному банку помогало министерство финансов, Россия, например, продавала нефть и половину выручки вкладывала в доллары (нет, чтобы купить золото или что другое). Это правило в 2022 году было отменено. 5. В конституцию РФ было записано положение о приоритете мирового права, т. е. правил МВФ. Отменено в 2022 году. 6. Экономические советники сказали российским чиновникам, что кредиты надо делать дорогие. А с дорогими кредитами промышленник не потянет. Поэтому всё продается зарубежное. Чтобы обойти это, надо регистрироваться в оф-шорах. Там выплачивать налоги. Академик Глазьев как-то заявил, что через офшоры Россия теряет до 100 миллиардов долларов в год. 90% крупных российских фирм зарегистрированы в оф-шорах, а в США – 2%. Таким образом развивая экономику Запада. 7. Вывоз учёных и других специалистов. Под видом обучения России рыночной экономике и демократии Запад превратил РФ в колонию, констатирует Михаил Советский.

Призывы к непомерному обогащению за счет агрессивного добывания и неоправданно непомерного использования ресурсов (в особенности невозобновляемых) с применением процессов дженин-пиночетизма и других нелогичных процессов для их добывания определяют закономерный процесс постепенного обесценения валютных накоплений (так, например, в 13.7 раз уменьшилась стоимость доллара (инфляция доллара) 1920 – 2018. 1000 долларов в 2018 году = 73.55 долларов в 1918 году [Доллар уже не тот]. По другим данным в 20-25 раз с 30-ых годов). В связи с этим происходит формирование новых (кабальных для простых народов) механизмов их размещения в реальные активы. Возможностей для размещения остаётся все меньше, а излишние денежные накопления формируются во все большем и большем размере, в частности, благодаря дженин-пиночетизмам. Но возможности проведения новых дженин-пиночетизмов все более и более уменьшаются. Современный механизм: новые РФ миллиардеры сдают бумажные накопления в международные отстойники (по Гла-

зьеву [Сергей Глазьев, 2024, 40-ая минута]: стерилизация накопленных денег), а в РФ их, почти бесплатно, делают крупными землевладельцами-помещиками.

Стерилизация денежной массы – макроэкономический термин, обозначающий изъятие из экономики части денег центральными банками. В определенной ситуации на финансовых рынках в экономике оказывается избыток свободных денежных средств, то есть их большее количество, чем требуется для обслуживания текущих оборотов. Использует, например, Глазьев. Имеется и много других способов изъятия из оборота излишней денежной (преимущественно долларов США) массы. Складирование – использует М. Советский. Отстойники – использовал я. В этих работах рассматриваются и способы утилизации доллара путём строительства во многих странах важных, например, энергетических, объектов, так называемыми «инвесторами», по разработанным МВФ грабительским правилам «гиперглобализации», причём в ограбляемых странах заставляют принимать законодательства, признающие эти правила. И в случае строительства этих объектов все доходы от их эксплуатации достаются так называемому «инвестору», без которого вполне могли бы обойтись, поскольку строит объект не «инвестор», а специализированные строительные организации. А «инвестор» определяется в процессе тендера, мошеннические правила проведения которого также разработаны МВФ.

Деятельность тех капиталистов, которые возвращают обезумевших от жадности особей, сверхмеры потребляющих невозобновляемые ресурсы и становящихся бумажными супермиллиардерами (то есть бесцельное истребление ресурсов), которые, чтобы меньше снизить покупательную способность доллара, приходится прятать (в оф-шорах и т.д.), к концу концов может привести к гибели цивилизации, которую обсуждали Фурсов и израильский конспиролог [Фурсов Андрей, 12.05.2023].

То, что раньше шло на приемлемые зарплаты и социальные нужды (бесплатное образование, бесплатная медицина, научные исследования и т. д.) и развитие (динамизацию) экономики, теперь также оседает в прибыли миллиардеров.

Приватизация земли. В РФ двести семь семей владеют двадцатью процентами пахотных земель. Это же страшные цифры, этого не было даже в царской России [Мировое ..., 2023]. (это же втихомолку происходит и в Грузии). Но на самом деле приватизировано (почти бесплатно) уже намного более половины сельскохозяйственных угодий. Как указывается в [Мировое ..., 2023] современные помещики намного богаче дореволюционных помещиков, а крестьяне (бывшие колхозники) фактически превратились в батраков.

Все уже понимают, что ввод цифровой валюты – это новая форма ограбления хозяевами мира населения, особенно предпринимателей, и даже банкиров.

Переизбыток денежного капитала! (то о чем я говорил) в статье [Фурсов Андрей 13.05.2023] отметил и обосновал А. Фурсов. Там же он отметил, что даже в США в последние приблизительно 40 лет идет резкое обеднение основной массы населения и переток средств в верхушку. В связи с этим отметить, что грабили не только постсоциалистические страны, но и собственный так называемый «средний класс».

Свобода людей, то есть демократия была при Сталине, я об этом и раньше думал, а теперь получил весомое доказательство от маститого философа Зиновьева, который был антисталинистом, но потом пришел к такому выводу, который обосновал в фундаментальном исследовании 2001 года [Советский диссидент ..., 2023]. Неолиберализм, это не либерализм, а свод правил, позволяющих беспрепятственно грабить бывшие социалистические страны и средний класс развитых стран, захватывать во владение производственное имущество, присваивать себе право строить новые объекты (быть инвестором) и устанавливать кабальные для потребителей условия пользования услугами. Это было основной сутью «гиперглобализация».

При гиперглобализации в постсоветских странах произошло закрытие многих текстильных и швейных предприятий. Например, в городе текстильных и швейных предприятий Иванове их закрылось столько, что если не пресечь эту тенденцию, то этот город лет через тридцать прекратит свое существование из-за оттока населения [10 городов ..., 2019]. **Не**

знаю как в России, но в Грузии абсолютно прекратилась продажа (импорт) шерстяных изделий, не говоря уже о местном производстве шерстяных тканей и пошиве изделий из них. Очевидно, если начнется ультраглобализация, то, как уже ходят слухи, будет происходить свертывание существования и грузинского населения. Органы ЕС уже двадцать лет кокетничают: будут принимать Грузию в ЕС или нет (но они находятся под жестким контролем хозяев мира). Такое же положение и с приемом в НАТО, причем подбивают воевать с Россией. При этом, Грузия находится в очень сложном геополитическом положении: с одной стороны оккупационные силы устраивают провокации в в приграничных с **оккупированными территориями** районов и поэтому Грузия вынуждена проситься в НАТО, с другой стороны Европа и НАТО продолжают волокиту с принятием Грузии в ее ряды. А «подпидосники» (термин В. Пякина) РФ тем временем продолжает подрывать промышленность России и укрепляет ее роль в качестве сырьевого придатка Запада.

Для сведения: Экономические санкции против России нарушают все больше и больше стран: так США уже давно закупают в Индии нефтепродукты производимые в России из импортированной Российской нефти. Непосредственно из России в США импортируются большие объемы сельскохозяйственных удобрений [Зззззз з., 04.09.2023].

Возникают вопросы: Сколько времени может еще продержаться такая система капитализма? Кого и сколько времени с этой целью можно будет грабить? Куда девать возникающую излишнюю денежную массу? Какими способами буржуи хотят сокращать «излишнее» население, чтобы оставить «золотой миллиард»? Есть ли возможность изменить ситуацию?

Как обстоит дело с качеством образования, с качеством обучения. Я не буду говорить об ухудшении содержания учебников вообще. Поговорим только о литературе. Есть литература, которая воспитывает патриотизм, чувство любви к Родине, уважения к её истории, чувство уважения, сострадания, любви и т. д. к ближнему. Это всё есть в произведениях очень популярного в сталинские годы и позднее великого русского писателя графа Алексея Толстого (трилогия Хождение по мукам, роман Пётр первый, Аэлита, Буратино и многое другое), за которые он получил три Сталинские премии. Изучают ли их сейчас в российских школах? Точно не знаю, но если и изучают, то очень поверхностно. Зато во всю Министерство образования носится с Солженицыным, произведения которого пропагандируют чувство ненависти к Родине, своему народу, к ее руководству, вооруженным силам (он даже призвал закидать СССР атомными бомбами). Происходит и девальвация технического образования. Так, например, произошла авария на Саяно-Шушенской ГЭС, а совсем недавно разбился космический аппарат Луна 25. И не нашлось молодых полготовленных специалистов, которые смогли бы предупредить эти действия 5-ой колонны. Ведь срочно необходимо принимать меры по линии улучшения качества образования.

В условиях развивающегося технологического уклада экономика Грузии стоит перед серьезными проблемами обеспечения ее эффективного развития. Ни в какой малой стране нет возможности обеспечить развитие экономики без интеграции с крупными успешными странами. У нашего традиционного партнера (на протяжении последних двух веков) в последние тридцать лет к власти пришли силы (в определённой мере ещё остающиеся во властных кругах), которые, как здесь показано, подрывают её экономику, делая её ресурсной колонией определенных международных грабительских сил. В недавно завершившейся гиперглобализации, её правилами устанавливались такие кабальные для страны реципиента условия эксплуатации, проектируемых (навязываемыми внешними силами по правилам гиперглобализации) так называемыми «инвесторами» для строительства, промышленных объектов (например ГЭС), что приходилось от строительства отказываться [Бурдули В., 2023]. Сейчас мир стоит на пути перехода к новым правилам организации международных экономических взаимосвязей, и нового типа глобализации (см., напр., [Фурсов А. И. Эпоха неолиберализма закатилась. Клип. 23.04.2023; Мир ломается. Что дадше? Клип. 2023]). В связи с процессом налаживания Грузией современных международных экономических взаимосвязей, примечательна недавняя поездка бывшего премьер-министра Ираклия Гарибашвили в Китайскую

народную республику, где Китайская народная республика и Грузия опубликовали совместное заявление о заключении стратегического партнерства [საქართველომ და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკამ ..., 31.07.2023], где стороны принимают обязательства расширить сотрудничество в политической, экономической и культурной сферах, углубить двусторонние отношения и совместно обеспечивать региональные и глобальные мир, стабильность и развитие. С точки зрения процессов пересмотра и развития правил глобализации примечателен следующий пункт совместного заявления: «4.3. Грузия поддерживает предложенную Китаем инициативу глобальной безопасности и готова принять активно участие в сотрудничестве в рамках упомянутой инициативы, с тем, чтобы ускорилось осуществление расписанного Организацией Объединённых Наций к 2030 году Распорядка дня устойчивого развития».

Ситуация в Грузии как в малой стране в условиях турбулентного состояния мировой экономики

Грузия малая страна и в условиях турбулентного состояния мировой экономики ей особенно трудно осуществлять эффективное экономическое развитие в условиях ограниченного государственного суверенитета. Маленькой стране для экономического развития требуется возможность закупки технологий и строительства новых производственных объектов по приемлемым правилам. Для того, например, чтобы сальдо экспорта и импорта в стране стало положительным, Грузии в первую очередь необходимо построить леве крупные гидроэлектростанции, однако правила гиперглобализации были таковы (и сейчас они не упразднены), что с «инвесторами» заключались непремлимые договора по их эксплуатации после строительства, в которых предусматривалось, что вся прибыль от эксплуатации в течение продолжительного времени должна изыматься зарубежным инвестором, то есть договор предусматривал неокOLONIALНЫЕ условия существования Грузии и представлял собой форму ограбления страны, то есть представлял собой новую современную форму колониализма. А возможности строительства ГЭС на основе финансирования как стратегического объекта государством, посредством найма подрядчика государством (который и строит ГЭС, а не так называемый «инвестор») правилами гиперглобализации, разработанными МВФ, запрещались. Раньше в СССР ГЭС-ы строились бесппроблемно (во время индустриализации в 30-ых годах в СССР, американские предприниматели поставляли оборудование для строительства тракторных, автомобильных, производящих станки и других заводов, а государство платило, не прибегая к посредничеству каких-либо «инвесторов»-грабителей). А сейчас проблематично воспользоваться даже услугами двух крупнейших, сохранившихся на постсоветском пространстве, заводов по производству гидротурбин (ЛМЗ в Санкт-Петербурге и Турбоатом в Харькове). У этих заводов были определённые трудности после распада СССР, но они выжили [Производство ..., 2010]. Они не стали жертвой компании по свёртыванию производств, проводимой на постсоветском пространстве.

Как известно, в Грузии, как и везде на постсоветском пространстве, проводилось свёртывание ряда производств. Из крупных назовём Руставский металлургический комбинат, Тбилисский станкостроительный завод, Потийский завод, выпускавший суда на подводных крыльях, Кутаисский автомобильный завод. Закрылось, как и на всём постсоветском пространстве, много предприятий легкой промышленности. Соответствующую продукцию теперь приходится импортировать.

Пути решения экономических проблем Грузии

Для того, чтобы Грузия целенаправленно могла развивать экономику, она должна обладать достаточным суверенитетом. В это же время, на Грузию воздействуют силы, стремящиеся ограничить суверенитет страны с тем, чтобы превратить её в колонию, послушно выполняющую волю «тёмных» сил. Но малой стране трудно этого добиться. Вспомним недавнюю организацию беспорядков, связанных с принятием «Закона об иностранных агентах». Но проблемы достижения суверенитета, в особенности в экономической деятельности, вол-

ную и правительства крупных стран, в частности, и РФ. В этой связи знаменателен недавний визит президента РФ в Китай, где было принято совместное заявление.

Как отмечается в совместном заявлении лидеров России и Китая Владимира Путина и Си Цзиньпина, сделанном во время визита В. В. Путина в Китай 16 мая 2024 года, Россия и Китай убеждены в необходимости неукоснительно соблюдать международные обязательства, касающиеся иммунитетов государств и их собственности, включая суверенные резервы. "Стороны осуждают инициативы по изъятию активов и собственности иностранных государств и подчеркивают право таких государств на применение ответных мер в соответствии с международно-правовыми нормами", — указано в документе. Подчеркивается, что Москва и Пекин будут отстаивать свои законные права и интересы, противостоять попыткам ограничить внешнеполитический и экономический потенциал [Выдержки ..., 16.05.2024].

Кабальные договоры по строительству крупных ГЭС, навязываемые так называемыми «инвесторами» в тендерах, проводимых по правилам ушедшей в прошлое гиперглобализации, были «инициативами по изъятию активов и собственности», а именно «суверенных резервов» и в случае их реализации превратили бы Грузию в ресурсную колонию «Запада». Поэтому при организации строительства крупных ГЭС нужен другой подход. Инвестором должно быть государство (хотя бы в лице Партнёрского фонда), проектировать плотину могли бы грузинские специалисты (в Тбилиси до 90-ых годов был даже специализированный институт), арматуру и цемент могли бы поставлять грузинские предприятия, а гидротурбины могли бы поставлять и устанавливать Российские предприятия (ЛМЗ, входящий в концерн «Силловые машины», до сих пор производит лучшие в мире гидротурбины, которые поставляются даже в Китай). Не имеет значения, что разорваны дипломатические отношения с РФ. Торговля ведь не прекращена. А проведение тендеров по правилам ушедшей в прошлое гиперглобализации является формой грабежа и колонизации. Суверенное государство должно иметь право брать займы и нанимать подрядчиков, а за счёт доходов, получаемых от экспорта избыточной электроэнергии, оно сможет рассчитаться с кредиторами.

Проблемам развития ряда других отраслей экономики Грузии посвящена моя статья [Бурдули В., 16.05.2022].

Заключение

Восстановление поступательного развития мировой экономики в условиях действующего механизма экономики на непродолжительный срок возможно, до тех пор, пока есть у кого по дешевке изымать невозобновляемые ресурсы и размещать в активы или надежно прятать чрезмерные валютные накопления. Но конечно лучше перейти к новому экономическому механизму. И чем раньше, тем лучше. И надо отказаться от всяких моделей неомальтузианского типа (с войнами, убийствами, грабежами и т. д.). Это негуманно. Следует обратить внимание на модель, которая была предложена на Московском международном экономическом совещании 1952 года и обсуждалась (преимущественно в сфере международных взаиморасчетов) на экономической конференции на Филиппинах [Балиев А. Последний проект Сталина; Международное экономическое совещание 1952 года, 2020]. При разумном совершенствовании с учетом современных условий и обстоятельств такая модель сможет функционировать долго-долго и всем будет хорошо.

Использованная литература

1. ირაკლი ღარიბაშვილი - საქართველო გეოპოლიტიკური გამოწვევების წინაშე დგას. interpressnews.ge/ka/ პოლიტიკა. 07.07.2023. - ელექტრონული რესურსი: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/762986-irakli-garibashvili-sakartvelo-geopolitikuri-gamocvevebis-cinashedgas-chveni-valdebulebaa-es-etapi-motminebit-gonierebit-gadavlaxot-shevinarchunot-mshvidoba-da-chvens-kveqanas-sashualeba-mivcet-ganvitardes>
2. პაპავა ვლადიმერ. „ცივი ომის“ მეთოდებით „ცხელი ომის“ წინააღმდეგ. (რუსა მაჩაიძე). კვირის პალიტრა. 04 სექტემბერი 2023. - ელექტრონული რესურსი: <https://kvirispalitra.ge/article/107256-civi-omis-metodebit-cxeli-omis-cinaagmdg/>

3. საქართველომ და ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკამ სტრატეგიული პარტნიორობის დამყარების შესახებ ერთობლივი განცხადება გამოაქვეყნეს. interpressnews.ge/ka/ პოლიტიკა. 31.07.2023. - ელექტრონული რესურსი: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/765457-sakartvelom-da-chinetis-saxalxo-respublikam-strategiuli-partniorobis-damqarebis-shesaxeb-ertobliv-gancxadeba-gamoakveqnes>
4. 10 городов, которые исчезнут через 30 лет. Клип. Smart Pizza. 2019. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=mZPAqhJsAUg&t=19s>
5. Sirota N. M. GLOBAL TURBULENCE AND THE TRANSFORMATION OF THE WORLD ORDER DOI: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2024.140.41>
6. Андрей Фурсов - Вход в турбулентную зону. Беседа А. Фурсова с каббалистом М. Лейтманом 09 сентября 2009 г. Клип. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=maOuqNBNfcE&t=141s>
7. Балиев Алексей. Последний проект Сталина. Как советский лидер боролся против «диктата империалистических валют». 3 июля 2023 года. – Электронный ресурс: https://www.stoletie.ru/territoriya_istorii/poslednij_projekt_stalina_685.htm
8. Бурдули Вахтанг. Глобальные экономические опасности и их влияние на национальную экономическую безопасность. – Ж.: Ekonomisti, №1, 2023. Стр. 24-57. – Электронный ресурс: <https://ekonomisti.tsu.ge/uploads/images/2023ekon1.pdf>
9. Бурдули Вахтанг. Перспективы инновационного развития секторов экономики Грузии в ближайшее десятилетие. – Журнал: Ekonomisti, 2022, №1, Volume XVIII. Doi: 10.36172/EKONOMISTI.2022.XVIII.01.Vakhtang.Burduli Стр. 8-32.
10. Валерий Викторович Пякин. Вопрос-Ответ от 28 августа 2023 г. Клип. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=Q3zx8EvGUmY&t=12s>
11. Выдержки из совместного заявления лидеров России и Китая ... 16 мая 2024. – Электронный ресурс: <https://ria.ru/20240516/kitay-1946386735.html>
12. Геноцид народа. Статья 357 УК // Смотреть всем (Н. Курьянович). Клип. Перехват управления. 2 апреля 2024. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=oDG32ShJwDM&t=1374s>
13. Доллар уже не тот: как менялась стоимость \$100 за последние сто лет. 2019. – Электронный ресурс: <https://myfin.by/stati/view/dollar-uze-ne-tot-kak-menalas-stoimost-100-za-poslednie-sto-let>
14. Как Россия платила дань США по \$1 млрд в ДЕНЬ. – Электронный ресурс: Советский, 2024, Январь: <https://www.youtube.com/watch?v=Jc4QFqxW7kU&t=2s>
15. Международное экономическое совещание 1952 года в Москве. 16 мая 2020. – Электронный ресурс: https://dzen.ru/media/rakurs_jaa/mejdunarodnoe-ekonomicheskoe-sovescanie-1952-goda-v-moskve-5eb199e271749a0a4d1cc049?utm_referer=www.google.com
16. <https://www.youtube.com/watch?v=OBXwf25EVwI&t=544s>
17. Мир ломается. Что дальше? Полная версия. Дмитрий Перетолчин – «Картина мира». Клип. Апрель. 2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=kJ17fA6cOFo>
18. <https://www.youtube.com/watch?v=DRfphV8kM3w>
19. Мирское революционное обозрение (А. Колпакиди). Сайт: Перехват управления. Клип. 06.07.2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=XMAY9SsqOpQ>
20. Пресс-конференция Владимира Путина и Александра Лукашенко в Минске. Клип. 24.05.2024. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=eD8IH5MDvL4>
21. Производство гидротурбин в России. 2010 – Электронный ресурс: <https://saiga20k.livejournal.com/7810.html>
22. Путин и Мирзиёев сделали заявление для прессы по итогам переговоров. Клип. 28.05.2024. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=RAZSwAVceZU>
23. Путин обвинил Запад в турбулентности в мировой экономике. 22.11.2023. – Электронный ресурс: <https://ria.ru/20231122/ekonomika-1911114825.html>
24. Сергей Глазьев. Денежно-кредитное сдерживание России - Цена Вопроса/Москва FM. Клип. Москва FM. 05.04.2024. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=OujKRxp3Pf0>
25. Советский диссидент о гении Сталина (философ Зиновьев). Клип. 06.07.2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=dcWTF00eC-A>
26. Советский Михаил. Слабонервным не смотреть! Как Чубайс и Гайдар продавали и предавали Родину. Клип. Март, 2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=mnXEyhRTAew>
27. Фурсов А. И. Эпоха неолиберализма закатилась. Клип. 23.04.2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=rMZEIN9Jyog>
28. Фурсов Андрей. Очень опасная турбулентная зона. Клип. 12.05.2023 (впервые говорилось лет на десять ранее). – Электронный ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=kDUCnJ_qZhk
29. https://vk.com/wall277177041_9106
30. Фурсов Андрей. Что для планеты означает конец прогресса. (Дмитрий Перетолчин «Картина мира»). Клип. 13.05.2023. – Электронный ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=o-ydhMDf6IE>
31. Щетинина Е. Т., Кучеренко С. А., Климова Т. К., Коннова А. В. Система факторов и причин возникновения турбулентности как меры хаотичности и неопределенности развития экономики. Вестник БГТУ им. В. Г. Шухова. 2016, № 7. – Электронный ресурс:

Vakhtang Burduli

PROBLEMS OF THE TURBULENT STATE OF THE GLOBAL ECONOMY AND THE PROSPECTS OF GEORGIA AS A SMALL COUNTRY

Summary

The article discusses the problems of the turbulent state of the world economy with an emphasis on the consideration of the processes of turbulence in the economy of the post-Soviet countries, the forms of robbery of the post-Soviet countries, the possibility of a positive role of Russian oligarchs in ensuring the progressive development of the economy of the post-Soviet states, the situation in Georgia as a small country in the conditions of the turbulent state of the world economy and ways to solve the economic problems of Georgia in modern conditions.

ლია თოთლაძე
მამუკა ხუსკივაძე

ციფრული ტრანსფორმაცია: საერთაშორისო პროგრამები და რეალობა საქართველოში

ანოტაცია. დღეს მსოფლიოში არსებული რეალობა ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს ქვეყნებს. ისინი ეძებენ განვითარების გზებს, რომელიც სრულად შეესაბამება ციფრულ ეპოქას და განმსაზღვრელი იქნება ქვეყნის ადგილისა და როლისათვის მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში. განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად კი განიხილება ინოვაციურ, ტექნოლოგიურ ცვლილებებზე დაფუძნებული ეკონომიკის ფორმირება, ტექნოლოგიებისა, რომლებიც წარმოადგენენ ციფრული ტრანსფორმაციის საფუძველს.

ნაშრომში გადმოცემულია მსჯელობა ციფრული ტრანსფორმაციის არსისა და მისი გამომხატველი ინოვაციური აქტიურობის როგორც მაკრო, ასევე მიკროდეტერმინანტების შესახებ. მიმოხილულია საქართველოში ციფრული ტრანსფორმაციის საერთაშორისო პროგრამები. კვლევაში გაანალიზებულია აგრეთვე საქართველოში ტექნოლოგიური ცვლილებების ამსახველი სტატისტიკური მონაცემები საწარმოთა დონეზე. ანალიზი ეფუძნება საწარმოთა კვლევის შედეგებს ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენების შესახებ და მოიცავს როგორც ტექნოლოგიების გავრცელების, ასევე ხელისშემშლელი ფაქტორების ანალიზს.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ტრანსფორმაცია; ინოვაციური აქტივობა; ხელოვნური ინტელექტი.

თანამედროვე ერაში, საქართველოსთვის ციფრული ტრანსფორმაცია განხილული უნდა იქნას, როგორც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელსაც ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის მამოძრავებელი პოტენციალი გააჩნია. აღსანიშნავია, რომ რამდენადაც მაღალია ქვეყნის ციფრული მზადყოფნა, მით უფრო სწრაფად ხდება ციფრული ეკონომიკის ფორმირება. ამ დროს კი, როდესაც საქართველო, ისევე როგორც მთელი მსოფლიო უპრეცედენტო ეკონომიკური გამოწვევების წინაშეა და ეძებს არასტანდარტულ, გზებს ეკონომიკის მოდიფიცირებისთვის, გადამწყვეტი როლი ენიჭება ტექნოლოგიურ ცვლილებებს.

ციფრულ ტრანსფორმაციათან ერთად, ხშირად ვხვდებით სიტყვას "გაციფრულება", "დიגיტიზაცია" ზოგჯერ ამ სიტყვებს იყენებენ როგორც სინონიმებს, მაგრამ რეალურად შინაარსობრივად ისინი მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისგან. **დიგიტიზაცია** ნიშნავს რაიმეს ანალოგიდან ციფრულ ფორმატში გადაყვანას რაც გულისხმობს ფიზიკური ან ანალოგიური მონაცემების, როგორცაა ტექსტური, ხმოვანი ან ვიზუალური მონაცემები, გარდაქმნას ციფრულ ფორმატში, რომელიც შეიძლება შენახულ იქნეს და დამუშავდეს ელექტრონულად. მაგალითად, ბეჭდური დოკუმენტის დასკანერება და ელ-ვერსიად გადაქცევა. **დიგიტიზაცია ანუ გაციფრულება** არის ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენება ბიზნეს პროცესების გასაუმჯობესებლად, ეფექტიანობისა და ფასეულობის გასაზრდელად. იგი გულისხმობს ციფრული ინსტრუმენტებისა და ტექნოლოგიების გამოყენებას ტრადიციული ბიზნეს ამოცანების აღსრულებისას. მაგალითად, ციფრული ხელსაწყოების დანერგვა. დიგიტიზაცია/გაციფრულება უფრო მეტია ვიდრე არსებული ანალოგიური მონაცემების ციფრული კონვერტაცია და გულისხმობს ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრაციას ბიზნესის კონკრეტულ ასპექტში.

ციფრული ტრანსფორმაცია უფრო მეტია, ვიდრე უბრალოდ თანამედროვე გაჯეტებისა და პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენება. იგი მოიცავს ჰოლისტიკურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს ციფრულ ტექნოლოგიებს მთელი ორგანიზაციის მასშტაბით. იგი მოიცავს ოპერაციებისა და პროცესების ოპტიმიზაციას, ინოვაციური კულტურის ხელშეწყობას და მონაცემთა გამოყენებას მტკიცებულებაზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მისაღებად. მისი არსით, ციფრული ტრანსფორმაცია არის უფრო მასშტაბური და ყოვლისმომცველი პროცესი, ვიდრე მონაცემების დიგიტიზაცია ან კონკრეტული ბიზნეს ოპერაციის გაციფრულება. წარმოუდგენელია ციფრული ტრანსფორმაციის წარმატებით განხორციელება, თუ მას წინ არ უძღვის დიგიტიზაციის და დიგიტიზაციის ეტაპები. ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით ბიზნესს შეუძლია სამომავლო პოტენციალის შექმნა და არსებითი სარგებლის მიღება დღეს.

ევროკომისიის განმარტებით ციფრული ტრანსფორმაცია არის მოწინავე ტექნოლოგიების სინთეზი, რომელიც აერთიანებს ფიზიკურ და ციფრულ სისტემებს; ინოვაციურ ბიზნეს მოდელებთან და პროცესებთან მათი კომბინირების შედეგია ინტელექტუალური პროდუქტების და სერვისების შექმნა და პროდუქტიულობის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება.

➤ ციფრული ტრანსფორმაცია საშუალებას აძლევს ბიზნესებს გაზარდონ პოტენციალი რუტინული ამოცანების ავტომატიზაციის, თვითმომსახურების ვარიანტების უზრუნველყოფისა და რეალურ დროში მხარდაჭერის შეთავაზებით.

➤ ციფრული ტრანსფორმაციის მეშვეობით პროცესების გამარტივება ზრდის ეფექტურობას. პროცესების ავტომატიზაცია და ოპტიმიზაცია იწვევს რესურსების დაზოგვას, ხარჯებისა შემცირებას და მთლიანი პროდუქტიულობის გაზრდას. ის ასევე ამცირებს შეცდომებს, ზოგავს დროს და ათავისუფლებს ძვირფას რესურსებს თანამშრომლებისთვის, რათა ფოკუსირდნენ უფრო მნიშვნელოვან აქტივობებზე.

➤ ციფრული ტრანსფორმაცია უზრუნველყოფს კონკურენტულ უპირატესობას მოწინავე ტექნოლოგიებისა გამოყენებით, რაც საშუალებას აძლევს ბიზნესს უფრო სწრაფად განახორციელოს ინოვაციები, გააუმჯობესოს ეფექტურობა და მოიპოვოს კონკურენტული უპირატესობა მუდმივად ცვალებად ბაზარზე.

➤ ბიზნეს გარემოს დინამიური ბუნება მოითხოვს მუდმივ ადაპტირებას. ციფრული ტრანსფორმაცია ახალისებს ინოვაციისა და ადაპტაციის მხარდაჭერ კულტურას რაც საშუალებას აძლევს ორგანიზაციებსა და მათ გუნდებს სწრაფად

უპასუხონ ბაზრის ცვლილებებს, გამოიყენონ განვითარებადი შესაძლებლობები, გადალახონ გამოწვევები და გაუსწრონ ინდუსტრიის ტენდენციებს

რა თქმა უნდა, ციფრული ტრანსფორმაციის გავლა შეუძლებელია გამოწვევების გარეშე. საინფორმაციო ინფრასტრუქტურა და ციფრული წიგნიერება, კიბერ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული საკითხები და ბიუჯეტირება - ის გამოწვევებია, რომელსაც ბიზნესი შეიძლება წააწყდეს. თუმცა, მძლავრი ციფრული სტრატეგიით, სწორი ინვესტიციით და უწყვეტი განვითარების კულტურის ხელშეწყობით, ამ გამოწვევების დაძლევა ნამდვილად შესაძლებელია.

ცხადია ციფრული ტრანსფორმაცია არ არის ერთჯერადი მოვლენა, არამედ უწყვეტი პროცესია. ცალსახაა, რომ მომავალი ციფრულია და გადაწყვეტილება იმის შესახებ, თუ როგორი სახით სურთ ბიზნესებს ამ მომავალში არსებობა, მათივე ლიდერების ხელშია. ის მოითხოვს ბიზნესის პროცესების, ბიზნესის მოდელების და ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემურ ცვლილებებს როგორც საწარმოში ასევე მის გარშემო. გარემოს შექმნა ეკონომიკის ტრადიციულ სექტორებში მომუშავე მცირე და საშუალო საწარმოების ციფრული ტრანსფორმაციისთვის უნდა ითვალისწინებდეს სპეციალიზებული ტექნოლოგიური და ბიზნეს-კონსულტაციების სპექტრს. ასევე კომპლექსურ ფინანსურ ჩარჩოს მცირე და საშუალო საწარმოების მხარდასაჭერად ამ კომპლექსურ ძალისხმევაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ციფრული ტექნოლოგიების უფრო აქტიურად გამოყენების, ტექნოლოგიური ცვლილებების აქსელერატორის როლი შეასრულა პანდემიამაც. სულ უფრო მოთხოვნადი გახდა ციფრული სერვისები (და შესაბამისად გაიზარდა მოთხოვნა დისტანციურად მომუშავე პროფესიონალებზე), რეალურ საწარმოო პროცესებში კი ავტომატიზაციის ხარისხი სულ უფრო მეტად იზრდება. შრომის ავტომატიზაციის აშკარა ტენდენციაზე მეტყველებს რიგ სექტორებში რობოტექნიკაზე გაწეული დანახარჯების მზარდი დინამიკა. არსებითი ცვლილებებია საფინანსო სექტორშიც. კომპანია Ark-invest-ის მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით ციფრული საფულეების ზრდის ტენდენცია 2008 წლის შემდგომ პერიოდში გამოკვეთილია. ბანკებს გარდა, ციფრული საფულეების საშუალებით თანხის გადახდა მარტივდება, რაც გამოიწვევს სუპერმარკეტებში და სხვა სერვის სექტორში, ადამიანური პერსონალის დასაქმების საჭიროების კლებას (მაგ: Amazon Go - ამაზონის სუპერმარკეტის ქსელი მომსახურე პერსონალის გარეშე). ტექნოლოგიურ განვითარებასთან ერთად კი მუდმივად ვითარდება და იცვლება შრომის ბაზარი. ტექნოლოგიური ცვლილებები გავლენას ახდენს სამუშაო ძალის მოთხოვნასა და მიწოდებაზე, აქედან გამომდინარე მას დიდი გავლენა აქვს ადამიანებზე, ბიზნესზე, დასაქმებაზე, ხელფასზე (თოთლაძე ლ., ვეშაპელი გ., 2021).

საქართველოში ამ მიმართულებით ხორციელდება საერთაშორისო პროგრამები, რომელთა მიზანია ქვეყანაში ამ მიმართულებით აქტივობების ხელშეწყობა. ევროკავშირის მიერ ინიცირებული „EU4Digital: ციფრული ეკონომიკის და საზოგადოების მხარდაჭერა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში“ მხარს უჭერს ციფრული ეკონომიკის და საზოგადოების ძირითად სფეროებს ევროკავშირის ნორმების და პრაქტიკის შესაბამისად. ციფრული პროცესების გავლენით მნიშვნელოვნად იცვლება ცხოვრების ყველა ასპექტი და ეკოსისტემის პლატფორმა (თოთლაძე ლ., ვეშაპელი გ., 2021).

ინიციატივის EU4Digital ფარგლებში ფინანსდება **ოთხი პროექტი** – EU4Digital Facility, EU4Digital Broadband, EU4Digital Cyber და EaPConnect. აღნიშნული პროექტების მსგავსად, ევროკავშირი ასევე მხარს უჭერს რიგ სხვა პროექტებს,

რომლებიც ხელს უწყობს ციფრულ ეკონომიკას და საზოგადოებას როგორც რეგიონულ, ისე ბილატერალურ (ქვეყნის) დონეზე.

➤ **ინიციატივა EU4Digital: მაღალსიჩქარიანი ფართოზოლოვანი სტრატეგიები აღმოსავლეთ პარტნიორობის რეგიონში.** პროექტი, რომელსაც ახორციელებს მსოფლიო ბანკი, ხელს უწყობს აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებს განვითარებაში და მაღალსიჩქარიანი ფართოზოლოვანი ეროვნული სტრატეგიების ადრეულ ეტაპზე განხორციელებაში ევროკავშირის სათანადო სტრატეგიების შესაბამისად, ტექნიკური დახმარების და პოტენციალის შექმნის მხარდაჭერით.

➤ **EU4Digital: Cybersecurity EAST.** ქვეყნები: აზერბაიჯანი, ბელარუსი, მოლდოვის რესპუბლიკა, საქართველო, სომხეთი, უკრაინა. ევროკავშირის მხარდაჭერა: 3,121,600 ევრო. პროექტის მიზანია კიდევ უფრო დაუახლოვოს აღმოსავლეთ პარტნიორობის ყველა ქვეყანა ევროკავშირის კიბე უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ ძირითად პრინციპებს, პარტნიორ ქვეყნებს შორის განვითარებაში არსებული განსხვავებების გათვალისწინებით. პროექტის ამოცანაა ტექნიკური და თანამშრომლობის მექანიზმების შემუშავება, რომლებიც ზრდის კიბერუსაფრთხოებას და მზადყოფნას კიბერშეტევებისთვის წინააღმდეგობის გასაწევად, ევროკავშირის სტანდარტების შესაბამისად.

➤ **პროგრამა EU4Digital ფაზა I.** ქვეყნები: აზერბაიჯანი, ბელარუსი, მოლდოვის რესპუბლიკა, საქართველო, სომხეთი, უკრაინა. ევროკავშირის მხარდაჭერა: €11 მილიონი. პროგრამის EU4Digital პირველი ფაზა დაიწყო 2019 წელს და დამთავრდა 2022 წლის დასაწყისში. პროგრამა შეიქმნა ციფრული ტრანსფორმაციის მხარდასაჭერად აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში EU4Digital ქსელებთან თანამშრომლობით ექვს ძირითად თემატურ სფეროში: ტელეკომის წესები, ელ-ვაჭრობა, სანდოობა და უსაფრთხოება, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიური (ICT) ინოვაციები, ელ-ჯანმრთელობა და ციფრული უნარები. პროგრამის EU4Digital I ფაზის (2019-2022) ზოგადი ამოცანაა იყო არსებული დაბრკოლებების და ბარიერების აღმოფხვრა პანევროპული ონლაინ მომსახურების მიწოდებაში მოქალაქეების, საჯარო ადმინისტრაციისა და ბიზნესისთვის, მათ შორის ციფრული ბაზრების ჰარმონიზაციის გზით აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებს შორის და ევროკავშირთან.

➤ **პროგრამა EU4Digital ფაზა II.** ქვეყნები: აზერბაიჯანი, ბელარუსი, მოლდოვის რესპუბლიკა, საქართველო, სომხეთი, უკრაინა. პროგრამის EU4Digital მიზანია ევროკავშირის ერთიანი ციფრული ბაზრის უპირატესობების დანერგვა აღმოსავლეთის პარტნიორობის ქვეყნებში, მათი მხარდაჭერა როუმინგის ტარიფების შემცირებაში, მაღალსიჩქარიანი ფართოზოლოვანი კავშირის განვითარება ეკონომიკის სტიმულირებისთვის და ელ-სერვისების გასაფართოებლად, ციფრული ჩარჩოების ჰარმონიზაცია მთელ საზოგადოებაში და მის სხვადასხვა სფეროში (მაგ. ლოგისტიკა, ჯანდაცვა და ა.შ.), კიბერუსაფრთხოების განვითარება, უნარების ათვისება და მეტი სამუშაო ადგილის შექმნა ციფრულ ინდუსტრიაში. პროგრამის EU4Digital II ფაზა (2022-2025) ეფუძნება პროგრამის EU4Digital I ფაზის (2019-2022) მიღწევებს და პროექტის გაგრძელებას, და ინიციატივის EU4Digital ძირითად პროგრამას. პროექტი მოიცავს პოლიტიკის ექვს ძირითად სფეროს: ტელეკომის წესები, ელ-სანდოობა და სახელმწიფოთაშორისი ციფრული სერვისები, ელ-ვაჭრობა, ICT ინოვაციები და სტარტაპის ეკოსისტემები, ელ-ჯანმრთელობა და ციფრული უნარები. ეს სფეროები სტრუქტურირებულია აღმოსავლეთ პარტნიორობის პოლიტიკის ძირითადი პრინციპების – ციფრული ინფრასტრუქტურის, ელ-მმართველობის, და ციფრული ეკონომიკის და ინოვაციების შესაბამისად.

ციფრული ტრანსფორმაციისა და ინოვაციური აქტიურობის არსებული მდგომარეობისა და დინამიკის შეფასებისათვის საინტერესოა საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების ანალიზი. სტატისტიკური მონაცემები ემყარება საქართველოში მოქმედ საწარმოთა კვლევას, რომელიც მოიცავს ინფორმაციას კომპანიების მიერ ინოვაციების შეტანას ბაზარზე, ინოვაციურ აქტივობასთან დაკავშირებული სწავლებას, საკუთარ კვლევებს და დამუშავებებს, გარე კვლევებსა და დამუშავებებს, მანქანა-დანადგარებისა და სხვადასხვა პროგრამული უზრუნველყოფის შექმნას.

ერთ-ერთ მაჩვენებლად განიხილება *ERP - საწარმოს რესურსების დაგეგმვის პროგრამული უზრუნველყოფა*. იგი წარმოადგენს პროგრამული პაკეტს, რომელიც უზრუნველყოფს საწარმოს რესურსების მართვას სხვადასხვა ფუნქციონალურ სფეროებს (ფინანსები, დაგეგმვა, წარმოება მარკეტინგი და ა. შ.) შორის, ინფორმაციის გაცვლის საფუძველზე. ნახაზი #1-ზე წარმოდგენილია სტატისტიკური მონაცემები ასახავს იმ საწარმოთა წილს, რომლებიც სარგებლობენ საწარმოს რესურსების დაგეგმვის პროგრამული უზრუნველყოფით. მაჩვენებლები, რომელიც 2019-2024 წლების დინამიკას ასახავს გარკვეული დასკვნების გაკეთების საშუალებს გვაძლევს.

ნახაზი #1

საწარმოთა წილი, რომლებიც სარგებლობდნენ ERP ტიპის პროგრამული უზრუნველყოფით შესაბამისი წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, %

		2019	2020	2021	2022	2023	2024
საწარმოს მიერ ERP ტიპის პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენების გამოცდილება	<i>სულ</i>	9.8%	8.7%	7.9%	6.9%	10.4%	8.9%
	<i>მათ შორის:</i>						
	<i>მცირე</i>	8.9%	7.6%	7.3%	5.8%	9.5%	7.7%
	<i>საშუალო</i>	24.9%	24.7%	20.7%	32.3%	35.3%	35.7%
	<i>მსხვილი</i>	54.4%	51.5%	42.8%	57.5%	56.3%	63.5%

წყარო: www.Geostat.ge

გამოკითხვის შედეგების მიხედვით ამ კონკრეტული ტექნოლოგიის გამოყენება გამოკითხულ საწარმოებში მცირედით შემცირებულია, მაგრამ საინტერესო ტენდენცია იკვეთება - შემცირება უმთავრესად უკავშირდება მცირე საწარმოების წილის კლებას, ხოლო საშუალო და მსხვილ საწარმოებში მისი დანერგვა პირიქით გაზრდილია. 24,9%-დან 35,7%-მდე საშუალო ზომის საწარმოებში და 54,4%-დან 63,5%-მდე მსხვილ საწარმოებში შესაბამისად. აღნიშნული სრულად შეესაბამება ეკონომიკურ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრებებს, რომლის მიხედვითაც ტექნოლოგიური და ინოვაციური ცვლილებების გავრცელებაზე გავლენას ახდენს კომპანიის ზომა. ანუ ამ მოდელით აღწერილ დამოკიდებულებების მიხედვით მსხვილ საწარმოებს ტექნოლოგიური ცვლილებების განხორციელების უფრო მაღალი პოტენციალი გააჩნიათ.

არანაკლებ საინტერესოა აგრეთვე **ხელოვნური ინტელექტის სისტემა**, რომელიც თავისი არსით თანამედროვე ტექნოლოგიური ცვლილებების გამოხატულებად შეიძლება ჩაითვალოს. სისტემა ისეთ პროგრამულ უზრუნველყოფაზეა დაფუძნებული, როგორცაა ჩატ-ბოტები და ბიზნესის ვირტუალური თანამემწეები, რომლებიც დაფუძნებულია ბუნებრივი ენის დამუშავებაზე; კომპიუტერული მხედველობის ან ხმის ამომცნობ სისტემებზე დაფუძნებული სახის ამომცნობი სისტემები; მანქანური თარგმნის პროგრამული უზრუნველყოფა; მონაცემთა ანალიზი, რომელიც ემყარება

მანქანურ სწავლებას და ა. შ. ან განეკუთვნება მოწყობილობაში ჩაშენებული სისტემებს, როგორცაა ავტომატური რობოტები საწყობის ავტომატიზაციისა ან პროდუქციის ასაწყობი სამუშაოებისთვის; ავტომატური დრონები წარმოების სათვალთვალოდ ან ამანათების დამუშავებისთვის და ა. შ. თუ გავანალიზებთ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებას საქართველოს საწარმოებში ნათლად იკვეთება შემდეგი ტენდენცია - 2020-დან 2023 წლამდე იმ საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს შემცირებულია 5,4%-დან 1,7%-მდე (ნახაზი #2).

ნახაზი #2

ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება საწარმოებში, %

საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებდნენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს:					
		2020	2021	2022	2023
სულ	საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს	5.4%	3.7%	1.5%	1.7%
მათ შორის:					
მცირე	საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს	5.4%	3.6%	1.4%	1.5%
საშუალო	საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს	5.7%	5.8%	3.5%	5.0%
მსხვილი	საწარმოთა წილი, რომლებიც იყენებენ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიებს	10.5%	12.5%	11.1%	14.9%

წყარო: www.Geostat.ge

აღნიშნული სურათი უკავშირდება მცირე და საშუალო საწარმოებში ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების გამოყენების შემცირებას (5,4%-დან 1,5%-მე და 5,7%-დან 5,0%-მდე შესაბამისად). თუმცა, იმავე პერიოდში მსხვილ საწარმოთა წილი საკმაოდაა გაზრდილი 10,5%-დან 14,9%-მდე. შესაბამისად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების გამოყენება უფრო ხელმისაწვდომი აღმოჩნდა სწორედ მსხვილი საწარმოებისათვის.

ამგვარი სურათი ცხადია დაკავშირებულია ახალი ტექნოლოგიების დანერგვისა და გამოყენების სირთულეებთან. აღნიშნულ პერიოდში ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით უმთავრესი პრობლემა მაღალ ხარჯებსა და შიდა ფინანსური რესურსების ნაკლებობაა (ნახაზი #3). გამოკითხულ საწარმოთა 10,2%-სათვის ასევე დიდი ზეგავლენის ფაქტორადაა მიჩნეული ბაზარზე არსებული კონკურენცია. ქვემოთმოყვანილი ცხრილი მართალია ასახავს 2023 წლის გამოკითხვის შედეგებს, მაგრამ სტატისტიკის დეპარტამენტის ინფორმაციის თანახმად, ანალოგიური მდგომარეობა შეინიშნებოდა ადრეულ წლებშიც.

ნახაზი #3

საწარმოთა განაწილება ხელისშემშლელი ფაქტორების ზეგავლენის მნიშვნელოვნების მიხედვით

	2023			
	მაღალი	საშუალო	დაბალი	არ ჰქონდა გავლენა
შიდა ფინანსური რესურსების ნაკლებობა	9.5%	19.0%	11.4%	60.1%
კრედიტის ან კერძო კაპიტალის ნაკლებობა	5.1%	14.3%	13.4%	67.2%

სირთულეები სახელმწიფო გრანტების ან სუბსიდიების მიღებისას	3.5%	10.4%	11.0%	75.1%
მაღიან მაღალი ხარჯები	10.1%	19.3%	12.6%	57.9%
საწარმოში კვალიფიციური პერსონალის ნაკლებობა	4.1%	12.0%	15.2%	68.7%
პარტნიორების მოძიების სირთულე	3.9%	11.4%	13.2%	71.6%
გარე ცოდნაზე ხელმისაწვდომობის სირთულე	2.6%	9.0%	14.4%	74.0%
იდეაზე გაურკვეველი საბაზრო მოთხოვნა	2.2%	9.1%	13.3%	75.5%
ბაზარზე დიდი კონკურენცია	10.2%	20.6%	12.1%	57.1%
სხვადასხვა პრიორიტეტები საწარმოში	1.8%	10.8%	14.8%	72.6%

წყარო: www.Geostat.ge

კვლევის შედეგები ადასტურებს ინივაციური საქმიანობის ხელიშემწყობი მიზანმიმართული პოლიტიკის გატარების აუცილებლობას. საქართველოს ტექნოლოგიური ცვლილებების უფრო აქტიურად განხორციელებისთვის საჭიროა ინოვაციური პოტენციალის შეფასება, არსებული მეცნიერული დამუშავებებისა და გამოგონებების კომერციალიზაცია, აქტუალური სიახლეების ძიება და მათზე მოთხოვნის სტიმულირება.

სახელმწიფომ მიზანმიმართული პოლიტიკა უნდა გაატაროს მაღალტექნოლოგიურ პროდუქციაზე მოთხოვნის ხელშეწყობისათვის, ისევე როგორც ინოვაციური პროდუქტებისა და პროცესების შექმნის სტიმულირებისათვის. მნიშვნელოვანია შესაბამისობა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მიღებულ ცოდნას, შრომის ბაზარზე სპეციალისტების უნარ-ჩვევებსა და კვალიფიკაციაზე არსებულ მოთხოვნას შორის. ასევე უაღრესად მნიშვნელოვანია ეფექტიანი საგანმანათლებლო სისტემა, ქვეყანაში სამეცნიერო და ტექნოლოგიური მიღწევების დანერგვა, გლობალური ტექნოლოგიური ტენდენციების ანალიზი და შეფასება.

სახელმწიფოსთან ერთად ამ პროცესში აქტიური მონაწილეობა კერძო სექტორმა უნდა მიიღოს. აუცილებელია მუდმივი კავშირი მეცნიერებას, ბიზნესსა და სახელმწიფოს შორის. საქართველოს ტექნოლოგიების ათვისების უნარის გაზრდა, საწარმოთა ინოვაციურ საქმიანობაში უფრო მეტად ჩართვა უმნიშვნელოვანესი იქნება საქართველოს ეკონომიკის ინოვაციური გზით განვითარებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. თოთლაძე ლ., ვეშაპელი გ. (2021) ციფრული ტრანსფორმაციის შრომასა და შრომის ბაზარზე ზეგავლენის საკითხისათვის. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „XXI საუკუნის ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და ტექნოლოგიური გამოწვევები“ მასალათა კრებული, თბილისი; <http://conferenceconomics.tsu.ge/doc/2021%20konf.pdf>
2. Appiah E. N. (2017) The Effect of Education Expenditure on Per Capita GDP in Developing Countries. *International Journal of Economics and Finance*; Vol. 9, No. 10; <https://doi.org/10.5539/ijef.v9n10p136>
3. Big Ideas Report 2021. Research Paper of ARK Investment Management, Available at: <https://ark-invest.com/big-ideas-2021/>;
4. Hanushek, E. A., & Wößmann, L. (2010). Education and Economic Growth. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (Vol. 2, pp. 245-252). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.01227-6>;

5. Goos, M., Arntz, M., Zierahn, U., Gregory, T., Carretero Gómez, S., González Vázquez, I., Jonkers, K., The Impact of Technological Innovation on the Future of Work, European Commission, Seville, 2019, JRC117212;

6. Vivarelli, M. Innovation and employment. IZA World of Labor 2015: 154 doi: 10.15185/izawol.154;

7. Totladze L. (2020) Government Expenditure on Education and R&D as a Factor of Human Capital and its Impact on Economic Growth. საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო ანალიტიკური ჟურნალი „ეკონომისტი“, #2 2020. ISSN 1987-6890 <https://doi.org/10.36172/EKONOMISTI.2020.XVI.02.TOTLADZE>

8. Totladze L., Khuskivadze M. (2020) The Effect of Foreign Direct Investments on Innovation and Technology Transfer. საერთაშორისო სამეცნიერო ინტერნეტკონფერენციის მასალათა კრებული. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინტიტუტი, თბილისი, 2020; <http://conferenceconomics.tsu.ge/doc/2020konfint.pdf>

9. <http://data.uis.unesco.org> ;

10. <https://unctad.org>;

11. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/108/inovatsiuri-aktivoba>

Lia Totladze
Mamuka Khuskivadze

**DIGITAL TRANSFORMATION:
INTERNATIONAL PROGRAMS AND REALITY – CASE OF GEORGIA
Summary**

Today's reality in the world presents countries with new challenges. They are looking for ways of development that are fully compatible with the digital age and will determine the country's place and role in the world economic system. One of the important directions of development is the formation of an economy based on innovative, technological changes, technologies that are the basis of digital transformation.

The paper discusses the essence of digital transformation and the macro and micro determinants of its expressive innovative activity. International programs of digital transformation in Georgia are reviewed. Statistical data reflecting technological changes in Georgia at the enterprise level are also analyzed in the study. The analysis is based on a survey of enterprises on the use of digital technologies and includes an analysis of both the diffusion of technologies and the hindering factors.

Keywords: Digital transformation; Innovative activity; Artificial Intellect .

ნაზირა კაკულია

**კლიმატის ცვლილების და მასთან დაკავშირებული რისკების
ზემოქმედება მაკროეკონომიკურ სტაბილურობაზე**

ანოტაცია. მსოფლიო ბანკმა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა განაცხადეს, რომ 17 მდგრადი განვითარების მიზნის (SDG) მიღწევა მოითხოვს განვითარების დაფინანსების ესკალაციას. ანგარიშში Scaling Finance for the Sustainable Development Goals ხაზგასმულია მდგრადი განვითარების მიზნების განხორციელების მცდელობების აქტუალობა ფინანსური ინოვაციების წახალისების მიზნით. . მაშინაც კი, თუ ფინანსების როლი SDG-ების მიღწევაში უდავოა. სტატიაში ჩვენ ვაჩვენებთ მეთოდოლოგიურად, რომ არსებობს კვლევები, რომლებიც გვიჩვენებენ კავშირს მდგრად ფინანსებსა და SDG-ებს შორის ევროკავშირის ქვეყნების საფუძველზე.

მდგრადი ფინანსების მოდელი თამაშობს მნიშვნელოვან როლს SDG-ების განხორციელებაში. კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ რაც უფრო მდგრადია ფინანსური მოდელი, მით უკეთესი იქნება SDG-ების მიღწევა გაანალიზებული ქვეყნების ჯგუფში.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი განვითარების მიზნები, SDGs, მდგრადი ფინანსური მოდელი.

მდგრადი დაფინანსების ერთიანი განმარტება არ არსებობს. თუმცა, საერთაშორისო დონეზე რამდენიმე ფართოდ გამოყენებად მდგრადი დაფინანსების განმარტებებს მიეკუთვნება: კაპიტალის ბაზრების საერთაშორისო ასოციაციის (International Capital Market Association - ICMA, 2020).

განმარტების მიხედვით კი მდგრადი დაფინანსება მოიცავს კლიმატის ცვლილების, მწვანე და სოციალური აქტივობებისკენ მიმართულ ფინანსებს, რომელიც, ერთი მხრივ, ორგანიზაციების გრძელვადიან ეკონომიკურ მდგრადობას, ხოლო მეორე მხრივ, ფინანსური სექტორის სტაბილურობას და ამ მიმართულებით მათი როლის ზრდას ემსახურება (ICMA, 2020)

საქართველოს ეროვნული ბანკი, ზემოთ წარმოდგენილი განმარტებების მსგავსად, მდგრადი დაფინანსების ფართო განმარტებას იყენებს. უფრო კონკრეტულად კი მდგრადი დაფინანსება გულისხმობს ფინანსური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი (ESG) საკითხების ინტეგრირებას, მათთან დაკავშირებული რისკების მართვას, და ფინანსების ისეთი პროექტებისკენ წარმართვას, რომელთაც დადებითი გარემოსდაცვითი და სოციალური ეფექტები აქვთ. ყოველივე ეს გრძელვადიან ეკონომიკურ მდგრადობას და ფინანსურ სტაბილურობას უწყობს ხელს (NBG, 2023). აღნიშნული განსაზღვრება ევროკავშირის, ICMA-ის და G20-ს მიერ შემუშავებულ განმარტებებს ეფუძნება და შეესაბამება.

მიუხედავად მდგრადი დაფინანსების განმარტებების ფორმულირებაში გარკვეული განსხვავებებისა, ყველა ზემოთ მოყვანილი განმარტება ორი მნიშვნელოვანი საკითხს, რისკებს და შესაძლებლობებს აერთიანებს: ფინანსური სტაბილურობის გასაუმჯობესებლად გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ESG საკითხების ინტეგრაცია; და ფინანსების მიმართვა მდგრადი და ინკლუზიური ზრდის მისაღწევად.

გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენცია არის საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც მიღებულ იქნა დედამიწის სამიტზე რიო-დე-ჟანეიროში 1992 წელს და ძალაში შევიდა 1994 წელს. UNFCCC არის ფუნდამენტური ჩარჩო გლობალური ძალისხმევითვის კლიმატის ცვლილებისა და მისი ზემოქმედების მიმართ.

კონვენციის მიზანია ატმოსფეროში სათბური გაზების კონცენტრაციის სტაბილიზაცია იმ დონემდე, რომელიც შეამცირებს კლიმატზე ადამიანის ზეგავლენას. ეს მიზანი კონვენციის მიერ განსაზღვრულ ჩარჩოებში უნდა განხორციელდეს, რათა ბუნებრივ ეკოსისტემებს მიეცეთ კლიმატის ცვლილებებთან ადაპტაციის შესაძლებლობა. კონვენცია აღიარებს მონაწილე მხარეთა ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტს, მაგრამ მოითხოვს ზომების გატარებას კლიმატური სისტემის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად. ამისათვის მხარეებმა უნდა რეალობად აქციონ წინასწარი ღონისძიებები, რათა რადიკალურად შემცირდეს „კლიმატის ცვლილების არახელსაყრელი შედეგი“. ხსენებული ცნება თავის თავში მოიაზრებს კლიმატურ მოვლენებს, რომლებსაც შეუძლიათ ცოცხალ და ფიზიკურ გარემოში მნიშვნელოვანი ნეგატიური ცვლილებების გამოწვევა, რაც თავის მხრივ ზეგავლენას ახდენს კლიმატზე.

UNFCCC-ის ძირითად ასპექტებს წარმოადგენენ შემდეგი საკითხები:

- სათბური გაზების კონცენტრაციის სტაბილიზაცია
- მხარეები და მხარეთა კონფერენცია (COP)
- COP-ის დამხმარე ორგანოები
- კიოტოს პროტოკოლი
- პარიზის შეთანხმება
- ეროვნული განსაზღვრული შენატანები (NDCs)
- ფინანსური მექანიზმები
- ტექნოლოგიათა ტრანსფერი
- ადაპტაციის ფონდი

UNFCCC-ის პროცესი გადამწყვეტ როლს ასრულებს საერთაშორისო თანამშრომლობისა და კლიმატის ქმედებების შესახებ კონსენსუსის ხელშეწყობაში. ყოველწლიური COP შეხვედრები აერთიანებს მთავრობების, არასამთავრობო ორგანიზაციების, ბიზნესის და სხვა დაინტერესებული მხარეების წარმომადგენლებს, რათა განიხილონ და მოლაპარაკება მოახდინონ კლიმატის პოლიტიკასა და ქმედებებზე. UNFCCC რჩება ცენტრალურ პლატფორმად კლიმატის ცვლილების გლობალური გამოწვევის მოსაგვარებლად (2023 SDG Summit, 2024).

2030 წლის მდგრადი განვითარების გეგმა, რომელიც მიღებული იყო გაერთიანებული ერების წევრი სახელმწიფოების მიერ 2015 წელს და წარმოადგენს საერთო სამოქმედო გეგმას ხალხისა და ზოგადად ეკოსისტემისთვის, აწმყოსა თუ მომავალში, როგორც ვიცით, გულისხმობს 17 მდგრადი განვითარების მიზანს (SDGs), რომლებიც განასახიერებენ გადაუდებელ მოწოდებას ყველა ქვეყნისთვის გლობალური პარტნიორობის ფარგლებში. ისინი აღიარებენ, რომ სიღარიბისა და სხვა პრობლემატური საკითხების გადაჭრა თუ აღმოფხვრა უნდა წარიმართოს ჯანდაცვისა და განათლების გაუმჯობესების, უთანასწორობის შემცირების და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირების სტრატეგიებთან ერთად - ამასთან, კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლით და ჩვენი ეკოსისტემის შენარჩუნებით.

არსებულ პერიოდში შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენ ვიმყოფებით 2030 წლამდე შესასრულებელი გეგმისთვის განსაზღვრული პერიოდის მეორე ნახევარში, სამწუხაროდ არსებული მონაცემები გვიჩვენებს, რომ SDG-ების მიზნების მხოლოდ მცირედი ნაწილი სრულდება წარმატებით, თითქმის ნახევარი სრულდება მცირედი პროგრესით, ხოლო მესამედზე მეტი ერთ ეტაპზეა გაჩერებული ანდაც სტაგნაციას განიცდის.

უნდა ითქვას, რომ SDG-ის განხორციელების ადრეულ წლებში ნელი, თუმცა ამავედროულად სტაბილური პროგრესი იყო კრიტიკულ SDG-ის ინდიკატორებზე, მაგრამ 2019 წლიდან მძიმე გლობალურმა წინააღმდეგობებმა იჩინა თავი. COVID-19-ის პანდემიამ, მსოფლიოში კონფლიქტების ზრდამ, გეოპოლიტიკურმა თუ სავაჭრო დამაბულობებმა და კლიმატის ცვლილების გამამწვავებელმა ეფექტებმა ერთად გამოიწვია SDG მიზნების შესრულებისთვის წინასწარ გაწერილი გეგმების შესრულებისთვის გაუთვალისწინებელი წინააღმდეგობების შექმნა.

პანდემიამ და სხვა ხელისშემშლელმა ფაქტორებმა გამოიწვია დამატებით 23 მილიონზე მეტი ადამიანისთვის უკიდურესი სიღარიბის პირობებში ცხოვრების იძულება და გამოიწვია დამატებით 123 მილიონზე მეტი ადამიანის შიმშილი 2022 წელს, 2019 წელთან შედარებით, რამაც გააფართოვა შემოსავლის ზრდის განსხვავება უღარიბეს და უმდიდრეს ქვეყნებს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი ჯანმრთელობის პირობების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებული მიზნები გაუმჯობესდა, გლობალური ჯანმრთელობის საერთო პროგრესი 2015 წლიდან

შენეღდა. განათლების პროგრესი – საფუძველი, რომელზეც ბევრი რამ დგას – რჩება სერიოზულ პრობლემად, მსოფლიოში მხოლოდ მოსწავლეების 58% ფლობს მინიმალურ კითხვის უნარს დაწყებითი სკოლის დასრულებისას და ყოველი მეხუთე ახალგაზრდა არც განათლების, არც პროფესიული სწავლებისა და არც დასაქმების სექტორში არ გახლავთ ჩართული. 2030 წლის გეგმის ერთ-ერთი ფუნდამენტური მიზანი - გენდერული თანასწორობის მიღწევა კვლავაც შორეულ პერსპექტივად გვევლინება, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თუ მენეჯერულ როლებში გენდერული თანასწორობის მიღწევაზე შეზღუდული პროგრესით და ქალებისა თუ გოგონებზე ძალადობის მაღალი დონის შენარჩუნებით (2023 SDG Summit, 2024).

კლიმატისა და ბიომრავალფეროვნების სფეროში, განვითარებულ ქვეყნებში სათბურის გაზების ემისიების გარკვეული შემცირების მიუხედავად, სათბურის კონცენტრაციამ 2022 წელს რეკორდულ მაჩვენებელს მიაღწია, ხოლო 2023 წელს რეალურ დროში მონაცემები მიუთითებს მუდმივ ზრდაზე. ნახშირორჟანგის დონე 150%-მდე გაიზარდა პრეინდუსტრიულ დონეებზე. ნავთობის, ქვანახშირისა და გაზის წარმოებისა და მოხმარების სახელმწიფო დაფინანსება გაორმაგდა 2021 წლიდან 2022 წლამდე და სამჯერ გაიზარდა 2015 წლიდან, რაც აფერხებს პროგრესს წმინდა ნულოვანი გარდამავალი მიმართულებით. ოკეანის მჟავიანობა იზრდება და გაგრძელდება, თუ CO₂-ის ემისია კვლავ განაგრძობს ზრდას. სახეობების გადაშენების რისკიც უფრო და უფრო იზრდება, 1993 წლიდან აგრეგატული წითელი ნუსხის ინდექსი 12%-ით შემცირდა.(International aid rises in 2023, 2024).

მონაცემთა ხელმისაწვდომობა და დროულობა წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევას მდგრადი განვითარების მიზნების (SDG) შეფასებისთვის. მიუხედავად ამისა, მნიშვნელოვანი პროგრესი იქნა მიღწეული მონაცემთა ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებაში SDG მონიტორინგისთვის, როდესაც 2019 წლის გლობალურ SDG მონაცემთა ბაზებს ვადარებთ 2024 წლის მონაცემთა ბაზებთან. მაგალითისთვის 2016 წელს, როდესაც მდგრადი განვითარების მიზნები ახალი შეთანხმებული და დამტკიცებული იყო, ინდიკატორების მხოლოდ ერთ მესამედს ჰქონდა კარგი მონაცემთა ბაზა (ანუ მონაცემები ხელმისაწვდომი იყო 50%-ზე მეტი ქვეყნისათვის) და SDG ინდიკატორთა 39%-ზე მეტს არ გააჩნდა საერთაშორისოდ დამკვიდრებული მეთოდოლოგია ან სტანდარტები. დღეს კი ინდიკატორების 68%-ს აქვს მონაცემთა კარგი ბაზა და 231-ვე ინდიკატორს აქვს კარგად ჩამოყალიბებული და საერთაშორისოდ შეთანხმებული მეთოდოლოგია 2020 წლიდან. გარდა ამისა, კარგი ტენდენციის მონაცემები ხელმისაწვდომია ინდიკატორების 51%-ზე (მინიმუმ ორი მონაცემთა წერტილი 2015 წლიდან) მეტი, ყოველივე შეადგენს ყველა ქვეყნის ნახევარზე მეტს. (The Sustainable Development Goals Report, 2023)

მონაცემთა მნიშვნელობის უკეთ გააზრებით ყველა SDG-ს პროგრესის მართვისთვის, 2023 წლის სექტემბერში SDG სამიტზე შეიქმნა ახალი ინიციატივა მონაცემთა მნიშვნელობის შესახებ მიზანთა განხორციელებაში. ამ ინიციატივის მიზანია უზრუნველყოს SDG-ს მისაღწევად საჭირო მონაცემები პოლიტიკურ მხარდაჭერასა და ეროვნულ მონაცემთა სისტემებში ინვესტიციების მობილიზაციის გზით (Progress towards the Sustainable Development Goals, 2024).

2022 წელს მსოფლიო მოსახლეობის დაახლოებით 74% იყენებდა სუფთა ენერგიას ყოველდღიური საქმიანობისთვის თუმცა, დაახლოებით 2.1 მილიარდი ადამიანი მაინც იყენებდა მავნე ენერგიასა და ტექნოლოგიებს, როგორცაა ნახშირი, ხის ნარჩენები, სასუქი, ნავთი და ხე. გლობალურად ენერგიაზე წვდომის დეფიციტი 2015 წლიდან მოყოლებული 36%-დან 26%-მდე შემცირდა. თუმცა, მიმდინარე ტენდენციები

მიუთითებს, რომ 2030 წლისთვის უნივერსალური წვდომის მიღწევა 21%-ით არ შესრულდება, რის შედეგადაც 1.8 მილიარდი ადამიანი დარჩება სუფთა ენერჯის გარეშე.

2022 წელს განვითარებად ქვეყნებში მწვანე ენერჯის მხარდაჭერისთვის საერთაშორისო საჯარო ფინანსური ნაკადები 15.4 მილიარდ დოლარამდე გაიზარდა, რაც 2021 წელთან შედარებით 25%-იანი ზრდაა, თუმცა ეს მაინც მხოლოდ 2016 წლის პიკს 28.5 მილიარდ დოლარს შეადგენს. თუმცა, 2023 წელს მოსალოდნელი იყო გლობალური ხუთწლიანი საშუალო ნაკადების 450 მილიონი დოლარით შემცირება. ამ ნაკადების შემცირების ტენდენცია შესაძლოა ხელს უშლიდეს SDG 7-ის მიღწევას, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნების შემთხვევაში (Renewable Investment, 2022).

განახლებადი ენერჯის დადგმული სიმძლავრე მთელ მსოფლიოში იზრდება, 2022 წელს ერთ ადამიანზე 424 ვატი გახლდათ გლობალური მასშტაბით. განვითარებულ ქვეყნებში საშუალოდ ერთ ადამიანზე 1,073 ვატი, ხოლო განვითარებად ქვეყნებში 293 ვატი მოდიოდა. ეს 2021 წელთან შედარებით 8.5%-იანი ზრდაა, რაც ხუთწლიან პერიოდში 8.1%-იანი შერეული ზრდის ტემპის შენარჩუნებას გულისხმობს (Sustainable Energy for All, 2024). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მდგრადი დაფინანსება თავის მხრივ მწვანე და კლიმატის დაფინანსებას მოიცავს უფრო კონკრეტულად, კლიმატის დაფინანსება უზრუნველყოფს სახსრებს კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციისა და შერბილებისთვის. ხოლო, მწვანე დაფინანსებას უფრო ფართო მასშტაბი აქვს, რადგან ის ასევე მოიცავს სხვა გარემოსდაცვით მიზნებს (მაგ. ბიომრავალფეროვნების დაცვა/აღდგენა). კერძოდ, მწვანე დაფინანსება გულისხმობს როგორც ფინანსური რესურსების მობილიზაციას კლიმატისა და გარემოსდაცვითი საკითხების გადასაჭრელად, ასევე, კლიმატთან და გარემოსთან დაკავშირებული ფინანსური რისკების მართვის გაუმჯობესებას. ხოლო მდგრადი დაფინანსება დამატებით სოციალურ დაფინანსებას მოიცავს და ასევე, ითვალისწინებს გარემოსდაცვით, სოციალურ და მმართველობის (ESG) საკითხებსა და რისკებს. შესაბამისად, მდგრადი დაფინანსება ყველაზე ფართო და ყოვლისმომცველი კონცეფციაა. დიდი ხნის განმავლობაში, ეკონომიკურ ზრდასა და განვითარებას თან სდევდა გარემოსდაცვითი და სოციალური ხარჯები. ინდუსტრიალიზაციის დასაწყისიდან მოყოლებული, მსოფლიოში სწრაფად გაიზარდა ტექნოლოგიური პროგრესი, რამაც გამოიწვია ისეთი განვითარება, რომელიც აღემატება დედამიწის ბუნებრივი რესურსების შესაძლებლობას.

მზარდია ნაშრომების რაოდენობა, რომლებიც ეთმობა კლიმატის ცვლილების და მასთან დაკავშირებული რისკების ეფექტების შესწავლას მაკროეკონომიკურ და ფინანსურ სტაბილურობაზე (Buch & Weigert, 2021; Chenet, 2021; Hugues 2021; Andersson et al, 2020; Bolton et al, 2020; Fabris, 2020; Feyen, 2020; Batten, 2018). ფინანსური ინსტიტუტების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ESG ფაქტორების ჩართვა მას უფრო მდგრადს ხდის და ამას მთლიან ფინანსურ სისტემის მდგრადობასა და სტაბილურობაზე დადებითი ეფექტი აქვს (Azmi, 2021; Lippai-Makra et al, 2021, Bătae et al, 2020; Shakil et al, 2019). ამასთან, მდგრადი დაფინანსების რეგულატორული ჩარჩოს არსებობა ფინანსური სისტემის მდგრადობის წინაპირობაა. შესაბამისად, ფინანსური სისტემის მდგრადობის შეფასებისას მნიშვნელოვანია როგორც უშუალოდ ფინანსური

ინსტიტუტების მიერ ESG ფაქტორების თავიანთ საქმიანობაში ინტეგრირების დონის ანალიზი, არამედ ქვეყანაში არსებული მდგრადი დაფინანსების კუთხით არსებული პოლიტიკებისა და რეგულაციების გათვალისწინებაც. მიუხედავ ამ საკითხის მნიშვნელობისა და ზოგადად, ფინანსური სტაბილურობის სრულყოფილი

ანალიზისთვის ESG საკითხების გათვალისწინების აუცილებლობისა, ფაქტიურად არ არსებობს კვლევები რომელიც ფინანსური სისტემის მდგრადობას ESG კუთხით ზემოთ ნახსენები ორივე ასპექტის სრულყოფილი გათვალისწინებით აფასებს. თუმცა, არსებობს რამდენიმე ნაშრომი რომელიც ფინანსური სისტემის სტაბილურობის ანალიზში ESG საკითხებს, როგორც ფინანსური სისტემის მდგრადობის განმსაზღვრელს, განიხილავს და ამ მიზნით ახალ მეთოდოლოგიებს ავითარებს. მაგალითად, ზიოლო და სხვები (Ziolo; 2019) თავიანთ ნაშრომში იკვლევენ ESG-ის რომელი კრიტერიუმებია ჩართული ფინანსური ინსტიტუტების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში და ამოწმებენ ფინანსური სისტემების მდგრადობის დონეს OECD-ის (ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია) შერჩეულ ქვეყნებში. კვლევის ძირითადი ჰიპოთეზის მიხედვით ფინანსური ინსტიტუტების გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ESG ფაქტორების ჩართვა ფინანსურ სისტემებს უფრო მდგრადს ხდის.

კვლევის მიზნის მისაღწევად გამოყენებული აქვთ ორ ეტაპიანი კვლევის პროცედურა.

პირველ ეტაპზე, ESG ფაქტორების დასადგენად, რომლებიც გავლენას ახდენენ ფინანსური სისტემების მდგრადობის დონეზე და ამ ფაქტორებს შორის დამოკიდებულების გამოსავლენად, გამოყენებულია ე.წ. არამკაფიო კოგნიტური რუკა (Fuzzy Cognitive Map, FCM) . მეორე ეტაპზე, მრავალკრიტერიუმიანი გადაწყვეტილების ანალიზის (multiple-criteria decision analysis, MCDA) საფუძველზე PROMETHEE (Preference Ranking Organization Method of Enrichment Evaluation) მეთოდის გამოყენებით, ავტორებმა ფინანსური სისტემის შეფასებისთვის განსაზღვრული კრიტერიუმების შვიდი ჯგუფის მიხედვით (ფინანსური სიღრმე, განვითარება, დაუცველობა, სიმტკიცე, სისუსტე, სტაბილურობა და მდგრადობა) OECD-ის 23 ქვეყანის რეიტინგი შეადგინა. ორ ეტაპიანი კვლევის პროცედურაზე დაფუძნებული ორიგინალური ემპირიული მიდგომა 62 ფაქტორის ანალიზს ითვალისწინებს, საიდანაც 21 გარემოსდაცვით, 25 სოციალურ, ხოლო 16 მმართველობით საკითხებს მოიცავს. შედეგების მიხედვით, ფინანსურ ინსტიტუტებსა და ეკონომიკაში საუკეთესო მდგრადობის პრაქტიკის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით სკანდინავიის ქვეყნებს მოწინავე პოზიცია უკავიათ.

მნიშვნელოვან კვევად უნდა ჩავთვალოთ სტანკევიჩისა და სხვების (Stankevičienė და Nikanorova;2019) ნაშრომი, რომელიც ფინანსურ სისტემაში მდგრადობის შეფასებას ეხება და ფინანსური სექტორის ანალიზისთვის მდგრადობის მოდელის შემუშავებას ისახავს მიზნად. სტატია მოიცავს ფინანსური სისტემის მდგრადობაზე დაკვირვების მიდგომის განხილვას, ფინანსური სისტემის სტრუქტურის, არქიტექტურისა და სტაბილურობის ანალიზს. გარდა ამისა, განხილულია ფინანსურ სისტემებზე მდგრადობის დადებითი და უარყოფითი ზემოქმედება. სტატიაში გამოყენებულია

ლიტერატურის ანალიზი, შედარების მეთოდები, რაოდენობრივი ანალიზი, მრავალ ობიექტური ოპტიმიზაციის MULTIMOORA მეთოდი და გრაფიკული წარმოდგენა. MULTIMOORA მეთოდისა და მდგრადობის ინდიკატორებზე დაყრდნობით დანერგილია მდგრადობის გაზომვის მოდელი. უფრო კონკრეტულად, ფინანსური სისტემის მდგრადობა გაზომილია მდგრადობის მიდგომის მიხედვით - გასათვალისწინებელია ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი ასპექტების ურთიერთქმედება. ფინანსურ სისტემაში მდგრადობის მისაღებად გამოყენებულია მრავალ ობიექტური ოპტიმიზაცია და ფინანსური სისტემის მდგრადობის ანალიზისთვის შერჩეულია MULTIMOORA მეთოდი. ანალიზისთვის 10 ქვეყანის მონაცემებია გამოყენებული. ინდიკატორები, რომლებიც ფინანსურ სისტემის

მდგრადობას ზომას დაყოფილია სამ ჯგუფად: ფინანსური, სოციალური და გარემოსდაცვითი. ინდიკატორების ფინანსური ჯგუფი კი თავის მხრივ დაყოფილია სექტორულ, მიკროპრუდენციულ და მაკროპრუდენციულ ინდიკატორებად. MULTIMOORA, რომელიც მრავალი მიზნის ოპტიმიზაციის (Multiple Objective Optimization) მეთოდია ძალიან სასარგებლოა ფინანსური სისტემის მდგრადობის ანალიზში. მას შეუძლია გააანალიზოს მდგრადობა ინდიკატორთა თითოეული ჯგუფის მიხედვით და გარდა ამისა, MULTIMOORA-ს გამოყენებით, შესაძლებელია ქვეყნების ფინანსური სისტემის მთლიანი მდგრადობის შეფასება შედარების გასაკეთებლად. MULTIMOORA გამოყენებით შესაძლებელია ქვეყნების ფინანსური სისტემების ძლიერი და სუსტი მხარეების იდენტიფიცირება. შედეგები აჩვენებს, რომ ფინანსურ სისტემის მდგრადობა ეხმარება ფინანსურ ინსტიტუტს შეინარჩუნოს პოზიტიური ეკონომიკური მაჩვენებლები კრიზისის დროსაც კი. სასურველია ჩვენი ქვეყნის მონაცემების ჩართულობით, მომავალში ჩატარდეს კვლევები ამ მიმართულებით.

გამოყენებული ლიტერატრა

1. Circle Economy, “The Circularity Gap Report 2022”, 2022: https://drive.google.com/file/d/1NMAUtZcoSLwmHt_r5TLWwB28QJDghi6Q/view;
2. Global Footprint Network, “Global Footprint Network Promotes Real-World Solutions that #Move The Date, Accelerating the Transition to One-Planet Prosperity”, 23 July 2019: <https://www.footprintnetwork.org/2019/07/23/press-release-july-2019/>;
3. Circle Economy, “The Circularity Gap Report 2022”, 2022: https://drive.google.com/file/d/1NMAUtZcoSLwmHt_r5TLWwB28QJDghi6Q/view;
4. ING, “Learning from Consumers: How Shifting Demands Are Shaping Companies’ Circular Economy Transition”:
<https://www.ingwb.com/binaries/content/assets/insights/themes/circular-economy/ing-circular-economy-survey-2020-learning-from-consumers.pdf>;
5. European Commission, “Circular Economy Action Plan”:
https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en;
6. Kalundborg Symbiosis, “Surplus from Circular Production”:
<http://www.symbiosis.dk/en/>;
7. European Commission, “Circular Economy Action Plan”:
https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en;
8. European, “Extended Producer Responsibility”: <https://www.europen-packaging.eu/policy-area/extended-producer-responsibility/>;
9. EPRON, “Welcome to EPRON”:
<https://epron.org.ng/>;
10. National Environment Agency, “Extended Producer Responsibility (EPR) System for E-waste Management System”. <https://www.nea.gov.sg/our-services/waste-management/3r-programmes-and-resources/e-waste-management/>;
11. [extended-producer-responsibility-\(epr\)-system-for-e-waste-management-system](https://www.nea.gov.sg/our-services/waste-management/3r-programmes-and-resources/e-waste-management/extended-producer-responsibility-(epr)-system-for-e-waste-management-system);
12. Designboom, “Risacca Project, Promoting Innovative Solutions for Recycling Waste from the Fishing Industry”:
<https://www.designboom.com/design/project-risacca-recycling-fishing-nets-italy-02-16-2022/>;
13. Government of the Netherlands, “Circular Dutch Economy by 2050”:
<https://www.government.nl/topics/circulareconomy/circular-dutch-economy-by-2050#:~:text=The%20Netherlands%20aims%20to%20have,and%20raw%20materials%20are%20re used>;
14. United Nations Environmental Assembly of the United Nations Environmental Programme, “Draft Resolution: End Plastic Pollution: Towards an International Legally Binding Instrument”, 2 March 2022:

https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/38522/k2200647_-_unep-ea-5-l-23-rev-1_-_advance.pdf?sequence=1&isAllowed=y;

15. Marta Nikonorova, Joshua Onome Imoniana, Jelena Stankeviciene - Analysis of social dimension and well-being in the context of circular economy, International Journal of Global Warming.2020;

16. THE ROLE OF SUSTAINABLE FINANCE IN ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: DOES IT WORK? Magdalena ZIOLO, Iwona BAK, Katarzyna CHEBA, 2019;

17. 2023 SDG Summit, 2024;

18. International Capital Market Association, ICMA. 2020;

19. The Sustainable Development Goals Report, 2023;

20. Progress towards the Sustainable Development Goals, 2024;.

21. Sustainable Energy for All, 2020;

22. Renewable Investment, 2020.

Nazira Kakulia

CLIMATE CHANGE AND RISKS ASSOCIATED WITH IT INFLUENCE ON MACROECONOMIC STABILITY Summary

The World Bank and International Monetary Fund have said that achieving the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) will require an escalation of development financing. The report Scaling Finance for the Sustainable Development Goals highlights the relevance of efforts to implement the Sustainable Development Goals to encourage financial innovation. . Even if the role of finance in achieving the SDGs is undisputed. In the article, we have demonstrated methodologically that there are studies that show the link between sustainable finance and the SDGs based on EU countries. A sustainable finance model plays an important role in the implementation of the SDGs. The results of the study show that the more sustainable the financial model, the better the achievement of the SDGs in the analyzed group of countries.

Keywords: sustainable development goals, SDGs, sustainable financial model,

მურმან კვარაცხელია

სასურსათო უსაფრთხოების საკითხისათვის საქართველოში

ანოტაცია. გლობალიზაციის ეპოქა მოითხოვს სუვერენული სახელმწიფოს მიერ სწორი და გააზრებული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას ეკონომიკური უსაფრთხოების სტაბილური სისტემის ჩამოყალიბების პროცესში. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში სახელმწიფოების ეკონომიკური უსაფრთხოების კონკრეტული მიმართულებები ჩამოყალიბდა როგორც ეკონომიკური ურთიერთობის სისტემა, რომელიც მოითხოვს მუდმივად ბალანსის შენარჩუნებას ქვეყანაში არსებული მოთხოვნა-მიწოდებას შორის, როგორც დარგობრივ, ასევე მთელი მეურნეობის მასშტაბით.

დღევანდელ ტურბულენტურ სამყაროში ეროვნული ეკონომიკის წარმოების როგორც გიგანტები, ასევე განვითარებადი ქვენები გარკვეული დილემის წინაშე დგანან, უზრუნველონ მათი ეკონომიკური უსაფრთხოება მისი სხვადასხვა ასპექტებში. მათგან მრავალთაგან შორის სასურსათო უსაფრთხოებას გააჩნია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი. ეს ხდება არსებითი ფატორი საკუთარი მოსახლეობის კეთილდღეობის შენარჩუნებაში. თუმცა, ამის მიღწევა არც ისე ადვილია, რადგან ჟამიდან ჟამს ეკონომიკური კრიზისები მოულოდნელ რყევებს იწვევენ არა მარტო

ეკონომიკის უამრავ სფეროებში, არამედ მთლიანად ქვეყნებში. არსებითია ის გარემოება, რომ ეკონომიკური პროგრესისათვის თანამდევნი ხდება კარგად გაუმჯობესებული ძველის ახალი ნაირსახეობები. გლობალური ეკონომიკა მუდმივად გამოსავლის ძებნაშია და ადვილად არ ეპყება ახალ-ახალ გამოწვევებს. ზოგჯერ ასეთი სიახლეები პროგრესის მიმანიშნებლად გვევლინება და სრულიად განსხვავებული მეთოდები ჩნდება მის დასამარცხებლად.

ეკონომიკური უსაფრთხოების უამრავ რისკ-ფაქტორთა შორის შეიძლება გამოვყოთ ისეთი, როგორცაა ჩვენი ქვეყნის იმპორტდამოკიდებულება, ეკონომიკის მატერიალური დარგების ისეთი მომსახურე დარგებისგან ჩამორჩენა, როგორცაა ტურიზმი და საბანკო სექტორი. მათი განვითარება მნიშვნელოვანია, მაგრამ არა გადაძვეტი. საქართველო, თავისი ღია ეკონომიკით და საკმაოდ ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკით, ახორციელებს რამდენიმე ასეული დასახელების საქონლის ექსპორტსა და იმპორტს (მხოლოდ 2023 წელს საქართველომ განახორციელა 920 დასახელების სასაქონლო (HS 4-ნიშნა) ნომენკლატურის ექსპორტი და შესაბამისად, 1138 დასახელების სასაქონლო ნომენკლატურის იმპორტი), უმსხვილეს 5 საიმპორტო საქონელზე მოდის მთელი იმპორტის ნახევარზე მეტი, ხოლო ექსპორტში, შესაბამისად, თითქმის 2/5. აგროსასურსათო საქონლის იმპორტი ქვეყნის აგრარულ სექტორში წარმოებულ დამატებულ ღირებულებას, არათუ ჩამორჩება, არამედ აღემატება კიდევ 10.2 პროცენტით (2023 წ. მდგომარეობით). აღნიშნული ვითარება აშკარა წინააღმდეგობაში მოდის ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებასთან. - ქვეყნის უსაფრთხოებას ექსპორტ-იმპორტში სერიოზული პრობლემები ექმნება, თუკი რომელიმე საქონელი ან ქვეყანა მთელ ექსპორტსა და იმპორტში, შესაბამისად მესამედზე მეტს იკავებს. ასეთი პროცესი საქართველოს ეკონომიკისთვის იმპულსური გახდა ბოლო წლებში, რაც ეკონომიკის ზრდაზე უარყოფითად აისახა. თუმცა სახელმწიფო რეგულირების სისტემის ამოქმედების შემდეგ ნახტომისებრივი პროცესი ეკონომიკური უსაფრთხოების კუთხით გვარკვეულწილად სტაბილურიც გახდა.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური პოლიტიკა, ეკონომიკური უსაფრთხოება, სასურსათო უსაფრთხოება, ფიზიოლოგიური ნორმები.

* * *

ეკონომიკური პოლიტიკის სწორი მიმართულების გატარება, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს სასურსათო უსაფრთხოების მყარად გატარებას. აქ გარკვეულწილად დიდი მნიშვნელობისაა ქვეყნის პროდუქციის ბალანსში ადგილობრივი წარმოების წილის დადგენა, მაგრამ ეს უპასუხოდ სტოვებს მოსახლეობის შესაბამისი პროდუქტებით უზრუნველყოფას მოხმარების ფიზიოლოგიურ ნორმებთან მიმართებაში. ამ შემთხვევაში გადაძვეტი მნიშვნელობისაა ჯანსაღი საკვებით მოსახლეობის მომარაგება, რომელიც ამავე დროს კარგი ჯანმრთელობისა და მათი კეთილდღეობის საწინდარია. ექსპერტთა დასკვნებით, დაავადებათა ნახევარზე მეტი გამოწვეულია არასრულფასოვანი კვებით. ამასთან, საკვებწარმოება თითოეული ერის მუდმივი თანამგზავრი, მისი ზნე-ჩვეულებების, ადათ-წესების მაჩვენებელია. ეს კი ჯანმრთელი ცხოვრების წესთან ერთად ეროვნული და სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოებისა და მდგრადობის უზრუნველმყოფის უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

ყველა ქვეყანას კვების ნორმებთან მიმართებაში საკუთარი პარამეტრები გააჩნია. მათ შორის არც საქართველოა გამონაკლისი. მოსახლეობის ერთ სულზე საკვები პროდუქტების საშუალო წლიური მოხმარების ფიზიოლოგიური ნორმები ასეთი მონაცემებით ხასიათდება: პური და პურპროდუქტები წლიური მოხმარების მინიმუმი

127.5 კილოგრამს შეადგენს; კარტოილი-2 კილოგრამს; ბოსტნეული და ბაღჩეული-146 კილოგრამს; ხილი - 1110 კილოგრამს; შაქარი - 36 კილოგრამს; მცენარეული ზეთი - 7.3 კილოგრამს; თევზი და თევზპროდუქტები - 11 კილოგრამი; ხორცი და ხორცპროდუქტები - 65 კილოგრამი; რძე და რძის პროდუქტები - 292 კილოგრამი; კვერცხი - 286 ცალი.[1; გვ. 48-49].

ფიზიკური ხელმისაწვდომობის არსებობისას, სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის გადაწყვეტისთვის აუცილებელია წარმოების, იმპორტისა და მოსახლეობის შემოსავლების პარალელური ზრდა. სურსათზე ფიზიკური წვდომა დამოკიდებულია ფინანსურ ხელმისაწვდომობაზე, მისი შემენის საშუალებაზეც.

საინტერესოა ამ მხრივ რა მდომარეობაა საქართველოში, როდესაც ქვეყნის მოსახლეობას კარგად ახსოვს ის დეფიციტური სისტემა, რომელიც სამი ათეული წლის უკან ჩაბარდა ისტორიას. ასე მაგალითად, დღევანდელ პირობებში, ხორციტ საქართველოს მოსახლეობის თვითურუნველყოფის კოეფიციენტი 0.5, რაც მეტყველებს იმაზე, რომ მოსახლეობის ერთ სულზე საშუალო წლიური მოხმარება 40 კგ-დან დაახლოებით 20.1 კგ ადგილობრივი წარმოებისაა, რაც სამომხმარებლო დონის 61.5 პროცენტია. აქედან ცხადია, სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემა ბოლომდე არაა გადაწყვეტილი, განსაკუთრებით მის ფიზიოლოგიურ ნორმასთან შედარებით.

აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ საჭიროა ადგილობრივი წარმოების გაზრდა კვების ფიზიოლოგიურ ნორმებთან მიახლოების თვალსაზრისით. ამისთვის აუცილებელია ხორცისა და ხორცპროდუქტების წარმოების დარეგულირება, მისი მოხმარების სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, მის მოხმარებაში თვითურუნველყოფის დონის გაზრდა. გარდა ამისა, აუცილებელია მოსახლეობის შემოსავლების ადეკვატური ზრდა მისი გადახდისუნარიანობის უზრუნველყოფის კუთხით. ამასთან ერთად აუცილებელია მოხმარების სტრუქტურის გაუმჯობესება მისი სახეობების მიხედვითაც. ამისათვის არსებობს აუცილებელი წინაპირობა, რომელიც გადის ორგანიზაციულ და ტექნიკურ ღონისძიებებზე საკვები ბაზის გაუმჯობესების კუთხით. ამასთან ერთად საჭიროა სოფლის მეურნეობის შინამეურნეობების მხარდაჭერა და წახალისება მათი მრავალმხრივი წახალისების მიმართულებით. გასათვალისწინებელია ერთი გარემოებაც. სასურსათო ბაზარზე არსებული მონოპოლიური და ოლიგოპოლიური სიტუაციის დარეგულირება უნდა მოხდეს სახელმწიფოს მკაცრი ჩართულობით, საგადასახადო სისტემის ოპტიმიზაციის თვალსაზრისით.

სასურსათო პროდუქტების მოხმარების მოცულობა და ოპტიმალური სტრუქტურა პირდაპირ კავშირშია არა მარტო შემოსავლების სიდიდესთან, არამედ საკვები პროდუქტების დაბალანსებულ კალათასთან. აქ უკვე წინა პლანზე იწევს საარსებო მინიმუმის სასურსათო კომპონენტი, სულ ცოტა, 340 ლარის მოცულობით.

ნიშანდობლივი საკითხია სასურსათო კალათაში სასურსათო კომპონენტის ხვედრითი წილის პრობლემა. განვითარებულ ქვენებში ეს მაჩვენებელი 16%-დან 20 %-მდე მერყეობს. საქართველოში კი, სტატისტიკური მონაცემებით, 70 პროცენტს შეადგენს. აუცილებელია, რომ რეალური ვითარების გათვალისწინებით, გადაიდგას პირველი, კომპრომისული ნაბიჯი და საარსებო მინიმუმში სასურსათო კომპონენტის წილი შემცირდეს 70%-დან 50%-მდე. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ ამჟამად, ყველაზე დაბალშემოსავლიან, პირველ დეცილურ ჯგუფშიც კი, სურსათზე ხარჯების წილი ასეთი შინამეურნეობების მთლიან ხარჯებში უკვე ჩამოსცდა 50%-იან ზღვარს, მაღალშემოსავლიანებში კი იგი გაცილებით დაბალია. შესაბამისად, აღნიშნული გარემოების გათვალისწინებით, საარსებო მინიმუმი შრომისუნარიან მამაკაცზე გაანგარიშებით, ყველაზე მოკრძალებული, კონსერვატორული შეფასებებით,

შეადგენს 640.0 ლარს - ამჟამინდელთან შედარებით თითქმის 2.6-ჯერ მეტს. რა თქმა უნდა, ბევრი განვითარებული ქვეყნის მსგავსად, უმჯობესი იქნებოდა სასურსათო და არასასურსათო ხარჯების შეფარდება დასულიყო 30/70-ზე, ამიტომ პროპორცია 50:50-ზე შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კომპრომისული და გარდამავალი ნაბიჯი მოწინავე ქვეყნების მსგავს ზემოხსენებულ პროპორციაზე (30:70) გადასასვლელად. ამისათვის მიზანშეწონილია ქვეყანაში რეალურთან მიახლოებული იზიოლოგიური ნორმების დადგენა და სასურსათო კალათის შედგენისას დღევანდელი ზრდადი ფასების გათვალისწინება რეალური ფასების დადგენისას.

დასკვნები

ქვეყანაში სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სტრატეგიული მიმართულება მარცვლეულის წარმოების ზრდა უნდა გახდეს. ამასთან, იმპორტის ჩანაცვლება უნდა მოხდეს ადგილობრივად წარმოებული პროდუქციით, რომლის წარმოების პირობები, რესურსები, ისტორიული და პროფესიული გამოცდილება არსებობს საქართველოში.

გასათვალისწინებელია სხვა ქვეყნების გამოცდილება, რომლებმაც თვალსაჩინო პროგრესს მიაღწიეს სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში, ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენებით, როგორცაა გადასახადები, პრეფერენციები, სუბსიდირებისა და ქვოტირების სისტემა, საკრედიტო პოლიტიკა და ა.შ. დროული და ეფექტიანი გამოყენებით.

საბოლოოდ გამოყენებული უნდა იყოს აგრარული სექტორისათვის მონეტარული და ფისკალური მხარდაჭერის პოლიტიკა, კომპლექსური პროტექციონისტული ზომების გატარების, მიკროდონეზე წარმოების თვითრეგულირებასთან, მეწარმეობისა და კოოპერირების პროცესის განვითარებასთან ორგანული კავშირში.

უნდა ჩამოყალიბდეს სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფელი სოფლის მეურნეობის სტრუქტურა და ეს გახდეს სოფლის მეურნეობის განვითარების მთავარი პრიორიტეტი. აქ ერთ-ერთ პრიორიტეტად უნდა განვიხილოთ მარცვლეულით უზრუნველყოფის საკითხი. „სასურსათო ომის“ პირობებში შესაძლოა შეუძლებელიც კი, რუსული ხორბლის იმპორტი ჩაანაცვლო სხვა სხვა ქვეყნიდან ხორბლის იმპორტით. ამ ვითარებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს მარცვლეულის ადგილობრივი წარმოების ზრდას. არანაკლებ მნიშვნელოვანია საგარეო ვაჭრობის პარტნიორების რიცხვის გაზრდა, ანუ საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაცია, რაც შეამცირებს რისკებს და გაზრდის ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დონეს.

ქართული სახელმწიფოს ეკონომიკური და აგრარული პოლიტიკის სტრატეგიულ მიმართულებად უნდა იქცეს სამამულო მეწარმეობელთა დაცვა საგარეო ბაზრის კონიუნქტურის ნეგატიური ზემოქმედებისაგან.

აღნიშნული ღონისძიებების გატარებით გადაწყდება არა მარტო ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების საკითხი, არამედ უმნიშვნელოვანესი ამოცანაც, სიღარიბის პრობლემის არსებითი გადაწყვეტაც. სასურსათო უსაფრთხოებისა და სიღარიბის პრობლემის არსებითი გადაჭრა მასშტაბური სოციალური ამოცანის - სამართლიანი და დემოკრატიული საზოგადოების აშენებასთანაა დაკავშირებული.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. პაატა კოლუაშვილი, რამაზ გახოკიძე, ტრადიციული კვება მოსახლეობის სიცოცხლისუნარიანობის ძირითადი ფაქტორია. – „ეკონომისტი“, N1, 2022, ტომი XVIII;

2. არჩვამე ი. საქართველოს ეკონომიკა სსრკ-ის დაშლის წინა პერიოდში. - საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი, თბილისი, 2020;

3. ი. არჩვამე. აგრარული სექტორის როლი და მნიშვნელობა თანამდროვე საქართველოს ეკონომიკაში. – „ეკონომიკური პროფილი“, N1 (17), 2017;

4. ი. არჩვამე, პ. კოლუაშვილი. საქართველოს სოფლის მეურნეობა აქტუალური გამოწვევების წინაშე. "ეკონომიკა და ბიზნესი", 2020, N3;

5. იოსებ არჩვამე, პაატა კოლუაშვილი. საარსებო მინიმუმი საქართველოში და მისი ოპტიმალური დონის განსაზღვრის აუცილებლობა. – „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N1, 2020;

6. პაატა კოლუაშვილი, გივი თალაკვაძე, იოსებ არჩვამე. „საქართველოს მთიანეთი — ქვეყნის სტრატეგიული განვითარების არსებითი კომპონენტი“. — ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N3, 2023.

7. პაატა კოლუაშვილი, იოსებ არჩვამე, გივი თალაკვაძე. მარადიული ქართული სოფელი. - თბილისი, მერიდიანი“, 2024.

8. პაატა კოლუაშვილი, იოსებ არჩვამე, ნიკოლოზ ჩიხლაძე. სასურსათო უშიშროება — ეროვნული უშიშროების საფუძველი. — „ეკონომიკური პროფილი“, N1 (23), 2022.

9. პ. კოლუაშვილი, ი. არჩვამე. მარცვლეულით თვითუზრუნველყოფის სტრატეგია, როგორც სახელმწიფოს უსაფრთხოების ქვაკუთხედი. ე.მ.დ, პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი კონფერენციის მასალების კრებული. — თბილისი, 2023, გვ. 77-88.

10. <https://accentnews.ge/ka/article/111939-tanamedrove-ekonomikuri-usaprtxoebis-zogiertavis>;

11. <https://accentnews.ge/ka/article/112621-tanamedrove-ekonomikuri-usaprtxoebis-zogiertavis>;

12. <https://groeconomics.ge/?p=2989>;

თეა ლაზარაშვილი
ეთერ კაკულია
თეიმურაზ გოგობია

კლიმატის ცვლილების სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები

ანოტაცია. გარემო ბუნება და ცხოვრების პირობები დედამიწაზე მუდმივად იცვლება. კლიმატური პირობების ცვლილების პრობლემა, რომელიც ვლინდება დედამიწაზე სხვადასხვა სფეროს საშუალოწლიური ტემპერატურული რეჟიმის ზრდაში და XXI საუკუნის ერთ-ერთი ძირითადი გამოწვევა გახდა.

მსოფლიო ეკონომიკის და მოსახლეობის გეგმები კლიმატის ცვლილების შედეგებთან ადაპტაციისადმი უკვე გლობალური მოვლენა ხდება ამას გარდა სხვადასხვა სფეროს საშუალო ტემპერატურული ცვლილების შედეგად იცვლება ფლორა და ფაუნა, რომლებიც წარმოადგენენ რეგიონული ეკოსისტემის ნაწილს.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ჩქარი ტემპი, მძიმე მრეწველობის განვითარება, სამრეწველო დანიშნულების ფართობის რაოდენობის ზრდას მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვთ კლიმატის ცვლილებაში, რის გამოც მსოფლიოს ზოგიერთი რეგიონი ხდება საკმაოდ დაუცველი.

კლიმატის ცვლილების შედეგის ყველაზე შესამჩნევი ცვლილებები ვლინდება სოფლის მეურნეობაში, რადგან ატმოსფერული ჰაერის საშუალოწლიური ტემპერატურის გაზრდის შედეგად ზოგიერთი ტერიტორიები უვარგისი ხდება სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსაყვანად. ამგვარად, კლიმატის ცვლილება პირდაპირ ზემოქმედებს მსოფლიო სასურსათო უსაფრთხოებაზე.

დათბობისაკენ კლიმატის ცვლილების ტემპების შემცირება და ეკონომიკური შედეგების გათანაბრება უნდა განიხილებოდეს გლობალურ დონეზე, ვინაიდან თანამედროვე მსოფლიოში იზრდება საწარმოო სიმძლავრეები, მრეწველობის კონცენტრაცია და გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედება.

* * *

კლიმატის ცვლილების ქვეშ იგულისხმება მოვლენა, რომელიც გამოხატავს გრძელვადიან გადახრას კლიმატური მაჩვენებლების მრავალწლიანი მაჩვენებლებიდან. ასევე ანთროპოგენურ ფაქტორებთან მიმართებაშიც, თუმცა XIX საუკუნიდან მოყოლებული ასეთი ტენდენციები დაკავშირებულია სულ უფრო მზარდ ანთროპოგენურ საქმიანობასთან.

კლიმატის ცვლილების ბუნებრივ მიზეზებს მიაკუთვნებენ ვულკანურ აქტივობას, მზის ციკლებს, სამხრეთის რყევას, ლითოსფერული ფენების ტექტონიკას და ორბიტალურ ცვლილებებს.

- ვულკანების ამოფრქვევა იწვევს დიდი ოდენობის ფერფლის, მტვრის და გაზების გამოფრქვევას, მ.შ. გოგირდის დიოქსიდის. აღნიშნული გამოფრქვევები ქმნიან „ბირთვული ზამთრის“ ეფექტს (როდესაც დედამიწაზე მოხვედრილი მზის სხივები აირეკლება გამოფრქვეული ნაწილების ზედაპირიდან, რაც იწვევს გლობალური ტემპერატურის დაწევას).

- მზის ციკლები წარმოადგენენ კლიმატის ცვლილების მიზეზს. დაახლოებით ყოველ 11 წელში იცვლება მზის ციკლი და იზრდება მზის ლაქების რაოდენობა და ამოფრქვევა, რაც იწვევს მზის რადიაციული გამოსხივების ზრდას. მზის სხივები რომლებიც აღწევენ დედამიწას ნეგატიურად მოქმედებენ ფლორასა და ფაუნაზე და აგრეთვე აქვთ უდიდესი ზეგავლენა ტემპერატურის ამპლიტუდაზე.

- ფენომენი ელ-ნინო (სამხრეთის რყევა), ეს ზედაპირული წყლების მოკლევადიანი აწევაა, რომლებიც წყნარი ოკეანის ტროპიკულ ნაწილში მიმდინარეობს. იგი გამოწვეულია ზედაპირული წყლების რყევების შედეგად. ავსტრალიიდან უფრო მაღალი ტემპერატურის წყლის გადინება შეიძლება შეფერხდეს და შედეგად გამოიწვიოს ნალექის გაზრდა. ჯამში თბილი დინება ელ-ნინო იცვლება ცივით - ლა ნინით. ასეთი ცვლა ხდება ყოველ 2-5 წელიწადში.

- ლითოსფეროს ფენების შედეგად შეიძლება წარმოიშვას მთის ქედები ან ღარები მიწაში, რომლებიც თავის მხრივ გავლენას ახდენს ატმოსფეროსა და ოკეანის დინებების ცირკულაციაზე. მთის ქედები ანელებს ჰაერის მასების მოძრაობას და იწვევს ღრუბლების წარმოქმნას და ნალექს. ხოლო ოკეანის დინებებს უნარი აქვთ შეიცვალონ მიმართულება, რაც ზემოქმედებს სითბოს განაწილებაზე მსოფლიო ოკეანეში. ყველა ეს ბუნებრივი მოვლენა გავლენას ახდენს მსოფლიო ტემპერატურის ცვლილებაზე.

- ორბიტალური ცვლილებები იწვევს მზის გამოსხივების ცვლილებას რომელიც აღწევს დედამიწაზე, შესაბამისად სითბო ნაწილდება და ხდება კლიმატური ცვლილებები.

კაცობრიობის ძირითადი წვლილი კლიმატის ცვლილებაში არის სასათბურე გაზების გამოფრქვევა და ეკოსისტემის დარღვევა.

- ყოველწლიურად იზრდება სასათბურე გაზების გამოფრქვევის მოცულობა. ისინი წარმოადგენენ სითბოს შემნახველებს დედამიწის ატმოსფეროში. ზოგიერთი სასათბურე გაზები შეიცავს ნახშირორჟანგს (CO_2), მეთანს (CH_4), აზოტის ოქსიდს (N_2O) და ფტორირებულ ნახშირწყალბადებს. სასათბურე გაზების გამოყოფის მიზეზები სხვადასხვაგვარია. მაგ. წიაღისეული საწვავის წვა, როგორცაა ნავთობი, გაზი და ქვანახშირი. მეთანი გამოიყოფა, როდესაც ორგანული ნივთიერებები იშლება ჟანგბადის ნაკლებობით. გაზის გამონაბოლქვი ძირითადად წარმოიშვება საწვავის წვის, სოფლის მეურნეობის წარმოების, ტრანსპორტის გამოყენების შედეგად, კერძოდ ავტომობილებისა და საჰაერო ტრანსპორტით.

- ეკოსისტემების მიზანმიმართული ან შემთხვევითი განადგურება, რომელიც ვლინდება ტყეების გაჩეხვაში, ჭაობების ამოშრობაში, სტეპების ხვნაში ხელს უწყობს კლიმატის ცვლილებას, რადგან მწვანე მცენარეები, რომლებიც უმეტესობა წარმოადგენს ეკოსისტემების ძირითად შემადგენელს და მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ნახშირორჟანგის შეწოვასა და შენახვაში. აგრეთვე ტყეები და ჭაობები ხელს უწყობენ წყლის ბალანსის შენარჩუნებას. ისინი ინარჩუნებენ სინოტივს, რომელიც გამოდის ატმოსფეროში აორთქლების შედეგად და იწვევენ ნალექისა და ღრუბლიანობის წარმოქმნას. ამგვარად, ძირითადი წვლილი კლიმატის ცვლილებაში დათბობის ტენდენციით მიმდინარეობს უამრავი ბუნებრივი მოვლენის და ადამიანის გაუაზრებელი სამეურნეო საქმიანობის ენერჯის არარაციონალური მოპოვების, წარმოების ღია ციკლების და სხვათა შედეგად.

ატმოსფერული ჰაერის გლობალური ტემპერატურა 2011 წლიდან 2020 წლამდე XIX საუკუნესთან შედარებით გაიზარდა 11°C -ით; ამასთან დაკავშირებით პლანეტაზე უკვე ხდება ცვლილებები: მსოფლიო ოკეანის დონე აიწია 20 სმ-ით (1901 წლიდან 2018 წლამდე). გაიზარდა ბუნებრივი კატაკლიზმების რიცხვი, გაძლიერდა გაუდაბნოების ტემპი არიდულ და სემიარიდულ რაიონებში. აღწერილი ცვლილებების შედეგად პოტენციურად საშიშ რაიონებში მცხოვრები 3-დან – 3,6 მილიარდამდე ადამიანის სიცოცხლე საფრთხის ქვეშ მოექცა.

კლიმატის ცვლილება იწვევს ნეგატიურ შედეგებს გარემომბუნებისთვისაც: მცირდება ზღვის ეკოსისტემების და ხმელეთის ეკოსისტემების ბიომრავალფეროვნება, ორგანიზმების საარსებო გარემოს პირობების ცვლილების შედეგად, რაც იწვევს მთლიანობაში ბუნებრივი კომპლექსების რღვევას.

მართალია მსოფლიო თანასაზოგადოება შეშფოთებულია კლიმატის ცვლილების პრობლემით, მაგრამ არ ხდება სათანადო ძალისხმევის გაღება ამ პრობლემების აღმოსაფხვრელად. მსოფლიოში უამრავი კონფერენცია ჩატარდა კლიმატის ცვლილებასთან მიმართებაში: უმეტესობა სახელმწიფოების განვითარების სტრატეგიები ითვალისწინებენ განახლებადი ენერჯის წყაროებზე გადასვლას და გარემოზე ნეგატიური ზემოქმედების შემცირებას. მიუხედავად ამისა, თანამედროვე პოლიტიკის საკითხები, მომწიფებული კონფლიქტები უკანა პლანზე კლიმატის ცვლილებასთან ბრძოლის საკითხებს. მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის 2023 წლის 17 მაისის ანგარიშში ნათქვამია, რომ 66%-ის ალბათობით $1,5^{\circ}\text{C}$ -ით გადასცდება ზღვარს, რომელიც დადგენილია 2015 წლის პარიზის შეთანხმებით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ არქტიკულ რეგიონში ტემპერატურის აწევა არაპროპორციულად მაღალია: 3-ჯერ უფრო სწრაფად ხდება ვიდრე სხვა რეგიონებში.

კლიმატის ცვლილების სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები მთელს მსოფლიოში კლიმატური პირობების ტრანსფორმაციის დინამიური პროცესის შედეგია, რომელიც გამოწვეულია როგორც ადამიანის და მისი სასიცოცხლო აქტივობით, ისე ბუნებრივი ფაქტორებით.

მსოფლიო მასშტაბით კონცეტირებული წარმოების თანამედროვე პირობებში მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაცია პროგნოზირებს ტემპერატურის ზრდას მთელ პლანეტაზე 1,5 გრადუსით. ტემპერატურის სისტემატური მატება მნიშვნელოვნად აისახება ბუნებაზე: ამინდის ანომალიები, ციკლონების მოძრაობის ცვლილებები, ნიადაგში კულტურების გამრავლების შესაძლებლობის გაქრობა საფრთხის მატარებელია გლობალური პერსპექტივით. შესაბამისად, მოსახლეობის ცხოვრების დონეც ასევე მნიშვნელოვნად იცვლება უარესობისაკენ. კლიმატის ცვლილების ეკონომიკურ შედეგებად შეიძლება ჩაითვალოს საკითხი, რომელიც ემუქრება: პლანეტის მოსახლეობის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას; სასურსათო უსაფრთხოების მდგომარეობას; პლანეტის ეკოსისტემას. აგრეთვე მოსახლეობის გაზრდილი მიგრაცია და მთელს მსოფლიოში კონფლიქტების გაზრდის შესაძლებლობა.

დედამიწის მოსახლეობის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის საფრთხე წარმოადგენს კლიმატის ცვლილების ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან შედეგს. კლიმატური პირობების გეგმაზომიერი ტრანსფორმაცია გავლენას ახდენს ადამიანის ცხოვრების მთელ რიგ ასპექტებზე მთელს მსოფლიოში. პირველ რიგში ეს არის ჯანდაცვის დონე, რომელიც პირდაპირაა დამოკიდებული კლიმატის ცვლადების ნებისმიერ ცვლილებებზე. ნალექის ციკლის ცვლილება, ხშირი სტიქიური უბედურებები, სხვადასხვა ტერიტორიების უვარგისობა სამეურნეო საქმიანობისათვის, ტემპერატურული რეჟიმის ცვლილება, სასმელ წყალზე მიუწვდომლობა და ატმოსფერული ჟანგბადის დაბინძურება მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე, რაც პირდაპირ აისახება დასაქმების დონეზე, შრომისუნარიანობაზე და მოსახლეობის შემოსავლების დონეზე და აგრეთვე დემოგრაფიულ მაჩვენებლებზე, რაც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს დედამიწის მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობას გრძელვადიან პერსპექტივაში, გარადაქმნის ადამიანის ბიოლოგიური განვითარების ხასიათს.

ბიოსფეროში სამეურნეო საქმიანობის წარმართვის შეუძლებლობის გამო წარმოების ციკლები ირღვევა და სახელმწიფოები კარგავენ საწარმოო რესურსებს, შესაბამისად, მსოფლიოს რიგ რეგიონებში ძლიერდება სოციალური დიფერენციაცია, რომელიც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას მსოფლიოს ამა თუ იმ რეგიონში. აღსანიშნავია, რომ კლიმატის ცვლილებამ შეიძლება გამოიწვიოს როგორც პირდაპირი, ისე არაპირდაპირი ზემოქმედება მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე. კლიმატის ცვლილების პირდაპირ ზემოქმედებას მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე მიაკუთვნებენ ბუნებრივი ანომალიების, კატასტროფების, გვალვების, მსოფლიო ოკეანის დონის აწევის და სხვა ზემოქმედება. ზემოქმედების არაპირდაპირი ფაქტორები კი კლიმატური პირობების ცვლილებებთან დაკავშირებული ეკონომიკური ზარალია: მეურნეობის წარმართვის ნაკლები შესაძლებლობა, კონკრეტული ტერიტორიების არაადაბტიურობა, მიგრაციის დონის გაზრდა და სხვა.

სასურსათო უსაფრთხოების მიმართ საფრთხე აგრეთვე პირდაპირაა დამოკიდებული კლიმატურ ცვლილებებზე. საშუალო ტემპერატურის გაზრდა და შესაბამისად გვალვების წარმოშობა, ტერიტორიების არავარგისიანობა სასოფლო-სამეურნეო გამოყენებისათვის მოქმედებს დედამიწის მოსახლეობის კვების ხარისხსა და

დონეზე, თავად სოფლის მეურნეობა ხდება სამუშაოს არასტაბილური და არაპროგნოზირებადი სახეობა. მთელს მსოფლიოში მოსავლის უკმარისობის მზარდი რისკი აიძულებს სოფლის მეურნეობის მწარმოებლებს მინდვრებში მოსაყვანი მარცვლეული კულტურები ქიმიურად დაამუშაონ. საყურადღებოა, რომ ზოგიერთი სახეობის კულტურის კვლავწარმოება შეიძლება მთლიანობაში მიულწეველიც იყოს, რაც პირდაპირ ზემოქმედებს აუცილებელ პროდუქციაზე ფასწარმოაქმნასა და ღირებულების გაზრდაზე გეომეტრიული პროგრესით. სასათბურე გაზების მნიშვნელოვანი გამონახობის გამო კრიზისულ მდგომარეობაში აღმოჩნდება მეცხოველეობა და ცხოველური პროდუქტებიც სამეურნეო საქმიანობის წარმოების შეზღუდული ტერიტორიების გამო.

არასრულყოფილი კვება, კვებისადმი სისტემატური წვდომის არარსებობა, აგრეთვე უარყოფითად აისახება მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე და ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, რომლებსაც შეუძლიათ მიიღონ სტაგნაციის ტენდენცია. სტაბილური კვების უზრუნველყოფის საკითხი გაჟღერებულ იქნა რომის დეკლარაციის საერთაშორისო კონფერენციაზე კვების საკითხებთან მიმართებაში, რომელშიც აღინიშნება სასურსათო უსაფრთხოებაზე და კვებაზე კლიმატის ცვლილებისა და სხვა ეკოლოგიური ფაქტორების ზემოქმედებასთან ბრძოლის აუცილებლობა.

კლიმატის ცვლილების არანაკლებ მნიშვნელოვან შედეგს წარმოადგენს რეგიონულ ეკოსისტემებზე, დედამიწის ბიოლოგიურ მრავალფეროვნებაზე საფრთხის არსებობა, რომელზეც დამოკიდებულია ყველა იმ სახის მცენარეებისა და ცხოველების კვლავწარმოების ციკლი, რომლებიც ინარჩუნებენ გარემოს და მთლიანად ეკოსისტემების მდგომარეობას.

ტემპერატურის მატებამ და კლიმატის ცვლილებამ შესაძლოა საფრთხე შეუქმნას ფლორისა და ფაუნის ზოგიერთი სახეობის არსებობას, რაც დააზარალებს გლობალურ ეკოსისტემას, დაარღვევს რა ბუნებრივ რეპროდუქციულ ბალანსს. ამასთან მცენარეთა და ცხოველთა გარკვეული სახეობები შეიძლება ვერ გადაურჩნენ ასეთ ადაპტაციას, რაც გამოიწვევს ეკონომიკურ ხარჯებს ამა თუ იმ რეგიონში, სადაც ეკოსისტემის სტაბილურობა შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგეს იმ ბუნებრივი რესურსების კვლავწარმოების სტაბილური საქმიანობა, რომელსაც იყენებს მოსახლეობა.

კლიმატის ცვლილების კიდევ ერთ არანაკლებ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ შედეგად შეიძლება ჩაითვალოს მოსახლეობის მიგრაციის დონის გაზრდა მთელს მსოფლიოში. პირველ რიგში ეს მოვლენა გამოწვეულია მსოფლიო ოკეანის დონის, გვალვების და ბუნებრივი კატასტროფების გაზრდით მსოფლიო მასშტაბით, რომლებმაც მნიშვნელოვანად განსაზღვრეს მოსახლეობის მობილობის სიჩქარე მსოფლიოს რეგიონებში. მოსახლეობის გადაადგილება და კლიმატური მიგრაცია აღარაა ახალი ტენდენცია.

კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული ეკონომიკური ვითარების გამო ადამიანები იძულებულნი არიან დატოვონ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილები, რაც განპირობებულია უმუშევრობით და სასიცოცხლო აქტივობისათვის გამოუყენებელი სხვადასხვა ტერიტორიების არსებობით. მოსახლეობა იძულებული იქნება ეძებოს ისეთი ახალი სივრცეები, სადაც მთლიანად იქნება რეალიზებული ყველა სოციალური გარანტია. კლიმატური მიგრანტების დინების გაზრდა შეიძლება გახდეს კიდევ ერთი წინაპირობა სახელმწიფოებს შორის პოტენციური კონფლიქტებისათვის. კონფლიქტები შეიძლება წარმოიშვას საკუთარი ეკონომიკური სტაბილურობისა და მდგრადობის შესანარჩუნებლად მიგრანტების პოტენციური მოდინების ფონზე.

კლიმატის ცვლილების პირდაპირ შედეგად გვევლინება აგრეთვე როგორც შიდა, ისე გარე პოლიტიკური კონფლიქტების მზარდი შესაძლებლობები რომლებიც გამოწვეულია ეროვნული ეკონომიკების განვითარებისათვის საჭირო რესურსების ძიებით. საშუალო ტემპერატურის აწევით გამოწვეული ეკონომიკური დისპროპორცია, ხდება კონფლიქტების დაწყების პროცესის კატალიზატორი. კლიმატური ცვლილებები გახდა სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობის ხასიათის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ფაქტორი. პოტენციური წინააღმდეგობები შეიძლება ეყრდნობოდეს შეზღუდული სტრატეგიული ბუნებრივი რესურსების ფლობის საკითხს, აგრეთვე მოსახლეობის განაწილებას, რომლებიც იძულებულნი არიან ემიგრაციაში წავიდნენ ამა თუ იმ რეგიონში მკვეთრი კლიმატური პირობების ცვლილების გამო რეგიონის ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზირების შესაძლებლობის რეალიზაციისათვის. მრავალფეროვანი ბუნებრივი რესურსების ფლობა გადამწყვეტი ფაქტორი ხდება სხვადასხვა ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ურთიერთკავშირის დადგენის, რომლებიც აქტიურად ახორციელებენ სავაჭრო საქმიანობას შიდა ბაზრის სტაბილურობის მხარდასაჭერად.

თუკი ტემპერატურის ზრდის ტემპი მსოფლიო მასშტაბით შეინარჩუნებს თავის ახლანდელ დინამიკას, ამ მოვლენის ეკონომიკური შედეგების ზემოქმედება იქნება უპრეცედენტო და ფართომასშტაბური. ეკონომიკური განვითარების დონე და მშპ-ის საერთო მაჩვენებელი დაიწყებს სტაგნაციას დედამიწაზე ტემპერატურის აწევის და მსოფლიოს ყველა რეგიონის ეკონომიკური ზრდის პოტენციალის შემცირების ფონზე.

მსოფლიოში კლიმატის ცვლილებაზე კონტროლის აუცილებლობა გარდუვალი გახდა. ერთ-ერთი ასეთი კონტროლის მცდელობაა რეზოლუცია, რომელიც მიღებულ იქნა გენერალური ასამბლეის კონსენსუსის გზით 2023 წლის 12 აპრილს, რომელიც ითხოვს საკონსულტაციო დასკვნას კლიმატის ცვლილების სფეროში სახელმწიფოების ვალდებულებების საკითხზე.

მდგრადი განვითარების მიზნები ხაზს უსვამს, რომ გადაუდებელი ზომების მიღება კლიმატის ცვლილების და მისი შედეგების წინააღმდეგ ბრძოლაში წარმოადგენს აუცილებლობას არსებული სიტუაციის შესაცვლელად. თავის შინაარსით მიზანი ეყრდნობა სახელმწიფოს საქმიანობის ძირითად პრიორიტეტულ მიმართულებებს მნიშვნელოვანი კლიმატური ცვლილებების შესანარჩუნებლად. მასშივე სარეკომენდაციო ფორმით ჩამოყალიბებულია პრიციპები, რომელთა დაცვითაც მსოფლიო თანასაზოგადოებას შეუძლია აღმოფხვრას ტემპერატურის მნიშვნელოვანი აწევა დედამიწაზე.

ამგვარად, კლიმატის ცვლილების სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები დამოკიდებულია რიგ წინაპირობებზე, რომლებიც გამოწვეულია როგორც აქტიური ანთროპოგენოზით, ისე საქმიანობის ბუნებრივი მიზეზებით. წარმოადგენს რა გაეროს და მისი ორგანოების ერთ-ერთ მოწინავე მიმართულებას დედამიწაზე ტემპერატურის ზრდის შეკავების საქმიანობა და მისი გავლენის შედეგების შესუსტება, ხდება კონცეპტუალური საფუძველი დედამიწაზე სიცოცხლის შენარჩუნების და მოსახლეობის იმ ნაწილის მხარდასაჭერად, რომლებიც აღმოჩნდნენ რთულ მდგომარეობაში დედამიწაზე ამინდის პირობების მნიშვნელოვანი ცვლილების გამო.

1988 წელს კლიმატის ცვლილების პრობლემა მიჩნეულ იქნა გაეროს მიერ კაცობრიობის წინაშე არსებულ ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე გლობალურ გამოწვევად. იმევე წელს შეიქმნა ექსპერტების მთავრობათაშორისი ჯგუფი კლიმატის ცვლილებაზე, რათა უზრუნველყოთ კლიმატის ცვლილების, მისი მიზეზების, პოტენციური

შედეგების და რეაგირების სტრატეგიების სამეცნიერო, ტექნოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ყოვლისმომცველი შეფასება.

1992 წელს გაეროს კონფერენციაზე გარემოსა და მისი განვითარების შესახებ რიო დე ჟანეიროში ხელი მოეწერა კლიმატის ცვლილების გაეროს ჩარჩო კონვენციას. სწორედ ის გახდა ძირითადი საერთაშორისო დოკუმენტი, რომელიც დაკავშირებული იყო კლიმატის ცვლილების გლობალურ პრობლემასთან.

გაეროს ჩარჩო კონვენციის თანახმად განვითარებულ ქვეყნებს თავის თავზე უნდა აეღოთ ლიდერების როლი კლიმატის ცვლილებასთან და მის დამანგრეველ შედეგებთან ბრძოლის, რათა შენარჩუნდეს კეთილსასურველი გარემო მომავალი თაობებისათვის, ამასთან გათვალისწინებული უნდა იყოს თითოეული მხარის თავისებურება, მოთხოვნილება და სუსტი მხარეები. ამ კონვენციის ძირითადი მიზანი არის ატმოსფეროში სასათბურე გაზების გამოფრქვევის სტაბილიზაცია იმ დონეზე, რომელსაც არ ექნებოდა საშიში ანთროპოგენური ზემოქმედება კლიმატურ სისტემაზე. ქვეყნებს, რომლებიც შეუერთდნენ ჩარჩო კონვენციის შესრულების ვალდებულებას სჭირდებოდათ ახალი დებულებები და გეგმები 2000 წლის შემდგომ. კლიმატის ცვლილების ჩარჩო პროგრამის მესამე კონფერენციაში კიოტოში 1997 წლის დეკემბერში გაჩნდა კიოტოს პროტოკოლის ტექსტი, რომელიც მოიცავდა გეგმებს მომდევნო წლებში სასათბურე გაზების გამოფრქვევის შემცირების შესახებ.

გაეროს კლიმატის შესახებ კონფერენციაზე პარზში 2015 წელს მონაწილე ქვეყნებმა თავის თავზე აიღეს ვალდებულება შეემუშავებინათ და დაემტკიცებინათ ახალი ყოვლისმომცველი შეთანხმება 2020 წლს შემდგომ რომელიც მოიცავდა კლიმატის ცვლილების ყველა ასპექტს. ყველა მონაწილე ქვეყნისათვის პრიორიტეტული გახდა გლობალური ტემპერატურის ზრდის შეზღუდვა 2°C -ის ფარგლებში ინდუსტრიამდელ დონესთან შედარებით, რათა თავიდან იქნას აცილებული კლიმატის ცვლილების შედარებით კატასტროფული შედეგები.

შეთანხმებაში აგრეთვე აისახა ქვეყნების ადაპტაციური პოტენციალის ზრდის იდეა შემდეგი მექანიზმის მეშვეობით: ახალი შესაბამისი ფინანსური ნაკადების შექმნა; ახალი ტექნოლოგიური ჩარჩო პროგრამის მიღება და კლიმატის ცვლილებებისადმი ქვეყნების პოტენციალის გამყარების ჩარჩო პროგრამის შემუშავება.

ქვეყნებმა, რომლებმაც მიიღეს პარიზის შეთანხმება, ვალდებულება აიღეს შეექმნათ და შეემუშავებინათ საკუთარი სამოქმედო გეგმები გამოფრქვევის შემცირებისა და კლიმატის ცვლილებებთან ადაპტაციის კუთხით და განეახლებინათ ყოველ 5 წელიწადში.

თითოეული ქვეყნის სამოქმედო გეგმები უნდა ასახავდეს მიზნობრივ მაჩვენებლებს და პროექტებს 2 ძირითადი მიმართულებით:

- სასათბურე გაზების გამოფრქვევის შემცირება, რომლებიც ზემოქმედებენ კლიმატური სისტემების ცვლილების სტაბილურობაზე;
- კლიმატური სისტემების დესტაბილიზაციის გამო წარმოშობილ შედეგებთან ადაპტაციის ზომები.

დღესდღეობით ქვეყნების ადაპტაციური ინიციატივები მიმართულია ორ შედარებით აქტუალური საქმიანობის სფეროსაკენ.

1. ადაპტაციური პოტენციალის და მდგრადობის გაზრდის აუცილებლობა;
2. დაუცველობის შემცირება მდგრადი განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.

მრეწველობა განვითარებული ქვეყნებისათვის ადაპტაციის ზომები მდგომარეობს ექსტრემალური ბუნებრივი მოვლენების ზარალის შემცირებაში. განვითარებადი ქვეყნები შედარებით დაუცველებია კლიმატის ცვლილებებისადმი. საკმარისი

ეკონომიკური პოტენციალი, მისი განუხრელი ზრდის შესაძლებლობა წარმოადგენს განმსაზღვრელ ფაქტორს ადაპტაციური ზომების მისაღებად განვითარებად ქვეყნებში.

ყველაზე მეტი ძალისხმევა მიმართული უნდა იყოს ადაპტაციის მნიშვნელოვანი ასპექტების მიმართ.

1. მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა;

2. ჯანდაცვის და განათლების სისტემის ხარისხის გაზრდა ამ სფეროებში ინვესტირების გზით;

3. სტიქიური უბედურებებისადმი ბრძოლისათვის ზომების გაზრდა და აქტუალიზაცია;

4. მოსახლეობის უღარიბესი ფენების მდგრადობის პოტენციალის გაზრდა სოციალური უზრუნველყოფის სტრუქტურების საქმიანობის მეშვეობით.

კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციისთვის მდგრადი გადაწყვეტილებების ძიებასთან დაკავშირებული პრობლემების განხილვისას, ბოლო წლებში სულ უფრო მეტი ყურადღება ექცევა ბუნებრივი ეკოსისტემების მნიშვნელობას, რომლებიც ხდებიან ბუფერული ზონები და მრავალგზის ასუსტებენ ექსტრემალური პირობებისა და საშიში ბუნებრივი მოვლენების ზემოქმედებას.

ბუნების გამოყენების სტრატეგიას კლიმატური ზემოქმედებებისაგან დაცვის მიზნით ეწოდება ადაპტაცია ეკოსისტემების საფუძველზე.

ეკოსისტემების საფუძველზე ადაპტაციის პროექტები მუშავდება 6 ძირითადი მიმართულებით;

1. გვალვები: ბუნებრივი სისტემების გამოყენება მდგრადი წყალმომარეგების უზრუნველსაყოფად;

2. ტყის ხანძრები: ხანძარსაწინააღმდეგო ზოლების შექმნა იმ ტერიტორიებზე სადაც არაა ფლორა;

3. ქალაქებში ძლიერი სიციხეების პერიოდები: ხეების განაშენიანება ქალაქებში და დასახლებულ ადგილებში ეკოლოგიური კარკასების გაძლიერება;

4. სანაპირო წყალდიდობები: სანაპირო ეკოსისტემების განვითარება და გაძლიერება, რომლებიც შეიძლება გამოვიდნენ ეკონომიკურად ეფექტური კაშხლების სახით, რომლებიც ზღვის დონის აწევით გამოწვეულ ორ ძირითად საშიშროებას აღუდგება წინ: სანაპირო რაიონების დატბორვა და სანაპირო ზოლის განადგურება.

5. მეწყერი და ეროზია: ზომების გატარება რომელიც მოიცავს ნიადაგის გამყარებას და ნიადაგის ცოცხალი საფარის აღდგენას;

6. გაუდაბნოება და ქვიშის ქარიშხალი: ინიციატივების განვითარება „დამცავი ბუნებრივი მწვანე ზონების“ შესაქმნელად.

დასკვნა

ამგვარად, პლანეტის კლიმატურ სისტემაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები არსებით ზემოქმედებას ახდენენ მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე მთელი მსოფლიო მასშტაბით.

კლიმატის ცვლილება ეს გლობალური, სისტემური მოვლენაა, რომელიც გავლენას ახდენს ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროზე, იწვევს პროცესებს, რომლებიც გარდაქმნიან დედამიწაზე ცხოვრების პირობებს. ეკოსისტემები გადაშენების საფრთხის ქვეშაა, ზოგიერთი ტერიტორია უვარგისი ხდება ეკონომიკური აქტივობისათვის და საცხოვრებლად, ხოლო ბიოლოგიური მრავალფეროვნება შეიძლება მნიშვნელოვნად შემცირდეს, რაც თავის მხრივ უარყოფითად იმოქმედებს ეკოსისტემის სერვისებზე.

გაეროსთვის კონცეპტუალურად მნიშვნელოვანია კლიმატის ცვლილებებისა და მოსახლეობის ადაპტაციის საკითხი არსებულ რელობაში ცვალებად პირობებთან. მოსახლეობასა და საერთაშორისო თანამშრომლობას ადაპტაციის მექანიზმების შემუშავებით და აგრეთვე ცხოვრების სწრაფად ცვალებად პირობებთან შეგუებისათვის პროგრამების შექმნის გზით კატასტროფული შედეგები დედამიწაზე შეიძლება აღმოფხვრილ იქნას.

საერთაშორისო თანამშრომლობას გლობალური მასშტაბით შეუძლია იმოქმედოს იმ საშიშროების წინააღმდეგ, რომელიც ემუქრება არა მარტო მსოფლიოს ეკოსისტემებს, არამედ დედამიწის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Сафонов Георгий. Изменение климата и общество. Фонд им. Фридриха Эберта. 2019. <https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/16398.pdf>
2. Доклад эксперта. Генеральная Ассамблея. Социально-экономические последствия климата и механизмы адаптации населения. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/393/95/pdf/n2339395.pdf>
3. Blue growth: unlocking the potential of the oceans (H2020-BG-2014-2015), Blue Growth: demonstrating an ocean of opportunities (H2020-BG-2016-2017), Blue Growth: sustainably harvest the potential of aquatic and marine resources, while protecting biodiversity and enhancing climate resilience (H2020-BG-2018-2020).
4. Sumaila, U.R., Walsh, M., Hoareau, K. et al. Financing a sustainable ocean economy. Nat Commun 12, 3259 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41467-021-23168-y>
5. P. Ramirez-Monsalve, J Van Tatenhove 'Mechanisms of power in maritime spatial planning processes in Denmark, Ocean & Coastal Management' (2020).
6. The EU Blue Economy Report 2022. European Union, 2022.

Tea Lazarashvili
Eter Kakulia
Teimuraz Gogokhia

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF CLIMATE CHANGE **Summary**

Environment Nature and living conditions on earth are constantly changing. The problem of climate change, which manifests itself in the increase of the average annual temperature regime of different areas on Earth, has become one of the main challenges of the 21st century.

The plans of the world economy and population to adapt to the consequences of climate change are already becoming a global phenomenon. In addition, as a result of the average temperature change in various areas, the flora and fauna that are part of the regional ecosystem are changing.

The rapid pace of scientific and technical progress, the development of heavy industry, the increase in the number of industrial areas contribute significantly to climate change, due to which some regions of the world become quite vulnerable.

The most noticeable changes as a result of climate change are in agriculture, as the increase in average annual air temperature makes some areas unsuitable for growing agricultural crops. Thus, climate change directly affects global food security.

Reducing the rates of climate change towards warming and equalizing the economic consequences must be considered at the global level, as the modern world increases production capacities, industrial concentration and negative environmental impacts.

О ВОЗМОЖНЫХ КОНТУРАХ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОРЯДКА ПОСЛЕ ЗАВЕРШЕНИЯ ГИПЕРГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация. В статье рассматривается проблема изменения мирового экономического порядка после завершения процесса гиперглобализации, что обусловлено войной России в Украине и введением Западом экономических санкций против России. Показано, что в условиях конфронтационной глобализации в принципе невозможно сохранение гегемонии какой либо одной страны. Конфронтационная глобализация и последующая за ней глобализация с экономической безопасностью приведут мировой порядок к многополюсности. На данном этапе говорить о странах, за исключением США и, по всей видимости, Китая, которые смогут стать полюсами в этой многополюсной системе преждевременно.

Ключевые слова: мировой экономический порядок, гиперглобализация, турбулентная глобализация, конфронтационная глобализация, глобализация с экономической безопасностью.

Как известно, мировой порядок является международной нормативной системой, основанной на соотношении сил различных стран и их групп, которые регулируют международные отношения. В условиях войны России в Украине и введения из-за этого Западом экономических санкций против России [BBC, 2024], в установившемся мировом порядке начались качественные изменения [Gabriel, Hüther, 2022; Nosoya, Kundnani, eds., 2024; Sorge, 2023]. Будущее мировой экономики во многом будет определяться этими изменениями.

После завершения Второй мировой войны начались формироваться основные контуры мирового порядка, которые по своему характеру были диполными, во главе США и СССР. После развала последнего мирового порядок стал однополюсным во главе США, что в итоге привело к её гегемоническому положению (например, [Gabriel, Hüther, 2022]).

В однополюсном мире, когда в гегемоническом положении находится какая-либо одна страна, создается благоприятная почва для развития гиперглобализации [Rodrik, 2011], когда масштабы глобализации стремительно и существенно расширяются. Именно такая ситуация складывалась в мировой экономике, начиная с 90-х годов XX столетия.

Из-за войны России в Украине и введения Западом экономических санкций против России началась трансформация архитектуры мировой экономики. В частности, страны в конфронтационном режиме начали объединяться в следующие три группы: страны, которые ввели экономические санкции против России (США, Канада, ЕС, Япония Австралия), страны сторонники России (прежде всего Беларусь, Иран, Северная Корея), и страны предпочитающие сохранение нейтралитета (прежде всего, Китай, Индия, Израиль, Турция) [Parava, 2022c]. Иначе говоря, указанная война и отмеченные экономические санкции «перевоплотились» в конфронтационную глобализацию [Parava, 2022d].

Здесь же отметим, что переход от гиперглобализации к конфронтационной глобализации произошло не прямым путем, а было опосредствованно турбулентной глобализацией, которая сменила гиперглобализацию в условиях пандемии COVID-19 [Parava, 2022a, 2022d].

Очень важно подчеркнуть, конфронтационный характер глобализации вовсе не означает её завершения. Более того, глобализация, как таковая, в принципе не может завершиться, о чем свидетельствует глобальный характер нелегальной экономики [Parava, 2022b], что, со своей стороны, значительным образом используется Россией для обхода введённых Западом против неё экономических санкций [Parava, 2023].

Что же касается будущего глобализации, то, по всей видимости, конфронтационная глобализация постепенно перерастет в глобализацию с экономической безопасностью [Parava, 2022a]. Это, прежде всего, проявляется в процессе формирования новых глобальных цепочках предложения (например, [Marin, 2021; Zeihan, 2022]), на основе «решоринга» или «оншорин-

га» (т.е. репатриации предприятий из других стран), «нияшоринга», «френдшоринга» (т.е. переноса предприятий из «дальних» в соседние или в дружественные страны) [Kessler, 2022].

В условиях завершения гиперглобализации и «наступления» конфронтационной глобализации, мировой порядок принципиально не может оставаться однополюсным, в результате чего гегемония одной страны, в частности, США также завершается [Sachs, 2024]. Исходя из этого, как и следовало ожидать, на повестку дня встал вопрос о формировании т.н. «нового экономического мирового порядка», соответствующего конфронтационному характеру глобализации.

В ответ на эти современные вызовы мировой экономики начались обсуждения основных вопросов трансформации мировой экономики. Более того, даже предпринимаются некоторые усилия по формированию указанного нового экономического мирового порядка.

Особо заслуживает внимания инициатива Президента США Джо Байдена о необходимости создания нового экономического мирового порядка [Bade, 2023]. Свои взгляды на новый мировой порядок также выражают и лидеры России и Северной Кореи [Feffer, 2024], хотя эти страны, по всей видимости, в меньшей степени могут рассчитывать на то, чтобы их взгляды легли бы в сонову нового мирового порядка..

На смену однополюсного приходит многополюсный мировой порядок. А многополюсность, со своей стороны принципиально исключает гегемонию в новом мировом порядке какой-либо одной страны (например, [Artner, Yin, 2023; Khojayan, 2022; Sachs, 2024]).

В этом контексте особое внимание заслуживает возрастание роли и значения т.н. глобального Юга (например, [Artner, Yin, 2023; Darnal et al., 2023; Davies, 2024; Nair, 2022]).

Не смотря на то, что роль Китая в международных отношениях и, особенно, в мировой экономике все более и более возрастает, возможность того, что в ближайшем будущем США уступит Китаю лидерство в мировом экономическом порядке маловероятно [Dams, Veldkamp, 2024; Gottlieb, 2023]).

Необходимо отметить, что в условиях конфронтационной глобализации все больше расширяется и такая международная организация как BRICS (Бразилия, Россия, Индия, Китай и Южная Корея). В настоящее время BRICS+ кроме названных стран объединяет и Египет, Эфиопию, Иран и Объединённые Арабские Эмираты. О росте значения BRICS+ свидетельствует повышение доли стран BRICS+ в мировой экономике по сравнению стран Большой семёрки – Великобритании, Германии, Италии, Канады, Франции, Японии и США. В частности, если доля суммарного производства стран Большой семёрки в мировой экономике в 1994 году было больше 45 процентов, а доля стран BRICS+ не превышала 19 процентов, то в 2023 году доля суммарного производства стран Большой семёрки в мировой экономике снизилась и стала чуть более 29 процентов, а доля стран BRICS+ превисила 35 процентов [Sachs, 2024]. Тем не менее, по многим другим параметрам, страны BRICS+ отстают от стран Запада [Collins, 2024].

К многополюсности новый мировой экономический порядок «подталкивает» и то обстоятельство, что после того, как Запад установил против России экономические санкции нефть продается не только в долларах США, но и во многих других валютах, Иначе говоря, мировой рынок нефти уже стал многополюсным [Moti, 2024].

Говоря о многополюсности нового мирового порядка, тем не менее пока открытым остается вопрос о количестве полюсов и конкретно о тех странах, которые кроме США и возможно Китая смогут реально стать одним из таковых полюсов.

Использованная литература

1. Artner A., Yin Z. 2023. “Towards a Non-Hegemonic World Order – Emancipation and the Political Agency of the Global South in a Changing World Order.” *Third World Quarterly*, Vol. 44, No. 10, <<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01436597.2023.2251422?needAccess=true>>.

2. Bade G. 2023. "Joe Biden Wants a 'New Economic World Order.' It's Never Looked More Disordered." *Politico*, May 25, <<https://www.politico.com/news/2023/05/25/joe-bidens-economy-trade-china-00096781>>.
3. BBC. 2024. "What Are the Sanctions on Russia and Have They Affected Its Economy?" *BBC*, February 23, <<https://www.bbc.com/news/world-europe-60125659>>.
4. Collins C. Y. K. 2024. "BRICS' Still Distant Gap With the West." *Eurasia Review*, June 21, <<https://www.eurasiareview.com/21062024-brics-still-distant-gap-with-the-west-analysis/>>.
5. Dams T., Veldkamp J. 2024. "How China Is Pursuing a New World Order Among the Geopolitical Ruins." *Clingendael*, February 24, <<https://www.clingendael.org/publication/how-china-pursuing-new-world-order-among-geopolitical-ruins>>.
6. Darnal A., Acharya A., Murithi T. 2023. "A [New] World Order: What, Why, and How?" *The Henry L. Stimson Center*, July 12, <<https://www.stimson.org/2023/a-new-world-order-what-why-and-how/>>.
7. Davies T. 2024. "World Order Transformation from the Grassroots: Global South Social Movements and the Transcendence of Established Approaches to International Change." *International Political Sociology*, Vol. 18, Iss. 1, <<https://academic.oup.com/ips/article/18/1/olad023/7529025>>.
8. Feffer J. 2024. "Kim and Putin's New World Order." *Hankyoreh*, June, 25, <https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/english_editorials/1146421>.
9. Gabriel S., Hüther M. 2022. "In Search of a New World Order." *Atlantik-Brücke*, May 27, <<https://www.atlantik-bruecke.org/en/in-search-of-a-new-world-order/>>.
10. Gottlieb S. 2023. "Ukraine and the End of the 'New World Order'." *Journal of International Affairs*, Vol. 75, No. 2, <<https://jia.sipa.columbia.edu/content/ukraine-and-end-new-world-order>>.
11. Hosoya Y., Kundnani H., eds. 2024. *The Transformation of the Liberal International Order. Evolutions and Limitations*. Singapore, Springer.
12. Kessler S. 2022. "What Is 'Friendshoring'?" *The New York Times*, November 18, <<https://www.nytimes.com/2022/11/18/business/friendshoring-jargon-business.html>>.
13. Khojayan K. 2022. "Reflections on the Transformation of the World Order: Emerging Trends and Impending Perspectives." *Journal of Political Science: Bulletin of Yerevan University*, Vol. 1, No. 2, <<https://journals.yu.am/index.php/j-pol-sci/article/view/8456/7409>>.
14. Marin D. 2021. "Making Supply Chains More Resilient." *Project Syndicate*, July 27, <<https://www.project-syndicate.org/commentary/should-governments-help-to-boost-supply-chain-resilience-by-dalia-marin-2021-07>>.
15. Moti A. 2024. "The Petrodollar's Precarious Perch: A Multipolar Future for Oil Trade?" *Eurasia Review*, June 20, <<https://www.eurasiareview.com/20062024-the-petrodollars-precarious-perch-a-multipolar-future-for-oil-trade-oped/>>.
16. Nair C. 2022. "The Emerging World Order is Post-Western and Pre-Plural." Institut Montaigne, September 6, <<https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/emerging-world-order-post-western-and-pre-plural>>.
17. Papava V. 2022a. "Moving from Hyper-Globalization." *Eurasia Review*, October 28, <https://www.eurasiareview.com/28102022-moving-from-hyper-globalization-oped/?fbclid=IwAR2pYf4-drq_z0j5oF9mad6BO8SrjxvsRUbd7ebBjdt6Fp14jYVZiVITq0>.
18. Papava V. 2022b. "On Illegal Globalization, or Can Globalization Ever End?" *Eurasia Review*, December 19, <<https://www.eurasiareview.com/19122022-on-illegal-globalization-or-can-globalization-ever-end-oped/>>.
19. Papava V. 2022c. "On the Main Challenges of the Architecture Transformation of the World Economy." *Eurasia Review*, March 31, <<https://www.eurasiareview.com/31032022-on-the-main-challenges-of-the-architecture-transformation-of-the-world-economy-oped/>>.
20. Papava V. 2022d. "Pandemic, War and Economic Sanctions: From Turbulent to Confrontational Globalization." *Eurasia Review*, May 23, <<https://www.eurasiareview.com/23052022-pandemic-war-and-economic-sanctions-from-turbulent-to-confrontational-globalization-oped/>>.

21. Papava V. 2023. "Illegal Globalization Is Russia's Main 'Ally' Against The West." *Eurasia Review*, February 9, <<https://www.eurasiareview.com/09022023-illegal-globalization-is-russias-main-ally-against-the-west-oped/>>.

22. Rodrik D. 2011. *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. New York, W. W. Norton & Co.

23. Sachs J. 2024. "The Perils and Promise of the Emerging Multipolar World." *Common Dreams*, June 6, <<https://www.commondreams.org/opinion/emerging-multipolar-world>>.

24. Sorge H. 2023. "A New World Order in the Making." *Policy Center for the New South*, December 22, <<https://www.policycenter.ma/publications/new-world-order-making>>.

25. Zeihan P. (2022). *The End of the World Is Just the Beginning: Mapping the Collapse of Globalization*. New York, Harper Business.

Vladimer Papava
Tamar Tapladze

ON THE POSSIBLE CONTOURS OF THE WORLD ECONOMIC ORDER FOLLOWING THE END OF HYPERGLOBALIZATION

Summary

The paper examines the issue of the world economic order changing following completion of the hyperglobalization process, a process which came about due to Russia's war in Ukraine and the introduction of economic sanctions against Russia by the West. It is shown that, in the conditions of confrontational globalization, it is impossible, in principle, to maintain the hegemony of any one country. Confrontational globalization, and the subsequent globalization with economic security, will lead the world order to multipolarity. At this stage, it is premature to talk about countries, with the exception of the United States and, most likely, China, that might become poles in this multipolar system.

Keywords: world economic order, hyperglobalization, turbulent globalization, confrontational globalization, globalization with economic security.

ავთანდილ სულაბერიძე
იოსებ არჩვაძე
ვლადიმერ სულაბერიძე

დემოგრაფიული კოლაფსი საქართველოში

ანოტაცია. 1990-2020-იან წლებში მნიშვნელოვნად გაუარესდა საქართველოს სოციალურ-დემოგრაფიული ვითარება. შობადობის სტატისტიკურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ბეიბუმის პერიოდში არსებული მოსახლეობის გაფართოებული აღწარმოების შობადობის დონიდან დეპოპულაციას 50 წელი დასჭირდა. 2023 წელს საქართველოში დაიბადა მხოლოდ 40.2 ათასი ბავშვი, გარდაცვალებათა რაოდენობამ კი 42.8 ათას კაცს მიაღწია და შესაბამისად, დეპოპულაციამ -2.6 ათასი კაცი შეადგინა. იმავდროულად, საქართველოს მოქალაქეების უარყოფითმა მიგრაციულმა სალდომ 71.6 ათასი კაცი შეადგინა და ამით ფაქტობრივად საქართველოს ისტორიაში ანტირეკორდი დაამყარა. ანტირეკორდთა კატეგორიას მიეკუთვნება ისიც, რომ ბოლო ორი წელიწადია (2022-2023 წწ.) საქართველოს მოქალაქეების ემიგრაციის მასშტაბები აჭარბებს ქვეყანაში დაბადებულთა რაოდენობას. მთლიანობაში, 2023 წლის შობადობის მაჩვენებელი ფარავდა გარდაცვალებათა და საქართველოს მოქალაქეების უარყოფითი სალდოს ჯამური სიდიდის მხოლოდ 35.2 პროცენტს, მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ 2012 წელს ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 62.2 პროცენტს.

საკვანძო სიტყვები: დემოგრაფიული კოლაფსი, შობადობა, მოსახლეობის აღწარმოება, დეპოპულაცია.

შესავალი

იბადება კითხვა: ნიშნავს თუ არა ეს დემოგრაფიულ კოლაფსს საქართველოში? ემიგრაციით შემცირებული საქართველოს რეპროდუქციული პოტენციალის პირობებში, დემოგრაფიული კოლაფსი მხოლოდ რეპროდუქციული ქცევით ნაკლებმესაძლებელი იყო, მასზე არადემოგრაფიულმა ფაქტორებმაც მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია. ქვეყანაში რომ არ გაუარესებულიყო პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება და მათთან ერთად არ გაზრდილიყო უცხოეთში მიგრაციული პროცესები, თუნდაც დაბალი რეპროდუქციული ქცევის დაბალი დონის (მარტივი აღწარმოების დონესთან ახლოს) პირობებში, ნაკლები დემოგრაფიული დანაკარგები გვექნებოდა. ამიტომ, კოლაფსის შეფასება მხოლოდ სტატისტიკური რაოდენობრივი მაჩვენებლებით არასწორია და მასთან ერთად აუცილებელია დემოგრაფიულ და არადემოგრაფიულ პროცესთა ერთობლივი თვისებრივი კვლევა, რასაც ილიაუნის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტი სისტემატური პერიოდულობით ახორციელებს.

კოლაფსი (collapsus) – ნიშნავს დასუსტებულს, დაცემულს. მედიცინის გარდა ეს ტერმინი ასევე გამოიყენება მეცნიერების სხვა დარგებში. მაგ., მოხელის სამაგიდო ლექსიკონის თანახმად (გაეროს განვითარების პროგრამა; ს. ურიდია... 2004) ეკონომისტები კოლაფსში გულისხმობენ ქვეყნის ეკონომიკაში ან სოციალურ ცხოვრებაში მძიმე კრიზისს, რომელსაც ახასიათებს წარმოების დაცემა, ეკონომიკური კავშირ-ურთიერთობების მოშლა, მოსახლეობის უმრავლესობის ცხოვრების დონის დაცემა. დემოგრაფიულ მეცნიერებაში კოლაფსის ცნებაც ანალოგიური ინტერპრეტაციით შეიძლება წარმოვადგინოთ, თუმცა ამ შემთხვევაში მის შინაარსში წინა პლანზე ძირითადად დემოგრაფიული პარამეტრები გამოდის, ისეთი, როგორცაა: შობადობის „დაბერება“, მისი შემცირების და მოკვდაობის ზრდის ფონზე მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ნაცვლად მკვეთრი დაცემა (დეპოპულაცია), დემოგრაფიული სტრუქტურის რეგრესის შედეგად დემოგრაფიული დაბერების ზრდა, მიგრაციის უარყოფითი სალდო და, რაც მთავარია, სოციალურ-დემოგრაფიული ურთიერთობების მოშლით ოჯახის კრიზისი, რაც გულისხმობს ოფიციალურ ქორწინებათა შემცირებას, განქორწინებათა ზრდას, ოჯახის არატრადიციული ალტერნატიული ფორმების გავრცელებას და საერთოდ, სოციალურ-დემოგრაფიული განვითარების რეგრესს.

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტმა 2023 წლის მაის-ივნისში თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში სოციალურ-დემოგრაფიული ვითარებისა და ემიგრაციის მასშტაბების შესწავლის მიზნით მოსახლეობის შერჩევითი კვლევის საფუძველზე ჩაატარა მოსახლეობის დემოგრაფიულად და ეკონომიკურად აქტიური ნაწილის (კერძოდ, 16-49 წწ. მოსახლეობის) შერჩევითი გამოკვლევა მათი აზრისა და დამოკიდებულების გასარკვევად საქართველოში ოჯახში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური, დემოგრაფიული ვითარების (შობადობა, ქორწინება, ოჯახებში სასურველი, ფაქტობრივად არსებული და მოსალოდნელი ბავშვების რაოდენობა, etc.) და ემიგრაციის საკითხებზე. მიღებული ინფორმაცია წარმოდგენას იძლევა არა მარტო საქართველოში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებაზე, არამედ მოსახლეობის დამოკიდებულებაზე აღნიშნული ვითარებისადმი და მის მზაობაზე, მიმართოს პირადი

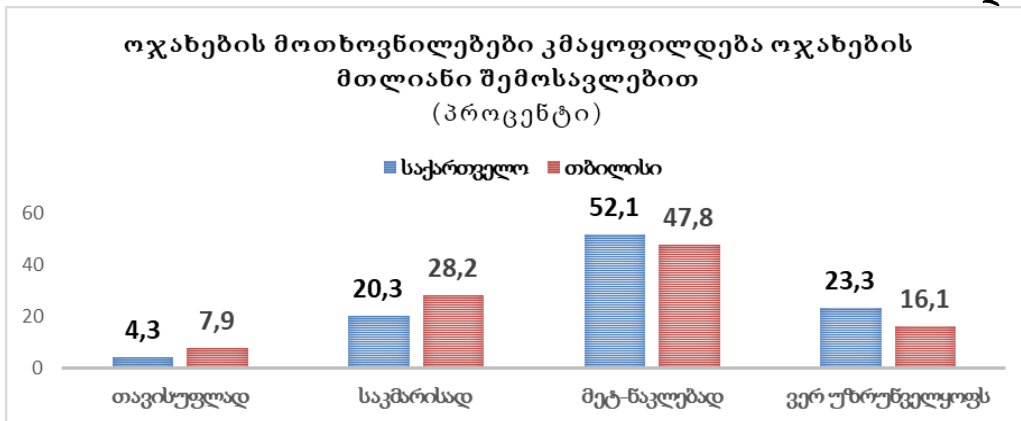
და საკუთარი ოჯახის ძალისხმევა აღნიშნულ სფეროში პოზიტიური ტრენდის ჩამოსაყალიბებლად. სოციოლოგიური კვლევის შედეგები ოფიციალურ სტატისტიკურ ინფორმაციასთან ერთად, ქმნის სრულ სურათს საქართველოში არსებულ დემოგრაფიულ ვითარებასა და ამ ასპექტით ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოებისა და მდგრადი განვითარებისათვის არსებულ გამოწვევებზე.

ოჯახების სტრუქტურა, შემოსავლები და დემოგრაფიული პროფილი

კვლევამ დაადასტურა თანამედროვე ქართული საზოგადოების მნიშვნელოვანი ეკონომიკური სტრატეგიკაცია. მიღებული შედეგები ადასტურებს, რომ მდიდართა კატეგორიას შეიძლება მიეკუთვნოს მხოლოდ ყოველი 25-ე მცხოვრები, ხოლო ღარიბთა კატეგორიას – ფაქტობრივად ყოველი მეოთხე. ამასთან, შემოსავლების განსხვავებული დონე ადეკვატურად აისახება ოჯახების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების ხარისხში. თბილისში იმ ოჯახების წილი, სადაც ადგილი აქვს მოთხოვნილებათა თავისუფლად დაკმაყოფილებას, 1.8-ჯერ უფრო მაღალია, ხოლო ისეთი ოჯახების წილი, სადაც ვერ/არაა უზრუნველყოფილი ამგვარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, 1.4-ჯერ და მეტად უფრო დაბალია საქართველოს საშუალო დონესთან შედარებით.

აღსანიშნავია, რომ რესპოდენტების აზრით, საშუალო ოჯახის⁴ ყოველთვიური საარსებო მინიმუმი მერყეობს 1.9 ათასი ლარის ფარგლებში, ამასთან თბილისის მიხედვით ის საშუალო ქვეყნისმიერ მაჩვენებელს საგრძნობლად აღემატება, დანარჩენი რეგიონების მიხედვით კი - საკმაოდ ჩამორჩება.

დიაგრამა N1

ცხრილი N 1

ოჯახის საშუალო ყოველთვიური საარსებო მინიმუმი რესპოდენტთა აზრით (ლარი)

	საშუალოდ	მამაკაცი რესპოდენტების აზრით	ქალი რესპოდენტების აზრით
საშუალოდ საქართველოში	1909.4	2125.7	1814.6
თბილისში	2619.5	2916.2	2489.4
საქართველოს სხვა რეგიონებში	1559.6	1736.3	1482.2
თანაფარდობა ოფიციალურ სტატისტიკურ მაჩვენებელთან (445 ლარი), %:			
საქართველო	429.1	477.7	407.8
თბილისი	588.7	655.3	559.4
საქართველოს სხვა რეგიონები	350.5	390.2	333.1

⁴ ბოლო მონაცემებით (2023 წ.), საქართველოში საშუალოდ ერთი შინამეურნეობა შედგება 3.30 წევრისაგან.

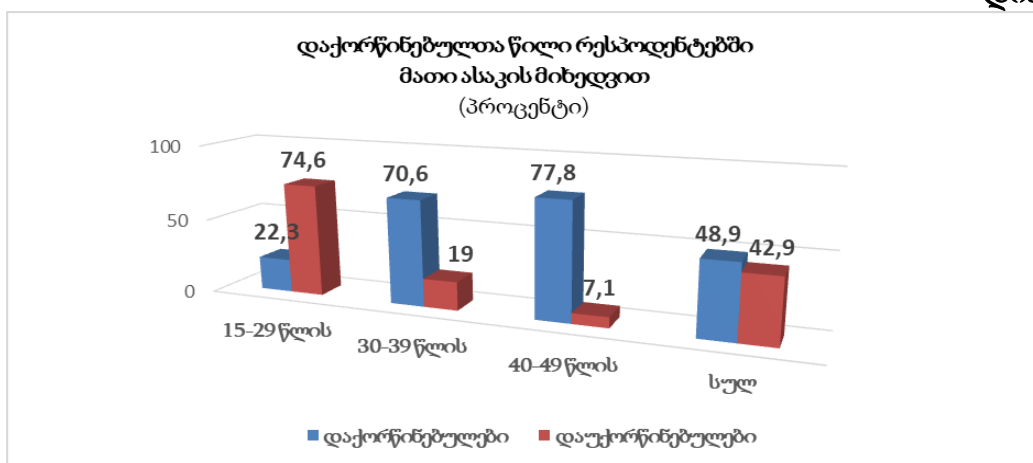
იმის გათვალისწინებით, რომ რესპოდენტთა სუბიექტური შეფასებით მიღებული საარსებო მინიმუმი საკმაოდ ახლოს დგას მათივე ოჯახების შემოსავლების სიდიდესთან, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მოსახლეობის დიდი ნაწილი განიცდის სერიოზულ დეპრივაციას (სუბიექტურად აღქმულ დეფიციტსა და უკმარისობას მიმდინარე მოთხოვნილებებთან მიმართებაში), ერთი მხრივ, საკუთარი ცხოვრების წესით ფორმირებული სამომხმარებლო და სოციალური სტანდარტებისა და, მეორე მხრივ, შედარებით დაბალი შემოსავლების გამო. აღნიშნული გარემოება – შემოსავლებისა და ქონებრივი უზრუნველყოფისადმი დეპრივაცია, განსაკუთრებით კომუნიკაციის საშუალებების განვითარების, გლობალური მასშტაბით ტოტალური ინფორმაციული წვდომისა და მობილურობის ზრდის პირობებში, საქართველოში შობადობის კლების ერთერთ ძირითად ფაქტორად იქცა.

ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ რესპოდენტების მიერ შეფასებული საარსებო მინიმუმი დაახლოებით 4.3-ჯერ აღემატება ოფიციალურ საარსებო მინიმუმს. რეგიონებში „წინსწრების“ კოეფიციენტი 3.5-ია, ხოლო თბილისში – 5.9. აღნიშნული წინსწრება ოფიციალურ საარსებო მინიმუმთან შედარებით ყველაზე მაღალი თბილისის რესპოდენტ-მამაკაცებშია (6.6), ხოლო შედარებით დაბალი – რეგიონების ქალ-რესპოდენტთა შორის (3.3). მიუხედავად ამგვარი განსხვავებისა, ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ ოფიციალურმა საარსებო მინიმუმმა საერთოდ დაკარგა გამოყენებითი ღირებულება და იგი ისეთივე „პანოპტიკუმად“ იქცა, როგორცაა მინიმალური ხელფასის მაჩვენებელი სახდელების გაანგარიშებისას ადმინისტრაციულ-სამართალდარღვევათა კოდექსში (20 ლარი).

რესპოდენტთა დამოკიდებულება ქორწინებისა და საქორწინო მდგომარეობის სტატუსისადმი

რესპოდენტების ოჯახური მდგომარეობა, სტატუსი ასაკის მატებასთან ერთად იცვლება: თუკი 15-29 წლიანებში დაქორწინებული აღმოჩნდა რესპოდენტთა მხოლოდ 22.3 პროცენტი, 40-49-წლიანებში ასეთთა წილმა 77.8 პროცენტი შეადგინა. შესაბამისად, დაუქორწინებელთა წილის მიხედვით დინამიკა აბსოლუტურად საპირისპიროა: 74.6 პროცენტიდან 15-29 წლიანებში, 7.1 პროცენტამდე – 40-49 წლიანებში.

დიაგრამა N2

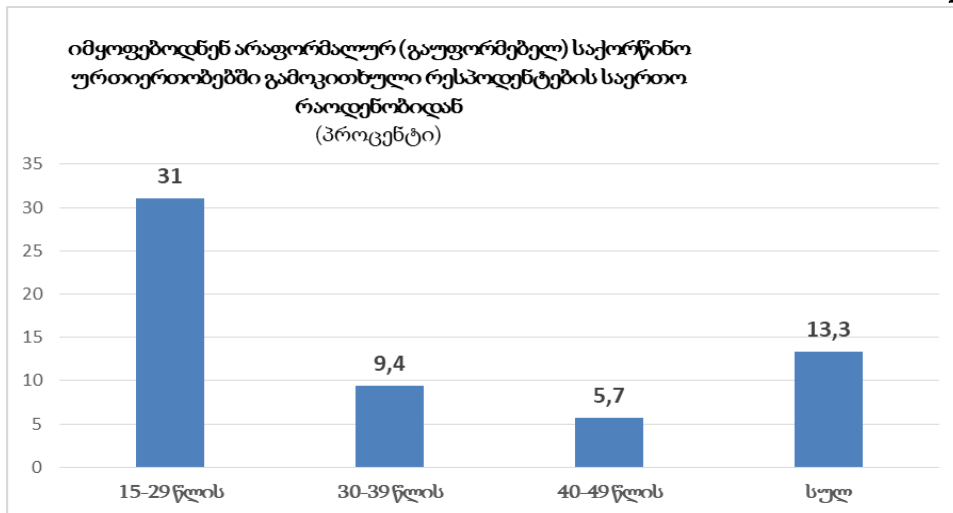

საგულისხმოა რესპოდენტების დამოკიდებულება საქორწინო მდგომარეობის სტატუსისადმი. ჯერ ერთი, რესპოდენტთა 43% სხვადასხვა მიზეზთა გამო არ/ადარ იმყოფებოდა ქორწინებაში. დანარჩენი რესპოდენტებიდან 13.3 % იმყოფებოდა

ფაქტობრივ საქორწინო მდგომარეობაში ისე, რომ არ ჰქონდათ გაფორმებული არც იურიდიული და არც რელიგიური ქორწინება. ამასთან, ასეთი კონტიგენტის რაოდენობა მკვეთრად კლებულობს რესპოდენტთა ასაკის მატებასთან ერთად. კერძოდ, რესპოდენტთა ასაკის მატებასთან ერთად, გაუფორმებელ საქორწინო მდგომარეობაში მყოფთა წილი 15-29-წლიანებიდან 40-49 წლიანებში მცირდება 5.4-ჯერ (31.0%-დან 5.7%-მდე).

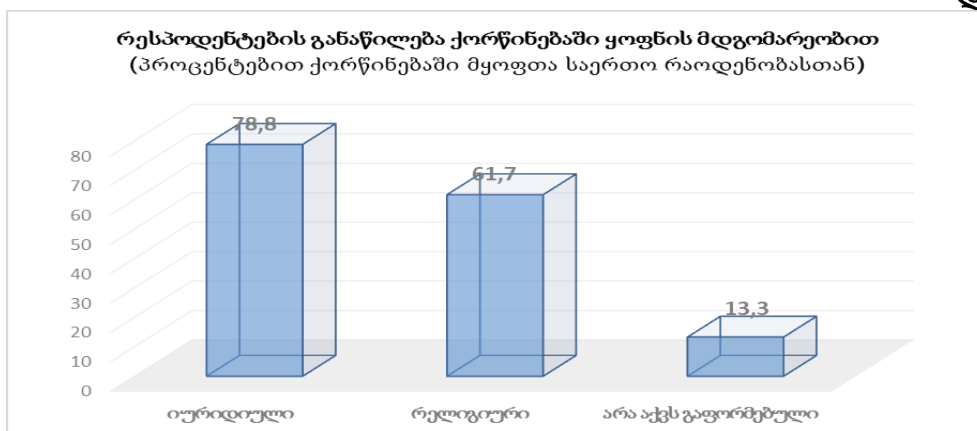
ამასთან, რესპოდენტების ნახევარზე მეტი ერთდროულად იმყოფება როგორც იურიდიულ, ისე რელიგიურ ქორწინებაში. აღნიშნულის გათვალისწინებით, იურიდიულ ქორწინებაში იმყოფება რესპოდენტების თითქმის 4/5 (78.8%), ხოლო რელიგიურ ქორწინებაში – 61.7 პროცენტი. აღნიშნული მაჩვენებლები საგრძნობლად აღემატებიან მხოლოდ ერთი ფორმით რეგისტრირებულ (ან მხოლოდ იურიდიულ ან მხოლოდ რელიგიურ ქორწინებათა) სიხშირეებს.

დიაგრამა N3

ერთდროულად, იურიდიული და რელიგიური ქორწინების შემთხვევათა რაოდენობა მხოლოდ იურიდიულად რეგისტრირებულ ქორწინებათა რაოდენობას 3.2-ჯერ (შესაბამისად, 78.8% და 25.0%), ხოლო მხოლოდ რელიგიურ ქორწინებათა რაოდენობას – თითქმის 10-ჯერ აღემატება (შესაბამისად, 78.8% და 7.9%).

დიაგრამა N4

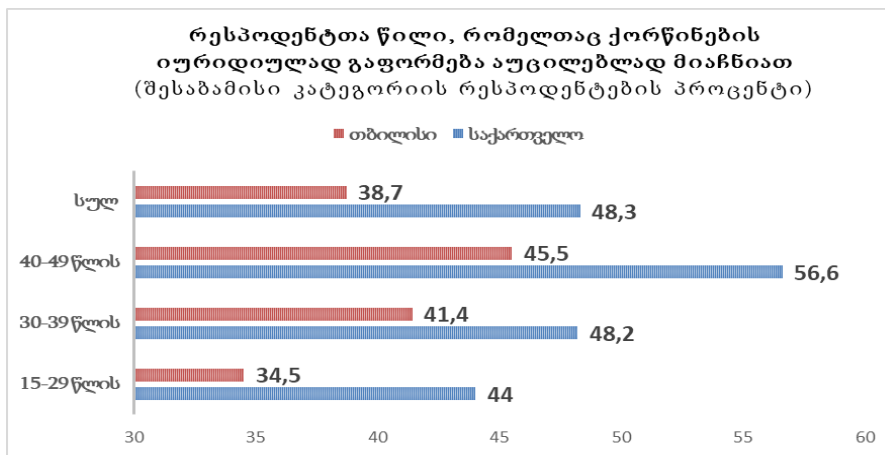

ყოველი ოთხი იურიდიულად გაფორმებული ქორწინებიდან სამი ასევე საეკლესიო ქორწინებითაც არის გაფორმებული. დიდწილად, აღნიშნული გარემოებით უნდა აიხსნას, რომ რესპოდენტთა საკმაოდ დიდი ნაწილი – თითქმის ნახევარი (49.0%)

თვლის, რომ აუცილებელია საეკლესიო ქორწინების იურიდიულად აღიარება. დედაქალაქში ასეთთა წილი რამდენადმე დაბალია (38.2%).

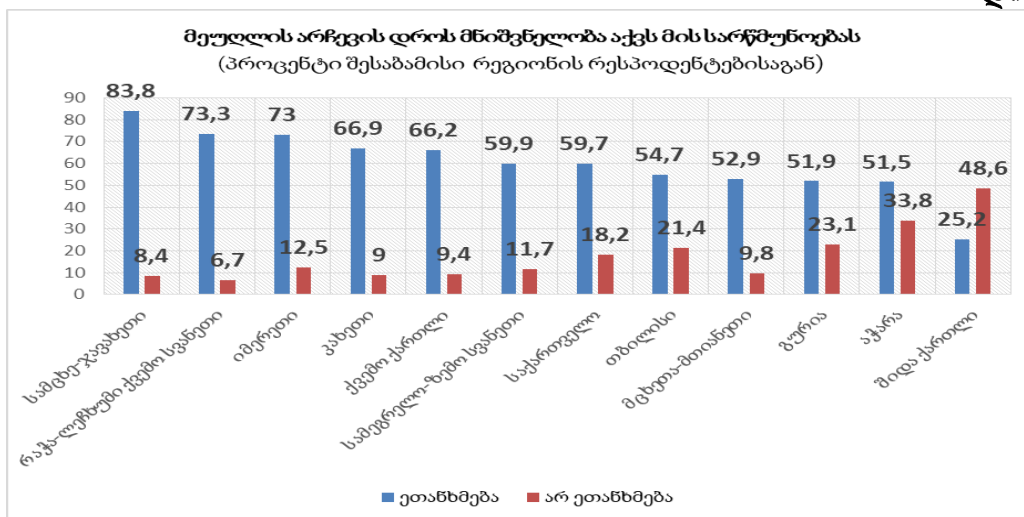
გამოკითხვამ დააფიქსირა საზოგადოების მაღალი ტოლერანტობა ქორწინების გაფორმების იურიდიული აქტისადმი. მიუხედავად იმისა, რომ იურიდიულად გაფორმებულ ქორწინებაში იმყოფება რესპოდენტების თითქმის 4/5, ქორწინების იურიდიულად გაფორმების მომხრეთა რაოდენობა 1/2-ზე ნაკლებია (შესაბამისად, 78.8% და 48.3%). აღნიშნული პროცესი საზოგადოებაში ლიბერალური ტენდენციების გაძლიერებითა და კონსერვატორული შეხედულებების ერთგვარი კოროზიით უნდა იყოს განპირობებული, რაც კარგად ჩანს ასაკობრივ ჯგუფების მიხედვით მიღებულ განსხვავებულ მონაცემებში. თუ 40-49-წლიან რესპოდენტებში ქორწინების იურიდიულად გაფორმების მომხრე 56.6 პროცენტია, 15-29-წლიანებში ასეთთა წილი მხოლოდ 44.0 პროცენტია. ტოლერანტულნი არიან ამ მხრივ ზოგადად, თბილისელი რესპოდენტებიც.

დიაგრამა N5

საქართველოში ბოლო ათწლეულებში შეინიშნება სამოქალაქო, ტოლერანტული საზოგადოების ფორმირება, რაც გამოიხატება რელიგიურ შემწყნარებლობასა და კონფესიათა მშვიდობიან თანაარსებობაში. მიუხედავად ამისა, მათი რაოდენობა, რომლებიც თვლიან, რომ მნიშვნელობა აქვს მეუღლის არჩევსას მის სარწმუნოებას, ჯერადად – თითქმის 3.3-ჯერ აღემატება მათ რაოდენობას, რომლებსაც სარწმუნოება დაქორწინებისათვის ხელშემშლელ ფაქტორად არ მიაჩნიათ (შესაბამისად, 59.7% და 18.2%). ამასთან, აღნიშნული მაჩვენებლები საგრძნობლად განსხვავდებიან რეგიონების მიხედვით.

დიაგრამა N6

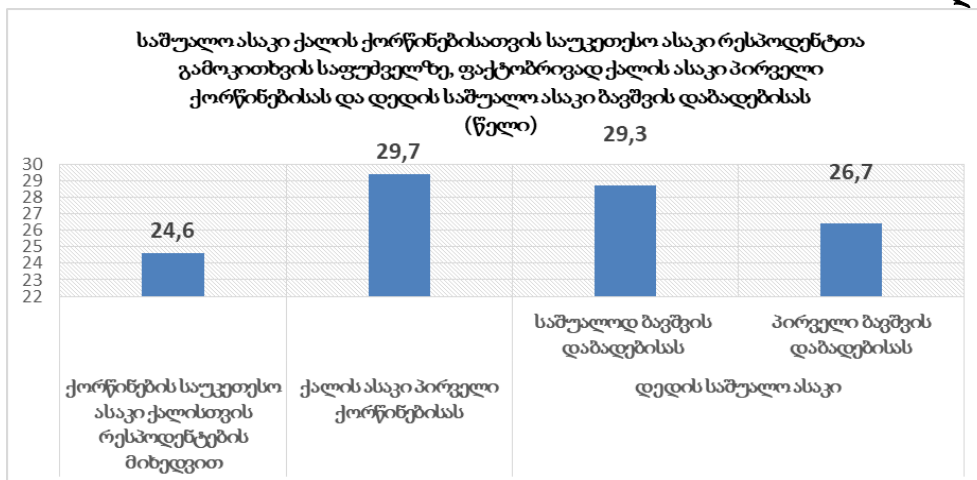

გამოკვლევამ წარმოაჩინა მნიშვნელოვანი განსხვავება რესპოდენტების მიერ დასახელებულ ქალებისათვის ქორწინების საუკეთესო ასაკსა და პირველ ქორწინების ფაქტობრივ ასაკს შორის. კერძოდ, ქორწინებისათვის საუკეთესო ასაკად ქალებისათვის რესპოდენტმა მამაკაცებმა მიიჩნიეს 24.2 წელი, რესპოდენტმა ქალებმა – 24.7 წელი, ხოლო ფაქტობრივად, 2023 წელს ქალთა საშუალო ასაკი პირველი ქორწინებისას შეადგენდა 29.7 წელს. აღნიშნული წარმოაჩენს, თუ რამდენად დიდია განსხვავება ოპტიმალურ (სასურველ) და რეალურ საქორწინო ასაკებს შორის. აღნიშნული განსხვავების განმაპირობებელი ფაქტორი მრავალგვარია: ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური, კულტურული და სხვ.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული სხვაობა ნაწილობრივ შეიძლება აიხსნას იმითაც, რომ ქორწინებათა საერთო რაოდენობის 3/5-ზე მეტი რელიგიურ ქორწინებაზე, მათ შორის თითქმის 8 პროცენტი – მხოლოდ რელიგიურ ქორწინებაზე მოდის. ამასთან, უმრავლეს შემთხვევებში, რელიგიური ქორწინებები დროში რამდენადმე წინ უსწრებს ქორწინების იურიდიულ გაფორმებას.

ბოლო წლებში არა მარტო შეინიშნება საქორწინო ასაკის ზრდა (2000 წელთან შედარებით იგი გაიზარდა: ქალებში 24.7 წლიდან 29.7 წლამდე, მამაკაცებში კი – 28.4 წლიდან 32.1 წლამდე), არამედ საპირისპირო სქესის წარმომადგენლებთან ურთიერთობების ფორმალიზების, ქორწინებითი ვალდებულებების, პასუხისმგებლობის არიდების მაჩვენებლის ზრდა. გამოკითხვისას, დაუოჯახებელი რესპოდენტების მხოლოდ მესამედზე ნაკლებმა (31.8%) გამოთქვა მზაობა, რომ აპირებს დაოჯახებას უახლოესი ხუთი წლის განმავლობაში. ეს რიცხვი მხოლოდ უმნიშვნელოდ უსწრებს მათ რაოდენობას, ვისაც აღნიშნულ კითხვაზე უარყოფითი პასუხი გასცა (29.2%). ამასთან, მკაფიო პასუხი აღნიშნულ კითხვაზე არ გააჩნია ყველაზე მრავალრიცხოვან ჯგუფს (39.0%). განსაკუთრებით დამაფიქრებელია ის გარემოება, რომ ქალებში ქორწინებაზე უარყოფითი დამოკიდებულებას ამჟღავნებს გამოკითხულ ქალ-რესპოდენტთა შორის 1.3-ჯერ მეტი რესპოდენტი იმათთან შედარებით, ვისაც განზრახული აქვთ ქორწინება უახლოეს 5 წელიწადში (შესაბამისად, 34.1% და 26.3%). მამაკაც-რესპოდენტთა შორის საპირისპირო დამოკიდებულებაა: აქ დაოჯახების მსურველთა რაოდენობა თითქმის 2-ჯერ უსწრებს იმათ რაოდენობას, ვინც არ აპირებს დაოჯახებას.

დიაგრამა N 7

**დაუოჯახებელი რესპოდენტების განაწილება უახლოეს 5 წელიწადში
დაქორწინებისადმი დამოკიდებულების თაობაზე
(დაუოჯახებელი რესპოდენტების პროცენტი)**

	მამაკაცი	ქალი	სულ
აპირებს	41.1	26.3	31.8
ჯერ არ გადაუწყვეტია	37.9	39.6	39.0
არ აპირებს	21.0	34.1	29.2

გარკვეული პოზიტივი მხოლოდ ისაა, რომ, იმ რესპოდენტების 3/5-ზე მეტი, ვინც უახლოეს 5 წელიწადში არ აპირებს დაქორწინებას, 15-29 წლის ასაკშია და თვლიან, რომ ყველაფერი წინა აქვთ და ამიტომ გადაწყვეტილების შესაცვლელად 5 წელიწადზე მეტი დრო სჭირდებათ.

**დაოჯახების სურვილის არქონის მიზეზები
(პროცენტი აღნიშნული სურვილის არმქონე რესპოდენტებიდან)**

	სულ	მამაკაცი	ქალი
არაა ფსიქოლოგიურად მზად	19.7	14.9	22.1
ეკონომიკური მდგომარეობა	17.8	26.9	13.0
საბინაო პრობლემები	6.0	9.0	4.4
კარიერულ წინსვლაში შეაფერხებს	24.8	21.9	26.3
სასურველი პარტნიორის არყოლა	29.9	26.4	31.8
ურთიერთობების შიში	1.4	0.5	2.1
სწავლის გაგრძელება	0.3	0.5	0.3

დაოჯახების ერთ-ერთ შემაფერხებელ ფაქტორად სასურველი პარტნიორის არყოლა სახელდება. კოვიდპანდემიამ, ონლაინ (დისტანციურად) შრომითმა საქმიანობამ, პირადი, უშუალო ურთიერთობების შემცირებამ აღნიშნული პრობლემა კიდევ უფრო გააღრმავა. ამასთან, ქორწინების გადავადების, გვიანდელი ქორწინების ძირითად მიზეზად, სიღრმისეული კვლევის საფუძველზე, იყო და რჩება ცუდი ეკონომიკური პირობები. 2/3-ზე მეტი აღნიშნულ მიზეზს პირდაპირ ასახელებს გვიანდელი ქორწინების განმაპირობებელ ძირითად მიზეზად.

რადგანაც კითხვარი ითვალისწინებდა ერთზე მეტი პასუხის გაცემის შესაძლებლობას, გვიანდელი ქორწინების ძირითად განმაპირობებელ ფაქტორად დასახელებული ეკონომიკური მიზეზის (სამსახური, კარიერა, უმუშევრობა, საბინაო პრობლემები...) ჯამური მაჩვენებელი (3485 ერთეული) 3.9-ჯერ აღემატება სასურველი პარტნიორის შერჩევის სირთულეს (1296 ერთეული).

შობადობა

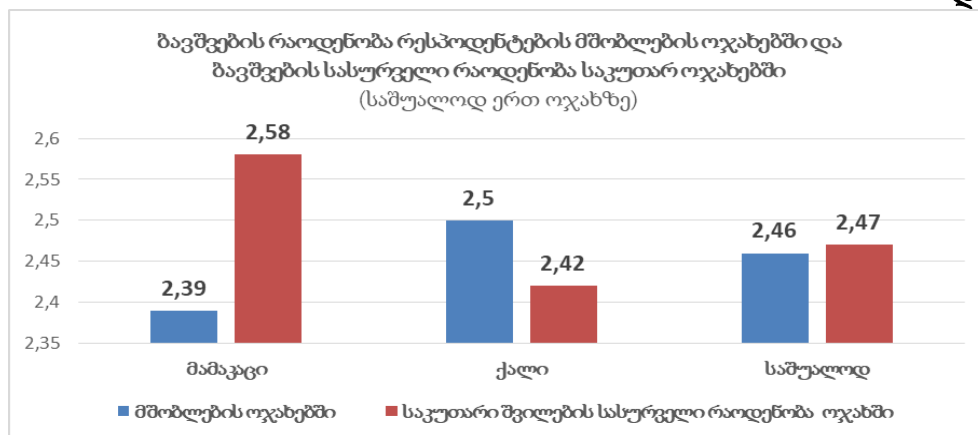
მიუხედავად იმისა, გამოკითხულ რესპოდენტთა ოჯახების წევრთა საშუალო რიცხოვნობა საგრძნობლად აღემატება საქართველოში ოჯახების წევრთა საშუალო რიცხოვნობას, რესპოდენტთა 44.2 პროცენტის ოჯახში არ იყო 16 წლამდე ასაკის არც ერთი ბავშვი. განსაკუთრებით მაღალი აღმოჩნდა ასეთი რესპოდენტების რაოდენობა 16-19 წლიანი რესპოდენტების ოჯახებში. ასეთი რესპოდენტების ნახევარზე მეტ (52.2%) ოჯახებში 16 წლამდე ასაკის არც ერთი ბავშვი არ არის, რაც მიანიშნებს იმაზე, რომ უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში ამ ასაკის რესპოდენტთა ოჯახების ნახევარზე

მეტში ბავშვი არ დაბადებულა. იმ რესპოდენტთა შორის კი, სადაც არიან 16 წლამდე ასაკის ბავშვები, შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი საშუალოდ მხოლოდ 1.55-ია. თვით 30-39-წლიან რესპოდენტთა ოჯახებში, რომელთა ასაკიც ფაქტობრივად საუკეთესოა ფერტილობისა და ბავშვთა ყოლის თვალსაზრისით, შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი 1.75-ს შეადგენს, რაც დეპოპულაციას ნიშნავს და მოსახლეობის მარტივი აღწარმოებისთვისაც კი (2.15) არაა საკმარისი, რომ აღარაფერი ვთქვათ ოჯახში მარტივი აღწარმოებისთვის საჭირო შობადობის ჯამობრივ კოეფიციენტზე (2.6 ბავშვი).

რესპოდენტების აზრით, ოჯახში დაბადებულ ბავშვთა ოპტიმალური (მოსალოდნელი) რაოდენობა საშუალოდ 2.74-ია. ეს რიცხვი აღემატება როგორც მოსახლეობის მარტივი აღწარმოებისათვის საჭირო ბავშვების რაოდენობას ყოველ ქალზე (2.15) და მასთან ერთად ოჯახში დაბადებულ ბავშვთა აუცილებელ რაოდენობას (2.6 ბავშვი).

რესპოდენტების მხოლოდ 2.1 პროცენტს არ სურთ ბავშვის ყოლა. თუმცა, დანარჩენი, 97.9 პროცენტის მიხედვით, ვისაც სურს ბავშვის ყოლა, ბავშვთა სასურველი რაოდენობის საშუალო მაჩვენებელი თითქმის ემთხვევა ბავშვების რაოდენობას მათი მშობლების ოჯახებში (2.47 vs. 2.46). ეს, ერთი შეხედვით, მეტია მოსახლეობის მარტივი აღწარმოებისათვის საჭირო ბავშვების რაოდენობაზე, მაგრამ ეს არის რესპოდენტთა სასურველი და არა რეალური ბავშვების რაოდენობა, რაც ფაქტობრივად მთელი საზოგადოების განწყობისა და დემოგრაფიული ქცევის მოდელს წარმოადგენს.

დიაგრამა N 8

ამასთან, რესპოდენტ-მშობლებს, მამაკაცებსაც და ქალებსაც, ბავშვების ფაქტობრივად თანაბარი რაოდენობის ყავთ (საშუალოდ ერთ ოჯახში - 1.96 ბავშვი). ის, რომ ქალი რესპოდენტები უფრო მოკრძალებულად აფასებენ საკუთარი ბავშვების სასურველ რაოდენობას ოჯახებში მამაკაც-რესპოდენტებთან შედარებით, გარკვეულწილად შეიძლება აიხსნას ბავშვების მოვლის, აღზრდისა და სწავლების სიმძიმის დიდი ნაწილის სწორედ ქალთა მხრებზე, მათი ფიზიკური და ემოციური დატვირთვაზე გადასვლით უნდა აიხსნას.

რესპოდენტთა 2/5-ზე მეტი (41.3%) აღარ აპირებს მომავალში დამატებით, მეტი შვილის ყოლას. მათგან კი, ვინც აღნიშნულ კითხვას დადებითად უპასუხა, საშუალოდ ყოველ ასეთ რესპოდენტზე 1.96 ბავშვი მოდის. მაგრამ თუ დამატებითი ბავშვების ყოლის მაჩვენებელს რესპოდენტთა საერთო რაოდენობაზე გადავანაწილებთ, იმის გათვალისწინებით, რომ ბავშვებიანი რესპოდენტების წილი მხოლოდ 56.1 პროცენტია, გამოდის რომ საშუალოდ ერთ ქალზე ბავშვების რაოდენობრივი მატების პოტენციური სასურველი ბავშვების სახით მხოლოდ 0.55 ბავშვია. ფაქტობრივი მაჩვენებლის

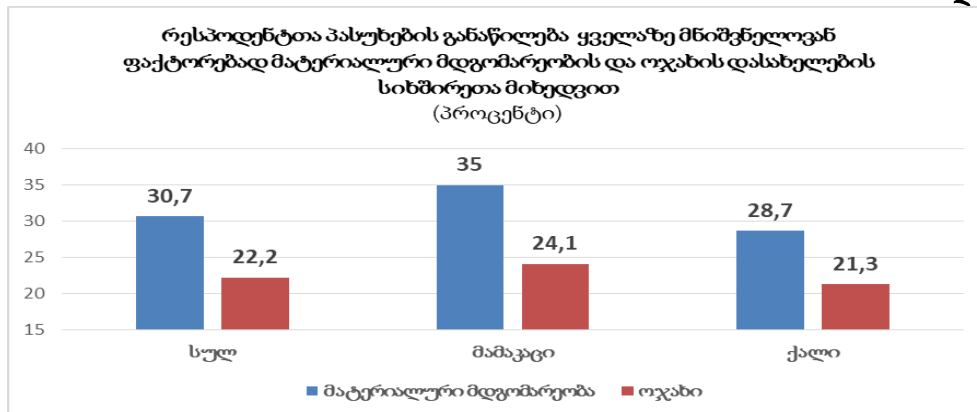
გათვალისწინებით (1.10 ბავშვი ერთ ქალზე), მიღებული მაჩვენებელი 1.65 ბავშვი ერთ ქალზე (= 1.10 + 0.55) მაინც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მოსახლეობის მარტივი აღწარმოების, რომ აღარაფერი ვთქვათ ოჯახის ამ მიზნით საჭირო მაჩვენებელზე.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მოსახლეობას გაცნობიერებული აქვს ერის გამრავლების პრობლემა, გააჩნია მისთვის საჭირო რაოდენობის ბავშვთა ყოლის მოთხოვნილება, მაგრამ მის სრულ რეალიზაციას ვერ/არ ახდენს, რისი მიზეზიც ძირითადად ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ, საბინაო და სხვა მიზეზებში უნდა ვეძიოთ, რაც აღნიშნულ სფეროში სერიოზულ მენტალურ, ქცევით და ეკონომიკურ პრობლემის არსებობაზე მიუთითებს.

გამოკითხული რესპოდენტების მესამედზე მეტი (33.5%) თვლის, რომ იმდენი ბავშვი ყავთ, რამდენიც სურდათ. დანარჩენებიდან: დაახლოებით 60 პროცენტი სასურველზე ნაკლები ბავშვის ყოლას უკავშირებს სხვადასხვა ეკონომიკურ და ყოფით პრობლემას (ცუდი საბინაო პირობები, სამუშაო, კარიერა, ფინანსური პრობლემები), 40 პროცენტი კი პირად და ოჯახურ პრობლემებს (ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ოჯახური უთანხმოებანი და ბავშვების აღზრდის სირთულე).

რესპოდენტებში ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორთაგან მატერიალური მდგომარეობა წარმოადგენს. ასეთად მიიჩნის რესპოდენტთა 30.7 პროცენტმა. აღნიშნული მაჩვენებელი თითქმის 1.5-ჯერ უსწრებს მეორე ადგილზე მყოფ ისეთ მნიშვნელოვან ფაქტორს, როგორცაა ოჯახი (22.2%). აღსანიშნავია, რომ მატერიალური მდგომარეობის მიხედვით აღნიშნული მაჩვენებელი მამაკაც რესპოდენტებში რამდენადმე უფრო მაღალია, ვიდრე ქალებში (შესაბამისად, 35.0% და 28.1%).

დიაგრამა N 9

ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორებში საკმაოდ მოკრძალებული წილი დაიკავებს კარიერამ (6.7%) და პირადმა დამოუკიდებლობამ (9.6%). რიგითობით მეორე და მესამე მნიშვნელობის ფაქტორებში დასახელებული ფაქტორების მნიშვნელობა რამდენადმე იზრდება, თუმცა რადიკალური ცვლილება რესპოდენტთა პრიორიტეტებში მაინც ვერ შეაქვთ. კერძოდ, მესამე ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორებში კარიერის წილი იზრდება 12.0 პროცენტამდე, ხოლო პირადი დამოუკიდებლობისა _13.7 პროცენტამდე.

საგულისხმო და დამაფიქრებელი პასუხები იქნა მიღებული რესპოდენტებისაგან კითხვაზე: *გამართლებულია თუ არა ქორწინების გარეშე ქალის მიერ ბავშვის გაჩენა?* ამ კითხვასთან დაკავშირებით ქალები გაცილებით ტოლერანტულეები აღმოჩნდნენ მამაკაცებთან შედარებით.

ქალების 21.4 პროცენტი და მამაკაცების მხოლოდ 15.2 პროცენტი თვლის, რომ ყოველმხრივ გამართლებულია ქორწინების გარეშე ქალის მიერ ბავშვის გაჩენა. აღნიშნულ ქმედებას ყოველმხრივ გაუმართლებლად მიიჩნევს რესპოდენტი-ქალების

21.7 პროცენტი. მამაკაცებში ამგვარი მიუღებლობის მაჩვენებელი თითქმის 1.5-ჯერ მაღალია (31.3%).

აღსანიშნავია, რომ რესპოდენტთა ასაკის მატებასთან ერთად რესპოდენტთა კონსერვატიზმი და „ტრადიციული“, სტერეოტიპური შეხედულებების ტყვეობაში ყოფნა თვალსაჩინოა. კერძოდ, მაღალი ასაკის რესპოდენტებში დაბალია აღნიშნული ნაბიჯის მომხრეთა რაოდენობა და პირიქით – გაცილებით მაღალია იმათი წილი, ვინც ქალების მიერ ამგვარი ნაბიჯის გადადგმას მიუღებლად მიიჩნევს.

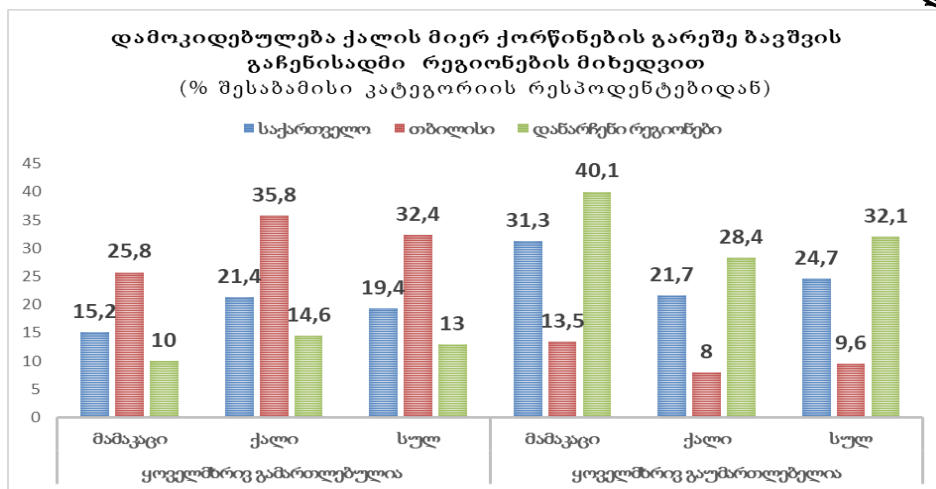
ცხრილი N4

დამოკიდებულება ქალის მიერ ქორწინების გარეშე ბავშვის გაჩენისადმი რესპოდენტთა ასაკის მიხედვით
(% შესაბამისი კატეგორიის რესპოდენტებიდან)

	15-29 წლის	30-39 წლის	40-49 წლის	სულ
ყოველმხრივ გამართლებულია:				
მამაკაცი	17.4	16.2	9.2	15.2
ქალი	24.0	20.9	17.4	21.4
სულ	21.8	19.5	14.9	19.4
ყოველმხრივ გაუმართლებელია:				
მამაკაცი	28.3	27.0	42.3	31.3
ქალი	18.9	23.0	25.4	21.7
სულ	22.0	24.3	30.5	24.7

აღნიშნული საკითხისადმი რესპოდენტთა მიდგომა საგრძნობლად განსხვავებულია რეგიონების მიხედვითაც. ამ მხრივ განსაკუთრებით თვალშისაცემია თბილისელთა ტოლერანტული დამოკიდებულება ქალის მიერ ქორწინების გარეშე ბავშვის გაჩენისადმი. თბილისელებში ამგვარი ქმედების მომხრეთა წილი საშუალო ქვეყნისმიერ მაჩვენებელზე დაახლოებით 1.7 ჯერ უფრო მაღალია, ხოლო დანარჩენ რეგიონებში პირიქით – საშუალოდ, 1.5-ჯერ უფრო დაბალი. გაუმართლებლობის მხრივ სურათი ფაქტობრივად საპირისპიროა: თბილისში იმ რესპოდენტთა წილი, ვინც ქალთა მიერ ამგვარ ნაბიჯს გაუმართლებლად მიიჩნევს, საშუალო ქვეყნისმიერ მაჩვენებელზე 2.6-ჯერ უფრო დაბალია, რეგიონებში კი პირიქით – 1.3-ჯერ უფრო მაღალი.

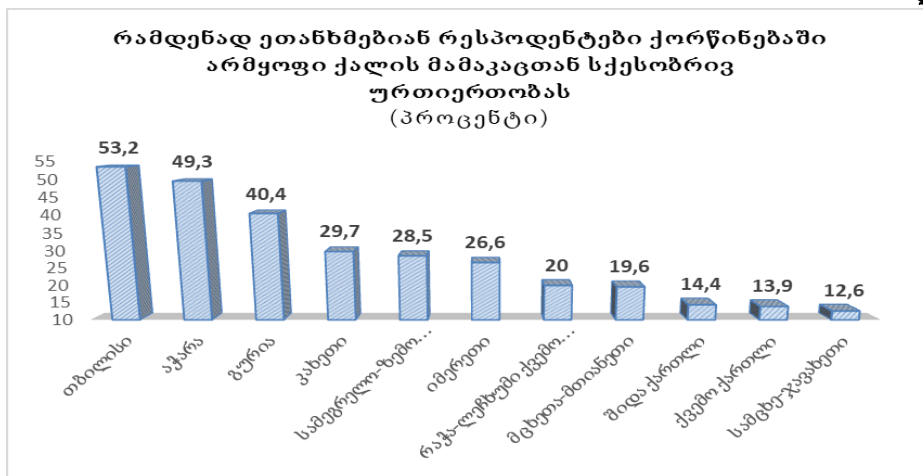
დიაგრამა N10

საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ საზოგადოებრივი მორალი და დამოკიდებულება შედარებით ტოლერანტულია ქორწინებაში არმყოფი ქალის მამაკაცთან ურთიერთობებისადმი, ვიდრე ქორწინების გარეშე ქალის მიერ ბავშვის

გაჩენისადმი (შესაბამისად, 34.0% და 19.4%). ამასთან, რაც უფრო დაბალია ურბანული მოსახლეობის წილი რეგიონის მოსახლეობაში, მით უფრო ხისტი და კატეგორიულია მოსახლეობის შესაბამისი დამოკიდებულება ქალთა მიმართ ქორწინების გარეშე მამაკაცთან სქესობრივ ურთიერთობასა და ბავშვის გაჩენის მიმართ. ამასთან, ფაქტობრივ თანხვედრას აქვს ადგილი როგორც მთელი ქვეყნის, ისე თითქმის ყველა რეგიონის მიხედვით რესპოდენტთა დამოკიდებულებაში როგორც ქორწინებაში არმყოფი ქალის მამაკაცთან სქესობრივი ურთიერთობის, ისე ქორწინებამდე სექსუალური ურთიერთობის გამოცდილების თაობაზე. ქვეყნის მასშტაბით ამგვარი ქვეყნისადმი ტოლერანტული დამოკიდებულებებს შორის სხვაობა მხოლოდ 1.2 პუნქტია (შესაბამისად, 34.0% და 35.2%), მათ შორის თბილისში – მხოლოდ 0.3 პუნქტი (53.2% და 53.5%). რა თქმა უნდა, არ უნდა გამოირიცხოს გამოკითხვის შედეგებზე რეგიონებში რესპოდენტთა განსახლების გეოგრაფიული არეალის (ურბანული-არაურბანული) ფაქტორიც.

დიაგრამა N11

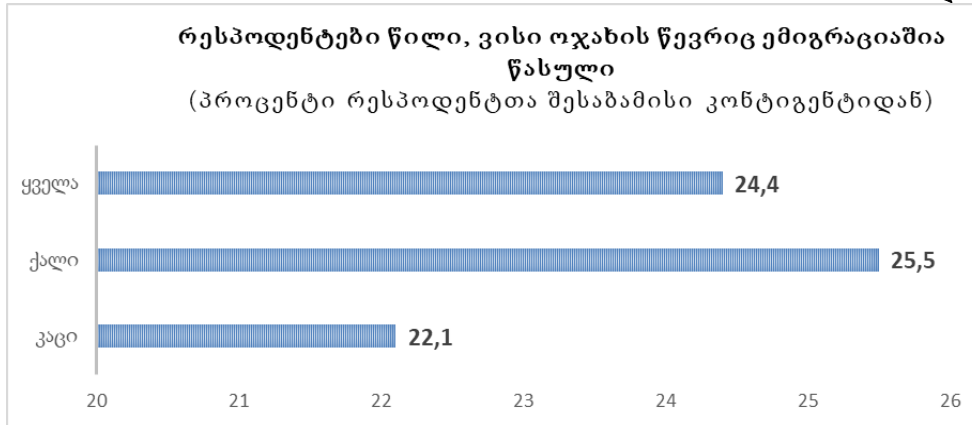

ემიგრაციის მასშტაბები და გენდერული პროფილი

საქართველოს მოსახლეობა 1990-იანი წლების დასაწყისთან შედარებით დაახლოებით 1/3-ით შემცირდა. ეს შემცირება რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა:

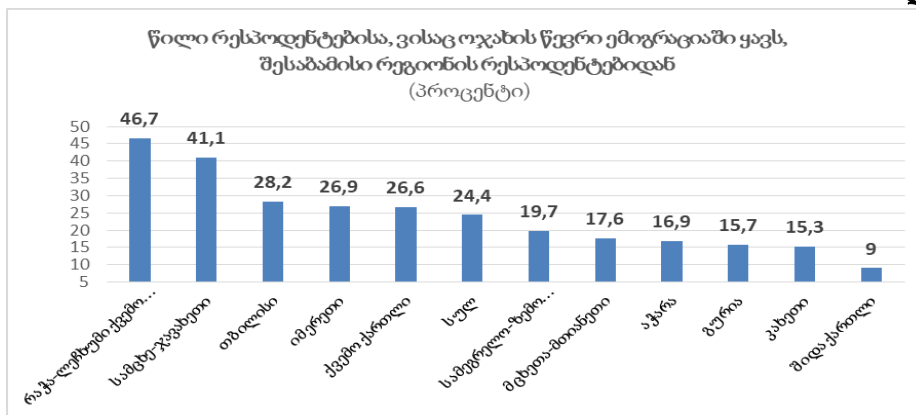
- ა) განხორციელდა ისტორიულ სამშობლოში საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლების დაბრუნება;
- ბ) არაკონტროლირებად ტერიტორიებზე ჩარჩენილი მოსახლეობის ქვეყნის მოსახლეობის სათვალავიდან ამოგდებით;
- გ) ქვეყნიდან ეკონომიკური მიზეზებით ემიგრაციული ტალღის გამო;
- დ) საქართველოში ეკონომიკური პირობების მკვეთრი გაუარესების გამო 1990-იან წლებში, შობადობის დონის მკვეთრი დაცემა.

გამოკითხვამ აჩვენა, რომ ყოველ მეოთხე რესპოდენტის ოჯახის ერთი ან რამდენიმე წევრი ემიგრაციაში იმყოფება.

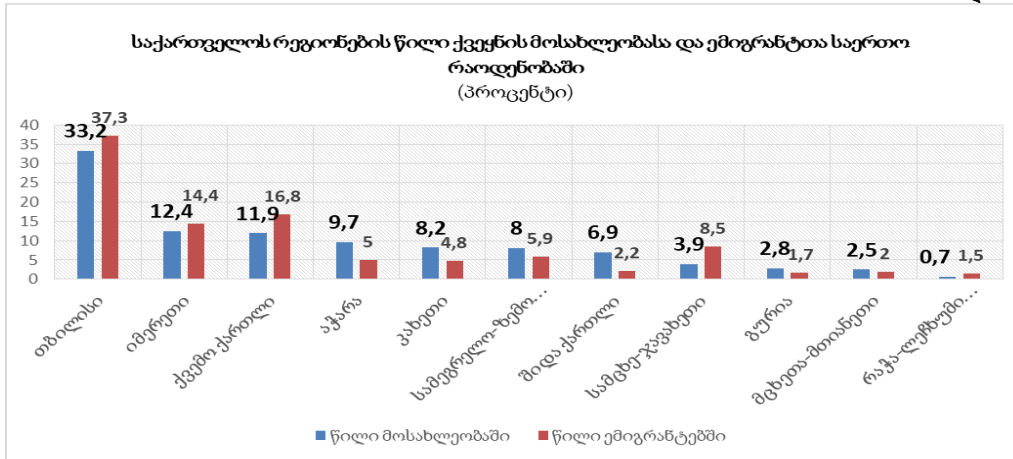
ასეთი რესპოდენტების წილი ყველაზე მაღალია 15-29 წლის ქალ რესპოდენტთა შორის (27.5%), ხოლო ყველაზე დაბალი – 40-49 წლიან მამაკაცებში (19.4%). ზოგადად, რესპოდენტთა ასაკის მატებასთან ერთად, რამდენადმე კლებულობს მათი ოჯახის წევრის ემიგრაციაში ყოფნის სიხშირე. თუ 15-29 წლიან რესპოდენტების 25.8 პროცენტს ყავს ემიგრანტი ოჯახის წევრი, 30-39 წლიანებიდან – 23.8 პროცენტს, ხოლო 40-49 წლიანებიდან – მხოლოდ 22.4 პროცენტს.

ემიგრანტი ოჯახების წევრები პროცენტულად ყველაზე მეტი ყავთ რესპოდენტებს რაჭა-ლეჩხუმიდან და ქვემო სვანეთიდან (46.7%), ყველაზე ნაკლები კი – შიდა ქართლელ რესპოდენტებს (9.0%). ამ მხრივ საშუალო რესპუბლიკურ მაჩვენებელზე მაღალი მაჩვენებელი იყო თბილისში, იმერეთში, სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში.

ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულების მიხედვით, წილი ემიგრანტების საერთო რაოდენობაში მოსახლეობაში წილთან შედარებით, უფრო მაღალი აქვთ თბილისს, იმერეთს, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთს, სამცხე-ჯავახეთს, ქვემო ქართლს. დანარჩენ რეგიონებში ფიქსირდება საპირისპირო ტენდენცია, რაც კარგად წარმოაჩენს რეგიონების მიხედვით ემიგრაციის მასშტაბებსა და სიმწვავეს.

საკმაოდ მაღალი ალბათობით არსებობს უკუპროპორციული დამოკიდებულება ქვეყნის რეგიონების მიხედვით ემიგრაციის მასშტაბებსა და შობადობის დონეებს შორის. ამის კარგ მაგალითს წარმოადგენს რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი, სადაც ყოველ მეორე რესპოდენტს ოჯახის ერთი ან რამდენიმე წევრი ყავს ემიგრაციაში, შობადობის დონე კი მოკვდაობის მაჩვენებელს 2.6-ჯერ ჩამორჩება (2023 წ.: დაბადება – 226, გარდაცვალება – 580).

გამოკვლევამ დაადასტურა, რომ ემიგრანტთა⁵ საშუალო ასაკი (42.4 წელი) საგრძნობლად აღემატება საქართველოში დარჩენილთა მედიანურ ასაკს (38.4 წელი). ამასთან, ემიგრანტი ქალების საშუალო ასაკი 1.6 წლით აღემატება ემიგრანტი მამაკაცების საშუალო ასაკს (შესაბამისად, 42.9 წელი და 41.6 წელი). ფერტილური ასაკის ემიგრანტ ქალებზე (19-49 წლიანებზე) ანუ იმ წლოვანების ქალებზე, როდესაც მათ ახალ სიცოცხლეს უნდა მისცენ დასაბამი, მოდის ემიგრანტ ქალთა 70 პროცენტი (19-49 წელი). შედარებისათვის: 19-70-წლის ქალების საერთო რაოდენობაში 19-49 წლის ქალების რაოდენობა 2023 წელს გაცილებით ნაკლებია – 58.8 პროცენტი. აღნიშნული კვლევით კიდევ ერთხელ დადასტურდა ის, რომ საქართველოში ასეთი დაბალი შობადობის მაჩვენებელი სწორედ აღნიშნული გარემოებით – ფერტილურ ასაკში მყოფ ქალთა მასობრივი ემიგრაციითაც უნდა აიხსნას. ემიგრაციის მასშტაბების და გენდერული პროპორციების გათვალისწინებით, დაახლოებით 200 ათასამდე ფერტილურ ასაკში მყოფი საქართველოს მოქალაქე ქალი იმყოფება შრომით ემიგრაციაში.

აღნიშნულმა კვლევამ კიდევ ერთი გარემოება დააფიქსირა: მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მყოფ 19-70-წლიან მოსახლეობაში 19-49 წლიანი მოსახლეობის წილი როგორც ქალებში, ისე მამაკაცებში, პრაქტიკულად თანაბარია (58.4%), ემიგრანტებში ემიგრანტი ქალების წილი საგრძნობლად აღემატება ემიგრანტი მამაკაცების საერთო რაოდენობას (ემიგრანტებიდან **70.2 პროცენტი ქალებია და 29.8 პროცენტი – მამაკაცი**). ამასთან, ყველაზე აქტიურ (ფიზიკურად და ბიოლოგიურად) ასაკში მყოფი მამაკაცი ემიგრანტების წილი 38.3% საგრძნობლად ჩამორჩება იმავე ასაკის ქალების წილს ემიგრანტ ქალთა საერთო რაოდენობაში (70.0%).

ცხრილი N5

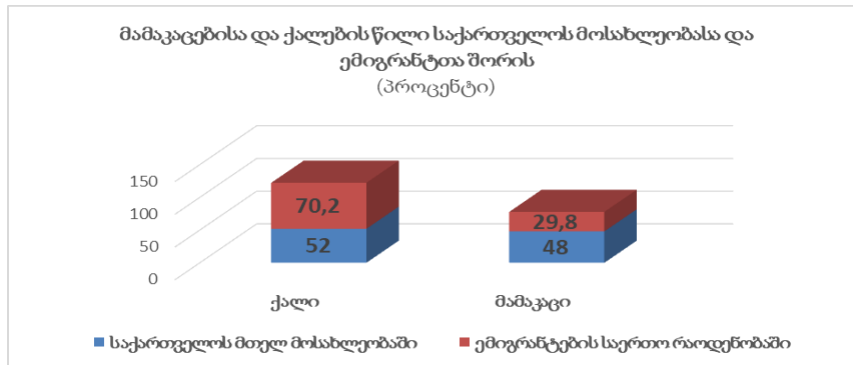
მამაკაცებისა და ქალების წილი საქართველოს მოსახლეობასა და საქართველოდან ემიგრანტებში (%)

	ქალი	მამაკაცი
19-49 წლიანების წილი 19-70-წლიანებში:		
- საქართველოში	58.4	58.4
- ემიგრანტთა შორის	70.0	38.3
ემიგრანტთა საშუალო ასაკი, წელი	42.9	41.6

⁵ აქ საქართველოდან ემიგრანტებში ვგულისხმობთ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებიც საქართველოდან კი არიან სხვადასხვა მიზეზით წასულნი, თუმცა ინარჩუნებენ საქართველოში დარჩენილ ოჯახის წევრებთან და ახლობლებთან ეკონომიკურ და ემოციურ კავშირს. ემიგრანტთა საერთო რაოდენობა გაცილებით მეტია იმ პირების ჩათვლით, რომლებიც „დედაწულიანად“ აიყარნენ და წავიდნენ საქართველოდან და საქართველოში ოჯახის აღარც ერთი წევრი აღარ დარჩათ.

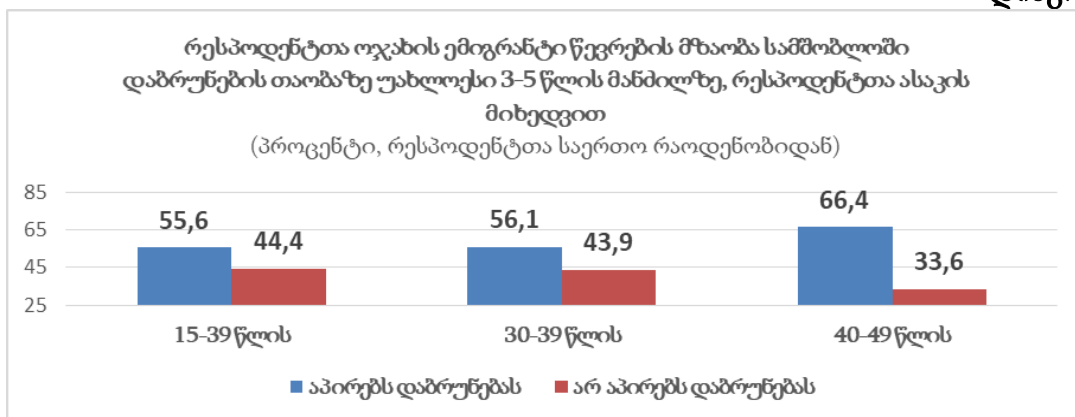
გამოკვლევამ ასევე დაადასტურა, რომ ემიგრანტ-ქალთა რაოდენობა თითქმის 2.4-ჯერ აღემატება ემიგრანტ მამაკაცების რაოდენობას, რაზეც მკაფიო წარმოდგენას ქვემოთ დიაგრამა იძლევა.

დიაგრამა N15

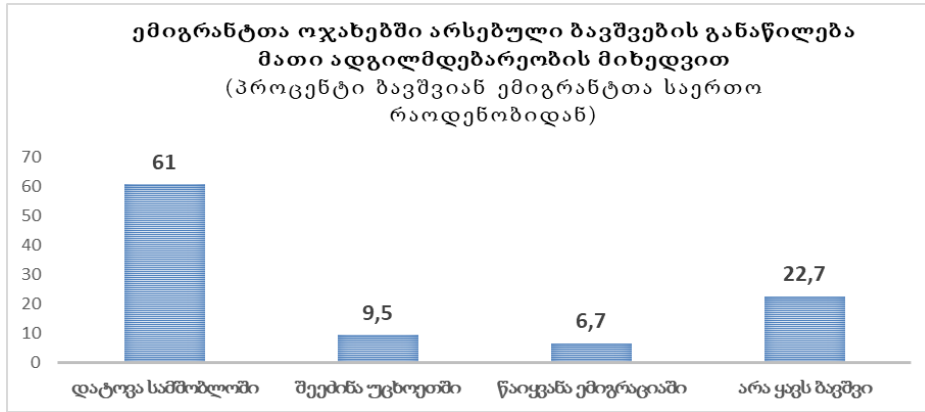

მსოფლიო მიგრაციის სტატისტიკა და ისტორია ადასტურებს, რომ ემიგრანტთა ნახევარი ვეღარ (აღარ) ბრუნდება თავის სამშობლოში, ისინი თანდათან ასიმილირდებიან მიმღებ ქვეყანაში, ღებულობენ ამ ქვეყნის ცხოვრების წესს, კულტურას, მოქალაქეობას... ამ ასპექტით, ქართველი მიგრანტების მდგომარეობა, საქართველოს ეროვნული და დემოგრაფიული ინტერესებიდან გამომდინარე, გამოკვლევის მიხედვით, შეიძლება რამდენადმე უკეთესადაც კი ჩაითვალოს. რესპოდენტთა აზრით, მათი ოჯახის წევრი ემიგრანტების თითქმის 3/5 (58.3%) უახლოესი 3-5 წლის მანძილზე აპირებს სამშობლოში დაბრუნებას. გარკვეული ოპტიმიზმის საფუძველს ამ მხრივ იძლევა ისიც, რომ რაც უფრო მაღალია რესპოდენტთა ასაკი, მით უფრო მაღალია მათი ვარაუდი ემიგრაციიდან ოჯახის წევრების დაბრუნების თაობაზე.

დიაგრამა N16

რესპოდენტთა უცხოეთში მყოფი ოჯახის წევრების უმეტესობა (70.6%) დაოჯახებულია. ამასთან, მათ უდიდეს უმრავლესობას (77.3%) ყავს ბავშვი. სამწუხაროდ, ემიგრანტთა ბავშვების 3/5-ზე მეტი სამშობლოშია დარჩენილი (დატოვებული) ოჯახის სხვა წევრების იმედად. თითქმის ყოველი მეათე ბავშვი ემიგრანტთა ოჯახებში უცხოეთშია დაბადებული, ხოლო ყოველი მეექვსე – უცხოეთში იმყოფება თავის ემიგრანტ მშობლებთან ერთად.

სამშობლოში დატოვებული ბავშვების წილი განსაკუთრებით მაღალია მცხეთა-მთიანეთში (85.7%), იმერეთში (79.4%), შიდა ქართლსა და გურიაში (75-75% თითოეულში), სამცხე-ჯავახეთში (74.4%), შედარებით დაბალი კი – ქვემო ქართლსა (47.9%) და სამეგრელო-ზემო სვანეთში (42.3%). უცხოეთშია დაბადებული კახეთიდან ემიგრანტების ყოველი მეხუთე ბავშვი (20.0%), თბილისიდან ემიგრანტების ყოველი მეშვიდე ბავშვი (13.7%), გურიიდან ემიგრანტების – ყოველი მერვე ბავშვი (12.5%).

სერიოზულ პრობლემას წარმოადგეს ის გარემოებაც, რომ ემიგრანტებს ან მაშინვე, ან წასვლიდან გარკვეული დროს შემდეგ ასევე მიყავთ უცხოეთში თავიანთი შვილები. ემიგრანტთა ოჯახებში ბავშვების საერთო რაოდენობაში სამშობლოდან გაყვანილი ბავშვების წილი შეადგენს სამეგრელო-ზემო სვანეთში – 19.2 პროცენტს, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში – 16.7 პროცენტს, შიდა ქართლში – 12.5 პროცენტს, ქვემო ქართლში კი – 11.0 პროცენტს.

ემიგრაციაში მყოფი პირების რაოდენობის, მათი უცხოეთში ყოფნის ხანგრძლივობისა და ემიგრანტთა ოჯახებში ბავშვების რაოდენობის გათვალისწინებით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ უცხოეთში ემიგრაციაში წასული ჩვენი თანამემამულეების ოჯახებში 200 ათასზე მეტი ბავშვია დაბადებული.

დასკვნა

კვლევის შედეგები, რესპოდენტებისაგან მიღებული პასუხები, ისევე, როგორც მიმდინარე ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები, ცალსახად ადასტურებენ დემოგრაფიული ვითარების სიმძიმეს საქართველოში.

რეპროდუქციული ასაკის ქალთა ¼-ზე მეტი ემიგრაციაში იმყოფება, ხოლო ქვეყანაში დარჩენილთა უმრავლესობის დემოგრაფიული ქცევის მოდელი მათივე ოჯახების წევრთა რიცხოვნობის მარტივი არწარმოებისთვისაც კი აღარაა საკმარისი.

თვალში საცემია, რომ რესპოდენტთა თითქმის ნახევარის ოჯახში არც ერთი 16 წლამდე ასაკის ბავშვი არა ყავთ, ხოლო იმ ოჯახებში სადაც ყავთ, მათი რაოდენობა დაახლოებით 1.4-ჯერ ჩამორჩება იმ რაოდენობას, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის მარტივ კვლავწარმოებას. მართალია, თავად რესპოდენტების აზრით, მათ ოჯახებში ბავშვთა სასურველი რაოდენობა აღემატება ფაქტობრივ რაოდენობას, თუმცა ეს მაინც არ არის საკმარისი მოსახლეობის არა თუ გაფართოებული, არამედ მარტივი აღწარმოებისთვისაც კი. ასეთ პირობებში შობადობის ზრდის ხელშემშლელ ფაქტორად თვალშისაცემი ხდება საზოგადოების კონსერვატიზმი და დამოკიდებულება ქორწინების გარეშე ბავშვების გაჩენისადმი.

საგანგაშოდ მაღალია სხვაობა (5 წელზე მეტი!) ქვეყანაში ქორწინების ფაქტობრივ საშუალო ასაკსა და რესპოდენტების მიერ დასახელებულ ოპტიმალურ ასაკს შორის. აღნიშნულის მრავალ მიზეზთაგან ეკონომიკური მდგომარეობა უნდა მიჩნეულ იქნას ქორწინების გადავადებისა და ზოგადად, მისგან თავშეკავების ძირითად მიზეზად.

გამოკითხვამ დააფიქსირა საზოგადოებრივი მორალისა და ფასეულობების სისტემაში კონსერვატიული მუხტის ერთგვარი შესუსტება, რაც გამოიხატება ქორწინების იურიდიულად გაფორმების აუცილებლობის მნიშვნელოვან განსხვავებაში ასაკობრივი და ტერიტორიული ნიშნით. ახალგაზრდებში აღნიშნულ აქტის აუცილებელ გაფორმებას მაღალ ასაკობრივ ჯგუფთან შედარებით 1.3-ჯერ, ხოლო თბილისში საქართველოს დანარჩენ რეგიონებთან შედარებით – 1.5-ჯერ ნაკლები მხარდამჭერი ყავს.

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ქართული საზოგადოების ერთერთ გამორჩეულ და მწვავე საკითხად იქცა მოსახლეობის ემიგრაცია, ძირითადად – ეკონომიკური მიზეზებით. ის, რომ საქართველოდან ყოველი მეოთხე ოჯახის ერთი ან რამდენიმე წევრი უცხოეთში იმყოფება, ქმნის ასეთი არასრული და ხანგრძლივი დროის მანძილზე ცალ-ცალკე ცხოვრებით გამოწვეულ დროში განვრცობით სერიოზულ ფსიქო-სოციალურ პრობლემებს როგორც ემიგრანტებში, ისე სამშობლოში დარჩენილ ოჯახის წევრებში, გაუცხოების, ქვეყანაში დარჩენილი ოჯახის წევრების ემიგრანტისადმი უტილიტარული დამოკიდებულების ფორმირებას... აღნიშნულთან ერთად, მასობრივი ემიგრაცია, რომლის დიდი ნაწილი შრომისუნარიან, ეკონომიკურად აქტიურ ასაკშია, ქმნის კიდევ ერთ დამატებით პრობლემას: იმის გამო რომ ემიგრანტთა არანაკლებ 70 პროცენტი ქალია, ხოლო ამ უკანასკნელთაგან სჭარბობენ ფერტილურ ასაკში მყოფნი. ეს მნიშვნელოვნად ამცირებს საქართველოში დარჩენილი მოსახლეობის აღწარმოების, რეპროდუქციის პოტენციალს. ემიგრაციის ხანგრძლივი დროის გამო ასეთ ოჯახებში 16 წლამდე ბავშვებიდან ყოველი მეათე უკვე უცხოეთშია დაბადებული, ამჟამად უცხოეთში – საკუთარ ემიგრანტ მშობლებთან/მშობელთან იმყოფება საქართველოდან ემიგრირებული ოჯახების ყოველი მეექვსე ბავშვი. სამწუხაროდ, ასეთი ოჯახების ბავშვთა უდიდესი ნაწილი – 60 პროცენტზე მეტი – დატოვებულია ოჯახის სხვა წევრებისა და ნათესავების იმედად, რაც ასეთ ბავშვებს სერიოზულ პრობლემებს უქმნის ფსიქიკური მდგრადობის, ფასეულობათა ფორმირებისა და სოციალიზაციის მხრივ.

აღნიშნული ვითარება, აგრეთვე ის გარემოება, რომ საქართველო თავის სახმელეთო მეზობლებთან შედარებით მოსახლეობის მედიანური ასაკით ყველაზე ხანდაზმულად გამოიყურება, ხოლო მოსახლეობის სიმჭიდროვით – ყველაზე გამეჩხერიანებულ ტერიტორიად, ზრდის ქართველი მოსახლეობის თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის ეგზისტენციურ საფრთხეს.

აღნიშნული მდგომარეობის გამოსწორების, აღწერილი დემოგრაფიული კოლაფსის დაძლევის ძირითადი ბერკეტი სახელმწიფოს ხელშია. ეკონომიკის სწრაფი განვითარება, მაღალი დამატებული ღირებულების შემქმნელი სამუშაო ადგილების მნიშვნელოვანი ზრდა, ეფექტიანი, მოსახლეობის ინტერესებზე მორგებული აქტიური სოციალური და დემოგრაფიული პოლიტიკა ის ფაქტორებია, რომლებიც ხელს შეუწყობენ მძიმე დემოგრაფიული და მიგრაციული ფონის შემობრუნებას პოზიტიური მიმართულებით. ამასთან, ქვეყნის მოსახლეობასაც, თავისი თვითშენახვისა და გადარჩენის ინსტინქტის საფუძველზე, ასევე შესწევს უნარი თავისი თვალსაჩინო წვლილი შეიტანოს ამაში – საკუთარი ყოფის, არსებობისა და განვითარების უზრუნველყოფისა და უსაფრთხოების პირობების გაუმჯობესებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გაეროს განვითარების პროგრამა; სამსონ ურიდია და სხვ.; თბ., 2004 – 483 გვ.
2. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ჩატარებული სოციოლოგიური გამოკვლევების მასალები, 2023 წ.
3. <https://www.geostat.ge>

Avtandil Sulaberidze
Joseph Archvadze
Vladimir Sulaberidze

DEMOGRAPHIC COLLAPSE IN GEORGIA

Summary

The survey showed that the average income of respondent families is noticeably higher than the corresponding average for Georgian households (1,934 lari and 1,500 lari, respectively). At the same time, the average income of the families of female respondents is approximately 200 lari less compared to the income of male respondents (1800 lari and 2000 lari, respectively).

The high economic stratification of modern Georgian society was confirmed. - Only every 25th resident can be classified as rich, while almost every fourth person can be classified as poor.

The living wage assessed by respondents is 4.3 times higher than the official living wage in the country.

The marital status and status of respondents changes with age: if only 22.3% of respondents aged 15-29 were married, then among those aged 40-49 they were 77.8%. Among singles, the situation is the opposite: 74.6% among 15-29 summer respondents are in this status and only 7.1% among 40-49 summer respondents.

43% of respondents are not married for various reasons. 13.3% of respondents are in a de facto civil marriage, not secured by a corresponding legal or church agreement. Moreover, more than half of the respondents were in both civil and church marriages. Of every four legally established marriages, three are also supported by a corresponding certificate from the church.

The survey showed high tolerance of society towards the registration of a legal marriage. Only less than half of respondents (48.3%) are in favor of consolidating marriage with a legal certificate.

The number of those who believe that religion matters when choosing a spouse is 3.3 times higher than the number of those who do not consider this to be an obstacle to marriage (59.7% and 18.2%, respectively).

The survey found a marked difference between the best age for women to get married and the actual age at first marriage. For women to get married, the optimal age for marriage was considered 24.2 years by male respondents, and 24.7 years by female respondents; in fact, the average age of a woman entering into marriage for the first time is 29.4 years.

In recent years, there has been an increase in the age at marriage - compared to 2000, it has increased for women from 24.7 years to 29.4 years, and among men - from 28.4 years to 31.9 years. At the same time, there is also an increase in formalization of relations with representatives of the opposite sex, evasion of duties and responsibilities to family obligations.

Almost a third of unmarried respondents (31.8%) expressed their readiness to start a family in the next five years.

One of the hindering factors in creating a family is the lack of a desired partner. At the same time, the main reason for postponing marriage is economic conditions. – 2/3 of respondents named this reason as the main reason for delayed marriages.

According to respondents, the optimal number of children in a family is 2.74, which is significantly ahead of not only the average number of children in respondents' families (1.45), but also the minimum level of children on average per woman for simple population reproduction (2.15).

Public morals and attitudes are noticeably more tolerant of relationships between an unmarried woman and a man than to the birth of children by an unmarried woman (34.0% and 19.4%, respectively). At the same time, the lower the level of the urban population in the total population of the region, the more categorical the population's judgments and their attitudes towards extramarital affairs with a man of an unmarried woman, as well as towards the birth of children. The survey showed that every fourth respondent has one or more family members in exile.

The average age of a female emigrant is 1.6 years ahead of the age of a male emigrant (42.9 years and 41.6 years, respectively). Women account for 70.2% of emigrants, respectively, men - 29.8%.

More than 3/5 of the children of emigrants remain in their homeland in the care of other family members and loved ones. Almost every tenth child in such families was born in a foreign land.

After the restoration of Georgia's independence outside the homeland, more than 200 thousand children were born into emigrant families.

თეიმურაზ შენგელია

ბიზნესში ინდივიდუალური ქცევის მოტივების კვლევა სქესობრივი განსხვავების გათვალისწინებით

ანოტაცია. ქართულ საზოგადოებაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების პირობებში ძირეულ ცვლილებებს განიცდის ბიზნესურთიერთობანი. ეს ცვლილებები აისახა ახალი სოციალური ჯგუფის - ბიზნესის სფეროს წარმომადგენლების გაჩენასთან, რომლებიც წარმოადგენენ ახალი კულტურული ფასეულობების, ნორმებისა და იდეების მატარებლებს. ბიზნესის სფეროს წარმომადგენლების სოციალური მახასიათებლების, კერძოდ, სხვა ადამიანების მიმართ მათი დამოკიდებულების შესწავლა ბოლომდე დაუდგენელ სამეცნიერო პრობლემად რჩება. ქალების მზარდი რაოდენობის ჩართვა ბიზნესში აქტუალურს ხდის მათი ბიზნესთავისებურებების კვლევას. შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად არ არსებობს კვლევები, რომლებიც ეხება ბიზნესის სფეროში ქალებისა და მამაკაცების სოციალური მახასიათებლების შედარებით ანალიზს. ამავდროულად, ასეთი კვლევების ჩატარება მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ ისინი იძლევა შესაძლებლობას დავადგინოთ ბიზნესის სფეროში სქესობრივი განსხვავების გათვალისწინებით ინდივიდუალური ქცევის მოტივები.

შესავალი

ბიზნესის სფეროს წარმომადგენლების პიროვნული თვისებები არის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მის თავისებურებებზე. ამავდროულად, ბიზნესმენები, როგორც სოციალურ-პროფესიული ჯგუფი საკმაოდ მრავალფეროვანი და მრავალმხრივია, რაც განისაზღვრება მრავალი ფაქტორით: ბიზნესსაქმიანობის კონკრეტული სფეროთი, ბიზნესის განვითარების ხარისხითა და მეწარმეების ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური მახასიათებლებით. ის ასევე მოიცავს სოციალური თავისებურებებს, რომელიც ყალიბდება საზოგადოების ცხოვრების პროცესში და გულისხმობს კონკრეტულ კულტურულ გარემოში მამამრობითი და მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების მიერ გადაწყვეტილებების მიღებისა და ქცევის განსხვავებულ მოდელებს. ბიზნესმენების დამოკიდებულება მათი საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტზე არის ეკონომიკური წარმატების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საქართველოში ბიზნესის განვითარების დინამიკაზე. საზოგადოებრივი ცხოვრების პროცესში, ის ასევე გულისხმობს

კონკრეტულ კულტურულ გარემოში სხვადასხვა სქესის წარმომადგენლებისთვის ქცევის განსხვავებული მოდელების შემუშავებას. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული სტერეოტიპებიდან გამომდინარე ბიზნესში მამრობითი და მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების ქცევის აღქმის შესწავლა.

ქართველი და უცხოელი მეცნიერების მიერ ჩატარებული კვლევების ანალიზმა (Shengelia 2017, Bem 1981, Chafetz 1978, Berishvili 2015, Timothy 1957) გამოავლინა იმ მიდგომების ფართო სპექტრი, რომლებიც დომინირებენ მეცნიერებაში მამაკაცისა და ქალის ბიზნესსაქმიანობის, მათ შორის სოციალური ურთიერთობებისა და სოციოკულტურული სივრცის შესწავლის პროცესში. ამრიგად, ბიზნემენტა ქცევის ანალიზი, სხვა ფაქტორებთან ერთად გულისხმობს ქალისა და მამაკაცის ქცევის მოტივების შესწავლას.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ბიზნესის სფეროს წარმომადგენლების სქესის მიხედვით განსაზღვრული სოციო-კულტურული თავისებურებების გამოვლენა.

ამ მიზნის მისაღწევად საჭირო იყო შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტა:

- ემპირიული კვლევის პროგრამის შემუშავება;

- კვლევაში გამოსაყენებელი მეთოდების დადგენა;

- მონაცემთა პირველადი სტატისტიკური დამუშავება (ძირითადი მონაცემების საშუალო სიდიდეების გამოთვლა, მახასიათებლებში სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი და უმნიშვნელო განსხვავებების დადგენა);

- ბიზნესის სხვადასხვა სქესის წარმომადგენლების სოციო-კულტურულ მახასიათებლებში განსხვავებების იდენტიფიცირება.

კვლევის პროცესში ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებულ იქნა რამოდენიმე ჰიპოთეზა.

ზოგადი ჰიპოთეზა:

H-არსებობს სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავებები ბიზნესის სფეროში მოღვაწე ქალებისა და მამაკაცების სოციო-კულტურულ მახასიათებელში.

სპეციფიური ჰიპოთეზები:

H1. ბიზნესის სფეროში მოღვაწე სხვადასხვა სქესის წარმომადგენლების მოტივაციის სტრუქტურა განსხვავებულია: მამაკაცებს, ქალებთან შედარებით, აქვთ უფრო გამოხატული სურვილი უზრუნველყონ უსაფრთხო ფინანსური მდგომარეობა და თვითრეალიზაციის შესაძლებლობა, ქალებისთვის კი მნიშვნელოვანია დამოუკიდებლობა და სამუშაოს სარგებლიანობა.

H2. სქესობრივი ნიშნის მიხედვით არსებობს განსხვავებები ბიზნესის სფეროს წარმომადგენლების დამოკიდებულებაში რისკისა და კონკურენციის მიმართ, კერძოდ, ბიზნესში მოღვაწე მამაკაცებს უფრო პოზიტიური დამოკიდებულება აქვთ რისკისა და კონკურენციის მიმართ, ვიდრე ქალებს.

H3. კონფლიქტურ სიტუაციებში ქცევითი სტრატეგიების უპირატესობებში არსებობს განსხვავებები - კერძოდ, მამაკაცებს აქვთ კონკურენციისკენ მიდრეკილება, ე.ი. აქტიური სტრატეგია; ქალები უფრო ხშირად ავლენენ ადაპტაციის უნარს, რაც შეესაბამება პასიურ სტრატეგიას.

H4. სხვებთან ურთიერთობისას მამაკაცები ავლენენ თვითრეალიზაციის უფრო დიდ სურვილს, თავდაჯერებულობას, საკუთარი თვალსაზრისის დაცვისკენ მიდრეკილებას. ბიზნესში მოღვაწე ქალებს კი ახასიათებთ სხვების დახმარების,

ნდობის მოპოვების მოთხოვნილება, კონფორმიზმი და განვითარებული პასუხისმგებლობის გრძნობა.

კვლევის პროცესში შერჩეული გენერალური ერთობლიობა შეადგენდა 112 ადამიანს, მათ შორის 63% იყო მამაკაცები, ხოლო 49% ქალები, რომლებიც დასაქმებული იყვნენ ბიზნესის სხვადასხვა სფეროში. კვლევის გეოგრაფია შემოიფარგლა საქართველოს უმსხვილესი ინდუსტრიული ცენტრებით. ჩატარდა: ქ. თბილისში, ქ. ქუთაისში და ქ. ბათუმში. კვლევა შეეხო სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებსა და ბიზნესის სექტორებს (წარმოება, მომსახურება, საბითუმო და საცალო ვაჭრობა, საბანკო საქმე, საშუაშალო მომსახურება და სხვა).

ბიზნესმენტა სოციალური მახასიათებლების შესწავლის პროცესში გამოყენებულ იქნა რამდენიმე მეთოდი: მოდერნიზებული სტანდარტიზებული ინტერვიუები შედგებილი კ.ტომასის და რ. კილმანის (Thomas, Kilmann 1974) ტესტის მიხედვით; ტიმოთი ლირის ინტერპერსონალური ურთიერთობების დიაგნოსტიკის მეთოდი (Leary, 1957); სანდრა ბემის კითხვარი (Bem, 1974). კვლევის შედეგების სტატისტიკური დამუშავება განხორციელდა U მეთოდის გამოყენებით მან-უიტნის ტესტით (Mann, Whitney 1947). ხოლო ნიმუშების საშუალო არითმეტიკული დადგინდა სტატისტიკური პაკეტის STATISTICA 6.0 გამოყენებით. ემპირიული ინფორმაციის შეგროვების ძირითად მეთოდს წარმოადგენდა სტანდარტიზებული ინტერვიუ, სპეციალურად შემუშავებული კითხვარის და ინდივიდუალური პიროვნების მახასიათებლების შეფასების სკალების გამოყენებით. შესწავლილი იქნა მეწარმეების ბიზნესსაქმიანობის პირობებთან და ფაქტორებთან დამოკიდებულება. კვლევის შედეგად გამოვლენილი და გაანალიზებულია ისეთი ფაქტორები, როგორცაა: ბიზნესსაქმიანობის მოტივები, რისკისადმი დამოკიდებულება, კონკურენცია, პარტნიორებთან ურთიერთობა.

კვლევის შედეგები

კვლევის პროცესში შემოწმდა ჰიპოთეზა მამაკაცებსა და ქალებს შორის ბიზნეს საქმიანობის მოტივაციაში არსებული განსხვავებების შესახებ. მოტივების სტრუქტურის დასადგენად გამოყენებული იქნა სტანდარტიზებული კითხვარი ბიზნესკვლევის პროგრამიდან.

ცხრილი 1

ბიზნესსაქმიანობის მოტივების მნიშვნელობა მამაკაცებისა და ქალებისთვის

მოტივები	ქალები ბიზნესში	მამაკაცები ბიზნესში
დამოუკიდებლობა	1,91 (2)	2,42 (2)
თვითრეალიზაციის შესაძლებლობა	2,83 (3)	2,51 (3)
მატერიალური უზრუნველყოფა	1,89 (1)	1,61 (1)
სხვებისთვის სარგებლიანობა	5,01 (6)	5,16 (6)
ავტორიტეტის მოპოვების მიდრეკილება	4,52 (4)	4,21 (4)

ადამიანების ხელმძღვანელობის შესაძლებლობა	4,95 (5)	5,00 (5)
--	----------	----------

*პირველი რიცხვი გვიჩვენებს ნიმუშში მოტივის მნიშვნელოვნების საშუალო ხარისხს, მეორე – მინიჭებულ რანგს.

მიღებული მონაცემების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ ბიზნესსაქმიანობის მოტივების სტრუქტურის ზოგადი მახასიათებლები. როგორც მამაკაცების, ასევე ქალებისთვის, „მატერიალური უსაფრთხოების“ მოტივი აღმოჩნდა ყველაზე მნიშვნელოვანი. მეორე ადგილს იკავებს „დამოუკიდებლობის“, მესამეს - თვითრეალიზაციის მოტივი, „ავტორიტეტის მოპოვების სურვილის“ მოტივი მეოთხე ადგილზეა, მეხუთეზე - „ადამიანების მართვის შესაძლებლობა“ მნიშვნელობით ბოლო ადგილზეა „სარგებლიანობა სხვებისთვის“. მიღებული მონაცემები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ბიზნესსაქმიანობის არჩევის მოტივების სტრუქტურა მამაკაცებისა და ქალებში მსგავსია. ამავდროულად, ტენდენციის დონეზე, გამოიკვეთა გარკვეული განსხვავებები მამაკაც და ქალ ბიზნესმენებს შორის მოტივების მნიშვნელობის შეფასებაში. ამრიგად, მამრობითი სქესის წარმომადგენლებისთვის შემდეგი მოტივები აღმოჩნდა უფრო მნიშვნელოვანი: „დამოუკიდებლობა“ და „სარგებლიანობა სხვებისთვის“. მდედრობითისთვის კი მეტი მნიშვნელობა ენიჭება: „მატერიალური უსაფრთხოებას“; „თვითრეალიზაციის შესაძლებლობას“ და „ავტორიტეტის მოპოვების სურვილს“.

კვლევის პროცესში დავადგინეთ ინდიკატორების საშუალო მნიშვნელობები ბიზნესის სფეროში მოღვაწე მამაკაცებსა და ქალებში (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილი 2

კვლევის ინდიკატორების საშუალო მნიშვნელობები ბიზნესის სფეროში მოღვაწე მამაკაცებსა და ქალებში

ცვლადები	ბიზნესჯგუფი	
	კაცები	ქალები
1. კონკურენციისადმი დამოკიდებულება	3,47	3,05
3. რისკისადმი დამოკიდებულება	2,53	2,27
5. რისკის ოპტიმალური დონე	3,41	4,97
6. ოჯახის ცხოვრების დონე	3,55	3,73
7. ბიზნესპარტნიორების საიმედოობა	4,92	4,77
8. სახელმწიფო სტრუქტურებისადმი ნდობა	4,92	4,91
9. ბიზნესსტრუქტურებისადმი ნდობა	4,39	4,23
10. საქმიანი აქტიობის ცვლა	3,89	4,143
11. საკუთარი ბიზნესის ზრდის შესაძლებლობები	5,08	5,32

ბიზნესის სფეროში მოღვაწე მამაკაცებისა და ქალების რისკისადმი დამოკიდებულების შედარებისთვის Mann-Whitney U ტესტის გამოყენებამ აჩვენა, რომ ქალთა ჯგუფმა შეაფასა რეალური და ოპტიმალური რისკის ხარისხი ბევრად უფრო მაღლა, ვიდრე მამაკაცებმა. ამრიგად, მეწარმე ქალებს მიაჩნიათ, რომ ისინი მუშაობენ უფრო დიდი რისკის პირობებში, ვიდრე მამაკაცებს. ზოგადად, ბიზნესის სფეროში მოღვაწე ქალებისა და მამაკაცების დამოკიდებულება რისკისადმი ასახავს შემდეგ ტენდენციას: მამაკაცებში ჭარბობს რისკის მიმართ ნეიტრალური და ნეგატიური დამოკიდებულება, ქალებში კი ნეგატიური და ძალიან ნეგატიური დამოკიდებულება. მეწარმე ქალებს უფრო უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ რისკის მიმართ და ამავდროულად, მამაკაცებთან შედარებით მათ მიერ რეალური რისკის შეფასება უფრო მაღალია.

ცხრილი 3

ბიზნესის სფეროში დასაქმებულ მამაკაცებსა და ქალებს შორის რეალური და ოპტიმალური რისკის ხარისხის შეფასება (საშუალო რეიტინგები 10-ბალიანი სკალაზე)

რისკის სახეობა	მამაკაცები	ქალები
რეალური	4,92	5,41
ოპტიმალური	3,41	4,97

ბიზნესის სფეროში დასაქმებულ ქალებსა და მამაკაცებს შორის კონკურენციისადმი დამოკიდებულების ანალიზმა აჩვენა, რომ ზოგადად, გამოკითხული რესპონდენტების კონკურენციის მიმართ დამოკიდებულება ზომიერად დადებითია. ამასთან, მამაკაცთა ჯგუფში კონკურენტული ურთიერთობები და კონკურენცია სხვა ადამიანებთან უფრო დადებითად ფასდება, ვიდრე ქალთა ჯგუფში. მამაკაცები უფრო ხშირად აღნიშნავენ, რომ ურჩევნიათ კონკურენტულ გარემოში ცხოვრება და მუშაობა (ამ აზრს გამოთქვამს რესპონდენტთა თითქმის ნახევარი). ქალები უმეტესად აღნიშნავენ კონკურენციის მიმართ ნეიტრალურ დამოკიდებულებას და უფრო ხშირად ვიდრე მამაკაცები აღნიშნავენ, რომ არ მოსწონთ კონკურენცია (იხ. ცხრილი 4).

ცხრილი 4

ბიზნესის სფეროში დასაქმებულ ქალებსა და მამაკაცებს შორის კონკურენციისადმი დამოკიდებულება (პროცენტებში)

კონკურენციისადმი დამოკიდებულება	მამაკაცები	ქალები
ძალიან უარყოფითი	0	4,8
უარყოფითი	10,7	13,6
ნეიტრალური	44,7	63,6
დადებითი	28,9	9
ძალიან დადებითი	15,7	9

ეს მონაცემები ადასტურებენ, რომ ზოგადად მამაკაცებს უფრო დადებითი დამოკიდებულება აქვთ კონკურენციის მიმართ, ვიდრე ქალებს. ამავდროულად, ჩვენი ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ არსებობს განსხვავებები ბიზნესის სფეროში დასაქმებულ მამაკაცებს და ქალებს შორის რისკისა და კონკურენციისადმი დამოკიდებულებაში, კვლევის შედეგებით, მხოლოდ ნაწილობრივ დადასტურდა.

ბიზნესსაქმიანობის მახასიათებლების შედარებისას, მამაკაცებისა და ქალების შეფასებებში სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავებები არ დაფიქსირებულა (იხ. ცხრილი 5)

ცხრილი 5

მამაკაცებისა და ქალების ბიზნეს საქმიანობის სხვადასხვა მახასიათებლების შეფასების საშუალო მნიშვნელობები (ქულები 5-ბალიანი სკალაზე: 1-უარყოფითი, 5-დადებითი)

ბიზნესსაქმიანობის მახასიათებლები	მამაკაცები	ქალები
საქმიანი აქტიურობის ხარისხი	4,74	5,27
დღეისათვის წარმატებული საქმიანობა	4,68	5,14
შედეგებით კმაყოფილება	4,24	4,50
საკუთარი შესაძლებლობების შეფასება	5,08	5,32
კონკურენტუნარიანობის შეფასება	4,84	4,86

ამ მაჩვენებლების შეფასებები ოდნავ მაღალი აღმოჩნდა მეწარმე ქალებში. მიღებული მონაცემები ცხადყოფენ ქალების ბიზნეს საქმიანობის თვითშეფასებების პოზიტიურ დინამიკას, რომლებიც ახლოსაა მამაკაცებთან. ეს მიუთითებს ბიზნესის სფეროში დასაქმებულთა ახალი ჰომოგენური ჯგუფის ჩამოყალიბებაზე, რომელიც ხასიათდება მამაკაცებსა და ქალებს შორის დიდი მსგავსებით და მცირე განსხვავებებით.

ამ კვლევის განსაკუთრებული მიზანი იყო ბიზნესის სფეროში დასაქმებულთა შორის ინტერპერსონალური ურთიერთქმედების მახასიათებლების გამოვლენა. ამ პრობლემის გადასაჭრელად ჩატარდა მამრობითი და მდედრობითი სქესის ნიმუშებიდან მიღებული მონაცემების შედარებითი ანალიზი K. Thomas, T. Leary და S. Bem მეთოდებით.

ორივე შესწავლილ ჯგუფში, კონფლიქტის დროს ქცევის ყველაზე ხშირად სასურველი სტრატეგია არის კომპრომისი, მეორე ყველაზე გამოხატული სტრატეგია არის თანამშრომლობა, რასაც მოსდევს კონკურენცია, ხოლო თავიდან აცილება და ადაპტაცია შედარებით ნაკლებად არის გამოხატული. ამავდროულად, მამრობითი და მდედრობითი სქესის წარმომადგენლების შედარებისას გამოვლინდა გარკვეული განსხვავებები. ასე მაგალითად, მამაკაცები უპირატესობას ანიჭებენ კონკურენციას და კომპრომისს, ხოლო ქალები თანამშრომლობას, აცილებას და ადაპტაციას (იხ. ცხრილი 6). თუმცა, ეს განსხვავებები არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი და ასახავს მხოლოდ ზოგად ტენდენციად.

მეწარმე მამაკაცებსა და ქალებს შორის კონფლიქტის მოგვარების მეთოდები (ქულები 10-ბალიანი სკალაზე: 1-უარყოფითი, 10-დადებითი)

კონფლიქტის გადაჭრის გზები	მამაკაცები	ქალები
ქიშპობა	6,10	5,63
თანამშრომლობა	6,34	6,63
კომპრომისი	7,52	6,77
თავიდან აცილება	5,65	5,77
დათმობა	4,07	4,59

ჩატარებული DME ტესტის დიაგნოსტიკური შედეგების ანალიზი ავლენს როგორც მსგავსებებს, ასევე განსხვავებებს ორი საკვლევი ჯგუფის ინტერპერსონალური ურთიერთობების სტილში. ორივე ჯგუფში ინტერპერსონალური ურთიერთობების ყველაზე გამოხატული ტიპებია: ავტორიტეტული ლიდერი, დამოუკიდებელი - დომინანტი და პირდაპირი - აგრესიული. ყველაზე ნაკლებად გამოხატულია მორჩილი - მორცხვი - დამოკიდებული ტიპები.

ამავდროულად, მამაკაცების ჯგუფში უფრო გამოხატულია დამოუკიდებელი - დომინანტური ტიპი (ავლენს ინტერპერსონალური ურთიერთობების ისეთ სტილს, როგორცაა - თავდაჯერებული, დამოუკიდებელი, კონკურენტუნარიანი) და პირდაპირი - აგრესიული ტიპი (ავლენს ისეთ მაჩვენებლებს, როგორცაა - გულწრფელობა, სპონტანურობა, პირდაპირობა, მიზნის მიღწევის შეუპოვრობა) ინტერპერსონალური ურთიერთობები (განსხვავებები სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია) (იხ. ცხრილი 7).

მამაკაცი და ქალი მეწარმეებს შორის ინტერპერსონალური ურთიერთქმედების თავისებურებები (ქულები 10-ბალიანი სკალაზე: 1-უარყოფითი, 10-დადებითი)

მაჩვენებლები	მამაკაცები	ქალები
ლიდერობისადმი დამოკიდებულება	8,86	7,95
დამოუკიდებელი	6,73	5,40
პირდაპირი-აგრესიული	6,15	4,81
სკეპტიკური	4,75	3,54
მორჩილი	3,18	3,00
დამოკიდებული	3,07	3,18
თანამშრომლობისადმი მიდრეკილი	5,15	4,95
პასუხისმგებლიანი	4,77	4,97

მეწარმე ქალთა ჯგუფში დამოკიდებული - მორჩილი (სხვების დახმარებისა და ნდობის საჭიროება, მათი აღიარება) და პასუხისმგებელი (სხვების დახმარების გამოვლენილი სურვილი, განვითარებული პასუხისმგებლობის გრძნობა) ინტერპერსონალური ურთიერთობების ტიპები შედარებით უფრო გამოხატულია.

ამრიგად, ამ ანალიზით გამოვლინდა ბიზნესჯგუფისთვის დამახასიათებელი საერთო სოციალურ-პიროვნული მახასიათებლები, რომლებიც გამოიხატება ავტორიტეტული - წამყვანი, პირდაპირი - აგრესიული და დამოუკიდებელი - ინტერპერსონალური ურთიერთობების დომინანტური სტილის მაღალ დონეში და შედარებით დაბალი რეიტინგი აქვს ისეთ ინდიკატორებს, როგორცაა: მორჩილი, დამოკიდებული. განსხვავება მხოლოდ იმაში ვლინდება, რომ სხვებთან ურთიერთობისას მამრობითი სქესის ბიზნესმენები ავლენენ თვითრეალიზაციის უფრო დიდ სურვილს, თავდაჯერებულობას, კონკურენციისკენ მიდრეკილებას (რაც დადასტურდა კ. თომას მეთოდოლოგიის გამოყენებით მიღებული შედეგებით). ე.ი. მათ აქვთ ინტერპერსონალური ურთიერთობების დამოუკიდებელი - დომინანტური და პირდაპირი - აგრესიული ტიპის ინდიკატორები. მეწარმე ქალებს, მამაკაცებზე მეტად, ახასიათებთ დახმარების მოთხოვნილება, ნდობა და მეგობრული დამოკიდებულება, განვითარებული პასუხისმგებლობის გრძნობა.

მე-8 ცხრილში წარმოდგენილი მონაცემებიდან ირკვევა, რომ ორივე საკვლევე ჯგუფში მაღალი მნიშვნელობები იქნა ნაპოვნი როგორც მასკულიური, ასევე ფემინისტური თვისებებისთვის. უფრო მეტიც, მეწარმე ქალებში ორივე ინდიკატორის წონა უფრო მაღალი აღმოჩნდა, ვიდრე მეწარმე მამაკაცებში - 95,18 და 97,45 ქულა. ეს არის მაღალი მაჩვენებელი, რაც საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ეს ჯგუფი ანდროგინია⁶. ისევე, როგორც წინა მაჩვენებლები, ნეიტრალიტეტის მაჩვენებელი ქალმეწარმეებს შორის უფრო მაღალია, ვიდრე მეწარმე მამაკაცებში. სანდრა ბემი თვლიდა, რომ ანდროგინია უფრო დიდ შესაძლებლობებს იძლევა სოციალური ადაპტაციისთვის. ანდროგენული ტიპის ადამიანების დამახასიათებელი ნიშნები უნდა იყოს სიტუაციური მოქნილობა, მიღწევის მოტივაცია, მაღალი თვითშეფასება და სხვა ადამიანებზე გავლენის მოხდენის უნარი.

ცხრილი 8

სქესობრივი როლები ბიზნესში (ქულები 100-ბალიანი სკალაზე)

მაჩვენებლები	მამაკაცები	ქალები
მასკულანური	91,73	95,18
ფემინისტური	95,15	97,45
ნეიტრალური	92,57	97,07

იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენს კვლევაში გამოვლენილი ქალი მეწარმეების სოციალურ-პიროვნული მახასიათებლები, გენდერული როლის მახასიათებლების სიმძიმის თვალსაზრისით (მამაკაცურობა ან ქალურობა), არ შეესაბამება იმ კულტურულ მოლოდინებსა და სტერეოტიპებს, რომლებიც კორელაციაშია ქართველი

⁶ მე-20 საუკუნის 70-იანი წლებიდან ფემინისტური თეორიის კონტექსტში ეს ტერმინი აღწერს ადამიანებს, რომელთა კლასიფიკაცია მკაცრად ქალად ან კაცად შეუძლებელია. ანდროგინია გულისხმობს მამაკაცური და ქალური მახასიათებლების კომბინაციას. ანდროგინიის იდეა არ უარყოფს მათ შორის ბიოლოგიურ სხვაობებს, აქ იგულისხმება თვისობრივი მახასიათებლების ერთობა.

მამაკაცების ან ქალების ქცევასთან. თუმცა, ეს დასკვნა მოითხოვს დამატებით დასაბუთებას შემდგომი კვლევების პროცესში.

დასკვნები

ჩატარებული კვლევის შედეგები მიუთითებენ ბიზნესის სფეროში დასაქმებული საკვლევი ჯგუფების სოციალურ-პიროვნული მახასიათებლების მსგავსებაზე. ამასთან, არსებობს გარკვეული განსხვავებების ბიზნესში დასაქმებულ ქალებსა და მამაკაცებს შორის. ზოგადად მამაკაცებს ახასიათებთ უფრო პოზიტიური დამოკიდებულება კონკურენციის მიმართ, ვიდრე ქალებს. მათი ბიზნესსაქმიანობის მახასიათებლები (კონკურენტუნარიანობა, წარმატების მიღწევის საკუთარი შესაძლებლობები) უფრო მაღალია. მთლიანობაში ბიზნესში მოღვაწე ორივე ჯგუფი პრიორიტეტს ანიჭებს ქცევის აქტიურ სტრატეგიებს. ინტერპერსონალური ურთიერთქმედების სტილი მიდრეკილია დომინანტობისა და დამოუკიდებლობისკენ. ამავდროულად, კვლევით დადგინდა, რომ ბიზნესში მოღვაწე ქალები მრავალი თვალსაზრისით ახლოს არიან მამრობითი სქესის (მასკულინურ) მახასიათებლებთან და მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ტიპური ქალის (ფემინისტური) სტერეოტიპებისგან. რაც მეტყველებს ქართულ ბიზნესში ანდროგინული მახასიათებლების გაჩენაზე. ბიზნესში მოღვაწე მამაკაცებს ახასიათებთ რისკისა და კონკურენციის მიმართ უფრო პოზიტიური დამოკიდებულება, საკუთარი შესაძლებლობების მაღალი შეფასება და კონკურენტუნარიანობა ეკონომიკურ საქმიანობაში, ვიდრე ქალებს. კონფლიქტურ სიტუაციებში, ქალებს აქვთ უფრო მაღალი სოციალურად ორიენტირებული ინტერპერსონალური ურთიერთქმედების სტილი, ვიდრე მამაკაცებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Shengelia T (2017). The Influence of cross-cultural peculiarities of social capital of ethnic groups on business. Modern tendencies of development of economy and economic science. Vol.2
2. Shengelia T., Berishvili Kh (2020). Methodology of social entrepreneurship research and its influence on countries with small economy. International Journal of Social and Humanities Sciences. Vol. 4, Issue 3, Pages 181-190
3. Berishvili Kh (2015). Social-cultural function and role of gender in development of global business. International Journal of Social Sciences. Vol. IV, No. 2
4. Berishvili Kh (2015). The role of gender equality in economic development. *Economie si sociologie*. Numarul 2, Hag. 33-39
5. Berishvili Kh. (2016). Analysis of political and economic environment from the viewpoint of gender equality. *Ecoforum*. Vol.5, No 1
6. Helen P (2002). STATISTICA 6.0 Petrie, British Journal of Mathematical & Statistical Psychology. Vol. 55. (Nov. 2002): 391-392.
7. Mann H. B., Whitney D. R. (1947). "On a Test of Whether one of Two Random Variables is Stochastically Larger than the Other". *Annals of Mathematical Statistics*. 18 (1): 50-60.
8. Timothy L. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality: a functional theory and methodology*. — New York, Ronald Press Co, 1957.
9. Thomas W., Kilmann R. Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. *PsycTESTS Dataset* (1974)
10. Bem S. (1974). "The measurement of psychological androgyny". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1974.P. 155-162.
11. Bem S. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing / *Psychol. review*. № 88. P. 354-364.
12. Chafetz J.S. (1978). *Masculine/feminine or human? An overview of sex roles*. Itaca, P. 38.

**THE STUDY OF MOTIVATIONS OF AN INDIVIDUAL BEHAVIOR IN BUSINESS,
TAKING INTO ACCOUNT THE GENDER DIFFERENCES**

Summary

The results of the research indicate the similarity of social-personal characteristics of the group employed in the field of business. However, there are some differences between women and men employed in business. In general, men have a more positive attitude towards competition than women. The characteristics of their business activities (competitiveness, own ability to achieve success) are higher. Both groups in business as a whole prioritize active behavioral strategies. Interpersonal interaction style tends towards dominance and independence. At the same time, research has established that women in business are in many ways close to male (masculine) characteristics and are significantly different from typical female (feminist) stereotypes. Men working in business are characterized by a more positive attitude towards risk and competition, a high assessment of their own abilities and competitiveness in economic activity than women. In conflict situations, women have a higher socially oriented interpersonal interaction style than men.

**Anna Chechel
Maryna Zelinska
Inna Sorokina**

**PUBLIC DIALOGUE IN SECTION OF
THE MODERN PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM**

Introduction

In the modern world, we are dealing with the fact that public administration systems are constantly faced with changes in the social environment, globalisation, and technological development, and the growing public demand for transparency and accountability of the activities of government bodies at all levels. In this context, public or public dialogue is an extremely important and effective mechanism that contributes to effective and barrier-free interaction between the government and the public, the balance of interests of different population groups, and increasing the efficiency of the entire public administration system. So, the research offered to your attention is devoted to analysing the main aspects of public dialogue, its meaning and influence in modern management systems, prerequisites and circumstances that determine its effective functioning.

Basic aspects of public dialogue

Starting the research, the authors emphasise that public dialogue is a multi-component process. It includes a wide set of communicative and management cases, which, in turn, contain various forms of interaction between citizens, social groups, public organisations, businesses, and state authorities. The central element of public dialogue is the achievement of consensus on important public issues by taking into account different views and interests, as well as the participation of citizens in decision-making processes [1].

It should be noted that one of the important components of social dialogue is precisely that it is aimed at achieving mutual understanding and coordination of interests. This happens through the exchange of opinions, arguments and proposals, where participants express their own position with the subsequent opportunity to take into account the views of others. This approach helps to make decisions that are more balanced and justified and developed on the basis of the real needs and demands of society.

However, social dialogue also performs an important control function, ensuring the transparency and accountability of state authorities. Citizens' participation in administrative processes increases their trust in the state and its institutions and, in turn, their legitimacy and efficiency. In ad-

dition, the dialogue promotes civil society's development, stimulates citizens' activity, and increases government accountability [4].

Analysis of the problem of public dialogue in the modern system of public administration of Ukraine allows us to identify key aspects that significantly impact its effectiveness. The scientific novelty of this research lies in the comprehensive approach to studying the influence of public dialogue on the development of democratic tools, social integration and the effectiveness of state administration, particularly in the conditions of modern challenges caused by war.

Different forms of public dialogue can be applied depending on specific conditions.

Among them, you can highlight:

- public hearings,
- consultations with the public,
- working groups, committees, round tables, public councils, forums,
- implementation of online platforms for discussions and votes.

An important condition for the effectiveness of dialogue is compliance with the principles of openness, transparency, equality of all participants, mutual respect and tolerance.

Dialogue with citizens is an important element of modern public administration and ensures active participation of citizens in the decision-making process. Participation of citizens in dialogue with the state ensures consideration of different points of view, interests, and needs. Also, it increases citizens' satisfaction with state institutions and their trust in them. Thanks to such a dialogue, it is possible to identify and resolve conflicts of interest at an early stage. The dialogue also helps to determine priorities in solving socially significant issues, contributing to the rational use of resources and improving governance. In addition, public dialogue contributes to the development of democratic institutions and processes. It encourages the participation of citizens, increases the level of political culture and awareness of the population, and contributes to the formation of responsible and transparent governance. When citizens participate in state management through dialogue, they feel more involved in decision-making and responsible for the corresponding results [2].

Public dialogue also has great potential for solving social problems such as gender or social inequality, social isolation, and discrimination. It promotes mutual understanding between different social groups and allows them to find common solutions or compromises on important social issues. Thus, public dialogue is a tool for social integration and the stabilisation of society.

Despite the obvious benefits of public dialogue, it faces several challenges and obstacles that can limit its effectiveness.

Lack of trust in state institutions is a key factor limiting the effectiveness of public dialogue. Mistrust arises due to corruption, low transparency and insufficient communication on the part of the state. As a result, public dialogue often takes on a formal character, where citizens perceive their participation in decision-making as insignificant since they do not see the real results of their efforts. This undermines faith in the possibility of influencing political processes and reduces the level of public activity. An example of the lack of trust in state institutions, which limits the effectiveness of public dialogue, can be the situation with public hearings regarding construction in Ukrainian cities. For example, public hearings are often held in Kyiv, where residents can express their opinions on new construction projects. However, due to corruption and lack of transparency in the decisions of local authorities, such hearings are often perceived as a formality.

Residents may raise objections to development because of threats to green areas or increased strain on infrastructure, but their arguments are often ignored. As a result, the development is still approved, even if most citizens oppose it. This gives rise to the feeling that participation in public hearings does not make sense since decisions have already been made in advance, and the consultation process itself is only the appearance of considering public opinion. This leads to an even greater decrease in trust in local authorities and a decrease in citizen participation in future dialogues.

The next challenge is the inequality of participation in the public dialogue. It contributes to the marginalisation of certain social groups, in particular ethnic minorities, people with disabilities and socially vulnerable segments of the population. This distorts the results of the dialogue and limits its potential for social integration.

Another challenge is resource limitations. The lack of adequate funding, human resources and time to organise consultations and discussions reduces the effectiveness of the dialogue and its ability to solve important societal problems.

In addition to mistrust, other challenges need attention, including unequal access to the participation of different social groups and a lack of resources for organising quality dialogue. Let's consider these and other obstacles in more detail to better understand how overcoming them can strengthen public dialogue and increase its effectiveness.

Another obstacle to the development of public dialogue is the low level of citizen involvement and participation. This is due to many factors, including low political culture, a lack of interest in social and political life, and political fatigue. In such a situation, even a well-organized dialogue may not have the desired effect simply because citizens do not actively participate.

Sustainable development involves a balanced approach to the economic, social, and environmental aspects of development. This ensures that the needs of present generations are met without jeopardizing the ability of future generations to meet their needs. In this context, public dialogue plays an important role, as it helps to consider all stakeholders' interests and ensure a balance between different aspects of development.

Thanks to public dialogue, combining economic, social, and environmental development priorities makes it possible to achieve sustainable and long-term results. Citizens' participation in decision-making processes allows consideration of their needs and expectations, which increases the population's satisfaction level and reduces the risks of social conflicts.

In addition, public dialogue promotes the development of environmental awareness and a responsible attitude to natural resources. By discussing environmental problems such as climate change, environmental pollution, depletion of natural resources, etc., public dialogue allows finding joint solutions that contribute to the preservation of the environment and sustainable use of resources [3].

In Ukraine, public dialogue is a relatively new phenomenon that has been actively developing over the past decades. For example, after the Revolution of Dignity in 2013-2014, the number of public initiatives and organisations that began actively interacting with the authorities through public discussions and consultations increased. One of the successful examples is the introduction of the electronic petition system, thanks to which citizens got the opportunity to initiate important issues for discussion at the level of state authorities.

However, the development of public dialogue in Ukraine faces some challenges. In particular, in 2016, a conflict arose in Odesa over constructing the Summer Theatre in the City Garden. Local activists opposed the development and organised protests and public hearings. Despite their efforts, the developer received a construction permit, which increased mistrust of local authorities and the perception of public dialogue as formal [5].

Another example is the decentralisation process that was started in Ukraine in 2014. It envisaged the active involvement of citizens in decision-making at the local level, particularly through the creation of public councils. However, political instability and the lack of systemic support from the state mostly led to the fact that the decisions of local communities were not properly taken into account.

The war on Ukraine's territory led to significant changes in society's structure, increased views of polarisation, and caused significant tension in relations between different social groups. Under these conditions, public dialogue becomes even more important as a tool for reducing social tensions, restoring trust, and promoting society's consolidation.

Overcoming the challenges caused by the war requires further development of democratic institutions, raising the level of public awareness and involvement, and ensuring transparency and accountability of state authorities. Integrating internally displaced persons, war veterans, and other affected categories of the population into public dialogue is also an important task. This will allow taking into account their needs and views in decision-making processes.

Civil society organisations can play an important role in developing public dialogue in Ukraine during the war. They can act as mediators between citizens and the state, provide informa-

tional support, and facilitate the participation of various social groups in dialogue. In particular, such organisations can help veterans adapt to a peaceful life, rehabilitate war victims, and solve social and economic problems arising as a result of war.

A demonstrative and relevant example of improving the integration of IDPs into public dialogue is the initiative implemented in the city of Zhytomyr in 2022. After the establishment of IDP councils, the city authorities organised regular consultation sessions with the participation of representatives of various departments of the city administration and IDP councils. These sessions discussed specific issues related to social adaptation, employment and access to health services for migrants. One of the notable results of these consultations was implementing a small business support program among IDPs. Thanks to the cooperation between the IDP council and the city's economic development department, a micro-grant fund was created to support the business initiatives of immigrants. Funds for the development of small businesses helped IDPs start or restore their entrepreneurial activities, contributing to their economic integration and stability [6].

This example shows how already existing IDP councils can be used for specific actions that not only improve the living conditions of displaced people but also integrate them into the economic and social life of the community, contributing to long-term stability and development. Scaling up this project can show that the active participation of IDPs in business activities contributes to their integration and positively affects local communities' economic development [7].

In addition, it is necessary to make wider use of modern technologies and online platforms for organising and holding public debates, consultations, and votes. In times of war, such platforms can become an important tool for maintaining communication between citizens and the authorities and for ensuring safe and accessible discussion of important public issues.

The development of public dialogue in Ukraine is largely related to the development of decentralisation and local self-government. This creates new opportunities for citizens to actively participate in decision-making processes at the local level, contributing to more effective management and improving the quality of life. However, war also changes the emphasis in these processes, focusing on security issues, rebuilding infrastructure, supporting affected regions, and ensuring social stability.

Thus, the war's impact on the development of public dialogue in Ukraine is significant and multifaceted. At the same time, it opens up new opportunities for mobilising society, consolidating efforts to restore the country, and building a more sustainable, democratic, and just society. Public dialogue in these conditions becomes a tool for conflict resolution and an important factor in social unity and stability.

Conclusions

Public dialogue is not an exclusive attribute of the modern public administration system but a harmonious and mutually reinforcing relationship between them, which causes trust in state institutions. This manifests itself as transparency and accountability on the part of institutions regarding their activities and the promotion of civil society in the agreement. Harmonising the interests of different social groups, this function is critical because it ensures that the needs and expectations of citizens (which are otherwise overlooked) are taken into account in the decision-making process.

But for public dialogue to function effectively, it must overcome these numerous challenges and obstacles: mistrust of state institutions, unequal access to dialogue, lack of resources, and low levels of civic engagement. It is necessary to develop democratic institutions with a high level of political culture, ensure the transparency and accountability of state authorities, and intensify citizens' participation in the management process.

Given the importance of public dialogue for sustainable development and democracy, it is necessary to continue its development at the national and local levels, thus contributing to responsible, transparent and effective public administration.

Reference

1. On social dialogue in Ukraine: Law of Ukraine dated December 23, 2010 No. 2862-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
2. Tymtsunyk V. I. Public administration: study guide. <https://studfile.net/preview/5118174/>
3. The state of social dialogue in Ukraine and the positions of social partners. URL:<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/18189-20210903.pdf>
4. On ensuring public participation in the formation and implementation of state policy: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 3, 2010. No. 996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>
5. Ukrainian Helsinki Union for Human Rights. (2020). Battle for the Summer Theater: how Odessa activists protect the architectural monument from development. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/biy-za-litniy-teatr-iak-odeski-aktivisty-oberihaiut-pam-iatku-arkhitektury-vid-zabudovy/>
6. Stock community Zhytomyr . (2024). Program support micro-enterprises internally displaced persons and local communities in Zhytomyrska region : <https://www.fondgromady.org.ua/events/microentrepreneurship-support-to-internally-displaced-people-program/>
7. Chechel A. Social capital of Ukrainian universities as a source of post-war restoration of the historical, cultural and research potential of Ukraine // Scientific perspectives (Naukovì perspektivi). – 2023. – no. 10 (40).

რევაზ ჯავახიშვილი

საგარეო ვალის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტები

ანოტაცია. სავალო ურთიერთობები, როგორც საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ფორმა, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს. ნაშრომში გაანალიზებულია საგარეო ვალის არსი, წარმოშობის ისტორიული წანამდგვრები, ფორმები და სტრუქტურა, მისი სოციალურ-ეკონომიკური დანიშნულება და ფუნქციები. მასში განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული საგარეო ვალის სიმძიმის კრიტერიუმებისა და მაჩვენებლების სწორად განსაზღვრაზე.

საგარეო სესხი დიდ როლს ასრულებს სახელმწიფო ბიუჯეტისა და საგადამხდელო ბალანსის დეფიციტის დაძლევაში, ქვეყნის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდუნარიანობის ამაღლებაში, მისი საფინანსო სისტემის გაჯანსაღებასა და ფინანსური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში.

საკვანძო სიტყვები: საგარეო სესხები, საპროცენტო დანარიცხები, კრედიტორები, შემოსავლები, ხარჯები, ბიუჯეტის დეფიციტი, საგარეო ვალის სიმძიმე, გადახდისუნარიანობა, ლიკვიდუნარიანობა.

ქვეყნებს შორის სავალო ურთიერთობები საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვან ფორმას წარმოადგენს, რომელშიც იგულისხმება მოცემული ქვეყნის ეკონომიკური სუბიექტების საერთო დავალიანება უცხოელი კრედიტორების წინაშე. განასხვავებენ საგარეო ვალის შემდეგ ფორმებს:

1. **სახელმწიფო საგარეო ვალი** – დროის გარკვეული მომენტისთვის სახელმწიფო სექტორის მიერ აღებული ყველა სესხი მასზე დარიცხული საპროცენტო გადასახადებით, რომელიც მოცემული მომენტისთვის არ არის დაფარული. ზოგადად

სახელმწიფო ვალი შედგება ორი ნაწილისგან: შიდა და საგარეო ვალისგან. სახელმწიფო შიდა ვალში იგულისხმება მთავრობის მიერ ქვეყნის მოქალაქეებისგან აღებული ვალი, ხოლო საგარეო ვალში, როგორც უკვე აღინიშნა, სხვა ქვეყნების მთავრობებისა და საფინანსო-საკრედიტო ორგანიზაციებისგან აღებული სესხი, რომელიც გაიანგარიშება ვალუტაში.

2. **კორპორაციული საგარეო ვალი** – რომელშიც იგულისხმება კერძო ან ეროვნული საწარმოების, ფირმებისა და კომპანიების უცხოური დავალიანება.

3. **კერძო საგარეო ვალი** – რომელიც წარმოიქმნება მოქალაქეთა მიერ სხვა ქვეყნებში გაფორმებული კრედიტების შემთხვევაში.

მოცემული ქვეყნის საგარეო ვალის ფორმირებაზე გავლენას არ ახდენს მისდამი სხვა ქვეყნის საგარეო დავალიანება. ეს დავალიანების ორი განსხვავებული ცნებაა, რომლებსაც ერთმანეთთან არანაირი ურთიერთკავშირი არ გააჩნიათ. რაც შეეხება სახელმწიფო და კორპორაციულ საგარეო ვალს, მათ შორის არსებობს მჭიდრო ურთიერთკავშირი, რაც იმით გამოიხატება, რომ ყველა მსხვილი კომპანიის აქციონერს, რომელთაც წვდომა აქვთ კაპიტალის მსოფლიო ბაზართან, წარმოადგენს სახელმწიფო. ამიტომ, აღნიშნული კომპანიების გაკოტრების შემთხვევაში, მოცემული ქვეყნის მთავრობას ეკისრება ვალდებულება უცხოელი კრედიტორების წინაშე.

ქვეყნის საგარეო ვალის წარმოქმნისა და ზრდის გამომწვევ მიზეზთა შორის, პირველ რიგში, უნდა დასახელდეს, სამთავრობო ხარჯების ზრდის გამო, ბიუჯეტის ქრონიკული დეფიციტის არსებობა, რაც, თავის მხრივ, დაკავშირებულია საომარ მოქმედებებთან, ეკონომიკურ კრიზისებთან, ეკონომიკურ შოკებსა და დაქვეითებასთან. ამის მიზეზი შეიძლება გახდეს აგრეთვე, ქვეყნის ეკონომიკური გაჯანსაღების მიზნით, გადასახადების განაკვეთების შემცირებაც, რაც განხორციელდა აშშ-ში გასული საუკუნის 80-იან წლებში და რამაც საგრძნობლად შეამცირა პირადი საშემოსავლო გადასახადი და კომპანიების მოგების გადასახადები.

არსებობს ბიუჯეტის ქრონიკული დეფიციტის აღმოფხვრის შემდეგი გზები: გადასახადების ზრდა; დამატებითი ფულის ნიშნების დაბეჭდვა და მიმოქცევაში გაშვება; საშინაო და საგარეო ვალის აღება. ამასთან, ამა თუ იმ გზის არჩევისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი გარემოებები: გადასახადების გადიდება ამცირებს მეწარმეობის სტიმულებს, იწვევს მოსახლეობის, ფირმებისა და კომპანიების უკმაყოფილებას. დამატებითი ფულის ნიშნების მიმოქცევაში გაშვება კი ზრდის ეკონომიკაზე ინფლაციურ წნეხს. ამიტომ, პრობლემის გადასაჭრელად სახელმწიფოები იღებენ საშინაო და საგარეო სესხებს, რის შედეგადაც წარმოიქმნება ქვეყნის საშინაო და საგარეო ვალი. სახელმწიფო სესხების აღების გზით სავალო ურთიერთობების წარმოშობას კი წინ უძღოდა ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების განვითარების ხანგრძლივი ისტორია, რომელიც ეფუძნებოდა ფულის, როგორც გადახდის საშუალების ფუნქციის შესრულებას.

ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური დამაბულობის აცილების მიზნით, სახელმწიფოები ხშირად უპირატესობას ანიჭებენ საშინაო ვალის აღებას, რამდენადაც იგი ქვეყნისთვის შედარებით ნაკლები ტვირთია. ამ შემთხვევაში სახელმწიფოს აქვს შესაძლებლობა საშინაო სესხების რეფინანსირების, გადასახადების გადიდებისა და მიმოქცევაში დამატებითი ფულადი ნიშნების გაშვების გზით დაფაროს საკუთარი ფინანსური ვალდებულებები და თავიდან აიცილოს მოსალოდნელი არასასურველი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ საშინაო ვალი არავითარ ტვირთს არ აკისრებს ქვეყნის მომავალ თაობებს, რამდენადაც იგი გამორიცხავს სავალო

ტვირთის სიმძიმის ერთი თაობიდან მეორეზე გადაკისრების შესაძლებლობებს. თუმცა, ეს სრულებითაც არ ამართლებს საშინაო ვალის დიდი ზომით არსებობას, რამდენადაც იგი ქვეყანას რეალურად მაინც უქმნის ბევრ არასასურველ პრობლემას.

იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო შიდა სახსრების მობილიზებით ვერ ახერხებს ქვეყნის წინაშე მდგარი მაკროეკონომიკური პრობლემების მოგვარებას, იგი იძულებულია აიღოს საგარეო სესხები. სესხის აღება ხდება როგორც საზღვარგარეთის ცალკეული სახელმწიფოებიდან, პირველ რიგში, ეკონომიკურად მაღალგანვითარებული ქვეყნებიდან, ისე საერთაშორისო საკრედიტო-საფინანსო ორგანიზაციებიდან.

სადღეისოდ, მსოფლიო დონის მრავალმხრივი კრედიტორებია: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი, აზიის განვითარების ბანკი, ევროპის საინვესტიციო ბანკი და სხვა, რომლებიც ახდენენ ფინანსირებას მას შემდეგ, როცა ქვეყანა წარადგენს ეკონომიკური და სოციალური რეფორმების განხორციელების საჭიროებისთვის დასაბუთებულ განაცხადს. გარდა აღნიშნული დაწესებულებებისა, მსოფლიოში ფუნქციონირებს არაერთი არაფორმალური საკრედიტო ორგანიზაციაც, რომელთაგან აღსანიშნავია **ბანკების ლონდონური კლუბი** და **მთავრობების პარიზული კლუბი**. მათ ჰყავთ თავიანთი მუდმივი წარმომადგენლობები, რომლებიც ახორციელებენ ბანკებისა და სხვა ქვეყნების წინაშე სახელმწიფო დავალიანების რეფინანსირებას.

საგარეო ვალი ნებისმიერი ქვეყნისთვის სასარგებლოცაა და საშიშიც. იგი დიდი როლს ასრულებს ქვეყნის მაკროეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტაში. მას განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური რეფორმირების, ეკონომიკური კრიზისებისა და სხვა არასასურველი მოვლენებით გამოწვეული ეკონომიკური რყევებისა და შოკების დაძლევის პროცესში. საგარეო სესხები, მათი მიზნობრივი და ეფექტიანი გამოყენების შემთხვევაში, მიიჩნევა როგორც ქვეყნის მდგრადი და უსაფრთხო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

იმავედროულად, საგარეო ვალს, მისი არამიზნობრივი, არაეფექტიანი გამოყენებისა და არარაციონალური მართვის შედეგად, შეუძლია სერიოზული ზიანის მოტანაც, რამდენადაც იგი ქვეყნის ეკონომიკისთვის წარმოადგენს სერიოზულ დატვირთვას, რაც გამოიხატება შემდეგში:

- საგარეო ვალის დაფარვა ხორციელდება სასაქონლო ფასეულობების, ნედლეულის ან ოქრო-სავალუტო რეზერვების ხარჯზე. საგარეო ვალის ზრდა, საბოლოო ჯამში, პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის სავალუტო რესურსების მოცულობაზე;

- საგარეო ვალის აღებას თან ახლავს საპროცენტო დანარიცხები, რაც ზრდის მის მოცულობას;

- კრედიტორს უფლება აქვს სესხის დაფარვა მოითხოვოს ნებისმიერ მომენტში, რაც ყოველთვის ხელსაყრელი არ არის სესხის ამღები მხარისთვის;

- საგარეო ვალის თავის დროზე დაუფარველობა და მისი სისტემატური ზრდა ნეგატიურ ზემოქმედებას ახდენს ქვეყნის ავტორიტეტსა და სანდოობაზე;

- ქვეყნის საგარეო ვალსა და მისი ბიუჯეტის დეფიციტს შორის პირდაპირი დამოკიდებულება. ეს იმით გამოიხატება, რომ როცა ქვეყანას არ ყოფნის საკუთარი სახსრები აუცილებელი ხარჯების დასაფარავად, იგი იძულებულია აიღოს ახალი სესხი, რაც კიდევ უფრო ზრდის მისი საგარეო ვალის მაჩვენებელს. წინააღმდეგ შემთხვევაში სახელმწიფო, ბიუჯეტის დეფიციტის დასაფინანსებლად, იძულებულია გაზარდოს

გადასახადები ან მიმოქცევაში გამოუშვას დამატებითი ფულის ნიშნები, რაც განაპირობებს ინფლაციის დონის ამაღლებას. ორივე ერთად აღებული კი იწვევს მთელი საზოგადოებისა და მოსახლეობის დამაბულობის ზრდას [10].

საგარეო ურთიერთობების კვლევის პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი განეკუთვნება ვალის სიმძიმის განსაზღვრას. ვალის სიმძიმე, პირველ ყოვლისა, დამოკიდებულია მის შემადგენლობაზე, სტრუქტურაზე, ანუ იმაზე თუ როგორია მთლიან ვალში საგარეო და საშინაო ვალის თანაფარდობა. ამ დროს ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ, ჯერ-ერთი, მათი მომსახურების საპროცენტო დანარიცხები ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავებულია და, მეორეც, საგარეო ვალის აღება და გასტუმრება ხდება მხოლოდ და მხოლოდ უცხოურ ვალუტაში.

საგარეო ვალის სიმძიმე დამოკიდებულია არა მხოლოდ მისი აბსოლუტური მოცულობის მაჩვენებელზე, არამედ საგარეო ვალისა და ქვეყნის რეალური ეკონომიკური ზრდის /მეკ-ის/ თანაფარდობაზე. როცა მეკ-ის ზრდა წინ უსწრებს საგარეო ვალის ზრდას, მაშინ ამ უკანასკნელის სიმძიმე შედარებით მცირეა და, პირიქით. საგარეო ვალის სიმძიმის მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორია მისი მომსახურების საპროცენტო დანარიცხების სიდიდე. საგარეო ვალის სიმძიმე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული, აგრეთვე, მის მიზნობრივ და ეფექტიან გამოყენებასა და დროულ გასტუმრებაზე.

საგარეო დავალიანების ანალიზის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მისი შეფასების კრიტერიუმების სწორ განსაზღვრასა და გამოყენებას, რომელთა შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ქვეყნის **გადახდისუნარიანობა** და **ლიკვიდუნარიანობა**, რომლებიც ერთმანეთისგან მნიშვნელოვნად განსხვავებული კატეგორიებია.

ქვეყნის **გადახდისუნარიანობა** გულისხმობს მის უნარსა და შესაძლებლობას, აღებული ვალის მიზნობრივი და ეფექტიანი გამოყენებით, უზრუნველყოს ეკონომიკის სწრაფი და მდგრადი განვითარება და აღებული სესხის დროული გადახდა. ეკონომიკური ზრდა თავის ასახვას პოულობს მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) მაჩვენებელში, რომელიც იძლევა ყველაზე სრულყოფილ სურათს ქვეყნის რეალური ეკონომიკური ზრდისა და საგარეო ვალის დროული გადახდის გარანტიის შესახებ. **ლიკვიდუნარიანობაში** კი იგულისხმება, ვალის დაფარვის დადგენილი პერიოდის შემდეგ, ფულადი სახსრების საკმარისი რაოდენობის დაგროვება, რომელიც საჭიროა მიმდინარე სავალო ვალდებულებების გასტუმრებისთვის.

განსხვავება არსებობს აღნიშნული კატეგორიების მიზნებსა და დროშიც. გადახდისუნარიანობის მიზანია ეკონომიკის რეალური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევა, რომელიც მოითხოვს დროის უფრო ხანგრძლივ პერიოდს, ლიკვიდუნარიანობისა კი - მოცემული მომენტისთვის საგარეო ვალის მიმდინარე გადასახდელებსა და ლიკვიდური სახსრების სიდიდეებს შორის რაციონალური თანაფარდობის დამყარება [8].

ამჟამად, ქვეყნის გადახდისუნარიანობისა და ლიკვიდუნარიანობის შეფასებისთვის გამოიყენება სხვადასხვა კრიტერიუმები, რომლებიც ასახავენ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და მისი სავალუტო-საფინანსო მდგომარეობის ცალკეულ მხარეს. მათგან, მნიშვნელოვანია: მეკ-ის მოცულობა და ზრდის ტემპი, შიდა რესურსების დაგროვების ნორმა, ინფლაციის დონე და ტემპი, ექსპორტისა და საექსპორტო ფასების დინამიკა, ოქრო-სავალუტო რეზერვები და მისი მეშვეობით საგარეო დავალიანების დაფარვის შესაძლებლობები, საგადამხდელო ბალანსის მდგომარეობა, საგარეო ვალისა და მასზე გადასახადების ზრდის ტემპი, ვალის მომსახურების ნორმა და სხვ. [8].

საგარეო ვალის სიმძიმის შეფასების ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებლები კი არის:

1. მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) მოცულობა და ზრდის ტემპი;
2. საგარეო ვალის მშპ-თან ფარდობის მაჩვენებელი;
3. საგარეო ვალის და მისი მომსახურების თანხის ფარდობა ბიუჯეტის შემოსავლებთან, ხარჯებთან და დეფიციტთან;
4. საგარეო ვალისა და მისი მომსახურების თანხის ფარდობა ქვეყნის ექსპორტთან და საგარეო ვაჭრობის სალდოსთან;
5. საგარეო ვალი მოსახლეობის ერთ სულზე და ა.შ.

საგარეო ვალის სიმძიმის განმსაზღვრელ მაჩვენებელთა შორის, სადღეისოდ ყველაზე მნიშვნელოვანია საგარეო ვალისა და რეალური ეკონომიკური ზრდის (მშპ) მაჩვენებელთა თანაფარდობა. სწორედ იგი იძლევა პასუხს კითხვაზე, თუ რატომ არის, რომ საგარეო ვალის ზრდა ზოგ ქვეყანაში იწვევს განვითარებას, ზოგში კი ფინანსური მდგომარეობის დამძიმებისა და დეფოლტის საშიშროებას. სულ ცოტა ხნის წინ მსოფლიოს ფინანსურ სამყაროში სწრაფად გავრცელდა ამბავი, რომ აშშ-ში სახელმწიფო ვალმა პირველად ბოლო 100 წლის განმავლობაში გადააჭარბა 19,5 ტრლნ, ხოლო ესპანეთში - 1,1 ტრლნ აშშ დოლარს, რამაც შეადგინა მშპ-ს 100%-ზე მეტი [11]. თუმცა, ამას ამ ქვეყნებში დიდი პანიკა არ მოჰყოლია, რამდენადაც მათთან სიტუაცია „კონტროლს ექვემდებარება“ და ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლები გარანტიას იძლევა მდგომარეობის უახლოეს პერიოდში გამოსწორებისთვის.

მეორე მხრივ, არის ქვეყნები, სადაც ფორმალური მაჩვენებლები უკეთესია, მაგრამ ფაქტიურად ისინი იმყოფებიან დეფოლტის (გაკოტრების) ზღვარზე. ამის საუკეთესო მაგალითია ვენესუელა, სადაც საგარეო ვალი მშპ-ს 40%-ია და არგენტინა /50%/, უკეთესი ვითარება არც რუსეთშია /16%/. ასეთი მდგომარეობა სხვადასხვა ფაქტორებითაა განპირობებული. აქ მთავარია, ეკონომიკის რეალურ ზრდასთან ერთად, არა მხოლოდ ვალის აბსოლუტური სიდიდე, არამედ მისი მომსახურების ღირებულება. აშშ-ში და დიდ ბრიტანეთში ვალის მომსახურების განაკვეთი ძალზე დაბალია და არ ღემატება 0,25-0,5%-ს, რაც შეადგენს მშპ-ს მხოლოდ 1,2%-ს. ბევრ სხვა ქვეყანაში კი იგი გაცილებით მაღალია, რის გამოც ვალის მომსახურება უფრო ძვირი ჯდება [11]. ამას ემატება ისიც, რომ ბევრ მათგანს სანქციების გამო, აღარ აქვთ წვდომა კაპიტალის საერთაშორისო ბაზართან, რაც საგრძნობლად ართულებს მათ მდგომარეობას. გარდა ამისა, რუსეთსა და ვენესუელაში საგარეო ვალთან დაკავშირებული სიძნელები განპირობებულია ნედლეულის /პირველ რიგში, ნავთობის/ მსოფლიო ფასის დიდი მერყეობით [11].

გლობალიზაციის თანამედროვე პირობებში ქვეყნებს შორის სავალო ურთიერთობების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლების სიღრმისეული დაუფლება, საგარეო ვალის სიმძიმის შეფასების კრიტერიუმებისა და მაჩვენებლების სწორი განსაზღვრა და გამოყენება დიდად შეუწყობს ხელს ნებისმიერ ქვეყანას სავალო პრობლემების სწორად გადაწყვეტაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. კასრაძე თ., კაციტაძე მ., საგარეო ვალის ზრდის პრობლემა და მისი დაძლევის გზები, ჟურნ. „ეკონომიკა“, №12, 1996
2. კასრაძე თ., სახელმწიფო ვალის მართვის და ორგანიზაციის სრულყოფის საკითხები საქართველოში, დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 1999

3. მაკკონელი რ., ბრიუ ლ., „ეკონომიქსი“, თბ., 1993, ტ.2
4. მუჩიაშვილი მ., შონია ზ., კოვიდ-19-ის ზეგავლენის სტატისტიკური შეფასება საქართველოს საგარეო ვალის მდგომარეობაზე, ჟურნ. „ეკონომისტი“, №1, 2022
5. პაპავა ვლ., საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში: მიღწევები და შეცდომები, თბ., 2000
6. სამუელსონი პ., ნორდჰაუსი ვ., „ეკონომიკა“, ტ.IV, თბ., 2000
7. ლლონტი ივ., სახელმწიფო ვალის მართვის სრულყოფისა და ეფექტიანად გამოყენების პრობლემები საქართველოში, დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2002
8. ჯიბუტი ა., ლლონტი ივ., საქართველოს სახელმწიფო საგარეო ვალი, თბ., 2003
9. ჯიბუტი ა., საქართველოს საგარეო და შიგა ვალი, თბ., 2012
10. Внешний долг. <https://vsezaimyonline.ru/terms/vneshnij-dolg>
11. Куликов С., Почему рост госдолга одни страны ведет к развитию, а другие к дефолту. <https://rg.ru/2016/09/18/pochemu-rost-gosdolga-odni-strany-vedet-k%20razbitiu-a-drugie-k-defoltu.html>
12. Лившиц И., Внешний долг – полезный и опасный. <https://neg.by/novosti/otkriti/vneshnij-dolg-poleznij-i-opasnyj/>
13. Что такое госдолг США и почему он постоянно растет. <https://tass.ru/ekonomika/16847493>

**ეკონომიკური თეორიისა და
ბიზნესის პრობლემათა კვლევის სექცია
SECTOR OF ECONOMIC THEORY AND
BUSINESS PROBLEMS RESEARCH**

ხათუნა ბერიშვილი

ეთიკური სტანდარტების ზეგავლენა მორალურ რელატივიზმზე

ანოტაცია. საერთაშორისო ბიზნესში ეთიკური მოსაზრებები სცილდება ტრადიციულ მორალურ ჩარჩოებს, რაც განპირობებულია მსოფლიოში არსებული კულტურული, სოციალური, ეკონომიკური განზომილებების მრავალფეროვნებით. ეთიკა, თავის არსში, ეხება იმ ნორმებსა და ღირებულებებს, რომლებიც განსაზღვრავენ ადამიანის მორალს. იმდენად, რამდენადაც ერების მიხედვით ეს ღირებულებები განსხვავებულია, არაერთგვაროვანია ეთიკური ნორმების აღქმა. თანამედროვე კორპორაციებში არსებული კულტურული მრავალფეროვნების გამო, საერთაშორისო ბიზნესის კონტექსტში ეთიკური გადაწყვეტილების მიღება რთულია. განსხვავებული კულტურული ნორმების, სამართლებრივი სისტემების და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაერთიანება უნივერსალურ ეთიკურ ღირებულებებში რთულია, რაც წარმოადგენს თანამედროვე კორპორაციების უმნიშვნელოვანეს გამოწვევას, რომლის გადაწყვეტაც საერთაშორისო ბიზნესში ერთობ რთულია. თანამედროვე ბიზნესში ერთ-ერთი მთავარი ეთიკური პრობლემა არის ადგილობრივ კულტურულ ღირებულებებსა და უნივერსალურ პრინციპებს შორის არსებული წინააღმდეგობანი, რომლებიც წარმოიშობა ეთიკური რელატივიზმის პირობებში, რის გამოკვლევასაც ეხება წინამდებარე სტატია.

საკვანძო სიტყვები: ეთიკა, ეთიკური რელატივიზმი, მორალური სტანდარტი, წინააღმდეგობა, საერთაშორისო კორპორაცია.

„ეთიკა“ წარმოდგება ძველ ბერძნული სიტყვა *ethos*-იდან და გულისხმობს ხასიათს, ჩვეულებას. ფილოსოფიური თვალსაზრისით ეს არის სწავლება მორალისა და და ზნეობის შესახებ. მორალი არის სოციალური ცნობიერების განსაკუთრებული ფორმა (ზნეობრივი ურთიერთობები). „ეთიკა“, როგორც სამეცნიერო დისციპლინა, სწავლობს სოციალური ურთიერთობების განსაკუთრებულ ტიპს და ადამიანთა საქმიანობის ნორმატიული რეგულირების მეთოდებს (ბერიშვილი, 2018).

გლობალური ბიზნესის თეორიასა და კერძოდ, საერთაშორისო ბიზნეს ეთიკის შესახებ თანამედროვე ნაშრომებში არსებობს „მორალისა“ და „ეთიკის“ კონცეფციების დაახლოების ტენდენცია, რის შედეგადაც სიტყვა „ეთიკა“ მისაღები ხდება კონკრეტული საზოგადოების ნორმებისა და ღირებულებების შინაარსის მატარებელი. ტ.დონალდსონი ნაშრომში „ეთიკური საკითხები ბიზნესში: ფილოსოფიური მიდგომა“ აღნიშნავს: „არსებობს უნივერსალური ეთიკა, როგორც ადამიანთა მორალური ქცევის ნორმების სისტემა, რომელიც განსაზღვრავს მათ ურთიერთობას ერთმანეთთან და მთლიანად საზოგადოებასთან“ (Donaldson, T. 1996) თანამედროვე ეტაპზე ტერმინმა „ეთიკამ“ უფრო ფართო ლექსიკური მნიშვნელობა შეიძინა და იგი აქტიურად გამოიყენება არა მხოლოდ ფილოსოფიურ დისციპლინებში, არამედ საერთაშორისო ბიზნესში.

საერთაშორისო ბიზნეს ეთიკა შეიძლება ჩაითვალოს პროფესიული ეთიკის ნაწილად. ამ შემთხვევაში მისი კვლევის საგანს წარმოადგენს სპეციფიკური მორალური ღირებულებები და პრინციპები, რომლებსაც ბიზნეს პროფესიონალები იყენებენ საერთაშორისო ბიზნესსაქმიანობაში. ამ თავისებურების გათვალისწინებით, აშკარაა, რომ საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკის საგანი ეფუძნება მენეჯერული და ფილოსოფიური ხასიათის რამდენიმე დისციპლინას.

მე-20 საუკუნის ბოლოს, განვითარებული სამრეწველო წარმოების პირობებში, საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკამ, როგორც საზღვარგარეთ, ისე საქართველოში ახალი შინაარსი შეიძინა. გააქტიურდა დისკუსია ეთიკისა და კულტურის ურთიერთმიმართების, ეთიკური რელატივიზმის შესახებ.

ეთიკა და კულტურა არის ორი ფუნდამენტური ცნება, რომლებსაც აქვთ მჭიდრო ურთიერთობა, ისინი ავსებენ ერთმანეთს, თითოეული მათგანის არსის შეცვლის გარეშე. კულტურისა და ეთიკის მთავარი ამოცანაა კაცობრიობის მორალური და კულტურული თვისებების შემეცნება და განვითარება.

კულტურა წარმოადგება ლათინური სიტყვა "cultura" - სგან (განვითარება, აღზრდა, განათლება) (შენგელია, 2018). დღესაც არ არსებობს ამ კონცეფციის ცალსახა, მკაფიო განმარტება. კულტურა კოლექტიური, საზოგადოებრივი ცნებაა. ბუნებისა და თავად ადამიანის შესწავლის პროცესში შეიცვალა „კულტურის“ კონცეფცია. კულტურა საზოგადოებასთან ერთად იხვეწებოდა, იზრდებოდა და ვითარდებოდა. საზოგადოების კულტურული დონის მნიშვნელოვანმა ამაღლებამ რადიკალურად შეცვალა საზოგადოების სამეურნეო ცხოვრება. სამეურნეო სფეროში ადამიანური ურთიერთობის სტაბილიზატორი არის მორალი. ის იძლევა სხვა ადამიანების ქმედებების შეფასების შესაძლებლობას. ეთიკა, როგორც მეცნიერება მორალის შესახებ ადგენს საზოგადოებაში ქცევის წესების ერთობლიობას. პირველი ზნეობრივი წესი აღწერილია სახარებაში: ყველაფერში, როგორც გინდათ, რომ მოგექცნენ ადამიანები, თქვენც ისევე მოექცით მათ“ (მათე 7:12 მთაზე ქადაგება). ზნეობის საფუძველია მოექცე სხვა ადამიანებს ისე, როგორც საკუთარ თავს. ინტერპერსონალური ურთიერთობების დაბალანსებით საზოგადოება უფრო ჰარმონიული ხდება.

მორალური რელატივიზმი (ლათინურიდან relativus - ნათესავი), არის პრინციპი, რომლის მიხედვითაც არ არსებობს აბსოლუტური სიკეთე და ბოროტება, ეს არის საყოველთაო ზნეობრივი ნორმებისა და მორალის ობიექტურობის კრიტერიუმის უარყოფა. ამ პრინციპიდან გამომდინარე კულტურული სხვადასხვაობის პირობებში შეუძლებელია ერთიანი ეთიკური სტანდარტის დადგენა. კულტურული მრავალფეროვნების გათვალისწინებით საერთო ეთიკური საფუძვლის დაცვა, მრავალფეროვნული კორპორაციებისთვის მუდმივ გამოწვევას წარმოადგენს. ისეთი საკითხები, როგორიცაა მექრთამეობა, კორუფცია და ადამიანის უფლებების დარღვევა, ხაზს უსვამს გლობალურად მოქმედი ეთიკური ჩარჩოს დადგენის შესაძლებლობას. უფრო მეტიც, გლობალური ბიზნესსაქმიანობის ეკონომიკურმა ზემოქმედებამ შეიძლება გამოიწვიოს ეთიკური პრობლემები. ეკონომიკური უთანასწორობა, ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაცია და განსხვავებული შრომითი პრაქტიკა იწვევს ეთიკური სტანდარტისადმი მიდგომების არაერთგვაროვნებას. როდესაც საერთაშორისო კორპორაციები კვეთენ საზღვრებს, მათ უნდა გააცნობიერონ თავიანთი ეკონომიკური გადაწყვეტილებების ეთიკური შედეგების ზეგავლენა სხვა ერებზე და გლობალურ ეკოსისტემაზე. ნეოტექნოლოგიები და ციფრული ეპოქა კიდევ უფრო ართულებს საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკურ მიდგომებს. მონაცემთა კონფიდენციალურობა,

კიბერდანაშაული და ხელოვნური ინტელექტი განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს კორპორაციების ეთიკურ მიდგომებში.

საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკის სფეროში მზარდი ლიტერატურის არსებობა მიუთითებს იმაზე, რომ საზღვრებს მიღმა მენეჯმენტი მოიცავს ეთიკურ გამოწვევებს, რომლებიც რთული და მრავალმხრივია (Buller & McEvoy, 1999). განსხვავებული სამართლებრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული პირობებიდან გამომდინარე ისინი მერყეობენ, რაც ახალ გამოწვევებს უქმნის ბიზნესის მენეჯერებს, რომლებიც ცდილობენ მოახდინონ სხვადასხვა ქვეყნების სპეციფიკის გათვალისწინებით ეთიკური განზომილების ინტეგრირება მათი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. ბოუი წერს, რომ „ყველა ქვეყანა განსხვავებულია სხვადასხვა კუთხით, როგორცაა ფიზიკური გარემო, ეკონომიკური განვითარება და წიგნიერების დონე. მაშინაც კი, თუ მართლა უნივერსალური მორალური პრინციპები არსებობს, ისინი განსხვავებულ კულტურულ კონტექსტს უნდა დაექვემდებაროს. აქედან გამომდინარე, ეთიკური ქცევა მაინც განსხვავდება კულტურებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი შეიძლება შეთანხმდნენ ფუნდამენტურ უნივერსალურ მორალურ პრინციპებზე“ (Bowie, 1996).

საერთაშორისო ბიზნეს ეთიკაზე დიდი ზეგავლენა მოახდინა ფილოსოფიური აზროვნების რამდენიმე სკოლამ. მათ შორის უმნიშვნელოვანესია რელატივისტების და უნივერსალისტების მიდგომების გათვალისწინება.

ეთიკური რელატივიზმი, იზიარებს მაქსიმას „რომში იქცევინ ისე, როგორც რომაელები იქცევინ“ (Kohls & Buller, 1994). რელატივისტები ამტკიცებენ, რომ ბიზნესმენებმა უნდა დაიცვან იმ ქვეყნის ეთიკური ნორმები, სადაც ისინი აკეთებენ ბიზნესს. ძველ ბერძნულ ფილოსოფიაში წარმოშობილი, კულტურული რელატივიზმის სკოლა აღიარებს, რომ სხვადასხვა კულტურას აქვს განსხვავებული ეთიკური ნორმები და ძნელია იმის მტკიცება, რომ ერთი კულტურის ეთიკური სტანდარტები უკეთესია, ვიდრე სხვების. კულტურული რელატივიზმი ამტკიცებს, რომ სიტყვები, როგორცაა სწორი, არასწორი, სამართლიანობა და უსამართლობა, თავიანთ მნიშვნელობას და ნამდვილ ღირებულებას იღებენ მოცემული კულტურის დამოკიდებულებიდან გამომდინარე (Donaldson, 1996). ბიზნესის თვალსაზრისით, ეთიკურ რელატივიზმს შეუძლია გაამართლოს სხვადასხვა ეთიკური სტანდარტები, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაში გამოიყენება და ვითარდება. თუ მორალური რელატივიზმი (საყოველთაო მორალის უარყოფა) მიიღება როგორც საფუძველი საერთაშორისო ბიზნეს საქმიანობისთვის, შესაბამისად არ იქნება შესაძლებლობა რომ არსებობდეს საერთო ჩარჩო მორალური დავების გადასაჭრელად ან მიღწეულ იქნას შეთანხმება კომპანიებისა და საზოგადოებების სხვადასხვა ეთიკურ საკითხებზე.

უნივერსალიზმი, რომელიც, რა თქმა უნდა, მისწრაფვის ნორმატიული ეთიკური სტანდარტისკენ, სცილდება ეროვნულ საზღვრებს და კულტურულ განსხვავებებს (Donaldson, 1996) (Wicks, 1990). მოცემული პირობებისთვის ვიქსი (Wicks, 1990) მოიხსენიებს ეთიკური რელატივიზმის მაქსიმას შემდეგი სახით: „როდესაც ხარ რომში, მოიქეცი ისე, როგორც ჩვენ და რომაელები ვთანხმდებით“. ეთიკური ნორმატივიზმი ეხება არა მხოლოდ საქმიან ურთიერთობებს, არამედ ისეთ ფუნდამენტურ საკითხებს, როგორცაა: დასაქმების პრაქტიკა და პოლიტიკა, მომხმარებელთა დაცვა, გარემოს დაცვა, პოლიტიკური გადახდები და ჩართულობა და ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები (Frederick, 1991). მართლაც, როცა ბიზნესი სულ უფრო გლობალიზდება, საერთაშორისო მორალური აბსოლუტების ფორმირება უფრო აშკარა ხდება (Donaldson, 1996). ბევრმა გლობალურმა ინსტიტუტმა,

როგორებიცაა: საერთაშორისო გამჭვირვალობა, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია და ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია შემოგვთავაზეს ფართო ინტერპრეტაციის გლობალური ქცევების კოდექსები. გლობალური ეთიკის კოდექსებს აქვთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი უპირატესობა: საერთაშორისო კომპანიებში ისინი მნიშვნელოვნად ამცირებენ სერიოზული შეცდომების პოტენციალს და ზღუდავენ საოპერაციო გაურკვევლობას. მთელ მსოფლიოში ეთიკის საერთო კოდექსი შესაძლებელს ხდის ყველა ფირმა ფუნქციონირებდეს თანაბარი მორალური პრინციპების დაცვით. ეთიკური სტანდარტების გლობალური კოდექსი ასევე უზრუნველყოფს ქცევის სტანდარტიზებას როგორც ფირმის შიგნით, ასევე მის გარეთ. თუმცა, ეს ეთიკური კოდექსები არ არის საზღვრების გარეშე. ბიზნესის ეთიკის კოდექსის მიღების პოზიტიური მხარეების მიუხედავად, არსებობს შეზღუდვებიც. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ გლობალური წესები, ასახავდნენ ყველა კულტურის შესაბამის ღირებულებებსა და ჩვევებს. დიალოგური იდეალიზმის თეორიის მიხედვით, რომელიც ეფუძნება აპელის (Apel, 1988) და ჰაბერმასის (Habermas, 2004) თეორიებს, შეუძლებელია საყოველთაოდ მოქმედი ეთიკური პრინციპების გამომუშავება, რომლებიც ასახავენ ყველა ერის მორალურ ღირებულებებს. ასე მაგალითად, დასავლეთის ფირმების მიერ შემუშავებული ეთიკის გლობალური კოდექსები შეიძლება არ მოიცავდეს აზიის ერების ეთიკურ ღირებულებებს. გლობალური ეთიკის ისეთი წყაროები, როგორიცაა: ადამიანის უფლებები, ლეგიტიმური დემოკრატიის პრინციპი ან საზოგადოებრივი ანგარიშვალდებულების კონცეფცია, რომლებიც გვხვდება უმრავლეს კულტურებში „ზედმეტად ზოგადია იმისათვის, რომ დაუშვას გლობალური ეთიკის ყოვლისმომცველი სისტემის შექმნა.“ (Commission, 1995)

გლობალურ ბიზნესში ეთიკური სტანდარტის შესაფასებლად გამოყენებულ იქნა აღწერითი კვლევის დიზაინი, რამაც ბიზნეს კონტექსტში მოგვცა სხვადასხვა ეთიკური განზომილებების ყოვლისმომცველი შესწავლის შესაძლებლობა. კვლევის ობიექტად აღებულ იქნა ბიზნესსექტორში მომუშავე პროფესიონალები, მათ შორის სხვადასხვა დონის მენეჯერები. სხვადასხვა ორგანიზაციული დონის წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად გამოყენებული იქნება სტრატეგიული შემთხვევითი შერჩევის მეთოდი. კვლევის პროცესში სპეციალურად შედგენილი ანკეტის საფუძველზე მოხდა 81 რესპონდენტის გამოკითხვა სხვადასხვა ინდუსტრიაში და განსხვავებული გეოგრაფიული მდებარეობით. მონაცემების შეგროვება განხორციელდა სტრუქტურირებული ონლაინ გამოკითხვის მეშვეობით.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა გლობალურ ბიზნესში ეთიკური პრაქტიკის შესახებ რესპონდენტთა აღქმის რაოდენობრივი დადგენა. გამოკითხვის ინსტრუმენტი მოიცავს დახურულ კითხვებს, ხოლო კონფიდენციალურობის უზრუნველსაყოფად ყველა პასუხი იყო ანონიმური.

ეთიკური პრაქტიკა შეფასდა ლიკერტის სკალის გამოყენებით, რომელიც მერყეობს 1-დან (დაბალი) 5-მდე (მაღალი). კვლევის შედეგები შეფასდა დახურული კითხვების სერიის მეშვეობით.

რესპონდენტებმა უპასუხეს შემდეგ კითხვებს : როგორ შეაფასებდით საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკურ პრაქტიკას? მნიშვნელოვნად უწყობს თუ არა ხელს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკური იმიჯის გაუმჯობესებას? საერთაშორისო კომპანიები საქმიანობაში ანიჭებენ თუ არა პრიორიტეტს ადამიანის უფლებების დაცვას? რამდენად ეფექტიანია მიმდინარე ანტიკორუფციული ზომები საერთაშორისო კომპანიების არაეთიკური პრაქტიკის

პრევენციისთვის ? საკმარისია თუ არა ის მიდგომები, რომლებიც გამოიყენება საერთაშორისო კომპანიების მიმართ გარემოსდაცვით სფეროში?

პირველ კითხვაზე პასუხებმა ცხადყო, რომ რესპონდენტთა 61% გამოხატავს პოზიტიურ დამოკიდებულებას გლობალურ ბიზნესში საერთო ეთიკურ მიდგომებთან მიმართ, 40% მათ აფასებს როგორც „კარგს“ და 21% „ძალიან კარგს“. (28%) ინარჩუნებს ნეიტრალურ პოზიციას, ხოლო (7%) უფრო ეთიკურ პრაქტიკას აფასებს როგორც „ცუდს“ (4%) „ძალიან ცუდს“. გამოკითხვის შედეგები მიუთითებს, რომ რესპონდენტთა ნაწილი აუცილებლად მიიჩნევს ამ პრაქტიკის გაუმჯობესებას.

მეორე შეკითხვაზე პასუხებით დადგინდა, რომ რესპონდენტთა უმრავლესობა (66%) გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის ინიციატივები მნიშვნელოვნად არ უწყობს ხელს გლობალური ბიზნესის ეთიკური იმიჯის გაუმჯობესებას. ხოლო გამოკითხულთა 34% თვლის, რომ ეს ინიციატივები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს გლობალური ბიზნესის ეთიკური იმიჯის ამაღლებაში. კვლევის შედეგებით დადგინდა, რომ რესპონდენტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი კი სკეპტიკურადაა განწყობილი კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის ეფექტიანობის შესახებ, მისი ეთიკური აღქმის გაუმჯობესებაში.

მესამე შეკითხვა შეეხებოდა ადამიანის უფლებების პრიორიტეტულობას გლობალურ ბიზნესში. რესპონდენტთა უმრავლესობას (68%) მიაჩნია, რომ გლობალურ ბიზნესში ადამიანის უფლებები ნაკლებად პრიორიტეტულია. (25%) მიიჩნევს, რომ გლობალურ ბიზნესში ადამიანის უფლებათა დაცვა საშუალო დონეზეა, ხოლო (7%)–ს მიაჩნია, ბიზნესის ამ სფეროში ვლინდება ადამიანის უფლებების პატივისცემის მაღალი დონე. ანალიზის შედეგები მეტყველებს იმაზე, რომ ადამიანის უფლებების დაცვა გლობალურ ბიზნესში არ წარმოადგენს ძირითად პრიორიტეტს.

მეოთხე კითხვის პასუხები შემდეგი სახით განაწილდა: უმრავლესობა (62.9%) გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ არსებული ანტი-კორუფციული ზომები ნაკლებად ეფექტიანია გლობალურ ბიზნესში არაეთიკური პრაქტიკის პრევენციისთვის, ხოლო 27.4% (თითოეული 13.7%) მიიჩნევს, რომ ისინი ეფექტიანი ან ნაწილობრივ ეფექტიანია. ეს შედეგები მიუთითებს გლობალურ ბიზნესში ანტიკორუფციული ღონისძიებების ეფექტიანობის გაუმჯობესების აუცილებლობაზე.

ბოლო კითხვაზე პასუხების მიხედვით, რესპონდენტთა უმრავლესობა (61%) გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ გლობალური ბიზნესები მხოლოდ ნაწილობრივ აკეთებენ საკმარისს გარემოსდაცვითი საკითხების გადასაჭრელად და მდგრადობის ხელშეწყობისთვის. მნიშვნელოვანი ნაწილი (26%) მიიჩნევს, რომ ბიზნესი საკმარისად არ აკეთებს საქმეს, ხოლო 11% ფიქრობს, რომ ბიზნესი საერთოდ არ აგვარებს გარემოსდაცვით საკითხებს. დადებითი მხარე ისაა, რომ გამოკითხულთა 13% თვლის, რომ გლობალური ბიზნესი საკმარისს აკეთებს. ანალიზი მეტყველებს, რომ გარემოსდაცვითი პრობლემების გადასაჭრელად და მდგრადობის ხელშეწყობისთვის უნდა იყოს გაუმჯობესებული სიტუაცია.

აღნიშნული კვლევა მეტყველებს იმ ეთიკური პრობლემების არსებობაზე, რომელსაც ვაწყდებით გლობალური ბიზნესის სფეროში, ხოლო მათი გადაჭრა მნიშვნელოვანია, როგორც ბიზნესის ასევე მთლიანად საზოგადოების მდგრადი განვითარებისთვის.

დასკვნა

საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკის სფეროში მენეჯერების საქმიანობა მოიცავს ეთიკურ გამოწვევებს, რომლებიც რთული და მრავალმხრივია. ქვეყნების

განსხვავებული სამართლებრივი, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული პირობები ახალ გამოწვევებს უქმნის საერთაშორისო მენეჯერებს, რომლებიც ცდილობენ სხვადასხვა ქვეყნის სპეციფიკის გათვალისწინებით მოახდინონ ეთიკური განზომილების ინტეგრირება მათი სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში. უნივერსალური მორალური პრინციპები განსხვავებულ კულტურულ კონტექსტს უნდა დაექვემდებაროს. აქედან გამომდინარე, კულტურულ კონტექსტში ეთიკური ქცევა განსხვავებულია, მიუხედავად იმისა, რომ შეიძლება არსებობდეს ფუნდამენტური უნივერსალური ეთიკური პრინციპები.

საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკური პრობლემების კვლევა მეტყველებს იმ პრობლემებზე, რომელსაც ვაწყდებით ამ სფეროში და რომელთა გადაჭრა მნიშვნელოვანია, როგორც ბიზნესის ასევე მთლიანად საზოგადოების მდგრადი განვითარებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერიშვილი ხ. (2018) საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკა და სოციალური პასუხისმგებლობა თბ. „უნივერსალი“.
2. შენგელია თ. (2020) გლობალური ბიზნესი. თბ., „უნივერსალი“
3. Apel, K. (1988). *Transformation der Philosophie: Das Apriori der Argumentationsgemeinschaft*. Stuttgart: Suhrkamp Verlag.
4. Berishvili Kh. (2020) Implementation of the concept of business social responsibility in the political systems of social democracy. HYPERLINK "https://ibn.idsi.md/ro/collection_view/430" World economy and international economic relations Volume 3,
5. Berishvili Kh. (2017) HYPERLINK "<https://scholar.google.com/scholar?cluster=10295489592286051101&hl=en&oi=scholar>" Problems of evaluation and change of corporative social responsibility Tb/ Universal HYPERLINK "<https://scholar.google.com/scholar?cluster=10295489592286051101&hl=en&oi=scholar>"
6. Berishvili Kh, Arnadze M. (2022). HYPERLINK "<https://scholar.google.com/scholar?cluster=4739719318346451195&hl=en&oi=scholar>" The role of corporate social responsibility in modern global business Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press
7. Bowie, N. E. (1996). *Ethical Issues in Business: A Philosophical Approach*. Prentice-Hall.
8. Buller, P. F., & McEvoy, G. M. (1999). Creating and Sustaining Ethical Capability in the Multinational Corporation. *Journal of World Business*, 326-343.
9. Ciulla, J. B. (1995). Moral imagination and international business leadership. *The Sorensen Ethics Lecture*. Curtin University of Technology, Perth, Western Australia.
10. Commision, W. (1995). De George, R. T. (1993). *Competing with Integrity in International Business*. New York: Oxford University Press.
11. Donaldson, T. (1996). *Ethical Issues in Business: A Philosophical Approach*. Prentice-Hall.
12. Frederick, W. E. (1991). The Moral Authority of Transnational Corporate Codes. *Journal of Business Ethics*, 165-177.
13. Kohls, J. J., & Buller, P. F. (1994). Resolving Cross-Cultural Ethical Conflict: Exploring Alternative Strategies. *Journal of Business Ethics*, 31-38.
14. Pedigo, K., & Marshall, R. (2004). International Ethical Dilemmas Confronting Australian Managers: Implications for the Training and Development of Employees Working Overseas. *Journal of European Industrial Training*, 183-198.
15. Shengelia T., Berishvili Kh. (2023) The European experience of corporate social responsibility and the reality of Georgia. HYPERLINK "<https://ojs.scipub.de/index.php/ASCRM/index>" Academics and Science Reviews Materials . HYPERLINK "<https://ojs.scipub.de/index.php/ASCRM/issue/view/66>" No. 5

16. Shengelia T., Berishvili Kh. (2020) METHODOLOGY OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP RESEARCH AND ITS INFLUENCE ON COUNTRIES WITH SMALL ECONOMY. International Journal of social and humanities sciences . HYPERLINK "https://dergipark.org.tr/en/pub/ijshs/archive?y=2020" | "y2020" , Volume: 4 Issue: 3, 181 - 190, 31.12.2020

17. Wicks, A. C. (1990). Norman Bowie and Richard Rorty on Multinationals: Does Business Ethics Need Metacognitive Comfort? *Journal of Business Ethics*, 191-201.

Khatuna Berishvili

THE INFLUENCE OF ETHICAL STANDARDS ON MORAL RELATIVISM

Summary

The activities of managers in the field of international business ethics involve ethical challenges that are complex and multifaceted. The different legal, political, economic and cultural conditions of countries create new challenges for international managers who try to integrate the ethical dimension into their strategic decision-making processes, taking into account the specifics of different countries.

Universal moral principles must be subject to different cultural contexts. Hence, ethical behavior varies across cultural contexts, even though there may be fundamental universal ethical principles.

The study of ethical problems of international business shows the problems we face in this field and the solution of which is important for the sustainable development of both business and society as a whole.

**თამაზი გამსახურდია
თეიმურაზ ფესტვენძე**

ბიზნესის მაღალი ტემპებით განვითარება არის ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების წყარო

ანოტაცია. ნაშრომში მოცემულია ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების ამსახველი წყაროების არსი და მნიშვნელობა, რომელიც ითვალისწინებს ხელისუფლების მოხელეების კვალიფიკაციის ამაღლებას, პროფესიონალიზმს, გამოცდილებას, რაც ხელს შეუწყობს მართვის ეფექტიანობას, ადამიანისეული რესურსების სწორად ფორმირებასა და მათი შესაძლებლობების, ნიჭისა და ინტელექტის მიზანმიმართულ გამოყენებას. ასევე საუბარია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ნელ ტემპებსა და ნაკლებ ეფექტურობაზე, ამ პრობლემების აღმოფხვრის გზებსა და საშუალებებზე, მათ შორის აღმოსავლეთ ევროპის პოსტ კომუნისტური ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა - გაზიარებაზე.

საკვანძო სიტყვები: აგრობიზნესი, მცირე და საშუალო ბიზნესი, დემოგრაფია, ადამიანისეული რესურსები, დასაქმება.

საუკუნის მესამედზე მეტია გასული, რაც ქვეყნის დამოუკიდებლობა გამოცხადდა, რასაც უნდა მოჰყოლოდა ქვეყნის წინსვლა და მისი მოსახლეობის ცხოვრების პირობების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება. აღმოსავლეთ ევროპის სოციალისტურ ქვეყნებში უფრო მეტი დოზით იყო განვითარებული კერძო საკუთრება (უნგრეთში, პოლონეთში, ჩეხეთში, სლოვაკეთში) და უფრო ნაკლებად იყო რუსული დიქტატი, რამაც დადებითი როლი ითამაშა ამ ქვეყანებში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების საქმეში. თავის დროზე ნიკო ნიკოლაძე აღნიშნავდა, რომ ევროპაში არ

არსებობს იმაზე მეტი სირცხვილი როცა ვინმე თავის გარემოში „მუქთახორობის“ ან „უსაქმურის“ სახელს დაიმსახურებს, ადამიანები, რომლებსაც წელიწადში რამდენიმე მილიონი შემოსავალი აქვთ, ლორდები, რომელთა რენტა დღეში ერთ მილიონს უდრის, დღეღამეში 6-8 საათს მაინც მუშაობენ და მუშაობენ არა მარტო საზოგადო ინტერესებისადმი იყვნენ სასარგებლონი და თავაზიანი თავიანთი თანამოქალაქეებისადმი, არამედ წმინდა ჰიგიენური თვალსაზრითითაც, რადგან შრომა სასარგებლოა ფიზიკური თვალსაზრისით იგი ადამიანის ორგანიზმს ანთავისუფლებს „შეგუბებებისა“ და „ჩახერგილობებისაგან“, ზნეობრივი თვალსაზრისით და ყოველგვარი მჭუნვარებისა, აპატიისა, სულის დაცემისა და „გარყვნილობისაგან“. ჩვენში კი ადამიანებს, რომელთაც ლუკმა-პურიც კი არ გააჩნიათ და რომელთა ოჯახები უკიდურეს გაჭირვებას განიცდიან, არა თუ არ რცხვენიათ დილიდან საღამომდე უსაქმოდ იხეტიალონ, არემედ ამაცობენ კიდევ ამით.

ცნობილია ქვეყნისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებისათვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ადამიანისეული რესურსების სწორად ფორმირება და მათი შესაძლებლობების, ნიჭისა და ინტელექტის მიზანმიმართული გამოყენება. შრომითი რესურსების მართვა გამიზნული უნდა იყოს არა პიროვნებებზე, არამედ ქვეყნის წინაშე არსებულ პრობლემებზე და ამ პრობლემებისა და გამოწვევების აღმოფხვრის გზებსა და საშუალებებზე. ამის ერთერთი რეალური მაგალითია უნგრეთი, ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების პერიოდში მუნიციპალური მართველობის შეფასების ერთერთ მთავარ კრიტერიუმად მთავრობამ დაადგინა ამ მუნიციპალიტეტში დასაქმების დონე. ამისათვის მოაწესრიგა სამუშაოს მაძიებელთა აღრიცხვა. შექმნა დასაქმების ბიუროები მუნიციპალიტეტებში საჭირო ბიუჯეტით. შეიქმნა ორი არასამთავრობო ფონდი, რომლებიც გარდა სხვა დონორებისა, უმეტეს წილად სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ფინანსდებოდა. შეიქმნა ეგრეთწოდებული ბიზნეს ინკუბატორები და სპეციალისტთა მომზადება-გადამზადების ცენტრები. მთავრობამ აიძულა ბიზნეს სესხები გაეცათ სახელმწიფო ბანკებს - არაუმეტეს წლიური 6%-ისა და კომერციულ ბანკებს - 9%-ისა. დედები რომლებიც თავიანთ შვილებს უვლიდნენ ითვლებოდნენ დასაქმებულად, რადგან მათ ხელფასს უხდიდა დასაქმების ბიურო. ეხლა ვნახოთ როგორ მუშაობდა ყოველივე ეს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების სასარგებლოდ: პიროვნება თავისი ბიზნეს გეგმით მიდის მუნიციპალიტეტში და წერს განცხადებას რომ დაასაქმებს N რაოდენობის თანამშრომელს თავისთან და ამისათვის ესაჭიროება გარკვეული სამეწარმეო ფართი. მუნიციპალიტეტი სთავაზობს მას მის ხელთ არსებული სამეწარმეო ფართებიდან (სოციალისტური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შედეგად დახურული საწარმოების ფართებიდან) აირჩიოს შესაფერისი ან მიმართოს ბიზნეს ინკუბატორს. თუ არჩევანი გაკეთდა მუნიციპალურ ფართზე და ეს ფართი მოითხოვს რემონტს, რემონტის ხარჯებს მუნიციპალიტეტი გამოუქვითავს ფართის ქირიდან. ამის შემდეგ ბიზნესმენი მიდის დასაქმების ბიუროში და უკვეთავს იმ სპეციალისტებს, რომელიც ჭირდება. თუ ასეთები აღმოჩნდება მათ კარტოთეკაში მათ დაასაქმებენ ახლად შექმნილ ბიზნესში და თუ ასეთები ვერ მოიძებნა დასაქმების ბიურო აგზავნის პიროვნებებს გადამზადების ცენტრში (2-3-ით მეტს ვიდრე შეკვეთილი იყო - არჩევანისათვის). გადამზადების საფასურს იხდის დასაქმების ბიურო, ამასთან სასწავლებლად წარგზავნილებს სტიპენდიას და დასაქმების შემთხვევაში სრულ ხელფასს ერთ წელიწადს უხდის იგივე ბიურო, ხოლო მეორე წელს ხელფასის 50%-ს. თუ ბიზნესი წარმატებული იქნება და საჭირო გახდება ახალი კადრების დამატება ბიურო ანალოგიურად მუშაობს ახალ წევრებთან (გათვალისწინებულია პირობა რომ ახლების

შევსება არ მოხდეს ძველი თანამშრომლების დათხოვნის ხარჯზე). ამის შემდეგ ბიზნესმენი მიდის ბანკში და აფორმებს კრედიტს, რომლის 80%-ის თავდებად უდგება ზემოთ ნახსენები არასამთავრობო ფონდი, ხოლო დანარჩენი 20%-ზე იდება ის ფართი რომელიც მუნიციპალიტეტმა გამოყო. ძვირად ღირებული მანქანა დანადგარების შესაძენად შეუძლია მიმართოს ბიზნეს ინკუბატორს და ისინი ლიზინგის წესით შეუძენენ. ასევე შესაძლებელია დამწყებმა ბიზნესმა ისარგებლოს ბიზნეს ინკუბატორების იურდიული, ბუღალტრული, აუდიტორული და საოფისე მომსახურეობით შეღავათიან ფასებში. თუ არ შეიქმნა ჩვენთან რაიმე მსგავსი ან, ღმერთმა ქნას უკეთესი პირობები მცირე და საშუალო ბიზნესი ვერ განვითარდება ვერც ხალხსა და ქვეყანას არ ეშველება.

ამიტომ საჭიროა მეტი ძალისხმევა, რათა საზოგადოების ყველა წევრი გამოფხიზლდეს, დაადგეს პოზიტიური განვითარების გზას. მარტო ბრტყელ-ბრტყელი ლაპარაკი და მშრალი ლოზუნგები არ კმარა, საჭიროა თითოეულმა მოქალაქემ გაითვითცნობიეროს, რომ აუცილებელია შევიმუშაოთ და შევქმნათ ისეთი პროექტები, რომელიც შექმნის სამუშაო ადგილებს და ქართველი კაცი ერთხელ და სამუდამოდ დარწმუნდება იმაში, რომ ადგილზე დასაქმდება და სოციალურ მდგომარეობას გაიუმჯობესებს და აღარ დაჭირდება სამათხოვროდ ემიგრაციაში წასვლა.

სწორედ ცუდმა ყოფაცხოვრებამ, მოუთმენლობამ, დაბალმა განსწავლულობამ, ცხოვრებისეულმა შეცდომებმა და მრავალმა სხვამ მიგვიყვანა ამ მდგომარეობამდე. როგორც სტატისტიკური ინფორმაციით ირკვევა ბოლო რვა წლის განმავლობაში 2905 ადამიანმა თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე, ხოლო უკანასკნელი 4 წლის განმავლობაში 37894 ოჯახი დაინგრა, რამდენ ადამიანს შეექმნა ცხოვრებისეული პრობლემა. მომავალი თაობის აღზრდაში თავს იჩენს მრავალი სახის ნეგატიური მოვლენები, რაც უარყოფითად აისახება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემების გადაჭრაში.

საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის საქართველო ერთერთი მოწინავე იყო მოსახლეობის ცხოვრების დონით. ახლა კი, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ანგარიშის მიხედვით საქართველო თავისი კონკურენტუნარიანობის რეიტინგით 135 ქვეყნიდან ორმოცდამეათე ადგილზე იყო, 2012 წლისათვის ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური მოცულობით 1990 წლის მაჩვენებელს 25 %-ით ჩამორჩებოდა. მაგალითად, ამავე პერიოდში ესტონეთში ზრდამ შეადგინა 63%, ლატვიაში 24%, სომხეთში 60%, აზერბაიჯანში 87%. მშპ საქართველოში 1997 წლიდან 2004 წლის ჩათვლით გაიზარდა 70%-ით, ხოლო 2005 წლიდან 2009 წლის ჩათვლით მხოლოდ 36%-ით, ბოლო წლების განმავლობაში გაიზარდა მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, მაგრამ რეალური ეკონომიკური განვითარება ვერ მოხდა. ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისათვის დიდი რაოდენობით კრედიტი იქნა აღებული, გაიზარდა საგარეო ვალდებულებები და გასხვისდა სტრატეგიული მნიშვნელობის სახელმწიფო ქონება. პერმანენტულად უარესდება ვითარება დასაქმებაში, იზრდება უმუშევრობა და რომელმაც კრიტიკულ ნიშნულს მიუახლოვდა. ცხოვრების პირობებს ამძიმებს საკვებ პროდუქტებზე ფასების მატება, აგრეთვე იზრდება ინფლაცია, რაც საცალო ფასების დიდ რყევებს იწვევს. გერმანელი ეკონომისტი ლუდვიგ ერჰარდის ბრძნული გამონათქვამია „ინფლაცია ეს არის იმ ხელმძღვანელობის მოღვაწეობის გვირგვინი სახელმწიფოს რომ მართავენ“-ო. ერთხელ და სამუდამოდ გაიგოს ყველა ხელისუფალმა, რომ საჭიროა მაღალი კვალიფიკაცია, პროფესიონალიზმი და გამოცდილება, ეფექტური მართვა, მენეჯერულ აზროვნება და ზრუნვა მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებაზე.

ქვეყანაში არსებული მწვავე პრობლემების გადაჭრისას სასიცოცხლო მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს მოსახლეობის კეთილდღეობის ამალგების მეტად გადაუდებელი ამოცანების გადაწყვეტას, რადგან ქვეყანაში ცხოვრების დონემ კრიტიკულ ზღვარს მიაღწია. შრომისუნარიანი ადამიანების უდიდესი ნაწილი დაუსაქმებელია და მოსახლეობაში ფინანსური რესურსების მწვავე დეფიციტი იგრძნობა, ხელისუფლებაში ჯერ კიდევ მოკალათებულ ბევრ სახელმწიფო მოხელეს არ ადარდებს ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობა, მათი ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება და სტაბილურობა. თუ სხვა ქვეყნების სახელმწიფო მოხელეები მაღალი პასუხისმგებლობით ეკიდებიან უფლება-მოვალეობას და წარმატებას აღწევენ ყველა რგოლში რა მოსდის ჩვენს სახელმწიფო მოხელეს? საქმე იმაშია, რომ ძალზე დაბალია მათი ცოდნის დონე და კვალიფიკაცია, ვერ პასუხობენ თანამედროვე ტექნოლოგიების მოთხოვნებს. მათ ავიწყდებათ, რომ საჭიროა მენეჯერული აზროვნება, მართვის კულტურა, ქვეყნისა და ხალხის წინაშე დიდი პასუხისმგებლობა, ნუთუ არ იციან, რომ ყოველი ლარის უაზროდ და უყარათოდ ხარჯვას, არაეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებას, თან ახლავს საზოგადოების ნიჰილიზმი, რომელიც ანგრევს ადამიანის გუნება-განწყობას.

სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსებაზე მყოფი ჩინოვნიკები პირველ რიგში მთლიანად უნდა იხარჯებოდნენ, რათა თავიანთი კვალიფიციური შრომის შედეგებით წინ წასწიონ ქვეყნისა და მისი მოქალაქეების კეთილდღეობა, რათა გაამართლონ ეკონომიკურად შეჭირვებული სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მათზე დახარჯული ფულადი რესურსები. სახელმწიფო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის საჭირო ფინანსური რესურსები ცხადია ბიუჯეტიდან ფინანსდება, მაგრამ აუცილებელია შესაბამისი სამუშაოები კვალიფიციურად შეფასდეს, რათა ადგილი არ ჰქონდეს ფულადი რესურსების უყარათოდ და არაეფექტურ ხარჯვას. ფინანსური რესურსების სწორად ხარჯვის მიმდინარეობის შემოწმება ამ ეტაპზე საჭიროდ მიგვაჩნია უცხოეთის ქვეყნებიდან მოწვეულ ექსპერტებს მივანდოთ. ამ მნიშვნელოვანი საქმის განხორციელება ვიმედოვნებთ კარგ შედეგს მოგვიტანს, რადგან უცხოელი ექსპერტები დათმობაზე არ წავლენ და ასეთი ღონისძიება დადებითად იმოქმედებს შესრულებული სამუშაოს ხარისხობრივ მაჩვენებლებზე. ამავე დროს მინიმუმამდე დაიყვანს კორუფციულ გარიგებებს, რასაც ადგილი აქვს ჩვენს ქვეყანაში. ყოველივე ეს ფინანსური რესურსების ყარათიან ხარჯვაში დაგვეხმარება.

უდავო ფაქტია, რომ პროდუქციის ექსპორტ - იმპორტი ნებისმიერი ქვეყნისათვის ნორმალური საგარეო ეკონომიკური კავშირ-ურთიერთობისთვისაა დამახასიათებელი, მაგრამ ყოვლად გაუმართლებელია როცა ექსპორტის თუ იმპორტის მიზანშეწონილობა ეკონომიკურად დაუსაბუთებელია. ცხადია ქვეყნის ფარგლებს გარეთ უნდა გავიტანოთ ისეთი მაღალკონკურენტული, შიგა ბაზარზე ჭარბი პროდუქცია, როგორცაა საქვეყნოდ ცნობილი ბრენდები მინერალური წყალი (ბორჯომი, ნაბეღლავი და სხვა), ღვინო, ღვინომასალები და მრავალი სხვა. შემოვიტანოთ ისეთი სამრეწველო და აგრო პროდუქცია რომლის წარმოება ქვეყანაში შეუძლებელია სხვადასხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო.

ბოლო ხანებში იმპორტის წილი თითქმის ყველა სამრეწველო, ასევე სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე ერთი ორად გაიზარდა. მიზანშეწონილია იმპორტის ზრდის მაღალი ხვედრითი წილი ნელ-ნელა შემცირდეს. ამისათვის საჭიროა განვითარდეს სამეწარმეო სექტორი. სამეწარმეო საქმიანობაში ჩაბმული ბიზნესმენები ჩვენში თითზე ჩამოსათვლელია. მიუხედავად ფართო დეკლარირებისა საფინანსო ორგანოები მცირე ბიზნესის დაჩქარებული ტემპებით განვითარებისათვის სათანადო ღონისძიებებს ვერ

ახორციელებენ. ხელისუფლების მხრიდან მეტი ყურადღება და მხარდაჭერაა საჭირო, რომ შეუქმნას ბიზნესს განვითარებისათვის ხელშემწყობი პირობები. ცხადია, რომ ექსპორტის ზრდა ტრადიციული საექსპორტო კატეგორიების სოფლის მეურნეობისა და მეტალების გაზრდილი გაყიდვების შედეგია, რაც თავის მხრივ უკავშირდება დადებით ეკონომიკურ დინამიკას ყველა ძირითად სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანაში, ევროკავშირის ქვეყნებში, თურქეთში, აზერბაიჯანსა და რუსეთში, რასაც თან დაერთო უკანასკნელ წლებში მიღწეული თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაც და სწრაფად მზარდი ახალი საექსპორტო მიმართულება ჩინეთი, ეს უკანასკნელი კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია აგრო პროდუქციის რეალიზაციის ზრდის თვალსაზრისით, რაც შემდგომში აუცილებლად აისახება აგრო ბიზნესში ინვესტიციების ზრდაზე.

საჭიროდ მიგვაჩნია, რომ რეგიონებში აუცილებლად შეიქმნას ბიზნეს სკოლები, რომლებიც დიდ როლს შეასრულებენ ბიზნესით დაინტერესებულ ადამიანებში, რომლებსაც სურს შეისწავლონ ბიზნესის განვითარებისათვის მეტად საჭირო საკითხები, რომელიც აქტიურ როლს შეასრულებს ბიზნესში ჯერ კიდევ არსებული პრობლემების გადაჭრის საქმეში. ამ დიდი საქმის წინ წაწევაში უდავოდ დიდი როლის შესრულება შეუძლია ქვეყანაში ადრე არსებულ მეცნიერულ პოტენციალს და მის საყრდენ მატერიალურ ტექნიკურ ბაზას, რომელიც თითქმის განადგურებულია და მისი აღდგენა-განვითარება სოლიდურ კაპიტალდაბანდებას საჭიროებს, ამიტომ ხელისუფლებამ უნდა შეეცადოს რომ მოიზიდოს ინვესტიციები და საქვეყნოდ ცნობილ მეცნიერებს მისცეს შემოქმედებითი მუშაობის შესაძლებლობა 21 საუკუნეში მეცნიერულ კვლევებსა და გამომგონებლობის დარგში მაღალი ავტორიტეტული სიტყვა თქვან, რაც ახალი ეპოქალური დასაწყისი იქნება სამეწარმეო საქმიანობის მაღალი ტემპით განვითარებისათვის.

როგორც ირკვევა დღევანდელ საქართველოში ბევრი კარგი და წარმატებული საქმიანობის მიუხედავად მძიმე და სავალალო მდგომარეობაშია მრავალი დარგის არსებობა, რადგან არ იცავენ ტექნოლოგიით გათვალისწინებულ აუცილებელ პროცესებს, რაც ცხადია ცუდად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკაზე. გაუარესებულია ბორჯომის ხარისხი, რომელიც არ შეესაბამება ევროსტანდარტს. რაც ახლა მარკეტებში იყიდება ის უკვე ნატურალური ბორჯომი აღარ არის. ასევე განადგურებულია და არ ფუნქციონირებს რეგიონებში საკონსერვო ქარხნები, ასევე მიწასთანაა გასწორებული უიშვიათესი ღვინის მარნები, საკონდიტრო, პურის, რძის და უალკოჰოლო სასმელების ქარხნები, წისქვილკომბინატები და მრავალი სხვა საწარმო. მაშინ როდესაც ჩვენს ქვეყანას გააჩნია მრავალი მძლავრი სოფელი, რომელიც ტონის მიმცემი იყო ქვეყნის ძლიერების განმტკიცების საქმეში, სადაც განვითარებული იყო მეჩაიეობა, მევენახეობა, მესაქონლეობა, მეფრინველეობა და სხვა მრავალი დარგები და ქვედარგები შესაბამისად ფუნქციონირებდა აღნიშნული ნედლეულის გადამამუშავებელი საწარმოები, სადაც დასაქმებული იყო ათიათასობით მუშახელი. ბაღნარად იყო ქვეული ჩვენი ქვეყნის ყველა რეგიონი, ქვეყნის მოსახლეობის ეკონომიკა და დემოგრაფიული მდგომარეობა ასე თუ ისე სტაბილურ ხასიათს ატარებდა. ადგილი არ ჰქონდა ადამიანური რესურსების ინტენსიური ხასიათით მიგრაციას. დღეს მიგრაციამ მთლიანად სოფლის დაცარიელება და რესტრუქტურისაცია გამოიწვია.

აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვა რეგიონში ადამიანური რესურსების რაოდენობასა და შემადგენლობაზე გავლენას ახდენს ამ რეგიონის მცხოვრებთა ასაკობრივი სტრუქტურა. ეს უკანასკნელი კი ბევრადაა დამოკიდებული შობადობა - სიკვდილიანობაზე და მიგრაციულ პროცესებზე. სამწუხაროდ საქართველოში აღნიშნული ბალანსი დარღვეულია, როცა უმეტესად რეგიონებში სიკვდილიანობა

ჭარბობს შობადობას. ამასთან ერთად შრომისუნარიანი ადამიანების გარკვეული ნაწილი მიემგზავრება ემიგრაციაში. ყოველივე ეს უარყოფითად მოქმედებს ქვეყანაზე და დემოგრაფიულ სიტუაციაზე. როგორც დემოგრაფები ვარაუდობენ უახლოეს 30 წელიწადში ჩვენი ქვეყნის ქართული მოსახლეობა 28%-ით შემცირდება. როგორც ცნობილია ადამიანური რესურსები მჭიდროდაა დაკავშირებული მეურნეობისა და კულტურის ცალკეული დარგების განვითარებასთან. ნორმალურ პირობებში წარმოების თითოეული დარგი მოითხოვს გარკვეული სპეციალობის მქონე შრომით კონტიგენტს. იმასთან დაკავშირებით ადამიანური რესურსები და წარმოება გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე. წარმოება იზიდავს ადამიანურ რესურსებს, თავის მხრივ ადამიანური რესურსების არსებობა ხელს უწყობს წარმოების განვითარებას. ყოველივე ამან ქვეყანა და მოსახლეობა კრიზისამდე მიიყვანა. მოსახლეობის უმრავლესობა გაუსაძლის მდგომარეობაში აღმოჩნდა და ბეწვის ხიდზე მოუხდა გავლა.

ისმის კითხვა: რატომ ცხოვრობს ქართველი კაცი სიღარიბის ზღვარს მიღმა? რაშია საქმე? სად ვეძებოთ მიზეზი? რატომ აიცრუა გული თავის მამულზე და რატომ მიუწევს გული უცხოეთში? საჭიროა ხელისუფლების მხრიდან მეტი და განსაკუთრებული ყურადღება, რაც მთავარია, ხელშეწყობა სამუშაო ადგილების შესაქმნელად და თვითონ მშრომელების მხრიდან მეტი დაინტერესება და პრინციპულობა თავის გამოსაჩენად, რომ უზრუნველყოს თავის ქვეყანაში ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება და არ იყოს სხვა ქვეყნის ეკონომიკაზე მიჯაჭვული. ქართველ კაცს ვერაფერს შეეცილება ოჯახისა და სტუმარ-მასპინძლის ტრადიციების დაცვაში. საქართველო ოდითგანვე ცნობილი იყო თავისი საუკეთესო წეს ჩვეულებებით და ტოლერანტობით, მაგრამ დღესდღეობით ნელ-ნელა ძირი ეცლება იმ სათაყვანებელ ტრადიციებს, რაზედაც დგას ქართველი კაცის ხვალისდელი დღე და მომავალი.

სამუშაო ადგილების სიმცირის გამო ადამიანების უმრავლესობა ხელს ჰკიდებს კომერციულ საქმიანობას, რომელიც ადვილ საქმედ მიაჩნია. ის კი სინამდვილეში დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ადამიანებმა ვერ გაითვალისწინეს საბაზრო ეკონომიკის სირთულე და ბიზნესისათვის დამახასიათებელი ნიშანთვისებები. ნათქვამია პური მეპურეს გამოაცხობიეო. ამისათვის საჭიროა ადამიანური რესურსების ძირეული სტრუქტურული ცვლილებები, რაც დაკავშირებულია ახალი კვალიფიკაციის დაუფლებასთან.

საქართველო მოსახლეობის ცხოვრების პირობების მიხედვით, შეიძლება ითქვას, ერთერთ ჩამორჩენილ რეგიონად ითვლება, მაშინ როცა ქვეყანას გააჩნია როგორც ბუნებრივი წიაღისეული, ისე ადამიანური თუ ინტელექტუალური რესურსი, რომელიც საჭიროებს სწორ და ეფექტურ მენეჯმენტს, რის შედეგადაც შესაძლებელია ქვეყნისათვის საჭირო შემოსავლის მიღება. როცა ჩვენში მიღწეული იქნება საარსებო მინიმუმის დაკმაყოფილების საშუალება და ქვეყანაში უკეთესობისაკენ შეიცვლება მდგომარეობა და ადამიანური რესურსების გამოყენებას სტაბილური ხასიათი მიეცემა, ცხოვრებას მეტი ხალისი და დაინტერესება ექნება. გლობალიზაციის პირობებში ბევრი რამ გადაფასდება, მაგრამ საჭიროა არ დავკარგოთ და არ დავივიწყოთ ის საუკეთესო ტრადიციები, რომელსაც დავიწყება არ უწერია. სწორედ ის ტრადიციები და ბუნების საოცრებანი იზიდავს პლანეტის სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოსულ ტურისტებს, ვიზიტორებს. მნახველთა ნაკადი წლიდან წლამდე იზრდება. რა დროც არ უნდა დადგეს, შრომა ყოველთვის იქნება წამყვანი სასიცოცხლო საშუალება და ამასთან ადამიანური რესურსები შეუცვლელი და აუცილებელი ბერკეტი იქნება ნებისმიერ ეპოქაში.

ქვეყნის ძლიერება, ცხოვრების დონის ამაღლება, წესრიგი და სამართლიანობა ემყარება კანონის სწორად დაცვას და მის ცხოვრებაში გატარებას. ქართველი ერი კანონმორჩილი არ არის, იგნორირებას უკეთებენ, ყველა თავისი კანონებით ცხოვრობს, რაც ადამიანებს შორის ურთიერთობებს აკნინებს. ჩვენდა სამწუხაროდ შედეგი სახეზეა. გვინდა ერთი მაგალითი მოვიყვანოთ. დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც მინისტრთა კაბინეტმა გამოსცა კანონი ქუჩებში, სკვერებში, ბაღებში, საზოგადოებრივ თავშეყრის ადგილებში სისუფთავის დაცვის შესახებ. ეს კანონი არ მუშაობს, რადგან მოქალაქეებს არ აქვს გათვითცნობიერებული კანონის არსი და მისი აუცილებელი შესრულება. გვინდა დემოკრატიულ ქვეყანაში ცხოვრება, მაგრამ არ გვსურს მისი დაცვა. ამ ეტაზე ქვეყანაში ცხოვრების მძიმე ფონია შექმნილი. რა არის მიზეზი? თითოეული მოქალაქის უფლება-მოვალეობის არ ცოდნა, უპასუხისმგებლობა, მეტისმეტი ამბიციურობა და მეტისმეტი პატივმოყვარეობა. უნდა აღინიშნოს, რომ რიგითი მოქალაქიდან დაწყებული პრეზიდენტის ჩათვლით, უკლებლივ ყველას, ევალება კანონის დაცვა, პატივისცემა კონსტიტუციისადმი. კანონის დაცვა ქვეყნის წინსვლის აუცილებელი და გადაუდებელი პირობაა. კანონის დარღვევა არავის არ უნდა ეპატიოს. დასასჯელი ვინც არ უნდა იყოს დაისაჯოს. დამნაშავეს დანაშაული არ უნდა ეპატიოს. ადამიანს დაუსჯელობის სინდრომი რომ შეეყრება დანაშაულს დანაშაულზე ჩადის. ხელისუფლებამ უნდა განახორციელოს მტკიცე და სისტემური მონიტორინგი კანონის შესრულებაზე, რათა ქვეყანაში ერთხელ და სამუდამოდ ყველა სფეროში ზეიმობდეს სამართლიანობა. საზოგადოებაში ყველა ადამიანი ცოდნის, კვალიფიკაციის, პროფესიონალიზმის, გამოცდილებისა და არა ნეპოტიზმით იკავებდეს კუთვნილ ადგილს. ქვეყანა წინ რომ წავიდეს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დავუთმოთ ახალგაზრდების ცოდნის დონის ამაღლებას, რადგან ისინი არიან ქვეყნის ხვალისდელი დღე. XXI საუკუნეს სულ სხვა ხედვა და მიდგომები ჭირდება, რადგან გლობალიზაციამ ასე მოიტანა. ამიტომ საზოგადოების მაღალი ტემპებით განვითარებას და ტექნიკური ბაზის განმტკიცებას მეტი და მეტი ინვესტიციების მოზიდვა და ახალახალი ინოვაციების დანერგვა სჭირდება. ამ დიდი საქმის განხორციელებაში უდაოდ დიდ როლს შეასრულებს ქუთაისის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, სადაც თავს მოიყრის უცხოეთის უნივერსიტეტების თანამშრომლები და განსწავლული ქართველი მეცნიერების გარკვეული ნაწილი და ერთობლივი ძალით შეუდგებიან საბაზრო ეკონომიკის საჭიროებისათვის კონკურენტუნარიანი კადრების მომზადების საქმეს. სწორედ განათლებულ კადრს შეუძლია ეფექტურად გადაწყვიტოს ქვეყნის წინაშე მდგარი პრობლემები. დღეს ქვეყნის შენება განათლებას, სიყვარულს, კვალიფიკაციის და პატრიოტიზმის მაღალ სულისკვეთებას ეფუძნება.

ისეთ მატერიალურ თუ პოლიტიკურ სიტუაციაში მყოფი ქვეყნისათვის, რომელსაც არ გააჩნია ე.წ. სწრაფრეალიზებადი ენერგეტიკული წიაღისეული რესურსები (რაც გვაქვს იმასაც ვერ ვიყენებთ გონივრულად და ხელში ჩავუგდეთ სხვადასხვა ჯურის შიდა და გარე მესვეურებს) აუცილებელია აქცენტი გაკეთდეს მეცნიერულტევად, მაღალტექნოლოგიურ პარამეტრებზე დაყრდნობილ წარმოების განვითარებაზე. ამის საპირისპიროდ ჩვენში ნაკლებად ვითარდება წარმოება და თუ ვითარდება ისიც „მეორად“ მანქანადანადგარებისა და „მეორად“ იდეებზე დაფუძნებული. პირადი გამორჩენის სულისკვეთებით აღტკინებულმა, უზნეობის მორევში ჩაძირულმა მოხელეებმა ქვეყანაში არსებული მეცნიერული პოტენციალი და მათი საყრდენი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა განადგურების პირამდე მიიყვანეს. ახლა მისი აღდგენა-განვითარება სოლიდურ კაპიტალდაბანდებას საჭიროებს, ამიტომ ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშაოს გონივრული და მიზანდასახული შორს მიმავალი სტრატეგიული

პროგრამები, რომ მოიძიოს ინვესტიციები და შევინარჩუნოთ სამეცნიერო კვლევითი ცენტრებისაგან შემორჩენილი მწირი ძირითადი საწარმოო ფონდები, შევუქმნათ სამუშაო პირობები საქვეყნოდ ცნობილ მეცნიერებს და მოტივირებული გავხადოთ მეცნიერული კვლევებში ახალგაზრდობის ჩართვა. ამას წინ უნდა უძღოდეს სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში სათანადო სამუშაოების ჩატარება, რაც გულისხმობს საბუნებისმეტყველო და ფუნდამენტური მეცნიერებების შესწავლის მიმართ სახელმწიფოებრივ მიდგომას, თანამედროვე კაბინეტ-ლაბორატორიებით აღჭურვას, მეცნიერული და საგამომგონებლო, ინოვაციური აზროვნების ჩამოყალიბებას. მხოლოდ ასეთი მიდგომით შევძლებთ არსებული ბუნებრივი რესურსების ქვეყნის სასიკეთოდ გამოყენებასა და არარსებული რესურსების კომპენსირებას მაღალტექნოლოგიური წარმოებისა და სოფლის მეურნეობის ხარჯზე.

იბადება კითხვა, რატომ არ არის ჩვენი ქვეყანა ეკონომიკურად ძლიერი, უჭირს ხალხს, რატომ არ ჰყავს მაღალი დონის სპეციალისტები? მიზეზი ყველამ ჩვენს თავში უნდა ვეძიოთ. ბევრმა ქართველმა დაკარგა პატრიოტული გრძნობა, სიყვარული თავისი სამშობლოსადმი. მონახა უფრო სარფიანი გზა, შეიძულა ბრძოლითა და შრომით მოპოვებული წარმატებები, დაკარგა მოტივაცია, არ ფიქრობს გახდეს კარგი მენეჯერი, ინჟინერი, პედაგოგი, აგრონომი და ა.შ, რომ უზრუნველყოს მასზე დაქვემდებარებული სექტორის ეფექტურად მართვა, სიკეთე მოუტანოს თავისთავს, ხალხსა და ქვეყანას. ამ შემთხვევაში დავესხებით დიდი მამულიშვილის, ილია ჭავჭავაძის ფრთიან და მიგნებულ ფრაზას - „ქვეყანა იმით კი არ არის უბედური, რომ ღარიბია, არამედ იმით, რომ მცოდნე, გონებაგახსნილი, გულანთებული კაცები არა ჰყავს“. დიდი ილიას ბრძნული აზრი რეალურ ასახვას პოულობს დღევანდელ საქართველოში.

ქვეყანაში არსებული ხარვეზების გამოსასწორებლად ბევრი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი პროექტი განხორციელდა. აღსანიშნავია, რომ ბოლო 30 წლის განმავლობაში პირველად განხორციელდა სარწყავი და სადრენაჟე არხების მასშტაბური რეაბილიტაცია 161,1 მილიონი ლარის ღირებულების, მთელი საქართველოს მასშტაბით გაიწმინდა სარწყავი სისტემის პრაქტიკულად ყველა დიდი მაგისტრალური არხი და გამანაწილებელი. ჩატარებულმა სამუშაოებმა ფერმერებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის 40-50%-ით გაზრდის საშუალება მისცა. შეიქმნა მოსავლის სტაბილურად მიღების შესაძლებლობა. სულ 2014 წელს 88 ათასი ჰა ფართობი გასარწყავდა. წინა წლებთან შედარებით გლეხებს სამჯერ მეტი მიწის ფართობის მორწყვა შეუძლიათ.

ჩვენ გაცილებით მეტი გვაქვს ვიდრე ჩვენ ვფიქრობთ. ნუ ვიქნებით ზარმაცები! ჩვენ გვაქვს გაცილებით მეტი, ვიდრე მიწას და ბუნებრივ რესურსებს შეუძლია შემოგვთავაზოს. შეგვიძლია შევქმნათ ისეთი რამეები, რაც ჩვენ აქამდე არ მოგვცემია. საქართველო ოდითგანვე აგრარული მეურნეობის სფეროში მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ქვეყანა იყო და ახლაც შესაძლებელია ასეთად იქცეს. მას, მიუხედავად მცირემიწიანობისა, შეუძლია ძალიან ბევრი ნატურალური და ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტი მიაწოდოს მსოფლიოს და უარი არ უნდა ვთქვათ პრიორიტეტული დარგის - აგრო ბიზნესის ინტენსიურ განვითარებაზე. ნუ შეგვრცხვება, თუ ვინმე საქმეში ჩაუხედავი აგრარულ ქვეყნად დამცინავად მოგვიხსენიებს. ჩვენ შეგვიძლია და ვალდებულიც ვართ ხალხის რესურსები და ტალანტი გავაერთიანოთ ქვეყნის მოდერნიზაციისათვის. უნდა ყოველთვის გვახსოვდეს, რომ ადამიანებს თავისი ერთობით ბევრი რამის გაკეთება შეუძლია. ამის მაგალითები უამრავია, როგორც საკუთარ ისტორიაში, ისე საზოგადოდ. ამის ბრწყინვალე მაგალითებია ომში დამარცხებული გერმანია, იაპონია, სამხრეთ კორეა, ისრაელი, რომლებმაც 50-60 წელიწადში შეუძლებელი შეძლეს და ყველაზე

წარმატებული ქვეყნები გახდნენ. შეიძლება სკეპტიკურად განწყობილმა ოპონენტებმა თქვან მათ ამერიკა დაეხმარათო, მაგრამ ომებით გათანგულ ვიეტნამს ვინ დაეხმარა? ჩინეთს? ჩვენ სიამაყით ვიხსენებთ ქვეყნის ისტორიის წარმატებულ მიღწევებს და ვერ ვაანალიზებთ, რომ ამის შემოქმედი უშუალოდ ჩვენი სახელოვანი წინაპარი იყო, რომლებიც ჩვენზე ნაკლებ ცოდნას ფლობდნენ მაგრამ იმით გვჯობდნენ, რომ ერთობითა და მიზანსწრაფული ქმედებით აღწევდნენ წარმატებებს. ჩვენ დღესაც ჰაერივით გვჭირდება ურთიერთთანადგომა და განათლებისაკენ სწრაფვა.

ბოლო წლებში მცირე და საშუალო ბიზნესს შესაბამისი ყურადღება არ ექცევა, ზეწოლას განიცდის, ან სამთავრობო სტრუქტურებთანაა გაიგივებული. როგორც საბითუმო, ასევე საცალო ბაზარზე გაბატონებულია ოლიგარქული და კარტერული გარიგებების ტენდენციები. სრულიად იგნორირებულია, როგორც მეცნიერების, ასევე გამოცდილი პროფესიონალების აზრი, რატემა უნდა, აუცილებელი იყო სამეცნიერო აკადემიური და კვლევითი ინსტიტუტების რეფორმირება, მაგრამ არა მათისრული იგნორირება და მათი ფაქტობრივად სასიკვდილოდ განწირვა. ისინი თავის დროზე გიგმალ კვლევით სამეცნიერო სამუშაოებს ატარებდნენ და მათი საქმიანი რეკომენდაციები მნიშვნელოვნად ხელს უწყობდა ქვეყნის მრავალდარგოვანი ეკონომიკის პოტენციალის ამაღლებას.

ჯერ კიდევ ჩვენს წინაშე არსებული პრობლემების აღმოფხვრა შეუძლებელია, რადგან გვაქვს მრავალი შეცდომები სამეურნეო და პოლიტიკური მმართველობის სფეროში. ქვეყანა ძლიერია მაშინ როცა ღირებულია ხელისულებაც და ოპოზიციაც, რაზეც ასე მწარედ მიანიშნებდა მახათმა განდი: „ჩვენ დაგვლუპავს სიამოვნება სინდისის გარეშე, სიმდიდრე შრომის გარეშე, ბიზნესი მორალის გარეშე, ლოცვა მსხვერპლის გარეშე და პოლიტიკა დისციპლინის გარეშე.“

ბიზნესი განიცდის სპეციალისტების უკმარისობას, მიუხედავად იმისა, რომ მენეჯმენტის სპეციალობით კურსდამთავრებულთა რაოდენობით საქართველო ალბათ გინესის რეკორდსმენი თუ არა, ერთ-ერთი ლიდერია მსოფლიოში, ქვეყანა მაღალკვალიფიციურ კადრების კი არა, საშუალო დონის მენეჯერების კატასტროფულ უკმარისობას განიცდის, რაც უარყოფითად აისახება მეურნეობითობის ნებისმიერ სფეროში, როგორც სახელმწიფოებრივ, ისე კერძო სექტორში.

მაგალითისათვის თუ ისევ აგრობიზნესს მივმართავთ, ვნახავთ, რომ გადაჭარბებულმა ქიმიზაციამ მიწა ნარკომანივით აქცია, ქიმიკატების გარეშე მოსავლის მოცემა არ შეუძლია, ეს კი მართლაც საშინელებაა. როგორც გამოირკვა, ყოველწლიურად აშშ-ში ათიათასობით ადამიანი იწამლება პესტიციდების გამოყენების გამო. ალბათ ჩვენში ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია. არადა, თუ გვეყოლებოდა შესაბამისი კადრები და აღჭურვილობა ნიადაგის კონტროლის ჩასატარებლად, ადამიანის ჯანმრთელობასაც გავუფრთხილდებოდით და ფერმერული მეურნეობისათვის ძვირადღირებული სასუქებისა და შხამ-ქიმიკატების ხარჯებიც შემცირდებოდა. უფრო მეტად გამოვიყენებდით საქართველოს ისეთ მდიდარ ბუნებრივ რესურსს, როგორცაა ტორფი. წინათ ტორფით ნოყიერდებოდა მიწის ფართობები, განსაკუთრებით ჩაისა და ციტრუსოვანი პლანტაციები, ეკოლოგიურად სუფთა, არომატული, მაღალ საგემოვნებო თვისებების მქონე სურნელოვანი ჩაი და ციტრუსები დიდი რაოდენობით გაგვქონდა მეზობელ ქვეყნებში ექსპორტის სახით.

დასკვნა. ვფიქრობთ, რომ ქვეყნისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტორებია მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ტემპების მკვეთრი ზრდა, კულტურული, ბუნებრივი, წიაღისეული რესურსების სწორად ფორმირება და ეფექტური გამოყენება. ასევე ადამიანისეული

რესურსების, მათი გონებრივი შესაძლებლობების, ნიჭისა და ინტელექტის მიღწევები და ამასთან ერთად შრომის დისციპლინა იძლევა ქვეყნის წინაშე არსებული უმეტესი პრობლემების გადაჭრის შესაძლებლობას.

Tamazi Gamsakhurdia
Teimuraz Pestvenidze

BUSINESS DEVELOPMENT AT A HIGH RATE IS A SOURCE OF INCREASING THE WELL-BEING OF THE COUNTRY'S POPULATION

Summary

The article deals with the fact that one of the important factors for raising the well-being of the country and the population is the correct formation of human resources and the purposeful use of their abilities, talents and intelligence. Management of labor resources should be aimed not at individuals, but at the problems facing the country and the ways and means of overcoming these problems and challenges.

It is also mentioned here that more efforts are needed for all members of the society to come to life and take the path of development. It is not enough to just talk flatly, it is necessary for every citizen to understand that it is crucial to develop and create such projects that will produce more workplaces and the Georgian man will once and for all be sure that he will be employed on the spot and his social situation will improve and he will no longer need to emigrate to beg.

In solving the acute problems in the country, vital importance should be given to solving the most urgent tasks of raising the well-being of the population, because the standard of living in the country has reached a critical limit. Most of the able-bodied people are unemployed and there is a severe lack of financial resources among the population, many government officials in power are not concerned about the welfare of the country's population, improvement of their living conditions and stability.

If state officials of other countries are highly responsible for their rights and duties and succeed in all aspects, what happens to our state officials? The fact is that their level of knowledge and qualification is very low, they cannot meet the requirements of modern technologies. They forget that there is a need for managerial thinking, management culture, great responsibility towards the country and the people, don't they know that spending every GEL pointlessly and for no reason, pursuing an ineffective economic policy, is accompanied by the nihilism of the society and destruction of one's frame of mind.

In recent years, small and medium-sized businesses have not been given due attention, have been under pressure, or have been equated with government structures. Both the wholesale and retail markets are dominated by the tendencies of oligarchic and carter deals. It is completely ignored, the opinion of both scientists and experienced professionals, of course, it was necessary to reform scientific academic and research institutions, but not completely ignore them and doom them to death. At the time, they carried out extensive research and scientific work, and their business recommendations significantly contributed to raising the potential of the multi-sector economy of the country.

Business suffers from a shortage of specialists, despite the fact that Georgia is one of the leaders in the world in the number of management graduates, the country suffers from a catastrophic shortage of mid-level managers, not highly qualified personnel, which has a negative impact on any field of business, both in the public and private sectors.

It should be noted that the number and composition of human resources in different regions is influenced by the age structure of the inhabitants of that region. The latter is much dependent on birth-death and migration processes. Unfortunately, in Georgia, the mentioned balance is broken, when in most regions the death rate exceeds the birth rate. At the same time, a certain number of able-bodied people leave for emigration. All this has a negative effect on the country and the demographic situation.

Keywords: agribusiness, small and medium business, demography, human resources, employment.

FUNDAMENTALS OF DEVELOPMENT OF GREEN BUSINESS AND BUSINESS MODELS BASED ON GREEN TECHNOLOGIES IN THE CAUCASUS

Annotation. The development of green business in the Caucasus region represents a significant and growing concern, directly tied to the mitigation of climate change, the implementation of environmentally friendly technologies, and the achievement of sustainable development goals. Green business models not only promote economic growth but also serve as key instruments for achieving global environmental objectives. In the Caucasus region, comprising Georgia, Armenia, and Azerbaijan, the concept of a green economy has become increasingly relevant in recent years, spurred by both local initiatives and the support of international organizations.

This article examines the development of green business in the Caucasus region, highlighting its opportunities and challenges. It explores the implementation of green initiatives in the energy, tourism, agriculture, transportation, and industrial sectors, analyzing the social, economic, and environmental impacts of these processes. Additionally, the role of international partnerships and investments in fostering the growth of the green economy in the region is discussed. The article demonstrates how green business models are integrated with global ecological standards and how they contribute to achieving the sustainable development goals of the Caucasus countries.

Keywords: green business, green technologies, innovative business models, competitive advantages, green economy investments, biodiversity

Introduction

The development of green business in the Caucasus region is a crucial step in the process of sustainable development. It holds unique significance as environmental issues are now considered one of the most pressing global challenges. Climate change, biodiversity loss, waste generation, and environmental pollution are on the rise, and these challenges have a direct impact on the Caucasus region, where natural resources, biodiversity, and ecologically valuable areas are considered assets. Green business and economic models are aimed at addressing these problems by promoting environmentally responsible approaches in business and production.

The growth of green business is also linked to global trends, including the use of renewable energy, the introduction of eco-innovations, the development of green technologies, and the reduction of waste in production processes. Green business models promote the efficient use of resources, environmental protection, and the achievement of sustainable development goals. These processes provide not only environmental benefits but also economic opportunities, such as the creation of new jobs, technological innovations, and the potential for integration into international markets.

The experience of various countries shows that green business can become a strong economic driver. In Europe, for example, green business models are widely used, and many countries successfully implement ecological initiatives. Countries in the Caucasus, such as Georgia, Armenia, and Azerbaijan, are also actively engaging in the development of a green economy. Despite the many challenges in the region, including the lack of financial and technological resources, the scarcity of regulations, and specific cultural mentalities, the potential for green business is immense, with the ability to significantly improve the region's economy and environmental conditions.

Key Principles of Green Business Green business is based on the principles of sustainable development, which encompass environmental protection, social responsibility, and economic sustainability. The economies of Caucasus countries largely depend on traditional resources and agriculture, making them particularly vulnerable to ecological challenges. This context drives the adoption of green business models.

The primary and most essential principle of green business is environmental protection. Businesses should aim to minimize their environmental impact, focusing on practices that reduce waste production, energy and water consumption, and atmospheric pollution. For instance, companies that operate on green business principles frequently employ environmentally friendly production tech-

nologies, such as energy-efficient equipment, low-carbon-emission factories, and the use of sustainable materials.

The Caucasus region is distinguished by its significant potential for renewable energy, making it particularly attractive for green business. One of the most important steps in this direction is the use of solar and wind energy. In Armenia, for example, the construction of solar power plants is actively underway, promoting energy independence and the achievement of environmental goals. Similarly, the use of solar and wind energy has become especially popular in Georgia, contributing to the reduction of the impacts of climate change and stimulating the development of clean energy.

Another significant principle is sustainable resource management, which involves the optimal and long-term use of natural resources without leading to their depletion. In the Caucasus, this is particularly important as the region's economy heavily relies on agriculture and natural resources. Sustainable agriculture, which focuses on organic methods and the efficient use of natural resources, helps preserve soil, protect water resources, and maintain biodiversity.

Sustainable agriculture is one of the most important sectors in the Caucasus that serves as a foundation for green business development. The use of organic methods, natural fertilizers, and the production of bio-products can become fundamental factors for the region's economic development, especially for export to international markets. For instance, the Caucasus region has substantial potential for the production of organic products, which can be offered not only to the domestic market but also to international consumers seeking environmentally clean products.

Raising consumer awareness and promoting environmental standards are essential steps for the development of green business. Consumer demand for eco-friendly products and services is increasing, which encourages companies to take greater responsibility for environmental issues. In the Caucasus, consumer education programs focused on environmental matters will foster green business and boost demand for eco-friendly products.

Another key principle of green business is social responsibility, which involves not only adhering to environmental standards but also considering the interests of employees and communities. This may include practices such as ensuring fair labor conditions, supporting local communities, and funding social initiatives. In the Caucasus, where many villages and small towns face development challenges and lack financial support, the social responsibility of green businesses can become a crucial stimulus for strengthening local economies and communities.

Ecotourism is another important area of green business in the Caucasus. The natural beauty and ecological significance of the Caucasus provide unique opportunities for the development of tourism that does not harm the environment. Ecotourism may include tours to protected areas, visits to nature reserves, and the exploration of local cultures and traditions. This sector is not only eco-friendly but also boosts the local economy and creates new jobs.

Green business principles encompass a holistic approach that integrates environmental protection, economic, and social factors. For the Caucasus region, green business models can become the key to long-term development, driving economic growth and improving environmental standards. However, the success of this process requires international support, government involvement, and the mobilization of financial resources.

Opportunities for Green Business Development in the Caucasus The opportunities for green business development in the Caucasus are diverse and based on the region's unique natural, geographical, and cultural resources. South Caucasus, which includes Georgia, Armenia, Azerbaijan, and surrounding areas, plays a significant role in regional and international economies. The realization of green business potential largely depends on the effective management of the region's ecological and tourist resources and their adaptation to international standards.

Ecotourism is one of the main potentials for green business development in the Caucasus. The region is rich in unique natural resources, such as alpine meadows and valleys, forests, rivers, and wildlife observation opportunities. By collaborating with national parks, ecotourism can stabilize the region's economy and increase the incomes of local communities. This trend presents opportunities not only for offering new services to tourists but also for protecting the environment and ensuring the sustainable use of natural resources.

Ecotourism combines tourism forms that do not harm the environment and serves both economic and environmental goals. For example, tourists can take excursions to protected areas, hike, and observe wildlife. These services become not only a source of revenue from tourism activities but also contribute to improving the socio-economic conditions of local communities. In the mountainous regions of Georgia and Armenia, this type of tourism is already a significant economic sector that is gradually developing and expanding.

International market integration is another important opportunity for the development of green business in the Caucasus. Global demand for eco-friendly products and services is significantly increasing, allowing the Caucasus countries to improve their exports and establish closer ties with Europe and Asia. For instance, organic agricultural products are in high demand in international markets. The production and export of such products not only enhance the region's economic opportunities but also promote a culture of ecological responsibility.

The production and export of bio-products play a vital role in strengthening green business models in the Caucasus. Georgia, Armenia, and Azerbaijan are already actively engaged in the production and export of organic products, allowing these countries to expand their economic opportunities and meet international demands for eco-friendly products. These processes also raise awareness among local farmers and encourage the adoption of ecological farming practices.

The support of international organizations is another important factor contributing to the development of green business in the Caucasus. The World Bank, the United Nations, the European Investment Bank, and other international organizations actively work on funding and developing green projects in the region. These organizations implement various programs aimed at providing financial support for ecological projects and introducing green technologies. For example, the UN and the World Bank run programs that promote clean energy production, the development of green technologies, and the introduction of environmental standards in Caucasus countries.

The development of green technologies also holds significant potential in the Caucasus. Modern green technologies, such as the use of renewable energy, energy-efficient buildings, and waste management systems, create new business opportunities and shape new directions for economic development in the region. For instance, Georgia is already developing solar and wind energy systems, which contribute to the country's energy independence and the implementation of international ecological standards.

The Caucasus region has great potential for green business development. These opportunities include the fields of ecotourism, bio-product production, renewable energy development, integration into international markets, and the introduction of green technologies. However, ensuring the success of this process requires the support of international organizations, government involvement, and the mobilization of financial resources. For the Caucasus countries, successfully implementing green business models means not only economic growth but also improving environmental and social standards in the long term.

Challenges and Barriers to Sustainable Development in the Caucasus Green business development in the Caucasus is accompanied by significant challenges that hinder the success of ecological initiatives. Although the region is rich in natural resources and tourist potential, various obstacles prevent the effective implementation and strengthening of green business models. Addressing these challenges is essential to overcoming them and implementing the necessary steps for green business development.

1. Lack of Financial Resources One of the most significant challenges for green business development is the lack of financial resources. Attracting the necessary funding for green initiatives in the Caucasus is a difficult task. International donors and investors often provide insufficient support for stimulating the financing of green projects. Existing green initiatives in the region often fail to receive adequate funding, which hinders the development and growth of ecological projects. Although international donors such as the World Bank and the European Investment Bank often provide financial support for green projects, the lack of financial resources remains a challenge for local businesses. Green businesses in the Caucasus frequently struggle to achieve success in the market due to financial difficulties, particularly small and medium-sized enterprises. Overcoming these

challenges requires the introduction of new financial instruments and greater involvement from both international and local investors.

2. Technological Resource Deficiency The implementation of modern technologies is critical for green business development. A lack of technological resources is one of the main obstacles in the Caucasus. The use of green technologies, such as renewable energy production, energy-efficient equipment, and waste management systems, requires the necessary technological resources, which are often difficult to obtain.

Countries in the Caucasus are still in the early stages of introducing green technologies, and this is often associated with a lack of technological knowledge and modern infrastructure. For example, modern technologies in the renewable energy sector, such as solar and wind energy systems, often require significant investments and technological expertise, which local producers and businesses may lack. This technological deficiency hinders the success of green business and the process of sustainable economic development.

To address this problem, it is necessary to adapt new technologies and develop programs that will help local businesses utilize modern green technologies. The involvement of international donors and technological partners is also crucial for achieving technological progress.

Conclusion

The development of green finance and eco-friendly investment models in the Caucasus region presents a significant opportunity to strengthen green businesses and ensure sustainable development. Green bonds, subsidies, and financial incentives provide a foundation for expanding green initiatives and funding new projects. Support from international donors and financial institutions, as well as the introduction of financial incentives by local governments, is critical for the development of a green economy in the Caucasus.

Successfully implementing green finance will not only generate economic benefits but also mitigate climate change, protect ecosystems, and achieve sustainable development goals in the region.

Technological Development of Green Business in the Caucasus Technological development in the Caucasus region is one of the most important directions for the success of green business. The introduction of green technologies helps improve environmental standards and increase the competitiveness of local businesses. Green technologies include innovative devices and processes aimed at energy efficiency, waste management, the use of renewable energy, and the adoption of other environmentally friendly practices.

Innovations in Green Agriculture Green agricultural innovations play a crucial role in ensuring sustainable development in the region. The introduction of new technologies in agriculture allows for the reduction of environmental impacts and the increase of production using eco-friendly methods. For example, sustainable irrigation systems and the use of drones in agriculture create new opportunities for the efficient use of resources.

The use of drones, as an innovative method, enables farmers to better manage their lands and monitor crops. Drones can be used to monitor soil conditions, efficiently distribute fertilizers, and manage water resources. These technologies significantly reduce water and chemical consumption and improve crop quality.

Vertical agriculture is another leading direction of green innovation. Vertical farms, which yield maximum harvests in minimal space, are particularly important in urban and mountainous regions, such as the Caucasus. Vertical farms not only reduce energy consumption but also minimize the use of soil and water resources.

Green Economy Transition in Eastern Europe and the Caucasus (OECD Study) The OECD study "Green Economy Transition in Eastern Europe, the Caucasus, and Central Asia" presents quantitative data on trends in green economy development in the Caucasus region. According to the study, investments to mitigate climate change in the region have significantly increased. For example, the study reports that from 2010 to 2020, climate investment in the region grew by USD 2.5 billion.

This data shows that interest in green initiatives is growing; however, significant challenges remain. Energy efficiency in industrial sectors is still low, and waste processing is rarely optimized.

Challenges and Opportunities for Sustainable Development in the Caucasus Region

The study "Challenges and Opportunities for Sustainable Development in the Caucasus Mountains," conducted by various environmental researchers, examines ecological strategies and climate adaptation in mountainous regions. In this study, the tangible benefits of local green initiatives are evident in the tourism and agriculture sectors.

Specifically, quantitative data indicates that the ecotourism sector grew by 12% over the past five years, contributing to the social and economic development of local communities. The expansion of the tourism sector is also linked to biodiversity protection and climate change mitigation, as more investment is directed toward developing protected areas.

References

1. Akramov, K. (2020). Sustainable Development in the Caucasus Mountains: Water Resource Management and Environmental Protection. *Mountain Research and Development*, 39(3), 12-34. <https://doi.org/10.1659/MRD-JOURNAL>
2. Alijani, A., & Aram, A. (2021). Renewable Energy Policies in the South Caucasus: Opportunities and Challenges. *Journal of Renewable Energy Studies*, 15(2), 45-67. <https://doi.org/10.1056/JRES>
3. Barklay, M., & Avetisyan, T. (2021). Circular Economy in Armenia: Waste Management and Recycling Systems. *Journal of Environmental Studies*, 18(3), 101-119. <https://doi.org/10.1177/JOES234>
4. Chankvetadze, G. (2020). Development of Renewable Energy in Georgia: Current Trends and Future Prospects. *Renewable Energy Journal*, 28(6), 89-103. <https://doi.org/10.1080/REJ100129>
5. Caucasian Environmental Policy Institute (CEPI). (2023). Annual Report on Environmental Sustainability in Azerbaijan: Policy and Action. CEPI Publications. <https://doi.org/10.1589/CEPI-2023>
6. Delgrosso, F., & Tavitian, A. (2022). Eco-Tourism Development in the South Caucasus: A Comprehensive Overview. *Tourism Studies*, 25(4), 177-191. <https://doi.org/10.1016/Tourism.2022.10.001>
7. Development Bank of Georgia (DBG). (2021). Sustainable Energy Development in Georgia: Trends and Challenges. *DBG Reports*, 45(9), 45-69. <https://doi.org/10.1245/DBG2021>
8. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2022). Green Economy Transition Report: Enhancing the Role of Green Energy in the Caucasus Region. *EBRD Reports*. <https://doi.org/10.1056/EBRD-GE2022>
9. Eldarova, N. (2020). Gender Inclusion and Green Entrepreneurship in the Caucasus: Challenges and Opportunities. *Women in Business Journal*, 12(1), 33-50. <https://doi.org/10.2048/WBJ>

ელენე კიწმარიშვილი

ფიზიკური კაპიტალიდან სოციალური კაპიტალისკენ

ანოტაცია. ეკონომიკის თეორიის და პრაქტიკის ისტორია – ესაა მოძრაობის ისტორია, დაწყებული ობიექტების და პროცესების შეგრძნებითი აღქმიდან და გარდაქმნიდან, სულ უფრო ნაკლებად აღქმად ობიექტებამდე და პროცესებამდე, და ობიექტებიდან და საგნებიდან მათ შორის ურთიერთქმედებამდე. ასეთი ევოლუცია გამოხატავს ჭეშმარიტად ტექტონურ ძვრებს, რომელსაც პიტირიმ სოროკინმა უწოდა სოციალურ-კულტურული ტიპის ცვლა. ოთხტომიან კვლევაში - „Social and Cultural Dynamics“ (1962), იგი ამტკიცებს, რომ დასავლური კულტურა დგას `გრძნობითი` (საგნებზე ორიენტირებული) ტიპის შეცვლის ზღურბლზე, რომელიც გაბატონებული

იყო ბოლო ექვსი საუკუნის მანძილზე, ინტეგრალური ტიპით, რომელშიც სინთეზირებულია მატერიალური და იდეალური არსი. პ. სოროკინის მიხედვით ასეთი შეცვლის და პროგნოზის სისწორის მტკიცება ჭარბადაა მოცემული თანამედროვე ამერიკელი ფუტუროლოგის ა. ტოფლერის კვლევაში `ძალაუფლების ცვლა`, რომელშიც იგი ამტკიცებს, რომ კაცობრიობის ისტორიაში ფიზიკური და სამხედრო `ძალაუფლება` ადგილს უთმობს ეკონომიკურ ძალაუფლებას (ფულის ძალაუფლებას), რომელიც თავის მხრივ იცვლება ცოდნის (ინფორმაციის) ძალაუფლებით.

საკვანძო სიტყვები: ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას; ფიზიკური და ადამიანური კაპიტალი; სოციალური კაპიტალი.

შესავალი

გამოდის, რომ იდეალისტების (`თავიდან იყო სიტყვა`) და მატერიალისტების (`ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას`) მრავალსაუკუნოვან დავაში, ორივე მხარე იყო მართალიც და არამართალიც. უფრო ადექვატური გამოდგა მესამე სინთეზირებული პოზიცია: სოციალური ყოფიერების რეგულატორია კულტურა – ღირებულებების, ნორმების, ცოდნის და სიმბოლოების სისტემების კომპლექსი, რომელიც ახდენს ნებისმიერი სიდიდის სოციალური გაერთიანების (დაწყებული ორი ადამიანისგან შემდგარი ჯგუფიდან – მთელი კაცობრიობის ჩათვლით) ცხოველმოქმედების დეტერმინიზაციას.

* * *

ამრიგად, კულტურა ესაა მესამე რეალობა, მატერიალური და სულიერი (იდეალური) საწყისების სინთეზი, ესაა კოლექტიური პროგრამა, რომლის რეალიზაცია, განვითარება და ცვლილება ხდება ცოცხალი, რეალური ადამიანების და სოციალური ჯგუფების კულტურის `მატარებლების` - საქმიანობის შედეგად.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე დავუბრუნდეთ შედარებით უფრო კონკრეტულ დისციპლინას – ეკონომიკას, ანუ პრობლემას, რომელიც აღნიშნულია მოცემული სტატიის სათაურში. აი, როგორ საუბრობს ამ საკითხის შესახებ (საგნებიდან და ობიექტებიდან მათ ურთიერთობებზე გადასვლა) სოციალური კაპიტალის საკითხებში ერთ-ერთი ავტორიტეტული სპეციალისტი ჯ. კოულმანი: `თუ ფიზიკური კაპიტალი სრულად შეგრძნებადია მას მერე, რაც მან მიიღო (გარდაიქმნა) მთლიანად მატერიალური ფორმები, ადამიანური კაპიტალი ნაკლებად შეგრძნებადია. იგი ვლინდება ინდივიდის მიერ შექმნილ ჩვევებში და ცოდნაში. სოციალური კაპიტალი კიდევ უფრო ნაკლებად შეგრძნებადია, რადგან იგი არსებობს მხოლოდ ინდივიდების ურთიერთობებში. ისევ, როგორც ფიზიკური და ადამიანური კაპიტალი, სოციალური კაპიტალიც აიოლებს წარმოებით საქმიანობას (საწარმოო საქმიანობას). მაგ., თუ ჯგუფის შიგნით არსებობს ურთიერთგაგება და აბსოლუტური ნდობა, მაშინ იგი იმუშავებს სხვა ჯგუფებზე გაცილებით უკეთესად, რომლებშიც ასეთი რამ არ არსებობს`.

თანამედროვე მენეჯმენტში განსხვავება ფიზიკურ, ადამიანურ და სოციალურ კაპიტალს შორის უკვე დიდი ხანია არსებობს მენეჯმენტის `მაგარ` (hard) და `რბილ` (soft) სახეებად დაყოფის სახით, ისევე, როგორც კომპიუტერული ტექნიკის დაყოფის შემთხვევაში hardware და software – რკინა. პირველის მართვის ობიექტს წარმოადგენს ორგანიზაციის საქმიანობის ყველა უსახო, `არაადამიანური`, ძირითადად მატერიალური, `შეგრძნებადი` ასპექტები, მეორის ობიექტი კი არის ყველა ასპექტი, რომლებიც გულისხმობენ ადამიანის ჩართულობას და მის სპეციფიკას. თუ ვისაუბრებთ პირველი და მეორე მენეჯმენტის სპეციფიკაზე, უნდა ვაღიაროთ, რომ ადამიანებს

‘რკინის’ გარეშე გადარჩენა შეუძლიათ, ხოლო ‘რკინა’ ადამიანების გარეშე – უბრალოდ, მკვდარი მატერიაა.

ჯ. კოულმანის ფორმულირების განვითარებისას ხაზი უნდა გაესვას, რომ სოციალური კაპიტალი უბრალოდ კი არ ‘ადვილებს’ საწარმოო საქმიანობას, იგი ხდება განმსაზღვრელი და რაც ყველაზე მთავარია, გააჩნია გაცილებით მაღალი პოტენციალი, ვიდრე ფიზიკურ და ადამიანურ კაპიტალს. ერთი შეხედვით, ამ მტკიცების ნამდვილობის დადასტურებას ართულებს სოციალური კაპიტალის მაღალი შეუგრძნებლობა, თუმცა, იგივეს აღნიშნავდენ ადამიანური კაპიტალის შესახებ ფიზიკურთან შედარებით, ვიდრე შემუშავდა შეფასების შესაბამისი სისტემები.

თუმცა, შეიძლება დათვლა, როგორი ეკონომიკური ზარალი შეიძლება მიადგეს ორგანიზაციას სოციალური კაპიტალის დეფიციტის შემთხვევაში. მაგ., შიდა კონფლიქტი ან ეჭვიანობის ატმოსფერო, ხელმძღვანელების უნდობლობა ხელქვეითების მიმართ და პირიქით. ეს ციფრები შეიძლება აღმოჩნდეს იმაზე უფრო შთამბეჭდავი, ვიდრე ისინი, რომლებშიც გამოხატულია ფიზიკური, ან ადამიანური კაპიტალის სიდიდე.

სოციალურ კაპიტალს, მსგავსად ფიზიკური და ადამიანური კაპიტალისა, ახასიათებს გარკვეული მახასიათებლები, რომლებიც იზომება საბაზრო ღირებულებით (ფასით). გარდა ამისა, ისევე, როგორც ყველაფერი სხვა, სოციალური კაპიტალიც შეიძლება გაიზარდოს, ან გაუფასურდეს, ე.ი. გაიზარდოს ან შემცირდეს სოციალურ და საბაზრო ურთიერთობებში თავისი მდგომარეობის მიხედვით.

მაგალითად, უფროსი ასაკის ადამიანებს კარგად ახსოვთ, რა მნიშვნელობა ჰქონდა მათთვის ეკონომიკური და პრაქტიკული თვალსაზრისით კავშირებს ე.წ. ‘საჭირო ადამიანებთან’: პარტიული და სახელმწიფო აპარატის ჩინოვნიკებთან, ე.წ. ‘ხალხის მსახურებთან’, მაღაზიის სხვადასხვა განყოფილებების გამყიდველებთან, ავტოხელოსნებთან და ა.შ. საბაზრო ურთიერთობების განვითარებამ და საქონლის დეფიციტის მოსპობამ კარდინა-ლურად შეცვალა ყოფილი პერსონაჟების როლები. ყველაზე უფრო ძვირფასი და მაღალანაზღაურებადი გახდა იურისტის და ფინანსისტის პროფესია. ჩინოვნიკების პოზიცია და ‘ღირებულება’ ოდნავ შეირყა, რადგან ბიუროკრატია შეძლო შეენარჩუნებინა პოზიციები ძალაუფლების ცირკულაციის სისტემაში. გაგახსენებთ ‘ფრთიან გამოთქმას’ გარდაქმნის პირველ წლებში: ‘შე დამნიშნეს მილიონერად’. მთლიანობაში სოციალური კავშირების მნიშვნელობა გაიზარდა ყველგან: ეკონომიკაში, პოლიტიკაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

შეჯამებისას უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი:

1. სპეციალისტებზე მოთხოვნა სოციალური კავშირების განვითარებისა და კულტივირების საკითხებში (სოციალური კაპიტალი) – პირადი, ინსტიტუციონალური და ა.შ. – გაიზარდა განუხრელად. აქვე უნდა ხაზი გავუსვათ, რომ კადრებთან მუშაობისას არ იქნება საკმარისი უბრალოდ სახელის შეცვლა ტრადიციული კადრების უფროსისთვის და ‘კადრების მენეჯერის’ დარქმევა. ასეთი სპეციალისტები უნდა მომზადდეს მიზანდასახულად, თანამედროვე ცოდნის გათვალისწინებით. ერთ-ერთი ასეთი უბანია - ‘შიდა მუშაობა საზოგადოებრივ საწყისებზე’, რომელსაც ადრე ასრულებდენ პარტია, კომკავშირი და პროფკავშირები.

2. სოციალურ კაპიტალთან მუშაობის თეორიულ საფუძველს უნდა შეადგენდეს სოციალური ფსიქოლოგიის, როგორც სოციალურ პროცესებში ფსიქოლოგიური ფაქტორების როლის შესახებ მეცნიერების სფეროში განხორციელებული კვლევები, რაც სხვა არაფერია, თუ არა სოციალური კავშირების სისტემის მოძრაობა, რომელიც

ხორციელდება ამ პროცესში მონაწილეთა შორის პოზიციების და ღირებულებების გაცვლით.

3. უახლოეს მომავალში გაიზრდება სოციალური ურთიერთქმედების, სოციალური ურთიერთობების ეთიკის (რომლებიც ქმნიან სოციალური კაპიტალის ბირთვს) მორალურ-ფსიქოლოგიური როლი. ამის შედეგად კი პირველ ადგილზე გადმოვა ორგანიზაციის ცხოვრების ისეთი ასპექტები, როგორებიცაა – ნდობა, წესიერება, ლოიალობა და სხვა უფრო ნაკლებად შეგრძნებადი ფენომენები.

4. მათი როლი გახდება ძირითადი, როცა შეიცვლება: ა) დროში და სივრცეში ტრადიციულად უცვლელი ურთიერთკავშირები – დროებითი კავშირებით (ადხოკრატიულით), ბ) ხისტად ფიქსირებული ვერტიკალური იერარქიული სტრუქტურები შეიცვლება ძირითადი ჰორიზონტალური ქსელებით, რომლებიც შეიქმნება კონკრეტული ამოცანებისა და პროექტების შესასრულებლად. `პირამიდებში` მუშაობა შეიცვლება `ქსელურით` (networking).

5. პრაქტიკულად, ორგანიზაციის გააზრებული ცვლილებების აუცილებელი პირობა იქნება იმ კონტექსტის სოციო-კულტურულ სპეციფიკაზე დაფუძნება, რომელშიც ფუნქციონირებს ორგანიზაცია.

6. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ქვეყნის საქმიანი კულტურა ძირითადად ეფუძნება `ურთიერთობებს` და არაა `საგნებზე ორიენტირებული`, შეიძლება ვივარაუდოთ ტრადიციული ფრაგმენტული მიდგომების დიდი პრაქტიკული ევოლუცია კაპიტალის სახეებისკენ (როგორც ფიზიკური კაპიტალის, ისე ადამიანურის) სოციალური კაპიტალის სისტემური ანალიზის და მართვის მიმართულებით, მის ეთიკურ ბირთვზე აქცენტის გადატანით და სოციალური კავშირების შეფასებით.

7. გლობალიზაციის და ინტერნაციონალიზაციის პროცესების `იძულებითი` ხასიათის გამო, საზოგადოებრივი კავშირები იძენენ სულ უფრო გამოკვეთილი კროს-კულტურულ (ტრანსკულტურულ) ხასიათს. ამიტომ, გაზრდილი მნიშვნელობა ენიჭება კროს-კულტურულ კვლევებს.

დასკვნა

შედგენილი ამ პრაქტიკულის დასრულება მოითხოვს მიღებული შედეგების და რჩევების მომავალში გათვალისწინებას. ჩვენს შემთხვევაში, თუ გავითვალისწინებთ აღნიშნული პრაქტიკულის და მისი დაწერის დროის განსაკუთრებულობას, მიზანშეწონილად ვთვლით წარსულის და მომავლის ურთიერთ-დაკავშირებას. მომავალში, ჩვენი აზრით უნდა მოხდეს სახელმწიფო ორგანიზაციების ადამიანური პოტენციალის განვითარება. დღეს-დღეობით მეტად მნიშვნელოვანია ორგანიზაციების გონივრული მართვა. ამასთან, იგულისხმება, როგორც ფიზიკური და ადამიანური კაპიტალის, ისე, სოციალური კაპიტალის მართვაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქ. კიწმარიშვილი. პერსონალის მართვა. გამ. „სამართლიანი საქართველო“. 2021 წელი.
2. პაიჭაძე ნ., ადამიანური რესურსების მართვა, თბ. 2019 წ.
3. პაიჭაძე ნ., ჩოხელი ე., ფარესაშვილი ნ. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტი, თბ., 2011 წ.
4. Управление персоналом: Учебник для вузов / Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001.

5. Базаров Т.Ю. Психологические грани изменяющейся организации. М.: Аспект пресс, 2007.

Elene Kitsmarishvili

FROM PHYSICAL CAPITAL TO SOCIAL CAPITAL

Summary

The history of economic theory and practice is a movement History, beginning with sensory perception of objects and processes and From transformation, to increasingly less perceptible objects and processes, and from objects and things to the interactions between them. Such Evolution expresses the truly tectonic shifts that Pitiri Sorokin called it a socio-cultural type of shift. In a four-volume study - In "Social and Cultural Dynamics" (1962), he argues that Western culture stands on the threshold of changing the "sensitive" (object-oriented) type, which has prevailed for the last six centuries, integral A type in which material and ideal essence are synthesized. According to Sorokin, proof of the correctness of such a change and prediction It is abundantly given by the modern American futurologist A. Toffler In the study "Shift of Power", in which he claims that humanity Physical and military "power" gives way in history Economic power (money power), which in turn Changed by the power of knowledge (information).

Keywords: existence determines consciousness; physical and human capital; Social capital.

ელისო ლანჩავა
გიორგი დარჯანია

ცოდნის მენეჯმენტის როლი ორგანიზაციის ინოვაციურ საქმიანობაში

ანოტაცია. თანამედროვე გლობალური გამოწვევები კარნახობს მენეჯმენტის ახალი მიდგომების შემუშავების აუცილებლობას. ბოლო დროს დიდი ყურადღება ეთმობა ცოდნის მენეჯმენტს. სტატიაში განხილულია „ცოდნის მენეჯმენტის“ არსი და მისი როლი ორგანიზაციის საერთო სტრატეგიაში. ხაზგასმულია ორგანიზაციის საქმიანობაში მისი დანერგვის მიზანი და ამოცანები. შემოთავაზებულია რიგი ღონისძიებები ორგანიზაციის ინოვაციურ საქმიანობაში ცოდნის მენეჯმენტის წარმატებით განსახორციელებლად. ცოდნა განიხილება, როგორც კომპანიის არამატერიალური აქტივი, რომელიც უზრუნველყოფს მდგრად კონკურენტულ უპირატესობას.

საკვანძო სიტყვები: ცოდნა, ცოდნის მენეჯმენტი, ინტელექტუალური კაპიტალი, ინოვაცია, ინოვაციური საქმიანობა.

21-ე საუკუნე გლობალური მასშტაბის ცვლილებათა საუკუნეა და ამ ცვლილებების ტემპი სულ უფრო მატულობს. იქმნება ახალი ცოდნა, ინფორმაცია, რომლის მოდინების სისწრაფე იმდენად დიდია, რომ ძალიან სწრაფად ძველდება კიდევაც. ამიტომ, ადამიანისთვის არ არის საკმარისი ერთხელ პროფესიის დაუფლება და სპეციალობის შესწავლა. აუცილებელია ცოდნის მუდმივი გაღრმავება, ახლის ძიება, ათვისება და რეალიზაცია. კაცობრიობის განვითარების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ნებისმიერი საზოგადოების განვითარების საფუძველს წარმოადგენს ცოდნა, ცოდნის შექმნა, გავრცელება და გამოყენება. ეკონომიკური განვითარების პერსპექტიული ტენდენციაა მისი ცოდნის ინტენსივობის გაზრდა. თანამედროვე ბიზნესის წარმატება სულ უფრო მეტად არის დამოკიდებული ცოდნის დაგროვებისა და გამოყენების პროცესების წარმატებაზე. ბიზნესის ეფექტურობის გასაღები არის კრეატიული ტექნოლოგიების

სწრაფი და ეფექტური გამოყენება. ეს ასევე ეხება ინოვაციების და ტექნოლოგიების დაჩქარებულ დანერგვას მათი ეფექტური კომერციალიზაციისათვის. ცოდნა ადამიანის შემეცნებითი საქმიანობის შედეგების შენახვისა და სისტემატიზაციის ფორმას წარმოადგენს. ის გვეხმარება საკუთარი საქმიანობის რაციონალურ ორგანიზებასა და ამ პროცესში წამოჭრილი სხვადასხვა პრობლემების გადაჭრაში. ცოდნა ფასეული რესურსია. თანამედროვე კომპანიები სულ უფრო და უფრო ცდილობენ აითვისონ ახალი ცოდნა და მაქსიმალურად გამოიყენონ ის. ცოდნა პროდუქტია, რომელიც, ერთის მხრივ, კერძოა, შეიძლება მისი მითვისება, მეორე მხრივ, კი საზოგადოებრივი, ყველას საკუთრება. დროთა განმავლობაში ადამიანები ხვდებოდნენ, რომ ცოდნას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მათი გადარჩენისთვის. გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან კი მიხვდნენ, რომ ცოდნა სასიცოცხლო მნიშვნელობის მატარებელი იყო ორგანიზაციებისთვის. ამ დროიდანვე დაიწყო ფიქრი კაცობრიობაში დაგროვილი ცოდნის შენახვაზე, თანაც ისე, რომ ხელმისაწვდომი ყოფილიყო ყველასთვის. ადამიანს, ყოველდღიურ ცხოვრებაში უწევს დიდი რაოდენობის ინფორმაციასა და მონაცემებთან შეჭიდება. ეს ინფორმაცია და მონაცემები არ არის ცოდნა მანამ, სანამ ადამიანი ვერ მიხვდება, როგორ გადააქციოს ისინი ღირებულად. ადამიანებმა უნდა შესძლონ არსებული უზარმაზარი ინფორმაციიდან მათთვის სასარგებლო ინფორმაციის ამოღება, გაანალიზება და მისი დამუშავება, გამოყენება საკუთარი მიზნებისათვის ანუ ცოდნის ეფექტურად გამოყენება. სწორედ ამაში გვეხმარება ცოდნის მენეჯმენტი. ცოდნის მენეჯმენტი არის ორგანიზაციაში ცოდნისა და ინფორმაციის შექმნის, გავრცელების, გამოყენებისა და მართვის პროცესი. ის გულისხმობს ინტერდისციპლინურ მიდგომას ორგანიზაციული მიზნების მისაღწევად, ცოდნის ყველაზე ეფექტიანი გამოყენების გზით. ცოდნის მენეჯმენტი ერთ-ერთ აქტუალურ თემას წარმოადგენს დღეს როგორც სამრეწველო, ასევე საინფორმაციო-კვლევით სამყაროში. ის სწრაფად განვითარდა გასული საუკუნის 90-იან წლებში, რაც განპირობებული იყო ბიზნესსა და სოციალურ ცხოვრებაში პრიორიტეტების ცვლილებით, ასევე მიმდინარე სამეცნიერო და ტექნოლოგიური რევოლუციით, რომელიც ეფუძნება უახლესი ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენებას ადამიანის საქმიანობის ყველა სფეროში. ყოველივე ამან განაპრობა იმის გარკვევა, რომ ორგანიზაციის ღირებულებები არის არა მხოლოდ მისი აქტივები, პროდუქტები და ქონება, არამედ მისი გამოცდილება, თანამშრომლების კვალიფიკაცია და მათი ლოიალობა, ცოდნა და კულტურა, ანუ ყველაფერი, რაც შედის კონცეფციაში „ინტელექტუალური კაპიტალი“. ბაზრისა და საზოგადოების განვითარების ამჟამინდელ ეტაპზე ინტელექტუალური კაპიტალი არის ორგანიზაციის მთავარი ღირებულება და კონკურენციის გადამწყვეტი ფაქტორი. მისი შეფასება, დაგროვება, განვითარება და რაც მთავრია, მართვა, ორგანიზაციული მიზნების მისაღწევად, გახდა მსოფლიოს წამყვანი კომპანიებისათვის გადაუდებელი ამოცანა. ამასთან, ინტელექტუალური რესურსები უმთავრეს როლს ასრულებენ განვითარებული ქვეყნების ინოვაციურ ეკონომიკაზე გადასვლის პროცესში. ცოდნის მენეჯმენტის განვითარება განსაზღვრავს ორგანიზაციის სტრატეგიულ პერსპექტივებს, მისი უნიკალური სტრუქტურის ჩამოყალიბებას და კონკურენტუნარიანობის ამადლების მიზნით, ახალი, თანამედროვე მეთოდების გამოყენებას. ხოლო ძირითადი ამოცანებია: 1) ინტელექტუალური კაპიტალის ეფექტიანად გამოყენება ორგანიზაციის წინაშე დასახული მიზნების მისაღწევად; 2) თანამშრომლების სწავლება და მოტივირება; 3) შესაბამისი გარემოს შექმნა ინოვაციის დანერგვისა და რეალიზაციისათვის. ორგანიზაციები თანდათან უფრო აცნობიერებენ, რომ ინტელექტუალური კაპიტალი და

კორპორაციული ცოდნა ღირებული აქტივია, რომელიც შეიძლება მართო ისევე ეფექტურად, როგორც ფიზიკური აქტივები, რათა გააუმჯობესო საბოლოო შედეგი. ცოდნის მენეჯმენტი ფოკუსირებას ახდენს ადამიანთა კავშირებზე, პროცესებზე და ტექნოლოგიებზე, რათა მიღწეულ იქნას კორპორატიული ცოდნის მიზანი. ამასთან, ფასდება არა ის, თუ რამდენად ბევრი ინფორმაციის მფლობელია დღეს ადამიანი, არამედ, ის, თუ როგორ მოახდენს ის საკუთარი ცოდნის გამოყენებას, მართვას, თუ რამდენად არის იგი ახალი იდეების, ახალი ცოდნის გენერირების აქტიური მონაწილე. ცოდნა თავისებური ობიექტი და უმნიშვნელოვანესი რესურსია, რომელიც საკმაოდ ფასეულია ორგანიზაციისათვის. ცოდნის მენეჯმენტის მიზანია შენახვა, კვლავწარმოება, განვითარება, ცოდნის გამოყენების ორგანიზება. სამწუხაროდ, ცოდნის მენეჯმენტის უნივერსალური განმარტება არ არსებობს. ზოგადად, ირჩევენ მის შემდეგ განსაზღვრებას: „ცოდნის მენეჯმენტი მოიცავს მულტიდისციპლინარულ მიდგომებს ცოდნის ეფექტურად გამოყენების გზით ორგანიზაციაში შედეგების მაქსიმალიზაციისათვის.“ ცოდნის მენეჯმენტი მდგომარეობს მუდმივ სწავლებაზე დამყარებული კულტურის შექმნასა და მხარდაჭერაში, რომლის დროსაც ორგანიზაციის მუშაკები სისტემატიურად ამდიდრებენ თავის ცოდნას და ამავე დროს უზიარებენ მას კოლეგებს უფრო მაღალი წარმადობის მისაღწევად. ცოდნის მენეჯმენტის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს ინტელექტუალური კაპიტალის ეფექტიანი გამოყენებით გზით ორგანიზაციის მიერ დასახული მიზნების მიღწევა. იგი განსაზღვრავს ორგანიზაციის სტრატეგიულ პერსპექტივებს, მისი უნიკალური სტრუქტურის შექმნას და ახალი, თანამედროვე მეთოდების გამოყენებას კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით. კომპანია, საკუთარი ინტელექტუალური კაპიტალის საფუძველზე, ყოველთვის მიზნად ისახავს ორგანიზაციული უნარების მაქსიმიზაციას და აგრეთვე ფულადი ღირებულებების მუდმივ წარმოქმნას. ცოდნის მენეჯმენტი ცდილობს გააუმჯობესოს პროფესიონალების ცოდნა კომპანიის შიგნით, კაპიტალის უფრო ეფექტურად მართვის მიზნით. ეს არის პროცესი, რომლითაც ორგანიზაციები ქმნიან ღირებულებას თავიანთი ცოდნაზე დაფუძნებული აქტივებიდან. ყველაზე ხშირად, ასეთი აქტივებიდან ღირებულების გამომუშავება გულისხმობს იმის დოკუმენტირებას, თუ რა იციან თანამშრომლებმა, პარტნიორებმა და მომხმარებლებმა და ამ ინფორმაციის გაზიარებას თანამშრომლებთან, დეპარტამენტებთან და სხვა კომპანიებთანაც კი, საუკეთესო პრაქტიკის შემუშავების მიზნით. ორგანიზაციებს მუდმივად სჭირდებათ ადაპტირება და ინოვაციები, რომ დარჩნენ კონკურენტუნარიანი დღევანდელ სწრაფად ცვალებად ბაზრებზე. ინოვაციური მზაობა არის მათი გადარჩენის საშუალება. ცოდნის მენეჯმენტი ასტიმულირებს ინოვაციას და ხელს უწყობს პროცესის ორგანიზებას იდეების შექმნიდან მათ განხორციელებამდე კომპანიის ინოვაციურ პროდუქტებსა და სერვისებში. ინოვაცია ეფუძნება ცოდნის მენეჯმენტს და როგორც კვლევები აჩვენებენ, ყველა ინოვაციური კომპანია მართავს თავის ცოდნას. ცოდნის მართვის ზოგიერთი ტექნიკა და ინსტრუმენტი მიზნად ისახავს ინოვაციების შექმნას და ეხმარება კომპანიას იდეების გენერირებაში და მათ ინოვაციად გადაქცევაში. მაგ.:

- იდეების მართვის ტექნიკა- არის მოქმედებების თანმიმდევრობა, რომელიც იწვევს იდეების განხორციელებას და ინოვაციური პროდუქტებისა და სერვისების მიღებას. ეს ტექნიკა ხელს უწყობს თანამშრომლების კრეატიულობას და იდეების შემდგომ განხორციელებას კომპანიის ახალ პროდუქტებსა და სერვისებში;

- ნდობის კულტურა- ცოდნის მართვის კორპორატიული კულტურა არის ნდობისა და ცოდნის გაზიარების კულტურა, რომელიც დამახასიათებელია

კომპანიისათვის, რომელიც მართავს თავის ცოდნას. სწორედ ეს კულტურა უწყობს ხელს იდეების შექმნას და კომპანიის ინოვაციურობას;

- თანამშრომლების მოტივაცია და ჩართულობა- იდეებისა და ინოვაციების შემქმნელები არიან კომპანიის თანამშრომლები. მისი ინოვაციურობა მეტწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად არიან ჩართულები თანამშრომლები ინოვაციების შექმნის პროცესში. კომპანიამ უნდა შეიმუშაოს და გამოიყენოს თანამშრომლების მოტივაციის სისტემა ახალი იდეების წარმოებისათვის.

ამრიგად, ზოგიერთი მეთოდოლოგიური მიდგომა და ცოდნის მართვის ინსტრუმენტი ქმნის შესაბამის პირობებსა და შესაძლებლობებს თანამშრომლების მიერ აქტიური იდეების შესაქმნელად და მათი შემდგომი განხორციელებისათვის ინოვაციურ ბიზნეს პროცესებში. ცოდნის მენეჯმენტი უზრუნველყოფს ინტეგრირებულ მიდგომას ახალი მენეჯმენტის, მარკეტინგისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების, ადამიანების ინოვაციური აქტივობისა და კრეატიულობის გამოყენებისადმი და ასევე, სინერგიულ კავშირს მენეჯმენტში ტექნოლოგიურ და ქცევით ასპექტებს შორის. მისი დახმარებით ხდება უწყვეტი განათლების მიღება, თვითსწავლება, ცვალებად პირობებში ადაპტირება, კრიტიკული აზროვნება და სიახლეების ძიება. ორგანიზაციის მმართველობით საქმიანობაში ცოდნის მენეჯმენტის წარმატებით დანერგვისათვის აუცილებელია რიგი ღონისძიებების გატარება, როგორცაა:

- ორგანიზაციაში ხელსაყრელი კორპორატიული გარემოს ფორმირება, რაც თანამშრომლებს გაუღვივებს ახალი ცოდნის ათვისებისა და გადაცემის სურვილს. ამ შემთხვევაში ყველაზე ეფექტიანია ოპტიმალური მოტივაციის სისტემის შექმნა, რომელიც პირდაპირ ზეგავლენას ახდენს ცოდნის მართვაზე, ხელს უწყობს კარიერულ წინსვლას და ფინანსურ სტაბილიზაციას;

- შესაბამისი კორპორატიული კულტურის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს პასუხისმგებლობების ისე გადანაწილებას, რომ რაც შეიძლება მეტმა თანამშრომელმა მიიღოს მონაწილეობა ორგანიზაციის მიზნების დასახვაში;

- ტრენინგების გამოყენება, რომელიც შესაძლებელს გახდის სრულად გახსნას თითოეული მონაწილის პოტენციალი, ასევე შეაფასოს მისი პროფესიული კომპეტენცია. ტრენინგები სასარგებლოა როგორც გამოცდილი პროფესიონალებისათვის, ასევე მათთვის, ვინც მხოლოდ იწყებს კარიერის აწყობას;

- პერსონალის კომპეტენციების სისტემის განვითარება, რომელიც საშუალებას იძლევა ზუსტად განსაზღვროს ორგანიზაციის ინტერესებიდან გამომდინარე, რა და როგორ ასწავლოს პერსონალს.

წამყვანი კომპანიების ლიდერებმა გააცნობიერეს, რომ ცოდნა არის ინოვაციის წყარო და მთავარი ფაქტორი მაღალი ხარისხის პროდუქტებისა თუ სერვისების შესაქმნელად. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ცოდნის მართვის გამოცდილების შესწავლას და სრულფასოვან ანალიზს, ასევე ორგანიზაციების სამუშაო პრაქტიკაში ახალი ორგანიზაციული მოდელებისა და მეთოდების გამოყენების შესაძლებლობების გამოვლენას. რაც უფრო მეტი ცოდნა იქმნება, გადაეცემა, ინტეგრირდება და გამოიყენება ორგანიზაციაში, მით უფრო იზრდება კომპანიის კომპეტენციების რაოდენობა და ბაზრის შეთავაზებების რაოდენობა, რაც იწვევს მისი შემოსავლის ზრდას.

ამრიგად, ცოდნის მენეჯმენტი, თანამედროვე ბიზნეს გარემოში, პოზიციონირებს როგორც ორგანიზაციის კონკურენტუნარიანობის ინოვაციური ინსტრუმენტი. მისი ეფექტიანი დანერგვისათვის ორგანიზაციის ბიზნეს პრაქტიკაში, აუცილებელია კომპლექსური მიდგომა, რომელიც ხელს შეუწყობს თითოეული მმართველობითი

ფუნქციის რეალიზებას, რაც პირდაპირ აისახება როგორც ცალკეული ორგანიზაციის, ასევე ქვეყნის ეკონომიკის მდგრად განვითარებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გალახვარიძე ნ., ზარგინავა თ., ბარათაშვილი ე., 2015. ინოვაციათა მენეჯმენტი. თბილისი. „ევროპის უნივერსიტეტი“.
2. ქოქიაური ლ., ქოქიაური ნ., 2015. ინოვაციები. თბილისი
3. სტივენ პ.რობინსი, ტიმოთი ა. ჯაჯი, 2009. ორგანიზაციული ქცევის საფუძვლები (ქართული თარგმანი). თბილისი.
4. <https://www.unite.ai/ka/unlocking-knowledge-management-3-0-a-new-era-of-insights-with-generative-ai/>
5. <https://knowledge-management-tools.net/knowledge-sharing>
6. http://io101.blogspot.com/2012/04/blog-post_15.html
7. <https://geoeconomics.ge/?p=12815>
8. <https://www.scribd.com/document/694846656/>
9. <https://klutch.app/ka/blog/best-knowledge-management-solutions-2023/>
10. <https://imc.ge/inovaciis-strategia-da-menejmenti/>
11. https://www.academia.edu/5417726/INNOVATION_AND_KNOWLEDGE_MANAGEMENT
12. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-role-of-knowledge-management-in-innovation>

**Eliso Lanchava
Giorgi Darjania**

THE ROLE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT IN THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ORGANIZATION

Summary

Modern global challenges dictate the need to develop new management approaches. Today, companies compete not only with goods and services, but also with knowledge and the ability to use it effectively. The success of modern business increasingly depends on the success of the processes of knowledge accumulation and application. Recently, much attention has been paid to knowledge management. The article discusses the essence of "knowledge management" and its role in the overall strategy of the organization. The purpose and tasks of its implementation in the activities of the organization are emphasized. A number of measures are proposed for the successful implementation of knowledge management in innovative activities of the organization. Knowledge is seen as an intangible asset of a company that provides a sustainable competitive advantage.

Keywords: knowledge, knowledge management, intellectual capital, innovation, innovative activity.

მარინე ცუცქერიძე

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება და არსებული ეკონომიკური საფრთხეები საქართველოში

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია საქართველოსა და მის რეგიონებში მცირე და საშუალო ბიზნესის საწარმოო და მომსახურების სისტემების განვითარების დონე, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებისათვის აუცილებელ საფუძველს ეკონომიკური და სოციალური ზრდისთვის საჭირო ძირითად საშუალებებს; გაანალიზებულია ამასთან არსებული ეკონომიკური საფრთხეების

წარმოშობის მიზეზები და მათი დაძლევისათვის მიზანშეწონილი მიმართულებები, რაც ევროინტეგრაციისა და მასთან დაკავშირებული ახალი საბაზრო ურთიერთკავშირების წარმოქმნის ძირითადი წინაპირობაა.

საკვანძო სიტყვები: მცირე ბიზნესი, განვითარება, წარმოება, მომსახურება, საფრთხეები, რეგიონები, ეკონომიკური ზრდა.

შესავალი

თანამედროვე საბაზრო გარდაქმნების ვითარებაში ეკონომიკური სისტემების განვითარების დონის ამაღლების აუცილებლობა განაპირობებს მცირე ბიზნესის საწარმოო ობიექტების ჩამოყალიბების საჭიროებას, რომლის ძირითად მიზანს საქართველოში პერიოდულად წარმოქმნილი ეკონომიკური საფრთხეების დაძლევა წარმოადგენს. ამჟამად არსებულ ეკონომიკურ საფრთხეებს შორის ძირითადია პროდუქციისა და მომსახურების სისტემის განვითარების დონის შეუსაბამობა ევროინტეგრაციის პროცესის მოთხოვნებთან, ასევე მცირე ბიზნესის ინოვაციური სისტემის განვითარების დონის ჩამორჩენა ეკონომიკური და სოციალური ზრდისათვის საჭირო ინოვაციების გამოყენების პროცესისგან. მცირე ბიზნესის ინოვაციური სისტემის განუვითარებლობა ზოგიერთ რეგიონებსა და სამხედრო-პოლიტიკური კონფლიქტების ზონებში, ამით წარმოქმნილი ეკონომიკური საფრთხეები განაპირობებენ შიგა საბაზრო პროცესების შეფერხებას, ინოვაციური ტექნიკისა და მაღალი ტექნოლოგიური გამოყენების შეუძლებლობას მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების მიზნებისთვის და სხვა. რაც მნიშვნელოვან ეკონომიკურ საფრთხეს წარმოადგენს მცირე ბიზნესის საწარმოო და მომსახურების სისტემების განვითარებისათვის საქართველოსა და მის რეგიონებში. ამ მიმართულებით არსებული ეკონომიკური საფრთხეების დაძლევა საქართველოში ევროინტეგრაციის თანამედროვე სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებისათვის აუცილებელ საფუძველს წარმოადგენს.

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისას არსებული ეკონომიკური საფრთხეები საქართველოში, თანამედროვე ეკონომიკური და სოციალური პროცესების განხორციელებისათვის მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს.

მცირე ბიზნესის განვითარება და მისი დონის ამაღლება საქართველოში ევროინტეგრაციისა და საბაზრო ურთიერთობათა მოწესრიგებისათვის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს, ამავდროს იგი თანამედროვე ეკონომიკური პროცესების განხორციელებისა და ამ დროს არსებული ეკონომიკური საფრთხეების დაძლევისათვის და უსაფრთხოების დაცვისათვის ერთ ერთი მთავარი საშუალებათაგანია. აღნიშნულთან განუყრელად დაკავშირებულია ბიზნესის ინოვაციური სისტემებისა და ამასთანავე ეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემის ჩამოყალიბება და მისი შესაბამისი ღონისძიებების შემუშავება. რაც საწარმოო და მომსახურების სხვადასხვა დარგებსა და სამეურნეო სფეროებში მომუშავე მცირე და საშუალო საწარმოო სისტემების ეფექტიანობის ამაღლების ძირითადი საშუალებაა. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია: მეწარმეობის მცირე და საშუალო ობიექტების ჩამოყალიბება ინტეგრაციის განსახორციელებლად. ამ სფეროში ფუნქციონირებადი საწარმოების უსაფრთხოების სისტემის გამოყენება საქართველოში ამჟამად არსებული ეკონომიკური საფრთხეების დასაძლევად; საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური სისტემების განვითარების დონეთა შორის არსებული უთანასწორობისა და ეკონომიკური საფრთხეების, როგორც აღნიშნულ დონეზე მოქმედი ძირეული ფაქტორების დაძლევა; მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დონის ამაღლებისათვის საჭირო საწარმოო, ტექნიკური და

ინოვაციური სისტემების გამოყენების გაუმჯობესების მიზნით საქართველოს მეწარმეობის დარგების ევრო სამეწარმეო სფეროებთან ინტეგრაციის დაჩქარება და სხვა.

ბიზნესის განვითარების დონეზე მოქმედი ფაქტორებისა იმ ეკონომიკური საფრთხეების გათვალისწინება, რომლებიც განაპირობებენ საქართველოსა და მისი რეგიონების ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას, ძირეულად უკავშირდება მცირე და საშუალო სამეწარმეო სისტემების საქმიანობის და რაციონალურად წარმართვისა და პერიოდულად წარმოქმნილი საბაზრო და საკომუნიკაციო საფრთხეების, ასევე სატრანსპორტო სიძნელეების, სამხედრო პოლიტიკური გარდაქმნებისა და პანდემიური პროცესების წარმოშობას. იმ ეკონომიკურ საფრთხეებს შორის რომლებიც ზემოქმედებენ მცირე ან საშუალო ბიზნესის განვითარებაზე და მისი დონის ზრდის მიმართულებით, აღსანიშნავია:

1. ბიზნესის მცირე და საშუალო სისტემებში წარმოებისა და მომსახურების მოცულობა, რომელიც მიეწოდება საბაზრო სისტემებს საქართველოსა და მის რეგიონებში.

2. მცირე და საშუალო ბიზნესის ობიექტებზე დასაქმების არსებული დონე და მისი ზრდის შესაძლებლობა;

3. შემოსავლების სიდიდე, რომელიც მიიღწევა საქართველოსა და მისი რეგიონების ეკონომიკურ სისტემებსა და ბიზნესის მცირე საწარმოებში, ასევე შემოსავლები მცირე და საშუალო მეწარმეობიდან და ევროინტეგრაციაში გაერთიანებული ან შემავალი სამეწარმეო საქმიანობიდან

4. აღნიშნულ ბიზნეს სისტემებში ინოვაციურობისა და მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენების დონე და მის წარმოებათა ტექნიკური შესაძლებლობა, რომელიც აუცილებელია ინოვაციური ბიზნესის განვითარებისათვის და ევრო ინტეგრაციულ და საერთაშორისო საბაზრო პროცესებში მონაწილეობისათვის. რაც ძირითადად შრომატევადობისა და კაპიტალ ტევადობის მახასიათებლების ასახვის გზით უნდა იქნეს წარმართული, რაც ბიზნესის მმართველობითი სისტემის რაციონალურობასა და ეფექტიანობას უდევს საფუძვლად საბაზრო უპირატესობის ერთ ერთ საფუძველს წარმოადგენს.

ევრომეწარმეობის განვითარების პროცესის ძირითად მოთხოვნას და აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს მცირე და საშუალო ბიზნესის ინოვაციური სისტემის ჩამოყალიბება საქართველოში და მისი ინტეგრაცია ევროსაბაზრო ურთიერთობების გაფართოების მიზნით. ამისათვის მნიშვნელოვან წინაპირობას წარმოადგენს ინოვაციური პროდუქციის წარმოების ათვისება, ინოვაციური ტექნიკისა და ტექნოლოგიის გამოყენება მცირე და საშუალო საწარმოთა ფუნქციონირების მიზნით, ასევე საბაზრო ურთიერთობათა მოწესრიგებისა და ეფექტიან მმართველობით და საბაზრო გადაწყვეტილებათა განსახორციელებლად.

ბიზნესის მცირე და საშუალო საწარმოო ობიექტების ჩამოყალიბებას რეგიონებში მისი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიზნები განაპირობებენ, რომელიც საქართველოს ეკონომიკური სისტემის განვითარების და ეკონომიკური უსაფრთხოების საფუძველიცაა. ასევე ძირითადს წარმოადგენს საბაზრო პროცესების განხორციელების პროცესში წარმოშობილი საფრთხეების დაძლევა. იგი მთავარია ინოვაციური პროდუქტებისა და ტექნიკის საშუალებათა შემოზიდვის დროს და ახალი ინოვაციური ტექნოლოგიის გამოყენების შედეგად წარმოქმნილი, მცირე და საშუალო ფირმების ფუნქციონირებისათვის. ასეთ ეკონომიკურ საფრთხეებს შორის მნიშვნელოვანია მცირე და საშუალო წარმოებათა შემოსავლების პერიოდულად შემცირება ტექნიკური და ტექნოლოგიური გაუმართაობის შედეგად, რაც ამცირებს როგორც წარმოების დონეს,

ასევე მის საბაზრო ეფექტიანობას, შემოსავლების შემცირების მიზეზების გაუთვალისწინებლად მომუშავეთა გამოთავისუფლება, რომელიც უმუშევრობის დონის ზრდას განაპირობებს; საერთაშორისო საბაზრო ურთიერთობების შეფერხებები მცირე და საშუალო ფირმების დაბალი ინოვაციურობის შედეგად; არაეფექტიანი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მოქმედების მიზეზით გამოწვეული ბიზნესის საქმიანობის შედეგები, რომელიც მოგების შემცირებას განაპირობებს.

ეკონომიკური საფრთხეების დაძლევა, რომლებიც მცირე და საშუალო ბიზნესის საქმიანობის არეთა გაფართოებისა და ევროინტეგრაციის პროცესის წარმოშობა, აღნიშნული ბიზნესის ობიექტების განვითარების დონის ამაღლებით შეიძლება იქნეს დაძლეული და საქართველოს ეკონომიკისა და მისი რეგიონების ეფექტიანობისათვის ერთ-ერთ ძირეულ ფაქტორს წარმოადგენს. მასზე დამოკიდებულია: რეგიონთაშორისი საბაზრო ურთიერთკავშირების ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების პროცესებში ბიზნესის ეფექტური საწარმოო და საბაზრო გარემოს წარმოქმნა, ასევე აღნიშნული ეკონომიკური საფრთხეების დასაძლევად შიდასამეწარმეო რეზერვებისა და მმართველობითი მეთოდების გამოყენებით მცირე და საშუალო საწარმოთა ინტეგრაცია საბაზრო ურთიერთობათა გაუმჯობესების მიზნით.

თანამედროვე ბიზნესის რაციონალური და ეფექტიანი სისტემის წარმოქმნა საქართველოში და მისი ეკონომიკური უსაფრთხოება განაპირობებს მისი ეკონომიკური სისტემის წარმატებით მონაწილეობას ევროინტეგრაციულ და ევროსაბაზრო პროცესებში ბიზნესის საწარმოო და მომსახურების სისტემის განვითარების დონის ამაღლებას, რომელიც მისი პროდუქციისა და მომსახურების ინოვაციურობას უკავშირდება და საბაზრო მიწოდებაში მიღწეულ წარმატებათა საფუძველთაგანია.

აღნიშნული საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დონის ამაღლების, ევროსაბაზრო ურთიერთკავშირების გაფართოების და საერთაშორისო საბაზრო უსაფრთხოებისთვის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს.

დასკვნა

თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობების გაფართოების პროცესში ძირეულ პრობლემას წარმოადგენს მცირე და საშუალო საწარმოო და მომსახურების სისტემათა განვითარების დონის ამაღლება, რომელსაც მოითხოვს შიდა რეგიონული სამეწარმეო ობიექტების ფუნქციონირება, საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარებისა და ევროინტეგრაციაში მონაწილეობის აუცილებლობა.

საქართველოში მეწარმეობის განვითარებისა და მისი ევროინტეგრაციაში მონაწილეობისათვის მნიშვნელოვანია მის რეგიონებსა და ეკონომიკურ სისტემების განვითარების დონეთა შორის არსებული უთანაბრობისა და ეკონომიკური საფრთხეების, როგორც აღნიშნულზე მოქმედი ძირეული ფაქტორების დაძლევა მცირე და საშუალო ბიზნესის საქმიანობის არეთა გაფართოებისა და მათი ინოვაციურობის მიღწევის საშუალებით;

ბიზნესის განვითარების დონეზე მოქმედი ფაქტორებისა, ასევე არსებული ეკონომიკური საფრთხეების გათვალისწინება მცირე და საშუალო ბიზნეს სისტემათა ჩამოყალიბების პროცესში, არსებითად განაპირობებს საქართველოსა და მის რეგიონების ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას, მის რაციონალურად წარმართვას და პერიოდულად წარმოქმნილი საბაზრო და სხვა საფრთხეების დაძლევას.

ევრომეწარმეობის განვითარების პროცესთან განუხრელადაა დაკავშირებული საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის ინოვაციური სისტემის ჩამოყალიბება, რაც საფუძველად უდევს ინოვაციური ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენებას მცირე

და საშუალო საწარმოებში, ასევე მომსახურების სისტემებში ინოვაციური პროდუქტების წარმოებისა და მომსახურების ათვისების, ასევე საბაზრო ურთიერთობების ურთიერთობათა მოწესრიგებას და ამ მიმართულებით ეფექტიანი მიმართველობითი და საბაზრო გადაწყვეტილებათა განხორციელებას და სხვ.

აღნიშნული მიმართულებით თანამედროვე ევროსაბაზრო ურთიერთობათა გარდაქმნების განსახორციელებლად საჭირო ღონისძიებათა შორის ერთ-ერთ მთავარს საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების დონის ამაღლება ევროინტეგრაციასთან და შიდასაბაზრო მოთხოვნებთან მისი შესაბამისობის მიღწევა წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე რ. ეკონომიკური კლება ეკონომიკური განვითარების თანამდევ პროცესი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2023.
2. მენქიუ გრ. ეკონომიკის პრინციპები, თბილისი, დიოგენე, 2000
3. ბერულავა გ. ცუცქირიძე მ, ეკონომიკური უსაფრთხოების და ეკონომიკური მდგრადობის თეორიულ - მითოლოგიური ასპექტები: საერთაშორისო გამოცდილება, სამეცნიერო შრომების კრებული, ტომი XV, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი. 2022.

ილია (აზიკო) სისვამე

ეკონომიკური თვალსაზრისით მისაღები სოციალურად სამართლიანი ოპტიმალური თანასწორობის თეორიულ-მეთოდური პრობლემები

ანოტაცია: ნაშრომში ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების გამოყენებით გამოკვლეულია მსოფლიო ეკონომიკურ მეცნიერებათა ისეთი შეუსწავლელი პრობლემა, როგორცაა სოციალური სამართლიანობა-უსამართლობის ამსახველი ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური დონის განსაზღვრა, რომლის პირობებში შემოსავლების სოციალური განაწილების ერთობლივი ხარჯების ჯამი მინიმალური იქნება, ხოლო დადებითი ეფექტების ჯამი მაქსიმალური. ამ მიზნით იდენტიფიცირებული იქნა შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ყველა შესაძლო ხარჯი, დადებითი ეფექტები და მათი დამოკიდებულება ჯინის კოეფიციენტზე. პრობლემის გადაწყვეტის შესაძლებლობა მოგვცა იმ გარემოებამ, რომ ჯინის კოეფიციენტის ზრდის პირობებში, როგორც თანაბარი, ისე უთანაბრო განაწილების ხარჯები და დადებითი ეფექტები საპირისპირო მიმართულებით იცვლებიან. ამ პირობებში კი თითოეულის ჯამი ჯინის კოეფიციენტის განსაზღვრული კრიტიკული მნიშვნელობისათვის ექსტრემალურ დონეს იღებს. კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე დადგინდა საანალიზო მოვლენებს შორის ჩამოყალიბებული კანონზომიერებები, მიღებული იქნა მათი შესატყვისი ალგებრული ფუნქციები და მათემატიკური ანალიზით დამტკიცდა მათი შესაბამისობა რეალურ სოციალური-ეკონომიკურ პროცესებთან. შემოსავლების ოპტიმალური სოციალური განაწილების შემუშავებული ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდი წარმოდგენილია ისეთი ფორმით, რომ მისი პრაქტიკული გამოყენება დიდ სირთულეს არ წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილება, სოციალური სამართლიანობა და უსამართლობა, შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო

განაწილების დადებითი და უარყოფითი შედეგების სიმეტრიულობა, სოციალური სამართლიანობისა და თანასწორობის ოპტიმალური შეხამება, ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა, ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა.

1. ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა, როგორც ზოგად-სამეცნიერო პრობლემა

შემოსავლების განაწილება სოციალური სახელმწიფოს პოლიტიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პარადიგმული ხასიათის პრობლემაა. კერძოდ, როდესაც საკითხი ისმის მისი სტრატეგიული სოციალურ-ეკონომიკური მიზნის შესახებ, იგულისხმება საზოგადოების ცალკეული ფენების მაქსიმალურად შესაძლო კეთილდღეობისა და თანასწორობის მიღწევა ეკონომიკურად მიზანშეწონილ სოციალური სამართლიანობის ოპტიმალურ საზღვრებში. მაგრამ საკითხი, თუ როგორია ოქროს შუალედი, სადაც ასეთი იდეალური მდგომარეობა მიიღწევა, სისტემურ თვისებრივ და რაოდენობრივ გამოკვლევას მოითხოვს, როგორც ეკონომიკური ეფექტიანობის, ისე ეთიკური, სოციალური და პოლიტიკური მიდგომებიდან გამომდინარე. ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ მკვეთრი წინააღმდეგობის მიუხედავად, სოციალური თანასწორობა და სოციალური სამართლიანობა ერთმანეთს არ გამოირიცხავს და ამდენად, ოპტიმალური კომპრომისის მიღწევის შესაძლებლობა არსებობს.

წმინდა ეთიკური თვალსაზრისით შემოსავლების თანაბარი განაწილება სოციალურ სამართლიანობად მიიჩნევა, ხოლო არათანაბარი - უსამართლოდ, რაც ეკონომიკის მეცნიერების თვალსაზრისით არსებით დაზუსტებას საჭიროებს. იმის გამო, რომ ადამიანები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან პიროვნული ინტელექტუალური მახასიათებლებით, პასუხისმგებლობით, შრომისმოყვარეობით, გაწეული ძალისხმევით და შესაბამისად - საქმიანობის შედეგებით, სრული საშემოსავლო და ქონებრივი თანასწორობის დაშვება თავისთავად არა მარტო უსამართლობაა, არამედ მეურნეობრივი პროგრესის მუხრუჭიცაა - ქრება, როგორც წარმატებული შრომითი, ისე სამეწარმეო საქმიანობის მოტივები.

ამასთან, რამდენადაც საზოგადოების ცალკეულ ფენებს შორის შემოსავლების განაწილების ფორმა საბოლოოდ იდეოლოგიურ-პოლიტიკურ ჭრილში გადადის, იგი უმწვავეს წინააღმდეგობრივ პოლიტიკურ პრობლემას და ცალკეული პარტიების მწვავე დაპირისპირების საგანს წარმოადგენს. მათ შორის, მემარცხენე პოლიტიკური პარტიები თავიანთი იდეოლოგიური, სოციალური და ეთიკური პრინციპებიდან გამომდინარე, ამა თუ იმ ზომით შემოსავლების თანაბარ განაწილებას უჭერენ მხარს. მემარჯვენეებს კი მიაჩნიათ, რომ შემოსავლები, ეკონომიკური ეფექტიანობის და მეურნეობრივი პროგრესის ინტერესებიდან გამომდინარე, საბაზრო კანონების შესაბამისად უთანაბროდ უნდა განაწილდეს და სახელმწიფო ამ პროცესში ნაკლებად ერეოდეს. მათი აზრით სწორედ ესაა შემოსავლების და ქონების სამართლიანი განაწილება.

იმის გამო, რომ ამ იდეოლოგიურ დაპირისპირებაში, ორივე მიმართულებას თავისი არგუმენტები აქვს, ჭეშმარიტების დასადგენად პრობლემა წმინდა სამეცნიერო თვალსაზრისით საფუძვლიან სისტემურ გამოკვლევას საჭიროებს თუნდაც ჭეშმარიტების დასადგენად და რეალური სოციალური პრობლემების ობიექტურად გადაწყვეტისათვის, როგორც თვისებრივ-თეორიული, ისე რაოდენობრივი მიმართულებით.

ეკონომიკის თანამედროვე მეცნიერებაში მიჩნეულია, რომ შემოსავლების განაწილება, როგორც თეორიული პრობლემა, ძირითადად თვისებრივ-ლოგიკურ ანალიზს ემყარება და რაოდენობრივ მოდელირებას არ ექვემდებარება (ეკონომიკური თეორია, ა. ი. დობრინინის და ლ. ს. ტარასევიჩის რედაქციით, რუსულ ენაზე, მოსკოვი, 2009, გვ. 467), რასაც პრინციპულად ვერ დავეთანხმებით - რეალურ თუ თეორიულ ეკონომიკაში ნაკლებად მოიძებნება ისეთი პროცესი თუ მოვლენა, რომლის რაოდენობრივი გაზომვა ამა თუ იმ ზომით არ შეიძლება.

ქვემოთ ეს პრობლემა გადაწყვეტილია შემდეგი პარადიგმების საფუძველზე: **პირველი**, როგორც მთლიანად ეკონომიკის, ისე შემოსავლების განაწილების რაოდენობრივ კანონზომიერებათა ადეკვატური გამოკვლევის საფუძველს სისტემური თვისებრივ-ლოგიკური ანალიზი წარმოადგენს; **მეორე**, თეორიულ-ლოგიკურად როგორ გამართულადაც არ უნდა **დავასაბუთოთ** რაიმე კანონზომიერება, იგი ჭეშმარიტებად შეიძლება მივიჩნიოთ მხოლოდ მათემატიკური დასაბუთების შემდეგ. ამ მიდგომებიდან გამომდინარე თვისებრივი ანალიზის საფუძველზე პირველ რიგში გამოვყოთ შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების დადებით და უარყოფით შედეგებს, დავადგენთ მათ შორის არსებულ თვისებრივ კავშირებს და ცვლილების კანონზომიერებებს, ხოლო მომდევნო ეტაპზე მოვახდენთ მათ რაციონალურ შეთანაწყობას მათემატიკური მეთოდების საფუძველზე, რასაც თავის მხრივ, პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ოპტიმალური ტრაექტორიის განსაზღვრისათვის; **მესამე**, შემოსავლების განაწილება-გადანაწილება მიმდინარეობს როგორც მიკროეკონომიკის დონეზე - ბიზნესში, ისე მაკროეკონომიკის მასშტაბით სახელმწიფო ბიუჯეტის მეშვეობით. ძირითად მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელს, სადაც ისინი აისახებიან, განკარგული შემოსავალი წარმოადგენს. ამიტომ ქვემოთ ყველგან სოციალურ განაწილების ობიექტი ეს მაჩვენებელია.

2. შემოსავლების სოციალური განაწილება და მისი შედეგები

სოციალური სამართლიანობისა და თანასწორობის ოპტიმალური შეხამების პრობლემის რაოდენობრივი გადაწყვეტა და შესაბამისი რიცხობრივი პარამეტრების მიღება მოვახდინეთ შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების გაზომვადი დადებითი და უარყოფითი ეფექტების შეპირაპირებით, რომლებიც, თავის მხრივ, ერთმანეთის სიმეტრიულ ანარეკლებს წარმოადგენენ და სოციალური სამართლიანობის თუ უსამართლობის ფაქტორის ზემოქმედებით საწინააღმდეგო მიმართულებებით იცვლებიან. ეკონომიკური ოპტიმიზაციის თეორიიდან ცნობილია რომ, როდესაც რაიმე მიზეზობრივი ფაქტორის ცვლილების გავლენით დანახარჯობრივი ან შედეგობრივი მაჩვენებლები ასეთი კანონზომიერებით მოძრაობენ, მაშინ არსებობს მათი ისეთი კომპრომისული ოპტიმალური კომბინაცია, რომლისთვისაც შესაბამისი ხარჯები მინიმალურია, ხოლო სოციალურ-ეკონომიკური შედეგი მაქსიმალური.

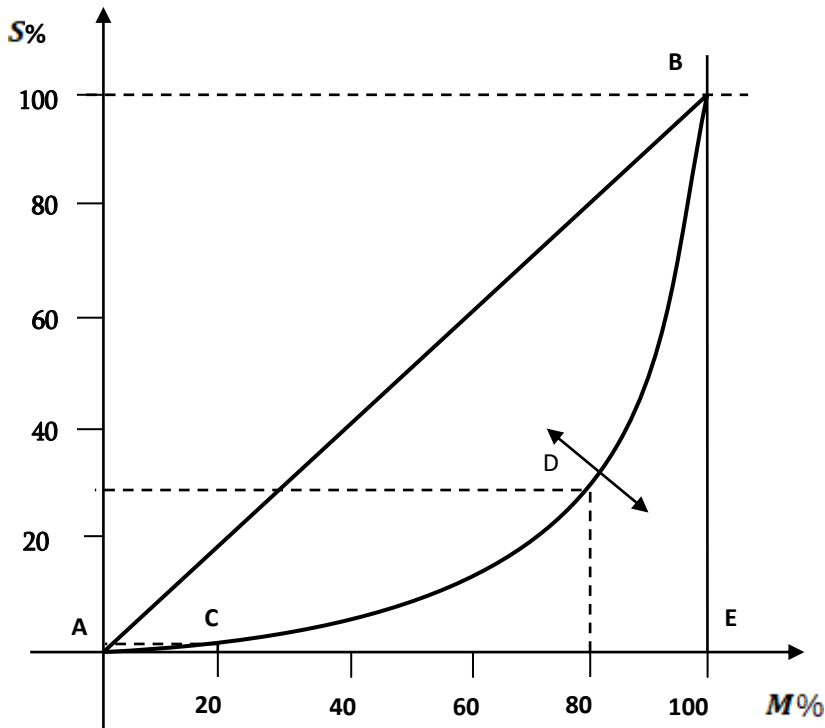
ამ პრობლემის გადაწყვეტის ამოსავალ ეტაპს შემოსავლების განაწილების სამართლიანობა-უსამართლობის ამსახველი მაჩვენებლის იდენტიფიკაცია წარმოადგენს. ასეთ მაჩვენებლად მიგვაჩნია ჯინის კოეფიციენტი (ავტორი კ. ჯინი, იტალიელი ეკონომისტი, 1884-1965), რომელსაც თავის მხრივ, მოსახლეობის ცალკეულ ჯგუფებს შორის შემოსავლების სოციალური განაწილების ამსახველი ლორენცის მრუდი უდევს საფუძვლად (ავტორი მ. ლორენცი, ამერიკელი ეკონომისტი, 1876-1959).

ეს საკითხი საკმაოდ აა განხილული ეკონომიკურ მეცნიერებაში, თუმცა მას კვლევის სპეციფიკის შესაბამისად განსხვავებული კუთხით გავანალიზებთ (გრაფიკი 1).

წარმოდგენილი გრაფიკის ჰორიზონტალურ M ღერძზე გადაზომილია მოსახლეობის პროცენტული ჯგუფები ზრდადი შემოსავლების მიხედვით, ხოლო ვერტიკალურ S ღერძზე შესაბამისი შემოსავლები პროცენტებში. AB წრფე კოორდინატთა სისტემას კვეთს 45 გრადუსიანი კუთხით და ასახავს შემოსავლების **აბსოლუტურად თანაბარ** თეორიულ **განაწილებას**, რადგან მის ყოველ წერტილს მოსახლეობისა და შემოსავლების ხვედრითი წილის ერთი და იგივე პროცენტული რაოდენობა შეესაბამება.

შემოსავლების ერთ-ერთ შესაძლო რეალურ განაწილებას ასახავს $ACDB$ მრუდი, რომლის თითოეული წერტილი გვიჩვენებს მოსახლეობის განსაზღვრული პროცენტის წილად მოსული შემოსავლების პროცენტულ რაოდენობას. გრაფიკის მიხედვით

გრაფიკი 1. მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება სამართლიანობის ნიშნით (ლორენცის მრუდი)

მრუდის C წერტილში მოსახლეობის 20 პროცენტი იღებს შემოსავლების მხოლოდ 2 პროცენტს, ხოლო D წერტილში მდიდარი მოსახლეობის 20 პროცენტი შემოსავლების 70 პროცენტს ითვისებს. მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების სიმდიდრის ზრდის პირობებში, მითვისებული შემოსავლების ხვედრითი წილი აჩქარებული ტემპით იზრდება. ამასთან, რაც უფრო ახლოსაა $ACDB$ ფაქტიური განაწილების მრუდი თანაბარი განაწილების ამსახველ AB წრფესთან, მით თანაბარია შემოსავლების განაწილება და პირიქით, მისგან დაშორების კვალობაზე მრუდი მეტად უახლოვდება AEB სამკუთხედს და ამდენად, უთანაბრო განაწილების დონე იზრდება.

გრაფიკზე შემოსავლების რეალურ უთანაბრო განაწილებას ასახავს AB წრფითა და $ACDB$ მრუდით შემოსაზღვრული ფართობი, რომლის ზრდა შემოსავლების უთანაბრო განაწილების დონის ზრდაზე მიუთითებს. AEB სამკუთხედის მთლიანი ფართობი გვიჩვენებს შემოსავლების აბსოლუტურ თეორიულად დასაშვებ მაქსიმალურად შესაძლო

უთანაბრო განაწილებას. აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით შემოსავლების უთანაბრო განაწილების დონე - ჯინის კოეფიციენტი გამოითვლება ACDB შემოსაზღვრული ფართობის შეფარდებით AEB სამკუთხედის ფართობთან:

$$G_u = \frac{U_f}{U_a}$$

სადაც G_u - შემოსავლების უთანაბრო განაწილების დონის მაჩვენებელი (ჯინის კოეფიციენტი); U_f - შემოსავლების ფაქტიური უთანაბრო განაწილება განსაზღვრული ACDB ფართობით; U_a შემოსავლების აბსოლუტური უთანაბრო განაწილება განსაზღვრული AEB სამკუთხედის ფართობით.

რამდენადაც წარმოდგენილი თანაფარდობა იცვლება 0-1 შუალედში, ჯინის კოეფიციენტი თავის მნიშვნელობებს ამავე ინტერვალში იღებს. მისი ნულთან ტოლობა აბსოლუტური თანაბარი განაწილების, ხოლო ერთთან ტოლობა - აბსოლუტური უთანასწორობის მაჩვენებელია. თუმცა ასეთი დაშვება მხოლოდ თეორიულია და პრაქტიკაში არ არსებობს. რეალურ პირობებში ჯინის კოეფიციენტი შეიძლება იმყოფებოდეს მხოლოდ ამ უკიდურესი მნიშვნელობების მახლობლად. მოცემული ინტერვალის შიგნით მისი ზრდისას მიმდინარეობს უპირატესად კლებადი თანაბარი განაწილებიდან თანდათანობითი გადასვლა უპირატესად ზრდად უთანაბრო განაწილებაზე. ეს ნიშნავს, რომ ცვლილების დასაშვებ ინტერვალში ჯინის კოეფიციენტის ყოველი მნიშვნელობა მეტ-ნაკლები ზომით უშვებს თანასწორობისა და უთანასწორობის ერთდროულად არსებობას ისე, რომ მისი ზრდის პროცესში თანასწორობა განუხრელად მცირდება, ხოლო უთანასწორობა იზრდება. შესაბამისად, ინტერვალის დასაწყისში მიმდინარე პროცესს უპირატესად თანაბარი განაწილება ვუწოდოთ, ხოლო მომდევნო ეტაპს - უპირატესად არათანაბარი განაწილება. ამ შუალედის შიგნით არსებობს გარდამავალი წერტილი, სადაც განაწილების პირველი ფორმა მეორით იცვლება.

ჯინის კოეფიციენტის ასეთი მოქნილობა საშუალებს იძლევა შემოსავლების თანაბარი თუ უთანაბრო განაწილების ხარჯები და დადებითი ეფექტები, რომლებიც დაკავშირებულია უპირატესად თანაბარი განაწილებიდან უპირატესად უთანაბრო განაწილებაზე გადასვლის პირობებში სოციალური სამართლიანობის შემცირებასა და უსამართლობის ზრდასთან, მასთან მიმართებაში განვიხილოთ.

შემოსავლების უპირატესად თანაბარი და უპირატესად უთანაბრო განაწილების შედეგები. შემოსავლების როგორც უპირატესად თანაბარ, ისე უთანაბრო განაწილებას (შემდეგში საჭიროების მიხედვით - შემოსავლების სოციალური განაწილება) ახასიათებს პირდაპირი ან ირიბი დადებითი და უარყოფითი გაზომვადი შედეგები, რომელთა ოდენობა ჯინის კოეფიციენტზეა დამოკიდებული და შესაბამისად, მის ფუნქციებს წარმოადგენენ.

შემოსავლების თანაბარი განაწილების დადებით შედეგებს მიეკუთვნება:

- იმის გამო, რომ მოსახლეობის თითოეული დასაქმებული ფენა თანაბარ შემოსავლებს იღებს, მინიმალურია სოციალური დაპირისპირების და პოლიტიკური არასტაბილურობის შესაბამისი მატერიალური და ფინანსური დანაკარგები;

- მოსახლეობას განათლებით, სამედიცინო მომსახურებით, სახელმწიფო დაზღვევის სისტემით და სხვა სოციალური სიკეთით სარგებლობის შესაძლებლობა აქვს, რაც კეთილისმყოფელ გავლენას ახდენს სამუშაო ძალის კვალიფიკაციაზე და ამდენად, როგორც ბიზნესის, ისე მაკროეკონომიკის შედეგობრივ მაჩვენებლებზე;

– სოციალურად დაუცველი ფენები უზრუნველყოფილია საკმარისი საარსებო მინიმუმით. ასევე, კანონმდებლობითაა განსაზღვრული ღირსეული მინიმალური ხელფასი და სამუშაო დროის მაქსიმალური ხანგრძლივობა, რაც განაპირობებს სოციალურ ჰარმონიას და ამდენად, აღარ არსებობს დიდი ზომის ძვირადღირებული საპოლიციო აპარატის შენახვის საჭიროება;

– აღნიშნული გარემოებები განაპირობებს მოქალაქეთა კეთილგანწყობას არსებული სოციალურ-ეკონომიკური წყობისადმი და ამ ფაქტორით გამოწვეულ მაღალ შრომით მოტივაციას.

შემოსავლების უპირატესად თანაბარი განაწილების უარყოფითი შედეგებია:

– დაბალია, როგორც შრომისმოყვარე აქტიურ და ინიციატივიან, ისე პასიურ უპასუხისმგებლო ადამიანთა მოტივაცია ინოვაციური აზროვნების, ინიციატივის გამოჩენის, საწარმოო რესურსების დაზოგვისა და ნაყოფიერი შრომისადმი. შესაბამისად, მინიმალურია როგორც შრომითი, ისე სამეწარმეო საქმიანობის მოტივები, რაც ეკონომიკური ზრდის ტემპს და წარმოების ეფექტიანობას მკვეთრად ამცირებს შესაბამისი დანაკარგებით;

– დაბალია საფუძვლიანი განათლებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების მოტივები, რაც აქვეითებს სამუშაო ძალის ხარისხს, შრომის ნაყოფიერებას და ამდენად, წარმოების შედეგებს;

– სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების დიდი ნაწილი წარიმართება სოციალური საჭიროებისათვის და შესაბამისად, მცირდება ეკონომიკური დანიშნულების ხარჯების წილი, რაც ამცირებს დასაქმებას და აფერხებს წარმოების განვითარებას;

– აუცილებელი ხდება სოციალური დაცვის ძვირადღირებული ორგანოების ფართო ქსელის შექმნა და დაფინანსება;

– სამართლებრივი გზით შემოსავლების გაზრდის შეზღუდულობა ინიციატივიან ენერგიულ ადამიანებს აიძულებთ ეძიონ მათი მიღების არალეგალური უკანონო გზები, როგორცაა კორუფცია, სახელმწიფო ქონების დატაცება, ჩრდილოვანი ბიზნესი, გადასახადებისათვის თავის არიდება და სხვა. ამავე პირობებში კვალიფიციური სამუშაო ძალა და ინვესტიციები მასობრივად გაედინება ქვეყნიდან, რომლის გარდაუვალი შედეგები - წარმოების ეფექტიანობის დაქვეითება და ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება ამცირებს როგორც სახელმწიფოს ერთობლივ, ისე მოსახლეობის ინდივიდუალურ შემოსავლებს.

საბაზრო კანონების მიხედვით შემოსავლების არათანაბარ სტიქიურ განაწილებას ასევე თან სდევს შესაბამისი დადებითი და უარყოფითი შედეგები, რომლებიც ფაქტიურად თანაბარი განაწილების პროცესის შეზღუდულ სიმეტრიულ ანარეკლებს წარმოადგენენ.

შემოსავლების უპირატესად უთანაბრო განაწილების დადებით შედეგებს მიეკუთვნება:

– შემოსავლებისა და ქონების გაზრდის განუსაზღვრელი პოტენციალი აძლიერებს სამეწარმეო ინიციატივას და წარმოშობს ნაყოფიერი ბიზნეს-საქმიანობის მძლავრ მოტივებს შესატყვისი ეკონომიკური ეფექტით, რომელიც ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების მთელ ინტერვალში უწყვეტად იზრდება;

– იმის გამო, რომ ინდივიდუალური შემოსავლების გადიდების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი განათლებისა და კვალიფიკაციის დონის ამაღლებაა, ადამიანებს უჩნდებათ თვითგანვითარების მძლავრი შინაგანი მოტივები, რაც დადებითად აისახება, როგორც შრომითი ისე სამეწარმეო საქმიანობის შედეგებზე;

– მცირდება სოციალური დაცვის სახელმწიფო ორგანოების შენახვის ხარჯები;

– სახელმწიფო ბიუჯეტში სოციალური ხარჯების დაბალი ხვედრითი წილი შესაძლებელს ხდის უფრო დიდი თანხები წარიმართოს ბიზნესის საჭიროებისათვის, რაც ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და ეროვნული შემოსავლის ზრდას განაპირობებს;

– ჩნდება ეკონომიკური ზრდის, ეფექტიანობის ამაღლებისა და ერთობლივი შემოსავლების გადიდების ახალი შესაძლებლობები.

შემოსავლების უპირატესად უთანაბრო განაწილების უარყოფითი შედეგებია:

– შემოსავლების მიხედვით მოსახლეობის მკვეთრი დიფერენციაცია წარმოშობს კლასობრივ დაპირისპირებას და სოციალურ აფეთქებებს შესაბამისი ხარჯებითა და დანაკარგებით. ესაა სამართალდამცავი ორგანოების აპარატის შენახვის გაზრდილი ხარჯები, საზოგადოებრივი და კერძო ქონების განადგურება, სოციალურ-ეკონომიკური არასტაბილურობის გამო უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის შეფერხება და სხვა;

– შეზღუდულია მოსახლეობის ღარიბი ფენების მიერ სრულფასოვანი განათლებით, ხარისხიანი სამედიცინო მომსახურებით და სხვა საზოგადოებრივი სიკეთით სარგებლობის შესაძლებლობები, შესაბამისი დანაკარგებით;

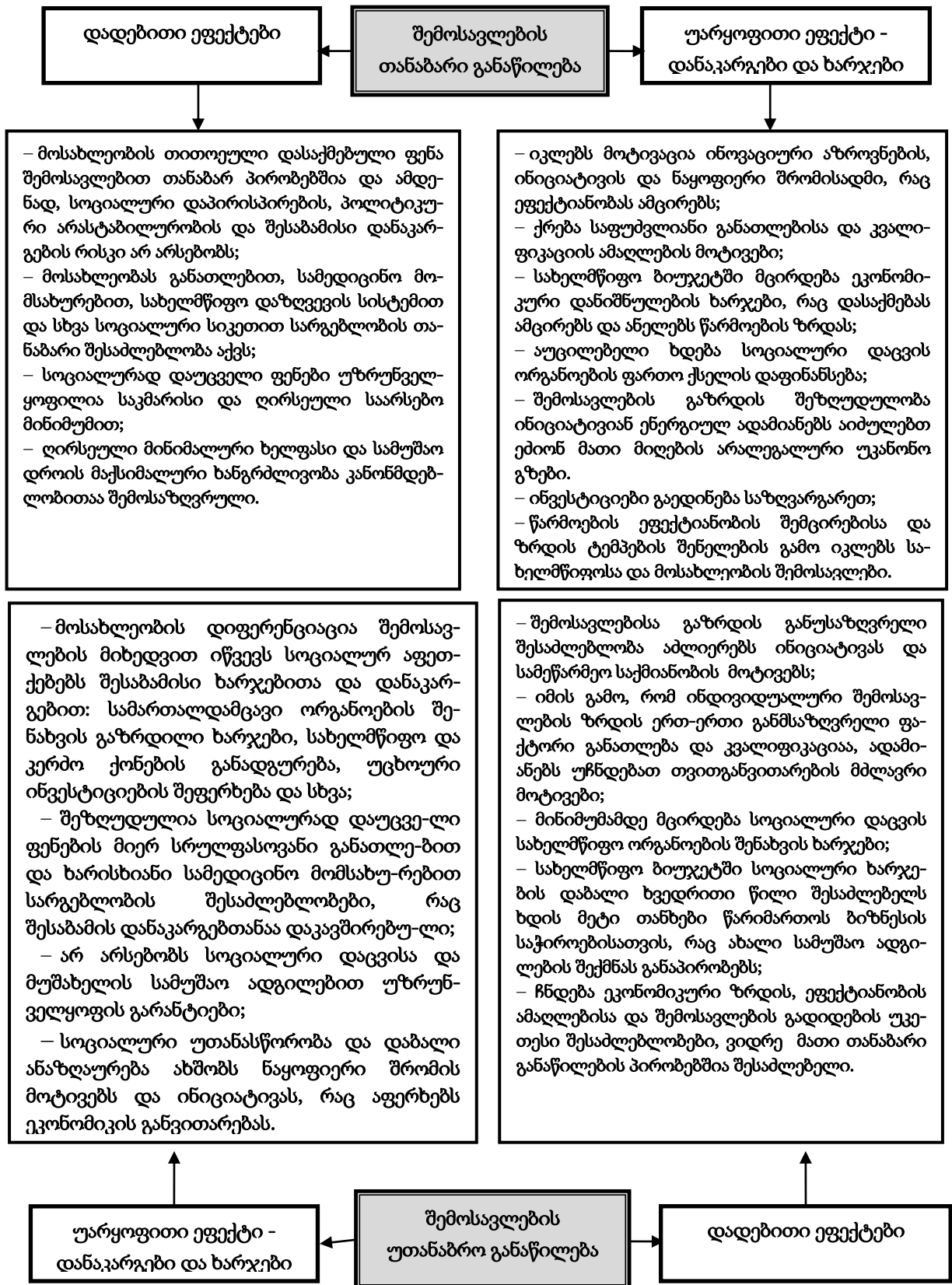
– არ არსებობს სოციალური დაცვისა და შრომისუნარიანი მუშახელის დასაქმების საკმარისი გარანტიები, რაც წინა ფაქტორთან ერთად მკვეთრად აუარესებს სამუშაო ძალის ხარისხს თანმხლები დანაკარგებით;

– მწვავე სოციალური უთანასწორობა და დაბალი ანაზღაურება ტოტალურად ახშობს ნაყოფიერი შრომის მოტივაციას და ინიციატივის გამოვლენის განწყობას, რაც აფერხებს ეკონომიკის განვითარებას და ამცირებს ბიზნესის მომგებიანობას.

შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებით შედეგებში არსებობს ერთი ყველაზე წონადი ეფექტი, რომელიც ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების ინტერვალში საპირისპირო მიმართულებით მოძრაობს. ესაა შრომითი მოტივაციით გამოწვეული ეკონომიკური შედეგები. კერძოდ, ჯინის კოეფიციენტის საწყისი მნიშვნელობისათვის, რომელიც შემოსავლების თანაბარ განაწილებას შეესაბამება, შრომითი მოტივაცია და მისი ეკონომიკური შედეგები მინიმალური იქნება. ამ კოეფიციენტის ზრდის კვალობაზე შრომითი მოტივაცია შესატყვისი მაჩვენებლებით გაიზრდება, მიაღწევს მაქსიმალურ მნიშვნელობას, ხოლო მომდევნო ეტაპზე უსამართლო განაწილების დონის ზრდასთან ერთად მინიმუმამდე შემცირდება. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუნდაც ამ ფაქტორის ხარჯზე არსებობს ჯინის კოეფიციენტის და ამდენად, სამართლიანობა-უსამართლობის ისეთი ოპტიმალური მნიშვნელობა, რომლისთვისაც შრომითი მოტივაციის დადებითი ეფექტი მაქსიმალურია.

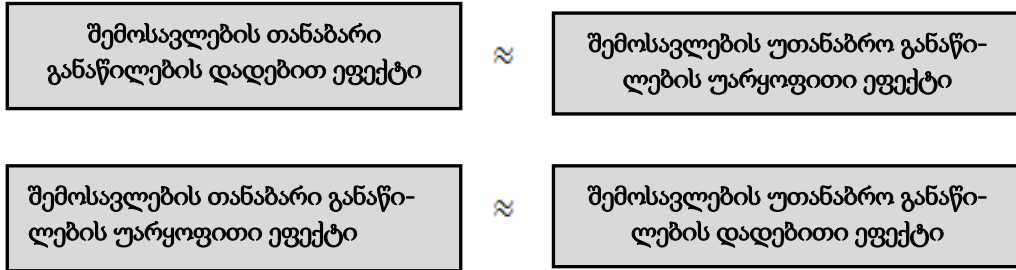
ამდენად, კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ სოციალური თანასწორობისა და სამართლიანობის პრობლემას წმინდა ეთიკურ ასპექტებთან ერთად გააჩნია გაზომვადი საპირისპიროდ მოძრავი ეკონომიკური შედეგები - როგორც დადებითი ეფექტები, ისე უარყოფითი - დანახარჯები და დანაკარგები, რომელთა შეთანაზომვით სოციალური სამართლიანობის (უსამართლობის) ოპტიმალური დონის დადგენა სავსებით რეალურ ამოცანას წარმოადგენს.

სქემა 2. შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტები, დანაკარგები და ხარჯები

შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების დადებითი და უარყოფითი შედეგების - დანაკარგების და ხარჯების (შემდეგში დანახარჯების) შედარება გვიჩვენებს, რომ ისინი ერთმანეთის სიმეტრიულია (სქემა 2). ამავე დროს ჯინის კოეფიციენტის

ცვლილების მთელ დიაპაზონში შემოსავლების თანაბარი განაწილების ერთობლივი დადებითი ეფექტის აბსოლუტური მნიშვნელობა მეტ-ნაკლები ზომით ტოლია შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ერთობლივი უარყოფითი ეფექტისა (დანაკარგების და ხარჯების). ასევე, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ერთობლივი უარყოფითი ეფექტი (დანაკარგები და ხარჯები) აბსოლუტური მნიშვნელობით მეტ-ნაკლებად უთანაბრო განაწილების ერთობლივ დადებით ეფექტს უტოლდება:

საანალიზო მოვლენებს შორის დამოკიდებულება ალტერნატიული ხარჯების თეორიის მიხედვითაც აიხსნება. კერძოდ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ალტერნატიული ხარჯი ესაა შემოსავლების უთანაბრო განაწილების უარყოფითი ეფექტი, ხოლო შემოსავლების უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტის ალტერნატიულ ხარჯს შემოსავლების თანაბარი განაწილების უარყოფითი ეფექტი წარმოადგენს.

განხილული კანონზომიერებების არსებობა მნიშვნელოვნად ამარტივებს შემოსავლების სოციალური განაწილების ოპტიმიზაციის პროცესს, რადგან თანაბარი განაწილების დადებითი ეფექტისა და დანახარჯების საფუძველზე გამოთვლილის შედეგი მსგავსი იქნება უთანაბრო განაწილების მიხედვით მიღებული შედეგისა შებრუნებული სახით. შესაბამისად, შეიძლება დაისვას ოპტიმიზაციის რამდენიმე ტოლფასოვანი ამოცანა - განისაზღვროს თანასწორობა-უთანასწორობის (ჯინის კოეფიციენტის) ისეთი კრიტიკული მნიშვნელობა, რომლისთვისაც: **პირველი**, შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების უარყოფითი ეფექტების - დანახარჯების ჯამი მინიმალური იქნება; **მეორე**, იგივე პირობებში დადებითი ეფექტების ჯამი მაქსიმალურ მნიშვნელობას მიიღებს; **მესამე**, შემოსავლების თანაბარი განაწილების დადებითი ეფექტებისა და უთანაბრო განაწილების ხარჯებს შორის სხვაობა მაქსიმალური იქნება; **მეოთხე**, შემოსავლების უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტებისა და თანაბარი განაწილების ხარჯებს შორის სხვაობა მაქსიმუმს მიაღწევს; **მეხუთე**, შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტები იქნება მაქსიმალური, ხოლო უარყოფითი - მინიმალური, მათ შორის სხვაობა კი უდიდესი. ამ ვარიანტებიდან განვიხილავთ ორს - შემოსავლების განაწილების უარყოფითი ეფექტების (დანახარჯების) ჯამის მინიმუმიზაციის და დადებითი ეფექტების ჯამის მაქსიმიზაციის ამოცანებს.

3. შემოსავლების სოციალური განაწილების ოპტიმიზაციის ამოცანის ძირითადი პარამეტრები და მათი ცვლილების საზღვრები

შემოსავლების სოციალური განაწილების ოპტიმიზაციის პრობლემის გადასაწყვეტად დავეყრდნობით ფუნქციურ დამოკიდებულებას, ერთი მხრივ, სამართლიანობა-უსამართლობას, როგორც მიზეზს (არგუმენტს) და მეორე მხრივ, მის

შედეგს - მოცემულ შემთხვევაში თანაბარი და უთანაბრო განაწილების უარყოფით ეფექტებს - დანახარჯებს, როგორც ფუნქციას შორის:

$$S = f(J) \quad (1)$$

სადაც S - შემოსავლების სოციალური განაწილების ხარჯები; J - შემოსავლების სოციალური განაწილების ამსახველი მაჩვენებელი - ჯინის კოეფიციენტი.

ოპტიმიზაციის ამოცანაში ასიმპტოტების ფორმით გაითვალისწინება (1) ფუნქციის შემომსახველი პირობები, როგორცაა ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების რეალური საზღვრები და სოციალური დაცვის მინიმალური გარანტიების შესატყვისი ხარჯები. ასევე მხედველობაში მიიღება სახელმწიფო ბიუჯეტში სოციალურ-ეკონომიკური დანიშნულების ხარჯების ლიმიტი და სახელმწიფოს სტრატეგიული სოციალურ-ეკონომიკური გეგმის რაიმე ინტეგრირებული მიზნობრივი მაჩვენებელი.

შემოსავლულობათა გათვალისწინებით საანალიზო ფუნქციის ცვლილების რეალური არეალის განსაზღვრის პროცესში უპირველესად მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ დემოკრატიულ ქვეყანებში მეტ-ნაკლები ზომით მოქმედებს სოციალური დაცვის მინიმალური საბაზისო გარანტიები - საპენსიო უზრუნველყოფა, სოციალური შემწეობები, უმუშევრობის დახმარება, უფასო საშუალო განათლება, უმაღლესი განათლების საგრანტო დაფინანსება, ჯანდაცვის სახელმწიფო პროგრამები და სხვა. ეს გარანტიები განსაზღვრავენ **სოციალური დაცვის მინიმალურ ხარჯებს - S_{Cmin}** , რომელიც (1) ფუნქციურ დამოკიდებულებაში, ამდენად ოპტიმიზაციის გადასაწყვეტ ამოცანაში ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტის ფორმით აისახება [ფუნქციის ასიმპტოტების გამოთვლის მეთოდები იხ. წყაროში: პ. ზერაგია, უმაღლესი მათემატიკა, ტ. I, თბილისი, 1984, გვ. 237, 389], (გრაფიკი 3 და 4). ამ პირობებში, არსებობს **მინიმალური სოციალური გარანტიებით განსაზღვრული ჯინის კოეფიციენტის ნორმატიული დონე - J_{min}** , რომლის ქვემოთაც იგი არ უნდა შემცირდეს. ამ წერტილზე აღმართული ვერტიკალური წრფე ფუნქციის მარცხენა ვერტიკალურ ასიმპტოტს წარმოადგენს. მის ცვლილებას მარჯვნიდან შემოსავლურად ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმალურ დონეზე - 1-ზე აღმართული ვერტიკალურ წრფე, რომელიც ფუნქციის მარჯვენა ვერტიკალურ ასიმპტოტს ქმნის. ამიტომ შემდეგში ამ კოეფიციენტის რეალური ცვლილება განიხილება ინტერვალში - **$J_{min} - 1$** . მისი ოპტიმიზაციის ამოცანაში საკითხი ისმის **მინიმალური ნორმატიული დონის ზემოთ საუკეთესო ვარიანტის შერჩევის შესახებ**.

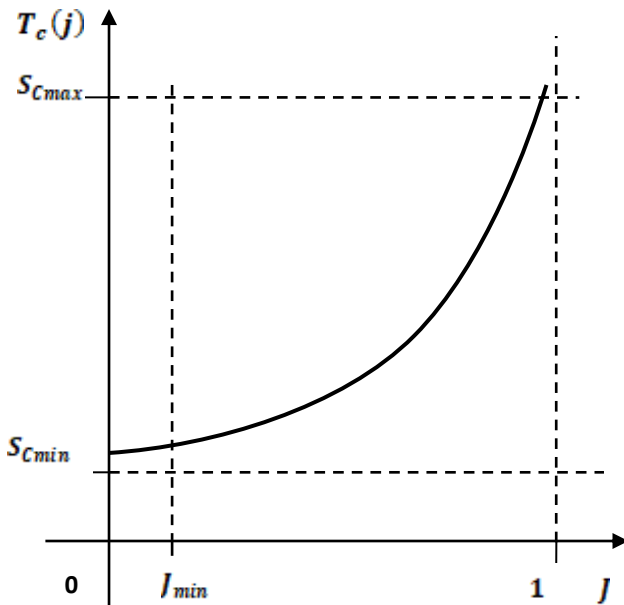
შემოსავლების ოპტიმალური სოციალური განაწილების ამოცანაში, რომელიც მიმართულია შესაბამისი დანახარჯების მინიმიზაციაზე, ასევე მხედველობაში მიიღება არასიმპტოტური შემოსავლულობა - სახელმწიფო ბიუჯეტში სოციალური და ეკონომიკური დანიშნულების ხარჯების ჯამის ლიმიტი, ხოლო დადებითი ეფექტების მაქსიმიზაციის ამოცანაში - სახელმწიფოს სტრატეგიული სოციალურ-ეკონომიკური გეგმის რაიმე შედეგობრივი მიზნობრივი მაჩვენებელი.

4. შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯების ფუნქციები

შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯები, როგორც ჯინის კოეფიციენტის ფუნქცია. ჯინის კოეფიციენტსა და შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯებს შორის დამოკიდებულების შესაბამისი ფუნქციის და მრუდის აგებისას გათვალისწინებული იქნა ის გარემოება, რომ რაც უფრო თანაბრად ნაწილდება შემოსავლები, მით ნაკლები იქნება შესაბამის ხარჯები - **$T_c(j)$** . საწყისი **J_{min}**

მდგომარეობიდან ჯინის კოეფიციენტის და ამდენად, უთანასწორობის მატების პირობებში ეს ხარჯები გაიზრდება და ფუნქციის მრუდი სულ უფრო მიუახლოვდება არგუმენტის მაქსიმალური სიდიდის შესატყვის მარჯვენა ვერტიკალურ ასიმპტოტს (გრაფიკი 3). ამიტომ მათ, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ზრდადი ხარჯები ვუწოდოთ.

გრაფიკი 3. შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯების დამოკიდებულება ჯინის კოეფიციენტზე

მოცემულ შემთხვევაში საანალიზო მაჩვენებლებს შორის დამოკიდებულების ამსახველი ფუნქციის და მრუდის შერჩევის დროს მხედველობაში მიიღება ზემოთ მოყვანილი მოთხოვნაც, აისახოს არსებული შემომსაზღვრელი პირობები - ქვედა ჰორიზონტალური და მარჯვენა ვერტიკალური ასიმპტოტები, რომელთაგან ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტი ზღვარს უდებს სოციალური დაცვის მინიმალურ ხარჯებს, ხოლო მარჯვენა - ფუნქციის ზრდას ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმალური სიდიდით. ამ გარემოების გათვალისწინებით მოცემული დამოკიდებულებას მათემატიკური ანალიზის ტრადიციულ ფუნქციებს

შორის ყველაზე სრულად შეესაბამება ექსპონენციალური ფუნქცია, რომელმაც სათანადო მოდიფიცირებით შემდეგი სახე მიიღო (ფუნქციათა მოდიფიცირების მეთოდები იხილეთ ინტერნეტ-წყაროებში: [https://uztest.ru/abstracts/?idabstract=51], [http://fizmat.by/math/function/preobraz_grafikov], [http://mathematichka.ru/school/functions/Function_Graph_Motion.htm], [http://www.tofmal.ru/projects/graphics/per.htm] და სხვა):

$$T_c(J) = S_{cmin} \cdot e^{1-J} \quad (S_{cmin} < J < 1) \quad (2)$$

სადაც $T_c(J)$ – შემოსავლების თანაბარი განაწილების ზრდადი ხარჯები; S_{cmin} – ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტი; b – მუდმივი კოეფიციენტი; 1 - ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმალური მნიშვნელობა; J - ჯინის კოეფიციენტი; e - ნეპერის რიცხვი - ნატურალური ლოგარითმის ფუძე.

წარმოდგენილი ფუნქციის გამოკვლევამ დაადასტურა მისი შესაბამისობა რეალურ საანალიზო პროცესთან. მაგრამ იმის გამო, რომ თავისი ფორმით განსხვავდება შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ამსახველი მომდევნო (4) ფუნქციისაგან, უადრესად რთულდება ოპტიმიზაციის ამოცანისათვის აუცილებელი გამოთვლები. ამ პრობლემის მოსახსნელად მოხდა ტრადიციული ჰიპერბოლური ფუნქციის ისეთი მოდიფიცირება, რომლის შედეგად მან ექსპონენციალური ფუნქციის თვისებები შეიძინა:

$$T_c(J) = S_{cmin} + \frac{a}{1-J} \quad (S_{cmin} < J < 1) \quad (3)$$

სადაც $T_c(J)$ – შემოსავლების თანაბარი განაწილების ზრდადი ხარჯები, როგორც ჯინის კოეფიციენტის ფუნქცია; S_{cmin} - სოციალური დაცვის მინიმალური გარანტიის ხარჯები;

a - მუდმივი კოეფიციენტი, რომელიც ფუნქციის მრუდის მარცხნივ ან მარჯვნივ გაზნევის ხარისხს ასახავს; 1 - ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმალური მნიშვნელობა; J - ჯინის კოეფიციენტი.

იმისათვის რომ დასაბუთებულიყო (3) ფუნქციის შესაბამისობა (3) გრაფიკზე გამოსახულ მრუდთან, განორციელდა მისი გამოკვლევა ცვლილების მიმართულებაზე, ასიმპტოტებზე და კოორდინატთა სისტემის $T_c(J)$ ღერძის კვეთაზე.

ფუნქციის პირველი რიგის წარმოებული დადებითობა:

$$[T_c(J)]' = \left[S_{cmin} + \frac{a}{1-J} \right]' = - \frac{1}{(1-J)^2} \cdot (-J)' = - \frac{1}{(1-J)^2} \cdot (-1) = \frac{1}{(1-J)^2} > 0,$$

მის ზრდადობაზე მეტყველებს.

ფუნქციის ზღვრის გამოთვლა, როდესაც $J \rightarrow 1$, გვიჩვენებს, რომ:

$$\lim_{J \rightarrow 1} T_c(J) = \lim_{J \rightarrow 1} \left[S_{cmin} + \frac{a}{1-J} \right] = S_{cmin} + \frac{a}{1-1} = S_{cmin} + \frac{a}{0} = S_{cmin} + \infty = +\infty.$$

მიღებული შედეგი ადასტურებს, რომ ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართული წრფე არის ფუნქციის მარჯვენა ვერტიკალური ასიმპტოტი.

ფუნქციის ზღვრის გამოთვლით, როდესაც $J \rightarrow 0$, მიიღება:

$$\lim_{J \rightarrow 0} T_c(J) = \lim_{J \rightarrow 0} \left[S_{cmin} + \frac{a}{1-J} \right] = S_{cmin} + \frac{a}{1-0} = S_{cmin} + \frac{a}{1-0} = S_{cmin} + b.$$

შედეგის მიხედვით ფუნქცია ორდინატთა ღერძს კვეთს $S_{cmin} + b$ წერტილში. ე.ი.

$$T_{ck} = S_{cmin} + b.$$

სადაც T_{ck} - არის ფუნქციის მრუდის მიერ ორდინატთა $T_c(J)$ ღერძის კვეთის წერტილი.

ფუნქციის ზღვრის გამოთვლა, როდესაც $J \rightarrow -\infty$, გვიჩვენებს, რომ:

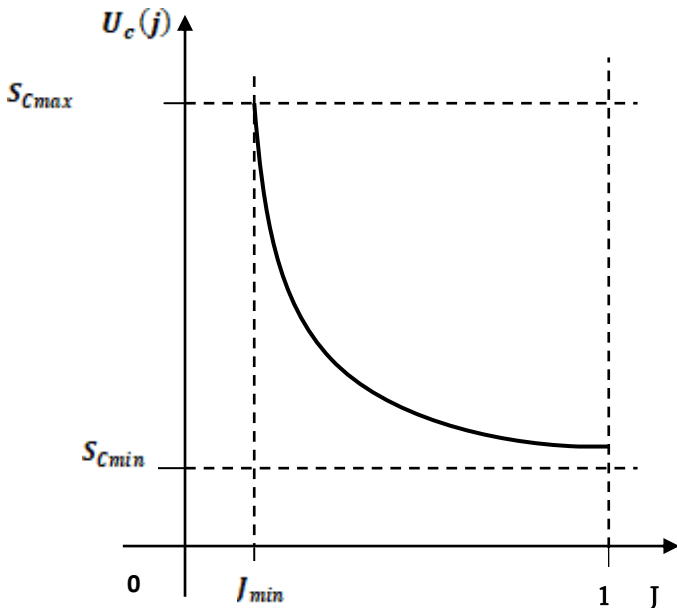
$$\begin{aligned} \lim_{J \rightarrow -\infty} T_c(J) &= \lim_{J \rightarrow -\infty} \left[S_{cmin} + \frac{a}{1-J} \right] = S_{cmin} + \frac{a}{1-(-\infty)} = S_{cmin} + \frac{a}{1+\infty} = \\ &= S_{cmin} + 0 = S_{cmin}. \end{aligned}$$

ე. ი. როდესაც $J \rightarrow -\infty$, მაშინ ფუნქციის ქვედა ზღვარია - S_{cmin} და შესაბამისად, S_{cmin} წერტილზე გამავალი წრფე ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტია.

ამდენად, გამოთვლის შედეგებით საბუთდება, რომ შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯების (3) ფუნქცია ადეკვატურად ასახავს (3) გრაფიკზე ნაჩვენებ მრუდს და ამდენად, თეორიულად ნავარაუდევ პროცესს: იგი არის აჩქარებული ტემპით მრუდხაზოვნად ზრდადი, აქვს ქვედა ჰორიზონტალური და მარჯვენა ვერტიკალური ასიმპტოტები, კვეთს სოციალური ხარჯების მინიმუმის წერტილზე აღმართულ ვერტიკალურ წრფეს.

შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯები, როგორც ჯინის კოეფიციენტის ფუნქცია. ჯინის კოეფიციენტსა და შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯებს შორის დამოკიდებულების შესაბამისი ფუნქციის და მრუდის აგების დროს მხედველობაში ვიღებთ იმ გარემოებას, რომ ჯინის კოეფიციენტის საწყისი J_{min} მნიშვნელობის მახლობლად რაც უფრო თანაბრად ნაწილდება შემოსავლები, მით მაღალი იქნება უთანაბრო განაწილების ხარჯები - $U_c(J)$. J -ს შემდგომი ზრდის პირობებში ისინი შემცირდება და ამდენად, ფუნქციის დახრილი მრუდი სულ უფრო მიუახლოვდება სოციალური დაცვის მინიმალური ხარჯების შესატყვის S_{cmin} ჰორიზონტალურ ასიმპტოტს. 1-ის ტოლი მნიშვნელობისათვის კი თავის შესაძლო უმცირეს მნიშვნელობას მიაღწევს (გრაფიკი 4). ამ ხარჯებს შემოსავლების უთანაბრო განაწილების კლებადი ხარჯები ვუწოდოთ.

გრაფიკი 4. შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯების დამოკიდებულება ჯინის კოეფიციენტზე

ასეთ დამოკიდებულებას ჰიპერბოლას ფუნქციით გამოსახავენ. მაგრამ იმის გამო, რომ იგი ტრადიციული ფორმით არ ითვალისწინებს მარცხენა ვერტიკალური ასიმპტოტის არსებობას, საჭირო გახდა მოდიფიცირება საკვლევი დამოკიდებულების სპეციფიკის და არსებული ობიექტური შემოსაზღვრელი პირობების მიხედვით. კერძოდ, არგუმენტისა და ფუნქციის ცვლილების არეალს მარცხნიდან შემოსაზღვრავს J_{min} წერტილში აღმართული მარცხენა ვერტიკალური ასიმპტოტი, ხოლო ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტია ორდინატა ღერძის S_{Cmin} წერტილში გამავალი წრფე. ამ პირობებში შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯების

მოდიფიცირებულ ფუნქციას შემდეგი სახე აქვს:

$$U_c(j) = S_{Cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} \quad (4)$$

სადაც $U_c(j)$ - არის შემოსავლების უთანაბრო განაწილების კლებადი ხარჯები, როგორც ჯინის კოეფიციენტის ფუნქცია; S_{Cmin} - სოციალური დაცვის მინიმალური ხარჯები; b - მუდმივი კოეფიციენტი, რომელიც მრუდის მარცხნივ ან მარჯვნივ გაზნექილობას განსაზღვრავს; J - ჯინის კოეფიციენტი; J_{min} - ჯინის კოეფიციენტის მინიმალურად დასაშვები სიდიდე.

რეალურ პროცესთან, კერძოდ (4) გრაფიკზე გამოსახულ მრუდთან შესაბამისობის დასაბუთების მიზნით (4) ფუნქცია ასევე გამოკვლეული იქნა ცვლილების მიმართულებაზე, მარხენა ვერტიკალური და ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტების არსებობაზე და შესაბამისი მრუდის მიერ ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართული ვერტიკალური წრფის კვეთაზე.

ფუნქციის პირველი რიგის წარმოებულის უარყოფითობა:

$$[U_c(j)]' = \left[S_{Cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} \right]' = -\frac{b}{(J - J_{min})^2} < 0, \text{ ამტკიცებს, რომ იგი კლებადია.}$$

ფუნქციის ზღვრების გამოთვლა, როდესაც $J \rightarrow J_{min}$ და $J \rightarrow \infty$, აჩვენებს, რომ:

$$\lim_{J \rightarrow J_{min}} \left[S_{Cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} \right] = S_{Cmin} + \frac{b}{J_{min} - J_{min}} = S_{Cmin} + \frac{b}{0} = S_{Cmin} + \infty = +\infty.$$

ე.ი. J_{min} წერტილზე აღმართული წრფე წარმოადგენს ფუნქციის მარცხენა ვერტიკალურ ასიმპტოტს.

$$\lim_{J \rightarrow \infty} \left[S_{Cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} \right] = S_{Cmin} + \frac{b}{\infty - J_{min}} = S_{Cmin} + \frac{b}{\infty} = S_{Cmin} + 0 = S_{Cmin}.$$

შესაბამისად, S_{Cmin} წერტილზე გამავალი წრფე ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალურ ასიმპტოტია.

ფუნქციის მრუდი ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართული ვერტიკალურ წრფეს გადაკვეთს იქ, სადაც ფუნქციის მნიშვნელობა 1-ის ტოლია:

$$U_c(j)_k = S_{cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} = S_{cmin} + \frac{b}{1 - J_{min}}$$

სადაც $U_c(j)_k$ - არის ფუნქციის მრუდის მიერ ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართულ ვერტიკალურ წრფეს გადაკვეთის წერტილი.

ამრიგად, მტკიცდება, რომ შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯების შესაბამისი (4) ფუნქცია ადეკვატურად ასახავს (4) გრაფიკზე გამოსახულ თეორიულად ნავარაუდევ პროცესს - იგი არის კლებადი, გააჩნია ქვედა ჰორიზონტალური და მარცხენა ვერტიკალური ასიმპტოტები, ხოლო კვეთის წერტილი აქვს ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართულ ვერტიკალურ წრფესთან.

5. შემოსავლების ოპტიმალური სოციალური განაწილების ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება

შემოსავლების ოპტიმალური სოციალური განაწილების ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების პროცესში საკითხი ისმის ჯინის კოეფიციენტის ისეთი კრიტიკული დონის განსაზღვრის შესახებ, რომლისთვისაც შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ერთობლივი ხარჯები, როგორც მიზნის ფუნქცია, მინიმალური იქნება. ეს ხარჯები გამოითვლება (3) და (4) გამოსახულებების დაჯამებით:

$$S(J) = T_c(J) + U_c(j) = S_{cmin} + \frac{a}{1 - J} + S_{cmin} + \frac{b}{J - J_{min}} = 2 \cdot S_{cmin} + \frac{a}{1 - J} + \frac{b}{J - J_{min}} = \min \quad (5)$$

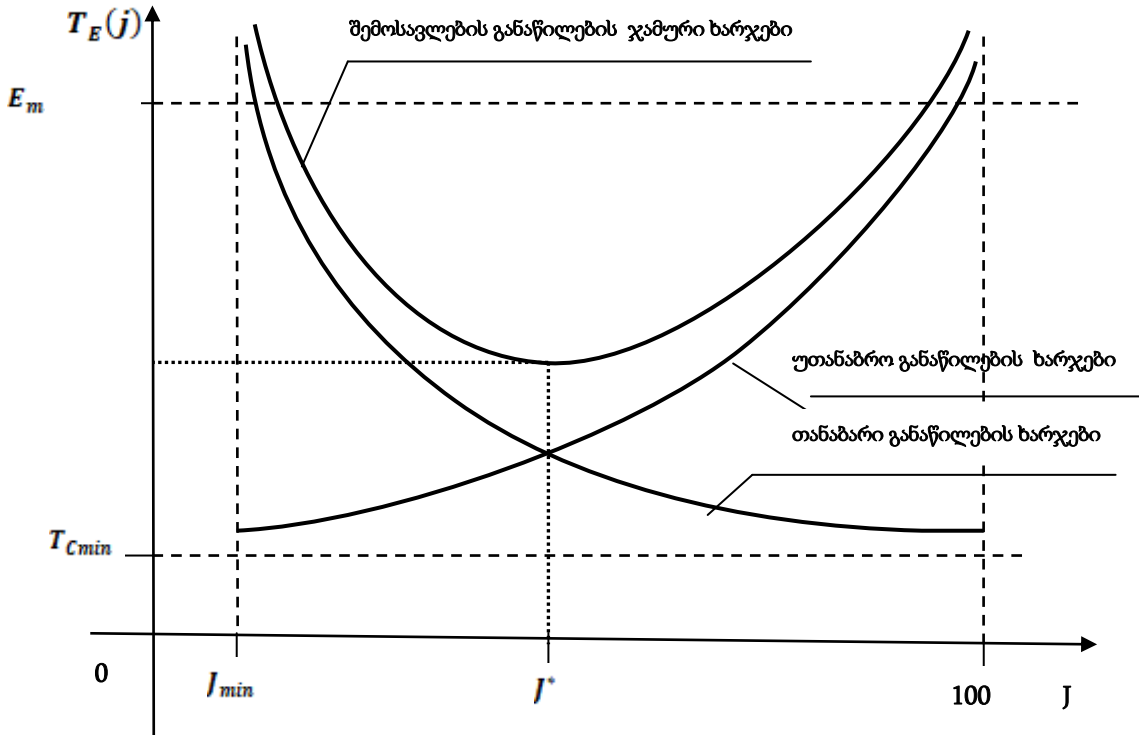
სადაც $S(J)$ - შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ერთობლივი ხარჯები, როგორც მიზნის ფუნქცია.

(5) გაერთიანებულ გრაფიკზე ზემოთ განხილულ მრუდებთან ერთად ნაჩვენებია შემოსავლების უთანაბრო და თანაბარი განაწილების ხარჯების ჯამის ამსახველი მიზნის ფუნქციის შესატყვისი ჩაზნექილი მრუდი, რომლის მიხედვით უნდა არსებობდეს ჯინის კოეფიციენტის ისეთი კრიტიკული მნიშვნელობა, რომლისთვისაც ერთობლივი დანახარჯები მინიმალურია. ამ ჰიპოთეზის დასაბუთების მიზნით პირველ რიგში ვაჩვენოთ, რომ აღნიშნული მრუდი ჩაზნექილია და აქვს ზემოთ მიმართული ტოტები მარცხენა და მარჯვენა ვერტიკალური ასიმპტოტებით. საამისოდ უნდა შესრულდეს პირობები:

პირველი, როდესაც $J \rightarrow J_{min}$, ფუნქციის ზღვარი შეადგენდეს: $\lim_{J \rightarrow J_{min}} S(J) = +\infty$;

მეორე, როდესაც $J \rightarrow 1$, მაშინ ასევე $\lim_{J \rightarrow 1} S(J) = +\infty$.

გრაფიკი 5. შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ჯამური ხარჯების ცვლილება ჯინის კოეფიციენტის ზრდის პირობებში

შესაბამისი გამოთვლები აჩვენებს, რომ:

$$\begin{aligned} \lim_{J \rightarrow J_{\min}} S(J) &= \lim_{J \rightarrow J_{\min}} \left(2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-J} + \frac{b}{J-J_{\min}} \right) = 2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-J_{\min}} + \frac{b}{J_{\min}-J_{\min}} = \\ &= 2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-J_{\min}} + \frac{b}{0} = 2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-J_{\min}} + \infty = +\infty. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \lim_{J \rightarrow 1} S(J) &= \lim_{J \rightarrow 1} \left(2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-J} + \frac{b}{J-J_{\min}} \right) = 2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{1-1} + \frac{b}{1-J_{\min}} = \\ &= 2 \cdot S_{C_{\min}} + \frac{a}{0} + \frac{b}{1-J_{\min}} = 2 \cdot S_{C_{\min}} + \infty + \frac{b}{1-J_{\min}} = +\infty. \end{aligned}$$

მიღებული შედეგებით სასაბუთეობა, რომ საანალიზო ფუნქციას შეესაბამება ჩაზნექილი მრუდი მინიმუმის წერტილით და ზემოთ მიმართული ტოტებით, რომელიც ორივე მხრიდან ჯინის კოეფიციენტის მინიმუმისა და მაქსიმუმის წერტილებზე აღმართული ვერტიკალური ასიმპტოტებითაა შემოსაზღვრული. ამასთან, $J_{\min} - J$ ინტერვალში შემოსავლების განაწილების ერთობლივი სოციალური ხარჯები მცირდება, ხოლო $J^* - 1$ ინტერვალში - იზრდება, რასაც შემდეგი გარემოებები განაპირობებს: პირველ მონაკვეთში ერთობლივი ხარჯების შემცირება ხდება იმის გამო, რომ თანაბარი განაწილების ხარჯები მცირდება უფრო სწრაფად, ვიდრე იზრდება უთანაბრო განაწილების ხარჯები. მეორე მონაკვეთში კი ვითარება იცვლება - უთანაბრო განაწილების ხარჯების ზრდის ტემპი უსწრებს თანაბარი განაწილების შემცირების ტემპს, რაც ერთობლივი ხარჯების ზრდას იწვევს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჯინის კოეფიციენტის J^* მნიშვნელობამდე შემოსავლების სოციალური განაწილების უთანასწორობის ზრდა მასტიმულირებელ ზემოქმედებას ახდენს შესაბამისი ხარჯების შემცირებაზე, ხოლო ამის შემდეგ მათ ზრდას აპროვოცირებს.

(5) მიზნის ფუნქციის მინიმუმის წერტილის განსაზღვრა შესაძლებელია გაწარმოების მეთოდით. თუმცა შესაბამის შრომატევად გამოთვლებს მნიშვნელოვნად ამარტივებს მისი სპეციფიკური თავისებურება, რაც შემადგენელი ფუნქციების წინააღმდეგობრივ დინამიკაში გამოიხატება. კერძოდ, ცნობილია, რომ როდესაც რაიმე საერთო ფაქტორის (არგუმენტის) ზემოქმედებით ორი ხარჯი (ან შედეგი), როგორც მოცემული ფაქტორის ფუნქციები, საპირისპირო მიმართულებით იცვლება, მაშინ მათი ოპტიმალური კომბინაცია მიიღწევა შესაბამისი მრუდების კვეთის წერტილში, სადაც ფუნქციის მნიშვნელობები ერთმანეთს უტოლდება. ე.ი:

$$U_c(j) = T_c(j); \quad S_{cmin} + \frac{a}{1-j} = S_{cmin} + \frac{b}{j-j_{min}}; \quad \frac{a}{1-j} = \frac{b}{j-j_{min}}.$$

მოვახდინოთ შესაბამისი გარდაქმნები:

$$a \cdot (j - j_{min}) = b \cdot (1 - j); \quad a \cdot j - a \cdot j_{min} = b - b \cdot j; \quad a \cdot j + b \cdot j = b + a \cdot j_{min}; \\ j \cdot (a + b) = b + a \cdot j_{min}.$$

განტოლების ამოხსნით მიიღება:

$$j = \frac{a \cdot j_{min} + b}{a + b}.$$

ე.ი. ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა, რომელიც უზრუნველყოფს შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ისეთ რაციონალურ შეთანაწყობას, როდესაც მათთან დაკავშირებული ხარჯების ჯამი მინიმალური იქნება, განსაზღვრულია ფორმულით:

$$j^* = \frac{a \cdot j_{min} + b}{a + b} \quad (6)$$

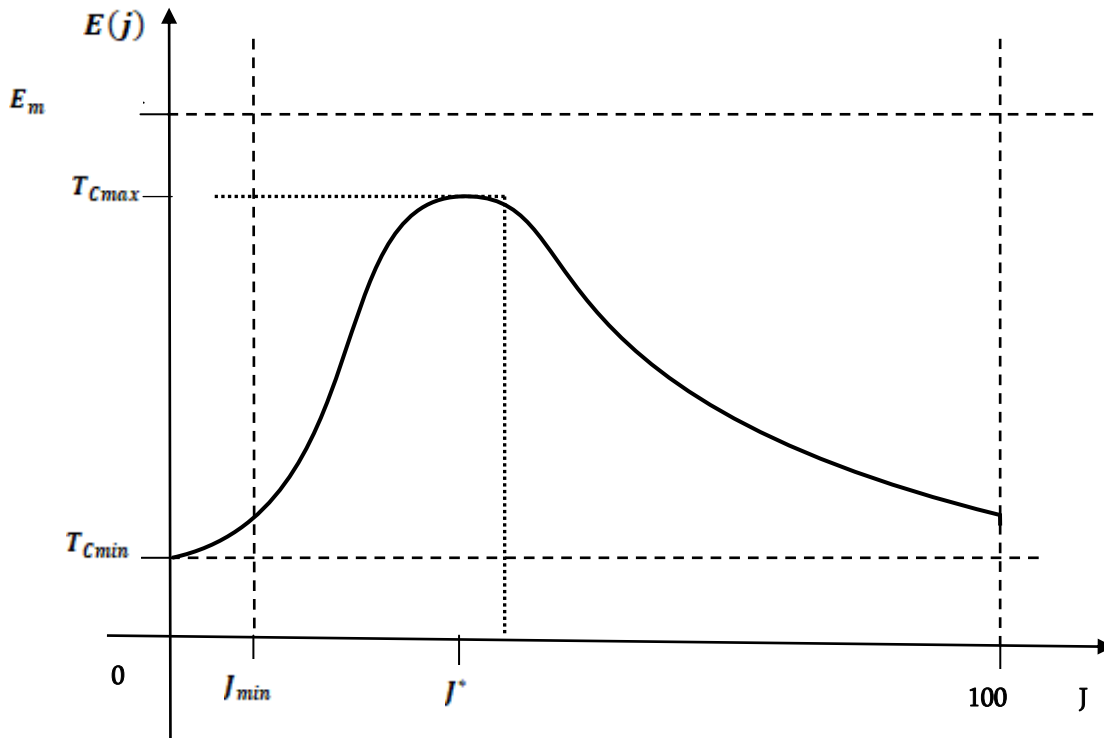
სადაც j^* - არის ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა.

ამრიგად, კვლევის შედეგების თანახმად არსებობს ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა-უთანასწორობის ისეთი ოპტიმალური მნიშვნელობა, გამოხატული ჯინის კოეფიციენტით, რომლისთვისაც შემოსავლების სოციალური განაწილების ერთობლივი საზოგადოებრივი ხარჯები მინიმალურია.

6. შემოსავლების ოპტიმალური სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება.

მიღებული შედეგები შესაძლებელს ხდის შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების ოპტიმიზაციის ამოცანა, როგორც თეორიული, ისე გამოყენებითი თვალსაზრისით, უფრო მარტივი და ნაკლებად შრომატევადი მეთოდით იქნას გადაწყვეტილი. კერძოდ, რადგან ერთი მხრივ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯები უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტების სიმეტრიულია, ხოლო მეორე მხრივ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების დადებითი ეფექტები სიმეტრიულია უთანაბრო განაწილების უარყოფითი ეფექტებისა, ამდენად, ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური დონისათვის, სადაც განაწილების ხარჯების მინიმუმი მიიღწევა, მაქსიმალური იქნება ერთობლივი დადებითი ეფექტები. შესაბამისად, ჯინის კოეფიციენტის საწყისი მნიშვნელობიდან მისი ზრდის კვალობაზე დადებითი ეფექტი თანდათანობით გაიზრდება, იმ მნიშვნელობის მახლობლად, სადაც განაწილების ხარჯები მინიმალურია, მიაღწევს მაქსიმალურ ნიშნულს, ხოლო შემდეგ შემცირდება და ამ კოეფიციენტის ზედა საზღვარზე მინიმუმამდე დაიკლებს (გრაფიკი 6).

გრაფიკი 6. შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტის დამოკიდებულება ჯინის კოეფიციენტზე

ასეთი დამოკიდებულების არსებობას განაპირობებს შემდეგი თეორიული და რეალური არგუმენტებიც:

პირველი, ჯინის კოეფიციენტის ზრდა J^* -მდე აქაც, ისევე, როგორც განაწილების ერთობლივი ხარჯების კლებას, ასტიმულირებს დადებითი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების მატებას. ამის შემდეგ საშემოსავლო უთანასწორობის ზრდა თანდათანობით ჩაახშობს ამ მოტივებს და შესაბამისად, შეამცირებს დადებით ეფექტებს. ამ კანონზომიერებას კიდევ უფრო გაამყარებს ზემოთ განხილული შრომითი მოტივაციის შედეგების მსგავსი დინამიკაც;

მეორე, რეალური ოპტიმალური თანასწორობა-უთანასწორობის კომბინაციის არსებობის ფაქტს ადასტურებს მეოცე საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკური გამოცდილება: *გამთანაბრებლობით* განაწილებაზე დაფუძნებული მსოფლიო კომუნისტური სისტემა იმდენად არაეფექტური აღმოჩნდა, რომ ამ გარემოებამ მისი სრული დაშლა გამოიწვია; ასევე, იმავე პერიოდის ოცდაათიან წლებში კლასიკური მსოფლიო კაპიტალიზმი გამოუვალ ჩიხში შეიყვანა თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელმა უკიდურესმა უსამართლო განაწილებამაც. ამ პირობებში მსოფლიოს წამყვანმა ეკონომისტებმა და პოლიტიკოსებმა გააკეთეს ერთადერთი სწორი დასკვნა და ჩამოაყალიბეს რეგულირებადი სოციალური საბაზრო ეკონომიკის მოდელები. ასეთ სისტემაში შემოსავლები ნაწილდება ისეთი რაციონალური ოპტიმალურთან მიახლოებული თანაფარდობით, რომელიც უზრუნველყოფს გაცილებით მაღალ და სტაბილურ სოციალურ-ეკონომიკურ მაკროეკონომიკურ შედეგებს, ვიდრე ეს უკიდურესი გამთანაბრებლობითი ან უთანაბრო განაწილების პირობებშია შესაძლებელი.

ამდენად, არა მხოლოდ თეორიულად, არამედ რეალურადაც, არსებობს სამართლიანობა-უსამართლობის ისეთი ოპტიმალური დონე, რომლისთვისაც

შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტი მაქსიმალურია, ხოლო ხარჯები მინიმალური. ამ პირობებში ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა მიიღწევა.

შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების ოპტიმიზაციის პრობლემის პრაქტიკული გადაწყვეტის დაბრკოლებად შესაძლოა იქცეს შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების შესახებ ინფორმაციის მოპოვების სირთულე. თუმცა არსებობს ისეთი ინტეგრირებული მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელშიც აღნიშნული პროცესი უშუალოდ აისახება. ესაა ქვეყნის მოსახლეობის ერთ სულზე მიღებული განკარგული შემოსავალი, რომელიც ასახავს ეკონომიკის ყველა სუბიექტის - მოსახლეობის, ბიზნესის და სახელმწიფოს ერთობლივ გადასახადებისაგან თავისუფალ შემოსავლებს და სხვა თანაბარ პირობებში, სოციალური განაწილების ფაქტორითაა განსაზღვრული. ამაზე მეტყველებს მსოფლიოს ორმოცი ქვეყნის მიხედვით განხორციელებული ჩვენი კვლევის შედეგები, რომელთა შესაბამისად ჯინის კოეფიციენტის ზრდის პირობებში იკვეთება შედეგობრივი სოციალურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შემცირების ტენდენცია.

პრობლემის გადაწყვეტის მომდევნო ეტაპს წარმოადგენს მოცემულ მაჩვენებელსა და ჯინის კოეფიციენტს შორის ფუნქციური დამოკიდებულების კონკრეტული სახის დადგენა. ამ მიზნით გაანალიზებული იქნა რამდენიმე შესაძლო ფუნქცია: ამოზნექილი კვადრატული პარაბოლას, მარცხენა ასიმეტრიის ეკონომიკური ზრდის, სიმეტრიული ეკონომიკური ზრდის და მარჯვენა ასიმეტრიის ეკონომიკური ზრდის ფუნქციები, რომლებსაც ასევე ამოზნექილი მრუდები შეესაბამება. მათ შორის, პირველ რიგში გამოირიცხა კვადრატული პარაბოლას და სიმეტრიული ეკონომიკური ზრდის ფუნქციები, რადგან ისინი ერთმნიშვნელოვნად უშვებენ ოპტიმალური გადაწყვეტის ერთადერთ შესაძლო ვარიანტს, რომელიც ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების არეალის ზუსტად შუაში მდებარეობს. არ გამოდგება მარჯვენა ასიმეტრიის ეკონომიკური ზრდის ფუნქციაც რადგან მსოფლიოს ძირითადი ქვეყნების მიხედვით ჩვენს მიერ განხორციელებული კვლევის შედეგებით იგი მდებარეობს ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების არეალის პირველი ნახევრის 0,23-0,49 ინტერვალში. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ოპტიმალური გადაწყვეტილების მიღების მეთოდის არ არსებობისას რთული მაკროეკონომიკური პრობლემები წყდება ხანგრძლივ პერიოდში ცდისა და შეცდომის მეთოდით ოპტიმალურ მდგომარეობასთან თანდათანობითი მიახლოების გზით, შესაბამისად დასმული ამოცანის ადეკვატური იქნება მარცხენა ასიმეტრიის ეკონომიკური ზრდის ფუნქცია.

ამ ფუნქციამ სათანადო მოდიფიკაციის შედეგად, კერძოდ ასიმპტოტწამომქმნელი სოციალური დაცვის მინიმალური ნორმატიული ხარჯების - T_{Cmin} - ის გათვალისწინებით შემდეგი სახე მიიღო:

$$E(J) = T_{Cmin} + a \cdot J \cdot e^{-bj} = T_{Cmin} + \frac{a \cdot J}{e^{bj}} \quad (7)$$

სადაც $E(J)$ - შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტი - ეროვნული შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე; T_{Cmin} - სოციალური დაცვის მინიმალური ნორმატიული ხარჯები, რომელიც ფუნქციის გრაფიკზე ქვედა ჰორიზონტალურ ასიმპტოტს ქმნის; J - ჯინის კოეფიციენტი; a და b - მუდმივი კოეფიციენტები; e - ნატურალური ლოგარითმის ფუძე - ნეპერის რიცხვი.

(7) ფუნქციის თავისებურებას შეადგენს ის გარემოება, რომ შესაბამის გრაფიკზე მრუდის მარცხენა ტოტი სიმეტრიის თეორიულ ღერძთან უფრო ახლოს მდებარეობს,

ვიდრე მარჯვენა და ამდენად, მისი მაქსიმუმის პიკი არგუმენტის ცვლილების არეალის პირველ ნახევარში იმყოფება (გრაფიკი 7). ამდენად, არსებობს არგუმენტის ისეთი კრიტიკული მნიშვნელობა, რომლისთვისაც ფუნქცია თავის მაქსიმუმს აღწევს. ამასთან, ფუნქციას აქვს ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტი, რომელიც მის შესაძლო მნიშვნელობებს ქვემოდან შემოსაზღვრავს.

ფუნქციის რეალურ პროცესთან შესაბამისობის დასაბუთების მიზნით განხორციელდა მისი გამოკვლევა მაქსიმუმის წერტილის არსებობაზე, ქვედა ასიმპტოტზე და ორდინატა ღერძის კვეთაზე. ექსტრემუმის წერტილის გამოვლენის მიზნით გამოთვლილი იქნა საანალიზო ფუნქციის პირველი რიგის წარმოებული და მიღებული შედეგი გაუტოლდა ნულს:

$$\begin{aligned} [E(J)]' &= [T_{Cmin} + a \cdot J \cdot e^{-bj}]' = (a \cdot J)' \cdot (e^{-bj}) + (a \cdot J) \cdot (e^{-bj})' = \\ &= a \cdot e^{-bj} - a \cdot b \cdot J \cdot e^{-bj} = 0 \end{aligned}$$

გამოსახულების გამარტივებით მიიღება:

$$a \cdot e^{-bj}(1 - b \cdot J) = 0$$

მოცემული განტოლება სამართლიანია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც: $(1 - b \cdot J) = 0$. საიდანაც,

$$J^* = \frac{1}{b} \tag{8}$$

ოპტიმალური არგუმენტისათვის ფუნქციის მაქსიმალური მნიშვნელობა ანუ შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტი იქნება:

$$\max E(J) = T_{Cmin} + a \cdot \frac{1}{b} \cdot e^{-b \cdot \frac{1}{b}} = T_{Cmin} + a \cdot \frac{1}{b} \cdot e^{-1} = T_{Cmin} + \frac{a}{b \cdot e} \tag{9}$$

ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტის არსებობა დასტურდება მაშინ, როდესაც $J \rightarrow -\infty$, შესრულდება პირობა: $\lim_{J \rightarrow -\infty} E(J) = \lim_{J \rightarrow -\infty} [T_{Cmin} + \frac{a \cdot J}{e^{bj}}] = T_{Cmin}$. ასევე, როდესაც $J \rightarrow +\infty$, მაშინ $\lim_{J \rightarrow +\infty} E(J) = \lim_{J \rightarrow +\infty} [T_{Cmin} + \frac{a \cdot J}{e^{bj}}] = T_{Cmin}$. შესაბამისი გამოთვლები აჩვენებს, რომ:

$$\lim_{J \rightarrow -\infty} E(J) = \lim_{J \rightarrow -\infty} [T_{Cmin} + \frac{a \cdot J}{e^{bj}}] = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow -\infty} \frac{a \cdot J}{e^{bj}} = T_{Cmin} + \frac{a \cdot (-\infty)}{e^{b(-\infty)}} = T_{Cmin} + \frac{-\infty}{-\infty}$$

განუზღვრელობის გახსნის საშუალებას იძლევა ლოპიტალის წესი:

$$\begin{aligned} \lim_{J \rightarrow -\infty} E(J) &= T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow -\infty} \frac{a \cdot J}{e^{bj}} = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow -\infty} \frac{(a \cdot J)'}{(e^{bj})'} = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow -\infty} \frac{a}{b \cdot e^{bj}} = \\ &= T_{Cmin} + \frac{a}{b \cdot e^{b(-\infty)}} = T_{Cmin} + \frac{a}{-\infty} = T_{Cmin} + 0 = T_{Cmin} \end{aligned}$$

$$\lim_{J \rightarrow +\infty} E(J) = \lim_{J \rightarrow +\infty} [T_{Cmin} + \frac{a \cdot J}{e^{bj}}] = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow +\infty} \frac{a \cdot J}{e^{bj}} = T_{Cmin} + \frac{a \cdot (+\infty)}{e^{b(+\infty)}} = T_{Cmin} + \frac{+\infty}{+\infty}$$

ლოპიტალის წესის გამოყენებით მიიღება:

$$\begin{aligned} \lim_{J \rightarrow +\infty} E(J) &= T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow +\infty} \frac{a \cdot J}{e^{bj}} = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow +\infty} \frac{(a \cdot J)'}{(e^{bj})'} = T_{Cmin} + \lim_{J \rightarrow +\infty} \frac{a}{b \cdot e^{bj}} = \\ &= T_{Cmin} + \frac{a}{b \cdot e^{b(+\infty)}} = T_{Cmin} + \frac{a}{+\infty} = T_{Cmin} + 0 = T_{Cmin} \end{aligned}$$

შესაბამისად გამოთვლის შედეგებით დასტურდება, რომ სოციალური დაცვის მინიმალური ხარჯების ნორმატივის შესაბამის T_{Cmin} წერტილში გამავალი წრფე არის ფუნქციის ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტი, რომელზე ნაკლებად იგი ვერ შემცირდება.

ფუნქცია ორდინატა ღერძს გადაკვეთს იმ წერტილში, სადაც $J = 0$.

$$E(0)_k = T_{Cmin} + \frac{a \cdot 0}{e^{b \cdot 0}} = T_{Cmin} + \frac{0}{1} = T_{Cmin} + \frac{0}{1} = T_{Cmin} + 0 = T_{Cmin}.$$

ამრიგად, ჯინის კოეფიციენტსა და შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტს (განკარგული შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე) შორის დამოკიდებულების ამსახველი ფუნქციის გამოკვლევა აჩვენებს, რომ იგი ასახავს თეორიულად ნავარაუდევ პროცესს და შესაბამისად არსებობს სამართლიანობა-უსამართლობის ისეთი ოპტიმალური დონე (ჯინის კოეფიციენტი), რომლისთვისაც ქვეყნის მასშტაბით შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტი - ეროვნული შემოსავალი მაქსიმალურია. თუ შესაბამისი სტატისტიკური გამოთვლებით, კერძოდ უმცირეს კვადრატთა მეთოდით დავადგენთ a და b კოეფიციენტების მნიშვნელობებს, მაშინ გადასაწყვეტი ოპტიმიზაციის ამოცანის პარამეტრების გამოთვლა რაიმე სირთულეს აღარ წარმოადგენს.

განხილული (3), (4) და (6) ფუნქციური დამოკიდებულების კონკრეტული სახის დადგენისა და ამ საფუძველზე შემოსავლების განაწილების ოპტიმიზაციის ამოცანის სრულფასოვანი დამაჯერებელი გადაწყვეტისათვის აუცილებელია შესატყვისი სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდისათვის ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების დიდ დიაპაზონში, რაც ცალკეული ქვეყნებისათვის, მათ შორის საქართველოსთვის, უაღრესად რთულია. ამიტომ უფრო ზუსტი გამოთვლების ჩატარება შესაძლებელია თანაბარ ეკონომიკურ პირობებში მყოფი, მაგრამ შემოსავლების უთანაბრო განაწილების სხვადასხვა დონის მქონე ქვეყნების სტატისტიკური ინფორმაციის საფუძველზე იმ პირობით, რომ ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების არეალი საკმაოდ დიდი იქნება.

ნაშრომის ძირითადი სამეცნიერო შედეგები და დასკვნები

1. თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთი გადაუჭრელი სადისკუსიო პრობლემაა ქვეყნის ეროვნული მეურნეობის ინსტიტუციური ფორმის განსაზღვრა - განვითარდეს იგი თავისუფალი დერეგულირებული საბაზრო ეკონომიკის თუ რეგულირებადი სოციალური საბაზრო ეკონომიკის მიმართულებით. აქედან გამომდინარეობს უმწვავესი ქვეპრობლემებიც - შემოსავლები თანაბრად განაწილდეს თუ უთანაბროდ, სამართლიანად თუ უსამართლოდ საბაზრო ეკონომიკის კანონების შესაბამისად თუ ზნეობრივ-სოციალური ფაქტორების გაუთვალისწინებლად.

2. ამ პრობლემის გადაწყვეტის ძირითად გზად გვესახება აღნიშნულ ერთი შეხედვით შეუთავსებად მიდგომებს შორის კომპრომისული ოქროს შუალედის მოძიება, რაც გულისხმობს სამართლიანობა-უსამართლობის ისეთი ოპტიმალური ვარიანტის მოძიებას, რომლისთვისაც თანაბარი და უთანაბრო განაწილების სოციალური ხარჯები და დანაკარგები მინიმალური იქნება, ხოლო დადებითი ეფექტები მაქსიმალური. ამასთან, მხედველობაში იქნება მიღებული, როგორც ეკონომიკის ობიექტური კანონები, ისე ზნეობრივ-სოციალური პრინციპები.

3. კვლევის ამოსავალ ეტაპს წარმოადგენს შემოსავლების განაწილების სამართლიანობა-უსამართლობის ამსახველი მაჩვენებლის იდენტიფიკაცია. ასეთ მაჩვენებლად მიჩნეული იქნა ჯინის კოეფიციენტი, რომელიც თავის თეორიულად დასაშვებ მნიშვნელობებს იღებს შუალედში 0-1. მოცემული ინტერვალის შიგნით მისი ზრდისას მიმდინარეობს უპირატესად კლებადი თანაბარი განაწილებიდან თანდათანობითი გადასვლა უპირატესად ზრდად უთანაბრო განაწილებაზე. ეს ნიშნავს, რომ ჯინის კოეფიციენტის ყოველი მნიშვნელობა მეტ-ნაკლები ზომით უშვებს

თანასწორობისა და უთანასწორობის ერთდროულად არსებობას ისე, რომ მისი მატების პროცესში შემოსავლების განაწილების თანასწორობა განუხრელად მცირდება, ხოლო უთანასწორობა იზრდება. ამდენად, ინტერვალის დასაწყისში მიმდინარე პროცესი უპირატესად თანაბარ განაწილებას შეესაბამება, ხოლო მომდევნო ეტაპი - უპირატესად არათანაბარ განაწილებას.

3. ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების რეალური ინტერვალის განსაზღვრისას მხედველობაშია მისაღები ის გარემოება, რომ დემოკრატიულ ქვეყნებში მეტ-ნაკლები ზომით მოქმედებს სოციალური დაცვის მინიმალური საბაზისო გარანტიები, რომლებიც განსაზღვრავენ **სოციალური დაცვის მინიმალურ ხარჯებს**, რომელიც ოპტიმიზაციის გადასაწყვეტ ამოცანაში ქვედა ჰორიზონტალური ასიმპტოტის ფორმით აისახება. ამ პირობებში, არსებობს **მინიმალური სოციალური გარანტიებით განსაზღვრული ჯინის კოეფიციენტის ნორმატიული დონე - I_{min}** . ჯინის კოეფიციენტის ცვლილებას მარჯვნიდან შემოსაზღვრავს მისი მაქსიმალურ დონეზე - 1. ამიტომ ამ კოეფიციენტის რეალური ცვლილება განიხილება ინტერვალში - **$I_{min} - 1$** . ოპტიმიზაციის ამოცანაში საკითხი ისმის მინიმალური ნორმატიული დონის ზემოთ შემოსავლების სოციალური განაწილების საუკეთესო ვარიანტის შერჩევის შესახებ.

4. ჯინის კოეფიციენტის ასეთი მოქნილობა საშუალებს იძლევა შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების ხარჯები და დადებითი ეფექტები, რომლებიც დაკავშირებულია უპირატესად თანაბარი განაწილებიდან უპირატესად უთანაბრო განაწილებაზე გადასვლის პირობებში სოციალური სამართლიანობის შემცირებასა და უსამართლობის ზრდასთან, მასთან მიმართებაში განვიხილოთ. მოცემულ შემთხვევაში მხედველობაში მიიღება ის გარემოება, რომ შემოსავლების როგორც უპირატესად თანაბარ, ისე უთანაბრო განაწილებას (შემოსავლების სოციალური განაწილებას) ახასიათებს პირდაპირი ან ირიბი დადებითი და უარყოფითი გაზომვადი შედეგები, რომელთა ოდენობა და ცვლილების მიმართულება ჯინის კოეფიციენტზე დამოკიდებული და შესაბამისად, მის ფუნქციებს წარმოადგენენ.

5. შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების დადებითი და უარყოფითი შედეგების - **დანაკარგების და ხარჯების (დანახარჯების)** შედარება გვიჩვენებს, რომ ჯერ ერთი, ისინი ერთმანეთის სიმეტრიულია მეორე, ჯინის კოეფიციენტის ცვლილების მთელ დიაპაზონში შემოსავლების თანაბარი განაწილების ერთობლივი დადებითი ეფექტის აბსოლუტური მნიშვნელობა მეტ-ნაკლები ზომით ტოლია შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ერთობლივი უარყოფითი ეფექტისა. ასევე, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ერთობლივი უარყოფითი ეფექტი (ხარჯები) მეტ-ნაკლებად უთანაბრო განაწილების ერთობლივ დადებით ეფექტს უტოლდება.

განხილული კანონზომიერებების არსებობა მნიშვნელოვნად ამარტივებს შემოსავლების სოციალური განაწილების ოპტიმიზაციის პროცესს, რადგან თანაბარი განაწილების დადებითი ეფექტისა და დანახარჯების საფუძველზე გამოთვლილის შედეგი მსგავსი იქნება უთანაბრო განაწილების მიხედვით მიღებული შედეგისა შებრუნებული სახით. შესაბამისად, შეიძლება დაისვას ოპტიმიზაციის რამდენიმე ტოლფასოვანი ამოცანა, რომელთა შორის განვიხილავთ ორს - შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო განაწილების უარყოფითი ეფექტების (დანახარჯების) ჯამის მინიმიზაციის და იგივე პირობებში დადებითი ეფექტების ჯამის მაქსიმიზაციის ამოცანებს.

6. ჯინის კოეფიციენტის ისეთი ოპტიმალური მნიშვნელობის განსაზღვრის მიზნით, რომლის პირობებში მიიღწევა შემოსავლების თანაბარი და უთანაბრო

განაწილების ხარჯების ჯამის მინიმუმი და დადებითი ეფექტების ჯამის მაქსიმუმი, მიღებული იქნა მათი შესატყვისი ახალი მოდიფიცირებული ფუნქციები. ისინი ასახავენ, ერთი მხრივ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების, ხოლო მეორე მხრივ, უთანაბრო განაწილების ხარჯების და დადებითი ეფექტების დამოკიდებულებას ჯინის კოეფიციენტზე. მათმა გამოკვლევამ მათემატიკური ანალიზის საფუძველზე დაადასტურა შესაბამისობა რეალურ ეკონომიკურ პროცესებთან. კერძოდ აღმოჩნდა, რომ, რომ შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯების ფუნქცია არის მრუდხაზოვნად ზრდადი, აქვს ქვედა ჰორიზონტალური და მარჯვენა ვერტიკალური ასიმპტოტები, კვეთს სოციალური ხარჯების მინიმუმის წერტილზე აღმართულ ვერტიკალურ წრფეს. შემოსავლების უთანაბრო განაწილების ხარჯების ფუნქცია კი მრუდხაზოვნად შენელებული ტემპით კლებადია, გააჩნია ქვედა ჰორიზონტალური და მარცხენა ვერტიკალური ასიმპტოტები, ხოლო კვეთის წერტილი აქვს ჯინის კოეფიციენტის მაქსიმუმის წერტილზე აღმართულ ვერტიკალურ წრფესთან.

7. აღნიშნულ კანონზომიერებათა არსებობა გადასაწყვეტი ამოცანის ოპტიმიზაციის პირობებს ქმნის. კერძოდ, ცნობილია, რომ როდესაც რაიმე საერთო ფაქტორის (არგუმენტის) ზემოქმედებით ორი ხარჯი (ან შედეგი), როგორც მოცემული ფაქტორის ფუნქციები, საპირისპირო მიმართულებით იცვლება, მაშინ მათი ოპტიმალური კომბინაცია მიიღწევა შესაბამისი მრუდების კვეთის წერტილში, სადაც ამ ფუნქციების მნიშვნელობები ერთმანეთს უტოლდება. შესაბამისად განისაზღვრა ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა-უთანასწორობის ისეთი ოპტიმალური მნიშვნელობა, გამოხატული ჯინის კოეფიციენტით, რომლისთვისაც შემოსავლების სოციალური განაწილების ერთობლივი საზოგადოებრივი ხარჯები მინიმალურია.

8. მიღებული შედეგი საშუალებას იძლევა შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების ოპტიმიზაციის ამოცანა უფრო მარტივი და ნაკლებად შრომატევადი მეთოდით იქნას გადაწყვეტილი. კერძოდ, იმის გამო, რომ ერთი მხრივ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების ხარჯები უთანაბრო განაწილების დადებითი ეფექტების სიმეტრიულია, ხოლო მეორე მხრივ, შემოსავლების თანაბარი განაწილების დადებითი ეფექტები სიმეტრიულია უთანაბრო განაწილების უარყოფითი ეფექტებისა, ამდენად, ჯინის კოეფიციენტის ოპტიმალური დონისათვის, სადაც განაწილების ხარჯების მინიმუმი მიიღწევა, მაქსიმალური იქნება ერთობლივი დადებითი ეფექტები. შესაბამისად, ჯინის კოეფიციენტის საწყისი მნიშვნელობიდან მისი ზრდის კვალობაზე დადებითი ეფექტი თანდათანობით გაიზრდება, იმ მნიშვნელობის მახლობლად, სადაც განაწილების ხარჯები მინიმალურია, მიაღწევს მაქსიმალურ ნიშნულს, ხოლო შემდეგ შემცირდება და ამ კოეფიციენტის ზედა საზღვარზე მინიმუმამდე დაიკლებს.

ამდენად, არა მხოლოდ თეორიულად, არამედ რეალურადაც, არსებობს სამართლიანობა-უსამართლობის ისეთი ოპტიმალური დონე, რომლისთვისაც შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტი მაქსიმალურია, ხოლო ხარჯები მინიმალური. სწორედ ამ პირობებში მიიღწევა ეკონომიკურად მიზანშეწონილი სოციალურად სამართლიანი თანასწორობა.

9. შემოსავლების სოციალური განაწილების დადებითი ეფექტების ოპტიმიზაციის პრობლემის პრაქტიკული გადაწყვეტის სირთულეს ქმნის შემოსავლების სოციალური განაწილების ამ ეფექტების შესახებ ინფორმაციის მოპოვების სირთულე და შრომატევადობა. თუმცა არსებობს ისეთი ინტეგრირებული აღრიცხვადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელი, რომელშიც აღნიშნული ეფექტები უშუალოდ

აისახება. ესაა ქვეყნის მოსახლეობის ერთ სულზე შექმნილი განკარგული შემოსავალი, რომელიც გვიჩვენებს ეკონომიკის ყველა სუბიექტის - მოსახლეობის, ბიზნესის და სახელმწიფოს ერთობლივ შემოსავლებს და სხვა თანაბარ პირობებში, შემოსავლების სოციალური განაწილების ფაქტორითაა განსაზღვრული.

მოცემულ მაჩვენებელსა და ჯინის კოეფიციენტს შორის ფუნქციური დამოკიდებულების კონკრეტული სახის დადგენის მიზნით გაანალიზებული იქნა რამდენიმე შესაძლო ფუნქცია, რომელთა შორის შეირჩა ე.წ. მარცხენა ასიმეტრიის ზრდის ფუნქცია, რომელიც დიდი სიზუსტით ასახავს საანალიზო პროცესს და ოპტიმიზაციის გადასაწყვეტი ამოცანის შრომატევადობას მნიშვნელოვნად ამარტივებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ეკონომიკური თეორია, ა. ი. დობრინინის და ლ. ს. ტარასევიჩის რედაქციით, რუსულ ენაზე, მოსკოვი, 2009, გვ. 467.
2. პ. ზერაგია, უმაღლესი მათემატიკა, ტ. I. თბილისი, 1984.
3. თეთრაული. ა. საბაზრო ეკონომიკის ქართული მოდელი და მისი თავისებურებანი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. ტომი I, თბილისი, 2001, გვ. 20-29;
4. კურატაშვილი ალფ. სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის პრობლემები და მათი გადაჭრის პრინციპულად ახალი თეორიული საფუძვლები, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი „ეკონომისტი“, 2017, N 2.
5. კურატაშვილი ანზ. სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პრობლემები, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი „ეკონომისტი“, 2011, N 2.
6. სამუელსონი პ. ნორდჰაუსი ვ. ეკონომიკა, ტ. II, თბილისი, 2000.
7. სანთელაძე ნ. საქართველოში ეკონომიკის რეფორმირების მაკრო- და მიკროასპექტები. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები. ტომი I. თბილისი, 2000.
8. სისვაძე ა. ინოვაციებზე ორიენტირებული სოციალურ საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების კონცეპტუალური პრობლემები საქართველოში. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2016.
9. სისვაძე ა. ევროპული ტიპის სოციალურ ეკონომიკაზე გადასვლის კონცეპტუალური პრობლემები საქართველოში, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2019.
10. ჩიქავა ლ. საქართველოს ეკონომიკის სოციალური არაორიენტირებულობა და მისი გამსაზღვრელი ფაქტორები. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები. ტომი I. თბილისი, 2000. გვ. 5-26.
11. ჭითანავა ნ. თაკალანძე ლ. სოციალური ეკონომიკა - ფორმირება და განვითარება. I ნაწილი. თბილისი, 2008.
12. Социальное рыночное хозяйство – основоположники и классики / Ред.-сост.: К. Кроуфорд, С.И. Невский, Е.В. Романова; предисл. К. Кроуфорд; Фонд Конрада Аденауэра. М., 2017.
13. Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи. М. 1993.
14. <https://uztest.ru/abstracts/?idabstract=51>.
15. http://fizmat.by/math/function/preobraz_grafikov.

16. http://mathematichka.ru/school/functions/Function_Graph_Motion.htm.

17. <http://www.tofmal.ru/projects/graphics/per.htm>.

Ilia (Aziko) Sisvadze

THEORETICAL-METHODICAL PROBLEMS OF SOCIALLY FAIR OPTIMAL EQUALITY ACCEPTABLE FROM AN ECONOMIC POINT OF VIEW

Summary

Using economic-mathematical methods, the paper investigates an unexplored problem of world economic sciences, such as determining the optimal level of the Gini coefficient reflecting social justice-injustice, under which conditions the sum of joint costs of social distribution of income will be minimal, and the sum of positive effects will be maximal. For this purpose, all possible costs, positive effects of equal and unequal income distribution and their dependence on the Gini coefficient were identified. We were given the opportunity to solve the problem by the fact that under conditions of growth of the Gini coefficient, the costs and positive effects of both equal and unequal distribution change in the opposite direction. In these conditions, the sum of each takes an extreme level for the determined critical value of the Gini coefficient. Based on the goals of the research, regularities between the analyzed events were determined, their corresponding algebraic functions were obtained, and their correspondence with real socio-economic processes was proved by mathematical analysis. The developed economic-mathematical method of optimal social distribution of incomes is presented in such a way that its practical application does not represent a great difficulty.

Key words: equal and unequal distribution of income, social justice and injustice, symmetry of positive and negative consequences of equal and unequal distribution of income, optimal combination of social justice and equality, optimal value of the Gini coefficient, economically feasible socially just equality.

ანა წულაია
ლევან მიქავა

ფინანსური რისკების შეფასების და ნეიტრალიზაციის მეთოდები თანამედროვე გამოწვევების პირობებში

ანოტაცია. ბიზნესს პროცესების რისკების მართვა გულისხმობს პროცესს, რომელიც განსაზღვრავს, აფასებს და რეაგირებს ბიზნესის საქმიანობის პროცესში წარმოშობილ რისკებს. მისი ფუნქციაა მინიუმამდე დაიყვანოს ბიზნესისათვის ნეგატიური მოვლენების და მათგან გამოწვეული უარყოფითი შედეგების ხდომილების ალბათობა, შედეგების სიმძიმე და უზრუნველყოს ბიზნესს საქმიანობის უწყვეტობა მათი დადგომის შემთხვევაში.

ნებისმიერი საქმიანობა სხვადასხვა რისკებს უკავშირდება, რომლებიც ბიზნესს სუბიექტების საქმიანობაზე დიდ გავლენას ახდენენ. ამ რისკებს შორის უდიდესი ნაწილი უკავია ფინანსურ რისკს - ეს რისკი დაკავშირებულია მოსალოდნელი მოგების, შემოსავლის, ფულადი სახსრების გაუთვალისწინებელი არმიღების ან დაკარგვის საშიშროებასთან. სტატიაში განხილულია, ფინანსური რისკის მართვის პოლიტიკა, როგორც საწარმოს საერთო ფინანსური სტრატეგიის ნაწილი და კომპანიის ფინანსური სტაბილურობის ერთ-ერთი წინაპირობა.

საკვანძო სიტყვები: რისკები, რისკმენეჯმენტი, ფინანსური რისკები.

* * *

სწრაფად ცვალებადი ბიზნეს გარემო კომპანიებისგან მოითხოვს გააჩნდეთ, როგორც ფინანსური სტაბილურობა, ასევე ლიკვიდურობა. სწორი მენეჯმენტი დამოკიდებულია ფინანსური ფუნქციების, პროცესების და მოდელის მართვის უწყვეტ რგოლზე. ფინანსური რისკები საბაზრო პირობებში სამეწარმეო საქმიანობის განუყოფელი ნაწილია. ადამ სმიტმაც კი, სამეწარმეო მოგების ბუნების კვლევისა და ანალიზის შედეგად, გამოყო ისეთი კომპონენტი სამეწარმეო შემოსავლის სტრუქტურაში, როგორცაა „რისკის გადახდა“ სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებული შესაძლო ზარალის კომპენსაციის სახით.

ფინანსური რისკი შესაძლებელია დავეოთ შემდეგ ტიპად: 1. ფულის მსყიდველობითუნარიანობასთან დაკავშირებული რისკები; 2. კაპიტალის დაბანდებასთან დაკავშირებული რისკები (საინვესტიციო რისკები) და 3. ბიზნეს რისკი. ზოგადად რისკების კლასიფიცირებამ ხელი უნდა შეუწყოს საფინანსო ინსტიტუტებს ერთიანი რისკების განსაზღვრის დროს ცალკეული რისკების გამოვლენას.

ფულის მსყიდველობითუნარიანობასთან დაკავშირებული რისკებს განეკუთვნება: **ინფლაციური და დეფლაციური რისკები** - ამ ტიპის რისკს იწვევს ინფლაცია და ხასიათდება კაპიტალის ღირებულების რეალური გაუფასურების შესაძლებლობით ასევე, ფირმის მომავალი შემოსავლების შემცირებით. ინფლაციური რისკი ახასიათებს ინფლაციურ ეკონომიკას. ინფლაცია იწვევს ფულის მსყიდველობითუნარიანობის შემცირებას და ვალუტაში ნომინირებული აქტივების გაუფასურებას. თუკი ინფლაციის ტემპი მოსალოდნელზე მაღალია აქტივებიდან მისაღები რეალური შემოსავალი მოსალოდნელზე დაბალია.

ინფლაციური რისკი იწვევს: სახელმწიფო ხარჯების ზრდას - რაც თავის მხრივ ფულის ემისიის ზრდის საფუძველიც კი ხდება; გაზრდილი ინფლაცია უარყოფითად აისახება, როგორც დანაზოგებზე და საინვესტიციო შესაძლებლობებზე, ისე ფასებზე, რომლებსაც ვიხდით საქონელსა და მომსახურებაზე. საწარმოო დანახარჯების და ფასების ზრდა, ეროვნული ვალუტის შესუსტება, მოთხოვნის ზრდა, რომელიც წინ უსწრებს საწარმოო პროცესების ზრდას, ასევე შესაძლებელია იყოს გაზრდილი ინფლაციის შედეგი.

ინფლაცია გავლენას ახდენს აქტივების რეალურ ღირებულებასა და რეალური შემოსავლის სიდიდეზე. რეალური ღირებულება - ესაა აქტივის ღირებულება, რომელშიც გათვალისწინებულია ფულის გაუფასურება და განსხვავებულია ნომინალური ღირებულებისაგან, რომელიც გამოხატულია მიმდინარე ფასებში ინფლაციის გათვალისწინებლად. ინფლაციის გავლენა აქტივების რეალურ შემოსავალზე გამოხატულია ფიშერის ტოლობაში: (Fisher equation) - რომელიც გვიჩვენებს, რომ სარგებლის ნომინალური განაკვეთი შეიძლება შეიცვალოს სარგებლის რეალური განაკვეთისა და ინფლაციის ტემპის ცვლილების საფუძველზე.

$$i=r+n$$

I - სარგებლის ნომინალური განაკვეთი,

R - სარგებლის რეალური განაკვეთი,

N - ინფლაციის ტემპი.

ფიშერის განტოლების თანახმად, ინფლაციის ტემპის 1 %-ით გაზრდა იწვევს სარგებლის ნომინალური განაკვეთის გადიდებას 1 %-ით. ინფლაციის ტემპსა და სარგებლის განაკვეთს შორის ამ თანაფარდობას ფიშერის ეფექტი ეწოდება. (Fisher's effect) - თანაფარდობა „ერთი ერთთან“ - სარგებლის ნომინალური განაკვეთის ცვლილება ინფლაციის ტემპის ცვლილების შესაბამისად.

ინფლაციური რისკის შემცირება შეიძლება ფინანსურ გარიგებებში ინფლაციის მოსალოდნელი ზრდის ტემპის გათვალისწინებით, ხოლო თუ მისი პროგნოზი შეუძლებელია, მაშინ ფინანსური გარიგებების წარმოებით რომელიმე მყარად კონვერტირებად ვალუტაში.

ნეოკლასიკური სკოლის წარმომადგენელმა ჯ. კეინსმა რისკის კატეგორიებში ასევე გამოჰყო ინფლაციის შედეგად ფულადი ერთეულის ფასეულობის შესაძლო შემცირების რისკი⁷, კეინსი თვლიდა, ფულადი სესხი ნაკლებად საიმედოა ვიდრე რეალური ქონება. გარდა ინფლაციის რისკისა, არსებობს დეფლაციური რისკიც, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკაში ფასების ზოგადი დონის დაცემასთან. დეფლაციამ ასევე შეიძლება შეამციროს აქტივებისა და შემოსავლების რეალური ღირებულება. ამიტომ ინვესტიციების საფრთხეების შეფასებისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ როგორც მაღალი ინფლაციის, ასევე დეფლაციის რისკი. მთავარი განსხვავება ინფლაციასა და დეფლაციურ რისკებს შორის არის ის, რომ ინფლაცია ახდენს მონეტარული აქტივების გაუფასურებას, ხოლო დეფლაცია ზრდის სავალო ვალდებულებების რეალურ ღირებულებას. ამიტომ, მსესხებლებს უფრო მეტად ეშინიათ დეფლაციის, ხოლო კრედიტორებს უფრო მეტად ინფლაციის. ხანგრძლივმა დეფლაციამ შეიძლება ისეთი უარყოფითი შედეგები გამოიღოს, როგორცაა საწარმოთა მოგების ვარდნა, დასაქმების და მოსახლეობის შემოსავლების შემცირება, რაც თავის მხრივ ზრდის სესხების რეალურ ღირებულებას კომპანიებისა და ინდივიდებისთვის. როგორც ინფლაცია, ასევე დეფლაცია ხელს უშლის ეკონომიკის შეუფერხებელ მართვას, თუმცა ნაწილი ეკონომისტებისა მიიჩნევს, რომ ზომიერი დეფლაცია უფრო საზიანოა ეკონომიკისთვის, ვიდრე ზომიერი ინფლაცია.

ინფლაციის რისკის დონის შესაფასებლად საჭიროა გათვალისწინებული იქნას:

➤ **მიმდინარე და პროგნოზირებული ინფლაციის დონეები** - რაც უფრო მაღალია ფასების ზრდის მიმდინარე ტემპი და ინფლაციის პროგნოზები, მით უფრო მაღალია რისკი.

➤ **მოსახლეობისა და ბიზნესის ინფლაციური მოლოდინების დინამიკა** - მზარდი ინფლაციური მოლოდინები მიუთითებს გაზრდილ ინფლაციურ რისკებზე.

➤ **ინფლაციაზე მოქმედი ფაქტორები** - ემისიები, მოთხოვნა, ხარჯები და ა.შ. - აუცილებელია მათი მიმდინარე და სამომავლო ზემოქმედების შეფასება.

ინფლაციის დონის შესაძლო ცვლილებების ანალიზი და მისი დინამიკის რამდენიმე მოსალოდნელი ვარაუდის აგება საშუალებას მოგვცემს უკეთ შევადგინოთ ინფლაციის რისკის დიაპაზონი. ინფლაციის რისკებისგან თავის დასაცავად, ინვესტორები იყენებენ ჰეჯირების სხვადასხვა სტრატეგიას, მაგალითად:

➤ ინვესტირება რეალურ აქტივებში (უძრავი ქონება, ოქრო)

➤ სახსრების განთავსება დაბალი ინფლაციის მქონე ვალუტაში,

➤ პორტფელის დივერსიფიკაცია ინფლაციისადმი მდგრადი აქტივების ჩათვლით (უძრავი ქონება, საქონელი)

➤ ინვესტიცია კომპანიების აქციებში, რომლებსაც შეუძლიათ ფასების გაზრდა ინფლაციურ გარემოში.

ცენტრალური ბანკები ინფლაციის რისკების მართვისთვის იყენებენ მონეტარული პოლიტიკის ისეთ ინსტრუმენტებს, როგორცაა საპროცენტო განაკვეთების რეგულირება, ღია ბაზრის ოპერაციები (ფასიანი ქაღალდების ყიდვა/გაყიდვა), ბანკის

⁷ Keynes John M . **A Tract on Monetary Reform** . As reprinted in Keynes Collected Writings, Vol. II. London. Macmilan 1924

სავალდებულო სარეზერვო კოეფიციენტის ცვლილება და ა.შ. მთავრობებს შეუძლიათ შეზღუდონ ინფლაციის რისკები პასუხისმგებელი ფისკალური პოლიტიკის, ხარჯების ზრდის შეზღუდვისა და კონკურენციის მხარდაჭერით. საწარმოთა რისკების მართვისა და შეფასების კოცეპტუალური პროგრამის დამუშავების მიზნით, სასურველია საწარმოთა რისკმენეჯერებმა ისარგებლონ საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2014 წლის 17 ივნისის №48/04 ბრძანება „კომერციული ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე დებულების დამტკიცების შესახებ“⁸. რომელიც მიზნად ისახავს ბანკებში დაინერგოს გამართული კორპორაციული მართვა, რაც გულისხმობს ბანკის მენეჯმენტის, პროცედურების და პოლიტიკის აქტიურ ზედამხედველობას, რისკების შეფასებასა და დაგენას, მათი ლიმიტების განსაზღვრას, მონიტორინგის დაწესებას, რისკების შიდა კონტროლის სისტემების დანერგვას.

ყურადსაღებია ისიც, რომ ინფლაციის რისკების ეფექტური მართვა მოითხოვს ინტეგრირებულ მიდგომას, მათ შორის იდენტიფიკაციას, შეფასებას და უწყვეტ მონიტორინგს.

2. კაპიტალის დაბანდებასთან დაკავშირებული რისკისთვის (ინვესტიციური რისკი) - დამახასიათებელია ფინანსური დანაკარგების წარმოშობის შესაძლებლობა ფირმის საინვესტიციო საქმიანობის განხორციელების პროცესში. ამ სფეროში არსებობს ფინანსური ინვესტირების რისკი (ანუ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რისკი) და რეალური ინვესტირების რისკი (ანუ საპროექტო რისკი). ამის გარდა, ინვესტიციური რისკი შეიძლება დაჯგუფდეს შეფასების დონის, წარმოშობის მიზეზების და დანაკარგების სახეების მიხედვით.

შეფასების დონის მიხედვით ინვესტიციური რისკი იყოფა: საერთო სახელმწიფოებრივ, დარგობრივ, საფირმო და ცალკეულ ინვესტორთა რისკებად.

წარმოშობის მიზეზების მიხედვით ინვესტიციური რისკი ჯგუფდება; სოციალურ-სამართლებრივად, ინფლაციურ, საბაზრო, ოპერაციულ, ფუნქციონალურ, სელექციურ, ლიკვიდობის, საკრედიტო-საინვესტიციო რისკებად.

დანაკარგების სახის მიხედვით ინვესტიციური რისკი იყოფა - ხელიდან გაშვებული შემოსავლების რისკებად, ანუ იმ არაპირდაპირ ფინანსურ ზარალად (არ მიღებულ მოგებად), შემოსავლიანობის შემცირების რისკად (წარმოიშობა პორტფელურ ინვესტიციებზე პროცენტების ან დივიდენდის შემცირების შედეგად), პირდაპირი ფინანსური დანაკარგების შემცირების რისკად (წარმოადგენს ინვესტირებული მთელი კაპიტალის დაკარგვის საშიშროებას, რაც წარმოიქმნება კაპიტალის არასწორად დაბანდებას შედეგად.

3. ბიზნეს რისკი წარმოიშვება, მაშინ, როცა საწარმოსთვის აღმოცენდება ნაკლებ ხელსაყრელი ბიზნეს გარემო და ამ მიზეზით საწარმოს საქმიანობა აღარ არის ისეთი წარმატებული, როგორსაც ის ელოდა. ასეთ დროს, საწარმო ვეღარ ახერხებს შეინარჩუნოს შემოსავლის ის რაოდენობა, რაც დაგეგმილი ჰქონდა⁹. არსებობს ფინანსური რისკების სხვა დეფინიციებიც: რისკი დაზღვევის შესაძლებლობების, ფინანსური დანაკარგების, წარმოშობის სფეროს, განჭვრეტის შესაძლებლობების, მოქმედების ხანგრძლივობის, და ა. შ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ფინანსური რისკების მოცემული ჩამონათვალი ამომწურავი არ არის და სამეცნიერო

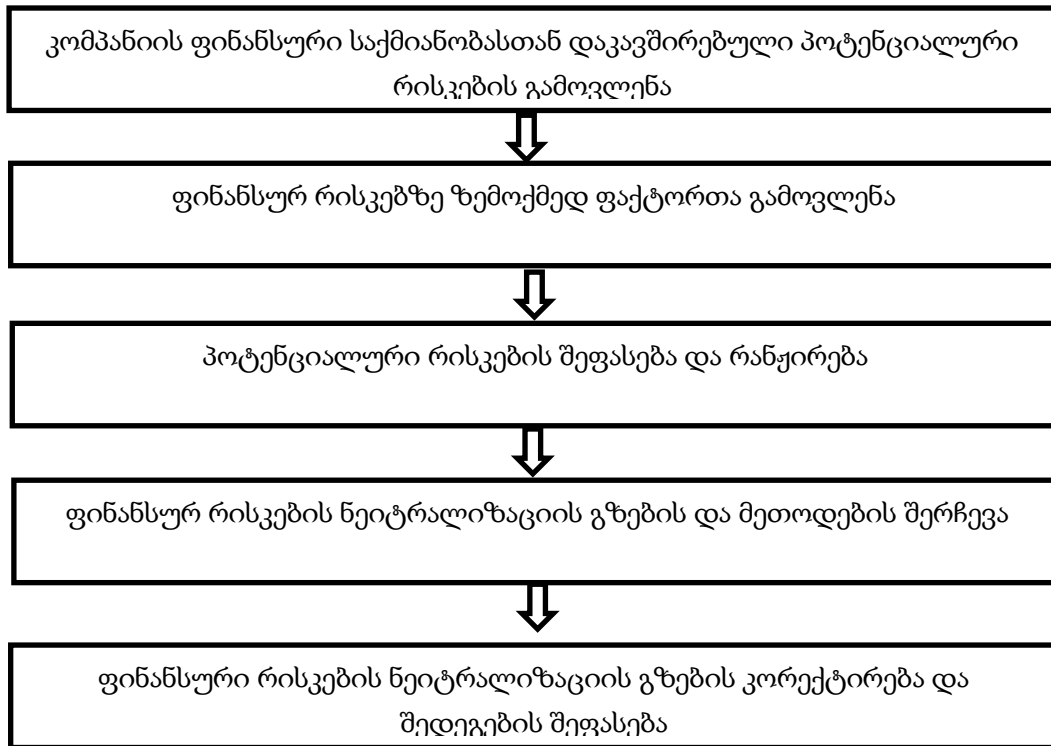
⁸ საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2014 წლის 17 ივნისის №48/04 ბრძანება „კომერციული ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე დებულების დამტკიცების შესახებ“ - <https://www.matsne.gov.ge/>

⁹ ლევან მიქავა, დავით კერესელიძე, ანა წულაია, ლევანი კერესელიძე - ფინანსების საფუძვლები (ISBN 978-9941-9712-5-9); თბილისი 2020; 145 გვ.

ლიტერატურაში არსებობს რისკები განსხვავებული ტერმინოლოგიით, ჯგუფებით შეფასების და მართვის სხვადასხვა წესით.

ფინანსური რისკის მართვა მოიცავს პრაქტიკულად ყველა რისკს, რომელიც ეხება დაწესებულების საქმიანობას წარსულში, აწმყოსა და მომავალში. თითოეული კრიტერიუმის მიხედვით დადგენილი რისკი ერთმანეთისგან განყენებული კი არ არის, არამედ მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში არიან და ეს საშუალებას გვაძლევს განვიხილოთ ისინი, როგორც ერთიანი მთელის შემადგენელი.

ფინანსური რისკების მართვის პროცესი წარმოადგენს მოქმედებათა ჯაჭვს, რომელიც სქემატურად შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ¹⁰:

ფინანსური რისკების ნეიტრალიზაცია წარმოადგენს რისკების შემცირების შესაძლო გზების და მეთოდების ერთობლიობას, მათ შორისაა: რისკის აცილება, შიდა ფინანსური ნორმატივების გამოყენება, რისკის თავის თავზე აღება, რისკის გადაცემა, დივერსიფიკაცია, რისკების გაერთიანება, რისკების დაზღვევა, ჰეჯირება და სხვა მეთოდები. ფინანსური ნეიტრალიზაციის ეს მეთოდები ერთიანად ეფექტურია არ არის ყველა კომპანიაში. მათი ეფექტურობა დამოკიდებულია ფირმის საქმიანობის სპეციფიკურობაზე, გამოცდილებასა და შესაძლებლობებზე. მიგვაჩნია რომ ფინანსური რისკების თავიდან აცილების და მისით გამოწვეული დანაკარგების მინიმიზაციისთვის ყველაზე შედეგიანია არა ერთი, არამედ რამოდენიმე მეთოდის ერთად გამოყენება.

ფინანსური რისკების მართვა კომპანიის ფინანსური სტაბილურობის ერთ-ერთი წინაპირობაა, რომელიც კომპანიის სტრატეგიული განვითარების ერთ-ერთ ძირითად კომპონენტს წარმოადგენს. თავის მხრივ რისკების მართვის მიზანია უარყოფითი ფინანსური შედეგების თავიდან აცილება. მას შემდეგ რაც მოხდება რისკების შეფასება, უნდა მოხდეს რისკების მართვა. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპი რომელიც უნდა დაცულ იქნეს არის ფინანსური რისკების მართვის ეკონომიურობა. მისი არსი იმაში

¹⁰ ლევან მიქავა, დავით კერესელიძე, ანა წულაია, ლევანი კერესელიძე - ფინანსების საფუძვლები (ISBN 978-9941-9712-5-9); თბილისი 2020; 163 გვ.

მდგომარეობს, რომ რისკების მართვაზე გაწეული ხარჯები არც ტოლი და არც ნაკლები უნდა იყოს იმ დანაკარგებზე, რომელსაც მოცემული რისკებისგან ველოდებით, წინააღმდეგ შემთხვევაში რისკის მართვა კარგავს აზრს.¹¹

ფინანსური რისკების მართვა ფინანსური მენეჯმენტის სპეციფიური სფეროა რომელიც მოითხოვს გაანალიზოს და შეიმუშაოს ადეკვატური კონტროლის ღონისძიებები იმ არსებითი საფრთხეების მიმართ, რომლებმაც შესაძლოა ხელი შეუშალოს კონკრეტული მიზნების მიღწევაში. რისკების ეფექტიანი მართვა აუცილებლად გულისხმობს ყველა შესაძლო რისკის მართვას, რაც მიიღწევა იმ შემთხვევაში, როცა კომპანიაში დამკვიდრებულია დირექტორატის, ფინანსების, შიდა აუდიტის, რისკების მართვის და სხვა სტრუქტურული ერთეულების მჭიდრო თანამშრომლობა და ღია კომუნიკაცია.

დასკვნა

ამრიგად, ფინანსური რისკების ადეკვატური მართვა, წარმოადგენს ერთიან, უწყვეტ და განვითარებად პროცესს, რომელშიც თავისი კომპეტენციის ფარგლებში მონაწილეობს კომპანიის ყველა რგოლის თანამშრომელი. ფინანსური რისკის მართვის მთავარი ამოცანაა სათავეშივე მოახდინოს რისკების იდენტიფიკაცია და საპასუხო ღონისძიებების შემუშავება. ფინანსური რისკის მართვის საშუალებით შესაძლებელია გამოვლენილი იქნას პოტენციური დადებითი და უარყოფითი ფაქტორები, რაც დიდ გავლენას ახდენს კომპანიის სამომავლო საქმიანობაზე. ფინანსური რისკის მართვა უნდა განვიხილოთ, როგორც უწყვეტი პროცესი, რომელიც ახდენს კომპანიის ძირითადი საფინანსო საქმიანობის კოორდინირებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ მოსალოდნელი ფინანსური რისკის მთლიანი ნეიტრალიზაცია შეუძლებელია, თუმცა წინასწარ გატარებულმა ღონისძიებებმა და რისკების მართვის სისტემამ უნდა უზრუნველყოს მისი მინიმუმამდე დაყვანა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლევან მიქავა, დავით კერესელიძე, ანა წულაია, ლევანი კერესელიძე - ფინანსების საფუძვლები (ISBN 978-9941-9712-5-9); თბილისი 2020;
2. მაგრაქველიძე დალი. ფინანსური რისკები და მათი ხარისხის დაწვევის მათემატიკური მოდელები თბილისი 2015 წელი
3. საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2014 წლის 17 ივნისის №48/04 ბრძანება „კომერციული ბანკებში რისკების მართვის თაობაზე დებულების დამტკიცების შესახებ“ - <https://www.matsne.gov.ge/>
4. Эндрю Холмсб Риск-менеджмент, М. Эксмо, 2007. С 122
5. Градинаров Борислав Риск и антирискови стратегии.BISFRIM 2020; ISBN 978-619-90757-5-3

Ana Tsulaia

Levan Mikava

EVALUATION AND NEUTRALIZATION OF FINANCIAL RISKS IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

Summary

Business process risk management refers to the process that identifies, evaluates and responds to risks arising in the course of business activities. Its function is to reduce the probability of occur-

¹¹ Градинаров Борислав Риск и антирискови стратегии.BISFRIM 2020; ISBN 978-619-90757-5-3 стр 132

rence of negative events and the negative consequences caused by them to a minimum, the severity of the consequences and to ensure the continuity of business activities in case of their occurrence.

Any activity is associated with various risks, which have a great impact on the activities of business entities. The largest part of these risks is financial risk - this risk is related to the danger of unexpected failure or loss of expected profit, income, cash. The article discusses the financial risk management policy as part of the overall financial strategy of the enterprise and one of the prerequisites for the financial stability of the company.

Keywords: Risks, risk management, financial risks.

ჯემალ ხარიტონაშვილი

მსოფლიო მოაზროვნეები ვაჭრობის შესახებ

ანოტაცია. შრომის სამი დიდი საზოგადოებრივი დანაწილებიდან დასკვნითი იყო ვაჭრობის გამოყოფა მიწათმოქმედებისაგან. ვაჭრობის გამოყოფამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა საზოგადოებრივი პროგრესის საქმეში. მაგრამ არა გადამწყვეტი. ამიტომ მსოფლიო ისტორიაში გამოჩენილი მოაზროვნეები დელიკატურად განიხილავდნენ ვაჭრობის როლს საზოგადოების განვითარების საქმეში. რა თქმა უნდა, აღიარებდნენ მის მნიშვნელობას, მაგრამ პრიმატს წარმოებდას ანიჭებდნენ.

საკვანძო სიტყვები: მსოფლიო, მოაზროვნე, ვაჭრობა, წარმოება

შესავალი

ეკონომიკური აზრის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ძველად გამოთქმული ეკონომიკური იდეები დავიწყებას არ ეძლევა. ცხოვრება პერიოდულად დღის წესრიგში აყენებს წინარე ეპოქაში არსებული ეკონომიკური იდეების ახელბურად გამოყენების საჭიროებას. ბევრი მაგალითის მოტანა შეიძლება იმის საილუსტრაციოდ, რომ ძველი ეკონომიკური აზრი სხვადასხვა სიტუაციაში ახალი ძალითა და ფორმით წარმოჩინდება ხოლმე. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური აზრის სათანადოდ ცოდნა დღეს დიდ მნიშვნელობას იძენს. იგი საშუალებას იძლევა სხვადასხვა დასაშვები ვარიანტიდან, საჭიროების შემთხვევაში, ესა თუ ის მომღვრება ამორჩეული იქნეს და მისი სათანადო რეალიზაციით ხელი შეეწყოს საზოგადოებრივ პროგრესს.

ვაჭრობის საკითხზე მსჯელობა დღესაც იმისათვისაა აქტუალური, რომ ჩვენში პატიოსნად ვაჭრობა, განსაკუთრებით საცალო ვაჭრობაში ჟერ კიდევ ნაკლოვანია.

მასალები და მეთოდები

მსჯელობა ვაჭრობაზე შეინიშნება ძველ ინდურ თხზულებაში „არტჰაშასტრა“ რომელიც შედგენილია კაუტილიას მიერ (IV-III სს. ჩვ. წ. აღ-მდე).“ იქ ლაპარაკია ფასების რეგულირებაზე იმ მხრივ, რომ საქონელი ბაზარზე სეზონის მიხედვით მიაწოდონ, რათა ფასებმა საქონლის სიმცირის გამო არ აიწიოს. აქ საქმე საქონელთა მარაგების შექმნას ეხება. „არტჰაშასტრაში“ გამოთქმული აზრი ვაჭრობის რეგულირების, სასაქონლო მარაგების შექმნის შესახებ აქტუალობას ჩვენს სინამდვილეშიც იძენს. XX ს. მეორე ნახევარში, თბილისში, ლილოში იყო ხილბოსტნეულის შესანახი უზარმაზარი ბაზა, რომელშიც -1 ტემპერატურაზე ინახებოდა საზოგადოებრივი მეურნეობებიდან შემოტანილი ხილი და ბოსტნეული. ისინი, რეგულარულად გამოიტანებოდა და სახელმწიფო სავაჭრო ქსელში იყიდებოდა. ეს პროცესი ხელს უწყობდა მტკიცე ფასების შენარჩუნებას(1, 21).

* * *

მველი ბერძენი მოაზროვნე პლატონი იმ აზრს ანვითარებდა, რომ რადგან შრომის დანაწილება არსებობს, გაცვლაც უნდა არსებობდეს. მას დასაშვებად მიაჩნდა ვაჭრობა, მაგრამ ამ საქმიანობასაც ის უყურებდა როგორც ხელოსნობას. მისი აზრით, ვაჭრობა გარკვეულ ჩვევებსა და ნიჭს მოითხოვს, თითქმის თანდაყოლილსაც კი. ვაჭრობა ხელობაა, მაგრამ არა საპატიო. ვაჭრობას მხოლოდ უცხოელები უნდა ეწეოდნენო. თუ ათენის მოქალაქე ვაჭრობას დაიწყებს მაშინ მასზე, პირველყოვლისა, დარწმუნებით, რჩევით უნდა იმოქმედო, რათა მან ვაჭრობა მიატოვოს. ხოლო თუ ეს მასზე ვერ იმოქმედებს, მის მიმართ უფრო მკაცრ ღონისძიებებს უნდა მიმართო. პლატონის თქმით, ვაჭრები მოკლებულნი არიან აზროვნების უნარს და არ შეუძლიათ სახელმწიფოს უხელმძღვანელონ.

არისტოტელე მსხვილ ვაჭრობას უარყოფითად უცქერის, წვრილს კი დადებითად. იგი ვაჭრებისა და მევახშეების მიერ მოგებისთვის ფულის გამოყენებას არაბუნებრივად თვლიდა(1, 28-29).

* * *

შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ ფართოდაა წარმოდგენილი ეკონომიკური კატეგორიები-ფული, ფასი, ვაჭრობა, ყიდვა, გაყიდვა, მოგება, წაგება და სხვ. შ. რუსთაველი ფართო მასშტაბით განიხილავს გაცვლის, ფულისა და ვაჭრობის როლს და მის გავლენას საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებაზე.

შ. რუსთაველის მიერ ვაჭრობა აღიარებულია გამდიდრების საშუალებად. შ. რუსთაველი სიმდიდრის სწრაფად შეძენაში ვაჭრობას წინ აყენებს მიწათმოქმედებასთან შედარებით .

შ. რუსთაველს ფართო მასშტაბით აქვს დახასიათებული გაცვლის, ფულისა და ვაჭრობის როლი და მისი გავლენა საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებაზე. XI-XIII საუკუნეებში სავაჭროსად განვითარებულია სავაჭრო კაპიტალი. შ. რუსთაველი ხაზს უსვავს ვაჭართა დიდ როლს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მეორეს მხრივ, შ. რუსთაველი აღნიშნავს ვაჭართა უარყოფით მხარეებსაც. მათთვის წინა პლანზე დგას სარგებლიანობისა და მოგების მიღება, რისთვისაც გატეხენ ფიცს, სჯულს, სიმტკიცეს, დაარღვევენ ყოველგვარ პირობას. შ. რუსთაველის მიხედვით ვაჭრობა დიდად მაცდურია, ადამიანს ავიწყებინებს ცხოვრების ნამდვილ მიზნებს. შ. რუსთაველი სახსრების მოპოვების ერთადერთ სინდისიერ საშუალებად მიწათმოქმედებას თვლიდა. შ. რუსთაველი მიწათმოქმედებასთან ერთად მომხრეა ვაჭრობის განვითარების, სიმდიდრის დაგროვების, ქვეყნის სიუხვის(2, 143-162).

* * *

მუსლიმანების საღმრთო წიგნი „ყურანი“ მოითხოვს რომ მორწმუნე ხარბი არ იყოს და უზომოდ გამდიდრებისკენ არ ისწრაფვოდეს. ამასთან, ყურანი საზოგადოებრივი უთა-ნასწორობის ღვთიურ წინასწარგანსაზღვრულობას, საზოგადოებაში მდიდრების და ღარიბების არსებობას ასაბუთებს.

მუჰამედი და მისი მიმდევრები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ ვაჭრობას.მართალია,არაბეთში,,ვაჭრობა დიდად განვითარებული არ იყო, მაგრამ „ყურანის“ შემდგენლები ფიქრობდნენ, რომ ვაჭრობის განვითარება მუსლიმანური რელიგიის გავრცელებას ხელს შეუწყობდა.

„ყურანში“ მინიშნებულია, რომ მუსლიმანებმა ვაჭრობაში განსაზღვრული წესები დაიცვან. „დაიცავით სისწორე ზომასა და წონაში, ხალხს ზარალი არ მიაყენოთ მათს ქონებაში“ – აღნიშნულია „ყურანში.“ ვაჭრობაში მოგებას „ყურანი“ ბუნებრივ მოვლენად თვლის, მაგრამ მევახშეობას და სარგებელს გმობს. თუმცა, ისიც დასაშვებად

მიაჩნია, ოღონდ მის მოწესრიგებას მოითხოვს. იგი კრძალავდა მაღალი პროცენტის ამოღებას(15).

* * *

ცნობილი ფრანგი მოაზროვნე ფრანსუა მარი შარლ ფურიე კაპიტალიზმის ბოროტებათა საკვანძო პუნქტად ვაჭრობას თვლიდა. იგი წერდა, რომ კაპიტალიზმის დროს ვაჭრობისთვის დამახასიათებელია ეგოიზმი, სიცრუე, თაღლითობა, თვითნებობა ფასების განსაზღვრაში, სპეკულაცია და სხვ. ვაჭრობაში დასაქმებული ადამიანები წარმოებით პროცესს ჩამოცილებულნი არიან. კაპიტალისტური ვაჭრობა წარმოებასა და მოხმარებას, მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის ურთიერთკავშირს არღვევს, კაპიტალიზმისთვის დამახასიათებელ ანარქიას აღრმავებს. შ. ფურიე მდიდარი ვაჭრის ოჯახში დაიბადა. ერთხანს ისიც ვაჭრობას ეწეოდა, იმის მიუხედავად, რომ ეს საქმიანობა სძულდა. როგორც თვით შ. ფურიე ამბობდა „ჩემი ცხოვრების საუკეთესო წლები სიცრუის სახელოსნოებში გავატარე“(16, 391).

* * *

ვაჭრობას დიდ როლს აკუთვნებდნენ მერკანტილისტები.

მერკანტილიზმმა დააჩქარა ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარება. მათი აზრით, მხოლოდ საგარეო ვაჭრობას შეეძლო მოეტანა სიუხვე და კმაყოფილების განცდა. უ. სტაფორდის, თ. მენის, ჟ. ბ. კოლბერის, ა. მონკრეტიენის აზრით, ვაჭრობა გამდიდრების უმოკლესი გზაა.

მერკანტილისტები ყველაზე მაღლა აყენებდნენ სახელმწიფოს ძლიერებას. ეკონომიკურ ბაზისად მიაჩნდათ სიმდიდრე. სიმდიდრის მთავარ ფორმად თვლიდნენ ძვირფას ლითონებს; უპირატესობას ანიჭებდნენ აგარეო ვაჭრობას, სამრეწველო მოღვაწეობას; ისინი გამოდიოდნენ მიმოქცევის სფეროდან და ამიტომ საზოგადოებრივ განვითარებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ვაჭრობას, რომელის ასრულებდა საქონლის მიმოქცევის ფუნქციას(2, 158).

ფრანგი ჟან ბატისტ კოლბერის აზრით, საგარეო ვაჭრობა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი იყო იმისათვის, რომ ქვეყანაში ეკონომიკური კეთილდღეობა ყოფილიყო. ანტუან მონკრეტიენსაც საგარეო ვაჭრობა ეკონომიკური კეთილდღეობის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად მიაჩნდა(9).

* * *

ცნობილი ქართველი მოაზროვნე ილია ჭავჭავაძე თავის წერილში „ძველი და ახალი ჩვენი ეკონომიკური ცხოვრებისა“ აღნიშნავდა: „ვაჭრობა არ ქმნის სიმდიდრეს“. „ნუ დავივიწყებთ, -წერდა იგი, - რომ ჩვენ საქმე გვაქვს ჩარჩულ ფულთან, რომელიც ყოველ სხვა ფულზე უფრო უღონოა. ჩარჩული ფული ბუნებით მხდალია, იმიტომ რომ ქუდბაცაცაა. იქა მკის საცა არ უთესია. იგი გასამრჯელოს იქ იღებს, საცა არ ირჯება. იგი სუქდება მით, რომ სხვას ამჭლევენს, აჭლექებს. იგი თვითონ ივსება და სხვას აცარიელებს.“ „ჩარჩული ფული არ ქმნის სარჩო-საბადებელს და მარტო თვლის თამასუქებს და სად ვის რა ასცინცლა. იგი ეკონომიკური წარმოებისთვის მკვდარია და, მაშასადამე მკვდარია იმისთანა მოქმედებისთვის, რომელიც ერთადერთი სამართლიანი და მიუწვდომელი წყაროა გაღონიერების და თუნდ გაფულიანებისაც, რაკი დღეს ფულია სიმდიდრედ აღიარებული“. ამას ამბობს თავადი ილია ჭავჭავაძე.

ი. ჭავჭავაძე აღნიშნავს ვაჭრობის დადებით მხარეებს. იგი მიუთითებს საქონელმიმოქცევის უდიდეს როლზე საზოგადოებრივ განვითარებაში, მისი თქმით, ეს არის ერთადერთი მხოლოდითი ეკონომიკური დამოკიდებულება კაცთა შორის და კაცობრიობამ ჯერ ამის გარდა სხვა ეკონომიკური დამოკიდებულება არ იცის.“

ი. ჭავჭავაძე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ვაჭრობას, როგორც ქვეყნის ერთი ადგილიდან მეორე ადგილზე საქონლის განაწილების საშუალებას, რომლის დანიშნულებაც არის წარმოებული საქონლის დაყვანა მომხმარებლამდე. „ვაჭრობა რასაკვირველია, საჭიროა ერის ცხოვრებისთვის, იმოდენად, რამოდენადაც იგი ეზიდება საქონელს იქიდან, საცა მეტია, იქ - საცა უჭირთ და ამ გზით შველის სიმდიდრის მოფენას და მორგებას ყველგან“.

ვაჭრობის დადებითი მხარეების გარდა, ი. ჭავჭავაძე მიუთითებს მის უარყოფით მხარეებზეც. ვაჭრობა, თვლის იგი, გარდაქმნის ადამიანის ბუნებას და პირადი ცხოვრების პრინციპებს, და ერი მარტო ვაჭრობით თუა დაკავებული არის „გაქსუებული, გაფანტული.“ ი. ჭავჭავაძის აზრით ვაჭრობაში არის კიდევ ერთი უარყოფით მხარე, რომ კაპიტალისტური წყობილების პირობებში ყველა ვაჭარი ცდილობს დამაბულობა შექმნას მიწოდება- მოხმარებას შორის და რაც შეიძლება ღირებულებაზე მაღლა გაყიდოს საქონელი.

ასეთი პრეცედენტი მოხდა საქართველოში 2022 წ. მარტში. საგარეო პოლიტიკური კლიმატის დამაბუებით ისარგებლა ზოგიერთმა ბიზნესმენმა და პანიკა შექმნა. კერძოდ, შაქრის დეფიციტი შექმნეს და ამით ისარგებლეს. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრმა, ვიცე-პრემიერმა ლევან დავითაშვილმა აღნიშნა, რომ: „არ არის გამორიცხული, ეს იყო ხელოვნურად ორგანიზებული პანიკის მცდელობა და გარკვეული ძალები ამით სარგებლობდნენ“(10). მასმედიაშიც ასევე აღინიშნა, რომ ერთმა ბიზნესმენმა მოახდინა ამის ინსცენირება. მას შემოტანილი ქონდა დიდი რაოდენობით შაქარი, რომელსაც მარტის ბოლოს ვადა გასდიოდა. ჯერ ფასი ააგდო, შემდეგ დასწია და თავისი მარაგი სრულად ამოყიდაო.

დასკვნა

ნათქვამია: „გზა წინასი უკანასთვის ხიდიაო“. დიდი ილია, იმიტომ იყო დიდი, რომ მისი აზრები თავის დროს ხომ ქუხდა, დღესაც აქტუალურია. ვინაიდან, ჩვენს დღევანდელ სინამდვილეში ადგილი აქვს ეპოქის განმეორებას, სასურველია გავითავლისწინოთ ჩვენი სახელოვანი წინაპრების ეკონომიკური იდეები, რომლებიც გზის მანათობელ ლამპარად შეიძლება გამოდგეს.

დღესაც არ არის დახვეწილი, პატიოსანი ვაჭრობა. არც თუ იშვიათია ვაჭრების მხრიდან წონაში, ფასში მოტყუება. ვაჭრები, განსაკუთრებით „ხელს ითბობენ“ ექსტრემალურ სიტუაციებში: ეკონომიკური კრიზისების, საომარი კონფლიქტების, ეპიდემია-პანდემიის დროს. ნაცვლად იმისა, რომ მოყვასს გაჭირვება გადაატანინონ, უსაშველოდ ააგდებენ ფასებს და ცდილობენ სული ამოჰხადონ მყიდველებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ხარიტონაშვილი, ჯ., (2019). ეკონომიკური ზრის ისტორია, თბილისი
2. ჩანტლაძე, ვ.,(1992),შოთა ეკონომიკური შეხედულებები, თბილისი~
3. Архашастра или наука о политике, М., 1959.
4. Платон,(1972), Политика или Государство, Соч. т. 3, ч. 2, М.,
5. არისტოტელე,(1981) რიტორიკა, თბ.,
6. Аристотель,(1911) Политика, Соч., т.4, СПб
7. ყურანი, თბ., 1994; 2015ა.
8. სილაგაძე ,ა.,(2010), ეკონომიკური დოქტრინები, თბ.

9. ხარიტონაშვილი, ჯ., (2015), ანტუან მონკრეტიენი(1575-1621) პოლიტიკური ეკონომიის სათავეებთან, (დაბადებიდან 440 წელი), ჟურნ., „ეკონომიკა და ბიზნესი“, N I
10. ხარიტონაშვილი, ჯ.,(2002) ალექსანდრე ამილახვარის მერკანტილისტური იდეები, ჟურნ. „სოციალური ეკონომიკა“. N5
11. История экономической мысли, т.1, М., 1961.
12. Всемирная история экономической мысли, т.1, М., 1987.
- 13, ჭავჭავაძე, ი., თხზ. სრ. კრებული ათ ტომად, ტ. III, V, VII.
14. ჭავჭავაძე, ი.,(1987), წოდებათა თანასწორობა , რჩ. ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტ. V,თბ.
15. წმინდა წიგნი ყურანი და მისი შინაარსობრივი თარგმანი. სტამბოლი 1434/2013
16. Фурие Ш.,(1950), Избранные сочинения, М.

Jemal Kharitonashvili

WORLD THINKERS ABOUT TRADE

Summary

From the three major social divisions of labor concluding was the separation of trade from agriculture. The separation of trade has played an important but not crucial role in the progress of society. This is why prominent thinkers in world history have delicately considered the role of trade in the development of society. Of course they recognized its importance, but gave primacy to production.

მაკროეკონომიკის, მდგრადი განვითარების,
წინანსებისა და საბანკო საქმის სექტორი
SECTOR OF MACROECONOMICS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT,
FINANCES AND BANKING

რამაზ აბესაძე
ნანა ბიბილაშვილი
ქრისტინე კურატაშვილი

ტურბულენტობის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე

ანოტაცია. ნაშრომში გამოკვლეულია ტურბულენტობის არსი და მისი წარმოშობის ფაქტორები. გაანალიზებულია პოსტკომუნისტურ საქართველოს ეკონომიკაში ტურბულენტობის გამომწვევი ფაქტორები და მათი შედეგები, კერძოდ, ისეთი ფაქტორები, როგორცაა: პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია. აფხაზეთის ომი; არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა; მსოფლიო საფინანსო კრიზისი და რუსეთ-საქართველოს ომი; კრიზისი საბერძნეთში; კრიზისი რუსეთში; პანდემია; რუსეთ-უკრაინის ომი.

საკვანძო სიტყვები. ტურბულენტობა მსოფლიო ეკონომიკაში, ტურბულენტობის ფაქტორები; პანდემია, რუსეთ-უკრაინის ომი.

ტურბულენტობის არსი

ტურბულენტობა აღნიშნავს გაურკვევლობას, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკური პროცესების სიჩქარის ცვლილებასთან, რაც იწვევს ეკონომიკური სტაბილურობის დარღვევას. ის ხასიათდება ბაზრის ტენდენციების სწრაფი ცვლილებებით და ეკონომიკური მაჩვენებლების მერყეობით.

ტურბულენტობას შესაძლებელია მოჰყვეს: არახელსაყრელი ეკონომიკური გარემოს ფორმირება, სამეწარმეო აქტივობის შემცირება, ინფლაციისა და ინფლაციური მოლოდინების ზრდა, შემოსავლების შემცირება, ასევე სოციალური არასტაბილურობა და მოლოდინი გაზრდილი უმუშევრობის შესახებ [Бреннер Р. 2014].

ბიზნესში, ტურბულენტობა განისაზღვრება, როგორც მოულოდნელი, არაპროგნოზირებადი პროცესები, რომლებიც ხდება კორპორაციის შიდა ან გარე გარემოში და მასზე ძლიერ გავლენას ახდენს. არსებობს ტურბულენტობის არაერთი ფაქტორი:

- 1. გლობალური:** გლობალიზაცია, ეკონომიკური კრიზისები პანდემია, ომები, კატასტროფები, ეკოლოგიური, ენერგეტიკული, სასურსათო და სხვა არაერთი გლობალური პრობლემა;
- 2. პოლიტიკური,** რომლებიც განსაზღვრავენ საზოგადოების სტრუქტურასა და ფუნქციონირებას;
- 3. საბაზრო.** ფაქტორთა ეს კომპლექსი მოიცავს წარმოებისა და მოხმარების, მიწოდებისა და მოთხოვნის ფაქტორებს, სახელმწიფოს ფულად-საგადასახადო პოლიტიკას, დასაქმებასა და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხს, ინფრასტრუქტურის განვითარებას, საბანკო და საინვესტიციო ინსტიტუტებს;
- 4. ტექნოლოგიური,** რომელიც ძირითადად გულისხმობს ინოვაციების განხორციელებას;

5. სოციალური. ახასიათებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს და ხარისხს, მის მენტალიტეტს, განათლებისა და პროფესიული მომზადების დონეს, სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების დონეს, სიცოცხლის მხარდაჭერის სისტემას, სამომხმარებლო კულტურას და ა.შ.;

6. ბუნებრივი და კლიმატური. გულისხმობს კლიმატურ პირობებს, სეზონურობასა და ბუნებრივი კატასტროფების შესაძლებლობას, წიაღისეულის არსებობას, ენერგეტიკული რესურსების უზრუნველყოფას, გარემო პირობებს და სხვა [Щетинина 2016].

ტურბოლენტობა არარის კრპზისი (ანუ კატასტროფული დისბალანსი ეკონომიკაში), თუ მიღებული არ იქნა შესაბამისი ზომები, შეიძლება კრიზისში გადაიზარდოს. ამიტომ აუცილებელია გამოყენებული იქნეს რეგულირების ახალი მეთოდები, შესაბამისი რეგულირების ორგანოებითა და ინსტრუმენტებით. საერთოდ, ტურბოლენტობა დამახასიათებელია საბაზრო ეკონომიკისათვის, მისი ქაოსური ხასიათის გამო, მაგრამ თანამედროვე ეტაპზე მის მიერ გამოწვეული ნეგატიური შედეგების მიღება შესაძლებელია თავიდან იქნეს აცილებული სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პროგრესისა და ინოვაციების საფუძველზე.

ტურბულენტობის ფაქტორები (მიზეზები) და შედეგები პოსტკომუნისტურ საქართველოში

შეიძლება გამოიყოს საქართველოს ეკონომიკაში ტურბულენტობის შემდეგი ფაქტორები:

პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია. აფხაზეთის ომი

საქართველოს ეკონომიკაში ჯერ კიდევ დამოუკიდებლობის აღდგენამდე შეიმჩნეოდა კრიზისული მოვლენები[39]. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ კი მდგომარეობა მკვეთრად გაუარესდა ძველი ეკონომიკური კავშირების მოშლის, მსოფლიო ბაზარზე ჩვენი ეკონომიკის არაკონკურენტუნარიანობის, ქვეყანაში პოლიტიკური დამაბულობისა და ეკონომიკურ-პოლიტიკური სისტემის ძირეული გარდაქმნის (ტრანსფორმაციული პროცესების) გამო. რასაც მოჰყვა ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების უკიდურესი გამწვავება, რაც საქართველოში ყველაზე აშკარად და მძაფრად გამოიხატა. ეკონომიკური დაქვეითების მხრივ განსაკუთრებით მძიმე იყო 1991-1994 წლები, როდესაც ობიექტურად არსებულ ეკონომიკურ სირთულეებს შინაომები და შეიარაღებული კონფლიქტები აძლიერებდა. ზემოთ აღნიშნულ წლებში საქართველოში მკვეთრად შემცირდა მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) მოცულობა წინა წლების მიმართ: 1991 წელს – 21,1; 1992 წელს – 44,9; 1993 წელს – 29,3; ხოლო 1994 წელს – 10,4 პროცენტით. საერთოდ, მშპ-მ 1994 წელს 1990 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 27,5 პროცენტი შეადგინა. კიდევ უფრო მეტად შემცირდა სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა: 1991 წელს – 23; 1992 წელს – 46; 1993 წელს – 37; ხოლო 1994 წელს – 39 პროცენტით. 1994 წელს სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა 1990 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 16 პროცენტის ტოლი იყო. აღნიშნულ წლებში თითქმის განახევრდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოცულობა, კატასტროფულად შემცირდა მშენებლობის მასშტაბები. მკვეთრად დაეცა ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფის დონე. ისე, როგორც მთელ ეკონომიკაში, ენერგეტიკაშიც დაიწყო ნგრევითი პროცესები. 1994 წლისათვის ელექტროენერჯის გამომუშავება

ორჯერ შემცირდა, თითქმის შეწყდა ქვანახშირის წარმოება, კრიტიკულ დონემდე დაეცა ნავთობის მოპოვების მოცულობა, სატყეო მეურნეობამ და მშენებლობამ პრაქტიკულად შეწყვიტა ფუნქციონირება, არაგადახდისუნარიანობის გამო ქვეყანას შეუწყდა ბუნებრივი აირის მოწოდება. საქართველო მწვავე ენერგეტიკულმა კრიზისმა მოიცვა. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გამო, კატასტროფულად გაუარესდა მოსახლეობის სოციალური პირობები. აღნიშნულ წლებში მკვეთრად გაიზარდა ფასები სამომხმარებლო საქონელზე (ინფლაციის ტემპებმა წელიწადში საშუალოდ 8500% შეადგინა): ცალკეულ წლებში კი ინფლაციის ტემპი გაიზარდა: 1992 წელს – 25-ჯერ, 1993 წელს – 92-ჯერ, ხოლო 1994 წელს – 120-ჯერ. ამავე წელს მუშაკთა მინიმალურმა ხელფასმა 1989 წლის ანალოგიური მაჩვენებლის – 1,65; საშუალო ხელფასმა – 1,64; პენსიის სიდიდემ – 1,64 პროცენტი შეადგინა, რაც აბსოლუტური სიდიდით, შესაბამისად 1,78; 5,02 და 1,78 დოლარით გამოსახებოდა [აბესაძე 2014].

მძიმე მდგომარეობას კიდევ უფრო ამწვავებდა 1992-1993 წლების აფხაზეთის ომი. ამ ომმა მნიშვნელოვან მატერიალური და ადამიანური მსხვერპლი შეიწირა. მხოლოდ აფხაზეთის ავტონომიურმა რესპუბლიკამ, საომარი მოქმედებების გამო, უზარმაზარი ნგრევა და ეკონომიკის კოლაფსი განიცადა. მთლიანად განადგურდა რკინიგზა. განადგურდა 450 კილომეტრი სიგრძის საავტომობილო გზა, 32 ხიდი, 500 კილომეტრი სიგრძის ელექტროგადამცემი ხაზები და სხვა. აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ლეგიტიმური მთავრობის ინფორმაციით კონფლიქტის შედეგად ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე განადგურდა 49 000-მდე შენობა, აქედან 43 000 კერძო საცხოვრებელი სახლი. 30 ერთეული კულტურისა და 25 ერთეული ადმინისტრაციული ობიექტი. ქალაქ სოხუმში განადგურდა 10 000-მდე შენობა, გაგრის მუნიციპალიტეტში – 9000, სოხუმის მუნიციპალიტეტში – 2500, გუდაუთის მუნიციპალიტეტში – 400, გულრიფშის მუნიციპალიტეტში – 4000, ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტში 8000 შენობა, გალის მუნიციპალიტეტში – 15 000 შენობა [აფხაზეთის 2014].

მამასადამე, ამ შემთხვევაში ტურბულენტობას, რომელიც გამოწვეული იყო გლობალური პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციითა და აფხაზეთის ომით, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი მოჰყვა და იგი 1996 წლამდე გაგრძელდა.

არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა

1998-2004 წლებში ეკონომიკური რეფორმების დამუხრუჭების გამო შემცირდა ეკონომიკური ზრდის ტემპები, სახეზე იყო ენერგეტიკული და საბიუჯეტო კრიზისი, რის გამოც გაუარესდა სოციალური პირობები, მაგრამ ეს ტურბულენტურობა ღრმა ეკონომიკურ კრიზისში არ გადაზრდილა

მსოფლიო საფინანსო კრიზისი და რუსეთ-საქართველოს ომი

2008 წელს არსებული ფინანსური კრიზისი ერთ-ერთი ყველაზე მძიმე კრიზისი იყო დიდი დეპრესიის შემდგომ. აღნიშნული შემთხვევის საწყისი გახლავთ 2007 წლის ზაფხულში აშშ-ის უძრავი ქონების ბაზარზე სუბსტანდარტული იპოთეკური დაკრედიტების ჩავარდნა, რაც შემდგომ სხვა ქვეყნებზეც აისახა უარყოფითად. განვითარებულ ქვეყნებში უმუშევრობის დონე გაიზარდა 5%-დან 9%-მდე, 3.3%-ით შემცირდა მსოფლიო ეკონომიკა, ასევე დაეცა ფასები აქციებსა თუ უძრავ ქონებაზე, მსოფლიო ქვეყნების უმრავლესობაში 2008 წლის მეორე ნახევრიდან შეინშნებოდა ეკონომიკური ზრდის ტემპების შენელება და [სარაჯიშვილი 2021] ა.შ. ჯერ კიდევ 2008

წლის გაზაფხულზე ამერიკის შეერთებულ შტატებში ჩასახული ფინანსური კრიზისის საქართველოზე ნეგატიური გავლენის შესაძლებლობა, მისი ფინანსური ბაზრის განუვითარებლობისა და შედარებითი იზოლირებულობის გამო, არ განიხილებოდა როგორც გარდაუვალი, თუმცა, ამასთან, იკვეთებოდა ზოგიერთი სირთულე, რომელმაც საქართველოს ეკონომიკაში 2008 წელსაც იჩინა თავი [papava ვლ. თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის თავისებურებანი საქართველოში. 2009. „ეკონომისტი“, 2009, № 4]. ტურბულენტობის ამ ორი ფაქტორის პირობებში ქვეყანამ 1 მილიარდი დოლარის ზარალი მიიღო როგორც შიგა, ისე უცხოური ინვესტიციების შემცირების შედეგად ეკონომიკური ზრდის ტემპები 2008 წელს შემცირდა (შეადგინა მხოლოდ (1,9%), ხოლო 2009 წელს ეკონომიკურ დაქვეითებას ჰქონდა ადგილი (3,9%), მაშინ როდესაც წინა წლებში ეკონომიკა 8-9 პროცენტით იზრდებოდა. ამავე პერიოდში დაიწყო ლარის კურსის ვარდნა, საბანკო სექტორში წარმოშობილ შეფერხებებს მოჰყვა კრედიტებისა და, შესაბამისად, ინვესტიციების შეკვეცა, თითქმის გაკოტრების პირას მივიდა სამშენებლო ბიზნესი, გაუარესდა ქვეყნის ეკოლოგიური სიტუაცია, მნიშვნელოვანი ზარალი განიცადა საკურორტო მეურნეობამ და ა.შ. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ეკონომიკამ ამ ორ დიდ ტურბულენტობის გამომწვევ ფაქტორს გაუძლო და უარყოფითი შედეგები ფართომასშტაბიან ეკონომიკურ კრიზისში არ გადაზრდილა, რაშიც დიდი როლი საერთაშორისო დახმარებამ ითამაშა.

კრიზისი საბერძნეთში

საბერძნეთში ეკონომიკური კრიზისი 2009 წელს დაიწყო. ამის მთავარი მიზეზი 2008 წელს დაწყებული მსოფლიო ფინანსური კრიზისი იყო, რომელმაც მეტ-ნაკლებად ყველა ქვეყანა დააზარალა. საბერძნეთი იმ ქვეყნებს შორისაა, რომლებიც განსაკუთრებით დაზარალდნენ. საქართველოს საბერძნეთის ეკონომიკასთან ძირითადი კავშირი ფულად გზავნილებშია გამოხატული. ამ მაჩვენებლის მიხედვით იგი მეორე-მესამე ადგილზეა. ეს კრიზისი თითქმის 10 წელი გაგრძელდა და ამ ხნის განმავლობაში ფულადი გზავნილები საქართველოში პირველ წლებში შემცირდა და შემდეგ ისევ გაიზარდა, ამიტომ სოციალურ მდგომარეობაზე მნიშვნელოვანი გავლენა არ ჰქონია.

კრიზისი რუსეთში

2014 წელს რუსული რუბლი თითქმის 60 პროცენტით გაუფასურდა. 1998 წლის შემდეგ ეს ყველაზე დიდი გაუფასურებაა რუბლის ისტორიაში. ყველაზე მეტად მიმდინარე კრიზისი საქართველოს ფულადი გზავნილების არხით შეეხო. რუსეთი ფულადი გზავნილების გამომგზავნ ქვეყნებში უპირობო ლიდერია და ამ ქვეყნიდან საქართველოში 2013 წელს მილიარდ ნახევარ დოლარამდე შემოვიდა, რაც საქართველოს მშპ-ს 10 პროცენტი იყო. რუსეთიდან ფულადი გზავნილები 2014 წელს 11.5%–ით შემცირდა და 709.23 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა ფულადი გზავნილები საქართველოსთვის საერთაშორისო ვალუტის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს და მრავალი ოჯახისთვის შემოსავლის სერიოზული ნაწილა. რუსეთში მიმდინარე მოვლენებს საქართველოზე გავლენა ექსპორტის მიმართულებითაც აქვს. განსაკუთრებით აზარალებს სოფლის მეურნეობის პროდუქციისა და სურსათის ექსპორტიორებს [ევგენიძე 2014].

პანდემია

კორონავირუსის პანდემიამ დიდიტურბულენტობა წარმოშვაოგორც მსოფლიოსა და ცალკეულ ქვეყნებში როგორც ეკონომიკური, ისე ჰუმანიტარული და სოციალური თვალსაზრისით. დაიღუპა ათასობით ადამიანი, დაეცა კეთილდღეობისა და კომფორტის დონე, ეკონომიკამ განიცადა როგორც რაოდენობრივი, ისე თვისებრივი დანაკარგები: ჩამოიშალა ტურიზმი, შეწყდა საერთაშორისო ფრენები, მუშაობა შეწყვიტეს საწარმოებმა, შეიზღუდა საერთაშორისო ვაჭრობა, განსაკუთრებით დაზარალდა მცირე და საშუალო ბიზნესი, ტურიზმი, ნავთობის მოპოვება, საჰაერო ტრანსპორტი და სხვა; მნიშვნელოვნად შემცირდა ინვესტიციები, მათ შორის, ინოვაციების განსახორციელებლად; **კორონავირუსული პანდემია ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა.** ეკონომიკურმა რეცესიამ იმ დონეს მიაღწია, რომ სახელმწიფოები იძულებულნი გახდნენ პანდემიის პირობებში გაეხსნათ ეკონომიკა, რათა თავიდან აეცილებინათ ეკონომიკის კოლაფსი. **მსოფლიომ ისწავლა ვირუსთან თანაცხოვრება.**

2020 წლის 9 იანვარს ვირუსით პირველი გარდაცვალების შემთხვევა დაფიქსირდა. 21 იანვარს ჩინეთმა დაადასტურა, რომ კორონავირუსი გადამდებია და უხანი ჩაკეტა, მაგრამ ვირუსი, როგორც ჩინეთში, ისე მის საზღვრებს გარეთაც სწრაფად გავრცელდა. **30** იანვარს ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ კორონავირუსი გლობალურ საფრთხედ, ხოლო 11 მარტს პანდემიად გამოაცხადა. იგი მთელ მსოფლიოში გავრცელდა: 10 იანვარს იაპონიაში, 13 იანვარს ტაილანდში, 20 იანვარს სამხრეთ კორეაში, 21 იანვარს ამერიკის შეერთებულ შტატებში, 23 იანვარს სინგაპურში, 24 იანვარს ვიეტნამსა და საფრანგეთში, 25 იანვარს კანადაში, შვეიცარიასა და ავსტრალიაში, 27 იანვარს გერმანიაში, 29 იანვარს არაბეთის გაერთიანებულ ემირატებში, 30 იანვარს იტალიაში, 31 იანვარს რუსეთში, ესპანეთში, დიდ ბრიტანეთსა და ინდოეთში, 19 თებერვალს ირანში, 26 თებერვალს და ბრაზილიაში, 28 თებერვალს აზერბაიჯანში, 1 მარტს სომხეთში, 11 მმარტს თურქეთში და ა.შ. მსოფლიოს 215 ქვეყანაში.

საქართველოში კორონავირუსი გამოვლინდა **2020 წლის 26 თებერვალს** ქვეყნებმა კორონავირუსის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთმანეთისაგან განსხვავებული ტაქტიკა აირჩია - ზოგმა უფრო მკაცრი, ზოგმა ნაკლებად მკაცრი ღონისძიებები გაატარა. ზოგმა დაასწრო ამ ღონისძიებების განხორციელება ვირუსის გავრცელებას, ზოგმა კი დააგვიანა. საქართველოში განხორციელდა ვირუსთან ბრძოლის სისტემური, კარგად გათვლილი და ორგანიზებული ღონისძიებები. მოქმედებები დაიწყო ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ქვეყანაში კორონავირუსით დაავადების დადასტურებულ შემთხვევას ადგილი არ ჰქონდა. ღონისძიებები ხორციელდებოდა ადამიანთა სიცოცხლისა (ჯანმრთელობის) და ეკონომიკის გადარჩენის მიმართულებით, რაც გულისხმობდა: ჯანდაცვის სისტემის მზადყოფნას; მოქალაქეთა სოციალურ მხარდაჭერას; მეწარმეების დახმარებას (ეკონომიკის ხელშეწყობას); საზღვარგარეთიდან ფინანსური სახსრების მოზიდვას; რეპროდუქციის მაჩვენებლისა და სხვა ეპიდემიოლოგიური პარამეტრების მუდმივ კონტროლს; მარაგებისა და ლოჯისტიკის - მოსახლეობის სურსათით უწყვეტი უზრუნველყოფის მართვასა და სხვ.. 2020 წლის 28 იანვარს შეიქმნა უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭო, როგორც ეპიდემიასთან დაკავშირებულ საკითხებზე გადაწყვეტილების მიმღები ძირითადი პლატფორმა. ვირუსის შემოჭრის პრევენციის მიზნით გატარდა შემდეგი ღონისძიებები: დაწესდა სავალდებულო იზოლაციის ნორმები, რომელთა დაეცვა ევალეობდათ მაღალი რისკის მქონე ქვეყნებიდან

დაბრუნებულ პირებს (ჩინეთი, იტალია, გერმანია, ირანი, დანია, ნორვეგია, შვეიცარია, ავსტრია, საფრანგეთი, ესპანეთი, სამხრეთ კორეა და სხვ.); დამტკიცდა ვირუსის შესაძლო გავრცელების აღკვეთისა და დაავადებაზე ოპერატიული რეაგირების გეგმა; ყველა სასაზღვრო-გამშვები პუნქტი აღიჭურვა თერმოსკრინინგისთვის საჭირო ინვენტარით და დაიწყო თერმოსკრინინგი; შეჩერდა ავიარეისები ჩინეთიდან; შემუშავდა შესაბამისი ალგორითმები და პროტოკოლები: დაიწყო სხვადასხვა ქვეყნიდან საქართველოს მოქალაქეების სამშობლოში დაბრუნება; შეჩერდა მიმოსვლა ირანთან და სხვ.

საქართველოში კორონავირუსის პირველი შემთხვევა დაფიქსირდა 2020 წლის 26 თებერვალს. ამ დროისთვის ვითარება მსოფლიოში საკმაოდ რთული იყო. დაიწყო ვირუსის გავრცელებასთან ბრძოლის ეტაპი, კერძოდ, განხორციელდა: ახალი შემთხვევების, კლასტერებისა და მათთან ასოცირებული კონტაქტების მოძიება, იზოლირება, კარანტინი, დიაგნოსტიკა და მკურნალობა, ეპიდზედამხედველობის გამკაცრება (როგორც ადამიანთა გადარჩენის, ასევე ჯანდაცვის სისტემის კოლაფსის თავიდან აცილების მიზნით); სასწავლო დაწესებულებების დახურვა და დისტანციურ რეჟიმზე გადაყვანა; კულტურის დაწესებულებებში შემოქმედებითი საქმიანობის შეჩერება, ყველა დაგეგმილი ღონისძიების გაუქმება; მასობრივი და საჯარო თავყრილობების აკრძალვა; ცალკეული ეკონომიკური საქმიანობების შეზღუდვა; ფიზიკური დისტანცირება და ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადება, მკაცრი კარანტინი და კომენდანტის საათი; სახმელეთო სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტებსა და სამივე აეროპორტში სავალდებულო კარავების დამონტაჟება შემოსულ მგზავრთა სპეციალურ დაწესებულებაში გადაყვანამდე სამედიცინო შემოწმების მიზნით; ადამიანების სკრინინგისა და დაავადების ადრეული გამოვლენის მიზნით, საკარანტინო ზონების მომზადება ვირუსზე საექვო ან მაღალი რისკის მატარებელი პირების განსათავსებლად; მარაგების მართვასა და სურსათით უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით შტაბის შექმნა, რომელიც ყოველდღიურ რეჟიმში უზრუნველყოფდა პირველადი მოხმარების პროდუქტების ფასებისა და მარაგების მონიტორინგს; მეზობელ ქვეყნებთან მიმოსვლის ეტაპობრივი შეჩერება; ინფიცირების პირველწყაროს მიკვლევა და, შესაბამისად, საჭირო პრევენციული ღონისძიებების გატარება იზოლირების, არსებული და პოტენციური კონტაქტების მაქსიმალურად მოძიებისა და მიდევნების მიზნით. მაღალი რისკის ქვეყნებიდან ჩამოსული მოქალაქეებისათვის დაწესდა 14 დღიანი სავალდებულო კარანტინი. ქვეყანაში შემოსვლისას ყველა მგზავრი ადგილზე მოწმდებოდა და ვირუსის სიმპტომური მახასიათებლის გამოვლენისას, გადაჰყავდათ კარანტინში, ხოლო დანარჩენს ეძლეოდათ თვითიზოლაციაში დარჩენის რეკომენდაცია. ასევე, მთელი ქვეყნის მასშტაბით ხდებოდა კონტაქტების მოძიება და მათი მიდევნების მიზნით პირების თვითიზოლაცია ან სპეციალურ საკარანტინო სივრცეში გადაყვანა შემდგომი დაკვირვების მიზნით. საშიშროებამ იმატა 22 მარტს, როდესაც საქართველოში გამოვლინდა შიდა გადაცემის პირველი ფაქტი. ეპიდემიოლოგების მიერ წარმოდგენილი პროგნოზების მიხედვით, არსებობდა ქვეყანაში ინფიცირებულთა უკონტროლო ზრდისა და ჯანდაცვის სისტემის კოლაფსის წინაშე დადგომის რისკი. ამიტომ, ერთდროულად საზოგადოებრივი ცხოვრების არაერთი სფეროს შეზღუდვის აუცილებლობის გამო, 21 მარტს ქვეყანაში გამოცხადდა საგანგებო მდგომარეობა. დაიწყო შეზღუდვების გამკაცრება (განხორციელდა კარგად გათვლილი როგორც სამედიცინო, ისე არასამედიცინო ღონისძიებები, რომელსაც, მართალია მოჰყვა ეკონომიკური რეცესია, მაგრამ, ასევე მსოფლიოში ერთ-ერთი საუკეთესო ეპიდემიოლოგიური შედეგი): სრულად შეჩერდა

საერთაშორისო სამგზავრო მიმოსვლა; დაწესდა მკაცრი საკარანტინო შეზღუდვები: მარნეულში, ბოლნისში; ქობულეთის ადმინისტრაციულ ერთეულებში (გვარაში, მუხაესტატეში, ლელვასა და წყავროკაში), ხაშურის მუნიციპალიტეტის სოფელ ხიდისყურში; შეჩერდა ჯერ საქალაქთაშორისო, შემდეგ კი თვითმმართველი ქალაქებისა და მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებზე სამარშრუტო ტაქსებითა და ავტობუსებით მგზავრთა გადაყვანა; შეიქმნა კოვიდკლინიკები და დაიწყო „ცხელების კლინიკების“ შექმნა: დაწესდა კომენდანტის საათი და აიკრძალა ქვეითად ან სატრანსპორტო საშუალებით გადაადგილება 21 საათიდან 06 საათამდე; საჯარო სივრცეში ფიზიკურ პირთა თავშეყრის დასაშვები რაოდენობა შემცირდა 10-დან 3 პირამდე; დაწესდა გადაადგილების ასაკობრივი შეზღუდვა, კერძოდ, 70 წლისა და მეტი ასაკის პირებს აეკრძალათ საცხოვრებელი ადგილის დატოვება (გამონაკლისების გარდა); შეჩერდა მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ საზღვრებში მგზავრთა გადაყვანა M3 კატეგორიის ავტოსატრანსპორტო საშუალებებით და საზოგადოებრივი ტრანსპორტით, მათ შორის, მეტროპოლიტენით; აიკრძალა მსუბუქი სატრანსპორტო საშუალებით 3-ზე მეტი პირის (მძღოლის ჩათვლით) გადაადგილება; ეტაპობრივად შეჩერდა სხვადასხვა ტიპის ეკონომიკური საქმიანობა, გარდა გამონაკლისებისა; აიკრძალა ქ. თბილისის, ქ. რუსთავის, ქ. ქუთაისისა და ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტებში შესვლა და ამ მუნიციპალიტეტებიდან გასვლა; აიკრძალა მექანიკური სატრანსპორტო საშუალებების (გარდა მოტოციკლისა) გადაადგილება და სასაფლაოების ტერიტორიაზე შესვლა; დახურულ საჯარო სივრცეში თავშეყრისას დაწესდა პირბადის ტარების ვალდებულება.

აღსანიშნავია, რომ საგანგებო მდგომარეობის ფარგლებში შენარჩუნებული იქნა ქვეყნისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური საქმიანობა. შეუფერხებლად მუშაობდა 63 ათასზე მეტი ეკონომიკური სუბიექტი. ხორციელდებოდა: სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოები, მათ შორის, მკაცრ საკარანტინო რეჟიმში მოქცეულ მუნიციპალიტეტებშიც; სარეალიზაციოდ აგრარული პროდუქციის გამოტანა; სატვირთო გადაზიდვები (სატრანზიტოს ჩათვლით); საკვები პროდუქტების, მედიკამენტების, დენის, ბუნებრივი აირის, წყალის მიწოდება, სხვა უმნიშვნელოვანესი საქონლისა და მომსახურების წარმოება-რეალიზაცია; კრიტიკული ინფრასტრუქტურისა და სისტემური საწარმოების მუშაობა და სხვ. აღნიშნული ობიექტებისთვის შემუშავდა საქმიანობისა და ტრანსპორტირების უსაფრთხოების წესები. უნდა ითქვას, რომ ეტაპობრივი შეზღუდვებით საქართველომ აირიდა კორონავირუსის ინფექციის ქვეყანაში სწრაფი და მასობრივი შემოტანა და გავრცელება.

27 აპრილიდან დაიწყო დაავადების ყოველდღიური შემთხვევების კლება, ასევე ქვეყანამ შეიძინა ვირუსთან თანაარსებობის გარკვეული გამოცდილება. ამიტომ, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება შეზღუდვების ეტაპობრივად მოხსნის შესახებ, რომელიც ნაწილობრივ დღესაც გრძელდება. ამჟამად მიმდინარეობს ტურიზმისა და საერთაშორისო ფრენების გახსნა.

საგრძნობია პანდემიის უარყოფითი გავლენა ქვეყნის ეკონომიკის თითქმის ყველა სფეროზე. მცირდებოდა შემოსავალი (ტურიზმიდან, ექსპორტიდან, წმინდა ფულადი გზავნილებიდან), როგორც უცხოური, ისე შიგა ინვესტიციები. ეკონომიკური აქტივობის შემცირების გამო, ბუნებრივია, მცირდება მთლიანი შიგა პროდუქტი. ყველაზე მნიშვნელოვან ნეგატიურ გავლენას ქვეყნის ეკონომიკაზე ახდენს ტურიზმი, რაც უარყოფითად მოქმედებს ეკონომიკის სხვა სექტორებზე, მათ შორის, მშენებლობასა და უძრავი ქონებით ვაჭრობაზე. ექსპორტისა და გზავნილების შემცირება, უარყოფითად

მოქმედებს გაცვლით კურსზე. უარესდება ადამიანთა კეთილდღეობისა და კომფორტის დონე [აბესაძე რ. 2020].

სახელმწიფო შესაძლებლობის ფარგლებში ახორციელებდა ღონისძიებებს აღნიშნული ნეგატიური პროცესების შესამსუბუქებლად შეზღუდვების პირობებშიც და მათი მოხსნის შემდეგაც. ქვეყანაში განხორციელდა ანტიკრიზისული ღონისძიებები, ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების შესამსუბუქებლად [ანტიკრიზისული... 2020].

რუსეთ-უკრაინის ომი

აღნიშნული ომმა მნიშვნელოვანი ტურბულენტობა შექმნა როგორც მსოფლიოს, ისე ეკონომიკურ ეკონომიკებში. მსოფლიო ეკონომიკაზე ომის ნეგატიური გავლენიდან შეიძლება აღინიშნოს: შეამცირა მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის ტემპები ვინაიდან ხდება წარმოების შეკვეცა საომარი მოქმედებების, სანქციებისა და, ხშირ შემთხვევაში, მიწოდების ჯაჭვის წყვეტის გამო. ასევე, შეზღუდული რესურსები მიედინება არა წარმოების გაფართოებაზე, არამედ ომის წარმოებისათვის საჭირო ხარჯების დასაფარავად, ჰუმანიტარულ დახმარებებზე, ლტოლვილთა დიდი მასებისათვის სათანადო პირობების შესაქმნელად და სხვა; შეფერხდა მსოფლიო ეკონომიკის თვითრეგულირება, ვინაიდან მცირდება სახსრები მსხვილი სამეცნიერო-ტექნიკური პროექტების განსახორციელებლად, რის შედეგადაც ფერხდება ინოვაციების დანერგვა; შეფერხდა ერთობლივი გლობალური პრობლემების (ენერგეტიკული, სასურსათო, ეკოლოგიური, კოსმოსის ათვისება, „მწვანე“ და „წითელი“ ეკონომიკის განვითარება, მსოფლიო ოკეანის ათვისება, სიღარიბისა და სხვა გლობალური პრობლემა) გადაჭრა; გააუარესა არაეკონომიკური ფაქტორები (ფსიქიკური მდგომარეობა, კულტურა, ხელოვნება, ლირერატურა, სპორტი, პოლიტიკური ურთიერთობები), რაც დღევანდელ ეკონომიკაზე დიდ ნეგატიურ გავლენას ახდენს; შეამცირა ადამიანის უფლებების დაცვა (რომელიც თანამედროვე ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი რესურსია), ადამიანთა მსხვერპლისა და მათი კეთილდღეობის პირობების გაუარესების გამო (საცხოვრებლებისა და, სამსახურის დაკარგვა, შემოსავლების შემცირება, მილიონობით ლტოლვილის წარმოშობა და ა. შ.) და სხვა. რაც შეეხება ომის გავლენას უშუალოდ საქართველოს ეკონომიკაზე, მსოფლიო ეკონომიკაში წარმოშობილი ნეგატიური შედეგები გარკვეული დოზით აისახება ეროვნულ ეკონომიკებზეც, მათ შორის, ბუნებრივია, საქართველოს ეკონომიკაზეც (ინფლაცია, სავალუტო რყევები, ლოჯისტიკური პრობლემები და სხვ). გარდა ამისა, რუსეთი და უკრაინა საქართველოს საკმაოდ მსხვილი პარტნიორები არიან, რისი შეფერხებაც ქვეყნის ეკონომიკაზე, ბუნებრივია, ნეგატიურად აისახება.

პანდემიამ და ომმა დაგვანახა, რომ ქვეყნის თვითუზრუნველყოფის ამაღლება ერთ-ერთი სტრატეგიული მიმართულებაა. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სოფლის მეურნეობისა და ენერგეტიკის სფეროს. მთავრობამ უნდა შექმნას სტიმულირებისა და თანამონაწილეობის მექანიზმები ქართველი ბიზნესმენების მიერ ამ ორ სფეროში ინვესტიციების განსახორციელებლად, სოფლის მეურნეობაში არსებული მაღალი რისკების შესამცირებლად, ენერგეტიკაში კი – ენერჯის განახლებადი წყაროების (ჰიდროენერჯია, ქარისა და მზის ენერჯია) მაქსიმალური ათვისების მიმართულებით [აბესაძე 2022].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე რ. 2014. ეკონომიკური განვითარება და ეკონომიკური რეგრესი. თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბ., 2014
2. აბესაძე რ. 2020. პანდემიის ეკონომიკური, სოციალური და ჰუმანიტარული ასპექტები მსოფლიოსა და საქართველოში. აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის დაბადებიდან 115-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული – „თანამედროვე ეკონომიკა, ეკონომიკური მეცნიერება და ეკონომიკის პანდემიური პრობლემები: გამოწვევები, გადაჭრის გზები“ (17-18 ოქტომბერი, 2020).
3. აბესაძე რ. 2022. რუსეთ-უკრაინის ომის გავლენა მსოფლიოსა და საქართველოს ეკონომიკაზე. „ეკონომიკა და საზოგადოება“ 2022. 27 მაისი.
4. ანტიკრიზისული ეკონომიკური გეგმა. 2020. <https://netgazeti.ge/news/446340/>
5. აფხაზეთის ომი (1992-1993). 2014
[https://ka.wikipedia.org/wiki/აფხაზეთის_ომი_\(1992-1993\)](https://ka.wikipedia.org/wiki/აფხაზეთის_ომი_(1992-1993))
6. ევგენიძე ნ. 2014 რუსეთის კრიზისი და მისი გავლენა მსოფლიოსა და საქართველოს ეკონომიკაზე. 2014. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/rusetis-krizisis-gavlana/26760881.html>
7. კოვიდ 19-ის წინააღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ანგარიში. 2020. <https://stopcov.ge/Content/files/government--report.pdf>
8. მექვაბიშვილი ე. 2020. ინტერვიუ გაზეთში „თბილისის უნივერსიტეტი“
http://newspaper.tsu.ge/ge/news/view/KSIWclIG?fbclid=IwAR0I0aLHMRwweTmuw0xJU2OJ9Aq_kVPI7c8g8H1KmfNIA5d2CXfgtwI5whc
9. რუსეთის კრიზისი და მისი გავლენა მსოფლიოსა და საქართველოს ეკონომიკაზე. 2014 <https://www.radiotavisupleba.ge/a/rusetis-krizisis-gavlana/26760881.html>
10. პაპავა ვლ. თანამედროვე ეკონომიკური კრიზისის თავისებურებანი საქართველოში. 2009. „ეკონომისტი“, 2009, № 4
11. სარაჯიშვილი ლ. გლობალური ეკონომიკური კრიზისები და მათი გავლენა ეკონომიკაზე. <https://geoeconomics.ge/?p=13601>
12. ჭითანავა ნ. 2020. განსაცდელმა გააზრებული ნაბიჯების გადადგმა უნდა შეგვადლებინოს.
<http://iverioni.com.ge/16752-nodar-tcithanava-gansacdelma-gaazrebuli-nabijebis-gadadgma-unda-shegvadzlebinos.html>
13. Бреннер Р. 2014. Экономика глобальной турбулентности. Развитые капиталистические экономики в период от долгого бума до долгого спада. М.: Изд. дом Высшей школы экономики; 2014. 552 с.
14. Щетинина Е.Д., Кучерявенко С. А. и др. 2016 Система факторов и причин возникновения турбулентности как меры хаотичности и неопределенности развития экономики. Вестник БГТУ. 2016;(7):203–209.

დასაქმება და უმუშევრობა საქართველოში

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია უმუშევრობისა და დასაქმების პრობლემები საქართველოში. სტატისტიკური მასალების საფუძველზე გაანალიზებულია ბოლო პერიოდში საქართველოში დასაქმებისა და უმუშევრობის არსებული მდგომარეობა. დასახულია დასაქმების გაზრდისა და უმუშევრობის აღმოფხვრის გზები

საკვანძო სიტყვები: დასაქმება, უმუშევრობა, სამუშაო ადგილი, სამუშაო ძალა

შესავალი

უმუშევრობა არის მოვლენა, რომლის დროსაც მოსახლეობის ცალკეული ნაწილი ვერ შოულობს სამუშაოს. უმუშევრობის გარკვეული დონის არსებობა გარდაუვალია რეალურ ეკონომიკაში. უმუშევრობის ნორმალურ ანუ ბუნებრივ დონეს განსაზღვრავს ოფიციალურად რეგისტრირებულ უმუშევართა ხვედრითი წონა შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში, მაგრამ ეს მაჩვენებელი არ გვაძლევს სრულ წარმოდგენას ამ სფეროში შექმნილ ვითარებაზე. არსებული მდგომარეობის სწორად შეფასებისათვის აუცილებელია ვიცოდეთ არა მხოლოდ უმუშევართა რაოდენობა, არამედ დასაქმებულთა რაოდენობა. რამდენადაც იზრდება უმუშევრობა, იმდენად მცირდება დასაქმებულთა რაოდენობა და რამდენადაც მცირდება უმუშევრობა, იმდენად იზრდება დასაქმებულთა რაოდენობა.

დასაქმებისა და უმუშევრობის პრობლემები, ეს გლობალური პრობლემაა, იგი მარტო საქართველოსთვის არ არის დამახასიათებელი. სხვადასხვა ქვეყანა ამ პრობლემას სხვადასხვანაირად სჭრის. მაგალითად ამერიკის შეერთებულ შტატებში შრომის სტატისტიკური ბიუროს (შსბ) მონაცემებით განისაზღვრება დასაქმებული, დაუსაქმებელი და უმუშევარი პირები. იმისთვის, რომ შსბ-ს აღრიცხვაზე მოხვდეს, ის უნდა ეკუთვნოდეს არაინსტიტუციონალურ მოსახლეობას. აქ იგულისხმებიან 16 წელს მიღწეული და უფროსი ასაკის პირები, რომლებიც მოცემულ მომენტში ციხეებსა და საავადმყოფოებში არ იმყოფებიან. არაინსტიტუციონალური მოსახლეობა იყოფა შემდეგ კატეგორიებად: დასაქმებული, უმუშევარი და არათვითმოქმედი მოსახლეობა. უმუშევართა და დასაქმებულთა დონის განსაზღვრისათვის შსბ ეყრდნობა, როგორც საკუთარ კვლევებს (ეს უკანასკნელი ტარდება ყოველთვიურად), ასევე აშშ-ს სენსუს ბიუროს მიერ ჩატარებულ ორ კვლევას. უმუშევრობის დონე განისაზღვრება საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციის მიერ დაწესებული სტნდარტების შესაბამისად. თუმცა, მიღებული მონაცემები ასევე გამოიყენება უმუშევრობის 5 სხვადასხვა დონის განსაზღვრისათვის, რომლებსაც მინიჭებული აქვთ შესაბამისი კოდები. კერძოდ კი:

1 – სამუშაო ძალის პროცენტი, რომელიც ვერ დასაქმდა 15 კვირის ან მეტი პერიოდის განმავლობაში;

2 – სამუშაო ძალის პროცენტი, რომელმაც კვლევის მომენტისთვის დაკარგა სამუშაო ან დაასრულა დროებითი სამუშაო;

3 – ოფიციალური უმუშევრობის დონე საერთაშორისო შრომის ორგანიზაციის განმარტებების შესაბამისად;

4 – სამუშაო ძალა, რომელსაც სურს მუშაობის დაწყება, მაგრამ შეწყვიტა ძიება, რადგან არსებული ეკონომიკური პირობებიდან გამომდინარე მიიჩნევს, რომ სამუშაო ადგილი არ არის ხელმისაწვდომი;

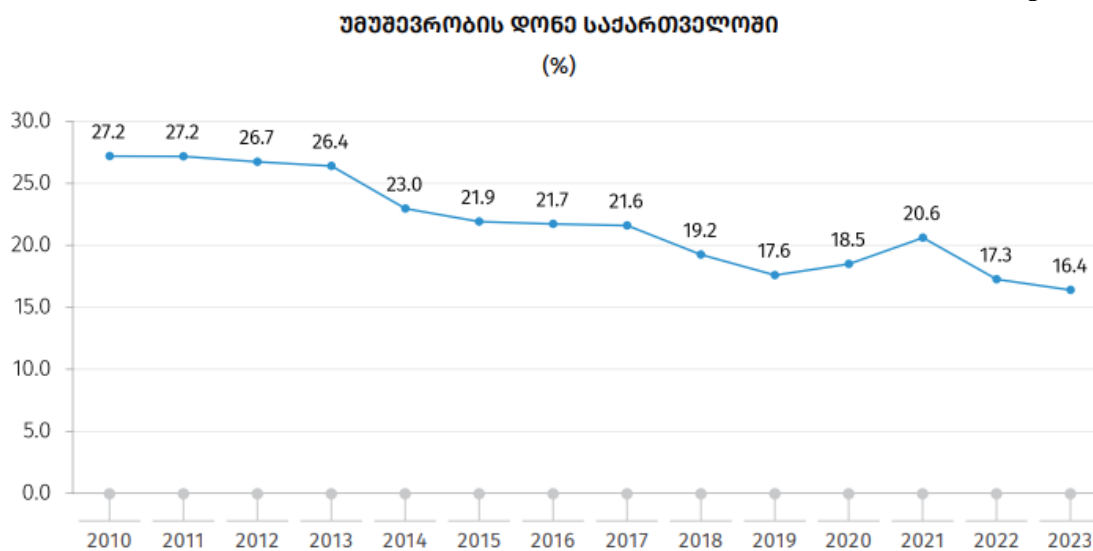
5 – ნახევარი განაკვეთით დასაქმებული პირები, რომლებსაც სურთ სრულ განაკვეთზე მუშაობა, მაგრამ არ შეუძლიათ გარკვეული ეკონომიკრი მიზეზების გამო.

შრომის სტატისტიკის მეცამეტე საერთაშორისო კონფერენციაზე, 1982 წლის ოქტომბერში მიღებულ იქნა რეზოლუცია, რომლის მიხედვითაც დადგინდა შესაბამისი შრომის ბაზრის კატეგორიების განსაზღვრის სტანდარტები. ამ სტანდარტების მიხედვით, შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია უმუშევრობას განმარტავს შემდეგნაირად: „უმუშევართა რაოდენობა აერთიანებს 15 და მეტი წლის პირებს, რომლებიც შესწავლის პერიოდისათვის არიან უმუშევრები – არ იღებენ ხელფასს ან/და არ არიან თვითდასაქმებულები.“

საქართველოში დასაქმებისა და უმუშევრობის ოფიციალური მონაცემები გამოიყურება შემდეგნაირად.

2023 წელს საქართველოში უმუშევრობის დონე 2022 წელთან შედარებით 0.9 პროცენტული პუნქტით შემცირდა და 16.4 პროცენტი შეადგინა. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია უმუშევრობის დონე 2010-2023 წლებში.

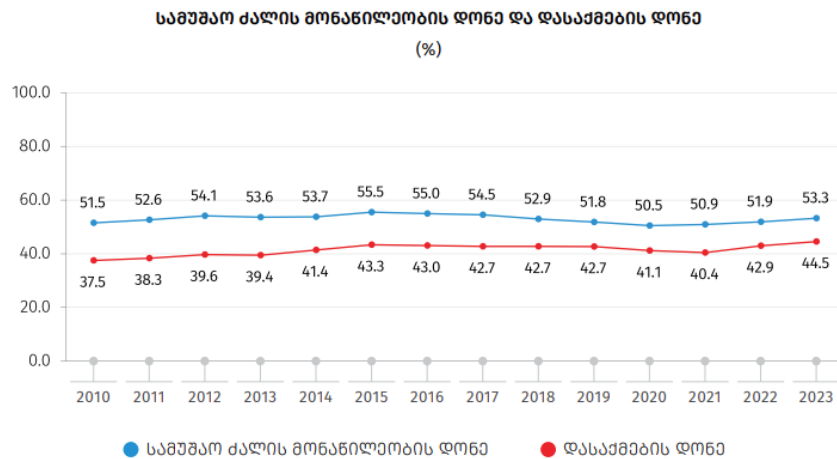
ცხრილი 1¹²

2023 წელს სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე (სამუშაო ძალის წილი 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში) წინა წელთან შედარებით 1.4 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 53.3 პროცენტით განისაზღვრა, ხოლო დასაქმების დონე 1.6 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა და 44.5 პროცენტი შეადგინა. სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე ქალაქის ტიპის დასახლებებში 1.1 პროცენტული პუნქტითაა გაზრდილი, ხოლო სოფლის ტიპის დასახლებებში - 1.6 პროცენტული პუნქტით. დასაქმების დონე გაზრდილია როგორც ქალაქის ტიპის, ისე სოფლის ტიპის დასახლებებში, შესაბამისად 1.3 და 1.9 პროცენტული პუნქტით და 45.4 პროცენტს და 43.4 პროცენტს შეადგენს. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე და დასაქმების დონე 2010-2023 წლებში.

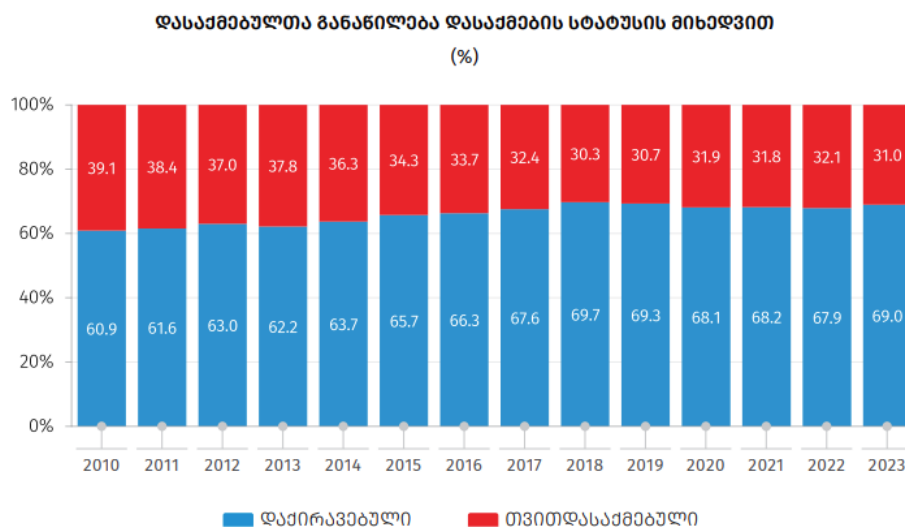
¹² ცხრილები შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

ცხრილი 2

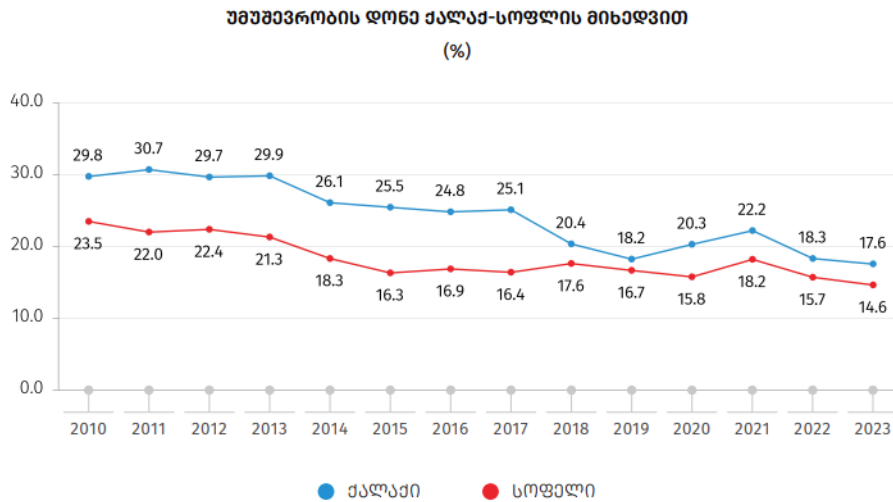

2023 წელს დაქირავებულთა წილი დასაქმებულთა საერთო რაოდენობის 69.0 პროცენტს შეადგენდა, რაც 1.1 პროცენტული პუნქტით მეტია წინა წელთან შედარებით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია დასაქმებულთა განაწილება დასაქმების სტატუსის მიხედვით 2010-2023 წლებში.

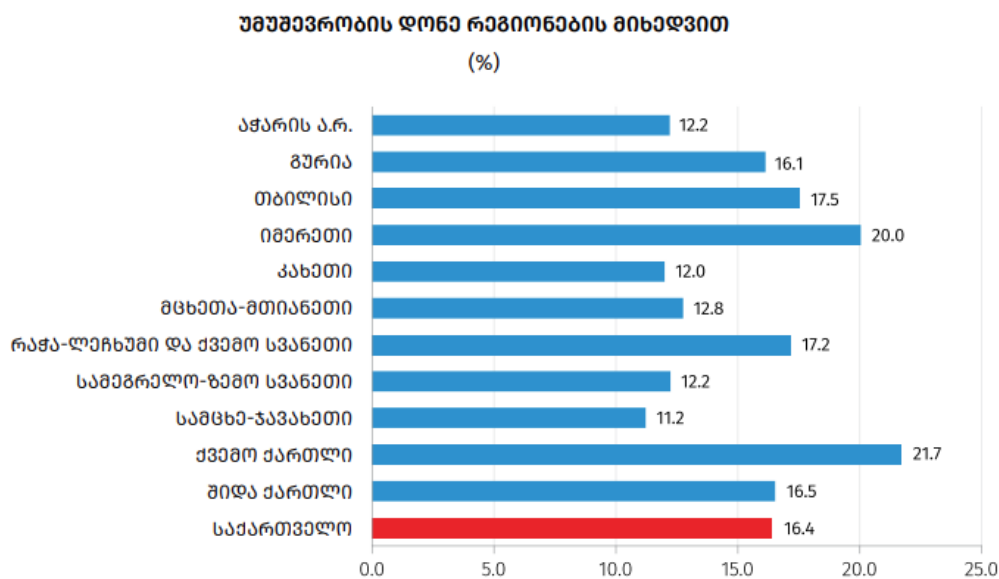
ცხრილი 3

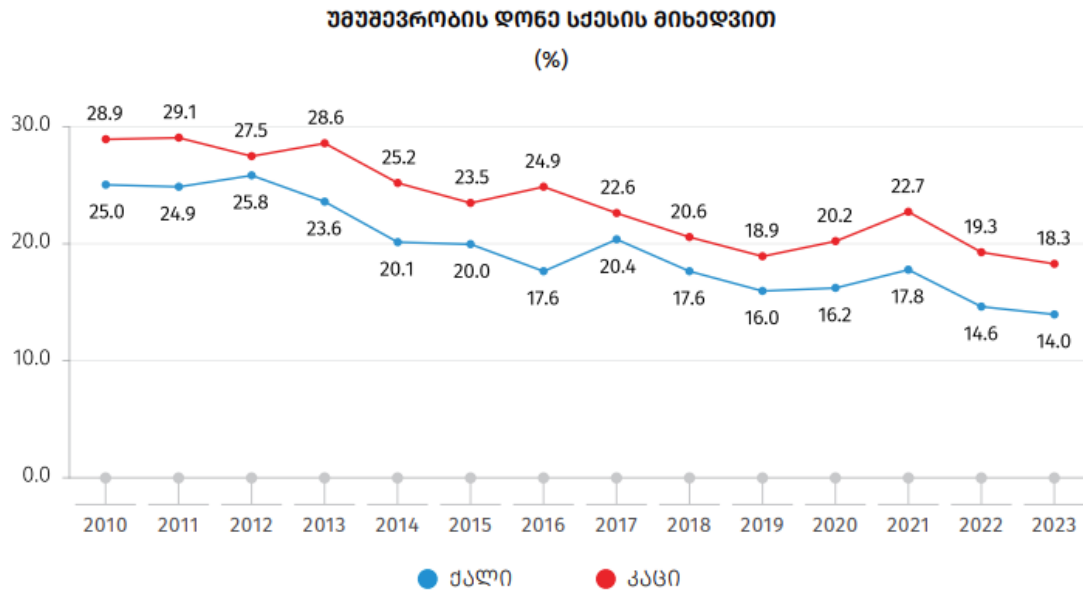
2023 წელს უმუშევრობის დონე ქალაქის ტიპის დასახლებებში წინა წელთან შედარებით შემცირებულია 0.8 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სოფლის ტიპის დასახლებებში - 1.1 პროცენტული პუნქტით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია უმუშევრობის დონე ქალაქ-სოფლის მიხედვით 2010-2023 წლებში.

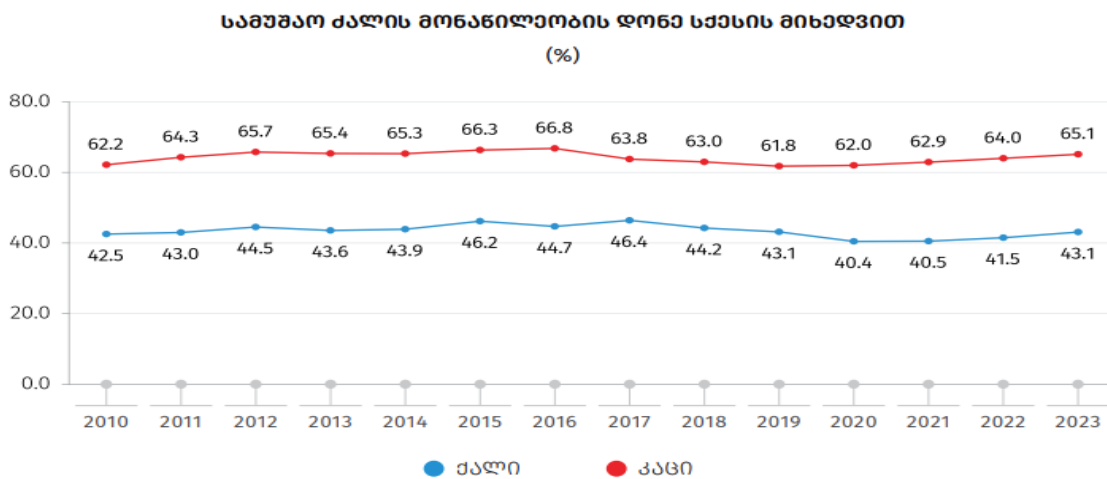
წინა წელთან შედარებით 2023 წელს უმუშევრობის დონე ყველაზე მეტად შემცირებულია რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთის, აჭარის და თბილისის რეგიონებში, შესაბამისად 7.7, 6.2 და 2.0 პროცენტული პუნქტით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია უმუშევრობის დონე 2023 წელს, რეგიონების მიხედვით.

უმუშევრობის დონე ტრადიციულად მაღალია კაცებში, ქალებთან შედარებით. 2023 წელს 2022 წელთან შედარებით, აღნიშნული მაჩვენებელი ქალებში შემცირებულია 0.7 პროცენტული პუნქტით, ხოლო კაცებში - 1.0 პროცენტული პუნქტით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია უმუშევრობის დონე სქესის მიხედვით 2010-2023 წლებში.

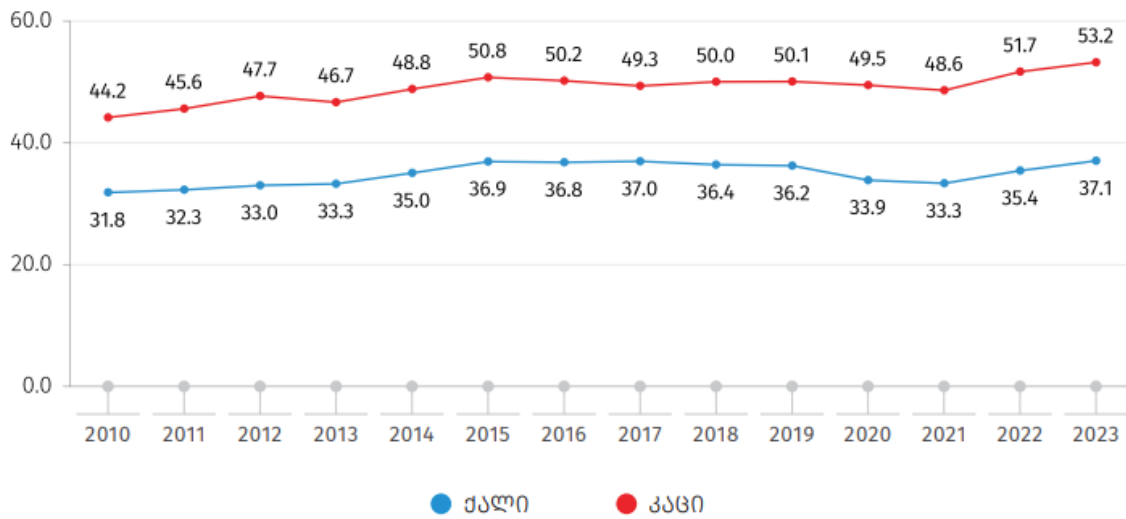
სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე ქალებთან შედარებით მაღალია კაცებში. 2023 წელს აღნიშნული მაჩვენებელი ქალებში 43.1 პროცენტს, ხოლო კაცებში 65.1 პროცენტს შეადგენდა. წინა წელთან შედარებით სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე ქალებში 1.6 პროცენტული პუნქტითაა გაზრდილი, ხოლო კაცებში - 1.1 პროცენტული პუნქტით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე სქესის მიხედვით 2010-2023 წლებში.

2023 წელს, წინა წელთან შედარებით, დასაქმების დონე გაზრდილია როგორც ქალებში, ასევე კაცებში 1.6 პროცენტული პუნქტით. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია დასაქმების დონე სქესის მიხედვით 2010- 2023 წლებში.

დასაქმების დონე სქესის მიხედვით

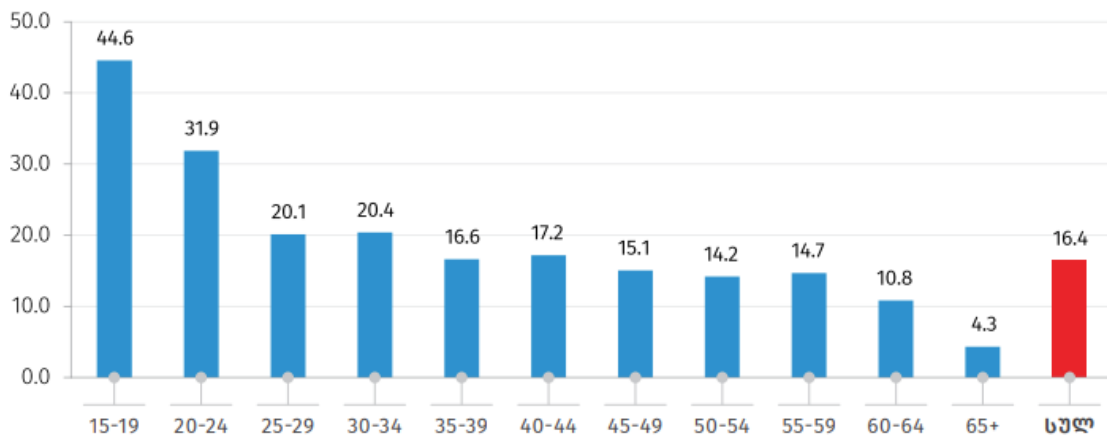
(%)

2023 წელს უმუშევრობის დონე ყველაზე მაღალია 15-19 წლის ასაკობრივ ჯგუფში (44.6 პროცენტი), ხოლო ყველაზე დაბალი ტრადიციულად 65+ ასაკობრივ ჯგუფშია (4.3 პროცენტი), რის უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს შესაბამის ასაკობრივ ჯგუფში აქტიურობის დაბალი მაჩვენებელი. ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაზე წარმოდგენილია უმუშევრობის დონე ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით 2023 წელს.

უმუშევრობის დონე ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

(%)

2024 წლის II კვარტალში წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით დაქირავებულთა რიცხოვნობა გაიზარდა 19.1 ათასი კაცით (2.1%) და 935.8 ათასს მიაღწია, ხოლო თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობა 41.3 ათასით გაიზარდა (10.1%) და 451.5 ათასი შეადგინა. ამავე პერიოდში უმუშევართა რაოდენობა შემცირდა 47.2 ათასით (17.7%) და 219.7 ათასი შეადგინა. 2024 წლის II კვარტალში სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე (სამუშაო ძალის წილი 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში) წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 1.3 პროცენტული

პუნქტით გაიზარდა და 54.5 პროცენტით განისაზღვრა, ხოლო დასაქმების დონე გაიზარდა 2.8 პროცენტული პუნქტით და 47.0 პროცენტი შეადგინა. სამუშაო ძალის მონაწილეობის დონე როგორც ქალაქის ისე სოფლის ტიპის დასახლებებში გაზრდილია 1.3 პროცენტული პუნქტით, ხოლო დასაქმების დონე ქალაქის ტიპის დასახლებებში გაზრდილია 3.0 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სოფლის ტიპის დასახლებებში - 2.5 პროცენტული პუნქტით და შესაბამისად 47.9 პროცენტს და 45.8 პროცენტს შეადგენს.

იმისათვის, რომ შემცირდეს უმუშევრობა და გაიზარდოს დასაქმებულთა რიცხვი, პირველ რიგში საჭიროა სწორი აღრიცხვიანობა რამდენია დასაქმებული და რამდენია უმუშევარი. შემდეგ უნდა მოხდეს განსაზღვრა რა კვალიფიკაციაზეა მოთხოვნები გაზრდილი და ამის მიხედვით მოხდეს უმუშევართა გადამზადება, რათა ისინი იქნან დასაქმებულები. ეს საკითხი უნდა მოგვარდეს განათლების სამინისტროსთან ერთად. კარგი იქნება თუ ჩვენთანაც, ისევე როგორც ცივილიზებულ ქვეყნებშია შეიქმება შრომის ბირჟა, სადაც მოხდება სამუშაოს მაძიებელთა სწორი აღრიცხვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
2. მარიამ გოგოძე - უმუშევრობა საქართველოში 2020წ <https://geoeconomics.ge/?p=12593>
3. გიორგი ბრეგვაძე - უმუშევრობა და დასაქმება საქართველოში (კონფრენციის მასალები 2020)
4. რ.აბესაძე, უმუშევრობა და მისი მიზეზები საქართველოში. ჟურნალი ეკონომისტი #5, 2009წ.

Giorgi Bregvadze

EMPLOYMENT AND UNEMPLOYMENT IN GEORGIA

Summary

The work discusses the problems of unemployment and employment in Georgia. The current state of employment and unemployment in Georgia has been analyzed on the basis of statistical materials. Ways to increase employment and eliminate unemployment are outlined

Madonna Gelashvili

GREEN ECONOMY AND POVERTY ALLEVIATION CHALLENGES

Annotation. The green economy is closely linked to the concept of sustainable development. Global challenges such as climate change and the current global economic crisis, revealed a new way of perceiving the need for economic development, which will be beneficial for everyone. According to this opinion sustainable development, or balanced progress in economic, social and environmental fields at the same time, - is becoming increasingly important. New opportunities for economic growth, which was created by these new environments, made the base of the green economy concept.

Green Economics is at the stage of active formation in the European states and against this background, on our opinion, consideration of these issues is much more essential in relation to changes of the level of poverty. Proceeding from this a target of the topic to be considered appears: Green Economics and a level of poverty of the population.

Generally, in attitudes of different international organizations, welfare is interpreted as providing of social, mental and material benefits to the population that is focal for preservation of one's life, and a phenomenon of poverty characterizes a kind of vital deficiency necessary for hu-

man beings. Proceeding from this, there is no doubt that indicators of poverty may be applied as one of the key indexes of the level of welfare which may be impacted by the Green Economics.

Key words: green economics, sustainable development, poverty, human resources (capital), green investments.

Introduction

The UN set up a key target of sustainable development for the year of 2030 that is elimination of poverty and hunger. However, under the data of the past 2022 the situation has not been changed. Approximately, 800 mln habitants (that may be calculated by a denominator for each 10th individual), live in desperate poverty. Unfortunately, in highly developed states, according to the annual data, million tons of food is dumped due to its spoiling (averagely, 95-100 kg of dumped food per capita) that damages the earth as well as its population.

In our article we would like to review a term of poverty and mechanisms of its determination, as well as determinations and indicators of the Green Economics. We will analyze the issues of formation of the Green Economics in the European states, will try to set up a list of the key indicators enabling us to analyze interrelation between the “Green Economics” and poverty.

In frames of the stated research a connection between categories of poverty and factors of green economics was discussed. Poverty is a universal problem disturbing many countries but, surely, in different forms. Measurement of the level of poverty is the issue which disquiets not only the governments but also international organization involved in researching of the stated issue, such as UN, World Bank, OECD. There are different research attitudes, methods and methodologies of measurement to determine a level of poverty. Besides, there are indicators defining poverty which consider not only a level of incomes, but other key demands as well.

Till now the term “Green Economics” has not obtained a globally recognized definition. Some organizations use the terms of “green development”, “sustainable development”. Despite of this the principles are similar and distinctive everywhere, - to provide and to reach sustainability in three fields: economic, social and environmental. Green Economics is created to eliminate (or to minimize) a harmful impact on the environment, and simultaneously to enhance sustainable economic development and to increase of a level of welfare of the society.

We have analyzed an existing opinion on a probable interconnection between the “green economics” and a level of property. For example, releasing of harmful substances in atmosphere and contaminating of air may create serious risks for health of the population, and increasing of “green” investments will rise labor productivity and create new working places. In the quantitative part we analyzed a model with fixed effects based on the existing data which reflects an interrelation between a risk of a level of poverty and a whole row of factors of “Green Economics”. The stated model shows that rising of the renewable energy and labor productivity decreases a risk of the level of poverty.

Green Economics and its measuring

We still have no a generally adopted definition of the term “Green Economics”. According to the attitude of the United Nations Environmental Program or UNEP (United Nations Environmental Protection – UNEP), increasing of the rate of incomes and employment in terms of Green Economics is secured by the state and private investments which are targeted at decreasing of emissions of carbon and other hazardous substances and pollution of environment, rising of energy efficiency and efficacy of the fields reserving resources (UNEP, 2011).

The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) applies a quite different term – “green” rise, which stimulates the economic growth and development. Natural resources are applied by implementing of new technologies and thus it is possible to decrease or to eliminate a negative impact on the environment. If not, we will not be able to prevent abrupt decreasing of water resources as well as deficiency of other resources that, finally, will be resulted in contamination of air and climate changes. All this will cause abrupt decreasing of economic growth (OECD, 2011).

Official documents of many states determining the green economics are accented on development of social and economic fields of life:

- For developed states - on competition and preservation of working places;
- For developing states – sustainable development and fighting with poverty;
- For BRICS states – efficient use of resources. (Yakovlev I.A and others, 2017).

Accordingly, Green Economics is a model of economic development which is based on sustainability of economics – sustainable development of economics.

As for the concept of sustainable development, it consists of three considerations: economic, social and environmental. This term entered in use in 1987 and in the year of 1992, in frames of the Rio De-Janeiro Conference the stated term obtained the following definition: sustainable development is a kind of development which must provide satisfaction of demands of the present and future generations of human beings. On top of all, it was noted that all people are liable to live in a kind of environment which is comfortable for their health and welfare. From the viewpoint of sustainable development, a government's role was separated clearly, mainly that it is obliged to preserve and to apply the environment and natural resources for interests of present and future generations. There is also another interpretation of sustainable development. For instance, "sustainable development of society considers a kind of development against the background of which a scientifically grounded threshold of quantity of population may be determined; based on such threshold all focal conditions will be created for satisfaction of vital capacity and spiritual demands of human beings in the manner enabling to preserve conditions of natural regeneration of living environment". Proceeding from both above-mentioned definitions we can conclude that sustainable development should be based on the principles of management (regulation) of intercorrelation between nature and society. It is a very complicated process combining an objective assessment of a level of mutual dependency and mutual conditionality of science (per se and not only of one field), economics (which serves to specific aims all over the world, for instance, in developing states it is overcoming of poverty) and nature (different countries are characterized with different resources, potential and significant restrictions, for example air, water, soil, minerals and others). All this, first of all, needs a correct determination of the strategy of social-economic development of the state. We mean not only drafting and implementing of its own strategy only based on views of separate states, but an action agreed with different states against of background of following of necessary parameters. For instance, scientists expressed a consideration that the countries of the world should reach an agreement on similar protection of following terms; quantity of consuming resources (according to kinds), a volume of manufacturing of products, normative values of environment pollution, quantity of population.

According to the Declaration adopted at the Rio Conference, all states and all nations collaborate with each other to resolve a key task of elimination of poverty, that is a focal term for sustainable development with a purpose of decreasing of difference between levels of life and more efficient satisfying of demands of the majority of global population. Reaching of a such high-minded aim requires general efforts. In addition to the above-mentioned, it logically poses an issue that for reaching of sustainable development and high degree of life of the whole humanity the states are obliged to limit and to liquidate unviable models of production and consumption and to stimulate a relevant demographic politics. Sustainable development considers settlement of economic, social, technological, demographic, and spiritual problems. From this point of view, social-economic system has a particular significance. It should be able to adapt with a constantly variable environment and thus to satisfy demands of people in the manner enabling to regenerate the resources necessary for future generations. Such systems should be based on contemporary principles of management (forecasting, planning, targeted programs and others) and not on the elemental market mechanisms. Spontaneous actions of the market mechanisms formed in the post-social space and inefficient regulation of economic processes had speeded up systematic crisis of economics and this caused deepening of ecological processes. A unique situation had been created: on the one hand, expanding economic crisis which resulted in abrupt falling of the level of life and, on the second hand, a necessity of transferring on the principles of sustainable development, which requires activation of the

government's role to enable it to fulfill a function of guarantying of environmental and ecological security and that it is the most essential for humanity taking care over it must be its key task.

Thus, sustainable development means:

- ✓ Enhancing of care to be taken over a human being;
- ✓ Collaboration of all states and all nations to resolve a focal task of elimination of poverty;
- ✓ More efficient satisfying of demands of the global population and decreasing of inequality according to the level of life;
- ✓ Discussion of the economic development in frames of civil, modern and post-modern development in terms of growing globalization. (Gelashvili M., 2021).

Proceeding from this, actually, the issues of economic growth and its measurement appear in a new manner. Particularly, it is necessary to recognize priorities of economic development in relation to economic growth that, in its turn, is followed by a necessity of resolving of the issues of their measurement and assessment. Measurement expresses a quantitative assessment, and measuring of economic growth expresses quantitative, volumetric and natural characteristic features of the goods and services manufactured in scopes of a definite state that is registered in the economic literature. As for assessment, on top of quantitative measurement it expresses specific features of economic growth, a qualitative side. Thus, measurement and assessment firstly require differentiating of economic growth, a quality of economic growth and economic development from each other; secondly, determination of general principles, criteria, system of indicators of assessment of the economic growth (Gelashvili M, 2022).

The Nobel Prizewinner Stiglitz and other scientists consider that recently the GDP does not reflect thoroughly a level of welfare of citizens as it is impossible to determine a quality of resources and in fact illusive economic growth has a place as it is reached on account of losing natural resources (Stiglitz J.E et al, 2010).

Currently developing of new indicators of development of Green Economics is at its active stage. For instance, in place of a traditional GDP, the "green" GDP is proposed which considers ecological results of economic growth or the environmental index (EPI) which provides information on the state of sustainable development all over the world, based on the data of management of resources and state of the environment. Another one indicator – index of green economics (GGEI) demonstrates the way of reaching of success by definite countries in the long-termed period of development. Based on this index there are four groups of indicators:

1. Leadership and Climate Changes.
2. Efficiency of separate sectors of economics.
3. Investment in "green" technologies".
4. State of environment and natural capital.

As a result of analyzing of different methods of measurement of green economics it is vivid that they are similar and are based on three key groups of indicators: economic, ecological and social. These methodologies and indexes provide an opportunity to measure the green economics that, in its turn, enables us to use a wide spectrum of data.

A report of the International Labor Organization on global trends of employment of the year of 2020 described an actuality of problems of equal availability of jobs and deserving salary and that a global problem, - pandemics of COVID-19 had abruptly worsened a state of vulnerable groups of population. Besides, the pandemics hindered economic growth and due to lack of new places of work economic and social problems had appeared in many countries.

Against this background, one of the ways of overcoming non-employment may be considered "Green Economics". Green Economics exactly provides rise in quantity of working places, and climate negative changes increase a necessity of social care.

According to IRENA forecast, a sector of renewable energy is able to increase a number of working places in the field of power engineering up to 100 million that is a surplus of 40 million places in comparison with the current period. This may become additional instrument in fighting against poverty and low incomes of population.

“Green economics”, being the most unique model of overcoming poverty and its prospects of development, on this stage, are oriented on two key directions, mainly: 1. Assimilation of new energy and 2. Utilization of residues.

Assimilation of new energy is an essential part of energetics in which an exemplary model of development is represented by Jerusalem with its green buildings and infrastructure. Its largest part is generated from solar energy that is a huge relief for population from the viewpoint of spending of financial flows.

An exemplary model of utilization of residues is represented by Switzerland which imports residues in its own country for the purpose of their processing and receiving of new benefit.

New field of power engineering as well as utilization of residues have a positive impact on environment, human beings and principles of “our mutual future life”¹. Besides, “Green Economics” is able to have an impact on the level of poverty by increasing of labor productivity. According to the report issued by the World Bank, overcoming of poverty will become possible as a result of sustainable growth of productivity, and “sustainability” will be provided by implementation of new technologies and making investments into the capital.

Porter expressed an idea that green investment is able to increase competitiveness of a firm (Porter M., 1991). Simultaneously, profit will be increased due to expanded productivity, the company’s image will be improved and expenditures will be minimized. The Companies using “green” technologies will be able to decrease material expenditures by way of re-cycling of resources. On top of all, this will give an opportunity to the business to increase its reputation in the context of spreading of sustainable technologies (Barros M.V and others, 2021).

Apart from that we should take into consideration social expenses spent by the society which are conditioned by existence of a model of “brown” economics and which is expressed in problems with health. Millions of people all over the world live with different diseases which are caused by environment pollution and which may increase mortality or additional expenses on health care, including budget expenses, as well as restrictions on definite kind of works which lead us to decreasing of incomes.

A category of poverty and methods of its measuring

The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) defines the term “poverty” as “incapability to have or implement a choice or opportunity by a human being”, deficiency of inclusivity that is expressed in scarcity of receiving food and clothes, education and health care for one’s family. Threshold of the poverty is determined according to absolute demands and comparative social standards of an individual.

According to the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), there exists a clearly determined level of life (level of poverty) when a person might not consider himself as poor. A problem of poverty always was and will be a difficultly decisive task. It is noteworthy that in all epochs poverty was characterized by specific forms and manifestations which had been conditioned by history and tradition of a definite state. It is very difficult to find a universal method of settlement of this problem which may be applied on a global basis. A key role of resolving of this problem should be focused on overcoming of poverty defined by programs of related states, however they need international efforts supporting activities to be conducted on a national level as majority of states have deeply diversified attitudes in connection with determination of indicators of poverty. The Organization of the Economic Cooperation and Development Organization (OECD) proposed distinguished indicators to compare levels of poverty in different states.

A Doctor of Historical Sciences Gordon considers that a category of poor people is assigned to the layer of the population with the income not exceeding a definite minimal value; as a result of this their consumption is lower than definite minimal standards (Gordon L.A., 1994). This standard may be grouped into one unit of consumers goods and their cost is calculated in the form of absolute indicators.

Different cost criteria of measuring of poverty are developed for international assessment and comparison:

a) **Minimum standard of living:** it is an indicator which had been the first method applied in separate states to describe conditions of life and later to determine a level of poverty by international organizations (such as World Bank, UNDP and others).

b) **A concept of key demands:** These demands include two elements: minimal demands of one's family and general communal (utility) service. This concept is a broadened version of the concept of minimal standard of living.

c) **Relative deprivation** (incapability to satisfy desires and needs of other people): definite standards of the poverty level have been developed which may be applied to identify a poor person. This may be expressed in availability of social benefits applied by majority of the population against the background of restriction of separate citizens.

d) **Wealth:** By means of accumulated wealth the population is able to overcome economic depression and crisis in a lighter manner. Using this indicator, the category of poor people excludes the category of people whose income from official labor sources of income is low due to using capital and informal incomes.

e) **Deficiency of time:** is characteristic for a kind of person who has a work and income enough for satisfaction of his demands, but only as a result of high involvement into the working process. All this abruptly limits his free time, - social life and opportunities to rest.

As it is difficult to measure a poverty level, special indexes are applied to compare poverty according to different criteria.

The European statistic agencies apply a multivariate rate of a risk of social exclusion and poverty (AROPE) to measure a multivariate poverty level. It takes into consideration poverty index according to incomes, different kinds of deprivation and does not participate in the market. The stated index reflects not only a problem of low incomes but much deeper problems resulted by social exclusion against the background of low incomes. Thus, poverty may be determined not only by low incomes of the population, but by other material or social pressure.

Assessment of poverty is a rather complicated task. From the very beginning it should be noted that it includes many conditionalities and is a result of large-scaled consensus.

Modelling of the attitudes of the Green Economics and Poverty Level

Governments of many states pursue active policy to provide green development and explain it by the fact that all this results in increasing of production expenditures, additional loading of the budget and rising of prices on resources. Thus, it is very essential to determine the extent of reasonability of additional expenses while pursuing of this policy and the extent of rising of efficiency of economics due such policy, particularly decreasing of the poverty level.

In 2010 the European Commission adopted a new development strategy for all EU states – “Europe 2020” which has guaranteed sustainable development of the EU states by the year of 2020. A main target of this strategy includes decreasing of the level of non-employment and accordingly of the poverty level which was conditioned by decreasing of CO2 emissions, increasing of a share of renewable electricity and accordingly energy efficiency.

All the above-mentioned enabled the EU states to set up interrelation and interconnection between factors of the green economics and poverty level. In the process of researching of this issue the most important was to determine the extent of capability of the green development to impact on decreasing of the poverty level of a definite state. For this purpose, a correlative-regressive model was developed and it had to reveal a relation between the poverty level and factors of the green economics.

Conclusion

Accordingly, under the existing model, one of the indicators of the green economics – a share of electricity received from renewable sources - is the most efficient factor in relation to the poverty risk. This relation may be explained by cheap electricity received from the renewable sources and step-by-step transferring of economics on this kind of consumption of electricity in European states that abruptly decreases a cost of electricity, particularly decreases expenses of the whole population.

On top of all, feedback between the risk of poverty level and labor productivity is observed. Enhancing of the labor productivity decreases a poverty level as the volume of production increased in the same period enables us to rise a salary rate, causing rising of incomes. An impact of the green economics is essential in the stated process as it has a positive influence on enhancing of productivity development. For instance, by implementation of the “green technologies” one decreases application of resources and increases their efficient application. Besides an opportunity for sustainable development of economics appears due to the efficient using of factors of production, decreasing of contamination of the environment. (Rutsky V.N., Osipenko M.V, 2020).

There is a direct relation between the level of the poverty risk and social expenditures spent by the government. In terms of increasing of the state assistance, it makes an effort to allocate this amount on more shares of the population to provide a maximal support of the whole population. All this increases a number of the people which may be added to the category of poor people by the criteria. It is noteworthy, that while rendering of the social assistance different mechanisms and policies may be applied to avoid a risk of rising of the level of poverty.

The stated model demonstrated that the activities of social support in elimination of risks of the level of poverty have not much effect of impact. Thus, it is reasonable to use mechanisms of target assistance of the population, including in kind. These activities should be conducted in complex, according to target, vulnerable groups of population. All this, for instance, are measures on service electricity on issuance of compensation and others.

Proceeding from targets of the sustainable development by the year of 2030 the EU schedules to decrease a number of poor people by 50%. In contemporary conditions rising of gas tariffs cause increased household fees, as a result of which a new type of poverty – energy poverty appeared; it is characterized by the fact that definite segments of the population are not able to pay a fee for expensive electricity supply. The expensive electricity also decreases competitiveness of producers. Generation of electricity from renewable sources significantly supports settlement of these problems as it becomes possible to resolve this both problem – overcoming of energy poverty and rising of business competitiveness – simultaneously.

Continuous review of these issues is reasonable on the example of developing states where issues of formation of the green economics is comparatively more complicated and it is preferable to investigate the situation more deeply, to research risks of the level of poverty in relation to the “green” challenges, to review factors of the “green economics” and to identify relation with risks of poverty.

We can conclude that the “Green Economics” may have an impact on poverty and to make a contribution in settlement of this problem, for instance by way of creating of new working places in the field of alternative energetics or implementing of new technologies, that, in its turn, provides rising of productivity and salary. In our opinion, new “green” technologies” and, generally development of the sector of “green economics” may cause decreasing of poverty by increasing of a number of working places, staff training, rising of salaries and decreasing of anthropogenic impact on health of the population. Simultaneously, it is reasonable to deepen researching of factors having influence on development of green economics in economic, ecological and social fields and to analyze methodologies and attitudes of different international organizations.

References

1. გელაშვილი მ., „მწვანე“ ეკონომიკა -მიზნები და უპირატესობები.“ ჟურნალი: „კანონმდებლობა და ბიზნესი“, #2, თბილისი 2022.
2. გელაშვილი მ., „მწვანე“ განვითარება მდგრადი განვითარების კონტექსტში“. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი VII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“. თბილისი 2022.

3. Barros M.V., Salvador R., do Prado G. F. et al. (2021). Circular economy as a driver to sustainable businesses. *Cleaner Environmental System*, vol. 2, art. 100006. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.cesys.2020.100006>.
4. Gelashvili M., “State Regulation of Investment Activities in Georgia.” *Nova Science Publishers. Georgian International Journal of Science and Technology*. ISSN: 1939-5825 <https://www.novapublishers.com/catalog/index.php?cPath=125>; USA 2013; v. 5-9.
5. Gelashvili M., „Human resources and its Development Tendencies in Georgia“. „*Ekonomisti*“ #1, 2018; p.55.
6. Gelashvili M., D. Burlachenko, „The strategy of growth of green economy in Georgia“. *World Economy and International Economic relations International Scientific; Collection; Volume 4, CUL – 2021*. p.11.
7. Gordon L.A. (1994). Four Types of Poverty in Modern Russia. *Sotsiologicheskii journal — Sociological Journal*. no. 4, pp. 18–35 (In Russ.).
8. Rutskiy V.N., Osipenko M.V. (2020). Green Economy as a Labor Productivity Factor in the Manufacturing Industry of European Union Countries. *Finansoviy Zhurnal — Financial Journal*, vol. 12, no. 4, pp. 69–84
9. Towards Green Growth. A Summary for Policy Makers. Porfiriev B.N. (2012). *Green Economy: Realities, Prospects and Limits of Growth. Ekonomika. Nalogi. Pravo — Economics. Taxes. Law*, no. 5, pp. 34–42 (In Russ.).
10. Porter M. (1991). America’s Green Strategy. *Scientific American*, vol. 264, no. 4, p. 168.
11. Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.-P. (2010). *Mis-measuring Our Lives. Why GDP Doesn’t Add Up: The report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. New-York: The New Press. 212 p.
12. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გარემოს პროგრამა. განვითარებული ქვეყნების მაგალითები(2010). http://www.unep.org/pdf/GreenEconomy_SuccessStories.pdf
13. მწვანე ეკონომიკის ინსტიტუტი. ოფიციალური ვებ-გვერდი: <http://greeneconomics.org.uk>
14. საერთაშორისო ჟურნალი მწვანე ეკონომიკის შესახებ. <http://www.inderscience.com/ijge>. მწვანე ეკონომისტი. ოფიციალური ვებ-გვერდი: <http://www.greeneconomist.org/>
15. OECD (2011). *Towards Green Growth. A Summary for Policy Makers*.
16. UNEP (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*

მაია გოგობია

დერივატივები ფინანსური ბაზრის სტრუქტურაში

ანოტაცია. მსოფლიოში მუდმივად იქმნება ახალ-ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები, რომლის მახასიათებლები ეკონომიკური ურთიერთობებითაა მოთხოვნილი. მათ შორისაა ვადიან ბაზარზე მიმოქცევადი ინსტრუმენტებიც, რაც ფინანსური ბაზრის განუყოფელი ნაწილია. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია თანამედროვე ეტაპზე ფასიანი ქაღალდების ინსტიტუტის განხილვა. განსაკუთრებული ინტერესის სფეროა წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების (ოფციონები, ფიუჩერები, სვოპები) გამოშვებისა და მიმოქცევის პროცესი, რომლის როლი მდგომარეობს გაურკვევლობის შემცირებაში მომავალ ფასებთან მიმართებით. მათი მეშვეობით ხდება ბიზნესსაქმიანობასთან დაკავშირებული რისკის დაზღვევა. ის ხელმისაწვდომია საცალო ინვესტორებისათვის და ხშირად სპეკულაციის საგანსაც წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური ბაზარი, ფასიანი ქაღალდები, ოფციონები, ფიუჩერსები, სვოპები.

შესავალი

თანამედროვე ფინანსური ბაზრები რთულ, მრავალშრიან სისტემას წარმოადგენს. ფასიანი ქაღალდების ბაზარი მისი განუყოფელი ნაწილია და სხვა სეგმენტებთან ერთად ეკონომიკისთვის სასიცოცხლო ფუნქციებს ასრულებს. ამასთან, ბოლო ათწლეულების მანძილზე, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის როლი განუხრელად იზრდება. ბაზრის ზოგიერთი ნიშან-თვისება საფუძველს გვამლევს ვივარაუდოთ, რომ ფასიანი ქაღალდების ბაზარი ქვეყნების ეკონომიკას საშუალებას აძლევს, მიაღწიოს უკეთეს შედეგებს ინვესტიციათა ხელშეწყობისა და ზრდის თვალსაზრისით, ვიდრე - საბანკო სისტემები.

სხვადასხვა ქვეყანა სულ უფრო მეტ ყურადღებას უთმობს ფასიანი ქაღალდებისა და დერივატივების ბაზრის განვითარებას. ამასთან დაკავშირებით, ზოგიერთ ქვეყანაში დინამიკურად ვითარდება ბაზრის ცენტრალური ინსტიტუტი - ბირჟა. კერძო ინვესტორები მზარდ ინტერესს იჩენენ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ინსტრუმენტებისადმი, რასაც განაპირობებს მაკროეკონომიკური ფაქტორები, მათ შორის, ზომიერი ინფლაცია და დაბალი საპროცენტო განაკვეთები.

არსებობს ფასიანი ქაღალდის განმარტების მიდგომა, დაფუძნებული მიმოქცევისთვის დაშვებული ფასიანი ქაღალდების სიის აგებაზე. სწორედ ასეთი განსაზღვრებაა მოცემული 1933 წლის ამერიკულ კანონში „ფასიანი ქაღალდების შესახებ“ (Securities Act of 1933): თუ კონტექსტიდან სხვა რამ არ გამომდინარეობს, ტერმინი „ფასიანი ქაღალდი“ („security“) ვრცელდება ვალის ნებისმიერ გაფორმებაზე, აქციაზე, სახაზინო აქციაზე, ობლიგაციაზე (უზრუნველყოფილსა და არაუზრუნველყოფილზე), ინტერესის ან მონაწილეობის სერტიფიკატზე ნებისმიერ მომგებიან - წილობრივ შეთანხმებაში, სერტიფიკატზე უზრუნველყოფის ტრასტში გადაცემისა, ხელმოწერის სერტიფიკატზე, მიმოქცევად პაიზე, საინვესტიციო კონტრაქტზე, ხმის მინდობილობით გადაცემის სერტიფიკატზე, ფასიანი ქაღალდის დეპოზიტის სერტიფიკატზე, მინიმალურ განუყოფელ მონაწილეობის წილზე ნავთობსა და გაზზე მოგებაში, მინერალებზე სხვა უფლებებზე, ოფციონზე, ვარანტზე სადეპოზიტო სერტიფიკატზე, პრინციპში ნებისმიერ ინტერესსა და მონაწილეობის წილზე, ნებისმიერ გარიგებაზე წინასწარი პრემიით, ნებისმიერ ფინანსურ ინსტრუმენტზე, ტრადიციულად ცნობილზე, როგორც „security“, აგრეთვე ჩეკზე, ნებისმიერი ზემოთ ჩამოთვლილის ხელმოწერასა და ყიდვაზე უფლებების გარანტიაზე.

წარმოდგენილი ჩამონათვალი არ არის დახურული და შესაძლებელს ხდის შემუშავდეს ახალი ინსტრუმენტები, რომელთა მახასიათებლები ეკონომიკური ურთიერთობებითაა მოთხოვნადი.

ფასიანი ქაღალდების ინსტიტუტი თანამედროვე ეტაპზე

ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი შესამჩნევი მიღწევაა ფინანსურ ბაზარზე წონასწორობის მოდელების განვითარება. აქ, უპირველეს ყოვლისა, იგულისხმება ისეთი ფინანსური ინსტრუმენტების ბაზარი, როგორცაა: აქციები, ობლიგაციები, ოფციონები და სადაზღვევო კონტრაქტები. ამასთან, თეორიის ამ მიმართულებით

განვითარების სტიმული და ქვაკუთხედი გახდა გაურკვევლობის ანალიზის ჩამოყალიბებული მეთოდები.

აქტიური კვლევების შედეგად, რაც ამ სფეროში გაიშალა, ისევე, როგორც - სინერგიული ეფექტებისა, აღმოცენდა თეორიული ანალიზის სფერო, რომელსაც მიღებულია ფინანსური ეკონომიკა (Financial economics) ვუწოდოთ. ამ თეორიული „ქვესისტემის“ შიგნით ცენტრალურ ადგილს იკავებს ფინანსური ბაზრის სხვადასხვა მოდელი.

მსოფლიოში ეკონომიკური ზრდის საშუალოწლიური ტემპების დაჩქარებას, სამრეწველო რევოლუციასთან ერთად, სათავე დაუდო ფინანსურმა რევოლუციამ.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც ეს ტერმინი გამოიყენა, იყო ჯ. ჰიქსი (*Hicks J., 1969*). ეკონომიკური თეორიის თანახმად, აქციები და მეწარმეობის კორპორაციული ფორმა საწარმოებს შესაძლებლობას აძლევს, მიაღწიონ ოპტიმალურ სიდიდეს, ეკონომიკა კი გაცილებით უფრო სწრაფი ტემპით იზრდება, ვიდრე ეს აქციების გამოჩენამდე იყო (*Levine R., 1997: 668-726*).

დღეისათვის საქართველოსა და სხვა ქვეყნებში აქციების გამოშვება და მიმოქცევა მხოლოდ არადოკუმენტური ფორმით ხდება. აქციონერთა უფლებების დაფიქსირება კომპანიის აქციების გარკვეულ რაოდენობაზე ხორციელდება შესაბამისი ჩანაწერით აქციონერთა რეესტრში და რადგან მეორადი ბაზრის ლიკვიდურობის მოთხოვნა წინააღმდეგობაშია მესაკუთრის ცვლილების პროცედურასთან რეესტრში, აღმოცენდა ფასიანი ქაღალდების ნომინალური მფლობელის სახელზე რეგისტრაციის პრაქტიკა, რომლის როლშიც შეიძლება გამოვიდეს დეპოზიტარი და ფინანსური შუამავალი, რომელსაც აქვს საბროკერო საქმიანობის განხორციელების ლიცენზია.

ასეთ პირობებში ფასიანი ქაღალდის მფლობელი დგინდება არა ფასიანი ქაღალდების მფლობელთა რეესტრში არსებული ჩანაწერის საფუძველზე, არამედ, ჩანაწერის მიხედვით დეპო ანგარიშზე დეპოზიტარში. ნებისმიერ შემთხვევაში, აქციებით გარიგებები (ყიდვა, გაყიდვა, დაგირავება და სხვ.), აისახება რეგისტრებში ცვლილებებით, რომლის წარმოების პასუხისმგებლობას ატარებს რეგისტრატორი ან/და ცვლილებებით დეპო ანგარიშებზე, რასაც აწარმოებს დეპოზიტარი.

ფასიანი ქაღალდის ინსტიტუტის თანამედროვე განვითარების ძირითადი ტენდენციებიდან ერთ-ერთია აქტივების სექიურიტიზაცია, რაც უზრუნველყოფს ინდივიდუალური (საბაზრო პარამეტრებით არასტანდარტული) კონტრაქტების შეცვლას სტანდარტულით (ერთიანი ნომინალი, შემოსავლიანობის ნორმა). სექიურიტიზაცია ქმნის ორიგინალურ და ეფექტიან ხერხს აქტივების განსხვავებული კლასების რეფინანსირებისათვის. სექიურიტიზაციით ხდება ქონებრივი უფლებების ახლებურად „შეფუთვა“, კრედიტორის უფლებები ფულადი ვალდებულებების შესრულების მიღებაზე გარდაიქმნება აქტივებით უზრუნველყოფილ ფასიან ქაღალდად, რომლის საფუძველია ფინანსური კონტრაქტები, საიდანაც შესაბამისი ფულადი ვალდებულებები გამომდინარეობს. სექიურიტიზაციის შედეგად ფორმირდება ახალი აქტივები - ბაზარზე თავისუფლად მიმოქცევადი ფასიანი ქაღალდები.

კიდევ ერთი ტენდენციაა - ფინანსური ინსტრუმენტების დემატერიალიზაცია. აღნიშნული გულისხმობს იმ უფლებების დადასტურების მეთოდის ცვლილებას, რასაც ანიჭებს ფინანსური ინსტრუმენტები, გამოშვებული დოკუმენტური ფორმით - ამ უფლებების დადასტურებით ელექტრონული ჩანაწერებით ცენტრალური დეპოზიტარის და/ან რეგისტრატორის სისტემაში.

წარმოებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებს (დერივატივებს) განსაკუთრებული როლი აქვს ეკონომიკაში. მისი მეშვეობით ხდება გაურკვეველობის აღმოფხვრა და ფასების სისტემის აგება იმ საქონელზე ფასების ხარჯზე, რისი წარმოებაც ჯერ არ მომხდარა. დერივატივების გამოყენება განპირობებულია რისკების ჰეჯირების მოთხოვნილებით, თუმცა მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი სპეკულაციურ გარიგებებს უკავშირდება.

ჰეჯირებას ჩვეულებრივ უკავშირებენ აქტივის (ან აქტივების პორტფელის) შეძენას იმისათვის, რათა დავაზღვიოთ ქონებრივი მდგომარეობის არამდგრადობა, გამოწვეული სხვა ფაქტორებით. მაჰეჯირებული პორტფელი - ეს არის ნებისმიერი აქტივი (ან აქტივების ნაკრები), შეძენილი ერთი ან რამდენიმე აგენტის მიერ ჰეჯირების მიზნით. ხორბლით მოვაჭრე შეიძლება დაეზღვიოს დანაკარგებისაგან ხორბლის საკუთარი მარაგის მიხედვით, ყიდოს რა ფიუჩერსებს ხორბალზე; იყიდა რა ოქრო, ახლოაღმოსავლელი ბიზნესმენი იმედოვნებს რისკების ჰეჯირებას, დაკავშირებულს პოლიტიკურ რყევებთან (და მათთან დაკავშირებულ დანაკარგებთან); საპენსიო ფონდი შეიძლება დაეზღვიოს კაპიტალური დანაკარგებისაგან აქციების საკუთარი პორტფელიდან, ყიდულობს რა გაყიდვის (ფუთ) ოფციონს საფონდო ინდექსზე.

წარმოებული ინსტრუმენტების როლი ფინანსურ ეკონომიკაში

დერივატივები რთული და წინააღმდეგობრივი ინსტრუმენტია. მისი გამოყენებით საგრძნობლად უმჯობესდება ინვესტირების მახასიათებელი პარამეტრები, გადახდისუნარიანობა, ლიკვიდურობა, დერივატივები ასევე განიხილება მოკლე პერიოდში მაღალი მოგებისა და ფინანსური რისკების შემცირების ქმედით ინსტრუმენტად. თუმცა, პრაქტიკამ დერივატივების გამოყენების საწინააღმდეგო სურათი აჩვენა (*მექვაბიშვილი ე, 2018*).

საქართველოს კანონით - „ფინანსური გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ“ (20.12.2019წ.), დერივატივი არის კვალიფიციური ფინანსური ხელშეკრულება, რომლის ღირებულება და ფულადი ნაკადები ამ ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად, დამოკიდებულია საბაზისო აქტივსა ან საბაზისო მაჩვენებელზე და რომელიც ითვალისწინებს ანგარიშსწორებას რეალური მიწოდების განხორციელებით ან ფულადი ანგარიშსწორებით და აკმაყოფილებს ქვემოთჩამოთვლილ ერთ-ერთ პირობათაგანს:

- გარიგების ერთ მხარეს აკისრებს ვალდებულებას, იყიდოს, გაყიდოს ან მიიღოს სხვა დერივატივთან დაკავშირებული მოთხოვნის უფლება;
- გარიგების ერთ მხარეს აკისრებს ვალდებულებას, მომავალში იყიდოს, გაყიდოს ან გადასცეს საბაზისო აქტივზე საკუთრების უფლება გარიგების მეორე მხარეს, რომელიც ვალდებულია მიიღოს საბაზისო აქტივი და სანაცვლოდ გადაიხადოს შესაბამისი ფასი;
- გარიგების ერთ-ერთ ან ორივე მხარეს ავალდებულებს მომავალში საპირისპირო (მეორე) მხარისათვის განახორციელოს ერთჯერადი ან პერიოდული გადახდები, მათ შორის, ამ მხარის მიერ გადახდის განხორციელების მოთხოვნის შემთხვევაში;
- თუ მხარეები სხვაგვარად არ შეთანხმდებიან, მხარე, რომელიც ვალდებულია დერივატივის ფარგლებში განახორციელოს რეალური მიწოდება, ვალდებული არ არის გარიგების დადების მომენტში ფლობდეს საბაზისო აქტივს.

ქვემოთ განვიხილავთ წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების ძირითად სახეობებს.

ოფციონი - (ლათ. optio - არჩევანი, სურვილი) - ფასიანი ქაღალდია, რის თანახმადაც აქტივის პოტენციური მყიდველი ან პოტენციური გამყიდველი იძენს უფლებას, იყიდოს ან გაყიდოს მოცემული საბაზისო აქტივი მომავალში, წინასწარ შეთანხმებული ფასით ან უარი თქვას გარიგებაზე. ოფციონის საბაზრო ფასი (პრემია) დაბრუნებას არ ექვემდებარება (გოგობია *ძ.*, 2024: 299). საბირჟო აქტივის მიხედვით განასხვავებენ: სასაქონლო, სავალუტო, საფონდო, ფიუჩერულ ოფციონებს. სასაქონლო ოფციონები იდება ოქროზე, ხორბალზე, ნავთობზე და ა.შ.; საფონდო - აქციებზე, ობლიგაციებზე, ინდექსებზე. ოფციონები შეიძლება დაიდოს როგორც ბირჟაზე, ასევე, ბირჟის გარეთ. თუმცა ისინი უპირატესად საბირჟო დერივატივების კატეგორიას განეკუთვნება.

დღეისათვის ოფციონების უმსხვილესი ბაზრებია - ჩიკაგოს ოფციონების ბირჟა CBOE (Chicago Board Options Exchange), ბოსტონის ოფციონების ბირჟა (Boston options Exchange), ევროპული Eurex Exchange, ნიუ-იორკის საფონდო ბირჟის ქვედანაყოფი NYSE Arca, საერთაშორისო საფონდო ბირჟა ISE (International Securities Exchange).

ოფციონების კლასიფიკაცია ხდება სხვა ნიშნებითაც. კერძოდ, უფლებების მინიჭების მიხედვით (Call და put - ოფციონები) და შესრულების ვადების მიხედვით (ამერიკული, ევროპული, ბერმუდის).

ფიუჩერსები სტანდარტული საბირჟო კონტრაქტებია, რომლის დადებისას მხარეები (მყიდველი და გამყიდველი) თანხმდებიან მხოლოდ ფასსა და მიწოდების ვადაზე. ფიუჩერსების ბაზარი იძლევა მეტ შესაძლებლობას, ვიდრე საფონდო, არამხოლოდ იმიტომ, რომ ხსნის წვდომას ნედლეულისა და სავალუტო ბაზრებთან. მასზე შეიძლება ოპერირება საბაზისო აქტივის სერიოზული მოცულობით, ღირებულების მხოლოდ მცირე ნაწილის ამოქმედებით. ეს თავისებურება დაკავშირებულია „მხარის“ ეფექტთან.

ფორვარდული გარიგებები, როგორც წესი, ბირჟის გარეშე ბაზარზე იდება. მხარეები ურთიერთშორის ათანხმებენ გარიგების ყველა არსებით პირობას, რაც ხდის მას უნიკალურს და მნიშვნელოვნად ამცირებს მათ შემდგომ ლიკვიდურობას. კონტრაქტის დადებისას მყიდველი და გამყიდველი არ გასწევენ ფინანსურ დანახარჯებს იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც გარიგება, შუამავლების მეშვეობით იდება.

ფორვარდული კონტრაქტი გამოიყენება სპეკულაციური მიზნებისთვისაც. საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტით ფორმდება საკონვერსიო ოპერაცია, რაც ორი გარიგების კომბინაციას წარმოადგენს: გარიგებას სავალუტო ფორვარდული კონტრაქტით და ვალდებულების შესრულებას ვალუტირების თარიღისათვის შემხვედრი გარიგების ჩატარებით მიმდინარე სავალუტო კურსით. პრაქტიკაში ეს არის კონტრაქტი, რითაც არ წარმოებს საბაზისო აქტივის მიწოდება - გამყიდველი ყიდის, მყიდველი კი ყიდულობს აქტივს პირობითად.

სვოპი - შეთანხმებაა ორ ან მეტ მხარეს შორის ფულადი გადასახდელების გაცვლის განხორციელებაზე დროის განსაზღვრული პერიოდისათვის მომავალში. სვოპი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც ფორვარდული კონტრაქტების პორტფელი, დადებული შეთანხმების მხარეებს შორის.

იმის გამო, რომ მხარეებს შეუძლიათ დადონ მსგავსი შეთანხმებები ნებისმიერი პირობებით, რაც მათ აინტერესებთ, არსებობს სვოპების ნაირსახეობების დიდი სიმრავლე, ამასთან ჩნდება ახალი და ახალი. მაგალითად, საპროცენტო სვოპის შექმნის მიზანია, უპირველეს ყოვლისა, საარბიტრაჟო ოპერაციების ჩატარება კაპიტალის

ბაზარსა და ფულად ბაზარს შორის. მსგავსი შესაძლებლობა შეიძლება გაუჩნდეთ სავალო ვალდებულებების ემიტენტებს განსხვავებული საკრედიტო რეიტინგით.

საპროცენტო სვოპების გამოყენება შეიძლება საკუთარი ღია პოზიციების ჰეჯირების მიზნით. კომპანია, რომელმაც გამოუშვა ობლიგაცია ფიქსირებული კუპონით, მოელის რა საპროცენტო განაკვეთების დაცემას, ეცდება განახორციელოს სვოპი ვალდებულებებზე მცურავი განაკვეთით, რომ შეამციროს კრედიტზე შემდგომი გადახდების სიდიდე. ამგვარი სვოპ გარიგების კონტრაგენტი არის კომპანია, რომელმაც გამოუშვა ვალდებულება მცურავი განაკვეთით და, პირიქით, აპროგნოზებს ახლო მომავალში საპროცენტო განაკვეთის ზრდას. მისი პოზიციიდან, მომავალი გადახდების ფიქსაცია აღებულ სესხებზე სავალო ტვირთს შეამცირებს.

სვოპი აღმოცენდა და ვითარდებოდა, როგორც არასაბირჟო ფინანსური ინსტრუმენტი, თუმცა ახალი მარეგულირებელი მოთხოვნებით სულ უფრო მეტი პირობაა, რაც შეადგენს სვოპების ბაზრების მახასიათებლების მსგავსებას საბირჟო კონტრაქტებთან.

სვოპების ბაზარი დინამიკურად ვითარდება 1980-იანი წლებიდან, საინვესტიციო ბანკის Salomon Brothers (1998წ. გახდა საფინანსო კორპორაცია Citigroup-ის ნაწილი), მსოფლიო ბანკის, კომპანია IBM-ის, ამერიკული კომპანია SLM Corporation, The Chase Manhattan Bank-ის (აწმყოში JPMorgan Chase Bank, N.A.), ინოვაციური გადაწყვეტილებების კვალდაკვალ.

დღეისათვის სვოპების განვითარებისთვის დამახასიათებელია სტანდარტების შემუშავება ბაზრის მონაწილეების საერთაშორისო ასოციაციის მიერ, რომლებიც იყენებენ სვოპებსა და სხვა დერივატივებს (International Swaps and Derivatives Association - ISDA).

გარდა სავალუტო და საპროცენტო სვოპებისა, იდება სასაქონლო სვოპ გარიგებებიც, რის თანახმადაც იცვლება გადასახდებელი საქონლის ერთეულზე, რაც საბაზისო აქტივია კონტრაქტის თანახმად, საქონლის მოცემული რაოდენობისას. გარიგების ერთი მხარე იხდის ფიქსირებულ ფასს, ხოლო კონტრაგენტი მხარე - მცურავს, რომელიც სვოპურ ბაზარზე დგინდება.

დასკვნა

დერივატივების (ოფციონები, ფიუჩერსები, ფორვარდები, სვოპები და მათი კომბინაციები) გამოშვება და მიმოქცევა ქმნის ფინანსური ბაზრის განსაკუთრებულ სეგმენტს - ვადიან ბაზარს. ამ ინსტრუმენტების როლი არის გაურკვეველობის შემცირება მომავალ ფასებთან მიმართებით. ისინი ეხმარება ეკონომიკურ აგენტებს განავითარონ ბიზნესი და დააზღვიონ თავიანთ საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკი, ბაზრის სხვა მოთამაშეებზე მისი თუნდაც ნაწილობრივ გადაკისრებით. აღნიშნული ინსტრუმენტი აგრეთვე ხელმისაწვდომია საცალო ინვესტორებისათვის.

ხოლო ორი ათწლეულის მანძილზე გლობალური დერივატივების ბაზრები მკვეთრად გაიზარდა და დაახლოებით 10-ჯერ უფრო დიდია, ვიდრე მსოფლიოს მშპ. ოთხი ტიპის წარმოებულ ფინანსურ ინსტრუმენტს შორის ყველაზე მასშტაბურია სვოპების ბაზარი, რომელსაც მოსდევს ფიუჩერსების ბაზარი. მოცემულ ბაზრებზე უფრო მეტად ვაჭრობენ საპროცენტო განაკვეთების დერივატივებით. COVID პანდემიის პერიოდში წარმოებულ ფინანსური ინსტრუმენტებით ვაჭრობა გაიზარდა თითქმის ყველა რეგიონში და ყველა ტიპის კონტრაქტით, ვინაიდან ინვესტორები მზარდ

გაურკვევლობასთან გასამკლავებლად, საკუთარი პოზიციების დაცვის მიზნით ძირითადად დერივატივების ბაზრებს მიმართავენ.

დერივატივებით ოპერაციები დღეისათვის ნაკლებად არის განვითარებული საქართველოში, მაშინ როცა აღნიშნული გარიგებები ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ინდიკატორია. ამავდროულად ის მკაცრ რეგულაციებს ექვემდებარება. საქართველოში დერივატივებით ჰეჯირება ლარით ხორციელდება, რაც უცხოური ინვესტორებისა და ფინანსური შუამავლებისთვის არ არის მიმზიდველი, ადგილობრივი მომხმარებლებისათვის კი - წარმოებულები ძვირია და ნაკლებად ხელმისაწვდომი.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საქართველოში საფონდო ბაზრის განვითარების სახელმწიფო კონცეფციის შემუშავება, სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის ამაღლება, ვაჭრობის უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვისათვის დერივატივებით ტრანზაქციების დაბეგვრის საკითხებზე აქცენტირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი - „ფინანსური გირავნობის, ურთიერთგაქვითვისა და დერივატივების შესახებ“, 20.12.2019.
2. ბახტაძე ლ., 2007, ფინანსური ბაზარი, თბილისი, „ვერჟე“, 280 გვ.
3. გოგოხია მ., 2024, ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, თბილისი, „საარი“, 312 გვ.
4. კაკულია რ., 2007, ფინანსური ეკონომიკა, თბილისი, „ვერჟე“, 284 გვ.
5. კაკულია რ., ბახტაძე ლ. 2007, საერთაშორისო სავალუტო, საფინანსო და საკრედიტო ურთიერთობები, თბილისი, „ვერჟე“, 280 გვ.
6. მექვაბიშვილი ე., 2018, გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისები და საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, „დამანი“, 288 გვ.
7. შონია ნ., ქოქიაური ლ. 2008, ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 438 გვ.
8. Hicks J., 1969. A Theory of Economic History, Oxford, Clarendon Press, 181 p.
9. Levine R., 1997, Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda, Journal of Economic Literature, N35, pp. 668-726.
10. www.citigroup.com/citi;
11. www.jpmorganchase.com;
12. www.nbg.gov.ge

Maya Gogokhia

DERIVATIVES IN THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL MARKET

Summary

Modern financial markets are a complex, multi-layered system. The securities market is an integral part of it and along with other segments performs vital functions for the economy. Various countries are paying more and more attention to the development of the securities and derivatives markets.

New financial instruments are constantly being created in the world, the characteristics of which are in demand in economic relations. Among them are circulating instruments on the futures market.

This article discusses the institution of securities at the present stage. The process of issuing and trading derivative financial instruments (options, futures, swaps) is an area of particular interest, the role of which is to reduce uncertainty about future prices. Risk insurance related to business activities is carried out through it. It is available to retail investors and is often the subject of speculation.

Global derivatives markets have grown dramatically over the past two decades. The swaps market is the largest, followed by the futures market. Interest rate derivatives are increasingly traded. Transactions with derivatives are less developed in Georgia, it is necessary to create preconditions for the introduction of the latest trading technologies.

Key words: financial market, securities, options, futures, swaps.

ლავერენტი (ზურაბ) გუდავაძე
ნოდარ ფოფორაძე
გელა მაჩაიძე
გელა ლობჯანიძე

გლობალური ტენდენციები და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიღწევები, გამოწვევები და პერსპექტივები

ანოტაცია. ნაშრომში შესწავლილი და გაანალიზებულია თანამედროვე გლობალურ ტენდენციები და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, ძირითადი ინდუსტრიები, მონეტარული, ფისკალური პოლიტიკა, ეკონომიკურ მდგრადობასა და ადაპტირებაზე გავლენის მქონე დინამიური ფაქტორები, შეფასებულია ეკონომიკური და ბიზნეს გარემო, გამოკვლულია ზრდის ტენდენციები, შესაძლებლობები და რისკები, საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები და შემოთავაზებულია დასკვნები ბოლოდროინდელი ცვლილებების უკვე გამოვლენილი ტენდენციების აღქმულ ტრანექტორიაში.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური ტენდენციები, გეოპოლიტიკა, მდგრადობა, პროგნოზები, პერსპექტივები.

გლობალური მეგატენდენციები/მეგატენდენციები არის გლობალური მნიშვნელობის გრძელვადიანი განვითარების ის ძირითადი მიმართულებები (მაგალითად, კლიმატის ცვლილება, ბიომრავალფეროვნების შემცირება ან საზოგადოების დაბერება და სხვ.), რომლებიც დიდ გამოწვევებს უქმნის საერთაშორისო საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებს, თუმცა ხშირად ასევე, გვთავაზობს დიდ შესაძლებლობებს, რომლის საუკეთესო მაგალითია ტექნოლოგიური განვითარების სისწრაფე. ამასთან, გამოწვევებზე ადექვატური პასუხისა და არსებული შესაძლებლობებით სარგებლობისათვის მნიშვნელოვანია ადრეულ ეტაპზე მეგატენდენციების ამოცნობა, სადაც პოლიტიკის შემქმნელებს, კომპანიების ხელმძღვანელებს და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს აქვთ შესაუძლებლობა შეიმუშაონ წარმატებული სტრატეგიები მდგრადი მომავლის ფორმირებისთვის.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკა უზარმაზარი და სწრაფი ტემპით ვითარდება, რაც დაკავშირებულია ტექნოლოგიების გაუმჯობესებასთან, ინტეგრაციისა და გლობალიზაციის პროცესების ზრდასთან, ინტერნაციონალიზაციისა და შრომის დანაწილების გაღრმავებასთან, ინფორმაციული ნაკადების სწრაფ და უსაზღვრო გავრცელებასთან და ა.შ.

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემაში სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ტრანსნაციონალური კორპორაციები და ბანკები, საერთაშორისო ფინანსური და ეკონომიკური ორგანიზაციები. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის სისტემა უსასრულო განვითარებისა და გაუმჯობესების პროცესშია, ჩნდება

ახალი ორგანიზაციული სტრუქტურები, ძველი ეკონომიკური სუბიექტები ადაპტირდებიან ეკონომიკური გარემოს არსებულ პირობებთან და გარდაიქმნებიან უფრო სტაბილურ და სიცოცხლისუნარიან ორგანიზაციებად. ეკონომიკური ურთიერთობები უფრო რთული და მრავალფეროვანი ხდება და ინოვაციური გადაწყვეტილებების შემომტანი კომპანიების როლი იზრდება.

ასევე, ნიშანდობლივია, რომ სხვა თანაბარ პირობებში იზრდება გლობალური განვითარების გაურკვეველობა. კლასიკური კონსტრუქციები – ბიპოლარულობა, მონოცენტრიზმი, ცენტრი – პერიფერია – ეკუთვნის მეოცე საუკუნის ისტორიას.

ზრდის დაჩქარებით, გლობალიზაცია ზრდის ტვირთს გადასცემს საერთაშორისო და ეროვნულ ინსტიტუტებს, რომელთა ადაპტაციის სიჩქარე ჩამორჩება ცვლილებების ტემპს. არათანაბარი განვითარება, ინფორმაციული რევოლუცია, დემოგრაფიული დისბალანსი, გარემოსდაცვითი პრობლემები და მსოფლიოს განვითარებული ნაწილის დაბერება იწვევს ძლიერ მიგრაციულ ნაკადებს, ინტერცივილიზაციურ ურთიერთქმედებებსა და წინააღმდეგობებს. საერთაშორისო უსაფრთხოება სულ უფრო მყიფე ხდება, ტერორიზმი ხდება სოციალური რეალობის ფაქტი და ბირთვული იარაღის გაუზრცელებლობის რეჟიმი კრიზისშია.

აღსანიშნავია, რომ ნავიგაცია სამყაროში, სადაც განვითარებადი ტექნოლოგიები არა მხოლოდ აუმჯობესებს კომპანიათა საქმიანობას, არამედ ცვლის სახელმწიფოთა მთელ ინდუსტრიას, მოსახლეობის ცვალებადობა გარდაქმნის ქალაქებს, რომლებშიც ვცხოვრობთ და ბაზრებს, რომლებთანაც ვმუშაობთ, კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ ბრძოლა პირდაპირ გავლენას ახდენს ვისთან ერთადაც ეწყობა ეკონომიკური ურთიერთობები და კეთდება ბიზნესი.

ასეთ პირობებში, ჩვენს წინაშე დგას უპრეცედენტო გამოწვევები და სწრაფი ტრანსფორმაციები, სადაც ამ ცვლილებების გაგება გადამწყვეტია, რადგან ისინი ხელახლა განსაზღვრავენ, თუ როგორ ვმუშაობთ, ვცხოვრობთ და ვუკავშირდებით სამყაროს და, რომლებიც გავლენას ახდენენ ჩვენს ცხოვრებაზე, ეკონომიკურ საქმიანობაზე, საოციალურ გარემოზე, ბიზნესსა და დღესდღეობით უფრო ფართო სამყაროზე.

თანამედროვე პერიოდსა და პირობებში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრება საკმაოდ პრობლემებით და გამოწვევებით აღსავსეა, რომელთა შორის აღსანიშნავია: ომი ევროკავშირის საზღვარზე, კონფლიქტების ესკალაცია გლობალური შედეგებით, პანდემიის შემდგომი გამოწვევები, ექსტრემალური ამინდის მოვლენების ზრდა და სხვ., თავისი დრამატული და წინააღმდეგობრივი შედეგები, რომლებიც უპრეცედენტო ტექნოლოგიურ ინოვაციებთან ერთად, ქმნის მთელ რიგ სირთულეებს მთავრობებისა და მოსახლეობისთვის მთელ მსოფლიოში.

ასევე, ნიშანდობლივია, რომ პოლიკრიზისების თანამედროვე, ეს ახალი ეპოქა არის უდიდესი წინასაარჩევნო წელი ისტორიაში. 2024 წელს მსოფლიოს მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ხმას სამოცდათექვსმეტ ქვეყანაში მისცემს.

პანდემიით, კონფლიქტებით, ინფლაციით და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გამკაცრებით გამოწვეული ძვრებიდან ოთხი წლის შემდეგ, გლობალური ეკონომიკა სტაბილიზაციას იწყებს. თუმცა, ეკონომიკური ზრდა შედარებით ნელია, ვიდრე 2020 წლამდე. პერსპექტივები მსოფლიოს უღარიბესი ქვეყნებისთვის კიდევ უფრო შემამოფოთებელია, რადგან ისინი ვალის მომსახურებით, შეზღუდული სავაჭრო შესაძლებლობებითა და კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული მოვლენების საფრთხის

წინაშე დგანან. აქედან გამომდინარე, განვითარებადმა ქვეყნებმა უნდა გამონახონ გზები კერძო ინვესტიციების ხელშესაწყობად, შეამცირონ სახელმწიფო ვალი და გააუმჯობესონ განათლება, ჯანდაცვა და საბაზისო ინფრასტრუქტურა, რადგან მსოფლიოს უღარიბესი 75 ქვეყანა, რომელიც აკმაყოფილებს განვითარების საერთაშორისო ასოციაციისგან კონცესიური დახმარების მიღების მოთხოვნებს, ვერ შეძლებს აღნიშნულის განხორციელებას საერთაშორისო მხარდაჭერის გარეშე. [1]

შესწავლილი მასალების თანახმად, 2024 წელს ყოველი ოთხი განვითარებადი ქვეყნიდან ერთი სავარაუდოდ სიღარიბის უფრო დაბალ დონეზე დარჩება ვიდრე პანდემიის დაწყებისას, 2019 წელს იყო. ეს მაჩვენებელი ორჯერ მაღალია სუსტ და კონფლიქტით დაზარალებულ ქვეყნებთან შედარებით. უფრო მეტიც, განსხვავება შემოსავლების მიხედვით განვითარებად და მოწინავე ქვეყნებს შორის 2020-2024 წლებში კიდევ უფრო გაღრმავდება განვითარებადი ქვეყნების დაახლოებით ნახევრისთვის და 1990-იანი წლების შემდეგ უმაღლეს მაჩვენებელს მიაღწევს. ამ ქვეყნებში შემოსავალი ერთ სულზე, რომელიც ცხოვრების სტანდარტების მნიშვნელოვანი ინდიკატორია, სავარაუდოდ 3 %-ით გაიზრდება 2026 წლის განმავლობაში, რაც მნიშვნელოვნად ჩამორჩება პანდემიამდე არსებულ 3.8 %-ს.

აღსანიშნავია, რომ 2024 წელს გლობალური ინფლაცია ზომიერი იქნება 3.5 %-ის დონეზე, ხოლო 2025 წელს 2.9 %-ს გაუტოლდება. გლობალური საპროცენტო განაკვეთები სავარაუდოდ, მაღალ დონეზე შენარჩუნდება ბოლო ათწლეულების სტანდარტების გათვალისწინებით, რაც 2025-2026 წლებში საშუალოდ 4 % იქნება ანუ დაახლოებით ორჯერ მეტი 2000-2019 წლების საშუალო მაჩვენებელზე.

მიუხედავად იმისა, რომ ფასები სურსათსა და ენერგორესურსებზე ზომიერ დონეს მიუახლოვდა, მსოფლიოს მასშტაბით საბაზო ინფლაცია შედარებით მაღალ დონეზეა და შეიძლება ასე დარჩეს გარკვეული წლების განმავლობაში. აღნიშნულმა შესაძლოა მოწინავე ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ცენტრალური ბანკები აიძულოს, რომ გადაავადონ საპროცენტო განაკვეთების შემცირება, რაც თავის მხრივ, „ხანგრძლივად მაღალი“ განაკვეთების გარემო მკაცრ ფინანსურ პირობებს და გაცილებით სუსტ ეკონომიკურ ზრდას ნიშნავს განვითარებად ქვეყნებში. [2]

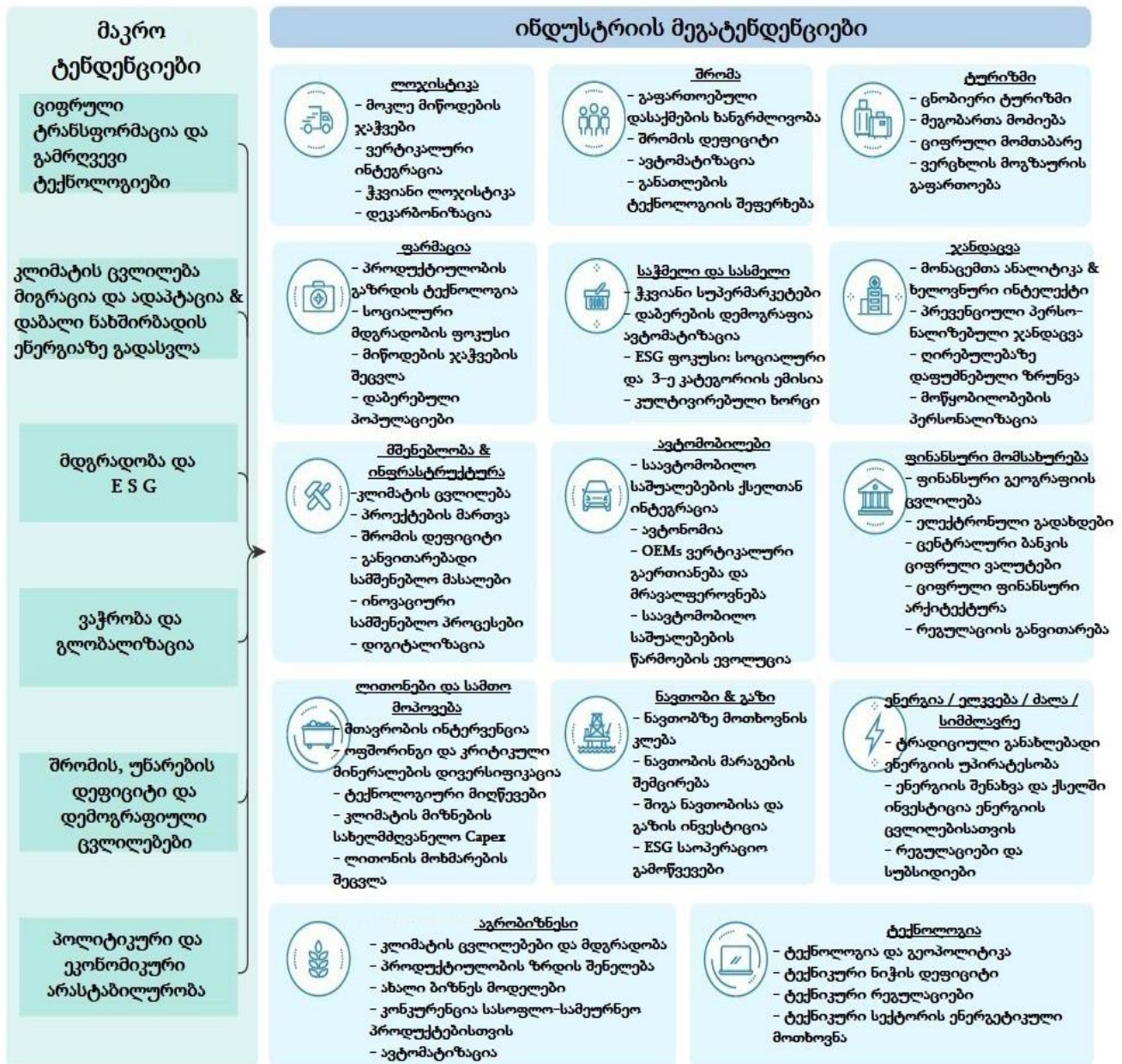
გლობალური ეკონომიკის პერსპექტივების შესახებ, მსოფლიო ბანკის უახლესი ანგარიში ხაზს უსვამს თუ როგორ შეიძლება იქნეს გამოყენებული სახელმწიფო ინვესტიცია კერძო ინვესტიციების დასაჩქარებლად და ეკონომიკური ზრდის ხელშესაწყობად. ეს მიუთითებს, რომ სახელმწიფო ინვესტიციების ზრდა განვითარებად ქვეყნებში განახევრდა გლობალური ფინანსური კრიზისის შემდეგ, გასულ ათწლეულში 5 %-იან საშუალო მაჩვენებელამდე დაცემით. და მაინც, საჯარო ინვესტიციები შეიძლება დარგობრივი პოლიტიკის მძლავრ ბერკეტად იქნას მიჩნეული. საკმარისი საბიუჯეტო სივრცის და ეფექტიანი სახელმწიფო ხარჯვითი პრაქტიკის მქონე განვითარებადი ქვეყნებისთვის საშუალოვადიან პერიოდში საჯარო ინვესტიციების მშპ-ის 1 %-ით მატებას შესაძლებელია წარმოების გამოსავალის 1.6 %-ით ზრდა მოჰყვეს. [2]

მსოფლიო ბანკის გლობალური ეკონომიკური პერსპექტივების ანგარიშის უახლესი გამოცემის თანახმად, მსოფლიო უახლოვდება განვითარების გარდამავალი ათწლეულის შუა წერტილს, გლობალური ეკონომიკა 30 წლის განმავლობაში ყველაზე სუსტი ნახევარი ათწლეულის მაჩვენებელზეა. მართალია ერთი მხრივ, გლობალური ეკონომიკა უკეთეს ადგილზეა, ვიდრე ერთი წლის წინ იყო, მაგრამ მხარდმა გეოპოლიტიკურმა დაძაბულობამ შეიძლება შექმნას ახალი და უახლოესი საფრთხეები მსოფლიო ეკონომიკისთვის.

გლობალური ზრდა მიმდინარე წელს კიდევ უფრო შენელებს მკაცრი მონეტარული პოლიტიკის, შეზღუდვის ფინანსური პირობების და სუსტი გლობალური ვაჭრობისა და ინვესტიციების ფონზე. უარყოფითი რისკები მოიცავს ახლო აღმოსავლეთში ბოლო კონფლიქტის ესკალაციას, ფინანსურ სტრესს, მუდმივ ინფლაციას, ვაჭრობის ფრაგმენტაციას და კლიმატთან დაკავშირებულ კატასტროფებს. საჭიროა გლობალური თანამშრომლობა ვალების შემცირების, სავაჭრო ინტეგრაციის ხელშეწყობისთვის, კლიმატის ცვლილების დასაძლევად და სასურსათო დაუცველობის შესამსუბუქებლად. განვითარებად ბაზრებსა და განვითარებად ეკონომიკებს შორის (EMDE/Emerging Market and Developing Economie), საქონლის ექსპორტიორები აგრძელებენ ფისკალური პოლიტიკის პროციკლორობასა და ცვალებადობას. ასეთ შემთხვევაში, ყველა EMDE-ში, სწორი მაკროეკონომიკური და სტრუქტურული პოლიტიკის შემუშავება და კარგად ფუნქციონირებადი ინსტიტუტების ეფექტიანი ფუნქციონირება გადამწყვეტია ინვესტიციებისა და გრძელვადიანი პერსპექტივების გაზრდისთვის.

ამჟამინდელი გლობალური მეგა ტენდენციები 2024–2030 წლებისათვის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მსოფლიო ეკონომიკაზე, საზოგადოებასა და ტექნოლოგიურ ლანდშაფტზე. ასევე, ეს არის ე. წ. „საგზაო რუკა“, რათა წინასწარ განისაზღვროს მათი გრძელვადიანი გავლენა ინდუსტრიის ლანდშაფტზე და გამოყენებულ იქნას ეს რესურსი ინფორმირებული და დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მისაღებად, განვითარებული შესაძლებლობების იდენტიფიცირებისთვის და კომპანიების სტრატეგიული და უპირველესად პროგრესული ინოვაციების განვითარებისათვის. სახელდობრ, ასეთ მეგატენდებს მიეკუთვნება შემდეგი: კლიმატის ცვლილების დაძლევა, დემოგრაფიული ცვლილებები, სწრაფი ურბანიზაცია, ენერჯის გადასვლა, მობილობის მომავალი, ჰიპერდაკავშირება, ტექნოლოგიებისა და მრეწველობის აღზევება 5.0, გლობალური ეკონომიკური ძალის ცვლილება, ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის ევოლუცია, სოციალური არასტაბილურობა და სხვ. აღნიშნულის თვალსაზრისით, საგულისხმოა მაკრო ტენდენციებისა და ინდუსტრიის მეგატენდენციების წარმოჩენა, რომლებიც მოცემულია ნახ.-ში 1. [3]

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, კომპანიებმა უნდა გააერთიანონ მწვანე პრაქტიკა და ახალი ტექნოლოგიები, შეცვალონ დემოგრაფიული და სოციალური პრეფერენციები და განავითარონ გამძლე მიწოდების ჯაჭვები განვითარებადი მეგატენდენციების საპასუხოდ. მათ, ასევე უნდა მოახდინონ შეთავაზებების ოპტიმიზაცია ურბანული და მობილური ცხოვრების წესისთვის და უპირატესობა მიანიჭონ ეთიკურ ქცევებს კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად.

ნახ. 1. მაკრო ტენდენციები და ინდუსტრიის მეგატენდენციები [3]

გლობალური ტენდენციების გათვალისწინებით, 2030-2050 წლებისათვის მსოფლიოში ყველაზე დიდი ცვლილება დაკავშირებულია დიდი კონფლიქტის გაზრდილ რისკთან. 2012 წელს აშშ-ის/ნატოს ფართომასშტაბიანი კონფლიქტი რუსეთთან ან ჩინეთთან თითქმის წარმოუდგენელი იყო. ახლა, ცივი ომის შემდგომი უსაფრთხოების წესრიგი დაიშალა და შედეგები უზარმაზარია, რაც პოტენციურად ემუქრება გლობალიზაციას, რასაც თან ახლავს შიგა რღვევა პრაქტიკულად ყველა სახელმწიფოს პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ სტრუქტურებში. გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, გლობალური ტენდენციების გამოცემები ასახავს განვითარებად სამყაროში საზოგადოებების მნიშვნელოვან რღვევას, რომელიც დაკავშირებულია ყოველი ქვეყნის მოდერნიზაციის პროცესთან, რომელიც განიცდის სწრაფ ცვლილებას, სადაც ნიშანდობლივია გლობალური საშუალო კლასის

მნიშვნელოვანი ზრდა ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში, რომელიც არის ამ მოდერნიზაციის პროცესის საერთო წარმატების სიმბოლო. თუმცა, მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ ათწლეულები დასჭირდება, გლობალური საშუალო კლასის ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავალის დასავლეთის ცხოვრების მაღალ სტანდარტთან დაახლოებას.

ამასთან, გლობალური საშუალო კლასი აწყდება ბევრ იგივე წინააღმდეგობას, რაც გავლენას ახდენს დასავლურ საშუალო კლასზე. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ჩვენ ვხედავთ ტექნოლოგიების მზარდ გავლენას, რომელსაც ბევრ დადებითთან ერთად აქვს მთელი რიგი გამოწვევები და რისკები. ასე მაგალითად, რობოტიკას, ხელოვნურ ინტელექტს, 3D ბეჭდვასა და ავტომატიზაციას აქვს პოტენციური კონკურენცია გაუწიოს როგორც გამოცდილ, ასევე არაკვალიფიციურ პროფესიებს. განვითარებადი ტექნოლოგიების მიერ მოწოდებული პროდუქტებისა და სერვისების ფართო სოციალური და ეკონომიკური სარგებელი შეიძლება იყოს უზარმაზარი, თუმცა მოკლევადიან პერიოდში მოსალოდნელია ცვლილებები გლობალიზაციასა და ტექნოლოგიებში.

ნიშანდობლივია ასევე, რომ დასავლეთი ახალი დემოგრაფიული გამოწვევის წინაშე დგას, რომელიც დროთა განმავლობაში გავლენას მოახდენს განვითარებად სამყაროზე, დაბერების, ჯანმრთელობისა და პენსიის ხარჯების ზრდის თვალსაზრისით. გაურკვეველია, როგორ შეძლებს დასავლური საზოგადოებები, მ. შ. აშშ, განახორციელოს სოციალური კეთილდღეობისა და უფლებების პროგრამები თავდაცვის, ინფრასტრუქტურის, განათლებისა და კვლევისა და განვითარების (R&D/Research and Development) ხარჯების შემცირების გარეშე.

აღსანიშნავია, რომ ცხოვრების ღირებულება დომინირებს გლობალურ რისკებზე მომდევნო ორი წლის განმავლობაში, ხოლო კლიმატის ქმედებების წარუმატებლობა დომინირებს მომდევნო ათწლეულში. ასევე, შემდეგი ათწლეული ხასიათდება გარემოსდაცვითი და სოციალური კრიზისებით, რომლებიც განპირობებული იქნება გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ტენდენციებით. „ცხოვრების დანახარჯების კრიზისი“ შეფასებულია, როგორც ყველაზე მძიმე გლობალური რისკი მომდევნო ორი წლის განმავლობაში, რომელიც პიკს აღწევს მოკლევადიან პერიოდში. „ბიომრავალფეროვნების დაკარგვა და ეკოსისტემის კოლაფსი“ განიხილება, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად გაუარესებული გლობალური რისკი მომდევნო ათწლეულის განმავლობაში და ექვსივე გარემოსდაცვითი რისკი შედის ტოპ 10 რისკში მომდევნო 10 წლის განმავლობაში. 10 საუკეთესო რეიტინგში ცხრა რისკია წარმოდგენილი როგორც მოკლევადიან, ისე გრძელვადიან პერიოდში, მ. შ. „გეოეკონომიკური დაპირისპირება“ და „სოციალური ერთიანობისა და საზოგადოების პოლარიზაციის ეროზია“, პირველ რეიტინგში ორ ისეთ ახალ რისკთან ერთად, როგორცაა: „გავრცელებული კიბერდანაშაული და კიბერდაუცველობა“ და „მასშტაბიანი არანებაყოფლობითი მიგრაცია“.

საგულისხმოა, რომ გლობალური ეკონომიკური პერსპექტივის ძირითადი რისკები რჩება დადმავალი მიმართულებით, ხოლო ინფლაციის მდგრადობა რჩება გლობალური ზრდის პერსპექტივის კლების რისკების სიის სათავეში. ნავთობის ფასების განახლებულმა ზრდამ სასაქონლო ფასებს კვლავ ყურადღების ცენტრში მოაქცია, როგორც გლობალური ინფლაციის მამოძრავებელი ძალა. გარდა ამისა, ინფლაციის ზეწოლა შეიძლება დარჩეს უფრო მაღალი მუშახელის დეფიციტის და სხვა ფაქტორების გამო, მათ შორის დეგლობალიზაცია, ენერგეტიკული გადასვლის დაფინანსების ღირებულება და საცხოვრებლის მიწოდების ნაკლებობა. იხ. ცხრილი 1.

**ცხრილი 1. გლობალური რისკები სიმძიმის მიხედვით
მოკლე და გრძელვადიან პერიოდში * [4]**

	მოკლევადიანი პერიოდის (2 წელი) რისკები		გრძელვადიანი პერიოდის (10 წელი) რისკები
#	<ul style="list-style-type: none"> ✚ ეკონომიკური - 11, 12, 13; ✚ სოციალური - 1, 2, 10; ✚ გეოპოლიტიკური - 3, 14, 15; ✚ გარემოსდაცვითი - 2, 4, 6, 7, 9; ✚ ტექნოლოგიური - 8. 	#	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ეკონომიკური - 14; ❖ სოციალური - 5, 7, 15; ❖ გეოპოლიტიკური - 9, 12, 13; ❖ გარემოსდაცვითი - 1, 2, 3, 4, 6, 10; ❖ ტექნოლოგიური - 8.
1	ცხოვრების ღირებულების კრიზისი	1	კლიმატის ცვლილების შერბილების შეუსრულებლობა
2	ბუნებრივი/სტიქიური კატასტროფები და ექსტრემალური ამინდის მოვლენები	2	კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის წარუმატებლობა
3	გეოეკონომიკური კონფრონტაცია	3	ბუნებრივი/სტიქიური კატასტროფები და ექსტრემალური ამინდის მოვლენები
4	კლიმატის ცვლილების შერბილების შეუსრულებლობა	4	ბიომრავალფეროვნების დაკარგვა და ეკოსისტემის კოლაფსი
5	სოციალური ერთობის ეროზია და სოციალური პოლარიზაცია	5	ფართომასშტაბიანი იძულებითი მიგრაცია
6	ფართომასშტაბიანი გარემოსდაცვითი ზიანის ინციდენტები	6	ბუნებრივი რესურსების კრიზისი
7	კლიმატის ცვლილების შერბილების შეუსრულებლობა	7	სოციალური ერთობის ეროზია და სოციალური პოლარიზაცია
8	კიბერდანაშაული და კიბერდაუცველობა	8	კიბერდანაშაული და კიბერდაუცველობა
9	ბუნებრივი რესურსების კრიზისი	9	გეოეკონომიკური კონფრონტაცია
10	ფართომასშტაბიანი იძულებითი მიგრაცია	10	ფართომასშტაბიანი გარემოსდაცვითი ზიანის ინციდენტები
11	სავალო კრიზისი	11	ფეიკები და დეზინფორმაცია
12	ინფლაციის სტაბილურობის შეუძლებლობა	12	საერთაშორისო თანამშრომლობის და მრავალმხრივი ინსტიტუტების არაეფექტიანობა
13	ეკონომიკური ვარდნა	13	სახელმწიფოთაშორისი კონფლიქტი
14	საერთაშორისო თანამშრომლობის და მრავალმხრივი ინსტიტუტების არაეფექტიანობა	14	სავალო კრიზისი
15	სახელმწიფოთაშორისი კონფლიქტი	15	ცხოვრების ღირებულების კრიზისი

საბაზისო პროგნოზის მიხედვით, გლობალური ეკონომიკა 2024 და 2025 წლებში დაახლოებით 3,0–3,2 %-ით გაგრძელდება, იგივე ტემპით, რაც 2023 წელს. მოწინავე ეკონომიკებში გარკვეული აჩქარება (სადაც მოსალოდნელია ზრდა 1,6 %-დან 2023 წელს 1,7 %-მდე 2024 წელს და 1,8 %-მდე 2025 წელს) კომპენსირდება განვითარებადი ბაზრის ეკონომიკისა და განვითარებადი ქვეყნების მცირე შენელებით 4,3 %-დან 2023 წელს 4 % 2024 და 2025 წლებში. გლობალური ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი ხუთ წელიწადში (3,1 %) ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ყველაზე დაბალია. პროგნოზირებულია, რომ გლობალური ინფლაცია სტაბილურად დაეცემა 6,8 %-დან 2023 წელს 5,9 %-მდე 2024 წელს და 4,5 %-მდე 2025 წელს, განვითარებული ეკონომიკა უფრო ადრე დაუბრუნდება ინფლაციის მიზნებს, ვიდრე განვითარებადი ბაზრების და ქვეყნების ქვეყნები. ძირითადი ინფლაციისთვის, ზოგადად, უფრო ეტაპობრივი კლებაა პროგნოზირებული. იხ. ცხრილი 2. [5]

ცხრილი 2. რეალური მშპ ზრდის ტემპები
(საშუალო წლიური % ცვლილება), 2024-2035 წწ.
განახლებულია 2024 წლის 15 მაისის მდგომარეობით * [5]

ქვეყნები, რეგიონები	წლები								
	2010-2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026-2030	2031-2035
აშშ	2.4	-2.2	5.8	1.9	2.5	2.1	1.5	1.7	1.6
ევროპა	1.7	-6.0	6.3	3.6	0.5	0.9	1.5	1.0	0.8
ევროს სივრცე	1.4	-6.1	5.9	3.4	0.5	0.9	1.4	0.8	0.6
გერმანია	2.0	-3.8	3.2	1.8	-0.3	0.3	1.2	1.0	0.8
საფრანგეთი	1.4	-7.7	6.4	2.5	0.9	0.9	1.3	0.8	0.7
იტალია	0.3	-9.0	8.3	4.1	1.0	0.9	1.0	0.2	-0.1
გაერთიანებული სამეფო	2.0	-10.4	8.7	4.3	0.1	0.9	1.4	0.9	0.8
იაპონია	1.2	-4.2	2.6	1.0	1.9	0.0	1.4	1.0	0.8
განვითარებული ეკონომიკის სხვა ქვეყნები	3.1	-1.8	5.9	3.0	1.5	2.1	2.3	2.1	1.8
განვითარებული ეკონომიკის ყველა ქვეყანა	2.1	-3.9	5.7	2.7	1.5	1.4	1.6	1.4	1.3
ჩინეთი	7.4	1.9	8.8	3.0	5.2	4.6	4.2	4.2	3.9
ინდოეთი	6.8	-6.1	9.5	6.6	7.7	7.1	6.4	5.0	4.6
აზიის სხვა განვითარებადი ქვეყნები	5.0	-2.8	3.4	5.9	4.1	4.6	5.0	3.6	2.8
ლათინური ამერიკა	1.2	-7.1	7.4	4.0	2.0	1.7	2.7	2.0	1.6
ბრაზილია	0.8	-3.6	5.1	3.1	2.9	2.1	2.7	1.9	1.5
მექსიკა	2.1	-8.8	6.0	3.9	3.2	2.2	2.9	2.0	1.5
ახლო აღმოსავლეთი და ჩრდილოეთ აფრიკა	3.2	-2.0	5.2	5.2	2.3	3.4	4.3	2.9	2.3
სპარსეთის ყურე	3.7	-4.0	4.2	7.0	0.5	3.0	5.0	3.1	2.5
სუბსაჰარის აფრიკა	3.7	-1.2	4.6	3.6	3.1	3.6	3.7	3.5	3.6
რუსეთი, ცენტრალური აზია და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა	2.9	-1.2	7.5	0.2	4.0	3.2	2.5	2.1	1.9
რუსეთი	1.8	-2.6	5.8	-1.1	3.5	3.1	1.5	1.4	1.6
თურქეთი	5.6	1.7	11.8	5.3	4.5	3.0	3.3	2.8	2.3
განვითარებადი ეკონომიკის ყველა ქვეყანა	4.9	-1.8	7.4	3.9	4.6	4.3	4.3	3.6	3.3
მსოფლიო	3.5	-2.7	6.6	3.4	3.2	3.0	3.1	2.7	2.5

ამრიგად, გლობალურმა ეკონომიკამ აჩვენა შესანიშნავი გამძლეობა, მიუხედავად ცენტრალური ბანკების მიერ საპროცენტო განაკვეთების მნიშვნელოვანი ზრდისა ფასების სტაბილურობის აღსადგენად; ამის შესაბამისად, გლობალური ეკონომიკა რჩება გამძლე, მიუხედავად არათანაბარი ზრდისა და მომავალი გამოწვევებისა, ამიტომ პოლიტიკის შემქმნელებმა პრიორიტეტი უნდა მიანიჭონ ისეთ ზომებს ეკონომიკური მდგრადობის გასაუმჯობესებლად, როგორცაა სახელმწიფო ფინანსების გაძლიერება და ეკონომიკური ზრდის პერსპექტივების გაცოცხლება.

ცხადია, ზემოაღნიშნული გლობალური მნიშვნელოვანი ტენდენციების განხილვის პირობებსა და პერიოდში, მნიშვნელოვანია ბოლო ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს შესამჩნევი მიღწევები შემოსავლების ზრდის და სიღარიბის შემცირების თვალსაზრისით. სახელდობრ, 2023 წელს საქართველოს ეკონომიკა 7.5%-ით გაიზარდა და 8 201 \$ შეადგინა, ხოლო, GNI (Gross National Income/მთლიანი

ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე) მაჩვენებელი (მუდმივი 2017 აშშ \$) გაიზარდა 9,580 აშშ \$-დან 2010 წელს 15,880 აშშ \$-მდე 2022 წელს, სიღარიბე (გაზომილი სიღარიბე 6,85 აშშ \$-ით 2017 წელს PPP/ Purchasing Power Parity-ით) შემცირდა 70,4 %-დან 70,7 %-მდე 2022 წელს. სამუშაო ბაზარმა ძლიერი აღდგენა განიცადა, უმუშევრობა შემცირდა 20.6 %-დან 2021 წელს რეკორდულ დაბალ 16.4 %-მდე 2023 წელს, რაც დადებითად აისახა სიღარიბის დონეზე.

2023 წელს ეკონომიკის ზრდა შეფასდა 7.5 %-მდე, რაც გამოწვეულია ინვესტიციების მზარდი მაჩვენებლებით, განსაკუთრებით სამშენებლო სექტორის აქტივობების მატებით (+17 % რეალურად). წლიური ინფლაცია მკვეთრად შენედა 2023 წლის ბოლოს 0%-მდე 2022 წლის დეკემბრის 9.8%-დან, რაც ასახავს სურსათისა და ენერჯის გლობალური ფასების დაცემას და ლარის გამყარებას. მედიკამენტებზე საანგარიშო ფასების შემოღებამ ინფლაციაზე დადებითი ზეწოლა მოახდინა. საბაზო ინფლაცია დეკემბერში (წელიწადში) 2.0 %-ს შეადგენდა. ამის საპასუხოდ, საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი ექვსჯერ შეამცირა, 11 %-დან 8,25 %-მდე 2023 წლის მაისიდან 2024 წლის მარტამდე.

მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი ოდნავ შემცირდა 2023 წელს და მშპ-ის 4.3 %-მდე შეადგინა. საქონლის სავაჭრო დეფიციტი ნომინალური თვალსაზრისით (\$) 19 %-ით გაიზარდა. ექსპორტი ნომინალური თვალსაზრისით (\$) გაიზარდა 8 %-ით (წელიწადში), რაც გამოწვეული იყო მეორადი მანქანების რეექსპორტით, ხოლო იმპორტის ზრდამ 12%-ს მიაღწია. სერვისის ექსპორტი კვლავ მხარდაჭერილი იყო ტურიზმში COVID-19-ის შემდგომი აღდგენით. საერთაშორისო რეზერვები გაიზარდა 5,0 მლრდ \$-მდე, რაც იგივე წლის საქონლის დაახლოებით 4,2 თვის იმპორტის ექვივალენტურია.

ამასთან, 2023 წელს შემცირდა ფისკალური დეფიციტი და მიაღწია მშპ-ის 3.0 %-ს (პრივატიზაციის შემოსავლების ჩათვლით). მთავრობის შემოსავლები გაიზარდა 14,2 %-ით, ხოლო გადასახადების შეგროვება 2023 წელს ნომინალური თვალსაზრისით 13,5 %-ით გაიზარდა. მიმდინარე ხარჯები გაიზარდა 14.6 %-ით, რაც ასახავს მთლიან ზრდას. კაპიტალის ხარჯები ნომინალური თვალსაზრისით 4.6 %-ით გაიზარდა. 2023 წლის ბოლოს სახელმწიფო ვალი შეფასდა მშპ-ის 38.1 %-ად, რაც ოდნავ შემცირდა 2022 წლის ბოლოსთან შედარებით. (იხ. ცხრილი 3.)

როგორც ცნობილია, მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის უნარ-ჩვევების შეუსაბამობა, არის მნიშვნელოვანი დაბრკოლება ფირმების უმეტესობისთვის. ამასთან, სავაჭრო ღიაობის მაღალი ხარისხისა და ტურიზმზე დამოკიდებულების გამო, საქართველო დაუცველია გარე შოკების მიმართ. თუმცა, 2023 წლის დეკემბერში საქართველოს ევროკავშირმა (EU) კანდიდატის სტატუსი მიანიჭა, რითაც ქვეყანას მიეცა უნიკალური შესაძლებლობება რეფორმების გასაძლიერებლად კეთილდღეობის მისაღწევად და სხვა წევრ ქვეყნებთან დაახლოების მიზნით. [6]

ცხრილი 3. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მაჩვენებლები, 2015-2023 წწ. [7]

მაჩვენებლები	წყარო	წლები								
		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
მოსახლეობა წლის ბოლოს (ათასი კაცი)	საქსტატი	3 729	3 726	3 730	3 723	3 717	3 729	3 689	3 736,0	-
უმუშევრობის დონე, %	საქსტატი	21,9	21,7	21,6	19,2	17,6	18,5	20,	17,3	16,4

წლიური ინფლაცია (დეკემბერი/დეკემბერთან),%	საქსტატი	4,9	1,8	6,7	1,5	7,0	2,4	13,9	9,8	0,4
მშპ, მლრდ ლარი	საქსტატი	34,5	36,6	41,3	45,4	49,7	49,8	60,7	72,9	80,2
მშპ, მლრდ აშშ \$	საქსტატი	15,2	15,4	16,5	17,9	17,6	16,0	18,9	25,0	30,5
მშპ რეალური ზრდა, %	საქსტატი	3,4	3,4	5,2	6,1	5,4	-6,3	10,6	11,0	7,5
მშპ ერთ სულზე, აშშ \$	საქსტატი	4 085	4 143	4 420	4 804	4 741	4 301	5 084	6 731	8 210
მშპ ერთ სულზე, მსყიდველობითი უნარის პარიტეტით, PPP (მიმდინარე საერთაშორისო \$)	სსფ	12 100	12 855	13 596	14 584	15 611	14 772	16 997	20 243	22 357
დანაზოგის დონე (ეროვნული დანაზოგი/ მთლიან ეროვნულ განკარგვად შემოსავლთან), %	სებ	14,5	16,3	16,7	20,5	20,6	11,4	9,8%	18,5	21,4
მიმდინარე ანგარიში/მშპ, %	სებ	-11,6	-12,2	-7,9	-6,7	-5,9	-12,4	-10,3	-4,5	-4,3
საგარეო სავაჭრო გახსნილობა (საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი+საქონლისა და მომსახურების იმპორტი)/მშპ, %	სებ	97,0	95,0	102,6	109,8	117,4	93,0	102,0	115,7	107,9
პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები/მშპ, %	სებ	11,4	10,7	12,1	7,5	7,7	3,7	6,6	8,4	5,2
საერთაშორისო რეზერვები, მლრდ აშშ \$	სებ	2,5	2,8	3,0	3,3	3,5	3,9	4,3	4,9	5,0
საერთაშორისო რეზერვები საქონლისა და მომსახურების იმპორტის თვეებით, მლრდ აშშ \$	სებ	3,5	4,0	3,9	3,7	3,8	5,2	4,6	3,8	3,4
მთლიანი საგარეო ვალი/მშპ, %	სებ	100,6	103,2	105,2	99,9	106,9	130,3	117,0	94,3	79,1
მთავრობის საგარეო ვალი/ მშპ, %	სებ	28,8	30,3	32,1	30,1	32,5	46,4	42,2	32,2	28,4
რეალური ეფექტური გაცვლითი კურსი (საშუალო წლიური ცვლილება), %	სებ	-4,6	3,4	-2,2	1,0	-5,4	-2,9	1,7	18,7	11,6
ფისკალური დეფიციტი/მშპ, %	სებ	-2,3	-2,6	-2,9	-2,1	-2,0	-9,2	-6,0	-3,0	-2,4
კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხები, მლრდ ლარი	სებ	16,0	18,9	22,3	26,6	31,9	38,2	43,1	44,8	52,7
კომერციული ბანკების მიერ გაცემული სესხების ზრდა, %	სებ	23,5	18,1	17,8	19,4	20,0	19,7	12,7	3,9	17,6
კომერციული ბანკების სესხების ზრდა, გაცვლითი კურსის ცვლილების გავლენის გამორიცხვით, %	სებ	6,1	10,8	18,6	17,8	16,2	9,0	18,2	12,1	17,1
დეპოზიტები კომერციულ ბანკებში, მლრდ ლარი	სებ	14,4	17,0	19,9	23,1	26,3	34,6	37,2	44,3	50,6
დეპოზიტები კომერციულ ბანკებში, ზრდა, %	სებ	23,5	18,2	16,8	16,1	13,9	31,9	7,5	18,9	14,2
დეპოზიტების ზრდა კომერციულ ბანკებში, გაცვლითი კურსის ცვლილების გავლენის გამორიცხვით, %	სებ	5,9	10,8	17,0	14,4	9,3	20,8	12,2	29,6	14,1
კომერციული ბანკების აქტივები/მშპ, %	სებ	72,8	82,5	83,7	87,5	94,9	114,2	99,7	96,6	99,7
დეპოზიტების დოლარიზაცია (საბანკო სექტორი), %	სებ	69,1	71,2	65,3	63,1	64,0	61,4	60,0	56,1	50,7
სესხების დოლარიზაცია (საბანკო სექტორი), %	სებ	64,6	65,4	57,1	57,1	55,4	55,7	50,8	45,0	45,2

მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი, %	სებ	8,00	6,50	7,30	7,00	9,00	8,00	10,50	11,00	9,50
საპროცენტო განაკვეთი ლარით გაცემულ სესხებზე, %	სებ	19,4	18,2	16,8	15,7	15,4	14,4	15,7	16,2	15,3
საპროცენტო განაკვეთი უცხოური ვალუტით გაცემულ სესხებზე, %	სებ	10,3	8,7	7,9	7,6	6,3	6,9	6,3	8,6	9,0
S&P	სტანდარდ ენდ ფუარს	BB-	BB-	BB-	BB-	BB	BB	BB	BB	BB
FITCH	ფიჩ რეიტინგს	BB-	BB-	BB-	BB-	BB	BB	BB	BB	BB
MOODY'S	მუდის კორპორაცია	Ba3	Ba3	Ba2	Ba2	Ba2	Ba2	Ba2	Ba2	Ba2
SCOPE	სარეიტინგო სააგენტო სქოუფი	-	-	-	BB	BB	BB	BB	BB	BB
ადამიანის განვითარების ინდექსი (რეიტინგი/ქვეყანა)	გაეროს განვითარების პროგრამა	0.771 (70/188)	0.776 (71/189)	0.780 (70/189)	0.786 (70/189)	0.812 (61/189)	0.802 (64/191)	0.802 (63-65/191)	-	-
გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, რეიტინგი (ადგილი/ქვეყანა)	მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი	4.22 (66/140)	4.32 (59/138)	4.28 (67/135)	60.9 (66/140)	60.6 (74/141)	-	-	-	-
ბიზნესის კეთება (რეიტინგი/ქვეყანა)	მსოფლიო ბანკი	24/189	16/190	9/190	9/190	6/190	7/190	-	-	-

მიუხედავად ამისა, არსებობს სტრუქტურული გამოწვევები, განსაკუთრებით სუსტი პროდუქტიულობა და შეზღუდული მაღალი ხარისხის სამუშაო ადგილების შექმნა. დასაქმებულთა დაახლოებით მესამედი რჩება დაბალპროდუქტიულ სოფლის მეურნეობაში და საქართველოს ასევე აქვს თვითდასაქმებულთა დიდი წილი სხვა სექტორებში. ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა რჩება მთავარ დაბრკოლებად მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის.

მოსალოდნელია, რომ 2024 წელს ზრდა 5.2 %-მდე შემცირდება მკაცრი მონეტარული პოლიტიკის, სავაჭრო პარტნიორების შენელებისა და გაზრდილი გეოპოლიტიკური რისკების გამო. პროგნოზირებულია, რომ 2025-26 წლებისთვის ზრდა მშპ-ის დაახლოებით 5 %-ზე დასტაბილურდება, რაც ისარგებლებს საქართველოს სავაჭრო პარტნიორთა ეტაპობრივი აღდგენით. სიღარიბის მაჩვენებელი ეტაპობრივად შემცირდება. მოსალოდნელია, რომ ინფლაცია 2024 წლის ბოლოსთვის 3 %-იან სამიზნეს მიუახლოვდება, რადგან 2024 წელს მიმდინარეობს მონეტარული შემსუბუქება. ფულადი გზავნილების შემცირების მიუხედავად, მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტი საშუალოვადიან პერსპექტივაში COVID-19-მდე მაჩვენებელზე დაბლა დარჩება. [8]

ასევე, არსებობს მნიშვნელოვანი რისკები პერსპექტივისთვის, რაც ასახავს გაურკვეველობას. ფულის შემოდინების უფრო სწრაფმა შემობრუნებამ, ტურიზმიდან სუსტმა შემოსავლებმა და გლობალური საქონლის ფასების ზრდამ შეიძლება შეაფერხოს ეკონომიკის ზრდა, გაზარდოს ვალის დონე და დაფინანსების საჭიროება. სხვა რისკები მოიცავს გლობალური ფინანსური მდგომარეობის გამკაცრებას და კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებულ რისკებს. თუმცა, მოსალოდნელია, რომ ოპტიმალური მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის ეფექტიანი განხორციელება ადეკვატური ბუფერებით ხელს შეუწყობს პოტენციური შოკების შემცირებას, ხოლო გაცვლითი კურსის მოქნილობა ხელს შეუწყობს სარეზერვო დონის დაცვას იმპორტის კორექტირების მხარდაჭერით.

დასკვნა

მსოფლიოს მასშტაბით საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების და პროცესების გადახედვა ადასტურებს, რომ ის არ არის ისეთი უსაფრთხო და იმდენად განვითარებული, როგორც ეს შეიძლებოდა და/ან შეიძლება იყოს მომავალში. რამდენადაც სამყარო უფრო და უფრო მეტად ურთიერთდაკავშირებული ხდება, აშკარაა, რომ ჯერჯერობით ვერ ხორციელდება ყველა რისკის რაციონალური, ეფექტიანი და ოპტიმალური პრევენცია და მართვა.

დღესდღეობით გამოწვევები ბევრია, მიზნები განსხვავებულია და მათი მიღწევის გზები ან პოლიტიკურად რთული ან სრულიად ახალია სამყაროსთვის. მიუხედავად ამისა, მთელი მსოფლიოს ლიდერებმა უნდა გააცნობიერონ გლობალური კონტექსტი, რომლითაც ისინი ნავიგაციას მოახდენენ თუ როგორ დაეხმარება ან შეაფერხებს ეს გარემოებები სასურველი სტრატეგიული მიზნების პროგრესს და როგორ უნდა განხორციელდეს საუკეთესო სტრატეგიული გეგმები, უსაფრთხო და ჯანსაღი გარემო ცხოვრების ხარისხის უზრუნველსაყოფად. მწვანე, გამძლე და ინკლუზიური აღდგენის მისაღწევად, საქართველო ორიენტირებული უნდა იყოს კონკურენტუნარიანობის, ადამიანური კაპიტალის, ინსტიტუტებისა და ინფრასტრუქტურის, საერთაშორისო და რეგიონული ინტეგრაციის, ინოვაციებისა და ციფრული ტრანსფორმაციის გაძლიერებაზე, რომელთა ეფექტიანი მართვა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქვეყნის მდგრად სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7bb20579fde2489e1c12e638bf212316-0410012024/original/About-IDA-Brochure-March-2024.pdf>
2. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/06/11/global-economic-prospects-june-2024-press-release>
3. <https://www.gicp.org/news-and-insights/megatrends-2050>
4. <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/digest/>
5. <https://www.conference-board.org/topics/global-economic-outlook>
6. <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#1>
7. <https://nbg.gov.ge/statistics/international-rating>
8. <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/overview#3>

**Lavrenti (Zurab) Gudavadze
Nodar Poporadze
Gela Machaidze
Gela Lobjanidze**

GLOBAL TRENDS AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT ACHIEVEMENT, CHALLENGS AND PROSPECTS OF GEORGIA

Summary

The study and analysis of socio-political and socio-economic events and processes worldwide proves that it is not as safe and developed as it could be and/or could be in the future. As the world becomes more and more interconnected, it is clear that rational, effective and optimal prevention and management of all risks cannot yet be implemented.

Today, the challenges are many, the goals are different, and the ways to achieve them are either politically difficult or completely new to the world. Nevertheless, leaders around the world must understand the global context in which they will navigate how these circumstances will

help or hinder the progress of desired strategic goals and how best to implement strategic plans to ensure a safe and healthy environment for quality of life.

To achieve a green, resilient and inclusive recovery, Georgia should focus on strengthening competitiveness, human capital, institutions and infrastructure, international and regional integration, innovation and digital transformation, the effective management of which will significantly contribute to the sustainable socio-economic development of the country.

Key words: Global Trends, Geopolitics, Sustainability, Forecasts, Perspectives.

**Natalia Davlasheridze
Shota Tvauri**

GEORGIA'S FINANCIAL SECTOR IN THE CHANGING GLOBAL FINANCIAL SYSTEM

Annotation. After the global financial crisis of 2007-2009, the framework of the international financial system was actively restructured, with the roles and places of developing countries changing. The article analyzes the current stage of global financialization and identifies recommendations for Georgia based on the country's unique features. The author notes the importance of new mechanisms that are increasingly moving to the use of complex financial technologies, primarily digital ones. Today, state participation in financialization is not limited to the traditional functions of regulation, monetary and tax policy, setting their conditions and coordinates. The article notes a significant expansion of forms and methods of interference in the functioning of markets by the state, which is already acting as an institutional investor, issuer, and platform for the implementation of financial services.

The differences in the approach of Nobel laureates in the analysis of these processes are shown (J.Stiglitz, B.Bernanke, A.Sen), as well as important changes in the world's financial system that Georgia needs to take into account – alternative digital settlement systems in interstate associations, gold shares in state reserves, de-dollarization, climate finance, crypto markets, and others.

Keywords: financialization, Great Recession, quantitative easing, “war” of state subsidies, mining.

Introduction

One of the key trends of global economic development in the new geopolitical reality is **financialization**, i.e., the rapid development of the financial system in comparison with other sectors¹³.

Financialization represents the largest change in the structure of the economy in the last half-century. In doing so, we are dealing with a process that permeates the whole of society – from health, education, and housing policies to food production and the response to the climate crisis – and the outcome of this process is uncertain and open to history. In essence, we are talking about the exceptional dominance of the largest countries and firms as a result of their ability to serve and play the financial markets.

The main drivers of financialization are the IMF and the World Bank. In 2024, these organizations recorded that the global financial system is on track to improve stability, but faces a number of transition challenges due to regional vulnerabilities and political regimes.

The 2007-2008 crisis and the Great Recession have sparked a new discourse on the architecture of the global financial system¹⁴. These developments have drawn attention to integration, governance inadequacies, and the emerging systemic risks of financial globalization.

¹³ For example, from 1990 to 2015, globally, the nominal value of total financial assets increased from 42 to 294 trillion US dollars. Over the same period, the ratio of the value of financial assets to global GDP increased from 195% to 375%.

¹⁴ Financialization: Why the Financial Sector Now Rules the Global Economy 03/18/2020 | Mises Wire | <https://mises.org/mises-wire/financialization-why-financial-sector-now-rules-global-economy>; Financialization:

The sanctions imposed by the United States and the European Union against Russia have also significantly changed the global financial system.

Today, policymakers in emerging market countries face the challenge of moving towards independent monetary policies, sovereignizing the economy, and more stable and balanced financial sectors while stimulating market growth.

* * *

Theme of finance is constantly at the center of research for **Nobel laureates**, and especially after the global crisis. Thus, Joseph Eugene Stiglitz, a follower of the British economist John Keynes, a proponent of the active role of the state in the economy, a former chief economist of the World Bank and a former chairman of the Council of Economic Advisers of the United States, believes that the period of unchallenged economic hegemony of America lasted only 19 years, from the fall of the Berlin Wall in 1989 to the collapse of Lehman Brothers in September 2008. The rapid actions of governments, forced by the magnitude of the crisis to abandon the "laissez-faire" approach to economic management, prevented the great recession from turning into a second great depression. However, he noted a growing consensus that something is wrong with a system that can impose high costs on a large number of people who are hardly even participants in international financial markets without speculating on international investments and borrowing in foreign currencies. Although crises can be overcome with emergency funding, such assistance places a heavy burden on taxpayers living in the affected countries, and high costs are detrimental to living standards.

Ben Bernanke, who won the award in 2022 together with Douglas Diamond and Philip Dub-wig, played a big role in establishing the mechanism of "quantitative easing"¹⁵, that led to the grandiose operation of "flooding" money during the crisis and later during the coronavirus epidemic. "There is no alternative to large-scale paper purchases: *using the printing press* is better than stagnation", Fed Chairman Ben Bernanke argued at the time. In general, banks were allowed to give out incredible amounts of money, mitigating the problems of today as mitigating the problems of today as a pledge of tomorrow.

At the same time, the Nobel Prize winner Amartya Sen showed exactly what made the market ignore the obvious signs of an impending crisis and continue risky lending, borrowing and securitization. Its investigation was commissioned by French President Nicolas Sarkozy, who expressed dissatisfaction with the existing tools for assessing the economy and created a commission to measure economic health and progress. According to the conclusions of A. Sen, the world has been following the financial growth of GDP with unhealthy interest in recent years. Preoccupation with this single indicator made us overlook other equally important social indicators.

The appearance of any unfavorable data on the economy instantly generates talk of another cycle of "money printing" and raises stock indices to new heights. The hype around QE is skillfully fueled by the global financial media and analysts of leading banks and investment funds directly interested in continuing the "banquet".

However, the implementation of these programs is always associated with risks, and today economists tend to believe that the current situation in the US and EU economies by 2024 is precisely the result of unjustified use of QE programs. Extremely excessive amounts of funds were poured into the economy, which could not but lead to an explosive increase in inflation and inflate giant bubbles in the stock markets.

The next important factor was the process of moving **away from the US dollar** as a universal instrument for international payments. Already this year, several landmark proposals were an-

Definition, Examples, Consequences, and Criticisms. THE INVESTOPEDIA TEAM/ August 24, 2024 <https://www.investopedia.com/terms/f/financialization.asp>;

Financialisation and demand and growth regimes - a review of post-Keynesian contributions.

Institute for International Political Economy, Berlin School of Economics and Law, Germany. 2024 no 32. https://www.uni-due.de/imperia/md/content/soziooekonomie/ifsowp32_heinvantreeck2024.pdf

¹⁵ Quantitative Easing (QE) is a policy of buying long-term assets to fill financial markets with liquidity

nounced, each of which individually is not able to seriously shake the position of the dollar as the main currency of the world, but collectively continues to rock the existing world order.

The dollar's dominance is attributed to the size and stability of the US economy, as well as a favorable legal system for investment. Experts from the Brookings Institution, one of the leading American think tanks, have identified a factors that threatense the dollar's dominance in the global economy. The role of the US currency is gradually decreasing, the question is whether this process is inevitable or not. The analytical center points out that the use of the US dollar in the global financial market has been declining for several decades. Although the dollar still holds a large share of central bank reserves and dominates global trade, the International Monetary Fund (IMF) estimates that the US currency accounted for 59% of global reserves as of early 2024, up from 71% in 1999. At the same time, the share of non-traditional reserve currencies is growing. By early 2024, the Australian dollar, Swiss franc and Chinese yuan combined accounted for 11% of central bank reserves, compared to just 2% in 1999. The trend may continue.¹⁶ The national debt of the United States recently reached a new record level — the debt on government bonds exceeded \$35 trillion. Bloomberg believes that it was the US sanctions against Russia and the blocking of Russian gold and foreign currency assets that pushed other countries to reduce their dependence on the dollar.¹⁷

Over the past few years, China has been systematically getting rid of US bonds, and actively buying gold with the funds received from their sale. Most of the precious metal comes from Russia, one of the world's largest gold producers. After the crisis, starting in 2010, according to the IMF and the World Gold Council (WGC), the world's central banks went from being net sellers of the precious metal to net buyers. This volume of gold purchases by central banks was recorded 55 years ago – in 1967, when the gold-dollar standard was in effect in the world. As a result of the bana on the import of Russian gold by Western countries in order to deprive the country of a significant part of its income, supplies were redirected to the states of the Global South, seeking to reduce dependence on the US dollar. In 2024, the exchange-traded price of gold for the first time in history exceeded the mark of \$2600 per ounce, the gold rush continues: in mid-August, even ETFs for the precious metal, which had an outflow of funds in the spring, were not left out.

In the race for leadership in the so-called "strategic" sectors, a sharp increase in the role of the **state and large-scale subsidies** in the form of tax incentives, grants and loan guarantees to support production¹⁸ have become of great financial importance. In response to China's state subsidies, the US Inflation Reduction Act (IRA) and the Chip and Science Act have introduced attractive conditions for local production of clean energy products and semiconductor equipment. IRA spending alone, originally estimated at \$385 billion, is projected to reach \$1.2 trillion, effectively destroying global market competition. The European Union reacted to such a "subsidy war". His protests focused on provisions that strengthen domestic production in the United States to the detriment of other countries. European Commission President Ursula von der Leyen has called for the creation of an EU Sovereign Wealth Fund (ESF) to deal directly with the consequences.

There is still some intrigue until the November US election regarding the effective response of the global financial architecture to the current challenges **of the climate** agenda. On many platforms (UN¹⁹, BRICS, ...) they discuss the issues of its reform. It was created in the middle of the 20th century and at the time of its inception already had structural shortcomings, but today it is going through a global stress trust and cannot withstand it. The current architecture has failed to ensure that stable and long-term financing is mobilized at the right scale for the investment needed to

¹⁶ The changing role of the US dollar. Sam Boocker and David Wessel. August 24, 2024 <https://www.brookings.edu/articles/the-changing-role-of-the-us-dollar/>

¹⁷ Trump Advisers Discuss Penalties for Nations That Move Away From the Dollar. 26 Apr 2024 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-04-25/trump-advisers-discuss-penalties-for-nations-that-de-dollarize?srnd=homepage-europe>

¹⁸ For detailed data on developed and developing countries of the world from the middle of the 19th century to 2018, see: URL: <https://doi.org/10.1016/j.jge.2021.100005>. For example, today state budgets account for 30% to 50% of GDP in market economies, and at the beginning of the period – less than 10%.

¹⁹ See the UN Policy document «Our Common Agenda Policy Brief 6: Reforms to the International Finance Architecture», may 2023 – chapter «Massively scale up development and climate financing»

fight the climate crisis and achieve sustainable development. For projects that prevent emissions from anthropogenic and natural factors, or improve the absorption of carbon dioxide by landscapes, the so-called Nature-Based Solutions (NBS), require a single global open voluntary carbon market and a register of carbon units.

Finally, one of the key points in the modern financial system of the world is the use of **cryptocurrencies**. The campaign headquarters of Donald Trump actively develops this topic, and the former US president himself at a meeting with voters directly calls for voting for him "if they like cryptocurrency in any of its manifestations."

Trump said that "the future of cryptocurrencies and bitcoin is being created in the United States." At the Bitcoin2024 cryptocurrency conference in Nashville, he proposed creating a "strategic reserve of bitcoin." The politician stressed the importance of cryptocurrencies for the country's economic competitiveness and promised never to sell bitcoins confiscated by the state. "These coins will be included in the national reserve," Trump promised: "The creation of a strategic reserve of bitcoins will firmly consolidate the dollar's position as *the world's reserve currency and ensure that we remain the world leader in financial innovation*»."

In November, the United States will choose between two **financial programs**. First, the Republicans' proposals to expand consumer and corporate tax breaks, introduce universal (and higher for China) tariffs, deport millions of migrants who entered the United States illegally, and give the president more authority over the Fed's actions (lower the dollar rate). The plan includes assistance to home buyers, as well as the abolition of taxes and benefits in the amount of \$7,500 from purchases of electric vehicles. It is difficult to interpret this as anything other than an inflationary boom and an explosive increase in the budget deficit.

On the other hand, the Democrats' bill includes raising the corporate income tax rate to 28%, granting amnesty to millions who entered the United States illegally or were deported from the country, and promising that the president will not interfere in the activities of the Fed, although this does not exclude the appointment of managers who support MMT (MMT — Modern Monetary Theory, also known as Magic Money Tree — the idea that the state can endlessly and with impunity print dollars and thereby cause only good). The program also includes the construction of 3 million new homes with a \$25,000 subsidy for first-time home buyers. Finally, there will be a federal ban on inflating food prices against the backdrop of high inflation: paradoxically, this principle was one of the pillars of the Soviet economy and the main cause of the commodity shortage. "I will work to pass *the first-ever federal ban* on inflating food prices. My plan will include new penalties for opportunistic companies that take advantage of crises and break the rules, and we will support small food businesses that try to play by the rules", K.Harris said, an argument that "resonates widely with voters". In this case, there will be lower inflation with more state-controlled economic growth, and in fact, the risks of "fiscal blow-out" and stagflationary downturn.

Today, there is a de facto situation where priorities are given to political goals. It is up to the political elite to decide how they assess the reaction of the electorate. And just a policy, especially in difficult situations, even during an economic crisis, often dictates the choice of measures taken – which as a result will determine *large-scale changes in the global trade and financial architecture*.

Conclusions

Against the background of such a general picture, it can be assumed that the digitalization of finance and digital currencies of the Central banks (CBDC) how the key technological trends of our time will enable *China to become the new "financial pole" in the world*.

At the same time, Georgia needs to take into account the above-mentioned important changes in the world's financial system –

- the need for professional usage of all components of financialization,
- risks and prospects of de-dollarization,
- growth in the share of gold in state reserves,
- the emergence of alternative payment systems in interstate associations,

- competition of countries in subsidies for strategic industries,
- features of climat financing,
- development of the cryptomarket.

In connection with the issue of cryptocurrencies, Georgia is particularly interested in the example of the meeting of *ARK Invest CEO Kathy Wood* with Nayib Bukele, the current president of El Salvador, who actively supports bitcoin. K.Wood believes that the net gross domestic product (GDP) of El Salvador can increase tenfold until 2029, if Bukele continues to adhere to his plans to turn El Salvador into an oasis for the bitcoin and AI communities — two of the biggest economic and technological revolutions in history. Currently the country's GDP is \$30 billion, and the average income is only \$450 per month. The government of the Latin American state is going to introduce the *ARK Educate curriculum* into the national education system, and El Salvador schools will have subjects in robotics, AI, blockchain, energy storage and multiomics. During the years of El Salvador's rule, N.Bukele recognized bitcoin as legal tender, abolished taxes related to technological innovations, and also abolished the tax on foreign investment and money transfers.

December 14, 2021 The National Bank of **Georgia** has signed a Multilateral Memorandum of Understanding of the International Organization of Securities Commissions (IOSCO) and has become an Ordinary member of IOSCO. This is expected to increase investor confidence and interest in the Georgian securities market, strengthen the reputation of the National Bank of Georgia as a securities market regulator, expand opportunities for integration with international markets, while enabling the NBG to provide effective capital market supervision through cooperation with regulatory authorities of other states and exchange relevant information.

Georgia has a reputation as a crypto-friendly country and is not going to stop at this stage²⁰. The country's legislation has been adapted to achieve maximum harmonization with three important EU directives:

1. About payment services (PSD 2),
2. About Capital Requirements (CRD) and the Virtual Asset service,
3. About Suppliers (VASP).

The advantages of Georgia as a country for cryptocurrency mining are obvious:

- ability to optimize taxation;
- no state ban on cryptocurrency mining;
- availability of infrastructure for digital currency exchange;
- high-speed internet.

All this attracts a large number of investors to the country who want to open a company in Georgia and start mining bitcoin or other cryptocurrencies. Crypto enterprises located in specially created free economic zones do not pay taxes (except for personal income tax), and electricity is supplied at preferential prices (exempt from value-added tax). In addition to enterprises located in free industrial zones, individuals and legal entities are also engaged in cryptocurrency mining. In this respect, Svaneti is the most attractive, as electricity has been supplied to the population almost free of charge for almost three decades. This is what led to a fourfold increase in its consumption in the region over these years²¹.

As for financial transactions, according to preliminary data, the volume of foreign direct investment in Georgia in the 2nd quarter of 2024 amounted to \$574.3 million, which is 10.3 percent higher than the adjusted data for the 2nd quarter of 2023. By the end of the year, investments were made in the financial and insurance sector and amounted to \$300.1 million, or 52.3 percent of the total volume of foreign direct investment. The second place is occupied by the trade sector –

²⁰ Cleanspark acquires 5 Bitcoin mining facilities in Georgia for \$25.8 million. Jun 18, 2024 <https://news.bitcoin.com/ru/cleanspark-priobretaet-5-obektov-dlya-mayninga-bitkoinov-v-gruzii-za-25-8-milliona-dollarov/>

²¹ კრიპტოვალუტის მუქრდილები საქართველოში |Forbes Georgia. <https://forbes.ge/kriptoalutis-shuqchrdilebi-saqarthveloshi/>

\$79.2 million (13.8 percent), and the third place is occupied by the manufacturing industry with \$55.5 million (9.7 percent), according to «Sakstat»²².

Today, the country's potential is measured by duty-free access to a market of more than 2 billion human. Georgia itself has the most liberal conditions for creating and doing business in the region, as well as using all the components of financialization (banking, asset management, insurance and venture capital) at the level of government, society and business.

References

- 1 Epstein, G. Financialization and the World Economy. Edward Elgar Publishing. 2005. 440 P. Available at: <https://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/programs/globalization/financialization/chapter1.pdf>
- 2 Van Graver, D. The “new era” of digital authoritarianism.- International Journal of Communication 2018, no. 12, 3788–3794 1932–8036/20180005. Available at <http://ijoc.org>.
- 3 Lane P. R. and MilesiFerretti G. M. International Financial Integration in the Aftermath of the Global Financial Crisis. IMF Working Paper, 2017, 17/115. May 10.
- 4 Pan, F., Zhang, F., Wu, F. State-led Financialization in China: Case of the Government-guided Investment Fund, - The China Quarterly, 2021, No. 247. Pp.749–772. DOI:10.1017/S0305741020000880
- 5 Joseph E. Stiglitz. Columbia Business School. <https://business.columbia.edu/stiglitz/about>
- 6 International Monetary Fund. World Economic Outlook UPDATE (WEO). The Global Economy in a Sticky Spot/ July 2024 <https://www.IMF.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/07/16/world-economic-outlook-update-july-2024>
- 7 Global Economy Remains Resilient Despite Uneven Growth, Challenges Ahead. 2024 <https://www.IMF.org/en/Blogs/Articles/2024/04/16>
- 8 World Bank. 2024. Finance and Prosperity. Washington, DC: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/42075> License: CC BY 3.0 IGO

ლია დვალიშვილი

კლიმატის ცვლილება, ახალი გამოწვევები და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე მისი გავლენის თავისებურებები

ანოტაცია. ნაშრომში მიმოხილულია კლიმატის ცვლილების, როგორც ერთ-ერთი გლობალური საფრთხის მიერ გამოწვეული კატასტროფებისა და სტიქიური მოვლენების შესახებ, ქვეყნებისა და მათი მოსახლეობის სტაბილური სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების მოშლის თავისებურებებზე.

აღნიშნულია ამ ახალი გამოწვევით გარემოზე ზეგავლენის შედეგებისა და მასშტაბების, შეცვლილი ბუნებისა და ეკოსისტემების, „სათბურის ეფექტით“ გამოწვეული მავნე შედეგების ინტენსივობის თაობაზე.

ვრცლად მიმოხილულია კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული საფრთხეების ამსახველი მონაცემების თაობაზე ქვეყნის მასშტაბით.

მითითებულია პრობლემის მოგვარების გზაზე მთავრობის როლისა და ფუნქციური მონაწილეობის განსაზღვრაზე. განსაკუთრებით გამოკვეთილია ინოვაციების როლი პრობლემის გადაჭრის გზაზე.

საკვანძო სიტყვები: კლიმატის ცვლილება, გლობალური დათბობა, კლიმატური ზონა, სათბურის ეფექტი, კლიმატური პარამეტრები.

²² საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 10.3%-ით გაიზარდა - „საქსტატი“ | BPN <https://www.bpn.ge/article/129561-sakartveloshi-pirdapiri-ucxouri-investiciebi-103-it-gaizarda-sakstati/>

XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე პლანეტის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილისათვის გარემოს მდგრადი მდგომარეობის უზრუნველყოფა, ბუნების სტიქიური კატასტროფებისაგან დაცვა და სამეურნეო-საინჟინრო ობიექტების უსაფრთხო ფუნქციონირება უმნიშვნელოვანესი ეკოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემა გახდა. შესაბამისად დედამიწის მოსახლეობა მრავალი რთულად მოსაგვარებელი გლობალური პრობლემის წინაშე დგას. ყველაზე მნიშვნელოვანი ის გამოწვევებია, რომლებიც ადამიანის უპირველეს უფლებას და ღირებულებას, სიცოცხლეს ემუქრება. ამ გამოწვევებს შორის კლიმატის ცვლილება აღიარებულია, როგორც კაცობრიობის წინაშე მდგარი უმწვავესი გამოწვევა. თანამედროვე საზოგადოების, მეცნიერების შემფოთებას იწვევს ის, რომ გლობალური კლიმატი იცვლება სწრაფად და თანდათან უფრო თბილი ხდება. შედეგად ადგილი აქვს სხვადასხვა ბუნებრივი სტიქიური მოვლენის ჩამოყალიბებას და რიგ შემთხვევაში კატასტროფების განვითარებას. სწორედ კატასტროფები აისახება ნეგატიურად ქვეყნებისა და მათი მოსახლეობის სტაბილური სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების მოშლაზე.

დედამიწაზე გახშირებული ბუნებრივი საფრთხეებით გამოწვეული კატასტროფების უმთავრესი და ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზეზი მსოფლიო კლიმატის ცვლილებაა, რომელსაც ჩვეულებისამებრ ათწლეულები ან უფრო ხანგრძლივი დრო სჭირდება. მეცნიერთა ვარაუდით, კლიმატის და კლიმატური ზონების ცვლილება დააყენებს ქვეყნებს მათი ეკონომიკური მიმართულებების შეცვლის საჭიროების წინაშე.

სწრაფად მიმდინარე კლიმატის ცვლილება ცოტა დროს გვიტოვებს მოსალოდნელ ცვლილებებთან გასამკლავებლად და მისგან მიყენებული უარყოფითი ზემოქმედების შესამცირებლად.

„კლიმატი“ ბერძნული წარმოშობის სიტყვაა (κλίμα) და დახრილობას ნიშნავს. სხვადასხვა ვარაუდით, დახრილობის ქვეშ შეიძლება იგულისხმებოდეს მზის სხივების ან დედამიწის ღერძის დახრილობა, ან კიდევ სიტყვა მოიაზრებდეს მთის კალთების ის მიმართულებებს, რომლითაც მთიანი საბერძნეთი უხვად არის დაჯილდოებული. (4)

კლიმატი დედამიწის გარშემო არსებული ჰაერის/ატმოსფეროს საშუალო მრავალწლიური მდგომარეობაა, რომელიც ძირითადად ხასიათდება ტემპერატურისა და ნალექების (წვიმა, სეტყვა, თოვლი), საშუალო მრავალწლიური მნიშვნელობებით. ატმოსფეროს ყოველგვარი ჰორიზონტალური დინება უკავშირდება ჩვენი პლანეტის კლიმატის მეტად მრავალფეროვან სურათსა და ხასიათს.

კლიმატური ზონა ყალიბდება მრავალი წლის (სულ მცირე 30 წლის) განმავლობაში და ამ პერიოდში მისი კლიმატური მახასიათებლების საშუალო მნიშვნელობები მუდმივად იცვლება გარკვეულ საზღვრებში. ამ საშუალო მნიშვნელობებს და საზღვრებს დედამიწის სხვადასხვა ნაწილში, ძირითადად განსაზღვრავს მზის რადიაცია; კონკრეტულ ტერიტორიაზე ან მის სიახლოვეს არსებული წყლების მარაგი, ხოლო გლობალური მასშტაბით, კლიმატის ჩამოყალიბებაზე გავლენა აქვს ასევე ატმოსფეროში არსებული ე.წ. სათბურის გაზების რაოდენობას. დედამიწაზე სხვადასხვა კლიმატური ზონებია, რომლებიც ხშირად განსაზღვრავენ ქვეყნების განვითარების ეკონომიკურ მიმართულებებს და

მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის განვითარებაზე.

ეკონომიკის სექტორებიდან, კლიმატის ცვლილება ყველაზე მეტად სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობაზე მოქმედებს და განსაკუთრებით იმ ქვეყნებში, სადაც სოფლის მეურნეობა წამყვანი დარგია. არანაკლები გავლენა აქვს გლობალური დათბობის შედეგებს ტურიზმზე, ჰიდროენერგეტიკაზე და სხვა.

კლიმატის რყევაზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ნებისმიერი ქვეყნის მოსახლეობის ეკონომიკურ-სოციალური კეთილდღეობა, თუ გავითვალისწინებთ წყალდიდობებით, ზვავებით, მეწყრებით და სხვა ბუნებრივი კატასტროფებით გამოწვეულ ადამიანთა მსხვერპლს, რომელთა რიცხვი მსოფლიო მასშტაბით ყოველწლიურად მზარდია.

კლიმატური ფაქტორები უდიდეს გავლენას ახდენს ადამიანის ცხოვრებისა და საქმიანობის ყველა მხარეზე. ადამიანის სამეურნეო საქმიანობა (საკვები პროდუქტების წარმოება, ენერგეტიკის განვითარება, სატრანსპორტო ქსელის განლაგება, მშენებლობა და სხვა) მჭიდროდ არის დაკავშირებული კლიმატის ცვლილებებთან და შესაბამისად ზრდის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური ქცევისა და მდგომარეობის სენსიტიურობას და მოწყვლადობას.

კლიმატის ცვლილების შედეგად იცვლება ბუნება და ეკოსისტემები, იზრდება ადამიანთა დაავადებების რისკი. ნიშანდობლივია, რომ „სათბურის ეფექტით“ გამოწვეული მავნე შედეგების ინტენსივობა ყოველწლიურად მატულობს, რაც კიდევ უფრო სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანს ხდის პრობლემის მოგვარების აუცილებლობას. ცხადია, არც საქართველოა გამონაკლისი და კლიმატის ცვლილებებით გამოწვეული არასასურველი შედეგები მტკივნეულად აისახება ჩვენს ქვეყანაზეც.

საქართველო, სპეციფიკური და რთული ფიზიკურ-გეოგრაფიული მოცემულობის გამო, შეიძლება ითქვას, რომ პოლიკლიმატური ქვეყანაა. ამიტომ, კლიმატური ცვლილება ისეთ პატარა ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, უფრო მტკივნეულად მიმდინარეობს, ვიდრე დიდ ქვეყნებში, სადაც იმდენად მცირეა კლიმატური ტიპების ნაირსახეობა, რომ მათ მონოკლიმატური ქვეყნებიც შეიძლება ეწოდოს.

არსებობს მთელი რიგი სამეცნიერო კვლევებისა, თუ რა გავლენა აქვს კლიმატს ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე და ამ კვლევების თანახმად, ეკონომიკური განვითარება ბოლო 250 წლის განმავლობაში სრულიად ეხმიანება დედამიწაზე არსებულ კლიმატურ ზონებს. (10)

კლიმატის ცვლილება პროცედურულად ბუნებრივი პროცესია, თუმცა 95%-იანი წილით ის გამოწვეულია ადამიანთა აქტივობით. როგორც ახალი კონცეპტუალური გამოწვევა დაფიქსირდა წინა საუკუნის შუა წლებში, როდესაც გამოიკვეთა მსოფლიოს საშუალო წლიური ტემპერატურის არაჯეროვანი და არარეველანტური ზრდა.

კლიმატზე ადამიანის გავლენა დაიწყო უხსოვარი დროიდან და უშუალოდ უკავშირდება მცენარეული საფარის მოსპობას. ადამიანი წვავდა ტყეს მსხვილ ცხოველებზე ნადირობის მიზნით. ხანძრების შედეგად მტაცებლურად ისპობოდა გარეული ცხოველები და იშლებოდა ბუნებრივი ეკოსისტემები. ეს ქმედება თარიღდება ზედა პალეოლითით. ნეოლითში, როდესაც მეცხოველეობა და მიწათმოქმედება გახდა სამაურნეო საქმიანობის ძირითადი სახე მცენარეული საფარის გადაწვამ განსაკუთრებით დიდი მასშტაბები მიიღო. მცენარეულობის

გადაწვა იწვევდა ბუნებრივი პირობების, მათ შორის კლიმატის მკვეთრ შეცვლას. იზრდებოდა ქარის სიჩქარე დედამიწის ზედაპირთან, იცვლებოდა ქვედა შრეების და ნიადაგის ტემპერატურის და ტენიანობის რეჟიმი, მატულობდა აორთქლება.(5)

მართალია კაცობრიობის არსებობის მთელი ისტორიის განმავლობაში კლიმატი იცვლებოდა, თუმცა ეს თანამიმდევრული და დინამიკური პროცესი იყო. კლიმატის ცვლილების პროცესის დაჩქარებას გარემოზე ადამიანის უკონტროლო ზემოქმედებამ შეუწყო ხელი. იმ ადამიანებს, რომელთაც მესოპოტამიაში, საბერძნეთში, მცირე აზიასა და სხვაგან ტყეები ძირფესვიანად ამოაგდეს, რათა ამ გზით სახნავი მიწა ეშოვათ, ვერც წარმოედგინათ, რომ ამით საფემველი ჩაუყარეს ამ ქვეყნების გაუდაბნოებას და ტყეებთან ერთად ამ ქვეყნებს ტენიანობის შეგროვებისა და დაცვის ცენტრები გამოაცალეს.(7)

საუბარია იმ პერიოდზე, როცა ადამიანთა კეთილდღეობა ჯერ კიდევ არ მოითხოვდა ბუნებრივ პროცესებში საზოგადოების ზემოქმედებით გამოწვეული ნეგატიური მოვლენების აღრიცხვას, მაგრამ თანამედროვე ეტაპზე თავბრუდამხვევი სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესისა და წარმოების მასშტაბების და ტემპების არნახული ზრდის პირობებში ასეთი აღრიცხვა უკვე წარმოადგენს ცხოვრებისეულ და აუცილებელ მოთხოვნას.

ენერჯის მოხმარებას, ნარჩენების ზრდას, ახალი სამრეწველო ტექნოლოგიების შექმნას და არასწორად წარმოებულ სოფლის მეურნეობას თან ახლავს სხვადასხვა ნივთიერებების და მათ შორის „სათბურის გაზების“ გაფრქვევა ატმოსფეროში, რაც არის გლობალური დათბობის და წლების მანძილზე ჩამოყალიბებული გლობალური კლიმატის და კლიმატური ზონების ცვლილების ძირითადი მიზეზი.

ტერმინი „გლობალური დათბობა“, ხშირ შემთხვევაში იხმარება კლიმატის ცვლილებასთან ერთად და ხანდახან ერთი და იგივე მნიშვნელობით, თუმცა როგორც მიაჩნებენ, კლიმატის ცვლილება გლობალური დათბობის შედეგია.

გლობალური დათბობის შედეგად ადგილი აქვს კლიმატური პარამეტრების საშუალოდ დადგენილი მნიშვნელობების ცვლილებას კონტინენტებზე, წყლებსა და ოკეანეებში, რასაც თან ახლავს ცვლილებები კლიმატურ ზონებში, ტყეებსა და სხვა ეკოსისტემებში, ეკონომიკის დარგებში და რაც ყველაზე ყურადსაღებია ამ ცვლილებებს თან ახლავს გახშირებული ექსტრემალური მოვლენები.

მსოფლიო მეტეოროლოგიური ორგანიზაციის (WMO) მონაცემების თანახმად, საშუალო გლობალურმა ტემპერატურამ 1880 წლიდან მოიმატა 1,1 გრადუსით. ტემპერატურა ძირითადად გაიზარდა 1975 წლიდან. გლობალური ტემპერატურის 1 გრადუსიან ცვლილებას სერიოზული პრობლემების გამოწვევა შეუძლია დედამიწაზე. მაგალითისთვის, წარსულში გლობალური ტემპერატურის 1-2 გრადუსიანმა კლებამ დამოიწვია მცირე გამყინვარება.(2)

ჰაერის უმდაბლესი ტემპერატურა, რომელიც დღემდე ჰაერის ქვედა ფენაში როდესმე ყოფილა დაფიქსირებული, იყო (-70°C) აღმოსავლეთ ციმბირში, ხოლო ტემპერატურის უმაღლესი მნიშვნელობები აღნიშნულია საჰარაში, ინდოეთსა და კოლორადოს უდაბნოებში 52°C-სა და 57°C-ს შორის. მეცნიერთა ვარაუდით, გაზომვა მოიკოჭლებდა თავის სიზუსტეში, რის გამოც ზემოთაღნიშნული რიცხვები შესაძლებელია უფრო მაღალი ყოფილიყო. (4)

მიუხედავად იმისა, რომ დათბობისა და გამყინვარების ციკლები წარსულშიც არსებობდა, მიმდინარე დათბობა დასაფიქრებელია იმის გამო, რომ დედამიწაზე აქამდე არ დაფიქსირებულა გლობალური ტემპერატურის მატების ასეთი სწრაფი ტემპი და არც ამაზე მაღალი საშუალო გლობალური ტემპერატურა.

ტემპერატურის მატება ყველაზე მეტად გავლენას ახდენს მცინვარებზე, სადაც ძალიან მალე მიმდინარეობს ყინულის დნობა. არქტიკის ყინულოვანი საფარი ბოლო 30 წლის განმავლობაში დაახლოებით 10%-ით შემცირდა. მცინვარები ჰიმალაის მთათა სისტემაში იმდენად სწრაფად დნება, რომ მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით 2035 წლისათვის მცინვარების ძირითადი ნაწილი სრულებით გაქრება. (13)

ყინულოვანი საფარის დნობის შედეგად იმატებს ოკეანეების დონე, შესაბამისად ზღვის დონეც. ყოველივე ეს განაპირობებს გახშირებულ დატბორვებს და ეკოსისტემის ცვლილებას. მსოფლიოში 400 მილიონი ადამიანი ზღვის დონეზე დაბლა ცხოვრობს, რაც პირდაპირ მიანიშნებს იმ საფრთხის მასშტაბურობაზე, რომელსაც კლიმატის ცვლილების შედეგად ყინულის დნობა უქადის პლანეტას.

ტემპერატურის მატებას ხმელეთზე მოყვება ნიადაგის გამოშრობა და შედეგად მათი უდაბნოებად და ნახევარუდაბნოებად გარდაქმნა.

მეცნიერული კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ თუ ტემპერატურა მოიმატებს 2⁰C-ზე მეტით, მსოფლიოში გააქტიურდება ისეთი ბუნებრივი კატასტროფები (მასიური წყალდიდობები, გვალვები, ხანძრები, ქარიშხლები და ა.შ.), რომელთა მართვაც ადამიანმა შესაძლოა ვეღარ შეძლოს.

ჩამოთვლილი ბუნებრივი კატასტროფებიდან ყველაზე მწვავე პრობლემა წყალდიდობების და წყალმოვარდნების გააქტიურებაა, რისგანაც მსოფლიოში უამრავი ადამიანი ზარალდება და განსაკუთრებით სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში, სადაც წყალდიდობებმა უკვე სისტემატური სახე მიიღო.

დედამიწის სხვადასხვა ადგილებში, კლიმატის ცვლილების ფონზე, უფრო მკვეთრად დგება ნალექების შემცირების და გაუდაბნოების პროცესები, რომელიც ყველაზე აქტიურად მიმდინარეობს ჩრდილოეთ აფრიკაში, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში და შუა აღმოსავლეთში (არაბეთის ნახევარკუნძულის ჩათვლით).

კლიმატის ცვლილების ერთ-ერთი გამოვლინებაა თბური ტალღების გახშირება. ყველაზე მასშტაბურად თბურმა ტალღებმა ევროპის ქვეყნებს 2003 წელს გადაუარა და ევროპის მასშტაბით შეიწირა 35 000-მდე ადამიანის სიცოცხლე. 2019 წლის აგვისტოში ევროპაში თბური ტალღების მორიგი ტალღა იყო, რამაც 5 000 -მდე ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. (2)

2019 წელი წინა ათწლეულის ყველაზე ცხელი წელიწადი იყო. ნავარაუდევია, რომ 2100 წელს საშუალო ტემპერატურა 3,2⁰C-ით მოიმატებს, რაც 1,2 მილიარდ ადამიანზე მოახდენს გავლენას. ეს დღევანდელ რიცხვზე ოთხჯერ მეტია. მეცნიერ ჯეინ ბოლდვინის შეფასებით, სითბური ტალღების სიხშირე გაიზრდება, რის გამოც ადამიანის ორგანიზმს მათი მავნე ზემოქმედებისგან აღდგენა გაუჭირდება. (12)

ზემოთ მოყვანილია მხოლოდ ზოგიერთი ფაქტი და მცირედი ნაწილი იმ უარყოფითი გავლენისა, რაც კლიმატის ცვლილებას ახასიათებს.

კლიმატის ცვლილების შესახებ არსებული ინფორმაციის მიუხედავად, მსოფლიოს ქვეყნების მთავრობები, კერძო სექტორი და მოსახლეობა კვლავ ვერ აცნობიერებს თუ რამდენად დიდი საფრთხის შემცველია ეს პროცესი კაცობრიობისთვის, რომელთანაც დაგვიანებული რეაგირება, პრაქტიკულად შეუძლებელს გახდის მიყენებული ზიანის გამოსწორებას.

კლიმატის ცვლილებით განპირობებული შვიდი ძირითადი საფრთხე (წყალდიდობა, სეტყვა, გვალვა, მეწყერი, ძლიერი ქარი, ზვავი და ღვარცოფი) განსაკუთრებით რისკის შემცველია საქართველოსთვის. საქართველო თავისი

რელიეფით, ჰიდროგრაფიული ქსელით და გარემო პირობებით შეიცავს ზემოთჩამოთვლილი კატასტროფების საფრთხეებს.

კვლევებით დასტურდება, რომ კლიმატის ცვლილებას უკვე ადგილი აქვს სამხრეთ კავკასიაში და ის გარკვეულ ნეგატიურ როლს ითამაშებს გარემოს დაცვითი უსაფრთხოების თვალსაზრისით. პროგნოზების თანახმად, კლიმატის ცვლილების შედეგად 2050 წლისთვის საქართველოში ტემპერატურის საშუალო მატება ნავარაუდევია 0,9-1,9⁰C-ით, ხოლო 2100 წლისთვის 4,1-5⁰C-ით. ამასთან, ნავარაუდევია სითბური ტალღების სიხშირისა და ოდენობის ზრდა, ნალექიანობის რეჟიმის ცვლილება, გაუდაბნობა და მიწის რესურსების შემდგომი დეგრადაცია, ზღვის დონის აწევა და სხვა ექსტრემალური მოვლენების გახშირება, რაც ქმნის კლიმატის ცვლილებებისადმი ადაპტაციის ღონისძიებების სასწრაფოდ გატარების აუცილებლობას.(6)

საქართველოში უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში მკვეთრად გახშირდა ბუნებრივი კატასტროფები და სხვადასხვა ეკოსისტემებში (ტყეები, წყალი, ნიადაგი და სხვა.) შეინიშნება კლიმატურ ცვლილებებთან დაკავშირებული სტიქიური მოვლენების რაოდენობის ზრდის ტენდენცია; გახშირდა მეწყრები, წყალმოვარდნები, ზვავები, მდინარეების კალაპოტიდან გადმოსვლა. გარკვეულ ტერიტორიებზე (დედოფლისწყარო, გარდაბანი, საგარეჯო) უფრო მკვეთრად გამოიკვეთა გაუდაბნობის პროცესი; ზოგიერთი ტერიტორია (მაგალითად, ლაგოდეხი) ნახევრად ნოტიო კლიმატური ზონიდან ნოტიო ზონაში გადავიდა.

საქართველოში ყველაზე ხშირად დაფიქსირებული სტიქიური ჰიდრომეტეოროლოგიური მოვლენებია წყალდიდობა და წყალმოვარდნა. წყალდიდობა-წყალმოვარდნა ქვეყნის თითქმის ყველა მდინარეზე წელიწადში რამდენჯერმე აღინიშნება. ამ მოვლენის კატასტროფული მასშტაბი კი 5-6 წელიწადში ერთხელ. შემთხვევების 21% იმერეთზე მოდის. გვალვების და ძლიერი ქარების მხრივაც იმერეთია გამორჩეული. თოვლის ზვავები განსაკუთრებით მცხეთა-მთიანეთის მხარეს უქმნის საფრთხეს. შემთხვევათა 50% სწორედ ამ მხარეს უკავშირდება.

კლიმატური ცვლილების შედეგად ბოლო 50 წლის განმავლობაში ყველა დიდი მყინვარის ფართობი შემცირდა. ინტენსიურად მიდის პატარა მყინვარების დნობაც. ეს პროცესი აღმოსავლეთ საქართველოში უფრო ინტენსიურად მიმდინარეობს, ვიდრე დასავლეთ საქართველოში. აღმოსავლეთ საქართველოში მყინვართა საერთო ფართობი 47,3 %-ით, დასავლეთში კი -27,4 %-ითაა შემცირებული.

კლიმატის ცვლილების ერთ-ერთი ნეგატიური ზეგავლენა გამოიხატება გვალვების გახშირებაში, წყლის რესურსების კლებასა და მიწის დეგრადაციაში. დეგრადირებულ მიწის ფართობებზე მოსავლიანობა 55-65%-ითაა შემცირებული. სპეციალისტთა აზრით, 2100 წლისთვის აღმოსავლეთ საქართველოში მკვეთრად გაიზრდება სასოფლო სამეურნეო მიწების ხელოვნური მორწყვის საჭიროება. ამ ფაქტორმა შეიძლება უდიდესი გავლენა იქონიოს მომავალში ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაზე, ვინაიდან მოსახლეობის დიდი ნაწილი სოფლის მეურნეობაზეა დამოკიდებული.

სოფლის მეურნეობის დარგის პროდუქტიულობის და კონკურენტუნარიანობის გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანია ფერმერებისა და სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა მაქსიმალური ინფორმირებულობა და ცოდნის ამაღლება ამ დარგზე კლიმატის ცვლილების მოსალოდნელი გავლენის შესახებ.

კლიმატური პარამეტრების (ტემპერატურა, ნალექები, ქარის სიჩქარე, ფარდობითი სინოტივე და ა.შ) მიმდინარე ცვლილებები და მომავლის პროგნოზი საქართველოში პერიოდულად ფასდება კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის მიმართ მომზადებულ „ეროვნულ შეტყობინებებში“.

გარემოს ეროვნული სააგენტოს მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბოლო წლებში საქართველოში საგრძნობლად გაიზარდა კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული ბუნებრივი კატასტროფების სიხშირე და გავრცელების გეოგრაფია.

თანამედროვე ეტაპზე კლიმატის ცვლილება გარდაუვალი მოცემულობაა. სპეციალისტთა შეფასებით პროცესი მოითხოვს შეძლებისდაგვარად მოხდეს ადაპტირებული მატერიალური თუ არამატერიალური აქტივობების განხორციელება.

გაეროს მდგრადი განვითარების 17 მიზნიდან მე-13 მიზანი კლიმატის ცვლილებისა და მისი გავლენის წინააღმდეგ დაუყოვნებლივ მოქმედებაა.

საქართველო, საერთაშორისო საზოგადოების შეთანხმებებისა და გადაწყვეტილებების ფარგლებში, აქტიურად ახორციელებს ყველა იმ აქტივობას, რომელიც დაკავშირებულია კლიმატის ცვლილებებთან ადაპტაციისა და შერბილების საკითხებთან.

გაეროს კლიმატის ცვლილების ჩარჩო კონვენციის პარიზის შეთანხმებისა და საქართველო-ევროკავშირის შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმებით აღებული ვალდებულებების შესრულების მიზნით, საქართველომ 2021 წელს შეიმუშავა და დაამტკიცა ეროვნულად განსაზღვრული წვლილის დოკუმენტი (NDC), რომლითაც განისაზღვრა 2030 წლისთვის სათბური აირების ემისიების შემცირების სამიზნე მაჩვენებლები. სამოქმედო გეგმაში გაიწერა უახლოეს ორ წელიწადში კლიმატის ცვლილების შერბილების კუთხით ქვეყანაში დაგეგმილი ღონისძიებები ქვეყნის ეკონომიკის შვიდ სექტორში: ენერჯეტიკის გენერაცია და გადაცემა; ტრანსპორტი; შენობები; მრეწველობა; სოფლის მეურნეობა; ნარჩენების მართვა; სატყეო მეურნეობა.

საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულების ფარგლებში, საქართველო ოთხ წელიწადში ერთხელ, გაეროს წარუდგენს ეროვნულ ანგარიშს ქვეყანაში კლიმატის ცვლილების მიმდინარე და სამომავლო ტენდენციებისა და მისი შედეგების შესახებ.

მთავრობამ კლიმატის ცვლილების 2024-2025 წლების სამოქმედო გეგმა დაამტკიცა. დოკუმენტი შესაბამისი უწყებების აქტიური ჩართულობითა და მონაწილეობით მომზადდა. ეს უდავოდ მნიშვნელოვანია საქართველოსთვის, როგორც ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყნისთვის, რათა კლიმატის ცვლილების მიმართულებით ევროკავშირის პოლიტიკის შესაბამისად დასახული ამბიციური მიზნები მიღწეული იყოს.(11)

კატასტროფებთან მიმართებაში მსოფლიოს კარგი პრაქტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განმსაზღვრელი ფაქტორი სწორედ კოორდინირებული და გუნდური მუშაობის პრინციპია.

მეცნიერთა შეფასებით, საკითხის პრობლემატურობის გააზრებაში და მისი მოგვარების გზაზე უდავოდ მნიშვნელოვანია რისკების გამააქტიურებელი ადამიანური თუ ბუნებრივი ფაქტორების მუდმივი მონოტორინგი. ამასთან ერთად, თითოეული მოქალაქის როლისა და ფუნქციური მონაწილეობის განსაზღვრა, შეძლების ფარგლებში შესაბამისი დაცვითი აქტივობების განხორციელება.

ქვეყნის მასშტაბით, შესაბამისი უწყებების მხრიდან, განსახორციელებელი ყველა აქტივობისა და დაგეგმილი ღონისძიებების მიზანია გაიზარდოს

საქართველოს მოსახლეობის მედეგობა კლიმატური საფრთხეების მიმართ, შემცირდეს კლიმატური კატასტროფების ზეგავლენა ინფრასტრუქტურასა და საარსებო გარემოზე და ქვეყნის თითოეული მოქალაქე უკეთ იყოს დაცული ნებისმიერი საფრთხისგან.

კლიმატური ცვლილების შედეგად გამოწვეული საფრთხეების შემსუბუქებას უდავოდ ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ინოვაციური ეკონომიკის განვითარება.

2020-2030 წლების ენერგეტიკული სტრატეგიის თანახმად, საქართველოს აქვს შესაძლებლობა გაზარდოს განახლებადი ენერჯის წილი ენერგეტიკის სექტორში. განახლებადი, ალტერნატიული ენერგეტიკის განვითარება, ძირეულად შეამცირებს ენერგორესურსების მოხმარებას და მასთან დაკავშირებულ ემისიებსაც. სწორედ ამ ემისიების შემადგენელი აირების კონცენტრაციის მატება გახდა დედამიწაზე გლობალური დათბობისა და კლიმატური ცვლილების მიზეზი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გაჩეჩილაძე ც. კლიმატოლოგია. ნაწილი. I. სახელმწიფო გამომცემლობა. ტფილისი 1934
2. კლიმატის ცვლილების მიმართ მდგრადი, დაბალემისიებიანი (კლიმატგონივრული) სოფლის მეურნეობა. UNDP Georgia 2020.
3. კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული კატასტროფების რისკის შემცირება. თბილისი 2020
4. კიოპენი ვ. კლიმატოლოგიის საფუძვლები. (გერმანულიდან თარგმნა ი. ქურდიანის მიერ). სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ტფილისი 1935.
5. ურუშაძე თ., მაჭავარიანი ლ. გამოყენებითი ეკოლოგიის საფუძვლები. თსუ გამომცემლობა, 2013.
6. შესავალი კატასტროფების რისკის შემცირებასთან დაკავშირებით. საინფორმაციო პუბლიკაცია. თბილისი 2020
7. წერეთელი გ. გარემო ბუნების დაცვის ეკონომიკური პრობლემები. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი 1987.
8. <http://eiec.gov.ge/>
9. <http://cerch.org/enviromental-health/the-seven-biggest-enviromental-threats/>
10. <http://www.researchgate.net/publication/326160892> A Climate Theory of Economic Development.
11. <https://1tv.ge/news/mtavrobam-klimatis-cvlilebis-2024-2025-wlebis-samoqmedo-gegma-daamtkica/>
12. <http://on.ge>
13. <https://www.nationalgeographic.com/environment/global warning/big-thaw/>

Lia Dvalishvili

CLIMATE CHANGE, NEW CHALLENGES, AND FEATURES OF ITS INFLUENCE ON THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE COUNTRY

Summary

Climate change is recognized as the most pressing challenge facing humanity. The concern of modern society and science is that the global climate is changing rapidly and gradually becoming warmer. As a result, there is the formation of various natural disasters and in some cases the development of catastrophe.

The economic and social well-being of the population of any country depends significantly on climate change, considering the human casualties caused by floods, avalanches, landslides, and other natural disasters, the number of which is increasing worldwide every year.

Climate change is procedurally a natural process, but 95% of it is caused by human activity. As a new conceptual challenge, it was observed in the middle of the last century, when an unprecedented and irrelevant increase in the world's average annual temperature was revealed. Seven major hazards caused by climate change (floods, hail, drought, landslides, strong winds, avalanches, and mudslides) are perilous for Georgia.

Georgia, with its terrain, hydrographic network, and environmental conditions, contains the dangers of the above-mentioned disasters.

Based on the data of the National Environment Agency, we can say that in recent years, the frequency and geography of natural disasters caused by climate change have significantly increased in Georgia. The goal of all the activities and planned measures carried out by relevant agencies throughout the country is to increase the resilience of the population of Georgia to climate threats, to reduce the impact of climate disasters on the infrastructure and living environment, and to better protect every citizen of the country from any danger.

ვაჟა ზეიკიძე
თამარ კილაძე
გიორგი მაისურაძე

ლარის გაციფრულების პერსპექტივები საქართველოში

ანოტაცია: სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოში ციფრული ლარის გამოშვებისა და მიმოქცევაში გაშვების თავისებურებანი. წარმოდგენილია საქართველოს ეროვნული ბანკის შესაძლებლობები ციფრული ლარის მიმოქცევაზე ზეგავლენისა და კონტროლის. საქართველოში კრიპტოლარს საშუალება მიეცემა მოახდინოს ტექნიკური ინტეგრაცია, ისეთ გიგანტურ ორგანიზაციებთან, როგორცაა VIZA, Mastercard-ი, ebay, amazon-ი და სხვა საბანკო ინსტიტუტები. ლარის გაციფრულების მიზნით აუცილებელია პირველ რიგში არსებობდეს ქვეყანაში გამართული საკანონმდებლო ბაზა. მეორე მიმართულება არის გამართული ტექნოლოგიური სქემის ამოქმედება, რომელმაც უნდა უზრუნველუოს გამართული და უსაფრთხო მუშაობა. მესამე მიმართულებაა ბენეფიტების განსაზღვრა რომელიც ციფრულ ვალუტას თან ახლავს და მოსახლეობის მხრიდან ამ უპირატესობის გამოყენების შესაძლებლობა.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ლარი, ციფრული ვალუტა, კრიპტოლარი.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში ციფრული ვალუტების გამოშვება განვითარების სხვადასხვა ფაზაშია. ზოგან საპილოტე რეჟიმში დაიწყო ციფრული ფულის გამოშვება, მაგალითად კარიბის ზღვის ქვეყნებმა. ციფრული ვალუტის შექმნაზე ატიურად მუშაობს ევროპის ცენტრალური ბანკი, ხოლო ციფრული იუანის ტესტირება საპილოტე რეჟიმში მიმდინარეობს.

ციფრული ვალუტა (Digital currency) არის ნაღდი ფულის ელექტრონული შემცვლელი, რომელიც ინახება, იმართება და იცვლება ციფრულ სისტემაში. ციფრული ვალუტით ანგარიშსწორება მხოლოდ ელექტრონულად არის შესაძლებელი. მის სემდეგ რაც მსოფლიოში კრიპტო ვალუტა პოპულარული გახდა და ადამიანებს საშუალება მიეცა ბანკების გვერდის ავლით განეხორციელებინათ ანგარიშსწორება, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ცენტრალურმა ბანკებმა დაიწყეს ფიქრი ციფრული ვალუტის ფორმირებაზე. ინდოეთმა 2022 წლის აპრილიდან მუშაობა დაიწყო ციფრული რუპიის შექმნაზე და აქტიურად განიხილავს CBDC-ის მიმოქცევაში გაშვებას. ციფრული

ვალუტის საპილოტე ვერსია ჩაუშვა ბრაზილიამაც, ხოლო აშშ-ის სარეზერვო სისტემამ CBDC-ის მიმართ ინტერესი გამოხატა.

თანამედროვე მსოფლიოში კრიპტოვალუტა სახელმწიფოს მხრიდან არარეგულირებადი ვალუტაა, რომლის გამოშვებაც ხორციელდება ფიზიკური პირების მიერ. ამასთან ერთად კრიპტოვალუტის მაინინგი დაკავშირებულია ელექტროენერჯის დიდ მოხმარებასთან და ყოველივე ეს გარემოზე ახდენს უარყოფით ზეგავლენას. CBDC - კი არის ამათუიმ ქვეყნის ეროვნული ვალუტა ციფრული ფორმით. იგი დიდ პერსპექტივებს ქმნის სამომავლოდ ანგარიშსწორების ფორმად აქტიურად გამოყენების.

გამომდინარე ზემოთ აღნიშნულიდან სტატიაში განხილული საკითხი თანამედროვე ეტაპზე მეტად აქტუალურია. ქვეყანაში ციფრული ტექნოლოგიების განვითარებამ ეროვნული ბანკი ციფრული ლარის შექმნის აუცილებლობის წინაშე დააყენა. ეროვნული ბანკი საგადასახადო სისტემის ეფექტიანობის ფინანსური ჩართულობის გაუმჯობესების მიზნით ციფრული ლარის შექმნის პროექტზე აქტიურ მუსაობას იწყებს და სწორედ ციფრული ლარის პერსპექტივების თავისებურებებია გაანალიზებული წარმოდგენილ სტატიაში.

ქვეყანაში ციფრული ტექნოლოგიების განვითარების კვალობაზე ციფრული ლარის შექმნის აუცილებლობა გამოიკვეთა, რადგან გლობალური საგადასახადო სისტემების კრიპტოვალუტაზე გადასვლის პირობებში ქართული ლარი ვერ იქნება გამონაკლისი.

ციფრული ვალუტის შექმნაზე ამჟამად მსოფლიოში ასზე მეტი ქვეყანა მუშაობს. მათ შორის ევროპის ცენტრალური ბანკი, რომელიც ციფრული ევროს პროგრამას ამუშავებს. ამერიკული კვლევითი ორგანიზაცია Atlantik Gouncil-ის ინფორმაციით აქტიურად ვითარდება ციფრული დოლარის პროექტი, ხოლო ციფრული იუანის ტესტირება საპილოტე რეჟიმში მიმდინარეობს.

ეროვნული ციფრული ვალუტა (CBDC) წარმოდგენს სუვერენული ვალუტის ციფრულ ფორმას, რომელსაც შესაბამისი ქვეყნის ეროვნული ბანკი უშვებს. ციფრული ლარი ცენტრალიზებულ მართვას დაქვემდებარებული ვალუტა იქნება. მისი გამოყენება თანდათან გაიზრდება და უპირატესობა ძირითადად ტექნოლოგიური განვითარების საფუძვლებს დაეფუძნება. ციფრული ლარი ბლოკჩეინის ტექნოლოგიაზე იქნება დაფუძნებული და დიდი ალბათობით შეამცირებს ბანკთაშორის ხარჯებს, რომელიც დღეს გვაქვს და გადარიცხვებიც გაცილებით დაჩქარებულად განხორციელდება.

ამჟამად ქვეყნის ეროვნულ ბანკს ნაღდი ფულის გამოშვებასა და მიმოქცევაში გაშვებისათვის ესაჭიროება დიდი ინფრასტრუქტურა, როგორცაა ბანკნოტების ბეჭდვა, ქვეყანაში ჩამოტანა, დისტრიბუცია, ბანკომატების მომსახურება და ა.შ. ყოველივე ეს დაკავშირებულია ხარჯებთან, რომელიც ციფრული ლარის პირობებში მნიშვნელოვნად ნაკლები იქნება.

ციფრული ლარის ბრუნვაში შესვლის შედეგად ეროვნულ ბანკს პირდაპირ ფულის მასაზე ზეგავლენის და კონტროლის შესაძლებლობა ეძლევა და მას კომერციული ბანკების საშუალებით აღარ განახორციელებს. საქართველოს ეროვნული ბანკს საშუალება მიეცემა ფულის მასაზე პირდაპირი კონტროლი, რომელიც მყისიერად აისახება ეკონომიკაზე.

საქართველოს ეროვნული ბანკი ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების გამოყენების, საგადასახადო სისტემების ეფექტიანობის ამაღლებისა და ფინანსური ჩართულობის გაუმჯობესების მიზნით, ქვეყანაში ციფრული ვალუტის (CBDC) გამოშვებას განიხილავს. ციფრულ ვალუტას (CBDC) გააჩნია საკმად დიდი შესაძლებლობები,

გავლენა მოახდინოს კერძო ინვესტიციებსა და ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების შექმნასა და განვითარებაზე.

CBDC-ს გამოყენება სრულიად ახალი ტექნოლოგიაა, რომელიც ეფუძნება მოდელურ მიდგომას, რომელმაც უნდა წაახალისოს ახალი ფინტექს-პროდუქტების სწრაფი განვითარება და დროის პერიოდში მოხდება მისი თანდათანობით განახლება. საქართველოს ფინანსური ბაზრის არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი იქნება ხარჯები და უპირატესობა მიენიჭება იმ პროდუქტებს, რომლებიც დაბალი ფიქსირებული და ცვლადი ხარჯებით გამოირჩევა. CBDC-ს ტექნოლოგია ძირითადად მორგებული უნდა იქნეს საცალო მომხმარებლებზე, რომელიც იქნება მარტივად გამოსაყენებელი. სისტემას უნდა შეეძლოს დიდი მოცულობის ტრანზაქციების განხორციელება მყისიერად. ტრანზაქციებთან ერთად სისტემას უნდა შეეძლოს დამატებითი ინფორმაციის, მაგალითად ქვითრების გადაცემა. ციფრული სისტემა დაცული უნდა იქნეს კიბერშეტევებისაგან და CBDC-ის საშუალებით, შესაძლებელი უნდა იყოს მფლობელთათვის საპროცენტო განაკვეთის დარიცხვა და ოპერაციების ხელმოწერით დადასტურება.

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე ფინანსური ცვლილებების ფონზე, კრიპტოლარს საშუალება მიეცემა მოახდინოს ტექნიკური ინტეგრაცია, ისეთ გიგანტურ ორგანიზაციებთან, როგორცაა VIZA, Mastercard-ი, ebay, amazon-ი და სხვა საბანკო ინსტიტუტები.

საქართველოში მომხმარებლებს კრიპტოლარის პირობებში მიეცემა საშუალება ერთმანეთთან ფინანსური ტრანზაქციები განახორციელონ შუამავლების გარეშე და დაზოგონ თანხები. მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების ეროვნული ბანკები აქტიურად მუშაობენ და ატარებენ ბაზრის კვლევებს, ტექნიკურ საშუალებებს თუ რა არის ოპტიმალური ამ კუთხით მათი ქვეყნისათვის და მოსახლეობისთვის. საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა ამ კუთხით დროა აქტიურად დაიწყოს მუშაობა. სამომავლოდ საქართველოს ეროვნული ბანკი, მსოფლიოს წამყვან ტექნოლოგიურ კომპანია Ripple-სთან ერთად, გააგრძელებს ციფრული ლარის შექმნას. ისმის კითხვა, რაში მდგომარეობს ციფრული ვალუტის უპირატესობა? ტრადიციული გადახდის სისტემებს ნაღდი ფულის გაცვლას, საკრედიტო ბარათს ან ჩეკს, ან გადახდის სხვა ფორმას, ყოველთვის თან ახლავს გარკვეული დაყოვნება და ზოგჯერ ის რამოდენიმე დღესაც კი შეადგენს. ციფრული ლარი კი მომენტალური გარიგების საშუალებას გაძლევს, რაც საკმაოდ დიდი უპირატესობაა.

საქართველოში ციფრული ლარის დანერგვის პროცესში, საპილოტე პროექტის ფარგლებში, იგეგმება მისი ოთხი მიმართულებით გამოყენება. პირველი, ეროვნული ბანკის თანამშრომლებისათვის ხელფასების ჩარიცხვა ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით. მეორე, უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვისას სმარტ-კონტრაქტების გამოყენებით. დღეისათვის, ქვეყანაში უძრავი ქონების შეძენა და მისი გაფორმება ერთი ტრანზაქციით არ ხდება. ციფრული ლარის პირობებში ეს ორი პროცესი გაერთიანდება და უფრო დაცული იქნება. ასევე იგეგმება, ციფრული ლარის გამოყენება, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პირობებში ციფრული ლარის ამოქმედება, რომლის დროსაც ციფრულ ვალუტაში განხორციელებული ტრანზაქციები, უფრო გამჭვირვალე და სწრაფი იქნება.

ციფრული ლარის შემოღებას გარკვეული რისკებიც ახლავს. თეორიულად CBDC-ის მიზანს ნაღდი ფულის ჩანაცვლება წარმოადგენს. ამასთან ნაღდი ფული კონფედენციალურია და ადამიანი თავისი არსებობის ისტორიის განმავლობაში იყენებს და იქმნება საშიშროება, რომ ადამიანები ამ კონფედენციალურობას დაკარგავენ.

ციფრული ლარის გამოშვებით, ფულად ტრანზაქციებზე მონიტორინგის ფუნქციას ეროვნული ბანკი იღებს და მას შეუძლია კომერციული საბანკო სექტორის ფუნქციონირების დეგრადაცია გამოიწვიოს.

რისკებიდან ასევე ერთ-ერთი უმთავრესი კიბერუსაფრთხოებაა. კერძოდ, როდესაც მომხმარებელს შესაბამისი გამოცდილება არ გააჩნია, ის ადვილად ენდობა სახვადასხვა ორგანიზაციების შეთავაზებებში და ხდება ფიშინგის მსხვერპლი. ამის თავიდან აცილების მიზნით, თითოეულ ელექტრონულ საფულეზე, თავიდან იქნება ლიმიტირებული კრიპტოლარის მოცულობა და გარკვეულად შეზღუდული იქნება ტრანზაქციების მოცულობაც. ციფრულ ვალუტაზე გადასვლის მიზნით, ეროვნულმა ბანკმა უნდა უზრუნველყოს, კიბერუსაფრთხოების დაცვის მიზნით, საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლება, საკანონმდებლო ბაზის დახვეწა და აღსრულების მოქნილი მექანიზმის შექმნა.

ამ მიზნით აუცილებელია, პირველ რიგში არსებობდეს ქვეყანაში გამართული საკანონმდებლო ბაზა, მეორე მიმართულებაა გამართული ტექნოლოგიური სექტორის ამოქმედება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს გამართული და უსაფრთხო მუშაობა, მესამე მიმართულებაა ბენეფიტების განსაზღვრა რომელიც ციფრულ ვალუტას თან ახლავს და მოსახლეობის მხრიდან ამ უპირატესობის გამოყენების შესაძლებლობა. ეროვნული ბანკის მიერ CBDC-ის პლატფორმის ამოქმედება ქვეყანაში გარკვეულად შეავსებს გადახდის ახალ არხებს და კერძო სექტორს შეუქმნის გარკვეულად უსაფრთხო გარემოს, ხოლო მომავალში ციფრულ ფულზე საზოგადოების მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მიზნით, მხარს დაუჭერს ახალ ინოვაციების და ტექნოლოგიების დანერგვას.

CBDC-ის მთლიანობაში მნიშვნელოვანი სარგებლის მოტანა შეუძლია ბიზნეს მოდელისათვის. CBDC-ს გამოშვებით შესაძლებელი გახდება გაიზარდოს ფინანსური შუამავლობის ეფექტიანობა, დაჩქარდეს ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების დანერგვა, გაიზარდოს მონეტარული პოლიტიკის ეფექტიანობა და ხელი შეეწყოს ლარიზაციის პროცესს.

დასკვნა

ლარის გაციფრულების პროცესის შესწავლისა და გაანალიზების შედეგად შესაძლებელია შემდეგი დასკვნების გაკეთება:

- უახლოეს პერიოდში, საქართველოს ეროვნული ბანკი ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების გამოყენების, საგადასახადო სისტემების ეფექტიანობის ამაღლებისა და ფინანსური ჩართულობის გაუმჯობესების მიზნით, ქვეყანაში ციფრული ვალუტის (CBDC) გამოშვებას განიხილავს. ციფრულ ვალუტას (CBDC) გააჩნია საკმად დიდი შესაძლებლობები, გავლენა მოახდინოს ქვეყანაში კერძო ინვესტიციებსა და ახალი ფინანსური ტექნოლოგიების შექმნასა და განვითარებაზე.

- საქართველოში, ციფრული ლარის დანერგვის, საპილოტე პროექტის ფარგლებში იგეგმება მისი შემდეგი მიმართულებით გამოყენება. პირველი ეროვნული ბანკის თანამშრომლებისათვის ხელფასების ჩარიცხვა ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებით. მეორე, უძრავი ქონების ყიდვა-გაყიდვისას სმარტ-კონტრაქტების გამოყენება. დღეისათვის ქვეყანაში, უძრავი ქონების შეძენა და გაფორმება, ერთი ტრანზაქციით არ ხდება. ციფრული ლარის პირობებში ეს ორი პროცესი გაერთიანდება და უფრო დაცული იქნება. ასევე, იგეგმება ციფრული ლარის გამოყენება, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბაზრის პირობებში ციფრული ლარის ამოქმედება, რომლის

დროსაც ციფრულ ვალუტაში განხორციელებული ტრანზაქციები უფრო გამჭვირვალე და სწრაფი იქნება.

• ლარის გაციფრულების მიზნით, აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს გამართული საკანონმდებლო ბაზა, მეორე მიმართულებაა გამართული ტექნოლოგიური სქემის ამოქმედება, რომელმაც უნდა უზრუნველუოს გამართული და უსაფრთხო მუშაობა. მესამე მიმართულებაა ბენეფიტების განსაზღვრა რომელიც ციფრულ ვალუტას თან ახლავს და მოსახლეობის მხრიდან ამ უპირატესობის გამოყენების შესაძლებლობა. ეროვნული ბანკის მიერ CBDC-ის პლატფორმის ამოქმედება ქვეყანაში გარკვეულად შეავსებს გადახდის ახალ არხებს და კერძო სექტორს შეუქმნის გარკვეულად უსაფრთხო გარემოს, ხოლო მომავალში ციფრულ ფულზე საზოგადოების მოთხოვნილების დაკმაყოფინების მიზნით მხარს დაუჭერს ახალ ინოვაციების და ტექნოლოგიების დანერგვას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს ეროვნული ბანკი 2023 წლიური ანგარიში თბ. 2024
2. <https://nbg.gov.ge/>
3. <https://nbg.gov.ge/fm>
4. <https://bm.ge/news/tsifruli-laris-sapilote-proeqti-2024-tsels-daitsyeba-ripple-is-vitse-prezidenti>
5. <https://fortuna.ge/kriptolaris-shemtkhvevashi-shesadzlebeli-iqneba-sashuamavlo-gadasakhadebi-daizogos-ra-aris-cifruli-lari-da-ras-mogvcems-levan-bodzashvili-bizneskurieris-etershi/>
6. <https://www.gbc.ge/news/finance/tsifruli-lari-gazrdis-finansuri-shuamavlobis-efeqtianobas-da-daachqarebs-teqnologiebis-danergvas>
7. <https://kvirispalitra.ge/article/77596-qcifruli-laris-teqnologias-bevri-upiratesoba-eqnebaq-rodis-gamochndeba-qqarthuli-bitkoiniq/>

Vazha Zeikidze
Tamar Kiladze
Giorgi Maisuradze

PROSPECTS OF DIGITIZATION OF GEL IN GEORGIA

Summary

The article analyzes the peculiarities of digital GEL issuance and circulation in Georgia. It presents the capabilities of the National Bank of Georgia to influence and control the circulation of digital GEL.

Cryptolar in Georgia will be allowed to integrate technically with major organizations such as VISA, Mastercard, eBay, Amazon and other banking institutions. To digitize the GEL, a legal framework must first be established in the country. The second step involves implementing an appropriate technological scheme to ensure secure and efficient operation. The third step is to identify the benefits accompanying digital currency and the population's ability to utilize these advantages.

Based on these points, the article argues that the issue is highly relevant in the current stage of technological development. The development of digital technologies in the country forced the National Bank to create a digital GEL. Following the development of digital technologies in the country, the need to create a digital Lari was highlighted, because the Georgian Lari cannot be an exception in the conditions of the transition of global tax systems to crypto-currency.

In order to improve the efficiency of the tax system and the financial inclusion, the National Bank is actively working on the digital lari project. The article examines the features and perspectives of this initiative.

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოება

ანოტაცია. საქართველოს ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება, სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია. იგი არის სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის უნარი, დაიცვას სახელმწიფოს ეკონომიკური ინტერესები, ხელი შეუწყოს ეკონომიკური სისტემის მდგრადობას და განვითარებას, შექმნას მოსახლეობის ცხოვრების ნორმალური პირობები.

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოების მაჩვენებლებია: ქვეყანაში არსებული უცხოური კონკურენციის მასშტაბი; ვაჭრობის პირობების ინდექსი; იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა; საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა, იმპორტის მოცულობასთან ფულად-სავალუტო რეზერვების სიდიდის თანაფარდობა; საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი.

– უცხოური კონკურენციის მასშტაბი საქართველოს შიდა ბაზარზე გულისხმობს იმპორტის სიდიდეს მოხმარებაში. განსაკუთრებით კი იმ პროდუქტების მიხედვით, რომელთა წარმოებისათვის სახელმწიფოს აქვს დიდი პოტენციალი.

- ვაჭრობის პირობების ინდექსი გაიანგარიშება საერთაშორისო ვაჭრობაში არსებული ექსპორტისა და იმპორტის თანაფარდობით რომელიც გვიჩვენებს, თუ რა უჯდება სახელმწიფოს მსოფლიო ბაზრის ცვლილებები იმპორტულ და ექსპორტულ პროდუქტებზე.

- იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა გვიჩვენებს, ექსპორტისა და იმპორტის სახელმწიფო და საფირმო სტრუქტურებს.

საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა განისაზღვრება, მანქანა-მოწყობილობების და სხვა ტექნიკური პროდუქციის ხვედრითი წილით ექსპორტსა და იმპორტში.

- იმპორტის მოცულობასთან ფულად-სავალუტო რეზერვების თანაფარდობა გვიჩვენებს, ქვეყნის სავალუტო რეზერვების წილს იმპორტულ პროდუქციაზე.

- საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი დგინდება, საგარეო ვალის გადახდაზე გაწეული თანხის სიდიდის თანაფარდობით, შესაბამისი პერიოდის ექსპორტიდან მიღებული ამონაგების მოცულობასთან.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური უსაფრთხოება; ვაჭრობის პირობების ინდექსი; ტექნიკური უკუგების ზომა; საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი; სავალუტო რეზერვები; საგარეო უსაფრთხოება; საშინაო უსაფრთხოება.

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება, სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია. იგი არის სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის უნარი დაიცვას სახელმწიფოს ეკონომიკური ინტერესები, ხელი შეუწყოს ეკონომიკური სისტემის მდგრადობას და განვითარებას, შექმნას მოსახლეობის ცხოვრების ნორმალური პირობები. ეს არის ეროვნული ეკონომიკის დაცვა, გარე და შიდა უსაფრთხოებისაგან, რითაც უზრუნველყოფილია ქვეყნის ეკონომიკური სუვერენიტეტი, ეკონომიკური სივრცის ერთიანობა, სახელმწიფოს სტრატეგიული ეროვნული პრიორიტეტების პირობები და რეალიზაცია, ანუ ეს ისეთი მდგომარეობაა როდესაც, საწარმოო ძალთა (წარმოების ფაქტორების) განვითარება უზრუნველყოფს, ეკონომიკის მდგრად განვითარებას და საზოგადოების სოციალ-ეკონომიკური სტაბილურობის პროცესს, მიუხედავად გარე და შიდა

ფაქტორების არსებობისა და მოქმედებისა.

სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოება განისაზღვრება, იმ ფაქტორებისა და პირობების ერთობლიობით, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებლობას მის სტაბილურობას და სისტემატურ განახლებას, თვითრეგულირებასა და განვითარებას.

ეკონომიკური უსაფრთხოების მრავალი სახე არსებობს, მათ შორის სახელმწიფოს საგარეო და საშინაო ეკონომიკური უსაფრთხოებები.

საქართველოს ღია ეკონომიკის პირობებში დღის წესრიგში დგება ქვეყნის ეკონომიკისა და მისი სტრუქტურების ინტერესების დაცვის თანაფარდობის ხარისხი. საგარეო ეკონომიკური უსაფრთხოება მოითხოვს, რომ სახელმწიფოში შეიქმნას სათანადო პირობები, ეროვნული ეკონომიკის განვითარებისათვის, რათა სახელმწიფოს ეკონომიკამ ნაკლებად იგრძნოს ქვეყნისა და საერთაშორისო მასშტაბით განვითარებული ეკონომიკური და პოლიტიკური მოვლენების უარყოფითი ზემოქმედება.

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის საგარეო უსაფრთხოებას მიეკუთვნება: საგარეო ეკონომიკური უსაფრთხოებები; ტერიტორიული სეპარატიზმი; საგარეო ვალის ზრდა; უარყოფითი საინვესტიციო კლიმატი; მიმოქცევაში უცხოური ვალუტის დიდი რაოდენობა; იმპორტზე დამოკიდებულების ზრდა; საგარეო ბაზრების დაკარგვა და ხელმიუწვდომლობა და ა.შ.

საშინაო ეკონომიკური უსაფრთხოებები მოიცავს: წარმოების დაბალ დონეს, სასაქონლო გაცვლებში დისპროპორციებს; ძირითადი კაპიტალის არასრულყოფილებას; ინფლაციას; კრედიტის გაძვირებას, სამამულ ომი ინვესტიციების კრიზისს; მოსახლეობის რეალური შემოსავლების დაბალ დონეს და ა.შ.

ეკონომიკური უსაფრთხოების დონე დგინდება მაჩვენებელთა კომპლექსის საშუალებით, რომელთა რაოდენობა და შინაარსი სხვადასხვა ქვეყნისათვის შეიძლება სხვადასხვა იყოს.

ჩვენი აზრით ზოგადად საქართველოს ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებლები უნდა იყოს: ქვეყანაში არსებული უცხოური კონკურენციის მასშტაბი. ვაჭრობის პირობების ინდექსი; იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა; საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა; იმპორტის მოცულობასთან ფულად-სავალუტო რეზერვების სიდიდის თანაფარდობა, საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი.

- უცხოური კონკურენციის მასშტაბი, საქართველოს შიდა ბაზარზე გულისხმობს, იმპორტის სიდიდეს მოხმარებაში, განსაკუთრებით კი იმ პროდუქტების მიხედვით, რომელთა წარმოებისათვის სახელმწიფოს აქვს დიდი პოტენციალი. როგორც საყოველთაოდ ცნობილია საქართველოში მოხმარებული პროდუქტების 85%-უცხოური წარმოებისაა.რომელთა წარმოების უდიდეს ნაწილზე სახელმწიფოს აქვს დიდი პოტენციალი.

- ვაჭრობის პირობების ინდექსი გაიანგარიშება საერთაშორისო ვაჭრობაში არსებული ექსპორტისა და იმპორტის ფასების თანაფარდობით. ეს გვიჩვენებს, თუ რა უჯდება სახელმწიფოს მსოფლიო ბაზრის ფასების ცვლილებები, იმპორტირებულ თუ ექსპორტირებულ პროდუქტებზე. სხვანაირად რომ ვთქვათ, იგი გვიჩვენებს მოგების ან ზარალის თანხას არსებულ საქონელბრუნვის სტრუქტურაში, საქართველოში 2023 წელს საგარეო სავაჭრო ბრუნვის მიხედვით ვაჭრობის პირობების ინდექსი 0,39% უდრიდა ანუ ვაჭრობის უარყოფითი სალდო 9.501.100 ა.შ.ს. დოლარი იყო.

- იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა გვიჩვენებს

ექსპორტისა და იმპორტის სახელმწიფო და საფირმო სტრუქტურებს, ანუ გასაღების ბაზრებისა და იმპორტირებული რესურსების წყაროების დივერსიფიკაციის ხარისხს.

საქართველოში 2024 წლის დასაწყისში იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა ასე გამოიყურება:

ექსპორტი:

- მსუბუქი ავტომობილები 32,7%
- ღვინოები 7,2%
- ფეროშენადნობები 4,7%
- სპირტიანი სასმელები 4,5%
- მინერალური და მტკნარი წყლები 2,9%
- დანარჩენი საქონელი 48,0%

იმპორტი:

- მსუბუქი ავტომობილები -15,0%
- ნავთობი და ნავთობპროდუქტები-8,8%
- სამკურნალო საშუალებები- 4,5%
- აირები და აირისებრი ნახშირწყლები-4,2%
- სატელეფონო აპარატურები და აქსესუარები 2,1%
- დანარჩენი საქონელი 65,3%

- საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ეროვნული დამოუკიდებლობის და უსაფრთხოების გარანტია არის მძიმე მრეწველობა, რაც მოცემულ ექსპორტ - იმპორტის სასაქონლო სტრუქტურებში სათანადოდ არ ფიქსირდება.

- საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა განისაზღვრება მანქანა-მოწყობილობების და სხვა ტექნიკური პროდუქტების ხვედრითი წილით ექსპორტსა და იმპორტში. 2020 წელს სახელმწიფო პროდუქტების მიხედვით საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა, ღირებულების ინდექსების მიხედვით 0,84%-ს შეადგენდა.

- იმპორტის მოცულობასთან ფულად-სავალუტო რეზერვების თანაფარდობა გვიჩვენებს ქვეყნის სავალუტო რეზერვების წილს იმპორტულ პროდუქტებზე.

- საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი დგინდება, საგარეო ვალის გადახდაზე გაწეული თანხის სიდიდის თანაფარდობით, შესაბამისი პერიოდის ექსპორტიდან მიღებული ამონაგების მოცულობასთან.

- ეკონომიკური უსაფრთხოების აღნიშნული მაჩვენებლები საქართველოსათვის ძირითადად უარყოფითად გამოიყურება. რის გამოც ეკონომიკური განვითარება შეზღუდულია და თუ საწინააღმდეგო ღონისძიებები არ იქნა გატარებული, საბოლოოდ მიღებული იქნება ისეთი უარყოფითი შედეგები როგორცაა: ეკონომიკური დაქვეითება, წარმოების ეფექტიანობის დაცემა, უმუშევრობის ზრდა და ა.შ. რაც ქვეყნის უსაფრთხოებას ძირს უთხრის.

- საქართველოს ეკონომიკის უსაფრთხოების თვალსაზრისიდან გამომდინარე არ შეიძლება უარი ვთქვათ ექსპორტ-იმპორტის ტარიფულ რეგულირებაზე კაპიტალის გატანის ზომაზე, გარკვეული ზომით პროტექციონალური პოლიტიკის გატარებაზე და ა.შ. ხშირად როგორც მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ქვეყნის კრიზისული მომენტების დამძლევაში, დიდი ეფექტი მოაქვს ადმინისტრაციულ ღონისძიებებს, ვიდრე ეკონომიკის რეგულირების სხვა ბერკეტებს, რაც გათვალისწინებული უნდა იქნეს კონკრეტული გარემოებების მიხედვით. ასევე არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება რომ, თუ ეკონომიკურ ზრდას თან ახლავს საგარეო ვაჭრობის ზრდა, საერთაშორისო

შრომის დანაწილებაში ინტეგრაციის ზრდა, უცხო ინვესტიციების მოდინება. ასეთ შემთხვევაში მიუხედავად ეკონომიკური ზრდისა და გაძლიერებისა, შეიძლება ეროვნულ უსაფრთხოებას საფრთხე შეექმნას, სახელმწიფო სუვერენიტეტის თვალსაზრისით.

- საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით ასევე გასათვალისწინებელია ის გარემოება რომ, ეკონომიკური უსაფრთხოების დაქვეითება,

- გარე და შიდა არაკეთილმოსურნე ძალების მიერ, ხელოვნურად, პოლიტიკური ნიშნითაც შეიძლება მოხდეს. ასეთ შემთხვევაში თავს იჩენს სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის უკმარისობა, დაბალი საინვესტიციო აქტივობა, ჩრდილოვანი ეკონომიკის მაღალი დონე და დანაშაული სამეწარმეო საქმიანობის სფეროში, საბიუჯეტო სახსრების არამიზნობრივად და მტაცებლურად გამოყენება და ა.შ. აღნიშნულის დაძლევაში სხვა გარემოებებთან ერთად, ქვეყნის ხელისუფლებამ და კანონმდებლობამ უნდა შეასრულოს მნიშვნელოვანი როლი .

- ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია მოითხოვს, საქართველოს ეკონომიკური სუვერენიტეტის გაძლიერებას; ეკონომიკის მდგრადობის ამაღლებას, საშინაო და საგარეო გამოწვევებისა და საფრთხეების წინააღმდეგ ზემოქმედებაზე; ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფას. ეკონომიკის სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის განვითარებისათვის მხარდაჭერას და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას მსოფლიო მასშტაბით; საკუთარი სამხედრო-სამრეწველო წარმოებისათვის მხარდაჭერის გაძლიერებას; მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას და ხარისხის გაუმჯობესებას და ა.შ.

- საქართველოს საგარეო სამინისტროს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციაში, საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია ზოგადად ასეა წარმოდგენილი: მაკროეკონომიკის სტაბილურობის განმტკიცება; საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობესება და გამარტივება; საბიუჯეტო დეფიციტის თანმიმდევრული შემცირება; ინფლაციის დონის შემცირება და შენარჩუნება. რაც ზემო აღნიშნულიდან გამომდინარე ჩვენის აზრით არასრულყოფილია.

- საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოება უნდა შევავსოთ ისეთი ფინანსური მაჩვენებლებით როგორცაა -შემოსავლები, საგარეო დავალიანება, ინფლაციის დონე, პოლიტიკური სტაბილურობა, უმუშევრობის სიდიდე, საინვესტიციო კლიმატი და ა.შ.

- საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოების აღნიშნული მაჩვენებლებით თუ ვიმსჯელებთ: სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლები, დაგეგმილი 20,731,000,0ლარი(ოცი მილიარდ შვიდას ოცდათერთმეტი მილიონი) 2024წლის, 2022 წლის ფაქტიურთან შედარებით 26%-ით ზრდის მაუწყებელია.

- საქართველოს საგარეო ვალმა 2023 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით 65,0 მილიარდ ლარი შეადგინა. 2023 წლის მშპ-ის შემცირდა 79,2%-ია.

- 2023წელს ინფლაციის დონე წინა წელთან შედარებით 0,7%-იყო .

მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია. იგი არის სახელმწიფოს-2024 წლის პროგნოზით 3,5%-იქნება.

- უმუშევრობის დონე 2020 წელს იყო 18,5%, 2024 წელს 14,0%-მდე შემცირდა.

- პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 2023წელს 1594.7მილიარდი დოლარი იყო. რაც წინა წელთან შედარებით გაორმაგებულია.

- თუ გავითვალისწინებთ ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური სტაბილურობის არამდგრადობასაც, საქართველოს ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება პრობლემატურია, რომლის დაძლევისთვის საჭიროა სათანადო დროული

ღონისძიებების გატარება, რომლებიც გამოიწვევს საგარეო ვალის შემცირებას, სამამულო ინვესტიციების ზრდისათვის ხელშეწყობას, პოლიტიკური სტაბილურობის მიღწევას და ა.შ.

დასკვნა

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება, სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მაჩვენებელია. იგი არის სახელმწიფოს ეკონომიკური სისტემის უნარი, დაიცვას სახელმწიფოს ეკონომიკური ინტერესები, ხელი შეუწყოს ეკონომიკური სისტემის მდგრადობას და განვითარებას, შექმნას მოსახლეობის ცხოვრების ნორმალური პირობები.

საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოების მაჩვენებლებია: სახელმწიფოში არსებული უცხოური კონკურენციის მასშტაბი; ვაჭრობის პირობების ინდექსი; იმპორტისა და ექსპორტის დივერსიფიკაციის სტრუქტურა; საგარეო ვაჭრობის ტექნიკური უკუგების ზომა; იმპორტის მოცულობასთან ფულად-საკრედიტო რეზერვების სიდიდის თანაფარდობა; საგარეო ვალის მომსახურების კოეფიციენტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ.ჭინჭარაული, ეკონომიკური თეორია, თბ. 2006
2. მ.კაპამაძე, გ.ჭინჭარაული, საქართველოს ეკონომიკის სახელმწიფო მენეჯმენტის პრობლემები,
3. გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები, თბ., 2022
4. Гончаренко А.П. Экономическая безопасность, м 2018
5. Гордиенко Д.В. основы экономической безопасности Государства, М., 2009 .
6. Куреева Е.Ю др Анतिकорупционная стратегия и Безопасность, м., 2020

**Maia Kapanadze
Giorgi Chincharauli**

SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY OF GEORGIA

Summary

National economic security of Georgia, the state It is an important qualitative indicator of the economic system. It is the ability of the state's economic system to protect the state's economic interests, promote the stability and development of the economic system, and create normal living conditions for the population. Indicators of the security of the national economy of Georgia are: the extent of foreign competition in the country; Terms of Trade Index; import and export diversification structure; The size of the technical return of foreign trade, the ratio of the amount of monetary and foreign exchange reserves to the volume of imports; External debt service ratio.

The scale of foreign competition in the domestic market of Georgia implies the amount of imports in consumption, especially according to the products for which the state has a great potential for production.

- The index of terms of trade is calculated by the ratio of exports and imports in international trade, which shows how much the changes in the world market cost the country for imported and exported products.

- The structure of import and export diversification shows the state and firm structures of export and import.

The size of technical returns of foreign trade is determined by the specific share of machinery and other technical products in export and import.

- The ratio of foreign exchange reserves to the volume of imports shows the share of the country's foreign exchange reserves on imported products.

- The foreign debt service ratio is determined by the ratio of the amount paid for the payment of the foreign debt to the volume of exports received in the corresponding period.

Key words: economic security; Terms of Trade Index; the size of the technical return; foreign debt service ratio; foreign exchange reserves; foreign security; Homeland Security.

ზურაბ ლიპარტია
იური პაპასქუა
ბესიკ შერაზადიშვილი

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტიანი მართვის მეთოდოლოგიური პერსპექტივები

ანოტაცია. მსოფლიო ცივილიზაციის გლობალიზაციის ტენდენციებმა და პოსტი-ნდუსტრიული საზოგადოების მოთხოვნებმა განაპირობეს რადიკალური ცვლილებები ქვეყნების პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ და ინოვაციურ-ტექნოლოგიურ განვითარებაში, რამაც განაპირობა ეკონომიკური სუბიექტების კოორდინირებულ და ეფექტიან ფუნქციონირებასთან დაკავშირებით ეკონომიკის მდგრადი განვითარების კონტექსტში ცალკეული სახელმწიფოების ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირების ასპექტები.

ნაშრომში გამოვლენილია საქართველოს ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე პრობლემები, მათი რაციონალური გადაწყვეტისა და სტრატეგიული მართვის მიმართულებები, ქვეყნის მდგრადი კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად გლობალური პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდსა და პირობებში.

შემოთავაზებულია ქვეყნის ეკონომიკური მდგრადობის დონის არსებითი გაუმჯობესების, ინტელექტუალური კაპიტალის განვითარებისა და რესურსეფექტიანობის ამაღლების პრიორიტეტული მიმართულებები. ასევე, საქართველოს გლობალური ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი, სამუშაო ძალის ბაზრისა და უმაღლესი განათლების სისტემის განვითარების ტენდენციების კოორდინაციის პროცესის სტრატეგიული მიმართულებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქვეყნის ახალი გლობალური ეკონომიკური რეალობის კონტურებს. შექმნილ ვითარებაში მნიშვნელოვანია საქართველოში, რეგიონალურ თავისებურებათა გათვალისწინებით, **მეცნიერულად დასაბუთებული სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება**, დემოგრაფიული კრიზისის შემდგომი გაღრმავების თავიდან აცილების ღონისძიებათა სისტემის ძირითადი მიმართულებების ფორმირება და მართვის სრულყოფილი მექანიზმის გამოყენებით ვითარების რამდენადმე ნორმალიზება, რასაც ადასტურებს სხვა ქვეყნების პრაქტიკაც.

საკვანძო სიტყვები: კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის პრობლემატიკა; ტრანსნაციონალური კორპორაციების მართვის ახალი პარადიგმა; გლობალური განუზღვრელობა და მდგრადი კონკურენტუნარიანობა; შედეგზე ორიენტირებული პროგრამული ბიუჯეტირების სისტემა; ინვესტიციური სფერო; მსოფლიო და საქართველოს ეკონომიკის ტენდენციები და განვითარების პერსპექტივები გლობალური პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდსა და პირობებში. საინოვაციო საქმიანობის მართვის პოლიტიკა; ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ეფექტიანი მართვისა და ინოვაციური მენეჯმენტის საკითხები.

ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარების კონტექსტში მნიშვნელოვანია რეგიონალურ თავისებურებათა გათვალისწინებით, მეცნიერულად დასაბუთებული

სახელმწიფო სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, დემოგრაფიული კრიზისის გაღრმავების თავიდან აცილების ღონისძიებათა სისტემის ძირითადი მიმართულებების ფორმირება და მართვის სრულყოფილი მექანიზმის გამოყენებით ვითარების რამდენადმე ნორმალიზება, რასაც ადასტურებს საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკაც.

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, მისი ყველა დარგის, საკუთრების ფორმების შესაბამისად სამეურნეო სუბიექტებისა და რგოლის მართვის რთული ფუნქციების შესრულებისათვის ეკონომიკური ანალიზი მოწოდებულია, შეიმუშაოს კონკრეტული მეცნიერულად დასაბუთებული დასკვნები, რომლებსაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისათვის, ოპტიმალური ვარიანტების შერჩევისა და პროგნოზირებისათვის. შესაბამისად, შემოთავაზებულია პროგრამების მართვისა და ბიუჯეტირების საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკაზე დამყარებული მეთოდოლოგიური მიდგომები.

გამოჩენილი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, **აკადემიკოს ნოდარ ჭითანავას** აზრით, „საქართველოში შერეული სოციალური მიმართულების ეკონომიკური სისტემა მიზანშეწონილია ჩამოყალიბდეს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდეოლოგიის საფუძველზე, როგორც ერთიანი, მთლიანობითი სისტემა, რომელიც ეფუძნება ინდივიდუალური თავისუფლების პრინციპებს, საკუთრებისა და მეურნეობრიობის პლურალიზმს. მრავალსუბიექტიანობა ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირების ტრადიციულ ფორმად დარჩება მომავალშიც. საკუთრების ფორმების ეფექტიანობა ყალიბდება კონკრეტულად სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს შესაბამისად, რაც არსებითია ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში. შესაბამისად, შექმნილ ვითარებაში ქვეყანაში თანამედროვე მენეჯმენტისა და ორგანიზებულობის მაღალ დონეს მოითხოვს მრეწველობის მდგრადი განვითარების სტრატეგიაზე გადასვლა და მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება. ეკონომიკაში რთული პრობლემების გადაწყვეტაში კოოპერაციის განმკარგველი როლის დაკისრება და შიდა რეგიონთაშორისი კოოპერაციის (ინტეგრაციის) განვითარება. სწორად, სახელმწიფოებრივად გააზრებული მიდგომით გარედან ინვესტიციების მოზიდვის აუცილებლობა ხელს შეუწყობს

ეროვნული ეკონომიკის განვითარებულ აღწარმოებას» [1; 168- 170].

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარეობს, რომ საქართველოში სახელმწიფო ფინანსების პროგრამული ბიუჯეტირების ოპტიმიზაციის გზების კვლევის პროცესში იკვეთება, რომ ქვეყნის ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკის საბაზრო ტექნოლოგიის ეფექტიან წარმართვას. ამ მიმართულებით, მეწარმის, მენეჯერის, ბიზნესმენისა და სახელმწიფო მოხელის ეკონომიკური ფუნქციების დანიშნულებაა ინდიკატორად წარმართოს პოზიტიური გზებით ბიზნეს მოგებაზე გასვლა, რისთვისაც აუცილებელია გაგვაჩნდეს უნაკლო ინფორმაცია ეკონომიკურ რეალობათა შესახებ, რომელსაც იძლევა მოცემული ობიექტის ეკონომიკის ფორმირების როგორც შინაგანი, ასევე გარემო არეალის თვისებრივი და რაოდენობრივი სიღრმისეული, საფუძვლიანი შეცნობა. ამ საქმეში ბიზნესგეგმის ქმედითობას ენიჭება არსებითი მნიშვნელობა.

შესაბამისად, საქართველოში რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის ფორმულირებისას, **ევროკავშირში გაერთიანების** გათვალისწინებით, საჭირო ხდება მსოფლიო პრაქტიკაში მართვის კარგად ადაპტირებული სტრატეგიული დაგეგმვისა და მექანიზმების დამკვიდრება, ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის ინსტრუმენტების ფარგლებში პარტნიორობისა და თანამშრომლობის

განვითარება, რაც შესაძლებელია მხოლოდ ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების დაჩქარებით, მეურნეობის ინსტიტუციური და ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციით.

ქვეყანაში მაკროეკონომიკური წონასწორობის შესანარჩუნებლად საჭიროა სახელმწიფოს, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური აგენტის არსებობის პრინციპული სქემა სახელმწიფოს მონაწილეობით ეროვნულ ეკონომიკაში. შესაბამისად, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სტრატეგია, არსებული რესურსული, ინტელექტუალური და გოეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენებაზეა დაფუძნებული, რომლის რეალიზაციის მექანიზმია:

ა) მიწის რესურსების რაციონალური გამოყენება;

ბ) გარე და შიდა რესურსების კონცენტრაცია. ასევე, საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო მოთხოვნებისა და პრაქტიკის შეფასებანალიზის საფუძველზე შემოთავაზებული დებულებებისა და რეკომენდაციების პრაქტიკაში დანერგვით შესაძლებელი იქნება ევროკავშირთან ინტეგრირების გაადვილება, ბიზნესის გამჭვირვალობისა და დაფინანსებაზე ხელმისაწვდომობის ზრდა, ქვეყანაში ეფექტური საქმიანობის ასამაღლებლად, მოსახლეობის მზარდი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

ინვესტიციური უსაფრთხოების, როგორც ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი შემადგენელი ნაწილის განხილვა, რომელიც უზრუნველყოფს ეფექტიან ინვესტირებას ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მიზნით, აუცილებელია შემუშავდეს ინვესტიციური რისკების მართვის მკაფიო მექანიზმი, რომელშიც მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცევა ეკონომიკური პროგნოზირების სისტემის განვითარებას, სტრატეგიულ დაგეგმვას და თანამედროვე მოწინავე ტექნოლოგიების შემუშავებასა და დანერგვას.

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი ლარისა თაკალანძე სამეცნიერო ნაშრომში „**კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა ევროკავშირში**“ აღნიშნავს, რომ საქართველოში, მიუხედავად იმისა, რომ ცივილიზებული ბიზნესის ფორმირებას **კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის პრობლემატიკა** სულ უფრო აქტუალური ხდება. ამჟამად, ასოცირების ხელშეკრულების“ 352-ე მუხლის მიხედვით საქართველო ვალდებულია ხელი შეუწყოს „კორპორაციულ სოციალურ პასუხისმგებლობასა და ანგარიშვალდებულებას“ და „ბიზნეს პასუხისმგებლობის პრაქტიკას, როგორცაა მთელი რიგი საერთაშორისო კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის სახელმძღვანელო რეკომენდაციების შედეგად დამკვიდრებული პრაქტიკა და განსაკუთრებით, ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) სახელმძღვანელო რეკომენდაციები მრავალეროვანი კომპანიებისთვის“, ასევე „კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის სფეროში ცნობიერების ამაღლება და დიალოგის ხელშეწყობა“ (მუხლი 349, i პუნქტი). აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, საინტერესოა საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის (CSR DG-ის) წარმომადგენლის ლ.ხოფერიას მოსაზრება: „ასოცირების შეთანხმების 2016 წლის სამოქმედო გეგმაში გათვალისწინებული არ იყო CSR-სთან დაკავშირებით სამუშაოები, შესაბამისად ამ მიმართულებით საქართველოს მთავრობას აქტიური ღონისძიებები არ ჩაუტარებია. ... ჩვენ ვაპირებთ პროცესში ჩართვას და CSR-ის მიმართულებით რეკომენდაციების მიწოდებას, თუ როგორ უნდა მოხდეს სახელმწიფო სტრატეგიებში CSR-ის ინტეგრირება და კონკრეტული ქმედებების განხორციელება. სამეცნიერო ნაშრომში კომპლექსურადაა გადმოცემული, რომ „საქართველოში ევროკავშირის ორი ძირითადი დაწესებულება ფუნქციონირებს: 1) ევროკავშირის

სპეციალური წარმომადგენელი სამხრეთ კავკასიაში და საქართველოში კრიზისის საკითხებში; 2) ევროკავშირის წარმომადგენლობა საქართველოში, რომელიც ქვეყანაში ევროკავშირისა და მისი მოქალაქეების წარმოდგენაში კავშირებისა და პარტნიორული უფლებების ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. წარმომადგენლობა პასუხისმგებელია ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ურთიერთობების ყველა მნიშვნელოვან სფეროზე (პოლიტიკა, ეკონომიკა, ვაჭრობა, ადამიანთა უფლებები, აგრეთვე სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენელ პარტნიორებთან ურთიერთობების დამყარება). [2. 122-125 გვ]“.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, ივ.ჯავახიშვილის სახ.უნივერსიტეტის პროფესორი, გლობალიზაციის ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, პროფესორ გივი ბედიანაშვილის სამეცნიერო ნაშრომში: „გლობალური განუზღვრელობა და მდგრადი კონკურენტუნარიანობა“. გამოვლენილია, რომ განუზღვრელობის განუზღვრელი ზრდა აქტუალურს ხდის ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის პრობლემას მისი მდგრადობის ცალკეული ასპექტების გაძლიერების გათვალისწინებით. აღნიშნულია, რომ ქვეყნის მდგრადი კონკურენტუნარიანობის საჭირო დონის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ეკონომიკური მდგრადობის დონის არსებითი გაუმჯობესება, ინტელექტუალური კაპიტალის განვითარება და რესურსეფექტიანობის ამაღლება. ცნობილია, რომ გლობალური მდგრადი კონკურენტუნარიანობის ინდექსი 2012 წლიდან ყოველწლიურად მუშავდება კონსალტინგური კომპანიის SolAbility (2022) მიერ მსოფლიო ბანკისა და გაეროს სხვადასხვა სააგენტოების წყაროების გამოყენების საფუძველზე, ამასთან ერთად, ინდექსის გაზომვა ხდება 189 ინდიკატორის მეშვეობით, რომელიც დაჯგუფებულია ზემოაღნიშნულ ექვს ბლოკად (ქვეინდექსად). კვლევების მიხედვით, ბოლო მონაცემების მიხედვით, საქართველო 180 ქვეყანას შორის არის 65-ე ადგილზე, ინტეგრალური მაჩვენებლით 44.5. საქართველოს შედარებითი მდგომარეობა გლობალური მდგრადი კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლების მიხედვით.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, წარმატებებთან ერთად, საქართველოს აქვს მნიშვნელოვანი გამოწვევები გლობალური მდგრადი კონკურენტუნარიანობის ცალკეული ქვეინდექსის მიხედვით **ევროკავშირის მომავალი წევრობის გზაზე** მსოფლიოს საუკეთესო პრაქტიკების გათვალისწინებით კონფრონტაციული გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე გლობალური განუზღვრელობის მოსალოდნელი მატების პირობებში ქვეყნის მდგრადი კონკურენტუნარიანობის საჭირო, ჯეროვანი დონის უზრუნველყოფა მოთხოვს ბუნებრივი კაპიტალის ბლოკის შემდგომ გაძლიერებას გლობალური კლიმატის პრობლემის შემსუბუქებისა და მწვანე ზრდის ხელშეწყობის მოთხოვნების შესაბამისად ფრიად მნიშვნელოვანია, ქვეყანაში ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის ფორმირების დაჩქარების ფორმატში **უფრო მეტად განვითარდეს მდგრადი კონკურენტუნარიანობის ინტელექტუალური კაპიტალის ბლოკი**, რაც, თავის მხრივ, მოითხოვს უფრო მეტ ყურადღებას სამეცნიერო კვლევების სტიმულირებისა და მეტი ფინანსური მხარდაჭერის კონტექსტით. ქვეყნის მდგრადი კონკურენტუნარიანობისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკური მდგრადობისა და რესურსეფექტიანობის ბლოკების არსებით გაუმჯობესებას, ცოდნის ფაქტორის და ციფრული ტექნოლოგიების ათვისების უზრუნველყოფით“ [3; 21-25].

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყანაში უმაღლესი განათლების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის რეგულირების პროცესში მნიშვნელოვანია სწორი უმაღლესი განათლების სპეციალისტების მიწოდებისა და სამუშაო ძალის ბაზრის მოთხოვნების ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ანალიზის საფუძველზე არგუმენტირებული რეკომენდაციების

შემუშავება. უმაღლესი განათლების სისტემის უკუგების და მისი სამუშაო ბაზრის მოთხოვნებთან თავსებადობის დადგენა დღეისათვის მისი ეფექტიანობის შეფასების მნიშვნელოვან ინდიკატორს წარმოადგენს.

სამეცნიერო ლიტერატურის ზოგადი ანალიზიდან იკვეთება, რომ სამუშაო ძალის ბაზრისა და უმაღლესი განათლების სისტემის განვითარების ტენდენციების კოორდინაციის პროცესი მიმდინარეობს **სამი სტრატეგიული მიმართულებით**:

1) სამუშაო ძალის ბაზარზე ადამიანური რესურსის მიწოდებისა და ამ რესურსზე მოთხოვნის ბალანსის უზრუნველყოფა. ამ მიმართულებით სიტუაციის მუდმივი ანალიზი, სამუშაო ძალის მოთხოვნა-მიწოდების ბალანსის მიღწევა და სწორი

სტრატეგიის განსაზღვრა, უმაღლესი განათლების პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა.

2) უმაღლესი განათლების კურსდამთავრებულთა კომპეტენციების, ბაზარზე არსებულ მოთხოვნებთან შესაბამისობის მიღწევა. მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე სტრუქტურული ცვლილებები ქვეყნების განათლების სფეროს წინაშე აყენებს ახალ გამოწვევებს, რადგანაც სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესი საჭიროებს შესაბამისი უნარების განვითარებას. სამუშაო ძალის ბაზრის დინამიკაში უნდა აისახოს არა მხოლოდ ახალი სამუშაო ადგილების წარმოქმნა, არამედ არსებულის საკვალიფი-კაციო მოთხოვნების ცვლილებაც.

3) სოციალური მობილობისა და სოციალური თანასწორობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, აისახება უმაღლესი განათლების როლის ზრდაში. ემპირიული კვლევების მიხედვით დამტკიცებულია, რომ უმაღლესი განათლების სრულყოფა უფრო მაღალი ანაზღაურებისა და დასაქმების პრობლემის გადაწყვეტის საწინდარს წარმოადგენს.

ეკონომიკის დოქტორის, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორ გელა ლობჯანიძის სამეცნიერო სტატიაში: „მსოფლიო და საქართველოს ეკონომიკის ტენდენციები და განვითარების პერსპექტივები გლობალური პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდსა და პირობებში“ შემოთავაზებულია:

1) **გლობალური ტრანსფორმაციის პირობებში**, მსოფლიო ეკონომიკა გადის კრიტიკულ პერიოდს და დღესდღეობით სხვადასხვა ქვეყნისათვის მრავალი მიმართულება, მათ შორის სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობა და განვითარება ბევრად უფრო აქტუალურია, ვიდრე არასდროს. 2020 წლიდან მსოფლიომ დაინახა ორი მთავარი კრიზისი, რაც აღნიშნულ წელს დაიწყო კორონავირუსის (COVID-19) გავრცელება, რის გამო მსოფლიოში მთელი რიგი კომპანიები იძულებული გახდნენ შეემცირებინათ აქტივობა, რამაც განაპირობა **გლობალური ეკონომიკური ვარდნა**.

2) მომდევნო პერიოდში, როდესაც ეკონომიკა ნელ-ნელა იწყებდა გამოჯანმრთელებას **COVID-19-ის** გავლენისგან, 2022 წლის თებერვალში **რუსეთი შეიჭრა უკრაინაში**, რამაც გამოიწვია მიწოდების მუდმივი შეფერხება, ინფლაციის ზრდა, ჰუმანიტარული კატასტროფა, გლობალური და რეგიონების ეკონომიკის მკვეთრი შენელება და მნიშვნელოვანი ნეგატიური გლობალური ზემოქმედება, რამაც გაამწვავა პრობლემები, რომლებიც შექმნილი იყო გლობალური პანდემიის გამო.

შესაბამისად, მსოფლიო ვაჭრობა სავარაუდოდ გაიზრდება ბევრად უფრო ნელი ამასთან, გლობალური პანდემიითა და რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად მიყენებული ზიანის აღსადგენად, საჭირო იქნება ისეთი ზომების მიღება, რომლებიც მიმართულია სავაჭრო ქსელების ფრაგმენტაციის პრევენციაზე, განათლებასა და ციფრულ ტექნოლოგიებში ინვესტირებისა და მოსახლეობის ეკონომიკური აქტივობის დონის ამაღლებაზე დასაქმების ხელშეწყობის პოლიტიკის განხორციელებით. ხოლო

ფისკალური სივრცის ეტაპობრივი აღდგენა შესაძლებელია სახელმწიფო ხარჯების ეფექტურობის გაუმჯობესებით და შიგა შემოსავლების წყაროების მობილიზებით. პოტენციური ზრდის შენელება კი საჭიროებს რეფორმებს ფიზიკური და ადამიანური კაპიტალის, შრომის მიწოდების, მომსახურების პროდუქტიულობისა და ვაჭრობის გასაძლიერებლად. ამ თვალსაზრისით, მაკროეკონომიკური და ფინანსური სტაბილურობის გასაუმჯობესებლად საჭიროა სახელმწიფო პოლიტიკის მთელი რიგი პირობების ფონზე. შესაბამისად, აქედან გამომდინარე, 2023 წელს გლობალური ეკონომიკური ზრდა სავარაუდოდ 2,1 %-მდე შემცირდება წინა წლის 3.1 %-თან შედარებით. თუმცა, მიუხედავად ამისა, მოსალოდნელია, რომ ქვეყნის ეკონომიკა საშუალოვადიან პერსპექტივაში 5 %-ზე დასტაბილურდება. ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელიც საქართველოში ხელსაყრელ ეკონომიკურ სიტუაციას უწყობს ხელს, არის ინფლაციის შემცირება, რაც განაპირობა მსოფლიო სასაქონლო ფასების დაწევამ და ეროვნული ვალუტის კურსის გამყარებამ. ამავე ანგარიშის თანახმად, მკაცრი მონეტარული პოლიტიკის გამო ინფლაცია, მოთხოვნის მხრიდან პოტენციური ზეწოლის მიუხედავად, სავარაუდოდ, დაბალ ნიშნულზე შენარჩუნდება. ანგარიში ასევე განიხილავს საქართველოს ეკონომიკური პერსპექტივების მიმართ არსებულ რისკებს. მიუხედავად იმისა, რომ გაურკვეველობა შენარჩუნებულია, რისკები დაბალანსებულად მიიჩნევა. ფულადი გზავნილების შემოდინების ცვლილებამ და მსოფლიო ფინანსური პირობების გამკაცრებამ შესაძლოა გავლენა იქონიოს ლარის ღირებულებაზე. მეორე მხრივ, არსებობს იმის ალბათობა, რომ ფულის შემოდინება მოსალოდნელზე დიდხანს გაგრძელდეს და სატრანსპორტო დერეფნების ხელახალი კონფიგურაციის შედეგად, საქართველომ ვაჭრობის მიმართულების ლავირებით მიიღოს სარგებელი.[4; 308-313]

კვლევების შედეგებიდან გამომდინარეობს, რომ საქართველოში ეკონომიკის გარდამავალი პერიოდისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკური საქმიანობის ეფექტიანი ფუნქციონირება, რაც წარმოების მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური ეკონომიკური ეფექტის მიღებით გამოიხატება. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკა მოითხოვს პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური პრინციპების სისტემის აღიარებას, რომლებსაც მიეკუთვნება: 1. პიროვნების ეკონომიკური თვითგამორკვევა; 2. მესაკუთრის უფლება (მიწაზე, მოძრავ და უძრავ ქონებაზე); 3. კონკურენტულ პირობებში საქმიანობის უზრუნველსაყოფად იურიდიული და ფიზიკური პირების ეკონომიკური თანასწორუფლებიანობის პრინციპის დაცვა; 4. მეწარმის ეკონომიკური თავისუფლება; 5. შრომის, საქონლისა და კაპიტალის ბაზრის არსებობა; 6. საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება; 7. სოციალური დაცვის სისტემის შექმნა.

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თ. ლაზარაშვილი ნაშრომში „ინვესტიციური უსაფრთხოება, როგორც ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი შემადგენელი ნაწილი“ აღნიშნავს, რომ ინვესტიციური უსაფრთხოების, როგორც ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი შემადგენელი ნაწილის განხილვა, რომელიც უზრუნველყოფს ეფექტიან ინვესტირებას ეკონომიკის მდგრადი განვითარების მიზნით, აუცილებელია შემუშავდეს ინვესტიციური რისკების მართვის მკაფიო მექანიზმი, რომელშიც მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცევა ეკონომიკური პროგნოზირების სისტემის განვითარებას, სტრატეგიულ დაგეგმვას და თანამედროვე მოწინავე ტექნოლოგიების შემუშავებასა და დანერგვას.

ბოლო წლებში ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სფეროში არსებული პრობლემები აქტიურს ხდის ამ საკითხის მიმართ კვლევას. ინვესტიციური სფერო წარმოადგენს ეკონომიკური სისტემის ქვესისტემას, ამიტომ ლოგიკურია, რომ უსაფრთხოების განხილვა მოხდეს ეკონომიკურ და ინვესტიციურ სფეროში. ეკონომ-

იკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას გააჩნია პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ნებისმიერი დამოუკიდებელი სახელმწიფოსთვის. სახელმწიფო პოლიტიკის მიზანია ეკონომიკური უსაფრთხოების სფეროში მდგრადი განვითარებისა და ზრდის გარანტიის უზრუნველყოფა. მეურნეობის არსებულ პირობებში ინვესტიციური უსაფრთხოების საკითხის გადაწყვეტის აუცილებლობა ჯერ კიდევ არაა სათანადოდ გააზრებული. პრაქტიკულად თითქმის ყველა მკვლევარი ინვესტიციურ უსაფრთხოებას განიხილავს სისტემური მიდგომის კუთხით, რომლის ფარგლებშიც განისაზღვრება ინვესტიციური კლიმატის ფორმირებისას გამოყენებული განსაზღვრული ხერხის, მეთოდის ზემოქმედება. უმეტესობა ავტორებისა ემხრობა პოზიციას, რომლის ჩარჩოებშიც ინვესტიციური უსაფრთხოება განიხილება ზოგადად ეროვნული ეკონომიკის დაცვის ინსტრუმენტად. რიგი მეცნიერებისა მიიჩნევს, რომ ამ განსაზღვრებაში ძირითადი ასპექტი ინვესტიციური ინფრასტრუქტურაა, რომლის სტრუქტურაც ინსტიტუტებით განისაზღვრება. ინვესტიციური რესურსების აკუმულირების როლს თავის თავზე იღებენ ინსტიტუტები. მათი სამეწარმეო ფორმების საქმიანობაში ჩადების მიზნით ისინი გამოდიან შუამავლის როლში კაპიტალსა და სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტებს შორის, ახდენენ რა ინვესტიციური კაპიტალის ფორმირებას. ამასთან, სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტების აქტიურობა უმეტეს შემთხვევაში განისაზღვრება ასეთი ინსტიტუტების საქმიანობის ეფექტურობით.

ამგვარად, ინვესტიციური უსაფრთხოება შეიძლება ჩამოვყალიბოთ როგორც ინვესტიციური საქმიანობის ისეთი მდგომარეობა, რომელიც საშუალებას იძლევა არა მარტო შედარებით ეფექტურად მოვიზიდოთ ინვესტიციები, არამედ უზრუნველყოთ ეკონომიკის იმ დარგების დაცვა უცხოური კაპიტალის ზემოქმედებისაგან, რომელთაც სტრატეგიული დანიშნულება გააჩნიათ. [5. 88-92]

დასკვნა

1. კვლევის შედეგებდან გამომდინარეობს, რომ შექმნილ ვითარებაში ქვეყანაში თანამედროვე მენეჯმენტისა და ორგანიზებულობის მაღალ დონეს მოითხოვს მრეწველობის მდგრადი განვითარების სტრატეგიაზე გადასვლა და მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარება. ეკონომიკაში რთული პრობლემების გადაწყვეტაში კოოპერაციის განმკარგველი როლის დაკისრება და შიდა რეგიონთაშორისი კოოპერაციის (ინტეგრაციის) განვითარება. სწორად, სახელმწიფოებრივად გააზრებული მიდგომით გარედან ინვესტიციების მოზიდვის აუცილებლობა ხელს შეუწყობს ეროვნული ეკონომიკის განვითარებულ აღწარმოებას.

2. სამეცნიერო ნაშრომში კომპლექსურადაა გადმოცემული, რომ „საქართველოში ევროკავშირის ორი ძირითადი დაწესებულება ფუნქციონირებს: 1) ევროკავშირის სპეციალური წარმომადგენელი სამხრეთ კავკასიაში და საქართველოში კრიზისის საკითხებში; 2) ევროკავშირის წარმომადგენლობა საქართველოში, რომელიც ქვეყანაში ევროკავშირისა და მისი მოქალაქეების წარმომადგენლობაში კავშირებისა და პარტნიორული უფლებების ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. წარმომადგენლობა პასუხისმგებელია ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ურთიერთობების ყველა მნიშვნელოვან სფეროზე (პოლიტიკა, ეკონომიკა, ვაჭრობა, ადამიანთა უფლებები, აგრეთვე სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენელ პარტნიორებთან ურთიერთობების დამყარება).

3. კვლევის საფუძველზე შემუშავებული იქნა რიგი რეკომენდაციებისა, რაც პირდაპირ უკავშირდება საჯარო ფინანსების მართვის მოდელში შედეგზე ორიენტირებული პროგრამული ბიუჯეტირების სისტემის უპირატესობების გამოყენებას, შედეგზე

ორიენტირებული პროგრამული ბიუჯეტირებისას შეფასების ინდიკატორების როლის გაზრდისა და მისი ეფექტური ინტეგრირების სტრატეგიას.

4. ამრიგად, კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ვასკვნით, რომ საქართველოში აუცილებელია არსებითად გააქტიურდეს ინოვაციური საქმიანობა, რაც სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ფომირებითა და ეტაპობრივი რეალიზაციით უნდა განხორციელდეს.

5. ტრანსნაციონალური კაპიტალის ორგანიზაციული სტრუქტურის ევოლუციის ხასიათის განხილვის შეჯამებისას, გამოვყოფთ, რომ არ არსებობენ ეფექტიანი ან არაეფექტიანი ორგანიზაციული სტრუქტურები. ყველა სტრუქტურას აქვს დადებითი და უარყოფითი მხარე, რომლებსაც უნდა გაგება და განხილვა გარკვეული დროის კონტინუუმში. არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ყოველი კომპანია ირჩევს ისეთ ორგანიზაციულ სტრუქტურას, რომელიც დაეხმარება მას მაქსიმალური ეფექტით მიაღწიოს მისი სტრატეგიული გეგმების რეალიზაციას.

6. საქართველოს ჯანდაცვის სისტემის რეფორმის პროცესში მნიშვნელოვანია ჯანდაცვის პროფესიონალების განვითარების სწორი პოლიტიკისა და სტრატეგიის ფორმირება, პროფესიული კადრების კვალიფიკაცია და გადანაწილება არაადეკვატური იყო, რაც უდიდეს პრობლემას ქმნიდა ხელმისაწვდომი და ხარისხისანი სამედიცინო მომსახურებისას.

7. კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, ვასკვნით, რომ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება დღევანდელ ეტაპზე დაკავშირებულია გარკვეული ტენდენციების გამოვლენასთან და სხვადასხვა სუბიექტს შორის მთელი რიგი წინააღმდეგობის გაჩენასთან, რომლებიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სამომავლოდ მსოფლიო წესრიგის ჩამოყალიბებაზე და დამოკიდებულია გონივრული და წარმატებული მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის განხორციელებაზე, რუსეთ-უკრაინის ომის მიმდინარეობაზე, გლობალური ეკონომიკის, განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებადი და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური ზრდის პერსპექტივაზე.

8. საქართველოში ეროვნულ დონეზე აუცილებელია გონივრული პოლიტიკის გატარება და ეფექტიანი რეფორმების განხორციელება, რათა შეიქმნას საფუძველი ძლიერი, მდგრადი და ინკლუზიური განვითარების გზაზე ინფლაციის შეკავების, მაკროეკონომიკური და ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად და სხვა მნიშვნელოვან რეფორმათა პროექტების საიმედოობის გათვალისწინებით, რომელთა გონივრული განხორციელებით სერიოზული შედეგები მოჰყვება მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევას 2030 წლისათვის.

9. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემების საერთო კომპლექსში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი მიეკუთვნება საინოვაციო პოტენციალის განვითარებას და ამ პროცესის აქტიური სახელმწიფო მხარდაჭერის პრობლემას, ქვეყნის წინაშე მდგარი ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ტექნოლოგიური საქმიანობის მკვეთრ გააქტიურებაზე.

10. შესაბამისად, აუცილებელია ობიექტურად აღქმული და ღრმად გააზრებული ერთიანი სახელმწიფო საინოვაციო პოლიტიკის გატარება, შემდგომი ინსტიტუციური რეფორმების განხორციელება, მტკიცე კონსტიტუციური წესრიგის დამყარება, ერთ-ერთი უმთავრესი ქვაკუთხედი მცენიერულ-ტექნიკური მიღწევებისა და სოციალურ პრობლემებზე ორიენტირებული და, ამასთან, მაღალ სახელმწიფო-საზოგადოებრივ პასუხისმგებლობასთან შერწყმული ეკონომიკური პოლიტიკა.

11. ამრიგად, საქართველოში აუცილებელია არსებითად გააქტიურდეს ინოვაციური საქმიანობა, რაც სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ფომირებითა და

ეტაპობრივი რეალიზაციით უნდა განხორციელდეს. ხელისუფლების მიერ ქმედითი ღონისძიებების გატარება ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ მაჩვენებლთა სწრაფ ზრდას, რაც, საბოლოო ჯამში, განაპირობებს სახელმწიფოს ეკონომიკურ კონკურენტუნარიანობას მსოფლიო ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჭითანავა ნ. „გლობალური გამოწვევები ერთპოლუსიან მსოფლიოში... საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის ხილული და უხილავი პრობლემები, სამეცნიერო რედაქტორი პროფესორი იური პაპასქუა. გამომცემლობა „ივერი-ონი“. ISBN: 978-9941-8-3566-7. თბილისი. 2021. 360 გვ.

2. თაკალანძე ლ. „კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა ევროკავშირში“ (Corporative Social Responsibility in the European Union). პოლიგრაფიული ცენტრი „ბარტონი“. ISBN 978-9941-9841-8-1 თბილისი, 2024.

3. ბედიანაშვილი გ. - „გლობალური განუზღვრელობა და მდგრადი კონკურენტუნარიანობა“ ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, ე.მ.დ. პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული თბილისი (7-8 ოქტომბერი, 2023) გამომცემლობა „უნივერსალი“. 619 (21-25 გვ.) UDC (uak) 338(47+57)3 3(479.22) ISBN 978-9941-33-633-1.

4. ლობჯანიძე გ. „მსოფლიო და საქართველოს ეკონომიკის ტენდენციები და განვითარების პერსპექტივები გლობალური პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის პერიოდსა და პირობებში“ პ.გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, (7-8 ოქტომბერი, 2023) 619 (308-312).

5. ლაზარაშვილი თ. - „ინვესტიციური უსაფრთხოება, როგორც ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი შემადგენელი ნაწილი“ INVESTMENT SECURITY AS A BASIC COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფ. მასალების კრებული “მსოფლიო და ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრობლემები პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გათვალისწინებით” “THE PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE WORLD AND NATIONAL ECONOMY, TAKING INTO ACCOUNT THE PANDEMIC AND RUSSIAN-UKRAINIAN WAR PERSPECTIVES” (7-8 ოქტომბერი, 2023) გვ. 88-92

**Zurab Lipartia
Yuri Papasqua
Besik Sherazadishvili**

METHODOLOGICAL PERSPECTIVES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF GEORGIA Summary

The globalization trends of the world civilization and the requirements of the post-industrial society led to radical changes in the political, socio-economic and innovative-technological development of the countries, which led to the coordinated and effective functioning of the economic entities, and the sustainable economy. Aspects of economic policy formation of individual states in the context of development.

The paper identifies the contemporary problems of the development of the economy of Georgia, the directions of their rational solution and strategic management, in order to ensure the

country's sustainable competitiveness in the period and conditions of the global pandemic and the Russia-Ukraine war.

The priority directions for substantial improvement of the economic sustainability level of the country, development of intellectual capital and raising of resource efficiency are proposed. Also, the forecast of the global economic growth of Georgia, the strategic directions of the process of coordinating the development trends of the workforce market and the higher education system, which provide the contours of the country's new global economic reality. In the current situation, it is important to develop a scientifically based state socio-economic policy in Georgia, taking into account the regional peculiarities, to form the main directions of the system of measures to prevent the further deepening of the demographic crisis, and to normalize the situation to some extent by using a perfect management mechanism, which is confirmed by the practice of other countries.

Keywords: problems of corporate social responsibility; a new paradigm for managing transnational corporations; global insecurity and sustainable competitiveness; result-oriented program budgeting system; investment field; Trends and development prospects of the world and Georgian economy during the period and conditions of the global pandemic and the Russia-Ukraine war. Innovation activity management policy; Issues of effective management and innovative management of the country's economic security.

დალი მაგრაქველიძე

ინფლაცია და მისი გაზომვის მეთოდები - მდგომარეობა საქართველოში

ანოტაცია. ინფლაცია თავისი არსით უარყოფითი მოვლენაა ეკონომიკისათვის. ამასთან ინფლაციის გამომწვევი მიზეზების შესწავლასთან ერთად მნიშვნელოვანია მისი ტემპის გაანგარიშების მეთოდების სწორად შერჩევა. ინფლაციის ინდექსის გამოსათვლელად არსებობს Laspeyres, Paasche და Fischer ფორმულები. ინფლაციის გაანგარიშებისას, სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გარდა, გამოიყენება აგრეთვე: საბითუმო ფასების ინდექსი - აკონტროლებს საქონლის ფასების ცვლილებას საცალო ვაჭრობამდე მისვლამდე, გამოიყენება კომპანიებისა და მთავრობების მიერ კონტრაქტებში ფასების გარანტიების დასაფიქსირებლად; მწარმოებლის ფასების ინდექსი - მონიტორინგს უწევს სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო საქონლის გაყიდვის ფასებს, ასევე სატვირთო ტრანსპორტის ღირებულებას; იმპორტის/ექსპორტის ფასების ინდექსი - ზომავს საზღვარგარეთიდან შემოტანილი და ექსპორტირებული საქონლის ფასებს.

საკვანძო სიტყვები: ინფლაცია, ინფლაციის ტემპის გაანგარიშება, Laspeyres, Paasche და Fischer.

შესავალი

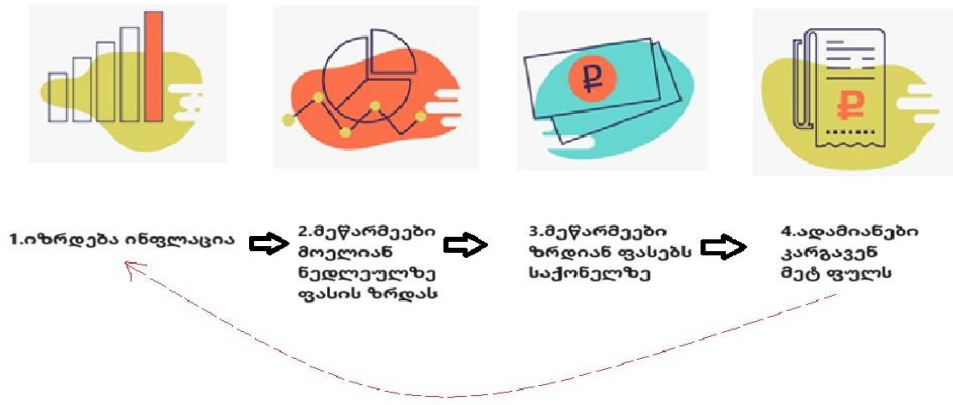
ინფლაცია არის საქონლისა და მომსახურების ფასების ზოგადი დონის სტაბილური ზრდა. ამავდროულად, ზოგიერთი საქონელი შეიძლება შესამჩნევად გაძვირდეს, ზოგი შეიძლება გაიაფდეს, ზოგმა კი საერთოდ არ შეიცვალოს ფასი. ძირითადად, საქონლისა და მომსახურების ფასები დამოკიდებულია ბაზარზე არსებულ მიწოდებასა და მოთხოვნაზე, ზოგიერთ ფასებს კი სახელმწიფო არეგულირებს.

* * *

ინფლაციასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი პრობლემაა მისი ტემპის სწორად გაზომვა. საქართველოში ინფლაცია იზომება ისევე, როგორც მსოფლიოს უმეტეს ქვეყანაში, იღებენ ეგრეთ წოდებულ სამომხმარებლო კალათას - პროდუქტების,

საქონლისა და სერვისების ერთობლიობას, რომელსაც საშუალო ადამიანი ან ოჯახი რეგულარულად ყიდულობს. სამომხმარებლო კალათა ასახავს ქვეყნის ყველა მაცხოვრებლის საშუალო მოხმარებას. ამ პირობითი კალათის ღირებულება თვიდან თვემდე მერყეობს. ეს ცვლილება არის ინფლაცია.

ამასთან, როდესაც ინფლაცია დაბალია, ფასები ძალიან ნელა იზრდება, მაგრამ მაინც იზრდება. როცა ამბობენ, რომ ინფლაცია იკლებს, ეს ნიშნავს, რომ სამომხმარებლო კალათა უფრო ნელა ძვირდება, ვიდრე წინა წლებში.

ნახ.1

მაღალი ინფლაცია ყოველთვის ცუდია ეკონომიკისთვისაც, ბიზნესისთვისაც, ფინანსური ბაზრებისთვისაც და, რა თქმა უნდა, ქვეყნის მაცხოვრებლებისთვისაც. ადამიანები იღებენ მყისიერ ფინანსურ გადაწყვეტილებებს: იშორებენ ფულს, ხარჯავენ რაც შეიძლება სწრაფად, ინვესტირებას ახდენენ ძვირფას ნივთებში, უძრავ ქონებაში და ყიდულობენ უცხოურ ვალუტას. წამგებიანი ხდება დანაზოგის გაკეთება, დეპოზიტების გახსნა. ბანკის კლიენტები იწყებენ ანგარიშიდან თანხის გამოტანას. ფინანსურ ბაზრებზე მზარდი არასტაბილურობის გამო, მეწარმეებისთვის გრძელვადიანი სესხების აღება წამგებიანი ხდება. წინასწარ დაგეგმვა შეუძლებელია - და ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი პირობა ინვესტიციების და მთლიანად ეკონომიკის ზრდისთვის. ინფლაცია განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აყენებს ღარიბ ადამიანებს, რომლებიც ცხოვრობენ ფიქსირებული შემოსავლით. რადგან მდიდარ ადამიანებს აქვთ ინფლაციისგან სრულად ან ნაწილობრივ დაცვის საშუალებები - მაგალითად, დეპოზიტებზე პროცენტის მიღებით ან ფინანსურ ბაზარზე ინვესტიციებით. სწორედ ამიტომ ინფლაციას ზოგჯერ ღარიბების გადასახადს უწოდებენ.

შეიძლებელია უბრალოდ ფასების გაყინვა ისე, რომ ან არ გაიზარდოს და ან არ დაეცეს?

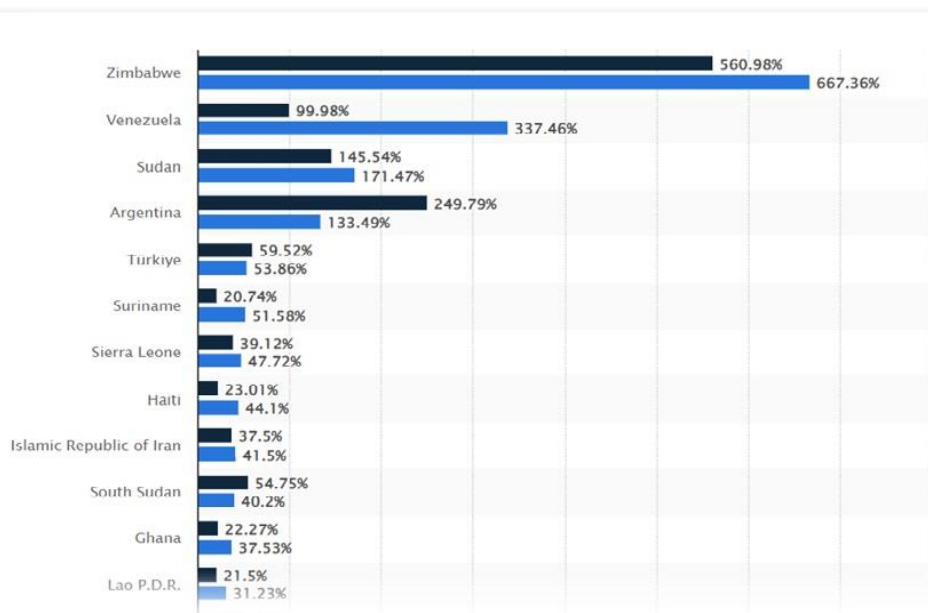
შეიძლება ჩანდეს, რომ ფასების გარკვეულ დონეზე დაფიქსირება კარგი გამოსავალია. მაგრამ ასეთი ხელოვნური ჩარევა ეკონომიკაში გამოიწვევს მიწოდებასა და მოთხოვნას შორის დისბალანსის ზრდას. მწარმოებლები ვერ გაიგებენ, რამდენი საქონელი უნდა აწარმოონ, მაღაზიები ვერ გაიგებენ რამდენი შეიძინონ და შედეგად, მომხმარებელს მოუწევს რიგში დგომა ცარიელ თაროებთან. სწორედ ამის გამოა, რომ საბაზრო ეკონომიკაში ფასებს ბაზარი უნდა კარნახობდეს და არა სახელმწიფო.

ინფლაციის ინდექსის გამოსათვლელად არსებობს Laspeyres, Paasche და Fischer ფორმულები. ყველაზე ხშირად, ქვეყნები, მათ შორის საქართველო, იყენებენ ლასპეირესის ფორმულას, რომელიც ავლენს სამომხმარებლო კალათის ღირებულების ზრდას ან შემცირებას მიმდინარე პერიოდისთვის და საბაზისო პერიოდისთვის.

ინფლაციის ინდექსის მითითება ჩვეულებრივ მიღებულია შემდეგი ფორმულის გამოყენებით "ინფლაცია = სამომხმარებლო ფასების ინდექსი - 100%". სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (CPI) ზომავს ცვლილებებს კონკრეტული საქონლისა და მომსახურების ნაკრების ღირებულებაში. 100%-ზე მეტი მნიშვნელობა მიუთითებს ინფლაციის დონეს, ნაკლები - დეფლაციას.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი გამოითვლება გარკვეული რაოდენობის საქონელსა და მომსახურებაზე ფასების დონის ე.წ. სამომხმარებლო კალათის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე. კალათა არ შეიცავს ყველა საქონელს ან მომსახურებას ქვეყანაში, მაგრამ ის იძლევა საკმაოდ ყოვლისმომცველ სურათს როგორც საქონლის ტიპების, ასევე იმ რაოდენობის შესახებ, რომლებსაც ჩვეულებრივ მოიხმარენ ოჯახები.

მსოფლიოს ქვეყნები უდიდესი ინფლაციის ტემპის მიხედვით 2023 წელს

ნახ.2.

ინფლაციის გაანგარიშებისას, სამომხმარებლო ფასების ინდექსის გარდა, გამოიყენება აგრეთვე:

საბითუმო ფასების ინდექსი - აკონტროლებს საქონლის ფასების ცვლილებას საცალო ვაჭრობამდე მისვლამდე, გამოიყენება კომპანიებისა და მთავრობების მიერ კონტრაქტებში ფასების გარანტიების დასაფიქსირებლად;

მწარმოებლის ფასების ინდექსი - მონიტორინგს უწევს სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო საქონლის გაყიდვის ფასებს, ასევე სატვირთო ტრანსპორტის ღირებულებას;

იმპორტის/ექსპორტის ფასების ინდექსი - ზომავს საზღვარგარეთიდან შემოტანილი და ექსპორტირებული საქონლის ფასებს.

ინფლაციის შესაჩერებლად მთავრობები ზრდიან ძირითად განაკვეთებს. შესაბამისად, იზრდება საპროცენტო განაკვეთები შინამეურნეობებისა და ბიზნესის სესხებზე. ძვირადღირებული სესხები ამცირებს ბიზნესის დაწყების, განათლების მიღების, ახალი მუშაკების დაქირავებას ან წარმოების მოდერნიზაციის შესაძლებლობას. მაღალი მაჩვენებლები ხელს უშლის ხარჯვას და ინვესტიციებს, რაც თავის მხრივ ინფლაციის შემცირების ტენდენციას ახდენს. პარალელურად კომერციული ბანკები სადეპოზიტო განაკვეთებს ზრდიან. ეს აიძულებს ადამიანებს

დაუბრუნდნენ დაზოგვას იმის ნაცვლად, რომ დახარჯონ პროცენტის მოსაპოვებლად. ფულის მიმოქცევის შემცირება ზრდის მის ღირებულებას.

მაღალმა ინფლაციამ შეიძლება გამოიწვიოს ეროვნული ვალუტის გაუფასურება. თუმცა, როგორც წესი, პირიქითაა - სუსტი ვალუტა იწვევს ინფლაციას. ქვეყნები, რომლებსაც იმპორტით შემოაქვთ მნიშვნელოვანი მოცულობის საქონელი და მომსახურება, იძულებულნი არიან გადაიხადონ მეტი იმპორტისთვის ეროვნულ ვალუტაში, როდესაც მათი ვალუტა ეცემა სავაჭრო პარტნიორებთან შედარებით.

ვალუტის გამყარება ინფლაციის ფონზე შეიძლება მოხდეს იმ სიტუაციაში, როდესაც ერთი ქვეყნის ფული სხვებზე უფრო მიმზიდველად გამოიყურება. მაგალითად, ტრამპის გამარჯვების შემდეგ, დოლარის კურსი სხვა განვითარებული ქვეყნების ვალუტებთან შედარებით გაიზარდა. მიზეზი ის იყო, რომ სხვა ქვეყნებში საპროცენტო განაკვეთები უკიდურესად დაბალი იყო და შეერთებულ შტატებში ინფლაციის მოლოდინი გაიზარდა სწრაფი ეკონომიკური ზრდის პროგნოზის ფონზე.

მიზნის დასახვა არის ინფლაციის ოპტიმალურ დონეზე შენარჩუნების ერთ-ერთი გზა, რომლის დროსაც მისი დადებითი ეფექტი შენარჩუნდება ეკონომიკური ზრდის შემცირების გარეშე.

ცენტრალური ბანკები ყურადღებით აკვირდებიან, რომ სიტუაცია არ გადაიზარდოს დეფლაციაში. ინფლაციის მიზნობრიობისას ყველაზე მნიშვნელოვანი პირობაა მისი პროგნოზირებადობა გრძელვადიან პერსპექტივაში. ამ შემთხვევაში, ყველა ეკონომიკურ აგენტს შეუძლია მშვიდად იწინასწარმეტყველოს საკუთარი ხარჯები და მოძებნოს გზები, რათა გაზარდოს შემოსავალი, დანაზოგი და ინვესტიციები მათი არაპროგნოზირებადი ცვეთაზე ფიქრის გარეშე. გარდა ამისა, ინფლაციის მიზნების მიღწევა ხელს უწყობს ეკონომიკის მაჩვენებლების შემცირებას და ზრდის სესხების ხელმისაწვდომობას.

ფულის შეყვანა ეკონომიკაში, რომელსაც არ უჭერს მხარს რეალური საქონელი და მომსახურება, იწვევს მათ გაუფასურებას და, შესაბამისად, აჩქარებულ ინფლაციას.

თანამედროვე პირობებში, განაკვეთების გაზრდის მიზნით, ცენტრალური ბანკები ზრდიან სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ემისიას და იღებენ შემოსავალს ფულის მასიდან. ფულის მიწოდების კლებასთან ერთად მცირდება ინფლაციის მაჩვენებელიც. საპირისპირო ფორმა არის რაოდენობრივი შემსუბუქება, რომლის დროსაც ცენტრალური ბანკი ყიდულობს გრძელვადიან ფასიან ქაღალდებს ღია ბაზარზე ფულის მიწოდების გასაზრდელად, დაკრედიტების და ინვესტიციების სტიმულირებისთვის. ფასიანი ქაღალდების შექმნა ახალ ფულს ამატებს ეკონომიკას და ასევე ემსახურება საპროცენტო განაკვეთების შემცირებას ფიქსირებული შემოსავლის ფასიანი ქაღალდების ფასების გაზრდით. რაოდენობრივი შემსუბუქება ჩვეულებრივ გამოიყენება, როდესაც საპროცენტო განაკვეთები უკვე ახლოს არის ნულთან, რადგან ამ დროს ცენტრალურ ბანკებს ნაკლები ინსტრუმენტები აქვთ ეკონომიკურ ზრდაზე ზემოქმედებისათვის.

მომხმარებლებისთვის ინფლაცია საუკეთესო შემთხვევაში შეიძლება ნიშნავს ნომინალური ხელფასების ზრდას, მაგრამ ინვესტორებს შეუძლიათ გამოიყენონ ის მოგების მისაღებად, თუ სწორ აქტივებს აირჩევენ.

უძრავი ქონების ფასების ზრდა დროთა განმავლობაში ზრდის ქონების გაყიდვის ღირებულებას და ასევე შეიძლება გამოყენებული იქნას ქირავნობის შემოსავალი. ამასთან, ინფლაციასთან ერთად იზრდება ქირის ღირებულებაც. ეს მფლობელს საშუალებას აძლევს გამოიმუშაოს შემოსავალი საინვესტიციო ქონებიდან და ეხმარება მას ეკონომიკაში ფასების ზოგად მატებასთან ერთად. უძრავი ქონების ინვესტიცია

მოიცავს უძრავი ქონების პირდაპირ მფლობელობას და არაპირდაპირ ინვესტიციას ფასიან ქალაქებში, როგორცაა უძრავი ქონების საინვესტიციო ტრასტი (REIT).

ობლიგაციებში ინვესტიცია შეიძლება არაინტუიციურად ჩანდეს, რადგან ინფლაცია საზიანოა ნებისმიერი ფიქსირებული შემოსავლის ინსტრუმენტისთვის. თუმცა, საფონდო ბირჟაზე არის ობლიგაციები, რომელთა სარგებელი დაკავშირებულია სამომხმარებლო ფასების ინდექსთან.

მთავარი ბოროტება, რაც დათრგუნული ინფლაციის გაჩენას მოჰყვება, არის მწარმოებლებისთვის ფასების სტიმულირების ჩამორთმევა, საინვესტიციო პროცესის განვითარების და წარმოების გაფართოების დაბრკოლება. მას შემდეგ, რაც ფასების დამოკიდებულება მოთხოვნაზე ქრება, ინვესტორები ვერ ხვდებიან სად ჩადონ ფული. იცვლება ბანკების საკრედიტო ფუნქციები: როდესაც ისინი სესხს აძლევენ წამგებიანი საწარმოებს, მათ წინასწარ იციან, რომ დავალიანება არ დაიფარება. იგივე მდგომარეობა იყო ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაშიც. ასე რომ, დათრგუნული ინფლაცია არის ყველაზე დიდი საფრთხე ნორმალური ეკონომიკისთვის, ამიტომ ფასების ლიბერალიზაცია, რომელიც განხორციელდა ჩვენს ქვეყანაში, რა თქმა უნდა, დადებითი იყო. ასევე არის ინფლაციის შოკი - საქონლის ფასის ერთჯერადი მკვეთრი მატება, რამაც შეიძლება ბიძგი მისცეს ფასების ღიად დაჩქარებულ ზრდას. ლოკალური ინფლაცია - როდესაც ფასების ზრდა ხდება ერთი ქვეყნის საზღვრებში. გლობალური ინფლაცია არის მაშინ, როდესაც გაუფასურება მოიცავს მთელ მსოფლიო ეკონომიკას. მცოცავი - ინფლაცია, რომელიც ხასიათდება ფასების ზრდის შედარებით დაბალი ტემპებით, წელიწადში დაახლოებით 10%-მდე. ამ ტიპის ინფლაცია თანდაყოლილია განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნების უმეტესობაში. მცირე ინფლაციას გარკვეულ პირობებში შეუძლია წარმოების სტიმულირება, ამავდროულად მისი სტრუქტურის ცვლილებების რეგულირება. ფულის მიწოდების გარკვეული ზრდა იძლევა ერთგვარ იმპულსს გამოშვების მოცულობის გაზრდისკენ. ამ შემთხვევაში წარმოების გაფართოება უფრო მნიშვნელოვანი იქნება, რაც მეტი გამოუყენებელი ფაქტორები იქნება რეზერვში. ბრუნვადი ფულის მასის ზრდა ზრდის გადახდის ბრუნვას და ხელს უწყობს საინვესტიციო აქტივობის გააქტიურებას. წარმოების ზრდა, თავის მხრივ, იწვევს წონასწორობის აღდგენას საქონელსა და ფულის მასას შორის ფასის უფრო მაღალ დონეზე. გალოპინგი - ინფლაცია, რომლის დროსაც პროდუქტები ძვირდება წელიწადში 50-დან 200%-მდე, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მძიმე ეკონომიკური და სოციალური შედეგები (წარმოების ვარდნა, ფირმების დახურვა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის დაქვეითება). ჰიპერინფლაცია არის ფულის მკვეთრი გაუფასურების პროცესი, რომელიც გამოწვეულია ფულადი მიმოქცევის სისტემის სრული რღვევით და გამოიხატება ფასების უწყვეტი ზრდით. ბოლო ტიპის ინფლაცია იწვევს კოლაფსს, მთელი საბაზრო მექანიზმის დამბლას. ფული იწყებს ფუნქციების დაკარგვას, რადგან ხელფასს იხდიან არა ფულში, არამედ კუპონებში ან კუპონებში გარკვეული საქონლის შესაძენად. გარე ნიშნები მოიცავს ფასების სწრაფ მატებას თვეში 10%-ით ან მეტით, ფასების ზრდის უკონტროლოდ და მათზე ხელისუფლების კონტროლის დაკარგვაზე. ამ ინფლაციის მთავარი მიზეზი არის ეკონომიკური კრიზისი, რომელიც გამოიხატება წარმოების მოცულობის მკვეთრი ვარდნით, ეკონომიკური კავშირების გაწყვეტით, კონტროლის დაკარგვით, გადაჭარბებული ბიუჯეტის დეფიციტით და სოციალური წარმოების მატერიალურ და ხარჯთა სტრუქტურას შორის მზარდი შეუსაბამობით. ბრძოლის ერთადერთი შესაძლო გზა წარმოების აღდგენა და მისი ეფექტურობის გაზრდაა. ასევე, სხვა ქვეყნებთან ეკონომიკურმა ურთიერთობამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს მოცემულ ქვეყანაში ინფლაციის მაჩვენებლებზე არა პირდაპირ (იმპორტის

გზით), არამედ ირიბად. ასე რომ, თუ მოცემულ ქვეყანაში მცურავი გაცვლითი კურსი დადგინდა და ეროვნული ვალუტა გაუფასურდა, მაშინ შედეგი შეიძლება იყოს ინფლაციის განვითარება ამ ქვეყანაში მასში შემოტანილი საქონლის იგივე ფასებით იმ ქვეყნებში, სადაც ისინი იწარმოება.

შესაძლებელია პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის გამოყენება. ის (კორელაცია) არის ცვლადების დამოკიდებულების საზომი. კორელაციის კოეფიციენტები იზომება -1.00-დან +1.00-მდე დიაპაზონში. მნიშვნელობა -1,00 მიუთითებს, რომ ცვლადებს აქვთ მკაცრი უარყოფითი კორელაცია (თუ ერთი ცვლადი ზრდის ტენდენციას, მაშინ მეორე კლების ტენდენციას და პირიქით); +1.00 – ცვლადებს აქვთ მკაცრი დადებითი კორელაცია; 0.00 მნიშვნელობა მიუთითებს კორელაციის არარსებობაზე, ანუ ერთი ინდიკატორის სხვაზე რაიმე დამოკიდებულების არარსებობაზე. პირსონის წრფივი კორელაციის კოეფიციენტის ფორმულას აქვს შემდეგი სახე:

$$r_{xy} = \frac{\sum (x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}}$$

სადაც,

r_{xy} – პირსონის კორელაციის კოეფიციენტი

x y – შესადარებელი მაჩვენებლები

n – განხორციელებული გამოთვლების რაოდენობა

ასევე შეინიშნება ფასების ინდექსის მაღალი დამოკიდებულება იმპორტისა და ექსპორტის მოცულობებზე, ამასთან ორივე შემთხვევაში უარყოფითი კორელაციაა: რაც მეტია ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობა, მით უფრო დაბალია ინფლაცია.

ინფლაციასა და იმპორტის მოცულობას შორის კორელაციის კოეფიციენტის გამოთვლების შედეგებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მაღალია დამოკიდებულება ინფლაციის დონესა და საგარეო სავაჭრო ტრანზაქციების მოცულობას შორის. საქმე იმაშია, რომ ამ ოპერაციების შედეგად ეროვნული ეკონომიკა ივსება იმპორტირებული საქონლით, რაც იწვევს მთლიანი სასაქონლო მასის ზრდას.

კორელაცია ინფლაციის მაჩვენებლებსა და ეროვნული ვალუტის გაცვლის კურსს შორის დადებითია. ეს დამოკიდებულება შეიძლება აიხსნას სხვადასხვა პოზიციიდან: ლარის დევალვაცია ხელს უწყობს საგარეო ეკონომიკური ინფლაციის განვითარებას იმპორტირებულ საქონელზე გაზრდილი ფასების და წარმოების ხარჯების გაზრდის გზით იმ ფირმებისთვის, რომლებიც იყენებენ იმპორტირებულ მატერიალურ რესურსებს. მაღალი სავალუტო კურსი იწვევს წმინდა ექსპორტის ზრდას, როგორც მოთხოვნის ინფლაციის ფაქტორი. და მიუხედავად იმისა, რომ ზოგადად, ექსპორტის ზრდა დადებითად მოქმედებს ქვეყანაში ბიზნეს აქტივობაზე, საქართველოთვის ამ ტენდენციას ასევე აქვს უარყოფითი შედეგები: საინვესტიციო აქტივობის და ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირება. ლარის დაბალი კურსის გამო იზრდება ბიუჯეტის ხარჯების წილი სახელმწიფო საგარეო ვალის მომსახურებაზე, მცირდება ეროვნული ეკონომიკის დაფინანსების შესაძლებლობები, მაგრამ რაც მთავარია მცირდება შემოსავლები და მცირდება მოსახლეობის მოთხოვნა. არსებობს ზომიერი დადებითი კორელაცია ინფლაციასა და კაპიტალის გადინებას შორის: რაც უფრო მაღალია ქვეყნიდან კაპიტალის გადინება, მით უფრო მაღალია ინფლაციური ფასების ზრდის ტემპი. პრობლემა ის არის, რომ კაპიტალის გაქცევა ამცირებს შიდა ინვესტიციებს, თრგუნავს ქვეყანაში ბიზნეს აქტივობას და აფერხებს ეკონომიკურ

ზრდას და ეს პროცესები, თავის მხრივ, იწვევს მთლიანი მიწოდების შემცირებას, წარმოების ხარჯების ზრდას და ინფლაციას. შესაბამისად, საგარეო ეკონომიკური ფაქტორები საკმარის გავლენას ახდენს ჩვენი ქვეყნის ინფლაციურ პროცესებზე.

დასკვნა

ანტიინფლაციური პოლიტიკა არის სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც მიზნად ისახავს ინფლაციის ზომიერ, კონტროლირებად შემცირებას. ანტიინფლაციური პოლიტიკის მიზანია ინფლაციაზე კონტროლის დამყარება. იმისათვის, რომ ის ეფექტური იყოს, პირველ რიგში აუცილებელია ინფლაციის გამომწვევი მიზეზების იდენტიფიცირება. თუ ინფლაცია წარმოიშვა დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნის საფუძველზე, მაშინ მთავრობის პრიორიტეტული ზომები უნდა იყოს მიმართული: ფულის ემისიის შემცირებაზე; საყოფაცხოვრებო დანაზოგებზე დისკონტის განაკვეთის გაზრდა; სახელმწიფო ხარჯების შემცირება; გადასახადების გაზრდა შემოსავლების შესამცირებლად. თუ წარმოების ხარჯების გაზრდის შედეგად ინფლაციური სპირალი ვითარდება, მაშინ ინვესტიციების წახალისება ყოველმხრივ უნდა მოხდეს. და რადგან განვითარებული ქვეყნების მთავრობებს არ შეუძლიათ გამოიყენონ ფასების პირდაპირ მიმართვის „უხეში“ მეთოდები, მათ კვლავ უწევთ მიმართონ ისეთ არაპოპულარულ მეთოდებს, როგორცაა გადასახადების განაკვეთების გაზრდა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. ცომაია, თანამედროვე მაკროეკონომიკა, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ.2022, გვ.26
2. S. A. Greenlaw, D. Shapiro, Principles of Macroeconomics, 2 nd edition, Openstax 2017, pg. 217.

Dali Magrakvelidze

INFLATION AND ITS MEASUREMENT METHODS – SITUATION IN GEORGIA

Summary

Inflation is inherently a negative event for the economy. Along with studying the causes of inflation, it is important to correctly choose the methods of calculating its rate. There are Laspeyres, Paasche and Fischer formulas for calculating the inflation index. When calculating inflation, in addition to the consumer price index, the following are also used: wholesale price index - monitors the price changes of goods before they reach retail, used by companies and governments to fix price guarantees in contracts; producer price index - monitors the selling prices of industrial and agricultural goods, as well as freight the cost of transport; Import/Export Price Index - measures the prices of goods imported and exported from abroad.

„ლურჯი“ ეკონომიკა და საქართველო

ანოტაცია. ნაშრომი ეძღვნება დღევანდელი მდგომარეობის ისეთ საჭიროებებს, როგორცაა: მსოფლიო წყლის რესურსები, ზღვები და ოკეანეები, მათი მნიშვნელობა კაცობრიობის არსებობისა და შემდგომი განვითარებისათვის. ნაშრომში ფართოდაა განხილული ოკეანეების არაჩვეულებრივი რესურსები და პოტენციალი, რაც უზარმაზარ შესაძლებლობებს იძლევა მსოფლიოს ეკონომიკური განვითარებისათვის. აქ აგრეთვე აღნიშნულია, რომ ზღვებთან და ოკეანეებთან დაკავშირებული ყველა ეკონომიკური საქმიანობა გაერთიანებულია საერთო ტერმინით - „ლურჯი“ ეკონომიკა, რომელიც პირველად ბელგიელმა ეკონომისტმა გიუნტერ პაულიმ გამოიყენა 2004 წელს. ნაშრომში ფართოდაა წარმოდგენილი „ლურჯი“ ეკონომიკის შესწავლისა და განვითარების მნიშვნელობა შავი ზღვის „გალურჯების“ საერთაშორისო პროგრამებში ჩართვის საქმეში და მისი როლი შავი ზღვისპირა რეგიონის და კერძოდ საქართველოს ეკონომიკის მდგრადობის და შემდგომი წარმატებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ზღვები და ოკეანეები, წყლის რესურსები, გიუნტერ პაული, „ლურჯი“ ეკონომიკა, ეკონომიკა ნარჩენების გარეშე, შავი ზღვის „გალურჯების“ პროექტები.

მსოფლიო ოკეანეები, ზღვები და წყლის რესურსი სასიცოცხლო მნიშვნელობის მატარებელია, მილიარდობით ადამიანისათვის საცხოვრებელი და საარსებო საკვებით უზრუნველყოფის წყაროა. წყლის ნაკადების ენერჯიას კაცობრიობა უძველესი დროიდან იყენებდა. ძველ საბერძნეთში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე I საუკუნეში ხორბლის დასაფქვავად წყლის ბორბალი გამოიყენებოდა.

ოკეანე ფარავს 363 მლნ კვ. კმ-ს, რაც დედამიწის ზედაპირის დაახლოებით 72%-ია. ოკეანეები შეიცავს დედამიწის წყლის მარაგის 97%-ს, თუმცა მტკნარი წყალი მსოფლიო წყლის მარაგის მხოლოდ 3%-ია (საიდანაც 2,5% არის არქტიკისა და ანტარქტიდის ყინული), ამიტომ 1 მლრდ-ზე მეტ ადამიანს არ აქვს წვდომა წყალზე. 2030 წლისათვის, გაეროს პროგნოზით, მტკნარ წყალზე გლობალური მოთხოვნა შეიძლება გაიზარდოს 40%-ით.

ოკეანე ადამიანებს არაჩვეულებრივ შესაძლებლობებსა და რესურსებს აძლევს. მსოფლიო ოკეანეები ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი სექტორია, რადგან ის არა მხოლოდ წყლის რეზერვებისა და რესურსების წყაროა: ოკეანის ფსკერი მოფენილია მრავალფეროვანი მცენარეებით და სავსეა უამრავი ცოცხალი ორგანიზმებით, რაც წარმოადგენს საკვებს, რომლის გარეშეც შეუძლებელი იქნება დედამიწის 9 მლრდ მოსახლეობის (რასაც ვარაუდობენ 2050 წლისთვის) საკვებით უზრუნველყოფა, შეიცავს უნიკალურ მინერალებს, არამედ ზღვების და ოკეანეების მემშვეობით გაყვანილია ათასობით კმ-ით კაბელები და სხვა საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა: მსოფლიოში ტელეკომუნიკაციების 95% უზრუნველყოფილია სწორედ წყალქვეშა კაბელებით. გარდა ამისა, მსოფლიოში ნავთობისა და გაზის წარმოების 30%-ზე მეტი ხდება წყალში. აგრეთვე ოკეანეს გააჩნია განახლებადი ენერჯის უზარმაზარი პოტენციალი: ტალღის ენერჯია, მოქცევის ენერჯია, შელფური ქარის ენერჯია, საზღვაო მზის ენერჯია, ზღვის დინებები, საზღვაო ბიოენერჯია (რაც თერმული ენერჯიის მიღებას ხდის შესაძლებელს). მათგან ყველაზე პოპულარულია

შელფური ენერჯის წყაროები, როგორცაა ქარის ელექტროსადგურები, მცურავი მზის ელექტროსადგურები და ა.შ..

ამასთან ერთად, არსებობს უამრავი კიდევ სხვა მიზეზი, რის გამოც მსოფლიო ოკეანეები მსოფლიო ეკონომიკის პოტენციურად მომგებიან და ძალიან მნიშვნელოვან სეგმენტად წარმოგვიდგება. მათგან აღსანიშნავია:

- მსოფლიო ოკეანეებში არსებული ზღვის მცენარეები შთანთქმავს პლანეტის CO₂-ის 30%-ს;
- ოკეანეები და ზღვები უზრუნველყოფენ დედამიწის საკვების 10 -12%-ს;
- მსოფლიოში ყველაზე დიდი წყლის რესურსი არის ოკეანეები, რაზეც იმ 3 მლრდ-ზე მეტი ადამიანის ჯანმრთელობაა დამოკიდებული, ვინც ცხოვრობს ე.წ. სანაპირო ზონებში.
- მსოფლიო ოკეანის ყველა რესურსის ღირებულება დაახლოებით 15.24 ტრლნ აშშ დოლარს შეადგენს;
- საქონლის 90%-ის ტრანსპორტირება ხდება წყლით;
- მსოფლიო ოკეანე შთანთქმავს ადამიანის საქმიანობის შედეგად გამოყოფილ ზედმეტი სითბოს 99%-ს და ნახშირორჟანგის 23%-ს;
- 3 მლრდ-ზე მეტი ადამიანის ცხოვრება და მოღვაწეობა (ჩვენი პლანეტის მოსახლეობის თითქმის ნახევარი) დამოკიდებულია საზღვაო და სანაპირო ზონების ბიოლოგიურ მრავალფეროვნებაზე;
- საზღვაო რესურსებთან და მრეწველობასთან დაკავშირებული საბაზრო ღირებულება შეფასებულია გლობალური მშპ-ს 5%-ად;
- საზღვაო მეთევზეობა სამუშაოთი უზრუნველყოფს 200 მლნ-ზე მეტ ადამიანს და სხვ..

ყველა ეკონომიკურ საქმიანობას, რომელიც დაკავშირებულია ოკეანეებთან, ზღვებსა და სანაპიროებთან, რომელიც მოიცავს ურთიერთდაკავშირებული და განვითარებადი სექტორების ფართო სპექტრს, ევროკომისია განსაზღვრავს როგორც ცისფერ ანუ „ლურჯ“ ეკონომიკას.

ტერმინი „ლურჯი“ ეკონომიკა პირველად 2004 წელს ბელგიელმა მეწარმემ და ეკონომისტმა გუნტერ პაულიმ გამოიყენა თავის წიგნში "ლურჯი ეკონომიკა 3.0". ნაშრომში ის მოუწოდებს ადამიანებსა და სახელმწიფოებს ახალი ეკონომიკური ინიციატივებისაკენ, რათა შეიცვალოს წყლისა და წყალთან დაკავშირებული პრობლემების აღმოფხვრის მეთოდები. მანვე 2009 წელს წარუდგინა მოხსენება რომის კლუბს სახელწოდებით „ლურჯი ეკონომიკა: 10 წელი, 100 ინოვაცია, 100 მლნ სამუშაო ადგილი“. პაულიმ წარმოადგინა გლობალური პრობლემების საინტერესო გადაწყვეტილებების პაკეტი, შთაგონებული იმ ფაქტით, რომ ბუნებას შეუძლია გადაჭრას ნებისმიერი პრობლემა და მან (ბუნებამ) დაამტკიცა ეს მთელი თავისი ევოლუციური გზის განმავლობაში.

გიუნტერ პაულიმ წარმოადგინა „წრიული ეკონომიკის“ კონცეფცია, სადაც წარმოების წრფივ მოძრაობას ცვლის წრიული. თუ ეკონომიკა ამ პრინციპით მუშაობს, მაშინ ყველა რესურსი, რომელიც არ არის საჭირო ერთ პროცესში, სხვა პროცესით შეიწოვება. ეს კონცეფცია ეფუძნება იმ ფაქტს, რომ ბუნებაში ნარჩენები პრაქტიკულად არ არსებობს და ნებისმიერი ქვეპროდუქტი შეიძლება გახდეს რესურსი სხვა პროდუქტისთვის.

პაულის თქმით, „ლურჯი“ ეკონომიკა უპირატესად ნაყოფს იძლევა განვითარებად ქვეყნებში, სადაც განხორციელებულმა 200-ზე მეტმა პროექტმა დაახლოებით 5-6 წლის განმავლობაში 3 მლნ-მდე სამუშაო ადგილი შექმნა. მოხსენებამ კლუბის წევრებში

ენტუზიაზმი გამოიწვია და პაულის იდეები მოგვიანებით გამოიყენეს წიგნის „ლურჯი ეკონომიკა“ საფუძვლად, რომელიც 2010 წელს გამოიცა, მან დიდი პოპულარობა მოიპოვა და 40-ზე მეტ ენაზე ითარგმნა.

გაცილებით მდგრად, „ლურჯ“ ეკონომიკაზე გადასვლა ყველა ზღვისპირა ქვეყნისთვის სტრატეგიული მიზანი უნდა გახდეს. საქართველოს, როგორც საზღვაო ქვეყანას, გასასვლელი აქვს შავ ზღვაზე სხვა 5 ქვეყანასთან ერთად, როგორცაა ბულგარეთი, რუმინეთი, რუსეთი, უკრაინა და თურქეთი. შავი ზღვა მსოფლიო ოკეანისგან ყველაზე იზოლირებული ევროპის შიდა ზღვაა. მისი ფართობი დაახლოებით 422 ათასი კვ. კმ-ია. იგი დაკავშირებულია ეგეოსის და ხმელთაშუა ზღვასთან. ევროპის ყველაზე დიდი და მნიშვნელოვანი მდინარე, დუნაი, ასევე კონტინენტის მესამე და მეოთხე უმსხვილესი მდინარეები: დნეპრი და დონი ჩაედინებიან შავ ზღვაში. საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ და აღმოსავლეთ ნაწილში მოქცეულია სანაპიროს 320 კმ-იანი მონაკვეთი. რეგიონული მასშტაბით შავი ზღვის მიახლოებითი მთლიანი შიდა პროდუქტი მერყეობს 3.6 ტრლნ აშშ დოლარის ფარგლებში და წარმოადგენს გლობალური მთლიანი შიდა პროდუქტის 4.3%.

შავი ზღვის გარშემო გაშლილ ფართობზე ცხოვრობს 332 მლნ ადამიანი. ამ რეგიონის უმუშაოდ ზღვისპირა და მათი მოსაზღვრე ქვეყნები: სომხეთი, აზერბაიჯანი, საბერძნეთი და მოლდოვა მიეკუთვნებიან აგრეთვე სხვა რეგიონებსაც: სამხრეთ ევროპის, ჩრდილო კავკასიის, ცენტრალური აზიის და ხმელთაშუა ზღვისპირა რეგიონებს. მიუხედავად მათ შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირის არსებობისა, შავი ზღვისპირა რეგიონი სტრუქტურულად არაერთგვაროვანია. იგი შეიძლება დავახასიათოთ როგორც მრავალმხრივი ბუნებრივი თუ პოლიტიკურ-ეკონომიკური პირობების მქონე ერთობლიობა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზღვები და ოკეანეები მსოფლიო ეკონომიკის უმნიშვნელოვანეს სექტორს წარმოადგენს. ზღვის სიჯანსაღე წყლის მიკრო ორგანიზმებიდან დაწყებული, წყალმცენარეებით, თევზებით, დელფინებითა და სხვა ცოცხალი არსებებით დასრულებული მოსახლეობის ჯანმრთელობის საწინდარია.

ზოგადად გარემოს დაბინძურება და, კერძოდ, ზღვების და ოკეანეების დაბინძურება ერთი ქვეყნის საზღვრებს სცდება. ნებისმიერ ქვეყანას, რომელიც მარტო ებრძვის დაბინძურებას, არ შეუძლია პრობლემების გადაჭრა და სასურველი შედეგის მიღწევა. ზღვის წყლის ისეთ დახურულ ეკოსისტემაში, როგორცაა შავი ზღვა. აუცილებელია საერთო ეკოსისტემის და რეგიონულ დონეზე თანამშრომლობის განხილვა. ამიტომ, მეტად მნიშვნელოვანია რომ საქართველომ შეძლოს „ლურჯ“ ეკონომიკასთან დაკავშირებულ მსოფლიო პროცესებში აქტიური ჩართვა, რადგან მთლიანობაში „ლურჯი“ ეკონომიკა სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა საქართველოსა და რეგიონის სხვა ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისათვის.

შავი ზღვის „გალურჯების“ და ამით მისი გადარჩენის პრობლემა არც თუ ახალია. ჯერ კიდევ 1994 წლიდან მოქმედებს შავი ზღვის აუზის ეკოსისტემების დასაცავად შექმნილი შავი ზღვის დაცვის კონვენცია (ე.წ. ბუქარესტის კონვენცია), ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციები: მაგ. შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაცია (Black Sea Economic Cooperation – BSEC), რომელიც დაარსდა 1992 წელის 25 ივნისს სტამბოლში, სადაც ჩატარდა სამიტი და დეკლარაციაზე ხელი მოაწერა თერთმეტი ქვეყნის სახელმწიფოსა და მთავრობის მეთაურებმა - ალბანეთი, სომხეთი, აზერბაიჯანი, ბულგარეთი, საქართველო, საბერძნეთი, მოლდოვა, რუმინეთი, რუსეთი, თურქეთი და უკრაინა.

ბოლო რამდენიმე წელია შავ ზღვაზე გააქტიურდა საზღვაო კვლევებისა და ინოვაციების კოორდინირების პროცესები. აღსანიშნავია ისეთი პროექტები, როგორცაა Black Sea Connect, Horizon 2020, Bridge-BS და სხვა. 2017 წელს ევროკომისიამ მხარი დაუჭირა შავი ზღვის ერთობლივი კვლევებისა და ინოვაციების დღის წესრიგს (SRIA – Strategic Research and Innovation Agenda), რომელსაც 2018 წელს მოჰყვა „ბურგასის ხედვის დოკუმენტის“ ამოქმედება. იგი მიზნად ისახავს „2030 წლისათვის პროდუქტიული, ჯანსაღი, სიცოცხლისუნარიანი, მდგრადი და უფრო ღირებული შავი ზღვის პოლიტიკის შემუშავებას“. ამავე მიზნის მხარდამჭერია Black Sea Connect პროგრამა, რომლის ერთ-ერთი მიზანია შავი ზღვის რეგიონის ოპერატიული ქსელის შექმნა, ერთობლივი საერთაშორისო ტრანსსასაზღვრო ღონისძიებების მხარდაჭერა და დანერგვა და სხვ.

მოგვიანებით 2021 წელს მსოფლიო ბანკის, შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციისა (BSEC) და საქართველოს მთავრობის თანამშრომლობით გამართულ ვირტუალურ ღონისძიებაზე სახელწოდებით - „მწვანე სანაპირო და ლურჯი ზღვა მდგრადი საქართველოსთვის“ გაიმართა კონსულტაციები „შავი ზღვის გალურჯების“ პროგრამის თაობაზე, რომელიც წარმოადგენს რეგიონულ ინიციატივას ზღვის დაბინძურებაზე რეაგირებისთვის და შავი ზღვის რეგიონში „ლურჯ“ ეკონომიკაში ინვესტიციების დაჩქარებისთვის. აღინიშნა, რომ შავი ზღვის გარემოს ხარისხი მნიშვნელოვნად იკლებს დაბინძურების გამო, რაც იწვევს ევტროფიკაციას (წყლის ბინადრებში ბიოგენური ელემენტების დაგროვება, რაც საწყის სტადიებზე იწვევს წყლის აუზების ბიოლოგიური პროდუქციულობის გაზრდას, შემდეგ კი ჟანგბადის პროგრესირებად უკმარისობას და აქედან გამომდინარე, ცოცხალი ორგანიზმების მასიურ დაღუპვას). ასევე არანაკლებ საზიანოა ზღვის პლასტმასით და სხვა ნარჩენებით დანაგვიანება. შავი ზღვის დეგრადაციის გამომწვევი ყველაზე მნიშვნელოვანი პროცესია ევტროფიკაცია აზოტის და ფოსფორის ნაერთებით, რომლებიც ძირითადად სოფლის მეურნეობის და ინდუსტრიული წყაროებიდან წარმოიშობება. უაღრესად დიდ საშიშროებას წარმოადგენს ნავთობით დაბინძურება. ყოველივე ეს აუცილებლად აისახება კლიმატურ პირობებში, რისმა უარყოფითად ცვლილებამ შესაძლებელია გამოიწვიოს ეროზიების გამწვავება, წყალდიდობები და ზღვის გარემოს ხარისხის უკუქცევადი გაუარესება. ეს აუცილებლად აფერხებს ტურიზმისა და აკვაკულტურის მდგრად განვითარებას, რაც ბოლო წლებში საქართველოსთვის ერთ-ერთი პრიორიტეტია, და რაც უარესია, საბოლოო ანგარიშით, იწვევს ადამიანების ჯანმრთელობის გაუარესებას.

ამავე ღონისძიებაზე ზღვის დაბინძურების საკითხებთან ერთად კლიმატის ცვლილების პრობლემაზეც იმსჯელეს. აქ აღინიშნა, რომ ადამიანთა ეკონომიკური აქტივობა გავლენას ახდენს კლიმატის ცვლილებაზე და გაჟღერდა მსოფლიო ბანკის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები და რეკომენდაციები, რომელიც წარმოდგენილია ორ ანგარიშში: „კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება საქართველოს სანაპირო ზოლზე: მოწყვლადობის შეფასება და ადაპტაციის შესაძლებლობები“ და „სანაპირო ზოლის დეგრადაციის შედეგები საქართველოში: სანაპირო ზოლის ადაპტაციისა და ეროვნულ დონეზე განსაზღვრული წვლილის განხორციელების ხელშემწყობი მონაცემები“.

უმთავრესი, რაც აქ გამოიკვეთა ის არის, რომ განისაზღვრა ძირითადი კლიმატური რისკები სანაპირო ზოლის ეკოლოგიური დეგრადაციის, წყალდიდობის, ეროზიის, სასოფლო-სამეურნეო ნიადაგისა და ტყის მდგომარეობის გაუარესების შედეგად. ხაზგასმით აღინიშნა, რომ მსოფლიო ბანკი უჭერს რა მხარს შავი ზღვის რეგიონის

ეკოლოგიური რეაბილიტაციის პროგრამას, დახმარებას გაუწევს საქართველოს ამ პრობლემის მოგვარებაში

მსოფლიო ბანკისგან გაზიარებული გლობალური ცოდნითა და მისი მხარდაჭერით დაადნიშნული პროექტების განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფას. ჩვენს ქვეყანაში სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტებით რეგულირდება ზღვასთან და წყლის რესურსებთან დაკავშირებული საკითხები: „საზღვაო კოდექსი“, კანონი „წყლის შესახებ“, კანონი „ლიცენზიებისა და ნებართვების შესახებ“, „ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობისათვის მოსაკრებლების შესახებ“, „გარემოსდაცვითი შეფასების კოდექსი“ და სხვა. ასევე აღსანიშნავია „ლურჯი“ ეკონომიკის მიმართულებით 2020 წელს პარლამენტის მიერ მიღებული კანონი „აკვაკულტურის შესახებ“. აღსანიშნავია, რომ უშუალოდ მეთევზეობისა და აკვაკულტურის პროდუქტების შესახებ სრულყოფილი მონაცემთა წყარო არის მეთევზეობისა და აკვაკულტურის პროდუქტების ევროპის ბაზრის ობსერვატორია (MOFEA - European Market Observatory for Fisheries and Aquaculture Products), რომელიც შეიქმნა ევროკომისიის ინიციატივით, რომლის მონაცემთა ბაზა აერთიანებს 108 მთავარ კომერციული სახეობისა და 12 სასაქონლო ჯგუფის რაოდენობრივ მაჩვენებლებს ქვეყნებისა და წლების მიხედვით.

აგრეთვე აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ 2019 წლის ბოლოსთვის სახელმწიფო პროგრამას „აწარმოე საქართველოში“ დაემატა ახალი მიმართულება – თევზჭერა. პროგრამის ფარგლებში სახელმწიფო თანადაფინანსებას გაუწევს აღნიშნულ სექტორს, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მოხდება ფლოტის განახლება. 2022 წლის მდგომარეობით, საქართველოს გემების სახელმწიფო რეესტრში რეგისტრირებულია 1622 მცურავი ერთეული (შიდა ნაოსნობა –1525, საერთაშორისო ნაოსნობა – 30 მცურავი ერთეული), აქედან შიდა ნაოსნობის მცურავ საშუალებებში მხოლოდ 25 ერთეული არის თევსაჭერი გემი. მოხდება აგრეთვე თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა, ასევე თევზის სახეობების წარმოებისა და გაყიდვის გეოგრაფიული არეალის ზრდა, ეს კი უშუალოდ დაკავშირებულია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან და ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასთან.

ხმელთაშუა ზღვის თევზჭერის გენერალური კომისიის მიხედვით, შავი ზღვის რეგიონის საზღვაო თევზჭერის წლიური ამონაგები შეადგენს 350 მლნ აშშ დოლარს და უზრუნველყოფს 20 ათას სამუშაო ადგილზე მეტს.

ბოლო პერიოდში მთელ მსოფლიოში ეკონომიკის ერთ-ერთ წამყვან ინდუსტრიად ტურიზმი ჩამოყალიბდა. ამ კუთხით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საზღვაო ტურიზმი. ბოლო წლებში 143 მლნ საერთაშორისო ტურისტის მიერ განხორციელებულმა ვიზიტმა 75 მლრდ აშშ დოლარის შემოსავალი მოუტანა რეგიონში შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის წევრ ქვეყნებს. ამ მხრივ საქართველო ძალიან ჩამორჩება. საზღვაო ტურიზმის ქვეყანაში საერთაშორისო ვიზიტორების პორტით შემოსვლის მაჩვენებელია 1,01%. „ლურჯი“ ეკონომიკის ერთ-ერთი მთავარი საკრუიზო მიმართულება თითქმის არ არის განვითარებული. დღეს შავი ზღვის სანაპიროებზე ვერ მოიძებნება კრუიზი, რომელშიც ჩართულია საქართველოს კურორტები.

ამრიგად, „ლურჯი“ ეკონომიკა და მისი როგორც აქტიური ეკონომიკური პოლიტიკის დანერგვა, მთელი მსოფლიოსთვის და მათ შორის საქართველოსთვის, გამოწვევაა. ჩვენ ჯერ არ გავაჩნია ოკეანის სრულად შესწავლის პროცესში სრულყოფილად ჩართვის შესაძლებლობა, თუმცა ამჟამად საქართველო აქტიურად მონაწილეობს მსოფლიოში მიმდინარე დისკუსიებში, სამუშაო შეხვედრებში და

სამოქმედო გეგმების შემუშავებაში გარემოსდაცვითი ღონისძიებების, ინოვაციური მიდგომების საკანონმდებლო მხარდაჭერის კუთხით, რათა მოხდეს მდგრადი განვითარების პირობებში ცირკულარული „ლურჯი“ ეკონომიკის კონცეფციის სრულყოფა, როგორც მსოფლიოსთვის, ასევე საქართველოსთვის. რადგანაც „ლურჯი“ ეკონომიკის მთავარი მამოძრავებელი რესურსია ოკეანე, ზღვა და ზოგადად წყლის რესურსები, სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანია მოხდეს წყლის რესურსების მოფრთხილების მიზნით სისტემური მონიტორინგის მექანიზმის შექმნა, რაც იქნება რეალური საფუძველი მდგრადი „ლურჯი“ პოლიტიკის გასატარებლად. გასაგებია, რომ ეს ყოველივე საკმაოდ დიდ კაპიტალს მოითხოვს და ცალკე აღებული ვერცერთი ქვეყანა და მითუმეტეს პატარა საქართველო ამ პრობლემების გადაჭრას ვერ შეძლებს. ამიტომ სახელმწიფოში არსებული ეკონომიკური მდგომარეობისა და სოციალური ფონის გათვალისწინებით აუცილებელია დამატებითი უცხოური ინვესტიციების მოძიება, საჭირო საერთაშორისო კავშირების დამყარება, განსაკუთრებით არსებული პრობლემების თანამოზიარე ქვეყნებთან. მსოფლიოში ცნობილი ფაქტები ცხადყოფს, რომ აღნიშნული პრობლემების მოგვარება საკუთარი ქვეყნის ეკონომიკური მდგრადობის და წარმატებული განვითარებისათვის მხოლოდ სახელმწიფოს ხელეწიფება, ამიტომ ქართულმა სახელმწიფომ უნდა მრავალჯერადად გაზარდოს თავისი ძალისხმევა აღნიშნული პრობლემების მოგვარების მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Океан возможностей: что такое «синяя экономика» и как она работает, <https://trends.rbc.ru/trends/green/62baf21c9a7947a53581abaa>
2. ВАРСЕГОВА Н., (2022) /«Синяя» экономика спасет человечество от дефицита пресной воды, 27 июля 2022.
3. <https://www.kp.ru/daily/27422/4622901/><https://www.kp.ru/daily/27422/4622901/>
4. Синяя экономика, <https://oceanfdn.org/ru>
5. მდგრადი ლურჯი ეკონომიკა, <https://oceanfdn.org/ka>
6. მსოფლიო ბანკის თანახმად, „ლურჯი“ ეკონომიკა საქართველოს კლიმატის ცვლილების მიმართ ადაპტაციის დაჩქარების საშუალება უნდა გახდეს, (2021) <https://1tv.ge/news/msofliu-bankis-tanakhmad-lurji-ekonomika-saqartvelos-klimatis-cvlilebis->
7. მელქაძე ქ., (2018). წრიული ეკონომიკა: ალტერნატიული კონცეფცია მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისთვის. <http://eugeorgia.info/ka/article/701/wriuli-ekonomika-alternatiuli-koncefcia-mdgradi-ekonomikuri-ganvitarebistvis/30> იანვარი 2018.

**Medea Melashvili
Ketevan Kveladze
Nunu Kistauri**

"BLUE" ECONOMY AND GEORGIA

Summary

The work is dedicated to such a critical problem of today, as: world water resources, seas and oceans, their importance for the existence and further development of humanity. The paper extensively discusses the extraordinary resources and potential of the oceans, which provide enormous opportunities for the world's economic development. It is also noted here that all economic activities related to seas and oceans are united by the common term - "blue" economy, which was first used by the Belgian economist Gunter Pauli in 2004. The paper broadly presents the importance of the study and development of the "blue" economy in the inclusion of the Black Sea "blues" in international programs and its role for the sustainability and further success of the economy of the Black Sea region and in particular Georgia.

Key words: seas and oceans, water resources, Gunter Paul, "blue" economy, economy without waste, "blueing" projects of the Black Sea.

მთავრობის ვალის მდგრადობის რისკების სტატისტიკური შეფასება

ანოტაცია. მთავრობის ვალის მდგრადობის შეფასების მიზნით წარმოდგენილია საქართველოს პანდემიის ზრგავლენის შედეგად სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობებისა და გადასახდელების სტრუქტურის ცვლილებები და ნაჩვენები მისი ზეგავლენა მთავრობის ვალის მშპ-თან თანაფარდობის დინამიკაზე. ასევე, მოცემულია მთავრობის მთლიანი და საგარეო ვალის დინამიკა მშპ-თან მიმართებაში და მთავრობის საგარეო ვალის პორტფელის სავალუტო სტრუქტურა. გრაფიკულადაა გამოსახული საგარეო ვალის პორტფელის სტრუქტურა პროცენტის ტიპების მიხედვით. განსაზღვრულია სახელმწიფო ვალის მართვის სტრატეგიული მიმართულებები. წარმოდგენილია საშუალოვადიან პერიოდში ფისკალური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად საჭირო მნიშვნელოვანია სამიზნე ინდიკატორების ფაქტიური მნიშვნელობები და მათი პროგნოზული სიდიდეები.

მთავრობის ვალის მდგრადობაზე მოქმედი ძირითადი რისკებიდან საქართველოს მთავრობის ვალის სტრუქტურის თავისებურებებიდან გამომდინარე, გამოვლენილია ოთხი ძირითადი სახის რისკი. ესენია: რეფინანსირების, საპროცენტო განსკვეთის, სავალუტო და გადახდუნარიანობის რისკები.

საკვანძო სიტყვები: ფისკალური მდგრადობა, მთავრობის ვალის მდგრადობა, ვალის მდგრადობის რისკები.

შესავალი

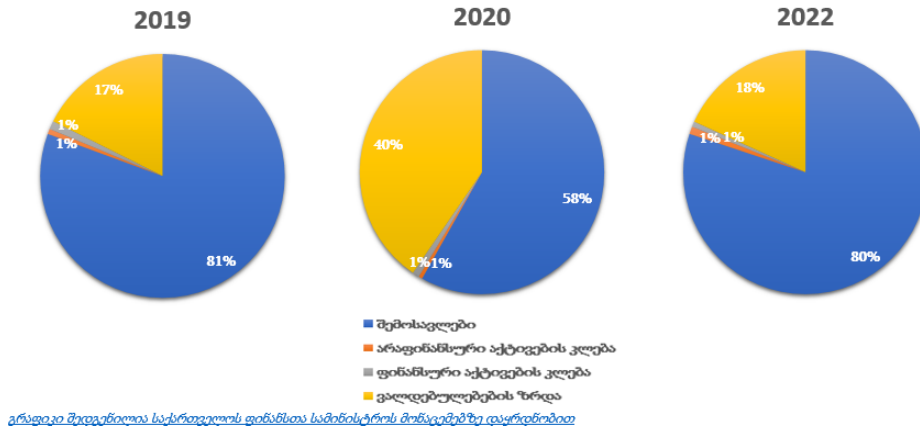
საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან დღემდე, განსაკუთრებით კი, ბოლო 20 წელიწადში, ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის და მათ შორის ფისკალური პოლიტიკის სფეროში გატარებული ღრმა და ყოვლისმომცველი რეფორმების შედეგად განხორციელდა ჩვენი ეკონომიკის ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში და შეამღებელი გახდა მრავალმხრივი კრედიტორებიდან ხელსაყრელი პირობებით გრძელვადიანი, დაბალპროცენტის საგარეო სესხების აღება. ამ ფინანსური რესურსების მოზიდვა განსაკუთრებით სასიცოცხლო მნიშვნელობის იყო 2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის, რუსეთ-საქართველოს ომისა და კოვიდ -19-ის პანდემიის დროს, რის გამოც მნიშვნელოვანი სიდიდის ბიუჯეტის დეფიციტის გამო აუცილებელი გახდა სახელმწიფო შემოსულობებში ვალდებულებების წილის მნიშვნელოვანი ზრდა. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის პერმანენტული დეფიციტის გამო სახელმწიფოს დაუგროვდა დიდი მოცულობის ვალი, სადაც მნიშვნელოვანი წილი უკავია საგარეო სესხების აღების შედეგად აღებულ ვალს.

საშუალოვადიან პერიოდში ვალის მდგრადობის უზრუნველსაყოფად ქტუალური გახდა მთავრობის ვალის მდგრადობაზე მოქმედი რისკების სტატისტიკური შეფასება და რისკების მართვა. სტატია ეხება აღნიშნული პრობლემის შესწავლას.

მთავრობის ვალის მდგრადობის რისკების სტატისტიკური შეფასება

ვალის მდგრადობაზე პანდემიის ზეგავლენის შესაფასებლად განვიხილოთ სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობების სტრუქტურის ცვლილებები - 2019-2022 წლებში (იხ. გრაფიკი 1).

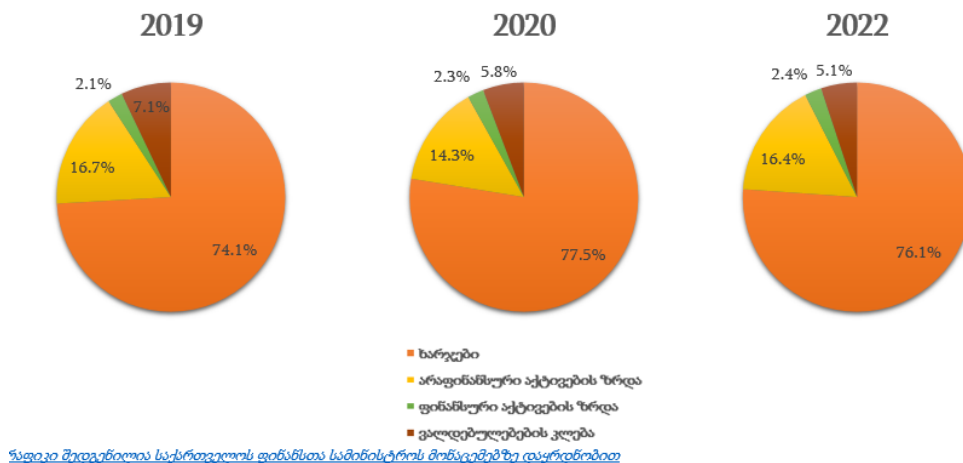
გრაფიკი 1. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობების სტრუქტურა 2019-2022 წლებში

როგორც გრაფიკიდან ჩანს, პანდემიის ზეგავლენით შემოსავლების მკვეთრი შემცირების გამო გაიზარდა ბიუჯეტის დეფიციტი და აუცილებელი გახდა ვალდებულებების მუხლის ზრდა.

პანდემიის ზეგავლენით მნიშვნელოვნად შეიცვალა ასევე, სახელმწიფო ბიუჯეტის გადასახდელების სტრუქტურაც.

გრაფიკი 2. სახელმწიფო ბიუჯეტის გადასახდელების სტრუქტურა -2019-2022 წლებში

მთავრობის ვალის პორტფელის აღწერა

პანდემიის ზეგავლენით, ისევე როგორც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი იმ ქვეყნებში, სადაც ეკონომიკის განმსაზღვრელი ფაქტორია ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული დარგები, საქართველოშიც ფისკალური მდგრადობის ერთ-ერთი ძირითადი მაჩვენებელი-ბიუჯეტის დეფიციტი/მშპ-ში მკვეთრად გაუარესდა. კერძოდ, თუ 2019 წელს მშპ-ის 2,1 %-ს შეადგენდა, 2020 წელს იგი მშპ-ის 9,3 %-მდე გაიზარდა. მომდევნო წლებში ეს მაჩვენებელი, 2022 წლის ჩათვლით, დადგენი; ზედა ზღვარს თანდათან მიუახლოვდა და დღეისათვის ის დაუბრუნდა პანდემიამდელ დონეს.

საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემების მიხედვით (2023 წ. 30 აპრილი) საქართველოს სახელმწიფო ვალის მოცულობამ 3,3 მილიარდ ლარს (8,7 მილიარდ დოლარს). მათ შორის, მთავრობის ვალის მოცულობამ 23 მილიარდ ლარს მიაღწია. აქედან, მრავალმხრივი კრედიტორებისაგან აღებული ვალი 16,7 მილიარდი ლარს,

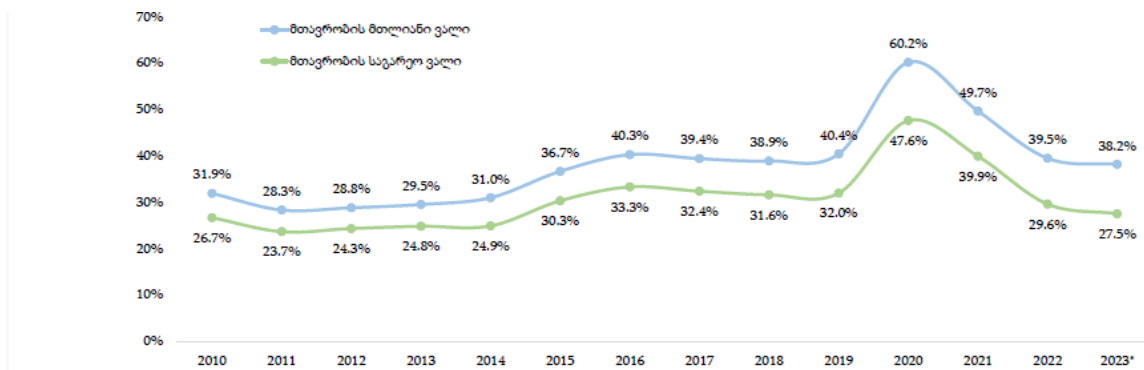
ხოლო ორმხრივი კრედიტორებისაგან 4 მილიარდ ლარს შეადგენდა. ასევე, გვაქვს სესხად აღებული. ევრობონდების გაყიდვით სესხად ავიღეთ 500 მილიონი დოლარი. სახელმწიფო ვალში ეროვნულ ბანკზე მხოლოდ 1,1 მილიონი ლარი მოდის. სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია საქართველოს მთავრობის საგარეო ვალზე, რომელიც მთავრობის მთლიანი ვალის მთავარი შემადგენელი ნაწილია.

სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, საქართველოს მთავრობის ვალის სტრუქტურა თავისებურებებით ხასიათდება. ფისკალური მდგრადობის უზრუნველყოფისათვის, სავალუტო რისკების შემცირების მიზნით მნიშვნელოვანია მთავრობის მთლიან ვალში საგარეო ვალის წილის თანდათანობითი შემცირება, რადგან დღეისათვის საქართველოში ვალის მდგრადობის ეს ინდიკატორი საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ვალის მდგრადობის უახლოესი მეთოდოლოგიის მიხედვით დაწესებულ ზედა ზღვარს აღემატება და შეადგენს 78%-ს (ნავვლად დადგენილი კრიტერიუმისა-საგაო ვალი/მშპ-თან < 75 % ზე.)

მეცნიერ ეკონომისტების მიერ ვალის მდგრადობის მთავარ ინდიკატორებად მიჩნეულია მთავრობის მთლიანი ვალის შეფარდება მშპ-თან და ასევე, საგარეო ვალის შეფარდებას მშპ-თან.

ქვემოთ მოტანილ გრაფიკზე მოცემულია საქართველოს მთავრობის მთლიანი და საგარეო ვალის მშპ-თან შეფარდების დინამიკა.

გრაფიკი 3. მთავრობის მთლიანი და საგარეო ვალის დინამიკა მშპ-თან მიმართებაში 2010=2023 წწ-ში

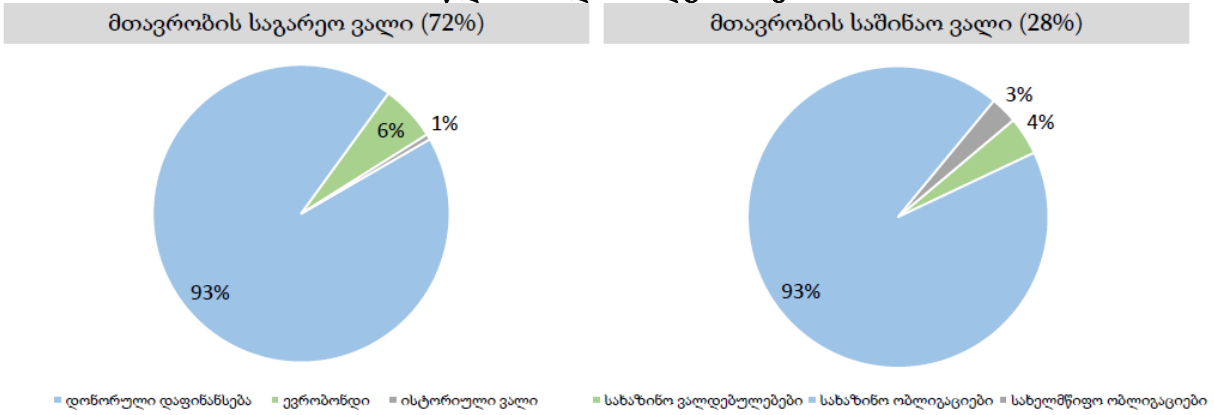
www.mof.ge

2023 წლის ბილის მდგომარეობით, PPP ვალდებულებების ჩათვლით მთავრობის მთლიანი ვალი შეადგენს მშპ-ს 38.3%-ს

4

გრაფიკიდან ჩანს, რომ მთავრობის ვალის შეფარდებამ მშპ-თან 2020-ში დადგენილ ზედა ზღვარს (მშპ-ის 60%-ს) გადააჭარბა. უნდა აღინიშნოს, რომ პანდემიის შემდგომ პერიოდში სწორად გატარებული ფისკალური პოლიტიკის შედეგად ფისკალური მდგრადობის ეს საკვანძო ინდიკატორი თანდათანობით დაუბრუნდა პანდემიამდელ დონეს.

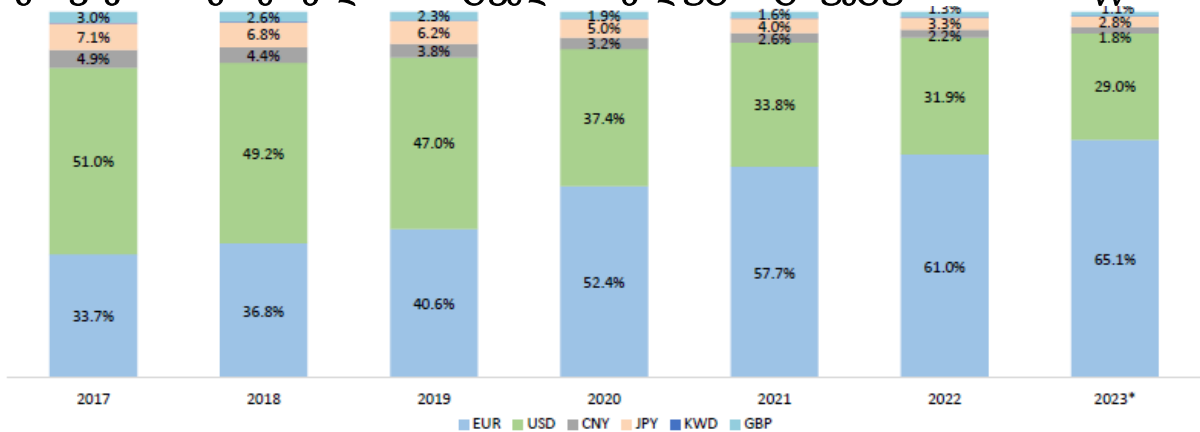
**გრაფიკი 4. საგარეო და საშინაო ვალის პორტფელი ინსტრუმენტის ტიპების მიხედვით
2023 წლის ბოლოს მდგომარეობით**

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მასალები

ანალიზმა აჩვენა, რომ საგარეო ვალის ეფექტურად მართვაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის საგარეო ვალის სავალუტო სტრუქტურა, რომლის შესახებაც ინფორმაცია გრაფიკი-5-ზეა წარმოდგენილი.

გრაფიკი 5. საგარეო ვალის პორტფელის სავალუტო სტრუქტურა 2017-2023 წწ-ში

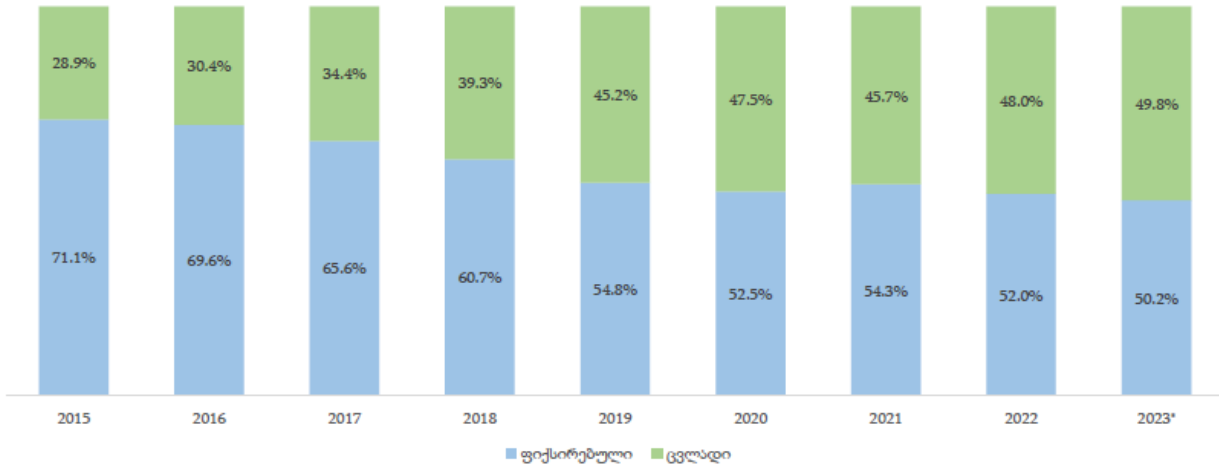

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო

გრაფიკიდან ჩანს, რომ სავალუტო სტრუქტურაში მაღალი ხვედრითი წილი უკავია აშშ დოლარსა და ევროს. შესაბამისად, აღნიშნული ვალუტების გაცვლითი კურსების ცვლილება ვალის ტვირთის ცვლილების განმსაზღვრელი ფაქტორებია საქართველოში. რისკების თავიდან აცილებაში განმსაზღვრელია ვალის პორტფელის სტრუქტურის ოპტიმიზაცია.

ვალის ტვირთის შესაფასებლად მნიშვნელოვანია პროცენტის ტიპების (ცვალებადი და ფიქსირებული) მიხედვით საგარეო ვალის პორტფელის წარმოდგენა.

გრაფიკი 6. საგარეო ვალის პორტფელი პროცენტის ტიპების მიხედვით

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო

გრაფიკიდან ჩანს, რომ 2015 წლიდან საგარეო ვალის სტრუქტურაში ცვალებადი პროცენტით აღებული ვალის წილი თანდათანობით მცირდება, კერძოდ, ეს მაჩვენებელი 2015 წლის 71,1%-დან 2023 წლისათვის 50%-მდე შემცირებული, დღეისათვის, კი მთავრობის საგარეო ვალის პორტფელის 50%-ზე მეტი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე კრედიტებისაგან შედგება. ეს ცვლილება ხელს უწყობს საქართველოს მთავრობის საგარეო ვალის მომსახურების პარამეტრების პროგნოზირებადობას და დაცულობას საპროცენტო განაკვეთების ეგზოგენური რყევებისაგან და დადებითი ხასიათის ცვლილებებზე უნდა შეფასდეს.

მთავრობის ვალის მართვის სტრატეგიის ძირითადი მიმართულებები

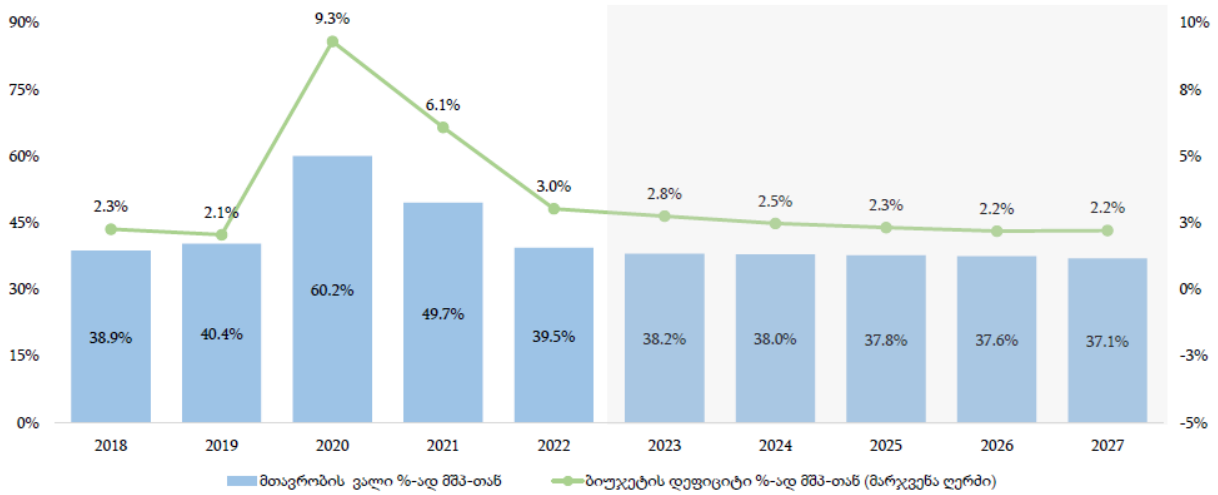
მთავრობის ვალის მართვაში მნიშვნელოვანია ვალის მართვის სტრატეგიის შემუშავება. დღეისათვის, ფინანსთა სამინისტროს მიერ მთავრობის ვალის მართვის სტრატეგიული მიმართულებებზე განსაზღვრულია:

1. მთავრობის ვალის მშპ-თან თანაფარდობის უსაფრთხო დონეზე (<60%) შენარჩუნება.
2. მთავრობის ვალის პორტფელში ლარში დომინირებული ვალის წილის ზრდა.
3. საგარეო სესხების ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული დარგების დაფინანსებაზე წარმართვა
4. მთავრობის ვალის პორტფელის რისკების მართვა

ანალიზმა აჩვენა, რომ დღეისათვის უზრუნველყოფილია მთავრობის ვალის მშპ-თან თანაფარდობის უსაფრთხო დონეზე (<60%) შენარჩუნება. ფინანსთა სამინისტროს მიერ მოცემული პროგნოზების მიხედვით გათვალისწინებულია ამ მდგომარეობის შენარჩუნება საშუალოვადიან პერიოდშიც.

საშუალოვადიან პერიოდში მნიშვნელოვანია მთავრობის ვალის პორტფელში ლარში დომინირებული ვალის წილის ზრდა. ასევე, მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს საგარეო სესხების ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული დარგების დაფინანსებაზე წარმართვას, და მთავრობის ვალის პორტფელის თავისებურებების გათვალისწინებით რისკების ოპტიმიზაციას.

გრაფიკი 7. მთავრობის ვალის მშპ-თან და ბიუჯეტის დეფიციტის მშპ-თან თანაფარდობა 2018-2023 წწ-სა (ფაქტი) და 2024 =2027 წწ-ში (პროგნოზი)

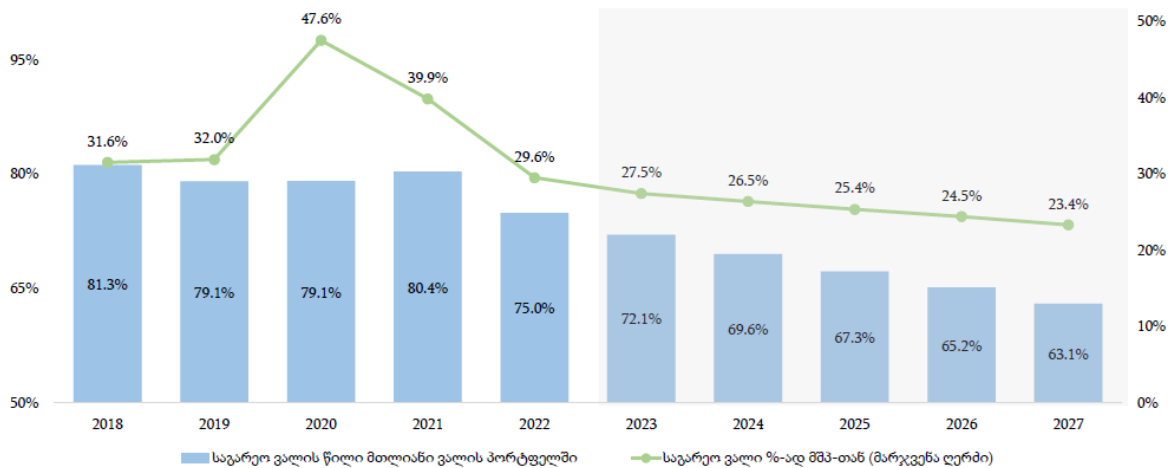

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო

გრაფიკიდან ჩანს, რომ პანდემიის შედეგად 2020 წელს ერთდროულად მკვეთრად გაუარესდა ფისკალური მდგრალობის ორ ძირითადი ინდიკატორი და მათ გადააჭარბეს დასაშვებ ზედა ზღვრებს (მ.შ. ბიუჯეტის დეფიციტის წილმა მშპ-ში 3-ჯერ და უფრო მეტად.

2021 წლიდან ორივე ინდიკატორის დონეებმა დაიწყო შემცირება და ისინი აკმაყოფილებენ : „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მოთხოვნებს.

გრაფიკი 8. მთავრობის ვალის პორტფელის სტრუქტურის ცვლილებები 2018-2023 წწ (ფაქტი) და 2024 =2027 წწ-ში-(პროგნოზი).

წყარო: საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მონაცემები

მთავრობის ვალის რისკების გამოცლენა და მართვა

მთავრობის ვალის მართვის სტრატეგიაში განმსაზღვრელი როლი ენიჭება მთავრობის ვალის რისკების გამოვლენასა და მართვას. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანია მთავრობის ვალის პორტფელისათვის რეფინანსირების რისკის მართვა, რაც გულისხმობს შემდეგი პირობების დაცვას: საშუალო შეწონილი ვადიანობა მთლიანი პორტფელისათვის იყოს არანაკლები 5,5 წლისა, ხოლო საშინაო პორტფელისათვის- არანაკლები 3 წლისა. ამასთან, ფისკალურ ფელიწადში დასაფარი ვალის წილი არ უნდა აღემატებოდეს 15%-ს. საგარეო სესხის აღების დროს მიზნანია გრანტის კომპონენტის მაქსიმიზაცია. სესხის ვალუტის სახის შერჩევასას გასათვალისწინებელია მათთან დაკავშირებული რისკების ზომა, ასევე, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ცვლად და ფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთებს შორის თანაფარდობა.

მთავრობის ვალის მდგრადობაზე მოქმედი ძირითადი რისკებიდან მნიშვნელოვნობის მიხედვით გამოიყოფა ოთხი ძირითადი სახე. ესენია: რეფინანსირების რისკი, საპროცენტო განაკვეთის რისკი, სავალუტო რისკი და გადახდისუნარიანობის რისკი.

ვალის მართვის სტრატეგიის მიხედვით, 2024-2027 წწ-ში სამიზნე ინდიკატორები რისკის სახეების მიხედვით შემდეგი მონაცემებით ხასიათდება:

1. რეფინანსირების რისკი-ინდიკატორი ერთ წელიწადში დასაფარი ძირითადი თანხა % მთლიან ვალთან, მიზნობრივი ზღვარი - მაქსიმუმ 15% (2023 წ. ფაქტი, დაახლოებით 10%).

2. საპროცენტო განაკვეთის რისკი- ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე მთავრობის საგარეო ვალის წილი მთავრობის მთლიან ვალში- მინიმუმ 50% (2023 წ. ფაქტი-50,2%)

3. სავალუტო რისკი-საშინაო ვალის წილი მთავრობის მთლიან ვალში-მინიმუმ 35 % (2023 წ. ფაქტი 28%)

4. გადახდისუნარიანობის რისკი-მთავრობის ვალი მშპ-თან ფარდობა-მაქსიმუმ 40% (2023 წ. ფაქტი -38,2%)

(წყარო: მთავრობის ვალის მართვის სტრატეგია 2024-2027.)

ანალიზმა აჩვენა, რომ დღეისათვის უზრუნველყოფილია რისკის სახეების მიხედვით სამიზნე ინდიკატორების ჩარჩოში მოქცევა. საშუალოვადიან პერიოდში ფისკალური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია სამიზნე ინდიკატორების დადგენილ ჭერებში შენარჩუნება, რაც მოითხოვს ეფექტური, ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული ხარჯვითი პოლიტიკის გატარებას, საბიუჯეტო სახსრების წარმართვას უპირატესად განათლების, ჯანდაცვის, ინრასტრუქტურის დარგების დაფინანსებისაკენ, ასევე, სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებში ბოლო წლებში ზრდადი ტენდენციის მქონე მმართველობითი აპარატის ხარჯების, სხვადასხვა სფეროების სუბსიდიების დაფინანსებების მოცულობების შემცირებას.

დასკვნა

1. კოვიდ-19-ის პანდემიამდე საქართველო აკმაყოფილებდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ ვალის მდგრადობისათვის დაწესებულ (MAC DSA, IMF, 2013) თითქმის ყველა კრიტერიუმს, გარდა საგარეო ვალის მთავრობის მთლიან ვალთან თანაფარდობის (< 75%) მაჩვენებლისა. ამის გამო, 2020 წელს ქვეყანამ უმოკლეს ვადაში შეძლო საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან დიდი მოცულობის შეღავათიანი, გრძელვადიანი და დაბალპროცენტინი საგარეო სესხების აღება. ამის გამო,

გაიზარდა სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობებში ვალდებულებების ზრდის მუხლის წილი, რომელმაც 2020 წელს უპრეცედენტოდ მაღალ დონეს -შემოსულობების 44 %-ს მიაღწია, შესაბამისად, ბიუჯეტის დეფიციტი 9,3%-ს (დადგენილ ზედა ზღვარს 3-ჯერ და კიდევ უფრო მეტად) გადააჭარბა. მომდევნო წლებში გონივრული სავალო პოლიტიკის გატარების შედეგად ამ მაჩვენებელმა დაიწყო გაუმჯობესება. დღეისათვის, ბიუჯეტის დეფიციტის ფაქტიური მაჩვენებელი მშპ-ის 3 %-ზე დაბალ ნიშნულზეა.

2. ანალიზიდან ირკვევა, რომ მთავრობის ვალის მდგრადობაზე მოქმედი რისკებიდან მნიშვნელოვნობის მიხედვით გამოიყოფა ოთხი ძირითადი სახის რისკი. ესენია: რეფინანსირების რისკი, საპროცენტო განსკვეთის რისკი, სავალუტო რისკი და გადახდუნარიანობის რისკი.

3. ანალიზმა აჩვენა, რომ დღეისათვის უზრუნველყოფილია რისკის ძირითადი სახეების მიხედვით სამიზნე ინდიკატორების დასაშვებ ჩარჩოში მოქცევა. საშუალოვადიან პერიოდში ფისკალური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად მნიშვნელოვანია სამიზნე ინდიკატორების დადგენილ ჭერებს ქვემოთ შენარჩუნების უზრუნველყოფა. რაც მოითხოვს რისკების მართვასთან ერთად, ეფექტური, ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული ხარჯვითი პოლიტიკის გატარებას, რაც თავის მხრივ, უპირველესად ჩვენი ბიუჯეტის ხარჯების სტრუქტურაში მოითხოვს მნიშვნელოვანი სახის ცვლილებების განხორციელებას. კერძოდ, აბიუჯეტო სახსრების წარმართვას უპირატესად ეკონომიკურ ზრდაზე ორიენტირებული დარგების-განათლების, ჯანდაცვისა და ინფრასტრუქტურის დაფინანსებისაკენ. ასევე, მნიშვნელოვანი ფაქტორია სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯებში ბოლო წლებში მმართველობითი აპარატის ხარჯებისა და ასევე ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროების ბიუჯეტიდან სუბსიდიების მოცულობების გაუმართლებლად მაღალი ტემპებით ზრდა

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს ფინანსთა მინისტრო, მთავრობის ვალის მართვის სტრატეგია 2024-2027.
2. ზ. გაბროშვილი. საქართველოს სახელმწიფო ვალის მდგრადობის რისკების გამოვლენა და სტატისტიკური შეფასება, თბილისი, 2024
3. მ. მუჩიაშვილი, ქ.კუპატაძე, „კოვიდ-19 პანდემიის გავლენა საქართველოს მთავრობის ვალის მდგრადობაზე: სტატისტიკური შეფასება“, თბილისი, 2023 პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია მსოფლიო და ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრობლემები პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გათვალისწინებით:“გვ. 337-345, თბილისი, 2023, 7-8 ოქტომბერი
4. მ. მუჩიაშვილი „კოვიდ-19-ს ზეგავლენის სტატისტიკური შეფასება საქართველოს მთავრობის ვალის მდგრადობაზე“, ჟ. ეკონომისტი, 2022 #1 (ინგლისურ ენაზე), გვ 53-61.
5. მ. მუჩიაშვილი, (თანაავტორი) „კოვიდ 19-ის ზეგავლენის სტატისტიკური შეფასება საქართველოს მთავრობის ვალის მდგრადობაზე“, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია “ეკონომიკის ინოვაციური განვითარება: მსოფლიო გამოცდილება და პერსპექტივები”თბილისი, 2022, 27 ნოემბერი
6. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის 2020, 2021, 2022, 2013, 2024 წწ კანონები. [www. MOF.ge](http://www.MOF.ge),
7. ფინანსთა სამინისტროს სახელმწიფო ვალის მდგრადობის ანალიზი: <https://www.mof.ge/5233>

8. Charaia, V., & Papava, V. (2021). Public debt increase challenge under COVID-19 pandemic economic crisis in the Caucasian countries. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(3).

9. "Sovereign risk and debt Sustainability Analysis for Market Access Countries", IMF, 2023.

Marina Muchiashvili

STATISTICAL ASSESSMENT OF RISKS TO GOVERNMENT DEBT SUSTAINABILITY

Summary

In order to assess the sustainability of government debt, changes in the structure of revenues payments of the state budget of Georgia are presented as a result of the pandemic. The impact of the mentioned changes on the dynamics of the ratio of government debt to GDP is shown. In addition, the dynamics of the government's total and foreign debt in relation to GDP and the currency structure of government's foreign debt portfolio are given. Strategic directions of public debt management are defined.

For main types of risks: refinancing risk, interest rate risk, currency risk and solvency risk have been identified.

It has been determined that risk management is an important factor of fiscal sustainability in the medium term.

Keywords: fiscal sustainability, government debt sustainability, Debt sustainability risks.

ზურაბ ნოზაძე

წყლის რესურსების დაცვისა და გამოყენების ეკოლოგიური პრობლემები და მისი გადაჭრის გზები

ანოტაცია. სტატიაში გაანალიზებულია წყლის რესურსების გამოყენების მნიშვნელობა და როლი კაცობრიობის განვითარებაში.

განხილულია წყლის რესურსების დამაბინძურებელი ინგრედიენტების სხვადასხვა სახეები და მისი ზემოქმედება სასმელი წყლის ხარისხზე.

მოცემულია მავნე ნივთიერებების მოხვედრის დროს ადამიანის ორგანიზმში გამოწვეული დაავადებების ჩამონათვალი.

განხილულია წყლის რესურსების გაწმენდის კონკრეტული მეთოდები და მისი ზეგავლენა სასმელი წყლის რაოდენობაზე და ხარისხის დონეზე.

მოცემულია კონკრეტული ღონისძიებები და წინადადებები წყლის რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და ეფექტური დაცვის საქმეში, რაც აამაღლებს მოსახლეობის ცხოვრების დონეს და კეთილდღეობას.

საკვანძო სიტყვები: წყლის რესურსების გამოყენება, წყლის რესურსების დაცვა, ეკოლოგიური პრობლემები, ნავთობპროდუქტები, პესტიციდები, სინტეტიკური ზედაპირული აქტიური საშუალებები, მძიმე მეტალები, თბური დამბინძურება, მექანიკური გამწმენდი ნაგებობები, გაწმენდის მეთოდი, გაწმენდი ბიოლოგიური მეთოდი, წყლის ეკოსისტემის დაცვა, მონიტორინგი, ეკოლოგიური ექსპერტიზა, მტკნარი წყლის ცოცხალი ორგანიზმების დაცვა, მიწისქვეშა წყლების დაცვა, ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიები.

შესავალი

ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში აღინიშნება სხვადასხვა გლობალური პრობლემების მკვეთრი გაუარესება. მათ შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ბუნებრივი გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენების პრობლემებს.

ბუნებრივ რესურსებს შორის წყლის რესურსებს ადამინის ცხოვრებაში და ეკონომიკის განვითარებაში პრიორიტეტული მნიშვნელობა ენიჭება.

ადამიანს არ შეუძლია სიცოცხლე წყლის გარეშე. ადამიანის ტანი შეიცავს 70%, სისხლი 90%, კუნთები 75% წყალს. წყლის საშუალებით ადამიანის ორგანიზმში ხვდება მინერალური ნივთიერებები, წყალი უზრუნველყოფს სხეულში ყველა მატერიალური და ენერგეტიკული ნაკადების მოძრაობას, აგრეთვე წყლის საშუალებით რეგულირდება სხეულის ტემპერატურა. ცხოველთა და მცენარეთა ორგანიზმებში რთული რეაქციები შეიძლება მიმდინარეობდეს მხოლოდ წყლის საშუალებით.

წყლის 10-12%-ით დაკარგვა მძიმედ მოქმედებს ორგანიზმის მდგომარეობაზე, წარმოიქმნება სისუსტე, წყურვილი, კანკალი. წყლის 20-25%-ით დაკარგვამ შეიძლება გამოიწვიოს სიკვდილიანობა. ორგანიზმში წყლის არასაკმარისმა რაოდენობამ შეიძლება მიგვიყვანოს ნივთიერებათა ცვლისა და საკვების გადამუშავების დარღვევამდე, სისხლში მცირდება წყლის რაოდენობა და ადამიანი ავადმყოფობს, უარყოფითად მოქმედებს მის განწყობილობაზე.

წყლის რესურსების დაცვისა და გამოყენების ეკოლოგიური პრობლემები და მისი გადაჭრის გზები

თანამედროვე პირობებში წყლის რესურსების გამოკვლევამ გვიჩვენა, რომ წყლის რესურსების მოხმარება განუწყვეტლივ იზრდება, რაც გამოწვეულია ეკონომიკის მკვეთრი განვითარებით მისი სხვადასხვა დარგისათვის. წყლის რესურსები არათანაბრად არის გადანაწილებული, რომელიც იწვევს სხვადასხვა რეგიონებში წყლის დეფიციტს.

ამ დეფიციტის აღმოფხვრის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა წყლის რესურსების რაციონალური, ეფექტიანი გამოყენება. წყლის რესურსების გამოყენების შემდეგ ჩამდინარე წყლები უმეტეს შემთხვევაში საჭიროებს გაწმენდას მავნე ნივთიერებების შენაერთებისაგან, რომ წყალი იყოს უფრო სუფთა და გამჭვირვალე რათა შემდეგაც გასმოვიყენოთ როგორც სამეურნეო საშუალებებისათვის ისე სასამელოდ.

წყლის რესურსების დაბინძურების ერთ-ერთი წყაროა ნავთობი და ნავთობპროდუქტები ნავთობის დანაკარგების უმეტესი ნაწილი მოდის მისი მოპოვების ადგილიდან მისი ტრანსპორტირების განხორციელების დროს, ავარიული სიტუაციებისას, ტანკერებიდან ზღვის აკვატორიებში დაღვრილი ნავთობის სახით.

ნავთობის ყველა კომპონენტები ტოქსიკურია ზღვის ორგანიზმებისათვის, ცვლის მათ მრავალფეროვნებას და სტრუქტურას, ამცირებს მათ რაოდენობას. ნავთობისაგან ყველაზე მეტად ზიანდება ზღვისპირა აკვატორია, ფრინველები ვერ ახერხებენ გადაადგილებას, იყინებიან და იძირებიან ზღვის ფსკერზე. ეს უარყოფითად მოქმედებს ზღვის ფრინველების გამრავლებაზე და პოპულაციის შენარჩუნებაზე.

მდინარეებში და წყალსაცავებში ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების მოხვედრის დროს ილუპება ყველა ცოცხალი არსება, ამიტომ ნავთობის ავარიული ჩაშვებისას წყალსაცავებში აუცილებელია გამოვიყენოთ ეფექტური საშუალებები მისი გაუნებლყოფისათვის და გამოდევნისათვის, რათა შევინარჩუნოთ დადებითი, კარგი მდგომარეობა ბუნებრივი გარემოსი.

წყლის რსურსების დამაბინძურებელ საშუალებებს მიეკუთვნება პესტიციდები, პესტიციდები წარმოადგენენ ხელოვნურად შექმნილ ნივთიერებას, რომელიც გამოიყენება მცენარეების დასაცავად ნავნებლების და ავადმყოფობის წინააღმდეგ. პესტიციდები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

1. **ინსექტიციდები** - რომელიც გამოიყენება მავნე მწერების ბრძოლის საშუალებად.

2. **ფუნგიციდები და ბაქტერიციდები** - გამოიყენება მცენარეების ბაქტერიალური დაავადებების წინააღმდეგ.

3. **გერბიციდები** - გამოიყენება სარეველა მცენარეების მოსპობისათვის.

დადგენილია, რომ პესტიციდები ანადგურებენ რა მავნებლებს, აყანებენ ზიანს მრავალ სასარგებლო ორგანიზამებს და ძირს უთხრიან ბიოცენოზის ჯანმრთელობას. სოფლის მეურნეობაში ქიმიური საშუალებებიდან (რომლებიც აბინძურებენ ბუნებრივ გარემოს), გადავიდეთ ბიოლოგიურ მეთოდებზე (რომელიც არის ბიოლოგიურად სუფთა) მავნებლების წინააღმდეგ საბრძოლველად.

პესტიციდები ადვილად იხსნება წყალში, ამიტომ ილექება თევზის ორგანიზმში, ზღვის ფრინველების ორგანიზმში, სხვადასხვა ცოცხლა ორგანიზამში. ამასტან ერთად პესტიციდები არიან ტოქსიკურები, მოქმედებენ სისხლის მიმოქცევის სისტემებზე, ძლიერ მოქმედებენ სისხლსი მიმოქცევის სისტემებზე, ძლიერ მოქმედებენ ცოცხალი ორგანიზამების გამრავლებაზე. ატმოსფერული ნალექების საშუალებით პესტიციდები ხვდებიან ჩამდინარე წყლებში, აბინძურებენ მას და ბუნებრივ გარემოს, აუარყოფითად მოქმედებენ მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე და ცხოვრების დონეზე.

მძიმე მეტალები (ვერცხლისწყალი, ტყვია, თუთია, კადმიუმი, დარიშხანი) მიეკუთვნება გავრცელებულ და ძლიერ ტოქსიკურ დამაბინძურებელ ნივთიერებებს. ისინი ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა სამრეწველო საწარმოებში, ამიტომ მიუხედავად გამოყენებულ გამწმენდი ღონისძიებებისა, მძიმე მეტალების შემცველობა სამრეწველო ჩამდინარე წყლებში მნიშვნელოვნად მაღალია. ამ შენაერთების დიდი მასები ზღვებსა და მდინარეებში ხვდება ატმოსფეროს გავლით. ზღვის ბიოცენოზისათვის ყველაზე საშიშია ვერცხლისწყალი, კადმიუმი და სხვა.

წყლის რესურსების დაბინძურების ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს თბური დაბინძურება. წყალსაცავების ზედაპირის და ზღვის აკვატორიის თბური დაბინძურება წარმოიქმნდება, ელექტროსადგურებისა და ზოგიერთი სამრეწველო საწარმოების მიერ გაცხელებული ჩამდინარე წყლების ჩაშვების შედეგად. გაცხელებული წყლების ჩაშვება მრავალ შემთხვევაში იწვევს წყალსატევების წყლის ტემპერატურის 6-8 გრადუსით ზრდას. გაცხელებული წყლის ლაქის ფართობმა სანაპირო რაიონებში შეიძლება მიაღწიოს 30 კვადრატულ კილომეტრს. ჟანგბადის განზავება მცირდება, ხოლო მისი მოხმარება იზრდება, რადგანც ტემპერატურის ზრდა ამდაფრებს ბაქტერიების აქტიურობას, რომლებიც ანადგურებენ ორგანულ ნივთიერებს და ხელს უშლიან მათ ნორმალური განვითარებას, ასევე აურყოფითად მოქმედებს მთლიანი ფლორის სხვადასხვა სახეობის წარმომადგენლებზე. ანთროპოგენური ზემოქმედების შედეგად წყლის ობიექტებზე გამოვლინდება, როგორც ინდივიდუალურ, ასევე პოპულაციურ-ბიოცენოზურ დონეზე და საერთოდ ეკოსისტემაზე.

ქალაქის წყლის აუზების დაბინძურება შეიძლება განვიხილოთ ორი ასპექტით, წყლის დაბინძურება წყალგამოყენების ზონაში და წყლის აუზის დაბინძურება ქალაქის გარეთ მდინარის შენაკედების ჩამდინარე დაბინძურებული წყლების საშუალებით. წყლის დაბინძურება წყალმოხმარების ზონაში წარმოადგენს სერიოზულ ფაქტორს. ქალაქის ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესების საქმესი. ეს ხდება

ქალაქის სამრეწველო ობიექტების მიერ გაუწმენდავი წყლების ჩაშვების ხარჯზე, რომლებიც განლაგებული არიან წყალარების ზონაში და წყლის ტრანსპორტით, რომლებიც აბინძურებენ წყლის აუზებს და აგრეთვე სასუქების საშაულებებით, რომლებიც ხვდებიან წყასატევებში. ყოველივე ეს აუარესებს წყლის ხარისხს. უნდა ავლნიშნოთ, რომ წყლის გამწმენდი ნაგებობები მაღალი ხარისხით ვერ ახორციელებენ სასმელი წყლის გაწმენდას, ამიტომ სასმელ წყალში შეიძლება მოხვდეს მავნე ნივთიერების გაზრდილი კონცენტრაციამ რომელიც არ შეესაბამება დასაშვებ ნორმებს, რაც უარყოფითად მოქმედებს ადამიანის ჯანმრთელობაზე.

გთავაზობთ ზოგიერთ მავნე ნივთიერებებს, რომლებიც შეიძლება სხვადასხვა გზებით მოხვდეს სასმელ წყალში და გამოიწვიოს ადამიანის ორგანიზმის დაზიანება.

ქლორი - შლის ნეევიულ ქსოვილს, კლავს კუჭის ფლორას.

ტყვია - შლის ჰორმონებს, ფერმენტებს, სისხლს.

ალუმინი - პარალიზებას უკეთებს ნერვულ სისტემას.

დარიშხანი - კლავს თავის ტვინის ნეორონებს.

სპილენძი - აზიანებს ტირკმელს და ღვიძლს.

რკინა - ამცირებს იმუნიტეტს, სტიმულირებს ონკოლოგიური ქსოვილების განვითარებას.

კადმიუმი - იწვევს კიბოს, შლის თირკმელს.

სტრონციუმი - მოქმედებს იმუნიტეტზე.

სოფლის მეურნეობაში ქიმიზაციის ზრდასთან ერთად მივყავართ აუცილებელ გაზრდას სასუქების და შხამქიმიკატებისას, რომლებიც ხვდებიან ნიადაგში და მათი კონცენტრაცია შესაბამისად მატულობს წყალში. ასეთი სახის დაბინძურების დროს წყლის არების ზონაში სასუქები და შხამქიმიკატები უნდა გამოვიყენოთ გრანულირებულ ფორმაში, რომლებიც სწრაფად იშლება ან გამოვიყენოთ მცენარეთა დაცვის ბიოლოგიური მეთოდები.

წყლის რესურსების დაცვისათვის, მისი მაღალი ხარისხის მიღწევისათვის მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია გამწმენდ ნაგებობებს. გამწმენდი ნაგებობები არის სხვადასხვა ტიპის, რომლებიც დამოკიდებულია წყლის გაუვნებლობის სხვადასხვა სახეებზე. წყლის რესურსების გაწმენდის ქიმიური მეთოდის როს გამწმენდ სადგურებში წყლის ნაკადში შეაქვთ რეგენტები, რეგენტები სედიან რეაქციაში გასახსნელ და არაგასახსნელ დამაბინძურებელ ნივთიერებებთან, მოქმედებენ მათ მოხვედრაზე იმ დანადგარებზე, საიდანაც გამოიდევენებიან მექანიკური გზით.~მექანიკური გაწმენდის მეთოდის დროს გაუხსნელი შენაერთები გამოიდევენებიან ჩამდინარე წყლებიდან სხვადასხვა სახის დამჭერი მოწყობილობების საშუალებით. ეს მეთოდი უმეტესად გამოიყენება ფარტოდ სამრეწველო ნაკადების გაწმენდისათვის.

ფიზიკური მეთოდის (ელექტროლიტური) დროს ელექტროდენი შეყავთ წყლის ნაკადში, როდესაც ხდება მავნე ნივთიერებების გამოდევნა. ეს მეთოდი ძალიან ეფექტურია და მოითხოვს ნაკლებ დანახარჯებს გამწმენდ ნაგებობებზე.

წყლის რესურსების გაწმენდის ბიოლოგიური მეთოდის შემთხვევაში ორგანული დამაბინძურებლების მინერალიზაციისათვის გამოიყენება ბიოლოგიური პროცესები, მიკროორგანიზმების დახმარებით. ბიოლოგიური მეთოდი გამოიყენება, როგორც ბუნებრივთან მიახლოებულ ასევე სპეციალურ ბიოგამწმენდ ნაგებობების პირობებში.

გამწმენდი ნაგებობები ჰრიან მტკნარი წყლის ხარისხის შენარჩუნების პრობლემებს ეკონომიკის განვითარების განსაზღვრულ სტადიაზე კონკრეტული გეოგრაფიული რეგიონებისათვის.

გთავაზობთ წყლის რესურსების გამოყენების და დაცვის გაუმჯობესების კონკრეტულ წინადადებებს და ღონისძიებებს, რომლის გათვალისწინებით უფრო ეფექტური გახდება წყლის გამოყენების და დაცვის მდგომარეობა რაც დადებითად აისახება მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე და ხარისხზე.

1. ტექნიკური და ინსტიტუციური შესაძლებლობების შექმნა და განმტკიცება წყლის მომარაგების წყაროების პოტენციური გამოვლენის და დაცვის მიზნით საზოგადოების ყველა ფენის ფარგლებში.

2. პოტენციური წყალმომარაგების წყაროების განსაზღვრა და ეროვნული წყლის კადასტრის მომზადება;

3. წყლის რესურსების შენარცუნებისა და დაცვის ეროვნული გეგმის შემუშავება;

4. ადმინისტრაციული და საკანონმდებლო საშუალებების განმტკიცება წყლის აღების ფართობის ეფექტური გამოყენებისათვის;

5. იქ სადაც აუცილებელია პრინციპის „დამაბინძურებელი იხდის გადასახადს“ გამოყენება დამაბინძურებელი ყველა წყაროების მიმართ, სანიტარულ-პორფილაქტიკური საშუალებების ჩათვლით სამრეწველო ობიექტებზე და მის ფარგლებს გარეთ.

6. საყოფაცხოვრებო და სამრეწველო ჩამდინარე წყლებისათვის გამწმენდი ნაგებობების წახალისება და აგრეთვე შესაბამისი ტექნოლოგიების შემუშავება ტრადიციული ადგილობრივი პრაქტიკის გათვალისწინებით.

7. ყველა წყალსამერნეო პროექტების აუცილებელი ეკოლოგიური ექსპერტიზა, რომლებიც შესაძლო ზიანს მიაყენებენ წყლის ხარისხს და წყლის ეკოსისტემას.

8. სამრეწველო ნარჩენების ჩაშვების კონტროლი წყლის ობიექტებში, მცირე ნარჩენების სამრეწველო ტექნოლოგიების გამოყენება და წყლის რეცირკულაცია.

9. საყოფაცხოვრებო-კომუნალური ჩამდინარე წყლების გაწმენდა და მისი უვნებელი ხელმეორედ გამოყენება სოფლის მეურნეობაში და აკვაკულტურაში.

10. ბიოტექნოლოგიების შემუშავება, კერძოდ ნარჩენების გადამუშავების, ბიოსასუქების წარმოება და ა. შ.

11. სასოფლო-სამეურნეო მეტოდების შემუშავება, რომლებიც არ გამოიწვევს მიწისქვეშა წყლების დეგრადაციას.

12. აუცილებლობის შემთხვევაში მიწისქვეშა და ზედაპირული წყლების ხარისხის მონიტორინგის ჩატარება.

13. წყალსატევების დეგრადირებული და დამბინძურებული ეკოსისტემების გამოჯანსაღება და აღდგენა;

14. წყლის ხარისხის კონტროლი და მონიტორინგი შიდა წყლებში მეთევზეობის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით.

15. ეკოსისტემის დაცვა დაბინძურებისა და დეგრადაციის მტკნარი წყლის აკვაკულტურის განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით.

16. წყლის რესურსების კონტროლი და ზედამხედველობა, სადაც ხდება ნარცენებით და მავნე ნივთიერებებით დაბინძურება;

17. წახალისება და ფართო გამოყენება გეოგრაფიული ინფორმაციული სისტემების ეკოლოგიური ექსპერტიზის. ნაციონალური და სანაპირო წყლების დაბინძურების კონტროლი და მონიტორინგი მისი ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Мелешкина М.Т. Зайцев А. П.
2. Маринов Х. „Экономика и окружающая среда взаимодействие и управление“

3. Автономов А. Н., «Экологический аудит»
4. Глухов В.В. Некрасов Т. П. „Экономические основы экологии»
5. Арбузов В.В., «Основы экономики природопользования и охраны природы»

Kristine Omadze

GEORGIA ON ITS WAY TO MARKET ECONOMY: REFORMS AND NECESSITY

Annotation. Transition from the planning economy to the market one requested the full scale reform program. There is no ideal economic order or system. Therefore, any socially attempts to carry out reforms designed for higher living – standards and the economic advance. A transition to market economy has been called for by a disintegration of a single economic area and a collapse of a planned economy system inherent to the former USSR. We have described the Georgian reform process from the planning to the Market economy system since 90's.

Keywords: economic reforms, transition, macro economy policy, models of economic development, Shock Therapy.

The reasons, necessity and the Objective of the Reforms

Georgia had been stricken by a severe economic crisis from the dissolution of the Soviet Union and had its own way of implementation the reform to overcome the crisis and to achieve the macroeconomic stability. Since that, a certain experience has already been gained. Its analysis and a generalization will be necessary for a delineation of the right directions of the reforms that so far, has been carried out in line with the world practice.

The first stage – a macroeconomic stability and, above all a perfection of the financial system, as well as clean – out economic functions and liabilities of the state – there all are indispensable for paving the way for an economic success.

The second stage – furthering a macroeconomic stabilization, a stimulation of a national industrial and agricultural production, an export encouragement and an achievement of higher economic growth indicators.

Quite a lot has been done already: the country has a stable national currency, the parliament adopts necessary economic bills, a land privatization, trade links have broadened, plenty of credits has been provided etc.

These all form a solid ground for a further progress, but foreign assistance solely will hardly be sufficient for a true economic recovery that will necessarily involve a maximum attraction of local resources and capacities.

Georgia's economic potential makes the country highly dependent upon a small and medium – sized business development calling for a mass engagement of labor force. Otherwise, progress cannot possibly be made in tough market economy circumstances.

Georgia's geo – political position creates a business and a trade friendly environment favorable to the areas, such as service or farming.

Macro – Economic Models of Development and Georgia

Past and present economic troubles in Georgia has prompted a search for the ways of getting the country out of its unpromising situation, of achieving stability and a creation of conditions for its further development. To this end, a macro – economic policy envisaging the world economic processes, the experience of the countries once faced with similar problems, a full awareness of Georgia's natural, political and ethnographic peculiarities and a definition of the part the state ought to play in overcoming the crisis – will be necessary.

These issues will have to be considered as a closely – knit entity, a complex that will allow us to outline a certain macro – economic model.

Economic circles and the public at large are aware of quite a few effective macroeconomic models carrying the names of their authors (initiators) or an economic direction they belong to. Those may fall into the following 4 groups: The Keynesian, Monetary, the Method of a Rational Anticipation and a Theory of an Economic Supply.

According to the Keynesian unemployment – rates can be lowered through wide – spread "public works". The reason behind unemployment and an economic crisis is a human inclination to being unemployed.

Unemployment and an economic crisis can be averted through state regulations. The state must stimulate production by its credit and charge policies. The model involves an interaction of state regulations and a personal initiative.

Another reason behind an economic crisis may be a negative impact made by outside factors. In case of Georgia, it is an increase of fuel prices, an economic blockage and an instability. These negative factors can possibly be worded off through regulations.

Thus, the authors of the theory assume that a state is able to regulate economy.

The monetarists view market as sufficiently competitive and capable of upholding a high – degree macro – economic stability. They assess the state regulations of economy as harmful to an economic development, for they result into small wages and low living standards.

The economic reform underway in Georgia is essentially a monetarist one, implying but a minimal state interference. Social programs are cut down, an investment – friendly environment is being created, foreign investors attracted to cater for the prospected social programs.

But the monetarist reform being implemented in Georgia is unlikely to result in a creation of investment resources or their further development. As against this, it has been designed for meeting "the social liabilities" taken on by the government and is, therefore, illogical and can be viewed as a reason behind the country's grave economic situation. An economic crisis cannot possibly be overcome without a consistent policy, all the more so, that deviations from a political course are frequent enough bringing about a further aggravation of the situation and making the set tasks hardly attainable.

The Theory of a Rational Anticipation relies upon a person's rational conduct. A person makes a decision prompted by the information at hand, the decision that will, hopefully, maximize his/her welfare. The theory attempts at detecting links between micro – and macro theories.

Another macro – economic theory of an Economic Supply (Supply – Side economy)-emerged in 80's. Its initiators assume that governmental policies of taxation and charges hinder a country's advance, with but little labor motivation being an outcome. The theory rejects transfers. "The Reyganomics" carried out by President R. Reygan's administration (1981 – 1988), serve as the most striking instance of The Theory of an Economic Supply (Supply – Side economy). The program implied but a slight state involvement, a cut of social and living standards maintenance programs, a small – scale state regulation of Entrepreneurship, a control over a mass of money and tax – cuts.

The two economic features of the world today are a slow – down of an economic growth in the industrial countries and unstable economic policies of the developing states. The new problems, such as a conflict of interests the goals set by macro – economic policy and those envisaged by governmental economic policies have spring up. For instance, a moderate inflation is favorable to economy but its increase may cause a conjectural fall, a deteriorated operation of economic systems, with the results being an increased unemployment – rate and a reduction of an economic growth. Apart from that, high employment rate resulting from an abundance of jobs and a diminished labor supply may result in an inflation and create problems in a country's balance of payments. (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016). *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.)

Figures reflecting the macro – economic policies of some of the industrial democracies are interesting enough. Certain goals are achieved through monetary policies. For instance, in the

USA there are 5% annual discount – rates on the T-bills, 5% - unemployment rate, 3% annual economic growth and 2% - annual inflation – rate. These figures and indicators of a modern economy testify to a well – developed economic environment with a stable financial policy and macroeconomic parameters.

The world economic developments set a task of maintaining an economic stability and harnessing inflation as the chief economic policy objective.

According to a prevalent assessment, an economic instability and an unbridled inflation may disrupt the functions linking various economic units by giving way to uncontrolled changes in the income – expenditure areas thereof and affect a considerable damage to economy as such.

The part attributed to stable prices and currency purchasing powers within the market economy, on the one hand, and a centralized economy, on the other, - is curious enough. The foregoing form of supreme state function and its fulfillment is a clear indication of an operational financial system. In the centralized economy, meanwhile, stable prices formed a pre – condition of a popular welfare. According to a prominent Hungarian economist A.Hyek (A.Hyek, "A study of the Post – Communist Economies") the average macro – economic parameter indicators of the so – called "Dragons" (The developing countries) are as follows: a 10% economic growth, 5 to 6% - inflation, a 15% annual discount rate, 10 – 12% - unemployment.

This kind of economy turns out more efficient in distributing its own resources and achieves a speedy economic growth and a general advance of the country. It should be said, however, that certain economic and political oscillations are also inherent to those economies.

The stabilization program underway in Georgia carries the features of the economy described by A.Hyek. The economic course, moreover, is pursued in a complex and conflicting environment of an economic crisis.

The reform implemented in Georgia has set out the following price – formation peculiarities:

1. An inadequacy of the price – formation mechanisms to an international practice and realities:

2. An inadequacy of prices in Georgia to an actual value of goods;

A transition to market economy has touched off a speedy and an uncontrollable price – increase only too natural for "a deficit economy", implying an inflation accumulated over quite a few years and translated into a shortage of goods and a large demand for them. Thus, low prices on goods and services in Georgia compared to international standards taken into account, a further price – increase is highly likely. (What is implied here is an absolute ratio to an international market, as against an average income in Georgia)

Price – formation is a macro – economic policy area. A consideration of the macro – economic policy carried out in Georgia calls for dealing with an unemployment problem. A high employment - rate results from a full exploitation of a country's production factors (land, labor, capital, entrepreneurial capabilities, natural resources). These factors are reflected in an overall charge of an economic potential. The term "full employment" has to do with labor, a job provision. The unemployment – rates of 2,5 to 5% in the industrial democracies is assessed as equaling a full employment and is, thus, viewed as a nearly ideal economic situation. High employment – rates are Georgia's chief macroeconomic challenge.

A creation and a maintenance of democratic institutions is a largely conditioned by an independence of an individual, with an employment being an important factor of a person's political and an economic independence

An International Experience of Overcoming and Economic Crisis

A Transformation underway in Georgia brought about a production fall unheard of in Modern History. The fall lasted between 1990 – 1994, with the biggest GDP slump – 40,3% marked in 1992: the rates were a little better in the next several years: 39,4% - in 1993, 30% - 1994, while in 1996 the indicator formed but 20% of the 1989 production level. An industrial production fall was even larger one. The living standards, understandingly, lowered significantly. A per capita GDP in

1990 amounted to \$2063, with the 1994 indicator hardly reaching \$450. The situation between 1995 – 1996 was a little better owing to a 24% and an 11% GDP growth, with a per capita amount equaling \$700. (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). *Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016)*. *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.)

The inflation rates diminished from 8500% - in 1994 to 13,5% - in 1996, with its rate being 3% in 1997. Among other promising factors a stability of the National Currency – Lari – and a near consummation of a price liberalization were noticeable, as well.

An average monthly wage of those employed in an economic sector was 2,3 times larger in 1996 than in the previous 1995 and amounted to 64 Lari. In 1996, for the first time in the 90's, industrial production levels went up. These and other factors testify to a gradual economic recovery (Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). *Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016)*. *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.)

"A Shock Therapy" method has been widely applied in the Post – Communist countries on their way to market economy. "The Shock Therapy" doctrine is of a neo – classical origin. Its authors consider economy from the point of view of the activities of economic units (subjects) and their interaction. The method implies economic activities carried out within a certain area (a physical and an institutional environment), and parameters resources and means of production). The environment is, meanwhile, rather a sensitive one, being highly effective in the well – developed economies and less so in the underdeveloped ones. (A small production capacity, a technological backwardness etc.). the definition makes it clear that a free market economy system is a perfect economic environment. Therefore, the Shock Therapy can be described as an economic program targeted at a creation of a perfect Free Market Economy Environment. ("The Transitional Economy Course" by L.I. Abalkin. Moscow, Finstatinform, 1997 pp.68 – 69)

The Shock Therapy implies stringent fiscal policies involving a simultaneous price – liberalization, a radical budget deficit cut through an elimination of grants and subsidies and tight restrictions on the amount of the mass circulated money and the population's incomes.

An application of the Shock Therapy calls for the following steps:

1. A multiple price – increase on all the goods;
2. A restriction of a budget expenditure;
3. A higher interest rate and a restriction of the mass of money in circulation.
4. A cut of budget expenditure through a reduction of centralized capital investments and a halt of grants - to unprofitable enterprises
5. An emission of state debt bonds for a replenishment of a budget deficit;
6. An introduction of a single national currency exchange – rate as to a dollar and warranting its convertibility at an interval market;
7. An introduction of universal (single) customs tariffs for an import restriction and an export stimulation, a retirement and a unification of a taxation system;
8. A social assistance within governmental powers;
9. An elimination of monopolies and a refusal on an administrative state interference in Entrepreneurship.

The Shock Therapy in Georgia has been applied since February, 1992.

References

1. "The Transitional Economy Course" by L.I. Abalkin 1997
2. Omadze, K. (2015). Importance of mortgage banks for credit market development. In *Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2015* (p. 521).
3. Omadze, K. (2014). Business valuation modern models and Georgian reality. In *Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2014* (p. 540).

4. Omadze, K. (2014). The Essence and Characteristics of the Credit Market. *Proceedings of the TSU Institute of Economics*, 390-393.

5. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2019). Green economy and access to finance in Georgia (going beyond the commercial banking sector to finance businesses in Georgia). *Journal of Economics and Business*, 2(3).

6. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2016). Origins and the Reasons of Monetary Crises in Georgia (1995-2016). *Modern Economy*, 7(11), 1232-1250.

7. Aslanishvili, D., & Omadze, K. THE INFLUENCE OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON WORLD ECONOMY, ITS REASONS AND OVERCOME STEPS. In *Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2013* (p. 508).

8. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2023). THE EVOLUTION OF THE ESSENCE OF HUMAN MATERIAL LIFE—FROM ANCIENT ROME TO THE MODERN WORLD. *THE PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF THE WORLD AND NATIONAL ECONOMY, TAKING INTO ACCOUNT THE PANDEMIC AND RUSSIAN-UKRAINIAN WAR PERSPECTIVES*, 14.

9. Aslanishvili, D., & Omadze, K. (2013). The Impact of the Economic Crisis on the World Economy—TSU. In *International Scientific-Practical Conference of the Institute of Economics* (pp. 28-29).

10. A.Hyek, "A study of the Post – Communist Economies"

რუსუდან პაპასკირი

შახინანი ქალაქების როლი ბიუჯეტში საბაღასახადო

შემოსავლის ზრდის საქმეში

ანოტაცია. ნაშრომში გამოკვლეულია საქართველოს პირობებში ხელოვნურად შემცირებული შემოსავლების პრობლემა, რასაც მრავალი კომპანია ორმაგი ბუღალტერიის წარმოებით ახერხებს. აღნიშნულია, რომ სანამ საქართველოში საფონდო ბირჟა სრულფასოვნად არ ამუშავდება, კომპანიების შემოსავალი არა ზრდის (როგორც ეს დასავლეთის ქვეყნებშია), არამედ შემცირების „ხვრელებს“ ეძებენ დასაბეგრი ბაზის შესამცირებლად. შედეგად, ეს იწვევს შემოსავლების შემცირებას საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური თაღლითობა, დასაბეგრი ბაზა, საფონდო ბირჟა, ორმაგი ბუღალტერია.

ბაზის პროფესიული სერტიფიცირების გამოცდების ერთ-ერთ ტესტში დასმულ კითხვას – „რომელი შემთხვევა შეიძლება მიჩნეული იქნეს, როგორც წესი, თაღლითობად?“²³ ოთხი ასეთი სავარაუდო პასუხი ჰქონდა:

ა) ბუღალტრის შეცდომა გადასახადების დაანგარიშებისას;

ბ) აუდიტის კომიტეტის უუნარობა, შეისწავლოს და შეაფასოს საეჭვო გარიგება;

გ) დირექტორის მიერ შემოსავლების ხელოვნურად გაზრდა;

დ) საერთაშორისო სტანდარტების დარღვევა.

ჩატარებული გამოცდების ანალიზმა აჩვენა, რომ სტუდენტების უმრავლესობას შემოსახული ჰქონდა მეოთხე – „დ“ სავარაუდო პასუხი. გამოცდების შედეგების ანალიტიკოსი ბ. ალავერდაშვილი „დ“ პასუხის არასწორობას სტუდენტებს ასე უსაბუთებს: „მსგავსი შეკითხვა წინა გამოცდაზეც მოვიდა და ახლაც გავიმეორებთ, რომ ACCA-ის კურსის ფარგლებში ხშირად მიმართავენ სტანდარტებს. ეს არ ნიშნავს, რომ პასუხის არჩევისას ეს მაგიური ტერმინი (ავტორს მხედველობაში აქვს

²³ ბ. ალავერდაშვილი, ბაზის პროფესიული სერტიფიცირების 2011 წლის ივლისის გამოცდების ანალიზი, უ. „ბუღალტრული აღრიცხვა“, №8, 2011. გვ. 6

ტერმინი „სტანდარტი“ – რ. პ.) უნდა მონიშნოთ მხოლოდ იმიტომ, რომ გგონიათ, ამის მოსმენა სურთ გამომცდელებს. უბრალო ლოგიკა მიგვანიშნებს, რომ შემთხვევითი შეცდომა, თუნდაც ამით სტანდარტი დაირღვეს, თაღლითობის დასამტკიცებლად საკმარისი მტკიცებულება არ არის, თუ არ ჩანს განზრახვა და გარკვეული სიკეთის მიღების სურვილი. ასეთი განსაზღვრა და სურვილი კი მხოლოდ „გ“ პასუხში მოიაზრება.

მე შევეცადე გამერკვია, რატომ ხდება, რომ ყოველ წელს ამ გამოცდებზე გასული სტუდენტების უდიდესი უმრავლესობა სწორედ „გ“ პასუხს არ მიიჩნევს თაღლითობად. ამის გასარკვევად, უპირველესად, განვმარტოთ, თუ რა არის თაღლითობა. თაღლითობა, ეს არის ქმედება, რომელიც მის „შემოქმედს“ უკანონოდ აძლევს რაღაცა სარგებელს. ახლა ვიმსჯელოთ იმაზე, თუ რა სარგებელს მისცემს საქართველოს კომპანიებს შემოსავლის ხელოვნური გაზრდა, ანუ შემოსავლის გაზრდა ფიქტიურად, მხოლოდ ქაღალდზე (ბუღალტრულ ჩანაწერებში). ჩემი აზრით, რადგან გაზრდილი შემოსავალი სამეურნეო სუბიექტს აქცევს მაღალი დაბეგვრის ობიექტად, ასეთი ოპერაცია მას სარგებელს კი არა, ზარალს მისცემს. ასეთ შემთხვევაში მას მოუწევს იმ შემოსავალზეც კი მოგების გადასახადის გადახდა, რომელიც მას პრაქტიკულად არ მიუღია. ჩვენ სწორედ ასე ვასწავლით სტუდენტებს თეორიულადაც და პრაქტიკულადაც.

მაშ რა ხდება, რატომ ვასწავლით ერთს და ვთხოვთ მეორეს? ამის მიზეზი არის საზღვარგარეთის პრაქტიკის გავლენა. ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ თითქოს იქ გაზრდილ შემოსავლებზე გადასახადი არ ეზრდებათ, ან პირიქით – უმცირდებათ. სრულიადაც არა. იქ მოგების გადასახადის განაკვეთიც კი რანჟირებულია შემოსავლის სიდიდის მიხედვით (რაც ჩვენთან არ არის) და რაც მეტია შემოსავალი, მით მაღალია მოგების გადასახადის განაკვეთი. ეს იმას ნიშნავს, რომ შემოსავლის ხელოვნური გადიდებით იქაური კომპანია უფრო მეტად დაზარალდება, ვიდრე საქართველოში მოქმედი კომპანია. ამის მიუხედავად, ევროპის და ამერიკის კომპანიები (კერძოდ, მსხვილი კორპორაციები) ამ მსხვერპლზე მიდიან და იყენებენ აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების ყველა „ხერხელებს“ ოპერაციული შემოსავლების ხელოვნურად გასაზრდელად. თუ რა სარგებელი აქვთ მათ ამით, და, მაინცდამაინც რატომ ოპერაციულ შემოსავლებს ზრდიან და არა არაოპერაციულს, ამაზე ქვემოთ მექნება საუბარი.

შემოსავლების ხელოვნურად ზრდის მაქინაციებს, ძირითადად, ადგილი აქვს ამერიკის და ევროპის მსხვილ კორპორაციებში. ამის მაგალითები მოხდა კომპანიებში: „McDATA“, „Cendall Squarch Corporation“, „Brightpoint Inc“, „THQ Inc“, „Time Warner Telecom“, „Marvell Xerox“, „Time Warner Telecom“. მათთან დაფიქსირდა შემოსავლის მექანიკურად ზრდის და საამორტიზაციო ხარჯების ხელოვნურად შემცირების მრავალი ფაქტი,²⁴ ეს ის კომპანიებია, რომელთა აქციები იყიდება ნიუ-იორკის, ტოკიოს და ლონდონის ბირჟებზე, სადაც გასაყიდად გამოტანილი აქციების ფასები, და საბოლოო ჯამში, ემიტენტ-კომპანიების საბაზრო ღირებულება დამოკიდებულია ამ კომპანიების ფინანსურ მდგომარეობაზე, რასაც, ძირითადად, მაღალი საოპერაციო შემოსავალი და, აქედან გამომდინარე, საოპერაციო მოგება აპირობებს. ყოველივე აქედან გამომდინარე, საზღვარგარეთის მსხვილი კორპორაციები მუდმივად ცდილობენ საკუთარი შთამბეჭდავი სურათი შექმნან ბირჟაზე და ამით ინვესტორები მოიზიდონ. მაშასადამე, შემოსავლების ხელოვნური ზრდა, მართალია, მათ დასაბეგრ ბაზას უზრდის, მაგრამ უმაღლეს საინვესტიციო მიმზიდველობას, რომელიც, როგორც ჩანს, მათ უფრო მეტი უღირთ, ვიდრე „ხელოვნურად შექმნილ შემოსავალზე“ გადახდილი გადასახადი.

²⁴ შ. შალაშვილი, ფინანსური მაქინაციები და მათი აღმოფხვრის გზები – მსოფლიო პრაქტიკა, ჟ. „ბუღალტრული აღრიცხვა“, №6, 2011. გვ. 32-36.

რადგან საქართველოში საფონდო ბირჟა არ მუშაობს, ამიტომ საქართველოს სააქციო საზოგადოებებს, რომელთა აქციები კოტირებულია ბირჟაზე, ყალბი პოზიტიური ფინანსური ანგარიშგებების ხელოვნური სურათის შექმნის ცდუნება არ გააჩნიათ. უფრო, პირიქით: ისინი შემოსავლის არა ზრდის, არამედ შემცირების „ხერხებს“ ეძებენ. ასე რომ, საქართველოში ვერ იპოვით ფირმას, რომელიც შემოსავლის ხელოვნური ზრდის მაქინაციებს ასრულებს. შემცირების მცდელობებს კი ხშირად აფიქსირებენ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახური და კონტროლის პალატა. საქართველოში, ძირითადად, ეს ორი ორგანო ახორციელებს კომპანიების ფინანსურ კონტროლს. ასეთ დროს ევროპასა და ამერიკაში ასეთი ქმედებების პრევენციისა და აღმოფხვრისათვის მრავალი სახელმწიფო და კერძო ორგანიზაცია მუშაობს (აშშ-ში: SEC U. S. Securities and Exchange Commission, Financial research and Analysis და სხვ.; ევროპაში: European Securities and Markets Authority და სხვ.). მათ უფლება აქვთ, ჩაატარონ დამოუკიდებელი საგამოძიებო პროცედურები და აღმოჩენილ თაღლითობასა და მაქინაციებს დააკისრონ სათანადო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა.

ასე რომ, ჩემი აზრით, მანამ სანამ საქართველოში საფონდო ბირჟა სრულფასოვნად არ ამუშავდება, კომპანიები არ დაინტერესდებიან მექანიკურად გაზრდილი შემოსავლების ჩვენებით და თუ ასეთი მაინც მოხდა, ის არა თაღლითობად, არამედ დაშვებულ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს. საქართველოს პირობებისთვის თაღლითობად უნდა ჩაითვალოს ხელოვნურად შემცირებული შემოსავალი, რასაც მრავალი კომპანია ორმაგი ბუღალტერიის წარმოებით ახერხებს.

რაც შეეხება არაოპერაციულ შემოსავლებს, მათი ხელოვნური გაზრდით უცხოური კომპანიები იმიტომ არ არიან დაინტერესებული, რომ ასეთი შემოსავლების სიდიდე ინვესტორებს არ აინტერესებთ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ლ. სულხანიშვილი, რ. პაპასკირი – ფინანსური ბაზრები და ფინანსური ინსტიტუტები. გამომცემლობა „საჩინო“, თბილისი, 2021
2. რ. პაპასკირი. საგადასახადო სისტემის რეფორმა საქართველოში, ქ. „საქართველოს ეკონომიკა“, №9, 2009, გვ. 76-79, ელ. ფოსტა: contact@vetonitsgc.com

Rusudan Papaskiri

THE ROLE OF SECURITIES IN THE BUDGET IN INCREASING TAX REVENUE

Summary

R. Papaskiri's article – “The role of securities in the budget in increasing tax revenue” – studies an issue about recognition and non-recognition as a fraud of the fact of artificial increase of income by a company. The article proves that such action should not be considered as a fraud in Georgia so far as artificial increase of income will increase an income tax with the company and by this action the company gets loss instead of profit.

And with large corporations abroad is just the contrary: though artificial increase of incomes increases their taxable base but extends their investment attractiveness.

Keywords: Financial fraud, Taxable base, Stock market, Double-entry bookkeeping

ეკონომიკური სტაბილიზაციის პოლიტიკური ფაქტორი

ანოტაცია. განვითარების ცალკეული სტადია განსხვავებულ პოლიტიკურ იდეოლოგიას და საზოგადოებრივ ფსიქოლოგიას აყალიბებს, რაც განვითარების ძირითად ტენდენციებზე ახდენს გავლენას. დღეს მსოფლიოში ძალთა ახალი ბალანსი და ახალი წესით ურთიერთდამოკიდებული სისტემა ყალიბდება, სადაც სუბიექტების წარმატებული პოზიციონირება პოლიტიკური სტაბილურობის, როგორც ეკონომიკური ზრდის გადამწყვეტი ფაქტორის, არსებობას მოითხოვს.

ეკონომიკური წარმატების მისაღწევად ქვეყნებს პოლიტიკური წონასწორობის უზრუნველყოფა სჭირდებათ, რამდენადაც არასტაბილური გარემო ართულებს ინტეგრაციულ პროცესებს და აფერხებს საერთაშორისო მასშტაბით საქმიანობის კოორდინაციას. პოლიტიკური სტაბილურობა განიხილება თანამეგობრობის მხრიდან ქვეყნებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფინანსური დახმარების გაწევის და თანამშრომლობის გადამწყვეტ წინაპირობად. პოლიტიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა და პოლიტიკურ ვექტორებზე ორიენტირება ხელს უწყობს ინტეგრირების დადებითი ეფექტების მაქსიმიზაციას და რისკების შეზღუდვას ქვეყნის შიგნით. ეს განსაკუთრებით ამაღლებს ხელისუფლების პასუხისმგებლობას პოლიტიკურ პროცესებზე და აძლიერებს წონასწორობის გარემოს უზრუნველყოფაში მის მარეგულირებელ ფუნქციას.

თანამედროვე სამყაროში მიმდინარე მასშტაბური პოლიტიკური კონფლიქტები არსებითად აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას, რაც საყოველთაო კეთილდღეობის შემცირებაში აისახება. პოლიტიკური ფაქტორის ეკონომიკურ სტაბილურობაზე გავლენა, ამ საკითხის თეორიული ასპექტი და მის მიმართ კონცეპტუალური მიდგომებია განხილული წარმოდგენილ მოხსენებაში.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილიზაცია; სახელმწიფოს მმართველობითი კონცეფცია; ეკონომიკური წონასწორობა; მაკროეკონომიკური სტაბილურობა; ეკონომიკური ზრდის ფაქტორები; ეკონომიკის სახელმწიფო მართვა.

შესავალი

გლობალიზაციის პროცესი ახალ მოთხოვნებს უყენებს ეროვნულ ეკონომიკურ პოლიტიკას, ცვლის მის პრიორიტეტებს და უფრო ელასტიურს ხდის მას საერთაშორისო ბაზრებთან მიმართებაში. მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრირება საერთაშორისო სტანდარტებთან ჰარმონიზებულ სამართლებრივ და ინსტიტუციურ ბაზას მოითხოვს, რაც მნიშვნელოვანწილად პოლიტიკური ფაქტორით განისაზღვრება. პოლიტიკური სტაბილურობა უშუალო გავლენას ახდენს გლობალიზაციის ეფექტის ხარისხზე, რაც სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქციის გაძლიერებას ითვალისწინებს, ზრდის რა, მის პასუხისმგებლობას ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფის საკითხში.

გლობალიზაციის პროცესს თან ახლავს მსოფლიო საბაზრო გარემოს და მისი სტრუქტურის სწრაფი ცვლილება, საგარეო რისკების გაძლიერება, საერთაშორისო კაპიტალის ნაკადების ზრდა, მისი მოძრაობის არასტაბილურობა, საფასო დისპროპორციები, რაც, საბოლოოდ, ამაღლებს ქვეყნების ეკონომიკის გარე და, ხშირად, არაეკონომიკურ ფაქტორებზე დამოკიდებულების ხარისხს. ასეთ ვითარებაში

დიდი როლი ეკისრება მთავრობის მიერ სწორი, დაბალანსებული, მსოფლიო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ტენდენციებზე ორიენტირებული პოლიტიკის გატარებას, ქვეყანაში მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნებას და ამ პროცესში პოლიტიკური ფაქტორის არსებითი გათვალისწინებას.

კვლევის შინაარსი

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნების განვითარების და ეკონომიკური აღმავლობის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი **უცხოური კაპიტალი** ხდება, რამდენადაც იგი ადგილობრივ ბიზნესს ხელს უწყობს გლობალურ და რეგიონულ სტრუქტურებში ინტეგრირებაში, ამასთან, უცხოური ინვესტიცია, როგორც ვალუტის წყარო, ეროვნულ მთავრობებს მაკროეკონომიკური წონასწორობის უზრუნველყოფასა და საგადამხდელო ბალანსის დეფიციტის დარეგულირებაში ეხმარება.

კაპიტალის ნაკადებზე გადამწყვეტ გავლენას ქვეყნის საინვესტიციო გარემო ახდენს. უცხოელი ინვესტორები, პირველ რიგში, მიმღებ ქვეყნებში გეოპოლიტიკურ ვითარებაზე და შიდაეკონომიკურ სტაბილურობაზე ამახვილებენ ყურადღებას. იმ ფაქტორებს შორის, რომლებიც ყველაზე მეტად განაპირობებს ინვესტორთა დაინტერესებას და მათ წარმატებულ საინვესტიციო საქმიანობას, აღსანიშნავია მსოფლიო ეკონომიკური განვითარების ზოგადი ტენდენციები, გეოპოლიტიკური მდგომარეობა, პოლიტიკური რისკები და ფორსმაჟორული სიტუაციების წარმოქმნის საფრთხეები, ასევე, მნიშვნელოვანია მაკროეკონომიკური ზრდის პარამეტრები, ფინანსური ბაზრების სტაბილურობა, საგადასახადო რეჟიმები და სხვ. გადამწყვეტი კი, რეგიონში არსებული პოლიტიკური სტაბილურობის საკითხია. ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, საქართველოს ეკონომიკის განვითარების სამთავრობო პროგრამა ოთხ პრიორიტეტულ მიმართულებას მოიცავს:

- საგარეო პოლიტიკა, უსაფრთხოება, კონფლიქტის მართვა
- ეკონომიკური განვითარება
- სოციალური პოლიტიკა და ადამიანური კაპიტალის განვითარება
- სახელმწიფო მმართველობა

ეს პროცესი უშუალოდ უკავშირდება ევროკავშირთან ასოცირების, ნატო-საქართველოს თანამშრომლობის გაფართოების, ქვეყნის დეოკუპაციის, თავდაცვისუნარიანობის ზრდის, კიბერუსაფრთხოების გაძლიერების და სხვა სახელისუფლებო ამოცანებს.

ქვეყნებს გლობალურ სისტემაში თავისი ლოკალური სეგმენტი და მიკროინტერესები გააჩნიათ. საქართველოს პოლიტიკური სტატუსი სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქციით და კავკასიაში რეგიონული ჰაბით განისაზღვრება. კავკასია თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთი აქტუალური რეგიონია, იგი მრავალი სახელმწიფოს განსაკუთრებული ინტერესის საგანია, თითოეულ მათგანს კავკასიის ინტეგრაციულ პროცესებზე საკუთარი ხედვა აქვს, რაც, გარკვეულწილად, განაპირობებს კიდევ, არასტაბილურ გარემოს და კონფლიქტურობის მაღალ დონეს რეგიონში [ტაბატაძე მ., 2022]. პოლიტიკური დამაბულობა და ნაკლებპროგნოზირებადი ეკონომიკური გარემო ართულებს კავკასიაში ერთობლივი პროგრამების შემუშავებას და საქმიანობის კოორდინაციას. ამ პრობლემების მოგვარება აუცილებელი წინაპირობაა ინვესტიციური ბაზრის გააქტიურებისა და, შესაბამისად, რეგიონის ეკონომიკური განვითარებისთვის.

თანამედროვე სახელმწიფო მმართველობითი სტანდარტი ხაზს უსვავს პოლიტიკური სტაბილურობის უდიდეს როლს საბაზრო წონასწორობის

უზრუნველყოფაში, ეკონომიკური სისტემის ოპტიმალურ რეგულირებასა და კოორდინაციაში. საქართველოს მთავრობა ახორციელებს საჯარო მმართველობის რეფორმას - **PAR**, ეს პლატფორმა ევროკავშირთან ინტეგრაციის ერთ-ერთ ძირითად წინაპირობად მიიჩნევა და იგი ამ ინტეგრაციის საფუძვლად, პოლიტიკურ სტაბილურობასა და კონფლიქტების ეფექტურ მართვას განიხილავს [საქართველოს მთავრობის დადგენილება №66, 16.02.2023].

სახელმწიფო მართვის პროცესის წარმატება უპირატესად იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად ეფუძნება იგი მართვის სისტემურ, მეცნიერულ და დემოკრატიულ პრინციპებს, რამდენად არის ხელისუფლება ორიენტირებული ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯის ამაღლებაზე და რამდენად უზრუნველყოფს სახელმწიფო მართვის სტრატეგია პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ უსაფრთხოებას. საქართველოში მიმდინარე მმართველობითი რეფორმის კონცეპტუალური ბაზა ევროკავშირის ძირითად პრინციპებს ემყარება:

- სახელმწიფო მმართველობის სისტემის გამჭვირვალობა
- ანგარიშვალდებულება და შედეგებზე ორიენტირებულობა
- პოლიტიკური ძალაუფლების დეცენტრალიზაცია
- მმართველობითი იერარქიის ეფექტური კოორდინაცია
- თვითმმართველობის დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერება
- ინტეგრაციულ პროცესებში ქვეყნის ინტერესების პრიორიტეტული დაცვა
- სამოქალაქო სექტორის სახელმწიფო მხარდაჭერა
- მოსახლეობისთვის ღირსეული სოციალური გარემოს შექმნა და სხვ.

მმართველობის ერთიანი განზოგადებული სტანდარტების დადგენა და ქვეყნების კომპლექსური თანამშრომლობა მინიმუმადე ამცირებს მათ შორის კონფლიქტების წარმოშობის რისკს, პოლიტიკური სტაბილურობა კი, თავის მხრივ, და ეკონომიკური განვითარებისთვის უსაფრთხო გარემოს შექმნის გადამწყვეტი წინაპირობა ხდება. საქართველოს ხელისუფლება სახელმწიფოს განვითარების სტრატეგიას გლობალური მართვის ერთიან სისტემაში ჩართულობასა და ინტეგრირებულ თანამშრომლობაზე ამყარებს, რაც მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების განმსაზღვრელი ფაქტორების მულტიდისციპლინურ კვლევას, უსაფრთხოების მექანიზმების ერთობლივ შემუშავებას და მათ კომპლექსურ გამოყენებას მოითხოვს.

სოციალურ-პოლიტიკური სტაბილურობის პლატფორმას ხელისუფლების სტანდარტული მარეგულირებელი მექანიზმები ემსახურება, რაც, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, ტრანსფორმირდება და ცალკეული ქვეყნისთვის ლოკალური ინსტრუმენტების სახეს იძენს. ამასთან, საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ შემუშავებულია უნიფიცირებული მაკროეკონომიკური მექანიზმები, რომელთა გამოყენება წონასწორობის უზრუნველყოფის ჩარჩო-სტანდარტს შეადგენს. ამ მექანიზმების რეალიზებას ხელისუფლება მონეტარული და საბიუჯეტო სისტემებით, მ.შ. სწორი სავალუტო რეჟიმის განსაზღვრით და ინფლაციური პროცესების რეგულირებით, ბიუჯეტის ოპტიმალური სტრუქტურის ფორმირებით და დეფიციტის მართვით ახდენს.

ჩვენი ქვეყნის პერსპექტივები მნიშვნელოვანწილად საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებას უკავშირდება, ყველაზე კონკურენტუნარიან მიმართულებად საქართველოსთვის, სწორედ, ტურიზმი განიხილება. ამ დარგის განვითარების გადამწყვეტი ფაქტორი პოლიტიკური სტაბილურობაა როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მთლიანად რეგიონში. ამასთან, ტურიზმის განვითარება და პოპულარიზაცია

აუცილებლად მოითხოვს გარემოს დაცვის სახელმწიფო პოლიტიკის სრულყოფას და მასში მსოფლიო სტანდარტების ასიმილირებას, ეკოლოგიურ სტაბილიზაციას და ბუნებრივი გარემოს წონასწორობის დაცვას, რაც, პრაქტიკულად გამორიცხავს სამხედრო დაპირისპირებების არსებობას.

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის გაძლიერების ფონზე, კიდევ უფრო აქტუალური ხდება გარემოსდაცვით საქმიანობაში სხვა ქვეყნებთან ერთად პასუხისმგებლობათა სწორი დელეგირება, საერთაშორისო თანამშრომლობის სამართლებრივი და ინსტიტუციური უზრუნველყოფის გაძლიერება, გარემოსდაცვითი ერთიანი პროგრამების შემუშავება და საკითხისადმი კომპლექსური მიდგომა. ბუნებრივი ბალანსის დაცვა მდგრადი ეკონომიკის აუცილებელ ფაქტორს წარმოადგენს. საერთაშორისო დონეზე უპირატესობა ბუნებრივი რესურსების დაზოგვითი რეჟიმების დანერგვას და განახლებადი რესურსების გამოყენებას, გარემოსდაცვითი და ეკოლოგიური უსაფრთხოების კონვენციების სტანდარტების დაცვას ენიჭება. ეს პროცესი, პრაქტიკულად, გამორიცხავს პოლიტიკური დაპირისპირების არსებობას და, ცალსახად, ქვეყნებს შორის მშვიდობიან ურთიერთობებს მოითხოვს [Tabatadze M.,2018].

საქართველოს სატრანზიტო ფუნქცია პრიორიტეტულ მიმართულებად არის აღიარებული, მისი პერსპექტივები საერთაშორისო საინვესტიციო ფონდებთან და ფინანსურ სტრუქტურებთან ერთობლივი პროექტების განხორციელებას უკავშირდება, რაც უპირველესად, დაბალანსებული პოლიტიკის გატარებაზე და უსაფრთხოებაზე არის დამოკიდებული. ჩვენი ქვეყნისთვის უდიდეს შესაძლებლობებს ქმნის თბილისი-ბათუმის ავტობანის დასრულება, რაზეც ძირითადად იქნება დამოკიდებული საერთაშორისო ტვირთბრუნვის მასშტაბური ზრდა. საქართველოსთვის ასევე რეპუტაციულია ანაკლიის ღრმაწყლოვანი ნავსადგურის მშენებლობის პროექტის განხორციელება. საქართველოს, როგორც რეგიონული ჰაბის ფუნქციის შესრულებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ვაზიანის საერთაშორისო აეროპორტის აშენება. ევროპის ენერგომომარაგების საკითხში საქართველოს ტრანზიტული როლის მნიშვნელოვან ზრდას უზრუნველყოფს 1195 კმ. სიგრძის „შავი ზღვის წყალქვეშა ელექტროგადამცემი კაბელის“ პროექტის დასრულება. ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფაში არსებით როლს შეასრულებს ენერგოგენერირების საერთაშორისო პროექტი. ამ პროექტების განხორციელებაზეა დამოკიდებული ჩვენი ქვეყნის მომავალი, მათი წარმატების გადამწყვეტი ფაქტორი კი, პოლიტიკური კონფლიქტების გამორიცხვაა.

სექტორული ინტეგრირების სტრუქტურაში განსაკუთრებულ ინტერესს ბიზნესის კონსოლიდაციის ტენდენცია იწვევს, რაშიც აქცენტირდება პროექტების ეკონომიკური უზრუნველყოფის და სტაბილურობის საკითხი, აგრეთვე, ცვლილებებზე ფირმების სწრაფად რეაგირების უნარი, საერთაშორისო დონეზე ფართოდ განიხილება დიჯიტალიზაციის პროცესი. მომსახურების ნაწილი გადადის ციფრულ პლატფორმაზე. საქართველოს აქვს ციფრული სერვისების მიწოდებაში რეგიონულ ლიდერად ჩამოყალიბების შესაძლებლობა, რისი ძირითადი წინაპირობა უსაფრთხო და მდგრადი პოლიტიკური გარემოს შექმნაა.

განსაკუთრებულ როლს იძენს პარტნიორ ქვეყნებთან თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებები, საქართველოს იგი გაფორმებული აქვს თურქეთთან და ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებთან, GSP - აშშ-თან და GSP+ - ევროკავშირთან, აგრეთვე, პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმები სხვა ქვეყნებთან. ამ პროექტების განხორციელება და, შესაბამისად, საქართველოს ეკონომიკური აღმავლობა, მთლიანად

დამოკიდებულია მშვიდობის შენარჩუნებაზე და ქვეყნებს შორის უკონფლიქტო გარემოს უზრუნველყოფაზე.

საგარეო თანამშრომლობის სფეროში საქართველოს ხელისუფლება ეკონომიკის ინტერნაციონალიზაციის ინსტიტუციური, ადმინისტრაციული და ფინანსური მხარდაჭერის პოლიტიკას ემყარება, ეს, ძირითადად, საექსპორტო პროდუქციის მწარმოებელი ადგილობრივი საწარმოებისთვის პრეფერენციული რეჟიმების დაწესებას და წარმოების შესაბამისი სათანადო მოტივაციის შექმნას ითვალისწინებს. ამასთან, აუცილებელია აქცენტირება მოხდეს ევრობაზრებისთვის ქართული პროდუქციის კონკურენტულ უპირატესობებზე (შედარებით იაფი და ორიგინალური საქონელი, ეკოლოგიურად უსაფრთხო აგროპროდუქცია და სხვ.) [ევროკომისია, 2020]. გლობალურ ბაზრებთან ინტეგრირების სახელმწიფო პოლიტიკის ფარგლებში მიმდინარეობს მოლაპარაკებები თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაზე არაბთა გაერთიანებულ საამიროებთან, სამხრეთ კორეასთან, გაერთიანებულ სამეფოსთან, გრძელდება მუშაობა თურქეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ორმხრივ შეთანხმებაში არსებითი ცვლილებების შეტანის მიზნით, ამოქმედდა საქართველო - EFTA-ის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება. ევროპის ბაზარზე შესვლის სოციალურ-ეკონომიკურ შედეგებთან ერთად, უნდა განისაზღვროს ინტეგრაციის პოლიტიკური ეფექტიც - დიპლომატიური კავშირების გაფართოება, სამხედრო სტაბილურობა და სხვ. [European Committee of The Regions, 2020].

საქართველოსთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ევროკავშირთან თანამშრომლობის პერსპექტივები, რაც უპირველესად, „საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებას“ - DCFTA და ENP - ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის პროგრამას ემყარება. საქართველო ჩართულია „ადმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამაშიც“, რაც დემოკრატიის მაღალი დონის დამკვიდრებას, სამოქალაქო საზოგადოების აქტიურობას, უსაფრთხოების დაცვას, მიგრაციისა და საზღვრების მართვის საკითხებში თანამშრომლობას, სახელმწიფოების ანტიკრიზისული სტრატეგიების კოორდინირებას და კომპლექსური მექანიზმების შემუშავებას ისახავს მიზნად.

ევრობაზართან ინტეგრირებისთვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს და ბიზნესის ეფექტიანი ურთიერთქმედების სწორი სტრატეგიის შემუშავება, ამ პროცესში ჩვენი ხელისუფლება ევროკავშირის მიერ განსაზღვრული მეწარმეობის ხელშეწყობის ძირითად ინსტრუმენტებს ემყარება: საბიუჯეტო მხარდაჭერა, ტექნიკური დახმარება, არასატარიფო ბარიერების შემცირება და სხვ. სახელმწიფო-საწარმოს ჩარჩოში მასტიმულირებელ მექანიზმად საჯარო - კერძო პარტნიორობა (PPP) არის მიჩნეული, ამ პროგრამის ფარგლებში ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ინტეგრირების კონცეპტუალური მიდგომების შესწავლა და უცხოური გამოცდილების განზოგადებაა აუცილებელი.

ევროკავშირთან ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაციის, ენერგეტიკული უსაფრთხოების და სახელმწიფო ინსტიტუტების მშენებლობის სისტემებში ორმხრივი თანამშრომლობა აისახა CIB - ხელშეკრულებაში, პარტნიორობისა და თანამშრომლობის ძირითადი პრინციპები PCA და ENP ფორმატებში, რაც მიზნად ისახავს მდგრადი განვითარებისა და კონკურენციის პოლიტიკის ჰარმონიზებას, თავისუფალი ვაჭრობის, განათლების, ინტელექტუალური და სამრეწველო საკუთრების, მომხმარებელთა უფლებების დაცვის, სურსათის უვნებლობის, სიღარიბესთან ბრძოლისა და სოციალური თანასწორობის საკითხებში თანამშრომლობის გაღრმავებას.

მსოფლიოში მიმდინარე პროცესები განსაკუთრებულ აქტუალობას სძენს ეკონომიკურ განვითარებაზე პოლიტიკური დაპირისპირების უაღრესად უარყოფითი გავლენის შესწავლის და მის პრევენციის საკითხს. ცხადია, რომ მსოფლიოს განსაკუთრებული ძალისხმევა სჭირდება პოლიტიკური კატაკლიზმებით გამოწვეული ეკონომიკური დანაკარგების სალიკვიდაციოდ. კეძოდ:

რუსეთ-უკრაინის სამხედრო კონფლიქტმა მკვეთრად გააუარესა ეკონომიკური გარემო და მთელ რიგ ქვეყნებზე სტაგფლაციური შოკის ეფექტი იქონია, რასაც შედეგად, გლობალური რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტის შემცირება მოჰყვა. სამხედრო კონფლიქტის გამო გაზრდილმა ინფლაციამ, ეკონომიკური პარამეტრები განსაკუთრებით განვითარებულ ქვეყნებში გააუარესა, მნიშვნელოვანი ზიანი მიადგა საქართველოს ძირითად პარტნიორ ქვეყნებსაც. საომარი ვითარების გაჭიანურების და მოსალოდნელი შედეგების არაპროგნოზირებადობის გამო, უპირველეს ყოვლისა, ფინანსურ სტაბილურობას შეექმნა საფრთხე, რაც ფინანსური ბაზრების არასტაბილურობასა და რისკ-ფაქტორების გამწვავებაში აისახა. მრავალი ქვეყნისთვის უარყოფითი შედეგი იქონია განვითარებული ქვეყნების მიერ კონფლიქტით გამოწვეული ფინანსური არასტაბილურობის დასაძლევად გატარებულმა მთელმა რიგმა სარისკო გადაწყვეტილებამ - მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრება, სუვერენული რისკის პრემიის ზრდა და სხვ..

საქართველოს ეკონომიკისთვის ახალი გამოწვევა გახდა **ისრაელ-ჰამასის კონფლიქტი და წითელი ზღვის სამხედრო დამაბულობა**, მიუხედავად იმისა, რომ 2023 წლის მონაცემებით, ისრაელის წილი ჩვენი ქვეყნის იმპორტის მოცულობაში საკმაოდ მოკრძალებული იყო – 0.1%, ექსპორტში კი – 0.3%, თუმცა საკმაოდ არსებითია მისი წილი ფულად გზავნილებში – 5.2% და ტურიზმიდან მიღებულ შემოსავლებში – 7%. 2024 წლის იანვარში ეს უკანასკნელი 18%-მდე გაიზარდა, რაც ჩვენი ქვეყნისთვის განსაკუთრებით ზრდის პოლიტიკური დაპირისპირების ფინანსურ ტვირთს. ამ კონფლიქტმა გაართულა გლობალური ინფლაციის მართვა, რამაც არსებითად გააძვირა საკონტინერო გადაზიდვები რეგიონში. პროცესი უარყოფითად აისახა საქართველოზეც, რამდენადაც მიწოდების ჯაჭვის შეფერხებამ ტრანსპორტირების ხანგრძლივობა 50%-ით, მისი ტარიფი 100-150%-ით, პროდუქციის თვითღირებულება კი, 5 %-ით გაზარდა. სამხრეთ-აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან საქართველოში იმპორტის 80% ზღვით ხორციელდება, ამდენად, არსებითი როლი ენიჭება წითელი ზღვის კონფლიქტის დასრულებას. ამასთან, სავარაუდოდ, ეს კრიზისი საქართველოში ინფლაციის მნიშვნელოვან რისკებს აღარ შექმნის, სამომომხმარებლო კალათაში ამ რეგიონიდან იმპორტირებული პროდუქციის შედარებით მცირე წილის გამო.

საქართველოს მიზანია მსოფლიოსთვის მიმზიდველი უსაფრთხო რეგიონული ლიდერი გახდეს და ეკონომიკის ლიბერალური ადმინისტრირების პოლიტიკა გაატაროს, რაც ევროინტეგრაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოთხოვნაა. სატრანსპორტო კორიდორის ფუნქციის შესრულებასთან ერთად, იგი ეტაპობრივად უნდა გარდაიქმნას რეგიონში ლოგისტიკურ ჰაბად. ამ მიზნების რეალიზაცია, უპირველესად, პოლიტიკურ სტაბილურობას და კონფლიქტების დაძლევას მოითხოვს, რაზეც არის მიმართული ჩვენი ქვეყნის საგარეო კურსი. საქართველოს ხელისუფლების საყოველთაო მშვიდობაზე ორიენტირებული პოლიტიკა მნიშვნელოვანი პოზიტიური გზავნილი უნდა გახდეს უცხოელი პარტნიორებისთვის და მყარი საფუძველი - მომავალი ეკონომიკური წარმატებებისთვის.

დასკვნა

მსოფლიო ბაზრებზე ეფექტიანი პოზიციონირება, თანამედროვე ტექნოლოგიების და ინოვაციური იდეების იმპორტი, კონკურენტული რესურსების სივრცითი გენერირება და კონვერგენციის კონცეპტუალური ეფექტების რეალიზება გლობალიზაციის თანამედროვე სტანდარტია, ამასთან, მიმდინარე ეტაპზე არსებული მკაფიო პოლიტიკური დისბალანსი უარყოფითად აისახება ქვეყნების განვითარების პერსპექტივებზე, რაც კონფლიქტების მართვის კომპლექსური სტანდარტების შემუშავებას და ცალკეული ქვეყნის მმართველობითი მექანიზმების ურთიერთკოორდინირებას მოითხოვს. პოლიტიკური დაპირისპირების მართვა აუცილებლად გლობალურ კონტექსტში უნდა იყოს განხილული და პროცესების რეგულირების მკაცრად ცენტრალიზებულ მიდგომებს უნდა დაემყაროს.

საქართველო თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთი აქტიური სუბიექტია, საკუთარი ინტერესებით და პრიორიტეტებით, ინდივიდუალური სოციალურ-ეკონომიკური და ეთნოკულტურული თავისებურებებით. ამ ინდივიდუალიზმს მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოები და განსაკუთრებით, ჩვენი პარტნიორი ქვეყნები საკუთარი პოზიციებიდან განიხილავენ და არაერთგვაროვნად აფასებენ. შესაბამისად, ფორმირდება საგარეო თანამშრომლობის ურთიერთგანსხვავებული ფორმები და პრიორიტეტები, რაც უშუალოდ აისახება ხელისუფლების სამოქმედო სტრატეგიაზე.

საქართველოს განვითარების მოდელი მსოფლიო პოლიტიკურ სივრცეში მის სტაბილურ სეგმენტირებას და პარტნიორებისთვის უსაფრთხო, მიმზიდველ ქვეყნად ფორმირებას ითვალისწინებს. ევრაზიის სატრანსპორტო-კომუნიკაციური დერეფნით და რეგიონული ლიდერობით განსაზღვრული საქართველოს გეოპოლიტიკური მისიის შესრულება უპირობოდ მოითხოვს კონფლიქტების დამლევას და მუდმივ მშვიდობას. ამ იდეის რეალიზებას ემსახურება ქვეყნის სახელისუფლებო პოლიტიკური და ეკონომიკური რესურსები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბენასი-კუერი ა., კიური ბ., ჟაკი პ., პისანი-ფერი ჟ. (2016). ეკონომიკური პოლიტიკა, თეორია და პრაქტიკა. „ოქსფორდის უნივერსიტეტი“, თსუ გამომცემლობა.
2. მექვაბიშვილი ე. (2021). თანამედროვე მაკროეკონომიკური თეორიები. სახელმძღვანელო. თსუ გამომცემლობა.
3. კაპავა ვ. (2015). საქართველოს ეკონომიკა, გამ. „ინტელექტი“, თბილისი.
4. ტაბატაძე მ. (2016). სახელმწიფოს პოლიტიკური სტრატეგია ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში, თსუ, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, თბილისი, გვ. 480-483 https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/globaliz.pdf
5. ტაბატაძე მ. (2022). ეკონომიკური მდგრადობის გლობალური და ეროვნული სტანდარტები, ჟ. ეკონომიკისი Ekonomisti, ტ.9(4), გვ. 55-67 <https://ekonomisti.tsu.ge/uploads/images/ek20224.pdf>
6. ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული ხედვა 2022-2025, USAID-აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო, EPRC - ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი, თბილისი, 2021. https://eprc.ge/wp-content/uploads/2022/06/economic_strategy-geo.pdf
7. საქართველოს მთავრობის 2023 წლის 16 თებერვლის №66 დადგენილება „საჯარო მმართველობის რეფორმის 2023-2026 წლების სტრატეგიისა და საჯარო მმართველობის რეფორმის 2023-2024 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“.

8. <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/5723982?publication=0>
9. აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო USAID, ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრი EPRC (2021). ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული ხედვა 2022-2025. https://eprc.ge/wp-content/uploads/2022/06/economic_strategy-geo.pdf
10. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (2023). UN Habitat წლიური ანგარიში 2022. www.unhabitat.org
11. ევროკომისია (2020). The State Aid Temporary Framework https://competition-policy.ec.europa.eu/system/files/2022-06/Temporary_framework.pdf
12. World Economic Forum Travel & Tourism Development Index 2021. “Rebuilding for a Sustainable and Resilient Future”. Insight report <https://www.weforum.org/reports/travel-and-tourism-development-index-2021/>
13. Canofari P., Di Bartolomeo G. & Messori M. (2023). Sovereign Debt Crisis, Fiscal Consolidation, and Active Central Bankers in a Monetary Union. The B.E. Journal of Macroeconomics, vol. 23(1), p.151-180. <https://doi.org/10.1515/bejm-2022-0038>
14. Gentiloni P. (2020). Eurogroup meeting Press conference, Jan. 20, 2020, European Council
15. [.https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200120-eurogroup-meeting-january-2020](https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200120-eurogroup-meeting-january-2020)
16. Tabatadze M. (2018). Spatial Planning as A Good Governance Practice for Regional Policy in Transition Countries, Journal of International Economic Research (JIER), vol. 4(1), p.31-
17. 37. <https://irissymposium.wixsite.com/jier>
18. European Committee of The Regions.2020 <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Georgia-general.aspx> 180
19. OECD, Making Decentralization Work, a Handbook for Policy-Makers, (2019). <http://www.oecd.org/regional/making-decentralisation-work-g2g9faa7-en.htm>180

Marina Tabatadze
Anna Tandilashvili

Political Factor of Economic Stabilization Summary

Different stages of economic development form different political ideologies and public psychologies, which, in its turn, affect the main trends and perspectives of the development. Today, a new balance of forces and new interdependent relations are being formed in the world, in which a successful positioning, in addition to economic potential, requires the existence of political stability as a decisive factor of economic growth.

In order to achieve economic success, countries must have real resources enabling political balance, as an unstable environment complicates integration processes, hinders the development of joint programs and international coordination of activities. Indeed, political stability is considered a crucial prerequisite for vital financial assistance and cooperation from the Commonwealth of Nations. Ensuring political stability and focusing on political vectors help to maximize the positive effects of integration and limit risks within the country. This particularly increases the government's responsibility for political processes and strengthens its regulatory function of ensuring a balanced environment.

Large-scale political conflicts in the modern world essentially hinder economic growth, which is reflected in the reduction of general well-being. This paper discusses the impact of the political factor on economic stability, its theoretical aspects and conceptual approaches.

Key words: Concept of state governance; Political and economic stabilization; Economic balance; Macroeconomic stability; Factors of economic growth; State management of the economy.

**გადამზიდავი კომპანიების აქტივობაზე
მაკროეკონომიკური გარემოს გავლენის საკითხისათვის**

ანოტაცია. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ტემპები მართალია მისაღებია, მაგრამ საჭიროებს დაჩქარებას, რაც შეუძლებელია ადგილობრივი კომპანიების აქტივობის გაზრდის გარეშე. მასზე კი უმნიშვნელოვანეს გავლენას ახდენს არსებული ეკონომიკური გარემო. ეს უკანასკნელი რამდენიმე შემადგენლით წარმოჩნდება, რომელთაგან ძირითადია: საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარების დონე, საგადასახადო გარემო, საფინანსო-საკრედიტო მომსახურება და სამეურნეო დავების გადაწყვეტის ოპერატიულობა. ყველა აღნიშნული მიმართულება საქართველოში გასაუმჯობესებელია, რაც დადებით ასახვას ჰპოვებს ქართულ კომპანიებზე.

საკვანძო სიტყვები: მაკროეკონომიკა, ბიზნესი, კომპანია, საბაზრო ეკონომიკა, ფულად-საკრედიტო ურთიერთობები.

შესავალი

საქართველოზე გადის ევროპა-აზიის დამაკავშირებელი რამდენიმე სატრანზიტო დერეფნიდან ერთ-ერთი, ყველაზე უმოკლესი—შუა კავკასიის დერეფანი, თუმცა გატარებული ტვირთების მოცულობით იგი არ გამოირჩევა.

რუსეთ-უკრაინის საომარი მოქმედებების გამო და დასავლეთის მხრიდან გამოცხადებული სანქციების ფონზე რუსეთისათვის შეიძლება კავკასიის ჩრდილო კავკასიური სატრანზიტო გზაზე გამავალი ტვირთების (დაახლოებით 400 მლნ. ტ.) გადმომისამართება შუა დერეფანზე, რისთვისაც ქართული გადამზიდავი და ლოგისტიკური კომპანიები მომზადებული უნდა იყვნენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ტვირთნაკადები ალტერნატიულ გზებზე გადაერთვებიან. (ტყეშელაშვილი გ. კილაძე თ., 480).

სანქციებით გამოწვეული უარყოფითი შედეგები, შეეხო ე. წ. სამხრეთ მიმართულებასაც. ირანული ფაქტორით ბლოკირებულ სამხრეთის მარშრუტს დაემატა თალიბური ავღანეთით განპირობებული გამოწვევები. რამაც შექმნა ამ სატრანზიტო დერეფნის მასშტაბური გამოყენებისათვის გადაულახავი დაბრკოლება. (ვიქტორი., 2024)

საქართველოს გადამზიდავი და ლოგისტიკური კომპანიების აქტიურობაზე უდიდეს გავლენას ახდენს მაკროეკონომიკური გარემო. აქ იგულისხმება ძირითადად შემდეგი მნიშვნელოვანობის ფაქტორები:

- საბაზრო ინფრასტრუქტურა;
- ფინანსების მართვა და საბანკო მომსახურება;
- საგადასახადო გარემო;
- სამეურნეო სამართლიანობის უზრუნველყოფა.

საბაზრო ინფრასტრუქტურაში გაერთიანებულია მოწესრიგებული ბაზრები ანუ ბირჟები. მათგან გამოყოფენ შემდეგ სახეობებს: სასაქონლოს, ფასიანი ქაღალდების, სავალუტოს და შრომითს.

სასაქონლო ბირჟები შეიძლება იყოს უნივერსალურიც და სპეციალიზირებულიც. უნივერსალურ ბირჟაზე ვაჭრობენ ნებისმიერი სახეობის საქონლით, ხოლო

სპეციალიზირებულ ბირჟებზე შეზღუდული სახეობის საქონლით. საქართველოს იუსტიციის სახლის მონაცემებით რეგისტრირებულია 61 სასაქონლო ბირჟა, მაგრამ მათი აბსოლუტური უმრავლესობა არ ფუნქციონირებს. (პორტალი, 2024). ზოგიერთი სასაქონლო ბირჟების ჩამონათვალი მოყვანილია ცხრილში.

ილუსტრაცია 1. საქართველოში რეგისტრირებული სასაქონლო ბირჟები

	საიდენტიფიკაციო კოდი	პირადი ნომერი	დასახელება	სამართლებრივი ფორმა	სტატუსი
ⓘ	421283729		შპს თბილისის ცენტრალური ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	405638911		შპს ბირჟა გარკემი	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	405601790		შპს ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	405545539		შპს კრიპტო ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	406345272		შპს საქართველოს ბაზის ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	405461487		შპს ღვინის ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	405428862		შპს ღვინისა და სპირტიანი სასმელების სამართავო საპაჭრო ბირჟა	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	404589432		სს საქართველოს ენერჯეტიკული ბირჟა	სააქციო საზოგადოება	აქტიური
ⓘ	412748914		შპს ბირჟა ბარ	შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება	აქტიური

საფონდო ბირჟა ფუნქციონირებს სახელმწიფოს პატრონაჟით. ამ ბირჟაზე ძირითადად ვაჭრობენ აქციებით, რაც საშუალებას აძლევს სააქციო საზოგადოებად წარმოდგენილ კომპანიებს შეავსონ თავიანთი ფინანსური აქტივები და მეორეს მხრივ განსაზღვროს თავიანთი აქციების საბაზრო ღირებულება, შესაბამისად კომპანიის ფასი.

რამდენადაც ფასიანი ქაღალდების ბირჟა არ ფუნქციონირებს სრულყოფილად, რაც განპირობებულია უამრავი ფაქტორების ზემოქმედებით ვაჭრობა ძირითადად არა აქციებზე ხორციელდება, არამედ კომპანიების მიერ გამოშვებულ ობლიგაციებზე და ეს ვაჭრობის მოცულობებიც მცირეა.

ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე კომპანიების უმეტესობა თავიანთ საწესდებო კაპიტალის მოცულობებსაც კი არ უთითებენ, ამიტომაც ობლიგაციებისადმი ნდობა ძალიან დაბალია და შესაბამისად გაყიდული ობლიგაციების რიცხვი უმნიშვნელოა. (ფასიანი ქაღალდების ბირჟის ოფიციალური საიტი., 2024)

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების აბსოლუტურ უმრავლესობაში ფუნქციონირებს შრომის ბირჟები. აღნიშნული ბირჟები იქმნება სახელმწიფოს მიერ და მის ფუნქციებში შედის სამუშაოს მაძიებელთა პროფესიონალური გადამზადება შრომის ბაზრის მოთხოვნათა შესაბამისად, ამასთან შრომის ბირჟები გასცემენ უმუშევრობის დახმარებებს. აღნიშნული ბირჟის ერთ-ერთი უპირატესობა ისიცაა, რომ მათი მონაცემების საფუძველზე სტატისტიკური სამსახურები განსაზღვრავენ შრომისმაძიებელთა რიცხოვნებასაც.

საქართველოში შრომის ბირჟები სუსტად, მაგრამ მაინც ფუნქციონირებდნენ 2004 წლამდე. შემდეგ ისინი ჩანაცვლდა დასაქმების სამსახურით, ხოლო 2020 წლიდან ფუნქციონირებს დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს შემადგენლობაში სსიპ დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო სააგენტო. ეს სამსახურები ვერ უზრუნველყოფენ სრულყოფილად შრომის ბირჟისთვის განკუთვნილი ფუნქციების შესრულებას.

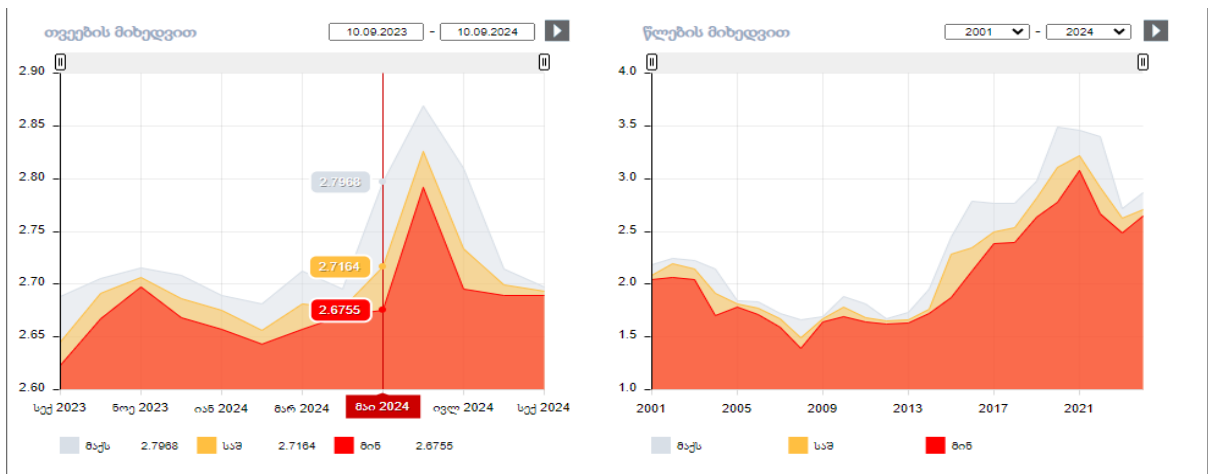
ყოველივე ზემოთქმული მიუთითებს იმაზე, რომ მიხედვად იმისა საქართველო გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან დეკლარირებს საბაზრტო ეკონომიკაზე გადასვლას და ატარებს რეფორმებს მისი გაღრმავების მიზნით, აუცილებელია საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარება.

შემდეგი მაკროეკონომიკური საკითხია ფინანსები და საკრედიტო სისტემა. იგი გამოიხატება ლარის, როგორც ეროვნული ვალუტის სტაბილურობის უზრუნველყოფაში მსოფლიო კონვერტებელურ ვალუტებთან მიმართებაში და ინფლაციის დონის მინიმუმამდე დაყვანაში.

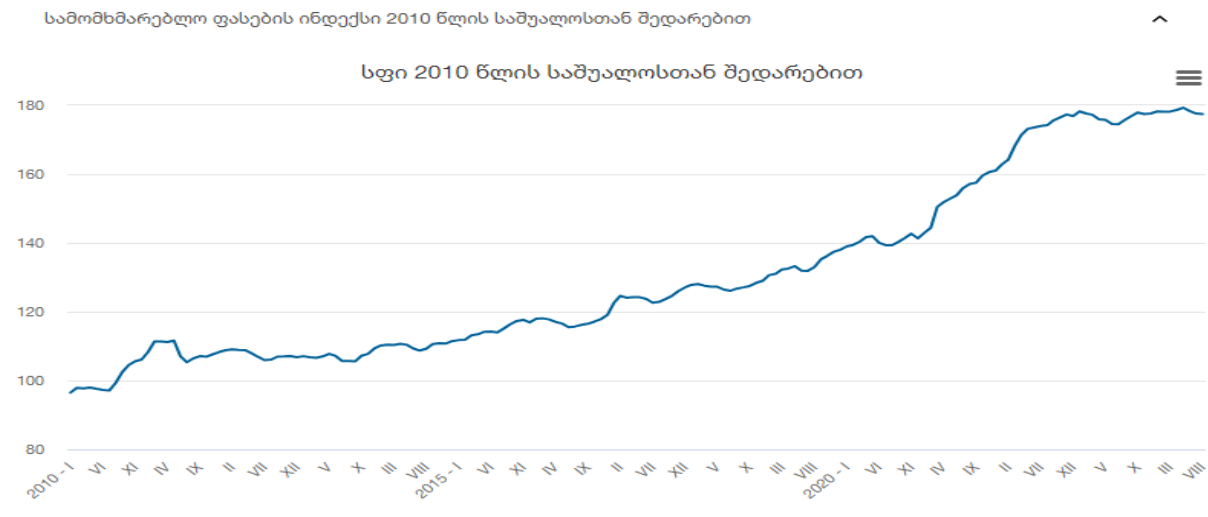
ლარი გამოირჩევა გაცვლითი კურსის ცვლილების მაღალი ამპლიტუდით, რასაც ბიზნესპორტალი ლარი.გე -ს მონაცემებიც ადასტურებს. (იხილეთ დიაგრამა 17.)

ასევე არასახარბილოდ გამოიყურება ინფლაციის მაჩვენებელთა დინამიკაც. რაც არამარტო ეკონომიკურ აქტივობაზე მოქმედებს უარყოფითად, არამედ მძუმედ აისახება მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობაზეც. (იხილეთ ილუსტრაცია 2 და 3).

ილუსტრაცია 2. ლარის გაცვლითი კურსი აშშ დოლართან მიმართებაში

ილუსტრაცია 3. ინფლაციის მაჩვენებლის დინამიკა

ამდენად ლარის კურსის სტაბილურობას ჯერ-ჯერობით ვერ უზრუნველყოფს საქართველოს ეროვნული ბანკი. (პორტალი ბ. , 12.09.2024.)

რაც შეეხება საგადასახადო გარემოს იგი მთლიანად განისაზღვრება საგადასახადო კოდექსით. კოდექსი მიღებული იქნა 2010 წ-ის სექტემბერში და მოქმედებს 2011 წლის

პირველი იანვრიდან. მანამდე მოქმედი საგადასახადო კანონმდებლობით განსაზღვრული იყო 20-ზე მეტი გადასახადის სახე (უფრო ზუსტად 26 დასახელების გადასახადი), რაც ძალიან უარყოფითად მოქმედებდა ბიზნესის აქტიურობაზე. ასეთი ოდენობის გადასახადები და მაღალი კორუფცია იყო უმთავრესი მიზეზი საქართველოში მემკვიდრეობით მიღებული საბჭოთა საწარმოო სიმძლავრეების შემცირებისა. გასული საუკუნის 90-იან წლებში ჩატარდა ფართო მასშტაბიანი პროვატიზაცია, სიმძლავრეების მნიშვნელოვანი ნაწილი პრივატიზებული იქნა ე.წ. ნულოვან აუქციონებზე, რაც სიმბოლურ ფასად სიმძლავრეების შეძენის საშუალებას იძლეოდა. რამდენადაც საგადასახადო გარემო არ იძლეოდა სამეწარმეო საქმიანობის წარმართვის საშუალებას, რასაც თან ერთვოდა ტრადიციული საწარმოო-სამეურნეო კავშირების მოშლა ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებთან სიმძლავრეთა მეპატრონეები შეეცადნენ და მიაღწიეს კიდევ, რომ საწარმოო სიმძლავრეები გაეყიდათ საზღვარარეთ. ასე აღმოჩნდა უნიკალური ჩარხები და სხვა ტექნოლოგიური დანადგარები გასხვისებული მეზობელ ქვეყნებში, უპირველესად თურქეთსა და ირანში.

დღეს მოქმედი საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრულია 6 დასახელების გადასახადი. ამ გადასახადთა განაკვეთები შესაბამისობაშია ევროპის განვითარებული სახელმწიფოების საგადასახადო სისტემასთან, მაგრამ საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის, გადასახადები მაინც მაღალია და არ ახალისებს სამეწარმეო აქტივობას.

საქართველოში მოქმედი საგადასახადო სისტემის მიზანი უნდა იყოს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება და მოსახლეობის მატერიალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, ტრანსფორმაციას უნდა დაექვემდებაროს. ეს ცვლილებები ბოლო წლებში სწრაფად მზარდი ეკონომიკების (სინგაპური, ახალი ზელანდია, ფილიპინები და სხვ.) საგადასახადო სისტემის განვითარების პრაქტიკის სპეციფიკის მიხედვით უნდა განხორციელდეს (მაგალითად, სინგაპურში გადასახადების მოცულობა არ აჭარბებს მშპ-ს 12 პროცენტს). (ვარდიაშვილი მ., 2022)

საქართველოს საგადასახადო სისტემის ერთ-ერთი მთავარი ნაკლოვანება ისაა, რომ გადასახადების განაკვეთები არ არის დამოკიდებული შემოსავლების სიდიდეზე, ანუ სისტემა არაპროპორციულია. მაგალითად საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთი 20%-ია ყველა გადამხდელისათვის. ასეა დღგ-ს 18%-იანი, მოგების 15%-იანი და სხვა გადასახადთა განაკვეთებიც.

სამეურნეო სამართლიანობის არსებული სისტემაც არ ახალისებს სამეწარმეო აქტივობას. საქართველოში არ არსებობს სახელმწიფო საარბიტრაჟო სასამართლო, ხოლო კერძო საარბიტრაჟო სასამართლოები, მართალია დარეგისტრირებულნი არიან, მაგრამ პოპულარობა ვერ მოიპოვეს და თითქმის არ ფუნქციონირებენ. სამეურნეო დავები, მეწარმეებს შორის და მეწარმეებსა და საგადასახადო ორგანოებს შორის იხილება საერთო სასამართლოების სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიებში, სადაც დავის განხილვას და განაჩენის გამოტანას დიდი დრო, ხშირად რამდენიმე წელი ჭირდება. ამ ხნის განმავლობაში დავის საგანმა მეწარმეზე დამისი ფირმის ფინანსურ მდგომარეობაზე შეიძლება საბედისწეროდაც კვიმოქმედოს და გაკოტრება გამოიწვიოს, ამდენად ასეთი სამართლიანობის უზრუნველყოფის მექანიზმი არაეფექტურია.

დასკვნა

შეიძლება ითქვას, რომ მაკროეკონომიკური საგადასახადო გარემო ხელს არ უწყობს სამეწარმეო აქტივობის ამაღლებას და საჭიროა სრულად ამოქმედდეს საბაზრო მექანიზმი, აღმოიფხვრას მონოპოლიზმი და ოლიგოპოლიზმი, კორუფცია და

პატრონაჟი ეკონომიკაში, რაც თავისუფალი კონკურენციის პოზიციებს გააძლიერებს. უზრუნველყოფილი იქნას ეროვნული ვალუტის - ლარის სტაბილური გაცვლითი კურსი მსოფლიო კონვერტაბელურ ვალუტებთან (აშშ დოლარი, ევრო, გირვანქა სტერლინგი) მიმართებაში და შემცირდეს ინფლაცია. გაუმჯობესდეს საგადასახადო გარემო მისი დიფერენციაციის და პროგრესულობის მიმართულებით და ჩამოყალიბდეს სახელმწიფო საარბიტრაჟო სასამართლო სამეურნეო დავების ოპერატიულად გადაწყვეტის უზრუნველსაყოფად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვარდიაშვილი მ. . 2022. კერძო მეწარმეობის განვითარების მასტიმულირებელი საგადასახადო მექანიზმის ფორმირების საკითხებისათვის. ჟურნალი "საქართველოს ეკონომიკა" #3. თბილისი. 2024.
2. პორტალი, ბ. (12.09.2024.). LARI GE. ისწავლე ბიზნესის ალქიმია. საიტი: <https://www.lari.ge/index.php?do=currency/chart&code=KGS>
3. საქართველოს იუსტიციის სახლის ოფიციალური მონაცემები. პორტალი, ე. ს. (2024). საიტი: <https://www.my.gov.ge/ka-ge/services/6/service/179?dark=>.
4. ტყეშელაშვილი გ. კილაძე თ. (2023). ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ გიორგი პაპავას დაბადებიდან მე-100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული . ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი (გვ. 480). თბილისი: 2023.
5. ფასიანი ქაღალდების ბირჟის ოფიციალური საიტი. თბილისი: (2024). <https://gse.ge/securities>.
6. ყიფიანი ვიქტორი. შუა დერეფნის მნიშვნელობა: შეუფასებლობა დაუშვებელია, გადაფასება – შეუძლებელი. GC ანალიზი. ჟეოქეისი. (2024). საიტი: <https://www.geocase.ge/ka/publications/919/shua-derefnis-mnishvneloba-sheufasebloba-daushvebelia-gadafaseba-sheudzlebeli-pirveli-natsili>.

Goderdzi Tkeshelashvili

Giorgi Melkadze

FOR THE QUESTION OF THE IMPACT OF THE MACROECONOMIC ENVIRONMENT ON THE ACTIVITY OF SHIPPING COMPANIES

Summary

One of several transit corridors connecting Europe-Asia passes through Georgia, the shortest, the Middle Caucasus Corridor, although it is not distinguished by the volume of transported goods.

Due to the hostilities between Russia and Ukraine and against the background of the sanctions announced by the West, it is possible for Russia to divert cargo (about 400 million tons) passing through the North Caucasus transit route to the middle corridor, for which Georgian carriers and logistics companies must be prepared, otherwise the cargo flows will be switched to alternative routes.

The negative consequences caused by the sanctions affected E. year South direction as well. Challenges caused by Taliban Afghanistan were added to the southern route blocked by the Iranian factor. which created an insurmountable obstacle for the large-scale use of this transit corridor.

The macroeconomic environment has the greatest influence on the activity of the transport and logistics companies of Georgia. This mainly refers to the following directions:

- market infrastructure;
- finance management and banking services;

- tax environment;
- Ensuring economic justice.

Organized markets or exchanges are united in the market infrastructure. The following types are distinguished from them: goods, securities, currency and labor.

Commodity exchanges can be both universal and specialized. All types of goods are traded on the universal exchange, and limited types of goods are traded on the specialized exchanges. According to the data of the House of Justice of Georgia, 61 commodity exchanges are registered, but the vast majority of them are not functioning.

The stock exchange operates under the patronage of the state. Shares are mainly traded on this exchange, which allows joint-stock companies to replenish their financial assets and, on the other hand, determine the market value of their shares, thus the company's price. But they hardly work.

Labor exchanges in Georgia functioned weakly but still until 2004. Then they were replaced by the Employment Service, and since 2020, the State Employment Promotion Agency of the IDPs has been operating within the Ministry of IDPs, Labor, Health and Social Protection. These services cannot fully perform the functions intended for the labor market.

The next macroeconomic issue is the finance and credit system. It is expressed in ensuring the stability of the lari as a national currency in relation to the world's convertible currencies and in minimizing the level of inflation. But, as actual statistics show, Lari is unstable, which has a negative impact on the activity of shipping companies.

One of the main shortcomings of the tax system of Georgia is that tax rates do not depend on the amount of income, that is, the system is disproportionate. For example, the income tax rate is 20% for all taxpayers. So are the 18% VAT, 15% profit and other tax rates.

The existing system of economic justice does not renew entrepreneurial activity. There is no state arbitration court in Georgia, and private arbitration courts, although they are registered, have not gained popularity and are almost non-functional. Commercial disputes, between entrepreneurs and between entrepreneurs and tax authorities, are heard in the Civil Affairs Panels of the General Courts, where it takes a long time, often several years, to consider the dispute and issue a verdict. During this time, the subject of the dispute on the entrepreneur and his firm's financial situation can even have a fatal effect and lead to bankruptcy, thus the mechanism of ensuring such justice is ineffective.

The solution of the mentioned problems will be the basis for increasing the activity of Georgian shipping companies.

თენგიზ ქავთარაძე
ლინა ღათუნაშვილი

ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების პრობლემები ეროვნულ დონეზე

ანოტაცია. ნაშრომში ეკონომიკური ლექსიკონების თანახმად განმარტებულია ინოვაციური საქმიანობის არსი, შესწავლილია ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება, რომლებიც კონკურენციულ ბრძოლაში აგებენ თავის საქმიანობას, უპირატესად ინოვაციური პოლიტიკის საფუძველზე, კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ საქართველოს ეკონომიკაში ეროვნულ დონეზე დღეისათვის ინოვაციური საქმიანობა მეტად დაბალ დონეზეა და მოცემულია, მისი ამადლების გზები.

* * *

ეკონომიკის ენციკლოპედიური ლექსიკონებიდან განმარტების თანახმად ინოვაციური საქმიანობა არის ქვეყნის განვითარების ის პრიორიტეტული მიმართულება, რომლის წარმატებულმა განხორციელებამ უნდა უზრუნველყოს ეკონომიკური

ჩამორჩენის დაძლევა და ბაზრის შევსება საკუთარი წარმოების სხვადასხვა სახის კონკურენტუნარიანი პროდუქტით.

ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვებული საწარმო თუ ფირმა გამოდის ის, რომელიც აგებს თავის საქმიანობას უპირატესად ინოვაციური პოლიტიკის საფუძველზე. ამიტომ, ინოვაციური საქმიანობის განვითარება, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად უნდა ჩაითვალოს საქართველოს სინამდვილეში არსებული მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალის ზრდისა და ქვეყნის პერსპექტიული განვითარების უზრუნველსაყოფად. ამისათვის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარება, ინოვაციური პროცესების სახელმწიფო რეგულირების სრულყოფა და ინოვაციათა ბიზნესის განვითარება სათანადო საკადრო, მატერიალურ-ტექნიკურ და ინფორმაციულ პოტენციალთან ერთად.

საქართველოს ეკონომიკაში ინოვაციური საქმიანობა დღეისათვის მეტად დაბალ დონეზეა, რაც ძირითადად დაკავშირებულია საწარმოებში საკუთარი საშუალებებისა და მოხიდული სახსრების სიმცირესთან, როგორც საბიჯუტეტო, ისე არასაბიჯუტეტო წყაროების დაფინანსების უკმარისობასთან და სხვა. საქართველო დაადგა რა საბაზრო რეფორმების გზას, სამწუხაროდ საინოვაციო სფეროს ახალ პირობებში მუშაობისათვის იგი მოუშადადებელი აღმოჩნდა, რადგან არ არსებობდა ამ საქმიანობისათვის სათანადო გამოცდილება და შესაბამისი სტრუქტურები. ბაზრის ფორმირების პროცესსა და მოთხოვნილებას ჩამორჩება ინოვაციური პროდუქციის წარმოება. არსებობენ სამართებრივი და ორგანიზაციული ხასიათის პრობლემები. არ არის შექმნილი სამეცნიერო-ტექნიკური პროდუქციის ბაზარი და მისი შესაბამისი ინფრასტრუქტურა (სპეციალური ბანკები, ინოვაციური ფონდები, კონსალტინგური, ვენჩერული ფირმები, სამეცნიერო და ტექნიკური პარკები და სხვა). არსებული სირთულეების დასაძლევად აუცილებელია ინოვაციური პოლიტიკის განვითარების კუთხით განვითარებული ქვეყნების გამოცდილების მიზანმიმართული შესწავლა და გამოყენება ქვეყნის თავისებურებების გათვალისწინებით, რაც ხელს შეუწყობდა საინოვაციო სფეროს გააქტიურებას.

ეროვნულ დონეზე ქვეყანაში ინოვაციის დონე ჯერ კიდევ არადა-მაკმაყოფილებელია. დაბალია როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორის დახანარჯები კვლევასა და განვითარებაზე, რაც ასახულია სხვადასხვა საერთაშორისო შეფასებასა და რეიტინგში. ინოვაციის გლობალურ ინდექსში 2013 წელს საქართველო მსოფლიოში 73-ე ადგილზე იყო, ხოლო 2012 წლის ინოვაციების შესაძლებლობების ინდექსში საქართველოს 44-ე ადგილი უკავია. 131 ქვეყანას შორის გლობალურ კონკურენტუნარიანობის ინდექსში 2013, 2014 წლის მდგომარეობით საქართველო 148 ქვეყანას შორის შემდეგ პოზიციებს იკავებს:

ინოვაციის განხორციელების შესაძლებლობის მაჩვენებელი 118-ე ადგილი; კომპანიების დახარჯები კვლევასა და განვითარებაზე – 128-ე ადგილი; დაბალია, როგორც თანამედროვე ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობა ასევე ტექნოლოგიური განვითარების დონე. ამავე ინდექსისთ საქართველოს აქვს შემდეგი მაჩვენებლები: უახლესი ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობა – მე-100 ადგილი; ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა კომპანიების მიერ - 117-ე ადგილი;

დასკვნა

ეროვნულ დონეზე, არადამაკმაყოფილებელია ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, რაც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ინოვაციების განხორციელებისთვის. საქართველო ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის კომპონენტით 124-ე ადგილზეა. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობის კუთხით მნიშვნელოვანი ღონისძიებები განხორციელდა, მოსახლეობის მიერ კომუნიკაციის ამ საშუალებების გამოყენების დონე კვლავ არადამაკმაყოფილებელია. ეროვნულ დონეზე ინოვაციისა და ტექნოლოგიების განვითარების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის მთავარ ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს ინოვაციური საქმიანობის უახლესი ტექნოლოგიების ტრანსფერისა და დანერგვის ხელშეწყობა. ასევე მნიშვნელოვანია გარემოს დაცვაზე ორიენტირებული თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა და მწვანე ეკონომიკის განვითარების წახალისება. ინოვაციური თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარებისათვის ხელისუფლებამ უნდა წახალისოს ისეთი პირდაპირი და იქნება უცხოური ინვესტიციების შემოდინება, რომელიც მიმართული იქნება მოწინავე ტექნოლოგიების შემოტანასა და დანერგვაზე.

ეროვნულ დონეზე ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების სისტემების პრობლემების გადაწყვეტა მოითხოვს განათლებისა და მეცნიერების გარდაქმნას.

ცოდნა თანამედროვე მსოფლიოს ძირითადი რესურსია. ცოდნის შექმნა, შენარჩუნება და გადაცემა, რაც მხოლოდ სწავლისა და კვლევის ერთიანობითაა შესაძლებელი, უმაღლესი განათლების უპირველესი მოვალეობაა. საქართველოს შემდგომი განვითარების მიზნისათვის არაერთხელ დაფიქსირდა სწავლისა და კვლევების ერთიანობის მნიშვნელობა და აუცილებლობა. კვლევაზე დაფუძნებული განათლების მეშვეობით ჩვენ უზრუნველვყოფთ ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების პრობლემის გადაწყვეტას ეროვნულ დონეზე, რაც სჭირდება თანამედროვე საზოგადოებას და რაზეც მომავალი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარებაა დამოკიდებული. ინოვაციური თვალსაზრისით ეროვნულ დონეზე ძველ საქართველოში ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირებაში მორწყვის საქმეს დიდი ადგილი ეკავა, როგორც ბარში ისე მთაში, უფრო მეტიც, პ. გუგუშვილის აზრით, იგი თავდაპირველად მთაში გაჩნდა მან დაადასტურა, რომ მორწყვის მეტად თავსებულ სახეს ადგილი ჰქონდა ზემოსვანეთშიც. ინოვაციური თვალსაზრისით აღნიშნული სისტემების შესწავლას აღდგენასა და დენერგვას მომავალში დიდი ადგილი უნდა დაეთმოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რამაზ აბესაზე – ევროკავშირის ინოვაციური პოლიტიკა.
2. ამერიკის ეკონომიკა, ზოგადი საფუძვლების მიმოხილვა. მერიკის შეერთებული შტატების საინფორმაციო სააგენტო 2020.
3. ლ. ჩიქავა – ინოვაციური ეკონომიკა. შაგამომცემლო ფირმა ”სიახლე”. თბ. 2006
4. თ. ქავთარაძე – აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო ”მეცნიერება”, თბ. 2003

Tengiz Kavtaradze

Lina Datunashvili

PROBLEMS OF INNOVATIVE ECONOMY FORMATION AT THE NATIONAL LEVEL

Summary

Innovative activity is a priority direction of the country's development, the successful implementation of which should ensure overcoming economic backwardness and filling the market with various types of competitive products of own production.

The experience of economic and developed countries shows that the winning enterprise or firm in the competitive battle is the one that builds its activities primarily on the basis of innovative policies. The innovative activity in Georgia's economy is currently at a very low level, Georgia was unprepared to work in the new conditions of the innovation field, because there was no proper experience and appropriate structures for the activity.

At the national level, in the formation of the innovative economy in the old sakhthveli, irrigation took a large place, both in the bar and in the mountains. A very special type of irrigation took place in Zemo Svaneti as well. From an innovative point of view, more attention should be paid to the restoration and study and implementation of the mentioned systems in the future.

Tariyel Musallim Qurbanov

Asif Mirlazim Mustafayev

Ilkin Ramiz Bayramov

CURRENCY REGULATION PROBLEMS OF CYCLICAL DEVELOPMENT IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN

Annotation. The presented article examines the main features of currency regulation in the process of ensuring cyclic development. First of all, the essence of cyclical development for the modern period and the main economic indicators in the process of its provision are noted. Undoubtedly, the quantitative and qualitative changes in the global economy in recent years have created certain complexities in the inter-cycle interactions of cyclic development. In this regard, the article focuses on this factor and highlights the conditions for its provision for the Azerbaijani economy. The main emphasis is placed on currency issues. The main reason for this is that over the past 10 years there has been several devaluation processes in the Azerbaijani economy and its consequences are heavy for the economy. Therefore, the article tries to find an inter-cycle relationship of cyclic development and evaluates its main possibilities of influence.

Keywords: cyclical development, currency, regulation, Azerbaijan economy, macroeconomic indicators, Central Bank, Capital, etc.

Introduction

The cyclical development of the economy is repeated fluctuations in economic activity that occur in a certain sequence of stages. These stages make up the economic cycle or business cycle and are characterized by changes in production, employment, income and other macroeconomic indicators. It is characterized as a period of expansion (upsurge), which is the main stage of the economic cycle—an increase in production and economic activity. This period in itself is distinguished by the activity of the main economic indicators. To such a system of indicators, it is necessary to highlight an increase in employment and a decrease in unemployment, an increase in incomes and consumer spending of the population, an increase in investments in business and infrastructure projects, and an increase in demand for goods and services. When there is growth in the economy on the main four mentioned indicators, cyclical development can be mentioned. However, ensuring cyclic development does not occur suddenly. It has other stages, which, accordingly, complement each other. The main stage of cyclic

development is undoubtedly considered to be its peak period. This circumstance can also be characterized as the highest stage in the development of the economy over the past years. During the peak period, it becomes characteristic that economic activity reaches its maximum level, employment and productivity are at a high level. Undoubtedly, economic experience has proved that economic growth cannot fully cover the long term. In this regard, certain stagnation occurs in the economy, the main aspects of which are as follows:

- Reduction of production and economic activity.
- Increase in unemployment.
- Reduction of income and consumer spending.
- Reduction of investments and reduction of business activity.
- Decrease in demand for goods and services, etc.

Currency regulation plays an important role in reducing the effects of economic cycles and maintaining macroeconomic stability. The relationship between cyclic development and currency regulation is manifested in the following aspects:

1. Maintaining exchange rate stability: the growth of exports and capital inflows during expansion are considered factors that strengthen the national currency. The central Bank intervenes in the foreign exchange market to avoid excessive strengthening of the currency and to maintain the competitiveness of exports. During the recession, however, the decline in exports and capital outflows weaken the currency. In this aspect, the Central Bank uses foreign exchange reserves to stabilize the exchange rate and prevent excessive devaluation, which can lead to inflation.

2. Capital flow management: during periods of upsurge, foreign capital flows can be significant, which requires measures to manage these flows in order to avoid overloading the economy. In this regard, capital outflows during the recession can aggravate the recession, which means that the Central Bank imposes restrictions on the export of capital in order to stabilize the financial system.

3. Monetary policy measures: during periods of economic growth, the Central Bank raises interest rates to prevent inflation and prevent overheating of the economy. During the recession, the central Bank can lower interest rates and carry out quantitative easing to promote economic activity, support lending. Thus, currency regulation is an important tool that helps to reduce fluctuations in economic activity, ensure macroeconomic stability and promote sustainable economic development.

* * *

Currency regulation in Azerbaijan involves the management of the value and volume of the national currency by the central Bank or other monetary regulatory body. We can cite monetary policy as an example as one of the main economic foundations of currency regulation. Monetary policy-central banks regulate the currency through interest rates and open market operations to control inflation, stabilize the currency, and support economic growth. Monetary policy (or monetary policy) is a set of measures taken by central banks to achieve macroeconomic goals such as controlling inflation, maintaining the stability of the currency and promoting economic growth, and regulating the money supply and interest rates in the economy. Central banks such as the US Federal Reserve system (FED), the European Central Bank (ECB) and the people's Bank of China (NBK) use a variety of monetary policy tools. The main aspects and tools of monetary policy are manifested in its main goals. These goals include inflation control (the goal is to keep prices stable. High inflation undermines purchasing power and economic stability), currency stabilization (maintaining a stable exchange rate of the national currency against other currencies to promote International Trade and investment) can be attributed. In addition, maintaining financial stability is considered one of the main goals of currency regulation. This circumstance is applied in order to avoid excessive fluctuations in financial markets and the banking sector. In this case, in monetary siastin, it is first necessary to look at the measures of central banks on interest rates.

As a basic rate (refinancing rate), we can indicate that central banks set the basic interest rate at which they issue loans to commercial banks. Changing this rate affects all other interest rates in the economy, including rates on loans and deposits for consumers and enterprises, which is directly related to the continuity of cyclic stages. Measures such as reducing interest rates are usually used to stimulate

economic activity during periods of recession. Low interest rates make loans cheaper, which stimulates borrowing and investment. Interest rate increases, on the other hand, are used to curb inflation during periods of economic growth. Higher interest rates make loans more expensive, which stops borrowing and slows down growth.

In particular, it should be noted that the process of conducting open market operations on currency regulation is also carried out. In this case, central banks buy or sell government securities on the open market to regulate the money supply. Purchase of securities in this case, the Central Bank increases the money supply in the economy, as it pays for securities, increases banks reserves and stimulates lending. In contrast, the sale of securities, on the other hand, reduces the money supply, since the central Bank withdraws money from the economy by selling securities and reducing banks reserves.

As an example on a global scale, we can cite the fact that the US Federal Reserve System (FED): in response to the 2008 financial crisis, the Fed reduced interest rates to zero and began a quantitative easing (QE) program by purchasing government and mortgage securities to increase liquidity and stimulate the economy. The European Central Bank (ECB), on the other hand, took advantage of negative interest rates and made large-scale asset purchases to combat low inflation and promote economic growth in the Eurozone. The people's Bank of China (NBK) accordingly regulated interest rates and reserve requirements to control the money supply and stabilize economic growth amid global economic instability.

Monetary policy plays a key role in managing economic activity and maintaining macroeconomic stability. Central banks use various tools to control inflation, stimulate growth and ensure financial stability. The effective use of these tools allows you to reduce economic fluctuations and ensure the stable development of the economy.

The main link in currency regulation is undoubtedly considered to be the exchange rate policy of the state. Exchange rate policy is the management of the value of a national currency against other currencies, which may include fixed, floating or controlled exchange rates. This was carried out regularly in the Azerbaijani economy from 2015 to 2017 and the transition to a floating exchange rate was approved. Besides exchange rate policy, it is the set of measures and strategies applied by the state and monetary authorities (usually central banks) to control the exchange rate of the national currency against other currencies. The purpose of the course policy is to ensure economic stability, maintain the competitiveness of exports, control inflation, and attract foreign investment. Exchange rate policy can include various exchange rate regimes, each of which has its own characteristics and is applied depending on the economic conditions and strategic goals of the country. In exchange rate regimes, the fixed and floating exchange rate has manifested itself mostly in the practices of countries. Undoubtedly, depending on what stage of cyclic development it is at, these modes are interchangeable, and each of them, cyclically, has its positive and negative sides. Within a fixed exchange rate, the Central Bank determines and maintains a certain value of the currency against another currency or basket of currencies. This value is fixed and maintained through interventions in the foreign exchange market. The positive aspects of this regime can be cited as an example of price stability and simplification of forecasting for International Trade and investments, and control over inflation with reference to a stable foreign currency. However, this regime also has certain disadvantages. This circumstance brings restrictions on monetary policy. If it is necessary to maintain the exchange rate in the country's economy, the risk of a shortage of foreign exchange reserves is also able to increase.

Within the floating exchange rate regime, the value of the currency is determined directly by the market forces of supply and demand without the intervention of the Central Bank. Automatic stabilization as its advantages, since the course adapts to economic conditions. Freedom in the implementation of an independent monetary policy, etc. We can give an example. To its disadvantages, we can cite high volatility, which can create uncertainty for International Trade and investments, the risk of uncontrolled course fluctuations affecting economic stability.

The depreciation of energy products contributed to the fight against inflation, inflation was somewhat moderated in the reporting year. Towards the end of the year, both the recovery in economic activity and price cuts have eliminated the stagflationary concerns of international organizations for

the world economy, and the expected wage-inflation spirals have not followed. The growth of the Consumer Price Index at a relatively weak pace compared to the previous year was positively influenced by the elimination of supply chain disruptions and high price shocks, as well as the fall in China's export products. Against the background of a decrease in prices for goods, a decrease in prices for services was not traced, which hindered disinflationary trends. The fact that the main production costs in the service areas consist of wages did not contribute to a price reduction in this area. According to IMF data, the Consumer Price Index increased by 6.8% worldwide, and the growth rate weakened by 1.9 percentage points compared to the previous year (Table 1). The rapid recovery of supply volumes in OECD in the post-pandemic period has contributed to a slowdown in inflation. In low-income countries, however, inflation continued to remain high, which was mainly due to inflationary imports from the world market (food, fuel and fertilizer), as well as the depreciation of national currencies. According to the IMF's regional analysis of inflation, the weakening rate of price growth was due to various reasons in the regions, declining energy prices were mostly in the Eurozone, and tight monetary and fiscal policies were the main factor in the United States.

Table 1

Annual change in the World Consumer Price Index, in%

Indicators	2019	2020	2021	2022	2023	
					Expected	Fact
Inflation	3,5	3,2	4,7	8,7	6,9	6,8
OECD	1,4	0,7	3,1	7,3	4,6	4,6
DC	5,1	5,2	5,9	9,8	8,5	8,3

Source: [1]

- According to data released by the World Bank, in 2023 food products fell by 9.2%, including oils by 18.1%, grain by 11.5%, and fertilizer prices fell by 34.9%.
- Main features of currency regulation in Azerbaijan
- Currency regulation in Azerbaijan plays a key role in maintaining economic stability and control over monetary policy. The central body responsible for conducting currency policy is the Central Bank of the Republic of Azerbaijan. It should be noted that the main legislative document on currency regulation in Azerbaijan is the law of the Republic of Azerbaijan on “currency regulation” [<https://e-qanun.az/framework/9238>]. The Government of Azerbaijan has chosen several main objectives as a priority in currency regulation. They can be attributed to:
 - - Protection of the stability of the national currency (Azerbaijani AZN).
 - - Inflation control.
 - - Ensuring sustainable economic growth.
 - - Reduction of risks associated with external economic factors.
- In order to achieve the stated goals, the central Bank periodically implements a number of measures. These events have become more intensive since 2015. It belongs to them:
 - - Intervention in the foreign exchange market: the Central Bank actively participates in operations in the foreign exchange market in order to stabilize the exchange rate of the manat. Interventions may include buying or selling foreign currency to regulate exchange rate changes. It should be borne in mind that in 2023 the foreign exchange market of the Central Bank amounted to 1.4 billion dollars. The US dollar has been a purchase-oriented intervention. As a result, the foreign exchange reserves of the Central Bank increased by 20.3% to 10.8 billion. Exceeded the US dollar.
 - Reserve policy: the Central Bank collects and manages international reserves, which allows maintaining the stability of the national currency and ensuring liquidity in the event of external shocks.
 - Interest rate policy: the central Bank regulates interest rates to influence economic activity and inflation. During periods of economic upsurge, interest rates can be increased to prevent the economy from overheating, and reduced to promote growth during periods of recession. The central Bank began lowering interest rates since November 2023, when inflation in the country returned to its target framework. Benchmark interest rates, which by November 2023 were 9.00 percent, fell to 2024

percent, with 25 and 50 basis points lowered in each of the sessions until May 7.25. In total, interest was reduced by 175 basis points to four meetings. However, the benchmark interest rate above 7% is considered a strict monetary policy [2].

- Capital control: for residents and non-residents, measures to control the movement of capital have been introduced, including the rules for the purchase and sale of currency, investment and withdrawal of capital abroad.

In 2015, after a long period of financial stability in the Azerbaijani economy, there was a serious devaluation. Most people in Azerbaijan regarded the devaluation as a “rise in the dollar”. In fact, this event was a depreciation of the manat against the dollar and other currencies against the dollar. It should be noted that after the first devaluation, the manat depreciated by 34% against the dollar, and the currency rate changed from “1 USD = 0.78 AZN” to “1 USD = 1.05 AZN”. 10 months after the first devaluation, that is, on 21.12.2015, the manat did not withstand the pressure and was depreciated for the second time. This time the coefficient of depreciation was even greater – 47%. The new course was set as "1 USD = 1.55 AZN “and the Central Bank of the Republic of Azerbaijan informed the public about its decision to switch to the” floating exchange rate" system. In subsequent periods, the USD / AZN exchange rate repeatedly moved up and down, and in some cases even reached the mark of 1 USD 1.9-2 AZN. At present, this course has stabilized for a long time and is set at around “1 USD = 1.70 AZN”. In relation to other currencies except the Dollar, the manat began to strengthen its position after 2015. Make this clear from the presented table (see table 2).

Table 2

**Official average exchange rate of Azerbaijani manat against foreign currencies
(by the end of the year)**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1 USD	0,78	0,78	0,78	1,56	1,77	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70
1 Euro	1,03	1,08	0,95	1,70	1,86	2,03	1,95	1,90	2,09	1,93	1,81	1,88
1 Turkish lira	0,44	0,36	0,34	0,54	0,50	0,45	0,32	0,29	0,23	0,13	0,09	0,06
1 Georgian Lari	0,47	0,45	0,42	0,65	0,67	0,65	0,64	0,59	0,52	0,55	0,63	0,63
100 Russian Ruble	2,58	2,41	1,33	2,16	2,93	2,95	2,45	2,74	2,31	2,29	2,30	1,88

Source: [3]

1. The practice of the post-devaluation period showed that although the exchange rate was weak, it conditioned a number of positive trends that would stimulate cyclical development in the economy. To positive points we can attribute the following:

2. A positive balance of foreign trade operations was achieved, and even starting in 2017, this difference began to grow. The price effect in export operations for a number of key products also began to increase.

3. The financial situation of exporters began to improve significantly. Their budget and the debt burden on other creditors have been drastically reduced. Statistics also showed that the ratio between the obligations of a number of exporters to the budget and the profit from exports began to decline.

4. Due to the increase in the financial resources of exporters, investments in a number of non-oil sectors also began to increase. Most exporting enterprises began to resume production activities, which had stalled.

5. Due to the decline in imports, the demand for the production of domestic products began to increase. And dependence on imports decreased accordingly. The improvement in the financial conditions of enterprises and the growth of aggregate demand have stimulated the growth of production in most Processing Industries. For this reason, the recession observed in the processing industry in 2016 stopped and was even offset by a 2 percent increase [4].

Azerbaijan is currently using the managed floating course. This means that the exchange rate of the manat is determined by the market, but the central Bank can intervene to eliminate excessive fluctuations or achieve target indicators.

A number of steps have also been taken to regulate foreign exchange transactions. For banks and licensed financial institutions on the purchase and sale of currency, the right to conduct transactions on the purchase and sale of foreign currency is provided. The central Bank establishes rules and limits for such operations. The volume of transactions on the non-cash foreign exchange market in 2023 amounted to 29.5 billion. It has been 4 in the US dollar equivalent. 79% of non-cash currency transactions were made in US dollars and 21% in other currencies. 21% of foreign exchange transactions were carried out in the interbank foreign exchange market (BVB) and 79% in the intra-bank foreign exchange market (BDVB). The volume of operations in the BVB in the reporting year amounted to 6.2 billion. It was equivalent to US dollars (including operations of Sofaz and Central Bank). In this segment, 98% of transactions were carried out in US dollars. The turnover on foreign exchange transactions in the BVB was formed mainly due to transactions on the "Bloomberg" platform. In the reporting year, while maintaining the existing auction mechanism in the interbank foreign exchange market, Bloomberg's "BMatch" platform was activated, which allows the Central Bank to react flexibly to foreign exchange market processes, allows banks to track demand and supply for foreign currency in real time and conclude transactions at the most optimal exchange rate. The volume of foreign exchange transactions in BDVB amounted to 23.3 billion. It was the equivalent of US dollars, of which 74% were transactions in US dollars. 93.8% of foreign exchange transactions in BDVB accounted for foreign exchange transactions with legal entities. The volume of transactions carried out by banks on the purchase and sale of foreign currency in cash amounted to 3.8 billion. It was in US dollar equivalent. 83.9% of this was made up of transactions in US dollars. For the first time in recent years, foreign currency purchases by banks exceeded sales in 2023. As a result, net sales settled in the negative zone [5].

The Central Bank and the government regulate foreign exchange transactions related to exports and imports in order to ensure the timely return of foreign exchange income and prevent capital outflow. Also, the Central Bank monitors and analyzes the country's balance of payments, taking measures to regulate the imbalance.

The result

Currency regulation in Azerbaijan is aimed at maintaining the stability of the national currency and the economic system as a whole. The measures carried out by the central bank include interventions in the foreign exchange market, Resource Management, interest rate regulation and control over the movement of capital. These measures help to reduce the impact of foreign economic shocks and ensure the sustainable development of the economy. The main directions of currency regulation in Azerbaijan for the upcoming period should take into account the current economic situation, global trends, as well as domestic economic goals and priorities. Some of the main directions that may be relevant are:

- Strengthening currency control:

1. Strengthening the monitoring of foreign exchange transactions to prevent illegal withdrawal of capital.

2. Application of measures to ensure transparency and accountability of financial transactions.

- National currency support:

1. Conducting a policy aimed at maintaining the stability of the manat.

2. Interventions in the foreign exchange market, if necessary, in order to avoid sharp fluctuations in the exchange rate.

- Liberalization of the currency regime:
 1. Gradual removal of restrictions on foreign exchange transactions to stimulate international trade and investment.
 2. Facilitating access to foreign currency for enterprises, especially for exporters.
 - Foreign exchange market development:
 1. Development of foreign exchange market infrastructure, including the introduction of new tools and services.
 2. Increasing liquidity and accessibility of the foreign exchange market for participants.
 - Integration with international financial institutions:
 1. Cooperation with international financial organizations to exchange experience and receive technical assistance.
 2. Harmonization of the best international practices and standards in the field of currency regulation.
 - Management of foreign exchange reserves:
 1. Effective management of State foreign exchange reserves to ensure financial stability.
 2. Diversification of resources to minimize risks.
 - Ensuring macroeconomic stability:
 1. Coordination of monetary policy with monetary and fiscal policy.
 2. Prevention of inflation and maintenance of sustainable economic growth.
 - Export Promotion and investment attraction:
 1. Creation of favorable conditions for exporters, including supporting currency hedging.
 2. Application of incentives to attract foreign direct investment.
 - Education and advanced training:
 1. Improving the financial literacy of the population and entrepreneurs in the field of foreign exchange operations.
 2. Conducting trainings and trainings for specialists in the field of currency regulation.
- These directions can help Azerbaijan strengthen its foreign exchange policy, increase economic stability and stimulate further development.

References

1. https://sai.gov.az/files/2023_icra_rey-336563546.pdf
2. <https://banker.az/m%C9%99rk%C9%99zi-bank-faiz-q%C9%99rari-verir-yumsalma-davam-ed%C9%99c%C9%99kmi/>
3. <https://www.stat.gov.az/source/finance/>
4. Ganbarov F. Exchange rate policy: new challenges and opportunities. Baku -2021. P.156
5. <https://www.cbar.az/page-13/monetary-policy-review>

ლეილა ლუდუშაური

**ხელოვნური ინტელექტის იმპლემენტაცია საქართველოს საბანკო ინდუსტრიაში:
შედეგები, გამოწვევები და შესაძლებლობები**

ანოტაცია. ხელოვნური ინტელექტი (AI-Artificial intelligence) წარმოიშვა, როგორც ტრანსფორმაციული ძალა სხვადასხვა ინდუსტრიაში და საბანკო სექტორიც არ არის გამონაკლისი. საბანკო ოპერაციების რევოლუციის, მომხმარებელთა გამოცდილების გაღრმავებისა და გადაწყვეტილების მიღების პროცესების გაუმჯობესების პოტენციალით, ხელოვნურ ინტელექტს მნიშვნელოვანი როლი აკისრია საბანკო მომავლისთვის.

დღევანდელ ციფრულ ეპოქაში, როდესაც ფინანსური ინსტიტუტები ცდილობენ დარჩნენ კონკურენტუნარიანი და მიაწოდონ ინოვაციური სერვისები თავიანთ მომხმარებლებს, განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ხელოვნური ინტელექტის იმპლემენტაცია საბანკო საქმეში. ხელოვნური ინტელექტის დანერგვასთან დაკავშირებული გამოწვევებისა და შესაძლებლობების გაანალიზება გადამწყვეტია ბანკებისთვის, რათა ეფექტურად გამოიყენონ მისი პოტენციალი და ნავიგაცია გაუწიონ ინდუსტრიის განვითარებად ლანდშაფტს. გარდა ამისა, საბანკო პოლიტიკის შემქმნელებმა და მარეგულირებლებმა უნდა გაითვალისწინონ ხელოვნური ინტელექტის ეთიკურობა, სამართლებრივობა და უსაფრთხოება, რათა უზრუნველყონ პასუხისმგებლიანი და უსაფრთხო განხორციელება.

ნაშრომში განხილული და გაანალიზებულია ის გამოწვევები და შესაძლებლობები, რომლებიც წარმოიქმნება საქართველოს საბანკო სექტორში ხელოვნური ინტელექტის დანერგვით.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი; საბანკო ინდუსტრია; საოპერაციო ეფექტიანობა; მონაცემთა კონფიდენციალურობისა და უსაფრთხოების რისკების მართვა.

შესავალი

საბანკო ინდუსტრია მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაციის მოწმე გახდა ხელოვნური ინტელექტის (AI) ტექნოლოგიების ინტეგრირებით. ხელოვნური ინტელექტის მქონე გადაწყვეტილებებმა მოახდინა რევოლუცია ტრადიციული საბანკო ოპერაციებში. AI სთავაზობს შესაძლებლობას გააუმჯობესოს კლიენტების გამოცდილება, გაამარტივოს ოპერაციები და მართოს რისკი უფრო ეფექტიანად. როდესაც ჩვენ განვიხილავთ ხელოვნური ინტელექტის გავლენას საბანკო სისტემაზე, აშკარა ხდება, რომ ეს ტექნოლოგია გახდა შეუცვლელი, აძლიერებს ეფექტიანობას, უსაფრთხოებას და პერსონალიზებას ფინანსურ სერვისებში. ერთ-ერთი სფერო, სადაც AI-მ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა, არის მომხმარებელთა მომსახურება. AI-ზე მომუშავე ჩატბოტები და ვირტუალური ასისტენტები უზრუნველყოფენ მომხმარებლის პერსონალიზებულ და სწრაფ მხარდაჭერას, იღებენ შეკითხვებს და აგვარებენ პრობლემებს რეალურ დროში. ეს ავტომატიზებული სისტემები, რომელიც ხელმისაწვდომია 24 საათის განმავლობაში, აუმჯობესებს მომხმარებელთა კმაყოფილებას და ამცირებს რეაგირების დროს. ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები ბანკებს საშუალებას აძლევს კლიენტებს შესთავაზონ ინოვაციური პროდუქტები და სერვისები, ინდივიდუალურ საჭიროებებსა და პრეფერენციებზე მორგებული საბანკო გამოცდილება.

ნაშრომი მიზნად ისახავს გამოიკვლიოს საბანკო ინდუსტრიაში ხელოვნური ინტელექტის იმპლემენტაციის შედეგად წარმოქმნილი გამოწვევები და შესაძლებლობები.

ხელოვნური ინტელექტის იმპლემენტაციის შედეგები

საბანკო ინდუსტრია საქართველოში ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი წინსვლის მოწმე გახდა, ხელოვნური ინტელექტი (AI) ტრანსფორმაციულ ძალად იქცა. ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიები რევოლუციას ახდენენ ტრადიციულ საბანკო ოპერაციებში, გვთავაზობენ მომხმარებელთა გამოცდილების გაუმჯობესების,

ოპერაციული ეფექტიანობის ამაღლების და რისკების უფრო ეფექტურად მართვის შესაძლებლობებს.

AI-ზე მომუშავე ჩატბოტები და ვირტუალური ასისტენტები უზრუნველყოფენ მომხმარებლის პერსონალიზებულ და სწრაფ მომსახურებას, აგვარებენ მოთხოვნებს და პრობლემებს რეალურ დროში. 24/7 ავტომატური დახმარების ხელმისაწვდომობა აუმჯობესებს მომხმარებლის კმაყოფილებას და ამცირებს რეაგირების დროს. ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები აანალიზებენ კლიენტების მონაცემებს, რაც ბანკებს საშუალებას აძლევს შესთავაზონ მორგებული პროდუქტები და სერვისები, რაც საბანკო სფეროს უფრო პერსონალიზებულს ხდის.

AI-ზე დაფუძნებული თაღლითობის გამოვლენის სისტემებს შეუძლიათ სწრაფად ამოიცნონ შაბლონები და ანომალიები, AI ტექნოლოგიები შესაძლებლობას იძლევა ისეთი რუტინული და შრომატევადი ამოცანების ავტომატიზაციისა, როგორცაა მონაცემთა შეყვანა, შესაბამისობის შემოწმება და დოკუმენტების დამუშავება. პროცესის ავტომატიზაცია ამცირებს ხელით შრომას, აუმჯობესებს ოპერაციების შესრულების ხარისხს და ამცირებს ბანკების საოპერაციო ხარჯებს. ხელოვნური ინტელექტის მქონე სისტემებს შეუძლიათ ეფექტურად გაუმკლავდნენ ტრანზაქციების დიდ რაოდენობას, რაც იწვევს უფრო სწრაფ და ზუსტ დამუშავებას. ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები აანალიზებენ ფინანსური მონაცემების დიდ რაოდენობას კრედიტუნარიანობის შესაფასებლად, სესხის განაცხადების შესაფასებლად და რისკ-ფაქტორების იდენტიფიცირებისთვის. გაუმჯობესებული რისკის მენეჯმენტი საშუალებას აძლევს ბანკებს მიიღონ უკეთესი გადაწყვეტილებები სესხის გაცემის შესახებ, შეამცირონ დეფოლტის განაკვეთები და უფრო ეფექტიანად მართონ საერთო რისკის ზემოქმედება. რაც საშუალებას აძლევს ბანკებს აღმოაჩინონ და თავიდან აიცილონ თაღლითური ქმედებები, დაიცვან კლიენტების ინტერესები. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება საბანკო საქმეში გულისხმობს მომხმარებელთა სენსიტიური მონაცემების დამუშავებას, რაც საჭიროებს მონაცემთა დაცვის მკაცრ ზომებს. ბანკებმა პრიორიტეტი უნდა მიანიჭონ მონაცემთა უსაფრთხოებას და განახორციელონ მკაცრი ზომები მონაცემთა დარღვევის თავიდან ასაცილებლად და კლიენტების კონფიდენციალურობის დასაცავად.

ხელოვნური ინტელექტის სისტემები სწავლობენ წინა პერიოდის მონაცემებიდან, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მიკერძოება და გააგრძელოს უსამართლო პრაქტიკა. ბანკებმა უნდა უზრუნველყონ AI ალგორითმების გამჭვირვალობა და სამართლიანობა, რათა თავიდან აიცილონ მიკერძოებული დაკრედიტების გადაწყვეტილებები ან დისკრიმინაციული პრაქტიკა. ზოგიერთი ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმი, როგორცაა ღრმა შესწავლის ნერვული ქსელები, საკმაოდ რთულია და ძნელია მათი ინტერპრეტაცია.

AI სისტემების გამჭვირვალობისა და ინტერპრეტაციის უზრუნველყოფა გადაწყვეტია გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში ანგარიშვალდებულებისა და ნდობის შესანარჩუნებლად. დავალებების ავტომატიზაციამ ხელოვნური ინტელექტის საშუალებით შეიძლება გამოიწვიოს სამუშაოს გადაადგილება ან სამუშაო პოზიციების ცვლილება საბანკო ინდუსტრიაში. ბანკებმა უნდა განიხილონ თანამშრომლების ხელახალი კვალიფიკაციის ან გადანაწილების სტრატეგიები, რათა შეარბილონ ხელოვნური ინტელექტის ზემოქმედება სამუშაო ძალაზე.

AI ტექნოლოგიების უწყვეტი წინსვლა, როგორცაა ბუნებრივი ენის დამუშავება და მანქანათმცოდნეობა, კიდევ უფრო გაზრდის მის გავლენას საბანკო სექტორში. ხელოვნური ინტელექტის მქონე სისტემებს შეუძლიათ დაეხმარონ ბანკებს კლიენტების

ქცევის გაანალიზებაში, ფინანსური ტენდენციების პროგნოზირებაში და ინოვაციური პროდუქტებისა და სერვისების განვითარებაში. მარეგულირებლები და პოლიტიკის შემქმნელები უნდა მოერგონ განვითარებად ლანდშაფტს, დააწესონ სახელმძღვანელო მითითებები ხელოვნური ინტელექტის ეთიკური გამოყენების უზრუნველსაყოფად და მომხმარებელთა ინტერესების დასაცავად.

AI-ის გავლენა საქართველოს საბანკო სექტორზე ღრმაა. ის გვთავაზობს უპირატესობებს, როგორცაა მომხმარებელთა გაუმჯობესებული გამოცდილება, გამარტივებული ოპერაციები და რისკების ეფექტიანი მართვა. თუმცა, გამოწვევები, რომლებიც დაკავშირებულია მონაცემთა უსაფრთხოებასთან, ალგორითმულ მიკერძობასთან, გამჭვირვალობასა და სამუშაო ძალის გადაადგილებასთან დაკავშირებული უნდა იყოს. ამ გამოწვევების პროაქტიული დაძლევა და ეთიკური პრაქტიკის გატარებით, ქართულ ბანკებს შეუძლიათ გამოიყენონ ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობები ინოვაციების გასაძლიერებლად, კლიენტებთან ურთიერთობის გასაუმჯობესებლად და მდგრადი ზრდის მისაღწევად ციფრული საბანკო ლანდშაფტის პირობებში.

ხელოვნური ინტელექტის დანერგვა და შენარჩუნება მოითხოვს საკმაოდ სოლიდურ ხარჯებს, რადგან ისინი ძალიან რთული ავტომატიზებული სისტემებია. გარდა ამისა, ხელოვნური ინტელექტი შედგება მოწინავე პროგრამებისგან, რომლებიც საჭიროებენ რეგულარულ განახლებებს ცვალებადი გარემოს მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად, ხოლო კრიტიკული მარცხის შემთხვევაში, სისტემის აღდგენის პროცედურას და დაკარგული კოდების აღდგენას შეიძლება დასჭირდეს საკმაოდ დიდი დრო და მნიშვნელოვანი თანხები.

მიუხედავად იმისა, რომ ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია ისწავლოს და გაუმჯობესდეს, მას ჯერ კიდევ არ შეუძლია განსჯა. ადამიანებს შეუძლიათ გაითვალისწინონ ინდივიდუალური გარემოებები გადაწყვეტილების მიღებისას, რასაც ხელოვნური ინტელექტი შესაძლოა ვერასდროს გააკეთებს. ადამიანის ადაპტირებული ქცევის ხელოვნური ინტელექტით ჩანაცვლებამ შეიძლება გამოიწვიოს ირაციონალური ქცევა ადამიანების ეკოსისტემებში. კაცობრიობა, თუ ინდივიდები დაიწყებენ დესტრუქციულ აზროვნებას, მათ შეუძლიათ ამ მოწინავე მანქანებით ნგრევა გამოიწვიონ. ხელოვნური ინტელექტი საშუალებას იძლევა სამუშაო ძალა მანქანებით შეიცვალოს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს უმუშევრობის დონის ზრდა. ამავე დროს, თუ ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება სწრაფი ტემპით განხორციელდება, ადამიანები დიდად დამოკიდებულნი იქნებიან მანქანებზე და დაკარგავენ შემოქმედებით უნარებს, იქნება ეს საბანკო თუ სხვა სექტორი.

ხელოვნური ინტელექტის განვითარების პერსპექტივები

ხელოვნური ინტელექტი (AI) აპირებს მოახდინოს რევოლუცია საბანკო ინდუსტრიაში, მოახდინოს პერსპექტიული მომავალი მომხმარებელთა გაუმჯობესებული გამოცდილებით, ოპერაციული ეფექტიანობით და გადაწყვეტილების მიღების მოწინავე შესაძლებლობებით.

ხელოვნური ინტელექტის მქონე ჩატბოტები და ვირტუალური ასისტენტები უზრუნველყოფენ კლიენტებთან უაღრესად პერსონალიზებულ და კონტექსტში გააზრებულ ინტერაქციას, შემოგთავაზებენ მორგებულ რეკომენდაციებს და კითხვებს ეფექტურად გადაჭრიან.

მოწინავე ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები ააანალიზებენ მომხმარებელთა უზარმაზარ მონაცემებს, რათა მიიღონ უფრო ღრმა ინფორმაცია ქცევის, პრეფერენციებისა და საჭიროებების შესახებ. პროგნოზირებადი ანალიტიკა ბანკებს საშუალებას მისცემს შესთავაზონ პროდუქტის მორგებული რეკომენდაციები, მიზნობრივი მარკეტინგული კამპანიები და პროაქტიული ფინანსური ხელმძღვანელობა.

ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიები, როგორცაა RPA, ავტომატიზირებს განმეორებით და მექანიკურ ამოცანებს, შეამცირებს შეცდომებს და გაზრდის ოპერაციულ ეფექტურობას. ინტელექტუალური დოკუმენტების დამუშავება გაამარტივებს დოკუმენტების გადამოწმებას, მონაცემთა მოპოვებას და შესაბამისობის პროცესებს, დაზოგავს დროსა და რესურსებს.

AI ალგორითმები გააძლიერებს რისკის შეფასების მოდელებს მონაცემთა რთული შაბლონების, ბაზრის ტენდენციების და რეალურ დროში ინფორმაციის ანალიზით. ავტომატიზებული სისტემების ალგორითმები ბანკებს საშუალებას მისცემს თაღლითობის უფრო ზუსტ გამოვლენას, საკრედიტო რისკების შეფასებას და რეგულაციების შესაბამისობას, ბანკებისთვის ფინანსური რისკების მინიმუმამდე დაყვანას.

AI-ზე მომუშავე ანალიტიკური ინსტრუმენტები გამოიმუშავებს ქმედით ცნობებს სტრუქტურირებული და არასტრუქტურირებული მონაცემების დიდი მოცულობიდან, რაც საშუალებას აძლევს ბანკებს მიიღონ ინფორმირებული გადაწყვეტილებები. AI ალგორითმები უზრუნველყოფენ ფინანსური ბაზრების რეალურ დროში მონიტორინგს, რაც საშუალებას მისცემს ბანკებს სწრაფად მოერგონ ბაზრის რყევებს და დაადგინონ საინვესტიციო შესაძლებლობები.

AI-ზე დაფუძნებული საინვესტიციო პლატფორმები შემოგთავაზებენ პერსონალიზებულ საინვესტიციო რჩევებს, ინდივიდუალური რისკის პროფილების, ფინანსური მიზნებისა და ბაზრის ტენდენციების გათვალისწინებით. Robo-მრჩეველები უზრუნველყოფენ ინვესტიციების მართვის ეფექტიან გადაწყვეტილებებს, ფინანსური დაგეგმვისა და რესურსების მართვის სერვისებზე წვდომის დემოკრატიზაციას.

ხელოვნური ინტელექტის ეთიკური გამოყენება, ალგორითმული მიკერძოებულობა და გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების აუცილებლობა, ხელოვნური ინტელექტის საფუძველზე გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში, მარეგულირებელს გამოწვევების გამოვლენის შესაძლებლობას მისცემს. კონფიდენციალურობის საკითხები და მონაცემთა დაცვის რეგულაციები ბანკებს აიძულებს, მიიღონ უსაფრთხოების მკაცრი ზომები და უზრუნველყონ მონაცემთა უსაფრთხო დამუშავება.

ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრაცია შეცვლის თანამშრომლების კვალიფიკაციის კრიტერიუმებს და ბანკებს მოსთხოვს თანამშრომლების ხელახალ კვალიფიკაციას იმ პოზიციებისთვის, რომლებიც ავსებენ AI ტექნოლოგიებს.

AI ადამიანის ერთობლივი სამუშაო პროცესები გადამწყვეტი იქნება, რაც ხაზს გაუსვამს ადამიანის განსჯის, კრეატიულობისა და ურთიერთობის დამყარების უნარების მნიშვნელობას.

AI ტექნოლოგიებთან ინტეგრირებული ხმოვანი ასისტენტები მომხმარებელს საშუალებას მისცემს შეასრულონ საბანკო დავალებები ხმოვანი ბრძანებების მეშვეობით, რაც უზრუნველყოფს შეუფერხებელ და მოსახერხებელ გამოცდილებას.

AI (XAI) მოდელების შემუშავება გააძლიერებს გამჭვირვალობას და საშუალებას მისცემს

მომხმარებლებს გაიგონ, თუ როგორ ხდება AI-ზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მიღება, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბანკებისადმი ნდობის ჩამოსაყალიბებლად.

ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები განაგრძობენ განვითარებას, იყენებენ მოწინავე ტექნოლოგიებსა და ავტომატიზებულ სისტემებს დახვეწილი და განვითარებადი თაღლითობის ნიმუშების გამოსავლენად.

საბანკო ინდუსტრიაში ხელოვნური ინტელექტის მომავალი დიდი იმედის მომცემია, სახელდობრ: AI გარდაქმნის კლიენტების ბანკებთან ურთიერთობის გზას, განახორციელებს ოპერაციული პროცესების ოპტიმიზაციას და მონაცემთა ოპერატიული დამუშავების საფუძველზე გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას უზრუნველყოფს. მიუხედავად იმისა, რომ ისეთი გამოწვევები, როგორცაა ეთიკური მოსაზრებები და სამუშაო ძალის ტრანსფორმაცია, საჭიროებს გადაჭრას, AI-ის პოტენციური სარგებელი მომხმარებელთა გაუმჯობესებული გამოცდილების, ოპერაციული ეფექტიანობისა და რისკის მართვის თვალსაზრისით არსებითია.

დასკვნები და რეკომენდაციები

საბანკო ინდუსტრია მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაციის მოწმე გახდა ხელოვნური ინტელექტის (AI) ტექნოლოგიების ინტეგრირებით. ხელოვნური ინტელექტის მქონე გადაწყვეტილებებმა მოახდინა რევოლუცია ტრადიციული საბანკო ოპერაციებში. AI სთავაზობს შესაძლებლობას გააუმჯობესოს კლიენტების გამოცდილება, გაამარტივოს ოპერაციები და მართოს რისკი უფრო ეფექტიანად. როდესაც ჩვენ განვიხილავთ ხელოვნური ინტელექტის გავლენას საბანკო სისტემაზე, აშკარა ხდება, რომ ეს ტექნოლოგია გახდა შეუცვლელი, აძლიერებს ეფექტიანობას, უსაფრთხოებას და პერსონალიზებას ფინანსურ სერვისებში. ერთ-ერთი სფერო, სადაც AI-მ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა, არის მომხმარებელთა მომსახურება. AI-ზე მომუშავე ჩატბოტები და ვირტუალური ასისტენტები უზრუნველყოფენ მომხმარებლის პერსონალიზებულ და სწრაფ მხარდაჭერას, იღებენ შეკითხვებს და აგვარებენ პრობლემებს რეალურ დროში. ეს ავტომატიზირებული სისტემები, რომელიც ხელმისაწვდომია 24 საათის განმავლობაში, აუმჯობესებს მომხმარებელთა კმაყოფილებას და ამცირებს რეაგირების დროს. ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები ბანკებს საშუალებას აძლევს კლიენტებს შესთავაზონ ინოვაციური პროდუქტები და სერვისები, ინდივიდუალურ საჭიროებებსა და პრეფერენციებზე მორგებული საბანკო გამოცდილება.

AI ტექნოლოგიებმა ასევე მოახდინა რევოლუცია საბანკო სექტორში რისკების მართვაში. AI-ზე მომუშავე ალგორითმებს შეუძლიათ გააანალიზონ დიდი მოცულობის ფინანსური მონაცემები კრედიტუნარიანობის შესაფასებლად, სესხის განაცხადების და რისკის ფაქტორების იდენტიფიცირებისთვის. რისკის ანალიზის გაუმჯობესებით, ბანკებს შეუძლიათ მიიღონ უკეთესი გადაწყვეტილებები სესხის გაცემის შესახებ, შეამცირონ დეფოლტის განაკვეთები და უფრო ეფექტიანად მართონ თავიანთი საერთო რისკი. AI-ზე დაფუძნებული თაღლითობის გამოვლენის სისტემებს შეუძლიათ სწრაფად ამოიციონ შაბლონები და ანომალიები, რაც ბანკებს საშუალებას აძლევს აღმოაჩინონ და თავიდან აიცილონ თაღლითური ქმედებები, დაიცვან კლიენტების ინტერესები.

რისკების მართვის გარდა, ხელოვნურმა ინტელექტმა ასევე ითამაშა გადამწყვეტი როლი საბანკო სექტორში საოპერაციო ეფექტიანობის გაუმჯობესებაში. რუტინული და შრომატევადი ამოცანების ავტომატიზაციამ, როგორცაა მონაცემთა შეყვანა,

შესაბამისობის შემოწმება და დოკუმენტების დამუშავება, შეამცირა ხელით შრომა, გაამარტივა ოპერაციები და შეამცირა საოპერაციო ხარჯები. ხელოვნური ინტელექტის მქონე სისტემებს შეუძლიათ ეფექტურად გაუმკლავდნენ ტრანზაქციების დიდ რაოდენობას, რაც გამოიწვევს უფრო სწრაფ და ზუსტ დამუშავებას. ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების დანერგვით, ბანკებმა შეძლეს თავიანთი საოპერაციო შესაძლებლობების გაძლიერება და კლიენტებისთვის უფრო ეფექტიანი სერვისების მიწოდება. მონაცემთა უსაფრთხოება და კონფიდენციალურობა უმთავრესი საზრუნავია საბანკო ინდუსტრიაში. ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება გულისხმობს მომხმარებელთა სენსიტიური მონაცემების დამუშავებას, რაც საჭიროებს მონაცემთა დაცვის მკაცრ ზომებს. ბანკებმა პრიორიტეტი უნდა მიანიჭონ მონაცემთა უსაფრთხოებას და განახორციელონ მკაცრი ზომები მონაცემთა დარღვევის თავიდან ასაცილებლად და კლიენტების კონფიდენციალურობის დასაცავად. AI სისტემების ინტეგრირებით კიბერუსაფრთხოების მოწინავე ზომებთან, ბანკებს შეუძლიათ უზრუნველყონ კლიენტების ინფორმაციის მთლიანობა და კონფიდენციალურობა, აამაღლონ მათი ნდობა.

თუმცა, ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება საბანკო საქმეში არ არის გამოწვევების გარეშე. ერთი მნიშვნელოვანი შემფოთება არის ალგორითმული მიკერძოების პოტენციალი. ხელოვნური ინტელექტის სისტემები სწავლობენ ისტორიული მონაცემებიდან, რამაც შეიძლება გააგრძელოს უსამართლო პრაქტიკა და გამოიწვიოს მიკერძოებული სესხის გაცემის გადაწყვეტილებები ან დისკრიმინაციული პრაქტიკა. სამართლიანობისა და გამჭვირვალობის უზრუნველსაყოფად, ბანკებმა გულდასმით უნდა შეიმუშაონ და გამოსცადონ ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმები.

კიდევ ერთი გამოწვევა არის ხელოვნური ინტელექტის გავლენა სამუშაო ძალაზე. ხელოვნური ინტელექტის საშუალებით ავტომატიზაციამ შეიძლება გამოიწვიოს სამუშაოს გადაადგილება ან სამუშაო როლების ცვლილება საბანკო ინდუსტრიაში. ბანკებმა უნდა განიხილონ თანამშრომლების კვალიფიკაციის ამაღლების ან გადანაწილების სტრატეგიები, რათა შეარბილონ ხელოვნური ინტელექტის ზემოქმედება სამუშაო ძალაზე.

მომავლის თვალსაზრისით, ხელოვნური ინტელექტის განვითარება დიდ სარგებელს მოუტანს საბანკო სექტორს. AI-ზე მომუშავე სისტემებს შეუძლიათ დაეხმარონ ბანკებს კლიენტების ქცევის გაანალიზებაში, ფინანსური ტენდენციების პროგნოზირებაში და ინოვაციური პროდუქტებისა და სერვისების განვითარებაში. მარეგულირებლები და პოლიტიკის შემქმნელები უნდა მოერგონ ამ განვითარებად ლანდშაფტს, დააწესონ სახელმძღვანელო მითითებები ხელოვნური ინტელექტის ეთიკური გამოყენების უზრუნველსაყოფად და მომხმარებელთა ინტერესების დასაცავად.

AI ტექნოლოგიების ინტეგრაციამ გარდაქმნა საბანკო სისტემა, გაზარდა ეფექტიანობა, უსაფრთხოება და პერსონალიზება ფინანსურ სერვისებში. AI-ზე მომუშავე გადაწყვეტილებებმა გააუმჯობესა მომხმარებლის გამოცდილება, გაამარტივა ოპერაციები და უზრუნველყო რისკების უფრო ეფექტიანი მართვა.

საბანკო სფეროში ხელოვნური ინტელექტის შემდგომი განვითარებისა და დახვეწისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი მიმართულებები:

- მონაცემთა უსაფრთხოების პრიორიტეტი: ბანკებმა უნდა გამოყონ მნიშვნელოვანი რესურსები მონაცემთა უსაფრთხოების ძლიერი ზომების განსახორციელებლად. ეს მოიცავს დაშიფვრის მოწინავე პროტოკოლების მიღებას,

უსაფრთხოების აუდიტის რეგულარულ ჩატარებას და მკაცრი წვდომის კონტროლის დაწესებას.

- AI-ის ალგორითმების გამჭვირვალობისა და სამართლიანობის უზრუნველყოფა: ბანკებმა პროაქტიულად უნდა მიმართონ ალგორითმულ მიკერძოებას თავიანთი AI ალგორითმების გამჭვირვალობისა და სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად. რეგულარული აუდიტი და შეფასებები უნდა ჩატარდეს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მიკერძოების იდენტიფიცირებისა და გამოსწორების მიზნით. თანამშრომლობა მესამე მხარის ორგანიზაციებთან, რომლებიც სპეციალიზირებულნი არიან ალგორითმულ სამართლიანობაში, შეიძლება დაეხმარონ ინდუსტრიის სტანდარტებთან და რეგულაციებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფაში.

- AI-ის ალგორითმების ეთიკური პრაქტიკის ხელშეწყობა: ბანკებმა უნდა ჩამოაყალიბონ მკაფიო გაიდლაინები და პოლიტიკა ხელოვნური ინტელექტის ტექნოლოგიების პასუხისმგებლობით გამოყენების შესახებ. ეს მოიცავს მონაცემთა პასუხისმგებლობით გამოყენების უზრუნველყოფას, დისკრიმინაციული პრაქტიკის თავიდან აცილებას, მომხმარებელთა თანხმობას და გამჭვირვალობას. მარეგულირებელებთან, ინდუსტრიის ორგანიზაციებთან და პოლიტიკის შემქმნელებთან თანამშრომლობამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ინდუსტრიის მასშტაბით ეთიკური სტანდარტების ჩამოყალიბებას, რაც ხელს შეუწყობს AI-ზე ორიენტირებული საბანკო სერვისებისადმი ნდობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2020). Artificial Intelligence, Automation and Work. National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w24196>
2. Ross, T. W., & Pohl, G. (2020). Governance and Risk Management of Artificial Intelligence in Financial Services. *Journal of Risk Management in Financial Institutions*, 13(1), .
3. "Artificial Intelligence in Banking: A Comprehensive Survey" by Mishra et al. (2021)
4. "Regulatory Challenges of Artificial Intelligence and Machine Learning in Banking" by Sprenger et al. (2021)
5. Khandoker, N., & Doegar, M. (2020). AI and Machine Learning in Banking and Finance: A Comprehensive Guide for Beginners. Packt Publishing.
6. <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2023/03/20/the-future-of-ai-in-banking/?sh=189e319c5ed5>
7. <https://stefanini.com/en/insights/articles/artificial-intelligence-in-banking-and-financial-industries>
8. <https://mobile-magazine.com/articles/ai-changing-the-future-of-the-financial-industry>
9. https://www.ey.com/en_us/banking-capital-markets?WT.mc_id=10812167&AA.tsrc=paidsearch&s_kwid=AL!10073!3!480583967417!b!!g!!%2Bartificial%20%2Bintelligence%20in%20%2Bbanking&gad=1&gclid=Cj0KCQjwqNqkBhDIARIsAFaxvwxJKaqAFFa9j5_7X1VroMXjMyWHdkiUQ-DD5rS5iwJkDyFog65IW4aAmHdEALw_wcB
10. https://bdodigital.ge/ai-khelovnuri-inteleqti-2023-tslis-motsinave-teqnologi/?utm_source=Facebook&utm_
11. https://galtandtaggart.com/en/reports/research-reports/global-robotics-and-ai-industry?utm_source=Facebook&utm_
12. <https://fintech.ge/ai-%E1%83/>
13. <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/4/3682>
14. https://www.db.com/what-next/digital-disruption/better-than-humans/how-artificial-intelligence-is-changing-banking/index?language_id=1

Leila Ghudushauri

IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN GEORGIAN BANKING: IMPLICATIONS, CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Summary

Artificial intelligence (AI) has become a transformative force in various industries, and the banking sector is no exception. With the potential to revolutionize banking operations, improve customer experience, and enhance decision-making processes, AI will play a significant role in the future of banking.

In today's digital age, when financial institutions are trying to stay competitive and provide innovative services to their customers, the implementation of AI in banking is becoming especially relevant. Analyzing the challenges and opportunities associated with AI implementation is crucial for banks to effectively leverage its potential and navigate the evolving industry. In addition, policymakers and regulators in the banking sector must consider the ethics, legality, and safety of AI to ensure responsible and safe implementation.

The article discusses and analyzes the challenges and opportunities arising from the implementation of artificial intelligence in the banking sector of Georgia.

Keywords: artificial intelligence; banking; operational efficiency; data privacy and security risk management.

ზურაბ წერეთელი

ეროვნული საინოვაციო სისტემის განვითარებისა და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პრობლემები

ანოტაცია. ეროვნული საინოვაციო სისტემა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი ინოვაციური ბიზნესის კონკურენტული უპირატესობების მისაღწევად და უზრუნველყოფს აუცილებელ რესურსებზე წვდომას, მათ შორის ფინანსურზეც, რომლის საჭიროებაც ყველაზე მწვავეა ინოვაციური პროექტების განხორციელებისას. სტატიაში განხილულია ეროვნული საინოვაციო სისტემის ფუნქციონირება, სადაც განისაზღვრება ინოვაციის მნიშვნელობა თანამედროვე საწარმოების საქმიანობაში. ასევე აღნიშნულია, რომ სამეცნიერო, ტექნიკური და საინოვაციო საქმიანობის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულებაა ინოვაციური ხასიათის სპეციალიზებული სუბიექტების (როგორცაა ტექნოლოგიური პარკები, ტექნოლოგიური ბიზნეს ინკუბატორები, ტექნოპოლიები და მაღალტექნოლოგიური კომპანიები) შექმნა და მათი ფუნქციონირების შესაბამისი ხელშეწყობა. მასში ასევე ნაჩვენებია ინოვაციების განვითარებისათვის ზოგიერთი ხარვეზი. კერძოდ: 1) განუვითარებელი კავშირები საუნივერსიტეტო მეცნიერებასა და ინდუსტრიას შორის; 2) საბანკო სექტორის დაბალი ჩართულობა ინოვაციურ პროცესების დაკრედიტებაში; 3) კერძო კაპიტალის არასაკმარისი ინოვაციური აქტივობა და სხვა.

ნაშრომი შედგება: ანოტაციისაგან, საკვანძო სიტყვებისაგან, შესავალისაგან, ძირითადი ნაწილისაგან, დასკვნისა და ლიტერატურისაგან.

საკვანძო სიტყვები: საინოვაციო აქტივობა, ეროვნული საინოვაციო სისტემა, საინოვაციო პოლიტიკა, ინოვაციური მეწარმეობა, ინოვაციური ტექნოლოგიები, კომერციალიზაცია.

შესავალი

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ამჟამინდელ ეტაპზე აშკარაა გადასვლის ტენდენცია ინდუსტრიული ტიპის ეკონომიკიდან პოსტინდუსტრიულზე ან, როგორც მას ასევე უწოდებენ, ინოვაციურ ეკონომიკაზე, რომელიც დაფუძნებულია ინფორმაციის გამოყენებაზე, ცოდნის ინტენსიურ ტექნოლოგიებზე, ასევე ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგებზე.

ქვეყნის ეკონომიკის ინოვაციურ გზაზე გადასვლა მოითხოვს ყველა ეკონომიკური სუბიექტების მიერ, ეკონომიკური ურთიერთობების ტრანსფორმაციაში, მიმდინარე ცვლილებების არსისა და თავიანთი როლის ნათლად გაცნობიერებას. ინოვაციებზე დაფუძნებული ეკონომიკის ტრანსფორმაციის მასშტაბები სახელმწიფოს, კერძო ბიზნესის, სამეცნიერო საზოგადოებისა და საჯარო დაწესებულებების ინოვაციური საქმიანობის პირდაპირპროპორციულია.

თანამედროვე საზოგადოებაში ინოვაციური საქმიანობა ცხოვრების ყველა სფეროში ცვლილებებზე ზემოქმედების ერთ-ერთი მთავარი საშუალება ხდება.

მოსახლეობის ზრდის შესაბამისად, ადამიანთა მოთხოვნების დაკმაყოფილებაში სულ უფრო იზრდება მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების, ტექნოლოგიური ინოვაციების როლი, რადგან ისინი არსებითად ცვლიან მსოფლიოში ბიზნესის სტაბილურ განვითარებას და უზრუნველყოფენ ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას. ინოვაციები ეროვნული და მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მთავარი მამოძრავებელი ძალაა.

მე-20 საუკუნის ბოლოს და 21-ე საუკუნის დასაწყისის გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისებმა განაპირობა მსოფლიოს ეკონომიკური ურთიერთობების სუბიექტებს შორის არსებული ეკონომიკური ურთიერთობების სისტემის ახლებურად გააზრების აუცილებლობა. ეკონომიკურმა ტურბულენტობამ, კორონავირუსმა და მსოფლიოში არსებულმა არასტაბილურმა პოლიტიკურმა კრიზისებმა გააღრმავა განვითარების ახალი წყაროების პოვნისა და ეროვნული ეკონომიკისა და მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემა. მსოფლიოს განვითარებული და მსხვილი განვითარებადი ეკონომიკის ეკონომიკური სისტემების განვითარების ტენდენციები სულ უფრო მეტად ფოკუსირებულია ინტელექტუალური რესურსების განვითარებასა და გამოყენებაზე, როგორცაა მაღალი რისკი, სარისკო კაპიტალი, ინოვაციების კლასტერები, ინოვაციური მეწარმეობა და სხვა.

* * *

ინოვაციური განვითარების გლობალური პრაქტიკის ანალიზი განპირობებულია ინოვაციებზე ორიენტირებულ საწარმოებს შორის მზარდი კონკურენციით, რაც, თავის მხრივ, ზრდის კონკურენტული სივრცის გაურკვეველობას და ზრდის ინოვაციური მეწარმეობის რისკებს, მათ შორის სისტემურ დონეზე.

ინოვაცია ემყარება განახლებას. ეკონომიკური თვალსაზრისით, ინოვაცია არის რაღაც ახალი, რაც სარგებელს მოუტანს საწარმოს ან მთლიანად საზოგადოებას. ნებისმიერი სახის ინოვაციური საქმიანობა, რომელიც წარმატებული

ბიზნესის საფუძველს წარმოადგენს, სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერასა და წახალისებას საჭიროებს.[3]

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს განვითარების ინოვაციური გზა. ინოვაციები იძენს სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისათვის, როგორც მიკროეკონომიკურ, ასევე მაკროეკონომიკურ დონეზე. ის მთავარი საშუალებაა პროდუქციის კონკურენტუნარიანობისა და მთლიან ბაზარზე საწარმოების მდგრადობის უზრუნველსაყოფად. აღნიშნულთან ერთად ინოვაციები ახალი ტექნოლოგიებისა და პროდუქტის შექმნაზე ორიენტირებული და შესაბამისად, შეუძლებელია ახალ ეკონომიკაში გადარჩენა მის გარეშე. საწარმოების ინოვაციური საქმიანობა პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისკენაა მიმართული და მისი მამოძრავებელი ძალაა.[3]

ინოვაციური საქმიანობა აქამდე არასდროს ყოფილა ისეთი აქტუალური როგორც დღეს არის. ინოვაციური საქმიანობის განხორციელების შედეგად დასაბამი მიეცა ახალ ტექნოლოგიებს, ახალი სახის საქონლის გამოშვებას, ახალ და სრულყოფილ მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას, კომპიუტერულ და რობოტიზებულ სისტემებს, მოდერნიზებულ მენეჯმენტს და ა.შ.

განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკის ანალიზი აჩვენებს ეკონომიკაში ცოდნის, განათლებისა და ტექნოლოგიების როლის გაზრდის სტაბილურ ტენდენციას, რაც იწვევს მათი კონკურენტუნარიანობის ზრდას, ასევე ეკონომიკური, ტექნიკური და სხვა ინდიკატორების გაუმჯობესებას. განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ეკონომიკური სისტემები მრავალი წლის განმავლობაში ორიენტირებულია ინოვაციურ მეწარმეობაზე, ინოვაციური სტრუქტურების შექმნაზე და მათი შედეგების კომერციალიზაციაზე. [2]

ინოვაციური სტრუქტურების შექმნა საფუძვლად უდევს როგორც კომპანიების, ისე მთლიანად ეკონომიკური სისტემის განვითარების სტრატეგიას. ისინი არიან ინოვაციური მეწარმეობის ლიდერები და აკონტროლებენ ინოვაციური ტექნოლოგიების ბაზრებს. მთავარი ამოცანა ქვეყნის ეკონომიკაში ინოვაციების გაზრდაა. ამჟამად ეკონომიკური განვითარება ინოვაციების გამოყენებით ყველაზე მნიშვნელოვანი ხდება ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის. ადვილი მისახვედრია, რომ ბევრმა ქვეყანამ, როგორცაა აშშ, იაპონია, ჩინეთი და სხვები, უზრუნველყო თავისი ეკონომიკის ზრდა ინოვაციების შემუშავებითა და დანერგვით.[4]

ტერმინი „ინოვაცია“ ეკონომისტებმა შემოიტანეს ტერმინოლოგიურ მიმოქცევაში მე-20 საუკუნის დასაწყისში. ტერმინის პოპულარიზაცია დაიწყო მას შემდეგ, რაც ეკონომისტმა ჯოზეფ ალოს შუმპეტერმა (1911 წელს) განიხილა ინოვაცია, როგორც მეწარმეობის საშუალება, რომელიც უზრუნველყოფს მაღალ მოგებას. ჯ.შუმპეტერმა თავის ნაშრომში „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ განიხილა ინოვაცია, როგორც მეწარმეობის საშუალება მოგების მისაღებად. „ეკონომიკური სუბიექტები, რომელთა ფუნქციაც სწორედ ახალი კომბინაციების განხორციელებაა და რომლებიც მის აქტიურ ელემენტად მოქმედებენ“ შუმპეტერმა მოიხსენია ინოვაციურ მეწარმეობა(ბიზნესი). [12]

ინოვაციური სფეროს ფუნქციური დანიშნულება შუმპეტერმა ასე ჩამოაყალიბა:

- ინოვაციების პოტენციურ მომხმარებელთა ანალიზი;
- პერსპექტიული იდეებისა და ფუნქციონირების წყაროების ძიება;
- სიახლეების შექმნისა და დანერგვის ორგანიზაცია;
- სიახლეების გავრცელება და მხარდაჭერა.

თანამედროვე ეკონომიკურ კვლევებში „ინოვაცია“ განისაზღვრება, როგორც სამეცნიერო და ტექნიკური პროგრესის მიღწევების რეალურ, ახალ პროდუქტად და შესაბამისად ტექნოლოგიებად გადაქცევად.

ინოვაცია არის სამეცნიერო და ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგი, რომლის გამოყენება იწვევს მნიშვნელოვან ცვლილებებს ბიზნესში(წარმოებაში), ორგანიზაციულ, ადმინისტრაციულ, საწარმოო და ტექნოლოგიურ ურთიერთობებში. ეკონომიკურ მეცნიერებაში „ინოვაციური პროდუქტის“ კონცეფცია სადავოა, რადგან ინოვაციური საქმიანობის შედეგი ასოცირდება არა მხოლოდ მატერიალურ ფორმასთან, არამედ შემოქმედებითი საქმიანობის იდეალურ პროდუქტებთან. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საინოვაციო საქმიანობა თავდაპირველად დაკავშირებულია საწარმოსთან. პირველი ეტაპი ყველაზე ხშირად იწყება კაპიტალის ინვესტიციით. ამ საქმიანობის შედეგი დაკავშირებულია მიღებულ მოგებასთან, ამიტომაც თანამედროვე ეკონომიკაში აუცილებელია კვლევისა და განვითარების პროცესების მომზადება და მათი შედეგების წარმოებაში პრაქტიკული დანერგვა.[13]

ინოვაციური ტექნოლოგიები მოითხოვს მნიშვნელოვან კაპიტალურ ინვესტიციებს, რომელთა გარეშეც ინოვაცია ვერ იარსებებს. შესაბამისად, საწარმოს განვითარების ფინანსური სტრატეგია, განსაკუთრებით კრიზისულ ეკონომიკაში, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მისი განვითარების მართვის პროცესში. ინოვაციური აქტივობა განსაზღვრავს სტრატეგიულ დაგეგმვას, ორგანიზაციის მომავლის განვითარების გეგმის შემუშავებას, რათა შეამციროს და დაიცვას გარე გავლენის რისკებისგან და უზრუნველყოს მისი ეკონომიკური უსაფრთხოება.

საოპერაციო ღონისძიებების არსი კრიზისისა და რეცესიის დროს ყველაზე ხშირად არის:

- მიმდინარე ხარჯების შემცირება;
- საწარმოს შიდა რეზერვების გამოყენების ეფექტურობის გაზრდა
- და საჭირო რესურსების მოპოვება.

საწარმოს განვითარების სტრატეგიის არჩევანი პირველ რიგში დამოკიდებულია მის ფინანსურ მდგომარეობაზე და მისი საქმიანობის გრძელვადიან მიზნებზე და, რა თქმა უნდა, ბევრ სხვა ფაქტორზეც.

საგულისხმოა, რომ ნებისმიერი კომპანიისთვის მნიშვნელოვანია ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის გაზრდა, იმიჯის გაუმჯობესება, შესაძლებლობების გაფართოება და ფულადი სახსრების მოძრაობის გაზრდა. ამ დროისთვის ძნელი წარმოსადგენია განვითარება მეცნიერების დახმარების გარეშე, რადგან ის კომპანიის პოტენციალის გაზრდის საშუალებას იძლევა, ასევე აჩქარებს მის განვითარებას და სხვა. ცნობილი ელონ მასკი, ამერიკელი გამომგონებელი, კარგად ასახავს ინოვაციური ტექნოლოგიების შესაძლებლობას ბიზნესსა და ეკონომიკაში. მისი პროექტები აჩვენებენ შესანიშნავ შედეგებს სხვადასხვა სფეროში. ელონი ცნობილია იმით, რომ ის იყო მაღალტექნოლოგიური კომპანიების დამფუძნებელი და ლიდერი. PayPal, ონლაინ გადახდის პლატფორმა, არის ელონ მასკის პირველი ინოვაციური პროექტი, რომელმაც მას მსოფლიო პოპულარობა და მნიშვნელოვანი შემოსავალი მოუტანა. პირველ კომპანიას, რომელიც მასკმა დააარსა, ასევე გააჩნდა ახალი ტექნოლოგიების ელემენტები, უფრო მეტიც, მან კომპანია გახსნა 30 ათასი დოლარის დახმარებით, რომელიც აიღო მამისგან და შემდეგ მიყიდა, 300 მილიონ დოლარად, კომპიუტერულ გიგანტებს. მასკი ამ ტრანზაქციის შედეგად მიღებულ მოგებას ახალ პროექტებში დებს.

ახალი ტექნოლოგიები (ინოვაციები) მნიშვნელოვანი ნაბიჯია მაღალტექნოლოგიური ინდუსტრიების განვითარებაში, რაც ხელს უწყობს ახალი

იდებების წარმოშობასა და ცოდნის შემდგომ გარღმავებას. სწორედ ეს არის ახალი ტექნოლოგიების შექმნის მთავარი მიზანი, რის შედეგადაც ხდება სხვადასხვა საზოგადოების რეალური საჭიროებების დაკმაყოფილება.

ახალი შესაძლებლობების მიებაში. ინოვაცია არის რთული ეკონომიკური, ორგანიზაციული და ტექნოლოგიური პროცესი, რომელიც ემყარება ორი ტიპის პოტენციალის გამოყენებას:

1)სამეცნიეროს (უახლესი ტექნოლოგიები და აღჭურვილობა) და 2) ინტელექტუალურის, რომელიც ასოცირდება ინოვაციების დანერგვის უნართან (ორგანიზაციების საქმიანობის ყველა ეტაპზე).

საინვესტიციო მხარდაჭერა ამ პროცესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია. ეს გამოიხატება სახსრების რაციონალურ გამოყენებაში. შესაბამისად, სხვადასხვა სფეროდან და სხვადასხვა წყაროდან ინვესტიციების მოზიდვა მნიშვნელოვნად ამცირებს რისკებს და იწვევს ინოვაციური საქმიანობის ეფექტურ განვითარებას. ბევრი ქვეყნის გამოცდილებიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ინოვაციურ ეკონომიკურ მოდელზე გადასვლა შესაძლებელია მხოლოდ ინოვაციის რეალური აღქმით. [13]

ამასთან, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ აუცილებელია დარეგულირდეს აღნიშნულ საკითხში მთავრობის, როგორც ინვესტორისა და მარეგულირებლის ჩარევა. ქვეყნის ტექნოლოგიური და ინოვაციური განვითარება განისაზღვრება ეკონომიკური და გეოგრაფიული ფაქტორით. გეოგრაფიული და ეკონომიკური ვითარება ხსნის ქვეყანაში ტექნოლოგიური მრავალფეროვნების არსებობას. ფუნდამენტური ინოვაციები, როგორც წესი, წარმოიქმნება ძირითადი კვლევის პროცესიდან. ინოვაციები არის ახალი წარმოებების და დარგების გაჩენის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი, რაც იწვევს:

- არსებულის თანდათანობით გაქრობას;
- ინოვაციური საქმიანობა ცვლის საზოგადოების ეკონომიკურ ორგანიზაციას, კერძოდ, ჩნდება ახალი სოციალური ინსტიტუტები და ეკონომიკური ორგანიზაციები, მათ შორის წარმოიშობა ახალი ურთიერთობები.

მნიშვნელოვანი ცვლილებები ხდება საკუთრების სტრუქტურაში. ასევე იხვეწება მართვის ტექნოლოგიები არა მარტო კერძო ორგანიზაციებში, არამედ სახელმწიფოშიც.

საინოვაციო საქმიანობის მნიშვნელობა ქვეყნის ეკონომიკისთვის ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც სახელმწიფოს მიერ ინოვაციების განვითარებისათვის შექმნილი პირობები. თუმცა, ეს არის რთული, ხანგრძლივი და მრავალმხრივი პროცესი, რომელიც გავლენას ახდენს რეგიონების, საწარმოებისა და ორგანიზაციების ინტერესებზე, სადაც მუშაობს დიდი რაოდენობით სპეციალისტები. მხოლოდ პროტექციონისტული პოლიტიკა სახელმწიფოს მხრიდან, ზომიერი სამთავრობო რეგულირება და ცივილიზებული ბაზრის მექანიზმი უზრუნველყოფს ასეთი რთული სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამების განხორციელებას.

აღნიშნული პრობლემების დასაძლევად სახელმწიფომ უნდა გაითვალისწინოს თანამედროვე მსოფლიოში განვითარებული ტენდენციები, რაც ძლიერ გავლენას ახდენს ინოვაციური ეკონომიკის განვითარებაზე და მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული. ეს ტენდენციებია:

1. ინოვაციური ბიზნესის მხარდაჭერა;
2. ეკონომიკაში ინოვაციებზე მოთხოვნის გაზრდა;
3. ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარება;
4. გლობალურ ინოვაციურ სისტემაში ეფექტიანი ინტეგრაცია.

ამ ტენდენციებზე დაყრდნობით და ინოვაციური ეკონომიკის წარმატებით ფორმირებისათვის მეცნიერული და ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსის შემუშავება და რეალიზება (რაც საფუძვლად დაედება სახელმწიფო ინოვაციურ პოლიტიკას), უნდა იყოს მიმართული შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტაზე:

- ეროვნული ინოვაციური სისტემის შექმნა, რომელსაც შეეძლება ინოვაციების მასობრივი ათვისება;
- სახელმწიფო ორგანოების ფორმირება, რომლებიც განახორციელებენ ინოვაციური საქმიანობის კოორდინაციას;
- მეცნიერულ-ტექნიკური და ინოვაციური საქმიანობის სახელმწიფო მხარდაჭერის სხვადასხვა ფორმის შემუშავება და რეალიზაცია;
- მეცნიერების ფუნდამენტური და გამოყენებითი სექტორების შენარჩუნებისა და დაბალანსებული განვითარებისათვის ღონისძიებების კომპლექსის შემუშავება;
- პირობების შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს ინოვაციური მეწარმეობის დაჩქარებულ განვითარებას;
- მთლიანი ინოვაციური ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- მეცნიერებისა და ტექნიკის მოწინავე მიღწევების ბაზაზე ბიზნესის მოდერნიზაციის ღონისძიებების რეალიზაცია და სხვა.

დასკვნა

ამრიგად, თანამედროვე ეკონომიკაში ინოვაციური პროცესის დაფინანსება შესაძლებელია არა მხოლოდ სახელმწიფოს, არამედ კერძო პირების მიერ. კრიზისულ ვითარებაში სახელმწიფომ უნდა დააფინანსოს უაღრესად მნიშვნელოვანი ინოვაციური პროექტები, რომლებიც გავლენას მოახდენს მთლიანად ეკონომიკის განვითარებაზე. შესაძლოა, ეს განხორციელდეს ექსკლუზიურად ინოვაციებისადმი მიძღვნილი ცალკეული ორგანოს შექმნით და მისი საქმიანობა მიმართული იქნება მხოლოდ მაღალი ზემოქმედების ინოვაციების დაფინანსებაზე.

საწარმოს ინოვაციური აქტივობა ქვეყნის ინოვაციური განვითარების მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია.

ინოვაციური ეკონომიკა არის მომავლის ეკონომიკა. საინოვაციო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება და ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირება ქვეყნის გრძელვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილი უნდა იყოს.

ინოვაციური ეკონომიკის წარმატებული განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ინოვაციური პროცესების შესაბამისი სახელმწიფო რეგულირება. საჭიროა ამ პროცესში მონაწილეთა საქმიანობის კოორდინაცია ყველა შესაძლო ბერკეტის გამოყენებით, როგორცაა: 1) კერძო ინვესტიციების წილის გაზრდა; დაკრედიტების განაკვეთების შემცირება; 2) ინოვაციური ბიზნესის (მეწარმეობის) მხარდაჭერა ინდუსტრიაში და ა.შ.

ეროვნული საინოვაციო სისტემის კონკურენტუნარიანობის გაზრდის ყველაზე ეფექტური გზების დასადგენად. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ ეკონომიკის ინოვაციურ განვითარებაზე პირდაპირ გავლენას ახდენს ბიზნეს სტრუქტურები, დაფინანსების წყაროები და სახელმწიფოს მხარდაჭერა.

ინოვაციურ ბიზნესში უცხოური გამოცდილების გამოყენება მნიშვნელოვანი ფაქტორია საწარმოების სტაბილური ფუნქციონირებისა და მომგებიანობისათვის, ასევე მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რამაზ აბესაძე. ეკონომიკური განვითარება და ეკონომიკური რეგრესი. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი 2014
2. ერქომაიშვილი გ., ხარაიშვილი ე., (2011). ინოვაციები და პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა. თბილისი, უნივერსალი. გვ.445.
3. წერეთელი ზ., ინოვაციური საქმიანობის განხორციელების ძირითადი პრობლემები და პესპექტივები. ეკონომიკის ინოვაციური განვითარება: მსოფლიო გამოცდილება და პერსპექტივები. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის კონფერენციის მასალათა კრებული, თბილისი, 2022. - გვ. 219.
3. წერეთელი ზ., ინოვაციური ბიზნესის განვითარების პრობლემები და პესპექტივები საქართველოში. XXI საუკუნის ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და ტექნოლოგიური გამოწვევები, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის კონფერენციის მასალათა კრებული, თბილისი, 2021. გვ. 281.
4. წერეთელი ზ., ბიზნესის განვითარების მენეჯმენტის პროგნოზირების პრობლემები და მეთოდები. თანამედროვე ეკონომიკა, ეკონომიკური მეცნიერება და ეკონომიკის პანდემიური პრობლემები: გამოწვევები, გადაჭრის გზები, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის კონფერენციის მასალათა კრებული, თბილისი, 2020. გვ. 594.
5. წერეთელი ზ., ბიზნესი, როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკის განვითარების ბერკეტი და მასში არსებული პრობლემები. სახელმწიფოს ეფექტიანი მართვის პრობლემები. XXXII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები (09.11.2019). თბილისი: საერთაშორისო გამომცემლობა „პროგრესი—, 2019. გვ. 45-46.
6. მსოფლიო ბანკი. მსოფლიო ბანკი მხარს უჭერს ინვესტირებას საქართველოს მომავალში და ინოვაციაზე და ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკის განვითარებას. პრესრელიზი. ვაშინგტონი, 2018 წლის 18 მარტი. <http://pubdocs.worldbank.org/en/846991458317907954/PR-Board-Approval-GENIE-March-016-Geo.pdf>
7. საქართველოს მთავრობა. კვლევებისა და ინოვაციების საბჭოს შექმნისა და მისი დებულების დამტკიცების შესახებ. მთავრობის დადგენილება № 32. 3 თებერვალი, 2015 წელი. <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/-view/2712487>
8. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ბრძანება №1-1/66. 5 მარტი, 2014 წელი. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2269957> ;
9. საქპატენტი. ოფიციალური ბიულეტენები №1-№16. <http://www.sakpatenti.gov.ge/ka/publications/?subject=OFFICIALBULLETINSOFINDUSTRIALPROPERTY>
10. Южная Корея и другие: 50 самых инновационных стран мира. <https://dev.by/lenta/main/world-innovation-leaders>
11. Севастьянова А.Е. Формирование условий для инновационного развития регионов ресурсного типа//Москва: Журнал `Регион: экономика и социология~, 2016, № 1. С. 209-232.
12. Муталимов В.А., Густова К.В. РОЛЬ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ // Научное обозрение. Экономические науки. – 2021. – № 2. – С. 29-33; <https://science-economy.ru/ru/article/view?id=1075> (дата обращения: 14.08.2024);
13. <https://www.globalinnovationindex.org/>

Zurab Tsereteli

PROBLEMS OF DEVELOPING THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM AND INCREASING ITS COMPETITIVENESS

Summary

The national innovation system is the most important factor for achieving competitive advantages of innovative businesses and provides access to necessary resources, including financial issues, which are the most urgently needed in the implementation of innovative projects. In the article is discussed about functioning of the national innovation system, where the importance of innovation in the activities of modern enterprises is determined. It is also noted that one of the main directions of the state policy in the field of scientific, technical and innovative activities is the creation of innovative specialized entities (such as technological parks, technological business incubators, techno policies and high-tech companies) as well as the corresponding promotion of their functioning. It's also shown some pitfalls for the development of innovations.

In particular: 1) Underdeveloped connections between university's scientific structures and industry; 2) Low involvement of the banking sector into crediting innovative processes; 3) Insufficient innovative activities of the private capital and others. The work consists of: annotation,

Keywords: introduction, main part, conclusion and literature. **Keywords:** innovation activity, national innovation system, innovation policy, innovative entrepreneurship, innovative technologies, commercialization.

სექტორული და რეგიონული ეკონომიკის სექტორი SECTOR OF SECTORAL AND REGIONAL ECONOMIES

Айтакин Гасан кызы Ахундова

SWOT-АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ АЗЕРБАЙДЖАН

Аннотация. В статье проведено исследование и представлен SWOT-анализ развития событийного туризма в Азербайджане, включающий оценку сильных и слабых сторон, а также возможностей и угроз для данной отрасли. Этот анализ позволяет разработать эффективные стратегии для привлечения туристов и укрепления позиций региональных мероприятий. Азербайджан обладает значительным потенциалом для развития событийного туризма благодаря своему культурно-историческому наследию, выгодному географическому положению, уникальным традициям и государственной поддержке. В последние годы страна успешно организует мероприятия как международного, так и локального масштаба. Однако развитие ограничивается недостаточно развитой инфраструктурой, нехваткой маркетинговых исследований, слабым взаимодействием между государственными, коммерческими и некоммерческими организациями, а также дефицитом квалифицированных кадров. Возможности заключаются в привлечении международных событий, активном продвижении страны на мировой арене, развитии новых туристических направлений и внедрении современных технологий. В то же время, основные угрозы включают геополитическую нестабильность, эпидемиологические риски, экономическую неопределенность и конкуренцию на глобальном уровне. В статье подчеркивается необходимость комплексного подхода для устойчивого развития событийного туризма в стране.

Ключевые слова: событийный туризм, SWOT-анализ, развитие, Азербайджан, разработка мероприятий, стратегия, экономический рост.

Введение

Туризм сегодня является важнейшим элементом мировой экономики, оказывая значительное влияние на развитие стран и регионов. Эта отрасль не только стимулирует экономический рост, создавая рабочие места и привлекая инвестиции, но и содействует развитию культурных и социальных связей между народами. За последние десятилетия туризм превратился в массовое явление, охватывающее все уголки планеты, наблюдается как значительное увеличение числа международных поездок, так и формирование новых тенденций в развитии этой сферы.

Данные статистики подтверждают устойчивый рост туризма, подчеркивая его важную роль в глобальном экономическом развитии. Сравнительно с 1950 г. люди на сегодняшний день стали путешествовать в 52 раза больше. И это стало возможным благодаря быстрому экономическому развитию, общему росту доходов, увеличению свободного времени, расширению авиасообщения и упрощению визовых процедур.

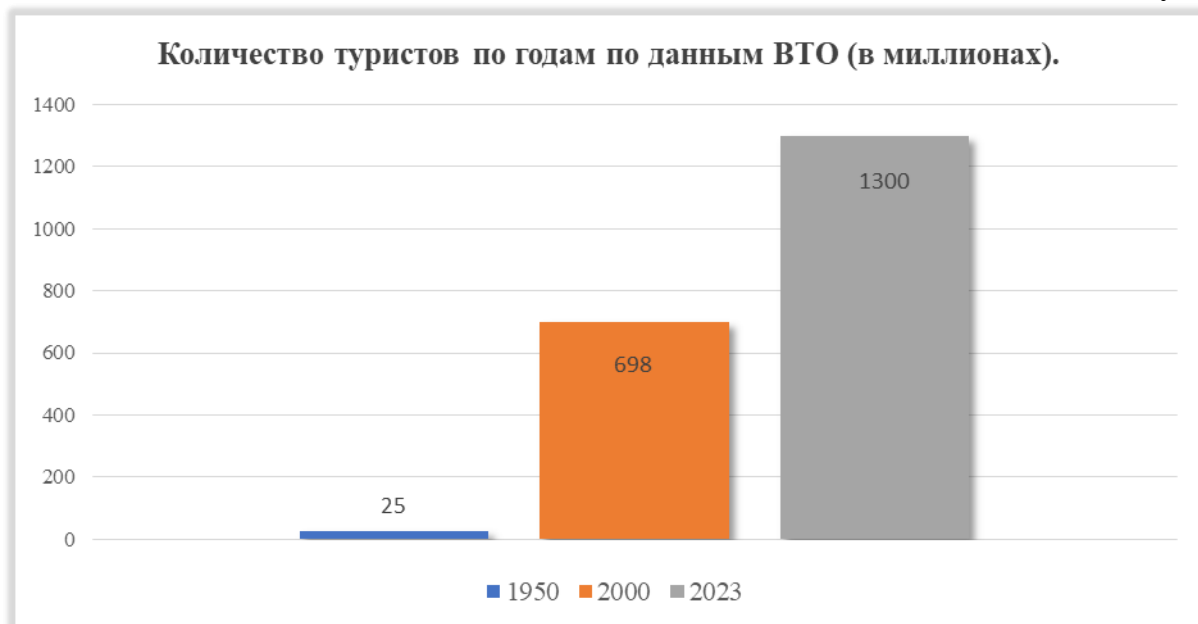
В частности, по данным Всемирной туристической организации (ВТО), в 1950 г. число туристов составляло 25 млн., а поступления от туризма – 2,1 млрд. долл. К началу XXI века – в 2000 г. число туристов достигло 698 млн., поступления от туризма – более 476 млрд. долл., на долю международного туризма приходилось 11% мирового ВВП и около 10% рабочих мест [1, с. 3]. А в 2023 году, по данным Всемирной туристской организации ООН (ЮНВТО), глобальная туристическая деятельность достигла 88% от допандемийного показателя. 1,3 млрд. человек в минувшем году отправились в путешествия за границу. По предварительным оценкам, доходы от международного туризма в 2023 году достигли 1,4 трлн. долларов, что составляет около 93% от 1,5 триллиона долларов в 2019 году. И во всех регионах мира наблюдалось увеличение числа иностранных прибытий. Также, по предварительным оцен-

кам, общий экономический вклад туризма составил 3,3 трлн. долл. в минувшем году, или 3% мирового ВВП [2] (рис. 1, рис. 2).

Рисунок 1

Рисунок 2

Постоянное увеличение числа туристов и появление новых трендов подчеркивают его растущее значение и необходимость дальнейшего развития в меняющемся мире.

Событийный туризм как наиболее перспективное направление в туризме

В последние годы туризм претерпевает значительные изменения. Современные путешественники ищут не просто новые места на карте, а стремятся к уникальным впечатлениям и глубинному пониманию культуры тех стран, которые они посещают. Этот тренд ведет к

изменению традиционного подхода к туризму, делая его более многогранным и ориентированным на личные эмоции и опыт.

Одним из наиболее ярких и перспективных направлений становится событийный туризм, который набирает все большую популярность среди путешественников. Люди все чаще выбирают поездки, приуроченные к важным спортивным, культурным и деловым событиям. Их интересует не только архитектура и музеи, но и то, чем живет страна здесь и сейчас — какие мероприятия проходят, каков ее ритм и стиль жизни.

Событийный туризм — это вид туризма, при котором туристические поездки приурочены к каким-либо определенным событиям или мероприятиям. Поводом для туристических поездок могут быть самые разные события из области спорта, культуры, бизнеса, светской и политической жизни» [3 с. 12]. Именно события занимают ключевое место в туристической отрасли, так как они значительно влияют на развитие направлений, их конкурентоспособность и маркетинговую стратегию. В глобальной системе мирового туризма доля событийного туризма ежегодно растет на 1,5%.

Событийный туризм играет все более значимую роль в государственной политике многих стран, в том числе и Азербайджана. Такие страны активно борются за возможность принимать у себя крупные мероприятия мирового масштаба. Эти события не только привлекают туристов, но и способствуют улучшению инфраструктуры, укреплению международного имиджа и открытию новых перспектив для экономического роста. Проведение таких событий стало стратегическим инструментом, с помощью которого страны решают задачи продвижения на мировой арене и привлечения инвесторов.

К примеру, в России, по словам гендиректора Выставочного научно-исследовательского центра R&C, «на событийный туризм, то есть, деловые мероприятия, а также ярмарки, фестивали, турниры, сейчас приходится порядка 30% турпотока в стране. Этот поток увеличивается и со временем будет становиться только больше [4].

В контексте Азербайджана развитие событийного туризма также становится важным направлением. В последние годы страна успешно проводит мероприятия как мирового, так и локального характера. К масштабным мероприятиям мы можем отнести — международный музыкальный фестиваль имени Узеира Гаджибекова с 2009 г., проведение Евровидение 2012, Гран-при Азербайджана Формулы-1 в Баку с 2016 г., первые Европейские игры -2015 г., IV Исламские игры солидарности - 2017 г., чемпионаты мира по шахматам и борьбе, ежегодные чемпионаты мира по игре «Что? Где? Когда?», международный музыкальный фестиваль DREAM Fest 2024 и др. А с 11 по 22 ноября 2024 г. Азербайджан станет организатором одного из самых престижных международных мероприятий в мире - COP29.

К примеру, проведение Первых Европейских игр «Баку — 2015», в котором приняли участие 6067 спортсменов из 50 стран, способствовали не только росту международной известности страны, но и пропаганде её туристического потенциала, а также формированию в республике спортивного событийного туризма. На Европейские игры в Баку приехало более 28 тыс. иностранных туристов. Большинство иностранцев, приехавших в Азербайджан на соревнования, составили граждане России, Великобритании, Германии, Нидерландов, Италии, Швейцарии, Испании, США и ОАЭ [5, с. 176].

К тому же, ежегодно в регионах Азербайджана проводятся различные праздники и фестивали, способствующие развитию событийного туризма. Здесь уместно отметить, что территория Азербайджана — 86,6 тыс. кв. км, указом Президента АР от 7 июля 2021 г. делится на 14 экономических районов [6]. Будь это Габалинский музыкальный фестиваль или фестиваль варенья, праздник граната в Гейчайском регионе, праздник яблок в Губинском районе, фестиваль хурмы в Балакенском регионе, фестиваль винограда и вина в Шамахинском регионе, музыкальный фестиваль «Хары бюльбюль» в Шуше, фестиваль черешни и вишни в Хачмазском районе и другие. Однако такие мероприятия не пользуются столь широкой популярностью среди туристов, как международные события в стране. Это может быть связано с недостаточной маркетинговой поддержкой на мировом уровне и ограниченным развитием инфраструктуры в регионах. Кроме того, специфичность или узкая тематика некоторых регио-

нальных событий может снижать их привлекательность и ограничивать их потенциальную аудиторию.

Поэтому важно провести SWOT-анализ, чтобы более точно оценить сильные и слабые стороны, а также выявить возможности и угрозы. Этот подход позволит разработать эффективные стратегии для привлечения туристов и укрепления позиций региональных мероприятий.

Главными задачами стратегического анализа регионального туризма являются:

- определение существующих условий для развития туризма, выявление потенциальных угроз;
- определение наличия внутренних резервов для развития регионального туризма;
- выявление возможных внешних развивающих и сдерживающих факторов развития туризма;
- на основе выявленных возможностей и угроз формирование миссии и целей развития туризма на уровне региона [7, с. 17].

SWOT-анализ событийного туризма в Республике Азербайджан

С учетом географического положения, экономической и политической ситуации, природных и рекреационных ресурсов, уровня развития туризма и других значимых факторов, для Азербайджана важно определить ключевые элементы, которые подчеркивают его сильные и слабые стороны, а также потенциальные возможности и угрозы для развития потенциала событийного туризма в регионах страны (табл. 1). Туристский потенциал Азербайджана – это принятие в год 5 миллионов туристов.

Сильные и слабые стороны развития событийного туризма в Азербайджане могут быть оценены следующим образом:

Сильные стороны:

- богатое культурное наследие. Азербайджан славится своей древней историей и культурой, что привлекает туристов к множеству культурных и исторических мероприятий. В стране насчитывается более 6 тысяч памятников истории, архитектуры и культуры, некоторые из которых входят в список Всемирного наследия ЮНЕСКО;

- выгодное географическое положение. Расположение на пересечении Востока и Запада, а также на маршруте Великого шелкового пути, создаёт благоприятные условия для привлечения туристов из разных регионов. Азербайджан является членом Международной туристической ассоциации «Евразия», одной из основных задач которой является исследование трансконтинентального туристического маршрута «Великий Шёлковый путь». Этот проект реализуется при технической поддержке Всемирной туристской организации (ВТО) и субсидируется различными международными фондами и национальными учреждениями. Кроме того, страна активно участвует в региональном маршруте ТРАСЕКА, соединяющем Европу и Азию. Все эти проекты, реализуемые при поддержке правительства Азербайджана, играют ключевую роль в дальнейшем развитии туристического сектора;

- Республика Азербайджан в последние годы известен как значимый провайдер MICE-услуг, где проводятся крупные мероприятия как на евроазиатском, так и на мировом уровне;

- развитие сопутствующей инфраструктуры. В последние годы Азербайджан активно развивает транспортную инфраструктуру, гостиничный сектор и инфраструктуру питания. В частности, в 2013 году Азербайджан получил право на проведение IV Игр исламской солидарности «Баку-2017», в которых приняли участие более 3000 спортсменов из 54 стран, а также свыше 1000 официальных представителей команд и такое количество технического персонала. Эти показатели сами по себе являются рекордными, так как до сих пор в Играх исламской солидарности никогда не участвовало столько стран [5, с. 177]. Игры исламской солидарности "Баку-2017" были организованы на высоком уровне, что положительно сказалось на развитии событийного (спортивного) туризма в стране. В рамках подготовки к Играм были реализованы масштабные проекты по строительству и реконструкции спортивных и

инфраструктурных объектов, включая новый аэропорт и современные спортивные комплексы;

- государственная поддержка. Правительство Азербайджана активно поддерживает развитие туризма через различные программы и инициативы. Туристская отрасль в Азербайджанской Республике признана одной из приоритетных отраслей экономики, в связи с чем, были разработаны Государственные программы (2002-2005 гг., 2010-2014 гг., 2008-2016 гг.), Государственная программа развития курортов на 2009-2018 гг., Государственная программа социально-экономического развития регионов на 2019-2023 гг., «Стратегическая дорожная карта по развитию специализированной туристической индустрии в Азербайджане» от 2016 г. и др. нормативно-правовые акты по развитию внутреннего и въездного туризма АР. В частности, 4 июня 1999 г. Президентом Г. Алиевым в Азербайджане был принят закон «О Туризме» (обновленный закон «О туризме» принят в 2022 г.), который и послужил толчком к развитию индустрии туризма, став основой и стержнем правовой системы в сфере туризма в Азербайджане [8];

- сохранение историко-культурного наследия страны. Туризм вносит значительный вклад в сохранение и популяризацию культурного наследия Азербайджана;

- поддержки малого и среднего бизнеса. Развитие туризма способствует росту малого и среднего бизнеса в стране, предоставляя новые возможности для предпринимателей;

- событийный туризм как часть стратегии развития внутреннего и въездного туризма.

Слабые стороны:

- недостаточный брендинг и неравномерное развитие регионов. Событийный туризм преимущественно сосредоточен в столице и в тех регионах, где природные условия наиболее благоприятны. Наиболее популярными экскурсиями иностранцев, кроме Баку, являются и районы на маршруте Шёлкового пути: Шекинский, Шамахинский, Габалинский, Исмаиллинский и другие. В них сконцентрировано огромное количество исторических памятников, много своеобразных сёл, не утративших свой уклад жизни (Нидж, Лагич, Киш, Хыналыг и др.), первозданная природа - заповедники, леса, озера. Огромной популярностью также пользуются поездки в горнолыжный комплекс «Шахдаг» в Гусарах, лыжный курорт «Туфан» в Габале, этнический и экологический виды туризма. В то время как другие регионы страны (Ширван-Сальянский, Миль-Муганский и Центрально-Аранский) остаются недооцененными с точки зрения формирования событийного туризма. Именно в этих районах страны развито животноводство, бахчеводство, овощеводство, садоводство, хлопководство, а также в наличии богатая национальная кухня;

- нехватка квалифицированных кадров. Туристическая индустрия сталкивается с проблемой нехватки профессионалов и создание условий для их равномерного распределения, что влияет на качество услуг;

- неэффективное использование туристского потенциала. Туристический потенциал страны не используется в полной мере, что требует улучшения маркетинговой стратегии и инфраструктуры;

- низкая осведомленность на международном уровне. Азербайджан всё ещё недостаточно известен как туристическое направление, что требует активного продвижения в международных СМИ, включая ТВ, радиовещание, газетно – журнальную продукцию, интернет;

- недостаток маркетинговых исследований. Недостаточное внимание уделяется исследованию эффективности методов продвижения туристического продукта, что требует изучения зарубежного опыта для успешной организации событий;

- низкая инвестиционная и деловая активность местного населения. Слабое участие местных жителей в организации и проведению мероприятий остается низкой, что могло бы способствовать культурной интеграции и созданию уникальной атмосферы;

- отсутствия корреляции между государственными, коммерческими и некоммерческими организациями, что ограничивает потенциал развития регионального событийного туризма.

Возможности и угрозы развития событийного туризма могут быть определены следующим образом:

- привлечение новых международных мероприятий;
- расширение сотрудничества с зарубежными партнерами и активное продвижение страны на международной арене;
- значительный туристский потенциал;
- выгодное экономико-географическое и транзитное положение страны;
- возможность для развития разнообразных видов туризма, включая событийный;
- формирование туристической инфраструктуры за счет привлечения инвестиций, направленных на организацию мероприятий;
- рост экономического потенциала через развитие рынка услуг;
- повышение привлекательности Республики Азербайджан на основе стабильной тенденции реализации маркетинговой стратегии территории;
- создание и продвижение туристского брэнда, а также улучшение имиджа страны и ее регионов за пределами республики;
- внедрение инновационных технологий в туристический сектор;
- повышение качества обслуживания туристов;
- развитие региональной инфраструктуры до необходимого уровня;
- модернизация и оптимизация каналов продвижения.

Угрозы:

- политическая нестабильность, эпидемиологические риски и глобальная экономическая неопределенность в стране (курс валют, уровень безработицы и др.);
- снижение покупательной способности населения и рост безработицы;
- усиление конкурентной борьбы со стороны соседних стран, активно и успешно развивающих событийный туризм;
- несоответствие предоставляемых услуг ожиданиям туристов и отсутствие уникальных предложений;
- негативные экологические факторы, влияющие на туристическую привлекательность;
- разрушение достопримечательностей и снижение привлекательности мероприятий в регионах.

Таблица 1

SWOT-анализ развития событийного туризма в Азербайджанской Республике

Сильные стороны	Слабые стороны
богатое культурное наследие	недостаточный брендинг и неравномерное развитие регионов
выгодное географическое положение	нехватка квалифицированных кадров
Азербайджан провайдер MICE-услуг	неэффективное использование туристского потенциала
развитие сопутствующей инфраструктуры	низкая осведомленность на международном уровне
государственная поддержка	недостаток маркетинговых исследований
сохранение историко-культурного наследия страны	низкая инвестиционная и деловая активность местного населения
поддержка малого и среднего бизнеса	отсутствия корреляции между государственными, коммерческими и некоммерческими организациями
событийный туризм как часть стратегии развития внутреннего и въездного туризма	
Возможности	Угрозы
привлечение новых международных мероприятий	политическая нестабильность, эпидемиологические риски и глобальная экономи-

	ческая неопределённость в стране (курс валют, уровень безработицы и др.
расширение сотрудничества с зарубежными партнерами и активное продвижение страны на международной арене	снижение покупательной способности населения и рост безработицы
значительный туристский потенциал	усиление конкурентной борьбы со стороны соседних стран, активно и успешно развивающих событийный туризм
выгодное экономико-географическое и транзитное положение страны	несоответствие предоставляемых услуг ожиданиям туристов и отсутствие уникальных предложений
возможность для развития разнообразных видов туризма, включая событийный	негативные экологические факторы, влияющие на туристическую привлекательность
формирование туристической инфраструктуры за счет привлечения инвестиций, направленных на организацию мероприятий	разрушение достопримечательностей и снижение привлекательности мероприятий в регионах
рост экономического потенциала через развитие рынка услуг	
повышение привлекательности Республики Азербайджан на основе стабильной тенденции реализации маркетинговой стратегии территории	
создание и продвижение туристского брэнда, а также улучшение имиджа страны и ее регионов за пределами республики	
внедрение инновационных технологий в туристический сектор	
повышение качества обслуживания туристов	
модернизация и оптимизация каналов продвижения	

Разработано автором.

Заключение

Таким образом, на основе проведенного SWOT-анализа можно сделать вывод о том, что событийный туризм в Азербайджане обладает значительным потенциалом для дальнейшего развития. Несмотря на достигнутые успехи, необходимо уделить больше внимания этому направлению, чтобы максимально раскрыть его потенциал и привлечь более широкую аудиторию. Событийный туризм, обладая ярко выраженным культурно-развлекательным характером, способен не только обогатить туристическую палитру, но и значительно повысить привлекательность страны на международной арене.

В условиях современного мира, где сфера услуг играет ключевую роль, туризм выделяется как одна из ведущих отраслей. Эффективное развитие событийного туризма может не только способствовать укреплению международного престижа страны, но и принести значительные экономические выгоды. При этом важно учитывать выявленные в SWOT-анализе слабые стороны и угрозы, чтобы минимизировать риски и максимально использовать имеющиеся возможности.

Выработка и внедрение правильной стратегии в области событийного туризма окажет значительное влияние на общее экономическое развитие страны, способствуя росту её международного имиджа и экономической устойчивости.

Использованная литература

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма учебное пособие. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. - 252 с.
2. <https://news.un.org/ru/story/2024/01/1448742> - Международный туризм в 2024 году достигнет допандемийного уровня.
3. Донских С. В. Событийный туризм: учеб.-метод. пособие / С. В. Донских. Минск: РИПО, 2014. – 112 с.
4. <https://tass.ru/obschestvo/6121199> - Эксперт: около 30% турпотока в России приходится на событийный туризм. 15 февраля 2019.
5. Ахундова А. Г. Регулирование комплексного развития инфраструктуры туризма в Азербайджанской республике. Монография. Баку - Издательство «AVROPA» -2019, 224 с.
6. <https://president.az/ru/articles/view/52389> - Указ Президента Азербайджанской Республики о новом делении экономических районов в Азербайджанской Республике 07 июля 2021
7. Баумгартен Л. В. Стратегический менеджмент в туризме. – М.: Академия, 2007. – 345 с.
8. Закон Азербайджанской Республики «О туризме» от 27 июля 1999 г. <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/aze128991.pdf>

Aytakin Gasan Akhundova

SWOT ANALYSIS OF EVENT TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Summary

Over the past decades, tourism has become a mass phenomenon, covering all corners of the planet, there is a significant increase in the number of international trips, as well as the formation of new trends in the development of this area. Statistics confirms the steady growth of tourism, emphasizing its important role in global economic development. Compared to 1950, people today began to travel 52 times more. And this became possible due to rapid economic development, overall growth in income, increased free time, expansion of air traffic and simplification of visa procedures. In particular, according to the World Tourism Organization (WTO), in 1950 the number of tourists was 25 million, and tourism revenue was \$ 2.1 billion. By the beginning of the 21st century - in 2000, the number of tourists reached 698 million, tourism revenue - more than \$ 476 billion, international tourism accounted for 11% of the world's GDP and about 10% of jobs. And in 2023, according to the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), global tourism activity reached 88% of the pre-pandemic level. 1.3 billion people traveled abroad last year. According to preliminary estimates, international tourism revenue in 2023 reached \$1.4 trillion, which is about 93% of \$1.5 trillion in 2019.

Tourism has undergone significant changes in recent years. Modern travelers are not just looking for new places on the map, but are striving for unique experiences and a deep understanding of the culture of the countries they visit. This trend is changing the traditional approach to tourism, making it more multifaceted and focused on personal emotions and experiences.

One of the most striking and promising area is event tourism, which is gaining more and more popularity among travelers. People are choosing trips dedicated to important sporting, cultural and business events. They are interested not only in architecture and museums, but also in what the country lives here and now - what events are held, what is its rhythm and lifestyle.

Event tourism plays an increasingly important role in the state policy of many countries, including Azerbaijan. Such countries are actively competing for the opportunity to host major global events. These events not only attract tourists, but also contribute to improving infrastructure, strengthening the international image and opening up new prospects for economic growth. Hosting such events has become a strategic tool with which countries solve the problems of promoting themselves on the world stage and attracting investors.

In the context of Azerbaijan, the development of event tourism is also becoming an important area. In recent years, the country has successfully hosted both global and local events. Large-scale

events include: Uzeyir Hajibeyov International Music Festival since 2009, Eurovision Song Contest 2012, Formula 1 Azerbaijan Grand Prix in Baku since 2016, first European Games in 2015, IV Islamic Solidarity Games in 2017, World Chess and Wrestling Championships, annual World Championships in the game “What? Where? When?”, international music festival DREAM Fest 2024, etc. And from November 11 to 22, 2024, Azerbaijan will host one of the most prestigious international events in the world - COP29.

For example, the holding of the First European Games "Baku - 2015", in which 6067 athletes from 50 countries took part, contributed not only to the growth of the country's international fame, but also to the promotion of its tourism potential, as well as the formation of sports event tourism in the republic. More than 28 thousand foreign tourists came to Baku for the European Games. Most of the foreigners who came to Azerbaijan for the competitions were citizens of Russia, Great Britain, Germany, the Netherlands, Italy, Switzerland, Spain, USA and UAE. In addition, various holidays and festivals are held annually in the regions of Azerbaijan, contributing to the development of event tourism. It is appropriate to note here that the territory of Azerbaijan - 86.6 thousand square kilometers, by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated July 7, 2021, is divided into 14 economic regions. Be it the Gabala Music Festival or Jam Festival, the Pomegranate Festival in the Goychay Region, the Apple Festival in the Guba District, the Persimmon Festival in the Balaken Region, the Grape and Wine Festival in the Shamakhi Region, the Hari Bulbul Music Festival in Shusha, the Cherry and Cherry Festival in the Khachmaz Region and others. However, such events are not as popular among tourists as international events in the country. This may be due to insufficient marketing support at the global level and limited infrastructure development in the regions. In addition, the specificity or narrow theme of some regional events may reduce their attractiveness and limit their potential audience.

Therefore, it is important to conduct a SWOT analysis to more accurately assess strengths and weaknesses, as well as identify opportunities and threats. This approach will allow developing effective strategies to attract tourists and strengthen the position of regional events (Table 1). The tourism potential of Azerbaijan is to receive 5 million tourists per year. The strengths and weaknesses of event tourism development in Azerbaijan can be assessed as follows:

Strengths:

- rich cultural heritage. There are more than 6 thousand historical, architectural and cultural monuments in the country, some of which are included in the UNESCO World Heritage List;
- advantageous geographical location. The location at the crossroads of East and West, as well as on the route of the Great Silk Road, creates favorable conditions for attracting tourists from different regions;
- The Republic of Azerbaijan has been known in recent years as a significant provider of MICE services, where major events are held both at the Eurasian and global levels;
- development of related infrastructure. In recent years, Azerbaijan has been actively developing transport infrastructure, the hotel sector and catering infrastructure;
- government support;
- preservation of the historical and cultural heritage of the country;
- support for small and medium-sized businesses;
- event tourism as part of the strategy for the development of domestic and inbound tourism.

Weaknesses:

- insufficient branding and uneven development of regions;
- shortage of qualified personnel;
- inefficient use of tourism potential;
- low awareness at the international level;
- lack of marketing research;
- low investment and business activity of the local population;
- lack of correlation between government, commercial and non-profit organizations, which limits the potential for the development of regional event tourism.

The opportunities and threats to the development of event tourism can be defined as follows:

- attracting new international events;
- expanding cooperation with foreign partners and actively promoting the country in the international arena;
- significant tourism potential;
- favorable economic, geographical and transit position of the country;
- the opportunity to develop various types of tourism, including event tourism;
- formation of tourism infrastructure by attracting investments aimed at organizing events;
- growth of economic potential through the development of the services market;
- increasing the attractiveness of the Republic of Azerbaijan based on a stable trend in the implementation of the marketing strategy of the territory;
- creation and promotion of a tourism brand, as well as improving the image of the country and its regions outside the republic;
- introduction of innovative technologies in the tourism sector;
- improving the quality of service for tourists;
- development of regional infrastructure to the required level;
- modernization and optimization of promotion channels.

Threats:

- political instability, epidemiological risks and global economic uncertainty in the country (exchange rates, unemployment, etc.);
- decreased purchasing power of the population and increased unemployment;
- increased competition from neighboring countries that are actively and successfully developing event tourism;
- inconsistency of the services provided with tourists' expectations and lack of unique offers;
- negative environmental factors affecting tourist attractiveness;
- destruction of attractions and decreased attractiveness of events in the regions.

Thus, based on the SWOT analysis, it can be concluded that event tourism in Azerbaijan has significant potential for further development. Despite the successes achieved, it is necessary to pay more attention to this area in order to fully realize its potential and attract a wider audience. Effective development of event tourism can not only contribute to strengthening the international prestige of the country, but also bring significant economic benefits. It is important to take into account the weaknesses and threats identified in the SWOT analysis in order to minimize risks and make the most of the available opportunities. Developing and implementing the right event tourism strategy will have a significant impact on the overall economic development of the country, contributing to the growth of its international image and economic sustainability.

ციცილო თეთრაული

**აგრარული სფეროს პრობლემები ახალი გეოპოლიტიკური
ტრანსფორმაციის პირობებში**

ანოტაცია ნაშრომში განხილულია მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაციასთან დაკავშირებული საკითხები. გლობალური მსოფლიო ძალიან დიდი სახიფათო გამოწვევების წინაშე დგას. მიმდინარეობს გავლენის სფეროების ხელახალი გადანაწილების პროცესი. გაანალიზებულია ამ ახალი გეოპოლიტიკური ვითარების ფონზე მიწის, როგორც უნიკალური ბუნებრივი რესურსის არსი და მნიშვნელობა, ცივილიზაციის არსებობის შენარჩუნებისათვის. ასევე მიწის რესურსებზე მოქმედი საფრთხეები, როგორცაა: ეროზია, დეგრადაცია, გლობალური დათბობა და ა.შ. გამოუქებულია ის პრევენციული ზომები, რომელიც თავიდან აგვაცილებს მიწის რესურსებთან დაკავშირებულ საფრთხეებს. შესწავლილია ის პოტენციური რომელიც გააჩნია საქართველოს აგრარული სფეროს განვითარებისა და აღორძინებისათვის, რაც

ჩვენისთანა პატარა ქვეყნისთვის სტრატეგიული მნიშვნელობის მატარებელია. დახასიათებულია უცხოეთის გამოცდილება აგრარულ სფეროში.

საკვანძო სიტყვები: ეროზია, მდგრადი განვითარება, "კიბუცები", დესაკრალიზაცია, მეწყერი.

შესავალი

მსოფლიო ახალი ძალიან სახიფათო გეოპოლიტიკური გამოწვევების წინაშე დგას. შეიძლება ითქვას რომ მესამე მსოფლიო ომის ზღვარზეა. ერთპოლუსიანი მსოფლიოს არსებობა დასრულდა მიმდინარეობს მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია და გავლენის სფეროების ხელახალი გადანაწილების პროცესი რაც სარკისებურად პირველ რიგში ეკონომიკაზე აისახება. როგორ განვითარდება მოვლენები, რა ბედი ელის მსოფლიო ეკონომიკას და თანამედროვე ცივილიზაციას ძნელი სათქმელია. აგრარული სფერო მიწის რესურსები ამ მოცემულობაში კიდევ უფრო მეტად ხდება სტრატეგიული მნიშვნელობის მატარებელი. სასურსათო უსაფრთხოება და შესაბამისად აგრარული სფეროს დაცვა და გაფრთხილება ყველა ქვეყნისთვის მთავარ ამოცანად იქცა. საქართველოში შექმნილი მდგომარეობიდან გამომდინარე უნდა გატარდეს ისეთი სწორი აგრარული პოლიტიკა რომ თავიდან ავიცილოთ სასურსათო უსაფრთხოება და გავხდეთ ნაკლებად იმპორტდამოკიდებული ქვეყანა.

...

დღევანდელი მსოფლიო უდიდესი გეოპოლიტიკური გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა, მიმდინარეობს აქამდე არსებული მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია, გავლენის სფეროების ხელახალი გადანაწილება. ომები ევროპასა და აღმოსავლეთში, ილუპებიან ადამიანები, ნადგურდება ინფრასტრუქტურა. მსოფლიომ სულ ცოტა ხნის გადაიტანა ისეთი დიდი ტრაგედია როგორცაა პანდემია, მილიონობით ადამიანი დაიღუპა. თუმცა ეს არ აღმოჩნდა გაკვეთილი მსოფლიოსთვის ბრძოლა "უჩინართან" (როგორც კორონავირუსს უწოდებდნენ) ჩაანაცვლა ნამდვილმა ომებმა. ერთპოლუსიანი მსოფლიოს არსებობა დასრულდა. ისმის ფრაზები ბირთვულ ომთან დაკავშირებით. მსოფლიო ძალიან სახიფათო ფაზაშია შესული. ძნელია პროგნოზირება, როგორ განვითარდება მოვლენები. ცივილიზებულმა მსოფლიომ რატომღაც დაივიწყა პაციფიზმი, ქვეყნები იარაღის ენით ელაპარაკებიან ერთმანეთს, მაშინ როდესაც სულ ცოტა ხნის წინ ისეთი ეპითეტებით ამკობდნენ ჩვენს საუკუნეს როგორცაა: "კეთილდღეობის საუკუნე", "ცოდნის საუკუნე", "ტექნოლოგიების საუკუნე" და ა.შ. მსოფლიომ ჩამოიგლიჯა ნიღაბი, "ჯუნგლის კანონი" ამოქმედებულია, მსოფლიო კუნთებს ათამაშებს, ადამიანის სულიერი განვითარება ვერ ეწევა ტექნოლოგიურ განვითარებას, ადამიანი მშვილდ ისრით და ხმლით ომობს თუ ავტომატით და ბომბებით რა მნიშვნელობა აქვს, გლობალიზაციის "ახალი მსოფლიო წესრიგი" შეცვალა "ახალმა მსოფლიო უწესრიგობამ" დარღვეულია ადამიანის ყველაზე დიდი ფუნდამენტური უფლება სიცოცხლის უფლება, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ დაზაფრულმა მსოფლიომ მშვიდობის პრევენციის მიზნით შექმნა ისეთი საერთაშორისო ორგანიზაციები როგორცაა: გაერო ნატო, ევროკავშირი, საერთაშორისო სამართლის ინსტიტუტები, ომის კოდექსი და ა.შ. მსოფლიო ცდილობდა ფენიქსივით აღმდგარიყო ნანგრევებიდან, გლობალიზაცია იმანენტური პროცესია, იგი აერთიანებს მთელ მსოფლიოს. გულისხმობს რომ "დედამიწა ჩვენი საერთო სახლია", მშვიდობა ჩვენი მიზანი, რომ ეკოლოგიას საზღვრები არ გააჩნია და ჩვენი ვალია გავუფრთხილდეთ ამ ლამაზ ლურჯ-მწვანე პლანეტას, კაცობრიობამ თავისი ისტორიული განვითარების გზაზე გაიარა ბევრი სამარცხვინო და საშინელი

პერიოდები. როგორცაა მონათმფლობელობა, ფეოდალიზმი, კოლონიალიზმი, ინკვიზიცია, რასიზმი, ფაშიზმი ქალთა დისკრედიტაცია და თითქოს ჰუმანიზაციის გზას დაადგა, თუმცა რასაც ახლა ვუყურებთ ტექნოკრატიული საზოგადოება მერკანტილიზმით შეპყრობილ ერთ დიდ ციფრულ ბანაკს დაემსგავსა. არისტოტელე ამბობდა "ადამიანი სოციალური ცხოველიაო", თანამედროვე ადამიანზე კი შეიძლება ითქვას, რომ ის "ტექნოკრატიული ცხოველია". მის ცნობიერებაში დიდი ცვლილება არ მომხდარა. კაცობრიობა ტექნოლოგიების გოდოლს აშენებს. ამ საუკუნემ უკვე დაიმსახურა ეპითეტები "ომის საუკუნე", "დესაკრალიზაციის საუკუნე", "კვაზი ღირებულებების საუკუნე". მსოფლიო "ოვერტონის ფანჯრის" პრინციპით იმართება. ის რაც დღეს დაუჯერებლად და წარმოუდგენლად შეიძლება მიგვაჩნდეს, ხვალ ნორმად და კანონად მოგვევლინება, ორი სიტყვით რომ ვთქვათ ულტრა ლიბერალური გაგებით "ყველაფერი მოსულა". მაგალითად მშობელი ნომერი ერთი და მშობელი ნომერი ორი (დედისა და მამის ნაცვლად) ეკუმენიზმი (რელიგიათა გაერთიანება), მოზარდისთვის სქესის შეცვლის უფლება (მშობლის დასჯა, თუ ის წინააღმდეგობას გაუწევს) და ა.შ. მიუხედავად პანდემიისა და ომებისა მსოფლიოს მოსახლეობამ უკვე 8 მილიარდს გადააჭარბა, რაც კიდევ ერთი დიდი თავის ტკივილია გლობალური მსოფლიოსთვის. მოსახლეობა იზრდება, ბუნებრივი რესურსები კი მცირდება. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილის აზრით დედამიწის გამტარუნარიანობა 10 მილიარდს გაუძლებს ზოგიერთები კი ფიქრობენ რომ ლიმიტი უკვე ამოწურულია "ოქროს მილიარდის" კონცეფციაც ყველასთვის ცნობილია, სასკოლო სახელმძღვანელოშიც არის შეტანილი რომ მოსახლეობა 1 მილიარდამდე უნდა შემცირდეს. ადამიანი საუკუნეების მანძილზე უწევს ბუნებას ექსპლუატაციას, სძალავს ყველაფერს რისი გამოძალვაც შეუძლია, აჩანაგებს და ხელყოფს მას. თანამედროვე მსოფლიოს თითქმის რელიგიის დონეზე აქვს აყვანილი ეკონომიკური ზრდა. ითვლიან რეიტინგებს და ერთმანეთს ეჯიბრებიან. ამ დროს პარალელურად შექმნილი აქვს მდგრადი განვითარების კონცეფცია, "მწვანე ეკონომიკა" "ლურჯი ეკონომიკა", ("ყავისფერზე" უკვე უარი თქვა). მდგრადი განვითარება გულისხმობს რომ ახლანდელმა თაობამ რაციონალურად გამოიყენოს ბუნებრივი რესურსები და დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილებები ისე, რომ მომავალმა თაობებმაც შეძლონ თავიანთი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება, მათაც დაუტოვონ რაღაც და ახლანდელებმა არ იცხოვრონ მომავლების ხარჯზე. ბუნებრივი რესურსები ადამიანს არ შეუქმნია, მას არანაირი წვლილი არ მიუძღვის მის შექმნაში, თუმცა გაჩანაგებაში და გამოწურვაში ლომის წილი აქვს. გახარბებული, მომხმარებლური საზოგადოება რამდენს მოიხმარს ამის ნათელი მაგალითი და ინდიკატორია, ნარჩენები, ნაგავი. ბუნებას ნაგავი არ შეუქმნია, ნაგავს ტოვებს ადამიანი. ჩვენს საუკუნეში კი ნაგავს "ოქროს ხანა" უდგას. განუვითარებელი ქვეყნები, განვითარებული ქვეყნების ნაგავსაყრელია. ადამიანებს არ ეთმობათ მდიდრული ცხოვრება, სიამოვნება, ბიზნეს მოგებები, "მწვანეთა" კონცეფციაა "ნულოვანი ეკონომიკური ზრდა" ან შემცირება მაინც, ეკოლოგიების დევიზია "ნულოვანი ნაგავი", უნარჩენო საზოგადოება, რაც თავისთავად გულისხმობს "ქამრების შემოჭერას". თუმცა ნუ ვიქნებით გულუბრყვილონი XXI საუკუნის მსოფლიო არ აპირებს ქამრების შემოჭერას. მან დიდი ხანია გადაკვეთა წითელი ხაზები და ეკოლოგიური კატასტროფის, ეკოლოგიური სუიციდის გზას დაადგა. დაწყებულია დედოლარიზაციის პროცესი. მზადდება ერთიანი ციფრული მსოფლიო ვალუტა, რაც მთლიანად შეცვლის გლობალურ საფინანსო სისტემას, სავარაუდოდ იგი (cbdc) სავარაუდოდ იგი გახდება ერთიანი მსოფლიოს ერთიანი ვალუტა. ეს გეგმა ცნობილია "ყინულმჭრელის" სახელწოდებით და თავის თავში მოიცავს მსოფლიოს ყველა ცენტრალური ბანკისა და

მათი ვალუტების კოორდინაციას. ამ ციფრულ ვალუტებს გამოიყენებენ ჩვეულებრივი ადამიანები და საწარმოები ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

ჩვენ პატარა ქვეყანა ვართ, გლობალური მსოფლიოს სახიფათო თამაშებში მაყურებლის როლი გვერგო. ჩვენი ვალია ამ დაძაბულ და ფეთქებად საშინო სიტუაციაში თავი გადავარჩინოთ. გავატაროთ სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა ნაკლებად ვიყოთ იმპორტდამოკიდებული, განვავითაროთ მცირე ბიზნესი. შევიანრჩუნოთ ჩვენი ეროვნული თვითმყოფადობა. როდესაც ეკონომიკის განვითარებაზე ვლაპარაკობთ, ნუ დაგვავიწყდება რომ დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე ქვეყანა თითქმის სულ პოლიტიკური ტურბულენტობის მდგომარეობაში ცხოვრობს. ჯერ სამოქალაქო ომი გავაჩაღეთ, დავკარგეთ ტერიტორიები დაამხეს ეროვნული მთავრობა, 90-იან წლებში ჩვენი მოსახლეობა 5 მილიონი იყო, ამჟამად კი თითქმის განახევრებულია. მილიონზე მეტი ადამიანი ემიგრაციაშია წასული სამუშაოდ. დემოგრაფები ძალიან საგანგაშო პროგნოზს აკეთებენ, 2050 წლისთვის შეიძლება ქართველები საქართველოში ეროვნულ უმცირესობაში აღმოვჩნდეთ. ტრადიციულად ქართველი იშვიათად ტოვებდა თავის მიწა-წყალს. ემიგრაციაში წასულებს კი ხელსახოცში გამოკრული სამშობლოს მიწა თან მიჰქონდათ. რა არის მიწა? ყველაფერი მოდის მისგან და ყველაფერი უბრუნდება მას.

მიწა უნიკალური ბუნებრივი რესურსია, მიწა ქვეყნის მთავარი ეროვნული სიმდიდრეა და სახელმწიფოს არსებობის საფუძველი, რომელსაც განსაკუთრებული დაცვა და გაფრთხილება სჭირდება. ადამიანისთვის მიწა ერთდროულად არის შრომის საგანიც და წარმოების ძირთადი საშუალებაც, როდესაც კაცობრიობა უხსოვარი დროიდან იყენებს თავისი არსებობის შესანარჩუნებლად. მიწის საშუალებით კაცობრიობა საუკუნეების მანძილზე თითქმის მთლიანად იკმაყოფილებს სურსათზე მოთხოვნილებას. მისგან გვეძლევა "პური ჩვენი არსობისა" ქართველისთვის მიწას ყოველთვის ჰქონდა საკრალური მნიშვნელობა. ქართულ ენაში, რომელსაც იოანე ზოსიმე ღმერთების ენას უწოდებდა გვაქვს ამის გამომხატველი სიტყვები - "დედამიწა", "დედაბუნება", "დედულეთი", "ადგილის დედა". ყოველწლიურად ბრუნვიდან გამოდის 7-8 მილიონი ჰექტარი სავარგული მიწა, რომლის მიზეზია: ეროზია, დამლაშება, დაჭაობება, ურბანიზაცია, გადამოვება, დატკეპნვა, გაუდაბნოვება და ა.შ. მსოფლიოს უძველესი წიაღისეული ნიადაგი 3 მილიარდ წელზე მეტისაა, თითქმის ისეთივე ძველი, როგორც უძველესი დანალექი ქანი და თავითავად მიწა. ადამიანები ნიადაგს ხშირად ეპყრობიან როგორც იაფ სამრეწველო საქონელს. ბევრი მათგანი მას აღიქვავს როგორც ტალახს. გუთნის გამოგონებამ ნამდვილი რევოლუცია მოახდინა კაცობრიობის ისტორიაში და გარდაქმნა დედამიწის ზედაპირი. ხორბალმა კი ამ ერთი შეხედვით უმნიშვნელო მცენარემ სამუდამოდ მიაჯაჭვა ადამიანი მიწას. ჩვენი წინაპრები მონადირე-შემამგროვებლები დამაგრდნენ მიწაზე და თანდათანობით გლეხებად გადაიქცნენ. ტერმინი "მიწა" და "ნიადაგი" სხვადასხვა შინაარსის მატარებელია. წარმოდგენა ნიადაგზე როგორც დამოუკიდებელ სხეულზე რომელიც განსხვავდება ნიადაგწარმომქმნელი დედაქანისაგან. შეიქმნა XIX საუკუნეში, ნიადაგმცოდნეობის ფუძემდებლის ვ. დოკუჩაევის მიერ. ნიადაგის არსებითი თვისება არის მისი ნაყოფიერება. რაც გულისხმობს მცენარის უზრუნველყოფას წყლით, სითბოთი, საკვები ნივთიერებებით. თავდაპირველად დოკუჩაევმა გამოყო 10 ნიადაგის ტიპი ხოლო შემდგომში ნიადაგის კლასიფიკაციაში 100-ზე მეტი ტიპი. ნიადაგების ტიპი თავის მხრივ იყოფა ქვეტიპებად, სახეობად, სახესხვაობებად და ვარიანტებად ესენია ეწერი ნიადაგები, წითელმიწა და ყვითელმიწა, ტყის ყომრალი, შავმიწა ნიადაგები და ა.შ.. ნიადაგის ეროზია გლობალური პრობლემაა. (ეროზია ლათინური სიტყვაა და "გამოჭმას" ნიშნავს). მიწის რესურსებთან დაკავშირებით ეროზია ყველაზე უფრო

საჭირბოროტო პრობლემაა, იგი იწვევს ნიადაგის დეგრადაციას რის შემდეგაც ნიადაგი იფიტება, ხდება უნაყოფო და გამოუსადეგარი სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობისათვის. 10 სმ ნიადაგის აღდგენას ათეულ წლები და ზოგჯერ საუკუნეები სჭირდება. ამიტომ ეროზია შეიძლება შევადაროთ შენელებული მოქმედების ნაღმას, კაცობრიობის უზრუნველყოფა მიწის რესურსებით განისაზღვრება მსოფლიო მიწის ფონდით. რომელიც შეადგენს 13,4 მილიარდ ჰა-ს. (ანტარქტიკისა და გრენლანდიის გამოკლებით), რაც მთლიანი დედამიწის ფართობის 26,3%-ია. მსოფლიო მიწის ფონდის სტრუქტურა: 1) სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების ფართობი, 4846,1 მლნ ჰა. აქედან: ა) სახნავ-სათესია 1345,3 მლნ. ჰა. ბ) მრავალწლოვანი კულტურები 105,5 მლნ. ჰა. გ) სამოვრები 340,3 მლნ. ჰა. 2) ტყე - 4138,0 მლნ ჰა. 3) სხვა მიწები (არაპროდუქტიული, ქალაქის) ეს ფონდი ყოველთვის განიცდის ცვლილებას, ყველაზე მეტ მიწის ფართობებს სახნავ-სათესი დანიშნულებით და მრავალწლოვანი კულტურებით ფლობენ შემდეგი ქვეყნები: 1) აშშ - 177,0 მლნ. ჰა, 2) ინდოეთი - 161,8 მლნ. ჰა, 3) რუსეთი - 125,0, მლნ. ჰა, 4) ჩინეთი - 124,1 მლნ. ჰა, 5) ბრაზილია - 53,2 მლნ ჰა, 6).

ნაყოფიერი მიწების ყოველწლიური შემცირება, მსოფლიო მოსახლეობის ზრდის ფონზე განაპირობებს სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემას. მსოფლიოში ყოველწლიურად მილიარდამდე ადამიანი შიმშილობს და ბევრი მათგანი შიმშილით იღუპება, ზოგიერთი შეფასებით მსოფლიოში სახნავ-სათესი მიწების ხელმისაწვდომი ფონდი 1,5 მლნ ჰა უკვე გამოყენებულია და მისი ზრდის პერსპექტივა აღარ არსებობს, სხვა მოსაზრებით, ნაყოფიერი მსოფლიო მიწის ფონდი 2,5 მილიარდი ჰექტარია. ე.ი. არსებობს კიდევ 1 მილიარდი ჰა მიწის ათვისების საშუალება. FAO-ს (გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია) მონაცემებით პოტენციურად ხელსაყრელი მიწის ფართობი შეადგენს 3,4 მილიარდ ჰა-ს. რაც მომავალში უკვე გამოყენებული მიწის ფონდის 1,9 მილიარდი ჰა-ით გაზრდის შესაძლებლობას იძლევა, ასათვისებელი მიწის ფართობების 75% მოთავსებულია განვითარებად ქვეყნებში, ხოლო 25% განვითარებულში. საქართველო მთაგორიანი ქვეყანაა, მდიდარი ბუნებრივი ლანდშაფტით. საქართველოს მიწის ფონდი 7628,4 ათასი ჰექტარია (2004 წ. მონაცემი) ქვეყანაში შარშან დაიწყო მიწის საყოველთაო ინვენტარიზაცია რაც 2024 წლის ბოლოს უნდა დასრულდეს. ჩვენ ჯერ კიდევ არ ვიცით ზუსტად რამდენი ჰექტარი სავარგული მიწა გაგვაჩნია, რამდენია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისთვის გამოუსადეგარი, რამდენია ეროზირებული და რა სახის ეროზიაა, ქარისმიერი, წყლისმიერი, დატკეპნილი და ა.შ. უცხოეთიდან შემოგვაქვს ის პროდუქტები რომელთა წარმოებაც თავისუფლად შეგვიძლია ჩვენ თვითონ რათა დავაკმაყოფილოთ ადგილობრივი ბაზარი და ექსპორტზეც გავიტანოთ. ჩვენი მიწები ბუნებრივად ნაყოფიერია რასაც ვერ ვიყენებთ სათანადოდ. 90-იან წლებში ნაჩქარევად ჩატარდა მიწების პრივატიზაცია, ასევე სოფლის მეურნეობა რატომღაც არამომგებიან სფეროდ იყო გამოცხადებული ხორბლისა და ღვინის ქვეყანაში, გლეხებს ვაზი ააჩეხინეს და საზამთრო დაათესინეს. ქვეყანაში გაუქმდა მიწის დაცვის დეპარტამენტი. 2007 წელს დაიხურა გეოლოგიის ინსტიტუტი და მეცნიერებათა აკადემიის ბევრი კვლევითი ინსტიტუტი 90-იან წლებში ქვეყანაში შექმნილი კრიზისული მდგომარეობის გამო იჩეხებოდა ტყეები. მოსახლეობა შემას იყენებდა გასათბობად. რამაც მნიშვნელოვნად დააზიანა ტყის ფონდი. უცხოელებზე იყიდებოდა მიწები. შემდგომში ამ მხრივ კანონი გამკაცრდა. ტყე ჩვენი უდიდესი სიმდიდრეა, ბუნებრივი გატყიანებით ჩვენი ქვეყანა ევროპაში მოწინავე ადგილზეა, ტყე ასუფთავებს ჰაერს და ამდიდრებს ჟანგბადით. 1 ჰა ტყე წლის განმავლობაში 60-70 ტონა მტვერს ფილტრავს. ტყე პირდაპირ მონაწილეობს ნაყოფიერი ნიადაგის წარმოქმნაში და ხელს უშლის მიწის ეროზიას, ასევე აქვს

მეწყერსაწინააღმდეგო დანიშნულება, იცავს ფაუნას. თამარ მეფის 1189 წლის სიგელში მოხსენიებულია "ტყის მცველნი". ცნობილი გამოთქმაა "ტყე შეუნახე შვილებსა, მამა ხარ შენი ვალია" 2015-2019 წ.წ. ადგილი ქონდა ტყის ხანძრების 360 შემთხვევას, რის შედეგადაც განადგურდა 7820 ჰა ტყე. ქვეყანაში 1 სულ მოსახლეზე ტყით უზრუნველყოფა შეადგენს დაახლოებით 0,70 ჰა-ს, 1999 წლის მიღებული იქნა ტყის კოდექსი. ამჟამად პრემიერ მინისტრის ბრძანებით კიდევ უფრო გამკაცრდა კანონი ხეების უნებართვოდ მოჭრის თაობაზე. ტყე უძვირფასესი ბუნებრივი რესურსია მას გააჩნია ბევრი ფუნქცია: ნიადაგდაცვითი, ჰაერის დამცავი წყალ შემავსებელი ფაუნის დაცვითი, ველური მცენარეების, ნაყოფისა და თესლის, სამკურნალო და საკვები მიზნებისთვის მოხმარების ფუნქცია, მეწყერსაწინააღმდეგო ზვავსაწინააღმდეგო და ა.შ. საჭიროა ჩატარდეს ჩვენი ტყეების ინვენტარიზაცია, გაიზარდოს და წახალისდეს რეინჯერთა კადრები საქართველოს ტყის ფართობი 26,600 კმ² გაეროს მონაცემებით მსოფლიო ტყის რესურსების საერთო ფართობი შეადგენს 40 000 000² კმ-ს. პლანეტის ფართობის თითქმის მესამედს. მსოფლიოში ყოველწლიურად მცირდება ტყის ფონდი, იჩეხება "დედამიწის ფილტვებად" წოდებული ამაზონის ჯუნგლები. ბიზნეს ინტერესებს და ხელოვნურად გაჩეხილი ტყის ხანძრებს ეწირება ეს უნიკალური ტყის მასივები.

ახლანდელმა მთავრობამ ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე დაიწყო ზრუნვა აგრარულ სფეროზე. 2012 წლიდან მცირემიწიან ფერმერთა ხელშემწყობი პროექტით გლეხებმა 306 მილიონი ლარის დახმარება მიიღეს. კერძოდ: დამუშავდა 600 ჰა-ზე მეტი მიწა, გლეხებს უფასოდ დაურიგდათ სასოფლო-სამეურნეო შრომის იარაღები, მცენარეთა მოვლის საშუალებები, ამოქმედდა აგროდაზღვევის პროგრამა. პროგრამამ "დანერგა მომავალი" ფარგლებში გშენდა 610 ჰა-ზე თანამედროვე ბალები, შემუშავდა სოფლის მეურნეობის განვითარების ახალი პროგრამები: ჩაის პლანტაციების რეაბილიტაცია, ვაშლისა და მანდარინის რეალიზაციის ხელშეწყობა, თხილის წარმოების განვითარება, ლურჯი მოცვის შეიქმნა 1225 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი. სოფლის მეურნეობის მიმართულებით დაფინანსდა 139 ახალი საწარმო, ასევე სოფლის მეურნეობის მიმართულებით გაფართოვდა და გადაიარაღდა 66 საწარმო, სადაც 10 000-მდე ადამიანია დასაქმებული განხორციელდა სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის 107 სარეაბილიტაციო პროექტი, მოწესრიგდა წყალარინება მთავრობამ ასევე მიიღო ჩვენი ქვეყნისთვის მეტად მნიშვნელოვანი, მამულიშვილური კანონი "მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ". რომელიც 2016 წელს ამუშავდა. ამ კანონით მაღალმთიანი მოსახლეობა სარგებლობს დამატებით სოციალური და საგადასახადო შეღავათებით, დახმარებებით ყოველ ახალშობილ ბავშვზე, სახელფასო და საპენსიო დანამატებით. შეღავათები კომუნალურ გადასახადებზე, თავისუფლდებიან მიწის გადასახადისგან და ა.შ. ეს კანონი ხელს უწყობს ამ რეგიონებში მოსახლეობის დამაგრებას, იქედან წასულების უკან დაბრუნებას მამაპაპისეულ კარმიდამოში. სოფლად მცხოვრები ადამიანები კი როგორც წესი მისდევენ მეურნეობას, უვლიან მიწას და საკუთარ ეზო კარ-მიდამოს. სამწუხაროდ გვაქვს 2-3 კომლიანი სოფლები. დაცლილი სოფლები. 2014 წელს საყოველთაო აღწერით დაფიქსირდა 220 გაუკაცრიელებული სოფელი. ასევე 2012 წლიდან მიმდინარეობს ტყის აღდგენა და გაშენება 974,1 ჰა-ზე. ტყის თესვა და დარგვა - 366,1 ჰა-ზე. ტყის ბუნებრივ განახლებისთვის ხელშეწყობა, სანიტარული ჭრა, 708 ჰა-ზე, 13 ტყე წლის მანძილზე შთანთქმოს 506 ტონა ნახშირორჟანგის და გამოყოფს 4-5 ტონა ჟანგბადს.

მსოფლიოში იაფი საკვების ეპოქა დასრულდა გაიზარდა ხორბლის ფასი ევროპაში თანამედროვე მსოფლიოში სასურსათო უსაფრთხოებას ორი ძირითადი

კრიტერიუმით აღიარებენ ესენია - მარცვლეულის გადაუდებელი მარაგები და მათი წარმოების მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით. 2023 წელს გაზაფხულზე საქართველოში ადგილობრივი ხორბლის მწარმოებლებს არარეალიზებული დარჩათ თითქმის 30 000 ტონა ხორბალი, რისი მიზეზიც გახდა საქართველოში 1/3-ით და მეტი გაიაფებული ფქვილის იმპორტი რუსეთიდან, რამაც არარენტაბელური გახდა ადგილობრივი მარცვლეულის წარმოება. ამ ვითარებამ სერიოზულად დააზიანა ადგილობრივი 15 წისქვილკომბინატი. საქმიანობა და გამოიწვია მათი გაჩერება. 5000 თანამშრომელი უმუშევარი დარჩა. მთავრობის ამოცანაა უზრუნველყოს მარცვლეულის ადგილობრივი წარმოების სტიმულირება. ქვეყანა განსაკუთრებით ახლანდელი გეოპოლიტიკური ვითარების სიტუაციაში არ შეიძლება (97%-ით) თითქმის მთლიანად ხორბლის იმპორტზე იყოს დამოკიდებული. პანდემიის დროს როდესაც რუსეთმა შეაჩერა რამდენიმე თვით ხორბლის ექსპორტი, ჩვენს მთავრობას მოუწია ხორბლის და ფქვილის სუბსიდირება, დაიწყო ახალი ბაზრების მოძიება საქართველოს გააჩნია ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები მარცვლეულის წარმოების გასადიდებლად. ხორბლის მოყვანის ტრადიცია და უნარ-ჩვევები. მარცვლეულის გადამამუშავებელი საწარმოო სიმძლავრეები. მარცვლეულის წარმოების სტიმულირების მიმართულებით შესაძლებელია: მარცვლეულის ნათესების გათავისუფლება გადასახადისგან. წარმოებული მარცვლეულის სახელმწიფო გარანტიებიც შესყიდვა, შეღავათიანი საკრედიტო სადაზღვევო სისტემა, ჯიშთა გამოცდის სადგურების აღდგენა ფუნქციონირება. ჩვენ 10-ზე მეტი ხორბლის უნიკალური ჯიშით გაგვაჩნია ("ემირი", "ვარსია", "ზანდური" და ა.შ.).

გენური ინჟინერით წარმოებულმა პროდუქტებმა ვერ გადაჭრა სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემა. აღმოჩნდა რომ ეს პროდუქტები საზიანოა ადამიანის ჯანმრთელობისთვის და უამრავ დაავადებებს იწვევს. ამიტომ მსოფლიო ბაზარზე დღითი დღე ძვირდება ბიოლოგიურად სუფთა, ნატურალური პროდუქტის ფასი. ესტონეთი ჩვენზე პატარა ქვეყანაა. იგი 2000 წლიდან გადავიდა ორგანულ აგრომეურნეობაზე (ევროკავშირში 2004 წელს გაწევრიანდა). 2000 წლიდან 2008 წლამდე ორგანული მიწების რაოდენობა 4000 ჰა-დან 87 000 ჰა-მდე გაზრდა. ფერმერების რაოდენობა კი 90-დან 1300-მდე. ქვეყანაში მუშაობს რამოდენიმე კვლევითი ინსტიტუტი, ორგანული სოფლის მეურნეობის კვლევის საკითხებზე. დაარსეს უფასო სასწავლო კურსები ბიომეურნეობაში გარკვევის მსურველთათვის. ჩვენს მეზობელ თურქეთში 1992 წელს შექმნა "ორგანული სასოფლო-სამეურნეო ორგანიზაციის ასოციაცია", თურქეთი გასცემს დაბალპროცენტულ სესხებს იმ ფერმერებისათვის, რომლებსაც სურთ თავისი მეურნეობის ორგანულზე გადაყვანა. ქვეყანაში 25 კვლევითი ინსტიტუტი იკვლევს ბიომიმართულებებს. ამ ძალისხმევით თურქეთმა შეძლო 15 წლის მანძილზე ორგანული მიწების 10 000 ჰექტრიდან 103 000 ჰამდე გაზრდა, ხოლო ბიოფერმერების 300-დან 16 000-ით გაზრდა. ბიოპროდუქტები 300 000 ტონამდე გაიზარდა რომლის 10% ევროკავშირში ექსპორტირდება.

საქართველოს თავისუფლად შეუძლია გახდეს ბიოპროდუქტების მწარმოებელი ქვეყანა. ამით საკუთარ მოსახლეობასაც გამოკვებავდა ბიოლოგიურად სუფთა პროდუქტით და ნიადაგსაც დაიცავდა ეროზიისა და დეგრადაციისაგან. ვინაიდან ქიმიური სასუქებით მიწის კულტივაცია ნიადაგის პირველი მტერია და იწვევს მის დეგრადაციას.

მოკლედ შევეხებით ისეთ უცხოურ გამოცდილებას აგრარულ სფეროში, როგორცაა ისრაელის „კიბუცების“ ფენომენი. ისრაელის სოფლის მეურნეობის საფუძველს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები - კიბუცები წარმოადგენენ. მათ

წილად მოდის ქვეყანაში წარმოებული აგრარული პროდუქტის 80%. ისინი ამუშავებენ სახნავი მიწების 70%-ს. კიბუცებში წარმოების საშუალებებზე საერთო საკუთრება მოქმედებს. მოქმედებს შრომის დანაწილების პრინციპი. ისრაელმა კიბუცების წყალობით უდაბნო მიწა წალკოტად გადააქცია. კიბუცის ქართულ სინამდვილეში დანერგვა ჩვენის აზრით მნიშვნელოვნად გააძლიერებს აგრარულ სექტორს დაეხმარება აღორძინებაში და განვითარებაში. გვაქვს ბევრი მიტოვებული სოფელი, თუ მთავრობის მხარდაჭერა იქნება საპილოტე პროგრამის განხორციელება მაინცაა შესაძლებელი ამ მოდელის მხარს უჭერდა ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერი და კოლეგა პროფესორი თ. ჩხეიძე. ჩვენი საპატრიარქო და საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე.

საქართველოს ტერიტორიაზე მთებს უჭირავს მთელი ტერიტორიის ნახევარზე მეტი - 54%, გორაკ-ბორცვებს, მთისწინებს 33%, ხოლო დაბლობები 13%-ია. საქართველოს მთიანი რელიეფი აგრარული სფეროს განვითარებისთვის სპეციფიკურ მიდგომას საჭიროებს. საქართველოს მთიანი რელიეფი ფერდობების დახრილობის გამო, გრავიტაციული პროცესების მნიშვნელოვანი აქტივობით ხასიათდება. ამ მხრივ დიდ ხიფათს ქმნის თოვლის ზვავები, მეწყერები, ღვარცოფები. ჩვენი ქვეყნის ტერიტორია 7-9 ბალიანი მიწისძვრების რისკის ზონაშია. საქართველოს მეწყერ საშიში რეგიონები: რაჭა, ლეჩხუმი, სვანეთი, აჭარა-იმერეთი. საქართველოს ტერიტორიაზე დაფიქსირებული მეწყერული ტერიტორიების საერთო ფართობი 1,5 მილ. ჰა-ის შეადგენს. ჩვენში დაახლოებით 10 000 მეწყერი ან მისი განვითარებისათვის ხელსაყრელ პირობების მქონე უბანია, რომელთაგან უფრო საშიში 3000, მეწყერის წარმოქმნის მიზეზი ქანების წონასწორობის დარღვევაა, რასაც ფერდობის ძირის გამორეცხვა, გამოფიტვა და ჭარბწყლიანობა იწვევს. მეწყერთან ბრძოლა შესაძლებელია თუ მეწყერსაშიში ადგილებში შეწყდება ტყის ჭრა, აიკრძალება უსისტემო მორწყვა, მიწისქვეშა აფეთქებები, ამ ადგილებში ასევე აუცილებელია მეწყერსაწინააღმდეგო საინჟინრო ნაგებობები, სპეციალური კედლების ხიმინჯების გაკეთება. ასევე ღვარცოფული საშიშროების ზონაშია მოქცეული საქართველოს ტერიტორიის 2 მილიონი ჰა ფართობი, ღვარცოფული რაიონებია: არაგვის, თერგის, ალაზნის ხეობა, შარშან ღვარცოფმა უდიდესი ტრაგედია დაატრიალა შოვში. ღვარცოფის განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორებია: ადვილად შლადი ქანები, უტყეობა, ხანგრძლივი გვალვიანი პერიოდი, ღვარცოფი არის ერთიმეორეში არეული ტალახი, ლოდები და სხვადასხვა მასალა, რომელიც დიდი სისწრაფით მოექანება ქვევით, საათში 15 კმ-მდე სიჩქარეს აწვითარებს. გზაზე აზიანებს ყველაფერს და დიდ ზიანს აყენებს მოსახლეობას. საქართველოში ღვარცოფის ხსენება ასოცირდება მდინარე დურუჯთან. რომელმაც ბევრჯერ მიაყენა ზიანი მოსახლეობას. ასევე ღვარცოფული მდინარეებია: კისისხევი, ლაფანის ხევი, თურდო, ჭერმისხევი. აქვე უნდა გავხსენოთ მდინარე ვერეს ტრაგედია თბილისში. ღვარცოფის წინააღმდეგ მიმართავენ ღონისძიებებს: ფერდობებზე აშენებენ ტყეებს, გაჰყავთ წყალშემაკავებელი არხები, აკეთებენ ტერასებს, ორმოებს, მდინარის კალაპოტის გასწვრივ დამბებს. კალაპოტში კი რკინის დამჭერებს, ღვარცოფის მოახლოების სპეციფიკური ხმაურის გაგონებისას, როგორც არის ქვის ნამსხვრევის ხმა, შხუილის ხმა, აუცილებელია სწრაფად ასვლა ზევით 50-100 მეტრით მაღლა. აუცილებელი სისტემური მეტეოროლოგიური დაკვირვება.

ჩვენი ქვეყანა დამოუკიდებლობას მოპოვებისთანავე მიისწრაფვის ევროკავშირისკენ. ევროკავშირს მსოფლიო ერთ-ერთი ყველაზე სანიმუშო და კარგად დარეგულირებული აგრარული პოლიტიკა გააჩნია, ევროპელებმა კარგად იციან რომ აგრარული სფერო სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია, ევროკავშირში ჯერ კიდევ 1965

წელს სერიოზული კრიზი მოჰყვა საერთო აგრარული პოლიტიკის შემუშავებას, საფრანგეთის იმდროინდელმა პრეზიდენტმა დე გოლმა ამ საკითხის განხილვისას ვეტოს უფლებაც კი გამოიყენა, აზრთა სხვადასხვაობის გამო ურთიერთობა ისე დაიძაბა, რომ გაჩნდა შიში ამ ახლად შექმნილი გაერთიანების დაშლისა. ბოლოს ეს კრიზისი ამოიწურა 1966 წელს "ლუქსემბურგის კომპრომისით" მათ ზედმიწევნით დეტალურად შეიმუშავეს აგრარული სფეროს დაცვისა და უსაფრთხოების მთელი რიგი კანონები და ღონისძიებები. მათი ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს გამოვყოფთ ზოგიერთ მათგანს, როგორცაა მიწის უწყვეტი, მონიტორინგი, ფერმერების სუბსიდირება, მიწების კონსერვაცია, როტაცია და ა.შ. სამწუხაროდ ჩვენთან პირიქით მოხდა, ევროკავშირისაგან განსხვავებით, აგრარული სფერო ყველაზე მიგდებული და არამომგებიან სფეროდ გამოცხადდა, ძირითადი აქტივობა გაკეთდა ტურიზმზე. პანდემიის დროს კარგად დავინახეთ რომ პირველი სფერო რომელიც ჩამოიშალა მსოფლიოში და საქართველოშიც იყო ტურიზმი. ერთადერთი სფერო რომელსაც არ შეუწყვეტია ფუნქციონირება იყო აგრარული სექტორი. ტურიზმი უნდა განვითარებულიყო, ვინაიდან საქართველოს ბრწყინვალე ტურისტული პოტენციალი გააჩნდა. მაგრამ აგრარული სფეროც პარალელურად უნდა აღორძინებულიყო, ვინაიდან იგი სტრატეგიული მნიშვნელობის მატარებელია. მასზეა დამოკიდებული სასურსათო უსაფრთხოება, თანაც ამ გამოწვევებით სავსე მსოფლიოში. მოგზაურობის გარეშე გაძლებს ადამიანი, მაგრამ საკვების გარეშე ვერა. ჩვენი სოფლის მეურნეობა არაეფექტურია, დაბალია მისი პროდუქტიულობა, დიდია არასაბაზრო ხასიათის მცირე მეურნეობები. მთავრობამ გაატარა მთელი რიგი ღონისძიებები, მაგრამ საჭიროა კიდევ მეტი მხარდაჭერა და წახალისება ფერმერებისათვის. მაგალითად ნიადაგის ანალიზი ძვირადღირებული პროცესია, უბრალო გლეს არ ექნება საშუალება ამ თანხის გადახდის. საჭიროა მთავრობამ ნაწილობრივ მაინც დაუფინანსოს. თუ მთავრობა განახორციელებს პროგრამას "ხორბალი" გაზრდის ხორბლის ნათესებს, ხელს შეუწყობს მეხორბლეებს რაზეც ზემოთაც ვწერდით ეს იქნება ქვეყნისთვის მეტად მნიშვნელოვანი სტრატეგიული დონის ნაბიჯი. გლობალური მსოფლიო ფაქტიურად მესამე მსოფლიო ომის წინაშე დგას, როგორ განვითარდება მოვლენები არავინ იცის. მსოფლიო მულტიპოლარულობისკენ მიდის, ჩნდება ახალი ფორმატები 3 + 3, ბრიქსი და ა.შ. რა კონფიგურაციას მიიღებს ახლი გადანაწილება ჯერ არ ვიცით.

მიწის რესურსებზე მოქმედი საფრთხეები კომპლექსური ხასიათისაა, აქედან ნაწილის მართვა შესაძლებელია თუ სწორ ნაბიჯებს გადავდგავთ, მაგალითად, ნიადაგის დამლაშება შეიძლება ავიცილოთ თავიდან სწორი გასარწყავიანების პირობებში. ნიადაგის დეგრადაცია და ეროზია თუ მინიმალურად და სწორად გამოვიყენებთ ქიმიურ სასუქებს, ქარისმიერ ნიადაგის ეროზია, თუ ნათესების გარშემო შევქმნით ქარსაცავ ზოლებს, თუ გავუფრთხილდებით ტყეებს შევინარჩუნებთ ნაყოფიერ ნიადაგს, მეტ-ნაკლებად ავიცილებთ თავიდან მეწყერებსა და ღვარცოფებს, ბიომეურნეობაზე გადასვლა შეუნარჩუნებს ნიადაგს ნაყოფიერებას, პერიოდულად უნდა მოხდეს სავარგულების კონსერვაცია, დავასვენოთ მიწა შევამციროთ ნარჩენების რაოდენობა, ქვეყანაში ისევ 60-მდე ღია ნაგავსაყრელია, რაც აბინძურებს ნიადაგს და გრუნტის წყლებს. ერთად იყრება ურნაში მყარი ნარჩენები და საყოფაცხოვრებო. ვერ მოხერხდა ფერადი ურნების განთავსება და ნარჩენების დიფერენციაცია ნაგვის რეციკლირება თუ არ შეგვიძლია, ნაგვის დამარხვა საკმაოდ კარგი მეთოდია, შესაბამისი ტექნოლოგიის დაცვით მინიმუმ 50 წლიანი შედეგის გარანტიით საჭიროა სწორი ურბანული დაგეგმარება. ქალაქის მოსახლეობა იზრდება და თანდათან "ყლაპავს" სოფელს, კერძო დასახლებებს ამცირებს მიწის ფონდს. თბილისი დიდი ხანია

თავკომბალა ქალაქია, მან "გადაყლაპა" შემოგარენი, სადაც ადამიანებს ქონდა აგარაკები, ნაკვეთები, მაგალითად, მუხიანი, თემქა, გლდანი, დილომი, ფონიჭალა, ლილო და ა.შ. ჩვენ ვერ მოვერევით და ვერ ავიცილებთ ისეთ პრობლემას როგორცაა გლობალური დათბობა, ამ დროს ურთიერთსაწინააღმდეგო მოვლენებს აქვს ადგილი ზოგან გვალვებია, რის გამოც იფიტება მიწა, განიცდის ეროზიას და დეგრადაციას, ზოგან კი ძლიერი წვიმები, უხვი ნალექი ჩადის ნიადაგში და ხელს უწყობს მეწყერული პროცესების გააქტიურებას. გლობალური დათბობა გლობალური პრობლემაა და მასზე მთელმა მსოფლიომ უნდა იზრუნოს. შეამციროს სათბურის აირების ემისია, გაზრდილი ინდუსტრიები, ხშირი ფრენები და ა.შ. ასევე ნიადაგს აზიანებს მჟავური წვიმები.

საჭიროა მომავალი თაობის პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდა, მათ უნდა შევავაროთ ბუნება, საკუთარი სამშობლოს მიწა-წყალი "როცა გაახმოებთ ბოლო ხეს მოწამლავთ ბოლო მდინარეს და დაიჭერთ ბოლო თევზს, მხოლოდ მაშინ მიხვდებით რომ ფული არ იჭმევა", ამბობენ ძველი ინდიელები. მიწაზე მუშაობა, სოფლის მეურნეობა აგრარული სფერო უნდა გახდეს ძალიან დაფასებული, ხელშეწყობილი და საპატიო, ისევე როგორც სხვა პროფესიები. მაგალითად ექიმის, მასწავლებლების, ინჟინრის და ა.შ.

და ბოლოს დავამთავრებთ საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის უწმინდესისა და უნეტარესის ილია მეორის სიტყვებით, ერთ-ერთ ეპისტოლედან. "მიხედეთ მიწას, მიწა დაგაპურებთ და გაგათბობთ თქვენ ბუნებასთან კავშირი აჯანსაღებს კაცის სულსა და სხეულს".

დასკვნა

საქართველო პატარა ქვეყანაა. ახალ გეოპოლიტიკურ ვითარებაში ჩვენი ამოცანაა თავი გადავირჩინოთ სათანადოდ უნდა გამოვიყენოთ ღმერთისგან ბოძებული ნაყოფიერი მიწები. ქვეყანამ ზუსტად უნდა იცოდეს რამდენი სავარგული მიწის ფართობი გააჩნია. ქვეყანას თავისუფლად შეუძლია გადავიდეს ბიოპროდუქტების წარმოებაზე და ნაკლებად ვიყოთ ხორბალზე იმპორტდამოკიდებული. აგრარული სფეროს განვითარებისთვის საჭიროა სახელმწიფოს აქტიური მხარდაჭერა შიდა ბაზრის დაცვა და პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარება. ახალი კადრების მომზადება: ნიადაგმცოდნეები, აგრონომები, გეომორფოლოგები და ა.შ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე რ. ორგანული ქიმიის როგორც მაღალი ტექნოლოგიის გამოყენების თავისებურებები ეკონომიკაში. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომების კრებული. ტ. XI. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბ., 2018.

2. თეთრაული ც. მიწის რესურსების დაცვის ეკონომიკური პრობლემები ევროკავშირის ქვეყნებში. თსუ, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომების კრებული. ტ. XII. თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბ., 2020.

3. ი.ნ. ჰარარი. საპინსი. კაცობრიობის მოკლე ისტორია. ბაკურ სულუკაურის გამომცემლობა. 2020.

4. თეთრაული ა. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისა და ბიზნესის განვითარების კანონზომიერებანი საქართველოში. ნაწილი I. თბ., მაცნე. 1993.

**საქართველოში საკონსერვო პროდუქციის ბაზარი:
მიღწევები და პრობლემები**

ანოტაცია. სტატიაში განხილულია საქართველოში საკონსერვო პროდუქციის ბაზრის მახასიათებლები: წარმოების დინამიკა; ასორტიმენტის სტრუქტურა და ფასწარმოქმნა; ექსპორტ-იმპორტის ტენდენციები. აღნიშნულია, რომ ლიდერი კომპანიები საკონსერვო პროდუქციის დასამზადებლად იყენებენ მხოლოდ ნატურალურ ნედლეულს, ამიტომ ამ პროდუქციის თვითღირებულებაში 40%-ი არის დანახარჯები ნედლეულზე, პროდუქციის წარმოებასა და ტრანსპორტირებაზე. ექსპორტის მოცულობას მზარდი ხასიათი აქვს და ქვეყნის მთლიანი ექსპორტის მხოლოდ 0,4-0,5% შეადგენს. პროდუქციის ექსპორტი საბითუმო ბაზების საშუალებით ხორციელდება. ხდება მიზნობრივი მომხმარებლის მოთხოვნის შესწავლა, მარკეტინგის კომპლექსის ყველა ასპექტის დაქვემდებარება მომხმარებლის ინტერესებთან. სამამულო პროდუქციამ საქართველოში ჩაანაცვლა მოზღვავებული იმპორტიც.

სტატიაში განხილულია ყველა ასაკობრივი ჯგუფის მომხმარებელთა გამოკითხვის შედეგები საკონსერვო პროდუქციის უვნებლობის თვალსაზრისით. მომხმარებელთა 63% უპირატესობას ანიჭებს მხოლოდ ქართულ ხილ-ბოსტნეულის კონსერვებს. მომხმარებელთა 20%-ის აზრით პროდუქციის ნიშანდების (ეტიკეტის) მონაცემები არ შეესაბამება სინამდვილეს, ამიტომ პროდუქციას შეაფასებენ მოხმარების შემდეგ, 30%-ის აზრით არაკომპეტენტურია ხარისხის შეფასებაში, მათთვის მნიშვნელოვანია ხარისხის შესაბამისობის სერტიფიკატი, 50%-ი ენდობა ეტიკეტზე მოცემულ მონაცემებს.

ავტორები ასევე საუბრობენ საკონსერვო პროდუქციის ბაზრის განვითარების ღონისძიებებზე.

საკვანძო სიტყვები: საკონსერვო პროდუქციის ბაზარი, წარმოება, თვითღირებულება, ფასწარმოქმნა, ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა, მომხმარებელთა კვლევა, სტრატეგიული მიმართულებები.

შესავალი

საქართველოში საბაზრო ეკონომიკის განვითარება გულისხმობს კონკურენტუნარიანი საწარმოების და პროდუქციის არსებობას და მიწოდებას როგორც საშინაო, ასევე საერთაშორისო ბაზარზე. ამის არარსებობის გამო მრავალი არარენტაბელური და არაკონკურენტუნარიანი დარგი განადგურდა. მეხილეობით, მებოსტნეობით და სუფთა სასმელი წყლით მდიდარ ქვეყანაში აღორძინდა ტრადიციული დარგი საკონსერვო წარმოება. ქვეყანაში შეიქმნა ქართული ბრენდები, რომლებიც აწარმოებენ 100%-ით ნატურალურ, უნიკალურ პროდუქციას, მოქნილ ფასწარმოქმნას, პროდუქციის გაფართოების სწორ, მიზანმიმართულ მარკეტინგულ სტრატეგიებს, პარტნიორობას ექსპორტიორ საბითუმო ფირმებთან. მთავარი აქცენტი სასაქონლო პროდუქციის სწორ ფორმირებასა და მართვაზე, საქონლის მიწოდების მეთოდებზე, ოპტიმალურ ლოგისტიკურ ჯაჭვზე, სარეკლამო ღონისძიებებზე, მომხმარებლებთან გაყიდვის შემდგომ ორმხრივ კავშირებზეა და სხვა.

საბაზრო ეკონომიკის დანერგვის კვალობაზე, როდესაც ქვეყანაში შეიცვალა მეურნეობის აგებულება, საკონსერვო წარმოება განადგურების პირას მივიდა. 2002 წელს საკონსერვო წარმოების ხვედრითი წილი კვების მრეწველობაში მხოლოდ 1,7%-ს შეადგენდა. ქვეყანაში ფუნქციონირებდა ათიოდე საწარმო, რომელთა საწარმოო

სიმძლავრეების გამოყენების დონე მხოლოდ 3-8% იყო. საკონსერვო პროდუქციაზე მოთხოვნა ნაწილობრივ კმაყოფილდებოდა თურქული, ირანული, ბერძნული, ნიდერლანდული, რუსული, უკრაინული და სხვა იმპორტიორი ქვეყნების პროდუქციით, რომლებიც ხშირად უხარისხო და ფალსიფიცირებული იყო, ასევე შინამეურნეობების მიერ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებით მიღებული ნაწარმის მეოხებით.

მაგრამ საკონსერვო საწარმოებმა შეძლეს არსებობა და განვითარება. მათ შეძლეს დაყრდნობდნენ ძველ ან განახლებულ წარმოებას, რომელიც უკვე ათვისებული იყო მუშების და საინჟინრო-ტექნიკური პერსონალის მიერ. ბოლო 15 წლის განმავლობაში საქართველოში შეიქმნა საერთაშორისო საკონსერვო ფირმები. ქართული პროდუქცია ძლიერ კონკურენციას უწევს იმპორტულ კონსერვებს, ითვისებს საერთაშორისო ბაზარს. საკონსერვო მრეწველობა მოიცავს როგორც ხილ-ბოსტნეულის, ხორცისა და თევზისაგან დამზადებულ კონსერვებს, საწებლებსა და მარინადებს, ასევე ისეთ პროდუქტებს, რომლებიც უშუალოდ კონსერვებს არ წარმოადგენენ, მაგრამ შენახვის გახანგრძლივების მიზნით გარკვეული დამუშავება განიცადეს: გამშრალი ან გაყინული ხილი და ბოსტნეული, ბოსტნეულის და ხილის წვენები და სხვა (რაც სტატიაში ჩვენ არ განვიხილეთ).

2019-2023 წლებში საქართველოში დამამუშავებელ მრეწველობაში შექმნილ პროდუქციას ზრდის ტენდენცია აქვს (პანდემიის მიუხედავად) და მთლიანი შიდა პროდუქტის 10-11%-ს შეადგენს, ხოლო ხილისა და ბოსტნეულის კონსერვების ხვედრითი წილი დამამუშავებელი მრეწველობის მხოლოდ 0,6%-ია (2023 წლის მონაცემებით) და ზრდის ტენდენცია აქვს (ცხრილი 1). არასტაბილურია ხილის, ბოსტნეულის და ბალახების წარმოება, რომელიც საკონსერვო პროდუქციის ძირითადი ნედლეულია, რაც გახშირებული სტიქიური მოვლენებით არის გამოწვეული. ბოსტნეულის კულტურებიდან შემცირების ტენდენცია აქვს ბადრიჯნის, მწვანე ლობიოს, პამიდვრის წარმოებას. მცირე რაოდენობით იწარმოება მარწყვი, ჟოლო, მოცვი, გარგარი. გაცილებით უფრო საიმედოა ვაშლის, ქლიავის, ბალის, ატმის და ვაშლატამის, მანდარინის წარმოება.

ცხრილი 1

საქართველოში მთლიანი შიდა პროდუქტი და მ.შ. დამამუშავებელ მრეწველობაში შექმნილილი დამატებითი ღირებულება 2019-2023 წლებში²⁵

მლნ. ლარი

	2019	2020	2021	2022	2023*
მთლიანი შიდა პროდუქტი საბაზრო ფასებში	43482,0	43453,4	52826,1	63396,6	69571,7
%-ად წინა წელთან შედარებით	100,0	99,9	121,6	120,0	109,7
მ.შ. დამამუშავებელი მრეწველობა	4388,6	4694,2	6021,4	7084,4	6624,5
დამამუშავებელი მრეწველობის ღირებულების წილი, მთლიან დამატებით ღირებულებაში	10,1	10,8	11,4	11,2	9,5
%-ად წინა წელთან შედარებით	100,0	107,0	128,3	117,7	93,5

* 2023 წლის მონაცემები არის წინასწარი

²⁵ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

საკონსერვო მრეწველობის სტაბილური მუშაობის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს ხილ-ბოსტნეულის და სხვა ნედლეული პროდუქტების შესანახი სამაცივრე კომპლექსის არსებობა და მოწესრიგება. საკუთარი სამაცივრე სისტემები ლიდერ კომპანიებს აქვთ. დანარჩენი საკონსერვო ფორმები და ფერმერები სარგებლობენ ხილ-ბოსტნეულის საცავი მაცივრებით, სადაც თანამედროვე ტექნიკის ნაკლებობაა. არ არის შექმნილი ცალკეული სახის ხილის შესანახად (მაგალითად ატმის) საჭირო კლიმატის დამცავი ავტომატიზებული სისტემები, რის შედეგადაც ხილის მოსავლის ნაწილი ფუჭდება, იკარგება ნედლეული.

ცხრილი 2

საქართველოში ხილის, ბოსტნეულის და ბალახის წარმოება 2019-2023 წლებში ²⁶

(ათასი ტონა)

	2019	2020	2021	2022	2023*
ხილი სულ	502,2	602,3	566,5	568,0	485,5
მ.შ. თესლოვანი ხილი	52,7	102,1	86,3	89,9	61,1
კურკოვანი ხილი	38,5	60,7	66,0	71,3	59,3
კაკლოვანი ხილი	30,9	40,8	53,9	43,7	45,9
სუპტროპიკული ხილი	20,3	22,3	23,1	17,8	18,3
კენკროვანი ხილი	2,0	2,7	4,0	4,9	5,7
ყურძენი	293,8	316,9	271,6	287,3	223,4
ციტრუსი	64,0	56,8	61,6	53,1	71,8
ბოსტნეული სულ	161,1	176,1	149,0	128,5	138,2
ბალახი სულ	79,9	83,6	77,9	72,6	-

*2023 წლის მონაცემები არის წინასწარი

საკონსერვო პროდუქციის მწარმოებელი ლიდერი კომპანიებია: მარნეულის სასურსათო ქარხანა, გორის საკონსერვო ქარხანა „კულა“, კასპის საკონსერვო ქარხანა თი ემ თი, მცხეთის „ჯორჯიან ნატურალურ პროდუქტი“, გურჯაანის „ქართული აგროპროდუქტი“, ქედის და ჩოხატაურის საკონსერვო ქარხნები.

საწარმოებში განახლდა მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, მოხდა ძველის რეკონსტრუქცია. კერძო ინვესტორის და პროექტ „აწარმოე საქართველოში“ დახმარებით კომპანიებმა აღადგინეს დანგრეული წარმოება. თი ემ თი-მ 1 მილიონი ლარის ინვესტიციით განაახლა წარმოება, ხოლო „ოქროს ბრენდი-2013“-ის დაჯილდოებაზე კომპანია „კულა“ გამარჯვებულად დასახელდა და იმ კომპანიებს შორის მოხვდა, რომლებმაც უმოკლეს დროში განსაკუთრებულ წარმატებას მიაღწიეს. მარნეულის სასურსათო ქარხნის ნატურალურმა პროდუქციამ მნიშვნელოვნად ჩაანაცვლა იმპორტი.

²⁶ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

საქართველოში ამჟამად ფუნქციონირებს 20-მდე საკონსერვო საწარმო. ლიდერი კომპანიების პროდუქცია მრავალფეროვანია. ამზადებენ ნაირგვარი ხილის მურაბებს, ჯემებს, ხილფაფებს, კომპოტებს, ბოსტნეულის კონსერვებს, მზა კერძებს, მარინადებს, ტომატ-პასტას, საწებლებს, საბავშვო კონსერვებს. პროდუქცია დამზადებულია საქართველოში წარმოებული ნატურალური ნედლეულისაგან, არ შეიცავს კონსერვანტებს, მავნე დანამატებს, ხელოვნურ საღებავებს და გენმოდიფიცირებულ პროდუქტებს. პროდუქცია დაფასოებულია მინის ტარასა და თუნუქის ქილებში. მინის ტარის მიმწოდებლებია რუსეთის, მოლდავას, უკრაინის და ქსანის მინის ქარხანა (იმპორტული მინის ტარა მნიშვნელოვნად ზრდის პროდუქციის თვითღირებულებას). საკონსერვო საწარმოებში ფუნქციონირებს თუნუქის ქილების მწარმოებელი ხაზები. 2017 წელს კი ბაზარზე პირველად გამოჩნდა „კულა“ს დამზადებული ხორციანი კერძის კონსერვები: ყაურმა, ჩაქაფული, ხორცის ჩაშუშული. ამზადებენ თევზის კონსერვსაც (სამწუხაროდ ეს მონაცემები ვერ მოვიპოვეთ კონფიდენციალურობის გამო). ზოგიერთი მცირე საწარმო, სადაც არ არსებობს სრულყოფილი ტექნოლოგიური პროცესები, ბაზარს მიაწვდის კონსერვანტებით გაჯერებულ პროდუქციას. ეს სრულად დაუშვებელი დამოკიდებულებაა პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების საკითხისადმი, ისინი უგულვებელყოფენ იმ უპირატესობას, რაც ქართულ კონსერვს გამოარჩევს სხვა ფირმების პროდუქციისაგან. საქართველოში დამზადებული საკონსერვო პროდუქციის ძლიერებას და ვარგისიანობას ნატურალური ნედლეულის არსებობა განაპირობებს. ლიდერ კომპანიებს შორის კონკურენტული ბრძოლა მიმდინარეობს პროდუქციის ეკოლოგიური სისუფთავის, უნიკალურობის, ხარისხის, ასორტიმენტის სიფართოვის, შეფუთვის, ნიშანდების, მიწოდების სისწრაფის, ბრენდის გავლენის, სარეკლამო ღონისძიებების, გასაღების სტიმულირების, ფასების დონის და სხვა მიხედვით.

ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში (ცხრილი 3) ნაჩვენებია ხილ-ბოსტნეულის კონსერვების და საწებლების წარმოების დინამიკა საქართველოში.

ცხრილი 3

საქართველოში ხილის და ბოსტნეულის კონსერვების წარმოება 2019-2023 წლებში²⁷

	2019		2020		2021		2022		2023	
	ტონა	ათასი ლარი	ტონა	ათასი ლარი	ტონა	ათასი ლარი	ტონა	ათასი ლარი	ტონა	ათასი ლარი
ხილის და ბოსტნეულის კონსერვის სულ:	5634,3	18536,5	5392,6	17795,2	6131,4	22561,1	6288,5	25150,6	8549,9	38639,7
ხილის და ბოსტნეულის კონსერვის სულ %-ად წინა წელთან შედარებით	100,0	100,0	95,7	96,0	113,7	126,8	102,6	111,5	136,0	153,6
მ.შ. ბოსტნეულის კონსერვი	2902,1	8318,0	2728,9	8151,9	3028,8	10917,6	3213,8	12023,1	4291,1	19916,1

²⁷ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

ტომატის და ტყეზლის საწებელი %-ად წინა წელთან შედარებით	ტომატის და ტყეზლის საწებელი	ხილის კონსერვები (კომპოტი, მურაბა, ხილფაფა და ა.შ) %-ად წინა წელთან შედარებით	ხილის კონსერვები (კომპოტი, მურაბა, ხილფაფა და ა.შ)	ბოსტნეულის კონსერვი %-ად წინა წელთან შედარებით
100,0	976,6	100,0	1755,6	100,0
100,0	3686,7	100,0	6531,8	100,0
156,1	1524,6	64,9	1139,1	94,0
173,1	6382,5	49,9	3260,8	98,0
88,5	1349,4	153,9	1753,2	111,0
100,2	6397,0	160,9	5246,5	133,9
105,6	1425,4	94,1	1649,3	106,0
105,7	6761,3	121,3	6366,2	110,1
114,0	1624,7	159,7	2634,1	133,5
137,1	9272,1	148,5	9451,5	165,6

*2023 წლის მონაცემები არის წინასწარი

ამ ცხრილიდან ჩანს, რომ საკონსერვო მრეწველობა აღმავლობის პროცესშია. 2023 წელს 2019 წელთან შედარებით ბოსტნეულის კონსერვების წარმოება ნატურაში გაიზარდა 47,9%-ით, ხილის კონსერვების - 50%-ით, ხოლო ტომატ-პასტის, ტყეზლის საწებლის - 66,4%-ით. საქართველოში წარმოებული ხილის კონსერვები (კაკლის მურაბა) საერთაშორისო კონკურსის ჯილდოს მფლობელია. 1997 წელს მადრიდში ჩატარებულ გამოფენაზე გორკონის (გორის საკონსერვო ქარხანა „კულა“) პროდუქციამ კაკლის მურაბამ მიიღო ჯილდო „ევროპის თალი“. მაგრამ მიუხედავად განვითარების სწრაფი ტემპებისა, უკანა რიგშია მწვანე ლობიოს კონსერვი, მარწყვის მურაბა და ჯემი, ჟოლოს, საზამთროს ქერქის და ვარდის მურაბა.

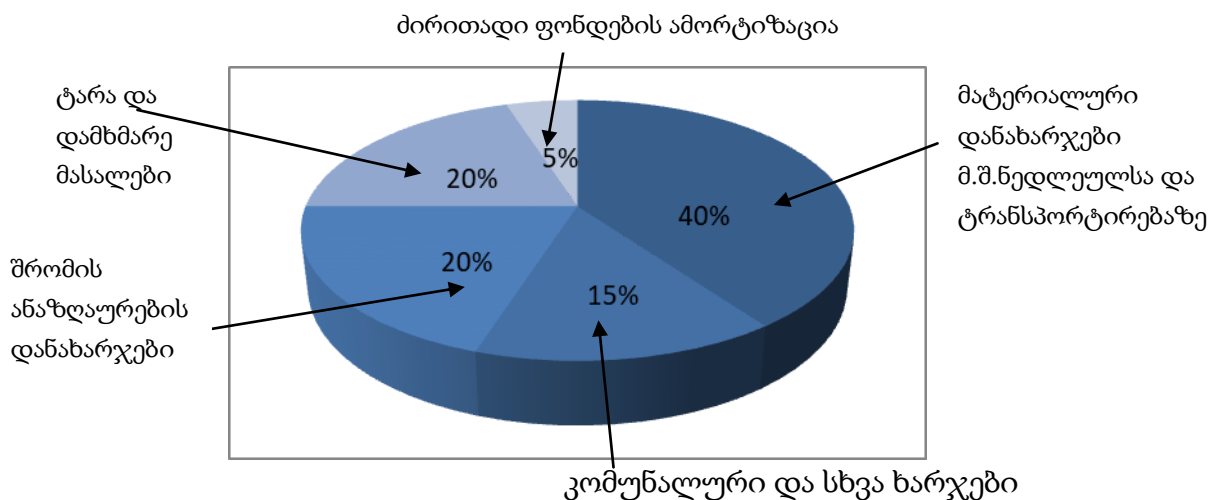
საქართველოში მოსახლეობის ჯანდაცვის საკვებისმიერი ინტოქსიკაციის, ეპიდემიური აფეთქებების თავიდან აცილების და მოსახლეობის ხარისხიანი კონსერვირებული პროდუქტების უზრუნველყოფის მიზნით მოქმედებს კონსერვების სანიტარულ-ტექნიკური კონტროლის წესი სამრეწველო საწარმოებში, საბითუმო ბაზრებში, საცალო ვაჭრობაში და საზოგადოებრივი კვების ობიექტებში, რომლის საფუძველზე ლაბორატორიულად მოწმდება პროდუქციის ვარგისიანობა. მითითებული კონტროლის წესებისა და ნორმების დარღვევების შემთხვევაში დაწესებულია მკაცრი ადმინისტრაციული ღონისძიებები, ხდება წუნდებული პროდუქციის განადგურება. ასეთი კონტროლით მომხმარებელი რწმუნდება საწარმოებში დამზადებული კონსერვების უვნებლობაში, ხდება მოთხოვნის გადართვა შიდა მეურნეობებში დამზადებული პროდუქციიდან წარმოებაში დამზადებულ პროდუქციაზე.

საკონსერვო ფორმები ატარებენ პროდუქციის ფასწარმოქმნის მოქნილ პოლიტიკას. ფასწარმოქმნა ხდება საწარმოო ხარჯების და ბაზარზე კონკურენტების ფასების გათვალისწინებით. საკონსერვო პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურა მოცემულია 1 ნახაზზე.

როგორც ნახაზიდან ჩანს თვითღირებულების 40%-ს შეადგენს დანახარჯები ნედლეულზე, პროდუქციის წარმოებასა და ტრანსპორტირებაზე. 1 კგ ნედლეულის გადამუშავების ხარჯი 0,8-1 ლარია. მაღალია დანახარჯები მინის ტარის და დამხმარე მასალების შესაძენად.

საქართველოში არსებული ქსანის მინის ქარხანა ვერ აკმაყოფილებს მინის ტარაზე გაზრდილ მოთხოვნებს, მაშინ როდესაც ასეთი საწარმოები შეიძლება შეიქმნას.

საქართველოში მოთხოვნა საკონსერვო პროდუქციაზე 160-170 მილიონი პირობითი ქილაა, რაც სრულად კმაყოფილდება (ზოგიერთი სასაქონლო პოზიციის გარდა) როგორც შიდა მეურნეობებში დამზადებული ხილის და ბოსტნეულის კონსერვით, საწებლებით, ასევე საკონსერვო ქარხნების პროდუქციით. კონსერვებიდან ყველაზე დიდი მოთხოვნა ბოსტნეულის კონსერვზე, ტომატ-პასტა-პიურეზე, ხილის ჯემებსა და ხილფაფაზე არის და შესაბამისად შეადგენს მოთხოვნის 33%, 40% და 8%-ს. შექმნილია ექსპორტის მნიშვნელოვანი საფუძველიც. ექსპორტის მოცულობას მზარდი ხასიათი აქვს და ქვეყნის მთლიანი ექსპორტის 0,4-0,5%-ს შეადგენს. უცხოური კომპანიების საკონსერვო პროდუქცია არ გამოირჩევა ეკოლოგიური სისუფთავით, ადგილობრივი საწარმოები კი უპირატესობას მსოფლიო ბაზარზე პროდუქციის სიჯანსაღით, უნიკალურობით, მაღალი ხარისხით და შედარებით დაბალი ფასებით აღწევენ. ხდება მიზნობრივი მომხარებლის მოთხოვნის შესწავლა, პროდუქციის ყველა ასპექტის დაქვემდებარება მომხმარებელთა ინტერესებთან, წინ წაწევის სწრაფი და ეფექტიანი არხების მოძიება, გრძელდება გაყიდვის შემდგომი ორმხრივი კომუნიკაცია მომხმარებელთან. გერმანიაში მოთხოვნაა ქართულ საწებლებზე, მურაბებზე, ტყემლის კონსერვზე. ევროპის დანარჩენ ქვეყნებში მოწონებით სარგებლობს საწებლები, ტყემალი. ისრაელში მურაბები და ტყემლის კონსერვი იმსახურებს მოწონებას, რუსეთში საწებლები და ჯემები. „კულა“ს 2000-ზე მეტი დასახელების პროდუქცია მსოფლიოს 25 ქვეყანაში ექსპორტირდება. საქონლის წინ წაწევა მწარმოებლიდან მომხმარებელამდე შუამავლის-საბითუმო ფირმის მეშვეობით ხორციელდება. საბითუმო ქსელი თვითონ უზრუნველყოფს საქონლის ტრანსპორტირებას, შენახვას, რეკლამას, საცალო სავაჭრო ქსელისათვის მიწოდებას, გაყიდვის სტიმულირებას.

ნახ.1. საკონსერვო პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურა

ლიდერმა კომპანიამ თი ემ თი-მ რეკონსტრუქციის შემდეგ ზურგი აქცია საქართველოს ბაზარს და ნატურალური პროდუქცია მიაწოდა ევროპის ქვეყნებს, აშშ-სა და ისრაელს. მხოლოდ პანდემიის პერიოდში გადაწყვიტა ადგილობრივ ბაზარზეც წარმოეჩინა საკუთარი შესაძლებლობები და ახლა საქართველოში 1000-მდე სავაჭრო ობიექტს ამარაგებს. ლიდერი ფირმების წარმოებული პროდუქციის 50-60%-ი ექსპორტირდება, 40-50%-ი კი მიეწოდება ადგილობრივ ბაზარს.

ცხრილ 4-ში მოცემულია საკონსერვო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა საქართველოში. საკონსერვო პროდუქციის იმპორტი მთლიანი იმპორტის 0,7-0,9%-ს შეადგენს. იმპორტი 116725,5 ათ აშშ დოლარით აღემატება ექსპორტს (2023 წლის მონაცემებით).

ცხრილი 4

საქართველოში საკონსერვო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტი 2019-2023 წლებში²⁸

წელი	ექსპორტი		იმპორტი	
	ათ. აშშ დოლარი	ტონა	ათ. აშშ დოლარი	ტონა
2019	15956,6	4672,3	68921,5	42559,1
2020	16777,1	4844,8	66587,2	41155,1
2021	21458,5	6718,6	75453,1	44094,4
2022	24851,8	8041,5	119089,0	57148,9
2023	29078,0	8104,7	145803,5	63933,2

ექსპორტის 13,8%-ს შეადგენს მზა საწებლები; ჯემი, ხილფაფა, ხილ-კენკროვანი ჟელე - 5,8%-ია; კონსერვები და მზა კერძები 69,8%-ი (2023 წლის მონაცემებით). იმპორტის 8,2%-ს შეადგენს ხორცი და ხორცპროდუქტები, 7,2%-ს ტომატ-პასტა, 5%-ს გაყინული და დაკონსერვებული თევზი და ხიზილალა, 27,8%-ს საწებლები (2023 წლის მონაცემებით).

ქვემოთ მოცემულ ცხრილში ნაჩვენებია საკონსერვო პროდუქციის ექსპორტის დინამიკა მსხვილი სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით (იხ. ცხრილი 5). ის არასტაბილურობით გამოირჩევა, საერთაშორისო ბაზრის ათვისებას კი სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს.

2023 წელს საკონსერვო პროდუქციის ექსპორტიორი ქვეყნების პირველი ხუთეული ასე გამოიყურება (იხ. ცხრილი 6).

ცხრილი 6

საკონსერვო პროდუქციის ექსპორტი ქვეყნების მიხედვით 2023 წელს²⁹

ქვეყანა	ათ. აშშ დოლარი	ტონა
იტალია	5696,7	1066,2
რუსეთი	7640,4	1786,6
ყაზახეთი	1849,3	1000,5
გერმანია	5464,3	889,6
აზერბაიჯანი	1093,0	457,4

²⁸ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

⁶ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

	2019	2020	2021	2022	2023*
დასაქმებულ პირთა რაოდენობა (კაცი)	2192	2012	2231	2515	2254
შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება (ლარი)	528,2	534,5	571,5	676,1	854,5

*2023 წლის მონაცემები არის წინასწარი

საკონსერვო პროდუქციის მოხმარებას სეზონური ხასიათი აქვს. ოქტომბერ-აპრილში ხდება კონსერვის ინტენსიური მოხმარება. სარგებლიანობასთან ერთად, კონსერვი არის დიდი რისკის შემცველი პროდუქტი, რომელმაც შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა მძიმე დაავადების პროვოცირება და მოწამვლა. ამიტომ, კონსერვის უვნებლობის დაცვისათვის, საჭიროა ნატურალური და საღი პროდუქტების გამოყენებასთან ერთად დაცული იყოს შენახვის პირობები და ვარგისიანობის ვადები.

ჩვენს მიერ ჩატარებული მომხმარებელთა შესწავლის შედეგად დავადგინეთ, რომ შემოსავლების მიუხედავად, მომხმარებელთა 88-90% მოიხმარს საკონსერვო პროდუქციას. მომხმარებელთა 25%-ი არ ყიდულობს ქარხნული წესით დამზადებულ კონსერვებს, რადგან თვლიან, რომ პროდუქცია ფალსიფიცირებულია, დარღვეულია ტექნოლოგია, შეიცავს მავნე დანამატებს და აქვს მაღალი ფასი. ისინი შიდა მეურნეობებში ტრადიციული საოჯახო რეცეპტებით ამზადებენ კონსერვებს. 10%-ი საერთოდ არ მოიხმარს კონსერვს. მომხმარებელთა 45%-ი ზოგიერთ კონსერვს ამზადებს ოჯახში. ნაწილს ყიდულობს, რადგან თვლიან, რომ საწარმოში დამზადებული ბოსტნეულის კონსერვი, მარინადი, ტომატი უსაფრთხოა და სასარგებლოა, ვიდრე კუსტარულად, შიდა მეურნეობაში დამზადებული. რესპოდენტთა 20%-ი (ძირითადად ახალგაზრდა ოჯახები) მხოლოდ საცალო სავაჭრო ქსელში შეიძენენ კონსერვს, რადგან

ოჯახში ვერ ამზადებენ უდროობის გამო. მომხმარებელთა 20%-მა შენიშვნა გამოთქვა მურაბების და ბოსტნეულის კონსერვების შედგენილობის, კონსისტენციის და გემოს გამო. მოითხოვეს თანამედროვე ტექნოლოგიის შერწყმა ტრადიციულ საოჯახო რეცეპტებთან. მათი აზრით საჭიროა თანამედროვე ტექნოლოგიებით ტრადიციული საოჯახო რეცეპტების უფრო მეტად მოდერნიზება. სამამულო ნაწარმის კონკურენტუნარიანობაზე მიუთითებს კვლევის შედეგი: მომხმარებელთა 63%-ი უპირატესობას ანიჭებს მხოლოდ ქართულ კონსერვებს, 37%-ი კი - იმპორტულ ანალოგიურ ნაწარმს. მომხმარებელთა 20%-ის აზრით ეტიკეტზე არსებული მონაცემები არ შეესაბამება სინამდვილეს, ამიტომ უჭირთ ეკოლოგიური სისუფთავის შეფასება. მომხმარებელთა 50%-ი ენდობა ეტიკეტზე არსებულ მონაცემებს. 30%-ი კი არაკომპეტენტურია ხარისხის შეფასებაში, მათთვის მნიშვნელოვანია ლაბორატორიული კვლევის შედეგად გაცემული ხარისხის სერტიფიკატი. მომხმარებელთა მხოლოდ 25%-ი მოიხმარს ქარხნული წესით დამზადებულ მურაბებს და ჯემებს. მაღალია იმ მომხმარებელთა (ოჯახების) ხვედრითი წილი, რომლებიც საცალო სავაჭრო ქსელში შეძენილ საწებლებს და ტომატ-პასტას მოიხმარენ - 80%-ი.

იმპორტული და სამამულო საკონსერვო პროდუქციის სამომხმარებლო თვისებები (არომატი, გემო, ფერი, კონსისტენცია, შედგენილობა და ეკოლოგიური სისუფთავე) მომხმარებლებმა ერთნაირი ქულებით შეაფასეს (4 ან 5 ქულა) შეფასების 5 ქულიანი

სისტემით. მხოლოდ ქართული მურაბების და ჯემების სამომხმარებლო თვისებებს მისცეს უპირატესობა ($V=0,1$) მაღალი შეთანხმების დროს.

ყველაფერი ეს კარგია, მაგრამ არ შეიძლება დავეყრდნობოდით მიღწეულით. შემდგომი განვითარებისათვის საჭიროდ მიგვაჩნია:

- საკონსერვო წარმოების სეზონურობის ხასიათის მიუხედავად მომხმარებელს პროდუქცია მიეწოდოს სტაბილურად, უმოკლეს დროში. ამ მიზნით შეიქმნას საცავები, სასაწყობო ფართობები. აღიჭურვოს ამწევ-სატრანსპორტო მოწყობილობებით, პროდუქციის შენახვის გარემო-პირობები შეესაბამებოდეს თანამედროვე სტანდარტებს;

- გამოიკვლიონ მიზნობრივი საერთაშორისო ბაზრები (სკანდინავიის ქვეყნები, კანადა, ჩინეთი, შუა და წინა აზიის ქვეყნები, სხვ. ქვეყნების ჩრდილოეთი რაიონები,) შემუშავდეს დივერსიფიკაციის სტრატეგია. ითანამშრომლონ რამდენიმე შუამავალ საბითუმო ფირმასთან. შეიქმნას ოპტიმალური ლოგისტიკური სქემა, მომხმარებელს პროდუქცია მიეწოდოს უმოკლეს დროში, უწყვეტად;

- მოხდეს საკონსერვო პროდუქციის პოპულარიზაცია, როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო ბაზარზე, ნატურალური ნედლეულით სარგებლობა ერთ-ერთი მძლავრი ბერკეტია ბაზარზე ადგილის დასამკვიდრებლად;

- ქართულ საწარმოებს ზედმეტად ნუ გაიტაცებს საერთაშორისო ბაზარი, ადგილობრივ მომხმარებელსაც მიაწოდოს ისეთი პროდუქცია, რომელზეც დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნაა;

- გაფართოვდეს პროდუქციის ასორტიმენტი, ორმხრივი კომუნიკაცია დამყარდეს მიზნობრივი ბაზრის მომხმარებელთან. გამოიკვლიონ კონკრეტული მოთხოვნები, შენიშვნები, შეხედულებები;

- საკონსერვო პროდუქციის რეკლამა იყოს უფრო დეტალიზებული, სისტემატურად იყოს გამოყენებული გასაღების სტიმულირების საშუალებები, სადღესასწაულო და მიმდინარე ფასდაკლებები. საცალო სავაჭრო ქსელის ობიექტებში გაფართოვდეს საკონსერვო პროდუქციის ასორტიმენტი, წარმოდგენილი იყოს ყველა ლიდერი კომპანიის პროდუქცია;

- საქართველოში შეიქმნას მინის ტარის მწარმოებელი საწარმოები, რადგან ქვეყანაში არსებული ერთადერთი საწარმო ვერ აკმაყოფილებს ტარაზე გაზრდილ მოთხოვნას.

დასკვნა

შედეგებმა ცხადყო, რომ უმოკლეს დროში ქვეყანაში აღორძინდა საკონსერვო დარგი, შეიქმნა საერთაშორისო საწარმოები, რომლებიც აწარმოებენ და ბაზარს მიაწვდიან ნატურალურ, ჯანსაღ პროდუქციას. ეს მნიშვნელოვანი ბერკეტია საერთაშორისო ბაზრის ასათვისებლად. ადგილობრივმა წარმოებამ არა მარტო ჩაანაცვლა მოზღვავებული იმპორტი და ტრადიციულ შიდა მეურენეობებში წარმოებული პროდუქცია, არამედ საერთაშორისო ბაზარზეც კონკურენტუნარიანია და აქვს სერიოზული მიღწევები.

თითოეულ მიზნობრივ ბაზარზე მარკეტინგის ინდივიდუალური კომპლექსია გამოყენებული. აწარმოებენ მოქნილი ფასწარმოქმნის, გასაღების, საქონლის წინ წაწევის, გაყიდვის შემდგომი ორმხრივი კომუნიკაციების და სხვა პოლიტიკას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მარკეტინგის საფუძვლები, ფ. კოტლერი, გ. ამსტრონგი, მე-14 გამოცემა, თარგმანი ინგლისურიდან, თბილისი, 2015 წ. გვ. 292-325;

2. ავთანდილ ლაფაჩი, საკონსერვო მრეწველობის რეაბილიტაცია და მისი ეკონომიკური ამაღლების გზები, დისერტაცია ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2003 წ.;

3. რ. ხუციშვილი, ე. სადალაშვილი, დაკონსერვების ზოგადი ტექნოლოგია (სალექციო კონსპექტი), სტუ, 2012 წ.;

4. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტროს ბრძანება #304/5, 2003 წლის 27 ნოემბერი. კონსერვების სანიტარულ-ტექნიკური კონტროლის წესი სამრეწველო საწარმოებში, საბითუმო ბაზებში, საცალო ვაჭრობაში და საზოგადოებრივი კვების ობიექტებში.

5. <https://www.momxmarebeli.ge>;

6. www.geostat.ge

Nana Kirvalidze

Tamar Geliashvili

CANNED PRODUCTS MARKET IN GEORGIA; A CHIEVEMENTS PROBLEMS

Summary

This article discusses the market of Cannery production in Georgia: Dynamics of manufactor, the structure of assortment, the structure of production and cost price setting, the tendencies of export and import. Leader companies use natural material for getting ready cannery production, so in production cost price there are 40% percent expences on raw material, on manufacturing of production and transporting. The amount of export is increasing. It occurs teaching of the targeted consumer demand and the submission all the aspects of market complex with the consumer interest. Patriotic production in Georgia changed affluent import. The demand of the cannery production in the country is 160-170 millions of conditional jars. This article also describes the results of the survey for the safety of cannery production. 63% percent of consumers are superiority of the only Georgian cannery producing. According to the 20% percent of consumers' opinion the data on the label of the production are wrong and they will value the uniqueness of the production after using them.30% percent of consumers are unqualified in valuing of quality.It's important for them to get the adequate degree certificate after the laboratory control.50% of consumers trust the data of the label.The authors also talk about cannery market development .

Key words: The market of the cannery production,manufactor, cost of price, price setting, the dynamics of the export import.

Ayan Ibrahim Mirzayeva

ECONOMTERIC ANALYSIS OF KEY ECONOMIC INDICATORS IN THE TOURISM SECTOR OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Annotation. This research paper analyzes the relationship between the share of value added in the service sectors of the Azerbaijani economy in GDP (Y) and the volume of investments made in tourism-related sectors (X1), the number of foreigners and stateless persons accommodated in hotels and hotel-type establishments (X2), and the number of overnight stays by foreigners and stateless persons in hotels and hotel-type establishments (X3). Using the Eviews8 application software package, a regression model was constructed, graphical representations were analyzed, the correlation coefficient and descriptive statistics were calculated, and stationarity was investigated using the Dickey-Fuller test. Additionally, the presence of autocorrelation between the levels of time series was examined. The existence of heteroskedasticity in the constructed model was investigated using the White test.

Keywords: econometric model, regression equation, F-Fisher criterion, T-Student criterion, correlation coefficient, heteroskedasticity, stationarity, Dickey-Fuller test.

Main Results of the Research

Statistical data for the econometric research were obtained from the official sources of the State Statistics Committee of Azerbaijan. Annual statistical indicators from 2009 to 2022 were used in this study. To construct a multivariate linear regression model and ensure the effectiveness of the results, the natural logarithms of the mentioned indicators were applied. The dynamic representation and descriptive statistics of the logarithmic time series are shown in Graph 1 and Table 1:

Graph 1

Graphical Representaion of Dynamic data

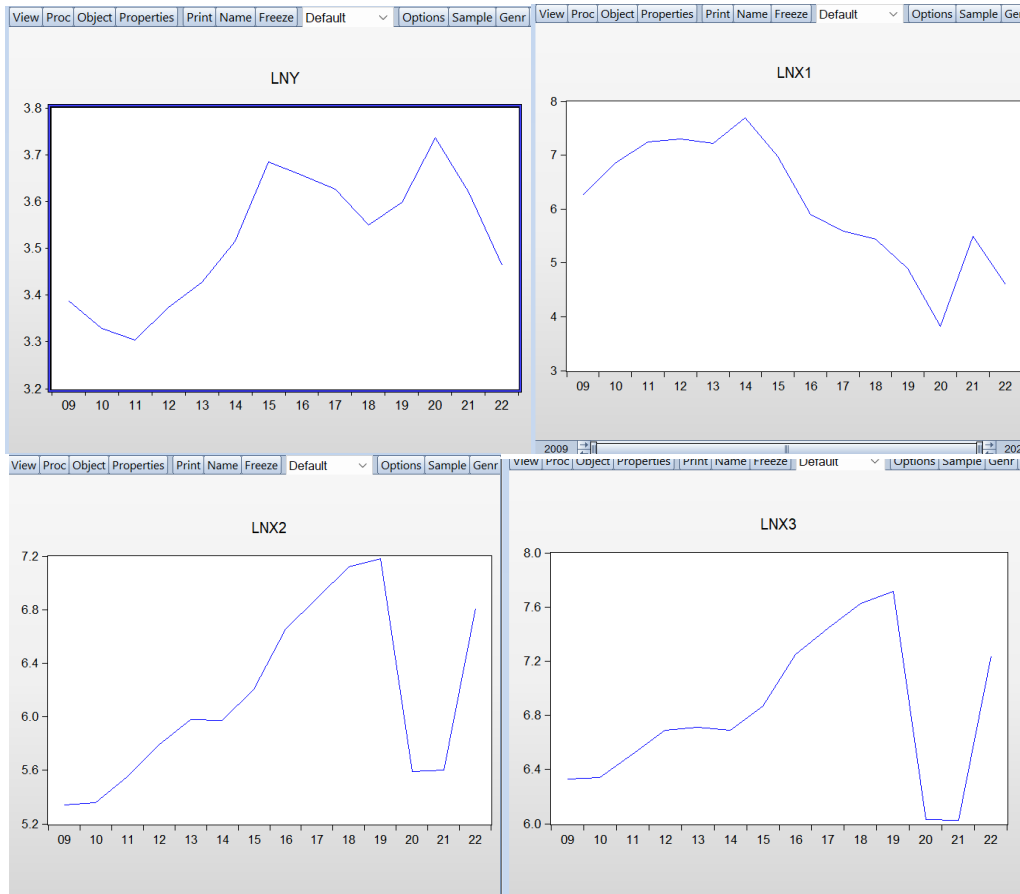

Table 1

Descriptive Statistics of Variables (Based on Logarithms)

	LN_Y	LN_X1	LN_X2	LN_X3
Mean	3.519025	6.092278	6.146548	6.819142
Median	3.532072	6.081560	5.976664	6.699830
Maximum	3.735286	7.698029	7.182914	7.714621
Minimum	3.303217	3.824284	5.341702	6.026841
Std. Dev.	0.139777	1.174386	0.661287	0.558539
Skewness	-0.095846	-0.361329	0.346878	0.180029
Kurtosis	1.703774	2.047129	1.621060	1.852539
Jarque-Bera	1.001552	0.834283	1.389952	0.843679
Probability	0.606060	0.658928	0.499086	0.658339
Sum	49.26635	85.29189	86.05167	95.46799
Sum Sq. Dev	0.253990	17.92937	5.68493	4.055562
Observations	14	14	14	14

Here, positive skewness values indicate right-skewed asymmetry, while negative skewness values indicate left-skewed asymmetry. The high kurtosis values observed indicate that the data has more extreme values than a normal distribution.

The econometric model is generally expressed by the following regression equation:

$$\ln Y = \alpha_0 + \alpha_1 \ln x_1 + \alpha_2 \ln x_2 + \alpha_3 \ln x_3 + \ln \varepsilon_t$$

Where:

Y is the share of value added in the service sectors of the economy in GDP (percentage),

x₁ is the volume of investments made in tourism-related sectors (in million manats),

x₂ is the number of foreigners and stateless persons accommodated in hotels and hotel-type establishments (number of people),

x₃ is the number of overnight stays by foreigners and stateless persons in hotels and hotel-type establishments (number of nights).

The Least Squares Method was used to estimate the parameters of the analyzed model. The regression coefficient indicates how much the dependent variable changes (in its measurement unit) when an independent variable increases (or decreases) by one unit in its measurement unit. Using the Eviews8 software package, the parameters of the linear regression models estimated by the Least Squares Method are described in Table 2.

Table 2

Multivariate Linear Regression Model

Dependent: LN_Y				
Method: Least squares				
Sample: 2009 – 2022				
Included observations: 14				
Variable	Coefficient	Std. error	t- statistics	(Prob)
LN_X1	0.007172	0.034431	0.208310	0.8392
LN_X2	0.574473	0.200482	2.865460	0.0168
LN_X3	-0.595347	0.221689	-2.685505	0.0229
C	4.004060	0.395028	10.13614	0.0000
R-squared	0.635586	Mean dependent var		3.519025
Adjusted R-squared	0.526261	S.D dependent var		0.139777
S.E. of regression	0.096267	Akaike criterion		-1.609676
Sum squared resid	0.092558	Schwarz criterion		-1.427088
Log likelihood	15.26773	Hannan-Quinn criter		-1.626578
F statistics	5.813763	Durbin-Watson stat		1.004222
(Prob)	0.014507			

The multivariate function obtained through the Least Squares Method allows us to determine which variable has a stronger impact on the dependent variable. By using this function, it is possible to show the relationship between the logarithmic indicators of the variables in the model. The formal description of the constructed regression model is as follows:

$$\text{LNY} = 0.00717226488627 * \text{LNX1} + 0.574472518735 * \text{LNX2} - 0.595346588679 * \text{LNX3} + 4.00405970007$$

Based on Table 2, let us evaluate the significance of the constructed model. The value of the coefficient of determination ($R^2 = 0.635586$) indicates that approximately 64% of the variance in the dependent variable is explained by the model. The aggregate correlation coefficient shows the degree of closeness between the dependent variable and the explanatory variables included in the model. The closer this indicator is to 1, the stronger the relationship between the outcome factor and the set of factors. In this case, the relationship is quite strong.

To verify the significance of the constructed model, we apply the F-Fisher test. To check the significance of the regression equation using the theoretical econometric method, the calculated F-statistic value is compared with the table value of F (at the chosen significance level of 5%). The model is considered significant if the calculated F-statistic is greater than the corresponding critical value of the F-Fisher statistic, i.e., $F_{\text{calculated}} > F_{\text{table}}$.

Using the Eviews8 software package, the significance of the model was analyzed with the F-Fisher criterion. The Prob. value of the F-statistic test, which characterizes the significance of the model, was 0.014507. Since $\text{Prob } F\text{-stat} = 0.014507 < 0.05$, the model can be considered significant.

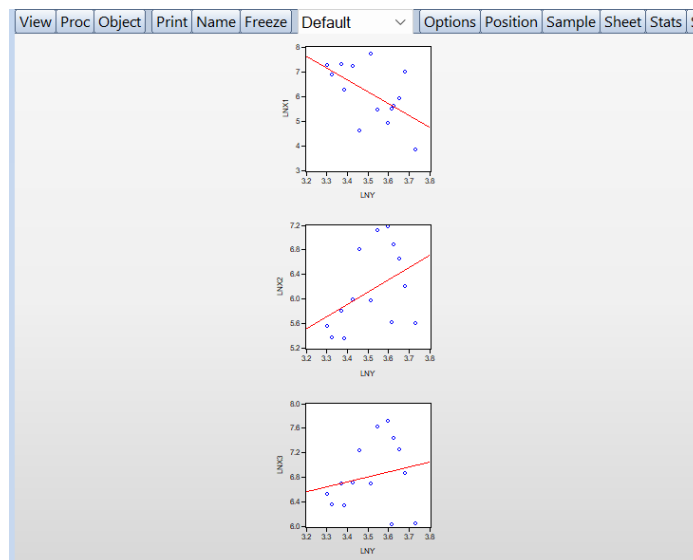
In general, evaluating the significance of the regression equation involves determining whether the mathematical model describing the relationship between variables fits the experimental data and whether the number of explanatory variables included in the equation is sufficient to describe the dependent variable.

The significance of the parameters was tested based on the T-Student criterion. To theoretically check the significance of the model using the T-Student criterion, the inequality $|t_{\text{calculated}}| > t_{\text{table}}$ is tested. The T-Student statistical test, which characterizes the significance of the parameters, was checked using the Eviews software package. For each parameter to be considered significant individually, the inequality $\text{Prob } T \text{ statistic} < 0.05$ must be satisfied. According to the observed values, the parameters X_2 and X_3 are considered significant. Based on the results in Table 2, although the significance condition is met for other parameters, the parameter X_1 cannot be considered significant as $\text{Prob } T \text{ statistic} = 0.8392 > 0.05$ based on the T-Student criterion.

The graphical representation of the regression line of the constructed model is shown in Graph 3.

Graph 3

Graphical Representation of the Regression Line

The significance of regression models can also be analyzed through correlation analysis. In correlation analysis, measuring and evaluating the strength of the relationship between the variables in the regression model is crucial. Since the constructed econometric model is multifactorial, multivariate correlation analysis was conducted. To determine the correlation dependence, the values of the correlation coefficient are examined, and based on the obtained results, the strength of the correlation is identified as strong, moderate, or weak. The correlation coefficient can take values from negative one (-1) to positive one (+1):

$$-1 \leq r_n(x, y) \leq 1$$

A correlation coefficient close to -1 indicates a strong negative linear relationship between the variables. A value close to +1 indicates a strong positive linear relationship, while a value close to zero indicates the absence of a linear relationship. Based on the indicators of the correlation matrix, the strength of the relationship between the factors is evaluated using the Chaddock scale.

According to this scale, if the value of the correlation coefficient is less than 0.3, the dependence is weak; between 0.3 and 0.7, the dependence is moderate; and greater than 0.7, the dependence is strong. The results of the correlation analysis are described in Table 3. According to Table 3, the correlation coefficient between LN_X2 and LN_X3 ($r=0.954117$) is close to one, indicating a perfect positive correlation between these factors. This suggests the presence of multicollinearity between the factors.

Table 3

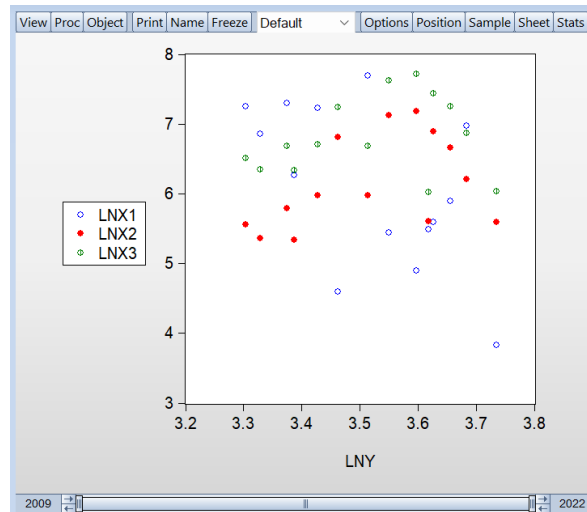
Correlation Matrix of Factors

	LN_X1	LN_X2	LN_X3
LN_X1	1.000000	-0.399021	-0.190081
LN_X2	-0.399021	1.000000	0.954117
LN_X3	-0.190081	0.954117	1.000000

The correlation plot for the factors is depicted in Graph 4. This graph illustrates the relationship and the strength of correlation between the variables included in the regression model. By examining this plot, one can observe how the variables interact with each other and identify any strong linear relationships or patterns.

Graph 4

Correlation Plot for Factors

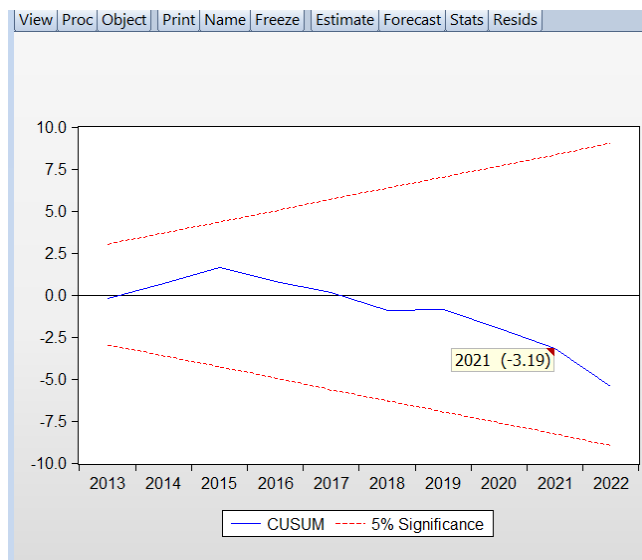

The assessment of the stability of a regression model is crucial in terms of its adequacy and structural analysis. The stability of the model can be examined using the CUSUM test. This test is also employed in econometric and statistical research to detect unexpected changes in the parameters of regression models over time. The CUSUM test is based on the calculation of the cumulative sums of recursive residuals and the cumulative sums of the squares of the recursive residuals, as well as the evaluation of the corresponding equations. The test results are represented by diagrams showing the dynamic changes of these values, with 95% confidence intervals established for them. If the recursive estimates of the residuals exceed the critical boundaries, it indicates parameter instability in the model. Given that the CUSUM chart is cumulative, even minor shifts in the process will result in a continuous increase (or decrease) in cumulative deviation values. Therefore, detecting trends and shifts in the process through the CUSUM test allows for timely adjustments.

Using the Eviews8 software package, the stability of the parameters for the constructed multi-variate regression model was tested with the CUSUM test. The results of the CUSUM test are shown in Graph 5. In Graph 5, the blue line remaining within the red lines indicates the acceptance of the null hypothesis H_0H_0 of parameter stability, meaning that our model is considered stable.**

Graph 5

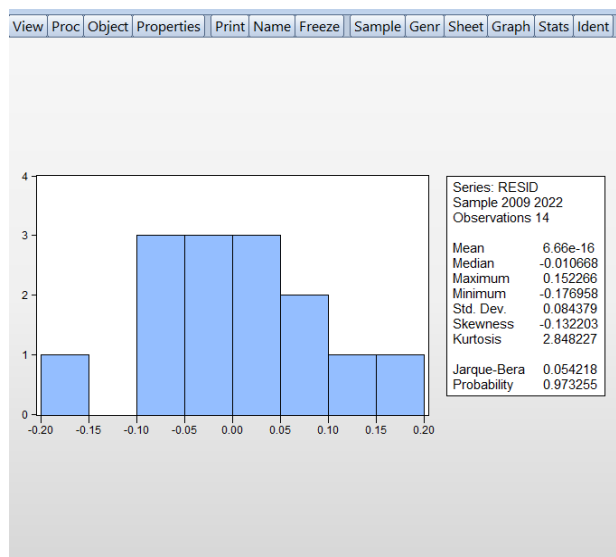
CUSUM test

Checking the fulfillment of the Gauss-Markov conditions for the residuals of an econometric model is crucial for assessing its adequacy. In Graph 6, using the Eviews8 software package, the fulfillment of the Gauss-Markov conditions for the residuals of the model has been examined. This description includes the Jarque-Bera statistic, which indicates the normality of the distribution. Additionally, this statistic serves as an indicator for checking whether the residuals meet the Gauss-Markov condition of normal distribution. According to the Eviews8 software package, if the Probability value of the Jarque-Bera statistic is greater than 0.05, the residuals are considered to follow a normal distribution with 95% confidence. Otherwise, the residuals do not follow a normal distribution. Based on Graph 6, since the Probability = 0.973255 > 0.05, the hypothesis that the residuals follow a normal distribution is accepted.

Graph 6

Checking Gauss-Markov Conditions for Residuals

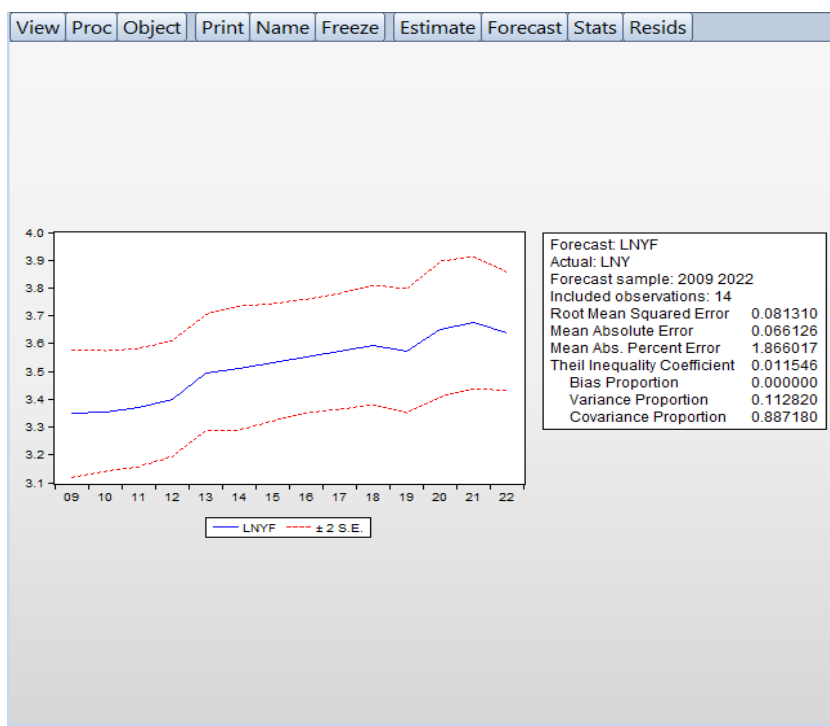

To evaluate the adequacy of the regression model, the approximation error is used. Suppose that for each value of the parameter xxx, two different values of the parameter yyy are compared: the actual yyy and the estimated value from the regression model. The Mean Absolute Percent Error (MAPE) expresses the deviation of the mean value of the computed \hat{y} from the actual y as a percentage:

$$A = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left| \frac{y_i - \hat{y}_i}{y_i} \right| * 100\%$$

Using the EViews software package, the significance of the regression model can be assessed by the Mean Absolute Percent Error (MAPE). If the MAPE value is less than 5-7%, it indicates that the given information has been processed well based on the model. Otherwise, the model might be considered unsatisfactory. According to the results shown in Graph 7, our model has a Mean Absolute Percent Error (MAPE) of 1.86% < 6%, suggesting that the model is adequate.**

Graph 7

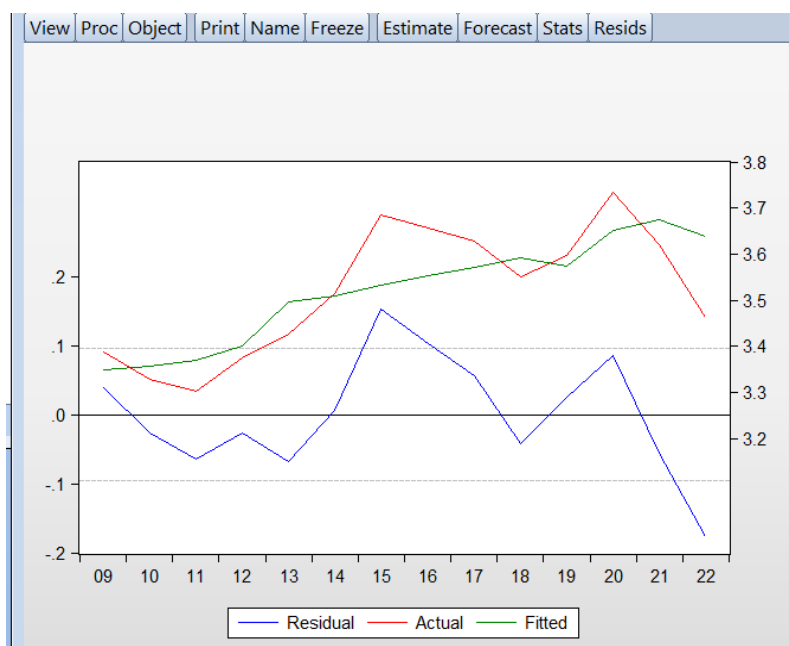
Investigating heteroskedasticity and homoskedasticity is crucial in econometric modeling. The term heteroskedasticity is used when the covariance matrix of the error vector is diagonal but with varying diagonal elements. In other words, errors from different observations are not dependent on each other, but their variances differ.

The fulfillment of this initial condition is called homoskedasticity (the stability of the dispersion of residuals). Failure to meet this condition is termed heteroskedasticity (the instability of the dispersion of residuals).

Using the EViews8 software package, heteroskedasticity can be assessed graphically and through various tests.

Graphically, heteroskedasticity can be checked using the residual plot. For this purpose, the Actual, Fitted, and Residual Graphs are analyzed. Visual inspection of the Residual Graph allows for the identification of heteroskedasticity. In Graph 8, the Residual Graph shows that deviations (dispersions) are sometimes very large and sometimes small, indicating heteroskedasticity in the residuals.

Actual Fitted Residual Graph

The heteroskedasticity of the studied model has been examined using the White test, with results presented in Table 4. This test was conducted using the EViews8 software package

Table 4

Results of the White Test for Heteroskedasticity

F-statistics	1.732088	Prob (9,4)	0.3134
Müş* determinasiya əmsalı	11.14122	Ehtimal Xi-Kvadrat (5)	0.2662

If the p-value of the determination coefficient is greater than 0.05, the null hypothesis of homoskedasticity is accepted. This indicates that, as per the Gauss-Markov condition, the residuals exhibit constant dispersion and there is no heteroskedasticity. Conversely, if the p-value is less than 0.05, heteroskedasticity is present in the model.

The Dickey-Fuller test is widely used to check for the stationarity of time series data. This test is applied to verify the unit root hypothesis in time series data. If the p-value of the Dickey-Fuller test is less than 0.05, the null hypothesis of a unit root is rejected, and the alternative hypothesis of stationarity is accepted. Additionally, the value of the Dickey-Fuller test must be smaller than the critical values at the 1%, 5%, and 10% significance levels to confirm stationarity.

Now, let us analyze the stationarity of the variables in our regression model using the results of the Dickey-Fuller test from the EViews 8 software package. According to the results in Table 5, we can assess the stationarity of the time series. Based on our test results, all variables are non-stationary at the initial level and at first differences. However, they become stationary at second differences, with no presence of a trend or unit root.

Table 5

Results of the Dickey-Fuller Test

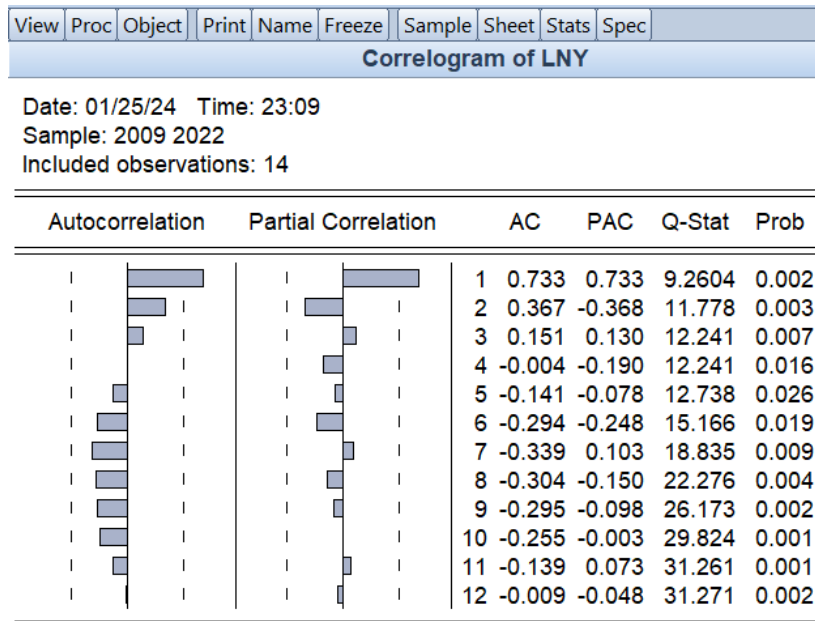
Variables	Statistic Criteria	Critical value 1%	Critical value 5%	Critical value 10%	Prob
Second differences , none					
LN_Y	-3.612140	-2.792154	-1.977738	-1.602074	0.0020

LN_X1	-4.049708	-2.816740	-1.982344	-1.601144	0.0010
LN_X2	-3.970691	-2.816740	-1.982344	-1.601144	0.0011
LN_X3	-4.070389	-2.816740	-1.982344	-1.601144	0.0010

A correlogram can be used for the diagnostics of time series data. Using the EViews 8 software package, the correlogram of the constructed model is presented in Figure 9.

Figure 9

Correlogram of the Time Series

The graph in the Autocorrelation (AC) and Partial Correlation (PAC) columns shows the graphical representation of the selected autocorrelation and partial autocorrelation functions.

Additionally, the corresponding confidence intervals are also visible in the table (indicated by dashed lines). The numerical values of the selected autocorrelation and partial autocorrelation functions for different lags are shown in the AC and PAC columns (lags are listed in the third column).

In the Q-Stat and Prob columns, the Ljung-Box Q-statistic value and the p-value for this statistic are provided. The Ljung-Box Q-statistic tests the null hypothesis of no autocorrelation for up to the k-th order or less (i.e., autocorrelation coefficients are equal). The k-th order Ljung-Box Q-statistic is calculated using the following formula:

$$Q = T(T+2) \sum_{k=1}^m (r_k^2) / (T-k)$$

T = number of observations

R_k = k-th order autocorrelation

m = number of lags tested

Since the p-value is greater than zero and less than 0.05, the null hypothesis of no autocorrelation among the levels of the time series cannot be rejected at a 99% confidence level, indicating the presence of autocorrelation.

Additionally, the Durbin-Watson statistic can be used to detect autocorrelation between levels of time series. For the multivariate regression models we constructed, the presence of autocorrelation between the levels of the time series was examined using the Durbin-Watson criterion.

To accomplish this, we first determined the critical bounds for the Durbin-Watson statistic based on the number of observations in the model (14 observations). According to the critical bounds table for the Durbin-Watson statistic, the segment [0.4] was divided into five parts, with the bounds set as d_L = 1.05, d_L = 1.05, d_L = 1.05 and d_U = 1.35, d_U = 1.35.

Table 6 shows that the observed value for the Durbin-Watson statistic is $d_{obs} = 1.004$. Since $0 < d_{obs} = 1.004 < 1.050 < d_{obs} = 1.004 < 1.050 < d_{obs} = 1.004 < 1.05$, this indicates the presence of positive autocorrelation in the residuals.

Table 6

Mechanism for Testing the Durbin-Watson Statistic

Positive auto-correlation of residuals exists.	Uncertainty zone	The absence of autocorrelation in residuals (desired condition).	Uncertainty Zone	Negative Autocorrelation in Residuals
0	1.05	1.35	4-1.35=2.65	4-1.05=2.95

Conclusion

The analysis conducted reveals that modern econometric methods can be effectively applied to the study of processes occurring within the Azerbaijani economy. The macroeconomic indicators used in this research cover annual data from 2009 to 2022. The econometric model was constructed and analyzed using the EViews8 software package. Based on the results from the multivariate regression model analysis, it is evident that both investments and the influx of tourists have an impact on the GDP.

Unfortunately, despite Azerbaijan's diverse tourism potential, it has not yet fully transformed into a major tourism hub in the region. To meet the high demands of incoming tourists, it is necessary to conduct further research in the tourism sector and leverage the experiences of developed countries. Considering the strong competition in the tourism sector, entrepreneurs must ensure the continuous development and renewal of their services. This will enable them to align their offerings with the ever-increasing demands of tourists.

Econometric analysis has identified a strong dependency between the volume of investments in tourism-specific sectors and the number of tourists arriving in the country. To remain competitive in the coming years, special attention should be given to investments in hotels and restaurants.

References

1. Johansen, S. Statistical Analysis of Cointegration Vector //Journal of Economic Dynamics and Control, 1988, 12, p. 231—254.
2. Johansen, S., Juselius, K. Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money //Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 1990, 52, p. 169—210.
3. Granger, C.W. Investigation Causal Relations Econometrics Models and Cross-Spectral Methods //Econometrica, 1969, 37, p. 424—439.
4. <https://www.stat.gov.az/>
5. Stephen J. Page. Tourism Management: An Introduction. 4-th edition Published by Elsevier. 2001
6. Technical Assistance for the Development of Tourism Strategy in Azerbaijan. Caspian Consulting Baku, 2006

საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში არსებული ინოვაციები და გამოწვევები

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში არსებული მდგომარეობა და გამოკვეთილია ის ძირითადი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ჯანდაცვის დარგის განვითარებაზე, ინოვაციურ ჭრილში. გაანალიზებულია ინოვაციების გავრცელების პრობლემები და ხელშემშლელი ფაქტორები, როგორებიცაა ჯანდაცვაზე გაწეული დანახარჯების ხარჯ-ეფექტურობა, მედიკამენტების მაღალი ფასები და დაბალი ხელმისაწვდომობა, პრობლემები პირველადი ჯანდაცვის სფეროში, ოლიგოპოლიის ნიშნები აღნიშნულ დარგში, ჯანდაცვის სექტორის მწირი დაფინანსება და ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციები ჯანდაცვის სისტემაში, ციფრული მედიცინა, ხელოვნური ინტელექტი.

შესავალი

გლობალიზაციის პროცესის სწრაფი ტემპები განაპირობებს ინდუსტრიალიზაციის, ურბანიზაციის, ეკონომიკური და პოლიტიკური ლიბერალიზაციის, სოციალური და ეკოლოგიური გარდაქმნების გლობალურ მასშტაბებს, რაც პოპულაციისთვის სარგებლის მიღებასთან არის დაკავშირებული, თუმცა აღნიშნული პროცესი უარყოფით გავლენას ახდენს მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე, რაც დაკავშირებულია გარემოს დაბინძურებასთან, კლიმატის ცვლილებასთან, ბიოტერორიზმთან, სამხედრო კონფლიქტებთან, ჰუმანიტარულ კატასტროფებთან და ა.შ. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ნებისმიერი ქვეყნისათვის მწვავედ დგას ჯანდაცვის სფეროზე გაწეული ხარჯების მზარდი ხასიათი. ჯანმრთელობის დაცვა მომსახურების განსაკუთრებულ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც უდიდეს როლს ასრულებს ეკონომიკური ზრდის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ფორმირებაში. სამედიცინო მომსახურება განაპირობებს შრომითი რეზერვების ხარისხს და კვლავწარმოებას, ქმნის სოციალური და ეკონომიკური ზრდის ბაზას. ჯანმრთელობის დაცვის ეფექტური სისტემა ეროვნული უსაფრთხოების გარანტიაა. ამდენად, ჯანდაცვის სისტემის გამართული და წარმატებული მუშაობა უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის კეთილდღეობის მაჩვენებლების გაზრდისათვის და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის.

კვლევის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში ინოვაციების მიმართულებით არსებული ბოლოდროინდელი ტენდენციებისა და მიღწევების შეფასება. კერძოდ, განხილულია მოცემულ სექტორში არსებული ისეთი დადებითი ძვრები, რომლებიც დაკავშირებულია ინოვაციური პლატფორმების, მაღალტექნოლოგიური პროდუქტების და სერვისების, საინფორმაციო-ტექნოლოგიური, სამედიცინო-ფარმაცევტული და სხვა ტიპის ინოვაციების დანერგვა-გავრცელებასთან.

საკვლევი თემის მიზანს წარმოადგენს ასევე იმ პრობლემებისა და ხელშემშლელი ფაქტორების გაანალიზება, რაც ზემოაღნიშნული დადებითი ტენდენციების მიუხედავად, კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში ინოვაციური და მაღალტექნოლოგიური პროდუქტების/სერვისების, პროექტების დანერგვისა და გავრცელების მიმართულებით და აქედან გამომდინარე, აფერხებს ქვეყნის ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიან ფუნქციონირებას.

ინოვაციები საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის განმარტებით, ჯანდაცვის სისტემა არის ყველა ორგანიზაციის, დაწესებულების ერთობლივი ძალისხმევა, რისი მიზანია ადამიანთა ჯანმრთელობის ხელშეწყობა და გაუმჯობესება (WHR-2000) [საქართველოს პარლამენტის ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა კომიტეტი, 2017:5]. ჯანდაცვის სექტორი, როგორც ეკონომიკის დარგი, თავისი სპეციფიკურობით ხასიათდება. ეს სპეციფიკა ეკონომიკური ურთიერთობების განსაკუთრებულ ფორმებს განაპირობებს. ცნობილი ამერიკელი ეკონომისტის უილიამ ჰსიასოს მიხედვით, ჯანდაცვა „პათოლოგიური ეკონომიკაა, სადაც საბაზრო ძალების გავლენა სერვისების მოცულობაზე, მათ ფასსა და ხარისხზე არსებითად განსხვავდება ჩვეულებრივი ბაზრებისგან“ [Hsiao, W.C., 1995:1047-1055]. ჯანდაცვის სისტემა გამოირჩევა კომპლექსურობითა და პრობლემების მრავალფეროვნებით, თუმცა მთავარ პრობლემას მაინც სამი ფაქტორის - ხელმისაწვდომობის, ფასისა და ხარისხის დაბალანსება წარმოადგენს. აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ დგას საქართველოს ჯანდაცვის სექტორის წინაშე, რომლის გადაჭრის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას წარმოადგენს უცხოური გამოცდილების გაზიარება, ინოვაციების შემოღება, დანერგვა და მათი შემდგომი განვითარება.

ჯანდაცვის სფეროში ინოვაცია ტექნოლოგიურად ითვლება, თუ სამედიცინო მომსახურების გაწევის მეთოდები პრინციპულად ახალი და ტექნოლოგიური თვალსაზრისით გაუმჯობესებულია. სპეციალისტები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ მაღალტექნოლოგიური სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობასა და ეფექტურობას. სწორედ მაღალტექნოლოგიური სამედიცინო დახმარება უზრუნველყოფს ხარისხიან სამედიცინო მომსახურებას [კიწმარიშვილი ქ., 2019:432].

სამედიცინო დარგის დიგიტალიზაცია სწრაფი ტემპებით ვითარდება და კიდევ უფრო შეცვლის ჯანდაცვის სფეროს შემდგომ წლებში. ტექნოლოგიური ინოვაციები, ელექტრონული ჯანდაცვის მზარდი განვითარება და მისი პროგრამული უზრუნველყოფა საშუალებას იძლევა მედიცინა გახდეს კიდევ უფრო პერსონალიზირებული, პერსონიფიცირებული და ხარჯთეფექტური. იმისთვის, რომ საქართველომ ინოვაციების მიმართულებით წინ გადადგას ნაბიჯები, საჭიროა ქვეყანას ჰყავდეს სათანადო განათლების და გამოცდილების კადრები, რომლებიც თანაბრად ერკვევიან როგორც მედიცინაში, ისე ციფრულ ტექნოლოგიებში.

ელექტრონული მედიცინის საბოლოო მიზანია შექმნას Grid³¹-მედიცინა, რომელიც მოიცავს ბიოსამედიცინო მონაცემების დამუშავების პრობლემის გადაწყვეტის სპეციფიურ სერვისს. Grid-მედიცინის რესურსებია: მონაცემთა ბაზები, კომპიუტერული რესურსები, სამედიცინო ცოდნა, სამედიცინო აპარატურა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ელექტრონული მედიცინის საბოლოო მიზანი Grid-მედიცინის შექმნაა, რომელიც მოიცავს ელექტრონული მედიცინის ყველა რესურსს, უსაფრთხოებისა და ავტორიზაციის ჩათვლით, რათა შესაძლებელი გახდეს Grid-მედიცინის დამოუკიდებელი სეგმენტების ერთიანი მართვა [Wolfgang L., Åsmund S., 2018:1-2]. Grid-ტექნოლოგიებზე დაფუძნებულ სისტემებს ძალუძთ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულონ გაბნეული და დანაწევრებული სამედიცინო მონაცემების ხელმისაწვდომობის გასაზრდელად, კომპიუტერული პროგრამების გამოყენების შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად.

³¹ Grid-მმართველობითი ბადე, ინფრასტრუქტურა რომელიც უზრუნველყოფს მონაცემების დამუშავებას, გადაცემას და შენახვას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და აუცილებელია ინოვაციების დანერგვა საქართველოს ჯანდაცვის სექტორში, ვინაიდან დღესდღეობითაც პირველად ჯანდაცვასა და მედიკამენტებზე დანახარჯები საკმაოდ მზარდია, კვლავ მაღალია ექიმთან მიმართვიანობის რიცხვი, დაავადებულ პაციენტთა რიცხოვნობაც მზარდი ტენდენციით ხასიათდება, რაც განაპირობებს სამედიცინო მომსახურების ფასის ზრდას და საბოლოო ჯამში შინამეურნის დანახარჯებს. თუმცა უნდა აღინიშნოს დადებითი ტენდენციები საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში, განსაკუთრებით კი ეს ეხება ინფორმაციული ტექნოლოგიების და ინოვაციების ეტაპობრივად დანერგვას, რაც მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯია. საყურადღებოა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ 2019 წლის 3 იანვარს „ჯანმრთელობის შესახებ ელექტრონული ჩანაწერების სისტემის (EHR) ფუნქციონირებისა და წარმოების განსაზღვრის წესის შესახებ“ მიღებული ინოვაციური პროექტი (ბრძანება „ჯანმრთელობის შესახებ ელექტრონული ჩანაწერების სისტემის“ შესახებ №01-1/ნ, 2019 წლის 3 იანვარი). აღნიშნული წარმოადგენს პაციენტის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ მონაცემთა ციფრულ საცავს. EHR სისტემა მოიცავს ნებისმიერი პაციენტის ჰოსპიტალიზაციის ეპიზოდისა და ამბულატორიული ვიზიტის დროს შეგროვილ სამედიცინო ხასიათის ინფორმაციას. სისტემის მიზანია, ავტორიზებული პირებისგან შეაგროვოს, შეინახოს, გაზიარებადი გახადოს და დაამუშაოს პაციენტის ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ ელექტრონული ჩანაწერები, რაც უწყვეტი, ეფექტიანი, პაციენტზე ორიენტირებული და ხარისხიანი, ინტეგრირებული ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარებას შეუწყობს ხელს. სისტემის ამოქმედება უფრო მოქნილს ხდის პაციენტების მომსახურებას, რადგან ექიმს აქვს მყისიერი წვდომა ყველა საჭირო ინფორმაციაზე პაციენტის მიერ გადატანილი ავადმყოფობების, ინფექციებისა და სხვადასხვა რისკის შესახებ. თუმცა ვინაიდან სისტემა მოითხოვს სხვადასხვა სახის სამედიცინო ინფორმაციის შეგროვებას თითოეულ პაციენტზე ეს პროცესი საკმაოდ შრომატევადია.

ელექტრონული ჩანაწერების სისტემას უპირატესობები:

- HIS-ის დანერგვის შემდეგ, აღარ არსებობს ხელით წერასთან დაკავშირებული პრობლემები. შესაბამისად, ექიმებისა და ექთნების სამუშაო პროცესში მცირდება უზუსტობები, დროითი დანაკარგი და ნაწერი არის კითხვადი;

- ანკეტების დაკარგვის ალბათობა მინიმუმამდეა შემცირებული, აღარ არის საჭირო ახალი ანკეტის გახნა და მკურნალობის პროცესი უფრო ეფექტურია;

- სამედიცინო დაწესებულების ქსელში წარმოდგენილია ერთიანი ინფორმაცია. მაგალითად, თუ პაციენტმა კვლევა ქსელის ერთ კლინიკაში გაიკეთა, ექიმთან კი მეორე კლინიკაში ჩაეწერა, ორივე კლინიკის პერსონალს აქვს ინფორმაცია;

- ინფორმაციის არქონის გამო, არასაჭირო მკურნალობაში ექიმები დროს აღარ ხარჯავენ. მაგალითად, ხშირად ექიმებმა არ იციან რა შედეგი გამოიღო სხვა ექიმის მიერ გაწეულმა მკურნალობამ და ისინიც არაეფექტურ მკურნალობას იმეორებენ; მედიკამენტების აღრიცხვის პრობლემების მოგვარება;

- მოწესრიგებული რეგისტრატურა;

- შემოსავლების და ხარჯების აღრიცხვის დალაგება;

- პერსონალის ხელფასების სწორად გამოანგარიშება და ჩარიცხვა;

- ფინანსური დანაკარგების შემცირება;

გარდა ზემოაღნიშნული სარგებლებისა, ძალიან მნიშვნელოვანია ელექტრონული ჩანაწერების სისტემის გარემოზე დადებითი ზემოქმედება, კერძოდ ის ფაქტი, რომ

დოკუმენტების ელექტრონული წარმოება ზოგავს ქალაქს და მნიშვნელოვნად ამცირებს როგორც ეკონომიკურ დანახარჯებს, ისე დროით დანახარჯებს, რომ არაფერი ვთქვათ ეკოლოგიური დანახარჯების მნიშვნელოვან შემცირებაზე. სპეციალისტების შეფასებით, ელექტრონული ჩანაწერების სისტემის დანეგვა ექიმებს კვირაში დაახლოებით 10-20 საათს აზოგვინებს, რაც შეუძლიათ პაციენტებს დაახარჯონ. ასევე, ხაზი უნდა გაესვას ადამიანური უსაფრთხოების საკითხებს, რაც მწვავედ დგას დღევანდელ რეალობაში-ელექტრონული დოკუმენტები დაცულია ყაჩაღობისგან, ადამიანური შეცდომების შედეგად დაკარგვისგან და ბუნებრივი კატასტროფებისგან.

საქართველოს ჯანაჯვის სექტორიში მნიშვნელოვან ინოვაციას წარმოადგენს ხელოვნური ინტელექტის მქონე აღჭურვილობა-ექიმი-რობოტი, პირველადი ჯანდაცვის ციფრული დიაგნოსტიკური ცენტრი. მისი გამოყენებით შესაძლებელია სამედიცინო კვლევის ჩატარება, პაციენტის ჯანმრთელობის შესახებ მონაცემების მიღება, შენახვა და დაავადებების ადრეულ ეტაპზე გამოვლენა. ინიციატივა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ეკუთვნის. ტელემედიცინის მოწყობილობას აქვს შესაძლებლობა გაზომოს ადამიანის სხეულის მასის ინდექსი, წონა, სიმაღლე, ჟანგბადის კონცენტრაცია, გლუკოზის, შარდმჟავას, ქოლესტერინის შემცველობა სისხლში, შეუძლია ორგანიზმში ცხიმოვანობის ხარისხის დადგენა, სხეულის ტემპერატურის, სისხლის წნევის გაზომვა, ელექტროკარდიოგრაფიული კვლევის ჩატარება, ლიპიდური სპექტრის განსაზღვრა. არსებობს როგორც დიდი ზომის ასევე პორტატული აპარატები, რომელთაც საკმაოდ მძლავრი ფუნქციები აქვთ და შეუძლიათ გამოიკვლიონ სხვადასხვა ორგანო, მათ შორის შესაძლებელია თვალის ფსკერის, ყელის, ყურის, პირის ღრუს დიაგნოსტიკა, ასევე ელექტროკარდიოგრაფიული და ულტრასონოგრაფიული კვლევის ჩატარება, გულსისხლძარღვთა და სასუნთქი პათოლოგიის დიაგნოსტიკა. კვლევის შედეგები მონაცემთა ერთიან ბაზაში იგზავნება.

საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში არსებული გამოწვევები

ჯანდაცვაზე ხარჯების ზრდა არამარტო საქართველოს, არამედ ბევრი ქვეყნის ჯანდაცვის პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა. იგი უმთავრესად დაკავშირებულია ჯანდაცვის სექტორისათვის დამახასიათებელ ტენდენციასთან. ბევრ ქვეყნებში ჯანდაცვის ხარჯების ზრდის ტემპი აღემატება მთლიანი ეკონომიკის ზრდის ტემპებს, რაც განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ეკონომიკის სხვა დარგებთან შედარებით, ჯანდაცვის სექტორში უფრო მეტად ინერგება ახალი ტექნოლოგიები, სამკურნალო-სადიაგნოსტიკო მოწყობილობა-დანადგარები, მედიკამენტები.

ქვემოთ განხილულია საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში ინოვაციების დანერგვისა და გავრცელების ხელშემშლელი ფაქტორები, რის გამოც ვერ ხერხდება რესურსების გამოთავისუფლება და მიმართვა ინოვაციური პროექტების დანერგვა-განვითარებაზე:

-ჯანდაცვის სექტორის მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ნაკლებობა- ბოლო პერიოდში განხორციელებული დადებითი ძვრების მიუხედავად, ჯანდაცვის სექტორში დღეს არსებული მარეგულირებელი სამართლებრივი საფუძვლები სათანადოდ ვერ უზრუნველყოფს სამედიცინო მომსახურების ხარისხს, უწყვეტობას, თანმიმდევრულობას და ეფექტიანობას. კერძოდ, შემუშავდა სამედიცინო დაწესებულებათა კლასიფიკაციის დოკუმენტი, თუმცა, ჯერ არ არის განსაზღვრული სამედიცინო მომსახურების დონეებს შორის კავშირები და უკუკავშირები [საქართველოს პარლამენტის ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ

საკითხთა კომიტეტი, 2017: :8]. საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის ელექტრონული სისტემის სხვა მრავალი კომპონენტის-ტელემედიცინის, მობილური ჯანმრთელობის, ტელეპრევენციის, დისტანციური განათლების განვითარებისათვის აუცილებელია საკანონმდებლო და ტექნოლოგიური ცვლილებების გატარება და ევროკავშირის ანალოგიურ სისტემებთან ჰარმონიზებული სისტემის შექმნა.

-ოლიგოპოლიის ნიშნები ჯანდაცვის სექტორში და მზარდი ფასები მედიკამენტებსა და სამედიცინო მომსახურების პროდუქტებზე-საქართველოს ჯანდაცვის ბაზრისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელია ოლიგოპოლიის ნიშნები, რაც კარტელური გარიგებების წარმოშობის ალბათობას მნიშვნელოვნად ზრდის. ფონდ „კურაციოს“³² მიერ ჩატარებული კვლევის მიხედვით, საქართველოში მედიკამენტების ფასები მნიშვნელოვნად აღემატება იმავე მედიკამენტებზე ევროპის ქვეყნებში არსებულ ფასებს. ასევე, მედიკამენტების ფასნამატმა იმპორტიდან (საქართველოს ეკონომიკური საზღვრის გადაკვეთიდან) საცალო ქსელის დახლამდე შეადგინა 102%. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საქართველოს ფასნამატის მარჯა სულ მცირე ორჯერ აღემატება ევროპის ქვეყნებში დაფიქსირებულ მარჯას. ჯანდაცვის სისტემის შეზღუდული კონკურენცია ნეგატიურად მოქმედებს ჯანდაცვაზე გამოყოფილი სახრების ეფექტურ ხარჯვაზე, განსაკუთრებით კი ისეთი ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, სადაც ჯანდაცვაზე ისედაც მწირი რესურსები არის გამოყოფილი. აქედან გამომდინარე, საჭიროა სახელმწიფოს მხრიდან მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმა კონკურენციის ხელშეწყობის მიმართულებით, რაც მნიშვნელოვნად შეამცირებს ჯანდაცვის ხარჯებს, გაზრდის სამედიცინო მომსახურების ხარისხს და რაც მთავარია, ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების დანერგვა-განვითარებას მისცემს ბიძგს.

-სუსტად განვითარებული პირველადი ჯანდაცვა - კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება პირველადი ჯანდაცვის დეფინიცია, სისტემის ორგანიზაციული მოწყობის მოდელი და მარეგულირებელი გარემო, სუსტი უკუკავშირი პირველადი ჯანდაცვის დაწესებულებებსა და ჰოსპიტალურ დაწესებულებებს შორის, მომსახურების ფრაგმენტულობა, ნაკლები ყურადღება დაავადებათა პრევენციაზე, მათ ადრეულ გამოვლენასა და მართვაზე. გარდა ამისა, ქვეყნის დონეზე არაერთგვაროვანი და საკმაოდ განსხვავებულია პირველადი ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურისა და აღჭურვილობის ხარისხი. საქართველოში ჯანდაცვის ხარჯების შეკავების პრობლემა უფრო მძიმეა იმ თვალსაზრისით, რომ პირველადი ჯანდაცვის სისტემა ნაკლებადაა განვითარებული. პაციენტები პირველადი ჯანდაცვის რგოლის გვერდის ავლით, ექიმის დანიშნულების გარეშე ყიდულობენ მედიკამენტებს და ეწევიან თვითმკურნალობას. შედეგად, კატასტროფულად მაღალია ჯანდაცვის მთლიან დანახარჯებში მედიკამენტების ხარჯების წილი, დაახლოებით 40%, მაშინ როდესაც ევროპის ქვეყნებში იგი 10-15%-ს აღწევს. პირველადი ჯანდაცვის სისტემის ეფექტინი ფუნქციონირების მიზანია, აღმოიფხვრას პაციენტთა თვითმმართველი სპეციალისტებთან, რაც თავიდან აგვარიდებს ძვირადღირებულ ჰოსპიტალურ მკურნალობასთან დაკავშირებული ხარჯებს, რის შედეგადაც მცირდება არააუცილებელი სერვისების ჩატარების სტიმული და ჯანდაცვის ხარჯები [Macinko J.,2003:15]. დოკუმენტში „საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარების ხედვა 2030 წლისათვის“ ნათქვამია, რომ სახელმწიფო გეგმავს პირველად ჯანდაცვასა და პრევენციაზე გამოყოფილი

³² საერთაშორისო ფონდი კურაციო-არაკომერციული, არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომლის მისიაა ჯანდაცვის გაუმჯობესება ჯანდაცვის სისტემების გაძლიერების გზით.

დანახარჯების 19,3 პროცენტიდან 40 პროცენტამდე გაზრდას (იხ.გრაფ. 1.), დროული დიაგნოზისა და პრევენციული სერვისების წყალობით.

გრაფ. 1 ჯანდაცვის სისტემის სამიზნე ინდიკატორები, 2030

ინდიკატორი	საბაზისო	სამიზნე 2030
ჯანდაცვაზე სახელმწიფო დანახარჯების წილი მშპ-დან	2.9% (2015)	>5%
ჯიბიდან გადახდების წილი ჯანდაცვაზე მთლიან დანახარჯებში	57% (2015)	<30%
სტაციონარული შემთხვევების წილი, რომელიც ანაზღაურებულია DRG-ის მეთოდით	0%	100%
ჯანდაცვაზე მთლიან დანახარჯებში პირველად ჯანდაცვასა და პრევენციაზე დანახარჯების წილი	19.3%	40%

წყარო:საქართველოს პარლამენტი, საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარების ხედვა 2030 წლისათვის, 2017 წ. გვ. 17

-არაადეკვატური ტარიფები ჯანდაცვის პროდუქტებსა და სერვისებზე- საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული დოკუმენტი „საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარების ხედვა 2030 წლისათვის“ ითვალისწინებს საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამის ფარგლებში მიწოდებული სერვისების ტარიფების გათანაბრებას. ამ დადგენილების მიზანია საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამაში ჩართულმა სამედიცინო დაწესებულებებმა კონკრეტული სამედიცინო სერვისები ერთიანი დადგენილი ტარიფით მიაწოდონ [საქართველოს პარლამენტის ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა კომიტეტი, 2017:15]. აღნიშნული ღონისძიების შედეგად ხელმწიფოს შესაძლებლობა ეძლევა საკმაოდ სოლიდური თანხები დაზოგოს, კერძოდ რეანიმაციის სერვისისთვის ის დანაზოგი, რომელიც ტარიფების გათანაბრებით შეიძლება მივიღოთ დაახლოებით 30 მლნ ლარს შეადგენს, რაც შეეხება კარდიოქირურგიის დარგს, აქ სახელმწიფოს მიერ ძალიან მცირეა დანაზოგი, დაახლოებით 3 მლნ ლარი, თუმცა აქ მოსალოდნელია 11 მლნ ლარის დაზოგვა პაციენტების მიერ, რომელიც მოდის ჯიბიდან გადახდის წილზე და სხვადასხვა დანამატის ხარჯზე [კონრად ადენაუერის ფონდი,2013:8]. აღნიშნული რეგულაციები ხელს შეუწყობს სხვადასხვა კლინიკებში ფასების გათანაბრებას და გაზრდის სამედიცინო სერვისებზე მოსახლეობის ფინანსურ ხელმისაწვდომობას. უნდა აღინიშნოს, რომ ჯანდაცვის სისტემაში არსებული არაადეკვატური ტარიფები საფრთხეს უქმნის მაღალტექნოლოგიური სერვისების განვითარებას, რაც შეეხება ზემოაღნიშნული რეფორმების შედეგად გამოთავისუფლებულ დანაზოგებს, შესაძლებელი იქნება მისი ეფექტური გამოყენება ინოვაციებზე დაფუძნებული პროდუქტების/სერვისების და პროექტების დასაფინანსებლად.

დასკვნა

ჯანმრთელობის დაცვა მომსახურების განსაკუთრებულ სფეროს წარმოადგენს, რომელიც უდიდეს როლს ასრულებს ეკონომიკური ზრდის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების ფორმირებაში. ჯანდაცვის სისტემა უნდა განვიხილოთ, როგორც ინოვაციების ინკუბატორი-ეს იმას ნიშნავს, რომ ინოვაციური მიდგომების

გარეშე შეუძლებელი იქნება იმ საჭიროებების გათვალისწინება, რაც დღესდღეობით რეალურად დგას ჩვენი ქვეყნის ჯანდაცვის სექტორის წინაშე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო პერიოდის განმავლობაში, საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა საკანონმდებლო, ტექნიკური თუ ინოვაციური პროექტების მიმართულებით, რომლებიც მაქსიმალურად არის მორგებული მომხმარებლის საჭიროებებზე. თუმცა, მიუხედავად იმ ფაქტისა, რომ ყველა მნიშვნელოვან სამთავრობო დოკუმენტში დეკლარირებულია ჯანდაცვის პრიორიტეტულობა, ნაშრომში გამოკვეთილია ის გამოწვევები, რაც რეალურად არსებობს საქართველოს ჯანდაცვის სისტემის წინაშე. კერძოდ, ჯანდაცვის სექტორის მარეგულირებელი კანონმდებლობისა და ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ნაკლებობა, რაც სათანადოდ ვერ უზრუნველყოფს სამედიცინო მომსახურების ხარისხს, უწყვეტობას, თანმიმდევრულობას და ეფექტიანობას. მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ოლიგოპოლიის ნიშნები ჯანდაცვის სექტორში, რის გამოც ბაზრისათვის ნაკლებად დამახასიათებელია ინოვაციური პროდუქტებისა და სერვისების ხელშეწყობისა და დანერგვისადმი მზაობა, რაც თავის მხრივ კიდევ უფრო მძიმე ტვირთად აწვება თითოეულ მოქალაქეს და ნეგატიურად მოქმედებს ჯანდაცვაზე გამოყოფილი სახრების ეფექტურ ხარჯვაზე. მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ჯანდაცვის სისტემის დაფინანსების პრობლემები-საქართველო ჯერ კიდევ ერთ-ერთ ბოლო ადგილზეა სახელმწიფო ჯანდაცვაზე დანახარჯის წილით როგორც მთლიან ჯანდაცვაზე დანახარჯებში ასევე მშპ-სა და სახელმწიფო ბიუჯეტში.

დასასრულ, შეიძლება ითქვას, რომ ზემოაღნიშნული პრობლემები მნიშვნელოვნად აფერხებენ საქართველოს ჯანდაცვის სისტემის ნორმალურ ფუნქციონირებას და ზღუდავენ ქვეყანაში ინოვაციებისა და მაღალტექნოლოგიური პროექტების დანერგვა-გავრცელებას, რაც თავის მხრივ კიდევ უფრო მძიმე ტვირთად აწვება ქვეყნის მოსახლეობას. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია გრძელვადიანი, დაბალანსებული, მერცნიერულად დასაბუთებული ჯანდაცვის სისტემის მართვის სტრატეგიის შექმნა, რომელიც დაფუძნებული იქნება ინოვაციურ მიდგომებზე და გახდება ჯანდაცვის ეროვნული სისტემის რეალური პრიორიტეტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვერულავა თ., „კონკურენტული სადაზღვევო სისტემა და საყოველთაო ჯანდაცვის გამოწვევები“, 2020, გვ. 1-3
2. კიწმარიშვილი ქ., „ტექნოლოგიური ინოვაციები ჯანდაცვაში“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, „მწვანე ეკონომიკის ფორმირების თანამედროვე პრობლემები“, 2019 წ. გვ. 432-433
3. საქართველოს პარლამენტის ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა კომიტეტი, „საქართველოში ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის განვითარების ხედვა 2030 წლისათვის“, 2017 წ. გვ.1,5,8,14,15-18
4. Delaronde Steve, William kissick „Iron Triangle of Health Economics“, Concept of William kissick, 2019, pp.1-2
5. Hsiao, W.C. 1995. The Chinese Health Care System: Lessons for Other Nations. Social Science and Medicine, vol. 41, pp. 1047-1055
6. Macinko J et al. The contribution of primary care systems to health outcomes within Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) countries, 1970-1998. Health Serv Res. 2003

INNOVATIONS AND CHALLENGES IN THE HEALTHCARE SYSTEM OF GEORGIA

Summary

The paper discusses the current situation in the health care system of Georgia and highlights the main factors that influence the development of the health care sector in an innovative way. The problems of diffusion of innovations and hindering factors are analyzed, such as the cost-effectiveness of spending on health care, high prices and low availability of medicines, problems in the field of primary health care, signs of oligopoly in the mentioned field, scarce financing of the health sector, etc.

Keywords: innovations in healthcare system, digital medicine, artificial intelligence.

მეგი სურმანიძე

როსტომ ბერიძე

სოციალური მიმღებლობის ძირითადი მახასიათებლები და სოციალურ-ეკონომიკური გავლენების მქონე ფაქტორები ტურიზმის ინდუსტრიაში

ანოტაცია. სოციალური მიმღებლობა მნიშვნელოვანი და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც გავლენას ახდენს ბიზნესში მიმდინარე ურთიერთობების ხარისხზე და კავშირების ხანგრძლივობაზე, აღნიშნულ სტატიაში განხილულია სოციალური მიმღებლობის მნიშვნელობა, მისი განმაპირობებელი სოციალურ ეკონომიკური ფაქტორები, სოციალურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რელიგიური მრწამსის, კულტურული იდენტობის, პოლიტიკური, ეთნიკური, რასისტული, პოლიტიკური, სექსუალური და სხვა ფაქტორები. სოციალური მიმღებლობა დაკავშირებულია სოციალურ ინტერაქციასთან, სოციალური გაცვლის თეორიასა და ემოციურ გამოცდილებასთან, მის მიმდინარეობაზე გავლენას ახდენს დემოგრაფიული და ფსიქოგრაფიული ფაქტორებიც.

სტატიაში გაანალიზებულია სოციალური მიმღებლობის და ინტერაქციის მახასიათებლები, ასევე საქართველოში და სხვა ქვეყანაში განხორციელებული კვლევები, რომლებიც ცხადყოფენ სოციალური მიმღებლობის მნიშვნელობას ბიზნესში, შემოსავლების ზრდის, კმაყოფილი მომხმარებლების და მომსახურების პოპულარიზების ნაწილში. მომსახურებაც და პროდუქტიც ცვლილებებს განიცდის მომხმარებლის უკუკავშირის, შეფასების, კმაყოფილების შესაბამისად. მომხმარებლების პირადი გამოცდილების გაზიარების თვალსაზრისით შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ სხვა პოტენციური ან უკვე არსებულ მომხმარებლებზე, (Miao et al., 2011, p. 933). სოციალურ მიმღებლობასა და ბიზნესის განვითარებას შორის არსებობს მნიშვნელოვანი კავშირი, სადაც მომხმარებლის ემოციური, სოციალური გამოცდილება, კმაყოფილება განპირობებულია ურთიერთობების, კომუნიკაციის ხარისხით, მაშასადამე სოციალური მიმღებლობით.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური მიმღებლობა, სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები, ტურიზმის ინდუსტრია

შესავალი

ტურიზმის ინდუსტრია თანამედროვე სამყაროსთვის წარმოადგენს მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვან საყრდენს და შესაძლებლობას, მასპინძლობის ინდუსტრიაში ყოველწლიურად მონაწილეობს მილიონობით ტურისტი, რომლებიც თანხებს ხარჯავენ არამხოლოდ მატერიალური არამედ არამატერიალური

მომსახურების შესაძენად, არამატერიულია სოციალური ურთიერთობებით და კავშირებით მიღებული ინფორმაცია, ემოცია, შთაბეჭდილება, კმაყოფილება და ბედნიერება. სწორედ ურთიერთობებით, კავშირებით მიღებული შთაბეჭდილებები წარმოადგენს ინდუსტრიის მთავარ ღირებულებას. კმაყოფილება და ტურისტის ბედნიერება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ინტერაქციის, სოციალიზაციის და მიმღებლობის ხარისხზე, უფრო კონკრეტულად სოციალურ დამოკიდებულებებზე, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს ტურისტის შთაბეჭდილებებსა და სამომავლოდ დასვენების, განმეორებითი ვიზიტის გადაწყვეტილებაზე.

ფსიქოლოგი აარონ სმითი მიიჩნევს, რომ სოციალური მიმღებლობის უნარი ხანგრძლივი და უმეტესად ქვეცნობიერი პროცესია, მიმღებლობა არ ხორციელდება მყისიერად, იმისათვის, რომ ადამიანებმა ერთმანეთის სრულყოფილად მიღება შეძლონ მნიშვნელოვანია, რომ ერთმანეთში იპოვონ საერთო ინტერესები, და ნიშნები, კერძოდ: რელიგიური, კულტურული ფონი, თანაცხოვრების გამოცდილება, ჩვევები, საერთო ენა, რომელსაც საკომუნიკაციოდ იყენებენ.³³

ჯანსაღი სოციალური ურთიერთობები ხელს უწყობს ინტერაქციის, სოციალური მიმღებლობის ხარისხის გაუმჯობესებას, ტურისტებსა და ადგილობრივებს შორის დადებითი დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებას, ასეთ დროს სწორად მიმდინარეობს სოციალური გაცვლა და ტურისტების მიერ მიღებული ემოციური გამოცდილება პოზიტიურია.

სოციალური მიმღებლობა გულისხმობს მოწონებას, აღიარებას და სოციალურ ჩართულობას, რომელსაც ინდივიდები ან ჯგუფები იღებენ სხვებისგან საზოგადოების ან საზოგადოების შიგნით. ეს არის თანატოლების, მეგობრების, ოჯახის ან ზოგადად საზოგადოების მიერ საკუთარი რწმენის, მოქმედებების ან ვინაობის აღიარება და დადასტურება

სოციალური მიმღებლობის მიღწევა გავლენას ახდენს ინდივიდების კარგად ყოფნაზე, თვითშეფასებაზე, მიკუთვნებულობაზე. სოციალური მიმღებლობა ასოცირდება პოზიტიურ მენტალურ ჯანმრთელობასთან და შესაბამისად რაციონალურ გამოხატულებებთან, ურთიერთობების განმტკიცებასთან, პიროვნულ ზრდასთან და განვითარებასთან. სოციალურ მიმღებლობას განაპირობებს სოციალურ-კულტურული ნორმებიც, სოციალური ღირებულებები, ინდივიდუალური განსხვავებები, ქცევა, რწმენები, დამოკიდებულებები.³⁴

ტურიზმის ინდუსტრიაში როგორც სოციალურ ინსტიტუტში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სოციალურ ურთიერთობებს, ჯანსაღ კომუნიკაციას, მნიშვნელოვანი ბიზნეს კავშირების ჩამოყალიბებას, ინფორმაციის სწორი ფორმით მიწოდებას, სწორად მიღებას, განსხვავებულ ადამიანებს შორის ინტერაქციასა და სოციალურ მიმღებლობას, რადგან სწორედ მათზეა დამოკიდებული ინდუსტრიის ეკონომიკური და სოციალური წინსვლა. სოციალური ინტერაქცია არის ადამიანური ქცევის ფუნდამენტური ასპექტი და თამაშობს საკვანძო როლს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ის მოიცავს აზრთა, ემოციათა, ქცევათა მიმოცვლას ინდივიდებს შორის ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაციის გზით. სოციალური ინტერაქციაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტია:

1. სოციალური ინტერაქციის ბენეფიტები:

Smith C T. „The Receptive Mind” Aaron 09/04/2016 -<https://www.psychologytoday.com/us/blog/true-believers/201604/the-receptive-mind>

³⁴ McElhaney K., Antonishak J., and Allen J P. (2011) “They Like Me, They Like Me Not”: Popularity and Adolescents’ Perceptions of Acceptance Predicting Social Functioning Over Time. National Library for medicine. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3073367/>

○ ემოციური მხარდაჭერა: სოციალური ინტერაქცია ხელს უწყობს ემოციურ მხარდაჭერას, კომფორტს და მიკუთვნებულობის გრძნობას.

○ მენტალური სტიმულაცია: ინტერაქციას სხვებთან შეუძლია გავლენის მოხდენა აზროვნებაზე, ცნობიერების განვითარებაზე.

○ ფიზიკური ჯანმრთელობა: პოზიტიური სოციალური ინტერაქცია აუმჯობესებს ფიზიკურ ყოფას და ჯანმრთელობას.

○ კავშირები: **სოციალური ინტერაქცია ხელს უწყობს კავშირების შექმნას, ურთიერთობების ჩამოყალიბებას და შესაძლებლობების გაფართოებას.**

2. სოციალური ინტერაქციის ტიპები:

○ ვერბალური ინტერაქცია: დიალოგები, დისკუსიები, დებატები.

○ არავერბალური ინტერაქცია: სხეულის ენა, ემოციის გამოხატვა მიმიკებით, ქესტები.

○ ჯგუფური ინტერაქცია: სოციალური თავშეყრები, შეხვედრები, ჯგუფური აქტივობები.

○ ონლაინ ინტერაქცია: სოციალური მედია, ონლაინ კომუნიკაციები.

3. სოციალური ინტერაქციის გამოწვევები:

○ კომუნიკაციის ბარიერები: ენობრივი განსხვავებები, მინიშნებების არასწორი ინტერპრეტაცია.

○ სოციალური შფოთვა: კრიტიკის და განსჯის შიში, უარყოფის შიში, უხეშობა,

○ კონფლიქტი: განსხვავებები განსხვავებები შეხედულებებში, ღირებულებებში, საკამათო მიზნები.

4. სოციალური ინტერაქციის უნარები:

○ აქტიური მოსმენა: ყურადღების განაწილება, დაინტერესების ჩვენება, დროული უკუკავშირი.

○ ემპათია: სხვების ემოციებისა და პერსპექტივების გაგება

○ საკუთარ თავში დარწმუნებულობა: აზრების და ემოციების გამოხატვა ნათლად და პატივისცემით.³⁵

ემოციური გამოცდილება, შთაბეჭდილებები და დამოკიდებულებებით მიღებული განწყობა წარმოადგენს უმთავრეს ფაქტორს, რომელსაც შეუძლია გაზარდოს როგორც ტურისტული ლოკაციის ცნობადობა, მიმზიდველობა ასევე ტურისტების რაოდენობა, ტურისტი მასპინძლობის ინდუსტრიაში წარმოადგენს მომხმარებელს რომლის ბედნიერებაც არის უმთავრესი.

კვლევის მიზანია:

○ სოციალური მიმღებლობის ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების განსაზღვრა

კვლევის ამოცანებია:

○ სოციალური მიმღებლობის, ინტერაქციისა და სამომხმარებლო სოციოლოგიის სამეცნიერო წყაროთა ანალიზი,

○ სოციალური მიმღებლობის განმპირობებელი ფაქტორების დახასიათება

○ სოციალურ მიმღებლობასა და სამომხმარებლო კმაყოფილებას შორის კავშირის შესწავლა

○ ტურისტებსა და ადგილობრივებს, ტურისტებსა და ტურისტებს შორის ინტერაქციის ანალიზი.

³⁵ Introduction to Sociology - 2nd Canadian Edition. Chapter 22: Social Interaction, (2011) <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/chapter/chapter-22-social-interaction/>

ტურიზმი როგორც სოციალური ინსტიტუტი და სოციალურ-ეკონომიკური გავლენების მქონე ფაქტორები

ყოველწლიური ეკონომიკური და სოციალური მონაცემების, სტატისტიკის გათვალისწინებით ტურიზმის და მასპინძლობის ინდუსტრია წარმოადგენს შემოსავლების უმსხვილეს არხს, საშუალებას, რომელსაც გარდა ეკონომიკური, ფინანსური უნარებისა გააჩნია ინტრაკულტურული და ინტერკულტურული ფუნქციაც, მას შეუძლია მსოფლიოს მოსახლეობის ერთმანეთთან დაკავშირება, ძლიერი სოციალური კავშირების ჩამოყალიბება, მსხვილი ბიზნეს კავშირების და ასოციაციების შექმნა, მნიშვნელოვანი გარიგებების, სამეწარმეო საქმიანობების განვითარება, ადგილობრივი და საერთაშორისო დონის მომსახურების პოპულარიზაცია. ამგვარად, ტურიზმი არის სოციალური ინსტიტუტი, რომელიც სოციალური ურთიერთობებისა და კავშირების ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

მასპინძლობის ინდუსტრიის არსებობა და განვითარება იწვევს ცხოვრების წესის ცვლილებას, კულტურული ნორმების გადახედვას და ახლით ჩანაცვლებას, ასევე ღირებულებების შეცვლას. პაკისტანში, ჩიტრალის დასახლებაში განხორციელებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ რესპოდენტების უდიდესი ნაწილისთვის (რეზიდენტების) ტურიზმი იწვევს ნორმების, წესების, ღირებულებების გადახედვას და ცვლილებას, მაგალითად უფრო ძლიერი გავლენის მქონე ნორმებით ჩანაცვლებას, ადგილობრივებისთვის ტურიზმის გაჩენამ და განვითარებამ გამოიწვია მათი ყოველდღიურობის, ცხოვრების რუტინის, აქტივობების შეცვლა. გაამრავალფეროვნა სოციალური კავშირები და ურთიერთობები.³⁶

ტურიზმის სოციალური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ბიზნესის განვითარების პირობის გათვალისწინებით სოციალური კავშირები, ურთიერთობები უნდა წარმართებოდეს სწორი ფორმით, როგორც უკვე ავღნიშნეთ ტურიზმში სოციალურ მიმღებლობასა და ინტერაქციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, კულტურათაშორისი კომუნიკაციების არსიდან გამომდინარე ერთმანეთისგან უამრავი ნიშნით განსხვავებული ადამიანები ხვდებიან ერთმანეთს და მიუხედავად მათი განსხვავებულობისა მათ უნდა შეძლონ სწორი ინტერაქცია, სოციალური გაცვლა, სოციალური მიმღებლობა და მისი განცობიერება კი წარმოადგენს კულტურათაშორისი ინტერაქციის, კომუნიკაციებისა და სოციალური კავშირების გაძლიერების წინაპირობას. სოციალური მიმღებლობა მოიცავს ისეთ ფაქტორებს როგორცაა:

- სექსუალური ორიენტაცია, მის მიმართ კულტურული ცნობიერება, აღქმა, დამოკიდებულებები;
- ეთნიკური წარმომავლობა, ეთნიკური უმცირესობებისადმი არსებული ჯანსაღი და არაჯანსაღი დამოკიდებულებები განპირობებული ობიექტური მიზეზებით, წარსულში არსებული ცუდი გამოცდილებით ან ქსენოფობიური განცდებით, რომელთა უდიდესი ნაწილი გენეტიკური მეხსიერებით არის განპირობებული და წინაპრების განცდეთან ასოცირდება;
- პოლიტიკური ფაქტორი-ქვეყნებს და ხალხებს შორის არსებული ურთიერთობები, პოლიტიკური ურთიერთობებით არსებული აგრესიული ან მეგობრული დამოკიდებულებები ტურისტების მიმართ;

³⁶ Maqsood A A., Ahmad Sh., Din J., Azhar M. (2018) Economical and Societal Benefits of Tourism (A Case Study of Bomborat Chital) Munich Personal RePec Archive.

o რელიგიური და კულტურული ფონი, გამოცდილება, რომელიც მოსახლეობას გააჩნია რელიგიური რწმენებიდან და კულტურული ცნობიერებიდან, აღქმებიდან, წესებიდან გამომომდინარე, ხშირად სწორედ ძალიან რელიგიურ და კულტურულ ნორმებზე აღზრდილ მაცხოვრებლებს აქვთ განსხვავებული სექსუალური ორიენტაციის მქონე ტურისტების მიმღებლობის პრობლემა;

o ენობრივ-ლიგვისტური ფაქტორი– ადამიანებს შორის ურთიერთგაგებისა და კომუნიკაციის ნაწილში საერთო სასაუბრო ენას და მის სრულფასოვან ცოდნას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

აღნიშნული ფაქტორები ახდენენ გავლენას სოციალური ურთიერთობებისა და მამასადამე მისი საშუალებით მიღებადი, ზრდადი ფინანსური, ეკონომიკური სარგებლის მაჩვენებლებზე. კომუნიკაციებითა და ურთიერთობებით კმაყოფილი ტურისტი უფრო მეტ თანხას ხარჯავს და გაცილებით მეტს აძლევს ადგილის მონახულების, სტუმრობის რეკომენდაციას.

ტურისტის კმაყოფილება და ემოციური გამოცდილება

ტურიზმის ინდუსტრიაში მომსახურების ხარისხი მთლიანად განპირობებულია და დამოკიდებულია ადამიანურ გამოცდილებაზე, (Cetin et al., 2014, p. 1041). მომსახურებაც და პროდუქტიც ცვლილებებს განიცდის მომხმარებლის უკუკავშირის, შეფასების, კმაყოფილების შესაბამისად. მომხმარებლების პირადი გამოცდილების გაზიარების თვალსაზრისით შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ სხვა პოტენციური ან უკვე არსებულ მომხმარებლებზე, (Miao et al., 2011, p. 933). პოზიტიურად განაწყობს გარკვეული პროდუქტის ან მომსახურების მიმართ, რეკომენდაცია გაუწიონ მას ან პირიქით, დაახასიათონ პროდუქტის და მომსახურების ნეგატიური მახასიათებლები. კმაყოფილების მიღწევის ნაწილში უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს სოციალური დამოკიდებულებები, განწყობები, მეტიც, ხშირად ის უფრო მეტად იწვევს კმაყოფილებას ვიდრე თავად პროდუქტის ძირითადი მახასიათებლები, ხარისხი, ფასი, შეფუთვა და სხვა. სამომხმარებლო გამოცდილება დაფუძნებულია ადამიანებთან კომუნიკაციის, სოციალური ურთიერთობების შედეგად მიღებულ კმაყოფილებასთან, სწორედ სოციალური მიმღებლობითა და სრულფასოვანი სოციალური ინტერაქციით არის შესაძლებელი მომხმარებლის, სტუმრის გაბედნიერება, რომელიც შეუქმნის მას პოზიტიურ გამოცდილებას და სამომავლოდ მისივე რეკომენდაციით რჩევით, შთაბეჭდილებების საშუალებით გაზიარდება. ამგვარად სოციალური მიმღებლობა რომელიც რამოდენიმე ფაქტორით არის განპირობებული და სოციალური ინტერაქცია წარმოადგენენ სოციალური, სამომხმარებლო კმაყოფილების, სამომხმარებლო გამოცდილების ფორმირების უმნიშვნელოვანეს საფუძველს.

სოციალური ინტერაქციაც და სოციალური მიმღებლობაც შეიძლება იყოს წარუმატებელი ან წარმატებული. ეს შედეგი მთლიანად დამოკიდებულია როგორც მხარეების ცნობიერებაზე, მზაობაზე სოციალური ურთიერთობებისა და სიახლეებისთვის მზადყოფნის თვალსაზრისით, ასევე მათ ძირითად მოტივებზე , მნიშვნელოვანია, ის რომ თითოეულ მხარეს ერთგვაროვანი მოტივაცია უნდა ამოდრავებდეს, რათა მათ ქცევებს შორის არსებობდეს თანხვედრა, მით უფრო მაშინ როდესაც ისინი უცხო სოციალური ქცევის წესების შესაბამისად იწყებენ მოქმედებას, რომელიც მათი ჩვეული ქცევებისგან განსხვავებულია. სხვადასხვა ნორმების, წესების, ცნობიერების მქონე ადამიანების ქცევა სხვადასხვა საზოგადოებაში ყოველთვის ვერ იქნება შესაბამისი, თავსებადი. (Reichenberger, 2014, pp. 57-58)

ტურიზმი ასევე ასრულებს მნიშვნელოვან როლს ადგილობრივების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ნაწილში, რესპოდენტთა 68.3% თვლის, რომ ინდუსტრია ხელს უწყობს რეგიონის განვითარებას.

ნახაზი 1.

ავითარებს თუ არა ტურიზმი ჩიტრალს სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით?			
	სიხშირე	%	ვალიდური %
დიახ	41	68	68,3
არა	19	32	31,7
ჯამი	60	100	100

ავითარებს თუ არა ტურიზმი ჩიტრალს სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით?

წყარო: AMaqsood A A., Ahmad Sh., Din J., Azhar M. (2018) Economical and Societal Benefits of Tourism (A Case Study of Bomborat Chital) Munich Personal RePec Archive.

განსხვავებული ღირებულებათა, კულტურათა სისტემა წარმოადგენს ხშირად ადამიანებს შორის კონფლიქტის, დაპირისპირებების საფუძველს. 2018 წელს იანვარ-მარტში სტამბულში განხორციელდა კვლევა, რომლითაც დადგინდა, რომ ტურიზმში მომსახურე პერსონალსა და ტურისტებს შორის მნიშვნელოვანია თავად ურთიერთობების მნიშვნელობის გააზრება. კვლევაში მონაწილეობდა 33 საერთაშორისო ტურისტი.³⁷

ინტერაქციასა და სოციალურ მიმღებლობაში მნიშვნელოვანია ასევე ინტერაქცია არამხოლოდ ტურისტსა და ადგილობრივ მაცხოვრებელს, მასპინძელს შორის არამედ ტურისტსა და ტურისტს შორის, ამასთან ტურისტისა და ტურისტის ინტერაქცია იგივეა რაც მომხმარებლისა და მომხმარებლის ინტერაქცია, ამგვარად მათი როლისა და მნიშვნელობის გააზრება ტურიზმის ინდუსტრიის ფინანსური კეთილდღეობისთვის ძალიან მნიშვნელოვანია.

სოციალურ ინტერაქციასა და სოციალურ მიმღებლობაზე გავლენას ასევე ახდენს ტურისტის არავერბალური კომუნიკაციის ენა, ზოგიერთი ელემენტი განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია: ჩაცმულობა, სახის გამომეტყველება, ემოციების გამოხატვის ფორმა, ინტენსივობა, ზომიერება, სიმძაფრე, ასევე პერსონალური ნივთები და ფიზიკური აღნაგობა, გარეგნობა. (Wood, 2010, p. 122), მაგალითისთვის ღიმილი, ღიმილს აქვს უდიდესი პოზიტიური მნიშვნელობა, მას ვერბალური კომუნიკაციის დაწყებამდეც შეუძლია განაწყოს ადამიანები პოზიტიურად, ხელი შეუწყოს ნდობის გაძლიერებას, რათქმაუნდა გახდეს სოციალური მიმღებლობის ხარისხის გაუმჯობესების საფუძველიც. (Knapp et al., 2014, pp. 25-292)

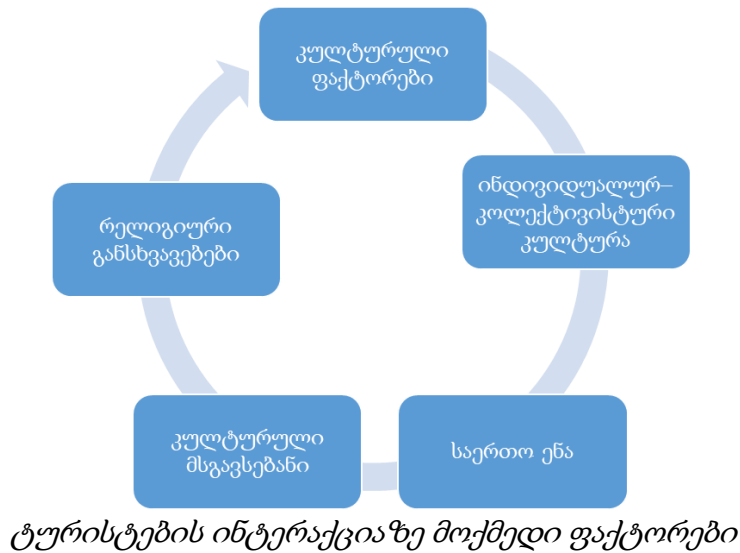
მსგავსების თეორიის თანახმად ადამიანები უფრო კეთილგანწყობილები არიან მათ მიმართ ვინც მათივე მსგავსია (Osbeck et al., 1997, pp. 114-117) ამგვარად ნებისმიერ ნიშანს, მახასიათებელს, რომელიც ინდივიდებს გარკვეული საერთო ჯგუფის ნაწილად აგრძნობინებთ თავს ხელს უწყობს ინტერაქციას, მიმღებლობას და მეორესმხრივ მათგან განსხვავებულებისგან ქმნის სოციალური დისტანციის საფრთხეს.

³⁷ Emiroglu D. (2022) Factors affecting interactions between tourists Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2022, 5(3), 1035-1055, ISSN: 2619-9548

2022 წელს განხორციელდა კვლევა ტურისტების ინტერაქციზე მოქმედი ფაქტორების შესასწავლად, განისაზღვრა, რომ ტურისტსა და ტურისტს შორის ინტერაქციის პროცესში შეიძლება მონაწილეობდეს:

- o კულტურული ფაქტორი;
- o პერსონალური ფაქტორი;
- o სიტუაციური ფაქტორი; მათ შორის – ინდივიდუალისტური–კოლექტიური კულტურა, რელიგიური განსხვავებანი, საერთო ენა, კულტურული მსგავსებანი (იხ ნახაზი 2)

ნახაზი 2.

*წყარო: D.Emiroglu, (2022) Factors affecting interactions between tourists
Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2022, 5(3), 1035-1055, ISSN: 2619-9548*

რესპოდენტები ინდივიდუალურ–კოლექტივისტურ კულტურას შემდეგნაირად ახასიათებენ:

„აზიელ ხალხს აქვს ცოტათი განსხვავებული გამოხედვა: ისინი არ არიან ევროპელებივით, მაგ: ჩინელები არ იღიმიან, ბევრს არ საუბრობენ და ქცევაც მსგავსია.“

კულტურული მსგავსებას:

მაგ: თურქები გამოიყურებიან ბოსნიელების მსგავსად, ჩვენ ვიყენებთ თურქულ სიტყვებს, მე მათ მსგავსად ვგრძნობ თავს...“

რა ფაქტორები ახდენს გავლენას ტურისტებსა და ტურისტებს შორის სოციალურ დამოკიდებულებებსა და ინტერაქციაზე?

ტურისტსა და ტურისტს შორის ინტერაქციაზე გავლენას ახდენს:

1. პერსონალური ფაქტორები, რომლებიც იყოფ 2 ჯგუფად: დემოგრაფიულ ფაქტორებად, ფსიქოლოგიურ ფაქტორებად.

დემოგრაფიული ფაქტორები მოიცავს: ოჯახურ მდგომარეობას, განათლებას, სქესს, შემოსავალს, ცხოვრების სტილს, ასაკს. ფსიქოლოგიური ფაქტორები მოიცავს: უცხოების შიშებს (ფობიებს), იდენტურ საერთო ინტერესებს (ჰობს), ინტერაქციულ

მოტივაციებს, სახის გამომეტყველებებს, გამოხატვის ფორმებს, წარსულ გამოცდილებას, მსგავსს დამოკიდებულებებს, პერსონალურობას, განწყობას.³⁸

ჩინეთში, ჟუჟანგში განხორციელდა კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავდა ბოლო 16 წლის განმავლობაში არსებული ტურიზმის განვითარების პროცესების შესწავლას და შეფასებას, ანკეტირების გზით გამოიკითხეს 148 ადგილობრივი მაცხოვრებელი, მათ შორის 50 იყო ადგილობრივი, 98 კი მიგრანტი, რესპოდენტებს უნდა აეღწერათ მათი ყოველდღიური ცხოვრება, ურთიერთობები რეზიდენტებთან და ტურისტებთან. კვლევამ აჩვენა, რომ უძველეს ქალაქთან ტურისტების ბმა საკმაოდ სუსტია, ადგილობრივებს აქვთ ნეგატიური დამოკიდებულებები მიგრანტების მიმართ, რომლებმაც მოახდინეს ტერიტორიის ოკუპაცია. ტურისტული საქმიანობებისა და ურთიერთობების ნაწილში ხანდაზმულებზე გაცილებით მეტად ახალგაზრდა და შუახნის მაცხოვრებლები აქტიურობენ, შესაბამისად ისინი ფლობენ სამეწარმეო საქმიანობების უდიდეს ნაწილს.³⁹

სუსტი კავშირების თეორიის თანახმად ინტერპერსონალური კავშირების სიძლიერე შეიძლება გაიზომოს რამდენიმე კრიტერიუმის მიხედვით:

- კომუნიკაციის დროის ხანგრძლივობა
- ემოციური ინტენსივობა
- ემოციური ინტიმურობა
- დაპირისპირებული სერვისები, მომსახურებები (Granovetter, 1973)

სოციალური მიმღებლობა აჭარის ტურიზმისა და განათლების ინდუსტრიაში

საქართველოში ტურიზმის ინდუსტრია აქტუალური და განვითარებადია, ჩვენი ქვეყნის მრავალფეროვანი და მრავალსაუკუნოვანი კულტურა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ინდუსტრიის პოპულარიზაციაში, რეალურად ტურიზმი ყოველთვის ორიენტირებულია არამატერიალურ ღირებულებებზე, მახასიათებლებზე, რომელთა მომსახურებასა და პროდუქტში ინტერპრეტირება, დანერგვა ეფექტურია ემოციებით, ახალი შთაბეჭდილებების მიღებით დაინტერესებული მომხმარებლებისთვის ანუ–ტურისტებისთვის. ტურიზმი დგას სოციალურ კავშირებსა და ურთიერთობებზე, რამდენადაც ჯანსაღია და პოზიტიურია ეს ურთიერთობები იმდენად მართლდება ტურისტების არამატერიალური მოლოდინები და სურვილები, იმდენად მაღალია კმაყოფილების და რეკომენდაციების მაჩვენებლებიც. ჩვენს მიერ საქართველოში სხვადასხვა დროს განხორციელებული კვლევებით (2019–2024) რომლებიც შეისწავლიდა როგორც ადგილობრივებსა და ტურისტებს შორის ინტერაქციის ხარისხის, დამოკიდებულებებს, სოციალურ მიმღებლობას ასევე განათლების სისტემაში საერთაშორისო სტუდენტებისადმი ადგილობრივების სოციალურ დამოკიდებულებებს, ნათელია სოციალური მიმღებლობის უმნიშვნელოვანესი როლი როგორც ინდუსტრიის ისე ფინანსების განვითარებაში და ზრდაში.

მაგ: დარგის ექსპერტები და მასპინძლობის ინდუსტრიაში მოღვაწეობის მრავალწლიანი გამოცდილების მქონე ხელმძღვანელები საუბრობენ გულწრფელი ემოციების, ყურადღების, ზრუნვის, ინფორმაციისა და ემოციების გაცვლის მნიშვნელობაზე, მომსახურება დგას უმეტად განწყობებზე და მომსახურების

³⁸ D.Emiroglu, (2022) Factors affecting interactions between tourists Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, ISSN: 2619-9548

³⁹ Hongxia ZH., Qin S., Yingsha Zh., Chris R., Xhiao Xiao W. (2019) Residents' Social Relationships in Everyday Life in a Tourism Ancient Town. Residents' Social Relationships in Everyday Life in a Tourism Ancient Town, Ttra International Conference.

კულტურაზე, ეს უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე მატერიალური ღირსშესანიშნაობები და ტურისტული ობიექტები.

ბსუ–ს სამედიცინო ფაკულტეტის უცხოელი სტუდენტები ხაზს უსვამენ სოციალურ მიმღებლობაში ენის, კომუნიკაციების, დამოკიდებულებების, მხარდაჭერის მნიშვნელობას, მათ მიმართ ადგილობრივების დამოკიდებულებები განპირობებულია რასობრივი, ეთნიკური, წარმომავლობითი ფაქტორებით. განათლების ინდუსტრიაში არსებული მდგომარეობა არის მნიშვნელოვანი მაგალითი იმისა, რომ განათლება როგორც ცალკე ბიზნეს მიმართულება ასევე დამოკიდებულია სოციალურ ურთიერთობებსა და განწყობებზე.

სოციალური მიმღებლობა აჭარის რეგიონში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ბოლო რამდენიმე წელიწადში განვითარებული პოლიტიკური ფაქტორების გათვალისწინებითაც, 2024 წელს მასპინძლობის ინდუსტრიაში დასაქმებულთა სოციალური დამოკიდებულებების კვლევაში, რომელიც მიზნას ისახავდა ტურისტებისადმი დამოკიდებულებების შესწავლას, გამოავლინა პოლიტიკური ფაქტორის გავლენის მქონე როლი დამოკიდებულებებზე, რესპოდენტთა უდიდესი ნაწილისთვის პოლიტიკური ნიშნით მიუღებელია გარკვეული წარმომავლობის ტურისტების მომსახურება: მაგ რუსების, თურქების.

დასკვნები

სოციალური მიმღებლობა არის უმნიშვნელოვანესი ხანგრძლივი და კომპლექსური პროცესი, რომელსაც შეუძლია შეცვალოს ბიზნეს პროცესების მიმდინარეობა, გაზარდოს მისი შემოსავლები ან შეამციროს იმის მიხედვით თუ რამდენად ჯანსაღად მიმდინარეობს სოციალური ურთიერთობები, რამდენად ესმით მხარეებს ერთმანეთის, რამდენად სწორად აანალიზებენ ინფორმაციას, როგორია მათ შორის ემპათიის მაჩვენებელი, რამდენად არის მათთვის მისაღები მეორე მხარის განსხვავებული იდენტობა, რელიგიური მრწამსი, კანის ფერი, სექსუალური ორიენტაცია ან ეთნიკური წარმომავლობა.

სოციალური მიმღებლობა და ინტერაქცია, ისევე როგორც სოციალური ადაპტაცია არის მნიშვნელოვან კავშირში ერთმანეთთან, სოციალური მიმღებლობა არის შედეგი, რომელიც ინტერაქციის შემდგომ დგება, რომელსაც აქვს კულტურული საფუძველი განპირობებული, საზოგადოების აზროვნების, შეფასების, აღმის, განცდის, ანალიზის უნარებით და სპეციფიკური ცნობიერებით, სოციალური მიმღებლობის პრობლემები აქტუალურია ტრადიციების მოყვარულ საზოგადოებებში, რომელთა ყოველდღიური აქტივობები, ქცევები, წესები განსხვავდება სხვათა წესებისა და ყოველდღიურობისგან.

სოციალურ მიმღებლობასა და ინტერაქციაში გარდა ძირითადი ფაქტორებისა მნიშვნელოვანია ბარიერები, რომლებსაც ადამიანები იქმნიან სხვადასხვა (კრიტიკის, კოლფექტების, უარყოფის) შიშების, შფოთების გამო, ადამიანებს შორის მიმღებლობა და ემპათია დამოკიდებულია არამხოლოდ საზოგადოებისგან ნაკარნახევი კოლექტიური ცნობიერებით, გემოვნებით, შეფასებისა და აღქმის სისტემებით არამედ ასევე ფსიქოლოგიური და ემოციური მდგომარეობით.

ინტერაქცია და სოციალური მიმღებლობა მნიშვნელოვანია არამხოლოდ მასპინძელ საზოგადოებასა და ტურისტებს შორის, არამედ ტურისტებსა და ტურისტებს შორისაც, ესეც სოციალური გამოცდილებაა, რომელიც მონაწილეობს საბოლოო წარმოდგენებისა და შთაბეჭდილებების შექმნაში, გარდა ძირითადი ფაქტორებისა სოციალურ მიმღებლობასა და ინტერაქციაში მნიშვნელოვანია ტურისტების: ჩაცმულობა, სახის გამომეტყველება, ემოციების გამოხატვის ფორმა, ინტენსივობა,

ზომიერება, სიმძაფრე, ასევე პერსონალური ნივთები და ფიზიკური აღნაგობა, გარეგნობა. (Wood, 2010, p. 122)

მსგავსებები კულტურულ, სიტუაციურ და პერსონალურ ასპექტებში ხელს უწყობს და ამარტივებს ტურისტებსა და ადგილობრივებს შორის ურთიერთობებს, რაც მეტი მსგავსი ნიშანი იკვეთება ურთიერთობაში მით უფრო მარტივია ნდობის გაჩენა და დაახლოება. სოციალური მიმღებლობის დროს სწორედ მსგავსებები და საერთო ნიშნები აუმჯობესებს დამოკიდებულებებს. ასეთ ურთიერთობაში მიღებული ემოციური გამოცდილება დადებითად აისახება საბოლოო შთაბეჭდილებებსა და ტურისტულ რეკომენდაციებზე. ტურისტებისადმი ადგილობრივების დამოკიდებულებებს ხშირად განაპირობებს ადგილობრივების მატერიალური ინტერესები, რამდენადაც გადახდისუნარიანია ტურისტი მით ნაკლებად ავლენს მასპინძელი საზოგადოება ურაცოფით დამოკიდებულებებს, განწყობებს და ხშირად პირად უგუნებო-განწყობილებასაც.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Emiroglu D. (2022) Factors affecting interactions between tourists Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, ISSN: 2619-9548
2. Goffman D. (1972). On face-work: An analysis of ritual elements in social interaction. In *Interaction ritual: Essays on face-to-face behaviour*. Harmondsworth, UK: Penguin Books.
3. Introduction to Sociology - 2nd Canadian Edition. Chapter 22: Social Interaction, (2011) <https://opentextbc.ca/introductiontosociology2ndedition/chapter/chapter-22-social-interaction/>
4. Hongxia ZH., Qin S., Yingsha Zh., Chris R., XhiaoXiaoW. (2019) Residents' Social Relationships in Everyday Life in a Tourism Ancient Town. Residents' Social Relationships in Everyday Life in a Tourism Ancient Town, Ttra International Conference.
5. Jablonska S J. Social Tourism, Its Clients and Perspectives Mediterranean Journal of Social Sciences (2016)
6. Maqsood A A., Ahmad Sh., Din J., Azhar M. (2018) Economical and Societal Benefits of Tourism (A Case Study of Bomborat Chital) Munich Personal RePec Archive.
7. McElhaney K., Antonishak J., and Allen J P. (2011) "They Like Me, They Like Me Not": Popularity and Adolescents' Perceptions of Acceptance Predicting Social Functioning Over Time. National Library for medicine. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3073367/>
8. People of Arba Minch and its Surroundings, Journal of Tourism, Hospitality and Sports, ISSN (Paper) 2312-5187 ISSN (Online) 2312-5179
9. Smith C T. „The Receptive Mind” Aaron 09/04/2016 - <https://www.psychologytoday.com/us/blog/true-believers/201604/the-receptive-mind->
10. Wonbera T W. The Socio-Economic and Environmental Impact of Tourism Industry on

Megi Surmanidze

Rostom Beridze

THE MAIN CHARACTERISTICS OF SOCIAL ACCEPTANCE AND FACTORS WITH SOCIO-ECONOMIC INFLUENCES IN THE TOURISM INDUSTRY

Summary

In the article Social acceptance, the main characteristics of social acceptance and factors with socio-economic influences in the tourism industry, a unified picture of social acceptance, its determining social factors is discussed., which are directly proportional to the economic aspects of business, indicators, current and future perspectives of business, development. The article analyzes the connections between social acceptance, social interaction and social emotional experience, according to their determining characteristics, main challenges.

The article presents the importance of social acceptance for relationships in tourism, business relationships, relationships between tourists and the host community, and relationships between

tourists and tourists, social acceptance is a process, the prerequisites of which are created by the cultural awareness, taste, thinking, perception and evaluation skills of the society, their attitudes towards foreign tourists, the mentioned relations, Attitudes and sentiments create impressions and satisfaction that can actually improve current and future business revenues.

The article is based on the main problem in social relations, acceptance. Acceptance between the parties is facilitated when the host society and tourists share similar features, for example: common communication, spoken language, origin, cultural experiences and traditions, Taste, style of dress, uniform non-verbal language of expressing emotions and more. The similarity theory explains this process in a different way: according to the similarity theory, people are more kind to those who are similar to them. (Osbeck et al., 1997, pp. 114-117)

The author tries to present the determining factors of social acceptance established and discovered not only by research carried out in Georgia, but also by other international studies and theories, because social relations are a complex and complex process. And as individual as people differ from each other, the process of social acceptance is conditioned by individual perceptions and attitudes, which can be partially predicted by studying and researching the cultural awareness of society. It is important for the author to show the connection between social acceptance and business economic development, Each successful social connection creates a successful relationship, a satisfied customer, a positive impression and a future recommendation, which will contribute to the promotion of the tourist object, the region and the country.

Keywords: social acceptance, socio-economic factors, tourism industry

ირაკლი ქვარაია

მახათას მთაზე სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობის უნიკალური დაფინანსება და მისი დასრულების პრობლემები

ანოტაცია: ქ.თბილისში, მახათას მთაზე, სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობაში ხალხის მაქსიმალურად ჩართვის მიზნით მოფიქრებული იქნა დაფინანსების უნიკალური სქემა. ის გულისხმობდა ცოცხალი და გარდაცვლილი ადამიანების სახელზე თითო ლარის ოდენობის შემოწირულობას, რომლის ანალოგი არ არსებობს მსოფლიოში. აღნიშნული დაფინანსება ძალზე ეფექტური გამოდგა მთავარი ტაძრის მშენებლობისას, მაგრამ პრობლემები შეიქმნა მისი დასრულების შემდეგ, რადგანაც ქართული საზოგადოების უმრავლესობამ საქმე დამთავრებულად ჩათვალა და შეწყვიტა შემოწირულობის გაღება. სახსრების უქონლობის გამო შეუძლებელი გახდა კომპლექსის მშენებლობის გაგრძელება.

საკვანძო სიტყვები: ტაძარი, კომპლექსი, მშენებლობა, დაფინანსება, შემოწირულობა

შესავალი

ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრისა და სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობის იდეა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, უწმინდესსა და უნეტარეს ილია II ეკუთვნის. მისი თქმით ეს არის ღვთისმშობლის წილხვდომილი ქართველი ერის მიერ მის წინაშე საკუთარი პასუხისმგებლობის გათავისებისა და აღიარების ერთ-ერთი მთავარი მცდელობა. ამ დონის სამონასტრო კომპლექსისათვის შესაფერისი ტერიტორიის შერჩევის პროცესი 2002 წელს დასრულდა და არჩევანი მახათას მთაზე გაკეთდა. შემდეგ რამდენიმე წელი, ამ საქმეში საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები ადამიანების მაქსიმალურად ჩართვის, მშენებლობის დაწყებისა და მისი უწყვეტი დაფინანსების უზრუნველყოფის მიზნით განხორციელებული რამდენიმე მცდელობა უშედეგოდ დასრულდა. მხოლოდ 2010

წელს, ფონდ „ივერიისას“ დაფუძნების შემდეგ გადაწყდა, რომ საჭირო სახსრების მობილიზირება ცოცხალი და გარდაცვლილი ადამიანების სახელზე შემოწირული თითო ლარის ხარჯზე მომხდარიყო. ფონდის მთავარ მიზანს ამ წამოწყების მნიშვნელობის საზოგადოების ფართო ფენებისათვის გაცნობა და შემოწირული თანხების აკუმულირება და ოპტიმალური განკარგვა წარმოადგენდა. შემომწირველთა გაწვევრიანება დღესაც სპეციალური ანკეტების შევსებით ხდება, სადაც მითითებულია ცოცხალი და გარდაცვლილი ადამიანების ანუ აღმშენებელთა სია, რომელთა საერთო რაოდენობამ უკვე 1,5 მილიონს მიაღწია. იმის მიუხედავად, რომ შემოწირულობების დიდი უმრავლესობა ერთჯერად ხასიათს ატარებდა, მთავარი ტაძრის მშენებლობისას მისი ყოველთვიური ოდენობა 300 ათას ლარს აჭარბებდა და არავითარი პრობლემა არ შექმნილა დაფინანსებასთან დაკავშირებით. ტაძრის აგების დასრულებისთანავე შემომწირველთა და მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა ჩათვალა, რომ უმთავრესი მიზანი მიღწეულია და მკვეთრად შემცირდა ფულადი სახსრების შემოდინება. რეალურად კი აუცილებელია სამონასტრო კომპლექსის მთლიანად დასრულება, რაც ასეთ პირობებში შეუძლებელია. 2024 წლის აგვისტოს მდგომარეობით დასამთავრებელია წყალკურთხევის პავილიონისა და კარიბჭე-სამრეკლოთი შენობების მოპირკეთება, რომელთა რკინაბეტონის კარკასები 2018 წლიდან სახურავის გარეშე დგას და ზიანდება. საერთოდ არ დაწყებულია საპატრიარქო რეზიდენციის, მღვდელმსახურთა სახლის, ბერების კელიების, მონასტრის ეკლესიის, სახელოსნოების, მუზეუმის და სხვა ობიექტების მშენებლობა.

დაფინანსების შერჩეული წესიდან გამომდინარე, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრის მშენებლობის დამკვეთი ფაქტიურად მთელი საქართველო იყო. ამის გამო განსაკუთრებული ინტერესი არსებობდა შემოწირული თანხების აღრიცხვისა და ხარჯვის მიმართ. ამ მიმართულებით სრული გამჭვირვალობის უზრუნველსაყოფად დღესაც მკაცრად (ნუმერაციის შესაბამისად) ფიქსირდება და სპეციალურ ინტერნეტ გვერდზე იტვირთება ნებისმიერი ახლად შევსებული ანკეტა და ყველა შემოწირულობა. წელიწადში ორჯერ ტარდება და საჯაროდ ქვეყნდება აუდიტორული დასკვნა. ასევე მინიმუმ კვარტალში ერთხელ ხდება ანგარიშის წარდგენა ქტიტორთა სათათაბიროს წევრების წინაშე, რომლებიც ქართული საზოგადოების გამოჩენილი წარმომადგენლებისგან შედგება. მათ შორის იყვნენ გურამ დოჩანაშვილი და ანზორ ერქომაიშვილი; დღესაც წარმატებით აგრძელებენ თანამშრომლობას ელდარ შენგელაია, ლია სტურუა, რუსუდან ფეტვიაშვილი, ნინო სუხიშვილი, ლაშა თაბუკაშვილი, დავით ლორთქიფანიძე, მერაბ კოკოჩაშვილი. ნიკოლოზ რაჭველი, ზაზა აბაშიძე და სხვები. ასეთმა მიდგომამ შესაძლებელი გახადა სამშენებლო სამუშაოების დაუბრკოლებელი წარმოება და საკმაოდ მოკლე დროში რკინაბეტონისაგან აგებული და ბუნებრივი ქვით მოპირკეთებული იქნა საქართველოში ერთ-ერთი ულამაზესი ტაძარი. აქვე აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ტაძრის მხატვრული გაფორმებისათვის რუსთაველის სახელობის პრემია დაიმსახურეს პროექტის მთავარმა არქიტექტორმა ომარ ნაფეტვარიძემ და მოქანდაკე გია ჯაფარიძემ. მიღებული შემოწირულობების განკარგვისა და ხარჯვის სისწორეზე ასევე შეიძლება მსჯელობა მთელი რიგი შესრულებული სამუშაოების მიხედვით, რომელთა ნაწილზე ქვემოთ არის საუბარი.

2011 წლის 21 სექტემბერს საძირკვლის ადგილის კურთხევისას ათასობით ადამიანმა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ტაძრის საძირკველში ჩასაბრძანებლად მიიტანა ქვები, რომლებზეც მათი ოჯახის წევრების სახელები იყო დაწერილი. ამის შემდეგ ტაძრისა და სამონასტრო კომპლექსის პროექტის დამუშავება დაევალა

საქართველოს დამსახურებულ არქიტექტორს ომარ ნაფეტვარიძეს. მისი ავტორობით და უშუალო ხელმძღვანელობით შპს „უტა-2012“-მა უმოკლეს ვადებში მოახერხა საპროექტო დოკუმენტაციის წარდგენა და დამტკიცება. არქიტექტურული გენგეგმის მიხედვით მთავარი ტაძრის გარდა სამონასტრო კომპლექსში შედის შემდეგი ნაგებობები: კარიბჭე სამრეკლოთი; წყალკურთხევის პავილიონი; მღვდელმსახურთა სახლი, საპატრიარქო რეზიდენცია; მონასტრის ეკლესია; სატრაპეზო; მომლოცველთა სასტუმრო; ბერების სენაკები; სამეურნეო სათავსები; ქვაზე და ხეზე კვეთის, ხატწერისა და საოქრომჭედლო სახელოსნოები; ღვთისმშობლის მუზეუმი; საზოგადოებრივი ტუალეტი და სხვადასხვა დამხმარე შენობა-ნაგებობა. ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ტრადიციების გათვალისწინებით აგებული გუმბათ-თაღოვანი ტაძარი, სიდიდით მეორეა საქართველოში, წმინდა სამების საკათედრო ტაძრის შემდეგ. მისი სიმაღლეა 51 მეტრი, მაქსიმალური ზომები გეგმაში 60 X 34 მ, შიდა ფართობი კი 1250 მ² შეადგენს. ტაძრის ბუნებრივი განათებისთვის გამოყენებულია მრავალი სარკმელი. ჩვეულებრივზე მეტია მათი რაოდენობა (20 სარკმელი) გუმბათის ნაწილშიც, რაც ძალიან ნათელს ხდის ტაძარს..

ტაძრის მშენებლობა დაიწყო 2012 წელს. შპს „ჰიდროსერვისმა“ დაამუშავა ტაძრის საძირკვლის ქვაბული და 2012 წლის 17 აპრილს საძირკველის კურთხევას სამღვდელოების, მთავრობის და ხელისუფლების უმაღლეს წარმომადგენლებთან ერთად ათი ათასობით ადამიანი დაესწრო. არსებული ტრადიციის მიხედვი საძირკველში მოთავსდა ოქროს მონეტები და ჩაბრძანებული იქნა ასევე, ოქროსფერი ფირფიტები ღვთისმშობლის სადიდებელი წარწერებით. საძირკვლის 1 მ სიმაღლისა და 2700 მ² ფართის მქონე რკინაბეტონის მონოლითური ფილისა და 5,1 მ სიმაღლის ნულოვანი რკინაბეტონის კარკასული სართულის (სარდაფის) მოწყობის სამუშაოები 2013 წლის თებერვალს დაასრულა შპს ‘ანაგმა‘. ტაძრის მიწისზედა ნაწილის მშენებლობა 2013 წლის 10 ივნისიდან გააგრძელა, ტენდერში გამარჯვებულმა სამშენებლო კომპანიამ „ბკ კაპიტალმა“, რომელსაც საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ მუშაობის მრავალწლიანი გამოცდილება გააჩნდა. 1 ივლისს ჩაისხა პირველი ბეტონი ერთ-ერთი ძირითადი სვეტის მიწისზედა ნაწილის მოსაწყობად. ამის შემდეგ ინტენსიურად გაგრძელდა ტაძრის რკინაბეტონის კარკასის აგება. პროექტით გათვალისწინებული მრავალი რთული კონსტრუქციული ელემენტის ახლებურად და წარმატებით შესრულებასთან ერთად აუცილებლად უნდა აღინიშნოს 12 მ დიამეტრის მქონე რკინაბეტონის გუმბათის მოწყობა. გუმბათის ყალიბის ასაგებად წინასწარ გაკეთდა მცირე მასშტაბიანი სამიარუსიანი მოდელი, რომლის შესწავლის საფუძველზე მარტივად მოხდა გუმბათის ასაწყობ-დასაშლელი ხის საყალიბე სისტემის შექმნა. სწორედ გუმბათის ყველაზე მაღალი ნაწილის დაბეტონებისას, 2015 წლის 26 აპრილს, საქართველოს საპატრიარქოსა და ხელისუფლების წარმომადგენლების თანდასწრებით სიმბოლურად განხორციელდა ტაძრის მშენებლობაზე ბეტონის ბოლო ჩასხმა. საინტერესოა, რომ გუმბათის მოსაწყობი ყალიბის გადაწყვეტაზე განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებული 2022 წელს საქართველოს ტელევიზიის პირველი არხის დაკვეთით გადაღებულ დოკუმენტურ ფილმში „ქართული ინჟინერიის შედეგები“.

ტაძრის მშენებლობის დაწყებისას ერთ-ერთ მთავარ პირობას წარმოადგენდა, რომ სამონასტრო კომპლექსისათვის საჭირო ყველა ჯვარი და ზარი აუცილებლად საქართველოში, ქართველ ოსტატებს უნდა ჩამოესხათ, რაც მანამდე დიდ იშვიათობას წარმოადგენდა და ძირითადად საზღვარგარეთ ხდებოდა მსგავსი შეკვეთების შესრულება. ყველა ჯვარი და ზარი მამა-შვილმა ოლეგ და პაატა გელაშვილებმა ჩამოასხეს თითბერისაგან, რომელიც მიღებული იყო საქართველოს თავდაცვის

სამინისტროს მიერ გამოყოფილი გასროლილი საარტილერიო ჭურვების მასრების გადადნობის გზით. ტაძრის 5,1 მ სიმაღლის ჯვარი ოთხ ნაწილად ჩამოიხსხა. აღნიშნული ჯვარი გამორჩეულია თავისი გადაწყვეტით, რომელიც პროექტის ავტორის ნახაზების მიხედვით იქნა შესრულებული. ის 2015 წლის 21 სექტემბერს აკურთხა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II და მეორე დღეს მისი აღმართვისას საოცარი მოვლენის მომსწრე გახდა იქ მყოფი ათასობით ადამიანი. ცაზე ღრუბლებისაგან გამოიხსნა დიდი ჯვარი, რომელიც მხოლოდ ტაძრის თავზე ჯვრის ჩამაგრების შემდეგ გაქრა. 2016 წლის 24 მაისს იკურთხა და დამონტაჟდა სამრეკლოს 2,7 მ სიმაღლის ჯვარი და 5 ზარი. მათგან ყველაზე დიდი, 3-ტონიანი ზარი არის საქართველოში ჩამოსხმულ ზარებს შორის ყველაზე დიდი. მათი ჟღერადობა შეამოწმა და მოიწონა ცნობილმა კომპოზიტორმა ნოდარ მამისაშვილმა. მანვე დაწერა ამ ზარებისათვის მუსიკა.

ტაძრის ბაზისი ანუ ცოკოლი მოპირკეთებულია ყაზბეგის მწვანე დიაბაზის ქვით. ხოლო ფასადი შეიმოსა ბოლნისის ტუფის ქვით. მოპირკეთების სამუშაოებს აწარმოებდა ქვის მთელთა ჯგუფი კახაბერ კვიციანი ხელმძღვანელობით. მოქანდაკეების გია ჯაფარიძის და ზაურ ჯოხაძის უშუალო ხელმძღვანელობით ბოლნისის ტუფის ქვისგან შესრულდა მრავალი ბარელიეფი, ტიმპანი, ჩუქურთმა და სხვა მხატვრულ-დეკორატიული ელემენტი, რომლებიც ამშვენებენ ტაძრის ოთხივე ფასადს. ტაძრის შიგა მხატვრული გაფორმებისას, კერძოდ კანკელის, ტრაპეზის, სამკვეთლოს, მაღალი დასჯდომელის, კიბეების, ამბიონის, იატაკის და სხვა დეტალების მოსაწყობად გამოყენებულია იტალიური წარმოების (კარარას კარიერის) თეთრი მარმარილო. მთავარი კანკელის აღსავლის კარი კაკლის ხის მერქნისაგან შეასრულა ხეზე ჭრის ოსტატმა პაატა დევდარიანმა. კარის მოოქროვილი ვერცხლით მოჭედვა ბექა ოპიზრის ცნობილი ორნამენტების გამოყენებით განახორციელა ზურაბ ჩიქვინიძემ, ხოლო უნიკალური მიკრომოზაიკა შექმნა მხატვარმა დავით კაკაბაძემ. მიკრომოზაიკაში გამოყენებულია ძვირფასი ქვები, რომლებიც დიდი რაოდენობით შემოწირეს ტაძრის ინტერიერის მოზაიკური გაფორმებისათვის, ავღანეთში საერთაშორისო მისიაში მყოფმა ქართველმა სამხედროებმა. კანკელზე განთავსებული: მაცხოვრის ხატი, ღვთისმშობლის ხატი, ანდრია პირველწოდებულის ხატი და წმინდა ნინოს ხატი დაწერა მხატვარმა და ხატმწერმა თეიმურაზ ჯაფარიძემ. მოქანდაკე გია ჯაფარიძის წინადადებით ტაძრის შესასვლელი 5 კარის მხატვრული გაფორმება განხორციელდა სრულიად განსხვავებულად, საქართველოს ეკლესია-მონასტრების შესასვლელი კარის ტრადიციულ გაფორმებასთან შედარებით. თითოეული ლითონის კარი დაფარულია თითბერის ფურცლით და მათზე დამაგრებულია რელიგიურ თემებზე შესრულებული თითბერის სხვადასხვა სხმულები და თითბერისაგან ჩამოსხმული ცალკეული დეტალები. ამასთან, განსაკუთრებით აღსანიშნავია კარის სახელურების მოწყობა ღვთისმშობლის მლოცველი ხელის მტევნების სახით, რომლებიც ასევე თითბერისაგან არის ჩამოსხმული და ძალიან შთამბეჭდავია.

2019 წლის 12 მაისს გაიმართა ტაძრის კურთხევა, რომელიც უდიდეს სახალხო ზეიმად იქცა. საქართველოს საპატრიარქომ ეს დღე ანდრია პირველწოდებულის ხსენების დღესთან ერთად, პირველად გამოაცხადა ღვთისმშობლის წილხვდომილობის დღედ, რაც განსაკუთრებული მოვლენაა საქართველოს ისტორიაში. აღინიშნა, რომ დასრულებული ტაძარი არის ქართველი ხალხის საჩუქარი ღვთისმშობლისადმი მისი დიდი ღვაწლის აღიარების ნიშნად და ყველა ის ადამიანი ვინც ერთი ლარი მაინც გაიღო მისი მშენებლობისათვის შევა თავის აშენებულ ტაძარში. ამის შემდეგ, იმის ნაცლად, რომ მეტი მონდომებით გაგრძელებულიყო საზოგადოების მონაწილეობა

სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობაში სულ უფრო მცირდება შემოწირულობების რაოდენობა. მიუხედავად მრავალი დაპირებებისა, აქამდე ვერ მოხერხდა დაფინანსების სხვა წყაროების მოძიება და შეუძლებელი გახდა კომპლექსის სხვა ობიექტების მშენებლობის დაწყება ან გაგრძელება. მაგალითად, საქართველოს ხელისუფლებამ, საპატრიარქომ და საზოგადოება „ივერიისამ“ 2019 წელს ხელი მოაწერეს შეთანხმებას კომპლექსის ტერიტორიაზე თანამედროვე მუზეუმის მშენებლობათან დაკავშირებით. ამ მიზნით ჩატარდა საერთაშორისო კონკურსი, სადაც გაიმარჯვა „აინდა არქიტექტურის“ (პორტუგალია) მიერ წარმოდგენილმა მუზეუმის შენობის ძალიან ორგინალურმა პროექტმა. მისი სახურავი გადაწყვეტილია საქართველოში არსებული ყველაზე გამორჩეული ტაძრების გუმბათების გამოყენებით, მაგრამ მშენებლობა დღემდე არ დაწყებულა, რადგანაც ჭიანჭურდება მთავრობის მიერ შეპირებული თანხების გამოყოფა.

დასკვნა

1. ქ.თბილისში, მახათას მთაზე, ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრისა და სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობაში საზოგადოების რაც შეიძლება დიდი ნაწილის ჩართვისა და სახსრების უწყვეტი მოზიდვის უზრუნველსაყოფის მიზნით მოფიქრებული დაფინანსების სქემა ძალიან ეფექტური გამოდგა მთავარი ტაძრის მშენებლობის დროს. სამწუხაროდ მისი დასრულების შემდეგ საზოგადოების უმრავლესობამ ჩათვალა, რომ ძირითადი საქმე გაკეთებულია და მკვეთრად შემცირდა შემოწირული თანხების ოდენობა;

2. სამონასტრო კომპლექსის სრულფასოვანი დასრულებისათვის აუცილებელია დაფინანსების ახალი გზების მოძიება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნება გენგეგმით გათვალისწინებული მრავალი სხვადასხვა დანიშნულების შენობა-ნაგებობის აგება. დღევანდელი მდგომარეობით, მხოლოდ წყალკურთხევის პავილიონის და კარიბჭე-სამრეკლოთი მშენებლობაა დაწყებული, მაგრამ სახსრების უქონლობის გამო თითქმის შვიდი წელიწადია ვერ მოხერხდა მათი დასრულება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ქვარაია ი., 2020, ინოვაციური ტექნოლოგიები მშენებლობაში. თბილისი. ტექნიკური უნივერსიტეტი. 184 გვ.;
2. ქვარაია ი., გიორგობიანი ლ., 2020, მახათას მთის ივერიის ღვთისმშობლის ხატის სახელობის ტაძრის საკურთხეველი და მისი მხატვრული გაფორმება. სტუ სამეცნიერო შრომების კრებული №1 (515), გვ.161;
3. ქვარაია ი., გიორგობიანი ლ., 2020, გუმბათის ჯვარი. სტუ სამეცნიერო შრომების კრებული №1 (515), გვ.143;
4. ქვარაია ი., გიორგობიანი ლ., 2019, ტაძრის შესასვლელი კარის მხატვრული გაფორმების ახლებური გადაწყვეტა. სტუ სამეცნიერო შრომების კრებული №2 (512), გვ.103;
5. ქვარაია ი., გიორგობიანი ლ., 2019, საქართველოში ჩამოსხმული ყველაზე დიდი საეკლესიო ზარი. სტუ სამეცნიერო შრომების კრებული №2 (512), გვ.109;
6. ქვარაია ი., 2018, ტაძრის ბუნებრივი ქვით მოპირკეთების სამუშაოების წარმოება. თბილისი. ტექნიკური უნივერსიტეტი. 100 გვ.;

7. ქვარაია ი., ფიროსმანიშვილი ა., 2018, რკინაბეტონის რთული კონსტრუქციების ყალიბის მოწყობა სამშენებლო მოედანზე. სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალი „მშენებლობა“. #2 (49), გვ.78.

Irakli Kvaraia

THE UNIQUE FINANCING OF THE CONSTRUCTION OF THE MONASTIC COMPLEX ON MAKHATA MOUNTAIN AND THE PROBLEMS OF ITS COMPLETION

Summary

The construction of the church and monastery complex named after the icon of the Mother of God of Iveria on the Makhata mountain in Tbilisi is considered one of the main attempts by the Georgian nation, which is devoted to the Mother of God, to grasp and recognize its own responsibility before her. The rather long process of selecting a suitable area for the construction of such a high-level monastic complex was completed in 2002. A few years later, several attempts to involve people living in Georgia and beyond, to start construction and ensure its continuous financing, ended in vain. Only in 2010, after the establishment of the "Iveriisa" Foundation, it was decided that the necessary funds should be mobilized at the expense of each GEL donated in the name of living and dead people, which has no analogues in the world. The main goal of the fund was to introduce the importance of this initiative to the broad layers of society and to collect and optimally dispose of the donated funds. Even today, donors join by filling in special questionnaires, where the list of living and dead people, or builders, whose total number has already reached 1.5 million, is indicated. In 2012, the construction of the main church of the complex, the church named after the Icon of the Mother of God of Iveria, which is the second largest in Georgia, began. Its height is 51 meters, the maximum dimensions in the plan are 60 X 34 meters, and the internal area is 1250 m². For the natural lighting of the temple, more than usual and large windows are traditionally used, which makes it very bright and different compared to other temples. Due to the way of financing, the customer of the construction of the temple was literally the whole of Georgia. Because of this, there was a special interest in the accounting and spending of donated funds. In order to ensure complete transparency in this direction, any newly filled out questionnaire and all donations are still strictly fixed (in accordance with the numbering) and uploaded to a special web page. An audit report is held twice a year and published publicly. Also, at least once a quarter, a report is presented to the members of the Board of Directors, which consists of prominent representatives of the Georgian society. Despite the fact that the vast majority of donations were one-time, during the construction of the main temple, its monthly amount exceeded 300 thousand GEL and no problems were created. As a result, the construction of the monolithic reinforced concrete frame and the interior and exterior finishing of the temple using local and foreign natural stones were completed in a relatively short time. One of the main conditions was also fulfilled, that all the crosses and bells were cast by Georgian masters, which used to be a great rarity, and their production was mainly done abroad. It should be noted that the temple turned out to be so good that Proeti's chief architect Omar Napetvaridze and sculptor Gia Japaridze received the highest Rustaveli award in Georgia for its artistic decoration. On May 12, 2019, the temple was blessed, which turned into a public celebration. After that, instead of continuing the construction of the whole complex with more enthusiasm, the opposite happened. A large part of the donors and the population considered that the main goal has been achieved and the inflow of cash has decreased dramatically. Actually, it is necessary to build many new buildings in accordance with the approved master plan of the monastery complex. Which is impossible under such conditions. As of August 2024, due to the lack of funds, after the completion of the construction of the temple, the construction of not a single new object was started, and the two buildings included in the complex were not covered. Despite many efforts and promises from the Georgian government, there are no prospects that this magnificent case will continue in the near future.

„ლურჯი“ ტურიზმი და მისი მნიშვნელობა მდგრად განვითარებაში

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია ეკონომიკის ერთ-ერთი მზარდი სექტორი, როგორცაა „ლურჯი“ ტურიზმი, რომელიც მჭიდრო კავშირშია ტურიზმისა და „ლურჯი“ ეკონომიკის განვითარებასთან. „ლურჯი“ ტურიზმის დასასვენებელი აქტივობები სანაპირო წყლებში წარმოადგენს გლობალური ტურიზმის სექტორის მინიმუმ 50%-ს. იგი ბოლო წლების განმავლობაში ბევრი ტურისტული ქვეყნისთვის ხდება შემოსავლების ზრდის და ამით მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების მნიშვნელოვანი წყარო. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ „ლურჯი“ ტურიზმის მასშტაბის გაფართოებას თან ახლავს უარყოფითი ეკოლოგიურ-ეკონომიკური და სოციალური ზემოქმედება სანაპირო და საზღვაო ზონებში, რის გამოც სექტორს განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრება მკაცრი გარემოსდაცვითი მოთხოვნების დაცვასა და განხორციელებაში. ნაშრომში ფართოდაა წარმოდგენილი „ლურჯი“ ტურიზმის შესწავლისა და მდგრადი განვითარების მნიშვნელობა, რაც ეყრდნობა საკმაოდ საინტერესო ციფრობრივ მასალას. აგრეთვე განხილულია დარგის განვითარების ეკონომიკურ-ეკოლოგიური პრობლემები და შემოთავაზებულია მათი აღმოფხვრის ზოგადი გზები ეკონომიკის მდგრადობისა და შემდგომი წარმატებებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: „ლურჯი“ ეკონომიკა, „ლურჯი“ ტურიზმი, მდგრადი განვითარება, ზღვები და ოკეანეები, წყლის რესურსები, „პლაჟის და საკრუიზო“ ტურიზმი.

* * *

წყალი მსოფლიოს მდგრადი განვითარების შენარჩუნების მნიშვნელოვანი რესურსია. ის მოიცავს დედამიწის უმეტეს ნაწილს (ჩვენი პლანეტის 2/3-ზე მეტი) და პირდაპირ გავლენას ახდენს როგორც პლანეტის ყველა ეკოლოგიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესზე, ასევე ეკონომიკის სხვადასხვა დარგზე: ენერგეტიკაზე, ტრანსპორტზე, ტურიზმზე და ცხოვრების სხვა სფეროებზე. გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია FAO-ს შეფასებით, ოკეანეები და ზღვები საკვებით უზრუნველყოფენ მსოფლიოს მოსახლეობის 10-12%-ს. კლიმატის ცვლილების სამთავრობათშორისო ექსპერტთა ჯგუფის (IPCC) შეფასებით, ოკეანეები შთანთქავენ ადამიანის მიერ წარმოებული ნახშირორჟანგის 30%-ს. ველური ბუნების მსოფლიო ფონდი (WWF)-ის თანახმად, ოკეანის მთლიანი აქტივები შეადგენს მინიმუმ 24 ტრილიონი აშშ დოლარს და ყოველწლიურად 2,5 ტრლნ აშშ დოლარის წვლილი შეაქვს გლობალურ ეკონომიკაში. დედამიწაზე სიცოცხლე ნამდვილადაა დამოკიდებული ოკეანეებზე, ჯანსაღ საზღვაო და სანაპირო ეკოსისტემებზე და უდიდეს ეკონომიკურ და სოციალურ სარგებელს იძლევა.

ოკეანეები და ზღვები კაცობრიობას უზარმაზარ შესაძლებლობებს სთავაზობს რესურსების ასათვისებლად, განსაკუთრებით როგორცაა: ოკეანის მოპოვება, ოკეანის განახლებადი ენერჯია, საზღვაო ბიოტექნოლოგია, ოფშორული ქარის ენერჯია, ლურჯი ნახშირბადი და სხვ., ამიტომ „ლურჯი“ ეკონომიკის განვითარების მიმართ ინტერესი სულ უფრო მეტად იზრდება. თუმცა, საყურადღებოა ისიც, რომ „ლურჯი“ ეკონომიკის განვითარება რიგი გამოწვევების წინაშეც დგას, ესაა კლიმატური ცვლილებები,

მსოფლიო ოკეანის დაბინძურება და ოკეანის და ზღვის ცოცხალი რესურსების გადაჭარბებული გამოყენება და ა.შ.. აქედან გამომდინარე, აღნიშნული პრობლემა გლობალური ხასიათისაა და მისი გადაჭრის გზების ძიება უდაოდ მნიშვნელოვანია, როგორც ზღვებისა და ოკეანეების რესურსების გამოყენების შესაძლებლობის მქონე ქვეყნებისთვის, ისე მსოფლიო მასშტაბით.

მდგრადი განვითარების პროცესში მსოფლიო ოკეანეების ცენტრალური როლის გათვალისწინებით ქვეყნებისთვის მდგრად „ლურჯი“ ეკონომიკაზე გადასვლა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია.

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) კლასიფიკაციის მიხედვით „ლურჯი“ ეკონომიკა აერთიანებს ტრადიციულ და ფორმირებად დარგებს: მეთევზეობა; ზღვის პროდუქტების გადამამუშავება; საზღვაო ტრანსპორტი; პორტის ინფრასტრუქტურა; გემთმშენებლობა და რემონტი; გაზისა და ნავთობის მოპოვება; საზღვაო მშენებლობა; საზღვაო R&D (სამეცნიერო კვლევითი და საცდელ საკონსტრუქტორო სამუშაოები) და განათლება; გეოტექნოლოგიური გათხრითი სამუშაოები; საზღვაო და სანაპირო ტურიზმი. ფორმირებადი: ოფშორული ქარის ენერჯია; ოკეანის განახლებადი ენერჯია; საზღვაო ბიოტექნოლოგია; მაღალტექნოლოგიური საზღვაო პროდუქტები და მომსახურება; ნავთობისა და გაზის მოპოვება ღრმა ზღვის ზონებში; ზღვის აკვაკულტურა, რომლებიც ასე თუ ისე დაკავშირებულია მსოფლიო ოკეანესთან. „ლურჯი“ ეკონომიკა უზრუნველყოფს ადამიანებს სამუშაო ადგილებით და გაეროს ერთ-ერთი ბოლო მოხსენების თანახმად, 3 მილიარდი ადამიანი პირდაპირ დამოკიდებულია მსოფლიო ოკეანის ბიომრავალფეროვნებაზე. ის უზარმაზარი არენაა განახლებადი ენერჯიის პროექტების: მზის, ქარისა და მოქცევის, ასევე საზღვაო ბიოტექნოლოგიების დანერგვისა და განვითარებისთვის. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ექსპერტების (WEF) აზრით, ინვესტიციებმა „ლურჯი“ ეკონომიკის ძირითად სექტორებში შეიძლება მოიტანოს ხუთმაგი ანაზღაურება მომდევნო 30 წლის განმავლობაში. მაგრამ ეს ყველაფერი შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ოკეანის რესურსები არ იქნება დეგრადირებული, რისი დიდი რისკებიც არსებობს (მაგ., გარემოს დაცვის სააგენტოს ბოლო მონაცემებით, ოკეანის მჟავიანობა 25%-ით გაიზარდა პრეინდუსტრიული პერიოდის შემდეგ. 2050 წლისთვის, სავარაუდოდ, თითქმის ყველა მარჯნის რიფი მგრძნობიარე იქნება მჟავიანობის მიმართ, მათი 90%-ზე მეტი გადაშენების რისკის ქვეშაა).

„ლურჯი“ ეკონომიკის განვითარებასთან მჭიდრო კავშირშია ტურიზმის სექტორი. ტურიზმი არის ეკონომიკური საქმიანობის ერთ-ერთი უმსხვილესი სექტორი, რომელიც ბევრ ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური ზრდის მთავარი მამოძრავებელი ძალაა. მხოლოდ 2019 წელს ტურისტულმა სექტორმა შეიტანა გლობალური მშპ-ის 10,3% (9,6 ტრლნ აშშ დოლარი) და შექმნა სამუშაო ადგილების 10,3% (333 მლნ აშშ დოლარი); „ლურჯი“ ტურიზმის დასასვენებელი აქტივობები სანაპირო წყლებში წარმოადგენს გლობალური ტურიზმის სექტორის მინიმუმ 50%-ს. თუმცა, COVID-19-ის პანდემის მძიმე გამოწვევამ აჩვენა რამდენად მგრძნობიარეა ტურიზმის სექტორი ეკონომიკური, პოლიტიკური და ჯანდაცვის კრიზისების მიმართ. მიუხედავად ამისა, ტურიზმმა გახსნა ახალი შესაძლებლობები სექტორში სტრუქტურული ცვლილებებისთვის უფრო გამძლე ინდუსტრიისკენ.

სანაპირო და საზღვაო ტურიზმი (CMT) არის ტურისტული ინდუსტრიის ერთ-ერთი უძველესი სეგმენტი, რომელიც განვითარდა მე-19 საუკუნეში, ხოლო „ლურჯი“ ტურიზმი (BT) როგორც ეკონომიკური დარგი, სწრაფად გაიზარდა ბოლო

ათწლეულების განმავლობაში. „ლურჯი“ ტურიზმი ზოგადად ეხება საზღვაო გარემოსთან დაკავშირებულ ტურიზმს, როგორცაა სანაპირო ზონები, კრუიზები, პლაჟები, სახმელეთო და წყლის ტურიზმის აქტივობები სანაპირო რაიონებში და ა.შ.. ეკონომიკური ტერმინი, მომდინარეობს „ლურჯი“ ეკონომიკიდან, რომელიც ეხება საზღვაო გარემოს - მის შენარჩუნებას, ექსპლუატაციას და აღდგენას. ის ხშირად მოიაზრება საერთაშორისო განვითარების პერსპექტივად, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქმე ეხება განვითარებული სანაპირო ზონებისა და რესურსების მიმართ მდგრად მიდგომას. „ლურჯი“ ტურიზმი არის მთავარი ეკონომიკური დარგი იმ ქვეყნებში, სადაც სანაპირო ზოლი (და ზოგიერთ შემთხვევაში თავად ზღვა ან ოკეანე) მიწიიდველი და ხელმისაწვდომია ფართო მოსახლეობისთვის და მათი ეკონომიკები დამოკიდებულია ტურისტებზე: მაგ., კამბოჯაში ტურიზმის სექტორის წილი მშპ-ში 15-18%-ს აღწევს, ბელიზში -15%-ს, მალტაში - 15%-ს, წმინდა ლუსიაში - 15%-ს, ხორვატიაში - 15-18%-ს აღწევს, კაბო ვერდეს რესპუბლიკაში 15-20%-ს შეადგენს, ფიჯიში 25%-ს აღწევს, ვანუატუს რესპუბლიკაში კი - 20-40%-მდე აღწევს, სეიშელის რესპუბლიკაში წილი მშპ-ში 30-35% შეადგინა, მალდივის რესპუბლიკაში კი 30-40%-ია და სხვ...

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის OECD შეფასებით, მისი დამატებითი ღირებულება თითქმის გაორმაგდება - 2010 წლის თითქმის 400 მლრდ დოლარიდან 2030 წელს თითქმის 800 მლრდ დოლარამდე. მოსალოდნელია, რომ 2030 წლისთვის ის გახდება ოკეანის ეკონომიკის უდიდესი დამატებითი ღირებულების სეგმენტი (26%). რაც აღემატება ოფშორული ნავთობისა და გაზის მოპოვების შესაბამის მაჩვენებელს, სადაც მისი ღირებულება შეფასებულია 500 და 630 მლრდ დოლარად. „ლურჯი“ ტურიზმის მასშტაბის გაფართოებას თან ახლავს მისთვის მკაცრი გარემოსდაცვითი მოთხოვნები, რომელთა დაცვა ხელს შეუწყობს „ლურჯი“ ეკონომიკის მთავარი მიზნის მიღწევას - ადამიანის მიერ მსოფლიო ოკეანის რესურსების მდგრადი გამოყენების შენარჩუნებას და გაზრდას.

ბოლო დროს „ლურჯი“ ტურიზმის მიმართ გაზრდილმა ინტერესმა გაზარდა ამ დარგის მნიშვნელობის აქტუალობა ეკონომიკისათვის. ეს აიხსნება საერთაშორისო საზოგადოების მიერ ე.წ „ლურჯი“ ეკონომიკის კონცეფციის განხორციელებისადმი მიპყრობილი ყურადღებით [„ლურჯი“ ეკონომიკის კონცეფცია..., 2021], რომელიც გულისხმობს როგორც მსოფლიო ოკეანის რესურსების გამოყენებას მდგრადი ეკოსისტემის პრინციპებზე დაყრდნობით, ასევე სანაპირო ზონებში (მათი ინფრასტრუქტურით) ეკოლოგიურად ორიენტირებული გადაწყვეტილებების მიღებას, რომელთა ექსპლუატაცია აუცილებლად აისახება ოკეანის ეკოსისტემაზე. მათი დაცვა საშუალებას იძლევა შევინარჩუნოთ წყლის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მახასიათებლები, ბუნებრივი და ბიოლოგიური რესურსები გრძელვადიან პერსპექტივაში.

„ლურჯი“ ტურიზმი აგრეთვე არის გრძელვადიანი კვლევითი და ინოვაციური პროექტი, ფოკუსირებული ეკოლოგიზაციის პროცესების უზრუნველყოფაზე, სანაპირო და საზღვაო ტურიზმის მენეჯმენტსა და დაგეგმვაზე, მდგრადი ტურისტული პრაქტიკის ხელშეწყობაზე, საზღვაო გარემოზე მავნე ზემოქმედების შემცირებაზე სანაპირო და საზღვაო რაიონებში და სხვ., რაც უზრუნველყოფს პოზიტიურ გარე ფაქტორებს გარემოსთვის, ბიზნესისთვის და ადგილობრივი მოსახლეობისთვის. იგი მოიცავს მრავალ დაინტერესებულ მხარეთა ინიციატივებს მდგრადი „ლურჯი“ ტურიზმის გასაძლიერებლად ადგილობრივ, ეროვნულ, რეგიონულ და საერთაშორისო დონეზე. ეს ამოცანა ზრდის ამ დარგის უნიკალურ შესაძლებლობას გარდაქმნას

ტურიზმის სექტორი უფრო მდგრად სექტორად. „Blue Tourism Initiative“ არის გლობალური მრავალმხრივი ინოვაციური პროგრამა, რომელიც თანადაფინანსებულია ევროკავშირის Erasmus+ პროგრამის მიერ და სადაც ინსტიტუციური და სამართლებრივი ჩარჩოები, რომლებიც არეგულირებს „ლურჯ“ ტურიზმს და მის განვითარებას, მრავალფეროვანია. ეს პროგრამა განიხილავს ზოგიერთ მრავალმხრივ გარემოსდაცვით შეთანხმებას (MEA), მათ შორის: კონვენცია ბიოლოგიური მრავალფეროვნების შესახებ (CBD) და რიო+20 (2012) თავისი „მომავალი ჩვენ გვინდა“ დეკლარაციასთან ერთად, რომელიც უზრუნველყოფს საფუძველს ისეთი ინიციატივებისთვის, როგორცაა, მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციისა (UNWTO) და გაეროს გარემოსდაცვითი პროგრამის (UNEP) 10 წლიანი მდგრადი ტურიზმის პროგრამა, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია გაეროს მდგრადი განვითარების 17 მიზანთან და 2015 წლის პარიზის შეთანხმებასთან. გარდა ამისა, ბოლო ინიციატივები ფოკუსირებულია ინდუსტრიის კოდექსების და სტანდარტების შემუშავებასა და მხარდაჭერაზე, რომლებიც ხელს უწყობენ ტურიზმის ინკლუზიურობას და ეკოლოგიურად მდგრად პრაქტიკას, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენენ „ლურჯი“ ტურიზმის მომავალ განვითარებაზე. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ: გაეროს „ერთი პლანეტის“ ინიციატივა, გლაზგოს დეკლარაცია, ტურისტული პანელი კლიმატის ცვლილებისა და ტურიზმის მომავლის შესახებ. საზღვაო რეგიონის დონეზე, ძირითადი ინიციატივები და პროგრამები მოიცავს რეგიონალური ზღვების პროგრამას (UNEP), რომელიც ხელს უწყობს მსოფლიოს სანაპირო და საზღვაო რესურსების დაცვას და ოკეანის მდგრად გამოყენებას რეგიონთაშორისი და რეგიონული მართვის მეშვეობით, ოკეანის გლობალური დღის წესრიგის განსახორციელებლად და გამოწვევებზე რეაგირებისთვის.

„ლურჯი“ ტურიზმის მთავარ სუბიექტად მოიაზრებენ: სახელმწიფო ორგანოებს ეროვნულ და ადგილობრივ დონეზე, რომლებიც უშუალოდ არიან ჩართული ტურიზმის პოპულარიზაციასა და განვითარებაში (მაგ. პოლიტიკის შემუშავება, მარკეტინგი სტრატეგიები, ინფრასტრუქტურის განვითარება, შესაძლებლობების განვითარება); კერძო სექტორი, რომელიც აერთიანებს განსახლების პროვაიდერებს, ონლაინ ტურისტულ სააგენტოებს (OTAs), ტრანსპორტირებას და სავაჭრო ასოციაციას; მცირე და საშუალო საწარმოებს (SME), რომლებიც ქმნიან სექტორის ხერხემალს; უფრო დიდი საწარმოები, წარმოადგენენ კერძო სექტორის მცირე წილს. სამთავრობათაშორისო ორგანიზაციები (IGOs) განიხილება მნიშვნელოვან მოთამაშედ ტურიზმის ინდუსტრიის მდგრადი და ინკლუზიური განვითარებისთვის. გარდა ამისა, არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან მასობრივი ტურიზმის გარემოზე უარყოფითი ზემოქმედების განხილვაზე, მდგრადობის სტანდარტების ხელშეწყობის გზით სერტიფიცირების პროგრამების შედგენაზე და სხვ..

ლურჯი ტურიზმი მოიცავს შემდეგ აქტივობებს:

- პლაჟის ტურიზმი, როგორცაა მზის აბაზანების მიღება, სნორკელინგი, ცურვა და პლაჟის კლუბების/ბარების მონახულება;
- გასეირნება ან ლაშქრობა სანაპიროზე;
- სანაპიროს ველური ბუნების დაკვირვება;
- ნაოსნობა და იახტინგი;
- საზღვაო ტურები, როგორცაა მინის ფსკერიანი ნავით გასეირნება, ნავით დელფინების და ვეშაპების დათვალიერების ტურები, ღირსშესანიშნაობების კრუიზები და ა.შ.;
- საზღვაო და სამდინარო კრუიზები;

• წყლის სპორტი, როგორცაა წყლის თხილამურებით სრიალი, სერფინგი, ვეიკბორდინგი, პარასალინგი და პადლ ბორდინგი;

• ნაპირზე ან ნავით თევზაობა;

• წყალქვეშა დაივინგი.

„ლურჯი“ ტურიზმის უმეტესი მიმართულებები სეზონურია, რაც თავის მხრივ განაპირობებს სამუშაოს არასტაბილურობას და დაბალ შემოსავლებს როგორც ბიზნესისთვის, ისე ადგილობრივი მოსახლეობისთვის.

პლაჟის საკურორტო ტურიზმი და საკრუიზო ტურიზმი მასობრივი „ლურჯი“ ტურიზმის ძირითადი წამყვანი მიმართულებებია.

„პლაჟის“ ტურიზმი არის ჯგუფური ან ინდივიდუალური მოგზაურობა, რომელიც მიზნად ისახავს დასვენებას და გასართობას ზღვების, ტბების ან ოკეანების სანაპიროზე, სადაც აუცილებელია გათვალისწინებული იყოს: ქვიშიანი ან კენჭიანი პლაჟის არსებობა; პლაჟამდე მანძილი და მასთან მისვლის სიმარტივე. ასევე სანაპირო ზოლზე მრავალი სასტუმროების, რესტორანების, ბარების, სავაჭრო ობიექტების და ღირსშესანიშნაობების, ბინების გაქირავების სერვისის და სხვ. არსებობა შესაბამისი სხვადასხვა ტიპის დასვენებით სანაპირო კურორტის კატეგორიაში. „პლაჟის“ ტურიზმი პოპულარულია ყველა ასაკისა და ფენის ადამიანებში და ის ხელმისაწვდომია სხვადასხვა ფინანსური შესაძლებლობების მქონე ადამიანებისთვის. „პლაჟის“ ტურიზმის პოპულარული მიმართულებებით გამოირჩევიან: თურქეთი, საბერძნეთი, ვიეტნამი, ზანზიბარი, ფილიპინები, მალდივები და სხვ.. ეს სახეობა მოიცავს მოგზაურობას სანაპირო რაიონებში და მონაწილეობას სხვადასხვა აქტივობებში, როგორცაა ცურვა, სერფინგი, მზის აბაზანების მიღება, თევზაობა და სხვა წყლის აქტივობები. „სანაპირო“ ტურიზმი ეფუძნება სახმელეთო-საზღვაო რესურსების უნიკალურ კომბინაციას, როგორცაა მზე, ზღვა, პლაჟები, თვალწარმტაცი ხედები, მდიდარი ბიომრავალფეროვნება (ფრინველები, ვეშაპები, მარჯნები და ა.შ.), ზღვის პროდუქტები და კარგი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა. იგი ყოველწლიურად იზიდავს მილიონობით ტურისტს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, რაც მას მნიშვნელოვან როლს ანიჭებს გლობალური ტურიზმის ინდუსტრიაში.

იგი ასევე იძლევა კვლევებისა და თავგადასავლის შესაძლებლობას. ვიზიტორებს შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ სხვადასხვა წყლის აქტივობებში, როგორცაა სერფინგი, სნორკელინგი, პარასალინგი და თევზაობა და სხვ. ეს აქტივობები საშუალებას აძლევს ვიზიტორებს შეისწავლონ წყალქვეშა სამყარო და დააფასონ საზღვაო ცხოვრება.

„პლაჟის“ ტურიზმი ქმნის ადგილობრივ მოსახლეობას დასაქმების შესაძლებლობებს სხვადასხვა სექტორში, როგორცაა სტუმართმოყვარეობის ინდუსტრია, ტრანსპორტი და გართობა და სხვ... სანაპირო ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი ასევე ხელს უწყობს ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებას და აუმჯობესებს ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონეს. „პლაჟის“ ტურიზმი იძლევა კულტურული შემეცნების შესაძლებლობას: სტუმრებს შეუძლიათ გაეცნონ ადგილობრივ კულტურას და ცხოვრების წესს, დაუკავშირდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას და დააგემოვნონ ადგილობრივი სამზარეულო. გარდა ამისა სწორი მართვის პირობებში „პლაჟის“ ტურიზმი ხელს უწყობს ბუნების დაცვას და კონსერვაციას, ასევე ანვითარებს მდგრად ტურისტულ პრაქტიკას, რომელიც მინიმუმამდე ამცირებს გარემოზე ზემოქმედებას, რადგან ვიზიტორები აფასებენ გარემოს სილამაზეს და უფრო მეტად არიან მიდრეკილნი მის დაცვაზე.

„პლაჟის“ ტურიზმსაც აქვს თავისი პრობლემები, რომელთა მოგვარება აუცილებელია მდგრადი ტურიზმის უზრუნველსაყოფად. მისი ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა სეზონურობა და პლაჟების არათანაბარი დატვირთულობაა. პოპულარული პლაჟები „ცხელ“ სეზონზე იზიდავს ვიზიტორთა ძალიან დიდ რაოდენობას, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს დესტინაციის გადატვირთულობა და გარემოს დეგრადაცია. ვიზიტორთა რაოდენობის უკონტროლო ზრდა იწვევს პლაჟების და მიმდებარე ეკოსისტემების დაზინძურებას და ბუნებრივ რესურსების განადგურებას, როგორცაა წყალი და ენერჯია. ბევრი უკონტროლო ვიზიტი ნიშნავს მეტ სასტუმროს, მეტ საკვებს და საკვების ნარჩენებს, ასევე მეტ ელექტროენერჯიას, მეტ მანქანას გზაზე, დიდ ხმაურს და მეტ ნაგავს. ტურისტები ხშირად ტოვებენ ნაგავსა და ნარჩენებს სანაპიროზე. „პლაჟის“ ტურიზმმა ასევე შეიძლება გამოიწვიოს ბუნებრივი ჰაბიტატების განადგურება, მეტი ზეწოლა გადაშენების პირას მყოფ სახეობებზე და პლაჟის ეროზია.

დღეს „სანაპირო“ ტურიზმი თავისი ქვიშის, ზღვისა და მზის ატრიბუტებით ითვლება ტურიზმის ერთ-ერთ ყველაზე განვითარებად მიმართულებად, სადაც უსაფრთხო, სტაბილური და მიმზიდველი სანაპირო გარემოს შესაქმნელად აუცილებელია მდგრადი სანაპირო ტურიზმის განვითარება. ამ მიზნის მისაღწევად საუკეთესო მიდგომაა სანაპირო ზონის მდგრადი ინტეგრირებული მართვა.

„საკრუიზო“ ტურიზმი არის „ლურჯი“ ტურიზმის კიდევ ერთი წამყვანი, კაპიტალტევადი მიმართულება, რომელიც ტურისტული ინდუსტრიის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული და სწრაფად მზარდი სექტორია. იგი აერთიანებს ტურიზმის რამდენიმე სახეს, როგორცაა რეკრეაციული, სპორტული, სამედიცინო და საგანმანათლებლო. კრუიზი უნდა გვესმოდეს, როგორც საზღვაო მოგზაურობა წყლის ტრანსპორტით დადგენილ მარშრუტზე, მათ შორის სანაპიროზე ექსკურსიები, ღირშესანიშნაობების დათვალიერება საპორტო ქალაქებში, ასევე მრავალფეროვანი გასართობი საზღვაო და სამდინარო ლაინერებზე. „საკრუიზო“ ტურიზმის წამყვანი ქვეყნებია: აშშ, დიდი ბრიტანეთი, ნორვეგია, იტალია, საფრანგეთი. კრუიზების ძირითადი წილი მოდის აშშ-ზე - 61%, ევროპის წილი - 22%-ია, ყველა სხვა რეგიონში მხოლოდ 17%-ია. კრუიზების ყველაზე დიდი მოცულობა კარიბის ზღვაზე მოდის (55%) და მნიშვნელოვნად ნაკლები ხმელთაშუა ზღვაზე (10%).

თანამედროვე წყლის ტრანსპორტი, ტურიზმისა და მომსახურების სფეროდან გამომდინარე, იყოფა საზღვაო და სამდინარო. საზღვაო ტრანსპორტთან დაკავშირებული წყლის გემები ახორციელებენ საერთაშორისო, საქალაქთაშორისო და სანაპირო გადაყვანებს. მდინარის ფლოტის გემებს მგზავრები გადაჰყავს შიდა წყლის გზების გასწვრივ, რომლებიც მოიცავს მდინარეებს, ტბებს, დიდ წყალსაცავებსა და არხებს. თავის მხრივ, სამდინარო კრუიზები იყოფა: ტრანსპორტად (კომუნიკაცია ორ დასახლებულ პუნქტს შორის, მუშაობს გრაფიკით), ტურისტულ (ტრადიციული და სპეციალური მარშრუტი, არა უმეტეს ერთი დღისა) და ექსკურსია და გასართობად (ქალაქში და საგარეუბნო მარშრუტები, ხანგრძლივობა 24 საათი). ყოველწლიურად, მილიონობით ადამიანი მთელი მსოფლიოდან იწყობს საინტერესო თავგადასავლებს ძვირადღირებული საკრუიზო გემების ბორტზე. თანამედროვე საკრუიზო გემები, რომლებსაც შეუძლიათ ათასობით მგზავრის გადაყვანა, ნამდვილი მცურავი ქალაქებია რესტორნებით, ბარებით, აბაზანებით, საცურაო აუზებით, სპასალონებით, სპორტული დარბაზებითა და კინოთეატრებით, სადაც თითოეული კომპანია გთავაზობთ გასართობის, ექსკურსიების და ღონისძიებების საკუთარ პროგრამებს, რომლებიც ასახავს სხვადასხვა ქვეყნისა და კულტურის მახასიათებლებს. დღეისათვის მსოფლიოში ყველაზე დიდი საკრუიზო გემი - *Icon of the Seas* -ია (7600 მგზავრი მაქსიმალური

ტევადობით), რომელიც ეკუთვნის Royal Caribbean Group-ს. კრუიზები შეთავაზებული სერვისების მრავალფეროვნებით და კომფორტით იზიდავს ტურისტებს და მის დადებით მხარედ ითვლება: ერთ მოგზაურობაში ერთდროულად რამდენიმე ქვეყნის, ქალაქის და მათი პორტების მონახულება; მოგზაურობის დროს მრავალი ადგილობრივი ტურისტული დესტინაციის დათვალიერება დროის დაკარგვის გარეშე; ასევე მრავალფეროვანი გასართობი პროგრამები და აქტივობები ბორტზე; არ არის საჭირო ბარგის მუდმივად შეგროვება და ტრანსპორტირება; კრუიზის დროს ჩერდებით ერთ კაიუტაში, რაც ძალიან მოსახერხებელია; კვება შედის კრუიზის ფასში; ბორტზე არის რესტორნები მრავალფეროვანი მენიუთი, სადაც შეგიძლიათ ნებისმიერ დროს მიირთვათ გემრიელი კერძები; საკრუიზო კომპანიები ზრუნავენ ყველა ორგანიზაციულ საკითხზე, უზრუნველყოფენ მგზავრების კომფორტს და უსაფრთხოებას.

საკრუიზო მოგზაურობის ინდუსტრია განუხრელად ვითარდება და ახალ შესაძლებლობებს სთავაზობს დამსვენებლებს. საკრუიზო ინდუსტრიამ 2022 წელს 18 მლრდ დოლარის შემოსავალი მიიღო, ხოლო გლობალურმა შემოსავალმა 2024 წლისთვის 30 მლრდ დოლარს მიაღწია (იხ. ცხრილი).

საკრუიზო ინდუსტრიის შემოსავალი წლების მიხედვით [5]

წლები	2019	2020	2021	2022	2023	2024
საკრუიზო ინდუსტრიის შემოსავალი (მლრდ აშშ დოლარი)	27	3	13	18	25	30

„საკრუიზო“ ტურიზმი ხელს უწყობს ქვეყნებს შორის ეკონომიკური კავშირების განვითარებას. საკრუიზო კომპანიების სტუმრობა და აქტივობა სხვადასხვა ქვეყნის პორტებში, ხელს უწყობს ქვეყნებში ვაჭრობას, ბიზნესს, პორტების გაძლიერებას, ინვესტიციების მოზიდვას, რითაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს თითოეული მონაწილე ქვეყნის ეკონომიკაში. იგი ასევე ზრდის ტურისტებში საკრუიზო პორტების პოპულარულობას. საკრუიზო ხაზები ხელს უწყობს ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარებას და მოითხოვს მის მუდმივ განახლებას პორტებში, ნავსადგურებში, აეროპორტებში და ა.შ. მთელს მსოფლიოში, რაც ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს (საკრუიზო ინდუსტრია ქმნის 1 მილიონზე მეტ სამუშაო ადგილს) და ასტიმულირებს ეკონომიკურ ზრდას.

„საკრუიზო“ ტურიზმი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო ურთიერთობებისა და კულტურული გაცვლის განმტკიცებაში. საერთაშორისო ურთიერთობების გაძლიერება ეკონომიკური თანამშრომლობის გზით, ხელს უწყობს სახელმწიფოებს შორის ნდობისა და თანამშრომლობის გაძლიერებას. გარდა ამისა, „საკრუიზო“ ტურიზმი შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც დიპლომატიური ინსტრუმენტი საერთაშორისო კონფლიქტების მოსაგვარებლად და ქვეყნებს შორის ურთიერთობების გასაუმჯობესებლად.

ამკარა უპირატესობების მიუხედავად, კრუიზებს ასევე აქვთ გარკვეული უარყოფითი მხარეები, რომელთაგან გამოვყოფდით:

- შეზღუდული დრო გატარებული თითოეულ პორტში. ჩვეულებრივ ლაინერი იქ მხოლოდ რამდენიმე საათით სტუმრობს, რაც არ იძლევა ქალაქების სრულად დათვალიერების საშუალებას;

- ზოგიერთი მოგზაურთათვის ზღვის ავადმყოფობის რისკი;

- მაღალი ღირებულება სხვა დასვენების ვარიანტებთან შედარებით. კრუიზები ტურიზმის ყველაზე ძვირადღირებულ სახეებს შორისაა, განსაკუთრებით თუ ირჩევთ მდიდრულ კაიუტას;

- ბორტზე მყოფი ადამიანების დიდი რაოდენობა, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს დისკომფორტი;

- სანაპიროზე ექსკურსიებისა და აქტივობების შეზღუდული არჩევანი. საკრუიზო კომპანიები ხშირად აწესებენ საკუთარ პროგრამებს, რაც შეიძლება უფრო ძვირი იყოს, ვიდრე ინდივიდუალური ტურები;

- სანაპიროების, ჰაერისა და წყლის დაბინძურების მაღალი რისკი. საკრუიზო გემი ყოველდღიურად გამოყოფს უფრო მეტ სასათბურე გაზს, ვიდრე 13 მილიონი მანქანა. საკრუიზო ინდუსტრია ცდილობს 2030 წლისთვის ნახშირბადის ემისიების 40%-ით შემცირებას, ასევე იკვლევენ ტრადიციული საწვავის სხვადასხვა ალტერნატივებს, რათა შეამცირონ მათი დამოკიდებულება წიაღისეულ საწვავზე და გადავიდნენ სუფთა ენერჯიაზე. საერთაშორისო საზღვაო ორგანიზაცია (IMO) ითხოვს 2030 წლისთვის საზღვაო ინდუსტრიაში ალტერნატიული მდგრადი საწვავის გამოყენების გაზრდას 5%-დან 10%-მდე.

ბოლო წლებში ასევე ინტერესი იზრდება „ლურჯი“ ტურიზმის სხვა სწრაფად მზარდი მიმართულებების მიმართ: საზღვაო და სანაპირო სპორტული ტურიზმი, რომელიც მოიცავს მოგზაურობას და აქტივობებს, რომლებიც დაკავშირებულია საზღვაო სპორტულ ღონისძიებებთან, აქტივობებთან; ეკოლოგიური ტურიზმი, რომელიც მიზნად ისახავს მოგზაურთა მცირე რაოდენობის გადამისამართებას ნაკლებად პოპულარულ მიმართულებებზე და აქტივობებზე, რათა შეამსუბუქოს მათი გავლენა ეკოსისტემებზე; საზღვაო კულტურული ტურიზმი, რომელიც მოიცავს კულტურული მემკვიდრეობის და ზღვისპირა და საზღვაო გარემოში მცხოვრები მოსახლეობის გაცნობა-შესწავლას. ასევე საინტერესო მიმართულებად განიხილება პესკატურიზმი (ტურიზმისა და თევზაობის კომბინაცია), როგორც ახალი შეთავაზება ადგილობრივი და უცხოელ ვიზიტორებისთვის, მეთევზეებისათვის დამატებითი შემოსავლების გაზრდის მიზნით.

დასკვნა

დასასრულს, „ლურჯი“ ტურიზმი არის ტურისტული ინდუსტრიის ერთ-ერთი მძლავრი და პოპულარული სეგმენტი, რომელიც განვითარდა ბოლო ათწლეულში. იგი ყოველწლიურად მილიონობით ვიზიტორს იზიდავს. „ლურჯი ტურიზმის“ ბაზრის ძირითადი სეგმენტებია: 1. „პლაჟის და სანაპირო კურორტების ტურიზმი“, რომლებიც წარმოადგენენ ყველაზე გლობალიზებულ და გეოგრაფიულად განაწილებულ ეკონომიკურ აქტივობას სექტორში; 2. „საკრუიზო“ ტურიზმი, როგორც სექტორის ყველაზე სწრაფად მზარდი და მომგებიანი სეგმენტი. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე სექტორი გამოიმუშავებს სარგებელს, მაგ.: სამუშაო ადგილების შექმნა და ეკონომიკის გაძლიერება; ადგილობრივი მოსახლეობის განვითარება (ადგილობრივი ბიზნესი, ინფრასტრუქტურა); ინოვაციური, მდგრადი მიდგომები ბუნებრივი რესურსების გამოყენებასთან და მართვასთან; მათ შორის მთავარია სანაპირო განვითარება; ადგილობრივი კულტურისა და ტრადიციების შენარჩუნების ცნობიერების ამაღლება და განათლების ხელშეწყობა, მათ განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ უარყოფით ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ და სოციალურ ზემოქმედებაზე სანაპირო და საზღვაო ზონებში, განსაკუთრებით საკრუიზო ინდუსტრიაზე, რომელიც ჰაერის, ხმაურის და საზღვაო დაბინძურების ძირითადი წყაროა. ასევე მნიშვნელოვანია

ბიომრავალფეროვნების დაკარგვა; სეზონურობა და ტერიტორიული გადატვირთვა; ტურიზმიდან შემოსავლის არათანაბარი განაწილება. ნეგატიური ზემოქმედება მოიცავს ასევე ცვლილებებს კულტურულ ავთენტურობაში (ტურისტისზაცია) და გენტრიფიკაცია. უდაოა, რომ „ლურჯი“ ტურიზმის სამომავლო პერსპექტივა პოზიტიურია და უფრო მდგრადი გახდება, რადგან ტუროპერატორები, კერძო კომპანიები, ორგანიზაციები და მთავრობები იღებენ ზომებს გარემოზე მავნე ზემოქმედების მინიმუმამდე შესამცირებლად, რისთვისაც აუცილებელია შესაბამის სამთავრობო უწყებებს შორის თანამშრომლობის ხელშეწყობა; ადგილობრივი მოსახლეობისა და დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის წახალისება დაგეგმვისა და მართვის პროცესში; საჯარო სექტორის მიერ, ბაზრის კვლევის ხელშეწყობის ინსტრუმენტების დანერგვასთან ერთად, ტექნიკური და ფინანსური მხარდაჭერა იმ მცირე ტურისტულ საწარმოებითვის, რომლებიც ცდილობენ თავიანთი ინოვაციური ბიზნეს მოდელების დანერგვას; ამასთან ერთად მდგრადი „ლურჯი“ ტურიზმის დაფინანსების ალტერნატიული ფორმების მხარდაჭერა, ხოლო არსებული დაფინანსების მექანიზმების ადაპტირება „ლურჯი“ ტურისტული ეკონომიკის მოთხოვნებთან; ტურისტულ ზონებს, დესტინაციებს, ტურისტებსა და გარემოს შორის ბალანსის უზრუნველყოფა, რომელიც გადამწყვეტია მდგრადი „ლურჯი“ ტურიზმისთვის; პარტნიორობის დამყარება საჯარო კერძო სექტორს შორის და მოსახლეობასთან, რათა ყველა მხარე გაერთიანდეს ადგილობრივი მემკვიდრეობის და გარემოს დაცვაში; ასევე მიზანშეწონილია გარემოსდაცვით, სოციალურ და ეკონომიკურ დონეზე, ციფრული და „ჭკვიანი“ ტურიზმის განვითარების წამახალისებელი პოლიტიკის შემუშავება, რაც ხელს შეუწყობს ინტეგრირებული, მრავალდონიანი, მდგრადი „ლურჯი“ ტურიზმის განვითარებას, რაც საბოლოო ანგარიშით მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მყარ საფუძველს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. В воду поглядели: что такое «синяя» экономика, (2023), <https://strana-rosatom.ru/2023/06/22/v-vodu-poglyadeli-chto-takoe-sinyaya-ek/>
2. What is Blue Tourism and What does this Mean for the World?, (2023). <https://tourismteacher.com/blue-tourism/>
3. Пляжный туризм: простое объяснение, <https://chemodansobran.ru/plyazhnyj-turizm/>
4. Отпуск на волнах: плюсы и минусы круизного отдыха, (2024, 21 мая) <https://vfokuse.mail.ru/article/plyusy-i-minusy-kruiznogo-otdykha-61165558/>
5. Post-pandemic cruisin' - 2023 Cruise Industry Study, (2023) <https://cyprusshippingnews.com/2023/02/01/post-pandemic-cruisin-2023-cruise-industry-study/>
6. Круизный туризм <https://studfile.net/preview/5798007/page:27/>
7. მსოფლიოს უდიდესი საკრუიზო გემის მშენებლობა.. - (2023, 30 ივნ.) - Digest.ge <https://digest.ge › news › msosfluo › msosflios-udidesi-sa...>
8. The Cruise Industry's Green Voyage: A Sustainable Future on the High Seas, (2023). <https://www.euronews.com/travel/2023/12/06/the-cruise-industrys-green-voyage-a-sustainable-future-on-the-high-seas>
9. Towards Sustainable Blue Tourism, (2023). https://bluetourisminitiative.org/wp-content/uploads/2023/11/02-FR.-BlueTourism_Summary_27nov.pdf
10. Смирнов С.Н., (2022). Круизный туризм в синей экономике: проблемы и перспективы. 57. УДК 338.48. DOI 10.31249/espr/2022.02.03.

<https://cyberleninka.ru/article/n/kruiznyy-turizm-v-siney-ekonomike-problemy-i-perspektivy>

11. Пляжный туризм – (2020, 20 სექ.) — ... Туризм; Пляжный туризм. Используйте нейросеть AvtorGPT ... — URL https://spravochnick.ru/turizm/plyazhnyy_turizm/

Ketevan Kveladze
Medea Melashvili
Nunu Kistauri

"BLUE" TOURISM AND ITS IMPORTANCE IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

The paper discusses one of the growing sectors of the economy, such as "blue" tourism, which is closely related to the development of tourism and the "blue" economy. "Blue" tourism recreational activities in coastal waters represent at least 50% of the global tourism sector. In recent years, for many tourist countries, it has become an important source of income growth and thus raising the level of well-being of the population. It is noted in the paper that the expansion of the scale of "blue" tourism is accompanied by negative ecological-economic and social impacts in the coastal and marine zones, which is why the sector has a special responsibility to protect and implement strict environmental requirements. The importance of the study and sustainable development of "blue" tourism is widely presented in the work, which is based on quite interesting digital material. The economic-ecological problems of the development of the field are discussed and general ways of their elimination are proposed for the sustainability of the economy and further success.

Keywords: "blue" economy, "blue" tourism, sustainable development, seas and oceans, water resources, "beach and cruise" tourism.

ელენე ჩიქოვანი

თანაბარი შესაძლებლობების განვითარების ზოგიერთი საკითხისათვის საქართველოს უმაღლესი განათლების სფეროში

ანოტაცია. სტატიაში დახასიათებულია თანაბარი შესაძლებლობების განვითარების პრობლემები საქართველოს უმაღლესი განათლების სფეროში. განხილულია ის ნაკლოვანებები, რომელიც ქვეყნის უმაღლესი განათლების დაფინანსების ამჟამად მოქმედი მოდელისათვის არის დამახასიათებელი და რიგ შემთხვევაში ხელშემშლელ ბარიერებს ქმნის თანაბარი შესაძლებლობების განვითარებისა და უმაღლესი განათლებისადმი მისაწვდომლობის ჩამოყალიბებაში. გაანალიზებულია უმაღლესი განათლების სახელმწიფო და კერძო სექტორების განვითარებაში ჩამოყალიბებული ტენდენციები საქართველოში. დასმულია საკითხი უმაღლესი განათლების დაფინანსების ახალ მოდელზე გადასვლის აუცილებლობის შესახებ. მოყვანილია ქვეყნის უმაღლესი განათლების სფეროს დაფინანსების თანამედროვე მოდელის დადებითი და უარყოფითი მხარეები. დახასიათებულია ამჟამად, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში უმაღლესი განათლების სისტემის დაფინანსების სფეროში მოქმედი მოდელები. შემოთავაზებულია წინადადებები დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების განვითარების შესახებ, რაც ხელს შეუწყობს სახელმწიფო და კერძო უმაღლესი განათლების სისტემისადმი მისაწვდომლობისა და თანაბარი შესაძლებლობების განვითარებას. მდგომარეობის შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით დასაბუთებულია ღონისძიებების გატარების აუცილებლობა უმაღლესი განათლებაზე დანახარჯების ტვირთის გადანაწილების, მოსახლეობის სოციალურად ნაკლებად უზრუნველყოფილი ფენების განათლებისადმი მისაწვდომლობის ამაღლებისა და კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბების მიმართულებით.

ძირითადი სიტყვები: უმაღლესი განათლება, უმაღლესი განათლების დაფინანსების მოდელები, თანაბარი შესაძლებლობების განვითარება, უმაღლესი განათლების სისტემისადმი მისაწვდომლობა, კონკურენტული გარემო.

* * *

ბოლო პერიოდში, საქართველოში განათლების სფერო მთავრობის მიერ ეკონომიკური რეფორმების პრიორიტეტულ მიმართულებად არის გამოცხადებული. ქვეყანაში კურსი აღებულია განათლების დაფინანსების მკვეთრი ამაღლებისა და სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის გაძლიერებისაკენ, რაც არსებითად განათლების სახელმწიფო სექტორით შემოიფარგლება და დაფინანსების ადეკვატური მოდელის არ არსებობის პირობებში ხელს შეუწყობს სახელმწიფო და კერძო უმაღლეს სასწავლებლებს შორის არათანაბარი კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას. სტრატეგიული დოკუმენტების შესაბამისად, ქვეყანაში იზრდება უმაღლეს განათლებაზე სახელმწიფო დანახარჯები, რაც მოიცავს სტუდენტთა სახელმწიფო სასწავლო საბაკალავრო და სახელმწიფო სასწავლო სამაგისტრო გრანტებს, ასევე უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ინფრასტრუქტურის განვითარების დაფინანსებას. იზრდება სოციალური პროგრამები მოწყვლადი სტუდენტების სწავლის დაფინანსების მიზნით. ასევე, გაიზარდა სახელმწიფო სტიპენდიების პროგრამა, სახელმწიფოს მიერ სრულად ფინანსდება ბაკალავრიატის საგანმანათლებლო პროგრამები ზუსტი და საბუნებისმეტყველო, აგრარული, საინჟინრო და რიგი სხვა მეცნიერებების პრიორიტეტული მიმართულების მიხედვით; ეროვნული უმცირესობებისთვის შემუშავებულია უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე გამარტივებული მიღების და დაფინანსების მექანიზმები (სტრატეგია 2017-2021 გვ. 32-38).

ზემოაღნიშნულზე მიგვანიშნებს ქვეყნის უმაღლესი განათლების სახელმწიფო და კერძო სექტორებში ჩამოყალიბებული განვითარების ტენდენციებიც. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით (საქსტატი) 2023-2024 სასწავლო წელს საქართველოს 64 (19 სახელმწიფო და 45 კერძო) უმაღლეს საგანმანათლებლო სასწავლებლებში 177 791 სტუდენტი სწავლობდა, 2007-2008 წელთან შედარებით სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლების რაოდენობა 26-დან 19-მდე, ხოლო კერძო უმაღლესი სასწავლებლების კი 137-დან 45-მდე შემცირდა. 2023-2024 სასწავლო წლისათვის სტუდენტთა რიცხვი სახელმწიფო უმაღლეს სასწავლებლებში 105 822-დან 105422-მდე შემცირდა, კერძო უმაღლეს სასწავლებლებში კი 33 138 დან 72 649-მდე გაიზარდა. ქვეყანაში იზრდება უცხოელი სტუდენტების რაოდენობა. საქართველოს ავტორიზებულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში 2023-2024 სასწავლო წელს უცხოენოვან საბაკალავრო პროგრამებზე 2 943, ხოლო მაგისტრატურის, დიპლომირებული მედიკოსის (ვეტერინარის), რეზიდენტურის პროგრამებზე სულ 10 382 უცხოელი სტუდენტი სწავლობდა. 2023-2024 სასწავლო წლისათვის ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებლებში პროფესორ მასწავლებელთა რიცხოვნობა 5176-ს შეადგენდა, რაც 557 კაცით ნაკლები იყო 2019-2020 წელთან შედარებით (საქსტატი, 2024).

სახელმწიფომ აიღო კურსი განათლების სფეროში დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურების სისტემის მოწესრიგების მიმართულებით, რომლის მაგალითსაც ქვეყნის ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მასწავლებელთა შრომის ანაზღაურების უკვე განხორციელებული მატება, ასევე სკოლამდელ დაწესებულებებში ხელფასების სამართლიანი გადასინჯვა წარმოადგენს, რაც აისახა სტატისტიკურ მაჩვენებლებზე.

ასე, რომ თუ 2018 წელს განათლების სფეროში დასაქმებულთა საშუალო თვიური ხელფასი საქართველოში განათლების სახელმწიფო სექტორში 573.6 ლარს შეადგენდა, 2022 წელს 904.6 ლარს მიაღწია, რაც საჯარო ზოგად საგანმანათლებლო სკოლებში ხელფასების ზრდის მიმართულებით განხორციელებული ღონისძიების პირდაპირ შედეგს წარმოადგენს და უკვე წინ უსწრებს განათლების არასახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურების ზრდის მაჩვენებელს. (2018 წლისათვის განათლების სახელმწიფო სექტორში საშუალო ხელფასი 573.6 ლარს შეადგენდა ხოლო არასახელმწიფო სექტორში კი 708, 7 ლარს) (საქსტატი). ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ ეს ცვლილება არ განხორციელებულა კერძო (არასახელმწიფო სექტორის) უმაღლესი და პროფესიული განათლების სფეროში, სადაც ხელფასის ოდენობა ჩამორჩება განათლების სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულთა ხელფასებს. შექმნილი სიტუაცია მით უფრო დამაფიქრებელია შრომის ანაზღაურების სფეროში არსებული უსისტემობის ფონზე, რომლის ნათელ გამოხატულებას წარმოადგენს დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასების სარგოები დაკავებული თანამდებობების მიხედვით, რომლის თანახმადაც განათლების სფეროში სპეციალისტ-პროფესიონალების ხელფასი 2021 წელს საქართველოში 994, 4 ლარს შეადგენდა, რაც 3.5-ჯერ ჩამორჩებოდა უმაღლესი რანგის მენეჯერების, მაღალი თანამდებობის პირების და კანონმდებლების ხელფასების ანალოგიურ მაჩვენებლებს და 2.3 ჯერ ნაკლები იყო ადმინისტრაციულ და კომერციული მენეჯერების და შესაბამისად, 1.3 ჯერ ჩამორჩებოდა სპეციალისტ პროფესიონალების ხელფასებს(საქსტატი). ამ ფონზე, განათლების სფეროში, გამონაკლისს მხოლოდ კერძო უმაღლესი და პროფესიული განათლების სისტემა წარმოადგენს, სადაც შრომის ანაზღაურება არ იზრდება და შესაბამისად, ასახავს ქვეყნის მასშტაბით, ეკონომიკის დანარჩენი სექტორების მიხედვითაც, დამკვიდრებულ უსისტემობას, რომლის მიხედვითაც ქვეყანაში შრომის ფასს ბაზარი კი არ აყალიბებს არამედ, დამსაქმებლის ნებაზეა დამოკიდებული. აღნიშნულის, გამოხატულებასაც წარმოადგენს ის გარემოება, რომ საქსტატის მთლიანი შიდა პროდუქტის შემოსავლების ფორმირების ანგარიშის მიხედვით 2019 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის შემოსავლების მიხედვით განაწილებაში ხელფასის წვლილი მხოლოდ 33 %-ს შეადგენდა, მთლიანი საოპერაციო მოგების წილი 39%--ს, მაშინ როდესაც, აშშ-ს მშპ-ს სტრუქტურაში მომუშავეთათვის საკომპენსაციო ანაზღაურებების წილი(რომელიც მოიცავს ხელფასს, ჯამაგირს, სხვადასხვა პრემიებს) ხვედრითი წილი 57 % და კორპორატიული მოგების ხვედრითი წილი 7.5 % იყო(ჩიქობავა და კაკულია, 2009, გვ. 42) ამჟამად, საქართველოში არსებული ვითარება არსებით ზემოქმედებს ახდენს სწავლების ხარისხზე, ხელს უწყობს მეცნიერებისა და განათლების სფეროში დასაქმებული მაღალ კვალიფიცირებული სპეციალისტების გადადინებას ეკონომიკის სხვა სფეროებში, ასევე ქვეყნიდან კადრების გადინებას („ტვინების გადინება“) და დემოტივაციის პირობებს ქმნის ახალგაზრდების შემოსვლისათვის უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სფეროებში, რაც განსაკუთრებით აქტუალურია კადრების დაბერების ფონზე.

პარალელურად, იზრდება უმაღლესი განათლების სფეროს შემოსავლები. ჩატარებული კვლევების მიხედვით „საქართველოში უმაღლესი განათლების სექტორის შემოსავალი 251 მლნ. ლარიდან 691 მლნ. ლარამდე გაიზარდა 2009-2019 წლებში. სწავლის საფასური შემოსავლის ძირითადი წყაროა, როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო ინსტიტუტებისთვის. აღსანიშნავია, რომ უმაღლესი განათლება საქართველოში, ძირითადად, დაფინანსებულია ჯიბიდან გადახდებით (წილი 77% 2019 წელს), ხოლო მთავრობის დაფინანსება მცირეა (23%)“ განათლების კერძო სექტორის შემოსავლების

ზრდის ტემპმა ბოლო ათწლეულში გადააჭარბა განათლების საჯარო სექტორს და მისი წილი ჯამურ შემოსავლებში 10.3 პროცენტული პუნქტით 33.2%-მდე გაიზარდა 2009-2019 წ.წ. პერიოდში. ჩატარებული კვლევის მიხედვით კერძო უმაღლესი განათლება მომგებიანი სექტორია, რომლის წმინდა მოგებაც 11.5 მლნ ლარიდან 42.8 მლნ ლარამდე გაიზარდა 2009-2019 წლებში. გაზრდილი შემოსავლებისა და გაუმჯობესებული ეფექტურობის შედეგად სექტორის წმინდა მოგების მარჟამ 2017-18 წლებში 25%-ს მიაღწია“. ამავე დროს, როგორც კვლევები ადასტურებენ, „უმაღლესი განათლება არის მძიმე ფინანსური ტვირთი ქართველი მოსახლეობისთვის. იგი საკმაოდ მაღალია ევროპის მაღალშემოსავლიან და განვითარებად ქვეყნებთან შედარებით, რაც ძირითადად გამოწვეულია სახელმწიფო დაფინანსების სიმწირით. სწავლის საფასური წარმოადგენს უმაღლეს განათლებასთან დაკავშირებულ მთავარ დანახარჯს, 85% წილით ჯამურ ხარჯებში. ქართველ სტუდენტებს ძირითადად ფინანსურად ოჯახები ეხმარებიან, როცა სხვა ევროპულ ქვეყნებში სტუდენტების შემოსავლებში მეტი წილი უკავია თვითგამომუშავეებულ შემოსავლებს და სახელმწიფო დახმარებას, რაც ამსუბუქებს ფინანსურ ტვირთს შინამეურნეობებზე“ (ბოჭორიშვილი და პერანიძე, 2020 გვ 29-34)..

მთავრობის მიერ გამოცხადებული კურსის ეფექტური რეალიზაცია მოითხოვს ქვეყნის უმაღლესი განათლების სფეროში დაფინანსების არსებული მდგომარეობის შეფასებას, რათა ერთის მხრივ აღმოიფხვრას უმაღლესი განათლების სახელმწიფო და კერძო სექტორების დაფინანსების სისტემაში არსებული ნაკლოვანებები და შეიქმნას პირობები უმაღლესი განათლების სახელმწიფო და კერძო სექტორების განვითარებისათვის აუცილებელი კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისა და განათლების ხარისხის რადიკალური გაუმჯობესების მიმართულებით, რაც განათლების სფეროს სახელმწიფოებრივი რეგულირების ქმედითი მექანიზმების შემოღებას მოითხოვს. ამ მიმართებით აუცილებელია სახელმწიფო დაკვირვებისა და შფასების საგანი გახდეს უმაღლესი განათლების კერძო სექტორში სწავლების საფასურის დაწესებისა და შრომის ანაზღაურების სფეროში არსებული შეთანხმებები, რაც დამაბრკოლებელ ფაქტორს წარმოადგენს კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისა და თანაბარი შესაძლებლობების განვითარებისათვის ამის მაგალთს წარმოადგენს ქვეყნის უმაღლესი განათლების კერძო სექტორში შრომის ანაზღაურების სფეროში დამკვიდრებული პრაქტიკა, რომლის მიხედვითაც კონკურსის წესით არჩეული, შტატში მომუშავე, პროფესორ მასწავლებელთა აბსოლუტური უმრავლესობა საათობრივი ანაზღაურების წესით წელიწადში საშუალოდ მხოლოდ 8-9 თვის განმავლობაში იღებს ანაზღაურებას და მოკლებულია არა თუ ღირსეული შრომის ანაზღაურების არამედ, მოქმედი შრომის კანონმდებლობით დადგენილ ანაზღაურებადი შვებულების მიღების გარანტიებსაც. შეთანხმების საგანს წარმოადგენს და ყურადსაღებია, სწავლის საფასურის დაწესების პრაქტიკაც.

თანამედროვე ეტაპზე უმაღლესი განათლების სისტემის განვითარებასა და მისი ხარისხის ამაღლებას უმაღლესი განათლების დაფინანსების მოდელის ქმედითობა განაპირობებს. ამჟამად, მსოფლიოში უმაღლესი განათლების სისტემის დაფინანსების 3 მოდელი არსებობს. პირველი მოდელის მიხედვით უმაღლესი განათლების დაწესებულებები ფინანსდებიან მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ. დაფინანსების მეორე მოდელის შემთხვევაში უმაღლესი განათლება ექსკლუზიურად მხოლოდ კერძო ფონდების ხარჯზე ფინანსდება. მესამე მოდელი მოიცავს, როგორც სახელმწიფო ისე კერძო ფონდების დაფინანსებას(Global Practices of Higher Education Financing, 2019pp.2-5) არსებული მოდელის მიხედვით მსოფლიოში ქვეყნები შემდეგ ჯგუფებში

ერთიანდებიან. პირველ ჯგუფს მიკუთვნებულია სკანდინავიის ქვეყნები; მეორე ჯგუფს - ამერიკის შეერთებული შტატები; მესამე ჯგუფს - იაპონია. ამერიკული მოდელის ძლიერ მხარეს წარმოადგენს უნივერსიტეტების საკანონმდებლო და ფინანსური დამოუკიდებლობა. შესაბამისად, დაფინანსების სისტემა დეცენტრალიზებულია. სკანდინავიური მოდელის მიხედვით უმაღლესი განათლება სახელმწიფოს მიერ ფინანსდება. შესაბამისად, მისი მართვა ცენტრალიზებულია. იაპონური მოდელი ორივე სახელმწიფო და კერძო დაფინანსებას იყენებს. პირველი მოდელი ცნობილია საბაზრო მოდელის. მეორე ბიუროკრატიული ხოლო მესამე კოლეგიალური მოდელის სახელწოდებით (Financing models of higher educational institutions, 2023 pp. 2-4).

ბიუროკრატიული მოდელის შიგნით ევროპული ქვეყნების) უმრავლესობა 4 ძირითადი მიდგომას და მის სხვადასხვა ვარიაციებს მიმართავს: 1. სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ხდება უმაღლესი განათლების დაწესებულებების პირდაპირი დაფინანსება შეთანხმებული სწავლების საფასურის მიხედვით, რაც სახელმწიფოს დაფინანსებაში გამოიხატება შრომის ბაზრის მოთხოვნებისა და სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული პროგნოზირებადი ინდიკატორების გამოყენებით. 2. სახელმწიფოს მიერ უნივერსიტეტების დაფინანსების მეორე მოდელის მიხედვით უმაღლესი სასწავლებლები მონაწილეობენ კონკურსში სახელმწიფო დაფინანსების მისაღებად. გამარჯვებული გამოდის უმაღლესი სასწავლებელი, რომლის მომსახურება მაქსიმალურად პასუხობს კონკურსის პირობებს და სწავლის საფასური გონივრულია. ეს მოდელი პირველისაგან იმით განსხვავდება, რომ იგი ითვალისწინებს სახელმწიფო დავალებების შესაძლო კონკურენტული განაწილებისა და სახელმწიფო ხარჯების შემცირების შესაძლებლობებს. 3. მესამე მოდელის მიხედვით უნივერსიტეტების დაფინანსება ემყარება მათი საქმიანობის შედეგებს. ამდენად დაფინანსება დამყარებულია ე. წ. შესრულების ინდიკატორების კომბინაციაზე, როგორცაა კურსდამთავრებულთა რაოდენობა, მიღების მაჩვენებლები, სტუდენტთა ცოდნის კონტროლი, კურსის სირთულე, დაცული დისერტაციების რაოდენობა და ა. შ. 4. მეოთხე მოდელი მიმართავს ვაუჩერული სისტემის გამოყენებას, რომელიც სახელმწიფო ვალდებულებებს იყენებს სწავლების საფასურის დასაფარად, როგორც სახელმწიფო ისე კერძო უმაღლეს სასწავლებლებში. ამასთან, ქვეყნების უმეტესობა იყენებს შერეულ მოდელს.

ამჟამად, დისკუსიის საგანს წარმოადგენს საქართველოში უმაღლესი განათლების დაფინანსების მოქმედი მოდელის ეფექტურობა. ცალკეულ ავტორთა აზრით, „დაფინანსების ვაუჩერული სისტემა, რომელიც ამჟამად ქვეყანაში მოქმედებს არაერთ უარყოფით შედეგს იწვევს: აყალიბებს მართვის არაჯანსაღ სისტემებს, სრულად მაინც ვერ უზრუნველყოფს ხელმისაწვდომობას და არ ქმნის სწავლებისა და კვლევის ხარისხის გაუმჯობესების შესაძლებლობის ინსტიტუციური განვითარებისთვის აუცილებელ სტაბილურობას. ვითარებას მნიშვნელოვნად ვერ ცვლის ე.წ. პრიორიტეტული პროგრამების დაფინანსებაც (განათლებისა და მეცნიერების ერთიანი სტრატეგია 2017-2021 პროექტი გვ. 32-38).

გასათვალისწინებელია ის შეზღუდვებიც, რომლებიც „უმაღლესი განათლების შესახებ“ მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით იქმნება. ამჟამად მოქმედი „უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონის 79-ე მუხლის მეორე პუნქტის მიხედვით უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების დაფინანსების წყაროებია: ა) სწავლის საფასური, რომელიც იფარება სახელმწიფო სასწავლო გრანტით და სამაგისტრო გრანტით (მხოლოდ აკრედიტებულ უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამაზე); ბ)

გრანტის, შემოწირულობის სახით ან ანდერძით მიღებული შემოსავლები; გ)საკონკურსო შერჩევის საფუძველზე სახელმწიფოს მიერ გაცემული სამეცნიერო-კვლევითი გრანტები; ე)სამინისტროების მიერ გამოყოფილი პროგრამული დაფინანსება; ე¹) ავტონომიური რესპუბლიკის რესპუბლიკური ბიუჯეტიდან გამოყოფილი დაფინანსება; ვ) საქართველოს კანონმდებლობით ნებადართული სხვა, მათ შორის, ეკონომიკური საქმიანობით მიღებული შემოსავალები(კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ, 2010).

ზემოაღნიშნული მუხლის გ) პუნქტის მიხედვით საკონკურსო შერჩევის საფუძველზე სახელმწიფოს მიერ გრანტის გაცემა შემოიფარგლება მხოლოდ სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობის სფეროს დაფინანსებით და არ ქმნის პირობებს უმაღლესი განათლების სფეროში სახელმწიფო დაფინანსებისადმი თანაბარი მისაწვდომლობის განვითარებისათვის. ეს თემა სადავო არ ხდება, როცა საქმე ეხება სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობისა და ინოვაციების სფეროს, რომელიც რისკთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობის ტვირთის სახელმწიფოზე გადანაწილებასა და ამ სფეროების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერის აუცილებლობას გულისხმობს. თუმცა, საფუძველს ქმნის არათანაბარი შესაძლებლობების განვითარებისათვის. უმაღლესი განათლების სფეროს დაფინანსებაში შექმნილი უთანაბრო მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად საჭიროა რეგულირების ისეთი მექანიზმების შემოღება, რომლებშიც აისახება ფინანსური მხარდაჭერის უზრუნველყოფა კონკურსის საფუძველზე სასწავლო პროცესების დასაფინანსებლად. ჩვენი აზრით, ეს ნორმა უნდა გავრცელდეს სახელმწიფოსათვის პრიორიტეტული, შრომის ბაზარზე მაღალი მოთხოვნილების მქონე დეფიციტური სპეციალობების სპეციალისტთა საკონკურსო (და არა ვაუჩერული) წესით სრულ დაფინანსებაზე, რაც ხელს შეუწყობდა ქვეყანაში თანაბარი შესაძლებლობების განვითარებისა და სწავლების ხარისხის ამაღლების პროცესებს. მითუმეტეს, რომ უმაღლესი განათლების შესახებ საქართველოს კანონის 79-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით „უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების საბიუჯეტო დაფინანსება ორიენტირებულია სწავლებასა და სამეცნიერო კვლევაზე, ამ დაწესებულებისათვის კადრების მომზადებაზე, გადამზადებასა და კვალიფიკაციის ამაღლებაზე (კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ). შრომის ბაზარზე არსებული დეფიციტური, სახელმწიფოს მიერ პრიორიტეტული რეგულირებადი მიმართულებების სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული სპეციალობათა ნუსხის განსაზღვრისას სწორედ საკონკურსო შერჩევის საფუძველზე სახელმწიფოს მიერ გაცემული სახსრები უნდა იქნეს გამოყენებული. ასეთი დაფინანსება უნდა შეეხოს ნაკლებად პრესტიჟული აკადემიური პროგრამების, მასწავლებელთა მომზადების პროგრამების, ზრდასრულთა განათლების პროგრამების დაფინანსებასაც. სახელმწიფოსთან შეთანხმების საფუძველზე უნდა იყოს უზრუნველყოფილი ე.წ. „უფასო“ ადგილების არსებობა, რომელთა დაკავებაც შეეძლება სტუდენტებს როგორც აკადემიური მოსწრების, ასევე სოციალური საჭიროების საფუძველზე. ასეთი მიდგომა შექმნიდა საფუძველს ხარისხიანი განათლებისადმი მისაწვდომლობის თანაბარი შესაძლებლობების გაძლიერებისათვის და ხელს შეუშლიდა განათლების სფეროში არაკონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას.

ამჟამად, საქართველოში უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების დაფინანსების არსებული მოდელი (ვაუჩერული დაფინანსების სისტემა), გულისხმობს მოსწავლეების /სტუდენტების რაოდენობაზე დამოკიდებულ დაფინანსებას.

აღნიშნული რეფორმა ქვეყანაში 2005 წლიდან განხორციელდა. რეფორმის მიზანი იყო დაფინანსების გამჭვირვალობის გაზრდა, საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შორის კონკურენციის გაძლიერება და ფინანსური ავტონომიის უზრუნველყოფა. უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სტუდენტებს აქვთ შესაძლებლობა მიიღონ 100%, 70% და 50%-იანი გრანტი, შესაბამისად წელიწადში 2,250 ლარი, 1,575 ლარი და 1,125 ლარის მოცულობით. საგრანტო (თითო სტუდენტის) დაფინანსების გარდა, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შეუძლიათ მიიღონ მიზნობრივი პროგრამული დაფინანსება (მხოლოდ საჯარო დაწესებულებებს) და კვლევითი გრანტები (ბოჭორიშვილი და პერანიძე 2020, გვ. 57).

მკვლევართა აზრით უმაღლესი სასწავლებლების დაფინანსების სისტემის ცვლილება „გულისხმობდა უნივერსიტეტების პირდაპირი წესით დაფინანსების ჩანაცვლებას სტუდენტზე მიბმული დაფინანსებით. სისტემის შეცვლის მიზანი იყო სახელმწიფო თანხების განაწილებისა და განკარგვის პროცესში არსებული კორუფციული პრაქტიკის აღმოფხვრა. სახელმწიფოს მიერ თითო სტუდენტზე გაცემული თანხა ფარავს მხოლოდ ე.წ. სწავლების საფასურს. გარდა ამისა, სახელმწიფო გასცემს დაფინანსებას არა სტუდენტთა რაოდენობის, არამედ ერთიან ეროვნულ გამოცდებზე წარმატებულ სტუდენტთა რაოდენობის მიხედვით. დანარჩენმა სტუდენტებმა კი სწავლების საფასური თავად უნდა დაფარონ. ამჟამად, როგორც რეგიონში, ასევე მსოფლიოში საქართველოს უმაღლესი განათლების სისტემა სახელმწიფო დაფინანსებაზე ერთ-ერთ ყველაზე ნაკლებად დამოკიდებულ სისტემას წარმოადგენს. დაფინანსების სიმწირე ხელს უშლის უნივერსიტეტებში სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას, რაც შეეხება ხელმისაწვდომობას, საქართველოში უმაღლესი განათლების დაფინანსების ტვირთი ძირითადად კერძო პირებს - სტუდენტებსა და მათ ოჯახებს აწევთ. სტუდენტთა დაფინანსების ამჟამად არსებული სისტემის პირობებში კი სახელმწიფო, დიდი ალბათობით, აფინანსებს ფინანსურად უკეთ უზრუნველყოფილ სტუდენტებს, რაც შეეხება სოციალური საჭიროების საფუძველზე დაფინანსებას, ამაზე სულ სასწავლო გრანტების 6-დან 10%-მდე გამოიყოფა. ამ დაფინანსების მიღება შეუძლიათ ომში დაღუპულთა შვილებს, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მცხოვრებ სტუდენტებს, მაღალმთიან და ეკოლოგიური მიგრაციის ზონებში მცხოვრებთ და სხვ.“ (ჩახაია 2013, გვ. 17-20).

მკვლევართა ნაწილის მიხედვით, უმაღლესი განათლების დაფინანსების მექანიზმი ბოლო პერიოდში იცვლება ევროპის ქვეყნებშიც, რაც უნივერსიტეტების მიერ სახელმწიფო ფინანსების განკარგვის მზარდ ავტონომიასა და თანხების გამოყოფის წესის გამარტივებაში აისახება. უნივერსიტეტების მიერ საჯარო დაფინანსების მისაღებად ევროპაში ორი ძირითადი წესი მოქმედებს: ბლოკ გრანტების მიღება და მუხლობრივი დაფინანსება. მუხლობრივი დაფინანსების პირობებში უნივერსიტეტებს თანხა გადაეცემათ კონკრეტული დანიშნულებით და შესაბამისად მათ უფლება არ აქვთ, საკუთარი შეხედულებისამებრ გაანაწილონ ეს თანხა. ევროპული ქვეყნების უმრავლესობაში ბლოკ-გრანტები წარმოადგენს დაფინანსების მთავარ მექანიზმს და შესაბამისად თვითონ უნივერსიტეტის შიდა სტრუქტურები გადაწყვეტენ, თუ როგორ განაწილდეს სახელმწიფოს მიერ გამოყოფილი დაფინანსება. ყველაზე გავრცელებული არის თანხების განაწილება დაფინანსების ფორმულის საფუძველზე. დაფინანსების ფორმულებში მონაწილეობს წინა წელს ამა თუ იმ უნივერსიტეტში დარეგისტრირებული სტუდენტების რაოდენობა, ზოგ ქვეყანაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რამდენი სტუდენტის მიღება შეუძლია სასწავლებელს. ამასთან, ევროპაში სულ უფრო და უფრო პოპულარული ხდება ფორმულაში ახალი

კომპონენტის – შესრულების/პროგრესის ინდიკატორის ჩართვა, რათა დაფინანსება დამოკიდებული იყოს არა მხოლოდ რესურსზე, არამედ პროდუქტზე. ამ პარამეტრის ძირითად შემადგენელ ნაწილს სტუდენტების პროგრესის ინდიკატორები წარმოადგენს, როგორც არის მაგალითად უნივერსიტეტის დასრულების მაჩვენებელი, დაგროვებული კრედიტების რაოდენობა, აკადემიური პერსონალის კვალიფიკაციის ინდიკატორები და სხვა. ინდივიდებსა და შინამეურნეობებზე განვითარებულ ქვეყნებში საშუალოდ სახსრების 78% პირდაპირ გადაეცემა უნივერსიტეტებს განსაკარგავად. ზოგ ქვეყანაში სახელმწიფო უფრო მეტს ხარჯავს სტუდენტთა პირდაპირ დახმარებაზე. რიგ ქვეყნებში კი სტუდენტებისა და მათი ოჯახებისთვის გადაცემული თანხები კონკრეტულად მათი დახმარების (და არა უნივერსიტეტების დაფინანსების) საშუალებას წარმოადგენს. (ჩახაია 2013, გვ 8-11).

საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო აქტიურად მუშაობს უმაღლესი განათლების დაფინანსების ახალი მოდელზე, რომლის მიხედვითაც 2025 წლიათვის ქვეყნის უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს საბაზო (core) და შესრულებაზე დაფუძნებული (PBF) დაფინანსება ექნებათ. დასრულებულია მუშაობა შედეგებზე დაფუძნებული დაფინანსების მოდელზე – შემუშავდა ინდიკატორების კატალოგი, რომელიც მორგებულია საქართველოში მოქმედ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებზე და იძლევა უნივერსიტეტებისათვის კონკრეტული შედეგების განსაზღვრისა და ამ შედეგების შეფასების შესაძლებლობას. დაიგეგმა კონკრეტული ამოცანები, რაც გულისხმობს: 1. უნივერსიტეტების ფინანსური სტრუქტურის და ხარჯების ანალიზს; 2. სწავლის სფეროების მიხედვით პროგრამების თვითღირებულების გაანგარიშებას სახელმწიფო საგრანტო დაფინანსების განსხვავებული მოცულობების დასადგენად; 3. საგრანტო დაფინანსების აკადემიურ შედეგებზე მიზმის პრინციპის განსაზღვრას (<https://edu.aris.ge/news/umaglesi-ganatilebis-dziritadi-dafinansebis-modeli-2024-wlis-bolomde-shemushavdeba.html> 12 ივნისი 2024 წ).

განვითარებას მოითხოვს ახალი მოდელის ფარგლებში სწავლების საფასურის განსაზღვრისა და სტუდენტთა დახმარების მექანიზმები. სოციალური გრანტების მნიშვნელოვანი ნაწილი მიზანშეწონილია გაიცეს დაბალშემოსავლიან/სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფ ოჯახებზე, რაც შეამცირებდა განათლებისადმი მისაწვდომლობის სფეროში არსებულ უთანაბრობას. გასათვალისწინებელია დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების მოზიდვის გააქტიურების საკითხიც. საზღვარგარეთის ქვეყნებში განათლების სფეროს ფინანსურად ეხმარებიან საწარმოები, რომლებიც ორგანიზებას უწევენ თანამშრომელთა ტრენინგისა და კვალიფიკაციის ასამაღლებელი კურსების ჩატარებას ან აფინანსებენ სტუდენტთა გარკვეული ნაწილის სტიპენდიებს ინდივიდუალური ხელშეკრულების საფუძველზე. დაფინანსების ასეთი მექანიზმი ხელშემწყობ პირობებს უნდა ქმნიდეს საწარმოთა დაინტერესებისათვის. ასეთ მექანიზმს ევროპის ქვეყნებში წარმოადგენს საწარმოთა საშემოსავლო გადასახადებისაგან განთავისუფლება საშემოსავლო გადასახადის 20%-მე ოდენობით თუ იგი მიმართულია სტიპენდიების დასაფინანსებლად. დაფინანსების ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს სპონსორობა. აღნიშნული და დაუბრუნებელი ფინანსური დახმარების სხვა ფორმები, რიგ ქვეყნებში, იფარება საწარმოების, კომპანიების, ასოციაციების, საქველმოქმედო არამომგებიანი ორგანიზაციების, ფონდების და ცალკეული ინდივიდების მიერ. აშშ-ში სპონსორთა უმეტესობას წარმოადგენენ ამ სასწავლო დაწესებულებების ყოფილი სტუდენტები, მაგრამ ბევრ სხვა ქვეყანაში საგანმანათლებლო დაწესებულებების ძალისხმევა მიმართულია შემოწირულობების მოსაზიდად.

მსოფლიოში განსხვავებულ სახეს იღებს ვაუჩერების სისტემის გამოყენების საკითხებიც. „ევროპასა და აშშ-ში ვაუჩერების სისტემა გულისხმობს კუპონების გამოყენებას, რომელიც გადასახადის გადამხდელის მიერ გადახდილი გადასახადის ოდენობის ექვივალენტურია. აშშ-ში ვაუჩერი ეძლევა დაბალ შემოსავლიან მოსწავლეებს, რომლებსაც ძალა არ შესწევთ დაფარონ სწავლების გადასახადი მაღალი დონის განათლების მისაღებად. განათლების დასაფინანსებლად გამოყოფილი გარე რესურსები განვითარებად ქვეყნებში შეადგენს განათლების ხარჯების დაახლოებით 10 %-ს. გარე წყაროებად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პირდაპირი სუბსიდიები, სესხები, ან სახსრები, რომლებიც მიმართულია მოწყობილობების ან სასწავლო პერსონალის დასაფინანსებლად. პირდაპირი სუბსიდიები საგანმანათლებლო დაწესებულებას ეძლევა თანამედროვე მოწყობილობის, სასწავლო მასალების, სწავლების მეთოდების გაუმჯობესების დასაფინანსებლად. [Tilea Doina Maria, Vasile Bleotu, 2013, pp.1-3]

განათლების დაფინანსების კიდევ ერთ ფორმას თვითდაფინანსება წარმოადგენს, რომელიც საკუთარ რესურსებზე არის დამყარებული. კერძო დაფინანსება თვით სტუდენტების, არასამთავრობო ორგანიზაციების და შინამეურნეობების მიერ იფარება. კერძო დაფინანსება საგრძნობლად განსხვავებულია ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიხედვით. ევროკავშირში განვითარებულია ისეთი მხარდამჭერი პროგრამები, როგორცაა სოკრატესი, ტემპუსი, ერაზმუსი და სხვა. ასევე კვლევებისა და განვითარების მხარდამჭერი ჩარჩო პროგრამები(იქვე, გვ.4-5). დაფინანსების მნიშვნელოვან წყაროდ მიჩნეულია სტუდენტური სესხების აღება. ქვეყნების მიხედვით სტუდენტური სესხები დაბალ პროცენტთან ან უპროცენტო სესხებს შეადგენს, რომელთა დაბრუნების ვადები, სწავლის დამთავრებიდან 15-20 წლით განისაზღვრება. გავრცელებულია ე.წ. სპეციალური ფონდები, რომლებიც სესხისა და სტიპენდიის კომბინაციას წარმოადგენს. აშშ-ში არსებობს სუდენტთა დახმარების ინტენსიური პროგრამები. ასეთი პროგრამაა მაგალითად „მუშაობისა და სწავლის“ პროგრამა, რომელიც საშუალებას აძლევს სტუდენტს ერთდროულად ისწავლოს და იმუშაოს. პოპულარულია სახელმწიფოს მიერ გარანტირებული სტუდენტური სესხები, თუმცა მათ გაცემამდე სხვადასხვა სახის გამოსაცდელი ღონისძიებები ტარდება მათი დაკარგვისა და ბოროტად გამოყენების თავიდან ასაცილებლად.

ქვეყნის უმაღლესი განათლების სისტემაში ჩამოყალიბებული ტენდენციების გათვალისწინებით აქტუალური ხდება, დაფინანსების ახალი მოდელის ფარგლებში, უმაღლესი განათლებისადმი მისაწვდომობის თანაბარი შესაძლებლობების განვითარებისა და კონკურენციული გარემოს ჩამოყალიბების აუცილებლობა, რაც მდგომარეობის გაუმჯობესების მიმართულებით ამ საკითხზე პასუხისმგებელი სამთავრობო ორგანოების, აკადემიური წრეებისა და საზოგადოების ერთობლივი ძალისხმევის გააქტიურებას მოითხოვს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ. თბ .2004 წლის 21 დეკემბერი. N688-რს. თბ. საქართველოს კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ. 2010 წ. (ცვლილებები).
2. განათლებისა და მეცნიერების ერთიანი სტრატეგია 2017-2021. პროექტი გვ. 32-38;
3. „უმაღლესი განათლების ძირითადი დაფინანსების მოდელი 2024 წლის ბოლომდე შემუშავდება“

<https://edu.aris.ge/news/umaglesi-ganatilebis-dziritadi-dafinansebis-modeli-2024-wlis-bolomde-shemushavdeba.html> 12 ივნისი 2024 წ.

4. უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სტრატეგიული განვითარება საქართველოში. განათლების პოლიტიკის, დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტი. თბილისი, 2013. გვ.8-9;

5. ე. ბოჭორიშვილი, ნ. პერანიძე, განათლების სექტორი საქართველოში. საქართველო. განათლების სექტორის მიმოხილვა. გალტ@თაგარტი 28 ივლისი, 2020;

6. ლელა ჩახაია, უმაღლესი განათლების და კვლევის დაფინანსება და ფინანსური მართვა. უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების სტრატეგიული განვითარება საქართველოში. განათლების პოლიტიკის, დაგეგმვისა და მართვის საერთაშორისო ინსტიტუტი. თბილისი 2013;

7. მალხაზ ჩიქოზავა, ნაზირა კაკულია, მაკროეკონომიკა. თბილისი, „ინოვაცია“, 2009. გვ. 42

8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

9. *Funding Systems and Their Effects on Higher Education Systems*. Krumins Juris, Kavale Lucija, Eglite Sandra, Leduskrasta Zane, Puce Juris, Sloka Biruta, Stonis Janis, Zaksa Kristine.. *COUNTRY STUDY – LATVIA*. November 2006

10. Modern Trends in Higher Education Funding. Tilea Doina Maria, Vasile Bleotu *Senior Lecturer, "Dimitrie Cantemir" Christian University, The Faculty of International Business and Economics, The Faculty of Finance Accounting Banks*. 5th World Conference on Educational Sciences - WCES 2013.

11. FINANCING MODELS FOR HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS, MAKSUDJON KHAMRAEV, International Journal of Research in Economics and Social Sciences(IJRESS)Available online at: <http://euroasiapub.org>Vol. 13 Issue 03 March- 2023 . *E-mail: m_khamraev@gamil.com* ISSN: 2249-7382 | Impact Factor: 8.018|

12. Global Practices of Higher Education Financing: Approaches and Models. Tetiana H. Zatonatska1*, Oleksandr D. Rozhko2, Igor O. Lyutyty3, Nataliia V. Tkachenko4, Olga Y. Anisimova5 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine State Scientific Institution «Institute of Educational Analytics», Kyiv, Ukraine*Corresponding author: tzatonat@ukr.net Khazar Journal of Humanities and Social Sciences Volume 22 № 4 2019, 95-112 © Khazar University Press 2019 DOI: 10.5782/2223-2621.2019.22.4.95

Elene Chikovani

ABOUT SOME ISSUES OF DEVELOPMENT OF THE EQUAL OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATION SYSTEM OF GEORGIA

Summary

The article characterizes problems of the development of equal opportunities in high education. Reviews disadvantages characterized for the current model of financing of the high education of Georgia which, in some cases, creates drawback barriers for the development of the equal opportunities and accesses to the high education. Analyses the tendencies formed in the development of the public and private sectors of higher education in Georgia. The issues of the necessity to the crossing -over to the new model of the financing of the high education is raised. Positive and negative sides of the existing model of the funding of high education is given. The models of the funding of the high education in different countries of the world are characterized. The proposals for the development of the alternative sources of the financing are suggested, which help forward of the development the equal opportunities and the access to the public and private high education. In the aim for the further improvement the measures for the redistribution of burden of the cost of education, the improvement the access to the education of the unsecured part of population and creation of the competitive environment are grounded.

Key words: High education; Models of the funding of high education; Development of the equal opportunities; Access to the high education; Competitive environment.

ანა წულაია
ლევან მიქავა

მუნიციპალური მარკეტინგის როლი თვითმმართველობის განვითარებაში

ანოტაცია. თანამედროვე პირობებში, ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტა, რომელიც თვითმმართველი ერთეულის ორგანოების პასუხისმგებლობაა, შეუძლებელია მხოლოდ თვითმმართველობების ტრადიციული მეთოდების გამოყენებით. ბოლო პერიოდში აქტიურად განიხილება მუნიციპალური მარკეტინგის საკითხები, თუმცა მისი გამოყენების მაგალითები საქართველოს მუნიციპალიტეტებში ძალზედ მცირეა. დაუმსახურებლად ცოტა ყურადღება ეთმობა მუნიციპალური მარკეტინგის განხორციელებას, ვინაიდან თვითმმართველობის ორგანოები აქცენტს აკეთებენ მიმდინარე პრობლემების მოგვარებაზე, მაშინ როდესაც მუნიციპალური მარკეტინგი ორიენტირებულია, როგორც კონკრეტული მოთხოვნების კვლევაზე, ასევე, გრძელვადიანი მიზნების მიღწევაზე. მუნიციპალური მარკეტინგი, როგორც საბაზრო ურთიერთობების ერთერთი ინსტრუმენტი, მიზნად ისახავს ტერიტორიის შიდა უპირატესობების გამოვლენას, ინვესტიციების მოზიდვას, რაც თავის მხრივ თვითმმართველობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების წინაპირობაა. შესაბამისად მუნიციპალური მარკეტინგის დანერგვა და განხორციელება ხელს უწყობს თვითმმართველობის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: მუნიციპალიტეტი, მარკეტინგი, თვითმმართველობა

* * *

მუნიციპალური მარკეტინგი შეიძლება განიმარტოს, როგორც მუნიციპალური ორგანოების მიერ ორგანიზებული სისტემატიზირებული პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს შეისწავლოს და გამოავლინოს მუნიციპალიტეტის მაცხოვრებელთა მოთხოვნები და უზრუნველყოს მათი ხარისხიანად დაკმაყოფილების გზა. მუნიციპალური მარკეტინგი, ასევე, მთავარ როლს თამაშობს მუნიციპალიტეტის სტრატეგიის დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში. მისი პრაქტიკაში გამოსაყენებლად აუცილებელია შემუშავებულ იქნეს მარკეტინგის გეგმა, კონცეფცია, რომელიც დამყარებული იქნება მეცნიერულ კვლევებსა და მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე, ვინაიდან ტერიტორიის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმის განხორციელების ეფექტიანობა და ხარისხი დამოკიდებულია სწორედ მაღალკვალიფიციურ დონეზე შემუშავებულ მარკეტინგულ გეგმაზე. მარკეტინგული გეგმის შედგენისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს მუნიციპალიტეტის სპეციფიურობა და მეთოდოლოგიური მიდგომების მრავალმხრივი გამოყენების საშუალებები, ასევე მიკრო და მაკრო გარემოს მუდმივად ცვალებადი პროცესები.

სქემა 1

სქემა 2

დღესდღეობით არაკომერციული ორგანიზაციებიც ამუშავებენ მარკეტინგულ გეგმას და ამის საფუძველზე იზიდავენ ფულად სახსრებს, ახდენენ საკუთარი პროგრამის რეალიზებას. ასევე სახელმწიფო დაწესებულებებმა უნდა შეადგინონ მარკეტინგული გეგმა, მაგალითად იმ მიზნით, რომ უზრუნველყონ მოსახლეობის ინფორმირება ტურიზმის სტიმულირების მიზნით.

მუნიციპალიტეტის მარკეტინგული გეგმა განიხილება, როგორც ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიმართულია მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ახალი ეკონომიკური პოტენციალის გამოვლენაზე და ინვესტორების მოზიდვაზე.

პიტერ დრუკერი – მართვის ერთერთი ფუძემდებელი ამტკიცებს, რომ „მარკეტინგის მიზანი არ არის მხოლოდ გაყიდვები და ამაზე მიმართული ძალისხმევა. მარკეტინგის მიზანია გავიგოთ და შევიცნოთ კლიენტი იმდენად, რომ საქონელი ზუსტად შეესაბამებოდეს მის მოთხოვნებს. ამ შემთხვევაში საქონელი თვითონ გაყიდის თავის თავს“. მართალია პიტერ დრუკერის სიტყვები ეხება ფირმის/კომპანიის საქმიანობას, მაგრამ თუ გავავლებთ პარალელს, მუნიციპალური მარკეტინგიც ანალოგიურ მიდგომას საჭიროებს. მუნიციპალური მარკეტინგის მიზანი არ არის მხოლოდ მუნიციპალური სერვისების მიწოდება და ამაზე მიმართული ძალისხმევა. მუნიციპალური მარკეტინგის მიზანია გავიგოთ და შევიცნოთ გარემო, მათ შორის მოსახლეობის აზრი, ტერიტორიის შესაძლებლობა და საინვესტიციო პოტენციალი იმდენად, რომ სერვისი ზუსტად შეესაბამებოდეს მოთხოვნებს.

მუნიციპალური მარკეტინგის მართვა საჭიროებს ინფორმაციულ და საკომუნიკაციო უზრუნველყოფას. მარკეტინგის ინფორმაციულმა სისტემამ უნდა უზრუნველყოს სხვადასხვა წყაროდან და სხვადასხვა საშუალებით მიღებული ინფორმაციის ერთმანეთთან დაკავშირება და მენეჯერებისთვის გადაცემა იმ ფორმით, რომელიც შეიძლება გამოიყენონ გადაწყვეტილების მისაღებად. მარკეტინგის ინფორმაციული სისტემა მუშაობს სამი მიმართულებით: მონაცემების შეკრება; მონაცემების ანალიზი; კვლევის შედეგების განსაზღვრა და ანგარიშის მომზადება.

თანამედროვე ვითარებაში მომხმარებელს ინფორმაციას აწვდიან მარკეტინგული კომუნიკაციების გამოყენებით. ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ არსებითად შეცვალა კომუნიკაციის შესაძლებლობები და მუნიციპალიტეტებს შესაძლებლობა ეძლევათ მარკეტინგული კომუნიკაციების ახალი ფორმების

გამოყენებაზე. მარკეტინგულ კომუნიკაციებს მიეკუთვნება ყველა სახის კავშირი მოსახლეობასთან, ინვესტორებთან, ორგანიზაციებთან და ა.შ. ყველა მონაწილესთან, რომლებიც დაინტერესებული არიან მუნიციპალიტეტის საქმიანობითა და მასში მონაწილეობის მიღებით. ახალი ტექნოლოგიების დახმარებით შეიქმნა ახალი მკვეთრად მიზანმიმართული საკომუნიკაციო მაგისტრალები, მომხმარებლებთან მაქსიმალური დაახლოვებისათვის. მარკეტინგულ კომუნიკაციებზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა მასობრივი მარკეტინგიდან მიზნობრივი მარკეტინგისაკენ გადანაცვლებამ, რაც იმას ნიშნავს, რომ არის შესაძლებლობები უფრო დიდი და მრავალფეროვანი საკომუნიკაციო არხებისა და მასტიმულებელ საშუალებათა კომპლექსის გამოყენების.

მუნიციპალური მარკეტინგის განხორციელების მნიშვნელოვანი ელემენტია, უზრუნველყოს ტერიტორიის პოზიტიური იმიჯის დამკვიდრება საერთაშორისო და ადგილობრივ ბაზარზე. ყოველი ტერიტორია უნდა ადგენდეს შეთავაზებისა და უპირატესობების კომპლექსს, რომელიც შეესაბამება ინვესტორებისა თუ ვიზიტორების მოლოდინს.

მუნიციპალური მარკეტინგი საფუძველში შედგება ოთხი ძირითადი კომპონენტისგან:

1. ტერიტორიისათვის მიმზიდველი იმიჯის შექმნა;
2. მასტიმულირებელი საშუალებების შექმნა, საქონლისა და მომსახურების არსებული და პოტენციური მყიდველებისათვის;
3. ტერიტორიაზე არსებული პროდუქტისა და მომსახურების მიწოდების ეფექტური ფორმა;
4. ტერიტორიის მიმზიდველი და სასარგებლო თვისებების, მისი განსხვავებული უპირატესობების პროპაგანდის წარმოება, მომხმარებელთა სრულყოფილი ინფორმირების მიზნით.

ძალიან ხშირად მუნიციპალიტეტები ვარდებიან უხერხულ მდგომარეობაში, როდესაც ისინი ყურადღებას უთმობენ აქედან მხოლოდ ერთ-ერთს. ისინი ძალიან დიდ თანხებს ხარჯავენ ძვირადღირებულ რეკლამებზე ან ბუნდოვან მიმართვებზე, წინასწარი დიაგნოსტიკისა და დაგეგმვის გარეშე.

თანამედროვე ევროპის ქვეყნებში ფართოდ არის გავრცელებული სახელმწიფო და ადგილობრივი მოხელეებისგან დაკომპლექტებული ჯგუფების ორგანიზების პრაქტიკა. ხშირად ითვალისწინებენ მოწვეული სპეციალისტების აზრებს, რათა გაანალიზდეს გარეშე შეხედულებებიც. ამასთან, წარმატებული შედეგების მისაღწევად ასეთმა ჯგუფებმა, პროცესში, თავიდანვე უნდა ჩართონ ადგილობრივი საქმიანი წრეები. საფუძველიანი და ზედმიწევნითი დაგეგმვა ითხოვს კომერციული უნარ-ჩვევების გამოყენებას ადრეულ სტადიაში, ვინაიდან სახელმწიფო და კერძო სექტორების თანამშრომლობა არის მომავალი წარმატების წინაპირობა.

მიგვაჩნია, რომ მუნიციპალური მარკეტინგის დაგეგმვისას ჯგუფმა უნდა ამოხსნას შემდეგი ამოცანები:

1. ჩაატაროს დიაგნოსტიკა და განსაზღვროს ტერიტორიის მდგომარეობა და უპირატესობები. გაანალიზოს მისი მთავარი ძლიერი და სუსტი მხარეები, შესაძლებლობები და საფრთხეები (SWOT-ანალიზი);
2. შეიმუშაოს პერსპექტიული განვითარების ხედვა, ტერიტორიის წინაშე მდგარი პრობლემების რეალისტურ შეფასებაზე დაყრდნობით. ეს ხედვა უნდა ეყრდნობოდეს ისეთი ფაქტორების ერთობლიობას, რომლებიც არიან რეალისტური და კომერციულად გამართლებული;

3. შეადგინოს მოქმედების მრავალწლიანი გეგმა, რომელიც მოიცავს საინვესტიციო და რეფორმისათვის საჭირო ტრანსფორმაციულ სტადიებს. რა თქმა უნდა ასეთი პროცესის განხორციელება საჭი-როებს დიდ დროს. შესაძლოა უკეთეს შემთხვევაში მას დასჭირდეს 5 წელი, ან მეტი.

მუნიციპალური მარკეტინგი ითვალისწინებს რიგი ელემენტების ხელმისაწვდომობას (იხ. ცხრილი#1):

ცხრილი #1

1. დამგეგმავი ჯგუფი	2. მარკეტინგული ფაქტორები	3. მიზნობრივი ბაზრები
<ul style="list-style-type: none"> - ადგილობრივი; - ხელისუფლება; - ბიზნეს წრეები; - მოსახლეობა. 	<ul style="list-style-type: none"> - ინფრასტრუქტურა; - მიმზიდველობა; - იმიჯი; - ცხოვრების დონე. 	<ul style="list-style-type: none"> - ინვესტორები; - ადგილობრივი მწარმოებლები; - ახალი მაცხოვრებლები; - ექსპორტიორები; - ტურისტები და კონფერენციის მონაწილეები; - სასტუმროები.

ზემოთ აღნიშნული ფაქტორები უნდა იქნეს გათვალისწინებული ტერიტორიული ერთეულის ღირებულებების ჩამოყალიბების პროცესში. პირველ რიგში, მოსახლეობის, საქმიანი წრეების და ტურისტების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით, აღნიშნული პროცესი უნდა იძლეოდეს გარანტიას, მომსახურების მიწოდებისა და ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის, რომელიც გამოიხატება შესაბამის მოქმედებაში. ამასთან, ინვესტიციების, ახალი კომპანიების და ხალხის მოზიდვის მიზნით მუნიციპალიტეტს შეიძლება დასჭირდეს ახალი მიმზიდველი ფაქტორების გამოვლენა. გარდა ამისა, მუნიციპალიტეტისთვის აუცილებელია მიაწოდოს ინფორმაცია ყველა დაინტერესებულ პირს, ტერიტორიის უპირატესობების შესახებ. და ბოლოს, მუნიციპალიტეტს აღნიშნულ საქმიანობაში სჭირდება მაცხოვრებლების და გავლენიანი ინსტიტუტების ლიდერების მხარდაჭერა, იმისათვის, რომ თავიანთი ენთუზიაზმით და სტუმართმოყვარეობით მოიზიდონ ახალი კომპანიები, ინვესტორები და ტურისტები.

საბოლოო ჯამში ტერიტორიების კეთილდღეობა დამოკიდებულია სახელმწიფო და კერძო სექტორების ურთიერთთანამშრომლობაზე. საქართველოში, მუნიციპალიტეტებმა უნდა ისწავლონ მოსახლეობასთან და საქმიან წრეებთან უფრო მეტად ეფექტიანად თანამშრომლობა.

კომერციული მარკეტინგისგან განსხვავებით, მუნიციპალური მარკეტინგს სჭირდება სახელმწიფო და კერძო სტრუქტურების მხარდაჭერა. შესაბამისად წარმატების მიღწევაში მეტი პერსპექტივა აქვთ ისეთ მუნიციპალიტეტებს, რომლებიც უფრო ეფექტურად დააღაგებენ ურთიერთობებს ყველა დაინტერესებულ პირთან.

ტერიტორიის პოტენციალი ნაკლებად არის დამოკიდებული მის გეოგრაფიულ მდგომარეობაზე, კლიმატზე, ასევე, ბუნებრივი რესურსების ქონაზე, ვიდრე ადამიანის ნებასა და მის კვალიფიკაზიაზე. შესაბამისად მუნიციპალიტეტების განვითარების შესაძლებლობები დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გაართმევენ ისინი თავს ისეთი ამოცანების ამოხსნაში, როგორცაა: მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების შეფასება;

ტერიტორიის ძირითადი ძლიერი და სუსტი მხარეების გაცნობიერება; რეალისტური და კომერციულად მისაღები პერსპექტიული განვითარების ხედვის ჩამოყალიბება; დაგეგმილი ღონისძიებების მიმდინარეობის შეფასება.

საქართველოში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სფეროს ტურიზმი წარმოადგენს. აღნიშნულ დარგში ჩატარებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ საქართველოს მუნიციპალიტეტებისათვის ტურიზმის განვითარება არის ერთერთი ყველაზე პერსპექტიული მიმართულება. იმ პირობებში, როდესაც საქართველოს ტერიტორია გამოირჩევა მსოფლიოში უნიკალური ადგილებით, როგორცაა მთისა და ზღვის კურორტები, მინერალური და სამკურნალო წყლები, ისტორიულ კულტურული ძეგლები, მუნიციპალიტეტებს მართებთ მეტი ყურადღება ამ სფეროს განვითარებაში. ტურიზმის ბიზნესი მსოფლიოში სამი უმსხვილესი დარგიდან არის ერთერთი, ნავთობ-მოპოვების მრეწველობისა და ავტომობილმშენებლობის შემდეგ. იმისათვის, რომ ტურიზმის სფერო გახდეს კონკურენტუნარიანი და ეს უნდა აისახოს არა მარტო შიდა ბაზარზე, არამედ საერთაშორისო მასშტაბებითაც, მუნიციპალიტეტების მთვარი ამოცანაა განახორციელოს ყველა ის ღონისძიება, რომელიც უზრუნველყოფს აღნიშნულ ბიზნესს სათანადო ინფრასტრუქტურით.

დასკვნა

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია და თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარების დაჩქარებული ტემპები – ეს არის ის ორი ძირითადი ფაქტორი, რომელიც აიძულებს მუნიციპალიტეტებს გააცნობიერონ, რაოდენ მნიშვნელოვანია კონკურენცია და კონკურენტუნარიანობა. იმისათვის, რომ მუნიციპალიტეტი გახდეს უფრო მიზიდველი, მიაღწიოს მის გრძელვადიან მიზნებს და ამით ამაღლდეს მისი სოციალურ-ეკონომიკური დონე, საჭიროა, სწორი მარკეტინგული სტრატეგიის დაგეგმვა და შემდგომში განხორციელება. ვფიქრობთ, რომ საქართველოში, მუნიციპალიტეტებს მართებთ იმოქმედონ, როგორც ბიზნეს ერთეულები, რათა განავითარონ ტერიტორიის საქმიანი კლიმატი. სახელმწიფო და კერძო სექტორის ურთიერთთანამშრომლობა უნდა გახდეს თვითმმართველობის განხორციელების განუყოფელი ნაწილი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Peter Drucker, Management: Tasks, Responsibilities, Practices (New York: Harper&Row, 1973)
2. Котлер Филип и Армстонг Гари «Основы Маркетинга» профессиональное издание 12-ое М2009. /1072 ст./
3. Котлер Филип, Асплунд Кристер, Рейн Ирвинг, Хайдер Дональд "Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы". Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге 2005 г. /384 ст./
4. А.О'Саливан - Экономика города. / Издательство: «ИНФРА-М» 2002г/ 447ст.
5. Форрестер Дж. /Динамика развития города/ издательство „прогрес“/ Москва 1974 г/ 281ст.
6. К. Динни „Брендинг территорий, Лучшие мировые практики (издательство «Манн, Иванов и Фербер» Москва, 2013).

**THE ROLE OF MUNICIPAL MARKETING IN SELF-GOVERNMENT DEVELOPMENT
Summary**

In modern conditions, the responsibility of the bodies of the self-governing unit is to solve issues of local importance, which are impossible only by using the traditional methods of self-government. Recently, issues of municipal marketing have been actively discussed, although examples of its use in Georgian municipalities are very few. Implementation of municipal marketing is undeservedly given little attention because self-governing bodies focus on solving current problems, while municipal marketing is focused both on researching specific requirements and on achieving long-term goals. Municipal marketing, as one of the tools of market relations, is aimed at revealing the internal advantages of the territory, attracting investments, which is a prerequisite for increasing the competitiveness of the municipality. Accordingly, the introduction and implementation of municipal marketing contributes to the socio-economic development of self-government.

Key words: municipality, marketing, self-government

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებისა და
გლობალიზაციის სექტორი
SECTOR OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS AND
GLOBALIZATION

Svitlana Melsyktivna Verytelnik

UKRAINE UND DEUTSCHLAND:
STRATEGISCHE PARTNERSCHAFT UNTER KRIEGSBEDINGUNGEN

Nach dem Beginn von Russlands groß angelegter Invasion der Ukraine wurden nicht nur für die Ukraine, sondern auch für die europäischen Staaten neue Sicherheits Herausforderungen aktuell. Deutschland als „Lokomotive“ der EU und Hauptvertreter ihrer Interessen, eine der führenden Demokratien des Westens, die gemessen am BIP an erster Stelle in Europa steht, hat eine wichtige Stimme bei der Lösung internationaler Probleme auf der europäischen Agenda und bleibt ein wichtiger strategischer Partner der Ukraine auf dem Weg zur europäischen Integration. Deutschland bleibt einer der Schlüsselspieler im System der internationalen Beziehungen, von dessen Position unsere weitere europäische und euroatlantische Integration abhängt.

Der Artikel analysiert die strategische Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland im Kontext des militärischen Konflikts. Es werden die historischen, politischen, wirtschaftlichen und humanitären Aspekte der Zusammenarbeit zwischen den beiden Ländern sowie ihre gemeinsamen Bemühungen zur Sicherung der internationalen Sicherheit und Stabilität in der Region untersucht.

Schlüsselwörter: historische Beziehungen, vielseitige Zusammenarbeit, groß angelegte Invasion, europäische und euro-atlantische Integration, Aspekte der Zusammenarbeit zwischen den beiden Ländern, deutsch-ukrainische Interaktion, Perspektiven für die weitere Entwicklung.

Problemstellung. Die historischen Beziehungen zwischen Deutschland und der Ukraine sind eine jahrhundertealte Geschichte der Interaktion, die mit diplomatischen und kulturellen Kontakten bereits im Mittelalter begann. Moderne Beziehungen zwischen den beiden Ländern bestehen aus tiefen wirtschaftlichen und politischen Bindungen, die durch gemeinsame Ziele in der Europäischen Union und anderen internationalen Organisationen gestärkt werden (Denezhkin, 2023: 126).

Der Schwerpunkt dieser Studie liegt auf der strategischen Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland in Kriegszeiten. Diese Korrelation hat einige Schlüsselaspekte:

- *Geopolitische Lage und Interessen:* Die Ukraine befindet sich im Schnittpunkt wichtiger geopolitischer Interessen. Für Deutschland ist die Ukraine ein wichtiger Partner im Kontext der europäischen Sicherheits- und Energiefragen. Die Ukraine ihrerseits sieht in Deutschland einen wichtigen Verbündeten im europäischen Kontext und hofft auf dessen Unterstützung in der Konfrontation mit Russland;

- *die wirtschaftlichen Beziehungen* zeigen, dass Deutschland einer der größten Handelspartner der Ukraine in Europa ist. Die deutschen Investitionen in die ukrainische Wirtschaft sind bedeutend und bilden eine wichtige Grundlage für gegenseitig vorteilhafte wirtschaftliche Zusammenarbeit;

- *Die militärische Unterstützung und Sicherheit* gründet sich auf der Tatsache, dass Deutschland ein NATO-Mitglied ist und wichtige Rolle für die kollektive Sicherheit in Europa spielt. Die Ukraine hofft auf die politische und praktische Unterstützung Deutschlands in Bezug auf die Militärhilfe und Verteidigungstechnologien;

- *Diplomatische Initiativen* widerspiegeln, dass Deutschland als aktiver Teilnehmer der europäischen Diplomatie internationale diplomatische Initiativen und Verhandlungen über die Beilegung des Konflikts in der Ukraine beeinflussen kann (Khimiak, 2017: 335).

Es gibt jedoch einige wichtige Fragen, die Aufmerksamkeit brauchen, z.B. *politische Risiken in Deutschland*, wo Deutschland ein Land mit komplexen innenpolitischen Realitäten ist und seine Handlungsfähigkeit durch die politischen Umstände und den innenpolitischen Druck der Opposition

begrenzt sein kann; *wirtschaftliche Interessen* - deutsche wirtschaftliche Interessen, insbesondere im Energiesektor, die dem Umfang der Unterstützung, die der Ukraine erbracht werden könnte, gewisse Grenzen setzen können;

internationale Einflüsse - Aktionen anderer Länder wie Russland, der Europäischen Union und der Vereinigten Staaten, die ebenfalls Dynamik und Möglichkeiten der strategischen Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland beeinflussen.

In den letzten vier Jahren hat sich die Zusammenarbeit zwischen der Ukraine und Deutschland in solchen Bereichen wie Energie, Handel, Bildung und Kultur verstärkt. Deutschland unterstützt aktiv die Reformen in der Ukraine, die auf die Bekämpfung der Korruption und die Verbesserung des Geschäftsumfelds abzielen. Vor dem Hintergrund des Krieges bleiben die Ukraine und Deutschland strategische Partner und arbeiten gemeinsam an einer friedlichen Regelung des Konflikts und der Stärkung der Sicherheit in der Region.

Forschungsanalyse. Die Frage der Ukraine in der deutschen Außenpolitik 2016 - 2020 haben in ihren Arbeiten O. L. Hilchenko und D. M. Vieriutina, "The role of Germany in resolving the ukrainian crisis" (Hilchenko und Vieriutina, 2016); V. Kravchenko und I. Stasiukevych, "Dynamics of Ukrainian-German Relations in the Context of Changes in German Policy" (Kravchenko und Stasiukevych, 2019); Pryimak B. I. "Phasen der Reaktion der deutschen Diplomatie auf Sicherheits Herausforderungen im Zusammenhang mit der russischen Aggression gegen die Ukraine" (Pryimak, 2018), "Europäische Integration und euro-atlantische Politik der Ukraine im Kontext der bilateralen Beziehungen zu Deutschland während der Kanzlerschaft Angela Merkels" (Pryimak, 2018), A. Khimiak und O. Hohosha "Die Rolle Deutschlands bei der Beilegung des russisch-ukrainischen Konflikts" (Khimiak, 2017), u.a. untersucht.

Die Frage der Ukraine in der deutschen Außenpolitik 2023-2024 war Gegenstand zahlreicher Studien und Analysen deutscher und internationaler Experten. Es ist die Stellungnahmen der deutschen Forscher zu betonen, die ihre Ansichten über die deutsch-ukrainischen Beziehungen in der reale Gegenwart äußern: Gustav Gressel vom European Council on Foreign Relations (ECFR) untersuchte die Auswirkungen der deutschen Waffenlieferungen auf die Kampffähigkeit der ukrainischen Armee; Susanne Schmidt von der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik (DGAP) analysierte die politische Unterstützung der Ukraine im Kontext der europäischen Integration und der Reformen in der Ukraine; Georg Christoph Bigalke vom Deutschen Roten Kreuz untersuchte die humanitären Aspekte der Unterstützung der Ukraine, einschließlich der Hilfe für Binnenflüchtlinge und Flüchtlinge (5).

So tragen Forscher und Analytiker dazu bei, die deutsche Politik gegenüber der Ukraine im aktuellen Konflikt besser zu verstehen und zu bewerten, und leisten einen Beitrag zur Entwicklung wirksamer Unterstützungsstrategien. Dies lässt auf eine weitere Zusammenarbeit in den deutsch-ukrainischen Beziehungen hoffen.

Ziel des Artikels besteht darin, die strategische Partnerschaft im Kontext des Krieges in der Ukraine zu forschen, Beispiele für die Unterstützung der Ukraine in verschiedenen Bereichen anzuführen und weitere Perspektiven der deutsch-ukrainischen Partnerschaft zu zeigen.

Auslegung des Hauptmaterials. Die Lage in Osteuropa ist im Zusammenhang mit der Ukraine zu einer ernststen Herausforderung für A. Merkel und ihre Regierung geworden. Deutschland hat die Revolution der Würde, die 2013 bis 2014 in der Ukraine stattfand, zweifellos unterstützt und Russlands Annexion der Krim und sein Eingreifen auf Seiten der separatistischen Kräfte scharf angeprangert. Die Beilegung des bewaffneten Konflikts zwischen Russland und der Ukraine ist zu einer der Hauptrichtungen der Außenpolitik der neuen deutschen Regierung geworden.

Der Vertrag, der die Grundlage für die Aktivitäten der vierten Regierung von A. Merkel bildet, wird ausdrücklich festgelegt, dass Deutschland sich verpflichtet, die Ukraine bei der Wiederherstellung ihrer territorialen Integrität zu unterstützen (Kuziomko, 2023). Es sollte daher betont werden, dass zu den Hauptbestandteilen der deutschen Außenpolitik das Konzept eines souveränen Europas, die Partnerschaft mit den transatlantischen Verbündeten, die Unterstützung von Frieden und Sicher-

heit, die Förderung von Demokratie und Menschenrechten sowie die Unterstützung der multilateralen Zusammenarbeit gehören.

Die europäische Integration und die Rolle der Europäischen Union bilden die Grundlage und das Leitprinzip der deutschen Außenpolitik. Die Stärkung der Einheit der EU und die enge Zusammenarbeit mit allen EU-Mitgliedstaaten sind zentrale Elemente der außenpolitischen Bemühungen. Auch die transatlantische Partnerschaft ist ein Schlüsselement der deutschen Außenpolitik unter Bundeskanzlerin A. Merkel. Die Zusammenarbeit mit den Vereinigten Staaten von Amerika ist Deutschlands wichtigstes Bündnis außerhalb Europas, das auf gemeinsamen historischen Erfahrungen und gemeinsamen Werten beruht (Kuziomko, 2023).

Am 14. Juni 2023 stellte Bundeskanzler Olaf Scholz erstmals die Nationale Sicherheitsstrategie „Wehrhaft. Resilient. Nachhaltig. Integrierte Sicherheit für Deutschland“ dar (1). Dieses Dokument sowie die Tatsache seiner Erstellung markieren die radikalste Wende in der deutschen Außenpolitik der letzten Jahrzehnte.

Die Entscheidung Berlins, die Ukraine zu unterstützen und Waffen zu liefern, zeigt, dass Deutschland seine Rolle in der europäischen Sicherheit grundlegend neu überlegt hat. Die Bestimmungen der Strategie, deutlich mehr Ressourcen für den Sicherheits- und Verteidigungssektor bereitzustellen, eine radikale Umstrukturierung der Energiepolitik vorzunehmen, sich zu harten Sanktionen anzuschließen und zahlreiche Formate der bilateralen Zusammenarbeit mit Russland einzuschränken, deuten darauf hin, dass sich Deutschland in vollem Umfang an der systematischen Abschreckung der aggressiven Politik Russlands beteiligt (1). Der Stichpunkt des neuen deutschen Sicherheitskonzepts ist die Bereitschaft, die Verteidigungsausgaben zu erhöhen, die Produktion in der Verteidigungsindustrie zu steigern und wirksame Mechanismen zur strategischen Planung einzuführen.

Am 16. Februar 2024 unterzeichneten der ukrainische Präsident Volodymyr Selenskyi und der deutsche Bundeskanzler Olaf Scholz eine Sicherheitsvereinbarung für zehn Jahren, die "spezifische Komponenten der Sicherheitsverpflichtungen, die Deutschland gegenüber der Ukraine bereitgestellt hat, klar darlegt". Das Dokument definiert die vorrangigen Bereiche der bilateralen Sicherheitszusammenarbeit - militärische, politische, finanzielle und humanitäre. Darüber hinaus bekräftigt Deutschland im Rahmen dieser Sicherheitsverpflichtungen "seine unerschütterliche Unterstützung für die Unabhängigkeit, Souveränität und territoriale Integrität der Ukraine innerhalb ihrer international anerkannten Grenzen von 1991" (1).

Auf politischer Ebene spielt Deutschland eine wichtige Rolle bei den internationalen Bemühungen bei der Beilegung des Konflikts. Berlin unterstützt aktiv die Sanktionen gegen Russland und bietet eine Plattform für diplomatische Verhandlungen. Darüber hinaus besuchen deutsche Politiker regelmäßig die Ukraine, um ihre Unterstützung und Solidarität zu demonstrieren. Einer der wichtigsten Aspekte der Partnerschaft ist die militärische Unterstützung. Deutschland hat die Ukraine mit der Vielzahl von Waffen beliefert, darunter Luftabwehrsysteme, gepanzerte Fahrzeuge und Munition. Diese Hilfe hat die Verteidigungsfähigkeit der ukrainischen Armee erheblich verbessert und zur Abschreckung von Aggressionen beigetragen. Auch die wirtschaftliche Zusammenarbeit ist ein Schlüsselement der Beziehungen zwischen den beiden Ländern. Deutschland unterstützt aktiv die Wirtschaftsreformen in der Ukraine, indem es Kredite und Investitionen in Infrastruktur, Energie und andere strategische Sektoren bereitstellt. Dies hilft der Ukraine nicht nur, nach der Zerstörung wiederaufgebaut zu sein, sondern auch ihre wirtschaftliche Unabhängigkeit zu stärken.

Genauso wichtig ist die Bereitstellung von wesentlicher humanitärer Hilfe Deutschlands, einschließlich medizinischer Ausrüstung, Medikamenten und finanzieller Unterstützung für Flüchtlinge und Binnenflüchtlinge. Die Zusammenarbeit mit deutschen Nichtregierungsorganisationen und Wohltätigkeitsfonds trägt dazu bei, die Lebensbedingungen der vom Krieg betroffenen Menschen zu verbessern. Auch die Zusammenarbeit im Bildungs- und Kulturbereich ist ein wichtiges Element der bilateralen Beziehungen. Deutsche Universitäten und Kultureinrichtungen bieten Stipendien und Austauschprogramme für ukrainische Studenten und Wissenschaftler an. Deutschland unterstützt die Ukraine auch in der Organisation der Vereinten

Nationen, der OSZE und anderen internationalen Organisationen, um die Aufmerksamkeit der internationalen Gemeinschaft auf die Lage in der Ukraine zu lenken und Unterstützung für diplomatische Initiativen zu mobilisieren (Pryimak, 2018).

Zur Analyse der Wirksamkeit der strategischen Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland während des Krieges kann man ein paar Berechnungen und Analysen durchführen. Um beispielsweise den Umfang der von Deutschland an die Ukraine geleisteten Militärhilfe zu bestimmen, muss man die Anzahl und die Art der gelieferten Waffen und Ausrüstungen sowie deren Kosten berücksichtigen.

Beispiel: Flugabwehrsysteme IRIS-T (4 Einheiten), gepanzerte Fahrzeuge (50 Stck.). Gesamtwert: $50 \cdot 3 \text{ Mio. Euro} = 150 \text{ Mio. Euro}$. Gesamtwert der militärischen Hilfe: $560 \text{ Mio. Euro} + 150 \text{ Mio. Euro} = 710 \text{ Mio. Euro}$.

Die Analyse der wirtschaftlichen Unterstützung umfasst Kredite, Investitionen und Finanzhilfe.

Beispiel: Kredite für Infrastrukturprojekte (1 Mrd. Euro), Investitionen im Energiesektor (500 Mio. Euro), Finanzmittel und Zuschüsse (300 Mio. Euro). Wirtschaftsunterstützung total: $1 \text{ Mrd. Euro} + 500 \text{ Mio. Euro} + 300 \text{ Mio. Euro} = 1,8 \text{ Mrd. Euro}$. Die Einschätzung der humanitären Hilfe schließt den Umfang der Medikamente, Lebensmittel, Ausrüstung und finanzieller Unterstützung für Flüchtlinge ein. Stand per 25. Dezember 2023 waren 1.132.758 Menschen registriert (3).

Beispiel: Medizinische Ausrüstung und Medikamente (200 Mio. Euro), Lebensmittel und Kleidung (100 Mio. Euro), finanzielle Unterstützung für Flüchtlinge (150 Mio. Euro). Humanitäre Hilfe total: $200 \text{ Mio. Euro} + 100 \text{ Mio. Euro} + 150 \text{ Mio. Euro} = 450 \text{ Mio. Euro}$.

Die Analyse der Bildungs- und Kulturprogramme umfasst der Umfang der Finanzierung, die Anzahl der Stipendien und andere Formen der Unterstützung.

Beispiel: Finanzierung von Bildungsprogrammen (50 Mio. Euro), wobei die Anzahl der Stipendien ist 100 und der durchschnittliche Wert pro Stipendium liegt bei 30.000 Euro. So, beträgt die Gesamtunterstützung für Bildungs- und Kulturprogramme: $50 \text{ Mio. Euro} + 3 \text{ Mio. Euro} = 53 \text{ Mio. Euro}$ (11).

Politische Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland wird immer stärker. Berlin demonstriert seine feste Unterstützung der Souveränität und territorialer Integrität der Ukraine. Daher lohnt es sich unserer Meinung nach, die folgenden weiteren Perspektiven für die Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland in der Zukunft anzubieten.

Auf internationaler Ebene setzt sich Deutschland aktiv für eine Verstärkung des Sanktionsdrucks auf Russland ein und unterstützt die diplomatischen Bemühungen um eine friedliche Beilegung des Konflikts. Daher ist es notwendig: Wirtschaftssanktionen gegen Russland und deren Koordinierung mit anderen EU-Ländern zu verschärfen; Deutschland hat sich aktiv an internationalen Organisationen und Foren zur Unterstützung der Ukraine zu beteiligen; die Versorgung mit moderner militärischer Ausrüstung und Waffen zu erhöhen; Ausbildungsprogramme für das ukrainische Militärkräfte in Deutschland und Erfahrungsaustausch zwischen den Armeen beider Länder zu entwickeln und durchzuführen; deutsche Investoren für Projekte zum Wiederaufbau und Modernisierung der Infrastruktur der Ukraine zu gewinnen; gemeinsame Projekte im Bereich erneuerbarer Energien und Energiesicherheit zu entwickeln; den Umfang der finanziellen und materiellen Unterstützung für die schwächsten Bevölkerungsschichten zu erhöhen; medizinische Einrichtungen und Bereitstellung medizinischer Präparate zu unterstützen; die Zahl der Austauschprogramme für Studierende und Wissenschaftler auszubauen; gemeinsame kulturelle Aktivitäten und Initiativen, die zum Erhalt des kulturellen Erbes und zur gegenseitigen Kenntnis beitragen, zu unterstützen (Böttger, Kramer, 2022: 12).

Schlussfolgerungen. Die Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland während des Krieges ist für beide Länder von strategischer Bedeutung. Gegenseitige Unterstützung und Zusam-

menarbeit auf verschiedenen Ebenen helfen der Ukraine, Aggressionen zu widerstehen und ihre Unabhängigkeit zu stärken, während Deutschland seine Rolle als europäischer Leader und Verteidiger des Völkerrechts bestätigt. Der Gesamtbetrag der Unterstützung, die Deutschland der Ukraine während des Krieges gewährt hat, beträgt rund 3,013 Mrd. Euro. Diese Mittel tragen wesentlich zur Stärkung der Verteidigungsfähigkeiten der Ukraine, ihres wirtschaftlichen Wiederaufstieges und Verbesserung der humanitären Situation bei.

Die Perspektiven der strategischen Partnerschaft zwischen der Ukraine und Deutschland sind positiv und vielfältig. Gemeinsame Anstrengungen im politischen, militärischen, wirtschaftlichen, humanitären, pädagogischen und kulturellen Bereich fördern die Stärkung der Beziehungen zwischen den beiden Ländern. Diese Partnerschaft hilft der Ukraine, der Aggression zu widerstehen, sich wiederaufzubauen und sich zu entwickeln, und Deutschland - seine Rolle als europäische Leitfigur und Verteidiger des Völkerrechts zu bestätigen.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. „Ein beispielloses Dokument.“ Der obige Text wurde veröffentlicht, um Ihnen beiden Sicherheit zu geben *Welt. Geopolitik*. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/bezpekova-ugodamizh-ukrajinoju-ta-nimechchinoju-povniy-tekst-dokumenta-50393394.html> (Abrufdatum: 27.06.2024).
2. Böttger, K., Kramer H. *Germany's Foreign Policy and Ukraine: A Historical Perspective*. Routledge. 2022. P. 10 – 12. Außenministerium der Ukraine
3. Flüchtlinge. *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/01/1/7176521/> (Abrufdatum: 26.06.2024).
4. O. L. Hilchenko und D. M. Vierutina, "The role of Germany in resolving the ukrainian crisis". *Grani. Mariupol* 2016. S. 84–90.;
5. Denezhkin D.I. Strategische Partnerschaft der Ukraine und Deutschland. *Sammlung von Materialien der studentischen wissenschaftlichen und praktischen Internetkonferenz*. Kyiv, 2023. S. 126 -129
6. Epochenwechsel: Wie sich der Krieg auf die Beziehungen zwischen der Ukraine und Deutschland auswirkte. *Podrobytsi life*. URL: <https://podrobnosti.ua/2464390-zmna-epoh-jak-vjna-vplinula-na-stosunki-ukrani-ta-nimechchini.html> (Abrufdatum: 28.06.2024).
7. Kravchenko V.V. und Stasiukevych I.V., "Dynamics of Ukrainian-German Relations in the Context of Changes in German Policy". *Statychna Panorama*, 2019. S.30-36;
8. Kuziomko I.V. Besonderheiten der Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland (2005 – 2021). Nationale Luftfahrt-Universität (Kyiv) URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/60323/1/Кузьомко%20диплом.pdf> (Abrufdatum: 27.06.2024).
9. Pryimak B. I. "Phasen der Reaktion der deutschen Diplomatie auf Sicherheits Herausforderungen im Zusammenhang mit der russischen Aggression gegen die Ukraine". *Internationale wissenschaftlich-praktische Konferenz. „Shevchenkivska Vesna“*, 2018. Nr. 1. S. 8 –11.
10. "Europäische Integration und euro-atlantische Politik der Ukraine im Kontext der bilateralen Beziehungen zu Deutschland während der Kanzlerschaft Angela Merkels". *Naukovyi oghliad*. 2018. Nr. 8(51),
11. Öffentliche Erklärungen und Berichte über Zusammenarbeit mit Deutschland. URL: <https://mfa.gov.ua/> (Abrufdatum: 27.06.2024).
12. Khimiak A.V. "Die Rolle Deutschlands bei der Beilegung des russisch-ukrainischen Konflikts" конфлікту. *Hileia: Wissenschaftliches Bulletin*. 2017. Ausg. 124. S. 335 – 340.

COVID-19 PANDEMIC IN GEORGIA AND EUROPEAN UNION SUPPORT

Annotation. Fighting the difficulties caused by the pandemic required significant financial resources, which was a special challenge for the country with the economic potential of Georgia. In particular, in order to mitigate the consequences of the pandemic, it was necessary to implement measures to contain the virus and mobilize additional medical resources, social support of citizens, save businesses and promote the economy. In order to alleviate the damage caused by the pandemic in 2020, the Georgian authorities developed an anti-crisis plan, and in order to finance the measures provided for in this plan, changes were made in the state budget. The paper discusses the support provided by the European Union to Georgia in the socio-economic field during the coronavirus COVID-19 pandemic.

Key words: Georgia, European Union, Support, Coronavirus (COVID-19) Pandemic.

Introduction

In June 2014, the European Union and Georgia signed the Association Agreement (AA), which entered into force on July 1, 2016. This agreement, together with the Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement (DCFTA), laid the foundation for Georgia's political and economic integration with the European Union.

Today, the European Union is the main trading partner of Georgia. The DCFTA deepens Georgia's economic ties with the European Union and covers issues such as public procurement, common customs rules, technical and sanitary food standards, intellectual property issues and competition rules. The EU supports the government in increasing the country's export potential and supporting competitiveness by establishing quality management systems and quality infrastructure systems, thereby ensuring compliance with standards.

The aim of the paper is to investigate the support provided by the European Union to Georgia during an unprecedented crisis - the period of the coronavirus COVID-19 pandemic.

* * *

After the start of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic, the world, including Georgia, began to fight, on the one hand, to save the health and lives of citizens, and on the other hand, to save the country's economy.

The situation caused by the pandemic has greatly aggravated many social, economic and environmental problems already existing in modern society. In the difficult-to-predict situation created (rapidly increasing number of infected people, deterioration of population health, increase in mortality), the pandemic turned out to be a great challenge not only for the world

health system, but also caused great damage to the global economy (according to experts, its decline amounted to 4%). Obviously, Georgia faced an unprecedented challenge and had to solve a number of atypical tasks.

In order to alleviate the Socio-Economic consequences caused by the coronavirus pandemic, the European Commission has allocated a macro-financial aid package in the amount of 3 billion euros to support the candidate countries for EU enlargement and ten neighboring partner countries. Added to this was the strategy developed by the European team „Team Europe“, which is a targeted response of the European Union to support the efforts of partner countries in overcoming the coronavirus pandemic. After a preliminary assessment of financing needs, the European Union allocated 150 million euros from the macro-financial aid funds to Georgia [2].

In Georgia, EU support was implemented in health care and socio-economic fields; Support in the direction of Health Care included approximately 2 million units of medical equipment, including breathing apparatus, medical masks and special clothing for laboratories and medical institutions of Georgia, as well as conducting trainings for representatives of the medical field in

cooperation with the World Health Organization (WHO) and providing access to existing information about COVID-19 on regional information.

Through the support of small and medium-sized enterprises of Georgia, the European Union cooperated closely with international financial institutions and relevant financial institutions of the EU member states:

- About 70 million euros were allocated in the form of grants to facilitate access to local currency credit lines and grants for Georgian businesses and the self-employed to help stimulate and rebuild their businesses after the crisis. Funds were provided during 2020 through financial partners;

- 20 million euros of targeted grant funding was directed to help local businesses, farmers and private individuals;

- At the micro level, EU projects provided legal advice to small businesses involved in the pre- pandemic fight.

In addition, the European Union has included the European Fund for Sustainable Development (EFSD) in the current process.

It should be noted that the European Union was one of the biggest supporters of the **COVAX** platform. COVAX is an unprecedented global collaboration aimed at promoting the development and production of vaccines against COVID-19 and ensuring equitable access to them. The European Union's European team supported the COVAX platform with more than €2.47 billion. From this amount, 1 billion euros were allocated from the EU budget. As part of the COVAX platform, Georgia - as well as Azerbaijan, Moldova, Armenia and Ukraine - received the first vaccines against COVID-19 through COVAX's distribution partner, the United Nations Children's Fund.

Since February 2021, the European Union and the WHO Regional Office for Europe have made a major joint effort to support the supply of vaccines against COVID-19 and the vaccination process in six Eastern Partnership countries. It was the largest joint action carried out by the European Union and WHO in the European region. The total budget of this initiative to prepare countries for vaccination amounted to 40 million euros over three years. Within the framework of the program, trainings were conducted to facilitate the vaccination process, recommendations were issued and logistic support was launched. Within the framework of the same assistance, vaccines were provided to Eastern Partnership countries through COVAX and the vaccine sharing mechanism of EU member states.

Social Sphere. During the crisis caused by COVID-19, people with disabilities are exposed to additional risks. To ensure the protection of the rights of people with disabilities (PWDs) during the pandemic, a number of international recommendations have been issued to various actors, including the European Disability Forum (EDF) document (see <https://bit.ly/2zq6W5m>) [3].

During the crisis, the European Union implemented several projects in Georgia to help the most vulnerable groups of the population, including the disabled, as well as victims of domestic violence, the elderly, children and internally displaced persons. Thus, with the support of the European Union, three projects were implemented in Georgia to help vulnerable groups overcome the problems caused by the crisis caused by COVID-19. The projects implemented by EU partner local public organizations "Women's Information Center", "Coalition for Independent Life" and Association of Internally Displaced Women "Consent" helped victims of domestic violence, internally displaced persons and persons with disabilities throughout Georgia [4,5].

Recovery of the economy. Since 2009, the European Union has been supporting the development of small and medium-sized businesses in Georgia through the EU4Business program. About 50 different projects are operating in the country, the total budget of which exceeds 320 million euros. The results of these efforts are that in 2019 alone, more than 36,000 small and medium- sized businesses were supported in Georgia, resulting in 30,000 new jobs and up to 400 million euros of additional income [6]. It should be noted that EU4Business was one of the main instruments of the European Union, which contributed to the recovery of the economy weakened by the crisis of the COVID-19 pandemic; Within the framework of various programs, financial

assistance to small and medium-sized businesses was implemented, the selection criteria were simplified, more than 200 million GEL was given to businesses in order to promote access to loans and provide consultations. Loans were made available from local banks with the help of partners such as the European Investment Bank (EIB), the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and the German Bank for Reconstruction and Development (KfW); More than 60 million GEL of local targeted grants were mobilized through ongoing EU projects across the country to stimulate economic activity in areas such as agriculture, tourism, rural business development and vocational education.

Recovery of the Economy. Since 2009, the European Union has been supporting the development of small and medium-sized businesses in Georgia through the EU4Business program. About 50 different projects are operating in the country, the total budget of which exceeds 320 million euros. The results of these efforts are that in 2019 alone, more than 36,000 small and medium-sized businesses were supported in Georgia, resulting in 30,000 new jobs and up to 400 million euros of additional income [6]. It should be noted that EU4Business was one of the main instruments of the European Union, which contributed to the recovery of the economy weakened by the crisis of the COVID-19 pandemic; Within the framework of various programs, financial assistance to small and medium-sized businesses was implemented, the selection criteria were simplified, more than 200 million GEL was given to businesses in order to promote access to loans and provide consultations. Loans were made available from local banks with the help of partners such as the European Investment Bank (EIB), the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and the German Bank for Reconstruction and Development (KfW); More than 60 million GEL of local targeted grants were mobilized through ongoing EU projects across the country to stimulate economic activity in areas such as agriculture, tourism, rural business development and vocational education.

The Institute for the Development of Freedom of Information (IDFI), with the support of the European Union (EU), implemented the project "Monitoring the costs and protection of human rights related to COVID-19 during and after the state of emergency". In order to improve the effectiveness of actions directed against the pandemic in Georgia, within the framework of the initiative, monitoring of public finances related to COVID-19, public procurement, implementation of the government's anti-crisis plan, spending of the StopCov fund and distribution of donor aid was carried out. This document is a summary report of the project, which reviews the monitoring results of the anti-crisis measures implemented by the Georgian authorities in the framework of the fight against the pandemic, the sources of their financing and the expenses incurred, the main findings and the recommendations issued.

Conclusion

Thus, the European Union and the European team (Team Europe) have mobilized approximately 1.5 billion GEL to help Georgia fight against the COVID-19 pandemic, by raising new funds and redistributing existing ones. Almost 2/3 of this amount is presented in the form of a grant, and the rest in the form of a preferential loan. This is one of the highest indicators of per capita aid provided by the European Union to any foreign country in the world, which confirms the strong solidarity expressed by the European Union to Georgia during an unprecedented crisis. The EU aid amounting to almost GEL 1 billion was intended to: strengthen the efforts of the Government of Georgia to overcome the COVID-19 crisis and also included an Anti-Crisis Economic plan and new regional/rural and agricultural development programs to ensure the country's macro-economic stability.

References

1. Larisa Takalandze, Corporate Social Responsibility in the European Union, Text-book, 2024
<https://zenodo.org/records/10775964>

2. Larisa Takalandze, Corporate Social Responsibility: EU's Experience. Manual, Tbilisi, 2021, p.152
3. Larisa Takalandze. Corporate Social Responsibility in the European Union and Experience for Georgia (in Russian lang.) Business and Law. Vol. 14. No 2 (2021) pp.24-32
<https://ojs.b-k.ge/index.php/bk/article/view/727>
4. Larisa Takalandze The Conditions and Issues for the Development of CSR in Georgia. World Economy and International Economic Relations. International Scientific Collection. Vol.4 Scientific Editors: Y.Kozak, T. Shengelia, A. Grinbinea. Kyiv CU. 2021 p.30-36 ISBN 978-611-01-1865
5. www.asocireba.ge
6. <https://eu4georgia.eu>
7. www.economy.ge
8. www.eugeorgia.info
9. www.sustainability.ge

ნუნუ ქისტაური
მედეა მელაშვილი
ქეთევან ქველაძე

**საერთაშორისო ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური
უსაფრთხოების ზოგიერთი საკითხი მსოფლიოში და საქართველოში**

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია მსოფლიო ეკონომიკის ერთ-ერთი განუხრელად მზარდი სექტორი, როგორცაა საერთაშორისო ტურიზმი: იგი ბოლო წლების განმავლობაში ტურისტული ქვეყნებისათვის ხდება შემოსავლების ზრდის და ამით მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების მნიშვნელოვანი წყარო.

ნაშრომში აღნიშნულია, რომ საერთაშორისო ტურიზმი მრავალ რისკს ექვემდებარება და სხვადასხვა საფრთხის ქვეშ იმყოფება, როგორცაა ეკოლოგიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური საფრთხეები. ნაშრომში გაშლილია აღნიშნული დარგის განვითარების ეკონომიკური საფრთხეები, აგრეთვე მათი ზემოქმედების შედეგები ეკონომიკაზე და შემოთავაზებულია მათი აღმოფხვრის გზები.

ნაშრომი ეხება საერთაშორისო ტურიზმის გავლენას კერძოდ საქართველოს ტურისტული სფეროს განვითარებაზე, რაც ყურდნობა საკმაოდ საინტერესო ციფრობრივ მასალას.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო ტურიზმი, ეკონომიკური საფრთხეები, WTO, (World Trade Organization), UNWTO (**United Nations World Tourism Organization**), WTTC (World Travel & Tourism Council), ტურიზმი საქართველოში.

* * *

თანამედროვე ტურიზმი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა მსოფლიოს მრავალი ქვეყნისთვის. დღეს იგი წარმოდგენილია როგორც ერთ-ერთი უდიდესი და ყველაზე სწრაფად მზარდი ინდუსტრია მსოფლიო ეკონომიკაში, რაც მას ეკონომიკური და სოციალური პროგრესის მთავარ მამოძრავებელ ძალად ხდის. ტურიზმი ხშირად პიონერია ბუნებრივი რესურსების გამოყენებაში, მაგალითად, გამოქვაბულების, ჩანჩქერების, ეგზოტიკურ კლდეების და უნიკალური პეიზაჟების. მსოფლიოს მრავალი ქვეყნისთვის განუხრელად იზრდება ტურიზმის, როგორც ფინანსური შემოსავლის წყაროს, დასაქმების უზრუნველყოფის, საერთაშორისო კონტაქტების გაფართოების, ამ სფეროს მომსახურე ინდუსტრიების

შექმნისა და, საბოლოო ანგარიშით, ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების მნიშვნელობა.

ტურიზმის სექტორზე მოდის მსოფლიო მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 6%, გლობალური ინვესტიციების 7%, გლობალური სამომხმარებლო ხარჯების 11%. აგრეთვე ტურიზმის სექტორი ქმნის ყოველ მეათე სამუშაო ადგილს მსოფლიოში. მსოფლიო ტურიზმისა და მოგზაურობის საბჭოს WTTC (World Travel & Tourism Council) პროგნოზების მიხედვით, მომდევნო ათწლეულში გლობალურ შრომის ბაზარზე სამუშაო ადგილების მეოთხედი ამ ინდუსტრიაში შეიქმნება.

ზოგადად, ტურიზმის გავლენა ქვეყნის ეკონომიკაზე გამოიხატება ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლებით: სიკეთეებით, მოგებით, ბონუსებით, ტურიზმის ხვედრითი წილით ქვეყნის ექსპორტში და საგადამხდელი ბალანსში, ქვეყნის ბიუჯეტში ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლებით, ტურიზმის განვითარებით მიღებული ახალი სამუშაო ადგილების რაოდენობით და სხვ..

საერთაშორისო ტურიზმის მნიშვნელობა გაცილებით ფართოა, ვიდრე წმინდა ტურისტული სფერო. იგი გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ცალკეული ქვეყნების, არამედ მთელ მსოფლიო ეკონომიკაზე. ბევრმა მაღალგანვითარებულმა ქვეყანამ, როგორცაა შვეიცარია, ავსტრია, საფრანგეთი, ესპანეთი თავისი სიმდიდრის მნიშვნელოვანი წილი ტურიზმიდან შემოსავალზე ააშენა. განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკაშიც უპრეცედენტო ტემპით იზრდება ტურიზმის როლი.

აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო ტურიზმის ეკონომიკური მექანიზმების ზემოქმედების შედეგად ტურისტულ ქვეყნებში იზრდება: ტურისტული პროდუქტის მოხმარების მასშტაბები და მრავალფეროვნება; ტურისტული ობიექტების რაოდენობა და უმჯობესდება მათი სერვისის ხარისხი; ტურისტული დანიშნულების ადგილებში დასაქმებისა და მაღალი შემოსავლების მიღების შესაძლებლობა; ტურიზმთან დაკავშირებული დარგების განვითარების შესაძლებლობები და ა.შ.

XX საუკუნის ბოლოსთვის ტურიზმმა წამყვანი ადგილი დაიკავა საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში, დაიწყო სერიოზული გავლენა ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკის განვითარებაზე და მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკაზე. ამ ფაქტორების გამო ტურიზმს „მე-20 საუკუნის ფენომენი“ უწოდეს.

საერთაშორისო ტურისტული ორგანიზაცია UNWTO (United Nations World Tourism Organization) ყოველწლიურად აღრიცხავს საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული ფინანსური შემოსავლების მოცულობას მსოფლიოს ქვეყნებში, ახდენს რაოდენობრივ ანალიზს, რაც საშუალებას იძლევა გავიგოთ რა რაოდენობის სახსრები შედის ეროვნულ ეკონომიკაში ამ ტიპის საქმიანობის შედეგად. ამჟამად პარადოქსული ვითარება იქმნება: საერთაშორისო ტურისტების საკმაოდ მაღალი რაოდენობის მიუხედავად, საერთაშორისო ტურიზმიდან ფინანსური შემოსავლები არც თუ ისე მაღალია. UNWTO-ს კვლევების მიხედვით, რომელიც 200 ქვეყნის მონაცემებს ეყრდნობა, ბოლო წლებში ტურისტებს შორის ყველაზე პოპულარული ქვეყნების ტოპ-10 ასეთია ((იხ. ცხრილი 1):

მსოფლიოს ქვეყნების ტოპ-10 (მლნ ტურისტი)

	2019		2020		2021		2022		2023	
	ქვეყანა	ტურისტი	ქვეყანა	ტურისტი	ქვეყანა	ტურისტი	ქვეყანა	ტურისტი	ქვეყანა	ტურისტი
1	საფრანგეთი	90,2	ჩინეთი	137,1	საფრანგეთი	89	საფრანგეთი	80	საფრანგეთი	89,4
2	ესპანეთი	83,8	აშშ	102,4	ესპანეთი	82,8	ესპანეთი	71,6	ესპანეთი	83,7
3	აშშ	78,7	საფრანგეთი	93,3	აშშ	79,1	აშშ	50,8	აშშ	79,3
4	ჩინეთი	67,5	ესპანეთი	71,0	ჩინეთი	63	თურქეთი	50,4	ჩინეთი	65,7
5	იტალია	64,6	ჰონგ კონგი	59,3	იტალია	62	იტალიამ	49,8	იტალია	64,5
6	თურქეთი	52,5	იტალია	52,9	თურქეთი	46	მექსიკა	38,3	თურქეთი	51,2
7	მექსიკა	44,9	დიდი ბრიტანეთი	52,8	მექსიკა	41	დიდი ბრიტანეთი	30,5	მექსიკა	45
8	ტაილანდი	39,7	მექსიკა	48,9	გერმანია	39	გერმანია	28,4	ტაილანდი	39,8
9	გერმანია	39,4	რუსეთი	47,1	ტაილანდი	38,2	საბერძნეთი	27,8	გერმანია	39,6
10	დიდი ბრიტანეთი	36,9	ჩეხეთი	44,1	დიდი ბრიტანეთი	36	ავსტრია	26,2	დიდი ბრიტანეთი	39,4

2024 წელს, მსოფლიოში ყველაზე მონახულებადი ქვეყნების რიგში იყო: საფრანგეთი (117,1 მლნ), პოლონეთი (88 მლნ), მექსიკა (51 მლნ), აშშ (45 მლნ), ტაილანდი (39,9 მლნ), იტალია (38,4 მლნ), ჩეხეთი (37,2 მლნ), ესპანეთი (36,4 მლნ), კანადა (32,4 მლნ) და უნგრეთი (31,6 მლნ).

ტურიზმის პირველი ფუნდამენტური თეზისია ის, რომ სახელმწიფო დონეზე საერთაშორისო ტურიზმიდან მიღებული ფინანსური შემოსავლები უმეტესწილად იხარჯება ქვეყნის შიგნით და სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტს იძლევა: გადასახადების ან მოსაკრებლების სახით მიღებული თანხების ნაწილი მიდის როგორც მთლიანად სახელმწიფოს ბიუჯეტში, ცალკეული რეგიონებისა და მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტში, ასევე უშუალოდ ინდუსტრიის ანგარიშებში და იხარჯება როგორც ქვეყნის სოციალურ განვითარებაზე, ასევე ამა თუ იმ დარგის, მათ შორის, რა თქმა უნდა, ტურიზმის ინვესტირებაზე. სახელმწიფო ბიუჯეტში შემოსული სახსრებიც (პირდაპირ ან ირიბად) განკუთვნილია სახელმწიფოსა და მოსახლეობის საჭიროებებისთვის (კერძოდ, შეიძლება დაიხარჯოს სოციალურ მიზნებზე - მედიცინაში, განათლებაზე).

საინტერესოა, რომ ინვესტიციების დონე და სახელმწიფო შემოსავლები ამ ინდუსტრიიდან არ არის მთავარი მაჩვენებელი, რომლითაც ქვეყნები ლიდერობენ საერთაშორისო ტურიზმში. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ შეერთებული შტატები ლიდერობს რეიტინგში ტურისტული ინდუსტრიიდან შემოსავლების მიღების მხრივ მსოფლიოში, სექტორის წილი სახელმწიფოს მთლიან მშპ-ში 5,5%-ზე ნაკლებია. ეს ნიშნავს, რომ შეერთებული შტატების ეკონომიკა მცირედაა დამოკიდებული ტურიზმის სექტორზე. ამავდროულად, არსებობენ სახელმწიფოები, რომლებიც პრაქტიკულად ცხოვრობენ ტურიზმით. მოგზაურებზე ყველაზე მეტად დამოკიდებული ქვეყნებია: ბრიტანეთის ვირჯინიის კუნძულები, მალდივები, სეიშელის კუნძულები და ბაჰამის კუნძულები. ევროპაში მოგზაურების წყალობით ტურიზმის სექტორს მშპ-ში ყველაზე დიდი წილი აქვს ხორვატიაში, საბერძნეთში, პორტუგალიაში, იტალიასა და კვიპროსში. ინდუსტრიაში ინვესტიციების მხრივ საერთაშორისო ტურიზმში წამყვანი ქვეყნები არიან: აშშ, ჩინეთი, ინდოეთი, საფრანგეთი, იაპონია, გერმანია.

ტურიზმი ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე დაუცველი სექტორია. ის ექვემდებარება სხვადასხვა რისკს, ხშირად დამოკიდებულია ეკონომიკურ პირობებზე,

პოლიტიკურ სტაბილურობაზე, საბაჟო რეგულაციებზე, ვალუტის კურსის ცვლილებებზე, ტურისტულ ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების მასშტაბზე, ახალ ავიანაზებზე, კლიმატურ პირობებზე, დანაშაულის მაჩვენებლებზე და სხვ.

ამ პრობლემას ჯერ კიდევ 1989 წელს მიემდვნა ტურიზმის შესახებ ჰააგის საპარლამენტათმორისო კონფერენცია, რომლის გადაწყვეტილებების თანახმად: „ტურიზმის განვითარების შეუცვლელი პირობაა ტურისტების უსაფრთხოება, დაცვა და მათი ღირსების პატივისცემა“. თუმცა დღესაც უსაფრთხოება ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება საერთაშორისო ტურიზმისთვის.

შემდეგ 1995 წლის ივნისში, შვედეთის ქალაქ ოსტერსუნდში, ტურიზმის საერთაშორისო ორგანიზაცია WTO (World Trade Organization)-ს ეგიდით გაიმართა პირველი საერთაშორისო კონფერენცია მიმდინილი ტურიზმის უსაფრთხოებისა და მოგზაურობის რისკების შემცირების პრობლემისადმი, რომელსაც ესწრებოდნენ მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის ეროვნული ტურისტული ადმინისტრაციის წარმომადგენლები, როგორც კვლევითი და საგანმანათლებლო დაწესებულებების წარმომადგენლები ტურიზმის სექტორში, ასევე ინტერპოლი და ტურიზმის უსაფრთხოების სამსახურები, შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენლები. კონფერენციაზე აღინიშნა, რომ ტურიზმის უსაფრთხოებისა და მოგზაურობისას რისკის შემცირების პრობლემა საკითხთა უკიდურესად ფართო სპექტრს მოიცავს, როგორცაა: უბედური შემთხვევები, დაავადებები, ინფექციური ეპიდემიები, ტერორიზმი, სამხედრო დამაბულობები და კონფლიქტები, მეკობრეობა, ნარკოტიკები, ვაჭრობა ტურისტებთან, ადგილობრივ მოსახლეობასთან და სხვ.

დარგის ექსპერტების აზრით, სხვადასხვა სახის საფრთხეები რომელთა ქვეშ იმყოფება საერთაშორისო ტურიზმი, შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგნაირად: ეკოლოგიური, ეკონომიკური და პოლიტიკური საფრთხეები.

ჩვენთვის საინტერესოა ტურიზმის სექტორის ეკონომიკური უსაფრთხოება, რომელიც განისაზღვრება როგორც ხელმისაწვდომი რესურსების ყველაზე ეფექტური გამოყენება საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად, აღმოცენებული ნეგატიური ზემოქმედების წარმატებით დასაძლევად და დარგის სტაბილური ფუნქციონირებისა და განვითარების უზრუნველსაყოფად.

მის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია:

- ინდუსტრიის საკმაოდ მაღალი და სტაბილური ზრდა;
- ტურისტებისა და მოგზაურების ეკონომიკური საჭიროებების ეფექტურად დაკმაყოფილება;
- სახელმწიფო კონტროლი ტურიზმის სფეროში ეროვნული რესურსების მოძრაობასა და გამოყენებაზე;
- ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესების დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე.

საერთაშორისო ტურიზმის უსაფრთხოების უზარმაზარი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, UNWTO-ს რეკომენდაციით მსოფლიოს 137 ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვანი საკითხები წყდება სახელმწიფო დონეზე. სწორედ მის მიერ ხდება ტურიზმის განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგიის შემუშავება რეგიონებისა და ინდუსტრიების მახასიათებლების გათვალისწინებით, ამ გეგმების კოორდინაცია ეკონომიკურ დონეზე და საერთაშორისო თანამშრომლობის ფარგლებში. ტურიზმში ჩართულ მხარეებს შორის ურთიერთობას არეგულირებს კანონმდებლობა. წამყვან როლს ამ პროცესების მართვაში საფინანსო და საგადასახადო სამსახურები ასრულებენ.

მსოფლიო პრაქტიკა მიუთითებს მრავალი ქვეყნის მთავრობის ერთობლივი ძალისხმევის ზრდაზე, რომელიც მიმართულია ტურისტული საქმიანობის სტიმულირებისკენ. ჯერ კიდევ 1995 წლის მარტში კადიზში (ესპანეთი) WTO-მ გამართა საერთაშორისო ფორუმი, რომელსაც ესწრებოდა 300 პარლამენტარი 52 ქვეყნიდან. ფორუმის მიზანი იყო მთავრობების, პარლამენტებისა და ადგილობრივი ხელისუფლების ყურადღების მიპყრობა ტურიზმის ეკონომიკურ მნიშვნელობაზე. მომავალ 20 წელიწადში მოსალოდნელ ტურისტულ ბუმთან და ტურისტული ნაკადის ზრდასთან დაკავშირებით, ფორუმზე ხაზგასმით იქნა აღნიშნული, რომ ტურისტული ცენტრებისა და რეგიონების ფუნქციონირება დამოკიდებული იქნება კონკრეტულ სასაზღვრო, საბაჟო, სამედიცინო, საპოლიციო და სხვა მარეგულირებელ გადაწყვეტილებებზე რაზეც პასუხისმგებელი უნდა იყოს სახელმწიფო.

უკვე რამდენიმე წელია ჩვენი ქვეყანა განუხრელად ცდილობს წარმატებული ტურისტული ქვეყნების რიგში ჩადგეს და მოწინავე პოზიციები დაიმკვიდროს. ამ მიზნის მისაღწევად 2015 წელს საქართველოს მთავრობამ მსოფლიო ბანკის ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერით მიიღო „საქართველოში ტურიზმის განვითარების სტრატეგია - 2025“.. სტრატეგიის მომზადებაში მონაწილეობდნენ ხელისუფლების, ტურისტული ბიზნესისა და საზოგადოების წარმომადგენლები. კერძოდ, ეროვნული და ადგილობრივი ხელისუფლების, სპეციალურად დაცული ტერიტორიების და კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტების ადმინისტრაციების, ინვესტორების, ტუროპერატორების, სასტუმროების და საგანმანათლებლო ტურიზმის წარმომადგენლები. ინდუსტრიის განვითარების გეგმა შემუშავდა სახელმწიფო-კერძო სექტორის პარტნიორობის მეშვეობით ტურისტების კმაყოფილების მაქსიმალურად გაზრდის, ტურისტული ინდუსტრიის ზომისა და მომგებიანობის მდგრადი ზრდის მისაღწევად და სამუშაო ადგილების შექმნის შესაძლებლობის გასაუმჯობესებლად. იგი საკმაოდ ამბიციურ მიზნებს ისახავს 2025 წლისთვის: საქართველო უნდა გახდეს ერთ-ერთი წამყვანი ტურისტული ქვეყანა, რომელიც შეძლებს უზრუნველყოს მსოფლიო დონის სერვისი წლის ნებისმიერ დროს. ამისათვის საქართველოში ყველანაირი პირობა არსებობს: მრავალფეროვანი ბუნება, ზოგან კი უბრალოდ უნიკალური, რაც წარმოადგენს ეკოტურიზმის განვითარების დიდ პოტენციალს; ეროვნული პარკები და დაცული ტერიტორიები შეადგენენ ქვეყნის ტერიტორიის 7%-ს, დაცული ტერიტორიების 75% ტყეებია, ტურისტებს 182 საკურორტო ადგილს სთავაზობენ, აქ არის 14 ეროვნული ნაკრძალი, 9 ეროვნული პარკი, 17 დაცული ტერიტორია და 2 დაცული ლანდშაფტი, სადაც უკვე შექმნილია ან იქმნება ეკოტურიზმის შესაბამისი ინფრასტრუქტურა.

სტრატეგია ითვალისწინებს, რომ 2025 წლისთვის ქვეყანამ მნიშვნელოვნად უნდა გაზარდოს შემოსავალი ტურიზმიდან: 5,5 მლრდ ლარამდე (2 მლრდ აშშ დოლარი), რაც საფუძველს იძლევა ითქვას, რომ საქართველო უკვე 2024 წელს მსოფლიო ტურიზმის ერთ-ერთი მთავარი მასპინძელი იქნება. ამას მოწმობს შემდეგი მონაცემები (იხ. ცხრილი 2):

ცხრილი 2

ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები საქართველოში (მლრდ აშშ დოლარი)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
მოგზაურობიდან შემოსავლები	2,7	3,2	3,2	0,5	1,2	3,5	4,1
მოგზაურობიდან შემოსავლები მთლიან მშპ-ში	16,6	18,3	18,7	3,4	6,7	14,3	

ტურიზთან დაკავშირებული სხვა მონაცემები ასე გამოიყურება (იხ. ცხრილი 3):

ცხრილი 3

ტურიზმის დარგის სექტორის ზოგიერთი მაჩვენებელი საქართველოში

		2019	2023	2024 სავარაუდო
მგზავრთა ნაკადი	მლნ კაცი	5.2	6	6.8
შემოსავლები ტურიზმიდან,	მლრდ აშშ დოლარი	3.3	4.1	4.5
საერთაშორისო მგზავრთა ვიზიტი	მლნ კაცი	9.4	7.1	7.9
საერთაშორისო ტურისტული ვიზიტი	მლნ კაცი	5.1	4.7	5.2

საქართველოში ტურისტულ სფეროს არეგულირებს 2023 წლის დეკემბერში მიღებული კანონი ტურიზმის შესახებ, რომლის მიხედვით ამ სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების უფლებამოსილი ორგანოებია: საქართველოს მთავრობა, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, მისი კონტროლისადმი დაქვემდებარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია და სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, რომლებიც თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში ასრულებენ ამ კანონით გათვალისწინებულ ფუნქცია-მოვალეობებს.

ამ ორგანოების მიერ ჩატარებული კვლევების საფუძველზე ქვეყანაში გამოვლინდა რიგი პრობლემები, როგორცაა:

- ტურიზმის სააღრიცხვო სისტემის არარსებობა;

დღესდღეობით საქართველოში ვერ ხერხდება ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების სრული აღრიცხვა. მაგ. არ ხდება საკურორტო ადგილებში საკუთარი სახლების გამქირავებელთა შემოსავლების აღრიცხვა. მოცემული პრობლემა შესაძლებელია მოგვარდეს საქართველოში მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციისა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემუშავებული ტურიზმის სატელიტური აღრიცხვის სისტემის ქვეყანაში დანერგვით.

- უსაფრთხოების არადაამაკმაყოფილებელი დონე ქვეყანაში;

ქვეყანაში არსებული არადაამაკმაყოფილებელი კრიმინოგენული სიტუაცია (ხშირია როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოელ ტურისტებზე თავდასხმისა და გატაცების შემთხვევები), რაც ფსიქოლოგიურ ზეგავლენას ახდენს უცხოელ ტურისტებზე, რის გამოც მათ შეიძლება უარი თქვან საქართველოში ჩამოსვლასა და დასვენებაზე.

- არადაამაკმაყოფილებელი უსაფრთხოების დონე უშუალოდ კურორტებზე;

ეს გამოწვეულია რეგიონებში სამაშველო სამსახურის არაქმედუნარიანობითა და სიმცირით. გარდა ამისა საკურორტო ადგილებში, განსაკუთრებით კი მაღალმთიან რეგიონებში, პრობლემას წარმოადგენს სამედიცინო მომსახურების მიღების სირთულე. აღნიშნული პრობლემის გადასაჭრელად მიზანშეწონილი იქნება მომზადდეს: კვალიფიციურ მაშველთა კორპუსი, როგორც საზღვაო კურორტების, ასევე

მაღალმთიანი რეგიონებისათვის; შეიქმნას პირველადი დახმარების სამედიცინო მომსახურების პუნქტების ქსელი ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე.

- არადამაკმაყოფილებელი სანიტრულ-ჰიგიენური მდგომარეობა კურორტებზე;

თითქმის არ ხდება სანაპიროს დასუფთავება და საჭირო სანიტარული ნორმების დაცვა; ხშირია ზღვის დაბინძურება სხვადასხვა ჩამდინარე ნარჩენებით, გემების ნარეცხი წყლებითა თუ ჩალვრილი ნავთობით. ეს საფრთხეს უქმნის დამსვენებელთა ჯანმრთელობას. აუცილებელია: გაუმჯობესდეს რეგიონებისა და ქალაქების შესაბამისი კეთილმოწყობის სამსახურების საქმიანობა. მუდმივად მოხდეს საკურორტო ადგილების დასუფთავება და სანიტარული ნორმების დაცვა.

- მოშლილი საგზაო და სატრანსპორტო სისტემა;

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ქვეყანაში ფაქტობრივად არ არსებობს შიდა ავიარეისები. მიზანშეწონილი იქნება შიდასაქვეყნო, რეგიონთაშორისი ავიარეისების დანიშვნა. მიუხედავად ამისა, რომ ჩვენ ორი ნავსადგური გაგვაჩნია, მაგრამ დღესდღეობით საზღვაო ტრანსპორტით ტურისტთა გადაყვანა თითქმის არ ხდება. აუცილებელია გაუმჯობესდეს საგზაო სისტემა მაღალმთიან და შედარებით ძნელად მისადგომ ადგილებში, რადგან ტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი პოტენციალი სწორედ მაღალმთიან რეგიონებშია თავმოყრილი; გზების გამართვა საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობის მიღწევის მიზნით ითვალისწინებს მათ კეთილმოწყობას, განათებას, ავტოგასამართი და კავშირგაბმულობის პუნქტების განთავსებას და სხვ.; უნდა მოხდეს სამარშრუტო ტრანსპორტის ქსელის გაფართოება და მაღალმთიან რეგიონებში პირდაპირი მარშრუტების დანიშვნა.

- სასტუმროთა და სააგენტოთა ქსელის განუვითარებლობა;

საქართველოს კურორტები ვიზოტორებს ვერ უზრუნველყოფენ სასტუმროებით, იმდენად რამდენადაც რეგიონებში მათი რაოდენობა არასაკმარისია. ამავე დროს არსებული კერძო სასტუმროების ნომენკლატურა საკმაოდ მწირია, მომსახურების დონე დაბალი, ხოლო შემოთავაზებულ ტარიფები კი მაღალი. აღნიშნული პრობლემა შეიძლება გადაჭრილ იქნას: ტურიზმის სფეროში ინვესტიციების მოზიდვით და საერთაშორისო სტანდარტების სასტუმროთა ქსელის განვითარებით; სასტუმროთა მომსახურების ასორტიმენტის გაზრდით.

- საქართველოს ტურიზმის პოტენციალის შესახებ სრულყოფილი საინფორმაციო ბაზის არარსებობა;

ქვეყანაში არ არსებობს სრული საინფორმაციო ბაზა საქართველოს ტურისტული პოტენციალის შესახებ, სადაც აღწერილი იქნება საქართველოს რეგიონებში არსებული კურორტები, თავისი ღირსშესანიშნაობებით, მათი მომსახურების სახეებით და საქმიანობის სრული აღწერით. აუცილებელია შეიქმნას სასტუმროებისა და სააგენტოების სრულყოფილი საინფორმაციო ელექტრონული ბაზა, რომელიც ინტერნეტის საშუალებით ხელმისაწვდომი იქნება ნებისმიერი ადამიანისთვის და შეიძლება გამოყენებულ იქნას მსოფლიოს მასშტაბით საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის რეკლამირებისა და პოტენციურ ტურისტთა ყურადღების მიპყრობისათვის.

- საჭიროა სააგენტოების მხრიდან შიდა ტურიზმზე ორიენტირება;

რა თქმა უნდა, ყოველივე ზემოთ აღნიშნული საკმაოდ დიდ ხარჯებთანაა დაკავშირებული, ამიტომ სწორედ სახელმწიფოს ხელეწიფება დარგის განვითარების მიზნით აღნიშნულ საქმეში საჭირო დოზით ჩართოს კერძო სექტორი. სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს ტურიზმის ეროვნულ ადმინისტრაციასთან დაკავშირებული

სამინისტროებისა და დეპარტამენტების ქმედებების კოორდინაციის მექანიზმების ჩამოყალიბება, უწყებათაშორის სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება და ცხოვრებაში გატარება. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება საქართველოში ტურიზმის უსაფრთხოდ და წარმატებით განვითარება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Korghanashvili L., (2011). Грузия на мировом рынке туристических услуг, November 2011. DOI: 10.13140/RG.2.1.4068.5680. <https://pandia.ru/text/81/107/24862.php>
2. Девидзе Мосты М., (2017). Развитие Туризма В Грузии: В Интерессах Экономики И На Благо Граждан, Т.10. №4. https://tourlib.net/statti_tourism/devidze.htm
3. Проблемы международного туризма https://studbooks.net/663420/turizm/problemy_mezhdunarodnogo_turizma
4. Проблемы международного туризма, 2011, 03 Октября <https://www.stud24.ru/reactions/problemy-mezhdunarodnogo-turizma/69656-223279-page1.html>
5. Демьяненко Е. А.,(2017). Безопасность в сфере туризма на примере ряда стран мира, материалы V Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2017 г.) С. 131-133. <https://moluch.ru/conf/law/archive/227/12737/https://moluch.ru/conf/law/archive/227/12737/>
6. Безопасность туризма: Международная практика, https://www.tourismsafety.ru/news_one_2415_44.html
7. ХАРЛАМОВА А.Ю., (2016). ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СФЕРЕ ТУРИЗМА, «Управление инвестициями и инновациями». 2016. № 1. УДК 342.932.4 , DOI:10.14529/iimj160109. [investment-management.susu.ru>download/9.pdf](https://investment-management.susu.ru/download/9.pdf)
8. Киселева И. А., Искаджян С. О.. Концепция экономической безопасности в туристской сфере, <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-ekonomicheskoy-bezopasnosti-v-turistskoy-sfere>
9. Филипов В.А. (2023). Экономическая безопасность в сфере туризма, <https://scienceforum.ru/2023/article/2018033242>
10. ცხომელიძე ე., (2023). საქართველოში მაღალგადახდისუნარიანი ტურისტების მოზიდვა, 10 ივლისი, 2023 <https://iset-pi.ge/ka/blog/3340-saqartveloshi-maghalgadaxdisunariani-turistebis-mozidva>

Nunu Kistauri
Medea Melashvili
Ketevan Kveladze

INTERNATIONAL TOURISM AND SOME ISSUES OF ECONOMIC SECURITY RELATED IN THE WORLD AND IN GEORGIA

Summary

The paper discusses one of the steadily growing sectors of the world economy, such as international tourism: it has become an important source of income growth for tourist countries and thus raising the level of well-being of the population in recent years.

The paper mentions that international tourism is subject to many risks and is under various threats, such as ecological, economic, political threats. In the work, the economic threats of the development of the mentioned field, as well as the consequences of their impact on the economy, are presented, and the ways of their elimination are proposed.

The paper deals with the influence of international tourism, in particular, on the development of the tourism sphere of Georgia, which is based on quite interesting digital material.

Keywords: international tourism, economic threats, WTO, (World Trade Organization), UNWTO (United Nations World Tourism Organization), WTTC (World Travel & Tourism Council), tourism in Georgia.

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობების დინამიკა და განვითარების პერსპექტივები ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში

ანოტაცია. საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობების 30 წლიანი ისტორიის მანძილზე ყოფილა თარიღები, როდესაც საქართველო, თანმიმდევრულად, ერთი ეტაპიდან გადადიოდა ხარისხობრივად უფრო მაღალ და უფრო მნიშვნელოვან საფეხურზე. ამ მხრივ მეტად მნიშვნელოვან თარიღს წარმოადგენს 2023 წლის 14 დეკემბერი, როდესაც ევროკავშირის 27-მა წევრმა ქვეყანამ ერთხმად მიიღო ჩვენი ქვეყნისთვის ისტორიული გადაწყვეტილება ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მინიჭებასთან დაკავშირებით. შედეგად საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობები ახალ ეტაპზე გადავიდა. ყოველივე ამას დაერთო რუსეთ-უკრაინის ომი, რამაც როგორც ევროპაში, ისე დანარჩენ მსოფლიოში გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარება არსებითად შეცვალა. აღნიშნული პროცესი გარკვეულწილად საქართველოზეც აისახება, რადგან საქართველოს სტრატეგიულმა ადგილმდებარეობამ შესაძლოა არსებითი როლი შეასრულოს საქართველო-ევროკავშირის როგორც პოლიტიკურ, ისე ეკონომიკურ ჭრილში, რადგან თვითონ ევროკავშირის ცდილობს კიდევ უფრო დივერსიფიცირებული გახადოს შიდა ეკონომიკა, ახალი მომწოდებლებისა თუ საგზაო რუქის მეშვეობით. სწორედ აღნიშნული პროცესი არის გაანალიზებული მიმდინარე სტატიაში.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირი, კანდიდატის სტატუსი, სავაჭრო ურთიერთობა, საგზაო რუქა; აბრეშუმის გზა

შესავალი

რუსულ აგრესიას უკრაინაში დასავლეთის მხრიდან საპასუხო პოლიტიკური და ეკონომიკური გადაწყვეტილებები მოჰყვა, რაც უპრეცედენტო მასშტაბის სანქციების პაკეტიმ აისახა. არსებულ მძიმე ეკონომიკურ ვითარებას, ერთი მხრივ, განაპირობებს თავად ომი, რადგან რუსეთი და უკრაინა გლობალურ ვაჭრობაში უმსხვილესი მოთამაშეები არიან და მსოფლიოში მოწინავე ადგილებს იკავებენ ისეთი ძირითადი მოხმარების პროდუქტების წარმოებაში, როგორებიცაა ხორბალი, მარცვლეული, ზეთი და სხვა, რომ აღარაფერი ვთქვათ ენერგეტიკულ რესურსებსა და ტექნოლოგიურ კომპონენტებზე. თუმცა, მოსკოვის ომმა ევროპის ტერიტორიულად უდიდესი ქვეყნის წინააღმდეგ ეკონომიკური პროგნოზები და გეგმები თავდაყირა დააყენა.

რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში, ევროკავშირის მხრიდან საქართველოსთვის, კანდიდატის სტატუსის მინიჭებამ კიდევ უფრო დააჩქარა ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესი. კანდიდატის სტატუსის მინიჭებით იზრდება აღნიშნული ქვეყნების იმიჯი როგორც მომავალი წევრი სახელმწიფოების, რაც უპირველეს ყოვლისა წარმოადგენს პოზიტიურ გზავნილს ინვესტორებისთვის, რათა მოხდეს ეკონომიკაში ინვესტიციების დაბანდება.

როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ევროპულ სახელმწიფოებში ყველაზე მეტი ინვესტიცია იდება მაშინ როდესაც ქვეყანას ენიჭება კანდიდატის სტატუსი ან მოლაპარაკებები ეხსნება ევროკავშირთან, რადგან ჯერ კიდევ სრულად არაა შესული ძალაში შესაბამისი ევროკავშირის შესაბამისი რეგულაციები და დირექტივები, რის გამოც ინვესტირება ჯერ კიდევ მარტივია. ინვესტიციები თავისთავში მოიაზრებს ადგილობრივი მეწარმეობის განვითარებას, მეტი ქართველის დასაქმებას, მეტ შემოსავალს ბიუჯეტში და ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის დაბალ ფასს

მოსახლეობისთვის. ეს პროცესი კი აუცილებლად აისახება საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებაზე და ეროვნული ექსპორტის ზრდას ევროკავშირის ერთიან ბაზარზე.

კანდიდატის სტატუსის ერთ-ერთი ხელშესახები სარგებელი ევროკავშირის დამატებით ფინანსურ რესურსთან წვდომაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ეტაპობრივად გაეხსნება წვდომა ევროკავშირის დახმარების იმ ინსტრუმენტებთან და პროგრამებთან, რომლებიც გაწევრიანების პროცესში მყოფი ქვეყნისთვის არის ხელმისაწვდომი. ერთ-ერთი ასეთი ინსტრუმენტია ევროკავშირის გაწევრიანების წინა ინსტრუმენტი (IPA III), რომლის ბიუჯეტი 14 მილიარდ ევროს აჭარბებს და რომელიც კანდიდატი ქვეყნების განვითარებას და ევროკავშირში გაწევრიანების პროცესის მხარდაჭერას ისახავს მიზნად.

საქართველომ უკვე დაიწყო ინტეგრაცია ევროკავშირის 2 მნიშვნელოვან ინიციატივაში. ერთ-ერთი მათგანი ევროს ერთიანი გადახდის სისტემაში (SEPA) ინტეგრაციას გულისხმობს, რაც 2024 წლის ბოლომდე უნდა დასრულდეს და შედეგად ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში და ამ ქვეყნებიდან საქართველოში საბანკო ტრანსფერებზე გადასახადის მინიმუმამდე შემცირებას ისახავს მიზნად. მეორე ინიციატივა საქართველოს ევროკავშირის ერთიანი როუმინგის სივრცეში ინტეგრაციას უკავშირდება, რის საფუძველზეც, ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში მოგზაურობისას გვექნება საშუალება, რომ მობილურით ვისაუბროთ იგივე ტარიფით, რაც საქართველოში მოქმედებს.

კანდიდატის სტატუსი და მისი მიღების შემდგომ არსებული პროცესი თავისთავად მოიაზრებს უფრო ხელმისაწვდომ საფინანსო რესურსებთან წვდომას და საბანკო-საფინანსო ბაზარზე მეტ კონკურენციას, რაც თავისთავად, საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში საკრედიტო რესურსებზე საპროცენტო გადასახადის კლებას გამოიწვევს.

კანდიდატის სტატუსი მოიაზრებს ტურიზმის განვითარებასა და საქართველოს იმიჯის ზრდას მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, როგორც უსაფრთხო და სტაბილური ევროკავშირის მომავალი წევრი სახელმწიფო. საქართველოს მიეცემა საშუალება, რომ კიდევ უფრო მეტად წარმოაჩინოს საკუთარი მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა და დაანახოს ცივილიზებულ სამყაროს თუ რამდენად მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლია ევროკავშირის კულტურულ მრავალფეროვნებაში.

ტურიზმის განვითარებასთან ერთად გარდაუვალია ევროკავშირთან დამაკავშირებელი სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება, მათ შორის საავიაციო სფეროში საბიუჯეტო ავიაკომპანიების მხრიდან საქართველოთი კიდევ უფრო მეტი დაინტერესება და ეკონომიკაში მეტი ინვესტირება.

დღევანდელ რთულ გეოპოლიტიკურ ვითარებაში როგორც ევროკავშირისთვის, ისე საქართველოსთვის უმნიშვნელოვანესი პროცესი მიმდინარეობს. აქ უპირველეს ყოვლისა, უნდა გავითვალისწინოთ რუსეთ-უკრაინის ომის ფაქტორი. ამ უკანასკნელის კონტექსტში ერთის მხრივ ევროკავშირი ცდილობს თავისი ეკონომიკის დივერსიფიცირებას, რაც პირველ რიგში გულისხმობს რუსეთის ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების შემცირებას, ხოლო საქართველოსთვის ერთის მხრივ ევროკავშირის ერთიან ეკონომიკურ სივრცეში ინტეგრაციის დაჩქარებით, ხოლო მეორეს მხრივ თვითონ ევროკავშირისთვის ალტერნატიული სავაჭრო გზების შეთავაზებით.

საქართველო-ევროკავშირის პოლიტიკური ურთიერთობები

საქართველო-ევროკავშირის პოლიტიკური ურთიერთობები დამოუკიდებლობის გამოცხადების პერიოდიდან იწყება. საქართველო, დამოუკიდებლობის მოპოვებას მოჰყვა ღრმა კრიზისი ქვეყანაში, რადგან ქვეყანამ, რომელიც აქამდე მთლიანად დამოკიდებული იყო საბჭოთა კავშირზე, დაკარგა ეკონომიკური ბაზრები, კავშირები, რასაც ემატებოდა ქვეყანაში მიმდინარე შიდა კონფლიქტები, პოლიტიკური არასტაბილურობა, სოციალური სიდუხჭირე და მრავალი სხვა ფაქტორი. მას შემდეგ, რაც შემცირდა საქართველოს მთავარი შიდა პროდუქტი(მშპ), ევროკავშირი მეტად გააქტიურდა და დიდი მხარდაჭერა გაუწია სხვადასხვა პროგრამებისა თუ პროექტების მეშვეობით. მთავარ მიზნად ისახავდა დემოკრატიული პრინციპების დამკვიდრებას, საბაზრო ეკონომიკის განვითარებასა და საქართველოს თანამედროვე სახელმწიფოდ ქცევას.

1996 წლის 22 აპრილს ლუქსემბურგში ხელი მოეწერა ევროკავშირსა და საქართველოს შორის პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმებას (PCA), რომელიც ძალაში შევიდა 1999 წელს, თუმცა შეთანხმებაზე მოლაპარაკებები ჯერ კიდევ 1994 წელს დაიწყო. შეთანხმების შესაბამისად, საქართველომ და ევროკავშირმა აიღეს ვალდებულება, ორმხრივად ემუშავათ პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მიზნების მისაღწევად. ევროკავშირისა და საქართველოს ურთიერთობა იმითაა საინტერესო, რომ ის მოითხოვს საქართველოსგან, მიაღწიოს გარკვეულ მიზნებს და ამ შემთხვევაში მიიღებს დახმარებას. პარტნიორობისა და თანამშრომლობის ხელშეკრულების მიზანია კონკრეტული ქვეყნის დაახლოება და ჰარმონიზაცია ევროკავშირის სტანდარტებთან და ამ ორ მხარეს შორის თანამშრომლობის გაღრმავება არსებული ისტორიული კავშირებისა და საერთო ღირებულებების საფუძველზე.

პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შეთანხმებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ევროკავშირისა და საქართველოს შორის ურთიერთობების სტატუსის განსაზღვრასა და ამდღეობაში, მაგრამ ამან ვერ ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი ქვეყნის სწრაფად რეფორმირებისა და ევროპიზაციის საკითხში, რადგან ხელშეკრულებაში არ იყო განსაზღვრული რეფორმის დეტალური გეგმა და თარიღები, ამიტომ ძალიან მწელი იყო იმის მეთვალყურეობა, თუ როგორ ასრულებდა საქართველო დაკისრებულ ვალდებულებებს, მაგალითად, PCA-ს ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი დებულება იყო 43-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს საქართველოს კანონმდებლობის დაახლოებას ევროკავშირის კანონმდებლობის სტანდარტებთან, რაც საბოლოოდ, ვერ განხორციელდა. საქართველოს სხვადასხვა ინიციატივებმა და მცდელობებმა ითამაშა გადამწყვეტი როლი სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყნის კონსოლიდაციასა და მობილიზაციაში.

იგი ითხოვდა მნიშვნელოვანი რეფორმების განხორციელებას 2006-2011 წლებში და ევროკავშირთან მჭიდრო ურთიერთობის დამყარებას შემდეგ სფეროებში: დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარება, სამართალი, კარგი მმართველობის პრინციპებისა და სტაბილურობის დანერგვა, სიღარიბის აღმოფხვრა, ეკონომიკური განვითარება, სოციალური პოლიტიკის დახვეწა, მიგრაცია, ტრანსსასაზღვრო დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლა, საგარეო პოლიტიკა და უსაფრთხოება, კონფლიქტების მოგვარება, ენერჯია, ტრანსპორტი და გარემოს დაცვა, კულტურა, განათლება და მეცნიერება. პოლიტიკურად რომ ვთქვათ, სამოქმედო გეგმის განხორციელების ვალდებულება საქართველოს რეალურად უკარნახა შემდეგმა: ქვეყნის სურვილი ევროკავშირთან შემდგომი დაახლოებისკენ, რაც არ მოხდებოდა, თუ ქვეყანა არ განხორციელებდა სამოქმედო გეგმაში მოცემულ რეფორმებს; საქართველოს

გამოცდილება და გაგება იმისა, რომ ეს რეფორმები სარგებელს მოუტანდა ქვეყანას და სრულიად შეესაბამებოდა მისი გრძელვადიანი განვითარების მიზნებს; კონკურენციის ჯანსაღი დონის არსებობა ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სხვა ქვეყნებთან.

საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობები ახალ ეტაპზე მას შემდეგ რაც 2009 წელს დაიწყო აღმოსავლეთ პარტნიორობა. აღმოსავლეთ პარტნიორობის ფარგლებში უნდა გამართულიყო მრავალმხრივი პოლიტიკური დიალოგები ევროკავშირსა და მის ექვს აღმოსავლეთ პარტნიორ ქვეყნას შორის, რომელთაგან ერთ-ერთია საქართველო (საქართველო, უკრაინა, აზერბაიჯანი, მოლდოვა, ბელარუსი და სომხეთი). აღმოსავლეთ პარტნიორობა შეიქმნა იმისათვის, რომ გამხდარიყო მრავალმხრივი ინსტრუმენტი და თანამშრომლობის თემატური პლატფორმა ოთხი ძირითადი მიმართულებით: დემოკრატია, კარგი მმართველობა და სტაბილურობა; ეკონომიკური ინტეგრაცია და ევროკავშირის პოლიტიკასთან დაახლოება; ენერჯია, ტრანსპორტი, გარემოს დაცვა; მობილობა და ხალხთან კონტაქტი (იგულისხმება ურთიერთქმედება ორი ქვეყნის ნორმალურ მოქალაქეებს შორის სხვადასხვა დონეზე, ყოველგვარი ოფიციალური ჩარევისა და მითითებების გარეშე).

ასოცირების შეთანხმების უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენს ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) რადგან სწორედ ის მოიცავს ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის მექანიზმს და საქართველოსთვის ხსნის ევროკავშირის შიდა ბაზარს. გარდა ამისა, DCFTA მოიცავს ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხთა ფართო სპექტრს (მაგ.: სურსათის უვნებლობა, კონკურენციის პოლიტიკა, ინტელექტუალური საკუთრების დაცვა, ფინანსური მომსახურება და სხვა) და ითვალისწინებს ვაჭრობასთან დაკავშირებული საქართველოს კანონმდებლობის ეტაპობრივ დაახლოებას ევროკავშირის კანონმდებლობასთან.

DCFTA საქართველოს აძლევს საშუალებას ეტაპობრივად მიიღოს ევროკავშირის შიდა ბაზრის ოთხი თავისუფლებიდან სამი: საქონლის, მომსახურების და კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება. DCFTA-ის ამოქმედებით, საქართველოში წარმოებულ საქონელსა და მომსახურებას, გარკვეული პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში, გაეხსნება მსოფლიოს უმსხვილესი ბაზარი, რომელიც ამ ეტაპზე აერთიანებს 28 ქვეყანას და 500 მილიონზე მეტ მომხმარებელს. გარდა ამისა, DCFTA-ის ამოქმედება ხელს შეუწყობს ახალი საწარმოებისა და საექსპორტო პროდუქციის გაჩენას, ქართველი მომხმარებლისთვის უსაფრთხო და უვნებელი პროდუქტის მიწოდებას, სახელმწიფო ადმინისტრირების ორგანოების განვითარებას ევროპული საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად. ქართულ, მომსახურების სფეროს, კომპანიებს მიეცემათ საშუალება უმეტეს სექტორებში: დააფუძნონ ფილიალები ევროკავშირის ქვეყნებში და მათი საშუალებით მიაწოდონ მომსახურება ევროპელ მომხმარებელს; თავიანთ ევროპულ ფილიალებში დაასაქმონ ქართველი მენეჯერები, სპეციალისტები და გაატარონ პრაქტიკა თავიანთ თანამშრომლებს; გაუშვან თავიანთი გაყიდვების წარმომადგენლები ევროკავშირში, მათი პროდუქციის გაყიდვის მიზნით მოლაპარაკებების საწარმოებლად; მიაწოდონ მომსახურება ევროკავშირის ბაზარზე საქართველოდან, ევროკავშირში ფილიალების გახსნის გარეშე.

ქართველ სპეციალისტებს, ინდივიდუალურად თუ კომპანიებს შორის გაფორმებული კონტრაქტების საფუძველზე, მიეცემათ საშუალება გასწიონ მომსახურება ევროკავშირში. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ქართული საქონელი და მომსახურება ეტაპობრივად მიიღებს დაშვებას ევროკავშირის წევრი ქვეყნების სახელმწიფო შესყიდვებში. საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობები 2023 წლის 14

დეკემბერს სრულიად ახალ ეტაპზე გადავიდა, რადგან სწორედ ამ დღეს ევროკავშირის 27-მა წევრმა ქვეყანამ ერთხმად მიიღო ჩვენი ქვეყნისთვის ისტორიული გადაწყვეტილება ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსის მინიჭებასთან დაკავშირებით. კანდიდატის სტატუსის მინიჭებით იზრდება საქართველოს იმიჯი, როგორც ევროკავშირის მომავალი წევრი სახელმწიფოსი, რაც პირველ რიგში პოზიტიური გზავნილია ინვესტორებისთვის, რომ დაიწყონ საქართველოს ეკონომიკაში ინვესტიციების დაბანდება, რისთვისაც საქართველოში არის რეგიონში ყველაზე მიმზიდველი საინვესტიციო გარემო, მათ შორის დაბალი გადასახადები და მოქნილი სერვისები.

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების დინამიკა

საქართველოს ევროკავშირის გარეშე ეკონომიკური განვითარება შეუძლებელია. ევროკავშირი დღეს არის საქართველოს ყველაზე დიდი ეკონომიკური პარტნიორი. საქართველო ყველაზე მეტს ვაჭრობს ევროკავშირთან, ყველაზე მეტი ინვესტიცია შემოდის ევროკავშირიდან, ყველაზე მეტი ემიგრანტი არის დასაქმებული ევროკავშირში და თავიანთ ოჯახებს იქიდან არჩენენ, ევროკავშირიდან შემოდიან მაღალბიუჯეტის ტურისტები და საქართველო ყველაზე მეტ სამთავრობო დახმარებებს იღებს ევროკავშირისგან. ევროკავშირის კანდიდატის სტატუსი კი უზრუნველყოფს საქართველოში შემომავალი ფულადი ნაკადები მნიშვნელოვნად გაიზრდეს. გარდა ამისა, ქვეყანა მიიღებს უსაფრთხოების გაზრდილ გარანტიებს, რაც ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობას მნიშვნელოვნად აამაღლებს. რაც შეეხება არსებულ სტატისტიკურ მონაცემებს. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა განვიხილოთ ევროკავშირთან არსებული საგარეო-სავაჭრო ბრუნვის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ფულადი გზავნილები და ფულად დახმარებებზე (გრანტი).

ბოლო წლებში საქართველოდან ევროკავშირში ექსპორტი მზარდ დინამიკას ინარჩუნებს. მიუხედავად იმისა, რომ 2023 წელს ექსპორტი 2022 წელთან შედარებით დაახლოებით 20%-ით არის შემცირებული, იგი მაინც ინარჩუნებს ზრდის ტენდენციებს. ყველაზე მაქსიმალური მოცულობა, სწორედ 2022 წელს დაფიქსირდა და დაახლოებით 862 მლნ. აშშ დოლარი დაფიქსირდა, რაც მთლიანი ექსპორტის 15,4%, ხოლო 2023 წელს მთლიანი ექსპორტი 704,3 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც მთლიანი ექსპორტის 11,56%-ია, ხოლო 2024 წლის იანვარ მაისში მისმა მოცულობამ 339,8 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც მთლიანი ექსპორტის 15%-ია. რაც შეეხება იმპორტს. 2024 წლის იანვარ-მაისის მონაცემებით ევროკავშირის ქვეყნებიდან განხორციელდა 2,568 მლნ. აშშ დოლარის იმპორტი, რაც მთლიანი იმპორტის 41,71% შეადგენს. ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი კი გასული 2023 წელს დაფიქსირდა და 3,060 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც მთლიანი იმპორტის 22,6%-ია [საქსტატი]

მზარდია ევროკავშირიდან საქართველოში განხორციელებული პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები. რომ დავაჯამოთ 2004-2022 წლებში ევროკავშირის ქვეყნებიდან განხორციელებულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციებმა დაახლოებით 8 მლრდ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო ცალკე აღებული 2018-2022 წლებში საშუალოდ 500 მლნ. აშშ დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია შემოვიდა, რომელიც ძირითადად მიმართული იყო მრეწველობის, საფინანსო სექტორში, ენერჯეტიკასა და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის მშენებლობაში. რაც შეეხება 2023 წელს, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობამ შეადგინა 524,8 მლნ. აშშ დოლარი რაც მთლიანი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების 33%, ხოლო

2024 წლის პირველ კვარტალში განხორციელდა 116,2 მლნ. აშშ დოლარის ინვესტიცია. [საქსტატი]

მნიშვნელოვანი როლი უკავია ტურიზმის სექტორს. საზოგადოდ, ტურიზმის სექტორი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საქართველოს ეკონომიკაში. მიუხედავად იმისა, რომ კოვიდ პანდემიამ დიდი ზიანი მიაყენა ტურიზმის სექტორს, მან შეძლო აღდგენა და თითქმის დაუახლოვდა 2019 წლის მაჩვენებელს. 2023 წლისთვის ტურიზმის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 7,1% შეადგინა. რაც შეეხება კონკრეტულად ევროკავშირიდან შემოსულ ტურისტების მაჩვენებელს. 2023 წელს მან 422,227 შეადგინა, რაც წინა 2022 წელთან შედარებით 54,7%-ით მეტია. მიუხედავად იმისა, რომ 2019 წელთან შედარებით ეს მაჩვენებელი 12,9%-ით ნაკლებია, იგი მაინც ზრდის მაღალ ტემპს ინარჩუნებს. ევროკავშირის ქვეყნებიდან (გაერთიანებული სამეფოს გათვალისწინებით) ყველაზე საერთაშორისო ვიზიტი განხორციელდა პოლონეთიდან (91,210 ვიზიტი, ზრდა წინა 2022 წელთან შედარებით 117,6%), გერმანია (68,824 ვიზიტი, ზრდა 2022 წელთან შედარებით 41,8%), გაერთიანებული სამეფო (30,732 ვიზიტი, ზრდა 2022 წელთან შედარებით 43,6%). მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი საერთაშორისო ვიზიტები საფრანგეთიდან, ლატვიიდან, ლიეტუვადან, საბერძნეთიდან, იტალიიდან. [საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია].

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ერთ-ერთი მთავარ წყაროს წარმოადგენს ყოველწლიურად გადმორიცხული ფულადი გზავნილები. ეს არის თანხა, რომელსაც ევროკავშირის ქვეყნებში დასაქმებული ქართველი ემიგრანტები საქართველოში გზავნიან. 2023 წელს აღნიშნული თანხის მოცულობა 1,307,385.4 ათასი ლარი შეადგინა, რაც 2022 წელთან შედარებით 22%-იანი ზრდაა, ხოლო მთლიან ფულად გადმორიცხვებში მისი წილი 31,53% [ეროვნული ბანკი]. ყველაზე მეტი თან გადმორიცხა იტალიიდან (523,073 ათასი აშშ დოლარი), გერმანია (232,309 ათასი აშშ დოლარი), საბერძნეთი (245,896 ათასი აშშ დოლარი).

საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი ნაწილი ეთმობა იმ გრანტებს, და გრძელვადიან შეღავათიან კრედიტებს, რომლებსაც გვამღევს უშუალოდ ევროკავშირი (როგორც ინსტიტუტი), ასევე მისი წევრო ქვეყნების მთავრობები და საერთაშორისო ორგანიზაციები. 2019-2024 წლებში საქართველოს სამინისტროებისა და სხვა სახელმწიფო ინსტიტუტების მიერ მიღებული ევროკავშირის დაფინანსება 517 მილიონ ევროს შეადგენდა. ამ თანხის დიდი ნაწილი არის ნაჩუქარი თანხა, რომელიც საქართველოში სხვადასხვა რეფორმის გატარებას და ინსტრუქტურული პროექტების განხორციელებას მოხმარდა.

რაც შეეხება 2019-2024 წლებში 10 უმსხვილეს სამთავრობო ინსტიტუცია: რეგიონალური განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო/ადგილობრივი თვითმართველობები - 111,55 მილიონი ევრო; ფინანსთა სამინისტრო - 101,4 მილიონი ევრო; თავდაცვის სამინისტრო - 62,75 მილიონი ევრო; გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო და მის დაქვემდებარებაში არსებული სააგენტოები - 57 მილიონი ევრო; ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო - 5 მილიონი ევრო; ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტრო და სააგენტოები 25,07 მილიონი ევრო; მიგრაციის საკითხთა სამთავრობო კომისია - 19 მლნ. ევრო; განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო 12,85 მლნ. ევრო; შინაგან საქმეთა სამინისტრო 10,5 მლნ. ევრო მთავრობის ადმინისტრაცია 4 მლნ. ევრო. [ევროკავშირის მისია საქართველოში].

აღნიშნული ფაქტებიდან გამომდინარე, საქართველოს ეკონომიკური განვითარება ევროკავშირთან მჭიდრო ურთიერთობების გარეშე შეუძლებელია, ხოლო თვითონ

ევროკავშირის ერთიანი ბაზართან ინტეგრირების გარეშე შეუძლებელია მაღალი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა და სამუშაო ადგილების შექმნა. აქ უნდა განვიხილოთ რამდენიმე სცენარი. ერთ-ერთი სცენარის მიხედვით ევროკავშირმა შესაძლოა ქვეყანას შემდგომი სანქციები დაუწესო. მიუხედავად იმისა, რომ ეს სანქციები არ იყოს ისეთი, როგორც რუსეთშია, მაგრამ მკვეთრად უარყოფითი ზეგავლენა ექნება შემდგომი განვითარების თვალსაზრისით.

„შუა დერეფნის“ როლი რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში და საქართველოს როლი და სავაჭრო-ეკონომიკური პერსპექტივა

2024 წლის 24 ივნისს ევროკავშირის მიერ დამტკიცებული იქნა რუსეთის წინააღმდეგ სანქციების მე-14 პაკეტი. აღნიშნული სანქციები ეხება ისეთ მნიშვნელოვან სექტორებს, როგორცაა ენერგეტიკა, ფინანსური ინსტიტუტები, ინფრასტრუქტურა, წარმოება, საგარეო ვაჭრობა და სხვა. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთმა გარკვეულწილად შეძლო ამ ტიპის სანქციებთან ადაპტირება, რაც გამოიხატება იმაში, რომ რუსეთმა თავისი „პარტნიორი“ ქვეყნების დახმარებით როგორც სანქციების გვერდით ავლა, ასევე კრიტიკულად მნიშვნელოვანი საწარმოო კომპონენტების მიღებას, იგი მაინც გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა.

პანდემიისა და რუსეთის სანქციების გამო გართულებულმა ეკონომიკურმა კავშირებმა რომლებმაც საერთაშორისო ვაჭრობა და მიწოდების ჯაჭვი საგრძნობლად მოარღვია, ახალი პერსპექტივა გაიხსნა სამხრეთ კავკასიაზე გამავალ შუა დერეფანს, რომელიც აზიასა და ევროპას შორის რუსეთზე გამავალი უფრო იაფი, მაგრამ უფრო სარისკო და ბევრად გრძელი მარშრუტის ღირსეული კონკურენტი გამოდგა: სანდო, უსაფრთხო და სწრაფი.

რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ წამყვანმა ევროპულმა გადამზიდავებმა როგორცაა დანიური Maersk, ავსტრიულმა Rail Cargo Group. ფინურმა Nurminen Logistics, გერმანულმა Ceva Logistic და ნიდერლანდულმა Rail Bridge აქტიურად დაიწყეს შუა დერეფნის გამოყენება. შედეგად მკვეთრად გაიზარდა ტვირთბრუნვა და 3,2 მლნ. ტონა შეადგინა [FPRI]. პარალელულად, მკვეთრად შემცირდა მისი ანალოგის ჩრდილოეთის მარშრუტის ტვირთბრუნვა, რამაც კიდევ უფრო მიმზიდველი გახადა შუა დერეფანი. მიუხედავად ამისა, შუა დერეფნის პოტენციალის სრულად ასათვისებლად ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი, როგორც ინფრასტრუქტურის განვითარების, მათ შორის პორტისა და სარკინიგზო ინფრასტრუქტურის სიმძლავრის გასაზრდელად, ისე საბაჟო ტარიფებისა და სხვა ტექნიკური მექანიზმების ჰარმონიზაციისთვის.

ცალკე უნდა აღვნიშნოთ შუა დერეფანში მოქმედი ენერგეტიკული პროექტებს, რომელთა მეშვეობითაც კასპიის ზღვის ნავთობი და ბუნებრივი აირი მიეწოდება ევროპას. ამას სავარაუდოთ მალე დაემატება ელექტროენერჯის შავი ზღვის ფსკერზე გამავალი მაღალი ძაბვის კაბელის. პროექტის მიხედვით მწვანე ენერჯია გაივლის საქართველოს, შავ ზღვას, რუმინეთს და გაიყიდება უნგრეთში. ენერგორესურსების თვალსაზრისით თუ ვიმსჯელებთ აღნიშნული კიდევ უფრო პრიორიტეტული უნდა გახდეს ევროკავშირისთვის, მისი რუსეთზე მაღალი დამოკიდებულების გამო.

დღესდღეობით თვითონ ევროკავშირიც გარკვეული ეკონომიკური სირთულეების წინაშე დგას. რუსეთ-უკრაინის ომმა აიძულა ევროკავშირი გადაეხედა ეკონომიკური პოლიტიკისთვის და მოძებნა ალტერნატიული სავაჭრო გზები რუსეთზე დამოკიდებულების შესამცირებლად. ამ კონტექსტში მთავარი ყურადღება გამახვილებულია რუსეთზე ენერჯო დამოკიდებულების შემცირების თვალსაზრისით. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მიერ იმპორტირებული

რუსული გაზის წილი 40%-დან 8%-მდე შემცირდა. ეს მაჩვენებელი 2021-2023 წელს ეხება, თუმცა ტანკერებით მიწოდებული თხევადი ბუნებრივი აირის წილმა 15% მაინც შეადგინა. რუსულ გაზზე ევროკავშირის დამოკიდებულების შემცირების გასაღები უნდა ევროკავშირისთვის უნდა ყოფილიყო მათი შეძენა აშშ-სა და ყატარისგან. თუმცა, ამ ფაქტმა, ევროპულ ბაზარზე რუსული თხევადი ბუნებრივი აირის მიწოდების მკვეთრი ზრდა გამოიწვია, არადა, მანამდე აღნიშნული საკმაოდ დაბალ ფასად იყიდებოდა. ამას სტატისტიკური მასალებიც ცხადყოფს. 2023 წელს ევროკავშირში ამ ტიპის საწვავის მთლიანი იმპორტის 16% სწორედ რომ რუსეთზე მოდიოდა, რაც 2021 წელთან შედარებით 40%-ით მეტია. მიუხედავად იმისა, რომ 2022 წელთან შედარებით მთლიანი მოცულობა შემცირდა, მაგრამ 2024 წლის პირველი კვარტლის მონაცემები ცხადყოფს, რომ წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით იგი 5%-ით მეტია. ყველაზე მსხვილ იმპორტიორებად საფრანგეთი, ესპანეთი და ბელგია გვევლინა. სწორედ ამ სამ ქვეყანაზე მოდიოდა ევროკავშირისთვის მიწოდებული თხევადი ბუნებრივი აირის 87%. თუმცა აქვე უნდა დავძინოთ, რომ ზემოთხსენებული თხევადი ბუნებრივი აირის დიდი ნაწილი ევროპულ ბაზარს არ სჭირდება. იგი იგზავნება ევროპის პორტებში, საიდანაც ხდება მათი რეექსპორტი მესამე ქვეყნებში მსოფლიოს მასშტაბით, რაც თვითონ ევროკავშირის ზოგიერთ ქვეყნისთვის და მსხვილი კომპანიებისთვის საკმაოდ მომგებიანია. აქედან გამომდინარე, ევროკავშირის ზოგიერთი წევრი სახელმწიფო როგორცაა შვედეთი, ფინეთი და ბალტიისპირეთის ქვეყნები ახდენენ ბრიუსელზე ზეწოლას, რომ მოხდეს რუსული თხევადი აირის სრული აკრძალვა, თუმცა ამას ევროკავშირის ყველა სახელმწიფოს თანხმობა სჭირდება.

რა როლი შეიძლება ჰქონდეს საქართველოს აღნიშნულ პროცესში და როგორ შეიძლება განვითარდეს საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო ეკონომიკური ურთიერთობები ახალ, სრულიად შეცვლილ პროცესში? აღნიშნული პროცესი შეიძლება განვიხილოთ რამდენიმე კონტექსტში, თუმცა უპრიანია აღნიშნულ პროცესი განვიხილოთ „შუა დერეფნის“ პერსპექტივით.

საქართველო წარმოადგენს ცენტრალური აზიის უმოკლეს საზღვაო კავშირს შუა დერეფნის გავლით და აქედან გამომდინარე აღნიშნული დერეფნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კვანძს. მისი გეოგრაფიული უპირატესობებიდან გამომდინარე, საქართველოს შეუძლია არა მარტო კავკასიის რეგიონალურ ლოგისტიკურ ჰაბად, არამედ საშუალოვადიან პერსპექტივაში ცენტრალური აზიის მნიშვნელოვან სატრანსპორტო მარშრუტად და გრძელვადიან პერსპექტივაში ჩინეთი-ევროპის დამაკავშირებელ ალტერნატიულ სატრანზიტო დერეფნად იქცეს.

საქართველოს სატრანზიტო და ლოგისტიკურ პოტენციალს უმნიშვნელოვანესი როლი აქვს მისი ეკონომიკის განვითარებისა და საქართველოს გლობალურ ბაზარზე ინტეგრაციისთვის. აღსანიშნავია, რომ ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურისა და ტექნოლოგიების განვითარებით საქართველოს შეუძლია, გაცილებით უფრო მეტი ეკონომიკური სარგებელი მიიღოს დამატებითი ღირებულების შექმნით იმ სატრანზიტო ტვირთებზე, რომლებმაც შესაძლებელია, რომ საქართველოს გავლით იმოდრონ.

ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა სატრანსპორტო-ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურის სისტემური განვითარება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა და ტრანსპორტსა და ლოგისტიკაში საერთაშორისო მართვის პრაქტიკის გამოყენება. თუმცა შუა დერეფნის კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესების-თვის მნიშვნელოვანია დერეფნის მონაწილე ქვეყნების მიზანმიმართული რეგიონალური ძალისხმევა, რათა აღნიშნული დერეფანი ერთიან ლოგისტიკურ ქსელად ჩამოყალიბდეს.

დასკვნა/რეკომენდაციები

საქართველო გარკვეული დონით მზადაა ევროკავშირში არსებულ კონკურენციასთან და საბაზრო ძალებთან თავსებადობის კუთხით. განათლების მიღწევების შეზღუდული დონე და განათლების ხარისხის შესაბამისობა შრომის ბაზართან გავლენას ახდენს საქართველოს ადამიანური კაპიტალის განვითარებაზე და მის პოტენციურ ზრდას აფერხებს. ასევე მნიშვნელოვანია კასპიის ზღვაზე საბორნე და საკონტეინერო მომსახურების გაუმჯობესება, რისი მიღწევა როგორც ტარიფების, ასევე სატრანზიტო დროის შემცირებით იქნება შესაძლებელი.

ინტერმოდალური სერვისის გაუმჯობესების ერთ-ერთი ეფექტიანი მექანიზმია შუა დერეფნის ქვეყნებში ინტერმოდალური სატრანსპორტო გადაზიდვების ბაზრების ლიბერალიზაცია, რაც ხელს შეუწყობს აღნიშნულ გადაზიდვებში კერძო საერთაშორისო ოპერატორების ჩართვას. დერეფნის სანდოობა არა მხოლოდ ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების ხარისხზეა დამოკიდებული, არამედ საზღვრის კვეთისა და ვაჭრობის ხელშეწყობასთან დაკავშირებულ ბარიერებზეც. ამიტომ აუცილებელია შუა დერეფნის ქვეყნების მთავრობებს შორის ურთიერთთანამშრომლობის კიდევ უფრო გაღრმავება და ამ გზით შემოაღნიშნული ბარიერების აღმოფხვრა.

სატრანსპორტო დერეფნების ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია პორტებს, რკინიგზებს, ლოგისტიკურ სერვისპროვაიდერებსა და ექსპედიტორებს შორის სტრატეგიული პარტნიორობებისა და ალიანსების განვითარება. შუა დერეფნის მოთამაშეებს შორის ამგვარი პარტნიორობის ჩამოყალიბება საშუალებას მისცემთ მათ, შეამცირონ გადაზიდვებისთვის ხელის შემშლელი ბარიერების რაოდენობა, განახორციელონ ერთიანი სატარიფო პოლიტიკა, შეამცირონ გადაზიდვის ხარჯები და გააუმჯობესონ დერეფნის სანდოობა.

დღეს ლოგისტიკის დარგი წარმოადგენს მაღალტექნოლოგიურ დარგს, რომლის მართვას სჭირდება მოწინავე ტექნოლოგიები და გამოცდილი ადამიანური რესურსი. საჭიროა ტრანსპორტსა და ლოგისტიკაში ადეკვატური ადამიანური კაპიტალის განვითარება და მართვის საერთაშორისო პრაქტიკის დანერგვა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, სრულად ავითვისოთ ის პოტენციალი, რაც ახალ ტექნოლოგიებს ლოგისტიკაში გააჩნიათ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ევროკავშირის მისია საქართველოში - ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული ბენეფიციარები საქართველოში; <https://eu4georgia.eu/ka/evrokavshiris-mkhardachera-sakartveloshi/>
2. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი) - პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების სტატისტიკა - www.geostat.ge
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (საქსტატი) - საქონლით საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკური მონაცემები; www.geostat.ge
4. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია - სტატისტიკური მონაცემები <https://gnta.ge/ge/%e1%83%a1%e1%83%a2%e1%83%90%e1%83%a2%e1%83%98%e1%83%a1%e1%83%a2%e1%83%98%e1%83%99%e1%83%90/>
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი - ფულადი გზავნილების სტატისტიკა
6. Dezem, V; Wilkes, W and Delfs, A. "Germany Has Three Months to Save Itself from a Winter Gas Crisis." Bloomberg. 2022.
7. Lawson, A. "Nord Stream 2 Pipeline Pressure Collapses Mysteriously Overnight." The Guardian. 2022.

8. Meredith, S. "Russia has Cut Off Gas Supply to Europe Indefinitely. Here's What You Need to Know." CNBC. 2022.
9. FPRI: The Middle Corridor through Central Asia: trade Influence and ambitious.
10. Asian Development Bank (ADB) - Middle Corridor—Policy Development and Trade Potential of the Trans-Caspian International Transport Route; Publication | May 2021; <https://www.adb.org/publications/middle-corridor-policy-development-trade-potential>
11. Woldemar Walter - Challenges and opportunities of the Middle Corridor; German Economic Team; <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/challenges-and-opportunities-of-the-middle-corridor/>

Giorgi Kharshiladze

**DYNAMICS OF GEORGIA-EU TRADE AND ECONOMIC RELATIONS AND
DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE NEW GEOPOLITICAL REALITY
Summary**

Throughout the 30-year history of Georgia-EU relations, there have been dates when Georgia has consistently moved from one stage to a qualitatively higher and more important stage. In this regard, December 14, 2023 is a very important date, when the 27 member states of the European Union unanimously made a historic decision for our country regarding granting the status of a candidate for the European Union. As a result, Georgia-EU relations have moved to a new stage. Added to all this was the Russia-Ukraine war, which essentially changed the geopolitical and economic situation both in Europe and in the rest of the world. The mentioned process will affect Georgia to some extent, because the strategic location of Georgia may play an essential role in both the political and economic aspects of Georgia-EU, because the EU itself is trying to make the internal economy even more diversified, through new suppliers or a road map. This process is analyzed in the current article.

Key words: European Union, candidate status, trade and economic relationship, road map; silk road

დემოგრაფიის, სოციოლოგიისა და შრომის ეკონომიკის სექტორი
SECTOR OF DEMOGRAPHY, SOCIOLOGY AND LABOUR ECONOMICS

გულნაზ ერქომაიშვილი

შრომის უსაფრთხოების ეკონომიკური პოლიტიკის ტენდენციები საქართველოში

ანოტაცია. ნაშრომში განხილულია საქართველოში შრომის უსაფრთხოების სფეროში არსებული გამოწვევები, შრომის უსაფრთხოების ეკონომიკური პოლიტიკის ტენდენციები. აღნიშნულია, რომ ძალზედ მნიშვნელოვანია დასაქმების ადგილებზე შრომის უსაფრთხო პირობების უზრუნველყოფა. ამ მიმართულებას დიდ ყურადღებას უნდა უთმობდნენ როგორც დასაქმებულები, ისე დამსაქმებლები.

კვლევის მიზანია, საქართველოში არსებული შრომის უსაფრთხოების სახელმწიფო პოლიტიკის შეფასება და მისი ეფექტიანი განხორციელების გზების ძიება.

შრომის უსაფრთხოების სფეროში გამოვლენილი გამოწვევებისა და საზღვარ-გარეთული გამოცდილების საფუძველზე შემუშავებულია შრომის უსაფრთხოების ხელშეწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: შრომის უსაფრთხოება, შრომის უსაფრთხოების გამოწვევები, შრომის უსაფრთხოების სახელმწიფო პოლიტიკა, შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის განმახორციელებელი ინსტიტუტები.

ცნება „უსაფრთხოება“. (ლათ.securitas ან securus) ნიშნავს სიმშვიდეს, დაცულობის განცდას, შფოთვის არარსებობას, მშვიდ მდგომარეობას, რისკებისა და საფრთხეების გარეშე.

თავდაპირველად, უსაფრთხოების ტერმინი გამოიყენებოდა ქვეყნებს შორის პოტენციური კონფლიქტის განხილვისას. უსაფრთხოება ასოცირდებოდა უმეტესწილად ქვეყნის საზღვრების დაცვასთან. შემდგომში უსაფრთხოების კონცეფციის გაფართოება ნიშნავს უფრო ფართო სპექტრის ჩართვას პოტენციურ საფრთხეებში, დაწყებული ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი საკითხებით, დამთავრებული ინდივიდის უფლებებითა და მიგრაციით. უსაფრთხოების კვლევების გაღრმავება ნიშნავს უსაფრთხოების განხილვას ინდივიდის დონემდე ან საერთაშორისო და გლობალურ უსაფრთხოებამდე. დღესდღეობით უსაფრთხოებას ყოველდღიურ ცხოვრებაში მრავალფეროვანი აღქმა აქვს, შეიძლება იყოს შემოსავლის უსაფრთხოება, დასაქმების უსაფრთხოება, ჯანმრთელობის უსაფრთხოება, სასურსათო უსაფრთხოება, შრომის უსაფრთხოება პირდაპირ ახდენს გავლენას ინდივიდების ცხოვრების ხარისხზე.

დღეს შრომის უსაფრთხოება სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი საკითხი ხდება. ნებისმიერ ადამიანს უნდა შეეძლოს შრომა ღირსეულ და უსაფრთხო პირობებში. შრომის უსაფრთხოება ქმნის ნორმალურ სამუშაო პირობებს და აყალიბებს ორგანიზაციულ კულტურას, რომლისთვისაც უსაფრთხო შრომის გარემო და პირობები პრიორიტეტულია.

სახიფათო სამუშაო პირობები და არა უსაფრთხო სამუშაო პრაქტიკა დიდ გამოწვევას წარმოადგენს და დასაქმებულთათვის უსაფრთხოების გაუმჯობესება პრიორიტეტი უნდა გახდეს ყველა პასუხისმგებლიანი კომპანიისათვის [Bachu D, 2021].

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია აგრძელებს სტანდარტების დადგენას და აკონტროლებს წევრი ქვეყნების მიერ მათი შესრულების პროცესს. მას კვლავ

განმსაზღვრელი ადგილი უკავია შრომის საერთაშორისო სტანდარტების ჩამოყალიბებაში [Alcock A, 1971].

შრომის უსაფრთხოების ხელშემწყობი ეკონომიკური პოლიტიკის განსაზღვრისას საინტერესოა საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება, კერძოდ, ლატვიის მაგალითის განხილვა, რამდენადაც იგი მეტ-ნაკლებად მსგავსი პოლიტიკური და დემოგრაფიული კულტურის მქონე ქვეყანაა.

შრომის უსაფრთხოების სისტემა ლატვიაში ბოლო წლების განმავლობაში დიდი გარდაქმნების პირობებში ყალიბდებოდა [ოვსიანიკოვა, არაბიძე, 2019]. შემუშავდა ფუნდამენტურად განსხვავებული კანონმდებლობა, მოხდა ახალი მოთხოვნების იმპლემენტირება ეროვნულ კანონმდებლობაში, გამოყენებულ იქნა პროფესიული განათლებისა და სწავლების თანამედროვე პრინციპები და სხვ. შრომის უსაფრთხოებისათვის ლატვიაში გადაიდგა შემდეგი ნაბიჯები: შემუშავდა ნორმატიული აქტები შრომის უსაფრთხოების დაცვის მიზნით; შესაძლებლობის ფარგლებში ამაღლდა დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა ცნობიერება შრომის უსაფრთხოების საკითხებში; ყველა შესაბამისი სამთავრობო უწყება ჩაერთო ევროკავშირის მოთხოვნების ჰარმონიზაციის პროცესში; დასაქმებულებს გაეწიათ კონსულტირება და საჯარო ინფორმაციის გავრცელებით უზრუნველყოფილ იქნა შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის აღიარება იმისათვის, რომ მიეღწიათ ბიზნესთან თანამშრომლობა შრომის უსაფრთხოების სფეროში. ლატვიის მთავრობამ ჩამოაყალიბა საკონსულტაციო საბჭო, რომლის მთავარ მიზნად განისაზღვრა შრომითი უფლებებისა და შრომის უსაფრთხოების საკითხებზე შესაბამისი პოლიტიკის შემუშავება.

დღეს საქართველოშიც ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევას დასაქმების ადგილებზე შრომის უსაფრთხო პირობების უზრუნველყოფა წარმოადგენს. ყოველ წელს მზარდია საწარმოო შემთხვევების შედეგად გარდაცვლილთა და დაშავებულთა რიცხვი. 2010-2023 წლებში სამუშაო ადგილებზე გარდაიცვალა 584, ხოლო დაშავდა 1960 დასაქმებული. საწარმოო პროცესში გარდაცვალება და დაშავება ყველაზე ხშირად დაფიქსირდა: მშენებლობებსა და დამამუშავებელ და სამთომომპოვებითი მრეწველობაში. მიუხედავად შრომის ინსპექციის სრული მანდატით აღჭურვისა, სახელმწიფო დღემდე ვერ ახერხებს საფრთხის შემცველ დასაქმების ადგილებზე, მათ შორის სამშენებლო სექტორში დასაქმებულთათვის ღირსეული და უსაფრთხო სამუშაო გარემოს შექმნას. საქართველოში მშენებლობის სექტორში საქმიანობა კვლავ სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის მუდმივი რისკების არსებობას გულისხმობს, რასაც შრომის ინსპექციის საქმიანობის სტატისტიკაც ადასტურებს. როგორც ცხრილიდან ჩანს, მხოლოდ 2021 წელს საქართველოში სამუშაო ადგილზე დასაქმებულთა გარდაცვალების 37 შემთხვევაა აღრიცხული, მათგან ყველაზე მეტი, 18 შემთხვევა მშენებლობის სექტორში დაფიქსირდა. თითქმის იგივე მონაცემია 2022 წელსაც, სულ 35 ფატალური შემთხვევა, ხოლო მათგან 16 მშენებლობის სექტორში. 2023 წელს 28 გარდაცვალებული და 347 დაშავებული. 2024 წელს შეიმჩნევა სამუშაო ადგილზე ფატალურ უბედურ შემთხვევათა კლების ტენდენცია და კიდევ უფრო იზრდება ინსპექტირებათა რაოდენობა. როგორც შრომის ინსპექციის საქმიანობის შეჯამებაშია მოცემული ბოლო 5 წლის განმავლობაში სამუშაო ადგილზე გარდაცვლილთა რაოდენობა 41 %-ით შემცირდა.

**სამუშაო ადგილებზე გარდაცვლილთა და დაშავებულთა რაოდენობა
2010-2023 წწ. (კაცი)**

წელი	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 - 2023	
გარდაცვლილი	81	21	29	30	41	42	58	39	59	45	39	37	35	28
დაშავებული	168	53	118	42	66	81	84	55	199	168	249	253	330	347

წყარო: ჯანდაცვის სამინისტრო, შრომის ინსპექციის საქმიანობის შეჯამება

აღსანიშნავია ისიც, რომ ქვეყანაში არ არის უზრუნველყოფილი უბედური შემთხვევების სრულყოფილი აღრიცხვის წარმოება. წარმოდგენილი სტატისტიკა მოიცავს მხოლოდ იმ შემთხვევებს, რომელზეც გამოძიება დაიწყო. აქედან გამომდინარე, მასში არ ხვდება უამრავი საწარმოო შემთხვევა, რომელიც არ გახმაურდა და სამუშაო ადგილებს არ გასცდა დამსაქმებელსა და დასაქმებულს შორის გარკვეული გარიგებების თუ სხვადასხვა მიზეზებიდან (დაშინება, შანტაჟი) გამომდინარე, რის გამოც დასაქმებულებმა დუმილი არჩიეს. გარდა ამისა, აღნიშნულ სტატისტიკაში არ ფიგურირებს პროფესიული დაავადებების შედეგად დაშავებული და გარდაცვლილი დასაქმებულები და ასევე ისინი, რომელთა გარდაცვალებაც საწარმოო ტრავმ(ებ)ის შედეგად არა მყისიერად, არამედ მოგვიანებით დადგა.

2006 წლიდან ქვეყანაში ფაქტობრივად გაუქმდა შრომის კანონმდებლობა და მოიშალა შრომის ბაზრის მარეგულირებელი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტები, მათ შორის გაუქმდა შრომის ინსპექცია. შრომის ინსპექციის გაუქმების ერთ-ერთ მიზეზად მისი კორუფციული ბუნება დასახელდა, თუმცა სახელმწიფოს მის რეფორმირებაზე ან სხვა უფრო ეფექტური, ალტერნატიული მექანიზმით ჩანაცვლებაზე წლების მანძილზე არ უზრუნია.

შრომის უსაფრთხოების საკითხებს არ შეხებია არც შრომის კოდექსში 2013 წელს შესული ცვლილებები და დამატებები.

2015 წელს საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროში შეიქმნა შრომის პირობების ინსპექტირების დეპარტამენტი, რომლის ძირითადი მისიაა საქართველოში სამუშაო ადგილებზე უსაფრთხო და ჯანსაღი გარემოს უზრუნველყოფა,

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში გახშირებულმა უბედურმა შემთხვევებმა ერთგვარი კატალიზატორის როლი შეასრულა შრომის უსაფრთხოების ახალი კანონმდებლობის ფორმირების პროცესში და დააჩქარა შრომის უსაფრთხოების კანონის მიღება.

2018 წელს საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა კანონი შრომის უსაფრთხოების შესახებ, რომლის მიზანია იმ ძირითადი მოთხოვნებისა და პრევენციული ღონისძიებების ზოგადი პრინციპების განსაზღვრა, რომელიც უკავშირდება სამუშაო ადგილზე შრომის უსაფრთხოების საკითხებს, არსებულ და მოსალოდნელ საფრთხეებს, უბედური შემთხვევებისა და პროფესიული დაავადებების თავიდან აცილებას, დასაქმებულთა სწავლებას, მათთვის ინფორმაციის მიწოდებასა და კონსულტაციის გაწევას და შრომის უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვის საკითხებში დასაქმებულთა თანაბარ მონაწილეობას.

კანონის მიხედვით, დამსაქმებელი ვალდებულია მოახდინოს მომეტებული საფრთხის შემცველ, მძიმე, მავნე და საშიშპირობებიანი სამუშაოების საქმიანობათა რეგისტრაცია, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის დაექვემდებარება ფინანსურ სანქციას 1000 ლარის ოდენობით, ხოლო განმეორებითობის შემთხვევაში 2000 ლარით. ამავე კანონით,

დამსაქმებელი ვალდებულია უზრუნველყოს შრომის უსაფრთხოება სამუშაო ადგილებზე. ამ მიზნით მან უნდა გაატაროს პრევენციული ღონისძიებები, განახორციელოს შრომის უსაფრთხოების ორგანიზება და მართვა, უზრუნველყოს პირველადი სამედიცინო დახმარება, სახანძრო უსაფრთხოება და საჭიროების შემთხვევაში ევაკუაცია დასაქმების ადგილებში.

2019 წლის 19 თებერვალს კანონში შევიდა ცვლილება, კერძოდ მოქმედების სფერო გაფართოვდა, რაც გამომდინარეობს კანონში დამატებული ჩანაწერიდან: „კანონი ვრცელდება შრომის უსაფრთხოების სფეროში ეკონომიკური საქმიანობის ყველა დარგზე, მათ შორის, საქართველოს ორგანული კანონით „საქართველოს შრომის კოდექსი“ და „საჯარო სამსახურის შესახებ“ საქართველოს კანონით მოწესრიგებულ შრომით ურთიერთობებზე”.

2022 წლის 1 ივლისს საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებულ იქნა დადგენილება სამუშაო სივრცეში უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვის მინიმალური მოთხოვნების შესახებ ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე. რეგლამენტით გათვალისწინებული მინიმალური მოთხოვნები ვრცელდება დასრულებულ/ექსპლოატაციაში მიღებულ შენობა-ნაგებობებში განთავსებულ სამუშაო სივრცეზე. მასში მოცემულია ზოგადი მოთხოვნები სამუშაო სივრცისადმი, დასაქმებულთა ინფორმირება და კონსულტირება, უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვის მინიმალური მოთხოვნები.

ხშირ შემთხვევაში შრომის უსაფრთხოების საკითხი ადამიანების სიცოცხლეს ეხება. სწორედ ამიტომ, ამ მიმართულებას დიდ ყურადღებას უნდა უთმობდნენ როგორც დასაქმებულები, ისე დამსაქმებლები. მიუხედავად იმისა, რომ საწარმოებსა და ოფისებში მომხდარ შემთხვევებზე პასუხისმგებლობა დაქირავებულებსაც ეკისრებათ, უსაფრთხო სამუშაო გარემოს შექმნაში გადამწყვეტ როლს მაინც კომპანია თამაშობს. საუკეთესო შემთხვევაა, როდესაც შრომის უსაფრთხოების წესების დადგენასა და დაცვისას კომპანიები და თანამშრომლები შეთანხმებულად მოქმედებენ.

2018 წლიდან თითქმის ყველა ორგანიზაციას ევალება ჰყავდეს შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტი /მენეჯერი/, რომლის მოვალეობაა: შრომის უსაფრთხოების რისკების თავიდან აცილების გეგმის შემუშავება; ინციდენტების გამომწვევი ძირითადი მიზეზების ანალიზი და პრევენციული ზომების გატარება; სამსახურის კომპეტენციის ფარგლებში კრიზისული სიტუაციების მართვა; საწარმოო პროცესის უსაფრთხოება; თანამშრომლების ჯანმრთელობაზე ზრუნვა და პირველადი დახმარების აღმოჩენა; გარემოსდაცვითი ღონისძიებების მართვა და გარემოზე ზემოქმედების შეფასება; ნარჩენების მართვა და ეკოლოგიური გარემოს გაუმჯობესების პროექტების მომზადება; ობიექტებზე გასვლა და მის კომპეტენციას მიკუთვნებულ საკითხებზე დანერგული სახელმძღვანელო პრინციპების რეალობაში განხორციელების შემოწმება და სხვ.

კანონის მიხედვით, თუ დამსაქმებელს 20-დან 100-მდე დასაქმებული ჰყავს, იგი ვალდებულია ჰყავდეს არანაკლებ 1 შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტი, ხოლო 100 ან მეტი დასაქმებულის ყოლის შემთხვევაში დამსაქმებელი ვალდებულია შექმნას შრომის უსაფრთხოების სამსახური არანაკლებ 2 შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტით.

ყველა ტიპის დამსაქმებლისთვის კანონით დადგენილმა ვალდებულებამ, შრომის უსაფრთხოების სფეროში არსებული გამოწვევების საპასუხოდ, მოიწვიოს ერთი ან მეტი შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტი ან შექმნას შრომის უსაფრთხოების სამსახური, დღის წესრიგში დააყენა შრომის უსაფრთხოების აკრედიტებული პროგრამის

შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფდა შესაბამისი კვალიფიკაციის მქონე კადრების მომზადებას, რომლებიც უშუალოდ მოახდენდნენ შრომის უსაფრთხოების ნორმების დაცვასა და შრომის უსაფრთხოების ორგანიზაციული პოლიტიკის შემუშავებას სამუშაო ადგილებზე. 2018 წლის 31 ოქტომბერს დამტკიცდა შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტის აკრედიტებული პროგრამის მოცულობა, განხორციელების წესი და პირობები.

შრომის ინსპექციის საქმიანობის შესახებ 2019 წლის ანგარიშის თანახმად, სწავლების განხორციელებისთვის რეგისტრაცია გაიარა 12-მა ორგანიზაციამ, საერთაშორისოდ აღიარებული პროგრამების განხორციელების მიზნით კი ორმა ორგანიზაციამ მოიპოვა სწავლების განხორციელების უფლება. 2019 წლის დასასრულს ამ ორგანიზაციების მიერ გადამზადდა და სერტიფიცირებული შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტი გახდა 5 026 მსმენელი.

როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, აკრედიტაციის პროგრამას გარკვეული ნაკლოვანებები ჰქონდა, ხარვეზების გამოსწორების მიზნით, შრომის ინსპექციის სამსახურმა გაამკაცრა სწავლების განმახორციელებელი ორგანიზაციისთვის დაწესებული მოთხოვნები; თუმცა, ვერცერთმა კომპანიამ ვერ შეძლო განახლებული მოთხოვნების დაკმაყოფილება, რის შედეგადაც მათ შეუჩერდათ სწავლების განხორციელების ნებართვები. ამის შემდეგ, ვინაიდან ნებართვა შეუჩერდა სწავლების განმახორციელებელ ყველა კომპანიას, შრომის ინსპექციის სამსახურმა ევროკავშირისა და შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ჩართულობით დაიწყო მუშაობა ცვლილებების პროექტის შემუშავების თაობაზე, რომელიც საბოლოოდ 2021 წლის 13 სექტემბერს მინისტრის ბრძანებით დამტკიცდა. შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტის აკრედიტაციის პროგრამაში წყვეტა დაახლოებით 2 წელი გაგრძელდა (2019-2021 წლებში), რაც გაუმართლებლად დიდი დროა. შრომის ინსპექციის სამსახურის ინფორმაციით მთელი ამ ხნის განმავლობაში შრომის ინსპექციის სამსახურის მიზანი იყო შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტის აკრედიტებული პროგრამის დახვეწა (მაგალითად, სასწავლო ცენტრის გამიჯვნა საგამოცდო ცენტრისგან და ა.შ., თუმცა, საბოლოოდ, ამან გამოიწვია სწავლების განმახორციელებელი კომპანიების საქმიანობისა და შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტების მომზადების გრძელვადიანი შეფერხება.

საბოლოოდ, 2021 წლის 13 სექტემბერს დამტკიცებულ აკრედიტაციის პროგრამაში განხორციელებული ძირითადი ცვლილებები ეხებოდა შემდეგ საკითხებს: • გაიზარდა სწავლების საათების რაოდენობა. კერძოდ, ახალი აკრედიტებული პროგრამა გულისხმობს შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტის მომზადების არანაკლებ 230-აკადემიურსაათიან პროგრამას, მაშინ როდესაც ძველი პროგრამით მხოლოდ 130 საათი იყო გათვალისწინებული; • გაიმიჯნა სწავლების განმახორციელებელი ორგანიზაცია და საგამოცდო ცენტრი. ამდენად, სწავლება და გამოცდის ჩატარება ერთსა და იმავე ორგანიზაციაში აღარ იქნება შესაძლებელი; • შრომის ინსპექციის სამსახური კოორდინაციას გაუწევს როგორც სწავლების განმახორციელებელ პირთა საკვალიფიკაციო გამოცდას, აგრეთვე შრომის უსაფრთხოების აკრედიტაციის პროგრამის მსმენელთა მიერ სასერტიფიკატო გამოცდის ჩაბარებას; • შემუშავდა ელექტრონული პროგრამა, რომლის მეშვეობითაც მოხდება გამოცდის ჩაბარება. სასერტიფიკატო გამოცდა ჩაბარებულად ითვლება ტესტების საერთო რაოდენობის 61%-იანი ბარიერის გადალახვის შემდეგ. მნიშვნელოვანია, რომ აკრედიტებული პროგრამა შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტს აღჭურავდეს მაღალი ხარისხის ცოდნით, რაც მოიცავს როგორც თეორიულ, ასევე პრაქტიკულ კომპონენტებს. ამ ეტაპზე რთულია შეფასდეს აკრედიტაციის პროგრამაში განხორციელებული ცვლილებები

რეალურად უპასუხებს თუ არა იმ გამოწვევებს, რაც უსაფრთხოების სპეციალისტთა კვალიფიკაციის დონეს უკავშირდებოდა.

აღსანიშნავია შრომის პირობების ინსპექტირების დეპარტამენტის მიერ განხორციელებული და მიმდინარე პროექტები, რომელიც ხელს შეუწყობს დამსაქმებლებისა და დასაქმებულების ცნობიერების ამაღლებას, ტექნიკური უნარების განვითარებას შრომის უსაფრთხოების საკითხებში, კერძოდ:

- EU TWINNING Project - ევროკავშირის პროექტი - ევროკავშირის დამდობილების ინსტრუმენტი (TWINNING FICHE) 2019-2022 წლებისთვის განხორციელებელი პროგრამა, რომლის ფარგლებშიც ევროკავშირის დახმარებით შრომის პირობების ინსპექტირების დეპარტამენტის მიერ სახელმწიფო უწყებებთან და სოციალურ პარტნიორებთან აქტიური თანამშრომლობით მოცემული პერიოდისთვის ტრანსპოზიციის მიზნით დამუშავდა ასოცირების შეთანხმებით განსაზღვრული ევროდირექტივები;

- SOCIEUX+ - (ევროკავშირის მხარდაჭერის პროექტი სოციალური დაცვის, შრომისა და დასაქმების მიმართულებით) დეპარტამენტი 2019 წლიდან ტექნიკური მხარდაჭერის პროექტში ჩაერთო, რომლის მიზანს წარმოადგენს საქართველოში მოქმედ ბიზნეს გაერთიანებებისა და სავაჭრო პალატებისთვის შრომის უსაფრთხოებისა და ჯანმრთელობის დაცვის მიმართულებით ცნობიერების ამაღლება. ასევე შრომის ინსპექტორებისთვის ტექნიკური უნარების განვითარების ხელშეწყობა;

- აპლიკაცია „მშენებლობის უსაფრთხოება“. აღნიშნული აპლიკაცია - BG BAUSTEINE-ის ქართული ანალოგია, რომელიც შექმნილია სამშენებლო ინდუსტრიაში უბედური შემთხვევის დაზღვევასა და პრევენციაზე უფლებამოსილი სადაზღვევო ინსტიტუტის (Berufsgenossenschaft der Bauwirtschaft / BG BAU) მიერ და წარმოადგენს ე.წ. ნოუ ჰაუს, რომელიც ხელმისაწვდომია მხოლოდ გერმანულ ენაზე. GIZ-თან თანამშრომლობის ფარგლებში მოხდა აპლიკაციის ქართულ ენაზე თარგმნა, რაც ხელს შეუწყობს, საქართველოში როგორც შრომის ინსპექტორების, ისე დაწესებულებებში შრომის უსაფრთხოების მენეჯერების საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლებას, გააუმჯობესებს პრაქტიკაში საკანონმდებლო ნორმების დანერგვას, ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობას და შრომის კულტურის ჩამოყალიბებას.

კვლევებმა გვიჩვენა, რომ საქართველოში შრომის უსაფრთხოების სფეროში არსებობს შემდეგი გამოწვევები:

- დამსაქმებლებისა და დასაქმებულების ცნობიერების დაბალი დონე;
- აღნიშნულ საკითხებზე ლიტერატურის ნაკლებობა;
- დამწყები შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტისთვის რთულია პრევენციული ღონისძიებების განსაზღვრა;
- კომპანიები ცდილობენ ზედაპირულად დანერგონ შრომის უსაფრთხოების სისტემა, რომ თავიდან აიცილონ ჯარიმები;
- შრომის უსაფრთხოების ინსპექციას არ ჰყავს საკმარისი ადამიანური რესურსი (ინსპექტორი), რომ ყველა ორგანიზაცია ძირფესვიანად შეამოწმოს;
- კომპანიებს უჭირთ შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტების მოძებნა, აქაც კვალიფიციური პერსონალის ნაკლებობაა.

აუცილებელია:

- დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა ცნობიერების ამაღლება შრომის უსაფრთხოების საკითხებში;
- ყველა შესაბამისი სამთავრობო უწყება ჩაერთოს ევროკავშირის მოთხოვნების ჰარმონიზაციის პროცესში;

- მოხდეს ბიზნესთან თანამშრომლობა შრომის უსაფრთხოების სფეროში; ბიზნესი ზედაპირულად არ უნდა ნერგავდეს შრომის უსაფრთხოების სისტემას, მხოლოდ იმიტომ, რომ თავიდან აიცილონ ჯარიმები;
- შეიქმნას ტრენინგ ცენტრები, სადაც მოამზადებენ შრომის უსაფრთხოების სპეციალისტებს. ამ პოზიციაზე დიდი ვაკანსიებია, კადრები კი ნაკლებია, ზოგიერთი სპეციალისტი 2-3 ადგილზე მუშაობს;
- შრომის პირობების მაკონტროლებელ ორგანოს აუცილებელია გააჩნდეს კოორდინაცია და თანამშრომლობა სხვა მაკონტროლებელ ორგანოებსა თუ ამ საქმეში ჩართულ ინსტიტუტებთან. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ შრომის ინსპექციას უნდა შეეძლოს სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებებიდან მიიღოს მისთვის ყველა სასურველი ინფორმაცია (მონაცემი), რაც მას ხელს შეუწყობს შემოწმების პროცესის გაუმჯობესებაში;
- ჩამოყალიბდეს საკონსულტაციო საბჭო, რომლის მთავარი მიზანი იქნება შრომითი უფლებებისა და შრომის უსაფრთხოების საკითხებზე შესაბამისი პოლიტიკის შემუშავება;
- სახელმწიფო დონეზე შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის ფორმირება ეფუძნება გადაწყვეტილების მიღებას მხოლოდ სამთავრობო დონეზე და გამორიცხავს სხვადასხვა დაინტერესებული ინსტიტუციების პროცესში ჩართვას, რაც ქმნის უარყოფითი შედეგების დადგომის წინაპირობას. კრიტიკულად მნიშვნელოვანია პოლიტიკის ფორმირების პროცესი იყოს ღია სფეროში ჩართული პირებისა და ორგანიზაციებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ოვსიანიკოვა ნ., არაბიძე ი., შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის ფორმირება ლატვიაში, ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი XI, N1 2019.
2. ოვსიანიკოვა ნ., არაბიძე ი., ძირითადი თეორიები სამუშაო ადგილზე უბედური შემთხვევების გამომწვევ მიზეზებზე, ჟ. „ხელისუფლება და საზოგადოება“ თბილისი, საქართველო, 3(51)2019
3. ნიჟარაძე დ., შრომის უსაფრთხოების პოლიტიკის ეფექტიანობის ტენდენციები ქართულ კომპანიებში. ჟ. ბიზნესი და კანონმდებლობა, 2021, ივლისი-დეკემბერი
4. საქართველოს კანონი შრომის უსაფრთხოების შესახებ. თბილისი, 2018
5. რატომ დაფიქსირდა 2020-ში შრომისას დაშავების მაქსიმალური რიცხვი – <https://netgazeti.ge/news/533086/>
6. შრომის ინსპექციის საქმიანობის შეფასება, სოციალური სამართლიანობის ცენტრი, 2021
7. Alcock, A. History of the International Labour Organization (London, 1971)
8. Bachu D, Using Design Thinking to Improve Worker Safety in Manufacturing, HBR, 2021, <https://hbr.org>.
9. International Labour Organization/შრომის საერთაშორისო ორგანიზაცია) www.ilo.org
10. www.moh.gov.ge
11. <https://shroma.ge/workplace-deaths-injuries/>ბოლო განახლება 2024 წლის 10 ივნისი/

LABOR SECURITY ECONOMIC POLICY TRENDS IN GEORGIA**Summary**

The paper discusses the challenges in the field of labor safety in Georgia, the trends of the economic policy of labor safety. It is noted that it is very important to ensure safe working conditions in the workplace. Both employees and employers should pay close attention to this direction. The Department of Inspection of Working Conditions, due to the importance of its generally accepted functions and the nature of the tasks assigned to it, plays an important role in ensuring compliance with labor rights and other issues related to labor legislation.

The aim of the study is to evaluate the state occupational safety policy in Georgia and to look for ways for its effective implementation.

Based on the identified challenges in the field of occupational safety and foreign experience, recommendations for the implementation of economic policy measures to promote occupational safety were developed.

Keywords: Occupational safety, challenges of occupational safety, government occupational safety policy, institutions that implement occupational safety policy.

ნანა მენაბდიშვილი**ზოგიერთი საკითხი საქართველოდან ემიგრაციის შესახებ**

ანოტაცია. თანამედროვე ეპოქა შეიძლება დახასიათდეს როგორც „ემიგრაციის ხანა“, რადგან მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაა ჩართული მიგრაციის პროცესებში. სახელმწიფოებს შორის მოსახლეობის მასობრივი გადაადგილება საგრძნობლად ცვლის განსახლების საერთო სურათს და ცალკეული ქვეყნების მოსახლეობის დემოგრაფიულ, ეთნიკურ, რასობრივ, სოციალურ სტრუქტურას. საქართველო ჩართულია მიგრაციულ პროცესებში. ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობრივ კლებასა და დაბერებაზე გარკვეულწილად გავლენას ახდენს ემიგრაციული პროცესები. წარმოდგენილი ნაშრომი 2023 წელს საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონში ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევის საფუძველზე გადმოსცემს ემიგრაციის ზოგიერთ საკითხს. გამოკითხული რესპოდენტების თითქმის მეოთხედს ოჯახის წევრი ემიგრაციაში ჰყავს. ემიგრანტების გადინება ხდება საქართველოს ყველა კუთხიდან, თუმცა ემიგრანტთა ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი (37%) თბილისზე მოდის. ემიგრაციაში ჩართულია საქართველოს მოსახლეობა ყველა ასაკობრივი ჯგუფიდან. მაგრამ ემიგრაციაში წასული პირების უმეტესობა (68,8) ფერტილურ ასაკშია. ანუ ქვეყნიდან გაედინება სწორედ ის თაობა რომელსაც შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს ქვეყნის მოსახლეობის ფიზიკური აღწარმოების პროცესში. რაც ხელს უწყობს საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობრივ კლებას. მით უფრო, რომ ემიგრანტთა 42% უახლოეს 3-5 წლის განმავლობაში სამშობლოში დაბრუნებას არ აპირებს. გამოკვლევამ ასევე აჩვენა, რომ ემიგრანტთა ერთმა ნაწილმა ოჯახი უცხოეთში შექმნა და შვილებიც იქ შეეძინა. რაც იმის მაჩვენებელია რომ ისინი უცხო ქვეყნის მოსახლეობის ფიზიკურ და კულტურულ აღწარმოებას ეწევიან. ემიგრანტთა მეორე ნაწილმა კი ოჯახი თან წაიყვანა. ემიგრანტთა ამგვარი ოჯახების სამშობლოში დაბრუნების ალბათობა საკმაოდ დაბალია. ჩვენ ქვეყანაში არსებული დაბალი შობადობის პირობებში ემიგრაცია კიდევ უფრო ამცირებს შობადობის რიცხვს, არღვევს ასაკობრივ თანაფარდობას და ხელს უწყობს მოსახლეობის დაბერებას. საბოლოო ჯამში კი უარყოფითად აისახება ქვეყნის დემოგრაფიულ სურათზე.

საკვანძო სიტყვები: მიგრაცია, ემიგრაცია, დემოგრაფიული ვითარება.

შესავალი. XXI-ე საუკუნეს შეიძლება ეწოდოს „მიგრაციის ხანა“. ადამიანთა ამჟამინდელი მობილობა უფრო მაღალია, ვიდრე ოდესმე ყოფილა. მიგრაცია ჩვენი საუკუნის ერთ-ერთი გადამწყვეტი გლობალური საკითხია. მსოფლიოს დაახლოებით 200 სახელმწიფოდან თითქმის ყველა არის ჩართული მიგრაციულ პროცესებში. მიგრანტების მაჩვენებელი მსოფლიოს მოსახლეობაში 3,6%-ია. „თუ კი საერთაშორისო მიგრანტები ერთ სახელმწიფოში იცხოვრებდნენ, ისინი გახდებოდნენ მსოფლიოში მეოთხე ყველაზე დასახლებული ქვეყანა ჩინეთის, ინდოეთისა და შეერთებული შტატების შემდეგ, რომელიც იქნებოდა დაახლოებით ინდონეზიის მთელი მოსახლეობის სიდიდის ტოლი.“[<https://www.iom.sk/en/migration/migration-in-the-world.html>]. მიუხედავად იმისა, რომ მიგრაციისა და თავისუფალი გადაადგილების უფლება ადამიანის უფლებების უმნიშვნელოვანესი ელემენტია, სახეზე გვაქვს, როგორც ლეგალური, ისე არალეგალური მიგრაციის უამრავი შემთხვევა. არალეგალური მიგრაციის არც თუ მცირე შემთხვევა დამთავრებულა ტრაგიკული შედეგით, თუმცა ადამიანები კვლავ მიმართავენ მიგრაციის ასეთ სარისკო გზას.

მიგრაცია დღეს არის სოციალურ-ეკონომიკური პროცესი, რომელიც მოიცავს ყველა სფეროს და რომელიც ყველა რეგიონში ხდება. განათლების და დასაქმების ბაზრის გლობალურმა ხასიათმა ხელი შეუწყო მიგრაციულ პროცესებში სულ უფრო მეტი ადამიანის ჩართვას, განურჩევლად ეროვნების, აღმსარებლობის, ასაკის, განათლების, სოციალური სტატუსის. მიგრაციის გამომწვევი მიზეზები სხვადასხვაა, მაგრამ ეკონომიკური - მატერიალური პირობების გაუმჯობესება - წამყვან პოზიციას იკავებს.

მიგრაციის შესწავლა აუცილებელია მაკრო და მიკრო დონეზე, რამდენადაც სახელმწიფოებს შორის მოსახლეობის მასობრივი გადაადგილება საგრძნობლად ცვლის განსახლების საერთო სურათს, ცალკეული ქვეყნების მოსახლეობის დემოგრაფიულ, ეთნიკურ, რასობრივ, სოციალურ სტრუქტურას. მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მიგრაციაში ჩართული პირების ოჯახების სტრუქტურაზე, ტიპზე, ფსიქო-ემოციურ მხარეზე და სხვ.

საქართველო იმ ქვეყნებს შორისაა, რომლებსაც მძიმე დემოგრაფიული ვითარება აქვთ. ერთი სიტყვით ჩვენი ქვეყნის დემოგრაფიული მდგომარეობა შეიძლება დახასიათდეს, როგორც კრიზისული. ქვეყანაში შობადობის დონე დაბალია და ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის მარტივ აღწარმოებას, უკვე რამდენიმე წელია გვაქვს ბუნებრივი კლება ბუნებრივი მატების მაგივრად, მოსახლეობა დაბერებულია, 1994 წლიდან მოყოლებული მიგრაციის სალდო უარყოფითია, გამონაკლისია მხოლოდ 2020 და 2022 წელი. ქვეყანაში დგას მკვიდრი ერის ფიზიკური გადარჩენის პრობლემა. ამ ვითარებაში მნიშვნელოვანია პრობლემური საკითხების ფუნდამენტური კვლევა და მის საფუძველზე ეფექტური პოლიტიკის შემუშავება და გატარება.

დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომლებმა 2023 წელს ჩავატარეთ სოციოლოგიური გამოკვლევა ქვეყნის მასშტაბით. გამოკვლევის მიზანი იყო საქართველოს ოჯახების პრობლემების შესწავლა. სხვა მრავალ საკითხთა შორის იყო მიგრაციის საკითხიც. წარმოდგენილი ნაშრონი მიზნად ისახავს ამ უკანასკნელთან დაკავშირებული მიღებული შედეგების გაცნობას ფართო საზოგადოებისათვის.

ძირითადი ნაწილი. საქართველოს სტატისტიკური სამსახურის მონაცემების მიხედვით 2023 წელს ქვეყანაში 245 064 ემიგრანტი დაფიქსირდა. ეს რიცხვი აღემატება XXI-ე საუკუნის თითოეული წლის მაჩვენებელს და 3,5-ჯერ მეტია 2002 წლის მონაცემზე. ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით თუ განვიხილავთ ემიგრანტებს, დავინახავთ, რომ ახალგაზრდა ასაკის მოსახლეობაში ემიგრანტებს შორის მამაკაცები

ადმატებიან ქალებს. ხოლო 50-54 წლიდან ზევით ქალები ჭარბობენ მამაკაცებს, [https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia] ახალგაზრდა მამაკაცების გადინება ქვეყნიდან მათ დეფიციტს ქმნის საქორწილო ბაზარზე. რაც უარყოფითად აისახება ქვეყნის დემოგრაფიულ ვითარებაზე. გასული საუკუნის მიწურულიდან დაბალი ბუნებრივი მატება ვეღარ ფარავს გარე მიგრაციის მაღალ უარყოფით სალდოს და აღინიშნება საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობრივი კლება [სულაბერიძე ა. 2018: 110.]. ამას ემატება ეროვნული შემადგენლობის ცვლილება და სქესობრივ-ასაკობრივი სტრუქტურის დეფორმაცია, რაც უკავშირდება დემოგრაფიული დაბერების ზრდას. ქვეყანაში შობადობის შემცირების მიზეზად შეიძლება მივიჩნიოთ ასაკობრივი სტრუქტურის ცვლილება.

ემიგრანტების ზუსტი აღრიცხვა ჯერ კიდევ ვერ ხერხდება, რადგან კვლავ ხშირია არალეგალური მიგრაციის შემთხვევები. ჩვენი გამოკვლევის მიხედვით, გამოკითხული რესპოდენტების თითქმის მეოთხედს ოჯახის წევრი ემიგრაციაში ჰყავს. საზღვარგარეთ ემიგრანტების გადინება ხდება საქართველოს ყველა კუთხიდან. გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ემიგრანტთა ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი (37%) თბილისზე მოდის და ეს არც არის გასაკვირი, რადგან თბილისშია თავმოყრილი ქვეყნის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი. ემიგრაციაში ჩართულია საქართველოს მოსახლეობა ყველა ასაკობრივი ჯგუფიდან. გამოკვლევის მიხედვით ქვეყნიდან წასულები არიან 19 წლიდან 70 წლის ასაკის მქონე პირები.

ცხრილი 1. რესპოდენტთა ოჯახებიდან წასული ემიგრანტების ასაკი

	ემიგრანტთა ასაკი				
	19-29 წელი	30-39 წელი	40-49 წელი	50-59 წელი	60-70 წელი
ემიგრანტთა მაჩვენებელი	19,5 %	23 %	26,5 %	18 %	13 %

წყარო: დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ 2023 წელს ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევა.

მოყვანილი მონაცემებიდან ნათლად ჩანს რომ ემიგრაციაში წასული პირების უმეტესობა (68,8) ფერტილურ ასაკშია. ანუ ქვეყნიდან გაედინება სწორედ ის თაობა რომელსაც შეუძლია შვილთა შობა. ეს კი ცუდად აისახება საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობაზე. ქვეყანაში დაბალი შობადობის პირობებში კიდევ უფრო ამცირებს შობადობის რიცხვს, რაც საბოლოო ჯამში ასახავს ჰპოვებს მოსახლეობის რაოდენობაზე. ასე მაგალითად: შობადობის კოეფიციენტი 1000 კაცზე 2023 წელს 10,8‰ დაფიქსირდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ დაბადებულთა რაოდენობა მოსახლეობის 1000 სულზე შეადგენს 10,8-ს და ეს მაჩვენებელი ყველაზე დაბალია გასული საუკუნის ბოლოდან მოყოლებული დღემდე. გამოკითხული ოჯახებიდან წასული ემიგრანტების 29,4% დასაოჯახებელია. რაც იმას ნიშნავს, რომ მისთვის მიმღებ ქვეყანაში სწავლა თუ შრომა გადაავადებს დაოჯახებას. გვიანი მშობლობა კი ასევე უარყოფით გავლენას ახდენს შვილთა რაოდენობაზე, ემიგრანტი, სხვა შემთხვევაში, მიმღებ ქვეყანაში შექმნის ოჯახს და სამშობლოში დაბრუნების საკითხი კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგება. დასაოჯახებელი ემიგრანტების თითქმის 58%, როგორც სამშობლოში დარჩენილმა ოჯახის წევრებმა აღნიშნეს, უახლოესი 3-5 წლის განმავლობაში სამშობლოში დაბრუნებას აპირებს, ხოლო დანარჩენი არა. იმ ემიგრანტებს, რომლებიც უახლოეს 3-5 წელიწადში სამშობლოში დაბრუნებას აპირებს ასაკის მიხედვით თუ განვიხილავთ, დავინახავთ, რომ თითქმის ყველა ასაკობრივი ჯგუფიდან უფრო მეტი აპირებს დაბრუნებას სამშობლოში, ვიდრე

ემიგრაციაში დარჩენას. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ 50-59 წლის ასაკობრივი ჯგუფის ემიგრანტები, მათი 52% არ აპირებს მოცემულ პერიოდში სამშობლოში დაბრუნებას. ეს არის ემიგრანტების ის ძირითადი ნაწილი რომლებიც ფულადი გზავნილების საშუალებით უცხო ქვეყნიდან ცდილობენ სამშობლოში დარჩენილი ოჯახის წევრების დახმარებას.

ცხრილი 2. ემიგრანტთა სამშობლოში დაბრუნების მაჩვენებელი ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

	ემიგრანტთა ასაკობრივი ჯგუფები				
	19-29	30-39	40-49	50-59	60+
უახლოეს 3-5 წელიწადში აპირებს სამშობლოში დაბრუნებას	64%	72%	61%	48%	54%

წყარო: დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მიერ 2023 წელს ჩატარებული სოციოლოგიური კვლევა.

დღეს, როგორც არასდროს, ახალგაზრდებს ეძლევათ შესაძლებლობა განათლება მიიღონ ნებისმიერ მათთვის სასურველ უმაღლეს სასწავლებელში. თანაც მასპინძელი ქვეყნების უმაღლეს სასწავლებლები ხშირ შემთხვევაში განათლების დაფინანსებასაც თავად უზრუნველყოფს. ამას თუ დაემატება იქვე დარჩენისა და სამუშაო გამოცდილების მიღების საშუალება, კიდევ უფრო მიმზიდველი ხდება საზღვარგარეთ განათლების მიღებისა და პროფესიული გამოცდილების შეძენის შესაძლებლობა. ეს ფაქტი უდაოდ დადებითია, რადგან სამშობლოს უბრუნდება განათლებული კადრები, თუ არ გავითვალისწინებთ ისეთ ფაქტებს, როცა საზღვარგარეთ კურსდამთავრებულთა გარკვეული ნაწილი არ, ან იშვიათად, ბრუნდება განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნიდან, რადგან მათ საკუთარი უნარების ეფექტიანად გამოყენების საშუალება იქვე ეძლევათ. ამასთან, მნიშვნელოვანი სხვაობაა შრომის ანაზღაურებაში სამშობლოსა და განვითარებულ ქვეყნებს შორის. ამიტომ ახალგაზრდების მიერ არჩევანის გაკეთება უკეთესი პირობებისკენ სრულიად ლოგიკურია. თუმცა გამოკვლევამ დაგვანახა, რომ 19-29 წლის ასაკობრივ ჯგუფში 1,8-ჯერ მეტი აპირებს სამშობლოსი დაბრუნებას, ვიდრე ემიგრაციაში ყოფნას, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დადებითი შედეგების მომტანია ქვეყნისთვის.

საქართველოდან ემიგრაციის ფაქტორებს შორის გამორჩეულია როგორც ეკონომიკური, ისე სოციალურ-დემოგრაფიული ფაქტორები. ის პირები ვინც უცხოეთში მიდიან და სამშობლოში ოჯახებს ტოვებენ, ამას ეკონომიკური ფაქტორის გამო აკეთებენ. სხვადასხვა დროს ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ მშობლების უმეტესი ნაწილი საზღვარგარეთ შვილის განათლების დასაფინანსებლად მიდის, ნაწილი ოჯახის წევრის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, ან საბინაო პირობების გაუმჯობესების მიზნით, ან ოჯახის დარჩენილი წევრებისთვის ცხოვრების კარგი პირობების შესაქმნელად. ასე, რომ მიზეზები მრავალია. საქართველოდან ემიგრაციის ძირითადი მიზეზი ოჯახის მატერიალური უზრუნველყოფაა. ეს გაცნობიერებული აქვს ქვეყნის ხელისუფლებას. საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთ დადგენილებაში წერია: „დასაქმების შესაძლებლობების შეზღუდულობა, განვითარებული ქვეყნების ბაზრებთან შედარებით, შრომის ანაზღაურების დაბალი დონე უბიძგებს საქართველოს მოსახლეობის ყველაზე აქტიურ ნაწილს, დატოვონ ქვეყანა და არსებობის წყარო საზღვარგარეთ ეძებონ. სპეციალური კვლევები ადასტურებს, რომ შრომით მიგრანტთა 80-85% ქვეყანას ეკონომიკური მიზეზით (უმუშევრობა, დაბალი ხელფასი) ტოვებს.

შრომითი მიგრანტების უმრავლესობა საზღვარგარეთ არალეგალურად, არასპეციალობით, დაბალკვალიფიციურ და დაბალანაზღაურებად სამუშაოზე დასაქმებული. ამის მიუხედავად შრომით მიგრანტთა ფულადი და სხვა სახის გზავნილების გარეშე სიღარიბის მაჩვენებელი ქვეყანაში ბევრად მაღალი იქნებოდა“ [საქართველოს მთავრობის დადგენილება №199]. ამ მხივ ხელისუფლების მხრიდან მნიშვნელოვანი ნაბიჯებიც იდგმევა, გასულ წელს უმუშევრობის დონე 16,4%-მდე შემცირდა, თუმცა ემიგრანტების რაოდენობა ყველაზე მაღალი სწორედ ამ წელს იყო.

უდავოა, რომ ეკონომიკური ფაქტორები ძალიან მნიშვნელოვანია მიგრაციული გადაწყვეტილებების მიღებისას, თუმცა არ უნდა გამოირიცხოს სხვა ფაქტორებიც. მკვლევარი ლის თეორიის თანახმად, მიგრაციის მიზეზია პოზიტიური ფაქტორების არსებობა მიგრაციის ქვეყანაში და ნეგატიური ფაქტორების არსებობა მიგრანტის სამშობლოში. რაც უფრო დიდია სხვაობა „მიზიდულობის ძალებს“ შორის (პოზიტიურს მინუს ნეგატიური ფაქტორები) სამშობლოსა და მიგრაციის ქვეყანას შორის, მით უფრო სავარაუდოა მიგრაციის ალბათობა. [წულაძე გ. 2012: 165.] თუ ლის თეორიას დავეყრდნობით, მაშინ შეგვიძლია ავხსნათ ქვეყანაში ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიუხედავად, რატომ გავიდა ქვეყნიდან ემიგრანტების მაღალი რაოდენობა 2023 წელს.

ლის თეორიის მიხედვით შეიძლება ასევე აიხსნას მიგრაციის სახეებიც. თუ ემიგრანტმა მიმღებ ქვეყანაში შეძლო ბევრად უფრო პოზიტიური სარგებლის მიღება, ვიდრე ამას სამშობლოში მიაღწევდა: მოახერხა თავის დამკვიდრება, მიიღო მოქალაქეობა, წაიყვანა ან იქვე შექმნა ოჯახი, მაშინ მან შეიძლება საცხოვრებელი ადგილი სამუდამოდ შეიცვალოს, ანუ აღარ დაბრუნდეს საცხოვრებლად სამშობლოში. ან დროებითი მიგრანტი გახდეს, გარკვეული დროის ხანგრძლივობით დარჩეს უცხოეთში, მოახერხოს ყველა იმ ამოცანის გადაჭრა რისთვისაც ემიგრაციაში წავიდა და შემდეგ დაბრუნდეს სამშობლოში. როგორც პირველი, ისე მეორე შემთხვევა მოქმედებს, როგორც მიმღები ქვეყნის, ისე სამშობლოს სოციალურ-დემოგრაფიულ ვითარებაზე.

ჩვენი გამოკითხვის მიხედვით, ემიგრაციაში მყოფი პირებიდან 79%-მა სამშობლოში დატოვა შვილები და უცხოეთში წავიდა მათი კეთილდღეობის უზრუნველსაყოფად. შვილები უცხოეთში შეეძინა 12%-ს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ეს ბავშვები არიან იმ ქვეყნის მოქალაქეები სადაც დაიბადნენ. თითოეული ოჯახი იმ ქვეყნის ფიზიკურ და კულტურულ აღწარმოებას უზრუნველყოფს რომელშიც არსებობს. ემიგრანტების მიერ უცხოეთში დაბადებული ბავშვები უცხო ქვეყნის მოქალაქეები არიან და იმ კულტურას ითვისებენ, სადაც უწევთ ცხოვრება. ასეთი ოჯახები ნაკლებად ბრუნდებიან სამშობლოში. გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ამგვარი ოჯახების მხოლოდ 29% აპირებს სამშობლოში დაბრუნებას.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ არა მხოლოდ ინდივიდუალურ, არამედ ოჯახურ მიგრაციაზე. ასეთ შემთხვევაში ოჯახის ერთი წევრი მიდის საზღვარგარეთ, იქ ფუნქციონირებს და ოჯახის სხვა წევრებიც მიჰყავს. ჩვენი კვლევის მიხედვით ოჯახი (შვილები) წაიყვანა 9%-მა. ემიგრაცია მრავალ უარყოფით ფაქტორთან არის დაკავშირებული. ოჯახური მიგრაციის დროს კი ეს ფაქტორები მოხსნილია. ოჯახის უკვე ემიგრანტი წევრისაგან ოჯახის სხვა წევრები იღებენ საჭირო ინფორმაციას, ფინანსურ და ფსიქოლოგიურ მხარდაჭერას, რაც ხელს უწყობს მათი ემიგრაციისა და ადაპტაციის პროცესს და ამცირებს რისკ-ფაქტორებს. ოჯახური მიგრაცია დიდ გავლენას ახდენს საქართველოს დემოგრაფიულ პროცესებზე. საინტერესოა აპირებენ თუ არა ის პირები, რომელთაც შვილები უცხოეთში წაიყვანეს სამშობლოსი

დაბრუნებას. გამოკვლევის დროს სამშობლოში დარჩენილმა მათმა ოჯახის წევრების 52%-მა დადებითი პასუხი გაგვცა. თუმცა არ ვიცით ყველა დაბრუნდება თუ არა.

დასკვნა. საქართველოს მოსახლეობის შემცირების პროცესში გარკვეულ როლს თამაშობს ემიგრაცია. 2023 წელს ჩვენს მიერ ჩატარებული გამოკვლევის მიხედვით, გამოვითხული რესპოდენტების თითქმის მეოთხედს ოჯახის წევრი ემიგრაციაში ჰყავს. ემიგრანტების გადინება ხდება საქართველოს ყველა კუთხიდან, თუმცა ემიგრანტთა ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი (37%) თბილისზე მოდის. ემიგრაციაში ჩართულია საქართველოს მოსახლეობა ყველა ასაკობრივი ჯგუფიდან. მაგრამ ემიგრაციაში წასული პირების უმეტესობა (68,8) ფერტილურ ასაკშია. ანუ ქვეყნიდან გაედინება სწორედ ის თაობა რომელსაც შეუძლია შვილთა შობა. რაც ხელს უწყობს საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობრივ კლებას. მით უფრო, რომ ემიგრანტთა 42% უახლოეს 3-5 წლის განმავლობაში სამშობლოში დაბრუნებას არ აპირებს. გამოკვლევამ აჩვენა, რომ ემიგრანტთა გარკვეულმა ნაწილმა ოჯახი უცხოეთში შექმნა და შვილებიც იქ შეეძინა. რაც იმის მაჩვენებელია რომ ისინი უცხო ქვეყნის ფიზიკურ და კულტურულ აღწარმოებაში იღებენ მონაწილეობას და არა სამშობლოსი. ემიგრანტთა სხვა ნაწილმა კი ოჯახი თან წაიყვანა. ემიგრანტთა ამგვარი ოჯახების სამშობლოში დაბრუნების ალბათობა საკმაოდ დაბალია. ჩვენ ქვეყანაში არსებული დაბალი შობადობის პირობებში ემიგრაცია კიდევ უფრო ამცირებს შობადობის რიცხვს, საბოლოო ჯამში კი უარყოფითად აისახება მოსახლეობის რაოდენობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს მთვრობის დადგენილება №199. „საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიისა და საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიის რეალიზაციის 2015-2018 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“. 02.08.2013 წ. თბილისი.
2. სულაბერიძე ა., 2018. საქართველოს დემოგრაფიული მოდერნიზაცია. ნაწილი I (XX საუკუნე). თბილისი, „ზენაარი“. გვ 110.
3. წულაძე გ., 2012. დემოგრაფიის მოკლე ენციკლოპედიური ლექსიკონი. თბილისი, UNFRA. გვ 165.
4. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>
5. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/322/migratsia>
6. <https://www.iom.sk/en/migration/migration-in-the-world.html>

Nana Menabdishvili

SOME ISSUES ABOUT EMIGRATION FROM GEORGIA

Summary

The modern era can be characterized as the "age of migration", because almost all countries of the world are involved in migration processes. The mass movement of the population between the states significantly changes the general picture of settlement and the demographic, ethnic, racial, social structure of the population of individual countries. Georgia is chartered in migration processes. The quantitative decline and aging of the country's population is somewhat influenced by emigration processes. The presented paper conveys some issues of emigration based on sociological research conducted in almost all regions of Georgia in 2023. Almost a quarter of the respondents have a family member in emigration. Emigrants flow from all parts of Georgia, although the highest rate of emigrants (37%) comes from Tbilisi. The population of Georgia from all age groups is involved in emigration. But most of the emigrants (68.8) are of fertile age. That is, the generation that can participate in the process of physical reproduction of the country's population will leave the

country. which contributes to the quantitative decrease of the population of Georgia. Moreover, 42% of emigrants do not intend to return to their homeland in the next 3-5 years. The survey also showed that a part of the emigrants created a family abroad and had children there. Which is an indicator that they are engaged in physical and cultural reproduction of the population of foreign countries. The second part of the emigrants took their families with them. The probability of such immigrant families returning to their homeland is quite low. In the conditions of low birth rate in our country, emigration further reduces the number of births, disrupts the age ratio and contributes to the aging of the population. In the end, it will have a negative impact on the demographic picture of the country.

Key words: migration, emigration, demographic situation.

ლელა მენაბდიშვილი

დემოგრაფია ბედისწერაა

ანოტაცია. წარმოდგენილ ნაშრონში განხილულია საქართველოს დემოგრაფიული ვითარება ახალ საუკუნეში. გამოყენებულია სტატისტიკური მასალა და სხვადასხვა პროგნოზები. მიმდინარე სტატისტიკისა და პროგნოზების შედარებით ნაჩვენებია რომ ქვეყანაში იმაზე მძიმე დემოგრაფიული მდგომარეობაა, ვიდრე პროგნოზებით იყო ნაგარაუდები. ქვეყანაში დაბერებული მოსახლეობაა და შობადობის დაბალი დონე. დღეს საქართველოში რეალურად იმაზე ნაკლები მოსახლეობაა ვიდრე ამას გაერო პროგნოზირებდა დაბალი ვარიანტით. მუდმივად იზრდება საქართველოს მოსახლეობის მედიანური ასაკი. მედიანური ასაკის ზრდის ძირითადი მიზეზი შობადობის კლებაა. გასულ წელს ქვეყანაში ყველაზე ნაკლები ბავშვი დაიბადა. ეს მაჩვენებელი 1,5-ჯერ ჩამორჩება 2014 წლის იმავე მაჩვენებელს. დღევანდელი მონაცემების მიხედვით პროგნოზები მართლდება, შობადობა მოსახლეობის 1 000 სულზე 2015 წელს 15,9 იყო, მას მერე ყოველწლიურად იკლებს და გასულ 2023 წელს 10,8 შეადგინა. შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი ვერ უზრუნველყოფს მარტივ აღწარმოებასაც კი, ანუ საქართველოში არ ხდება თაობათა განახლება. ჩვენ ქვეყანაში ურბანიზაციის მაღალი დონეა. როგორც ორი აღწერის მონაცემები გვატყობინებს 2002 წლიდან 2014 წლამდე სასოფლო დასახლებებში მცხოვრებ პირთა წილი 47,73% - დან 42,85%-მდე შემცირდა. ამასთან, სასოფლო დასახლებებში მედიანური ასაკი უფრო მაღალია ვიდრე საქალაქოში, რაც გამოწვეულია ეკონომიკურად აქტიურ ასაკში მყოფი მოსახლეობის სასოფლო დასახლებებიდან საქალაქო დასახლებებში მიგრაციით. სიცოცხლის ხანგრძლივობა იზრდება. 2023 წლის მონაცემების მიხედვით საქართველოში 80 და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი მთელი მოსახლეობის 3,3%. ხოლო 65 და უფროსი ასაკის მოსახლეობა მოსახლეობის მთლიანი რაოდენობის 15,6%-ს შეადგენს. დავესესხებით ოგიუსტ კონტს და ვიტყვით „დემოგრაფია ბედისწერაა“. დაბერებული მოსახლეობა და შობადობის დაბალი დონე დიდ გავლენას მოახდენს საქართველოზე.

საკვანძო სიტყვები: დემოგრაფია, შობადობა, მოსახლეობის დაბერება, მედიანური ასაკი.

შესავალი. „დემოგრაფია ბედისწერაა“ ამ გამოთქმას ფრანგ ფილოსოფოსს ოგიუსტ კონტს მიაწერენ. შეიძლება ეს აზრი ვინმეს გადაჭარბებულადაც მოეჩვენოს, თუმცა ფაქტია, რომ მოსახლეობის ცვლილება მთავარ როლს თამაშობს პოლიტიკურ სისტემაში, ეკონომიკაში და საზოგადოებებში ადგილობრივ, ეროვნულ, რეგიონალურ

და გლობალურ დონეზე. დემოგრაფიული ცვლილებების მამოძრავებელი ფაქტორების, შობადობა, მოკვდავობა, მიგრაცია, ურთიერთქმედებამ გამოიწვია სხვადასხვა შედეგები მოსახლეობის რაოდენობის, სიმჭიდროვის, შემადგენლობის და განაწილების თვალსაზრისით ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის. ბევრს სჯეროდა და ახლაც სჯერათ, რომ ჭარბი მოსახლეობა მიგვიყვანდა კრიზისამდე. თანამედროვე მსოფლიო კი მოსახლეობის დაბერებით გამოწვეულ პრობლემებზე მსჯელობს. გამოდის, რომ „დემოგრაფია ბედისწერაა“, რომელიც ტრანსფორმაციულ სოციალურ და ეკონომიკურ ცვლილებებს იწვევს, რომლის შედეგების პროგნოზირებაც შეიძლება გაართულოს მოსახლეობას შორის ურთიერთდაკავშირებამ, ინოვაციამ და პროდუქტიულობამ.

* * *

დღეს მსოფლიოს წინაშე დგას სიღარიბის, სასურსათო უსაფრთხოების, კლიმატის ცვლილების, რესურსების და მოსახლეობის დაბერების პრობლემები. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მმართველი დირექტორი, მთავარი ბიზნეს ოფიცერი რობერტ გრინჰილი აღიარებს, რომ „დემოგრაფია ბედისწერაა“. მისი თქმით ექვსგარეშეა, რომ ორი ძირითადი დემოგრაფიული ტენდენცია - მოსახლეობის დაბერება განვითარებულ და განვითარებად ეკონომიკებში და მოსახლეობის მაღალი ზრდა განვითარებადი სამყაროს ზოგიერთ ნაწილში, დიდ გავლენას მოახდენს ჩვენს კეთილდღეობაზე მომავალში. მისი აზრით, ყველაზე დიდი გამოწვევა იმაში მდგომარეობს, რომ მოსახლეობის ზრდის 90% კონცენტრირებული იქნება ყველაზე ღარიბი ქვეყნების ღარიბ ადგილებში. ის მოსახლეობა, რომელიც ამჟამად სიღარიბისა და შიმშილის წინაშე დგას, ყველაზე სწრაფად გაიზრდება. რამაც შეიძლება გამოიწვიოს მრავალი ქვეყნის კოლაფსი. მოსახლეობის რაოდენობის სწრაფ შემცირებას შეუძლია დაეხმაროს მცირე ქვეყნებს, დააჩქარონ თავიანთი განვითარება და უზრუნველყონ თავიანთი მომავალი. მტკიცებულებები აჩვენებს, რომ ამის მიღწევის გზა არის არა „პოპულაციის კონტროლი“, არამედ „ოჯახის გაძლიერება“. ქალებისა და ოჯახების პოზიტიურმა გაძლიერებამ გამოიწვია მოსახლეობის ზრდის ყველაზე წარმატებული შემცირება მთელ მსოფლიოში [Robert Greenhill. 2011].

დღევანდელი მსოფლიოს დემოგრაფიული სტრუქტურა შეცვლილია შობადობის დაბალი დონისა და სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის შედეგად. მკვლევართ აზრით, ტენდენციები რამაც განაპირობა დაბალი შობადობა განვითარებულ სამყაროში არის; ქალების განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება, ქალების აქტიური მონაწილეობა სამუშაო ძალაში, მათი კარიერული წინსვლის შესაძლებლობა, ბავშვების აღზრდის მზარდი ხარჯები და სხვ. შედეგად მივიღეთ დაბერებული მოსახლეობა.

ცხრილი 1. გლობალური დემოგრაფიული სტატისტიკა

ქვეყანა/რეგიონი	მედიანური ასაკი	შობადობის მაჩვენებელი	ურბანული მოსახლეობა
მსოფლიო	30.0	2.32	56.48
შეერთებული შტატები	37.7	1.66	82.87
ევროპა (UN)	41.7	1.48	75.20
ჩინეთი	37.9	1.16	62.51
ინდოეთი	27.6	2.03	35.39
იაპონია	48.4	1.30	91.87
იტალია	46.8	1.28	71.35

წყარო: United Nations World Populations Prospects database through 2021. World Bank.

გლობალურმა ტენდენციამ ოჯახზე ნაკლები შვილის მიმართ მნიშვნელოვანი სოციალური და ეკონომიკური გარდაქმნები გამოიწვია. ერთ-ერთი შედეგია ასაკობრივი სტრუქტურის შეცვლა. დროთა განმავლობაში შობადობის მაჩვენებლის ვარდნა იწვევს მოსახლეობაში ახალგაზრდებისა და მოხუცების დისბალანსს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ცვლილება თანდათან ხდება, ეფექტი შეიძლება ღრმა და ხანგრძლივი იყოს. მაგალითად: ჩინეთი ეწეოდა ერთი შვილის პოლიტიკას (1980-2016), რამაც გაუთვალისწინებელი შედეგები გამოიღო შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი 1.2-ის ტოლია, რაც გაცილებით ნაკლებია ჩანაცვლების მაჩვენებელზე (2.1). ამასთან, ქვეყანას ჰყავს სწრაფად დაბერებული საზოგადოება. ჩინეთს ადარებენ მსოფლიოში ყველაზე დიდ მოხუცთა სახლს. მისი მოსახლეობა მსოფლიოს მოსახლეობის 17,7%-ს შეადგენს. [Brian Pollak. 2023]

დაბერებული მოსახლეობა და შობადობის დაბალი დონე საშიშია ისეთი ქვეყნებისთვის რომლის მოსახლეობაც მცირეა. ასეთ ქვეყნების რიცხვშია საქართველო. გაეროს შეფასებით დღეს მსოფლიოს მოსახლეობა 8 09 მილიარდს შეადგენს, მათივე პროგნოზით 2037 წლისთვის პლანეტაზე 9 მილიარდი ადამიანი იქნება. საინტერესოა რამდენი იქნება მათში საქართველოს მოსახლეობის წილი, თუ დღეს მხოლოდ 0,05%-ია. [https://en.wikipedia.org/]

XXI საუკუნეში საქართველოში მოსახლეობის ორი საყოველთაო აღწერა ჩატარდა და ორივე აღწერის მონაცემებით მოსახლეობის რაოდენობამ კლება განიცადა. თუ 2002 წელს მოსახლეობის რიცხოვნობა შეადგენდა 4 601 804 -ს, 2014 წლის მონაცემებით 3 713 804-ის ტოლი გახდა. ე. ი. მოსახლეობის რაოდენობა 1,2-ჯერ შემცირდა. მოსახლეობის რიცხოვნობა 2023 წელს 3 736 400-ის ტოლია. ხოლო მიმდინარე წლის პირველი იანვრის მონაცემით მოსახლეობამ კლება განიცადა და 3 694 600 შეადგინა. საქართველოს მოსახლეობაზე გაკეთებული შეფასებებით და პროგნოზებით, ქვეყნის მოსახლეობა შემცირდება. შემცირება უკვე სახეზეა 2024 წლის მონაცემებით.

დემოგრაფიული პროგნოზები საქართველოს შესახებ გაკეთებული აქვს: გაეროს, მსოფლიო ბანკს, აშშ-ს აღწერის ბიუროს და დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის ყოფილ თანამშრომელს, აწ განსვენებულ, პროფესორ გ. წულაძეს. ყველა პროგნოზული გაანგარიშებით საქართველოს მოსახლეობა მუდმივად კლებულობს. განსხვავებაა საწყისი მოსახლეობის რაოდენობასა და კლების სიდიდეზე.

ცხრილი 2. საქართველოს მოსახლეობა პროგნოზებით და რეალურად

წლები	გაეროს მოსახლეობის განყოფილება			საქსტატის მონაცემები
	დაბალი	საშუალო	მაღალი	მოსახლეობის რიცხოვნობა - ათასი
2018	3 905	3 907	3 939	3 726. 6
2019	3 887	3 904	3 935	3 723. 5
2020	3 867	3 899	3 930	3 716. 9

წყარო: რალფ ჰაკერტი (2017), მოსადლეობის დინამიკა საქართველოში. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/41/mosakhleoba>

გაეროს მოსახლეობის განყოფილება საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის პროგნოზს აკეთებს სამ ვარიანტში: დაბალი, საშუალო და მაღალი. ცხრილიდან კი ნათლად ჩანს, რომ საქსტატის მონაცემების მიხედვით საქართველოში რეალურად იმაზე ნაკლები მოსახლეობაა ვიდრე ამას გაერო პროგნოზირებდა დაბალი ვარიანტით.

ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ მუდმივად იზრდება საქართველოს მოსახლეობის მედიანური ასაკი. თუ საუკუნის დასაწყისში - 2021წ

მამაკაცების მედიანური ასაკი 31,8-წლის ტოლი იყო, 2024 წელს 35,9-წელს გაუტოლდა. ქალების მედიანური ასაკი ყოველთვის აღემატებოდა მამაკაცებისას და, შესაბამისად, ის 36,6-წლიდან 40,9-წლამდე გაიზარდა. ანუ მამაკაცების მედიანური ასაკი XXI საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე გაიზარდა 4,1-წლით, ხოლო ქალების 4,3-წლით. მედიანური ასაკის ზრდის ძირითადი მიზეზი შობადობის კლებაა.

საქართველოს დემოგრაფიაზე ნეგატიურად მოქმედებს ის ფაქტი, რომ ქვეყანაში შობადობა მცირდება. 2001 წელს ქვეყანაში 46 620 ახალშობილი დაიბადა. აქედან მოყოლებული 2009 წლამდე შობადობა თანდათან იმატებდა და 2009 წელს 9 948 ახალშობილით მეტი დაიბადა ვიდრე 2001 წელს, თუმცა მომდევნო წლებში შობადობის დონემ იკლო და 2013 წელს 49 657 ახალშობილი დაიბადა. 2014 წელს ახალშობილების რიცხვმა XXI საუკუნის მაჩვენებლებში პიკს მიაღწია - დაიბადა 60 635 ახალშობილი. მომდევნო წლებში კი შობადობის რიცხვი თანდათან ეცემა და 2023 წელს ყველაზე ცოტა - 40 214 ახალშობილი დაიბადა. ეს ყველაზე დაბალი მაჩვენებელია, რაც აქამდე დაფიქსირებულა. ის 1,5-ჯერ ჩამორჩება 2014 წლის იმავე მაჩვენებელს.

ყველა პროგნოზული გაანგარიშებით 2050 წლისათვის ახალშობილთა რაოდენობა კლებულობს. შობადობა მოსახლეობის 1000 სულზე ცვალებად ხასიათს ატარებს. 2050 წლიათვის კი მისი სიდიდე 2010-2015 წელთან შედარებით ნაკლები იქნება. დღევანდელი მონაცემების მიხედვით პროგნოზები მართლდება, შობადობა მოსახლეობის 1 000 სულზე 2015 წელს 15,9 იყო, მას მერე ყოველწლიურად იკლებს და გასულ 2023 წელს 10,8 შეადგინა.

შობადობის დონის ზუსტ მაჩვენებლად მიჩნეულია შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი, ანუ ერთი ქალის მიერ მთელი ცხოვრების განმავლობაში დაბადებული ბავშვების საშუალო რაოდენობა. უკვე ნახსენები ყველა პროგნოზით 2010-2050 წლებში არსებული შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტის დონე საქართველოში ვერ უზრუნველყოფს თაობათა განახლებას. შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი 2010 წელს 2-ს შეადგენდა, 2014 წელს კი ყველაზე მაღალი იყო და 2,3-ს გაუტოლდა. აქედან მოყოლებული კი მუდმივად იკლებს და 2022 წელს 1,8-ს უდრიდა, ხოლო მომდევნო 2023 წელს 1,7 შეადგინა. რაც იმის დამადასტურებელია, რომ შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი ვერ უზრუნველყოფს მარტივ აღწარმოებასაც კი, ანუ საქართველოში არ ხდება თაობათა განახლება. ამასთან, როცა შვილთა შობა მცირდება, ეს ნიშნავს, რომ მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში ახალგაზრდა მოსახლეობის ხვედრითი წილიც მცირდება, ეს კი ზრდის უფროსი ასაკის მოსახლეობის მაჩვენებელს. მოსახლეობაში ხანდაზმულთა წილის ზრდა მოსახლეობის დაბერების მაჩვენებელია.

ადამიანთა ხანგრძლივ სიცოცხლეს შობადობის დაბალი დონის პირობებში მოსახლეობის დაბერება მოჰყვება. საქართველო იმ ქვეყნების რიცხვშია, სადაც მოსახლეობა დაბერებულია, თუმცა ამ პროცესში დაბალ შობადობასთან ერთად ჩართულია მიგრაციაც. როცა სახეზე გვაქვს უფროს თობაში სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდა ეს, რა თქმა უნდა, კარგია, მაგრამ თუ ამ პროცესს არ მოჰყვება შობადობის ზრდა - ეს უკვე ქვეყნისთვის საგანგაშო ხდება, მით უფრო თუ ქვეყანაში მოსახლეობის რაოდენობა მცირეა.

საქართველოში სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 2001 წელს ორივე სქესისთვის 70,2 წელია. ხოლო 2022 წელს 73,7 წელი. ზოგადად, სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა ქალებთან უფრო მაღალია ვიდრე მამაკაცებთან. შესაბამისად საქართველოში 2001 წელს ქალებში ეს მაჩვენებელი 73,6-ის ტოლი იყო, ხოლო მამაკაცებში - 66,6 წლის. 2022 წლისთვის ზრდა განიცადა ქალებში 4,5 წლით, მამაკაცებში კი 2,8 წლით. 2023 წელს სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა

დაბადებისას კაცებში განისაზღვრა 70,8 წელი, ხოლო ქალებში 79,4 წელი. სიცოცხლის ხანგრძლივობა გაეროს, მსოფლიო ბანკს, აშშ-ს აღწერის ბიუროს და პროფესორ გ. წულაძის პროგნოზების მიხედვით საქართველოს მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 2050 წლისთვის გაიზრდება. გაეროს პროგნოზით - 4,8 წლით; მსოფლიო ბანკის პროგნოზით - 5,5 წლით; აშშ-ს აღწერის ბიუროს პროგნოზით - 4,6 წლით; გ. წულაძის პროგნოზით - 6 წლით. ამასთან, ყველა პროგნოზის მიხედვით განსხვავება მამაკაცებისა და ქალების სიცოცხლის ხანგრძლივობას შორის მცირდება [წულაძე გ. 2013: 24].

2023 წლის მონაცემების მიხედვით საქართველოში 80 და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი მთელი მოსახლეობის 3,3%. ხოლო 65 და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში 22,4%. 85 და უფროსი ასაკის მოსახლეობას კი 80 და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში 35% უკავია, რაც შეეხება 65 და უფროსი ასაკის მოსახლეობას ის მოსახლეობის მთლიანი რაოდენობის 15,6%-ს შეადგენს. XXI საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე 65 და უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი მუდმივი მატებით ან კლებით არ ხასიათდება. 2001 წელს მათი წილი 13,1% იყო, მომდევნო წლებში იმატებდა და 2007-2008 წლებში 14,9% გახდა, რის შემდეგაც კლება დაიწყო და 2011-2012 წლებში ცხრა მეათედით დაიკლო, მას შემდეგ კი მუდმივად იზრდება.

ჩვენ ქვეყანაში ურბანიზაციის მაღალი დონეა. როგორც ორი აღწერის მონაცემები გვატყობინებს 2002 წლიდან 2014 წლამდე სასოფლო დასახლებებში მცხოვრებ პირთა წილი 47,73% - დან 42,85%-მდე შემცირდა. ამასთან, სასოფლო დასახლებებში მედიანური ასაკი უფრო მაღალია ვიდრე საქალაქოში, რაც გამოწვეულია ეკონომიკურად აქტიურ ასაკში მყოფი მოსახლეობის სასოფლო დასახლებებიდან საქალაქო დასახლებებში მიგრაციით. ძირითადად სასოფლო დასახლებებში ხანდაზმული მოსახლეობა რჩება, მათი გარდაცვალების შედეგად კი სოფლები ცარიელდება. 2014 წლის აღწერის მიხედვით გაუკაცრიელებული იყო 223 სოფელი. საკითხავია, ახალი აღწერის მიხედვით კიდევ რამდენი მაღალმთიანი სოფელი დაემატება გაუკაცრიელებული სოფლების რიცხვს. შიდა მიგრაციულმა პროცესებმა გაზარდა საქალაქო დასახლებებში მცხოვრებთა რიცხვი. მათ შორის ოთხი ქალაქი: თბილისი, ბათუმი, ქუთაისი და რუსთავი ყველაზე მეტადაა დასახლებული. მოკლეთ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოსახლეობის ასაკობრივი შემადგენლობის, სიმჭიდროვის და განაწილების მხრივ ქვეყანაში სერიოზული პრობლემებია.

ქვეყნის ტერიტორიის 20% ოკუპირებულია, მაღალმთიანი სოფლების ნაწილი დაცარიელებული. საქალაქო დასახლებებში ქვეყნის მოსახლეობის 57%-ზე მეტია თავმოყრილი. ამას თუ დავუმატებთ იმას, რომ უკვე რამდენიმე წელია ქვეყნის მოსახლეობა ბუნებრივი მატების მაგივრად ბუნებრივ კლებას განიცდის. ე.ი. საფრთხე ექმნება ერის ფიზიკურ და, აქედან გამომდინარე, კულტურულ უწყვეტობას, შეიძლება ვთქვათ, რომ საქართველოსთვის დღეს კრიზისული დემოგრაფიული პერიოდია. გაეროს მონაცემებით მომავლად ერთა სიაში მეათე ადგილი გვიკავია. დემოგრაფიული ვარდნის იოლი გამოსავალი კი არ არსებობს. საქართველოსთვის „დემოგრაფია ბედისწერაა“.

რამდენიმე სიტყვით შევეხოთ დემოგრაფიის გავლენას ეკონომიკაზე. ეკონომისტებისთვის ცნობილია, რომ დემოგრაფიულმა ცვლილებამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს ეკონომიკის ზრდის ტემპზე, პროდუქტიულობის სტრუქტურულ ზრდაზე. ცხოვრების სტანდარტზე, დაზოგვის მაჩვენებელზე, მოხმარებასა და ინვესტიციებზე. მას შეუძლია გავლენა მოახდინოს უმუშევრობის გრძელვადიან მაჩვენებელზე და წონასწორულ საპროცენტო განაკვეთზე, საბინაო ბაზრის ტენდენციებზე და ფინანსური

აქტივების მოთხოვნაზე. დემოგრაფიული მონაცემები გვთავაზობენ მნიშვნელოვან ინფორმაციას საზოგადოების მომავალი ინფრასტრუქტურის საჭიროებების, რესურსების განაწილების და სხვადასხვა სერვისების მოთხოვნის შესახებ. დემოგრაფიული ტენდენციების გათვალისწინება აუცილებელია მარკეტინგისათვის, რათა გააცნობიერონ თუ რომელი პროდუქტები და სერვისები სურთ და შეუძლიათ შესთავაზონ კლიენტთა სხვადასხვა ჯგუფს. ისეთი დემოგრაფიული მახასიათებლები, როგორცაა: ასაკი, სქესი, ოჯახური მდგომარეობა, ეთნიკური წარმომავლობა, განათლება, შემოსავლების დონე გამოიყენება ბაზრის სეგმენტაციის საფუძვლად. ხანდაზმული მოსახლეობა ქმნის ფისკალურ გამოწვევებს ჯანმრთელობის, სოციალური დაცვის და სახელმწიფო პენსიების დაფინანსების ირგვლივ.

სხვადასხვა ქვეყანაში მოსახლეობის დაბერების გავლენა ეკონომიკურ ზრდასა და ინფლაციაზე განსხვავდება. ის დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე როგორცაა მთავრობის პოლიტიკა, შრომის ბაზრის დინამიკა და ჯანდაცვის სისტემები. პოლიტიკის შემქმნელებს შეუძლიათ შეცვალონ საინფლაციო პოლიტიკა, შრომის ბაზრის რეგულაციები, ინვესტიციები ჯანდაცვასა და განათლებაში, რათა გაუმკლავდნენ დაბერებული მოსახლეობის გამოწვევებს და ხელი შეუწყონ მდგრად გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას. მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს, ჩინეთის მთავრობა დაბერებული მოსახლეობის გამოწვევას უმკლავდება იმით, რომ ყურადღებას ამახვილებს ტექნოლოგიური სექტორის მხარდაჭერაზე, რაც ხელს უწყობს ეროვნული პროდუქტიულობის გაზრდას. მათ შორის სუფთა ენერჯიას, რობოტიკას და ბიოლოგიურ მედიცინას. იაპონიას ჰყავს ყველაზე ხანდაზმული მოსახლეობა განვითარებულ სამყაროში, თუმცა მისი ცხოვრების დონე აგრძელებს მატებას, ნაწილობრივ განვითარებადი ბაზრის სამუშაო ძალაზე დამოკიდებულებით. ნაწილობრივ კი მოსახლეობის მაღალი სიმჭიდროვით, რამაც შესაძლებელი გახადა ტექნოლოგიების სწრაფი გადაცემა. პოლიტიკური ალიანსები, კულტურული ცვლილებები და ეკონომიკური ზრდა ნაწილობრივ შეიძლება მიეკუთვნებოდეს მონაწილე ერების დემოგრაფიულ სტრუქტურას.[Brian Pollak. 2023]

„დემოგრაფია ბედისწერაა“ - ასეთი დეტერმინისტული პოზიციის გასამყარებლად დავძენ, რომ დემოგრაფიის დანიშნულება მოსახლეობის მახასიათებლების შესწავლაა მათი ზომისა და შემადგენლობის მიხედვით. ეს ეხება ასაკს, სქესს, ოჯახურ მდგომარეობას, განათლებას, სივრცით განაწილებას, ეთნიკურ წარმომავლობას, პროფესიას, საქმიანობას და აღმსარებლობას. სოციალურ-ეკონომიკური ჯგუფის კრიტერიუმები პირდაპირ გავლენას ახდენენ დემოგრაფიულ ქცევაზე. მაგალითად, უდაოა აღმსარებლობის გავლენა რეპროდუქციულ ქცევაზე. დემოგრაფიული კვლევის სფერო ეხება სტატისტიკურ მახასიათებლებსა და იმ დინამიურ პროცესებს და სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ გარემოს, რომელშიც ისინი ურთიერთობენ. ეს კი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საზოგადოებაზე, რომელსაც ამა თუ იმ დემოგრაფიული ნიშნის მქონე ადამიანები ქმნიან. ასევე, გავლენას ახდენს იმ პირებზე, რომლებიც ქმნიან ამ საზოგადოებას. მაგალითად თაობა, რომელშიც თითოეული ადამიანი იბადება, გავლენას ახდენს ინდივიდუალური ცხოვრების შანსზე. აყალიბებს ხელმისაწვდომობას სოციალურ (განათლება, სამსახური, საქორწინო პარტნიორი და ა.შ.) და ბუნებრივ რესურსებზე (წყალი, საკვები და სხვ).

დასკვნა. დავახასიათეთ საქართველოს დედევანდელი დემოგრაფიული ვითარება და ვაჩვენეთ რომ მდგომარეობა საკმაოდ სერიოზულია. ის ცვლილებები, რომლებიც ქვეყნის დემოგრაფიულ სახეს ქმნიდა თანდათან ხდებოდა, თუმცა ეფექტი ღრმა და

ხანგრძლივი იქნება. დაბერებული მოსახლეობა, შობადობის დაბალი დონე საშიშია მცირე რიცხოვანი მოსახლეობის მქონე ქვეყნისთვის. ამდენად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოსთვის „დემოგრაფია ბედისწერა“.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. წულაძე გ . 2013., საქართველოს დემოგრაფიული პერსპექტივები: 2015-2300 წლები. თბილისი, გვ 24.
2. ჰაკერტი რ. 2017., მოსადლეობის დინამიკა საქართველოში. თბილისი, „ვესტა“.
3. Brian Pollak. 2023., emography Destiny? <https://www.evercorewealthandtrust.com/is-demography-destiny/>
4. Robert Greenhill. 2011., Demography is destiny. [https://www.weforum.org/agenda/2011/09/demography Is destiny/](https://www.weforum.org/agenda/2011/09/demography%20is%20destiny/)
5. L. Gordon Flake. “Demography is destiny”. <https://www.linkedin.com/pulse/demography-destiny-l-gordon-flake>
6. James Ashley, Simona Gambarini., DEMOGRAPHICS: THE GOOD, THE BAD, AND THE UGLY. <HTTPS://WWW.GSAM.COM/CONTENT/GSAM/US/EN/INSTITUTIONS/MARKET-INSIGHTS/GSAM-INSIGHTS/PERSPECTIVES/2023/DEMOGRAPHICS.HTML>
7. Peter A. Morrison. Demographic Trends Foreshadow Major Economic and Social Challenges https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB5046.html
8. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/41/mosakhleoba>
9. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_population

Lela Menabdishvili

DEMOGRAPHY IS DESTINY

Summary

The presented article discusses the demographic situation of Georgia in the new century. Statistical material and various forecasts are used. A comparison of current statistics and forecasts shows that the demographic situation in the country is more severe than what was predicted by the forecasts. The country has an aging population and a low birth rate. Today, Georgia actually has a smaller population than the UN predicted with a low option. The median age of the population of Georgia is constantly increasing. The main reason for the increase in the median age is the decrease in the birth rate. Last year, the least number of children were born in the country. This indicator is 1.5 times lower than the same indicator of 2014. According to today's data, the forecasts are correct, the birth rate per 1,000 people in 2015 was 15.9, since then it has been decreasing every year and reached 10.8 in 2023. The total birth rate cannot provide even simple reproduction, that is, there is no renewal of generations in Georgia. There is a high level of urbanization in our country. As the data of two censuses inform us, from 2002 to 2014, the share of people living in rural settlements decreased from 47.73% to 42.85%. In addition, the median age in rural settlements is higher than in cities, which is caused by the migration of economically active population from rural settlements to urban settlements. Life expectancy increases. According to 2023 data, the share of the population aged 80 and older in Georgia is 3.3% of the entire population. And the population aged 65 and over is 15.6% of the total population. Let's borrow Auguste Comte and say "demography is destiny". An aging population and a low birth rate will have a major impact on Georgia.

Key words: *demography, birth rate, population aging, median age.*

უმუშევართა სოციალური დაცვა საქართველოში

ანოტაცია. სტატია ეხება უმუშევართა სოციალური დაცვის პოლიტიკის ფორმირების პრობლემებს საქართველოში. დახასიათებულია შრომის ბაზრის აქტიური და პასიური პოლიტიკის ინსტრუმენტების არაადეკვატურობისა და არათანმიმდევრულობის განმაპირობებელი ფაქტორები ქვეყანაში. ხაზგასმულია უმწეოთა სოციალური დაცვის სისტემასთან ინტეგრირებული უმუშევრობის სოციალური დაცვის პოლიტიკის ნაკლოვანებები და მათი მოსალოდნელი შედეგები. დასახულია პოლიტიკაში არსებული ჩავარდნების აღმოფხვრისა და სამომავლო პრიორიტეტების განსაზღვრის მიდგომები. მოცემულია ავტორისეული მოსაზრებები და რეკომენდაციები უმწეოთა სოციალური დაცვის სისტემასთან ინტეგრირებული უმუშევართა სოციალური დაცვის სისტემის საბაზრო ეკონომიკის მექანე ქვეყნებში აპრობირებული პრიორიტეტული მექანიზმებით ჩანაცვლების შესახებ დროის საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისათვის.

სკვანძო სიტყვები: უმუშევართა სოციალური დაცვა; შრომის ბაზრის პოლიტიკა; უმწეოთა სოციალური დაცვა.

ნებისმიერი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემათა შორის უმნიშვნელოვანეს პრობლემას უმუშევრობა წარმოადგენს. იმაზე თუ როგორ ართმევს თავს ამა თუ იმ ქვეყნის მთავრობა უმუშევრობის პრობლემის გადაწყვეტას ბევრად არის დამოკიდებული ეკონომიკური რეფორმების წარმატება და ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება. ბოლო პერიოდის განმავლობაში ქვეყანაში მნიშვნელოვანი შედეგები არის მიღწეული შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმებისა და უმუშევრობის შემცირების მიმართულებით. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით 2023 წელს, წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით დაქირავებულთა რიცხოვნობა საქართველოში გაიზარდა 49.5 ათასი კაცით (5.7 %) და 920.4 ათასს მიაღწია, ხოლო თვითდასაქმებულთა რიცხოვნობა 1.5 ათასით გაიზარდა (0.36 %) და 413.6 ათასი შეადგინა. ამავე პერიოდში უმუშევართა რაოდენობა შემცირდა 6.2 ათასით (2.3%) და 261.7 ათასი შეადგინა. 2023 წელს საქართველოში უმუშევრობის დონე წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით 0.9 პროცენტული პუნქტით შემცირდა და 16.4 პროცენტი შეადგინა (საქსტატი, 2023).

როგორც მოყვანილი მონაცემები გვიჩვენებენ, მიუხედავად უმუშევრობის შემცირების დადებითი ტენდენციებისა, ქვეყანაში უმუშევრობის დონე საგრძნობლად მაღალია და წლების მანძილზე ასევე მაღალ დონეზე არის შენარჩუნებული. აღნიშნული გარემოება იმის დადასტურებას წარმოადგენს, რომ წლების მანძილზე საქართველოში, უმუშევართა სოციალური დაცვის მიმართულებით გატარებული რეფორმა წარმატებული არ იყო. უფრო მეტიც, რეფორმას მნიშვნელოვანი როლი არ შეუსრულებია უმუშევარი მოქალაქეების სოციალური დაცვის და მათი სიღარიბიდან გამოყვანის თვალსაზრისით. საქართველოში არსებული უმუშევრობისა და დასაქმების პოლიტიკაში არსებული ნაკლოვანებები და რეფორმის წარუმატებლობა, პირველ რიგში, აღნიშნულ სფეროში გატარებული რეფორმის არასისტემურობიდან და არათანმიმდევრობიდან გამომდინარეობს.

როგორც მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს, უმუშევრების სოციალური დაცვის პოლიტიკა ნებისმიერ ქვეყანაში აქტიური და პასიური პოლიტიკის ინსტრუმენტების

კომბინაციის მეშვეობით ფორმირდება. აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის ინსტრუმენტები დასაქმების ხელშეწყობის, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესების, მეწარმეობის ხელშეწყობის, საკრედიტო შეღავათების შემოღების, უმუშევართა მომზადება/გადამზადების გზით ხორციელდება. პასიური პოლიტიკის ფარგლებში სახელმწიფო ასრულებს ვალდებულებას უმუშევრობის პერიოდში მოქალაქეთა საარსებო მინიმუმით უზრუნველყოფისათვის და იმავდროულად ქმნის პირობებს შრომითი მოტივაციის შექმნისა და შრომისადმი ანტიინტიმულების შესამცირებლად, რაც უზრუნველყოფილია ქვეყანაში მოქმედი კანონმდებლობით. პარალელურად, უმუშევართა სოციალური დაცვის გარანტიებითა და უმუშევართა სავალდებულო და ნებაყოფლობითი დაზღვევის სისტემის მეშვეობით სახელმწიფო ქმნის მოტივაციას სადაზღვევო სქემებში უმუშევართა სავალდებულო ან ნებაყოფლობითი მონაწილეობის პირობების შექმნისა და ამ პროცესებში უმუშევართა წვლილის შესატანად. ამ მიმართებით იშვიათ გამონაკლისს საქართველოში დამკვიდრებული პირობები წარმოადგენს.

საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედი რედაქციის მიხედვით, უმუშევართა სოციალური დაცვის ძირითადი მიმართულებები მოიცავს ისეთ ნორმებს, როგორცაა ხელშეწყობა დასაქმებაში, მათი საარსებო მინიმუმით უზრუნველყოფის პირობების დაცვა, უმუშევრის სტატუსის განსაზღვრა, მოქალაქეთა შრომითი უფლებების დაცვა საზღვარგარეთ (კონსტიტუცია 2020). უმუშევართა სოციალური დაცვის ღონისძიებების მთავარი მიზანი უმუშევრებისთვის დასაქმების ხელშეწყობაა. ეს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან ერთად უმუშევართა გადამზადების სისტემის ჩამოყალიბებას მოითხოვს, რაც მთლიანობაში მოიცავს შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკის ღონისძიებების სისტემას.

უმუშევართა სოციალური დაცვის მიმართულებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს შრომის ბაზრის პასიური პოლიტიკის მიმართულებებიც. მსოფლიოში უმუშევრობის დაზღვევის სხვადასხვა პრაქტიკა არსებობს, თუმცა აღნიშნული სფერო სახელმწიფოს მიერ მკაცრად რეგულირდება. შვეიცარიაში სავალდებულოა უმუშევრობის დაზღვევა და მისი გადახდის პერიოდი 90-დან 520 დღემდე გრძელდება და შეადგენს წინა 6 თვის ხელფასის საშუალოს 70-80 %-ს ყოველთვიური ზედა ზღვრით. ნორვეგიაში 52-104 კვირის განმავლობაში გაიცემა უმუშევრობის დაზღვევა და დარიცხული ხელფასის 62,4 %-ს შეადგენს. სომხეთში 2015 წლამდე 1 წლის ვადით გაიცემოდა უმუშევრობის შემწეობა და შეადგენდა ქვეყნის მინიმალური ხელფასის 60 %-ს. უმუშევრობის შემწეობა აღარ გაიცემა 2015 წლიდან, მხოლოდ დამსაქმებელია ვალდებული გადაუხადოს დასაქმებულს სტაჟის მიხედვით გარკვეული კომპენსაცია. აზერბაიჯანში ჯამში უმუშევრობის შემწეობა 26 კვირა გაიცემა. (<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/15463.pdf>; <https://www.ssa.gov>).

ნებისმიერ ქვეყანაში უმუშევრების შემწეობის ოდენობა და გაცემის კრიტერიუმები კანონმდებლობით არის განსაზღვრული რაც, მინიმალურ ხელფასთან, საშუალო ხელფასთან ან კანონმდებლობით განსაზღვრულ და დადგენილ საარსებო მინიმუმთან არის მიბმული. ასეთი გარანტიები კი ჩვენს ქვეყანაში არათუ დაუსაქმებელი მოსახლეობის არამედ, დასაქმებული(პირველ რიგში კი დაბალი და საშუალო რანგის) პირების მიმართაც კი არ არის განსაზღვრული, რის დადასტურებასაც წარმოადგენს ხელფასის დაბალი ხვედრითი წილი მშპ-ს შემოსავლების მიხედვით განაწილებაში. შესაბამისად, სოციალური პარტნიორობის ინსტიტუტების უმოქმედობის პირობებში შრომის ფასს ბაზარი კი არ ადგენს არამედ, მთლიანად დამსაქმებლის ნებაზე არის

მინდობილი და საფუძველს აცლის და სტიმულს უკარგავს არათუ უმუშევრის, არამედ დასაქმებულთა შრომის მოტივაციასაც.

საქართველოში უმუშევრობა ყველაზე მწვავე სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევაა. იგი გვევლინება ქვეყანაში სიღარიბის განმაპირობებელ ძირითად ფაქტორად. უმუშევრობა მაღალია როგორც ქალაქში, ისე სოფლად. საქართველო, ძირითადად, გრძელვადიანი, ქრონიკული უმუშევრობის ქვეყანას წარმოადგენს, რაც კიდევ უფრო მეტად ზრდის სოციალურ რისკებს და საფრთხეს უქმნის ქვეყნის მომავალს. უმუშევართა უდიდეს ნაწილს არ უმუშავია სასწავლებლის დამთავრებისა და ფორმალური განათლების მიღების შემდეგ. ეს გარემოება უმუშევართა მომზადება-გადამზადების ღონისძიებებს საჭიროებს. ამჟამად, ქვეყანაში ამ ფუნქციას თავის თავზე იღებენ დამსაქმებლები და სტაჟირების ფორმით, მოკლევადიან გადამზადებას სთავაზობენ ახალგაზრდებს. თუმცა, ქვეყანაში ზედამხედველობის გარეშეა მიტოვებული კადრების მომზადების და სწავლების ხარისხის კონტროლის მექანიზმები. შედარებით დამაიმედებელ სიგნალს იძლევა, ამ მიმართებით, მთავრობის მიერ ბოლო დროს ინიცირებული ძალისხმევა უმუშევართა მოკლევადიანი გადამზადების კურსების ორგანიზების კუთხით.

უმუშევრების სოციალური დაცვის ღონისძიებები იწყება სამუშაოდან დათხოვნის დღიდან. საქართველოს შრომის მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით განსაზღვრულია შრომითი ხელშეკრულების შეწყვეტისას დამსაქმებლის ვალდებულებები. „შრომის კოდექსის“ 48-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულების შეწყვეტისას დამსაქმებელი არის ვალდებული, არანაკლებ 30 კალენდარული დღით ადრე გააფრთხილოს დასაქმებული, წინასწარი წერილობითი შეტყობინების გაგზავნით. დასაქმებულს მიეცემა კომპენსაცია არანაკლებ 1 თვის შრომის ანაზღაურების ოდენობით, შრომითი ხელშეკრულების შეწყვეტიდან 30 კალენდარული დღის ვადაში. დამსაქმებლის მიერ აღნიშნული კანონის 47-ე მუხლის შესაბამისი პუნქტებით გათვალისწინებული რომელიმე საფუძველით შრომითი ხელშეკრულების შეწყვეტისას დასაქმებულს მიეცემა კომპენსაცია არანაკლებ 2 თვის შრომის ანაზღაურების ოდენობით, შრომითი ხელშეკრულების შეწყვეტიდან 30 კალენდარული დღის ვადაში. („შრომის კოდექსი“ მუხლი: 47;48)

საქართველოში რეფორმის საწყის ეტაპზე სოციალური დახმარების კონტექსტში მოიაზრებოდა უმუშევართა სოციალური დაცვა. უმუშევრობის შემწეობის გაცემის პრაქტიკის გაუქმების კვალდაკვალ სოციალური დახმარების ბენეფიციართა შორის აღმოჩნდნენ ის ბენეფიციარები, რომელთა ოჯახის წევრებიც უმუშევრობის და /ან სხვა მიზეზების გამო დახმარების მიმღებთა მეთოდოლოგიის შესაბამისად განსაზღვრული რეიტინგული ქულების თანახმად სოციალურად დაუცველთა კატეგორიებს იქნა მიკუთვნებული, რამაც სოციალური გარანტიების, მოქალაქეთა(მათ შორის უმუშევართა და პენსიონერთა) სოციალური დაცვის კონსტიტუციური ნორმებისა და გარანტიების გვერდის ავლით და საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების იგნორირების გზით სახელმწიფო ბიუჯეტს დააკისრა სიღარიბის დამლევის პროგრამასთან ინტეგრირებული სხვა მიმართულებების დაფინანსებაც და ხარჯიანი აღმოჩნდა სახელმწიფო ბიუჯეტისთვისაც. დასაქმების აქტიური პოლიტიკის დაფინანსება კი მიანდო ისეთ პროგრამებს, როგორცაა პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“, საპარტნიორო ფონდისა და მცირე ბიზნესის მზარდაჭერის პროგრამების ფარგლებში განხორციელებული და დაგეგმილი ღონისძიებები.

ამჟამად, ქვეყნის მთავრობა შრომის ბაზრის პასიური და აქტიური პოლიტიკის გატარებას შორის პრიორიტეტულ მნიშვნელობას ანიჭებს აქტიური პოლიტიკის რეალიზაციას, რაც ორი მიმართულებით ხორციელდება. პირველი მიმართულება

ორიენტირებულია მოსახლეობის ნაკლებად უზრუნველყოფილი ფენების პროგრამებთან ინტეგრირებული უმუშევართა დასაქმების პროგრამების შემოღებაზე. მეორე მიმართულება კი დასაქმების პროცესების ხელშეწყობას ითვალისწინებს ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამების ფარგლებში. მიუხედავად მთავრობის მიერ განსაზღვრული სწორი ორიენტირებისა, გეზი აიღოს აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკის გატარებაზე, ეს პროცესი ქვეყანაში არსებული სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების ფონზე წინააღმდეგობებით ხასიათდება და რთული გადასაწყვეტია. პრობლემის მოსაგვარებლად სახელმწიფოს მოუწევს შექმნას ისეთი მექანიზმები, რომელიც, ერთის მხრივ, დასაქმების აქტიური პოლიტიკის რეალიზაციისკენ და მეორეს მხრივ, შრომის უფრო მეტი მოტივაციის შექმნისკენ იქნება მიმართული, რათა დაძლეულ იქნეს ის ნაკლოვანებები რომლითაც ამჟამად, სოციალური დაცვის პროგრამები ხასიათდება დაბალი შრომითი მოტივაციის გამო.

დასაქმების სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის ახალი მიდგომები განისაზღვრა “საქართველოს კანონით დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ”(კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020). კანონის მიხედვით სახელმწიფო უზრუნველყოფს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეებისათვის დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამების თანაბარ ხელმისაწვდომობას, სამუშაოს მაძიებლის სტიმულირებას დასაქმებისათვის, სამუშაოს მიღებისათვის ან თვითდასაქმებისათვის. კანონის მიხედვით განმარტებულია დასაქმების ხელშეწყობის ინდივიდუალიზაცია, რაც გულისხმობს დასაქმების ხელშეწყობის ღონისძიებების ორიენტირებას სამუშაოს მაძიებლის ინდივიდუალურ უნარებსა და შესაძლებლობებზე, პიროვნულ და პროფესიულ განვითარებაზე. ამასთან, მოწყვლადი ჯგუფებისა და მაღალმთიანი რეგიონების მოსახლეობის მიმართ, რომლებსაც დასაქმების ხელმისაწვდომობაში სირთულეების ექმნებათ, სახელმწიფო უზრუნველყოფს განსაკუთრებული მიდგომების გამოყენებას (კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020). კანონის მიხედვით შემოტანილ იქნა დასაქმების 4 ფორმა - დასაქმება შრომის ანაზღაურების სუბსიდირებით, დასაქმება, სტაჟირება და შრომითი მიგრაცია(მუხლი 13). მოქმედი კანონი ამკვიდრებს მინიმალური შრომის ანაზღაურების ნორმას, რომლის მიხედვითაც სრულგანაკვეთიანი სამუშაოს შესრულებისათვის ყოველთვიური ანაზღაურება საარსებო მინიმუმს 2 -ჯერ მაინც უნდა აღემატებოდეს(მუხლი 14, პ.1. დ) ქვეპუნქტი). (კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, 2020).

უმუშევართა სოციალური დაცვისა და მათი დასაქმების ახალ მიდგომებს ამკვიდრებს „დასაქმების ხელშეწყობის 2022 წლის სახელმწიფო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 17 თებერვლის N81 დადგენილების შესაბამისად შემოღებული სამთავრობო ღონისძიებები, რომლის მიხედვითაც გათვალისწინებულია შრომის ბაზარზე სამუშაოს მაძიებლისა და დამსაქმებლისათვის უფასო საშუამავლო მომსახურების მიწოდება-განვითარება; მოწყვლადი, დაბალკონკურენტუნარიანი ჯგუფების დასაქმების ხელშეწყობი მექანიზმების შემუშავება და დანერგვა; დასაქმების ფორუმების მოწყობა; ვაკანსიების მონიტორინგისა და თვისებრივი კვლევების განხორციელება მინიმუმ წელიწადში ერთხელ; სააგენტოს საქმიანობის შესახებ ცნობიერების ასამაღლებელი კამპანიების წარმოება; სოციალურ პარტნიორობთან მჭიდრო თანამშრომლობა; (მთავრობის დადგენილება N81, 2022.წ). ზემოაღნიშნული დადგენილება შრომის ბაზრის აქტიურ პოლიტიკაზე გადასვლისა და დასაქმების ხელშეწყობ ღონისძიებათა განვითარებას ითვალისწინებს, რაც დადებით მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. თუმცა, იგი მხოლოდ

მოწყვლადი ჯგუფების დასაქმების ხელშეწყობი მექანიზმების დანერგვისკენ არის მიმართული.

პროგრამით გათვალისწინებულია: სამუშაო ადგილებისა და შრომის ანაზღაურების სუბსიდირების კომპონენტის შემოღება, რომლის მიხედვითაც სააგენტო უზრუნველყოფს ბენეფიციართა სუბსიდირებას დამსაქმებლის მიერ წარმოდგენილ ვაკანსიაზე გათვალისწინებული შრომის ანაზღაურების 50%-ის ოდენობით, მაგრამ არაუმეტეს 560 (ხუთას სამოცი) ლარისა. ქვეპროგრამის ხანგრძლივობა განისაზღვრება არანაკლებ 9 თვის ვადით. დასაქმებულს ეს სუბსიდია ეძლევა არანაკლებ 3 თვის ვადით. სუბსიდირება განხორციელდება ვაუჩერით. (მთავრობის დადგენილება N81, 2022.წ)

ახალი სისტემის დადებით მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს სოციალურად დაუცველთა კატეგორიას მიკუთვნებული შრომისუნარიანი ასაკის დაუსაქმებელი მოსახლეობისათვის ვაკანსიების მოძიება, შრომისადმი არსებული ანტისტიმულების შემცირება, რაც უმწიფოთა დახმარების სისტემის მთავარ ნაკლს წარმოადგენს. დოკუმენტი საპილოტე პროექტის ინიცირების მცდელობას წარმოადგენს, რითაც მთავრობა დასაქმების კერძო და საშუაშალო სამსახურების შემოღების გზით ცდილობს დაამკვიდროს საბაზრო მექანიზმები შრომის ბაზრის აქტიურ პოლიტიკაზე გადასასვლელად, თუმცა, ვაუჩერული სისტემის შემოღებისა და დამსაქმებელთა სუბსიდირების გზით კიდევ ერთ წნეხს ქმნის საბიუჯეტო ხარჯების ზრდის მიმართულებით. ამასთან, რეიტინგული ქულების მიხედვით ოჯახის 16-დან 29 წლამდე წევრისათვის დასაქმების შემთხვევაში ხელფასის სუბსიდირების შემოღება შრომისადმი თანაბარი მისაწვდომლობის პრინციპების დარღვევას წარმოადგენს.

2022 წლის მარტიდან საქართველოში საზოგადოებრივ სამუშაოებზე დასაქმების მასშტაბური პროგრამა დაიწყო, რაც მიზნად ისახავს, სოციალური შემწეობის მიმღები, შრომისუნარიანი პირების დასაქმებას. საწყის ეტაპზე, დასაქმების ხელშეწყობის სახელმწიფო სააგენტოში 14 382 ვაკანსია იყო და ეს რიცხვი მუდმივად იზრდება. დასაქმების პროგრამაში ჩართვა შეუძლიათ 18 წლის და უფროსი ასაკის, შრომისუნარიან პირებს, ვისი ოჯახის სარეიტინგო ქულა არ აღემატება 120 000-ს და იღებენ სოციალურ დახმარებას. პროგრამაში ჩართულ პირს შეუწარმუნდება სოციალურად დაუცველის სტატუსი, მასთან მიმართული ფულადი და არაფულადი სიკეთეები. 4 წლის განმავლობაში არ მოხდება სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის გადამოწმება. საზოგადოებრივ სამუშაოებში ჩართული პირები ფინანსურ სარგებელსაც მიიღებენ სოციალურ დახმარებასთან ერთად. ფინანსური სარგებელი იანგარიშება ნამუშევარი საათების მიხედვით და 300 ლარს შეადგენს. საზოგადოებრივი სამუშაოს შესრულებისთვის გაცემული თანხა სოციალურ გასაცემელს წარმოადგენს და არ იბეგრება. (შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო 02/03/2022)

აღნიშნული მიდგომა დამატებით ფინანსურ ტვირთს ქმნის სახელმწიფოსთვის და ამავე დროს ამ პროცესების განხორციელებაში ბიზნესის ჩართულობას მოითხოვს. სახელმწიფო ბიზნესს ავალებს სამუშაო ადგილების შექმნას, რაც დამოკიდებულია ინვესტიციებზე, ბიზნესის განვითარებასა და გარემოზე. ასევე, იმაზე თუ რა მხარდაჭერას გაუწევს სახელმწიფო ბიზნესს. ეს პროცესები წინააღმდეგობრივი პროცესებია და საკითხისადმი უფრო რეალურ მიდგომას მოითხოვს. ამასთან, მთავრობის მიერ აღებული კურსი ნაკლებად არის დაკავშირებული ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიულ ამოცანებთან და ეკონომიკის განვითარების გრძელვადიანი გეგმებთან.

ქვეყანაში უმუშევრობის და დასაქმების საკითხები აგებულ უნდა იქნეს საბაზრო პრინციპებზე დაყრდნობით და უნდა გამოირიცხავდეს დისკრიმინაცია. ქვეყანაში

ყურადღების მიღმა დარჩა დაუსაქმებელი მოსახლეობის სოციალური დაცვის ისეთი ასპექტები, როგორცაა უმუშევარი მოსახლეობის სოციალური დაცვის პასიური ღონისძიებების გატარება, რომელიც ასევე გარანტირებული უნდა იქნას ქვეყნის მოქმედი კონსტიტუციური ნორმების შესაბამისად. აუცილებელია დასაქმების პოლიტიკის ფორმირებაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ სოციალური პარტნიორობის ინსტიტუტები (პროფკავშირები), რათა თავიდან იქნეს აცილებული ხელოვნურად დაბალი ხელფასები და უმუშევარი მოსახლეობის მასიური ემიგრაცია საზღვარგარეთ. აუცილებელია ერთმანეთისაგან გაიმიჯნოს უმუშევრების სოციალური დაცვისა და სიღარიბისაგან მოსახლეობის დაცვის პროგრამები. უნდა არსებობდეს შეზღუდვა მათთვის, ვინც სამუშაოს თავიანთი სურვილით ტოვებენ. დროებითი საზოგადოებრივი დასაქმების პროგრამების შემოღების პარალელურად უნდა გამოიკვეთოს დასაქმების გრძელვადიანი პროგრამები, რომლებიც ქრონიკული უმუშევრობის დაძლევაზე უნდა გახდეს ორიენტირებული. შესაბამისად, უნდა იქნეს ჩამოყალიბებული უმუშევართა მომზადება/გადამზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამები. სახელმწიფო მხარდაჭერის ღონისძიებები უნდა განისაზღვროს მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამების ფარგლებში. დროებითი საზოგადოებრივი სამუშაოების შექმნის პარალელურად და მის ნაცვლად სახელმწიფომ, გრძელვადიან პერიოდში, ორიენტაცია უნდა აიღოს ახალი, მაღალ ტექნოლოგიური სამუშაო ადგილების შექმნის, ინოვაციური ბიზნესის განვითარების, ინვესტიციების მოზიდვის, ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის გაუმჯობესებისა და წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისაკენ, რაც ეკონომიკის რეალურ განვითარებას უწყობს ხელს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია, თბილისი 1995 წლის 24 აგვისტო N786-რს. კონსოლიდირებული ვერსია (საბოლოო);
2. საქართველოს კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ, თბილისი 14 ივლისი, 2020 წ. N6819-რს;
3. საქართველოს კანონი დასაქმების შესახებ, თბილისი, წლის 28 სექტემბერი 2001 წ. N1084-ლს;
4. საქართველოს კანონი საქართველოს შრომის კოდექსი. თბილისი, 2006 წლის 25 მაისი, N N3132-ლს;
5. „საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიისა და საქართველოს შრომის ბაზრის ფორმირების სახელმწიფო სტრატეგიის რეალიზაციის 2013-2014 წლების სამოქმედო გეგმის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 2 აგვისტოს N199 დადგენილება;
6. „დასაქმების ხელშეწყობის 2022 წლის სახელმწიფო პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2022 წლის 17 თებერვლის N81 დადგენილება
7. საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა (შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო. <https://www.moh.gov.ge/02/03/2022>
8. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები
9. Proposal for a COUNCIL DECISION on guidelines for the employment policies of the Member States. Brussels, 23.5.2022 COM (2022) 241 final 2022/0165 (NLE).
10. Employment, Social Affairs@ Inclusion. European Commission. 2022; <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=862>
11. www.geostat.ge

12. <https://www.moh.gov.ge/ka/743/>
13. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/15463.pdf>;
14. <https://www.ssa.gov>

Elene Chikovani
Gvantsa Baramidze

SOCIAL PROTECTION OF UNEMPLOYED PERSONS IN GEORGIA

Summary

Article is devoted to the problems of formation of the social protection policy of unemployed persons in Georgia. Single out factors conditioned disadvantages of the labor market and no adequacy and irrelevancy of the active and passive labor market instruments used in the country. The main deficiencies of the integrated labor market policy with the programs of social protection of vulnerable groups of population are stressed out. Current and future results of such policies are evaluated. Authors opinions on eradication of the existed gaps and determination of priority policy instruments are substantiated. The cancelation integrated with the social protection programs of the vulnerable groups of population and its replacement by the priority labor market mechanisms, in the medium and long run, used in countries with market economies are recommended.

Key words: Social Protection of Unemployed; Labor market Policy; Social protection of vulnerable groups;

კონფერენციის მონაწილეები

1. **ახესაძე რამაზ** – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
2. **AKHUNDOVA AYTAKIN GASAN** – PhD, lecturer at the department of World Economy, Baku State University
3. **არჩვაძე იოსებ** – ეკონომიკის დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის კონსულტანტი, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი
4. **ასლანიშვილი დავით** – ეკონომიკის დოქტორი, ვებსტერის უნივერსიტეტის პროფესორი
5. **BAYRAMOV ILKIN RAMIZ** – PhD student at the Institute of Economics, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
6. **ბარამიძე გვანცა** – საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი
7. **ბერიშვილი ხათუნა** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
8. **ბერიძე როსტომ** – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
9. **ბერულავა გიორგი** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
10. **ბიბილაშვილი ნანა** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე
11. **BILYNSKA MARYNA** – Ph.D (Medicine&Public Administration), South Ukrainian University named after Ushinski, Professor
12. **ბრეგვაძე გიორგი** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
13. **ბურდული ვახტანგ** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
14. **გამსახურდია თამაზ** – ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
15. **GARAKANIDZE ZURAB** – Doctor of Economics, Professor, David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia
16. **გელაშვილი მადონა** – ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
17. **გელიაშვილი თამარ** – პროფესორი, „ავიციენა“-ს საერთაშორისო საზოგადოებრივი კოლეჯის სასწავლო პროცესის დეპარტამენტის დირექტორი
18. **გოგობია თეიმურაზ** – ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
19. **გოგობია მათა** – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
20. **გუდავაძე ლავრენტი (ზურაბ)** – ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
21. **დავლაშვილი ნატა** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
22. **დათუნაშვილი ლინა** – ეკონომიკის დოქტორი, დოცენტი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
23. **დარჯანია გიორგი** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
24. **დვალაშვილი ლია** – თსუ პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

25. **ერქომიშვილი გულნაზ** – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
26. **VERYTELNYK SVITLANA** – PhD in Public Management and Administration, Mariupol State University (Ukraine)
27. **ZELINSKA MARYNA** – PhD of Political sciences, Docent, Associate Professor of the Department of Public Management and Administration, Mariupol State University
28. **ზეიკიძე ვაჟა** – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
29. **თანდილაშვილი ანნა** – ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
30. **თაკალანძე მარინა** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
31. **თაფლაძე თამარ** – თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
32. **თეთრაული ციციხო** – თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
33. **თვაური შოთა** – ეკონომიკის მაგისტრი
34. **თოთლაძე ლია** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
35. **კაკულია ეთერი** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი, ალტე უნივერსიტეტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
36. **კაკულია ნაზირა** – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
37. **კაპანაძე მაია** – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
38. **კვარაცხელია მურმან** – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
39. **კიკილაშვილი ლევან** – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი, ასისტენტ პროფესორი
40. **კილაძე თამარ** – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
41. **კირვალაძე ნანა** – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, „ავიციენა“-ს საერთაშორისო საზოგადოებრივი კოლეჯის პედაგოგი
42. **კიწმარიშვილი ელენე** – თსუ სტუდენტი
43. **კურატაშვილი ქრისტინე** – თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
44. **QURBANOV TARIYEL MUSALLIM** – PhD, Associate Professor, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Leading researcher at the Institute of Economics (Baku, Azerbaijan)
45. **ლაზარაშვილი თეა** – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
46. **ლანჩავა ელისო** – ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
47. **ლიპარტია ზურაბ** – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
48. **ლობჯანიძე გელა** – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

49. მაგრაქველიძე დალი – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
50. მაისურაძე გიორგი – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
51. მაჩაიძე გელა – ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
52. მელაშვილი მედეა – თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
53. მელქაძე გიორგი – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
54. მენაბდიშვილი ლელა – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მკვლევარი
55. მენაბდიშვილი ნანა – ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის ასოცირებული მკვლევარი
56. **MIRZAYEVA AYAN IBRAHIM** – PhD candidate in “Institute of Control Systems”, Lecturer at the “World economy” department, Baku State University
57. მიქავა ლევან – ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
58. **MUSTAFAYEV ASIF MIRLAZIM** – PhD, Associate Professor, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Leading researcher at the Institute of Economics (Baku, Azerbaijan)
59. მუჩიაშვილი მარინა – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
60. ნოზაძე ზურაბ – თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
61. ომაძე ქრისტინე – ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ალტე უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი
62. პავლიაშვილი სოლომონ – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი
63. პაპავა ვლადიმერ – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
64. პაპასკირი რუსუდან – ტექნიკის აკადემიური დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
65. პაპასქუა იური – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
66. ჟორჯიკაშვილი ნინო – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი
67. სისვაძე აზიკო (ილია) – ეკონომიკის დოქტორი
68. **SOROKINA INNA** – Graduate student, Department of Public Management and Administration, Mariupol State University
69. სულაბერიძე ავთანდილ – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი
70. სულაბერიძე ვლადიმერ – ეკონომიკის დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიის ინსტიტუტის მკვლევარი
71. სურმანიძე მეგი – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
72. ტაბატაძე მარინა – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი
73. ტყეშელაშვილი გოდერძი – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, დეპარტამენტის ხელმძღვანელი
74. ფესტვენიძე თეიმურაზ – ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

75. ფოფორაძე ნოდარ – გეოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
76. ქავთარაძე თენგიზ – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
77. ქვარაია ირაკლი – ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
78. ქველაძე ქეთევან – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
79. ქისტაური ნუნუ – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
80. ღუდუშაური ლეილა – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
81. შენგელია თეიმურაზ – ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
82. შერაზადიშვილი ბესიკ – საჯარო მმართველობის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
83. CHECHEL ANNA – Dr. Sc. (Economics), Professor, Mariupol State University (Ukraine)
84. ჩიქოვანი ელენე – ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, უნივერსიტეტი ალტე
85. ცუცქირიძე მარინე – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი
86. წერეთელი ზურაბ – ეკონომიკის მაგისტრი, თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე, მეცნიერი თანამშრომელი
87. წულაია ანა – ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
88. ჭინჭარაული გიორგი – ეკონომიკის დოქტორი
89. ხარიტონაშვილი ჯემალ – ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
90. ხარშილაძე გიორგი – ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი
91. ხუსკივაძე მამუკა – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
92. ჯავახიშვილი რევაზი – ეკონომიკის დოქტორი, თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

CONFERENCE PARTICIPANTS

1. **ABESADZE RAMAZ** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Fellow, Director of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
2. **AKHUNDOVA AYTAKIN GASAN** – PhD, lecturer at the department of World Economy, Baku State University
3. **ARCHVADZE JOSEPH** – Doctor of Economics, Consultant of the Institute of Demography and Sociology Iliia State University, Professor of Kutaisi University
4. **ASLANISHVILI DAVID** – Doctor of Economics, PhD, Affiliated Professor, Webster University
5. **BARAMIDZE GVANTSA** – Georgian Aviation University
6. **BAYRAMOV ILKIN RAMIZ** – PhD student at the Institute of Economics, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
7. **BERIDZE ROSTOM** – Professor of Batumi Shota Rustaveli State University
8. **BERISHVILI KHATUNA** – Doctor of Economics, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
9. **BERULAVA GIORGI** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Fellow, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
10. **BIBILASHVILI NANA** – Doctor of Economics, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
11. **BILYNSKA MARYNA** – Ph.D (Medicine&Public Administration), South Ukrainian University named after Ushinski, Professor
12. **BREGVADZE GIORGI** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
13. **BURDULI VAKHTANG** – Doctor of Economic Sciences, Chief Research Fellow, Chief of department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
14. **CHECHEL ANNA** – Dr. Sc. (Economics), Professor, Mariupol State University (Ukraine)
15. **CHIKOVANI ELENE** – Doctor of Economics, Professor, University Alte
16. **CHINCHARAULI GIORGI** – Doctor of Economics
17. **DARJANIA GIORGI** – PhD Student, Sokhumi State University
18. **DATUNASHVILI LINA** – Doctor of Economics, Docent, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
19. **DAVLASHERIDZE NATA** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
20. **DVALISHVILI LIA** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
21. **ERKOMAISHVILI GULNAZ** – Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
22. **GAMSAKHURDIA TAMAZ** – Doctor of Economics, Associated Professor of Akaki Tsereteli State University
23. **GARAKANIDZE ZURAB** – Doctor of Economics, Professor, David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia
24. **GELASHVILI MADONA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Sokhumi State University
25. **GELIASHVILI TAMAR** – Professor of International community college „Avicenna" and department director of college teaching process
26. **GHUDUSHAURI LEILA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
27. **GOGOKHIA MAYA** – Doctor of Economics, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
28. **GOGOKHIA TEIMURAZ** – PhD in Business Administration, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
29. **GUDAVADZE LAVRENTI (ZURAB)** – Candidate of Technical Sciences, Georgian Technical University
30. **JAVAKHISHVILI REVAZ** – Doctor of Economics, Senior Researcher, Chief of Department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
31. **KAKULIA ETER** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Chief Researcher of University Alte
32. **KAKULIA NAZIRA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
33. **KAPANADZE MAIA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University

34. **KAVTARADZE TENGIZ** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
35. **KHARITONASHVILI JEMAL** – Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javachishvili Tbilisi State University
36. **KHARSHILADZE GIORGI** – Doctor of Economics, Invited Lecturer of Georgian National University
37. **KHUSKIVADZE MAMUKA** – Doctor of Economics, Chief Research Fellow, Chief of Department of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
38. **KIKILASHVILI LEVAN** – PhD student of Sokhumi State University, Assistant Professor
39. **KILADZE TAMAR** – Doctor of Economics, Professor of Georgian Technical University
40. **KIRVALIDZE NANA** – Doctor of economics, teacher of international community college „Avicenna”
41. **KISTAURI NUNU** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
42. **KITSMARISHVILI ELENE** – Student of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
43. **KURATASHVILI KRISTINE** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
44. **KVARAIA IRAKLI** – Candidate of Technical Sciences, Professor of Georgian Technical University
45. **KVARATSKHELIA MURMAN** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
46. **KVELADZE KETEVAN** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
47. **LANCHAVA ELISO** – PhD in Economics, Associate Professor, Sokhumi State University
48. **LAZARASHVILI TEA** – Doctor of Economics, Director Deputy of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Associated Professor of Caucasus International University
49. **LIPARTIA ZURAB** – Doctor of Economic Sciences, Professor of Sokhumi State University
50. **LOBJANIDZE GELA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
51. **MACHAIDZE GELA** – Candidate of Technical Sciences, Georgian Technical University
52. **MAGRAKVELIDZE DALI** – Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
53. **MAISURADZE GIORGI** – Doctor of Economics, Professor of Georgian Technical University
54. **MELASHVILI MEDEA** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
55. **MELKADZE GIORGI** – PhD Student of Georgian Technical University
56. **MENABDISHVILI LELA** – Doctor of Economic Sciences, Researcher of Institute of Demography and Sociology of Ilia State University
57. **MENABDISHVILI NANA** – Doctor of Economic Sciences, Associate Researcher of Institute of Demography and Sociology of Ilia State University
58. **MIKAVA LEVAN** – PhD in Business Administration
59. **MIRZAYEVA AYAN IBRAHIM** – PhD candidate in “Institute of Control Systems”, Lecturer at the “World economy” department, Baku State University
60. **MUCHIASHVILI MARINA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
61. **MUSTAFAYEV ASIF MIRLAZIM** – PhD, Associate Professor, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Leading researcher at the Institute of Economics (Baku, Azerbaijan)
62. **NOZADZE ZURAB** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
63. **OMADZE KRISTINE** – Doctor of Business Administration, PhD, Affiliated Assistant Professor, Alte University
64. **PAPASKIRI RUSUDAN** – Doctor of Technology, Associated Professor of Sokhumi State University
65. **PAPASQUA YURI** – Doctor of Economic Sciences, Professor of Sokhumi State University
66. **PAPAVA VLADIMIR** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of National Academy of Sciences of Georgia, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
67. **PAVLIASHVILI SOLOMON** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Academician of National Academy of Sciences of Georgia
68. **PESTVENIDZE TEIMURAZ** – Doctor of Economics, Associated Professor of Akaki Tsereteli State University
69. **POPORADZE NODAR** – Doctor of Geological Sciences, Georgian Technical University

70. **QURBANOV TARIYEL MUSALLIM** – PhD, Associate Professor, The Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan, Leading researcher at the Institute of Economics (Baku, Azerbaijan)
71. **SHENGELIA TEIMURAZ** – Doctor of Economic Sciences, Professor of Ivane Javachishvili Tbilisi State University
72. **SHERAZADISHVILI BESIK** – Doctor of Public Administration, Associated Professor at Georgian Technical University
73. **SISVADZE AZIKO (ILIA)** – Doctor of Economics
74. **SOROKINA INNA** – Graduate student, Department of Public Management and Administration, Mariupol State University
75. **SULABERIDZE AVTANDIL** – Doctor of Economic Sciences, Professor, Director of the Institute of Demography and Sociology of Ilia State University
76. **SULABERIDZE VLADIMER** – Doctor of Economics, Researcher of Institute of Demography and Sociology of Ilia State University
77. **SURMANIDZE MEGI** – PhD Student of Batumi Shota Rustaveli State University
78. **TABATADZE MARINA** – Doctor of Economics, Assistant Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
79. **TAKALANDZE LARISA** – Professor, Sokhumi State University
80. **TANDILASHVILI ANNA** – Doctor of Business Administration, Associated Professor at Business and Technology University
81. **TAPLADZE TAMAR** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
82. **TETRAULI TSITSINO** – Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
83. **TKESHELASHVILI GODERDZI** – Professor of Technical University of Georgia, Head of Department
84. **TOTLADZE LIA** – Doctor of Economics, Chief Research Fellow of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU, Associated Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
85. **TSERETELI ZURAB** – MSc (Econ), Researcher, Deputy Director of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
86. **TSULAIA ANA** – PhD in Business Administration, Associate Professor of Georgian Technical University
87. **TSUTSKIRIDZE MARINE** – Doctor of Economics, Senior Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
88. **TVAURI SHOTA** – Master of Economics
89. **VERYTELNYK SVITLANA** – PhD in Public Management and Administration, Mariupol State University (Ukraine)
90. **ZEIKIDZE VAZHA** – Doctor of Economics, Associated Professor of Georgian Technical University
91. **ZHORZHAKASHVILI NINO** – Doctor of Economics, Researcher of P. Gugushvili Institute of Economics of TSU
92. **ZELINSKA MARYNA** – PhD of Political sciences, Docent, Associate Professor of the Department of Public Management and Administration, Mariupol State University

ს ა რ ჩ ე მ ვ ი

პლენარული სხდომა	
<i>რამაზ აბესაძე</i> თანამედროვე გეოპოლიტიკური სიტუაცია და მისი გავლენა ეკონომიკაზე	9
<i>David Aslanishvili</i> GEORGIAN ECONOMY RETROSPECTIVE: FROM THE SOVIET PLANNING TIME TO THE TRANSITION	15
<i>George Berulava</i> UNCOVERING THE DRIVERS OF LABOR MARKET INACTIVITY IN MIGRANT-SENDING HOUSEHOLDS IN GEORGIA	23
<i>Maryna Bilynska, Solomon Pavliashvili, Zurab Garakanidze</i> THE GTS (UKRAINE) FOR THE EU	29
<i>Вахтанг Бурдули</i> ПРОБЛЕМЫ ТУРБУЛЕНТНОГО СОСТОЯНИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ГРУЗИИ КАК МАЛОЙ СТРАНЫ	41
<i>ლია თოთლაძე, მამუკა ხუსკივაძე</i> ციფრული ტრანსფორმაცია: საერთაშორისო პროგრამები და რეალობა საქართველოში	49
<i>ნაზირა კაკულია</i> კლიმატის ცვლილების და მასთან დაკავშირებული რისკების ზემოქმედება მაკროეკონომიკურ სტაბილურობაზე	56
<i>მურმან კვარაცხელია</i> სასურსათო უსაფრთხოების საკითხისათვის საქართველოში	63
<i>თეა ლაზარაშვილი, ეთერ კაკულია, თეიმურაზ გოგობია</i> კლიმატის ცვლილების სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები	67
<i>Владимир Папава, Тамара Тапладзе</i> О ВОЗМОЖНЫХ КОНТУРАХ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОРЯДКА ПОСЛЕ ЗАВЕРШЕНИЯ ГИПЕРГЛОБАЛИЗАЦИИ	76
<i>ავთანდილ სულაბერიძე, იოსებ არჩვაძე, ვლადიმერ სულაბერიძე</i> დემოგრაფიული კოლაფსი საქართველოში	79
<i>თეიმურაზ შენგელია</i> ბიზნესში ინდივიდუალური ქცევის მოტივების კვლევა სექსობრივი განსხვავების გათვალისწინებით	97
<i>Anna Chechel, Maryna Zelinska, Inna Sorokina</i> PUBLIC DIALOGUE IN SECTION OF THE MODERN PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM	106
<i>რევაზ ჯავახიშვილი</i> საგარეო ვალის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ასპექტები	110
ეკონომიკური თეორიისა და ბიზნესის პრობლემათა კვლევის სექცია	
<i>ხათუნა ბერიშვილი</i> ეთიკური სტანდარტების ზეგავლენა მორალურ რელატივიზმზე	116
<i>თამაზი გამსახურდია, თეიმურაზ ფესტვენძე</i> ბიზნესის მაღალი ტემპებით განვითარება არის ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების წყარო	122
<i>Levani Kikilashvili</i> FUNDAMENTALS OF DEVELOPMENT OF GREEN BUSINESS AND BUSINESS MODELS BASED ON GREEN TECHNOLOGIES IN THE CAUCASUS	132
<i>ელენე კიჭმარიშვილი</i> ფიზიკური კაპიტალიდან სოციალური კაპიტალისკენ	136

<i>ელისო ლანჩავა, გიორგი დარჯანია</i> ცოდნის მენეჯმენტის როლი ორგანიზაციის ინოვაციურ საქმიანობაში	140
<i>მარინე ცუცქერიძე</i> მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება და არსებული ეკონომიკური საფრთხეები საქართველოში	144
<i>ილია (აზიკო) სისვაძე</i> ეკონომიკური თვალსაზრისით მისაღები სოციალურად სამართლიანი ოპტიმალური თანასწორობის თეორიულ-მეთოდური პრობლემები	158
<i>ანა წულავა, ლევან მიქავა</i> ფინანსური რისკების შეფასების და ნეიტრალიზაციის მეთოდები თანამედროვე გამოწვევების პირობებში	171
<i>ჯემალ ხარიტონაშვილი</i> მსოფლიო მოაზროვნეები ვაჭრობის შესახებ	177
მაკროეკონომიკის, მდგრადი განვითარების, წინანსებისა და საბანკო სექტორის სექტორი	
<i>რამაზ აბესაძე, ნანა ბიბილაშვილი, ქრისტინე კურატაშვილი</i> ტურბულენტობის გავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე	182
<i>გიორგი ბრეგვაძე</i> დასაქმება და უმუშევრობა საქართველოში	191
<i>Madonna Gelashvili</i> GREEN ECONOMY AND POVERTY ALLEVIATION CHALLENGES	197
<i>მაია გოგობია</i> დერივატივები ფინანსური ბაზრის სტრუქტურაში	204
<i>ლავრენტი (ზურაბ) გუდავაძე, ნოდარ ფოფორაძე, გელა მაჩაიძე, გელა ლობჯანიძე</i> გლობალური ტენდენციები და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მიღწევები, გამოწვევები და პერსპექტივები	211
<i>Natalia Davlasheridze, Shota Tvauri</i> GEORGIA'S FINANCIAL SECTOR IN THE CHANGING GLOBAL FINANCIAL SYSTEM	223
<i>ლია დვალაშვილი</i> კლიმატის ცვლილება, ახალი გამოწვევები და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე მისი გავლენის თავისებურებები	228
<i>ვაჟა ზეიკიძე, თამარ კილაძე, გიორგი მაისურაძე</i> ლარის გაციფრულების პერსპექტივები საქართველოში	236
<i>მაია კაპანაძე, გიორგი ჭინჭარაული</i> საქართველოს ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოება	241
<i>ზურაბ ლიპარტია, იური პაპასქუა, ბესიკ შერაზადიშვილი</i> საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტიანი მართვის მეთოდოლოგიური პერსპექტივები	246
<i>დალი მაგრაქველიძე</i> ინფლაცია და მისი გაზომვის მეთოდები - მდგომარეობა საქართველოში	255
<i>მედეა მელაშვილი, ქეთევან ქველაძე, ნუნუ ქისტაური</i> „ლურჯი“ ეკონომიკა და საქართველო	262
<i>მარინა მუჩიაშვილი</i> მთავრობის ვალის მდგრადობის რისკების სტატისტიკური შეფასება	268
<i>ზურაბ ნოზაძე</i> წყლის რესურსების დაცვისა და გამოყენების ეკოლოგიური პრობლემები და მისი გადაჭრის გზები	276

<i>Kristine Omadze</i> GEORGIA ON ITS WAY TO MARKET ECONOMY: REFORMS AND NECESSITY	281
<i>რუსუდან პაპასკირი</i> ფასიანი ქალაქების როლი ბიუჯეტში საგადასახადო შემოსავლის ზრდის საქმეში	285
<i>მარინა ტაბატაძე, ანნა თანდილაშვილი</i> ეკონომიკური სტაბილიზაციის პოლიტიკური ფაქტორი	288
<i>გოდერძი ტყეშელაშვილი, გიორგი მელქაძე</i> გადამზიდავი კომპანიების აქტივობაზე მაკროეკონომიკური გარემოს გავლენის საკითხისათვის	296
<i>თენგიზ ქავთარაძე, ლინა დათუნაშვილი</i> ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირების პრობლემები ეროვნულ დონეზე	301
<i>Tariyel Musallim Qurbanov, Asif Mirlazim Mustafayev, Ilkin Ramiz Bayramov</i> CURRENCY REGULATION PROBLEMS OF CYCLICAL DEVELOPMENT IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN	304
<i>ლეილა ლუდუშაური</i> ხელოვნური ინტელექტის იმპლემენტაცია საქართველოს საბანკო ინდუსტრიაში: შედეგები, გამოწვევები და შესაძლებლობები	310
<i>ზურაბ წერეთელი</i> ეროვნული საინოვაციო სისტემის განვითარებისა და მისი კონკურენტუნარიანობის ამალღების პრობლემები	318
სექტორული და რეგიონული ეკონომიკის სექცია	
<i>Айтәкин Гәсан кызы Ахундова</i> SWOT-АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ АЗЕРБАЙДЖАН	326
<i>ციცინო თეთრაული</i> აგრარული სფეროს პრობლემები ახალი გეოპოლიტიკური ტრანსფორმაციის პირობებში	335
<i>ნანა კირვალიძე, თამარ გელიაშვილი</i> საქართველოში საკონსერვო პროდუქციის ბაზარი: მიღწევები და პრობლემები	345
<i>Ayan Ibrahim Mirzayeva</i> ECONOMTERIC ANALYSIS OF KEY ECONOMIC INDICATORS IN THE TOURISM SECTOR OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN	355
<i>ნინო ჟორჟიკაშვილი</i> საქართველოს ჯანდაცვის სისტემაში არსებული ინოვაციები და გამოწვევები	365
<i>მეგი სურმანიძე, როსტომ ბერიძე</i> სოციალური მიმღებლობის ძირითადი მახასიათებლები და სოციალურ- ეკონომიკური გავლენების მქონე ფაქტორები ტურიზმის ინდუსტრიაში	372
<i>ირაკლი ქვარაია</i> მახათას მთაზე სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობის უნიკალური დაფინანსება და მისი დასრულების პრობლემები	382
<i>ქეთევან ქველიძე, მედეა მელაშვილი, ნუნუ ქისტაური</i> „ლურჯი“ ტურიზმი და მისი მნიშვნელობა მდგრად განვითარებაში	388
<i>ელენე ჩიქოვანი</i> თანაბარი შესაძლებლობების განვითარების ზოგიერთი საკითხისათვის საქართველოს უმაღლესი განათლების სფეროში	397
<i>ანა წულაია, ლევან მიქავა</i> მუნიციპალური მარკეტინგის როლი თვითმმართველობის განვითარებაში	407

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებისა და გლობალიზაციის სექცია	
<i>Svitlana Melsyktivna Vertyelnyk</i> UKRAINE UND DEUTSCHLAND: STRATEGISCHE PARTNERSCHAFT UNTER KRIEGSBEDINGUNGEN	413
<i>Larisa Takalandze</i> COVID-19 PANDEMIC IN GEORGIA AND EUROPEAN UNION SUPPORT	418
<i>ნუნუ ქისტაური, მედეა მელაშვილი, ქეთევან ქველაძე</i> საერთაშორისო ტურიზმი და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური უსაფრთხოების ზოგიერთი საკითხი მსოფლიოში და საქართველოში	421
<i>გიორგი ხარშილაძე</i> საქართველო-ევროკავშირის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობების დინამიკა და განვითარების პერსპექტივები ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობაში	429
დემოგრაფიის, სოციოლოგიისა და შრომის ეკონომიკის სექცია	
<i>გულნაზ ერქომაიშვილი</i> შრომის უსაფრთხოების ეკონომიკური პოლიტიკის ტენდენციები საქართველოში	439
<i>ნანა მენაბდიშვილი</i> ზოგიერთი საკითხი საქართველოდან ემიგრაციის შესახებ	446
<i>ლელა მენაბდიშვილი</i> დემოგრაფია ბედისწერაა	452
<i>ელენე ჩიქოვანი, გვანცა ბარამიძე</i> უმუშევართა სოციალური დაცვა საქართველოში	459
კონფერენციის მონაწილეები	466

CONTENTS

PLENARY SESSION	
<i>Ramaz Abesadze</i> CONTEMPORARY GEOPOLITICAL SITUATION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY	5
<i>David Aslanishvili</i> GEORGIAN ECONOMY RETROSPECTIVE: FROM THE SOVIET PLANNING TIME TO THE TRANSITION	15
<i>George Berulava</i> UNCOVERING THE DRIVERS OF LABOR MARKET INACTIVITY IN MIGRANT-SENDING HOUSEHOLDS IN GEORGIA	23
<i>Maryna Bilynska, Solomon Pavliashvili, Zurab Garakanidze</i> THE GTS (UKRAINE) FOR THE EU	29
<i>Vakhtang Burduli</i> PROBLEMS OF THE TURBULENT STATE OF THE GLOBAL ECONOMY AND THE PROSPECTS OF GEORGIA AS A SMALL COUNTRY	41
<i>Lia Totladze, Mamuka Khuskivadze</i> DIGITAL TRANSFORMATION: INTERNATIONAL PROGRAMS AND REALITY – CASE OF GEORGIA	49
<i>Nazira Kakulia</i> CLIMATE CHANGE AND RISKS ASSOCIATED WITH IT INFLUENCE ON MACROECONOMIC STABILITY	56
<i>Murman Kvaratskhelia</i> CONCERNING THE ISSUE OF FOOD SECURITY IN GEORGIA	63
<i>Tea Lazarashvili, Eter Kakulia, Teimuraz Gogokhia</i> SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF CLIMATE CHANGE	67
<i>Vladimer Papava, Tamar Tapladze</i> ON THE POSSIBLE CONTOURS OF THE WORLD ECONOMIC ORDER FOLLOWING THE END OF HYPERGLOBALIZATION	76
<i>Avtandil Sulaberidze, Joseph Archvadze, Vladimir Sulaberidze</i> DEMOGRAPHIC COLLAPSE IN GEORGIA	79
<i>Teimuraz Shengelia</i> THE STUDY OF MOTIVATIONS OF AN INDIVIDUAL BEHAVIOR IN BUSINESS, TAKING INTO ACCOUNT THE GENDER DIFFERENCES	97
<i>Anna Chechel, Maryna Zelinska, Inna Sorokina</i> PUBLIC DIALOGUE IN SECTION OF THE MODERN PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM	106
<i>Revaz Javakhishvili</i> THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS OF FOREIGN DEBT	110
SECTOR OF ECONOMIC THEORY AND BUSINESS PROBLEMS RESEARCH	
<i>Khatuna Berishvili</i> THE INFLUENCE OF ETHICAL STANDARDS ON MORAL RELATIVISM	116
<i>Tamazi Gamsakhurdia, Teimuraz Pestvenidze</i> BUSINESS DEVELOPMENT AT A HIGH RATE IS A SOURCE OF INCREASING THE WELL-BEING OF THE COUNTRY'S POPULATION	122
<i>Levani Kikilashvili</i> FUNDAMENTALS OF DEVELOPMENT OF GREEN BUSINESS AND BUSINESS MODELS BASED ON GREEN TECHNOLOGIES IN THE CAUCASUS	132
<i>Elene Kitsmarishvili</i> FROM PHYSICAL CAPITAL TO SOCIAL CAPITAL	136

<i>Eliso Lanchava, Giorgi Darjania</i> THE ROLE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT IN THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ORGANIZATION	140
<i>Marine Tsutskiridze</i> THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS AND EXISTING ECONOMIC THREATS IN GEORGIA	144
<i>Ilia (Aziko) Sisvadze</i> THEORETICAL-METHODICAL PROBLEMS OF SOCIALLY FAIR OPTIMAL EQUALITY ACCEPTABLE FROM AN ECONOMIC POINT OF VIEW	158
<i>Ana Tsulaia, Levan Mikava</i> EVALUATION AND NEUTRALIZATION OF FINANCIAL RISKS IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES	171
<i>Jemal Kharitonashvili</i> WORLD THINKERS ABOUT TRADE	177
SECTOR OF MACROECONOMICS, SUSTAINABLE DEVELOPMENT, FINANCES AND BANKING	
<i>Ramaz Abesadze, Nana Bibilashvili, Kristine Kuratashvili</i> THE IMPACT OF TURBULENCE ON THE ECONOMY OF GEORGIA	182
<i>Giorgi Bregvadze</i> EMPLOYMENT AND UNEMPLOYMENT IN GEORGIA	191
<i>Madonna Gelashvili</i> GREEN ECONOMY AND POVERTY ALLEVIATION CHALLENGES	197
<i>Maya Gogokhia</i> DERIVATIVES IN THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL MARKET	204
<i>Lavrenti (Zurab) Gudavadze, Nodar Poporadze, Gela Machaidze, Gela Lobjanidze</i> GLOBAL TRENDS AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT ACHIEVEMENT, CHALLENGES AND PROSPECTS OF GEORGIA	211
<i>Natalia Davlasheridze, Shota Tvauri</i> GEORGIA'S FINANCIAL SECTOR IN THE CHANGING GLOBAL FINANCIAL SYSTEM	223
<i>Lia Dvalishvili</i> CLIMATE CHANGE, NEW CHALLENGES, AND FEATURES OF ITS INFLUENCE ON THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE COUNTRY	228
<i>Vazha Zeikidze, Tamar Kiladze, Giorgi Maisuradze</i> PROSPECTS OF DIGITIZATION OF GEL IN GEORGIA	236
<i>Maia Kapanadze, Giorgi Chincharauli</i> SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY OF GEORGIA	241
<i>Zurab Lipartia, Yuri Papasqua, Besik Sherazadishvili</i> METHODOLOGICAL PERSPECTIVES OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF GEORGIA	246
<i>Dali Magrakvelidze</i> INFLATION AND ITS MEASUREMENT METHODS – SITUATION IN GEORGIA	255
<i>Medea Melashvili, Ketevan Kveladze, Nunu Kistauri</i> "BLUE" ECONOMY AND GEORGIA	262
<i>Marina Muchiashvili</i> STATISTICAL ASSESSMENT OF RISKS TO GOVERNMENT DEBT SUSTAINABILITY	268
<i>Zurab Nozadze</i> ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF PROTECTION AND USE OF WATER RE- SOURCES AND WAYS TO SOLVE THEM	276
<i>Kristine Omadze</i> GEORGIA ON ITS WAY TO MARKET ECONOMY: REFORMS AND NECESSITY	281
<i>Rusudan Papaskiri</i> THE ROLE OF SECURITIES IN THE BUDGET IN INCREASING TAX REVENUE	285

<i>Marina Tabatadze, Anna Tandilashvili</i> Political Factor of Economic Stabilization	288
<i>Goderdzi Tkeshelashvili, Giorgi Melkadze</i> FOR THE QUESTION OF THE IMPACT OF THE MACROECONOMIC ENVIRONMENT ON THE ACTIVITY OF SHIPPING COMPANIES	296
<i>Tengiz Kavtaradze, Lina Datunashvili</i> PROBLEMS OF INNOVATIVE ECONOMY FORMATION AT THE NATIONAL LEVEL	301
<i>Tariyel Musallim Qurbanov, Asif Mirlazim Mustafayev, Ilkin Ramiz Bayramov</i> CURRENCY REGULATION PROBLEMS OF CYCLICAL DEVELOPMENT IN THE ECONOMY OF AZERBAIJAN	304
<i>Leila Ghudushauri</i> IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN GEORGIAN BANKING: IMPLICATIONS, CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	310
<i>Zurab Tsereteli</i> PROBLEMS OF DEVELOPING THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM AND INCREASING ITS COMPETITIVENESS	318
SECTOR OF SECTORAL AND REGIONAL ECONOMIES	
<i>Aytakin Gasan Akhundova</i> SWOT ANALYSIS OF EVENT TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN	326
<i>Tsitsino Tetrauli</i> THE PROBLEMS OF THE AGRARIAN SPHERE UNDER CONDITIONS OF NEW GEOPOLITICAL TRANSFORMATION	335
<i>Nana Kirvalidze, Tamar Geliashvili</i> CANNED PRODUCTS MARKET IN GEORGIA; A CHIEVEMENTS PROBLEMS	345
<i>Ayan Ibrahim Mirzayeva</i> ECONOMTERIC ANALYSIS OF KEY ECONOMIC INDICATORS IN THE TOURISM SECTOR OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN	355
<i>Nino Zhorzhikashvili</i> INNOVATIONS AND CHALLENGES IN THE HEALTHCARE SYSTEM OF GEORGIA	365
<i>Megi Surmanidze, Rostom Beridze</i> THE MAIN CHARACTERISTICS OF SOCIAL ACCEPTANCE AND FACTORS WITH SOCIO-ECONOMIC INFLUENCES IN THE TOURISM INDUSTRY	372
<i>Irakli Kvaraia</i> THE UNIQUE FINANCING OF THE CONSTRUCTION OF THE MONASTIC COMPLEX ON MAKHATA MOUNTAIN AND THE PROBLEMS OF ITS COMPLETION	382
<i>Ketevan Kveladze, Medea Melashvili, Nunu Kistauri</i> "BLUE" TOURISM AND ITS IMPORTANCE IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT	388
<i>Elene Chikovani</i> ABOUT SOME ISSUES OF DEVELOPMENT OF THE EQUAL OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATION SYSTEM OF GEORGIA	397
<i>Ana Tsulaia, Levan Mikava</i> THE ROLE OF MUNICIPAL MARKETING IN SELF-GOVERNMENT DEVELOPMENT	407
SECTOR OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS AND GLOBALIZATION	
<i>Svitlana Melsyktivna Verytelnyk</i> UKRAINE UND DEUTSCHLAND: STRATEGISCHE PARTNERSCHAFT UNTER KRIEGSBEDINGUNGEN	413

<i>Larisa Takalandze</i> COVID-19 PANDEMIC IN GEORGIA AND EUROPEAN UNION SUPPORT	418
<i>Nunu Kistauri, Medea Melashvili, Ketevan Kveladze</i> INTERNATIONAL TOURISM AND SOME ISSUES OF ECONOMIC SECURITY RELATED IN THE WORLD AND IN GEORGIA	421
<i>Giorgi Kharshiladze</i> DYNAMICS OF GEORGIA-EU TRADE AND ECONOMIC RELATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE NEW GEOPOLITICAL REALITY	429
SECTOR OF DEMOGRAPHY, SOCIOLOGY AND LABOUR ECONOMICS	
<i>Gulnaz Erkomaishvili</i> LABOR SECURITY ECONOMIC POLICY TRENDS IN GEORGIA	439
<i>Nana Menabdishvili</i> SOME ISSUES ABOUT EMIGRATION FROM GEORGIA	446
<i>Lela Menabdishvili</i> DEMOGRAPHY IS DESTINY	452
<i>Elene Chikovani, Gvantsa Baramidze</i> SOCIAL PROTECTION OF UNEMPLOYED PERSONS IN GEORGIA	459
CONFERENCE PARTICIPANTS	470

დაიბეჭდა თსუ პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის
სამეცნიერო-საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2024

0128 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 1

1, Ilia Tshavtchavadze Ave., Tbilisi 0128

Tel 995(32) 225 04 84, 6284/6279

<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>